Anul II
nr. 77
1-7 iulie 1994
16 pagini 150 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

HYDE PARK
dar şi căldură mare

"Opiniile sînt libere, dar nu şi obligatorii"

I.L.CARAGIALE

EDITOR:
FUNDAȚIA
CULTURALĂ
ROMÂNĂ

Se pare că, de la o vreme încoace, unele teme propuse de Dilema - "bunul simţ", "înjurătura", "televiziunea", "mitologiile comunismului românesc", "lege şi tocmeală", "intelectualitatea tehnică" sau "exilul", ca să enumerăm de-a valma doar cîteva din cele mai recente - au stîrnit un nedisimulat interes în rîndurile cititorilor noştri. Dovada o constituie numărul din ce în ce mai mare de scrisori sosite pe adresa redacţiei, fapt care, de bună-seamă, nu poate decît să ne bucure.

Pe cît posibil, aproape în fiecare număr tematic am publicat - şi vom continua să o facem - scrisori primite de la cititori; totuşi, abundenţa materialelor - şi nu penuria de idei sau subiecte, ne grăbim să subliniem - ne-a determinat să facem un scurt intermezzo în succesiunea anterior anunţată, pentru a da spaţiul necesar exprimării unor puncte de vedere, interesante, ale cititorilor, cu atît mai mult cu cît unele dintre ele, precum articolele domnilor Teodor Brateş şi Mihai Sin, se înscriu în "dreptul la replică".

Acest număr, a cărui structură compozită şi neunitară este vădită şi intenţionată, constituie, totuşi, o excepţie de la politica editorială a revistei şi nu ne putem permite să revenim prea des cu astfel de "experimente". Ca atare, insistăm încă o dată pe lîngă cititorii noştri să nu ne trimită texte mai ample de cel mult trei pagini dactilografiate. Fireşte că, în funcţie de calitatea şi adecvarea materialului la tema propusă, precum şi de spaţiul disponibil, redacţia îşi asumă responsabilitatea publicării. (I.C.)

Aduse cu poşta

Despre intelectualitatea tehnică

© C. Bumbuţ

Uneori formularea unei anumite probleme este suficientă spre a atrage atenţia asupra ei, chiar dacă soluţiile oferite pentru rezolvarea acesteia nu sînt totdeauna satisfăcătoare. Dar în cazul problemei dezbătute în numărul 62/94 al revistei Dvs. - problema intelectualităţii tehnice - au apărut nişte nuanţe în elaborarea acesteia, ce ar putea genera unele confuzii. Voi încerca mai jos a vă propune cîteva completări pentru o definire mai clară.

1. Categoria de intelectualitate tehnică, aşa cum apare ea în această primă discuţie iniţiată de revista **Dilema**, este, după părerea mea, circumscrisă greşit. Opusă sau doar complementară intelectualităţii umaniste, intelectualitatea tehnică ar fi formată, după majoritatea articolelor sau interviurilor din **Dilema**, 62/94, doar din ingineri. Distincţia făcută încă cu mult înainte (C.P. Snow, 1959, F.R. Leavis sau A. Huxley, 1962 etc.) a fost între o intelectualitate umanistă, produs al studiilor ştiinţelor umaniste, şi o intelectualitate "ştiinţifică", rezultată din frecventarea ştiinţelor pozitive.

Astfel, în categoria intelectualităţii tehnice ar intra nu numai inginerii, ci şi economiştii, fizicienii, matematicienii, biologii, chimiştii etc.

Rezultate din două culturi diferite, complementare, uneori opuse, cele două grupări de intelectuali au viziuni diferite atît asupra dezvoltării sociale în general, cît şi asupra evoluţiei sectoarelor de activitate în care îşi desfăşoară profesia.

2. Dezvoltarea societăţii contemporane este influenţată mult mai mult decît se acceptă de obicei de filosofia "inginerească", dezvoltare nu neapărat benefică. La noi acest lucru este mai evident decît aiurea.

Societatea modernă, dezvoltată sub influenţa progresului tehnico-ştiinţific, evident şi foarte accelerat în ultimii 100-150 de ani, accentuează ameninţarea asupra individului datorită apariţiei fenomenelor de masificare social-economice, de înlocuire a individului de organizaţii şi colectivităţi cu spirit gregar, organizate sau sprijinite, de obicei, de statul tehnocratic contemporan.

Omul nou, dorit a fi creat de ideologia comunistă, poate fi creat mult mai uşor de revoluţia tehnico-ştiinţifică contemporană, în condiţiile în care aceasta nu este temperată de evoluţia complementară a ştiinţelor umaniste. Acest om poate apărea la fel de uşor în Est (unde, de fapt, el deja s-a născut şi încă în proporţii înspăimîntătoare, de masă) ca rezultat al unei ideologii, ca şi în Vest, ca urmare a unui anumit fel de dezvoltare socială. Cele două tipuri umane - omul nou "estic" şi omul nou "vestic" - ar putea avea mult mai multe trăsături (sub)umane comune decît de diferenţiere.

Omul "masic", cu spirit gregar, lipsit de orizont, fără trecut şi fără viitor, creat în comunism sau de revoluţia tehnico-ştiinţifică, ar putea fi viitorul nostru, un viitor nu prea îndepărtat. Acest om "nou" ar putea fi, în anumite condiţii, şi intelectualul "tehnic", din Est sau din Vest.

"Americanizarea" socială, produsă de o ştiinţă şi o tehnică amorale, poate avea acelaşi efect devastator ca şi ideologia comunistă.

Raţionalismul ştiinţific, indus de revoluţia tehnico-ştiinţifică contemporană şi care face parte din bagajul genetic al intelectualităţii nonumaniste, nu a găsit o soluţie convenabilă pentru accentuata dezumanizare a omului. Şi în limitele sale de azi, probabil, nu va fi capabil să o găsească nici în viitor.

3. În ciuda evidenţei, ca şi a participării masive (mai ales la noi) a "tehnicienilor" la viaţa politică, aceştia, în condiţiile unei pregătiri umaniste precare - vizibilă şi în utilizarea improprie chiar a limbii române - nu sînt buni politicieni. Bunul simţ - cel despre care Descartes credea că a fost foarte bine împărţit - ar fi trebuit să-i împiedice să se aventureze în politică cu atît de multă uşurinţă.

Amatorismul, mediocritatea şi impostura, atît de evidente azi la aproape toate nivelurile de decizie politică sau administrativă şi care caracterizează viaţa noastră politică în perioada de tranziţie, sînt determinate şi de invazia intelectualităţii tehnice în politică, domeniu pentru care, de obicei, n-au nici o pregătire. Numai bine temperat de studii de istorie, de literatură, de sociologie, de limbi străine un intelectual "tehnic" ar putea face politică. Altfel, tentat să aplice metode instrumentaliste la studiul vieţii sociale sau să considere că prin similitudinea geometrică sau fizică se pot explica şi acţiunile individului sau ale grupurilor sociale diverse, intelectualul "tehnic", pătruns în viaţa politică, nu ar obţine decît rezultate derizorii (experienţa noastră este, cred, suficientă şi concludentă) sau de-a dreptul catastrofale.

Din păcate, chiar conducerea unor întreprinderi economice, mai mult sau mai puţin mari, mai mult sau mai puţin complexe, reprezintă pentru mulţi reprezentanţi ai intelectualităţii tehnice o dificultate şi nu este, totdeauna, făcută în cele mai bune condiţiuni de aceştia, datorită unei precare pregătiri generale a lor.

Scăderea nivelului de exigenţă în ultimii 15-20 de ani în formaţia şcolară şi inexistenţa/ nepracticarea unor criterii obiective de valoare au condus la formarea unor generaţii de intelectuali "tehnici" nu numai fără cultură generală, dar şi cu o slabă pregătire profesională. Apartenenţa lor la categoria intelectualităţii este doar statistică, determinată de existenţă unei diplome şi mai puţin de existenţa unor calităţi intrinseci, profesionale şi de cultură.

4. Combaterea acestui scientism absolut, dăunător şi alienant şi revenirea la o dezvoltare umanistă a omului, a individului liber ar putea, eventual, compensa, fie şi parţial, masificarea indusă de revoluţia tehnico-ştiinţifică contemporană şi pericolul pe care-l reprezintă tentaţia spre dictatură sau autoritarism a statului tehnocratic de azi.

La noi, după 4 ani, şcoala, în special liceul, continuă să "livreze" societăţii aceleaşi nesfîrşite serii de elevi cu o pregătire culturală, profesională şi cetăţenească mai mult decît precare.

Liceul românesc de azi este o imensă şcoală profesională, care, însă, în ciuda pretenţiei, nu asigură elevilor şi o pregătire într-o anumită profesie, dar, în schimb, îi împiedică să-şi formeze o cultură generală umanistă, care, eventual, i-ar face, poate, ceva mai buni pe cetăţenii de mîine ai ţării.

Azi ponderea laturii ştiinţifice (matematică, fizică, chimie, biologie) o covîrşeşte pe cea umanistă (literatură, istorie, sociologie, limbi străine) în pregătirea şcolară. Este evident azi că tendinţa socială este de a împinge şcoala spre o formaţie ştiinţifică a elevilor în dauna celei umaniste. Dar raportul ştiinţă/ literatură existent azi în şcoala noastră ar trebui modificat, spre a păstra, totuşi, un echilibru, în speranţa revenirii la o formare mai armonioasă a viitorilor cetăţeni ai ţării noastre. (...)

Unul din mijloacele de combatere a acestor tendinţe ar putea fi şi revenirea la o formaţie umanistă a elevilor acestor vremuri secularizate sau secularizante, în care Biserica este şi neputincioasă şi ineficientă.

(...) Ar putea subscrie la importanţa formaţiei umaniste şi viitorii reformatori ai învăţămîntului românesc, optînd pentru o reumanizare a acestuia.

S-ar putea "umaniza" puţin chiar şi ştiinţele exacte prin introducerea în manualele respective a unor pagini din istoria acestor ştiinţe, prin prezentarea, din perspective istorice şi filosofice, a unora din marile probleme, teorii sau concepte care au determinat evoluţia lor.

De asemenea, s-ar putea renunţa, cu folos pentru elevi, la formalizarea excesivă, practicată azi, a matematicii, spre a o face accesibilă majorităţii elevilor.

Dar reforma învăţămîntului, în primul rînd, ar trebui să pună capăt statutului neprivilegiat de care se bucură studiul limbii şi literaturii române ca şi al istoriei în şcoala noastră, în special în liceu.

Atenuarea caracterului scientist, preponderent azi în formarea elevilor, şi trecerea la o formaţie umanistă s-ar putea realiza şi prin introducerea, fie şi facultativă, a unor cursuri de istorie a literaturii universale, de istorie a artelor plastice, de istorie a muzicii, de istorie a religiilor, de sociologie etc., odată cu tipărirea unor manuale, antologii şi crestomaţii etc. necesare studiului acestora.

Ameliorarea condiţiei umane şi "îmbunătăţirea calităţii" intelectualităţii tehnice nu pot fi făcute prin abandonarea studiilor umaniste în favoarea unui scientism atotputernic.

5. Actuala concepţie "inginerească" rezultată din aportul extrem de mediocru al ştiinţelor umaniste şi dintr-o neînţelegere sau o înţelegere greşită a ştiinţelor pozitive şi a filosofiei acestora, care grevează atît de adînc asupra "filosofiei" reformei generale a societăţii româneşti în perioada de tranziţie şi care a determinat blocajul actual al societăţii româneşti, ar pleda pentru o reformă mai rapidă şi mai adîncă a învăţămîntului, şcoala continuînd şi azi "producţia" omului de tip nou, după tiparele şi normele anterioare lui decembrie '89, om fără memorie, nelegat de nici un trecut (poate că lipsa legăturilor cu trecutul, cu ţara strămoşilor, mai mult decît mizeria economică, şi ea reală, ar putea explica, parţial desigur, de ce atît de mulţi tineri, în special din rîndurile intelectualităţii tehnice, vor să plece atît de uşor şi de repede din ţară, aiurea).

D. SMARANDA,
inginer

N.R.: Din lipsă de spaţiu am fost nevoiţi să "cenzurăm" cîteva pasaje în care demonstraţia se baza pe bibliografie. Sperăm să ne înţelegeţi.

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Gafa**
- **Sărăcie şi luciu**
- **Ecologia**

Revista asteaptă colaborările dumneavoastră, fără a se obliga să le publice pe toate si integral. Vă rugăm ca materialele, de maximum trei pagini, dactilografiate la două rînduri, să ne parvină în vinerea anterioară aparitiei numărului. Vă multumim.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Schimb de păreri despre elite

Două cititoare ne-au expediat, în vremea din urmă, scrisori pline de amărăciune: cea dintîi era dezamăgită de performanţa noastră gazetărească pe tema "Intelectualitatea tehnică", cea de a doua incrimina un articol al subsemnatului intitulat "Socialismul real". Dincolo de diferenţele de subiect, ton şi argumentaţie, cele două texte sfîrşeau prin a pune în lumină un semnificativ punct de convergenţă: idiosincrasia faţă de elite şi acuzaţia subiacentă că **Dilema**, respectiv directorul ei, păcătuiesc prin elitism. Ne-am ocupat, aşadar, de "intelectualitatea tehnică" în numele unei exclusiviste elite "umaniste" şi am vorbit (v. "Socialismul real") despre "ranguri, titluri, palate" şi tot felul de alte privilegii, legitimîndu-le în chip cinic în timp ce "poporul român se destramă de foame". Finalul celei de-a doua scrisori e el însuşi destrămător şi mă priveşte direct: "Nu uitaţi: curba Noroculuí, steaua dvst. v-au propulsat acolo unde vă aflaţi. E firesc să vedeţi deformată realitatea..." Mă întreb unde îşi imaginează întristata mea preopinentă că m-aş afla. Unde am fost "propulsat"? Nu deţin, în clipa de faţă, un "titlu", un post, sau o poziţie "de elită" şi nu mă prenumăr - o asigur - printre îmbogăţiţii zilei. Prin urmare, nu pot vedea realitatea mai deformată decît o vede toată lumea, chit că voi fi avînd - ca toată lumea - şi unele miopii specifice.

Ceea ce mă tulbură însă e răfuiala de principiu cu elitele. In ultimii patru ani am întîlnit-o - sub diferite forme - supărător de des. Asta înseamnă că învăţămîntul de partid a rodit peste aşteptări. Am asimilat, pe nesimţite, acea ideologie abrutizantă care exalta massele împotriva personalităţilor şi predica egalitarismul cel mai vulgar sub lozinca eticii şi echităţii socialiste (pronunţate barbar "ietică" şi "iechitate", tot astfel cum "elită" se pronunţa "ielită"). In genere, nu poţi pricepe cum se cade cuvintele pe care le pronunţi prost. Şi trebuie să constat, cu regret, că o seamă de cuvinte sînt încă, pentru multă lume, enigmatice în ciuda frecventei lor folosiri.

A dispreţui elitele înseamnă a dispreţui **superlativul**. Cu alte cuvinte, a avea o relaţie deficientă cu universul valorilor. Explicaţiile unui asemenea amplasament vicios faţă de tot ce e reuşită superioară pot fi multiple: de la îndoctrinarea propagandistică deja amintită, pînă la resentiment, complex de inferioritate, obtuzitate mentală, sau micime sufletească. Ideea că massele prosperă numai dacă elitele sînt decapitate, asfixiate, ţinute sub control are, în sine, ceva paranoiac. In realitate, o populaţie care nu produce elite şi care nu e capabilă să şi le întreţină devine rapid materie vidă a istoriei. Dacă "poporul român se destramă de foame" nu elitele şi elitismul sînt de vină. Dimpotrivă: absenţa unor elite reale care să găsească soluţii şi să le aplice. Elitele **ne lipsesc** şi e cu atît mai ridicol să ne purtăm ca şi cînd ne-ar prisosi.

Poate altceva vă supără, de fapt, stimate cititoare şi stimate doamne. Poate că luaţi drept "elită" micile coterii lucrative dintr-un domeniu sau altul, mafiile "de vîrf" care vor să administreze dominator segmente tot mai ample din viaţa naţiunii, sau cluburile exclusive ale snobimii de ultimă oră. Astea da, astea ne pot supăra, dar nu au nimic de a face cu elitele adevărate. Elita nu este comunitatea **celor puţini** care au reuşit slujindu-şi propriile interese, ci solidaritatea **celor buni** care slujesc interesul public. Aristotel - un autor de elită - v-ar fi vorbit despre deosebirea esenţială dintre **oligarhie** şi **aristocraţie**. Dumneavoastră, iritate de malversaţiunile primeia, intraţi într-un neproductiv conflict cu cea de a doua. Nu vă grăbiţi să repetaţi ceea ce tot învăţămîntul de partid v-a inoculat drept adevăr necontroversabil: anume că şi aristocraţia e un lucru rău, o adunătură de "exploatatori" care trebuie supusă dictaturii proletariatului. Elita e alt fel de aristocraţie: aristocraţia competenţei, a înzestrării excepţionale, a reprezentativităţii. Etimologic, elita e comunitatea **celor aleşi**. Aleşi fie "de jos", prin vot, fie "de sus", prin har. Şi într-un caz şi într-altul, ea este efectul unei **delegări** a puterii. De aceea elita adevărată e la antipodul suficienţei şi al egolatriei: ea este fie intensificarea **exponenţială** a mulţimii (democraţia nu e decît o formă de organizare socială care îşi obţine elitele guvernante prin sufragiu universal), fie expresie indirectă a mărinimiei dumnezeieşti. A fi "ales" înseamnă a avea mandat public sau, cînd eşti ales "de sus", a avea mandat divin.

Mă întreb, în aceste condiţii, stimate doamne, ce puteţi avea împotriva **elitei**, a elitei autentice? Şi cum aţi ajuns să fiţi exasperate de o categorie care, la noi deocamdată, nu se manifestă decît rar şi timid? E ca şi cînd aţi declara că nu vă interesează Eminescu pînă nu scade preţul cotletului şi că a invoca palatele, catedralele şi curţile nobiliare ale Europei e a sfida foamea naţională. Mă tem că un asemenea mod de a gîndi vă va duce la dispreţul valorilor fără să rezolve problema foamei. Mizeria nu se subţiază dacă anulăm prestigiul averii, inechitatea socială nu se atenuează dacă torpilăm farmecul unicatului şi simţul ierarhiei. Acestea au fost "metodele" comunismului victorios şi nu se cade să uităm atît de repede care au fost consecinţele.

Lucrurile vor începe să meargă bine în România cînd tot românul – inclusiv Domniile Voastre, stimate doamne – va recupera cultul **sănătos** al elitelor, adică al valorilor **alese.** Cînd vom recăpăta răgazul să citim o pagină bine **aleasă** dintr-un autor bun, cînd ne vom bucura de o masă cuviincioasă, cu vinuri **alese** şi mîncăruri **alese**, cînd vom împărţi această bucurie cu prieteni care să fie, la rîndul lor, oameni **aleşi**, capabili de o conversaţie **aleasă**, cînd **alesele** inimilor noastre ne vor obliga, cu manierele lor **alese**, să redescoperim virtuţile curtoaziei şi cînd **aleşii** noştri din parlament nu ne vor mai face de rîs. Abia **după ce** toate aceste trepte vor fi parcurse, vom cîştiga, poate, dreptul de a ne arăta plictisiţi de excesele elitismului. Abia atunci vom propune, eventual, elitelor, o mică haltă de reîmprospătare, cu moravuri fruste şi destinderi plebee. Deocamdată însă anti-elitismul seamănă cu ura primară pentru pantof a cuiva care n-a fost încălţat niciodată.

Andrei PLEŞU

© E. Tânjală

REAUAVESTIRE sau triumful lui Grobei

Grobei a apărut pe lume în urmă cu 17 ani, pe la începutul verii anului 1977. Semn distinctiv din naştere, umbla cu un tranzistor atîrnat de gît. Era merceolog de meserie. Un ins nesărat, plicticos, un semidoct ridicol şi tenace. Părintele său a fost scriitorul Nicolae Breban; el l-a înfiinţat pe Grobei şi l-a adus pe lume printr-un roman intitulat **Bunavestire.**

Cartea are două părţi. In cea dintîi este înfăţişat un Grobei anost pînă la cretinism, neghiob, insistent şi caraghios; tonul e de satiră enormă, scriitorul explorînd aici, cu multă aplicaţie, abisalitatea stupidităţii. A doua parte a romanului aduce un Grobei metamorfozat, un Grobei în ipostază de profet iluminat şi fanatic. Insul cu tranzistorul atîrnat de gît s-a prefăcut într-un "învăţător"; este acum o călăuză spirituală respectată, un fel de Ioan Botezătorul (de unde şi titlul cărţii), schimbarea nefiind expusă ori explicată de scriitor.

La data apariţiei romanului, Nicolae Manolescu a scris o cronică entuziastă în **România literară**, pentru el absenţa unei treceri de la Grobei-merceologul-cu-tranzistorul-atîrnat-de-gît la Grobei-profetul-ghid-spiritual fiind o expresie a modernităţii. In ordine literară, desigur. Tot în ordine literară, mie acestă absenţă mi s-a părut a fi, dimpotrivă, o slăbiciune a romanului. Am scris, tot în **România literară**, un fel de contra-cronică, unde elogiam prima parte a romanuui, socotind-o aproape o capodoperă, dar găseam nejustificată partea a doua, despre Grobei iluminatul unanim respectat.

Discuţia s-a încheiat aici. La o plenară a Comitetului Central, Titus Popovici a criticat vehement romanul lui Nicolae Breban, cu argumente politico-ideologice, nu literare (Comitetul Central nefiind, totuşi!, un cenaclu); nici pînă astăzi nu au fost desluşite raţiunile acestei intervenţii. Ceauşescu însuşi a aprobat şi întărit filipica lui Titus Popovici. Împotriva lui Nicolae Breban şi a cărţii lui se porni, la ordin înalt, o campanie de presă. Liberul exerciţiu al criticii literare nu a mai fost posibil. Cine avea o minimă obiecţie faţă de roman se transforma, automat, într-un oportunist; cine strecura o propoziţie favorabilă cărţii ori autorului, presupunînd că ar fi scăpat vigilenţei cenzorilor, căpăta aureolă de ins curajos.

Romanul lui Nicolae Breban a fost, mi se pare, reeditat la Bucureşti, după decembrie 1989 şi, în orice caz, publicat şi la Paris, în traducere franceză. Fără ecou notabil: din păcate. Fiindcă Grobei şi evoluţia lui nu mai reprezintă, astăzi, o problemă pur literară; Grobei a ieşit din literatură şi a năvălit, multiplicat în sute şi poate chiar mii de exemplare, în viaţa publică românească. Veriga lipsă din roman a fost suplinită de istorie.

Îl întîlneşti pe Grobei peste tot, în nenumărate variante şi ipostaze. Semidocţi deliranţi, găinari mesianici, Ofelii răscoapte, bunici şi străbunici demonizaţi, tinerei cu crampe de bonapartism, ţaţe vizionare, eruditi făcîndu-i concurenţă postumă lui Petrache Lupu, şmecheri iluminaţi, dobitoci frenetici, foşti activişti apucaţi de streche mistică, mitocani patetici, Grobei este pretutindeni. Are admiratori şi admiratoare, neroziile îi sînt imediat preluate de ziare şi transmise de radiouri şi televiziuni. Are vestale şi are preoţi. E personalitate şi lider de partid, de mişcare, de asociaţie, de ligă. Cuvîntă în Parlament şi dă interviuri. Mulţimi compuse din viitori Grobei ascultă discursurile actualilor Grobei. La mitinguri şi la simpozioane, la colocvii şi la manifestaţii, la conferinţe de presă şi la mese rotunde, Grobei este nelipsit şi în elementul său. Vremea lui Grobei şi a grobeilor.

Mircea IORGULESCU

Piaţa Universităţii din Bucureşti aşteaptă şi ea arheologii

✦ Trei români autentici: Miodrag Belodedici, Tibor Selymesi, Slobodan Milosevici ✦ Românul e născut poet, politician, ziarist şi arheolog ✦ Se vor reuni Camerele pentru moţiunea de cenzură? ✦ Dl. Văcăroiu tace şi face ✦ De fapt, cîte partide sînt în Convenţia Democratică?

Fiecare apartament românesc să-şi aibă steagul său!

Este surprinzător cît de multe tricolore pot să se găsească în apartamentele bucureştenilor. După victoria fotbalistică din noaptea de luni spre duminică - victorie care, în scumpa noastră patrie, a devenit un eveniment politic, cel mai important al săptămînii - la o intersecţie din Capitală (cea de lîngă Piaţa Drumul Taberei), am putut număra, în numai trei minute, treizeci şi cinci de asemenea articole care, din cîte ştim, nu prea sînt de vînzare şi se află numai în inventarele instituţiilor. Poporul bucuros se îndrepta, la ora aceea, către Centru, unde Piaţa Universităţii îl aştepta.

În momentul închiderii acestei ediţii, încă nu ştim dacă oamenii politici şi gazetele au reacţionat la fel ca data trecută după această - cum să-i spunem? a, da, am găsit - **victorie fără precedent a echipei noastre naţionale, a sportului românesc şi a României**. Oricum, ne este imposibil, cel puţin preţ de cîteva rînduri, să scriem despre altceva. Responsabilitatea patriotică ne-a fost, de altfel, trezită de eterna televiziune română, care , înainte şi după evenimentul istoric petrecut în prima noapte a acestei săptămîni, a difuzat un imn ale cărui versuri sînt de o inteligenţă întrecută, poate, doar de editorialele ziaristului Corneliu Vadim Tudor sau de cuvîntările omului politic Gheorghe Funar. **Imaginea** de care nu s-a putu abţine să vorbească nici măcar comentatorul sportiv Cristian Ţopescu trebuie completată cu acest imn pe care, probabil, cetăţenii ţării îl vor mai auzi de aici înainte. De aceea, nu se poate să nu transcriem măcar o parte din versurile cu pricina. Credem că ele au plăcut foarte mult şi unor fotbalişti care au jucat în meciul de duminică. Ne gîndim la Miodrag Belodedici şi la Tibor Selymesi.

Cîntec patriotic difuzat de programul 1 al Televiziunii Române, înainte şi după meciul dintre România şi Statele Unite ale Americii, din cadrul Campionatului Mondial de Fotbal • Duminică,ora 24,00 şi luni, ora 1,10 • Imn oficial al echipei României, prevăzut pentru Campionatul Mondial

"Noi suntem români! / Noi suntem români! / România! Orişiunde ai fi / Aminteşte-ţi că ai / Lîngă tine Carpaţii. / Milioane de inimi / Ai alături mereu! / Toţi românii sunt fraţii! / Ai în fiece joc / Steaua ta de noroc!/ Suntem toţi pui de lei / Şi luptăm ca şi ei / Cînd e clipă de foc. / Să fii cel mai bun / Vei învinge mereu/ Să fii cel mai bun / Cînd nimic nu e prea greu. / Noi suntem români / Noi suntem români!/ România!/ (bis)."

Belgradul nu este oraş roman?

Numele pe care le-am pomenit mai sus ne-au amintit două elemente îndeajuns de importante ale propagandei româneşti, pe care le-am observat săptămîna trecută. Am folosit termenul **propagandă** şi nu **politică** pentru că ultimele zile ne-au reamintit termenii în care gîndesc o bună parte dintre politicienii noştri.Ei se comportă ca "propagandiştii" pe care îi cunoaştem aşa de bine, organizatori de "acţiuni" de educaţie patriotică; numai că "acţiunile" cu pricina sînt privite din afară (dacă e să ne referim la obsesia **imaginii**) ca fiind mai concludente decît zece semnături pe acorduri internaţionale şi o sută de pasionate declaraţii de principii.

De pildă, România este singura ţară vecină cu Iugoslavia restrînsă (aceasta însemnînd, după cum bine se ştie, Serbia lui Slobodan Miloşevici) care marşează la orice acţiune "publicitară" a acesteia, ignorînd efectele catastrofale pe care le pot avea asemenea "acţiuni" tocmai asupra mult-invocatei **imagini**. La o oră de vîrf, telejurnalul de la Bucureşti ne-a anunţat că, în ţara noastră, vor începe o seamă de manifestări închinate aniversării istoricei bătălii de la Kossovopolje, la care - nu-i aşa? - a participat şi Mircea cel Bătrîn. Deci, sîrbii şi românii au străvechi tradiţii comune de luptă împotriva musulmanilor. Noroc de Evul Mediu , că ne furnizează pretexte pentru a aminti, de fiecare dată, celor din Occident că **Noi suntem români!**, vorba cîntecului închinat echipei lui Miodrag Belodedici.

Iar românul este născut nu numai poet, politician sau ziarist. El este născut şi arheolog. Clujul a fost doar la cîţiva paşi de a deveni, pentru mass-media din Vest, un alt simbol al şovinismului românesc, alături de Tîrgu-Mureş. Primarul Gheorghe Funar, preşedinte al Partidului Unităţii Naţionale Române, a trebuit să fie apărat de conducerea acestui partid (la ultima conferinţă de presă), care a sesizat ridicolul şi inutilitatea conflictului de la Cluj. Pentru acest partid, cu popularitatea puternic zdruncinată de **Caritas**, conflictul statuilor îi mai lipseşte pentru a-l aduce la cote de popularitate asemănătoare cu PDAR sau PNLCD.

Deci, să recapitulăm: într-o vreme în care instituţiile de cultură au bugetul în pioneze, Muzeul de Istorie al Transilvaniei primeşte bani pentru a face săpături chiar în piaţa centrală a oraşului, lîngă Catedrala Sfîntul Mihail, la cincizeci de metri de statuia lui Matei Corvin. Într-o primă etapă, săpăturile vor avea suprafaţa de 20x3 metri. Mai multe oficialităţi - mai ales ale Primăriei şi ale PUNR - au anticipat extinderea săpăturilor. În plus, în faţa lui Matei Corvin va fi amplasată şi o copie după **Lupa Capitolina**. Nu e vorba de vreo mutare a statuii regelui maghiar, spun acum oficialii PUNR (cu toate că Gheorghe Funar şi-a manifestat de mai multe ori intenţia de a muta statuia), "Este politizarea unui gest firesc", a declarat, la conferinţa de presă, purtătorul de cuvînt al preşedintelui Iliescu. "Este firesc", a adăugat dl. Traian Chebeleu, "ca arheologii să caute dovezi ale romanităţii".

Romanitate pe care, pînă acum, nimeni nu a contestat-o. Cu sau fără Forul roman al anticei Napoca, dovezile arheologice sînt, o ştie orice absolvent de liceu, foarte multe. Numai că, după terminarea săpăturilor, se va produce o transformare ireversibilă a aspectului urbanistic din centrul istoric al Clujului. Iar acest centru - în care a avut loc manifestaţia de săptămîna trecută , la care au participat vreo trei mii de oameni, în frunte cu episcopul Làszlo Tökès şi cu dna Doina Cornea - datează din secolele XVI-XIX transilvănene.

Fricţiuni şi consens

Conferinţa de presă convocată de Convenţia Democratică, la sfîrşitul săptămînii trecute, a avur ca scop explicarea celor două acţiuni iniţiate de aceasta: procedura de suspendare a preşedintelui şi moţiunea de cenzură. S-a dorit, conform celor spuse de Emil Constantinescu, o marcare a unităţii, a hotărîrii şi capacităţii Convenţiei de a duce la capăt amîndouă iniţiativele. Problema era deja binecunoscută ziariştilor şi de bună seamă şi opiniei publice, iar din discuţii, din întrebări şi răspunsuri nu a reieşit aproape nimic nou. De altfel, preşedintele C.D. s-a şi scuzat, mai în glumă, mai în serios, pentru faptul că nu are de oferit presei ceva fierbinte, ceva spectaculos. Jurnaliştii prezenţi au insistat totuşi în încercarea de a depista eventuale divergenţe în cadrul Convenţiei, ceea ce l-a făcut pe deputatul Valentin Gabrielescu să exclame: "Se tot scormonesc fisurile Convenţiei, în ideea că doar doar o face explozie. Ei bine domnilor, vă asigur că C.D. nu va face nici o explozie". Discuţia s-a abătut astfel asupra rolului presei într-o societate ca a noastră. Au fost cîteva dispute între ziarişti şi liderii Convenţiei, de genul: "n-am declarat cutare lucru în ziarul dv."; "păi nici n-a apărut aşa ceva în ziarul nostru" etc.

Dinu Patriciu a făcut la începutul conferinţei o declaraţie incitantă spunînd că se duce rar în Parlament, deoarece consideră că legile nu trebuie făcute cu fundul, ci cu capul. În final, acelaşi Dinu Patriciu a aruncat chiar o mică bombă, reluînd ideea transformării C.D. într-o structură decizională, mai închegată politic. Emil Constantinescu a intervenit, spunînd că mai vechea propunere a PL '93 de transformare a Convenţiei într-un partid a fost respinsă în consens, consens în care, de altfel, se iau toate deciziile Convenţiei. Aceasta în ciuda fricţiunilor inerente dintre formaţiunile componente.

Andrei MANOLESCU

Dle preşedinte, permiteţi să raportez: v-am cenzurat!

"Acest guvern este guvernul preşedintelui. Este guvernul dlui Iliescu. Trecem către un regim dictatorial prezidenţial, Parlamentul avînd doar rol consultativ. "Este declaraţia făcută de preşedintele PL - '93, dl. Dinu Patriciu, la ultima conferinţă de presă a Convenţiei Democratice, în sîmbăta dinaintea meciului. Dacă este să-i credem pe politicienii din Convenţie, la sfîrşitul acestei săptămîni vor fi întrunite toate condiţiile pentru dezbaterea moţiunii de cenzură a partidelor din Convenţie, în Camerele reunite.

A mai existat o moţiune de cenzură, mult mai "disciplinat" formulată, referitoare doar la problemele din Ministerul Agriculturii, depusă de Partidul Democrat Agrar. La conferinţa de presă de joi, preşedintele Partidului Alianţei Civice, dl. Nicolae Manolescu, a negat că partidul domniei sale ar fi susţinut vreodată că moţiunea PDAR este o diversiune a Puterii.

Declaraţie a preşedintelui Partidului Alianţei Civice, Nicolae Manolescu, despre paralelismul moţiunilor de cenzură

"Am citit că am fi susţinut că moţiunea PDAR este o diversiune a Puterii. PDAR este în dreptul lui să depună o moţiune de cenzură. Texul ei se referă exclusiv la probleme de agricultură. Cea mai mare parte din observaţii sunt întemeiate, după opinia specialiştilor noştri. Dar, pentru noi, nu se pune problema semnării moţiunii PDAR, pentru că regulamentul nu permite decît o singură semnătură, pe o singură moţiune. (...) Mi se pare incorect să vorbim despre diversiune. Ne-a deranjat incorectitudinea informaţiilor din presă, care ne-au pus în gură asemenea declaraţii, pe care nu le-am făcut niciodată."

Bineînţeles că nimeni nu se poate gîndi la diversiune. Chiar dacă, la invitaţiile la Cotroceni primite de partidele care au depus asemenea moţiuni, doar PDAR a răspuns. Numai cineva stăpînit de delir de interpretare se poate gîndi că PDAR a furnizat un excelent contraargument preşedintelui Iliescu, într-un discurs despre "nevoia de dialog constructiv". Aceasta pentru că moţiunea cealaltă se referă la întreaga perioadă a guvernării Văcăroiu şi nu iartă mai nimic din ceea ce a făcut actualul prim-ministru.

Dacă tot am amintit de premier, să nu uităm şi de legea care abilitează guvernul de a conduce, în cele două luni de vacanţă parlamentară, prin ordonanţe. Nervozitatea opoziţiei a fost resuscitată mai ales de formulările foarte generale din lege, care sînt gîndite ca pentru o perioadă de vid legislativ (se confirmă, deci, intenţia guvernului de a face privatizarea "pe tăcute", punîndu-şi adversarii în faţa faptului împlinit: proiectul vorbea de "unele măsuri în domeniul economic" , de "măsuri de redresare şi reorganizare ale unor regii autonome" ş.a.m.d.).

Indiferent de ce se va întîmpla, discuţiile sprinse din jurul moţiunii de cenzură şi a propunerii pentru suspendarea din funcţie a preşedintelui Iliescu vor clarifica unele lucruri din Convenţia Democratică. Se va vedea dacă partidele politice vor avea rol prioritar în faţa unor organizaţii neparlamentare, unele dintre ele avînd un număr foarte mic de membri. Această părere vine mai ales dinspre Partidul Alianţei Civice, el fiind susţinut şi de PL - '93, ca şi de PSDR-ul dlui Cunescu. Deocamdată, UDMR n-a avut nici o opinie în această privinţă, organizaţia fiind mult prea ocupată cu Legea Învăţă[illegible]ului şi, mai nou, cu chestiunea statuilor clujene. În schimb, conducerea Convenţiei, favorabilă taberei "bătrînilor" din PNŢCD, este pentru menţinerea actualei situaţii. Această conducere are,după cum s-a văzut foarte recent, o bună parte din presa de opoziţie alături de ea.

Tot în această săptămînă, dl. Corneliu Coposu, preşedintele Partidului Naţional Ţărănesc Creştin Democrat, a fost plecat din ţară.

Radu Eugeniu STAN

Parlamentarii între ei

Moţiune cu suspendare

"Observînd scăderea nivelului de trai al cetăţenilor, analizînd starea actuală a economiei şi mai ales inexistenţa perspectivelor de redresare, în condiţiile în care începutul de stabilizare obţinut numai prin măsuri monetare extrem de dureroase riscă să fie compromis în lipsa unei politici ferme de schimbare a structurilor economice reale, şi constatînd că Parlamentul nu mai poate veghea asupra politicii Guvernului, întrucît primul ministru şi principalii membri ai executivului - fie că nu răspund întrebărilor şi interpelărilor parlamentare, fie că o fac în mod superficial, arogant şi nesincer - cei 141 de parlamentari semnatari ai moţiunii au ajuns la concluzia că singura cale spre a determina o schimbare pozitivă a acţiunii de guvernare a ţării este aceea a formulării prezentei moţiuni de cenzură."

Acest preambul al Moţiunii de cenzură, citită luni, 27 iunie în faţa Camerelor reunite de către deputatul Petre Liţiu (PAC), cuprinde cam tot ceea ce impută opoziţia actualei puteri. Joi, 30 iunie, asupra tuturor argumentelor a decis votul.

Concomitent, opoziţia (partidele din CDR) a iniţiat şi declanşarea procedurii de suspendare din funcţie a preşedintelui Iliescu, pe motiv că acesta şi-a depăşit atribuţiile, contestînd public hotărîrile judecătoreşti care s-au luat pînă acum în chestiunea caselor naţionalizate. Ca şi în problema moţiunii, partidul de aşa-numită opoziţie PD-FSN a făcut figură separată faţă de restul opoziţiei parlamentare, refuzînd să susţină în totalitate moţiunea şi susţrăgîndu-se semnării pe lista iniţiatorilor procedurii de suspendare a preşedintelui Iliescu. De ce?! De ce au stat în sală la votarea legii caselor naţionalizate pe post de "opoziţie constructivă" favorizînd astfel adoptarea unei legi inferioare pînă şi decretului lui Eltîn în această chestiune a fostelor proprietăţi?! Pe de altă parte, PDAR-ul ameninţă şi el majoritatea parlamentară şi împreună cu "nişte PUNR-işti" pun de un mic şantaj. In rest, profesorii şi proprietarii au rămas "pe toamnă".

Petru IONESCU

Cade guvernul sau cad reformiştii din PDSR?

Sesiunea parlamentară se va încheia cu un nou scandal pentru că, pînă la urmă, moţiunea de cenzură n-are cum fi altceva decît un scandal. Primul ministru e convins - şi o declară public! - că ea va avea soarta celor precedente. Îl confirmă - culmea! - senatorul PNŢCD Ticu Dumitrescu, deşi - nu-i aşa!? -, formaţiunea din care face parte ar trebui să ştie la ce foloseşte o acţiune parlamentară în care nu crede nimeni. Dacă stăm bine să ne gîndim, şeful executivului a rezistat atît de mult în propria funcţie tocmai datorită faptului că Opoziţia nu are la îndemînă alt instrument decît cel al moţiunii şi altă şansă decît să aştepte declanşarea unui conflict fatal în interiorul coaliţiei majoritare. "Omul Nicolae Văcăroiu", cel pe care-l sprijină şi PRM, şi PSM, şi PUNR, şi o parte (mare) a PDSR a cîştigat de fiecare dată "războiul" dus din toate părţile împotriva guvernului său. Acum, mai mult ca oricînd, criza e aproape insuportabilă, pentru că a atins toate instituţiile şi toate "echipele" (inclusiv cea prezidenţială şi cea guvernamentală). Schimbarea e aşteptată de toată lumea şi, tocmai de aceea, există destule şanse să nu se schimbe nimic.

Însuşi partidul de guvernămînt se află la o răscruce. Pentru a o lua în direcţia spre care privesc liderii săi şi nu în aceea spre care tinde "baza", reînnoirea cabinetului e obligatorie. După cum obligatorie e "lăsarea la vatră" a lui Nicolae Văcăroiu împreună cu toţi cei care servesc mai degrabă interesele aliaţilor parlamentari decît politica PDSR. Numai că, deşi obligatorie, o astfel de decizie e imposibilă. În primul rînd pentru că opoziţia doreşte căderea guvernului, se zbate să o provoace şi să o obţină fără să dea cel mai mic semn că e pregătită, capabilă şi hotărîtă să formeze o nouă majoritate parlamentară împreună cu PDSR. Or, atîta timp cît CDR "înţelege" politica "schimbării" ca pe o avîntată "punere la zid" a instituţiei prezidenţiale coroborată cu o moţiune dependentă de "hachiţele" tandemului PUNR-PDAR, ea e prima care îl menţine pe Nicolae Văcăroiu la cîrma guvernului. A făcut-o mult timp cu încrîncenare, acum o face cu metodă. Nelăsîndu-le majoritarilor şansa să "cureţe" terenul administraţiei centrale de antireformişti, opoziţia joacă, fără îndoială, o carte electorală "măreaţă". Nu îi poate nimeni cere să se gîndească pe cine s-ar putea ea baza, cînd va ajunge la putere, să facă reforma şi să transforme România într-un stat de drept cu adevărat democratic. "Aliaţii de meserie" există, ei vor fi şi la anul la fel de disponibili pe cît au fost anul trecut. Acum îşi deschid "porţile" pentru... mai încolo. In acest scop, agrarienii au întins momeala moţiunii de cenzură şi după aceea s-au prezentat cuminţi la Cotroceni. Primul ministru i-a chemat la Palatul Victoria pe reprezentanţii PUNR şi aceştia i-au promis solemn că vor recurge la o "acţiune de ironizare a moţiunii de cenzură iniţiată de opoziţie". PSM acuză executivul că face o reformă haotică şi negîndită", vicepreşedintele PDAR declară că "dl. Nicolae Văcăroiu se bucură de încrederea, sprijinul şi susţinerea partidului nostru", Victor Surdu recunoaşte candid "că îl iubeşte enorm pe preşedintele Iliescu". Ţărăniştii aşteaptă voturi decisive împotriva guvernului de la cei care au un singur scop politic: să-l menţină pe actualul prim-ministru acolo unde e, arătîndu-le majoritarilor că un altul în locul său "zboară" la prima moţiune a opoziţiei. Aliaţii de stînga ai guvernului au contracarat eventualele iniţiative de remaniere din partea liderilor PDSR orientate în direcţie opusă remanierii pe care o aştepta PUNR. Una e să-l schimbi pe Văcăroiu cu Mircea Coşea, alta e să-i faci loc în guvern lui Ioan Gavra. Una e să vrei să respecţi documentele Consiliului Europei, alta e să te războieşti mereu cu ungurii pentru a-ţi justifica "existenţa politică". Aliaţii au forţat nota, pretinzînd majoritarilor o cotă-parte a portofoliilor drept răsplată pentru "sprijinul" de pînă acum. "Vîrful" PDSR a reacţionat negativ la repetatele cereri şi şantaje ale PUNR, ajungînd poate la concluzia că a sosit momentul debarasării de bolovanul (pentagonal) care trage la fund programul prooccidental şi înţelegerile puterii cu forurile internaţionale. Sesizînd momentul defavorabil, ultranaţionaliştii au atacat în trombă: au anunţat asasinate, au pus la cale mutarea statuii lui Matei Corvin, au "deconspirat" lovituri de stat cu participare de la Versoix. Fără contribuţia preţioasă a adversarilor puterii, aceste răsuflate "scheme de înfricoşare" n-ar mai fi fost luate în seamă şi reformiştii din PDSR, încurajaţi de Cotroceni, ar fi avut destule şanse să facă o nouă echipă guvernamentală. Intrarea în joc a "acţiunii de suspendare din funcţie a preşedintelui Iliescu" şi a moţiunii de cenzură limitează însă - în mod automat - marja de "independenţă" a PDSR. El e încă o dată obligat să constate că se află "la mîna aliaţilor" şi că nu poate înlocui un prim-ministru susţinut în Parlament cu unul căruia i s-ar împotrivi şi partidele de stînga şi cele de dreapta. De aceea, moţiunea de cenzură e mai degrabă destinată să zădărnicească remanierea dorită de reformişti decît s-o provoace. Convenţiei Democratice îi rămîne poziţia privilegiată din sondajele de opinie şi "mulţumirea" că a mai bifat o ofensivă împotriva puterii (dar şi a electoratului propriu). Aliaţii vor avea încă un prilej să critice zdravăn puterea, "blindîndu-se" astfel cu un argument ce va fi invocat ca atare în campania electorală.

Elena ŞTEFOI

Presa despre...

La ce (să) ne aşteptăm

Un sondaj IRSOP (difuzat după înfrîngerea echipei naţionale de fotbal în partida cu Elveţia şi înainte de victoria "istorică" împotriva Statelor Unite) e tot ce ne mai trebuia pentru a ne pune pe jar. Dacă el e făcut la cererea şi (pe banii) Fundaţiei Soros şi demonstrează că 74 % dintre subiecţi apreciază activitatea guvernului Văcăroiu drept "nu prea bună, foarte proastă", atunci toată lumea intră în panică. **Ora** vede (în ediţia sa de sîmbătă, 25-26 iunie 1994) rezultatele respectivului sondaj ca pe o dovadă a "crizei de alternativă politică din România": "PDSR şi preşedintele executiv al acestuia, dl. Adrian Năstase, conduc în topul preferinţelor electoratului cu 22 şi respectiv 66 %. Asta în timp ce gradul de nemulţumire în instituţiile statului (Guvern, Parlament) se menţine foarte ridicat. Rezultă, deci, că, deşi nu sunt satisfăcuţi de activitatea în Executiv şi Parlament a partidului de guvernămînt, electoratul tinde să-i acorde încă cel mai mare număr de voturi". În aceeaşi zi, **România liberă** se preocupă de **Manevrele de vară** (ale puterii): "Aceste manevre de vară, fără o acoperire convingătoare în planul voinţei politice, poate (sic!) împinge formaţiunile din Opoziţie la un nou gest pripit, poate chiar la un eşec, ce poate influenţa pe termen lung opţiunile electoratului". Corneliu Antim se teme că "oferta unei susţineri PDAR pentru moţiunea de cenzură preconizată de Opoziţie ar putea fi, totuşi, iluzorie". In schimb, după cum putem afla citind **Adevărul** din 27 iunie, liderul CDR, Emil Constantinescu, nu se teme de nimeni şi de nimic, el propunîndu-şi "misiunea (împreună cu reprezentanţi ai majorităţii partidelor parlamentare) de a marca unitatea şi hotărîrea Convenţiei de a acţiona în interesul cetăţenilor ţării". **Curierul naţional** sintetizează "ce a fost şi ce-ar putea să fie" într-un editorial semnat de Irinel Rădulescu şi menit să ne lămurească asupra "mutărilor" din tabăra adversă: faţă în faţă cu «Moţiunea»-bombă a PDAR, partidul de guvernămînt va părăsi sala, pentru a se vedea cine cu cine mai este". Ion Cristoiu consideră sondajul IRSOP o acţiune de "Sondare a lehamitei" şi "trage concluzia că pentru actuala criză de speranţă o anume responsabilitate o are şi opoziţia". **Colectivul de analişti ai CRONICII ROMÂNE** e de părere, pe prima pagină (în aceeaşi zi de 27 iulie) că "IRSOP continuă marea intoxicare, tocînd banii lui George Soros". O astfel de înţelegere a lucrurilor am fi putut detecta acum cîţiva ani doar la lectura gazetelor guvernamentale. Acum, **Vocea României** e mai temperată decît **Cronica**..., preferînd o întrebarea retorică şi o ameninţare cu... alegerile. In căutare de explicaţii pentru "căderea atît de spectaculoasă a guvernului", Constantin Priescu (al cărui articol de fond se intitulează "Sondaj sau cacealma") îşi mărturiseşte preferinţa pentru cea de-a doua ipoteză dar ne spune ceva "esenţial": "Adevărul îl vom afla, fiţi siguri, în faţa urnelor de vot. Care s-ar putea să apropie electoratul, chiar şi prin rezultatele amintitului sondaj, mai repede decît ne aşteptăm de respectivele urne". Cele două fraze sînt încifrate rău. N-are însă nici un rost să ne întrebăm la cine se referă misteriosul "care", de vreme ce ni se anunţă, dinspre guvern, startul anticipat spre urne. Mai bine să ne încheiem lectura cotidianelor din prima zi a săptămînii 27 iunie - 2 iulie cu **Ziua** însăşi, fiindcă ea "strecoară" trei ştiri pe cît de "nevinovate" pe atît de "neutre": "Există posibilitatea ca una dintre formaţiuni să părăsească Convenţia. Liderul CDR a folosit de trei ori această formulă"; "Între scindare şi fractură controlată, PDSR se înmulţeşte prin înmugurire"; "Moţiunea de cenzură va aduce acasă miniştrii din America". (E.Ş.)

Onoarea şi oroarea

Consiliul de Securitate a aprobat cu un vot la limită prezenţa unui contingent militar francez în Rwanda. După aproape trei luni în care masacrele au decimat populaţia ţării, cînd a devenit evident că scopul miliţiilor hutu este nu înspăimîntarea (acţiune numită politică) ci eliminarea minorităţii tutsi (acţiune numită genocid), Franţa a decis această misiune de ajutor şi de asistenţă cu scopuri şi durată limitate: trupele nu îi vor despărţi pe combatanţi ci vor asigura securitatea ajutorului umanitar atît de necesar miilor de răniţi şi sutelor de mii de refugiaţi. Gestul Franţei nu prea şi-a atras susţinători. Statele Unite - marcate de experienţa somaleză din care a reieşit cu cît rău te poţi alege cînd vrei să faci bine - sînt de părere că pacea în Rwanda este de resortul Organizaţiei Statelor Africane. Aliaţii europeni promit cu jumătate de gură un sprijin logistic restrîns şi care va veni mai tîrziu.

La faţa locului acceptarea prezenţei militare franceze e destul de ambiguă. Iniţial, Frontul Patriotic (tutsi) a declarat că francezii vor fi consideraţi invadatori şi vor fi trataţi ca atare. Suspiciunea se bazează pe unele argumente: Franţa a susţinut guvernul hutu al preşedintelui acum decedat în acel straniu accident aviatic, a furnizat ajutor economic şi arme, consilieri militari francezi au antrenat trupele guvernamentale rwandeze. Se susţine şi se argumentează că masacrul, departe de a fi expresia unei uri spontane, a fost pregătit şi planificat, că miliţiile hutu nu acţionează la întîmplare.

Conflictul tribal - spun specialiştii - este o formă de expresie a diferendelor politice: extremiştii hutu îi omoară nu doar pe tutsi ci şi pe proprii moderaţi, iar bandele înarmate au uitat de consemnul iniţial şi îi ucid pe toţi cei care au ghinionul să le iasă în cale. Conducătorii minorităţii tutsi consideră că Franţa nu-şi poate asuma rolul de arbitru după ce a fost suporterul, ba chiar sponsorul, uneia dintre părţi. Oficialităţile franceze răspund că n-au făcut altceva decît să respecte tratatele şi acordurile încheiate cu guvernul legitim al unui stat şi că tocmai în virtutea angajamentului african Franţa are anumite obligaţii.

Cu multă prudenţă (într-un recent interviu premierul Balladur spunea că prudenţa este inteligenţa acţiunii) militarii francezi s-au angajat în protecţia unei tabere de refugiaţi tutsi. Populaţia hutu i-a întîmpinat cu pancarte pe care scria "Vive la France". Oarecum stînjeniţi de entuziasmul ucigaşilor, purtătorii de cuvînt de la faţa locului şi din metropolă insistă asupra succesului operaţiunii umanitare: un rănit a fost evacuat la Goma în Zair. Fericit omul - fie el hutu sau tutsi - a cărui soartă linişteşte conştiinţa comunităţii internaţionale, neputînd să împiedice uciderea a sute de mii de oameni.

Premierul Balladur invoca onoarea Franţei şi vocaţia ei de putere mondială, ca argumente de susţinere pentru expediţia din Rwanda, şi preşedintele Elţin gîndeşte şi spune la fel cînd trimite trupe în Caucaz pentru pacificarea gruzinilor şi abhazilor. Clinton este criticat pentru că nu apără onoarea şi vocaţia Statelor Unite în Bosnia. Limitele acţiunii umanitare nu ţin doar de micul număr al celor care pot fi salvaţi. Teoretic, rănitul care a ajuns în oraşul Goma este la fel de important pentru omenire ca şi pilotul Senna sau Jacqueline Kennedy, a căror moarte a ocupat prima pagină, în timp ce ambasadorul Statelor Unite în Rwanda confruntat cu numărul victimelor şi al refugiaţilor spunea că "nutreşte speranţa că în cele din urmă aceşti oameni îşi vor da seama că sînt fraţi. Nu se vor putea ucide la nesfîrşit". Acţiunea umanitară nu poate împiedica crima - nici pe cea individuală, nici pe cea colectivă.

Se invocă precedentele, dezagregarea imperiilor a fost întotdeauna sîngeroasă: cînd britanicii au plecat din India un milion de oameni au murit în luptele dintre hinduşi şi musulmani, retragerea Belgiei din Congo a fost urmată de cumplite conflicte tribale, evoluţia politică a Algeriei este încă marcată de dramele decolonizării. În vidul de putere creat de mutaţiile în echilibrul mondial al forţelor unii sînt cu onoarea şi alţii cu oroarea luptelor tribale. Si deşi reprezentanţii tuturor se întîlnesc în sălile de conferinţe ale organismelor internaţionale, distanţa se tot amplifică: Bosnia se mută lîngă Rwanda şi Africa de Sud intră în Occidentul civilizat.

Magdalena BOIANGIU

Vreau să precizez

Stimate doamne şi stimaţi domni,

Nu ştiu dacă acest nume - **Teodor Brateş** - vă spune ceva, dar mă bate gîndul că, pînă la finalul epistolei de faţă, va deveni clar cu **cine** aveţi de-a face.

Cer scuze pentru calitatea deplorabilă a dactilografierii, după cum încerc un sentiment de vinovăţie că vă răpesc timpul cu fleacurile pe care doresc să vi le supun atenţiei. Totodată, mă simt dator să explic **de ce** vă adresez aceste rînduri la o distanţă de cîteva săptămîni de la publicarea, de către dvs., a articolului care **m-a obligat** să reacţionez. Mi-am spus: nu este bine să dai replici cînd eşti furios; lasă treaba aceasta pînă te vei calma... **Acum sînt calm.**

Deci: în numărul 70 al revistei dvs., a apărut un articol intitulat **Acţiunea prin imagine**, articol care mi-a oferit privilegiul (nu numai mie, firește) de a afla următoarele: **"Puterea tele-sugestiei devenise atît de mare** (este vorba despre decembrie 1989 - n.n.) **încît erau ascultate chiar îndemnurile vizibil ilogice şi extrem de periculoase. Să ne amintim de apelurile insistente prin care, în momentele-cheie, anumite personaje cereau venirea oamenilor neînarmaţi şi nepregătiţi «în număr cît mai mare», în zone fierbinţi ca aceea a televiziunii, de pildă, unde se trăgea şi de care, în mod normal, ar fi trebuit să se ferească".**

Vreau să precizez (aşa, ca să n-avem vorbe!) că nu doresc să răspund distinsului autor şi, cu atît mai puţin, să mă apăr. **N-am de ce.** N-am făcut-o nici în faţa Comisiei senatoriale pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989 (în curînd n-o să se mai spună nici **evenimente**, ci - eventual - **altercaţiile** din decembrie 1989!). Altceva este la mijloc. Mult mai important, după părerea mea. Este perpetuarea, este preluarea ne-critică, inclusiv în revista dvs. (pe care - ferească Dumnezeu! - n-o pot bănui de extremism naţionalisto-comunist) a unor "clişee", a unor "prefabricate" propagandistice **extrem de periculoase** (vorba autorului) pentru prezent şi pentru viitor. Tema este mult mai vastă decît ni se înfăţişează la o primă vedere. Mă voi limita însă la aspectul tratat în articolul cu pricina.

... Cînd în ziua de 22 decembrie 1989, în jurul orei 13, "proclamam" la TVR - poate prea patetic - libertatea presei (prin "angajamentul" unui grup extrem de restrîns de redactori ai Televiziunii de a spune, din acel moment, **numai** adevărul) şi cînd am invitat la microfon pe oricine dorea pentru a spune ceea ce dorea, fără "viză", fără "cenzură" (ceea ce - culmea! - s-a întîmplat în primele două zile şi jumătate ale "evenimentelor" din decembrie) nu mi-am imaginat că demersul respectiv - asumat cu infimul risc de a-l plăti cu viaţa - va fi pentru mult timp "materia primă" a tot felul de speculaţii şi aberaţii. Nu este locul (şi nici răbdarea dvs. nu este fără limită) să repet aici ceea ce am scris în cărticica intitulată **Explozia unei clipe** în legătură cu împrejurările în care am ajuns să coordonez emisiunile TV din primele trei zile ale **Revoluţiei** (vedeţi, mă încăpăţînez s-o numesc **astfel**), dar - pentru cei care nu sînt în temă - trebuie să precizez că am fost "înscăunat" în acest post de un **comitet de revoluţionari** (vedeţi, nu mă tem să consider că o revoluţie este comisă, totuşi, de revoluţionari) format ad-hoc în studioul 4.

Privind la televizor emisiunea, autorul articolului zice că au fost vizibil **ilogice şi periculoase** apelurile adresate oamenilor neînarmaţi de a veni la Televiziune. Din studioul 4, atunci, lucrurile se vedeau oarecum **diferit**, iar **pericolele** au fost receptate oarecum **diferit.** Este - incontestabil - vina noastră!

Dacă am accepta logica autorului (de fapt, nu cu domnia sa mă "războiesc", ci cu "ideea" emisă), atunci a fost ilogic ca zeci şi sute de mii de oameni să asalteze, neînarmaţi, sediul C.C. al P.C.R., cunoscînd din "experienţa" Timişoarei şi a manifestanţilor din Piaţa Universităţii, la 21 decembrie 1989, că dictatorul nu glumeşte, că forţele represiunii au ucis, nu s-au sfiit să ucidă. Cu toate acestea, lipsiţi de logică, înfruntînd unităţi puternic înarmate, riscîndu-şi viaţa, revoluţionarii au dat lovitura de graţie regimului totalitar şi, dacă este s-o luăm din aproape în aproape, au creat condiţii pentru libera exprimare a opiniilor, inclusiv în revista **Dilema.**

Am făcut - prin rîndurile de mai sus - un comentariu care poate fi considerat şi o **pre-concluzie,** dar evocarea a ceea ce s-a întîmplat **în dimineaţa zilei de 22 decembrie 1989** în actuala Piaţă a Revoluţiei are legătură directă cu incriminarea din articolul la care mă tot refer. Aflînd din surse directe, de la participanţi cum s-au desfăşurat lucrurile acolo, în zona sediului C.C. al P.C.R., am înţeles că NUMĂRUL PARTICIPANŢILOR a fost **decisiv** în determinarea lipsei de reacţie armată împotriva manifestanţilor. Cu cîteva sute de oameni poţi să te răfuieşti, poţi să recurgi la arme, dar cu sute de mii este imposibilă o astfel de "metodă". Oricît de mare ar fi fost numărul victimelor, asasinii ar fi fost copleşiţi de mulţime şi înfrînţi, făcuţi... tocană. Stau mărturie în acest sens şi nenumărate alte exemple din istorie.

Ştiu că de la mine nu se aşteaptă "teorii". Multă lume vrea să afle de la protagoniştii evenimentelor **de atunci** fapte şi date care să mai înlăture cîte ceva din aşa-zisele "mistere" ale Revoluţiei. Intenţionez să mai scriu o cărticică despre acele zile, aşa că - poate - voi satisface măcar o parte din setea de informaţii a opiniei publice. Acum, totuşi, mi se pare necesar să trec la prezentarea unor fapte. Repet: fapte legate **numai** de apelurile **ilogice** şi **periculoase**...

1. Pînă în seara zilei de 22 decembrie, singura unitate înarmată care se afla în Televiziune era cea a fostelor trupe de securitate. Această unitate fusese amplasată, pînă la ora 11 dimineaţa, pe acoperişurile clădirilor de la Televiziune, cu ordinul drastic de a trage în posibili "huligani", "agenţi ai imperialismului" care ar ataca importanta instituţie. Pe mulţi dintre tinerii subofiţeri ai unităţii îi cunoşteam de cîţiva ani, deoarece ne întîlneam zilnic la intrările în Televiziune, la punctul de control din corpul studiourilor. Ei efectuau o misiune obişnuită de pază, precum orice poliţie sau jandarmerie din lume. Unii dintre ei îmi spuseseră "confidenţial" în dimineaţa zilei de 22 decembrie că nu vor trage în semeni, că preferă să suporte toate rigorile legilor militare pentru nerespectarea unui asemenea ordin. Cînd a venit mulţimea la Televiziune, aceşti subofiţeri se rugau de revoluţionari să nu părăsească instituţia pentru că **prezenţa lor constituia cea mai bună garanţie că eventuale provocări vor putea fi anihilate.** Mai mult decît atît: se formaseră echipe mixte de militari din unitatea menţionată şi revoluţionari care se amplasaseră în puncte "strategice" ale clădirilor. Locotenentul Mihai Diţiu, comandantul unităţii, mi-a spus că forţele de care dispunea nu erau suficiente pentru a rezista unui atac desfăşurat pe mai multe direcţii pe un spaţiu atît de vast şi cu atîtea clădiri, culoare, subsoluri, sub-subsoluri, scări etc. cum este cel al Televiziunii. Nu erau vorbe în vînt. Şi **iată de ce:**

2. Directorul general, **de pe atunci**, al RTV, Constantin Petre, mi-a comunicat, tot în jurul orei 13, la 22 decembrie 1989, că exista un plan secret privind "apărarea televiziunii" în caz de convulsii politice şi sociale şi şi-a exprimat marea îngrijorare în legătură cu posibilitatea ca instituţia să fie atacată de unităţi special constituite în scopul anihilării unor acţiuni anti-Putere. Constantin Petre - care fusese în clădirea C.C. al P.C.R. în dimineaţa zilei de 22 decembrie, chemat de Nicolae Ceauşescu - mi-a povestit ce a văzut şi mi-a confirmat că **numai** numărul uriaş al manifestanţilor i-a împiedicat pe dictator şi pe slugile lui apropiate să deschidă focul.

3. În discuţiile cu mai mulţi generali - care s-au aflat la Televiziune în diferite momente (generalii Guşe, Militaru, Tudor, Chiţac, Câmpeanu etc.) - au rezultat puncte de vedere contradictorii în legătură cu oportunitatea prezenţei unor unităţi militare suplimentare la TV. A fost sporită tensiunea în rîndurile revoluţionarilor după ordinul dat armatei de a se retrage în cazărmi. Din iniţiativa unor membri ai Comitetului de revoluţionari pentru studioul 4 (Holban, Ţugui, Şold, Dinu) s-au transmis - din nou - apeluri populaţiei să sprijine Televiziunea şi Radioul să ajute la apărarea acestor instituţii vitale, în acele momente decisive pentru soarta Revoluţiei.

Nu este vorba despre oameni neînarmaţi (sau numai despre oameni neînarmaţi). Odată cu apelurile adresate direct gărzilor patriotice înarmate de a veni în sprijinul Televiziunii şi Radioului a început (cu concursul direct al unor militari, între care căpitanul Mihai Ciocodei) o acţiune de depozitare şi, apoi, de distribuire a armelor către civilii care - pe baza livretului militar - făceau dovada efectuării stagiului de pregătire în armată. Situaţia ajunsese la un asemenea grad de dramatism încît, în noaptea de 22 spre 23 decembrie 1989, nouă, celor din studioul 4, ni s-au adus arme pentru a ne apăra singuri în cazul în care ar fi fost străpunsă apărarea fragilă, atacată în forţă, pe culoarul care ducea spre acest studio. Mai mult decît atît: colonelul Marin Oană, comandantul unităţii mecanizate care sosise la TV, mi-a spus că nu funcţionează cum trebuie legăturile radio între tancuri şi TAB-uri, ceea ce pune în pericol întreaga apărare a Televiziunii (recent, directorul general al IEMI a confirmat defecţiunile intervenite atunci, în decembrie 1989, în sistemul de comunicaţii radio al trupelor de blindate).

4. Emisiunea TV din acele zile s-a desfăşurat "pe văzute şi făcute", adică nu ştiam ce vom înfăţişa, pe post, după un minut, două. Prezenţa masivă a "oamenilor de pe stradă", atît în studio cît şi în jurul clădirii (se montase un car de reportaj în curte, unde se afla o mulţime impresionantă), reprezenta un extrem de convingător mesaj către ţară, un mesaj al participării **de masă** la Revoluţie, un mesaj **direct** adresat de la microfon de cele mai diferite categorii de cetăţeni care s-au exprimat liber, convingător, ridicînd moralul populaţiei, cultivînd încrederea în victorie. În condiţiile în care cea mai mare parte din personalul Televiziunii a părăsit zona încă din dimineaţa zilei de 22 decembrie, prezenţa revoluţionarilor la TV era indispensabilă pentru efectuarea unor operaţiuni de mare importanţă: asigurarea contactului cu cei care telefonau redacţiilor, "transportul" ştirilor, legătura cu comandamentul militar aflat la etajul XI în blocul-turn. În acelaşi timp, revoluţionarii reprezentau o puternică garanţie că nu se va deturna spiritul imprimat emisiunilor, că orice încercare a unor membri ai conducerii RTV de a anula acest spirit se va lovi de riposta mulţimii.

5. Cele mai puternice atacuri armate împotriva Televiziunii s-au declanşat în intervalul de timp în care se afla în zonă numărul cel mai mic de civili, respectiv în nopţile de 22 spre 23 şi de 23 spre 24 decembrie 1989.

Mă opresc aici cu prezentarea argumentelor, a faptelor care se cer luate în considerare atunci cînd emitem "judecăţi de valoare" în legătură cu "apelurile ilogice şi periculoase". Mai pot fi prezentate şi alte elemente, dar - şi aşa - m-am întins mult la vorbă.

Prin urmare: de peste 4 ani se vehiculează şi - pe alocuri – s-au sedimentat în conştiinţa publică o serie de legende (să le spunem astfel) al căror scop nu este altul decît acela de a compromite Revoluţia română şi pe cei care au avut un rol, cît de cît, important în desfăşurarea ei. Grav este că aceste legende se folosesc cu scopuri politice actuale, în funcţie de sentimentele şi resentimentele - de azi - faţă de persoanele respective. O dovadă că am dreptate este şi afirmaţia din articolul publicat de dvs. potrivit căreia ce s-a transmis la Televiziune în zilele Revoluţiei a urmărit **"insinuarea ideii de mare rezistenţă care să justifice anumite măsuri politice"**. Iată cum de pe poziţii democratice se ajunge pe aceeaşi "platformă" cu anti-democraţii nostalgici, restauratori care consideră Revoluţia din decembrie drept "cea mai mare trădare naţională".

Ar fi absurd să neg că în timpul "Revoluţiei române în direct" nu s-au comis erori, nu s-au înregistrat stîngăcii, nu s-au debitat enormităţi. Da! Aşa a fost. Dar, în nici un caz ele (**şi** erorile **şi** stîngăciile **şi** enormităţile) n-au dat nota dominantă a emisiunilor, n-au avut influenţa decisivă. Este uşor astăzi să spui cum **era mai bine** să se procedeze. Dar nu "datul cu părerea" despre modalităţile de realizare a perfecţiunii în acele momente deranjează. Cred că marea noastră greşeală, a celor care ne-am aflat la timona emisiunilor, constă în faptul că n-am recurs, atunci, la serviciile Comitetului de Stat al Planificării pentru a stabili în amănunt **un plan** de desfăşurare a Revoluţiei.

Cu stimă,

Teodor BRATEŞ

P.S.: Pentru că s-au făcut aluzii şi la alte "aspecte", precizez că nu am nici un fel de "certificat de revoluţionar" şi nu beneficiez de privilegii, nici materiale, nici de altă natură, ca efect al "Revoluţiei române în direct". Dar cred că nimeni nu-mi poate lua "privilegiul" de a mă bucura de simpla şi banala demnitate de om care are conştiinţa curată şi convingerea de a fi făcut ceva bun pentru semenii săi. Fie **numai** prin acele zile de decembrie. Care n-ar fi fost posibile **fără** cei chemaţi "ilogic" şi "periculos" la Televiziune.

© H. Konrad

Despre o concepţie istorică prin muzeu

Pasiunile şi lupta politică din societatea românească contemporană, însoţite adeseori de oportunism şi pseudopricepere, transformă şi domeniul ISTORIEI în teren de bătălie. Pentru a obţine capital politic şi avantaje de diverse tipuri, se utilizează diversiunea, se ţes văluri în jurul unor subiecte sau persoane. Aceasta, în timp ce instituţiile specializate - şi ele angajate în confruntarea politică - pot să-şi piardă adevăratul rol de orientare publică, dominant pentru comportamentul social.

Cum muzeele fac parte din această categorie de instituţii, ne vom opri asupra activităţilor specifice desfăşurate prin programele pe care ele le patronează. De la bun început, introducem în aceste judecăţi - impuse de superficialitatea unor "judecători" cu ascultare în cercuri de înaltă influenţă - constatarea ce scapă multora, că muzeele din România au obţinut deja bune rezultate pe linia redării corecte a ISTORIEI.

Desigur că procesul de restructurare, mai ales a muzeelor naţionale, a celor de istorie, s-a făcut în grabă şi superficial, lipsind o analiză globală pertinentă. Dar, oricum, el este în plină desfăşurare, durînd de cîţiva ani buni.

Marile teme abordate deja prin intermediul muzeelor, circumscriu subiecte considerate "delicate" care s-au bucurat în multe situaţii de o analiză şi interpretări corecte. Între acestea figurează: procesul etnogenezei şi continuităţii românilor; prezenţa, evoluţia şi contribuţia elementelor alogene la cultura materială şi spirituală creată; rolul **Bisericii** în viaţa societăţii româneşti; relaţiile interetnice; istoria regalităţii (1866-1947); comunizarea, cu segmentele ei politice, sociale şi economice, inclusiv formele şi consecinţele sale.

Suita de dialog şi dezbateri (colocvii, simpozioane, sesiuni), expoziţiile temporare, prin care într-un muzeu sau altul se oferă şi se prezintă asemenea teme, este impresionantă. Ca atare, nu ne vom folosi de exemplele oferite, de altfel generos, ci vom aborda conotaţiile acestui dificil proces de reinterpretare, de "rescriere" a faptelor istorice.

Totuşi, două din cele mai recente expoziţii, "Tezaurul arheologic al României" (Frankfurt/Main, 27.I - 17.IV.1994) şi "Goţii" (Milano, 27.I-30.IV.1994) - trebuie să fie amintite, pentru a înţelege ce aport ştiinţific excepţional aduc muzeele din România la cunoaşterea civilizaţiei antice, inclusiv a celei datorate unor popoare migratoare.

Este, evident, de la sine înţeles că muzeul constituie - prin forme strict specializate - un loc, o instituţie publică, credibilă, unde procesele şi fenomenele istorice sînt clasate. O atare caracteristică este susţinută mai ales de obiectele tridimensionale, care se adaugă, convingător, cercetării tuturor izvoarelor, a celei de arhivă şi memorialisticii.

Muzeele întîmpină însă, obiectiv şi subiectiv, multiple dificultăţi în redarea fidelă, **SINE IRA ET STUDIO**, a faptelor şi judecăţilor de valoare, din cauze ce ţin, esenţial, de nivelul şi stadiul investigaţiei specifice. Totuşi, egida, antetul lor contează hotărîtor pentru a gira onestitatea şi credibilitatea. Din asemenea unghiuri, în muzeele din România s-au petrecut mutaţii hotărîtoare, insuficient receptate şi prezentate. Cîtă atenţie s-a acordat deschiderii Muzeului "Peleşor" sau Muzeului Ţăranului Român? De ce oare, mediile de informare în masă n-au reţinut reapariţia Muzeului Naţional Secuiesc la Sfîntu Gheorghe şi a celorlalte muzee secuieşti din Ciuc şi Harghita? Nu exprimă acestea o nouă viziune, umbrită unilateral, e drept, de unele excese ce ţin de o reprezentare insuficientă a martorilor arheologiei daco-romane din zonă, dar tinzînd la restituirea realităţii istorice? Cum altfel să înregistrăm suita de expoziţii patronate de Muzeul Naţional Brukenthal - Sibiu, Muzeul Banatului - Timiş, Muzeul Naţional Secuiesc - Sfîntu Gheorghe, Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei - Cluj-Napoca, Muzeul Judeţean Mureş ş.a., dedicate culturii şi civilizaţiei, artei populare şi culte ce-şi au purtători în grupurile germanilor, maghiarilor, secuilor? Minorităţile slave (ucrainieni, sîrbi, slovaci, bulgari, lipoveni), grecească, turcă ori armenească s-au bucurat, prin muzee, de o sistematică atenţie, dedicîndu-li-se interesante abordări expoziţionale. Uneori rezultatele cercetării de teren şi, ulterior ei, ale valorificării muzeale sînt demne de reţinut prin inovaţia introdusă ca tehnica de înregistrare, cartare, repertoriere şi stocare de date. Alteori, deficitare (vezi de exemplu grupul ţiganilor), cercetările sînt în curs de abordare sistematică, fiind necesare încă multe demersuri. Prin colecţionarea sistematică de obiecte muzeale şi gospodării tipice, muzeele dezvoltă, în perspectivă, capacitatea de reflexie a culturii tradiţionale. Exemplele cercetărilor recente din Dobrogea (pe grupe mixte în mediul rural), incluzînd deopotrivă habitatul, casa şi inventarul ei, ocupaţiile tradiţionale, obiceiuri legate de viaţa comunitară şi de grup, indică o viziune arheologică foarte modernă. La fel, investigaţii etnologice în satele mixte din zona de frontieră româno-ungară, realizate de colective complexe şi mixte de etnografi din Ungaria şi România, ridică nivelul de abordare şi interpretare al unor fenomene considerate pînă nu de mult "tabu". Repertorierea şi cartarea monumentelor comunităţilor germane de pe întregul teritoriu al României, cu întregul lor inventar istorico-etnografic mobil, a început în iunie 1990 şi cuprinde mai bine de jumătate din cele 243 de aşezări din Banat, Transilvania, Bucovina. Lucrarea aceasta, de mari proporţii, recuperatoare a imaginii istorice asupra unui valoros patrimoniu cultural, nici nu putea fi concepută fără aportul muzeelor. Dacă Direcţia Monumentelor, Ansamblurilor şi Siturilor Istorice operează asupra fondului istoric construit, muzeele din Sibiu, Braşov, Bistriţa, Cluj-Napoca, Timişoara, Reşiţa, Suceava şi Muzeul Satului din Bucureşti au meritul salvării patrimoniului specific şi a unei concepţii muzeografice integratoare. Rezultatele din acest sector sînt bune, cerînd însă o insistenţă mai mare pe cercetarea monografică, intermediată de echipe pluridiciplinare dotate cu o tehnică modernă şi amplasate timp îndelungat în comunităţile vizate.

De o importanţă deosebită s-a impus, cu tot mai multă evidenţă şi insistenţă, tratarea muzeistică a rolului Bisericii. Datorăm muzeelor cea mai calificată reflecţie în ceea ce priveşte poziţia istorică a bisericii ortodoxe în conexiune cu alte culte. Multe muzee - Muzeul Naţional Brukenthal, Muzeul Naţional de Istorie a României, Muzeul Satului, Muzeul Naţional Cotroceni, Muzeul Naţional de Artă, Muzeul de Istorie şi Artă al Municipiului Bucureşti, Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei ş.a. - au abordat prin expoziţii temporare excelente subiecte de istorie confesională integrate vieţii social-politice sau din perspectivă culturală. Iar la Muzeul Ţăranului Român, expoziţia "Crucea" a marcat un pas hotărîtor inclusiv în muzeotehnică. Au apărut, în multe locuri, valoroase colecţii şi muzee de cult, plasate mai ales pe lîngă biserici şi mănăstiri, răspunzîndu-se astfel la o firească şi aşteptată renaştere spirituală. Este adevărat că, şi în asemenea cazuri, uneori prezentările şi interpretările suferă de schematism, lipsind adeseori o viziune comparată corectă. Alteori excesele utilizării numai a unor însemne de cult (ex. icoanele) lasă loc unei gîndiri mai largi, integratoare, asupra complexei vieţi spirituale.

Unul din procesele de recuperare - reintegrare este cel legat de istoria monarhiei în România. Dificilă şi delicată, interpretată unilateral - chiar de către unii istorici -, reiterînd idei partizane din perspectiva unor grupuri promonarhiste, tema în cauză a fost abordată cu multă prudenţă şi la suprafaţă. Obiectivitatea şi interpretarea profundă a perioadei şi instituţiei monarhice (1866-1947) trebuie cerută, mai întîi de toate, muzeelor. Aici, în muzee, Casa Regală poate fi prezentă, prin contextualizare, în cele realizate în respectiva perioadă. Corelaţia cu viaţa politică, cu cea

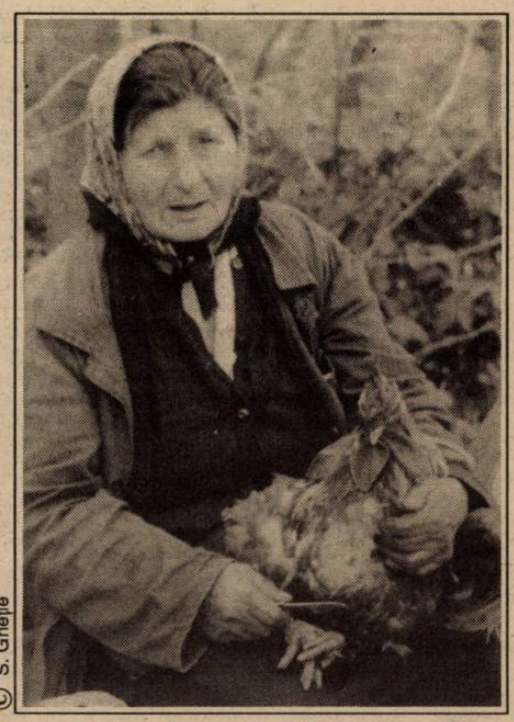

© S. Ghelie

parlamentară, economică şi socială, surprinderea rolului monarhiei, a realizărilor acesteia în perioada de consolidare modernă a României sînt deziderate majore. În "scrierea" respectivei istorii prin muzeu nu au ce căuta pasiunile politice, dar nici nu pot lipsi judecăţile de valoare care restituie istoriei naţionale o componentă importantă a acesteia. În acest sens, Casa Regală, Monarhia, Domeniile Regale sînt subiecte generatoare de noi date ce repun în adevărata lor lumină actele fundamentale ale pregătirii şi obţinerii independenţei de stat (1877-78), consolidării statului român modern şi realizării României Mari (1918). Regalitatea, istoria ei, aparţinîndu-ne, prin conexiuni şi realităţi, de drept, ele trebuie "naţionalizate" şi repuse în drepturi, prin muzeu. Este instituţia potrivită care exprimă în mod coerent, convingător, obiectiv şi integrator, locul ocupat de regalitate, rolul acesteia în istoria ţării, realizările şi inerentele ei scăderi. Ca fenomen revolut, cu vădite valenţe muzeale - favorizate de o moştenire patrimonială valoroasă, regalitatea şi epoca ei este cel mai bine reliefată de expunerile muzeale de la muzeele Peleş, Pelişor, Bran şi Cotroceni.

O serie de acţiuni de dialog (colocvii, sesiuni şi dezbateri tematice), ca şi numeroase lucrări monografice au contribuit în ultimii ani la mai buna cunoaştere a perioadei. Pe de altă parte, expoziţiile temporare admirabil realizate de Muzeul Naţional de Artă, Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei, Muzeul Naţional Peleş, Muzeul Naţional Cotroceni, muzeele din Galaţi, Brăila, Iaşi, Giurgiu ş.a. au înlesnit un început de abordare sistematică. Din păcate, şi aici, subiectivismul, insuficienta documentare şi abordarea controlată (sau sugerată) de grupuri de presiune, au umbrit rezultatele ştiinţifice. Ar trebui să înţeleagă cei dominaţi doar de raţiuni politice - indiferent ce ideologie împărtăşesc - că muzeele au capacitatea şi maturitatea ştiinţifică de a asigura competent abordarea obiectivă a întregii tematici. Mai mult, că prin excelenţă muzeele pot recupera, pe seama istoriei şi artei naţionale, o componentă valoroasă aflată în distinctă legătură cu istoria şi arta europeană. Cînd Muzeul Naţional Peleş, Muzeul Naţional de Istorie ori Muzeul Naţional Cotroceni au prezentat expoziţiile temporare legate de **"Fin de siecle", "Art Nouveau"** ori portretistica regală au girat implicit viziunea integratoare, analizînd contacte şi conexiuni cultural-artistice, punînd în lumină legăturile diplomatice, politice şi militare ale României cu lumea. Analiza obiectivă, documentată a acestei teme împrăştie confuzia, amplasînd la locul cuvenit, cu judecăţi şi argumente, chiar istoria recentă atît de contorsionată şi "coafată" de regimul totalitar. Căci istoria monarhiei aparţine Istoriei Naţionale!

Cu mult mai dificilă, cerînd detaşare şi un imens efort de documentare, este istoria contemporană, respectiv a epocii comuniste. A integra logic şi firesc istoria de după 1944 în muzeu, este o cerinţă care necesită timp, mulţi specialişti, o tehnică de înregistrare deopotrivă globală şi domenială şi, desigur, o nouă concepţie de redare muzeografică. Nu în ultimul rînd, cuprinderea ei în muzeu - oglinda fidelă a celor întîmplate în ultimele 5 decenii - cere fonduri băneşti substanţiale. În faza actuală, importat este să se menţină documentaţia, încercînd să se recupereze "martorii" tridimensionali (machete, obiecte personale, fotografii) care pot reda, obiectiv, fenomenele politice, economice şi sociale din perioada comunistă. Aceasta, în timp ce procesul de analiză - deopotrivă prin dialog şi dezbatere - ca şi prin expoziţii tematice temporare poate să prezinte, secvenţial, diverse subiecte. În fond, de o istorie contemporană România nu trebuie să se lipsească, altfel existînd riscul unor prezentări deformate a realităţilor.

Astfel, iată că insuficienta abordare în muzee a celui de-al doilea război mondial, temă incluzînd obligatoriu participarea României la campania antisovietică, inclusiv personalitatea şi rolul lui Ion Antonescu, a semănat numeroase confuzii. Aceasta, în ciuda meritoriului efort - singurul ce poate fi calificat drept sistematic - al Muzeului Naţional Militar de a prezenta unele componente ale acelor dramatici ani.

Lipsind azi din interiorul unor prestigioase instituţii, chiar şi din Muzeul Naţional de Istorie, abordarea calificată, tematică a procesului istoric de comunizare (socializarea agriculturii şi consecinţele ei; sistemul electoral comunist; industrializarea - efecte şi limite; comunizarea instituţiilor de învăţămînt-cultură; sistemul de represiune etc.), situaţia nu mai poate întîrzia, producînd numeroase dificultăţi de înţelegere a perioadei amintite. Ce instituţie poate oare să preia, cel mai obiectiv, tezaurizarea, selecţia şi prezentarea mărturiilor istorice ale ultimelor decenii? Desigur, într-o conlucrare cu arhivele şi celelalte instituţii de cercetare.

Educatorii oficiali, îndrumătorii autorizaţi, istoricii cunoscători atît ai materialului probator cît şi ai sistemului de prezentare a acestuia se mai găsesc - într-un număr redus dar de o calitate profesională neîndoielnică - în reţeaua muzeală. Ei pot avea azi un rol foarte mare, recunoscut deschis şi încurajat, ajutînd la formarea, treptată, a acestor concepte publice despre temele "deschise". Aceasta, ca proces, cu mult înaintea statornicirii poziţiei oficiale prin largi tratate, monografii sau compendii de istorie. Muzeele pot asigura, deci, un larg bagaj orientativ, de cel mai mare interes pentru viitoarele abordări de largă şi autorizată sinteză istorică.

Trecînd sumar în revistă efortul muzeologiei contemporane de a reflecta corect şi-n pas cu vremurile realitatea istorică, încheiem amintind că muzeele reprezintă o mare necesitate culturală, ele servind - prin cultul trecutului - viitorul.

Cum vom răspunde mai bine unui asemenea deziderat? Simplu: angajînd sistematic mai multe cercetări arheologice, istorice şi etnografice; protejînd şi restaurînd siturile şi monumentele istorice; dezvoltînd şi diversificînd muzeele, organizînd un sistem de expoziţii temporare în ţară şi străinătate; publicînd sistematic în limbi de circulaţie rezultatele cercetărilor.

Cunoscutul V.A. Urechia - într-o nobilă chemare adresată Adunării Deputaţilor la 22 noiembrie 1882 - afirma: "Cercetarea stăruitoare a trecutului interesează nu numai pe istoric, ci şi pe omul de stat, căci nici o lege nu va fi creată în condiţiuni de utilitate, dacă nu va avea legături neîndoioase pe mersul istoric al naţiunii, deci cu trecutul ei! Şi apoi, cultul trecutului este astăzi lucrul proclamat de toţi educatorii de popoare ca o condiţie **sine qua non** a vitalităţii naţionale".

Ioan OPRIŞ

Imposibilitatea actuală a genului epistolar

– Scrisoare deschisă către domnul Andrei Pleşu –

Indisponibil după un incendiu, în timp ce afară plouă, ascultînd radioul, privind televizorul sau citind presa, întîlnesc numeroase figuri cunoscute, cîteva ale unor oameni de care, pînă nu demult, m-am simţit legat. Profitînd de sărbători, vreau să le scriu.

N-am mai expediat de mult scrisori şi încerc să-i trimit cîteva rînduri unui om cu care am fost chiar prieten, un distins critic literar. Hotărîrea luată, mă pun pe treabă, dar sună telefonul şi un amic se interesează cum mă mai simt şi ce fac. Mă bucur de telefonul lui, îi spun că sînt mult mai bine şi că tocmai am început să-i scriu lui X. "Lui X?! se miră amicul, păi, tocmai lui X, care s-a dat cu... Ce vrei de la el?"

Nu vreau nimic special de la X. Însă telefonul m-a pus pe gînduri: ce o să creadă X? N-o să-şi imagineze că doresc de la el o cronică pentru ultima mea carte, despre care şi aşa nu s-a prea scris nimic? Sau – mai rău! – n-o să creadă cumva X că vreau să ajung prin el la grupul lui de acum? Gîndul ăsta l-am avut şi prin vară, cînd am mai încercat să-i scriu. Atunci am renunţat. Acum e şi mai neplăcut: nu am dat de atîta timp nici un semn şi tocmai acum, cînd el şi prietenii lui au ajuns... Renunţ să-i scriu lui X.

Mai trec cîteva zile şi încerc să-i scriu lui Y. Nici de la el nu vreau absolut nimic. Y face parte dintr-un cu totul alt grup decît X. Îl văd de multe ori la televizor, prin presă. Cînd ne găsim întîmplător faţă în faţă, ne bucurăm, dar niciodată nu avem timp să stăm de vorbă în tihnă. Dacă ne întîlnim întîmplător, nu se poate insinua nici o suspiciune. Dar eu nu mă mai pot întîlni "întîmplător" cu nimeni, sînt din nou dascăl la o şcoală pentru debili mintali – ca pînă în '89, ca şi pentru mulţi alţii, şi pentru mine "perioada revoluţionară" s-a terminat – nu mai beneficiez de deplasări de serviciu. Azi nu voi scrie nimănui şi mîine totul va fi şi mai greu, va părea şi mai "motivat", şi mai "dubios".

Am gîndit la toate astea şi după ce am ascultat un material de-al Dumneavoastră difuzat de Radio Europa Liberă. Deranjat de vacarmul în care ne complacem, după o tăcere de o jumătate de secol, propuneţi acolo o oră de cugetare, de întoarcere în sine, de reculegere. Nu numai Dumneavoastră sînteţi deranjat acum de plafonul înalt de decibeli al zgomotului de fond în care trăim, dar soluţia pe care o propuneţi mi se pare cea mai radicală şi m-a făcut s-o analizez foarte multă vreme.

Studiind gălăgia, constatăm, în primul rînd, că azi nu se conversează deloc: toată lumea monologhează, cîţiva în faţa difuzoarelor, cîţiva – care au acces – în faţa camerelor de luat vederi, alţii în presă, unii doar în prezenţa prietenilor, a familiei şi nenumăraţi alţii în faţa oglinzii sau a propriei disperări. Dar chiar şi aceştia din urmă monologhează tot cu voce tare. Ceea ce înseamnă că nu răspundem decît unei necesităţi fiziologice, gîngurim mai mult sau mai puţin articulat, însă am intra, probabil, într-o gravă depresie dacă ni s-ar lua **acum** şi dreptul la monolog. (Tăcînd, nu vom fi mai dispuşi la dialog, scopul tăcerii propus de Dumneavoastră nici nu este în acest sens).

Apoi, dacă, brusc, toţi am tăcea, am avea toate şansele ca, trezindu-ne puri, după ce am urcat scara lui Ioan Klimax sau ne-am admira cîţiva ani ombilicul, asemenea omphalopsychiţilor, să ne regăsim într-o lume evoluînd exact în direcţia care ne repugnă şi n-am avea nici o scuză că am făcut măcar ceva să împiedicăm acea evoluţie.

Şi, în al treilea rînd, anahoreţi de duminică, o oră puri şi douăzeci şi trei ore orgolioşi, cu greu am putea ajunge la pacea dorită şi cu atît mai puţin am avea de unde răspîndi în jur acea pace. Românul nu are la începutul lui 1994 vocaţie de eremit, în acest moment tendinţa lui este de a elimina preaplinul, nu de a-l distila în sine. Chemarea pentru soluţia propusă de Dumneavoastră am impresia că, deocamdată, lipseşte, dar nu exclud ca, în mod logic, într-o bună zi să vină în mod natural.

Dimpotrivă, eu sper ca actuala invocaţie retorică gălăgioasă, monologul suficient sieşi, să se reverse şi să permită întrebări şi răspunsuri. Asta, mai ales, fiindcă dialogul este unica şansă de schimbare în ţară şi aiurea. Aş face o scurtă paranteză: din antichitate şi pînă azi, singurul criteriu de evaluare a performanţei a fost relaţia personală. Nu poţi să apreciezi decît ceea ce cunoşti şi pînă ce mijloacele de informare în masă nu au atins eficienţa lor de azi, pare firesc ca promovările în toate domeniile de activitate să se fi făcut pe baza unor afinităţi interumane nemijlocite. Paradoxal este că nici acum, cu toate ziarele, revistele, posturile de radio şi de televiziune, lucrurile nu s-au schimbat deloc. De pildă, la noi la televiziune, Iosif Sava l-a iubit pe Bach şi înainte de '89 şi n-a încetat să-l iubească nici în 1993. În discuţiile sale, el va invita în faţa camerelor de luat vederi pe oamenii pe care i-a cunoscut de o viaţă, în timp ce asculta Bach. Este vorba despre cinzeci, o sută de personalităţi, printre care unele declarate ceauşiste, altele fidele slujirii unui ceauşism convertit. Lista lui Emanoil Valeriu este, desigur, pe măsura lui Emanoil Valeriu. Şi aşa mai departe. Care este deosebirea? Pe vremuri, un amfitrion îşi invita convivii în locuinţa sa. Acum o face într-un studio de televiziune, în paginile unei reviste sau în componenţa unui guvern. Teoretic, în felul acesta ar fi posibil ca un grup să-l audă şi pe celălalt, să se cunoască relativ. În realitate, grupurile rămîn etanşe, nu numai incapabile să discute unul cu celălalt, dar nici măcar dispuse să dialogheze. Pe vremuri, marile spirite corespondau între ele, se căutau reciproc, voiajau împreună pe pămînt şi în Olimp. Congresele, simpozioanele, diferitele întîlniri oficiale nu sînt decît forme organizate a nevoii de cunoaştere personală a oamenilor din acelaşi domeniu. În Occident, lansările de carte şi lecturile autorilor sînt cele care duc la vînzarea unui tiraj. Autorii au intuit că legătura interumană directă nu poate fi suplinită de nici o reclamă. Şi la Hollywood s-a renunţat la clişeul după care o domnişoară frumoasă şi timidă, trăitoare în fundul provinciei, scrie un roman grozav, îl trimite într-un plic roz la o editură şi, peste trei luni, îi soseşte acasă contractul şi un cec terminat în multe zerouri. Şi la Hollywood s-a descoperit că geniile rămase în provincie vor muri în provincie.

Cîţi oameni poate să cunoască un individ? 3.000? 5.000? 10.000? Nici preşedintele Ion Iliescu nu poate să cunoască mai mulţi. El îi ştie, în special, pe cei cu care a lucrat zeci de ani împreună. Sau pe copiii şi ginerii acestora. Nu poate să promoveze alţii, în mod firesc, doar printre aceştia poate opera selecţia. Sau credeţi că "grupul Trocadero" a însumat într-adevăr doar unicii specialişti, doar unicii reformatori? Dar ei s-au cunoscut reciproc şi, bineînţeles că i-au căutat fiecăruia dintre ei un loc în schemă. Nici domnul Iliescu, nici domnul Roman şi nici altcineva nu se poate baza decît pe o parte dintre oamenii pe care îi cunoaşte. Ei nu se pot baza pe cel mai genial contabil al tuturor timpurilor dacă nu-l cunosc personal, dacă nu i-au întîlnit privirea şi nu-i ştiu modul cum îşi duce geanta. Promovarea tinerilor, atît cît este, nu reprezintă mai niciodată altceva decît perpetuarea grupului. Sistemul birocratic face să fie foarte simplu sau înfiorător de complicat fiecare pas al unuia şi aceluiaşi tînăr aparţinînd de grupuri diferite. Depinde unde este cotat.

Desigur, nu putem să-i pretindem unui politician sau unui realizator T.V. să cunoască toată populaţia ţării. Pe de altă parte, ultimii patru ani ne arată un apetit foarte scăzut al tinerilor faţă de funcţii de conducere şi de promovări tradiţionale. (Este semnificativ cum la noi, pe plan central sau la nivel de direcţiune de şcoală elementară, aceiaşi vechi combatanţi se zbat să acceadă la ministeriat, la direcţiune sau la ultima treaptă de şefie. Oferta celor tineri este prea puţin prezentă şi în nici un caz aptă de a stîrni concurenţe.)

Societatea împărţită în grupuri exclusive elimină, de la început, cea mai mare parte dintre componenţii ei. Dar elimină şi valori autentice. Mi se poate replica prin observaţia (de cele mai multe ori corectă) că grupurile respective nici nu doresc o lărgire a componenţei lor, că se apără în felul acesta, că-şi folosesc exclusivismul ca pe zidurile unei redute. Fiecare comunitate îşi alege membrii după propriile criterii şi propria asemănare. Este puţin probabil ca, făcînd cunoştinţă cu un eminent specialist, dar iacobin anticomunist, domnul Ion Iliescu să şi-l ia drept consilier. Pe de altă parte, nu se poate spune că, odată cu o modificare reală a structurilor, sînt ameninţaţi doar indivizii, ci chiar întregile grupuri. Dar toate astea sînt valabile, cel mult, în politică. Istoria a acceptat în memoria ei culturală doar membrii unor grupuri care au pătruns în comun. Viaţa epistolară a marilor gînditori, oameni de ştiinţă şi artişti reprezintă cel mai bogat filon al sociologiei culturii. Fiecare personalitate creatoare simte că facerea sa nu este suficientă în sine, că impunerea unui adevăr religios, ştiinţific sau artistic se compune din două laturi distincte, eliminatorii amîndouă: opera în sine şi managementul acestei opere. O apartenenţă la un grup de succes face posibil ca numeroşi autori fără operă să se bucure de o notorietate (trecătoare), în timp ce la fel de multe genii anonime se pierd după mai multe încercări neizbutite de a se exprima. (Fraza de atîtea ori auzită: "Dacă nu s-a impus înseamnă că n-a avut ce să-l impună" mi se pare explicaţia cea mai facilă.) Lupta pentru metrul pătrat de popularitate este la fel de dură ca în politică, cu deosebirea că în cultură şi ştiinţă timpul este mai îngăduitor şi, astfel, au loc mai mulţi. Cercurile închise în cultură în mod intenţionat (deşi eu nu merg atît de departe cu acuzele) se văd la lumina reflectoarelor televiziunii şi în coloanele revistelor. Dacă se apucă să scrie cineva o scrisoare cuiva dintr-un asemenea cerc apare suspiciunea. Acum cinzeci de ani, gestul mai părea firesc, chiar dacă mai existase şi un sîmbure de arivism din partea expeditorului (de obicei foarte tînăr). În fond, acest arivism, fiind absolut normal, era tratat ca atare. Astăzi sînt acceptate doar impersonalele "poşte ale redacţiei".

Imediat ce s-a desfiinţat, la începutul lui 1990, formula "Bucureşti – oraş închis", majoritatea actorilor tineri (şi nu numai) din provincie au fugit în capitală, preferînd să stea în culise stagiuni întregi, doar-doar vor avea parte să-şi dea marele examen într-un rol de subretă pe o scenă cu renume. Asta în timp ce oferta de a juca partituri mari la Arad, Tîrgu Jiu sau Satu Mare era refuzată cu nonşalanţă. Mulţi i-au acuzat pe tinerii actori, mie mi se pare un act de profesionalism ceea ce au făcut: ei au înţeles că doar apartenenţa de grupul important validează talentul şi au sperat că acesta, în cazul lor, există.

Pornind de la ideea că oricărui ostaş îi vine mai greu să tragă într-un cunoscut decît într-un inamic abstract, dorinţa ca toată lumea să cunoască pe toată lumea nu este decît o utopie. Pe de altă parte, chiar şi într-un sat, unde fiecare îl ştie pe fiecare, primarul liber ales nu este întotdeauna omul cel mai

© S. Ghefje

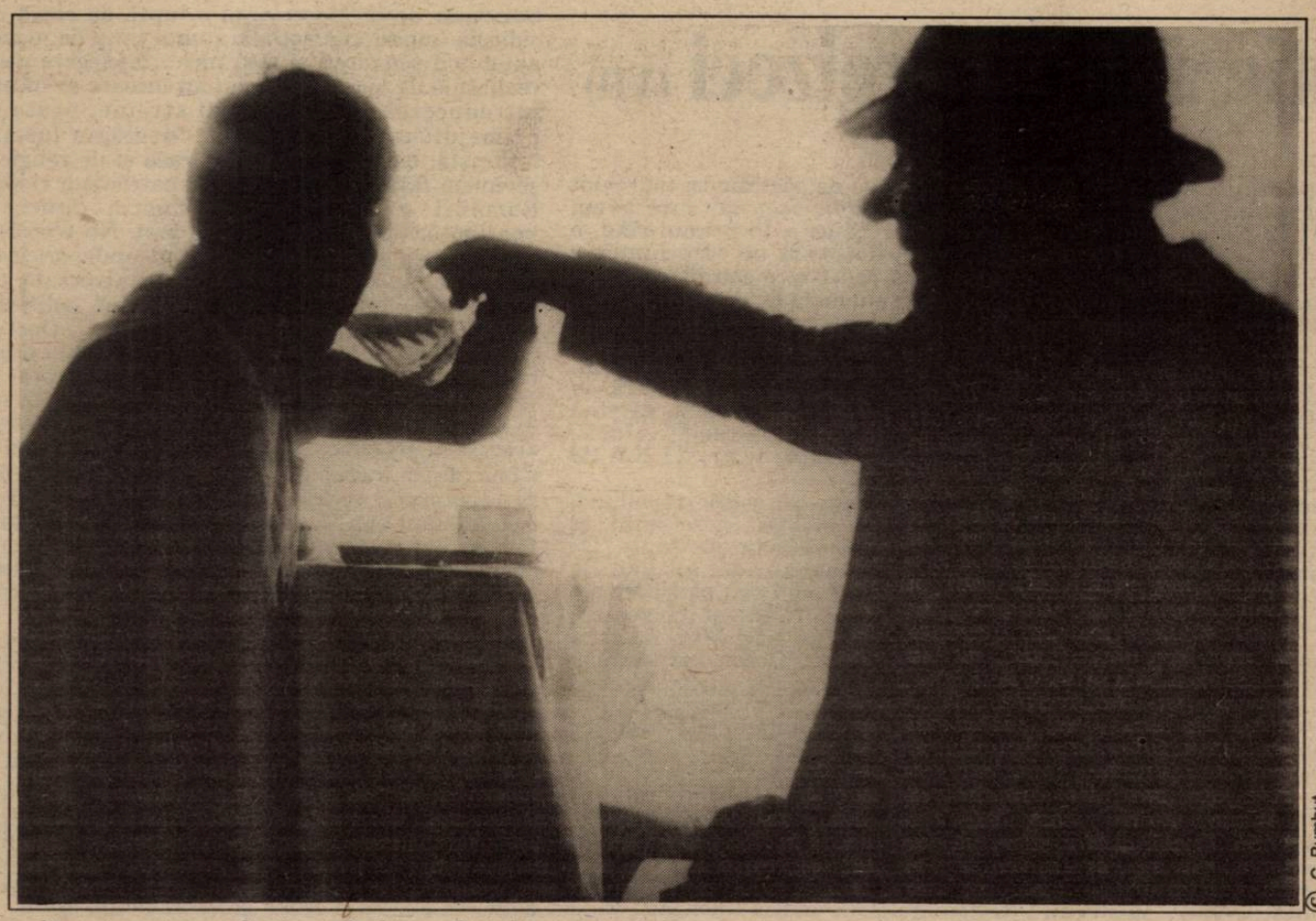

© C. Bumbuț

indicat, iar ajutoarele îi pot fi chiar de tot nepotrivite. Totuşi, într-o comunitate mică, toată lumea intră în ecuaţie şi învăţătorul pensionar care a publicat de trei ori versuri în ziarul judeţean nu va fi omis de la nici o întîmplare culturală organizată în localitate.

***

România se află astăzi într-un moment de cumpănă: dacă nu se va întîmpla nimic, cei aflaţi acum la putere, acaparînd întreaga bogăţie a ţării, vor conduce ţara nu la economia de piaţă, ci la o polarizare bazată pe forţă. Dispunînd de toate pîrghiile, ei nu vor pregeta să-şi impună aşa-zisul capitalism cu exact aceleaşi metode cu care au zidit societatea socialistă multilateral dezvoltată. (Cu deosebire, poate, că la început, încă şi în jurul anului 1950, au mai existat mulţi entuziaşti, adepţi sinceri ai sloganurilor cu care erau intoxicaţi. Să nu uităm că după '68, adică după ce ştiam cu toţii ce s-a întîmplat în universul gulagului românesc, după ce am trăit colectivizarea şi nenumăratele epurări de tot felul, mulţi dintre noi ne-am înscris de bunăvoie în partid, doar fiindcă România nu a intrat cu trupe în Cehoslovacia. Acum, se pare, tineretul înghite mult mai greu propaganda naţional-comunistă a noilor capitalişti şi-şi vede de drumul său: sub crusta disgraţioasă şi urît mirositoare a tabloului politic de azi, se naşte o piele cu totul nouă.) Eliminarea succesivă a tot ce nu se supune docil puterii a restrîns rezerva de cadre la vechile cunoştinţe ale conducătorilor. În condiţiile acestea – după reţete cunoscute –, susceptibilităţile devin din nou atotcuprinzătoare, iar contabilul genial din vîrf de munte nu va mai fi inclus în nici o schemă, chiar dacă va fi reperat: el nu reprezintă garanţiile pe care le poate da doar cineva din vechiul grup.

Crusta formaţiunilor aparent diferite coagulează tot mai puternic: însă îndepărtat un grup, se va desface şi un al doilea, şi un al treilea. Păstrarea în nişte limite grosier trasate a celor ce le-ar putea lua locul n-o mai văd justificată în nici un fel. Eu cred că anul 1994 va aduce multe modificări în viaţa noastră, situaţia din ţară este din nou explozivă şi nu există nici o voinţă politică de a o dezamorsa. După cum era de aşteptat, puterea se radicalizează mereu, ceea ce, în asemenea clipe, nu poate duce decît la înlăturarea ei. Dar nu mă apucă nici un entuziasm la gîndul că polarizarea de azi să se modifice doar prin deplasarea acelor cu cîteva grade mai la stînga sau mai la dreapta. Grupurile chiar opuse, născute din aceleaşi realităţi, nu vor duce decît la consecinţele unor revendicări, chiar dacă justificate.

Dacă această crustă nenorocită – cheagurile de sînge ale vechiului regim – va cădea şi dacă, sub ea, pielea va apare regenerată, trupul nu va fi vindecat decît în caz că vor fi dispărut stigmatele: nu numai sinistrele grupuri de putere, dar şi celelalte grupări născute din aceeaşi realitate, chiar de i se opun. Pielea va trebui să fie netedă, iar viaţa va trebui să permită posibilităţi neîngrădite de comunicare între indivizi. Este firesc ca publicul să fie cucerit şi de afacerile amoroase ale unui vip, dar o presă care povesteşte zilnic doar cum şi-a mîncat Ion Ionescu urechea stîngă şi nu aminteşte nimic despre Gheorghe Ionescu, autorul şurubului triplu-filetat, mi se pare mai periculoasă decît presa ilizibilă a anilor '88. Iar eu, chiar dacă am avut şansa să aflu de Gheorghe Ionescu, nu am curajul să-i scriu, de frică să nu par caraghios, fiindcă ştiu că autorul şurubului triplufiletat are nevoie de un debuşeu şi nu de un admirator. El este omul cu bulgărele de aur în mînă, îl oferă gratuit tuturor trecătorilor, fără a găsi pe cineva destul de curajos pentru a-l accepta: ce-ar spune vecinii dacă l-aş lua tocmai eu? Dacă e o farsă? De ce mi-a fost oferit tocmai mie? Cine dă azi ceva de pomană?

***

În fond, rîndurile acestea nu se vor decît un protest inutil faţă de spiritul etern de gaşcă, în condiţiile particulare cînd aceste găşti sînt responsabile de perpetuarea unui sistem politic retrograd, agresiv chiar şi muribund fiind. Rîndurile acestea vor să atragă atenţia că gaşca (grupul, cercul) nu poate fi, biologic, înlăturat, că fiecare formaţiune naşte formaţiuni adverse şi că şansa de a scăpa de unele se leagă doar de şansa de a scăpa de toate. Sigur, vor apare alte grupuri, dar formate pe alte criterii, eliminînd din start realitatea naţionalist-comunistă, la fel ça şi raţiunea celor ce i se opun. Însă acest lucru nu este posibil decît cu formaţiuni penetrabile, interesate de ceea ce se întîmplă în jur, nu cu grupuri suficiente lor însile. Privite cu calm, trebuie subliniat că grupuleţele (inevitabil subiective, inevitabil partizane) fac parte din tendinţa de organizare a elementelor lumii. Doar că relaţiile interumane pot fi benefice sau pot fi pustiitoare. Ele formează motorul societăţii. Restaurările sînt posibile acolo unde nu au fost tăiate firele reţelelor structurilor înlăturate. Exemplul (nuanţat) al realităţii româneşti la început de an 1994 este relevant. Grupurile sînt aproximativ aceleaşi ca şi înainte de '89. Ele, şi de o parte şi de alta, s-au arătat prea puţin dispuse să admită intruşi. Dacă adăugăm că toate acestea se completează cu o susceptibilitate tot mai paranoică a celor aflaţi înăuntrul gardului la orice ciocănitură de afară, fiind refuzat pînă şi lăptarul, avem semnele că ne apropiem de un sfîrşit de perioadă. Tranziţia înseamnă, îndeobşte, un grup de "oameni de trecere". La noi, aceşti oameni au uitat să plece. Grupurile de azi sînt epuizate: ele nu mai au capacitatea de a atrage ceva nou doar prin simpla lor existenţă şi exclud toate valorile neînregimentate. În mod logic, noile formaţiuni există deja, rămîne doar să-şi găsească posibilităţi de afirmare. Ceea ce pot spera este că, noi fiind, aceste formaţiuni vor primeni aerul vicios ce ne înconjoară. Căzînd gardurile vechilor grupuleţe, vom putea bate din nou la geamul vecinului din prietenie şi nimeni n-o să ne mai întrebe de ce am făcut-o. Şi vom putea trimite o scrisoare, ca aceasta, şi nimeni n-o să insinueze că am vrut să ieşim în faţă, că am intenţionat mai mult decît am făcut. Şi, existînd grupuri, ele vor fi funcţionale profesional, dar nu vor exclude normalitatea. (Eu, în naivitatea mea, am crezut că pot comunica, printr-o scrisoare deschisă către preşedintele ţării, situaţia catastrofală a diplomaţiei româneşti şi am crezut că mi se va răspunde tot printr-o scrisoare. Mi s-a răspuns, **printre altele** cu trimiterea mea înapoi la situaţia de dinainte de 22 XII 1989. Este exact ceea ce sper să nu se mai poată întîmpla, lucru posibil doar dacă vor dispare grupurile păstrate în viaţă în mod artificial.)

Crezînd că normalitatea nu este mai roză decît poate fi omenirea însăşi, vă rog să primiţi cele mai bune urări la început de an de la un om care îşi păstrează un optimism foarte foarte ponderat.

Gheorghe SCHWARTZ
Arad, 4 ianuarie 1994

IATĂ CALEA!

În "polemica" mea cu Alex. Ştefănescu a intervenit şi Mircea Iorgulescu (în **Dilema** nr. 72, 27 mai - 2 iunie '94, după ce textul fusese difuzat şi la "Europa Liberă"), surprinzător şi nu prea, ţinînd seama de cunoscuta capacitate a criticului de a fi "pe faţă" atunci cînd trebuie, pe post de "vîrf de lance" sau "baionetă". Din punctul meu de vedere, eu n-am "polemizat" cu Alex. Ştefănescu, ci am răspuns unei calomnii. Neavînd ambiţii şi veleităţi de "polemist", nu altceva voi face şi în cele ce urmează, chiar dacă îmi propusesem să nu mai răspund nici măcar unor texte de evidentă rea-credinţă. Nu am o revistă la dispoziţie, nu am un surplus de energie de cheltuit în acest fel şi, mai ales, ştiu prea bine că unor calomnii, dacă sînt bine orchestrate, oricum nu le poţi face faţă.

Iată însă că nu reuşesc să-mi ţin promisiunea de a tăcea şi asta în primul rînd pentru că rolul de arbitru în care apare ritos şi maiestuos, Mircea Iorgulescu, rostind sentinţe la o altitudine parizianâ (aş vrea să amintesc faptul că mulţi membri marcanţi ai exilului românesc, de la Paris sau de aiurea, dovedesc un bun-simţ desăvîrşit, înţelegînd că locul de reşedinţă sau faptul de a lucra la "Europa Liberă" nu-ţi conferă un statut de "privilegiat"), dacă nu cosmică, nu i se potriveşte cîtuşi de puţin, "e fals de la un cap la altul", ca să folosesc şi eu o sintagmă dragă criticului. Dar are el oare datele şi detaşarea necesare unui "arbitru" de ţinută?

Mircea Iorgulescu se miră că a doua parte a "polemicii" lui Alex. Ştefănescu n-a apărut încă, deşi ea e publicată de mult, chiar în nr. 12 al **Românieî literare**.

După 11 urmează 12, era atît de simplu! Asta l-ar fi scutit însă să susţină că am reacţionat "nerăbdător şi energic" şi că aş fi răspuns "în trei părţi", în revista "22", după ce răspunsul **"ar fi fost** (s.m. M.S.) refuzat de **România literară**, după cum afirmă cu o obiectivitate şi imparţialitate desăvîrşite.

Însă eu am răspuns chiar în patru părţi (ba şi cu un "chapeau" şi un "P.S." care, din raţiuni redacţionale, n-au apărut în "22" - ceea ce nu mă face să fiu mai puţin recunoscător redacţiei - dar au apărut ulterior în "Vatra"), aşa că mai "nerăbdător şi energic" se dovedeşte a fi însuşi M.I.

Consemnînd, aberant, "excesul de latinism" (?!) al "polemicii", Mircea Iorgulescu reuşeşte apoi să înşiruie tot felul de năzbîtii ("canibalism verbal", "mineri literari", "înjurător naţional" - cine-i oare ?! - ş.a.m.d.), care să demonstreze nivelul "barbar" al "polemicii" şi faptul, tot obiectiv, că eu îl întrec cu mult pe Alex. Ştefănescu. Şi asta , fără să dea fie şi un singur exemplu din partea mea de "polemică".

Prefăcîndu-se că-l mustră pe Alex. Ştefănescu pentru faptul că a confundat un roman cu un "eseu politico-istoric", Mircea Iorgulescu îi demostrează, expert, cum trebuiau desfiinţaţi autorul şi cartea sa (iată că "latinismul" nu-l mai deranjează, admiţînd că "întrebarea **Quo vadis, Mihai Sin**?, putea fi pusă - şi chiar trebuie pusă"): relevînd, pur şi simplu, "neînchipuit de slaba calitate a romanului". O face, ca o analiză "exemplară" (care, n-am nici o îndoială, îi va face cinste peste ani, asigurîndu-i şi o glorie postumă) însuşi Mircea Iorgulescu, "executînd" rapid, în cîteva fraze aiuritoare, carte şi autor.

Astfel, maniera de a relata acţiunea e mai "performantă" chiar decît aceea a lui Alex. Ştefănescu, cel certat că n-a atacat din poziţia cea mai convenabilă. Şi tot ca şi Alex. Ştefănescu, Mircea Iorgulescu pare obsedat de Pavel Coruţ, autor din care mărturisesc că n-am citit o iotă, dar cu care proaspeţii specialişti în "opera" fostului ofiţer de securitate ţin musai să mă compare, probabil din hilara dorinţă de a-mi acorda nişte "grade".

Şi tot hilară e şi o "adîncă" constatare a lui Mircea Iorgulescu, contrazicîndu-i pe Alex. Ştefănescu şi Gabriel Andreescu (din articolul căruia eu unul aş fi reţinut în primul rînd fragmentul cu "gîndacii", "poame scîrboase", "pocnete seci" şi Bachelard (?!), care mi-a plăcut enorm), după care "lista de bucate este însă de o banalitate şi o mediocritate desăvîrşite". Mircea Iorgulescu ar fi preferat o masă ca la un restaurant de lux din Paris. Mărturisesc că şi eu...

Faţă de atîta frivolitate "deviată", nu-mi rămîne decît să spun: Iată calea! Merci, Mircea Iorgulescu! Nu mă îndoiesc că-ţi vor mulţumi şi alţii!

Mihai SIN

Noua generaţie a anilor treizeci (VII)

Deocamdată, ne aflăm în etapa dintîi a emergenţei. Şi acum activismul politic era abhorat. Intr-un eseu din 1932 Noica refuza hotărît politicul. "Pentru că vrei să stai aici, în inima acestei ţări, de sine şi nu de noi stătătoare, pentru că spui că eşti naţionalist, dacă aceasta este naţionalism, pentru că spui că stai la dreapta, dacă aceasta este dreapta, cîţiva oameni se uită cu dezgust la tine. Şi tot pentru că spui că vrei să stai în inima acestei ţări, în centrul ei de simţire, pe linia ei de creştere, alţi cîţiva oameni te poftesc la ei, să lupţi cu ei, să faci politică cum fac ei. Dar pentru cine să faci politică şi contra cui să faci politică? Pentru ţara românească? Dar ţara asta n-are nevoie de adeziunea mea, nici de umărul meu, nici de calculul meu. Ea cere doar să mă las "intrat" în ea, să fiu în vinele ei; ea mă vrea numai în creşterea ei. Să fiu eu creşterea ei. E nevoie de politică? Poate împotriva acestora care nu simt româneşte. Dar eu cel dintîi nu simt româneşte destul. Eu, cel dintîi, sunt suşmanul meu, cu mine cel dintîi trebuie să polemizez. Polemică interioară - o înţelegeţi voi, prieteni care faceţi politică, imprudenţi dascăli ai altora care n-aţi fost încă dascălii voştri, aspri judecători ai altora care nu v-aţi pedepsit încă singuri? Cum aş putea să vă numesc altfel mai bine decît aşa, oameni fără agonie... In ţara aceasta, credem noi toţi, lucrurile ar putea fi mai bune decît sunt... Pentru că istoria se face încet, sunt oameni care cred că ea nu se face deloc. Şi atunci se simt datori să-i dea un bobîrnac. Se cheltuiesc să înveţe, să propună sisteme, să opereze ei în loc să se integreze şi să crească. Poate că nu e decît treaba lor. Istoria nu se desface aşa lesne. Dar primatul politicului românesc ar trebui odată pus la punct. Nu faci nimic pentru ţara aceasta militînd. Cine se grăbeşte, cine vrea în două decenii lucrurile româneşti să fie altele, acela operează în gol." (Const. Noica, **Oameni fără agonie, Dreapta**, II, nr. 4 din 25 decembrie 1932). In decembrie 1933, în toiul campaniei electorale care îi va aduce la putere pe liberali, Noica declara senin: "Eu nu votez. Nu ştiu cum am făcut că am scăpat pînă acum de neplăcerea asta. Dar dacă nu votez, asta nu înseamnă că n-am păreri. Şi, mă rog, ţara românească e numai a celor două milioane de votanţi?" (Idem, **Către tineretul universitar naţional-ţărănesc, Credinţa**, I, nr. 75, din 19 decembrie 1933). Şi, două zile mai tîrziu: "Nu cu voturi se fac lucrurile, nici cu doctrină, mai puţin cu vorbe. Ci cu puţin suflet şi cu puţină putere de muncă" - (Idem, **Azi nu Ş nimic, Credinţa**, I, nr. 17 din 21 decembrie 1933). Şi peste cîteva zile îi sfătuia pe tineri să înfăptuiască revoluţia de a nu face nimic: "Ar trebui, poate, să ne păstrăm cu toţi. Sunt cîteva lucruri bune în noi, aceştia, care avem pretenţia de a fi tineri. Şi este, în primul rînd, o anumită curăţenie sufletească pe care lumea o numeşte cinste... Dacă peste zece sau douăzeci de ani, noi, tinerii de azi, suntem la fel de cinstiţi, la fel de «tineri», atunci va fi bine în ţara asta. De aceea propun următoarea revoluţie: să nu facem nimic. Să ne păstrăm să nu îmbătrînim. Intocmai ca Cincinat, cetăţeanul roman, să aşteptăm acolo, la ţară, la plugul nostru, la treaba noastră cinstită, să vină ţara să ne cheme. Credeţi că nu va veni?"... (Idem, **Propun o revoluţie, Credinţa**, I, nr. 21 din 28 decembrie 1933)

Eliade este, şi el, un neangajat politic, repudiind, deopotrivă, dreapta şi stînga, fascismul şi comunismul. In 1934 o şi spunea obstinat: "De revoluţii politice şi politicizante ne-am săturat. De revoluţii care să copieze pe Lenin sau pe Hitler ne-am săturat. Cred că nu e tînăr conştient din această ţară care să nu i se fi acrit de Karl Max, de atîta Mussolini, de atîta comunism, fascism, corporatism şi mai ştiu eu ce. Am dori să auzim şi altceva decît acelaşi distinguo între «dreapta» şi «stînga», între revoluţie proletară şi revoluţie naţională" (Mircea Eliade, **Cîteva cuvinte mari, Vremea**, VII, nr. 341 din 10 iunie 1934). O repeta peste cîteva luni, afirmînd primatul creaţiei intelectuale asupra politicului. "Pe noi care, rezistînd invaziei ideologiei stalinisto-hitleriste, continuăm să credem în rolul efectiv al creatorilor de valori, al «intelectualilor». De ani de zile repetăm, în conferinţe şi în articole, misiunea intelectualului în istoria unei ţări. Ei şi numai ei creează valorile specifice unui popor; ei îi verifică rezistenţa biologică şi îi justifică misiunea istorică" (Mircea Eliade, **Cum încep revoluţiile, Vremea,** VIII, nr. 380 din 7 martie 1935). Dar iată o şi mai explicită respingere şi a marxismului şi a hitlerismului, socotit, deopotrivă, împrumuturi exterioare, neadecvate. Ideea apare într-un articol din **Credinţa** semnat cu pseudonimul, utilizat de Eliade, Ion Plăeşu. (Scria la **Credinţa**, gazeta lui Sandu Tudor, care a provocat dezmembrarea "Criterionului" şi înţelegea, de aceea, să se folosească de un pseudonim). Acum vreo cîţiva ani erau la modă criticile aduse stîngii marxiste şi a întregii sale ideologii pe un motiv foarte simplu şi, în fond, foarte cuminte: stînga marxistă şi comunismul în speţă reprezintă o **ideologie împrumutată**, calchiată după modele străine (apusene sau ruseşti). Ca atare este o maimuţăreală de copii bine intenţionaţi care au cetit pînă la surmenare pe Marx şi Lenin alături de propaganda subversivă a Marelui Sanctuar de la Moscova şi o luptă de clasă de o ridiculă importanţă socială a unui grup de marxişti autohtoni semidocţi şi fără nici o înţelegere pentru realităţile de aici... De vreun an încoace se încearcă introducerea altei ideologii streine, poate mai primejdioasă ca cea dintîi: ideologia fascisto-hitleristă, bazată pe lupta de rasă şi de religie, pe şovinism fără omenie şi pe un patriotism ridicul... Românii au avut acest destin funest al împrumturilor streine cu orice preţ. Nu e vorba de cultură, aici, pentru că valorile culturale, oricît ar fi de etnice, au totdeauna o esenţă universală... Mă gîndesc la împrumuturile de doctrină politică, la copia ideologică - politică a altor ţări. Doctrina politică trebuie să iasă din chiar realităţile noastre româneşti... Am văzut că există o «dreaptă» şi o «stîngă» în Apus - am inventat şi noi una... In fond, ce avem noi deaface, cu nevoile şi neamul nostru cu asemenea scheme... Ce căutăm noi la dreapta sau stînga, n-am înţeles niciodată. Cum putem noi imita hitlerismul care persecută creştinătatea sau comunismul care incendiază catedralele - îmi stă mintea dar nu înţeleg. Huligani şi barbari sunt şi comuniştii incendiatori de biserici, ca şi fasciştii prigonitori ai evreilor. Şi unii şi alţii calcă în picioare credinţa intimă pe care e liber fiecare individ". (Ion Plăeşu, **Contra dreptei şi contra stîngei, Credinţa** II, nr. 5-9 din 14 februarie 1934). Şi, tot atunci, se rostea, cu egal dispreţ, despre toate partidele politice: "Nu apăr nici un partid politic pentru că nici unul nu merită să fie apărat, dar vreau să amintesc că ceea ce lipseşte cetăţeanului român este tocmai această mîndrie că este **cetăţean.** Mîndria civică, voinţa de dreptate socială, curajul de apărare a libertăţii - iată ce nu se mai găseşte de mult în România, datorită partidelor politice. Oamenii se mănîncă unii pe alţii în numele partidelor. Uitînd astfel că dacă am ajuns acolo unde am ajuns, vina cea mare o poartă partidele politice, oricare ar fi ele" (Idem, **"Sunt cetăţean român", loc., cit.**, II, nr. 50 din 3 februarie 1934). Eliade se va disocia chiar şi de doctrina omului nou - şi asta chiar din decembrie 1935, atît de extaziată de legionarism şi de toate ideologiile totalitare. "Omul **nou** pe care vor să-l nască anumite doctrine, este strîns în chingi dogmatice şi ametit de superstiţie... Cine vrea să trăiască în realitate iar nu în dogmă, cine vrea să înţeleagă iar nu să înveţe - trebuie să nu piardă nici o clipă din ochi adevărata ierarhie, adică ierarhia **valorilor**. Orice criteriu de judecată care nu ţine seama de valoare şi de ierarhia valorilor - este un criteriu fals, un criteriu demagogic. Voinţa de a crea şi de a restaura valori - iată singura misiune a scriitorilor şi a intelectualilor în general" (Mircea Eliade, **Cîţi din d-vosatră?, Răboj**, Seria II, an I din 21 decembrie 1935).

Z. ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

„Comerţul a ucis comunismul"

După alegerile din Lituania şi Polonia, cele din Ungaria au avut efectul unui trăznet în Europa Centrală şi de Est. Desigur, din toamna lui 1993, sondajele de opinie publică lăsau să se întrevadă un asemenea rezultat: victoria partidului socialist (MSZP), dar nimeni nu i-a prevăzut amploarea: majoritatea absolută, reculul opoziţiei liberale (SZDSZ), prăbuşirea tinerilor liberali (FIDESSZ), cea a partidului care a fost la putere (MDF) şi a aliaţilor săi, de la extrema dreaptă pînă la extrema stîngă.

Astfel a decis sufragiul universal, cu o rată de participare de 64% la primul tur şi de 52% la cel de-al doilea. Rămîne interpretarea acestor rezultate. Orice ar spune sau ar scrie unii, ele nu sînt deloc uşor de interpretat. De fapt, nimeni nu poate afirma cu certitudine - şi învingătorii mai puţin decît învinşii - dacă e vorba de un vot pozitiv sau de un vot negativ, adică dacă electoratul a acceptat programul socialist sau a dezaprobat felul cum a condus MDF. Nici un indiciu nu permite formularea unei interpretări întemeiate pe date sigure. Trebuie aşteptate cu răbdare alegerile municipale programate pentru toamna lui 1994 pentru a desluşi sensul rezultatelor recente. Atunci se va putea zice dacă sensul mişcării se confirmă sau se infirmă. Deocamdată înţelepciunea ne sfătuieşte să lăsăm deschise toate interpretările.

Un lucru poate fi spus de pe-acum, stîngăcia mediatică a MDF a respins numeroşi alegători. In contextul maghiar, cum ar fi putut, un discurs violent anticomunist să motiveze pozitiv o populaţie care în marea ei majoritate suportă efectele negative ale tranziţiei (pauperizarea generală, şomajul - 12%, lipsa de siguranţă, prostituţia etc.)? Trebuie ştiut că pentru majoritatea cetăţenilor unguri, amintirile regimului comunist nu se raportează la anii de plumb ai stalinismului (1948-1954), nici la începuturile dictatoriale ale regimului Kadar din anii 1956-1962; lumea îşi aminteşte de regimul din ultimii cincisprezece ani (1974-1989) din epoca în care, în cadrul unui adevărat compromis istoric, politica reformistă maghiară a transformat ţara nu doar într-o vitrină a "lagărului socialist", ci într-o societate de consum, celebrul **gulaş-socialism**. Aceasta e perioada de care lumea îşi aminteşte şi evocările MDF, oricît de adevărate ar fi, nu modifică deloc imaginile majorităţii în legătură cu experienţa existenţială sub vechiul regim.

O eroare de tactică politică, o eroare de strategie mediatică. Bune sau rele, sentimentele poporului nu se măsoară de la orizontul cabinetelor ministeriale sau ale catedrelor universitare şi dacă se simte nevoia modificării lor, pentru a fi mai bine contracarate ele trebuie mai întîi cunoscute. Oamenii politici din MDF, ca şi cei din SZDSZ sau din FIDESSZ n-au înţeles, sau n-au vrut să înţeleagă ce a însemnat şi cum a fost trăit **gulaş-socialismul**, producînd o gravă eroare de apreciere a sensului schimbării din 1989. Pentru majoritate, această schimbare a puterii însemna: după gulaş-socialism, "Trăiască gulaş-capitalismul!". Capitalismul s-a instalat, mai repede decît în alte părţi în Est, dar Gulaşul s-a subţiat, bucăţile de carne sînt mai mici, sosul e mai străveziu. Astfel, atîta timp cît oamenii politici nu vor înţelege ceea ce de la Adorno, Benjamin, Jünger şi Heidegger ar trebui să priceapă că în Europa modernitatea tîrzie nu se mai justifică prin imanenţă (adică prin mecanismul care reînnoieşte mereu necesităţile în vederea profitului financiar) vor comite erori grosolane. Or, modernitatea se încarnează la nivelul cotidianului în abundenţa bunurilor de consum. Dacă această promisiune nu este respectată, nici un guvern nu se poate legitima în timp, în cadrul democraţiei parlamentare de masă.

In Ungaria, comuniştii reformişti au fost singurii care de pe la mijlocul anilor '80 au ştiut că în contextul mondial al crizei economice, regimul din ţară nu mai poate asigura bunăstarea generală; ştiau de asemeni că, în curînd, ţara nu va mai putea să trăiască pe credit din pomenile Occidentului, cu atît mai mult cu cît, din 1986, perestroika lăsa să se întrevadă sfîrşitul puterii sovietice şi de aceea, cu abilitate şi eleganţă, au cedat puterea. Odată cu dispariţia duşmanului, nimic n-ar mai fi justificat asemenea cadouri oferite inelului celui mai slab al Imperiului.

Astfel, prevestind într-un stil preluat de la Churchill "sudoare şi lacrimi", Gyula Horn, liderul socialiştilor unguri îşi asumă riscul de a permite MDF să cîştige o oarece putere la alegerile municipale, generînd o instabilitate politică permanentă, care, paradoxal, este garanţia alternanţei democratice. Iată de ce socialiştii insistă atît să asocieze la guvernare SZDSZ, oferindu-i mai multe posturi decît i-ar permite slabele sale rezultate electorale.

Rămîne totuşi o problemă, o problemă cunoscută în Europa de după primul război mondial, aceea de a asigura bunăstarea în cadrul unei societăţi din ce în ce mai urbanizate. Deoarece nu există democraţie modernă în afara bunăstării generale şi cînd aceasta e grav ameninţată, cînd popoarele sesizează distinct ameninţarea de a pierde ceea ce generaţiile precedente au dobîndit prin sacrificii, eforturi şi chinuri, sînt gata să accepte cu o laşă uşurare discursul unui demagog plebeu, oricare ar fi el, de dreapta sau de stînga. Aceasta este originea cea mai profundă a regimurilor fasciste. Şi din acel moment va fi clar spre ce ruină materială şi spirituală ne îndreptăm...

Aici, mi se pare mie, este principala primejdie a epocii noastre şi nu în restaurarea comunismului care se tot tărăgăneză pentru că în ultimă instanţă el nu şi-a îndeplinit niciodată promisiunile făcute în felul său mesianic şi criminal: sfîrşitul necesităţii. Comuniştii, sau mai bine zis, elitele produse de regimurile comuniste, au înţeles că vremurile s-au schimbat, că adevărata putere - cea de mîine - va depinde de îmbinarea fericită a fostelor reţele ale puterii politice cu noile forţe economice. In ceea ce-i priveşte pe intelectuali, visul lor, de a putea influenţa o societate care se poate lipsi de retorica lor, ei vor fi lăsaţi liberi să pălăvrăgească la nesfîrşit despre comparaţia calităţilor Cetăţii ideale... Nu vor fi decît ornamentele discrete ale unei "democraţii a aparenţelor" pentru a aminti o binevenită formulare a lui Giani Vottimo. In Est, sfîrşitul comunismului a antrenat şi sfîrşitul puterii intelectualilor.

Acum un an, în Munţii Bistriţei, în mijlocul unei păşuni în care culorile primăverii explodau cum doar în Carpaţi se poate vedea, un ţăran cu obiele şi opinci mi-a zis: "Domnule, comerţul a omorît comunismul". Mi s-a părut că, în aceste cuvinte simple, disting un adevăr ontologic, la care merită să te gîndeşti.

Claude KARNOOUH

Cluj, 20 iunie 1994

RELIGIA CĂRȚILOR

Pînă în prezent, istoria religiilor nu a reuşit să identifice pretinsa "notă dominantă" a celor trei monoteisme avraamice (iudaismul, creştinismul, islamul). S-a afirmat, rînd pe rînd, că aceste religii ar fi "istorice", "universale" sau "soteriologice". Istorice, pentru că, datorită lor, timpul recurent al miturilor a devenit dintr-odată vectorial. Universale, pentru că, prin natura sa, monoteismul este exclusiv şi prin urmare, menit să-şi impună modelul în detrimentul oricăror alternative. În fine, soteriologice, pentru că, deşi în maniere specifice şi sub cauţiunea unor finalităţi diferite, toate trei angajează omul în aventura propriei sale mîntuiri. Desigur că amintitele determinaţii sînt exacte. Tabloul ar rămîne însă incomplet dacă nu i-am adăuga o a patra dimensiune: monoteismele sînt, în egală măsură, **religii ale Cărţii**.

Cu excepţia islamului, care susţine caracterul **necreat** al **Coranului** (ignorînd arheologia propriilor texte sacre) Scripturile Sfinte ale iudeo-creştinismului au fost redactate pe temeiul unor tradiţii orale: elaborată la începutul epocii regale, **Tôrah** este sinteza narativă a unor surse orale mai vechi, formate în epoca Patriarhilor, a Exodului şi a Judecătorilor. S-a vorbit despre calitatea "funcţională" a acestor transcrieri care, de la culegerile de rugăciuni folosite, precum **Cartea Psalmilor**, în cadrul cultului, pînă la textele sapienţiale utilizate în şcolile de scribi, răspundeau unor necesităţi practice. Precedat de circulaţia aşa numitelor **logia tou Kyriou** ("cuvinte ale Domnului"), **Noul Testament** s-a născut şi el din nevoia de a prezenta neofiţilor din diaspora iudaică, dar mai ales păgînilor din metropolele mediteraneene, un rezumat concludent al Evangheliei ("vestea cea bună"). Majoritatea textelor au fost compuse în regim de urgenţă, aşa cum ne arată, spre exemplu, fraza finală a uneia dintre epistolele sobornicesti, adresată iniţial unei "alese doamne şi fiilor săi" (**eklekte kyria kai tois teknois autes**): "multe avînd a vă scrie, n-am voit să le scriu pe hîrtie şi cu cerneală, ci nădăjduiesc să vin la voi şi să vorbesc gură către gură, ca bucuria noastră (**he chara hemon**) să fie deplină" (2 Ioan, 1,12). Vom remarca firesţe că, în ideea autorului inspirat, "bucuria deplină" ţine mai mult de comuniunea inter-personală, decît de jubilaţia lecturii.

Formarea canonului, adică a listei de cărţi sfinte recunoscute de iudaismul şi mai apoi de creştinismul ortodox, reprezintă, mai presus de semnificaţia ei misionară, dorinţa celor două comunităţi de a fixa Revelaţia într-o formă definitivă şi, după cum se spera, invulnerabilă. Între 100 şi 150 A.D., Biserica reuşeşte să codifice tradiţia apostolică, ferind-o astfel de întreitul pericol ilustrat de iudaizanţi (care vădeau tendinţe regresive, refuzînd primele formulare hristologice), de "falşii învăţători" (care cochetau cu gnosticismul) şi respectiv de autorii aşa-numitelor **pseudoepigrafe** - simple fantezii personale aşezate sub patronajul apostolilor. O vreme, scopul acesta defensiv a fost atins. Numai că, punînd înaintea "cărţilor" (**ta biblia**) o majusculă cerută nu doar de cuprinsul revelat al textelor ci şi de intenţia de a reduce pluralitatea culturală a primelor comunităţi la numitorul unui suprem criteriu verificator, ierarhia a confiscat toate exegezele ulterioare în orizontul unei singure Cărţi. Procedînd astfel, generaţia post-apostolică a obţinut două rezultate decisive pentru evoluţia sa ulterioară: a scos literaturile pre-creştine din cîmpul Adevărului, coborînd totodată zeităţile greco-romane la statutul de idoli. Stabilirea canonului biblic presupunea totuşi un risc important. Cînd vibraţia originară a Cuvîntului întrupat a devenit corpus livresc, creştinismul a intrat fără să vrea (dar avea oare de ales?) în logica hermeneutică a elenismului de tip alexandrin. Altfel spus, păgînismul a fost respins, dar tehnicile sale intelectuale au pătruns - prin simpla transcriere a Revelaţiei - în patrimoniul noii credinţe. Această raliere este marcată încă din capitolul 10,1 al **Epistolei către Evrei**, unde Legea (iudaică) este prezentată drept "umbră a bunurilor viitoare" (**skian... ton mellonton agathon**) adică prefigurare a Noului Testament. Bineînţeles că, în termeni teologici,

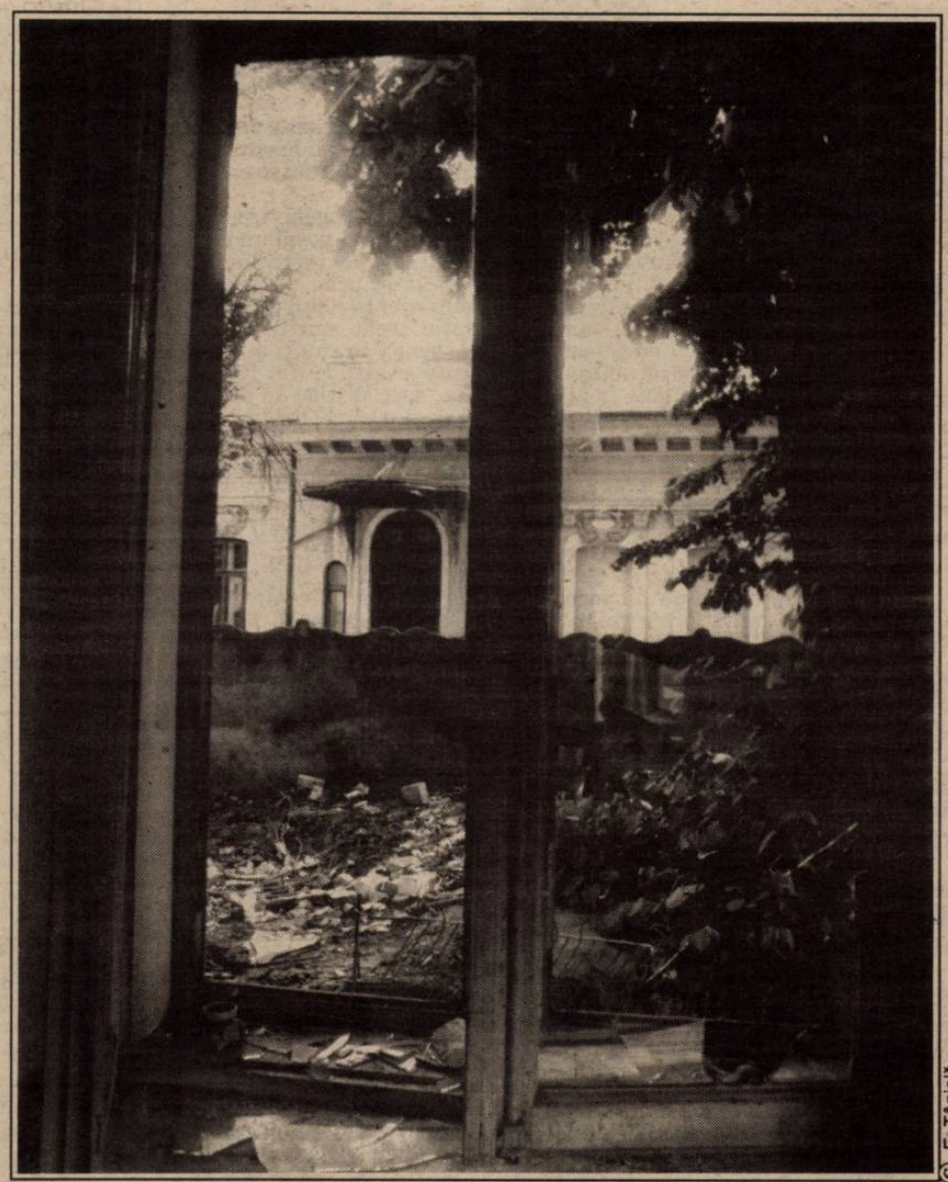

© E. Tănjală

această concretizare a umbrei este pur şi simplu metafora caracterului progresiv al Revelaţiei. Dacă părăsim însă terenul spiritualităţii, dialectica ascendentă a descopeririii lui Dumnezeu alunecă în cercul vicios al interpretărilor omeneşti: "corpul" umbrei de ieri devine el însuşi "umbra" unui sens deocamdată latent şi aşa mai departe.

Ca Dumnezeu făcut om, Mîntuitorul ne-a pus în faţă antonomia unei totalităţi deschise: pe de o parte, învăţătura lui Hristos, expresie a voinţei Tatălui, este necesară şi suficientă pentru a-l izbăvi pe om de sub robia păcatului; pe de altă parte, înălţarea Lui la ceruri anunţă venirea Paracletului (Mîngîietorul), deci transformarea **actului soteriologic** în **proces istoric**. Se poate spune că societăţile creştine au reprodus modelul divin în dinamica lor culturală: după "înălţarea" textelor revelate la altitudinea imuabilă a canonului a intervenit, printr-un soi de reflux, "consolarea" hermeneutică. Totalitatea iniţial prezervată s-a deschis astfel către parţialitatea proliferantă a ereziilor; s-a ajuns, etimologic vorbind, la acumularea haotică a opiniilor individuale, prea mărginite pentru a nu fi contradictorii, prea numeroase pentru a nu fi conservate în scris. Cineva ar putea crede că nevroza "totalităţii deschise" ne-a condamnat la o cronică agitaţie interpretativă pe care doar Parusia o va putea suspenda. În realitate nu facem decît să ne urmăm, cu disperare sau cu melancolie, destinul de fiinţe limitate cărora Absolutul li s-a înfăţişat cîndva "în carne şi oase". De ce ne-ar scandaliza eşecurile noastre hermeneutice? Nu amintea apostolul Petru existenţa unor pasaje biblice "cu anevoie de înţeles (**disnoeta**), pe care cei neştiutori şi neîntăriţi (**hoi amatheis kai asteriktoi**) la răstălmăcesc, ca şi pe celelalte Scripturi, spre a lor pierzare" (cf. II Petru 3,16)?

"Înfricoşător lucru este să cădem în mîinile Dumnezeului celui viu" spunea deja citatul autor al **Epistolei către Evrei** (10,31), dar nici pierderea în labirintul Bibliotecii nu este, fără îndoială, din cale afară de plăcută. De aproape două milenii societăţile creştine suferă de o galopantă inflaţie textuală, avînd mereu "trebuinţă ca cineva" să le înveţe "cuvintele cele dintru început ale lui Dumnezeu" (cf. Evrei 5,12). O trebuinţă mereu mai tiranică, dacă ne amintim că acest "cineva" şi-a asumat, în timp, toate ipostazele mistagogiei, de la Sfinţii Părinţi pînă la neliniştiţii lor urmaşi protestanţi, de la personalitatea mistică, pînă la catehetul de şcoală primară. Simpla numărătoare a volumelor publicate în **Patrologia** abatelui Migne ne arată că numai în primul mileniu după Hristos, raportul dintre interpretările biblice şi textul însuşi al **Sfintei Scripturi** era de aproximativ 400/1. De atunci încoace, disproporţia aceasta s-a adîncit incalculabil, mai ales după ce barierele exegezei patristice au fost ridicate sub presiunea umanismelor, erasmiene sau nu. Deşi bilbliografia biblică (iconologie, comentariu teologic, semantică, arheologie) a ajuns ea însăşi ciclopică, sîntem încă departe de a evalua în chip exhaustiv influenţele exercitate de Scriptură asupra vieţii noastre socio-culturale: între adeziunile conformiste şi demistificările resentimentare, între multiplicarea lecturilor şi recursul la stereotipurile exegezei clasice, între străfulgerările geniale şi rutina universitară, **the great code**, cum spunea Northrop Frye, rămîne nedescifrat.

Cum nu doresc să alunec într-un **lamento** leibnizian pe tema acestui "morman de cărţi care nu încetează să se înalţe", am să trec acum la chestiunea stocării informaţiilor, oprindu-mă la viitoarea **Bibliothèque Nationale de France** (BNF) pe care François Mitterand a imaginat-o în estul Parisului. După Arcul de la Defénse, Opera-Bastille, Ministerul Finanţelor de la Bercy şi noua aripă a Luvrului, BNF va întruchipa, de departe, cea mai prestigioasă expresie a urbanismului mitterandian. Este vorba despre o construcţie, s-a spus, faraonică, în care putem celebra, cu anticipaţie, suprema bibliotecă a mileniului III: patru turnuri în formă de carte deschisă, cu 22 de etaje fiecare; o suprafaţă de 280.000 metri pătraţi, integral climatizată; lungimea totală a rafturilor: 420 de kilometri; 22 de milioane de documente, din care 11 milioane de cărţi (jumătate, totuşi, din fondurile întrunite pînă acum la faimoasa **Library of Congress** din Washington); 3.500 de locuri pentru cercetare şi un flux anual care va atinge 2,5 milioane de cititori. Cît despre costuri, devizul definitiv va însuma pesemne 13 miliarde de franci - o sumă care ar putea oferi unui oraş de proporţiile Iaşiului nivelul de viaţă al Strasbourgului. Fapt şi mai notabil: treptat (pentru că în următorii ani operaţiunea se va mulţumi cu 500.000 de texte), toate cărţile conservate la BNF vor fi transferate pe suport informatic, alcătuind ca atare cea mai însemnată bancă electronică de date pusă vreodată în funcţiune. Mai vechea ficţiune informatică a "comorilor spirituale" care se livrează printr-o simplă apăsare de buton va deveni fapt cotidian pentru utilizatorii viitoarei BNF, a cărei inaugurare va avea loc în 1996. Înşiruirea precedentelor standarde megalomane (pentru care îi rămîn dator lui René Brunner, de la săptămînalul hamburghez **Die Woche**) nu trebuie să ne amăgească. Proiectul are criticii săi neîmpăcaţi, de la profesorul Philip Leighton (Stanford, California) care taxa întreprinderea drept "iresponsabilă" (întrucît nu toate manuscrisele vor fi păstrate la subsol, conform regulilor), pînă la universitarul parizian François Charpin care, cu gîndul la falimentarul monstru aviatic din anii '70, îi semnala preşedintelui Mitterand riscul de a construi "un Concorde al culturii". Şi apoi, mai există, în alcătuirea acestui vis extravagant, un detaliu care se pretează la o interpretare alegorică. Iniţial, arhitectul-şef al proiectului, Dominique Perrault (care a preluat comanda la vîrsta de 36 de ani) dorea să confere acestui Babel cărturăresc o deplină şi, spera el, fascinantă transparenţă: prin intermediul unor procedee revoluţionare, cele patru corpuri de clădire urmau să fie placate cu sticlă polisată, ceea ce ar fi permis vizitatorilor să străvadă colecţiile bibliotecii din exterior. Întîmplarea (?) a făcut ca Perrault să nu găsească, pur şi simplu, fabricantul care să îi ofere materialul amintit la preţuri care să nu dubleze bugetul disponibil. Clădirile vor fi prin urmare îmbrăcate în vitrajul opac pe care ne-am obişnuit să-l vedem în oraşele (sau măcar în serialele) americane. În afară de cazul în care sîntem adepţii necondiţionaţi ai hazardului obiectiv, am putea înţelege acest incident de parcurs în două sensuri. Pe de o parte, ştiinţa nu se oferă nici unui **outsider**, cunoaşterea nefiind o chestiune de voyeurism intelectual, ci una de laborioasă interioritate. Pe de altă parte, ridicarea, pe speze proprii, la o înălţime excesivă, se plăteşte printr-o diminuare a transparenţei, sau prin ceea ce asceţii ortodocşi ar fi numit **sklerokardia** ("împietrirea inimii").

Aş fi ipocrit susţinînd că nu voi profita, de îndată ce o voi putea face, de fişierele informatice ale viitoarei BNF. În definitiv (şi în pofida lecţiunii morale pe care o făceam adineaori), am chiar sentimentul că întîlnirea insului izolat cu un asemenea strivitor conglomerat gnoseologic, se poate constitui într-un bun exerciţiu de smerenie. Deşi îmi imaginez viitoarele exaltări în faţa acestui formidabil **instrument de lucru**, nu cred totuşi că aş fi fost complet nefericit născîndu-mă, mai degrabă decît în această epocă de gigantism arhivistic, în vremea (sub acest raport artizanală) a Musaion-ului din Alexandria.

Oricum, imensul şantier al Bibliotecii de pe Sena reflectă opţiunile spirituale specifice modernităţii. De la religia Cărţii s-a ajuns, după cît se pare, la religia cărţilor. Cînd vezi, să zicem, că ansamblul literaturii greceşti de la Homer la Sfintul Ioan Hrisostom poate fi transpus pe CD-ROM, te întrebi dacă, după opt secole de convulsii scolastice, Occidentul nu se dirijează cumva către un soi de **nominalism cibernetic**. Transcrisă pe o impersonală dischetă, cartea îşi pierde, odată cu volumul, seducţiile tactile. La rîndul său, semnul îşi găseşte în cristalul lichid al ecranelor o ultimă, aproape inefabilă, corporalitate. Un fel de suflu imaterial se face simţit în largul marilor culturi europene: să fi fost oare condamnarea lui Ioachim de Flora - cistercianul care profetiza iminenta eră a Duhului Sfînt - un gest necugetat?

Teodor BACONSKY

Scrisori deschise

"Cei 2 imbecili şi răul - şmecher din mijloc"

"17 Octombrie 1985

Bucureşti

Dragă..., m-am bucurat grozav de scrisoarea ta, 1) Întotdeauna te bucuri să primeşti scrisori, nu?! 2) (şi cel mai important) venea de la tine cu veşti, eu le-am găsit bune şi «mulţumitoare». M-am bucurat că eşti înţelept, deştept şi ironic în faţa soartei. Lucruri pe care eu le ştiam şi le apreciam la tine şi care vorba 'ceea (a zilelor noastre): «au venit încă o dată să sublinieze faptul că ...» Ce mai ! Nota 10 (zece).

Acum cîteva zile în urmă am mai început o scrisoare, pe care am abandonat-o şi pe care o reîncep acum, din nou, în timpul unui curs prictisitor, la şcoală. Pe 2 Noiembrie am predare de proiect şi simt cum timpul mă strînge ca-ntr-un cleşte, aşa încît pe fermecătorul, straniul domn von Hofmannsthal ţi-l voi prezenta după această dată.

Am vorbit şi cu G. şi cu M. cu care sper să ne vedem după 2 Noiembrie. Căci pînă atunci simt că trebuie să fiu cu «burta pe planşetă». Cu G. chiar m-am văzut acum vreo 10 zile. Am vrut să organizăm o vedere în 3 care a dat greş şi care pînă la urmă a fost un **tea for two**. Duminica după-amiază la G. a fost tare plăcută. Mi-a povestit călătoria ei în China, Marco Polo, spătarul Milescu şi G! În orice caz a reuşit să-mi deschidă interesul pentru Kitaï.

Îţi trimit o fotgrafie pe care am găsit-o la anticariat şi cu care sper să-ţi ridic moralul. Serviciul militar de-a lungul veacurilor. Fotografia are ceva din îmbîcseala şi mizerabilul unor locuri descrise de Călinescu. Şi mai ales acel: Bacău, 20 Febr. 1918! Poate comparaţia nu este cea mai fericită, dar datarea pozei, în mod ciudat, m-a făcut să mă gîndesc la Călinescu. E genul de lucru pe care el, cu sadismul şi răutatea lui, îl descrie cu mare bucurie. Cei 2 imbecili şi răul-şmecher din mijloc, podelele şi odioasa draperie din spate... Mă gîndesc că poate fotograful băcăuan avea «studio»-ul lîngă gară, undeva. Iar ca posesor al fotografiei: o văduvă de colonel din Tătăraşi sau din Crîngaşi-Grant... Doamne, te apucă aşa o duioşie şi groază pentru mizeria umană cînd vezi toate fotografiile astea la anticariat. Şi totuşi, cînd te gîndeşti că aceşti oameni au făcut primul război ... Cu bine şi cu drag, al tău... "

Firescul de alaltăieri

Din viaţa unui extremist de centru

Imaginaţia la putere: HAGICRAŢIA

"Pe capul unui antrenor de naţională apasă o presiune mai mare decît pe cel al unui Preşedinte"
(Parreira, antrenorul Braziliei)

N-ar trebui luată nici cu interogaţie tragică, nici cu mişto superficial, ideea populară de a avea ca prim-ministru sau ca preşedinte al ţării un fotbalist. Tot mai des şi oriunde, fotbalul şi politicul se întîlnesc vesel şi trivial la colţul străzii şi nu la infinit, cum ar fi putut crede spiritele prea subţiri. Competenţa în pase, geniul în şuturi şi fente fascinează mulţimile plictisite şi sătule, din Rio de Janeiro pînă la Mizil, de arta specialiştilor în buget, moţiuni de cenzură, disperare şi moft. Fotbalul, că e român, că e german, că e paraguaian, nu e moft. Lumea nu e atît de apatică, nebună sau concret-istorică - precum zic clişeele, cît, din ce în ce mai concret - fotbalistică. (Nu mă entuziasmează, dar nici n-o să mă spînzur, e mai grav că mi s-a spart o teavă la baie...) Dacă în biserici se înalţă rugi pentru o calificare în optimi, de ce n-ar lua o Naţională, susţinută de popor, puterea politică? "Evenimentul zilei" titra voios şi responsabil, după acel 3-1 cu Columbia: "În zorii zilei de ieri, mai ceva ca la Revoluţie, românii au sărbătorit în stradă..." După 1-0 cu SUA, la 2 dimineaţa, Piaţa Universităţii "arăta ca-n zilele bune". "Imaginaţia la putere" e o abstracţie, un intelectualism, Pele, Hagi, sau Valderrama conducînd o ţară sînt însă verosimili, de o concretete al cărui humor antipoliticianist are toate şansele să cucerească masele şi să devină o forţă materială, cum se visa altădată, pentru ideile progresiste.

Nu şarjez. După ce, de-a lungul timpului, "a avut nevoie" de un Havel, de un Snegur, de un Eltîn, doamna Roxana Iordache cădea - anul trecut, cînd biruiam la Cardiff - mult mai aproape de adevăr, lansînd pe prima pagină că "omul de care avem nevoie" e Anghel Iordănescu! Antrenorul? Exact, antrenorul! "Nu se poate" - a murmurat toată redacţia noastră. Din noiembrie pînă azi, viaţa însăşi, inclusiv cea internaţională, a confirmat-o. Patronul celui mai puternic club din Europa, AC Milan, a devenit în două luni prim-ministru. Sociologi serioşi ai mulţimilor* au analizat cum fără acest fotbal conexat la forţa telecraţiei sale, Berlusconi nu obţinea o asemenea victorie politică fulgerătoare. Dacă Reagan, actor de seria B, nu a putut invoca (fără să păgubească!) nici un film genial de-al său în campania electorală - Berlusconi înseamnă imagocratic Van Basten, Savicevici, Baresi, ceea ce doar filosofilor total apolitici le scapă ca semnificaţie.

Privind deci cu seriozitate problema, aducînd imaginaţia acolo unde trebuie, e cazul să ne întrebăm cum ar arăta viaţa noastră cu un Răducioiu în loc de Văcăroiu (fericită limbă, asta a lui Anton Pann şi a generalului Florică!) cu Hagi preşedinte, conform urletelor din cîteva telefoane de noapte, entuziasmate de "victoria ca la Rovine" asupra Columbiei. În logica strînsă a elanului populist, nu-l văd pe Răducioiu aducîndu-şi în guvern decît tot oamnii lui; îl va pune la Cultură nu pe domnul Eugen Simion, ci pe Dobrin, idolul său din Trivale. Fotbaliştii avînd un înalt simţ al consecvenţei în idolatrie, consilierul cel mai apropiat al lui Hagi n-ar putea fi decît tot Anghel Iordănescu, antrenorul său de azi, jucătorul divinizat încă de pe cînd Gicuţă (aşa ar fi dezmierdat, ca preşedinte, Hagi!) era mic şi bătea mingea în Constanţa. Desigur că vom avea cîţiva poeţi şi romancieri de curte care îi vor citi lui Hagi odele ridicate de ei, lui, în calitate de cronicari sportivi încă de pe vremea lui nea Nicu, cînd scriitorul demn se salva, tot ca azi, prin rubrici de sport. Fenomenul e inerent şi neinteresant. Oportunismul nu va scădea, nici nu va creşte. El ar fi o constantă şi sub hagicraţie. Viaţa nu ni s-ar schimba din temelii.

Aşa cum îmi cunosc eu însă neamul, cel mai clar îmi sună în urechi telefoanele de noapte care vor zbîrnîi la ziarul domnului Cristoiu, supus, fără îndoială, din primele zile ale noii preşedinţii, persecuţiilor ei; aud, aşa, pe la trei de dimineaţă, un anonim din Bucureşti: "Alo, domnişoară, spuneţi-i lui Răducioiu - textual: Bă, puţă, tu mai ţii minte cine te dribla ca toţi dracii pe Dinamo? Bagă-ţi mintile în cap că vin la tine!" Rămîne o problemă deschisă dacă doamna Roxana Iordache - văzîndu-şi împlinită profeţia cu Iordănescu - va mai fi monarhistă, şi doamna Rodica Becleanu, iliesciană. Femei-bărbat cum le ştiu, mi le închipui scoţînd împreună o revistă nuanţată faţă de noua Putere. Ce vor face în faţa acestor realităţi, oameni ai faptelor şi pragmatismului ca domnii Solcanu, Văcaru, Severin sau Ciumara? Închideţi ochii, dar să nu ziceţi că nu vedeţi nimic. Doar clasa noastră politică nu înţelege că, azi, fotbalul e singura forţă (Forza Italia!) care poate să scoată, la miezul nopţii, mii de oameni în marile pieţe, purtaţi de un lirism plin de măscări, de o energie care - e trist sau nu - nu miroase deloc a lehamite.

Radu COSAŞU

* **Libération** din 11.4: articolul lui Cristophe Gallaf "Italia ca indicator al vremilor ce vin", a se reţine titlul măcar...

Firescul de ieri

Aveam vreo şaisprezece-şaptesprezece ani, locuiam într-un mic oraş de prin Dîmboviţa. Într-o bună zi, tatăl meu, care se întorsese obosit de la slujbă, m-a trimis să-i ţin locul la o adunare unde fusese convocat, ca şi toţi locuitorii din zonă, de altfel. Era o întîlnire cu deputatul circumscripţiei noastre electorale. Am asistat cu nerăbdarea şi suficienţa vîrstei mele de atunci la tot felul de preambuluri plicticoase, după care, deputatul a început să citească lista de cheltuieli pe anul bugetar expirat. Am realizat, uimit, că o sumă serioasă (cam trei sferturi din total) fusese alocată construirii unor vespasiene trainice, din piatră, prin mai toate locurile umblate ale circumscripţiei. Era cu atît mai frapant cu cît edificiile publice de pe acolo se construiau, de regulă, din cărămidă şi nu aveau cine ştie ce aer arătos. Am rîs - ca un năred - ani de zile de investiţiile acelea, dar abia acum sînt în stare să recunosc că iniţiativa avea tîlcul ei adînc. "Ce sens are să investim în adăposturi destinate unor bieţi oameni, schimbători şi cîrtitori?Mai bine, în cele destinate... deşeurilor. Noi trecem - ele rămîn."

1980. Zilele astea am trecut pe la profesorul de muzică, o veche cunoştinţă de-a mea. Am pălăvrăgit despre multe şi despre nimic. Nu eram foarte atent la cele ce-mi spunea, ne cunoşteam de prea multă vreme ca să ne mai comunicăm cine ştie ce noutăţi importante. Îl ascultam distrat, răsfoind o revistă.

- Filmul de ieri era o tîmpenie, zise prietenul meu, sfîrşind printr-un căscat. Şi avea o completare, un scurt metraj făcut de unul, Ionescu, o poveste de neuitat, ceva cu un C.AP. care a depăşit producţia de grîu la hectar. Ce n-am înţeles a fost fondul muzical. De unde pînă unde, muzică preclasică drept fundal pentru un reportaj de soiul ăsta?

- Stai puţin, l-am întrerupt eu, cu Ionescu am fost coleg şi i-am văzut filmele de examen, la Institut. Să nu-mi spui de unde era muzica, lasă-mă să ghicesc. Era...era... era motivul acela din "Toamna". Din "Anotimpurile" de Vivaldi. Aşa-i?

- Exact. Cum ai ghicit? Sau ai văzut filmul - şi mă laşi să-ţi povestesc mai departe, ca un caraghios. Faci bancuri de-astea cu mine?

- Nu . Deloc. N-ai de ce să te superi. N-am văzut filmul, am ghicit numai.

- Păi cum se poate ghici aşa ceva?

- Să-ţi explic. În Institut, prin anul trei sau patru, băiatul ăsta a făcut un film pe un subiect asemănător. Era vorba, mi se pare, despre o crescătorie de porci fruntaşi. Leitmotivul sonor al filmului erau cele 15 note cu care debutează partea a treia, "Toamna", din "Anotimpurile". Şi ştiindu-l pe autor un om de cultură, cum să zic, mai mult tehnică decît ştiinţifică, mai mult ştiinţifică decît... culturală, mai mult auzită decît citită, pe scurt, ştiindu-l pe acesta un om care nu se prea duce la concerte şi, dacă are un casetofon japonez, acela e rezervat pentru "Abba" şi "Boney M", nu mi-a fost greu să deduc că a fost tentat să re-utilizeze una dintre puţinele teme clasice (sau pre-) încăpute în strîmta-i memorie muzicală. Şi apoi, am adăugat eu cu un aer doctoral, chestia asta a fost în vogă un timp, după filmul franţuzului acela care a lipit serafice acorduri preclasice pe imaginea unor puşcăriaşi golind hîrdaiele cu excremente.

Prietenul meu şuieră admirativ:

- Eşti un tip perspicace, maestre. Meriţi un pahar!

Şi, turnînd din nemaipomenitu-i vin de Baloteşti:

- La mulţi ani cu sănătate, dragă Şerloc!

- Tot ce-ţi doreşti, dear Watson!

Dan PREDESCU

Bonuri de lectură

EUGÈNE IONESCO
Victimele datoriei

Teatru – vol. I

Traducere şi cuvînt înainte de Dan C. MIHĂILESCU

Editura Univers, 1994, 206 p. 1800 lei

Nu-l voi uita niciodată pe Eugen Ionescu, aşa cum era în interviul acordat lui Gabriel Liiceanu: împutinat, slăbit, răvăşit de bătrîneţe, dar ca un copil de revoltat şi de uimit în faţa ei, patetic în întrebarea-i repetată: "De ce trebuie să îmbătrînim, să ne urîţim?" Asta se petrecea în '90.. Apoi, în ultimul său text publicat în **Figaro littéraire** din februarie 94, reluat şi de **România literară**, afirmaţia dezarmantă: "Iată lucrul cel mai important pe care l-am făcut în viaţă: am îmbătrînit." Dar lupta lui cu bătrîneţea, cu anchilozarea, cu paralizia, cu afazia, cu ramoleala, cu zahariseala, ce răzbate din întreg teatrul său, dar necontenita, încăpăţînata batjocorire a bătrîneţii şi a urîţeniei de către omul ce a îmbătrînit scriind împotriva lor, prin scris învingîndu-le? Dar **Victimele datoriei**, piesa ce dă titlul acestui prim volum, cu sfîşietoarea întoarcere la vîrsta copilăriei a lui Choubert, cu tirada de père manque a Poliţistului? Vor dăinui cu fiecare lectură, cu fiecare exegeză, cu fiecare nouă montare, cu fiecare traducere sau retraducere, odată cu toate aceste gesturi ale vitalităţii.

Si pentru că de o retraducere e vorba acum, nu se poate să nu vedem şi în ea încă un gest împotriva bătrîneţii, a îmbătrînirii limbajului, cu atît mai mult cu cît decizia îi aparţine chiar autorului, după cum mărturiseşte Dan C. Mihăilescu - traducătorul căruia i-a fost încredinţată o atît de grea misiune: "Bine, am zis, una, două, trei lucrări se cereau retraduse. Dar - totul? Răspunsul a venit prompt şi a vizat unitatea limbajului." Sigur că da, pentru că el, limbajul, în special limbajul unei traduceri este supus unui rapid, necruţător şi nedrept proces de îmbătrînire. Ca şi cum fiecare nouă generaţie n-ar mai înţelege la fel de bine limba înaintaşilor. Iar în cazul teatrului, care trebuie să fie şi spectacol, demodarea nu e îngăduită de legile reprezentării. Acesta este primul şi cel mai important argument invocat şi în cuvîntul înainte al traducătorului, în sprijinul întreprinderii pornite acum la editura Univers. Există apoi un al doilea, legat de faptul că traducerile anterioare (două volume în BPT, cu un studiu introductiv de Gelu Naum, şi două volume la EPL, cu un studiu introductiv de B. Elvin, datînd din anii 70, aşadar de mult intruvabile) sînt rezultatul străduaniei mai multor traducători, de aici decurgînd inevitabile diferenţe de stil şi performanţe inegale. Un singur traducător reprezintă desigur garanţia unităţii stilistice indispensabilă teatrului lui Eugen Ionescu, despre care chiar D.C.M. afirmă pe drept cuvînt că este în fond "un jurnal".

Din punct de vedere al traducerii, la un prim nivel, textul ionescian poate părea relativ comod; un inventar al banalităţilor, al automatismelor verbale folosite în combinaţii din ce în ce mai aberante şi uzate pînă la transformarea lor în delir verbal. Dar există şi nebunesti jocuri de cuvinte, contaminări şi denaturări lingvistice cărora, de cele mai multe ori, D.C.M. le face faţă cu brio. Din acest prim volum trebuie remarcată, de pildă, excepţionala demonstraţie de inventivitate şi mobilitate lingvistică din **Formule de politeţe? (Les Salutations)** cu adevărat pe măsura originalului. Mai există şi pasaje sau secvenţe de replici cu un minunat ritm interior, cu rime chiar, ce dau elan textului pentru a-l frînge apoi brusc prin revenirea la rostirea obişnuită: în **Lecţia**, tiradele profesorului despre sunete şi limbaj, în **Scaunele**, discursul final al Bătrînului, în **Victimele datoriei**, tiradele Poliţistului, sau amărăciunea lui Choubert plîngînd în faţa chipului îmbătrînit al lui Madeleine. În situaţii ca acestea, însă, nu întotdeauna actuala traducere face faţă pe măsura aşteptărilor la confruntarea cu originalul, şi oferă numai parţial soluţii mai bune decît versiunile anterioare. Ideal ar fi fost ca traducătorul să-şi fi putut permite răgazul de a traduce mai întîi totul, şi de a nu publica decît după o privire de ansamblu, după cîştigarea unei experienţe pe care s-o fi putut proiecta şi asupra imperfecţiunilor începutului. Lectura impusă de traducere însă, cea mai profundă şi mai dezvăluitoare de sensuri, îi va servi cum nu se poate mai bine criticului literar cuceritor şi subtil care este D.C.M. pentru studiul său asupra teatrului lui Eugen Ionescu, pe care ni-l promite la încheierea celor cinci volume, şi pe care îl aşteptăm cu mult interes după o atît de îndelungată tăcere impusă în jurul subiectului. Pînă atunci, cu îndreptăţită curiozitate, aşteptăm apariţia celui de-al doilea volum al seriei.

Marina VAZACA

---

* Volumul cuprinde: **Englezeşte fără profesor**, varianta originară a piesei **Cîntăreaţa cheală; Lecţia, Formule de politeţe?; Jacques sau supunerea; Viitorul e-n ouă; Scaunele, Stăpînul; Salonul auto; Victimele datoriei,** traducerea fiind făcută după Eugène Ionesco, **Théâtre complet**, Paris, Gallimard, 1990.

DAN STANCIU
Simetria fierbinte

Editura Cartea Românească, 1994, 600 lei

Psihanaliştii ne spun, în cărţile lor de vise pe stil nou, că atunci cînd visezi maşinării complicate,aparate cu manete şi butoane neliniştitoare - este semn de mare surmenaj, de viaţă agitată, de stress. La o primă citire, poezia lui Dan Stanciu poate apărea, în acest sens, o reactualizare a tezelor lui Breton: În ziua de azi se visează mai "tehno" decît în epoca monoclului, dicteul automat ar trebui şi el, aşadar, **automatizat**... Altminteri, ce-i cu retorica asta de manual al sculerului-matriţer sau al sudorului cu grup autogen din **Simetria fierbinte**?

Maşinile lui Dan Stanciu au însă o aură eternă, care le rupe din secolul lui Freud şi Murphy: ele nu sînt simple simptome ale oboselii noastre de sfîrşit de eră; ele au fost visate dintotdeauna: înainte de Leonardo şi Giordano Bruno, aceste fantasme i-au bîntuit pe alchimişti şi pe constructorii de piramide. Maşina face parte din universalii. Metaforă cînd pentru raţiune, cînd pentru fiinţa omenească, cînd pentru univers, maşina nu se lasă inventată, ci doar descoperită de noi. Nu mai putem spune cine a fost întîi - ea sau omul; după cum nu mai putem afla graniţa între ea şi noi. Cartea lui Dan Stanciu poate fi recomandată S.F.-iştilor ca poezie pentru roboţi şi mutanţi.

Dar Dan Stanciu nu e, precum bunicii futurişti, un cîntăreţ al tehnicii. Mecanismele şi angrenajele din viaţa de zi cu zi îi sînt indiferente: ele formează un "pampas" care trebuie traversat iute în căutarea Aventurii (adusă, în bună tradiţie romantică, doar de momentele de reverie). De aceea, în ciuda stilului de revizor tehnic, multe din poemele din volumul **Simetria fierbinte** au aerul unor poeme cavalereşti, cu proliferări epice şi fantastice neaşteptate, într-un spaţiu şi un timp de vis. Ele pot fi citite ca jurnale de bord, dări de seamă, dar mai ales ca relatări ale viselor - sînt multe indicii care ni-l alătură pe Dan Stanciu suprarealiştilor şi fanilor psihanalizei.

Dar Dan Stanciu este mai degrabă un psihoterapeut. În fond metoda lui e tehnică, întrucît profund ingenuă. Maşinile lui sînt viziunile unui copil, pentru care o pendulă şi o vacă sînt făpturi la fel de tainice şi la fel explicabile. Funcţionează aceeaşi logică: cea a visului şi a jocului. După cum sună un blestem-urare din **Traseul iniţial**. "Exprima-m-aş pe logica ta răspunse ecoul (dintre eroi)". Chiar şi atunci cînd este un **macho** care mînuieşte femeile ca pe robinete şi supape (**Mecanicul de întreţinere**), poetul nu face decît să braveze în joacă, ca un "Vodă prin libido".

Florin DUMITRESCU

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Philippe BATAILLE

Mişcările sociale în tranziţia post-comunistă: exemplul muncitorilor români

Sociologul francez Philippe Bataille a participat, alături de alţi colegi din Franţa precum şi de o serie de sociologi români, la o cercetare mai amplă, organizată de Centrul de analiză şi intervenţie sociologice din Paris. Cercetarea, urmărind "Condiţiile de emergenţă a noilor actori în societăţile post-totalitare", s-a desfăşurat în mai multe ţări est-europene, între care şi România. La Sibiu - unul din cele şase oraşe din România cuprinse în cercetare -, ea a avut loc în prima jumătate a anului 1992.

Situaţia din România, mai mult poate decît în alte ţări din Est, incită la prudenţa analizelor. Vechiul sistem comunist rămîne prezent. Desigur, această conducere comunistă are puţine în comun cu cea care fusese dominată de figura lui Ceauşescu, dar ea domină în mare măsură organizarea socială, politică şi culturală a ţării. Acest context nu facilitează exprimarea mişcărilor socjale.

Este dificil de făcut portretul acestei ţări. Încă şi mai dificil este să se ofere o imagine a acţiunii sociale. Conflictele sociale, atunci cînd există, obligă la o analiză complexă. Nu toţi actorii implicaţi în aceste conflicte sînt orientaţi spre căutarea unei deschideri democratice. În ce condiţii, deci, mişcările sociale participă la procesul de reconstrucţie democratică?

Dacă mă refer la observaţiile pe care am putut să le fac în cursul cercetării cu un grup de muncitori din Sibiu, nu pot spune că observ o mişcare socială angajată într-o acţiune concretă. Muncitorii din faţa mea relatează despre ghinionul de a se fi născut în locul nepotrivit şi într-un moment prost. Pot să observ disperarea lor, oboseala lor, în unele ocazii furia şi indignarea lor de a fi trataţi în continuare ca şi înainte. Toate acestea nu alcătuiesc o mişcare socială şi nici măcar un conflict social.

Deşi sînt nemulţumiţi de condiţiile lor de existenţă, muncitorii rabdă situaţia actuală. Ei nu se organizează în mod colectiv pentru a contesta ceea ce ei numesc "încetineala tranziţiei". Degradarea condiţiilor de muncă, prin dezorganizarea structurii industriale, degradarea condiţiilor de viaţă, ca urmare a inflaţiei şi şomajului, paralizează iniţiativa şi capacitatea de mobilizare. În această situaţie nu există nici mişcări sociale, nici acţiuni colective.

Totuşi, prelungind întîlnirile cu aceşti muncitori, alcătuind un program de lucru cu un grup de vreo douăsprezece persoane - bărbaţi şi femei, care acceptă să se reunească în prezenţa cercetătorilor români şi francezi, vreme de mai multe luni, şi avînd ca invitaţi diferiţi interlocutori -, eu merg dincolo de aceste constatări iniţiale. Nu inventez o mişcare socială acolo unde nu există ci, dimpotrivă, avansez cu un grad reflecţia asupra ipotezei privitoare la formarea mişcărilor sociale în procesul reconstrucţiei democratice.

La începutul muncii noastre, muncitorii percep realitatea socială, culturală şi politică pornind de la trei tipuri de experienţă. Odată făcută constatarea dezmembrării imaginii lor de actori sociali pe aceste trei direcţii, miza cercetării este de a preciza condiţiile care favorizează întîlnirea acestor trei aspecte ale imaginii de sine.

La primul punct, situaţia economică copleşeşte în totalitate viziunea despre viitor. Muncitorii, victime ale inflaţiei şi ameninţaţi cu şomajul, consideră că reorganizarea societăţii româneşti trebuie să pornească cu lumea muncii. Deşi privatizarea întreprinderilor li se pare ispititoare, ea reprezintă totodată şi o sursă de îngrijorare. Totuşi, între menţinerea, încă posibilă, a vechii structuri a muncii şi alegerea riscului, majoritatea muncitorilor alege riscul privatizării. Ei doresc însă ca primii concediaţi să fie "incompetenţii" şi capitalurile să fie româneşti. Efortul muncitorilor de a găsi o soluţie românească în România nu trebuie interpretat ca semn al unei ispite naţionaliste, chiar dacă această variabilă nu trebuie exclusă. El indică mai degrabă conştientizarea necesităţii de a se baza pe propriile forţe pentru a redresa producţia românească. Tema privatizării, care presupune o reorganizare completă a industriei, asociată cu cea a competenţei şi "valorii muncitorului român", oferă muncitorilor o imagine a poziţiei lor sociale în România post-comunistă. Ei se asimilează cu muncitorii europeni, anume cu francezii şi germanii. În orice caz, muncitorii îşi iau în considerare evoluţia în noua organizare socială şi economică pornind tocmai de la răsturnările în organizarea muncii, pe care le doresc şi aşteaptă.

În ceea ce priveşte al doilea aspect, acela al identităţii culturale a muncitorilor români, lucrurile par mai confuze. În mai multe rînduri, discuţiile au fost dominate de tema identităţii zdrobite de către sistemul comunist. Această experienţă, încă recentă, i-a traumatizat cu adevărat. Pentru aceşti muncitori, care nu au cunoscut decît sistemul comunist drept cadru de interpretare a vieţii lor culturale, este dificil dar necesar să ajungă la o definire de sine care să nu mai fie dictată de dogmele ideologice.

Or, în absenţa capacităţii de a-şi defini cu claritate identitatea de muncitor, ei nu reuşesc să conceapă importanţa acţiunii lor într-un model democratic. "Nu putem să vorbim de o mişcare muncitorească" spune unul dintre ei, "pentru că tocmai din această dictatură vrem să ieşim." "Cum fac muncitorii occidentali?", întreabă un altul.

La acest punct, tot aşa cum muncitorii ne-au spus că doresc să-şi regăsească locul într-o organizare a muncii întemeiată pe principiile privatizării şi competenţei fiecăruia, ei speră ca acum să nu mai fie constrînşi în ceea ce priveşte dreptul de a-şi trăi viaţa aşa cum cred. Căutarea dreptului la subiectivitate are întîietate faţă de căutarea unei imagini clare a rolului muncitorului. "Fiecare să trăiască cum crede", spune o femeie. "Ani de zile ni s-a cerut să fim raţionali", adaugă un bărbat, "ni s-a impus chiar şi un program de alimentaţie raţională, dar în cele din urmă nimeni nu ştie ce înseamnă raţionalitatea". Muncitorii vor să se debaraseze de excesul de conformism la un model impus, considerînd că astăzi au dreptul de a accede la diversitatea conduitelor culturale în interiorul societăţii româneşti.

În ceea ce priveşte al treilea aspect, al acţiunii politice, muncitorii rememorează cu plăcere zilele revoluţionare din decembrie 1989. Aceste zile, în care la Sibiu au murit circa o sută de oameni, simbolizează momentul rupturii cu vechea ordine politică. Muncitorii consideră că ei au fost protagoniştii principali ai acelor zile. Ei amintesc spontaneitatea cu care s-au alăturat coloanelor de manifestanţi ce se formau în întreprinderile sibiene şi evocă pe cei care au murit alături de ei, gloanţele pe care le-au înfruntat pentru a ajunge la clădirile oficiale.

Totodată, ei evocă pluralismul politic care le permite acum să aleagă între mai mulţi candidaţi la alegerile politice, locale sau naţionale. Acţiunea politică, aşa cum şi-o reprezintă, este încă confuză, în sensul în care nu ştiu dacă trebuie să se angajeze, ca în zilele revoluţionare, în opţiunea rupturii sau în cea a procesului democratic pe calea alegerilor. În legătură cu această problemă grupul se scindează, în mai multe rînduri, în jurul a trei opţiuni diferite. Pentru unii, în general cei mai tineri, revoluţia trebuie făcută din nou pentru a se accelera ritmul schimbărilor. Pentru alţii, opţiunea este organizarea în sindicate adoptînd poziţii politice ostile ordinii comuniste. Alţii apără o poziţie de aşteptare, ce se întemeiază pe principiul participării la alegeri, fără o organizare specifică lumii muncitoare. După lungi discuţii despre aceste diferite scenarii de acţiune, în final calea sindicală este cea care are întîietate.

Pornind de la aceste trei nivele ale percepţiei identităţii muncitoreşti, ajungem, la sfîrşitul cercetării, să trasăm conturul acţiunii pentru muncitori. Este vorba, înainte de toate, de a reconstrui atributele unei subiectivităţi sociale, politice şi culturale. Dificultatea majoră pentru muncitori este că ei trebuie să reconstruiască de asemenea şi subiectivitatea adversarului lor. Şi acestuia trebuie să i se dea o imagine socială, politică sau culturală. Ceea ce nu este cazul astăzi. Puterea de stat, care rămîne extrem de puternică, menţine confuzia asupra originilor şi intenţiilor sale. În plus, muncitorilor români le este din ce în ce mai greu să adopte ca proiect de societate modelul democraţiilor occidentale, observînd imensa slăbiciune şi abandonul acestora faţă de miza tranziţiei societăţilor post-comuniste.

În consecinţă, calea sindicală reprezintă calea mediană. Această posibilă ieşire din confuzia actuală cîştigă teren în grupul nostru de muncitori. Pentru ei, numai sindicatul stabileşte o legătură între universul muncii şi viaţa lor socială şi politică. În consecinţă, astăzi în România, sindicatul se dovedeşte a fi calea privilegiată de formare a mişcărilor sociale. Dar, dacă sindicalismul reuşeşte, aceasta nu e pentru că se îndepărtează de la făgaşul politicii, ci, dimpotrivă, pentru că intervine direct în domeniul politic, deschizînd o breşă deloc neglijabilă în această dezbatere. Sindicatul introduce dimensiunea subiectivă a identităţii muncitorului, evocînd în mod concret existenţa lui, ceea ce partidele democratice nu o fac. Or, tocmai de această recunoaştere şi de acest drept la subiectivitate au cel mai mult nevoie muncitorii români, care prea multă vreme au fost dominaţi şi striviţi în numele unei subiectivităţi artificiale, erijată în propriul lor cult, în care, desigur, nu se recunoşteau.

Traducere de Nadia BADRUS

Arheologia şi politica, în Peru ca la Cluj

Răzbunarea incaşilor

Mănăstirea Santo-Domingo din centrul oraşului Cuzco adăposteşte acum nişte călugări foarte nervoşi. De pe terasa cotropită de vînt, dominicanii privesc acoperişurile, turnurile spaniole, zidurile de piatră incaşe şi culmile accidentale ale dealurilor care fac din acest oraş perla Anzilor peruvieni. Acum, ei însă nu contemplă peisajul, ci sînt îngrijoraţi din cauza barbarilor de la porţile lor.

La cinci secole după Columb, învinşii îşi iau revanşa. In cele două Americi, spaniolii şi-au impus prezenţa construind biserici pe locurile sacre închinate zeilor. Santo-Domingo are la temelie Koricancha - Templul Soarelui - cel mai sfînt loc sacru al Imperiului Inca, care se întindea pe vremuri din Columbia pînă în Argentina.

Săpînd la 30 de metri sub biserică, primarul Daniel Estrada vrea să continuie, aducînd la lumina soarelui Koricancha, şi să facă un parc Inca în inima oraşului. Dominicanii nu vor.

Alcătuită din imense blocuri negre de piatră, atît de bine tăiate încît nu au nevoie de mortar, fundaţia Koricanchei, adusă la lumină, şi cele patru săli escavate în 1970 sînt o probă convingătoare a măiestriei incaşilor. Santo-Domingo construită de spanioli în 1650 este modelată brutal în stil baroc. Călugării susţin că dacă se continuă săpăturile, zidurile spaniole se vor dărîma. Dar cei din Cuzco vor să continuie. Unii cer chiar demolarea mănăstirii.

Conflictul atrage atenţia asupra vechii confruntări dintre creştinism şi civilizaţia andină. Locuitorii din Cuzco sînt sfîşiaţi între o solidă civilizaţie catolică şi o fermă, dar discretă, devoţiune faţă de moştenirea incaşă. Iconografia lor este amestecată. Isus poartă o cămaşă andină, iar Cina cea de Taină înfăţişează de obicei delicatese cu specific local. Intr-unul din colţurile catedralei din Cuzco e o piatră ovală Inca, unde localnicii pun pe furiş danii. Dar juxtapunerea e înşelătoare. Cultura europeană şi cea indigenă nu sînt parteneri egali. Deşi peste jumătate din populaţia ţării are sînge indian, Peru este o ţară pronunţat rasistă. Teroriştii Cărării Luminoase au dobîndit partizani andini încrustînd învăţătura lui Mao în imaginarul Inca. Victoria lui Alberto Fujimori în lupta împotriva contra-candidatului său pe stil occidental - Mario Vargas Llosa - a fost favorizată de originea sa asiatică.

S-ar putea ca domnul Estrada să-şi fi luat notiţe. În cea de a treia legislatură ca primar şi posibil candidat prezidenţial în 1995, el îşi joacă viguros cartea. A izbutit să impună ca numele oraşului să fie pronunţat conform regulilor Inca şi a modificat stema oraşului. Zidurile Inca au fost restaurate. In piaţa centrală a oraşului, în faţa bisericii, a inaugurat o placă care îi condamnă pe cuceritori. Cheltuind o uriaşă sumă de bani, primarul Estrada a construit o imensă statuie de 40 de picioare a întemeietorului imperiului Inca, plasată pe vîrful unui turn de piatră de 100 de picioare.

Există şi o latură comercială a renaşterii Inca. Pînă anul trecut, terorismul şi holera au avut o acţiune negativă asupra turismului şi au făcut să crească şomajul. Ruinele Inca sînt considerate a fi un magnet turistic mai puternic decît clădirile coloniale, cum ar fi mănăstirea Santo-Domingo. Impreună cu oraşul dispărut Machu-Picchu, escavarea completă a dealului de la Nord-Vest de Cuzco ar putea prinde doi iepuri dintr-odată.

In mai, UNESCO a emis un text prin care clasează complexul Santo-Domingo - Korincancha drept monument mondial. Recomandă amînarea săpăturilor, deoarece dominicanii vorbesc despre pericolul care paşte zidurile spaniole. Se respinge planul primarului de construcţie a parcului Inca; se sugerează un muzeu **in situ**.

Unii arheologi au început să cerceteze cronicile care descriu labirintul subteran al mormintelor. Părintele Domingo Gamarra, stareţ la Santo-Domingo, nu e interesat de ştiinţă: "Aceşti oameni nu sînt incaşi, ci căutători de aur. N-am să-i las să se apropie de biserică".

The Economist
22 mai 1994

O MEMORIE FOARTE SELECTIVĂ

Autorul care a stîrnit recent dezbateri pătimaşe în Occident - PAVEL SUDOPLATOV - a fost de toate: şi comunist şi kaghebist, şi deţinut al Gulagului şi făptuitor şi comanditar de crime. Acum este un om bătrîn care-şi aminteşte ceea ce este în folosul lui şi al orînduirii pe care a servit-o. Capitolul dedicat spionajului sovietic care "s-a ţinut aproape" de proiectul Manhattan (bomba atomică americană) adaugă numelor cunoscute ale celor care au transmis informaţia, nume noi. Potrivit lui Sudoplatov, savanţii americani (în majoritate evrei ajunşi în America din cauza persecuţiilor naziste) au lucrat în mod deliberat pentru ruşi. N-are importanţă că detaliile nu sînt adevărate. Cine se mai încurcă în amănunte, cînd e de dovedit că în străini nu se poate avea încredere? E o afirmaţie la care pot adera şi Sudoplatov şi răposatul senator McCarthy, al cărui anticomunism tîmp a contribuit la sporirea prestigiului orînduirii pe care o detesta.

A lucrat într-adevăr Oppenheimer pentru Moscova?

Povestea fostului spion sovietic este contestată, insistîndu-se asupra erorilor şi inconsecvenţelor

Aucis o dată cu mîinile lui, apoi a mai plănuit o crimă şi vorbeşte cu dezinvoltură despre alte asasinate. E capabil şi de tandreţe, în special faţă de fostul său şef, Lavrenti Beria şi faţă de şeful lui Beria - Iosif Stalin; îi admiră pe amîndoi, deşi acceptă că au fost criminali. Şi cu toate acestea nimic nu pare a întina poveştile senzaţionale despre spionajul sovietic puse pe piaţă de Pavel Sudoplatov. În fapt, intimitatea lui cu Beria, ultimul şef al poliţiei secrete sub Stalin (1938-1953), pe care l-a slujit ca expert în spionaj, îl pune în situaţia de a vorbi în cunoştinţă de cauză. Afirmaţia cea mai buimăcitoare emisă de Sudoplatov, că fizicieni celebri - J.Robert Oppenheimer, Enrico Fermi, Niels Bohr şi Leo Szilard au oferit de bunăvoie Moscovei secretul bombei atomice în timpul celui de al doilea război mondial - a fost însă contestată şi de criticii de dreapta şi de cei de stînga, de oamenii de ştiinţă şi de istorici. Ei observă suficiente erori, inconsecvenţe şi lucruri neverosimile în aceste acuzaţii tulburătoare.

Se discută un singur capitol al cărţii **Misiune specială** (Memoriile unui martor nedorit - un maestru al spionajului sovietic) cel din care au apărut fragmente în ediţia americană a revistei **Time**. Deşi Sudoplatov şi fiul său Anatoli figurează ca autori, cartea a fost, de fapt, elaborată de un gazetar american Jerrold Schecter, fostul şef al biroului moscovit al revistei **Time** şi de soţia sa Leona, pe baza unui interviu înregistrat cu Sudoplatov, cu o durată de 20 de ore, şi al unor documente din arhivele KGB şi a altor acte oficiale oferite de fiu. In vîrstă acum de 86 de ani, superspionul a citit şi a semnat versiunea în limba rusă a capitolului în discuţie. Aici se afirmă că Oppenheimer şi ceilalţi fizicieni au transmis secrete atomice unor oameni despre care ei ştiau că sînt "cîrtiţe" sovietice, pentru a ajuta URSS, atunci aliată cu SUA în lupta împotriva lui Hitler, crezînd că răspîndirea secretelor nucleare va contribui la pacea lumii. Sudoplatov pretinde că Oppenheimer, Fermi şi Szilard ar fi lăsat noaptea pe masă documente secrete în laboratoarele de la Los Alamos, New Mexic, unde se construia bomba, ştiind că oamenii ruşilor le vor găsi şi le vor copia.

Este indiscutabil că sovietele pătrunseseră în laboratoarele de la Los Alamos dobîndind astfel multe secrete care au permis construcţia propriei lor bombe atomice. Dar este oare la fel de cert că fizicienii - consideraţi încă nişte idoli ai lumii ştiinţifice - au colaborat cu reţeaua de spionaj?

"E un soldat fanfaron" - afirmă exasperat despre Sudoplatov Richard Rhodes, autorul unei cărţi despre bomba atomică americană, carte premiată cu premiul Pulitzer. Edward Teller, părintele bombei cu hidrogen şi anticomunist decis, se distanţează de ideea că Fermi ar fi putut coopera cu sovietele, pentru că Fermi "s-a opus deschis coşmarului stalinist".

La Moscova, Serviciul rus de informaţii externe - moştenitorul instituţiei conduse de Beria şi pentru care a trudit Sudoplatov - a dat o dezminţire, practică destul de neobişnuită: "Afirmaţiile lui Sudoplatov despre Enrico Fermi, Leo Szilard, Robert Oppenheimer nu corespund realităţii". Oleg Ţarev, de la aceeaşi agenţie, expert în spionajul atomic, spune că "Examinînd sumarul dosarului cu spionajul nuclear nu am găsit nici un nume din cele citate de Sudoplatov". O mică excepţie: "Una din sursele noastre a avut o conversaţie în 1945, cu cineva care îl cunoştea pe Oppenheimer". Dar raportul despre această discuţie e la mîna a treia, exasperant de vag şi n-a produs nimic.

Soţii Schecter susţin că ei doar prezintă versiunea lui Sudoplatov şi n-o coroborează, deoarece numai atît şi-au propus: "E unul din motivele pentru care naraţiunea e la persoana întîi şi am lăsat o serie de poveşti exorbitante, aşa cum ne-au fost relatate" - spune Leona Schecter. După ce, în 1953, şeful său Beria a fost eliminat şi împuşcat, Sudoplatov a fost acuzat de către învingător, de către Nikita Hruşciov, că ar fi participat la crime în masă şi a fost condamnat la 15 ani de puşcărie. În cele din urmă a fost reabilitat, după ce a adresat Comitetului Central al Partidului un memoriu în care menţiona succesele lui în obţinerea informaţiilor de la Oppenheimer, Fermi şi Bohr. Soţii Schecter presupun că Partidul ar fi verificat.

© E.Tânjală

În ceea ce priveşte documentaţia directă, Anatoli Sudoplatov susţine că documentele care ar fi putut sprijini afirmaţiile tatălui său, inclusiv cele privitoare la spionajul atomic din aşa-numitul Dosar Gigant fie au dispărut, fie au fost falsificate. Povestea lui Sudoplatov-tatăl "se bazează pe fapte reale, reconstituite din memorie" - fapte pe care bătrînul le-a aflat de la spionii cu care lucrase.

Se poate, dar amintirile cu o vechime de 50 de ani l-au băgat pe Sudoplatov într-un şir de erori grave şi de inconsistenţe.

● La sfîrşitul anului 1943, spune Sudoplatov, Sovietele au primit un raport complet despre experimentul secret făcut cu o lună în urmă de Fermi la Chicago, în care s-a produs pentru prima oară o reacţie în lanţ. Dar într-un raport datat 3 iulie 1943 şi reprodus în apendicele volumului, fizicianul Igor Kurceatov spune că el crede că americanii ar putea face experienţa într-un "viitor apropiat"; se pare că habar n-avea că avusese loc în urmă cu şase luni. Iar Kurceatov era ultima persoană de care ar fi trebuit ascuns acest lucru: el conducea echipa oamenilor de ştiinţă sovietici care lucrau la bomba atomică.

● In interviul înregistrat, Sudoplatov afirmă (mai net decît în carte) că "în 1944, am obţinut de la Szilard material în legătură cu lucrările lui de la Los Alamos. Era ceva important". Dar Szilard n-a lucrat la Los Alamos, nici în 1944, nici altcîndva.

● Sudoplatov relatează o conversaţie care a avut loc în Danemarca, în 1945, între Bohr şi Iacov Terleţki, fizician sovietic şi spion. Se afirmă că Terleţki i-ar fi spus lui Bohr că un reactor nuclear construit în URSS nu funcţionează şi că Bohr i-ar fi dat indicaţii precise în legătură cu corectarea erorilor. Conversaţia a avut loc, dar Aage, fiul lui Bohr care a fost prezent, insistă că tatăl său n-a comunicat nici un secret. Relatarea sa a fost coroborată de Roald Sagdeev, un fizician fost sovietic, acum profesor la Universitatea din Maryland, care a citit memoriul scris de Terleţki înainte de a muri. Terleţki considera întîlnirea un eşec.

● Sudoplatov susţine că Oppenheimer ar fi sugerat includerea lui Klaus Fuchs în grupul oamenilor de ştiinţă britanici care au lucrat la Los Alamos la bomba atomică, alături de echipa lui Oppenheimer. Afirmaţia se întemeiază pe raportul unui agent sovietic - Alexandr Feklisov. Dar sursele documentare dovedesc că membrii echipei engleze au fost selecţionaţi de autorităţile britanice. Acest punct are o importanţă deosebită: mai tîrziu s-a descoperit că Fuchs a dat într-adevăr sovieticilor planurile bombei atomice americane.

Chiar dacă în cele din urmă arhivele secrete ruse şi americane se vor deschide - dacă acest lucru se va întîmpla - afirmaţiile lui Sudoplatov vor fi imposibil de dovedit sau de negat în întregime. Povestea carierei sale este de fapt monologul unui om bătrîn, personalitate greu de admirat, produs al intrigilor şi manevrelor epocii staliniste. Are dreptate Robert Conquest în prefaţa la cartea lui Sudoplatov: "Amintirile individuale trebuie privite cu simţ critic, dar la fel şi documentele. Ambele sînt mărturii istorice, departe de a fi perfecte". Chiar în revărsarea de documente care inundă Rusia, mărturia lui Sudoplatov este instructivă într-un domeniu important şi necunoscut. Instructivă, dar contestabilă, aşa cum atacul său împotriva reputaţiei fizicienilor americani o dovedeşte.

George J. CHURCH

Time - 23 mai 1994

Secretara care nu a existat

Într-un compartiment din trenul care îi ducea din Cheyenne,Wyoming, la Chicago, în septembrie 1943, Oppenheimer îi spunea generalului Leslie Groves, directorul militar al proiectului Manhattan, că despre el se poate spune că face parte din toate organizaţiile comuniste de pe coasta de Vest. Oppenheimer era căsătorit cu o fostă comunistă, era fratele unui fost comunist, fusese îndrăgostit de o altă comunistă, apoi contactat de comunişti trimişi de alţi comunişti în căutare de date în legătură cu proiectul. Dar Oppenheimer a insistat asupra faptului că el însuşi nu e comunist şi că se poate avea încredere în el, iar Groves l-a crezut. Subalternul lui Groves de pe coasta de Vest, colonelul Boris Pash, nu l-a crezut şi i-a refuzat lui Oppenheimer autorizaţia de a lucra la un proiect secret pînă cînd Groves nu i-a dat în scris ordinul să o elibereze. Istoricii sînt în general de acord cu afirmaţia că lui Oppenheimer i s-a ridicat autorizaţia în 1954 nu pentru că nu mai oferea garanţii de încredere, ci pentru că nu era prea entuziast în sprijinirea programului bombei cu hidrogen.

Dar lista eforturilor spionajului sovietic de a afla totul despre bombă include o afirmaţie recentă încă plină de mistere. In 1992, bătrînul Anatoli Iaţkov, care între timp a murit, a susţinut într-o serie de interviuri acordate lui Michael Dobs în **The Washington Post** că a mai existat un mare spion sovietic la Los Alamos, un fizician cu numele de cod Perseus. Iaţkov relatează că Perseus a fost în contactat cu spionajul sovietic din 1942, cu un an înainte de sosirea lui Fuchs, că Perseus a fost contactat de Lona Cohen, o figură importantă a spionajului sovietic şi că Perseus e încă în viaţă. Iaţkov nu a spus precis ce secrete a furat Perseus şi cînd anume. Povestea a declanşat căutări înfrigurate, istoricii şi gazetarii s-au pus pe ghicit cine ar putea fi Perseus, provocînd momente neplăcute, cînd lumina reflectoarelor se îndrepta spre savanţii în vîrstă care îşi trăiau în linişte retragerea. Dar afirmaţiile lui Iaţkov erau prea vagi şi cu prea puţine indicii, şi Perseus a rămas fără nume, bineînţeles dacă el într-adevăr a existat. Acum, la lista agenţilor sovietici cunoscuţi ar trebui adăugate - dacă e să-l credem pe Sudoplatov - numele lui Oppenheimer, Fermi, Szilard şi Niels Bohr.

Viaţa unui ofiţer implicat în spionaj se construieşte în jurul detaliilor - recrutarea, dirijarea, descoperirea, tărăboiul demascării - toate sînt individuale şi specifice şi cel mai obişnuit dosar are sute şi mii de pagini. Pînă moare, sau pînă capătă boala lui Alzheimer, ofiţerul povesteşte amănuntele fiecărui caz în parte: cum şi cînd a fost recrutat agentul, ce s-a obţinut de la el, cum a fost supravegheat şi dirijat, cum şi cînd s-a încheiat cazul, fiecare fază fiind însoţită de o analiză a epocii şi a conjuncturii. Uneori urmărirea unui singur caz durează ani de zile, ofiţerii care se alătură unei acţiuni în curs de desfăşurare citesc întîi săptămîni de-a rîndul rapoartele. Studiază dosarul de la început pînă la sfîrşit şi invers, în spionaj succesul sau eşecul sînt rezultatul unui amănunt anticipat sau neglijat. Cînd un ofiţer de spionaj are permisiunea să povestească un caz vechi, vorbeşte ore întregi.

Trăsătura distinctivă a naraţiunii din **Misiune specială** este absenţa oricăror detalii care să o susţină, ori detaliile sînt amprenta adevărului în materie de spionaj. Acuzaţiile lui Sudoplatov nu se referă la împrejurări şi, în puţinele cazuri cînd se dau amănunte, ele sînt irelevante, eronate, sau evident false. El susţine în carte că ei (Oppenheimer, Fermi, Szilard şi secretara lui Szilard) "au fost de acord să împărtăşească oamenilor de ştiinţă sovietici informaţiile proiectului Manhattan". Pare o acuzaţie de spionaj, dar nici un procuror nu va putea formula rechizitoriul fără a şti ce acord s-a încheiat, cu cine, în ce împrejurări şi ce informaţii s-au dat. "A spune secrete ruşilor" nu înseamnă spionaj; a da cu bună-ştiinţă copia unui document secret sau a da o informaţie secretă unei persoane neautorizate înseamnă spionaj (...)

Fermi şi Szilard sînt învinuiţi că au aranjat, de acord cu Oppenheimer, să dea documente secrete unor tinere "cîrtiţe" pe care chiar ei le plasaseră în laboratoare. Altundeva se spune că secretara lui Szilard lucra pentru soviete. Dar Szilard nu avea secretară, şi de cîte ori avea nevoie chema o stenografă de la Laboratorul din Chicago. Autorii **Misiunii speciale** par să creadă că Szilard a lucrat la Los Alamos - n-a fost niciodată acolo în timpul războiului - şi că ar fi făcut parte din cercul lui Oppenheimer; de fapt, nu s-au întîlnit decît o dată, în 1945, (conform lui William Lanouette, biograful lui Szilard) şi asta s-a întîmplat în biroul generalului Groves. (...)

Thomas POWERS

The New York Review of Books - 9 iunie 1994

Pagini realizate de Magdalena BOIANGIU

O zonă liberă a adevărului

– de vorbă cu arh. Silvan IONESCU, grafician, caricaturist –

© C. Bumbuț

Nu se cunoaşte nici o caricatură a lui Eminescu, deşi, în epocă, n-a fost scutit de ironia, negarea (Canonicul Grama) sau epigrama răuvoitorilor. Curioasă dovadă de reţinere într-o presă care, de cînd acest tip de portret s-a încetăţenit şi la noi, n-a cruţat nici pe regi, pe primii doi mai ales; neaşteptată, în orice caz, pentru o "ţară plină a humor", unde totul se tratează cu uşurinţă.

Dincolo de accepţia curentă, caricatura confirmă şi consacră, fiind, în felul ei, o eboşă posibilă pentru monumentul unei personalităţi. Dar trecute în bronz sau în marmură toate figurile seamănă între ele, contaminate de solemn. Vie, efemeră, caricatura ne consolează întrucîtva de faptul că aparţinem seriei; prin intermediul ei descoperim trăsături de caracter sau defecte umane ce ne înrudesc cu cei de care un destin strălucit sau doar vremelnica lor notorietate păreau a ne deosebi. Care ar fi trăsătura dominantă a artistului ce se dedică acestui gen? Se consideră el un moralist sau numai un memorialist în peniţă şi tuş? Cum poate ţine echilibrul între expresivitate şi maliţie, ambele inerente desenului sarjă? (Intr-o ţară mult mai civilizată, Danemarca, seria de caricaturi publicate de revista "Corsarul", l-a silit să se izoleze de lume pe Kierkegaard, expunîndu-l pînă şi batjocurii copiilor, care aruncau după el cu pietre...) A avut bunăvoinţa să ne răspundă la întrebări dl. Silvian Ionescu, plasticianul care semnînd caricaturi a ţinut la zi, mai bine de şase decenii, cel mai complet "who' s who" din cultura română.

Magnificensis Imperator Artis

Imposibilul evoluează, să ştiţi. Teodor Nicolaescu, văr primar cu mama, bunica mea şi mama lui - surori, a proiectat pe la 1890 un pod peste Oceanul Atlantic şi l-a propus americanilor. Aia i-ar fi dat o diplomă de inginer cu iniţiativă, plin de fantezie, am auzit de ea în familie, n-am văzut-o. Proiectul l-a văzut tata; era cît un perete, începea cu lucruri foarte clare şi se termina... aşa, irizat. Plecai în trăsură ori în căruţă, din loc în loc pe pod erau nişte refugii, unde opreai, te odihneai, luai masa, dădeai la cai. Sub numele de Teodor Magnificensis Imperator Artis a tipărit o cărticică: **The discovery of the greatest mistery of human existence**, foarte frumos executată. (...) Unul din cei mai mari graficieni ai României, ăsta era el; am apucat să-l văd, îl ştia toată Calea Victoriei: un tip bine legat, elegant, totdeauna în gri, pălărie mare, tot gri, lavalieră. Era distant şi irascibil. Imperator, de! Acasă avea hlamidă, coroană şi o ladă plină de monede de aur şi argint. Nu accepta altfel de bani, îi dispreţuia pe cei de hîrtie: şi de ce? Desena perfect, cunoştea toate secretele peniţei şi ale materialului. Banca Naţională îi dădea o gratificaţie, foarte substanţială, cred, fiindcă alte venituri nu avea şi trăia larg, ca să nu falsifice bancnotele aflate în circulaţie. Avea o lupă uriaşă, pusă pe nişte picioare, ca nişte pirostrii, şi aşa vedea el toate intimităţile biletului de bancă, toate liniile fine care puteau să dea naştere unui dubiu. Am găsit o fotografie, făcută în camera sa: el, majestuos, Imperator, în jilţ şi pe podea numai monede. Îi plăcea să le "prefere" (oltenism pentru "a întoarce") cu lopăţică de sobă (...) Eu cred că am vreo 200.000 de desene, nu toate bune, fiindcă un portret la care mă opresc se realizează după 30-40 de variante, doar Bacovia are mai multe. Numai cu diplomele de premii luate aş umple cîţiva pereţi. Mi-ar trebui un spaţiu să zicem cît o frizeie. Dar aici intervine evoluţia imposibilului: parcă aş fi proiectat podul lui Magnificensis, aşa stau eu cu desenele acuma, - luna asta pe 30 iulie, de Sf. Silvan, intru în 85 de ani şi pare o utopie să mai fac o expoziţie - de unde bani pentru rame, sticlă, paspartu-uri? Pe unchi-meu îl plătea gras Banca Naţională să nu cumva să se apuce să deseneze, eu, după o viaţă de lucru la planşetă, tot desenînd (...) Nu depinde de ce vrem noi sau spunem că vom face, ci de înclinaţia care strigă în noi, ei ne supunem. Tata m-a trimis la Charlottenburg să-mi bag minţile-n cap, să fac ceva pozitiv, nu cumva să mă duc la arte plastice sau la conservator, cum mi-ar fi plăcut. La Kunst Akademie m-a trimis după primii ani de arhitectură, chiar un profesor de-al meu; am urmat în paralel. Şi cursurile acelea de Menshenkenner (cunoaşterea oamenilor) tot paralel le-am urmat. Erau diferite societăţi economice care voiau să-şi facă sucursale în anumite ţări şi pregăteau studenţi originari de-acolo care ar fi putut să preia aceste sucursale în viitor. Unui fost coleg de studenţie nemţească i s-a dat mai tîrziu reprezentanţa AEG în România, sau Siemens, nu mai ştiu sigur. Ne aduceau modele, pe care noi trebuia să le desenăm: tipi bine îmbrăcaţi, cu papion, cu mişcări elegante, voci amabile. După ce plecau, ni se spunea adevărul: ăla-i hoţ, ăla delapidator, ori proxenet etc.

Am cules din aceste exerciţii multă experienţă. Cînd am lucrat pe urmă, la 26 de ani ca arhitect diriginte la Uzina de armament de la Plopeni, avînd în subordine mii de oameni, eram oarecum liniştit: deduceam uşor cine-i şmecher, cine-i ascuns, cine-i rău părînd doar molîu. (...)

Pentru un caricaturist contează enorm vocea modelului

(...) N-am cercetat de ce. Cred că vocea luminează un adevăr al personajului pe care-l desenezi, probabil un ascunziş viclean sau o profunzime (...) Caricaturist şi om discret, amabil, sînt lucruri de neconceput doar pentru cel care prelungeşte în desen tupeul, agresivitatea personală, fără legătură cu meseria. (...) Imi iubesc personajele, dar asta nu vine din temperament, vine din lectură, din cultură, din nişte antecedente de bună creştere (...) Nu trebuie să te iei numai după contur, cînd desenezi, fie şi un tip foarte expresiv. Intr-un contur simplu, sau cu o apăsare de condei trebuie deja să dai starea sufletască a omului (...) La München apărea o revistă: **Simplicissimus**; m-am dus la director să-i arăt nişte desene. "Lăsaţi linia să meargă, nu fiţi crispat, procedaţi ca şi cum aţi scrie. Linia dumneavoastră arată o judecată de scriitor". (...) Am de la o lansare de carte, **Lina** lui Arghezi, un autoportret pe care poetul l-a făcut acolo, în oglinda de lîngă un stîlp din librăria Cartea Românească - al doilea, din cîte ştiu eu, inedit pînă acum. (...) Era un om al momentului. Aici un cuvînt amabil, aici unul care te îngheţa. In 1955, cînd îi făceam devizul pentru repararea Mărţişorului, mi-a scris pe un carnet de-al meu nişte "Pisanii pentru proiecte de biserici". Ultima, zice aşa: "In altar sfîrşesc şi-ncep/cele ce nu se pricep./Toţi au fost un timp. Eu sînt!/Eu în cer. Ei în pămînt". (...) Reuşisem să transmit şi-acasă "obsesia Bacovia", nevastă-mea se plîngea c-am înnebunit-o, figura poetului o privea din zeci, poate din sute de file răspîndite peste tot. Cred că mi-a reuşit cel mai aproape de felul cum l-am văzut şi cum era el. Părerea mea: era un om care se simţea vinovat că există, îi părea rău, se jena de asta. Un om bolnav, plin de timiditate şi faţă de necunoscut şi faţă de cunoscut: părea că-l timora totul: spaţiul, timpul, prezenţa noastră, întrebările, nevasta. (...) Urmuz a fost singurul portret pe care mi l-am imaginat. N-are simetrie, linia e dominată de neprecizie, urmăresc disperarea şi lacrima. Nu cred că ultima lui clipă, pînă a apăsat pe trăgaci, n-a cuprins şi o lacrimă. Nu l-aş face altfel (...)

Am avut prieteni distinşi

(...) La **Modern**, cinematograful din Ploieşti, se intra cînd voiai, ieşeai cînd voiai. La 7 seara pleca orchestra şi în fosă venea Ionel Fernic să cînte la pian. Am intrat odată în vorbă şi i-am spus că-mi place să desenez. Mi-a dat un subiect: să-i fac portretul avocatului Gorgota, fără ca el să-şi dea seama. Umblam după avocat pe stradă şi-l desenam pe furiş. A fost prima mea caricatură care a apărut în revista ploieşteană. **"Să nu te superi că te-njur"**, pe urmă s-a chemat **"Să nu te superi că glumesc"** (deci cineva se supărase, totuşi, c-a fost înjurat) şi la urmă rămăsese numai cu titlul **"Să nu te superi"**. Semnam Mimu - să nu mă elimine din liceu dacă se află. Mă simţeam şi eu o "celebritate": la liceul Sf. Petru şi Pavel jucam teatru, roluri principale la serbări, unde se produceau şi elevi mai mari, Fory Eterle, Paul Constantinescu, dirijorul corului, Zocu Zaharescu, viitorul pictor de ţigănci etc. (...) Cînd eram la Kunst Akademie, venea la o cantină comună mai multor facultăţi de artă, un absolvent al conservatorului îndrăgostit fiind el atunci de o fată, foarte frumoasă, model la arte plastice. Lui îi spuneam Hebi. Toţi ne lăudam, că eram trăsniţi pe vremea aceea: eu purtam favoriţi, mustaţă mică, şi o beretă à la Wagner, care-mi atingea umărul. Hebi zicea: "eu o să am o secretară care o să comunice la toţi: maestrul Herbert von Karajan (el era!) s-a deşteptat. Acuma maestrul H.v.K. - se-ntinde şi cască. Acuma se ridică şi ia un ziar. Acum maestrul a intrat în baie, nu ştiu ce face acolo". L-am revăzut ultima oară la Bucureşti prin 70, repeta la Ateneu. Cînd i-am spus cine sînt a strigat în nemţeşte "Vai, omule" (în sensul "cum ai ajuns aşa?") (...) Favoriţii şi mustaţa mea se mai văd doar în filmul **O noapte furtunoasă** unde am făcut figuraţie, şi nu ştiu dacă nu (parcă!) şi în **Visul lui Tănase** (1932) - peliculă în care am şi un gros plan, dansînd cu o frumoasă nemţoaică; acolo, eu mă ocupam de figuraţie şi de ceva elemente de decor (...) Scoala de cinematografie a lui Jean Georgescu am urmat-o doi ani, dar acum tata nu mai avea ce face împotriva gărgăunilor mei; devenisem arhitect, om trecut de 30 de ani, fusesem şi pe front - sau urma să merg? - pînă la urmă am ajuns şi pe-acolo (...) Tot ce se vede aici (dosare, istorii ale literaturii, muzicii, teatrului în desene, obiecte vechi, colecţii de uniforme militare, chirie, cîte o şa veche, fesuri şi brîie turceşti, costume naţionale - n.n. T.C.), aproape totul e strîns din rămăşiţe, din ce nu mi s-a luat după '44, ori am cumpărat eu din bani puţini şi din dragoste de lucru frumos (...) Prietenii mei m-au ajutat să-mi găsesc chiar un stil personal, linia Silvan, de simpatie un pic ironică, de rezonanţă detaşată, totuşi, cu modelul ales (...) Petre Ţuţea mă aşază printre primii trei prieteni ai sufletului său. Pandrea îmi spunea într-o dedicaţie că noi amîndoi rămînem "drepţi, rustici şi oameni cuminţi" - indiferent cum ne frămîntă viaţa (...) Am fost în selectă companie de valori şi cînd m-au demis din postul de arhitect coordonator al proiectului de sistematizare a Deltei Dunării. Au fost scoşi odată cu mine arhitecţii Johny Sturza şi Adrian Gheorghiu, marele geograf Vintilă Mihăilescu şi sociologul H.H. Stahl. (...) Ziua de vineri cînd ieşea **Contemporanul** (condus de G. Ivaşcu pe care îl ştiam de la **Vremea**) se dovedea una cu noroc sau cu ghinion, cu pîine sau fără, după cum îmi apăreau sau nu caricaturile în revistă. Băiatul meu n-avea mai mult de un an (...)

Ochiul interior

(...) Să vă arăt anuarul Politehnicii din München din 1899, cînd tata era student acolo, coleg cu doi români: Al. Dobrogeanu-Gherea, băiatul criticului, şi Grigore Cerchez. Coleg de cameră îi era Gh. Murgoci, care într-o dedicaţie pe lucrarea sa de doctorat, evocă "amintirea zilelor din München", aşa se scria z la 1901, d cu sedilă. Politehnistul Dumitru Ionescu, tata, era prieten cu toţi studenţii de la artă plastică aflaţi atunci la München, celebrităţi viitoare. Prin Gherea l-a cunoscut pe Caragiale; la Mateiu Caragiale m-a dus de mînă să-l văd, cînd eram încă licean. Intorşi în ţară "münchenezii" au făcut cariere frumoase, tata în petrol, Cerchez în arhitectură, numai Al. Dobrogeanu Gherea, săracul, a ales utopia teroristă, comunismul, şi-a sfîrşit împuşcat în '37 în U.R.S.S. (...) Ţara se înţelege numai atunci cînd o priveşti cu ochiul interior care distinge cel mai bine oameni, raporturi, valori, scopuri comune. Ca nişte linii de legătură mereu, mereu reluate, păstrate cît ar fi timpurile de grele (...) Uneori un portretist poate flata modelul; caricaturistul însă trebuie să-şi ţină ochiul neapărat treaz, respectuos doar faţă de adevărul dus pînă la expresivitate.

A consemnat
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie),, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Ilieş CÂMPEANU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; DIFUZARE: Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

Anul II
nr. 78
8-14 iulie 1994
16 pagini 150 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

EROARE SAU GAFĂ

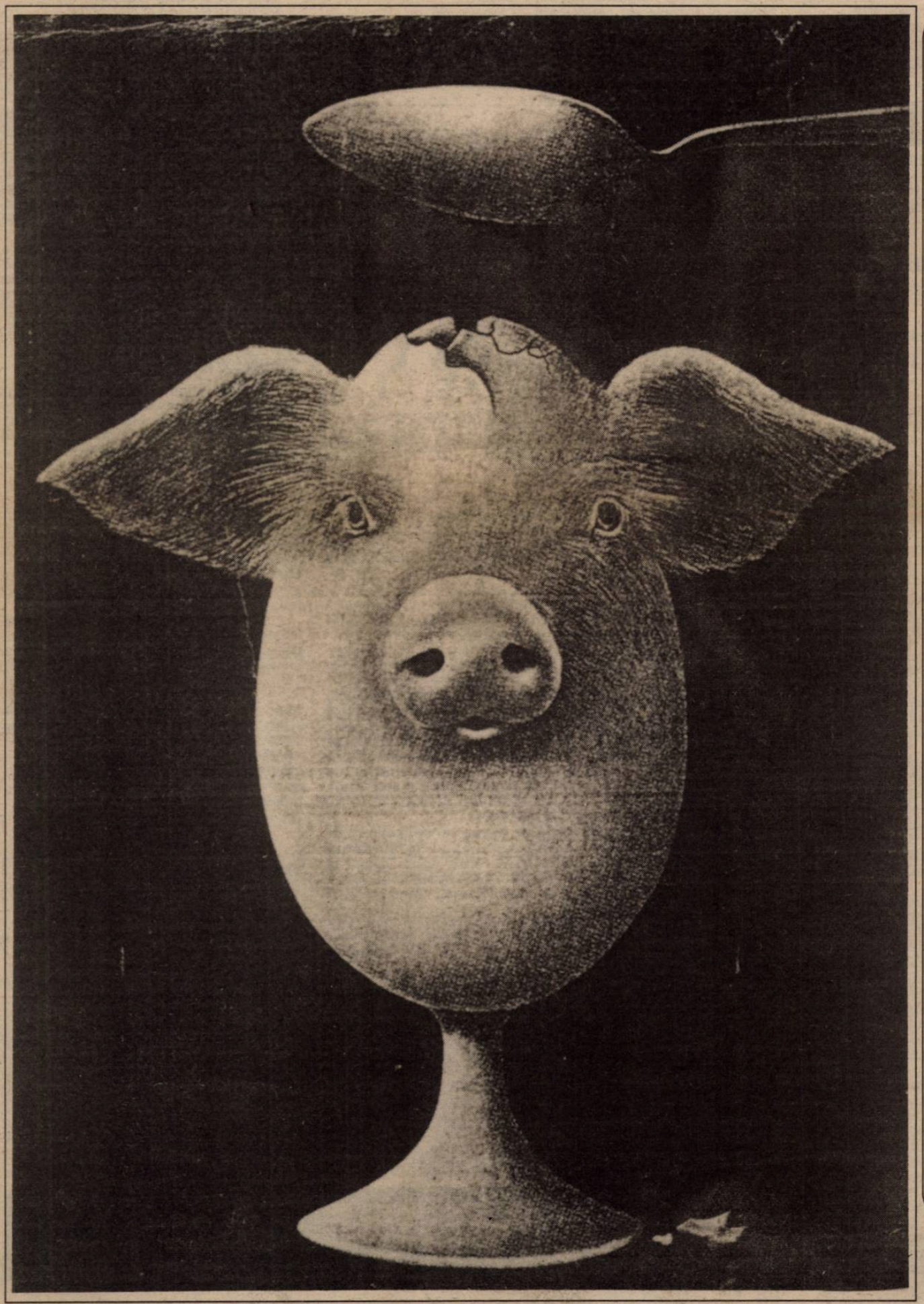

În acest număr :

Constantin PRICOP,
Octavia COSTEA
(pag. 6)

Radu CEONTEA,
Vasile VETIŞANU,
Varujan VOSGANIAN,
Eugen VASILIU
(pag. 7)

George PRUTEANU,
Nicolae ULIERIU
(pag. 8)

Mircea ZAMFIR,
Val CONDURACHE
(pag. 9)

Nicolae-Şerban
TANAŞOCA
(pag. 14)

Radu Eugeniu STAN
(pag. 15)

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Declarație

Subsemnații, participanți la simpozionul organizat în data de 01.07.1994, din inițiativa PD(FSN) privind starea culturii azi în România, constatînd politica aberantă dusă de coaliția guvernamentală în domeniul culturii, politică ale cărei grave repercusiuni afectează însuși nervul vital al spiritualității românești, condamnînd-o la provincializare și ruină, cerem în modul cel mai ferm factorilor de decizie să abandoneze de urgență neruşinata strategie de restaurație și recentralizare.

După 45 de ani de politică de aservire a culturii intereselor regimului comunist totalitar, căruia cultura română i-a supraviețuit demn cu imense eforturi și sacrificii, este inadmisibil ca astăzi, aproape la cinci ani după răsturnarea dictaturii, cultura română să fie împinsă deliberat în pragul dezastrului.

Cel mai scăzut procent din bugetul de stat acordat culturii din toate țările europene; cel mai scăzut nivel de trai al creatorului de cultură din toată istoria modernă a României; absența oricărui sprijin pentru cultura scrisă; inexistența unui program coerent, întemeiat pe criterii valorice, de promovare a culturii române peste hotare; tratamentul scandalos aplicat personalităților din exilul cultural românesc care au crezut că este timpul să revină acasă; clientelismul politic practicat ca metodă de recrutare a cadrelor în administrația culturală - sunt numai cîteva exemple de la sine grăitoare.

Totodată, de o gravitate excepțională considerăm că sunt: tergiversarea cu intenție, dar și din incompetență, a procesului de legiferare (legea patrimoniului cultural național, legea drepturilor de autor), legiferarea cu mari deficiențe (legea sponsorizării), neaducerea la zi a reglementărilor (abrogarea actelor normative depășite).

De asemenea, recentralizarea activității culturale din teritoriu precum și tendința de generalizare a fenomenului "Cîntarea României" la scara întregului Minister al Culturii fac evident procesul de pauperizare al culturii naționale în beneficiul clientelei politice a partidului de guvernămînt și în scopul redirijării actului de cultură. Astfel s-a ajuns din nou la situația de a fi sprijiniți numai creatori dispuși să aducă servicii puterii, nu culturii române.

Incapacitatea guvernanților de a înțelege rostul și rolul culturii în destinul unui popor, precum și incompetența celor investiți cu răspunderi în administrarea domeniului cultural constituie două dintre cele mai grave culpe de care se face vinovată actuala putere.

Ne facem o datorie de conștiință din a trage acest semnal de alarmă și din a soma Puterea să-și ateste patriotismul și buna credință prin rectificarea imediată a politicii sale culturale.

Lansăm un apel către toți oamenii de cultură și specialiștii din domeniile conexe decișI să apere valorile, continuitatea și prestigiul culturii naționale de a se solidariza, prin participarea la proiecte și acțiuni concrete, întru determinarea schimbării de atitudine din partea celor care astăzi hotărăsc în planul concepției și administrației culturale.

RADU F. ALEXANDRU
NICOLAE ALEXI
MAGDALENA BEDROSIAN
VICTOR BABIUC
ALEXANDRU BELDIMAN
HORIA BERNEA
RADU BOROIANU
ION CARAMITRU
MARIANA CELAC
ȘTEFAN AUGUSTIN DOINAȘ
BOGDAN NICULESCU DUVĂZ
ADRIAN IORGULESCU
SANDA MANU
CRISTIAN MANDEAL
DAN MICU
ȘTEFAN NICULESCU
MIHAI OROVEANU
ANDREI PLEȘU
SILVIU PURCĂRETE
PETRE ROMAN
ALEXANDRU SASSU
LAURENȚIU ULICI

Aduse cu poșta

Gafe și perle

De multe ori spunem că cineva face o gafă atunci cînd respectivul spune un adevăr care nu trebuie exprimat într-o situație anume; dacă se închină un pahar în cinstea unui șofer care nu mai are uzul carnetului de conducere din motive lesne de bănuit, s-a făcut o gafă. Banal. Lucruri cunoscute. Toți au făcut o "gafă" cîndva sau am fost inocentele ei victime. Dar lucrurile au mers pînă aici. Întotdeauna e loc de un "gentlemen's agreement", chiar și în cele mai penibile situații. Ne-am obișnuit parcă să "gafăm" sau să fim puși în postura de a da explicații nedorite. Gafa zilnică e obișnuielnică și uniformă. Și încă ceva: e spontană.

Dar mai există un gen: gafa politică, subspecie ingrată a cotidianului. Culmea, spre deosebire de cea obișnuită, este crezută. Jignirea, ofensa în limbaj politic se cheamă gafă. Dacă președintele declară că minerii au venit în Capitală să pună flori, e o gafă; e și un început de contraargument: opoziția (în general) va reacționa prompt și imediat. Dacă doamna Becleanu îl întreabă pe Franjo Tudjman cînd se va ridica embargoul impus sîrbilor, tot gafă va fi; e adevărat, oricine își poate întreba vecinul de coadă așa ceva, dar asta nu înseamnă...

La nivelul politic, gafele își pierd inocența; am fi mai puțin crispați dacă le-am lua ca atare, fără să conteze cine este autorul lor.

Ele au o frecvență mare, probabil din cauza efortului oral la care sînt supuși unii ce nu sînt obișnuiți cu rigorile vorbirii libere; nu e o scuză, poate o minimă explicație. Florin Georgescu afirma, nu demult, că "postul Paștelui a avut efecte benefice asupra economiei naționale". Sindicatele "sar" și replica lor e cam așa: de unde, nu mai are lumea bani și, dacă tot "se poate", preferă să țină post; economia e tot așa, adică pe loc, sau poate chiar mai rău.

Gafa politică rezultă uneori din ignorarea calității pe care o are omul politic ce o face. Fiecare își aduce aminte de raporturile, deloc amiabile, între PNȚCD și Leonida Lari, după o declarație a respectivei în Parlament. Uneori e savuroasă și (dar, vai, nu este) ironică. Aurel Novac, ministrul Transporturilor: "avem în plan să facem un pod peste Dunăre la Ungheni".

E util să definim ce a adevărata gafă politică. De multe ori presa califică drept "gafe politice" unele scăpări sau păreri personale, fără nici un efect, simple construcții verbale (e drept prost alese); **România Liberă** din 29 mai califică declarațiile lui Theodor Rus, purtătorul de cuvînt al Ministerului de Justiție, după care e nevoie de o "armonizare" a legilor internaționale cu cele interne drept "o gafă de neiertat". În realitate, dispoziția constituțională conform căreia au prioritate reglementările internaționale se aplică cu sau fără voia unui, în cele din urmă, funcționar.

Gafa politică la superlativ e "perlă"; gradul suprem de dezavuare a "opiniunii publice". Perlele sînt ceea ce nimeni nu acceptă; sancțiunea lor nu e ridicolul, ci căderea; după, muțenia totală și iremediabilă.

Radu CARP

Însemnări de psihologie a gafei

În momentele de luciditate postfactuală în care conștiința ireparabilului mă copleșește, gafa îmi pare a fi un fond fără formă. O izbucnire necontrolată a binelui intenționat dar nerealizat, o deficiență de comunicare apărută brusc, pe nesimțite, în cele mai relaxate situații: aproapele se arată prietenos, comunicativ, "sociabil" și atunci "trebuie să spui și tu ceva". Numai că politețea ca dicteu automat nu dă întotdeauna rezultatele așteptate: cuvintele se înstrăinează în chiar momentul rostirii și asiști consternat și neputincios la efectul pervers al bunei intenții.

La amintirea gafelor comise cîndva, omul tresare jenat și amuzat în același timp. De aceea ne plac gafele comise pe seama noastră, dar nu agreăm gafele comise de noi înșine.

Gafa suportată ne situează pe o poziție generoasă, într-o atitudine contemplativ-ironică și binevoitoare față de semenul nostru care a greșit neintenționat. De aceea gafa nu produce nici binele nici răul. Ea nu atinge inima, mai degrabă inima și literatura.

Stilistic, gafa aparține genului scurt: o întrebare indiscretă, o observație aiurea, o exclamație stupidă, o confesiune deplasată într-un timp minim, un gest nelalocul lui petrecut cu o asemenea rapiditate încît nici nu poate fi povestit.

Din punct de vedere cauzal, putem distinge între gafele de inhibiție și gafele de exhibiție.

În timp ce gafele de inhibiție sînt expresia timidității care în mod absurd se metamorfozează în contrariul ei (îndrăzneală / tupeu / sfidare), gafele de exhibiție provin dintr-o nepăsare manifestă. Purtătorii gafei, gafeurii, sînt fie naturi delicate și complicate care se hotărăsc brusc să iasă din sine, fie naturi simple și dezinhibate care "nu-și bat capul".

Gafa este pe de o parte rezultatul exercițiului de sinceritate al inocentului și, pe de altă parte, rodul bunăstării perpetue a mitocăniei benigne nepreocupate de efectul cuvintelor emise. De aici rezultă aspectul paradoxal al gafei: ea este și de o parte și de cealaltă rezultatul interacțiunii dintre neputința de exprimare și libertatea de exprimare necenzurată asumată spontan. Din acest punct de vedere gafa ar putea fi definită drept prostie spontană.

După gradul de conștientizare, atît agenții cît și pacienții se împart în două grupe principale: actanți supraconștienți și actanți absolut inconștienți. Elementele

celor două grupe se pot combina în patru moduri după cum urmează:

- modus vivendi, în care gafa trece nesesizată de ambele părți, constatarea acesteia revenind observatorului neutru și atunci totul este O.K.;
- la modul opus, atît agentul cît și pacientul devin instantaneu conștienți de gafă și atunci se creează raporturi reciproc stînjenitoare;
- modul comic este acela în care agentul nu realizează gafa comisă, în schimb, pacientul o resimte ironic;
- la modul dramatic efectul gafei este nul pentru pacient și activ (împovărător) pentru agent. În acest caz efectuarea gafei este urmată de un acut sentiment al penibilului care persistă pînă cînd treptat locul acestuia este luat de detașarea surîzătoare și îngăduitoare cu sine. După ce efectul a fost amplificat, gafa se dezamorsează treptat.

Și astfel ne apare ca evident un alt aspect paradoxal al gafei: gafa este un fenomen în cadrul căruia latura comică și latura dramatică se substituie una alteia sau, cum ar spune poetul, "se-ngînă și-și răspund".

Aș mai adăuga o observație cu privire la nivelele de conștientizare a gafei: din punct de vedere individual gafa devine în general conștientă după un anumit timp, pe cînd din punct de vedere colectiv gafa rămîne inconștientă.

Din toate acestea ar trebui să reiasă ceea ce trebuia spus de la bun început: propriu-zis, gafa nu poate fi situată într-un univers de discurs; gafa nu e nici rea, nici bună, nici urîtă, nici frumoasă, este dincolo de concept și de raționament.

În încheiere aș dori să vă povestesc o gafă a cărei protagonistă am fost, dar cred că nu e frumos să închei cu o gafă... Mai ales atunci cînd sfîrșitul se încheie cu începutul...

Lorena PĂVĂLAN

Gafe cu statui

In **Don Juan** de Molière personajul principal este răpus de o statuie pe care o sfidează invitînd-o la cină. Este o gafă să inviți o statuie la cină. Statuia în cauză se prezintă și întoarce invitația: ar fi o gafă să nu i se răspundă; acceptarea invitației va fi fatală. Molière nu intră în bibliografia de partid a P.U.N.R. Între Sganarelle și Ioan Gavra e o distanță aproximativ egală cu aceea între Don Juan și Violatorul din Pădurea Hoia, sau între Regele Soare și președintele "soare". Din punct de vedere geografic; și geopolitic; și Geo Dumitrescu: "dac aș fi fost, de n-aș fi fost latin".

Acest articol apare pe bani de la buget, va să zică din sudoarea guvernului. Este gafa redacției sau a guvernului însuși? Din această **Dilemă** nu pot ieși.

P.S. Aș fi vrut să povestesc la această temă despre două articole scrise cu talent și cu rîvnă pamfletară și publicate de subsemnatul în ziarul **Azi**, la frumoasa vîrstă de 16 ani, în frumoasa primăvară a lui 1990 (după gafa liceenilor de la Lazăr cu Petre Roman și înainte de gafa cu minerii).

Sorin GHERGUȚ

Ilustrația acestui număr a fost preluată după **Graphis annual 1972/73**, Walter Herdeg, The Graphis Press, Zürich

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Sărăcie și luciu**
- **Ecologia**
- **Național și naționala (sentimentul românesc al fotbalului)**

Revista asteaptă colaborările dumneavoastră, fără a se obliga să le publice pe toate si integral. Vă rugăm ca materialele, de maximum trei pagini, dactilografiate la două rînduri, să ne parvină în vinerea anterioară apariției numărului. Vă multumim. Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Despre surzi

Este oare surzenia o infirmitate, un handicap, o deficienţă? Sau, dimpotrivă, este o deosebire ce trebuie protejată, chiar cultivată, în numele dreptului la diferenţă şi la specificitate?

In acest din urmă caz, desigur, un medic vindecător de surzenie va fi privit ca o bestie exterminatoare, ca un călău al comunităţii surzilor. Redarea auzului (şi a vorbirii: surzii sînt de obicei şi muţi) va fi considerată, de bună seamă, drept o acţiune de purificare etnică. Populaţia surdă se va simţi ameninţată şi va denunţa agresivitatea majorităţii auzitoare. Fiindcă minoritatea surdă va refuza să audă, în numele dreptului la diferenţă. Va refuza şi să vorbească, rămînînd fidelă specificului său cultural, născut din folosirea unei limbi proprii - limba semnelor. Dreptul de a fi şi a rămîne surd va fi apărat cu mîndrie, fermitate şi consecvenţă.

NU bat cîmpii, deşi uneori aş vrea.

Toamna trecută, la Lyon, profesorul C., şeful serviciului ORL de la un mare spital parizian, a fost violent agresat de un grup de surzi revoltaţi. S-au năpustit asupra lui, i-au sfîşiat haina, l-au lovit. O lună mai tîrziu, la Paris de această dată, surzii au manifestat în faţa Ministerului Sănătăţii, iar seara aproximativ o sută de demonstranţi furioşi (surdo-muţi) au dat buzna în spital, în secţia profesorului C. "S-au pişat pe culoar şi au trezit pacienţii" - povesteşte profesorul. "A trebuit să parlamentez cu ei pînă la trei dimineaţa, în prezenţa unui comisar de poliţie. Anonimi, gesticulînd, cu un interpret pentru a le traduce argumentaţia" - profesorul C. nu ştie să vorbească prin [illegible]ne şi nu înţelege "limba" surdo-muţilor.

Este, însă, un mare specialist în surditate şi promotorul francez al unei noi tehnici de redare a auzului, prin implantarea unei proteze electronice. Acest implant va avea un efect considerabil, cred oamenii de ştiinţă, mai ales asupra copiilor: cu cît surditatea este mai veche, cu atît rezultatele vor fi mai puţin bune. Este nevoie, susţin specialiştii, ca implantul să fie făcut devreme, la vîrsta de 2-3 ani, cînd centrii cerebrali ai auzului încă nu s-au atrofiat. Savanţii au constatat de altfel că peste 90% dintr-o mie de copii atinşi în fiecare an de surditate congenitală sau neonatală profundă au încă fibrele nervoase auditive în stare bună. Profesorul C. şi colegii săi sînt chiar de părere că prin folosirea noului implant în Franţa nu vor mai exista, în curînd, surzi profunzi.

REVOLTA surzilor de aici a pornit. Vindecarea surzeniei ameninţă, susţin ei, comunitatea surdă. Aplicarea implantului la copii înseamnă, după surzi, "un genocid", este un proiect "de purificare etnică a populaţiei surde". Demonstranţii surzi umblă cu ţignale şi trompete, în care suflă cu forţă (ei nu aud), împrăştie manifeste, lipesc afişe. Pe un asemenea afiş se poate vedea, în partea stîngă, chipul unui copilaş fericit, surîzător, iar în partea dreaptă acelaşi copilaş are un aer foarte abătut, chiar nefericit. Copilaşul fericit este "înainte" de implant, iar legenda surîzătoarei imagini este fără echivoc: "Copil surd, normal şi fericit să practice Limba semnelor franceze şi să fie în comunitatea surdă". Copilaşul nefericit este "după" implant, explicaţia tristeţii lui fiind următoarea: "Copil surd, nenorocit împins cu forţa în ani de reeducare intensivă pentru a încerca să se integreze într-o «lume de auzitori», fără posibilitatea de a fi normal şi avînd spaimă de viaţă".

Surzii protestatari şi-au găsit şi apărători intelectuali. O publicaţie a psihanaliştilor a consacrat un întreg număr surzilor, surzeniei, limbii semnelor. Directorul acestei publicaţii, un apărător al cauzei surzilor ameninţaţi de auzitori, scria: "Îi asimilăm totdeauna pe surzi unei populaţii ce trebuie convertită, căreia trebuie să-i destupi urechile. A-i opera pe surzi înseamnă implicit a face să dispară de pe planetă limba semnelor". A-i vindeca pe surzi înseamnă, aşadar, şi un atentat cultural.

ATÎTA doar: reprezentanţii (=liderii) surzilor revoltaţi aud normal.

(Cf. *Le Nouvel Observateur*, 30 dec. 1993 - 5 ian. 1994)

Mircea IORGULESCU

Dosarele de cadre în ediţie revăzută şi adăugită

Pînă în decembrie 1989, de dosarele noastre se ocupa o instituţie specializată, ajutată, de voie sau de nevoie, de o sumedenie de colaboratori. Nu ştiu cît de departe mai merge astăzi zelul instituţiei cu pricina. E limpede însă că, în ultimii patru ani, de dosarele noastre ne ocupăm, în mare măsură, **noi înşine.** Fiecare român e angajat, după puteri şi după caracter, într-o uriaşă operaţiune cosmetică: reevaluarea şi reformularea biografiei proprii din perspectiva, nouă, a exigenţelor post-totalitare. Destinele se spală ca banii. Portretul naţiunii se reface vertiginos. Ea dă la iveală un aventuros - şi, pînă de curînd, secret - trecut de luptă şi o îndelungată experienţă a "ilegalităţii". Tot românul de după revoluţie pretinde a fi fost mai mult sau mai puţin dizident, la fel cum toţi bărbaţii de după andropauză pretind a fi fost mai mult sau mai puţin donjuani. (Îmi amintesc de un text al lui Ortega cu privire la această tendinţă recuperatoare a masculinităţii: toţi au practicat dezlănţuit arta seducţiei; şi dacă n-au făcut-o la vedere, au făcut-o pe ascuns, fără s-o ştie nimeni; şi dacă nici pe ascuns n-au făcut-o e pentru că **n-au vrut** s-o facă, în ciuda nenumăratelor ocazii pe care le-au avut: n-au vrut, fiindcă n-au fost genul să se dea în spectacol, să piardă timpul cu prostii etc. etc.) Aşa şi cu oştirile noastre de haiduci anti-comunişti. Toţi au de raportat fapte năstrusnice, machiaverlîcuri, temerităţi. Fireşte, au fost şi au rămas modeşti. Nu înţeleg să se laude (ca alţii...), nu vor recompense, dar, odată-şi-odată, se vor decide, poate, să-şi povestească iliadele şi odiseile: vreo privire rece aruncată secretarului de partid, vreo absenţă nerusinată de la defilarea de 23 august, vreun banc trîntit cu insolenţă în faţa secretarei de la cadre şi cîte şi mai cîte asemenea întreprinderi riscante, uitate pe nedrept, dar păstrate de istorie în marele depozit al curajului anonim.

Există multiple procedee de rearanjare a dosarului personal: în genere, se recurge la o combinaţie curioasă de amnezie, imaginaţie şi vehementă retorică: uiţi episoadele neconvenabile, inventezi (sau amplifici) cîteva accese de îndrăzneală dizidentă şi devii militant pînă la apoplexie în rîndurile "societăţii civile". Foarte utilă - chiar pentru foşti activişti - este aderenţa la un partid de opoziţie. E o strategie care te scuteşte de echivocurile trecutului; cu alte cuvinte eşti amnistiat prin simpla angajare "de partea cealaltă" şi poţi spera chiar la oarecari funcţii "de răspundere": primar sau, măcar, vice-primar, purtător de cuvînt, şef de campanie electorală ş.a.m.d.

Un excelent laborator de chimie purificatoare a fost, pentru unii, Piaţa Universităţii. Mi-a căzut în mînă, la un moment dat, un **curriculum vitae** care, alături de enumerarea performanţelor profesionale ale semnatarului, conţinea şi informaţia: "activ în Piaţa Universităţii". Era vorba, aşadar, de o "calificare", de un titlu, ca doctoratul sau ca o decoraţie militară. Nu e de mirare, aşadar, că în "zona liberă de comunism", printre revoluţionarii dezamăgiţi, tinerimea curată, mitingiştii naivi, informatorii infiltraţi, anarhiştii veseli, opozanţii radicali şi grupurile de gură-cască, se putea vedea un număr însemnat de manipulatori ai propriilor dosare: poltroni care îşi construiau imaginea de eroi, colaboraţionişti care îşi dădeau examenul de revoluţionari, timizi care îşi exersau aptitudinile de fiare, turnători care îşi "făceau" dizidenţa, terfeliţi de tot soiul care îşi reabilitau virginitatea şi mulţi oameni cuminţi şi cumsecade care îndrăzneau, în sfîrşit, la grămadă, ceea ce, pînă atunci, nu îndrăzniseră niciodată pe cont propriu.

Toate acestea sînt însă metodele **sofisticate** de reamenajare a propriei imagini. Se practică şi metode mai simple: de exemplu plierea slugarnică pe ierarhiile puterii. În loc să-ţi camuflezi vinovăţia trecînd în opoziţie, ţi-o răscumperi stînd la guvernare. Ai fost cu nomenclatura de ieri, vei fi şi cu nomenclatura de azi, mai ales că, uneori, ea e una şi aceeaşi. Procedeul e cît se poate de rentabil: e mai bine să fii la putere azi decît era pe vremea odiosului: disciplina de partid e mai laxă, şansele de prosperitate economică s-au înmulţit şi s-au diversificat. Poţi fi mai şovin decît ţi-o îngăduia, pe vremuri, internaţionalismul proletar, ai voie să mergi şi la biserică, poţi să-i înjuri pe ruşi fără precauţiuni diplomatice, să-ţi baţi joc de intelectuali fără oprelişti şi să te pupi cu Vadim Tudor în văzul lumii. Iar pentru faptul că, după o revoluţie violentă, continui - ca şi înainte de ea - să fii pe scenă, există o explicaţie onorabilă, de care se slujesc instituţii întregi: **profesionalismul.** Ai lucrat în securitate? Da, dar nu ţi-ai făcut decît datoria, ţi-ai apărat ţara, ai fost un meseriaş al ordinii. Ai lucrat la externe? Da, dar numai pentru că ai fost un bun tehnocrat, un diplomat de carieră, un mic Titulescu, rafinat şi independent. Pînă şi cel mai mărunt activist îşi are, în acest nou context, alibiurile lui: a făcut şi lucruri bune, a ajutat pe X să-şi facă rost de casă şi pe Y să nu ia vot de blam. Admit că au existat asemenea situaţii şi asemenea oameni. Dar, încet-încet, apare ideea că armata de propagandişti, secretari B.O.B., miliţieni "superiori", funcţionari de ambasadă, securişti zeloşi, membri în C.C. sau în M.A.N., informatori - mă rog, toţi cei **de care am depins** decenii întregi pînă în detaliul vieţii noastre zilnice - erau un fel de elită a naţiunii, vestale fragile, băieţi de zahăr fără nici o legătură cu partidul comunist, cu minciuna generalizată, cu mizeria ideologică şi cu strangularea libertăţilor fundamentale. Te întrebi de ce a mai fost nevoie de o revoluţie, de vreme ce eram conduşi de cei mai buni dintre noi, atît de buni încît fie ei înşişi, fie subalternii, ginerii sau elevii lor ne mai pot conduce şi acum. Pînă la urmă, pentru cei mai mulţi, revoluţia nu pare să fi fost decît un bun prilej de reajustare a dosarelor de cadre. O şansă providenţială, dată fiecăruia dintre noi, ca să ne putem spăla, de-a valma, destinele, banii şi conştiinţa...

Andrei PLEŞU

Domnule prim-ministru, sala e plină de trădători!

✦ "Ştii ce a mai facut guvernul?" "Taci şi pasează!" ✦ A reapărut la suprafaţă o mare personalitate a Uniunii Scriitorilor de la începutul anilor '80: Paul Anghel ✦ Cîţi fraţi are, în Bucureşti, Paul Anghel? ✦ Gata! Aruncaţi reformiştii la coş! ✦ Aduceţi targa pentru domnul senator! ✦

"Lume fericită, bă!"

Aceasta este cea mai frumoasă replică pe care am auzit-o pe străzile Bucureştilor, în noaptea de duminică spre luni, după victoria echipei României în meciul de la Campionatul Mondial de Fotbal. Nu ştim dacă se mai poate adăuga ceva; singurul lucru pe care îl sperăm acum este că, măcar pînă la mijlocul săptămînii în curs, Ion Iliescu să devină mai important decît Anghel Iordănescu şi Nicolae Văcăroiu decît Gheorghe Hagi. Altfel, degeaba am vorbi despre acţiunea pornită de opoziţia parlamentară pentru suspendarea din funcţie a preşedintelui României. Nu am avea cum să ne dăm seama cum şi-a revenit opoziţia din şocul înfrîngerii recente.

În schimb, putem spune sigur că, de curînd, s-a întîmplat un lucru care, cu toate că nu schimbă nimic în peisajul politic de lîngă Dîmboviţa, arată multe despre natura regimului politic. Este vorba de cea reală, nu de cea declarată. Un singur mediu de informare important a sesizat semnificaţia evenimentului, şi acesta este secţia română a BBC-ului. In rest, tăcere şi fotbal. Fotbal pe cît mai multe pagini, dacă se poate.

Emil Bobu - preşedinte!

Consiliul Naţional al Audiovizualului, organism care, mai demult, a fost şi sursă de scandaluri, şi-a completat recent cele două locuri vacante. Numele personalităţilor sînt: **Georgeta Adam**, redactor la Radio Bucureşti, şi **Paul Anghel**, ziarist şi scriitor român, membru în conducerea Partidului Socialist al Muncii şi al publicaţiei **Socialistul**, editată de acelaşi partid. Propunerea privind-o pe dna Adam a venit din partea Partidului Democraţiei Sociale din România; unii spun că aici ar fi contat şi calitatea soţului dsale, de conducător al cotidianului **Vocea României**, oficios al guvernului. Este clar, deocamdată, numai că această coincidenţă există.

După numirea dlui Ion Gheorghe în Ministerul Culturii, cea a dlui Paul Anghel la CNA urmează cît se poate de firesc. Înainte de 1989, Ion Gheorghe era, după Eugen Barbu, cel mai cunoscut plagiator rămas nepedepsit (dimpotrivă, Dorin Tudoran, cel care i-a dovedit furtul din Lao Tze, a fost admonestat în epocă). După 1989, a devenit notabilitate a PSM, partid la care scriitorimea noastră are toate motivele să privească pieziş, el găzduind deja trei dintre soldaţii cei mai importanţi ai Partidului Comunist Român de pe **frontul literar**: Adrian Păunescu, Ion Gheorghe şi Paul Anghel.

Ultimul a fost propus pentru CNA de către partidul dlui Verdeţ. Dl Anghel era, la începutul anilor '80, cunoscut ca un fel de purtător de cuvînt al **favoriţilor** lui Nicolae Ceauşescu, în faţa Uniunii Scriitorilor bîntuită, din cînd în cînd, de vînturi rebele. Tinerii scriitori de atunci îşi aveau în Paul Anghel un adversar înverşunat. Singurul ton admis, în zilele acelea, despre acest scriitor, era elogiul cvasi-hagiografic, după modelul Dan Zamfirescu, ajuns celebru pentru semnul de egalitate pus între cartea **Fluviile** şi capodopera lui Tolstoi, **Război şi pace**. Un articol separat ar merita efectul pustiitor asupra ziaristicii româneşti datorat existenţei modelului de gazetărie "Paul Anghel", cel exersat prin **Scînteia** şi prin volume de gen **Dimineţi însorite**, în care surogate de Geo Bogza (cel din **Ţara de piatră**), împănate cu teze din documentele Partidului şi cu portrete de Eroi şi Eroine, erau pilde obligatoriu de urmat. Efectul este vizibil în toate mediile româneşti în care au supravieţuit ziarişti formaţi înainte de 1989: indiferent de actuala orientare politică, acest fel de "reportaj literar", atît de comod de făcut, a ajuns reţetă obligatorie.

Propulsarea unui asemenea personaj are valoare de simbol. Păstrînd proporţiile, ar fi ca şi cum, de mîine, preşedinte al României ar deveni Emil Bobu.

● **Opinii ale senatorului ADRIAN PAUNESCU, vicepreşedinte al Partidului Socialist al Muncii, despre moţiunea de cenzură împotriva guvernului Văcăroiu, depusă de opoziţia parlamentară ● Dezbaterile de joi, 30 iunie ●**

"Participăm aproape emoţionaţi la ritualul păgîn cu care ne-a obişnuit opoziţia - moţiunea de cenzură. Adevărul e că întocmai cum unii oameni nu pot fi concepuţi fără şoşonii lor, (...), Elveţia fără ceasurile şi vacile ei, opoziţia nu poate fi concepută fără permanenta ei stare de moţiune.(...) Una e să cadă guvernul Văcăroiu şi alta e să cadă statul român!" "Constatăm că prăbuşirea guvernului face parte din scenariul prăbuşirii statului! Să fie întîmplare părăsirea Parlamentului de cîte ori opoziţia nu vrea ca o lege să treacă? Să fie tot întîmplare cererea repetată de arestare a membrilor guvernului, în frunte cu premierul, cerere formulată insolent tot de unii membri ai opoziţiei? Să fie oare întîmplare cererea de suspendare a Preşedintelui? Tot întîmplare să fie cererea de ridicare a imunităţii acelor parlamentari care nu convin? (...) Tot întîmplare, în aceste condiţii, cererea de aducere a lui Mihai de Hohenzollern în ţară? Mai sunt acestea toate reproşuri la adresa executivului? Nu!!! Cum bine spuneau colegii noştri, ele sunt crunte şi nedisimulate atacuri la bazele statului român! Semnalez şi că tot aceiaşi oameni tolerează şi uneori încurajează uneltiri ale unor lideri iredentişti la adresa integrităţii statului naţional unitar român!"

Nicolae Văcăroiu. Ediţie revăzută şi adăugită

Toată lumea este de acord că, după dezbaterile din Parlament de joia trecută, privind moţiunea de cenzură, guvernul şi-a dobîndit o poziţie mult mai sigură, cel puţin pentru o bucată de vreme. Ca să nu ne îndoim de asta, sîmbătă seara, cînd tot românul îşi ţine televizorul deschis, primul ministru Nicolae Văcăroiu a apărut într-o "ediţie specială", vorbind despre cîte şi mai cîte. Însă nimic despre felul cum va fi condusă România în timpul vacanţei parlamentare - prin ordonanţe guvernamentale . Nimic despre efectele reale pe care le vor avea acele ordonanţe asupra buzunarului cetăţeanului, termeni extrem de vagi precum "unele măsuri în domeniul economic" însemnînd, o ştie o lume întreagă, intenţii foarte ferme de a modifica fiscalitatea în ţara noastră, cu şanse destul de mici pentru Parlament de a repara ceva în toamnă. Tot în absenţa Parlamentului, dl Văcăroiu are de gînd să înceapă primele măsuri de privatizare; dar privatizare **în felul nostru**, pare a gîndi primul ministru, atunci cînd îl atacă pe dl Mircea Coşea, parcă pentru a confirma zvonurile după care fostul colaborator al **Tineretului liber**, după ce a făcut figura onorabilă, de **reformist**, în faţa reprezentanţilor Fondului Monetar Internaţional, nu mai este necesar. Va fi preferat populismul metodei MEBO sau, cine ştie, ni se vor oferi noi termene pentru începerea privatizării reale pentru că - nu-i aşa? - blocajul financiar, oamenii muncii nu sînt încă lămuriţi, unde mai pui că a început şi specula cu certificate... Etc. etc. Atunci cînd e vorba de inventat pretexte, propagandiştii oficiali, antrenaţi ani de zile, sînt inegalabili.

Dacă tot am adus vorba de propagandă, trebuie să reamintim un element foarte important al acesteia, care, săptămîna trecută, s-a întrecut pe sine, ca în frumoasele vremuri din ianuarie-februarie 1990. Programul 1 al TVR, singurul care poate fi recepţionat şi în Floreasca şi la Dorohoi, s-a comportat ireproşabil, ca un birou de propagandă fără cusur. Deci, este marţi seara; a mai rămas doar o zi pînă la începerea dezbaterii în Parlament a moţiunii de cenzură. Temperatura din viaţa politică românească a ajuns la incandescenţă. Unul dintre aliaţii partidului de guvernămînt, PDAR, tocmai a anunţat că va vota şi el moţiunea de cenzură. PL-'93 lansează apeluri disperate: "Să vină toţi, să voteze moţiunea! Să fie aduşi cu targa, dacă e nevoie!"

Un peşte cu capul la Moscova

Subiecte pentru trei telejurnale, nu pentru unul singur. Iată, în mare, succesiunea subiectelor transmise de TVR 1, începînd cu ora 20. Cronică a dezbaterilor de la Senat şi de la Cameră, fără nici o referire la moţiune. Relatare de peste opt minute a vizitei oficiale pe care a efectuat-o preşedintele Ion Iliescu la Întreprinderea de Maşini Electrice Bucureşti. Acţiuni din ce în ce mai agresive ale forţelor musulmane şi croate împotriva sîrbilor, din nou obligaţi, sărmanii, să se apere. Declaraţie oficială a guvernului iugoslav. Comemorare, la Sarajevo, a atentatului din 1914. Accident de producţie la o întreprindere românească. Seminar naţional consacrat măsurilor active împotriva şomajului. Datorită întreprinzătorilor particulari, organizaţi în bande de tip mafiot, specula proliferează. (Aceşti întreprinzători, spune deja celebrul Adrian Fulea, vînd "peşte alterat; dar cuvîntul cel mai potrivit ar fi împuţit!" Vorba proverbului, cel despre capul peştelui.) Apariţia unei reviste care centralizează preţurile. Medici formaţi la şcoala românească de medicină s-au reunit la Constanţa, datorită "legăturilor profesionale şi de suflet". Aniversarea ocupării primelor teritorii româneşti de către URSS prilejuieşte o prezenţă activă a Uniunii Vatra Românească. O nouă promoţie de elevi-subofiţeri din Slatina a fost avansată la rangul de sergent-major. Comunicat al Parchetului General, către participanţii la jocurile de tip "Caritas".

Am transcris aceste subiecte - care şi-ar fi avut foarte bine locul şi într-o "Scînteie" reformată - pentru că, de multe ori, datorită obişnuinţei de ani de zile, nu ne dăm seama de aspectul real al singurului post naţional de televiziune. Schimbînd ceea ce este de schimbat şi făcînd traducerea în ruseşte, am obţine programul 1 al televiziunii din Moscova, dintr-o seară a anului 1987.

Deputatul PNL-CD, NICOLAE CERVENI, combătînd afirmaţii ale premierului Nicolae Văcăroiu şi ale parlamentarilor aliaţi cu partidul de guvernămînt. In cuvîntarea sa, dl. Cerveni a mai vorbit şi despre tradiţiile parlamentare româneşti.

"La o reflecţie inspirată am dreptul, ca introducere! E o reflecţie inspirată de întîlnirea dintre Napoleon şi mareşalul Ney, cînd s-a dus să-l aresteze. Şi a spus: "O, Ney, de la ridicol la sublim nu-i decît un pas!" Şi, într-adevăr, domnilor, de la ridicol la sublim nu-i decît un pas! Pentru că a fost sublim că Revoluţia din Decembrie ne-a dat posibilitatea să fim aici! (...) Şi este ridicol să venim astăzi, după ce Revoluţia a sacrificat îngerii ei, să venim aici să-l ascultăm pe Vadim Tudor! (**rumoare, urale**) Cîntăreţul celui mai odios regim din această ţară, făcînd deliciul guvernului Văcăroiu şi al dumneavoastră!"

Opoziţia noastră îşi cumpără ghilotine

Dacă premierul Nicolae Văcăroiu, preşedintele Ion Iliescu şi partidul care îi sprijină se simt aşa de siguri încît, la conferinţa de la Bucureşti, îşi permit să se ocupe şi de constituirea organizaţiilor de tineret şi de femei ale PDSR (despre cele de copii nu s-a discutat încă), opoziţia va trăi, foarte curînd, furtuni puternice. Va trebui să clarifice poziţia, în Convenţia Democratică, a unor organizaţii care nu sînt partide parlamentare, care sînt dependente de PNŢCD şi care au drept de vot, acelaşi cu oricare partid. Va trebui să se clarifice situaţia unor politicieni ca Nicolae Cerveni, gafeuri incorigibili, care nu au drept scop decît să ţină cuvîntări de tip 1789 în faţa unor foşti secretari judeţeni şi a unor foşti directori de întreprinderi, de C.A.P. şi de I.A.S. Ar trebui să se vadă cum şi cînd este în stare Convenţia Democratică, în formula actuală sau într-una modificată, să ducă pînă la capăt o acţiune parlamentară comună. Pînă acum, s-a văzut cum a funcţionat totul. Şi, ce este mai interesant, o parte din parlamentarii Convenţiei au, în comportarea lor cu presa, aceeaşi reacţie isterică la critică şi aceeaşi secretomanie ca şi partidul de guvernămînt. În plus, aceşti parlamentari par să fie serviţi, după modelul **Dimineaţa** sau **Vocea României** răsturnat, de ziare de mare tiraj, care, vorba ceea, "îşi fac politica lor". Desigur, aici este respectată cea mai sănătoasă tradiţie românească.

De pildă asemenea ziar de opoziţie a relu..., chiar a doua zi după dezbaterile din Parlament, un atac împotriva preşedintelui PAC, prin care acesta era acuzat de "simpatii social-democrate". De ce? Pentru că a fost văzut cu Mihnea Berindei, care este în conducerea fundaţiei "Jean Jaurès". Şi că ar dori înfiinţarea unei "Aliante Liberale". Acestea sînt probele. Aşteptăm să înceapă procesul.

Radu Eugeniu STAN

Parlamentarii între ei

Sesiune şi suspendare "extra"

Luni 4 iulie, de ziua SUA, o anumită parte a românilor a cerut suspendarea din funcţie a preşedintelui Iliescu, pe motiv de încălcare a principiului separaţiei puterilor în stat prin ceea ce a declarat în cursul "vizitei de lucru" de la Satu-Mare. Acolo, Dl. Iliescu şi-a amintit brusc de "sărmanii chiriaşi" din Bucureşti, dînd cu ochii de "casa românească" de pe graniţa cu "socialiştii de Buda". Preşedintele tuturor chiriaşilor e acuzat că a instigat cetăţenii statului de drept la nerespectarea hotărîrilor judecătoreşti prin care foştii proprietari redobîndesc, pe cheltuiala lor, ceea ce le-a fost luat pe gratis.

Deşi "inculpat", preşedintele ales n-a venit în faţa aleşilor să răspundă personal la acuzaţii, ci l-a delegat pe Adrian Năstase să-i citească mesajul, o scrisorică în care spunea că el tocmai asta face: veghează la respectarea legilor, a justiţiei şi că e dreptul lui să ia apărarea oamenilor "care vin la mine să se plîngă".

După ce procedura parlamentară a prezentării chestiunii s-a consumat, "docomentul" a fost remis Curţii Constituţionale, care are doar dreptul de a da un aviz consultativ, joi, 7 iulie, urmînd ca să aibă loc dezbaterea în Parlament, urmată de un vot secret, care va fi copia celui de la moţiunea de cenzură.

Apropo de vot, să luăm aminte la vorba lui Adrian Năstase, într-un acces de sinceritate: "Degeaba vă enervaţi voi cei din opoziţie că pierdeţi mereu la vot - noi am cîştigat alegerile şi sîntem mai mulţi în sală. Asta e legea jocului democratic.!"

Petru IONESCU

Tragicomedia fără alternativă

"Cînd amîndouă părţile în dispută greşesc, nu înseamnă că ambele au dreptate".
K.R.POPPER - *Societatea deschisă şi duşmanii ei*

Demonstraţiile politice ale acestui final de sesiune parlamentară au confirmat temerile ultimilor patru ani **şi nimic mai mult**. Evoluţia partidelor, a liderilor, a discursului şi a acţiunii lor e prima condiţie obligatorie pentru ca **tranziţia** să nu rămînă doar un concept şi economia de piaţă un capitol al propagandei electorale. Nevoile, aşteptările şi chiar opţiunile populare s-au schimbat mult din decembrie '89 încoace. Clasa noastră politică a rămas însă - în majoritatea ei - pe loc, mîndră de propria-i încrîncenare, convinsă că legile concurenţei trebuie respinse în numele luptei de clasă şi că eficienţa poate fi la nesfîrşit înlocuită cu talentul pentru tras sfori şi pentru demascarea duşmanului. Dispreţuindu-se reciproc, opoziţia şi puterea şi-au întreţinut reciproc neputinţele, contribuind din două direcţii la slăbirea încrederii electoratului în democraţie. Majoritarii şi-au fixat drept unic obiectiv contracararea "mişcărilor" Convenţiei Democratice care, la rîndul ei, nu-şi găseşte altă raţiune de existenţă decît "doborîrea" guvernului ca dovadă a neobositului atac asupra preşedinţiei. Alături de cele două tabere şi pe seama "dăruirii" cu care ele se bat legate la ochi, asmuţitorii indispensabili pregătesc "naţiunii" un viitor pe măsura trecutului care a transformat în vedete mai ales "personalităţile" izolate automat într-o lume normală. Nu-i de mirare că în preajma votării în Parlament a moţiunii de cenzură un senator "aliat" (PRM) considera opoziţia "un lux prea scump pentru ţară". Nu-i de mirare că un alt senator "aliat" (PDAR) "susţinea" instituţia prezidenţială, "ameninţată" de ţărănişti, cu fraza "Eu nu sînt de acord cu principiul separării totale a puterilor. Nu trebuie să fim legali, atîta vreme cît sîntem legitimi". Prin modul lor de a înţelege şi de a face politica, majoritarii şi minoritarii parlamentari au "reanimat" împreună această specie pentru care dictatura e singurul regim politic necesar şi suficient. Prin lipsa de răbdare faţă de celălalt şi prin sărăcia limbajului parlamentar, prin înlocuirea argumentaţiei cu delaţiunea şi a ironiei cu invectiva, **aleşii** au reuşit, cu ocazia dezbaterii moţiunii de cenzură, să "salveze" guvernul, discreditînd încă o dată legislativul. Faptul că uneori toată lumea a spus adevărul, că pe ici pe colo a greşit fiecare dintre grupări, că puterea a mai primit o lecţie şi că opoziţia a mai încasat un bobîrnac nu înseamnă că în felul lor au avut şi unii şi alţii dreptate. Menţinerea primului-ministru la putere e un preţ "convenabil" pentru partidul de guvernamînt, sau cel puţin aşa e (în continuare) evaluat la vîrful formaţiunii majoritare. Acuzarea publică a actualei guvernări rămîne pentru opoziţie o satisfacţie în sine, o "victorie" de ochii lumii, o justificare a unui rol redus de bunăvoie la aproape nimic. Orgoliul de a nu fi cedat presiunilor opoziţiei şi orgoliul de a epuiza instrumentele constituţionale ale contestaţiei politice au fost stimulate, şi de data aceasta, cu vicleană precizie, de pe margini. Pe Nicolae Văcăroiu nu-l mai poate schimba, după moţiune, nici conducerea partidului în numele căruia guvernează, nici şeful statului împotriva căruia susţinătorii primului ministru votează cînd e vorba de reformă, de minorităţi sau de integrare europeană.

Pentru cine vrea să vadă, efectele ultimului "meci" politic între putere şi opoziţie sînt altele decît cele scontate: de pe urma moţiunii de cenzură au cîştigat numai şi numai socialiştii, iar cererea de suspendare a preşedintelui a singurul lucru de care avea nevoie, **acum**, echipa Vadim Tudor–Funar. O vreme, naivitatea căderilor în capcană din partea opozanţilor - fie ei ţărănişti, liberali bătrîni ori liberali tineri - părea explicabilă. Numai că, treptat, graba zgomotoasă cu care Convenţia Democratică serveşte calculele altora devine suspectă. O vreme, alianţa partidului pe listele căruia a fost ales şeful statului cu formaţiunile care neagă în primul rînd revoluţia putea fi pusă pe seama "specificului românesc". Numai că, treptat, raportul de forţe s-a modificat, iar docilitatea cu care majoritarii acceptă şantajele, ameninţările şi autopăcălirea cînd e vorba de voturi de susţinere nu e doar sinucigaşă, ci şi antidemocratică.

Puterea şi opoziţia şi-ar putea îndeplini rolurile doar cu condiţia să se raporteze una la alta ca la o alternativă. Din păcate, liderii opoziţiei sînt de părere că alegerile din septembrie '92 **au adus** o tragedie naţională. De partea cealaltă, liderii puterii se consideră îndreptăţiţi să afirme că o eventuală victorie electorală a adversarilor lor **ar aduce** o tragedie naţională. Înainte de a cădea de acord asupra programului de privatizare şi al reformei, cele două tabere parlamentare trebuie să accepte a.b.c.-ul democraţiei. Conform acestuia, tragedia rezultată din voinţă populară e preferabilă "comediei" pe care ar dori să ne-o impună toţi cei care susţin că alegerile nu folosesc la nimic.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur...

Orgoliu la Cernobîl

Ca şi Soljenitîn, Bill Clinton nu consideră unificarea Rusiei cu Ucraina şi Belarus un scandal. Declaraţiile preşedintelui american dinaintea noului său voiaj european (care cuprinde şi Polonia şi Letonia) au creat frisoane. Revenirile ulterioare care promit marea şi sarea (adică NATO) ţărilor din Europa Centrală şi de Est nu prea inspiră încredere: graniţa faţă de care America se simpe responsabilă e foarte fluidă. Ucraina şi Belarus sînt în plin proces electoral, problema relaţiilor cu vecinul de care s-au desprins e o componentă esenţială a discursului candidaţilor rămaşi în competiţie.

In Ucraina votul s-a repartizat geografic: Estul în care ruşii sînt majoritari a votat cu Leonid Kucima, Vestul - leagănul mişcării naţionaliste - a optat pentru Kravciuk, preşedintele în exerciţiu, creditat cu dorinţa de a păstra suveranitatea Ucrainei. In termenii acţiunii practice, ambii candidaţi s-au dovedit a fi mari maeştri ai temporizării. Kravciuk, partizan în vorbe al schimbărilor graduale, n-a produs nici o schimbare, lăsînd lucrurile să evolueze haotic, într-o catastrofală scădere a nivelului de trai. In cele 11 luni cît a fost prim-ministru, Kucima a fost la fel de ineficient. Recent, numirea unui nou şef al executivului, care e de fapt un fost prim-ministru comunist, e un semn al lipsei de disponibilitate sau de capacitate de a elabora un proiect pentru viitor. Singura "bogăţie" reală a Ucrainei pare a fi Cernobîlul şi armele nucleare pe care încă le posedă. In faţa presiunilor occidentale pentru dezamorsarea acestor ameninţări, Kravciuc ridică mereu preţul. Vestul este somat să plătească sume uriaşe pentru închiderea centralei şi pentru dezamorsarea şi transportul armelor. Cît timp se desfăşoară tîrguiala, Cernobîlul funcţionează în condiţii de maxim pericol, dar, recent, unii specialişti de-acolo declarau că toată agitaţia nu este decît manifestarea unui complot internaţional, menit să aducă atingere prestigiului ţării: reactoarele ucrainene, fiind ucrainene, sînt foarte bune şi sigure. Acest mod de a deplasa discuţia este poate cea mai serioasă ameninţare la adresa suveranităţii. "Oamenii percep independenţa în termenii bunăstării economice" - afirmă Markian Bilynski, directorul Institutului ucrainean pentru democraţie din Kiev. Promisiunile lui Kucima, ca prin integrarea în comunitatea Statelor Independente să restabilească legăturile comerciale şi monetare cu Rusia, ca şi eforturile lui Kravciuk de a obliga Europa bogată să plătească preţul independenţei sînt soluţii pentru supravieţuirea lor ca oameni politici, nu pentru cea a ţării. Pe fondul sărăciei, al şomajului, al inflaţiei, ameninţarea ucrainienilor din Vest că se vor opune cu arma în mînă integrării în sfera Rusiei se poate oricînd transforma în realitate. Si cei 11 milioane de ruşi vor fi oricînd un bun pretext pentru intervenţia militară a Rusiei.

Alegerile din Belarus se desfăşoară de asemeni pe fondul unei situaţii economice atît de proaste, încît ţara a făcut primul pas spre integrarea cu Rusia printr-o uniune monetară. Ceea ce dl. Kebici, actual prim-ministru şi candidat la preşedinţie, considera a fi soluţia miracol s-a dovedit destul de greu de înfăptuit: acordul semnat la Moscova n-a fost ratificat de Parlament, care, aşa conservator şi pro-rus cum e, tot a observat că e contrar Constituţiei. Pe de altă parte a reieşit că Rusia ar trebui să-şi epuizeze integral transa împrumutului extern pentru a reintroduce rubla în Belarus.

Spre deosebire de ţările baltice, statalitatea şi suveranitatea Ucrainei şi Belarus-ului n-au fost niciodată foarte clare în Occident. De pe pajiştile însorite de la Washington, Bill Clinton declară că Rusia nu trebuie considerată permanent un agresor şi dacă, în mod democratic, popoarele îşi vor exprima dorinţa de a se reuni cu Rusia, Statele Unite vor accepta această evoluţie. In această parte a lunii, democraţia s-a exprimat deocamdată prin conflicte armate între preşedinte şi parlament şi prin votul dat unor demagogi naţionalişti. Rusia este acum în plină reconstrucţie economică. Încheierea privatizării poate asigura baza unui pluralism politic real în care mistica expansiunii să poată fi înlocuită cu preocuparea pentru libertatea şi bunăstarea în interiorul propriilor graniţe. Incurajarea tendinţelor imperiale are toate şansele să blocheze acest proces. Suveranitatea şi independenţa statelor desprinse din fostul bloc sovietic este de fapt o garanţie pentru evoluţia democratică a Rusiei înseşi.

Ucrainene sau ruseşti, reactoarele de la Cernobîl sînt la fel de periculoase.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Revelionul de la Sf. Ilie ca o revoluţie română de ziua S.U.A.

Cum să rezişti la succes şi cum să te manifeşti faţă de adversar cînd eşti la ananghie - iată două dintre lecţiile pe care, în ziua de azi, sînt obligaţi să le înveţe nu doar sportivii şi politicienii ci şi alte categorii care se exprimă public. Gazetarilor şi suporterilor nu prea le place însă dăscăleala, fie că plesnesc de furie (la Medellin), fie că nu-şi mai încap în piele de bucurie (în Complexul Tei sau pe culoarele Casei Scânteii). Şi pentru că despre reacţiile iubitorilor de fotbal au scris îndelung reprezentanţii presei, se pot face teze de doctorat pe tema trăsăturilor comune celor două categorii. Deocamdată, vă propun să ne mulţumim cu constatarea că pentru cotidianele bucureştene calificarea echipei de fotbal a României în sferturile de finală ale Cupei Mondiale a fost mai ales prilejul exhibării necenzurate a unui număr limitat de obsesii: revoluţia, relaţia naţiei cu Dumnezeu (şi cu subalternii săi), imaginea ţării (prin prisma răutăţilor occidentale).

In 5 iulie, **Adevărul** ţinea să ne convingă că "Anul ăsta Sf. Ilie a venit mai devreme"!; drept argument - cele două goluri marcate în poarta Argentinei de stelistul Ilie Dumitrescu. Aceeaşi publicaţie, pentru care acum cîţiva ani Piaţa Universităţii fusese un loc al tuturor relelor, dădea glas "voinţei unanime" şi speranţei "întregului popor": "Mai vrem trei nopţi albe în Piaţa Universităţii • Lume, lume ca la revoluţie • Suporterii se pupă cu scutierii". Pînă şi **Libertatea** îşi neagă (pentru o clipă) crezul politic scriind negru pe alb: "Marile bucurii ale românilor se trăiesc în Piaţa Universităţii". **România liberă**, mai consecventă decît suratele ei "antiopozante", ne trece cu bucurie cu tot în regim monarhic şi în deplin nonsens: "Pe străzile Capitalei, Hagi a fost încoronat preşedinte". "Revoluţia de la 4 iulie", l-a găsit orientat în direcţia valului chiar şi pe şeful **Evenimentului zilei**, care ne explică, pe larg, de ce n-a fost în '89 lovitură de stat: dacă strategul Iordănescu ne-a făcut capabili de o "revoltă spontană de bucurie", e clar ca lumina zilei că "odiosul" obţinuse de la noi maximumul de sens invers, adică "o revoltă spontană de ură". **Jurnalul naţional** confirmă realizarea consesului: "Rockerii au băut cot la cot cu romii" şi "Forţele de ordine au fost de partea poporului". Întrucît democraţia există, "consesul naţional" poate fi cîntată cu expresii diverse. E normal deci ca acolo unde antiguvernamentalii au văzut o revoluţie, **Vocea României** să vadă un simplu revelion. Deasupra scorului din meciul istoric cu naţionala Argentinei, cotidianul guvernului culege deci, cu litere de-o şchioapă, un titlu modest: "Revelionul de la 4 iulie". **Ziua** mărturiseşte (prin corespondentul Dragoş Ştefan deplasat la Los Angeles) în cheie creştin-ortodoxă: "Argentinienii au fost răstigniţi pe crucea lui Iordănescu". E vorba, ne asigură semnatarul articolului, de "o cruciuliţă" pe care antrenorul român, "Împietrit pe bancă de o copleşitoare dorinţă de victorie, a strîns-o tot timpul în palmă". Datorită credinţei domnului Ştefan în misiunea sfîntă a deconspirării oricărui secret, părintele Argatu, donatorul obiectului cu pricina, a intrat în istoria fotbalului. (Pentru posteritate, declar că s-a născut în aceeaşi comună cu mine). **Cronica română** îşi caută şi ea superlativele în zona religioasă. Fotografiile lui Hagi, Dumitrescu şi Prunea stau sub un titlu fără complexe ("Trei crai de la răsărit!) deşi, pe coloana de-alături, Rică Răducanu declară: "Geniile din Carpaţi au ajuns în sferturi".

Tocmai cînd ne era lumea mai dragă şi condeiele mai înfierbîntate, **Agenţia France Presse** ne-a trezit la realitate, făcîndu-ne să dăm uitării euforia revoluţionară pentru a ne clama indignarea de tip românesc. Michael Henault, directorul semnatar al depeşei transmisă de pe continentul american a creat, pentru noi, românii, "evenimentul numărul 1 al Campionatului Mondial de fotbal": Gheorghe Funar şi Doina Cornea au protestat, în **aceeaşi zi**, împotriva **aceleiaşi greşeli** şi în apărarea **aceleiaşi imagini** a României. Comunicatul semnat de profesoara de franceză din Cluj şi difuzat prin Rompres a găsit spaţiu tipografic în **Adevărul** (din 7 iulie). Încă o dovadă că "am intrat într-o nouă eră" (cum crede şi **Jurnalul naţional**). S-o numim "era consensului obţinut cu ajutor americano-francez, prin venirea Sfîntului Ilie de ziua naţională a poporului yankeu,ca să ne îndeplinim noi planul cincinal la revoluţii". Pentru că au tăcut mîlc, deşi o biată femeie s-a încumetat să se revolte ("...îmi asum şi eu, Doina Cornea, calitatea de ţigancă, solidară cu echipele noastre sportive, precum şi cu ţiganii Brâncuşi, Enescu, Cioran, Ionescu"), regele Cioabă şi Mircea Dinescu au şanse să fie, de 14 iulie, integraţi în mişcarea francofonă. (**E.Ş.**)

Dar unde sînt gafele de altădată...?

Ca dezvăluire a unor mecanisme psihologice profunde, gafa poate fi un subiect de tot interesul. Nu ne poate ea ajuta să înţelegem "actele ratate", să pătrundem mai bine în "psihopatologia vieţii cotidiene", despre care vorbea Freud? Ea aruncă o rază de lumină asupra proceselor în continuă ebuliţie din subconştient, produce fisuri în carapacea raţională prin care ne prezentăm celorlalţi, dar prezintă interes, într-o nu mai mică măsură, studierea efectului gafelor, a proceselor psihice induse de starea de perplexitate, de revoltă, de explozie hilară etc. etc., succesive producerii unei gafe.

• • •

Avînd în vedere interesul... ştiinţific pe care îl trezeşte gafa (n-o fi şi afirmaţia mea vreo... gafă?), mă gîndeam că ar fi utilă extragerea semnificaţiilor gafelor post '89. Dacă fenomenul s-ar preta unui studiu serios, material de analizat s-ar găsi din belşug. E suficient să consulţi presa noastră post-decembristă pentru alcătuirea bogatului repertoriu al gafelor vremurilor noastre. Dezmăţul "gafologic" în care ne scăldăm face mai uşoară numirea persoanelor şi instituţiilor care nu au făcut gafe. Pentru că de făcut, au făcut, după spusele comentatorilor, toţi, de sus pînă jos şi de la dreapta la stînga: gafe ale celor aflaţi la putere; gafe ale celor din opoziţie; gafe ale parlamentarilor; gafe ale celor rămaşi în afara parlamentului; gafe ale preşedintelui; gafe ale celor care îl contestă; gafe ale monarhiştilor; gafe ale republicanilor; gafe ale revoluţionarilor; gafe ale celor care nu vor să fie revoluţionari; gafe ale bătrînilor; gafe ale tinerilor; gafe ale sindicatelor; gafe ale guvernului; gafe ale literaţilor care s-au dat cu puterea; gafe ale literaţilor care nu s-au dat cu puterea; gafe ale celor care au mîncat salam cu soia; gafe ale celor care au rămas în străinătate şi au pierdut ocazia de a mai mînca şi ei salam cu soia; gafe ale securiştilor răspîndiţi în cele vreo şapte servicii de informaţii; gafe ale celor care susţin că ar vrea să-i demaşte pe vechii securişti dar fac în aşa fel încît să nu se mai ştie cine a turnat şi cine a fost turnat; gafe ale uniunii scriitorilor; gafe ale echipei naţionale de fotbal...

Gafe, atît de numeroase gafe încît doar înşirarea categoriilor sociale ale autorilor lor poate să ia pagini întregi. Gafe...

• • •

Material din belşug, spirit analititc să fie şi dorinţa de a sluji adevărul, cum se spune... Totuşi, în contrast cu abundenţa datelor, mi-a provocat decisive îndoieli în privinţa seriozităţii gafelor noastre un amănunt, un simplu adjectiv. Dar, pentru a vedea mai clar cum stau lucrurile, să revenim la definiţia gafei, despre care iată ce zic dicţionarele: gafa este o "vorbă, gest, atitudine nepotrivită care pot constitui o îndelicateţe sau o jignire neintenţionată adusă cuiva".

Or, dacă privim lucrurile mai de aproape, vom observa că multe din cele prezentate în presa noastră de atitudine drept gafe nu sînt, de fapt, decît greşeli - şi nu greşeli oarecare, minore, ci din cele mai grave, incalificabile şi impardonabile. Se vede că "gafă" e un cuvînt a cărui sonoritate place mai mult decît altele (greşeală, incompetenţă, prostie, necinste, reavoinţă etc. etc.) şi, folosit unde trebuie şi unde nu trebuie, semnificaţia cuvîntului a alunecat de la ceea ce din stîngăcie, din nepricepere poate să jignească, să aducă un prejudiciu unor persoane sau grupuri de persoane, la înţelesul de greşeală foarte gravă, greşeală atît de mare încît nici nu o mai poţi numi, simplu, greşeală - şi îi spui "gafă". Gafă ar fi devenit aşadar un fel de superlativ al greşelii. În cazul acesta, fie lingviştii vor fi obligaţi să consemneze alunecarea de sens, fie gazetarii să accepte că trebuie să se mai uite din cînd în cînd în dicţionare.

Totuşi, nu folosirea termenului "gafă" în locul celui de "greşeală" m-a făcut neîncrezător; un alt cuvînt din definiţie apare aici insinuant: adjectivul "neintenţionată". Aşadar gafa - şi pentru aceasta o socoteam profitabilă în examinarea inconştientului - este ceva ieşit de sub controlul nostru raţional, volitiv, devine un mod de a ne manifesta făcînd abstracţie de "interfaţa" pe care ne-am construit-o fiecare pentru a veni în contact cu ceilalţi, pentru a ne prezenta după regulile convieţuirii sociale.

Or, cea mai mare parte din gafele sau, mă rog, ceea ce ni se prezintă ca atare, pe care le-aş putea invoca, numai lipsă de intenţie nu probează.

• • •

Ceea ce pare interesant la noi, astăzi, e că multe din reacţiile fireşti, din reflexele, din pornirile nedomesticite de socializare - naivitatea, uimirea, surpriza, gestul involuntar, spontan, gafa - sînt exploatate, sînt mimate şi folosite apoi cu multă abilitate. Vrei să înşeli pe cineva, să-l laşi fără "scutul de protecţie"? Mimezi maxima naivitate. Vrei să plasezi ceva ce e dificil de prezentat în faţa altora? Mimezi mărturisirea spontană, care îţi... scapă, după consumarea căreia îţi manifeşti părerea de rău pentru... intemperanţă. Vrei să loveşti, să agresezi psihic pe cineva? Te prefaci că gafezi şi îi atingi punctele nevralgice, în companiile pe care el şi le-ar dori cel mai puţin ca martore. Şi prezentarea practicilor pe care fiecare dintre noi le descoperă zilnic poate fi continuată. Sînt lucruri care se petrec în acea zonă a vieţii dintre ceea ce poate fi controlat şi ceea ce scapă de sub control şi tocmai datorită impreciziei situaţiilor poate fi, ca armă de atac, extrem de eficientă. Pentru că "naivităţii", sau "gafei" - nu-i poţi răspunde aşa cum se răspunde atacului direct, bărbătesc.

• • •

Există în aceste practici acea viclenie pe care literatura noastră, începînd cu Creangă şi terminînd cu Preda, o prezintă ca şiretenie, ca înţelepciune ţărănească, acea simplitate (prostie, dacă e să ne jucăm cu etimologiile), nepricepere etc. mimată, în care cel care o face pe prostul crede, normal, cel mai puţin. Dar nu este totuşi vorba numai de această formă specială de manifestare a "superiorităţii", în stil rural, celebrată în literatură, ci şi de un bizantinism al moravurilor noastre, de o lipsă de încredere şi de bună credinţă care, în condiţiile de suspiciune instituţionalizată în care am trăit, s-a generalizat. Este încă unul din simptomele care arată dificultatea revenirii la o viaţă psihică şi socială normală, că ravagiile lăsate în urma ei de dictatura comunistă sînt departe de a fi fost reparate, că efectele vieţii duplicitare transformată în viaţă cotidiană se resimt şi astăzi suficient de puternic.

• • •

Ajuns să constaţi această stare de lucruri, sigur că eşti încercat de nostalgie, de dorinţa de a mai da peste o gafă ca lumea, o gafă cinstită, o gafă "sănătoasă"... A vorbi despre gafe e, fără doar şi poate, extrem de interesant. Problema e că acum ni se prezintă drept gafe altceva, şi nu are cine să ne certifice cînd e şi cînd nu e vorba de gafe adevărate.

Constantin PRICOP

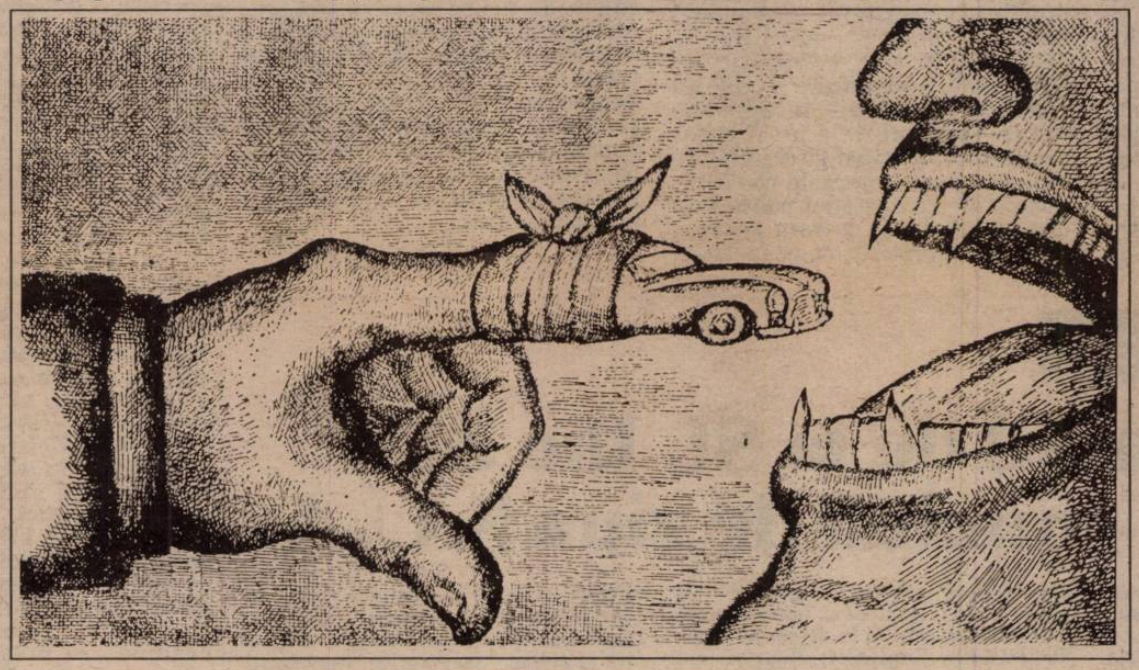

Mai degrabă eroare

A scrie despre gafă este un lucru plăcut, mai ales că fiecare are în memorie amintiri imponderabile legate de "comiterea" unei gafe, care, de obicei, cu timpul, devine anecdotă.

Gafa se defineşte în contextul social al comunicării şi face parte din familia "erorii", ca dezavantaj inerent al gîndirii omeneşti, la graniţa cu "neghiobia", "nesăbuinţa", "nesocotinţa" şi "prostia". Oricum, ca şi "vecinele" sale semantice, gafa se găseşte în zona dialectică a negării unor convenţii, contrariind, într-un orizont al expectaţiei, pe ceilalţi din jur. Spui, de pildă, unei persoane că arată bine sau că spune lucruri inteligente,deşi este evident contrariul pentru toţi ceilalţi. Tipul acesta de gafă este construit pe relativizarea unghiurilor de percepţie a realităţii pe care le pot avea persoane diferite aflate în aceeaşi situaţie cotidiană. Sau, în anumite momente neinspirat alese, subliniezi facultativ, dar corect, felul cum arată, cum gîndeşte sau cum se exprimă o persoană. Aici, percepţia elementelor reale poate fi corectă, dar poziţia "de intrare" în comunicare este inadecvată, generînd o gafă "de situaţie". Pe de altă parte, este adevărat că participarea la un anumit tip de convenţie este, de multe ori, incomodă,obositoare. Atunci gafa altuia face bine în jur, "vorbeşte" gîndurile celorlalţi...

Dacă eroarea poate sosi pe traiectoria unei cauze principale, demonstrabile logic, gafa este un accident şi se sprijină pe cauze antecedente auxiliare şi apropiate. Pentru că o gafă o faci sub impuls, furat de o aparenţă a lucrurilor, ignorînd ordinea şi conexiunile dintre părţile întregului, jocul acesteia este gratuit, neintenţionat, nefiind urmare nici necesară, nici constantă. De aceea, în ordine umană, aceasta este reversibilă şi asimilabilă în umor.

După caz, îţi poţi cere scuze pentru gafa făcută sau o poţi trece sub tăcere, ştiind că iriţi sau contrariezi mai mult dacă o reiterezi inoportun. Lanţul "gafă la gafă" sau recidiva gafei ar putea fi semn de neghiobie, ieşind din sfera accidentului (pînă la un punct, pardonabil!), şi sancţionează exact persoana debitoare. Neghiobia lui Dănilă Prepeleac, ca o acumulare de experienţă cu învăţare, este greu de crezut c-ar mai putea fi înţeleasă în zilele noastre. Desigur, putem stăpîni gafa prin intuiţie sau printr-o atitudine rezervată, dar mult mai bine prin învăţarea modului de adecvare rapidă la o situaţie în articulaţiile sale.

Inadecvarea la o situaţie aparentă poate fi tradusă printr-un gest sau printr-o vorbă, pornite dintr-o atitudine confuză şi neintenţionată. O vorbă aruncată, un gest nesocotit se întîlnesc frecvent în relaţiile umane. Gafa trăieşte (sau ar trebui să trăiască) mai ales în cotidian, de unde şi tipurile sale de caracterizare palpabilă, concretă. Astfel, se spune: "o gafă măruntă", "o mare gafă" (e şi puţină emfază aici!), dar şi "o gafă de zile mari", accentuîndu-se, prin acest tip de caracterizare, ineditul, accidentalul situaţiei cu disponibilităţi narative.

Alături de tipologiile gafei obişnuite, în viaţa noastră, există şi "gafa politică". Fie că vorbitorii folosesc inadecvat noţiunea, în sensul că aduc politicul, ca abstragere şi abstracţiune, în zona calificării afective a concretului uman, fie că gesturile sau vorbele unor politicieni probează superficialitatea, impostura, nu ştim. Cert este că această noţiune există, iar dacă s-ar extinde asocierea politicului la celelalte noţiuni din familia "erorii"... Norocul nostru e că nu prea vedem des aşa ceva!

Octavia COSTEA

În viziunea parlamentarilor

Vasile VETIŞANU
(preşedinte al Comisiei pentru cinstirea eroilor şi martirilor Revoluţiei din decembrie 1989)

Simplul fapt că dosarele celor care au solicitat atestarea calităţii lor de revoluţionari şi participanţi la Revoluţie, au fost trecute prin vechea Comisie de care mă ocup acum, este o gafă gravă, titlurile de luptător în revoluţie fiind obţinute de cei care au luptat împotriva Revoluţiei. Un exemplu este "revoluţionarul" PDSR, Bebe Ivanovici. Faptul că pentru acelaşi certificat de luptător sînt date cîte trei numere, deci oamenii îl revendică în acelaşi timp. Vin oameni de la Hunedoara, Iaşi, Constanţa etc. şi trag toţi de aceeaşi "repartiţie". Asta deoarece concomitent cu Comisia noastră, Guvernul face şi el liste. Altă gafă este faptul că noi, Comisia, nu avem un sediu unde să lucrăm, unii membri ai Guvernului şi consilieri ai preşedinţiei întrebîndu-se "la ce mai foloseşte această comisie acum, după patru ani de la evenimentele alea nefericite"!

Radu CEONTEA
(senator independent)

Mă gîndesc la o romanţă, "că nu e om să nu fi scris o poezie" şi parafrazez zicînd că aproape nu eşti om dacă nu ai gafat măcar o dată. E una dintre condiţiile existenţei, una esenţială. În ierarhia gafelor există nişte toleranţe. Un om care gafează într-un anumit sens, poate fi chiar agreabil, iertarea i se cuvine, gafa ţinînd de domeniul inocenţei. Naivii sînt nişte oameni fericiţi. Şi eu sînt un naiv şi nu vreau să vorbesc despre gafele altora, ci despre ale mele. Probabil că cea mai mare gafă a vieţii mele a fost aceea de a întemeia un partid, PUNR-ul, pe temeiul unei moralităţi livreşti, ardeleneşti. Eu am fost trăitor într-un univers de epopee, eram marcat de lecţiile învăţătorului meu din clasele primare, de lecţiile de istorie ale celor care predau la şcoala elementară şi, dintr-odată, m-am trezit paraşutat într-o realitate care a contrazis întru totul "epopeea" în care trăiam. Imediat însă am constatat că din 44 de parlamentari care au venit în Parlament pe ideile pe care le-am propovăduit eu, numai doi au mai rămas, iar 42 s-au duuuus să sugă la ţîţa puterii! Îmi pare foarte rău că nu mai pot drege gafa şi că un partid ca PUNR-ul nu a produs marea schimbare în politica românească, ci doar a întărit cantitativ o majoritate cantitativă şi imbecilă, judecînd după declaraţiile recente ale preşedintelui Iliescu privitoare la Opoziţie. Cer iertare cititorilor **Dilemei** pentru gafa mea.

Varujan VOSGANIAN
(deputat, membru al Comisiei economice)

Într-o tipologie a erorilor din aceşti ultimi patru ani, s-ar putea citi următoarele erori prin gradualizare - liberalizarea preţurilor, erori prin nesincronizare - liberalizarea preţurilor nu a fost corelată cu politica forţei de muncă, erori prin omisiune - am avut o lege a privatizării, dar nu am avut şi o lege a burselor sau o lege privind regimul proprietăţii, erori prin amînare - emisia certificatelor de proprietate s-a făcut mult după legea privatizării, titlurile de proprietate nu au fost nici pînă acum acordate, avem o lege a contractului de management, dar încă nu se aplică, erori prin paradox - acolo unde între scopul propus şi mijloacele folosite există o contradicţie; de exemplu, noi am încercat să realizăm privatizarea, descentralizarea, folosind pentru asta instituţii hipercentralizate, erori prin parţialitate - măsuri care au fost luate, dar nu au fost duse pînă în profunzime. Mai e gafa eroare a electoratului - oamenii sînt îndulgenţi cu ei înşişi şi de aceea sînt şi cu aleşii lor. Eroare de fond a sistemului. Eu cred că toate aeste erori-gafe sînt destul de bine controlate, sînt premeditate. Cea mai mare gafă politică a fost cea făcută de cei care în ianuarie 1990 au ieşit din Consiliul Frontului Salvării Naţionale. Ei trebuiau să rămînă acolo şi să încerce să lupte din interior şi nu să lase acest Front să se dezvolte nestingherit sub îndrumarea "foştilor". Dacă ar fi avut şi amprenta anticomunismului, alături de anticeauşism, FSN nu ar fi putut degenera aşa cum a făcut-o, refăcînd partidul unic. (P. I.)

Gafe la stînga şi la dreapta

La întrebarea - ce gafe majore petrecute în cei patru ani de viaţă politiă liberă reţineţi? - parlamentari din PDSR, PAC, PUNR, PNŢCD, PDAR şi PL '93 au stabilit următoara "ordine":

decembrie 1989

1) Afirmaţia făcută pe postul naţional de televiziune de către Ion Iliescu - "Ceauşescu a întinat socialismul".

2) Felul în care a fost mediatizată execuţia soţilor Ceauşescu de către televiziunea română (comunicatul conform căruia caseta cu filmul complet al execuţiei nu poate fi prezentată, deoarece s-a pierdut cheia de la dulapul unde era închisă, readucînd minciuna, în viaţa publică, în mod gratuit).

ianuarie 1990

1) Retragerea personalităţilor care au devenit ulterior lideri de opinie ai opoziţiei, din consiliul de conducere al FSN în momentul în care s-a anunţat transformarea acestuia în partid politic şi participarea la alegeri.

2) Prestaţia lamentabilă a fostului viceprim-ministru, Dumitru Mazilu, la mitingul din 12 ianuarie din Piaţa Victoriei, cînd acesta a încercat să ia locul lui Ion Iliescu incitînd masele la crimă.

martie 1990

1) Guvernul FSN scapă de sub control incidentele interetnice de la Tîrgu Mureş şi mediatizarea lor de către presa internaţională şifonează gratuit, dar serios, imaginea României în lume.

aprilie 1990

1) Într-un discurs ţinut în CFSN şi televizat, Ion Iliescu îi califică pe participanţii la demonstraţia din Piaţa Universităţii drept Golani, termen nu departe de Huliganii lui Ceauşescu.

iunie 1990

1) După ce minerii au terorizat Bucureştiul, sub "ochii" presei de pretutindeni, preşedintele recent ales, Ion Iliescu, le-a mulţumit public, "pentru tot ce aţi făcut".

2) Arestarea şi "martirizarea" lui Marian Munteanu, fapt ce a creat un fals mit post-decembrist.

decembrie 1990

În preajma Crăciunului şi a aniversării unui an de la Revoluţie, forţe oculte îl sfătuiesc pe Regele Mihai să vină în ţară "pe ascuns", deoarece autorităţile nu aprobaseră o asemenea vizită - implicîndu-l atît pe El cît şi România, într-un incident ridicol.

august 1991

1) Liderul PNŢ, Ioan Lup, are o atitudine oportunistă, dînd publicităţii o declaraţie penibilă în legătură cu puciul de la Moscova.

2) Vizita "discretă" a unuia din liderii opoziţiei, dl. Nicolae Manolescu, la sediul Ambasadei Sovietice, fapt care a dăunat candidaturii acestuia în alegerile prezidenţiale din 1992.

Anul 1992

1) Sub conducerea lui Radu Câmpeanu, PNL iese din alianţa electorală cu restul Opoziţiei, organizată în "cartelul" politic al CD, silindu-i pe aceştia din urmă să-şi mai adauge o literă la siglă şi să devină CDR, pentru a putea candida, incident care îndepărtează o parte din electorat de Opoziţie.

2) Radu Câmpeanu propune candidatura Regelui Mihai la preşedinţia ţării, considerînd-o "o manevră politică abilă".

3) "Concursul" pentru ocuparea unui post de candidat la preşedinţia României, organizat de CDR, desemnează o "surpriză" neplăcută atît pentru Opoziţie cît şi pentru electorat, dar plăcută puterii.

4) Angajarea Opoziţiei în discuţii cu FDSN, pe marginea propunerii acestuia de formare a unui aşa-zis guvern de uniune naţională.

5) Accesul în Parlament al unor oameni fără relevanţă politică din partea CDR, ceea ce a mărit gradul de decorativism al Opoziţiei parlamentare.

Anul 1993

1) În iunie reprezentanţii Opoziţiei introduc o moţiune de cenzură prin care acuză Guvernul de corupţia care a cuprins societatea pînă la cele mai înalte nivele, dar modul eronat ca procedură în care e concepută moţiunea, o anulează din start.

2) Opoziţia îşi joacă o nouă carte în procesul corupţiei, mizînd totul pe mărturiile generalului Florică, care se acoperă însă de ridicol în faţa Parlamentului.

3) Liderul UDMR, pastorul Laszlo Tökes face în străinătate declaraţii discutabile, care pun în dificultate relaţiile CDR cu UDMR.

4) Corneliu Coposu se duce de unul singur la Cotroceni pentru a "negocia" acordarea sau nu a vizelor de intrare în ţară pentru Regele Mihai.

5) O parte din parlamentarii PAC părăsesc grupul acestui partid şi trec la PL'93, fără nici o perspectivă.

6) Prezenţa la conducerea Televiziunii române a d-lui Paul Everac.

A consemnat
Petru IONESCU

Gafa ca ispită

"Din punct de vedere filozofic, există o problemă morală oriunde există o **ispită** imanentă naturii umane", susţine Landsberg într-un eseu asupra **sinuciderii**.

Valoarea acestei afirmaţii se verifică şi în ce priveşte GAFA (care este un caz particular de sinucidere). Căci există o atracţie a gafei, explicabilă în primul rînd prin natura ei paradoxală: este gafă orice adevăr pe care bunul simţ **îl impune** ca evident, dar pe care tot bunul simţ **îl respinge** ca inoportun.

Cea mai interesantă pare să fie ispita gafei în politică, unde, dincolo de comicul situaţiilor, pot să apară consecinţe demiurgice. Acest lucru sporeşte încărcătura problemei morale, tensionînd-o la extrem. Omul politic are mereu de ales între tentaţia gafei cu care poţi distruge lumea (distrugînd gafa odată cu ea) şi nevoia de a salva lumea (salvînd toate gafele la un loc).

Chiar şi atunci cînd gafa omului politic nu are proporţii cosmice, şi reprezintă, în dimensiunea ei terestră, doar un risc personal, un fel de sinucidere pe cont propriu, problema nu este mult mai simplă pentru cel ispitit. Căci, în politică, contrar a ceea ce se întîmplă în alte domenii, poţi primi din partea publicului semnale derutante. Astfel, deşi gafa ar trebui să conţină **crima** şi **pedeapsa** ei în acelaşi timp, reacţiile publicului pot avea darul de a te împinge la recidivă.

Nu trebuie uitat că în decembrie 1989, după victoria sîngeroasă şi sîngerîndă a unei Revoluţii anticomuniste, un om politic român a făcut o afirmaţie publică ("Nicolae Ceauşescu a întinat valorile socialismului") care a constituit în epocă o gafă uluitoare. Totuşi, sancţiunea pentru ea a fost un uriaş val de simpatie (86% din electorat), ceea ce - trebuie să recunoaştem - poate sminti pe orice comentator. Pentru Plutarh, de exemplu, într-o ipotetică paralelă a altor vieţi, aceasta ar fi constituit dovada că românii, popor duios, **urăsc gafa, dar iubesc pe gafeur**.

Sigur că şi în materie de gafă trebuie să existe un specific naţional care, odată studiat, te scuteşte de surprize. În fond, chiar exemplul ales de poporul român pentru consacrarea folclorică a gafei ("Să vorbeşti de funie în casa spînzuratului ") pune în evidenţă un fel de ghidusie macabră care face previzibil orice rezultat electoral.

Este foarte limpede că, pentru noi, gafa nu este un eşec personal. Dacă "am vrut să spun ceva şi a ieşit altceva", rezultatul nu este un lucru nereuşit, ci un lucru **foarte reuşit**, deci scuzabil, care întîmplător este şi totalmente **nedorit de alţii**. In acest fel, GAFA la români este un adevăr perfect rotund, care nu se poate rostogoli din cauza muchiilor.

Esenţa monumentală a gafei face din ea o construcţie extraordinară, o a opta minune a lumii, deşi cu greu se poate imagina un monument care să o reprezinte fizic.

Propun totuşi ca monument al GAFEI o uriaşă sferă opacă înscrisă într-un cub transparent, şi am convingerea că locul şi momentul dezvelirii vor fi, cu siguranţă, o gafă.

Eugen VASILIU

Pagini complet nemuritoare din istoria gafei

– cu două cugetări structurale şi pilde din ziua de azi –

Gafa e o eroare profund **circumstanţială**. Esenţa gafei e mai mult morală decît intelectuală (stînjeneală, crispare, grimasă). (O, oarecum, excepţie ar fi gafa în şah: **amaurosis schachistica**, dar acolo suntem pe terenul ideal al gratuităţii absolute). Un adevăr poate fi o gafă ca şi o prostie, dacă e spus cînd nu trebuie, cum nu trebuie, unde nu trebuie sau cui nu trebuie. Imprejurările fac gafa, nu conţinutul enunţului sau gestului. Un elev care, la lecţie, ar spune că **Plaisir du texte** e de Sartre (cînd toată lumea ştie că e de Proust) face o simplă confuzie, în timp ce aceeaşi afirmaţie, în gura unui realizator TV în emisie e o gafă de neşters.

A doua normă a gafei este: încălcarea unui **tabu** (în sens larg, fie şi a unuia provizoriu). Într-un context dat, erorile posibile sunt infinite, gafa e aceea care contravine flagrant şi involuntar (dacă e voluntar, nu e gafă, ci imbecilitate, mojicie sau cinism) unui anume supra-cod. Două dictoane pe această idee trimit la gafă: **"ne sutor ultra, crepidam"** (nu te pronunţa despre chestii care nu ţin de sandale, cismarule, că dai în gropi) şi **"nu vorbi de funie în casa spînzuratului"** (elogiul comunismului în faţa celor care i-au îndurat 45 de ani porcăriile sinistre, plus măcelul final; v. mai jos). De fapt, ar mai fi un proverb tutelar gafei: **"a vorbit şi Ion, că şi el e om"**, dar e aşa de anti-prezidenţial, că nu-l mai comentez.

O GAFĂ CLASICĂ SI MORTALĂ (1697). În capitolul XVIII din **Curtea lui Ludovic al XIV-lea** (Nelson-Calman-Levy, Paris, 1924, pp. 105-6), Saint-Simon povesteşte o gafă fatală a lui Racine: Regele, împreună cu d-na de Maintenon, cu care era căsătorit oficial, conversau, într-o seară, cu Racine. Ajung şi la subiectul "teatru" şi monarhul îl întreabă pe Racine de ce nu se mai duce lumea, ca pe vremuri, la spectacolele de comedie. Racine îi răspunde că, din lipsă de piese noi, trupele joacă din cele vechi, şi mai ales pe ale lui Scarron, care **"nu fac doi bani şi dezgustă pe toată lumea"**. La aceste cuvinte, d-na de Maintenon - care fusese căsătorită, de la 16 ani, orfană şi săracă, cu ologul şi "bufonul" Scarron - se înroşeşte toată. Nu numai din cauza dubioasei reputaţii a schilodului şi pezevenghiului comediant şi comediograf, a cărui văduvă ea rămăsese cu zeci de ani în urmă, ci mai ales pentru că a-i pomeni numele în faţa succesorului era o malseanţă gravă. Regele nu-şi ascunse stînjeneala, şi tăcerea care se lăsă îl făcu pe Racine să realizeze în ce prăpastie picase. Nu mai fu în stare de nimic. Suveranul pretextă că are de lucru şi-l expedie. Nici el, nici augusta soţie, nu-i mai vorbiră de atunci bietului dramaturg care, cum zicea Saint-simon, **"căzu în lîncezeală depresivă"** şi se stinse, după doi ani, de inimă rea.

GAFA UNEI VIETI (1912). André Gide, literat complex, cu gust şi competenţă era, în 1912, lector al editurii Gallimard. Un tînăr spilcuit îi aduce un manuscris enorm, de 530 de pagini. Gide îl parcurge superficial şi-l respinge, punînd apostila **"operă de amator"**. Autorul, pe nume Marcel Proust, îşi va tipări cartea, **Du côté de chez Swann**, prima parte a **Căutării timpului pierdut**, la Grasset, pe cont propriu. Odată apărut întregul ciclu, va revoluţiona proza secolului douăzeci. Gide a recunoscut că a făcut cea mai mare gafă a vieţii sale.

O GAFĂ DE TON (1928). Arghezi a scos un volum de poezii. Ion Barbu vine la poet acasă şi, din prag, îi zice, "butonat": **"Am venit să-mi iau exemplarul pe care mi l-aţi rezervat"**. Acest ton înalt şi vanitos a fost o gafă. Arghezi nu trebuia luat nici scorţos, nici de sus. Agasat, a răspuns contondent: **"Nu ţi-am rezervat , dragă domnule, nici un exemplar!"** Istorioara are şi un epilog. Vexat şi ţeapăn, Ion Barbu tot nu găseşte coarda potrivită, şi face: **"Atunci nu-mi rămîne decît să mă retrag"**. Arghezi sancţionează şi această formulă scrobită: **"Retragerea pe la stînga, uşa din fund!"** (apud Dinu Pillat, **Ion Barbu**, ET 1968, p. 44).

PROTO-GAFA DE COTROCENI (1989). Se produce o revoluţie anti-comunistă în România, pe fondul năruirii comunismului şi în restul Europei. În chiar zilele insurecţionale, personajul central al noii puteri în curs de cocoţare, actualul preşedinte Ion Iliescu, apare la TV şi, plin de patimă leninistă, îl înfierează pe dictatorul Ceauşescu tocmai pentru că ar fi ..."**întinat adevăratele şi nobilele idealuri ale comunismului**". Să elogiezi comunismul,cînd ultima ispravă a acestuia fusese uciderea a peste o mie de nevinovaţi, asta zic şi eu gafă!

ÎNTRE GROSOLĂNIE ŞI GAFĂ (1935). E. Lovinescu, om cu zeci de volume de critică şi istorie literară publicate, era profesor de liceu. În cancelarie, un coleg îl întreabă: - Domnule Lovinescu, ce-i cu doamna Papadat-Bengescu asta, are sau n-are vreun talent? Lovinescu, presupunînd, candid, că omul chiar vrea să se informeze, formulează lapidar: - Fireşte că are talent, este, alături de Rebreanu, cel mai mare romancier român. Replica celuilalt e însă descumpănitoare: - **Fugi, dom'le, de acolo, e ilizibilă!** (apud G. Călinescu, **Ochii contemporanilor**, **Vremea**, 723, 7.XI.943, în **Amintiri şi evocări despre** [sic] **E. Lovinescu**, Junimea, 1981, p. 38). Tinînd cont că belferul ştia cu cine vorbeşte, izbucnirea e mai curînd grosolănie decît gafă.

ALTĂ CLIPĂ "CHIOARĂ" (1955). O gafă a lui Petru Dumitriu, povestită mie de el însuşi (v. **Ev. zilei**, ed. III, 491): "A fost aşa: Marin Preda şedea pe canapea în biroul meu de la **Viaţa Românească**, de pe Lascăr Catargiu... Stăteam de vorbă. Intră Aurora Cornu - pentru care eu avusesem mereu o mare simpatie. Şi ea pentru mine... Dar atunci, ea era în amor cu Marin Preda, urma să se căsătorească. Era redactoare la mine. Deci intră, îmi spune ceva, nu mai ştiu ce, dar m-a cam iritat, îi răspund, iese, iar eu, după ce ea închisese uşa, arunc către Preda o vorbă despre ea, nu prea frumoasă (ceva gen... ia mai du-te-n mă-ta de... Doamne iartă-mă!) Eu ştiam ceva, dar în momentul ăla uitasem, îmi ieşise din cap că Preda e-n amor cu ea. Şi văd că el începe să pufnească şi să mîrîie:... pfff...pfff! Eu rîdeam de prostia pe care o făcusem. Ca şi cum aş fi călcat într-un ... na! Dar el mi-a purtat pică... n-a acceptat scuzele..."

GAFĂ CU LOVITURĂ DE GRAŢIE (195...). Cu mulţi ani în urmă, Romulus Vulpescu îmi povestea o gafă a lui Petru Comarnescu. Era la Ateneu. În pauza concertului, Comarnescu îi spune vecinului său din stînga: - Mda, frumos... i-a ieşit bine Andantele ăla... şi Bach-ul a fost foarte bine... **ce păcat că acum vin alea trei dansuri ale tîmpitului de Rogalski!** În clipa aceea, o voce acută şi indignată, a doamnei (strănepoată a lui Cârlova!) de pe scaunul din dreapta: - **Domnule! Nu vă permit!! Sunt văduva Rogalski!!** La care, scriitorul nu mai are ce face, se-ntoarce spre distinsa femeie şi trage linie: - Madame, pour une gaffe c'est une gaffe ... da' io tot aiasta cred!

"GOLANII" (1990) Dezamăgiţi de deturnarea ţelurilor din decembrie '89, zeci de mii de oameni se adună zi de zi şi seară de seară în Piaţa Universităţii din Bucureşti, protestînd patetic şi paşnic împotriva escrocheriei Puterii. Printre ei se află scriitori reputaţi, profesori universitari, cărturari cărunţi, foşti deţinuţi politici. Fireşte că, în marginea unui grup atît de mare, mişună şi un cuantum de paria: derbedei, dezaxaţi, gură-cască, neglijabili procentual. Preşedintele Iliescu face gafa de a-i numi, pe toţi cei din Piaţă, **"golani"**. Cuvîntul face înconjurul lumii. Eugène Ionesco, membru al Academiei Franceze se auto-proclamă şi el, imediat, "golan". Ulterior, preşedintele e nevoit să-şi ceară scuze.

GAFA CINICĂ DIN IUNIE (1990). În 14 şi 15 iunie 1990, mineri, falşi mineri, ex-securişti, miliţieni şi alte forţe, chemaţi şi trimişi de dl. Ion Iliescu, au săvîrşit un pogrom bestial, cu multe victime însîngerate, sute de arestaţi samavolnic şi enorme pagube materiale. La sfîrşitul monstruozităţii, preşedintele găseşte de cuviinţă să **"mulţumească"** hoardelor, în mod expres. Pentru **"spiritul civic"**. Cu "v", nu cu "n".

GAFĂ ÎN OCHII "LOR" (1974). Pe vremuri, pe cînd conducea Oct. Paler **România liberă** (şi **Magazin**-ul), am publicat în **Magazin** (aveam o rubrică: **Oameni de cuvînt**) un portret psiho-literar al lui Alexandru Paleologu, sub titlul **Un gentleman melancolic şi ironic**. Pentru controlorii partinici ai culturii, titlul a fost o gafă: ce-i aia "gentleman"? astea sunt valorile pe care le promovăm "noi"? etc. Aşa perora drastic cursivul apărut imediat în organul **Era socialistă**, unde şi eu şi redacţia care a publicat ceva cu asemenea titlu eram luaţi tare de tot. Rubrica mea a trebuit să dispară.

"ELOGIUL GAFEI" (1972). De altfel, în **Bunul simţ ca paradox** (C.R., 1972, p. 23), Alexandru Paleologu are un mic text intitulat chiar **Elogiul gafei**: "Iubesc gafeurii. Gafa îmi pare un semn de noblete, prin nonşalanţa şi dezinvoltura ei, prin lipsa ei de calcule şi oportunism (...) Gafeurul e distrat, ceea ce e expresia meditaţiei sau (a) contemplării; e greu ca un intelectual să nu gafeze niciodată. Gafa e o formă de cinism spontan şi candid; e veridică şi dezinteresată. (Dar să nu uităm: mai există şi lipsa de tact)". Şi datul cu oiştea în gard, în gropi sau în cap.

OMUL NEPOTRIVIT (1993). Exasperată de escaladarea corupţiei, opoziţia vrea să declanşeze o acţiune de dezvăluire şi eradicare. Pentru asta, convoacă în Parlament pe un general, care fusese şeful organismelor de control. Acela, însă, nu e în stare să lege două vorbe şi se face de rîs, bolmojind fleacuri. Gafă.

GAFA DE COTROCENI CU MOBIL IMOBIL (1994). Regimul comunist şi-a însuşit casele a mii de oameni. După '89, unii (puţini) dintre ei s-au adresat tribunalelor şi, pe hîrtie, le-au căpătat înapoi. Uitînd că există un principiu al separării puterilor în stat, şi că justiţia nu-i e subordonată, într-una din vizitele propagandistice prin ţară, preşedintele Iliescu s-a apucat să critice deciziile tribunalelor (care au restituit ce s-a furat!) şi să instige la nerespectarea lor. E sau nu o gafă?

GAFA INFINITĂ (1994). Un cunoscut cărturar român îmi relata recent despre un funcţionar cultural de la TV, care, în direct, grăia aşa: "După cum a spus **Lévy-Strauss**, Japonia este **imperiul semnelor"**. Afirmaţia îi aparţine de fapt lui Roland Barthes. Culturnicul a vrut s-o facă pe deşteptul şi a gafat. Normal. E o excepţie cînd respectivul nu gafează.

Virgulă finală. Am plasat şi eu cel puţin o găfşoară prin textul ăsta, dar n-are importanţă, ţara merge înainte.

George PRUTEANU

Fără titlu...

Parafrazînd un "cînticel", şlagăr al anilor '50, pot spune - din propria-mi experienţă, dar şi ca observator al celorlalţi - că nu e om să nu fi făcut o gafă: măcar o dată, doar o dată-n viaţa lui.

Asta vrea să zică, mai degrabă subînţeles decît argumentat, că gafa e un *act individual*: posibil numai în condiţiile liberei manifestări a individului, şi care-l exprimă pe individ.

De aici, o concluzie - poate excentrică, în raport cu tema dată: extins la scara întregii societăţi, regimul de liberă manifestare aduce individului o mulţime de oportunităţi - inclusiv sau *mai ales* în privinţa comiterii de gafe... E o simplă constatare, la îndemîna oricui priveşte realitatea imediată cu ochiul liber (de prejudecăţi), şi nicidecum o pledoarie ("criptocomunistă") pentru vreun soi de îngrădire etc.

Ba chiar aş merge mai departe, încercînd un (pseudo)paradox: gafa ca formă (specifică) de exprimare (exercitare) a libertăţii... Căci, să nu uităm, isterica pudibonderie comunistă dădea intenţionalitate (plus conotaţii subversive - cu urmări tragice, pentru individ) unei gafe oarecare. Mi-aduc, astfel, aminte ce-a păţit un grafician care - scriind lozinci pentru 1 Mai sau 23 August - a sărit litera "b" din cuvîntul "republică": anchetă, sancţiuni, demitere.

Cu alte cuvinte, şi aici, ca în atîtea alte domenii, se încerca socializarea (vulgară şi vulgarizatoare) a unui act individual, cum ziceam, şi gratuit: răspunderea lăţindu-se ca o "maree neagră" şi poluînd raporturi umane altminteri fireşti.

Asimilată în mod curent stîngăciei şi/sau neîndemînării şi explicată prin lipsa de coordonare în mişcări, gafa e - totuşi - altceva: fie şi numai pentru cele cîteva nuanţe pe care acest cuvînt (venit, prin franceză, din vechea provansală) mi le-a sugerat.

Se pune, deci, întrebarea: poate o instituţie să comită gafe? De dragul demonstraţiei (eventual, prin metoda reducerii la absurd), răspunsul ar trebui - măcar în prima instanţă - să fie "da"... Mais, dit André Wurmser...

O instituţie precum Serviciul Român de Informaţii nu e una oarecare: supunîndu-se regulilor jocului democratic, la a cărui corectă desfăşurare stă "de veghe (în lanul de secară"), regimul ei de funcţionare e oarecum altul... Dintr-o mie de motive, a căror detaliere nu-şi are rostul aici.

De aceea, răspunsul meu - asimilaţi-l, dacă vreţi, unei gafe - e tranşant: o instituţie precum S.R.I.-ul nu poate comite gafe. Poate gafa Ulieriu (probabil, chiar a făcut-o, şi nu numai o dată), poate gafa Măgureanu (deşi, din cîte-l cunosc, n-aş prea crede), poate gafa Icsulescu... Instituţia, nu!

Îmi veţi zice: dar "cazul Berevoieşti"?

Ei bine, vă voi răspunde prin cuvintele dlui P.M. Băcanu, cel care - de fapt - a creat, în presă, "cazul Berevoieşti"... Zice dl Băcanu, într-un interviu recent difuzat la TV de dl. Vartan Arachelian: "Să vă spun ceva: acuma, după ce le-am cam studiat şi noi din ce-am avut (...), eu le consider (...) nişte fleacuri, pentru că Securitatea chiar de fleacuri se şi ocupa".

Dacă pînă şi acest "atlet al derizoriului", care este dl. Băcanu, recunoaşte ("acuma") că "documentele" de la Berevoieşti erau "nişte fleacuri", căci - argument irefutabil - "Securitatea chiar de fleacuri se şi ocupa", eu ce mai pot zice?

Vorbind în termeni profesionişti, dezvăluirile pe care le aduce trecerea timpului au demonstrat că - aproape fără excepţii - cazurile care au părut, la vremea respectivă, "gafe" ale serviciilor secrete au fost, în realitate, rezultatul unor trădări, scurgeri de informaţii, abile operaţiuni de intoxicare... Uneori, cîte ceva din toate la un loc.

Ca atare, cititorului - care spera, din parte-mi, cine ştie ce dezvăluiri - i-aş răspunde tot cu un "cînticel": Să nu aştepţi vorbe mari de la mine...

Nicolae ULIERIU

Gafa politică şi politica gafei în presă

Se poate spune despre gafă, atunci cînd o identificăm în zona politicului, că a fost (şi rămîne) singurul element constant generator de progres de după Revoluţie. Judecata de faţă nu cere prea multe explicaţii, în măsura în care conţinutul ei nu are în vedere gestul politic ca atare, cît reflectarea corectă în conştiinţa publică a imaginii celor care deţin (sau vor să deţină) frîiele puterii în stat. Mulţumirile adresate minerilor în iunie 1990, ca şi propunerea adresată lui Mihai I de România de a se înscrie în cursa pentru alegerile prezidenţiale din 1992, au reprezentat tot atîtea ocazii pentru omul de rînd de a înţelege cam ce gîndesc domnii Iliescu şi Câmpeanu. Gafa politică (reală sau mimată) nu este însă doar apanajul celor ce se îngrijesc de soarta cetăţii. Gafele oamenilor de presă pot fi la fel de consistente. Diferenţa (dramatică) este că acest din urmă tip de gafă apare, fără nici o excepţie, ca un element dăunător interesului public. Un nedorit exemplu în acest sens l-a constituit oglindirea în presă a informaţiei reale (a se citi "de culise") din timpul desfăşurării, la Bucureşti, a lucrărilor Forumului Crans-Montana. Delegaţia Federaţiei Ruse, cea mai impozantă dintre toate, a avut o activitate mai mult decît semnificativă. "Personajele"-cheie au fost Arkadi Volski, preşedintele Uniunii Industriaşilor din Federaţia Rusă, şi vicepremierul Iuri Iarov. Nu este lipsită de interes o scurtă trecere în revistă a declaraţiilor şi informaţiilor obţinute atunci de la membrii delegaţiei ruse la Forum, texte care **nu** s-au regăsit în paginile din acele zile ale principalelor cotidiane din România.

Astfel, într-o întîlnire cu directori ai unor societăţi comerciale româneşti, Arkadi Volski a accentuat că prăbuşirea CAER a determinat o scădere cu 45% a producţiei industriale a Rusiei: "Sînt convins că România poate trăi fără Rusia şi Rusia fără România, însă cu ce preţ? Popoarele noastre nu ne vor ierta mai tîrziu. Şi celelalte ţări din fosta URSS simt lipsa schimburilor economice cu România. **În Est ar trebui să se revină la sistemul de decontări într-o unitate transferabilă, aşa cum era rubla transferabilă în cadrul CAER.** Europenii n-au fost proşti cînd au introdus ECU şi, oricum, ei au recunoscut că au copiat de la CAER moneda comună". Arkadi Volski a avut apoi o întrevedere (secretă) cu reprezentanţi ai conducerii industriei române de armament. Iată ce a declarat, legat de acest subiect,preşedintele industriaşilor ruşi: "Cred că trebuie reluate şi continuae legăturile care au existat între uzinele noastre. Trebuie să cooperăm, fiindcă domeniul industriei de apărare este unul foarte sensibil, foarte special. Por să vă dau atîtea exemple din acest sector, unde, din cauza încetării cooperării, uzinele voastre stau, iar noi avem de suferit".

În acelaşi spirit "evocator" s-au desfăşurat şi convorbirile Ion Iliescu-Iuri Iarov. La sfîrşitul lor, vicepremierul rus declara următoarele: "Ne-a interesat să aflăm căile prin care România face faţă şomajului, ce comisii se ocupă de această problemă şi cum lucrează ele. Am analizat şi stadiul cooperării din Comisia interguvernamentală care se ocupă de acordul pe acest an privind livrările de gaze pentru România. Toate cele enumerate mai sus pledează în favoarea dezvoltării relaţiilor noastre. În acelaşi timp, am conceput noi sfere de interes comun. **Am convenit că este necesar să aprofundăm relaţiile, nu numai la nivel economic, dar şi în domeniul culturii, al învăţămîntului şi la nivel interparlamentar, aşa cum a fost înainte. Şi acest fapt este un imperativ".** Despre cum au arătat relaţiile "interparlamentare" româno-ruse înainte, nu e mare lucru de spus. Mai amuzant (dacă n-ar fi tragic) e de identificat la ce "parlamente" se referea dl. Iarov. Să fie vorba de Marea Adunare Naţională şi de Sovietul Suprem? Oricum, merită de reţinut caracterul "imperativ" al demersului demnitarului rus.

Oficialităţile din spaţiul ex-sovietic prezente la Forum au fost însă suficient de transparente pentru a oferi chiar şi informaţii din domeniul, atît de sensibil, al diplomaţiei. S-a putut astfel afla că între România şi Ucraina nu se va încheia un tratat politic, ci doar o Declaraţie, care va fi semnată la Kiev, de către preşedinţii Ion Iliescu şi Leonid Kravciuk. Textul acestei Declaraţii a fost îndelung negociat de Ministerele de Externe ale celor două ţări. Documentul nu va face referire la pierderile teritoriale suferite de România în urma Tratatului Ribbentrop-Molotov, pentru a-l face acceptabil Radei Supreme de la Kiev. Soluţia de compromis la care s-a ajuns este condamnarea, la modul general, a consecinţelor unor tratate militare şi politice, fără ca acestea să mai fie nominalizate. Nefiind vorba de un tratat politic, este de aşteptat ca Declaraţia să aibă consecinţe juridice destul de neclare. Documentul ar urma să nu menţioneze denumiri precum "Bucovina de Nord" sau "sudul Basarabiei", pentru a evita protestul Kievului. În strictă legătură cu cele de mai sus, este demn de menţionat faptul că nici diplomaţia de la Moscova nu se arată nerăbdătoare să fie menţionat în textul viitorului tratat politic de bază româno-rus faptul că România a suferit pierderi teritoriale în urma Tratatului Ribbentrop-Molotov. Motivul ese acelaşi - evitarea declanşării unui veritabil scandal diplomatic între Rusia şi Ucraina.

Informaţiile de mai sus conduc la o concluzie care, previzibilă în fond, este sumară şi chiar incoerentă în fapt, dacă o căutăm în paginile de atunci ale ziarelor. **E clar că România suportă o presiune formidabilă din partea celor care reprezintă astăzi interesele dintotdeauna ale imperialismului rus.** Cum anume se descurcă puterea de la Bucureşti, cît de cinstit se opune ea acestei presiuni, ce şanse avem să scăpăm cu faţa curată din această teribilă încleştare - iată problemele pe care presa ar fi trebuit să le prezinte opiniei publice în perioada desfăşurării Forumului. Ce au scris de fapt ziarele atunci, se ştie prea bine: de la elemente pur anecdoctice (**Evenimentul zilei**), la aversiunea necontrolată împotriva actualei puteri, orice ar face ea (**România liberă**) şi pînă la analize mai mult decît modeste (**Adevărul**). Sigur, se pune întrebarea: în ce constă gafa de ordin politic pe care editorii de presă au făcut-o în acest context? Răspunsul este simplu: informaţiile folosite la realizarea materialului de faţă s-au aflat, sub forma unor buletine de ştiri zilnice, pe mesele de lucru ale redacţiilor principalelor cotidiane din România. Buletinele de ştiri aparţineau unei agenţii de presă particulare autohtone, al cărei nume îl trecem sub tăcere, pentru a nu crea impresia unei publicităţi mascate. Motivul pentru care importanţi oameni de presă au fructificat informaţiile în cauză este un mister numai pe jumătate. Dincolo de politica fiecărui ziar rămîne orgoliul mînuitorului de condei, care are uneori credinţa că lumea începe şi se sfîrşeşte odată cu el. Pentru acest tip de om, interesul naţional are exact dimensiunea articolului tematic pe care tocmai l-a pus în pagină. Cine face presă aşa, are cititorii pe care îi merită. Şi, în ultimă instanţă, gloria pe care, implacabil, istoria i-o oferă.

Mircea ZAMFIR

Crimă cu premeditare

Gafa e, poate, unul din păcatele cele mai mici pe care le putem comite; asta pentru motivul că, prin definiţie, ea este involuntară. Acolo unde lipseşte premeditarea, vinovăţia este, chiar şi-n justiţie, redusă la jumătate. Nu facem o gafă pentru că vrem să facem o gafă. Ea ne scapă de sub control, se iveşte în umbra neglijenţei, este produsul neîndemînării, efectul timidităţii, urmarea emotivităţii, consecinţa nefastă a unei intenţii de bună credinţă. In fond, nimeni nu vrea să gafeze, dar lumea e plină de gafe, iar unele costă viaţa. Vă dau ca exemplu un fapt divers: un paznic pus pe joacă, vede intrînd pe poarta unei fabrici pe un coleg. Ora era nepotrivită: colegul nu avea ce căuta la serviciu. Paznicul ia puşca din rastel, o pune la ochi, somează, apoi trage, uitînd că glonţul era pe ţeavă. Intîmplarea a fost relatată, în urmă cu trei ani, într-o gazetă din Iaşi. In termeni juridici, gafa asta se înscrie la rubrica "omor prin imprudenţă". Tot în acelaşi articol de lege se înscrie şi un şofer care intră, în exces de viteză, pe-o trecere de pietoni şi calcă un copil. Putem să comparăm cele două situaţii? Mie mi se pare că nu. Paznicul a vrut să se joace de-a ameninţarea, în timp ce şoferul, fără să-şi propună să comită o crimă, n-a respectat o regulă de circulaţie. Dar tot eu mă întreb: dar celălalt, paznicul, în joaca lui nătîngă, în "gafa" lui, n-a încălcat nimic? Nu cumva şi într-un caz şi în altul lipsa de prevedere e criminală?

Legile sînt făcute în aşa fel înctî să putem deosebi pe un făptaş de altul şi toate chichiţele avocăţeşti au rosul lor. Prima clauză care-l desparte pe-un ucigaş de altul este premeditarea. Dacă am întoarce, însă, lucrurile pe dos, şi nu am ţine cont de intenţie, ci numai de efect, am putea ajunge la concluzia pe care justiţia o pune între paranteze - că vinovăţia nu se măsoară întotdeauna în funcţie de scopul urmărit (lichidarea cuiva, de exemplu), ci de rezultatul acţiunii. Cineva pune la cale o crimă care nu reuşeşte, dintr-un motiv sau altul. Altcineva iese la plimbare cu maşina, cu puşca sau ia de jos o piatră şi de nervi o azvîrle înspre o vitrină. Tocmai atunci apare un trecător oarecare, iar piatra îl nimereşte în tîmplă. Omul moare pe loc. Morala noastră de toate zilele şi de toate legile îl face mai vinovat pe acela care pune la cale o crimă nereuşită decît pe zănatecul care aruncă o piatră. V-aş mai pune o întrebare care ar avea darul să încurce şi mai mult lucrurile, cu toate că sînt convins că juriştii au pus-o înaintea mea: dar dacă criminalul potenţial vine pe lume ca să facă justiţie într-un caz în care justiţia însăşi se arată neputincioasă din lipsă de probe, în vreme ce indolentul aruncător de pietre nu urmăreşte nici un ţel moral, dar ucide un om? Uite aşa: pe degeaba.

Primejdia care ne paşte,vreau să vă spun pe ocolite, nu e întrupată de oameniii de rea credinţă. Ii cam ştim, pe cît putem ne ferim de ei, îi izolăm, îi ocolim. Nu putem scăpa întotdeauna de lucrarea lor dar, preveniţi fiind, îi localizăm şi-n felul ăsta îi putem neutraliza. Gafeurii, însă, sînt tot timpul imprevizibili şi nu mai vorbesc aici de imprudentul şofer care intră în viteză pe trecerea de pietoni, ci de gafeurul de toate zilele, de omul paşnic, blînd şi drept, care ne poate arunca în aer cu tot cu familie, cu tot cu oraş, cu tot cu planetă, printr-o gafă inofensivă. Gafeurii sînt, pe deasupra, simpatici. Nu ştiu cum se face, dar gafeurul gafează în serie. În urma lui se întinde un cîmp de cadavre. Criminalul, dacă nu e caz patologic,omoară o dată şi bine. Gafeurul are zeci, sute de victime pe conştiinţă. Zîmbeşte confuz, cohetează cu viii, dar pactul lui adînc este cu moartea. Criminalul este recidivist în cazuri limită; gafeurul nu greşeşte niciodată. El recidivează în gafele lui şi cu cît gafează mai des, cu atît ne devine mai simpatic. Pentru că gafa, ca orice Accident, face viaţa noastră mai palpitantă, ne transformă în eroii unei aventuri neaşteptate, ne scoate din amorţeala pe care ne-o hărăzeşte destinul. Iar cînd o crimă este urmarea unei gafe, ne simţim eliberaţi de orice sentiment de culpabilitate. Nimeni n-a dorit să se ajungă la una ca asta. Iar noi, anonimii, ne trezim pe pagina întîi a gazetelor de mare tiraj şi chiar dacă ne înspăimîntăm de grozăvia faptei, nu putem să ne reprimăm satisfacţia că a mai trecut o zi în care, în sfîrşit, s-a întîmplat un lucru memorabil în viaţa noastră.

Val CONDURACHE

Noua generaţie a anilor treizeci (VIII)

Nu putea lipsi, din preocupările de început ale exponenţilor noii generaţii, dimensiunea politicului. O asalta din exterior cu o puternică presiune, determinînd fie rezistenţă tenace, fie opţiuni într-o parte sau alta. Mai ales că aceşti tineri intelectuali au fundat şi reviste cu denominaţie antinomică (**Dreapta, Stînga**), la care colaborau polemizînd, unii, între ei, destul de învăpăiat. H.H. Stahl, viitorul mare sociolog, se declara în 1933 hotărît antifascist: "Sunt antifascist cît poate fi un om cu înverşunare. Socotesc politica o penibilă necesitate. Las grija ei altora, rugîndu-i să opereze cît mai discret. Şi fascismului (atitudinea celui de dreapta, cît şi celui de stînga, bolşevic) nu-i iertat faptul că se face cumplit de simţit în toate domeniile vieţii" - (Henri H. Stahl, **Regizorii de mase, Credinţa**, I, nr. 14 din decembrie 1933). De altfel, la începutul aceluiaşi an 1933 anunţă public că-şi încetează colaborarea la revista **Dreapta**. Şi anunţă motivele. Unul se datora ponegririi, în această publicaţie, a prof. N. Iorga pe care tînărul Stahl îl venerează. Altul este, cum scrie tînărul sociolog, de ordin estetic pentru că atitudinea mea nu este a **Dreptei**, dar nici a **Stîngii** dv." (Idem, **Sentimental şi estet, Stînga**, II din 22 ianuarie 1933) Cam aceeaşi atitudine o va adopta şi Petru Manoliu în 1934: "Acest neam nu-şi va schimba niciodată cămaşa sa pentru nici una din cămăşile de fericire ale altor neamuri, indiferent dacă aceste cămăşi sunt brune, roşii sau albastre" - (Petru Manoliu, **Naţionalism sau cămăşi străine, Credinţa**, II, nr. 10 din 3 aprilie 1934).

Şi, în februarie 1934, în aceeaşi **Credinţa**, Sandu Tudor (directorul publicaţiei) identifica în Hitler pe cel mai mare anticrist care "s-a împodobit de curînd cu toate semnele apocaliptice ale Animalului anticristic". Şi, două luni mai tîrziu, blama deopotrivă doctrina de dreapta ca şi cea de stînga, de fapt extremismele celor două doctrine: "Toate erorile doctrinare de ultimă oră, aşa de deosebite, începînd de la dreapta şi sfîrşind la stînga: dictaturi, fascisme, hitlerisme, socialisme, bolşevisme etc. nu sunt decît una şi aceeaşi eroare, încercarea de a îndreptăţi animalitatea sub o formă fals spirituală, o rupere de polul spiritului. - (Sandu Tudor, **Căderea gîndului, Credinţa**, II, nr. 11 din 17 aprilie 1934)

Cîţiva tineri optează însă, încă din 1932-1933, pentru politica de dreapta, de fapt pentru extrema dreaptă. Octavian Neamţu, viitor sociolog în şcoala lui Dimitrie Gusti, exprima deschis, în 1932, astfel de opţiuni. Aştepta o revoluţie, firească naţională, pentru acest "popor tînăr şi ţărănesc". Cum va fi ea? "Revoluţia întemeietoare de stat românesc va fi dată de mişcarea de dreapta ce nu mai poate întîrzia fiindcă momentul social şi istoria nu mai îngăduie întîrziere" (Octavian Neamţu, **Revoluţia de dreapta, Dreapta**, II, nr. 3 din 18 decembrie 1932). Nu altceva credea Mihail Polihroniade, care va fi cel dintîi criterionist care va adera la Garda de Fier: "Numai o grupare tînără şi de dreapta, scria el în noiembrie 1932, poate realiza reforma statului întîi şi extinderea autorităţii pe urmă. ... A doua nuanţă specifică a dreptei româneşti e să statornicească legalitatea în care nici un partid democratic n-a putut s-o realizeze, să curme arbitrariul, să elibereze, după patruzeci de ani de parlamentarism şi zece ani de vot universal, masele româneşti de teroarea administraţiei noastre ultrademocratice... Va veni apoi sarcina grea de organizare juridică a statului român în cadrul corporatismului... Exemplul fascismului e pilduitor din acest punct de vedere" (Mihail Polihroniade, **Dreapta românească, Axa**, I, nr. 2 din 10 noiembrie 1932). In aceeaşi publicaţie va scrie, în ianuarie 1933, Vasile Marin, de pe atunci legionar, promovat mai tîrziu în demnitatea de comandant legionar: "Generaţia noastră nu mai constituie o zestre politică în mîinile nimănui. A luat cunoştinţă de mult de ea însăşi... De aceea oamenii generaţiei noastre nu apar numai ca lichidatorii unui trecut, demiurgii lumii noi poartă într-o mînă tîrnăcopul şi-n cealaltă mistria de zidire a unei alte vieţi. Noi credem în cultul forţei... Înlăturăm cu dispreţ stîrvul statului demo-liberal... Ţara românească are nevoie, în vremurile acestea, de oameni tragici şi "sintetici", adică de apologeţii unei singure ideologii: "Fapta" (Vasile Marin, **O singură ideologie, fapta, Axa**, II, nr. 5 din 22 ianuarie 1933). Tot aici, Nicolae Roşu denunţă un apel al unor intelectuali români (inclusiv Mircea Eliade) împotriva antisemitismului de stat din Germania: "Pe bălegarul democraţiei, stropit cu dejecţiunea spirituală a marei revoluţii, pot creşte nestingherite tot felul de ciuperci otrăvitoare. Umanitarismul intelectual poate polua şi el în voie. Să-i admirăm splendoarea utopică şi să-i înscriem o fişă în cavoul morţilor prematuri" (Nicolae Roşu, **O îndoită imposibilitate, Axa**, II, nr. 11 din 30 aprilie 1933).

Z. ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Sincretism

Luizei, în loc de cadou la aniversare

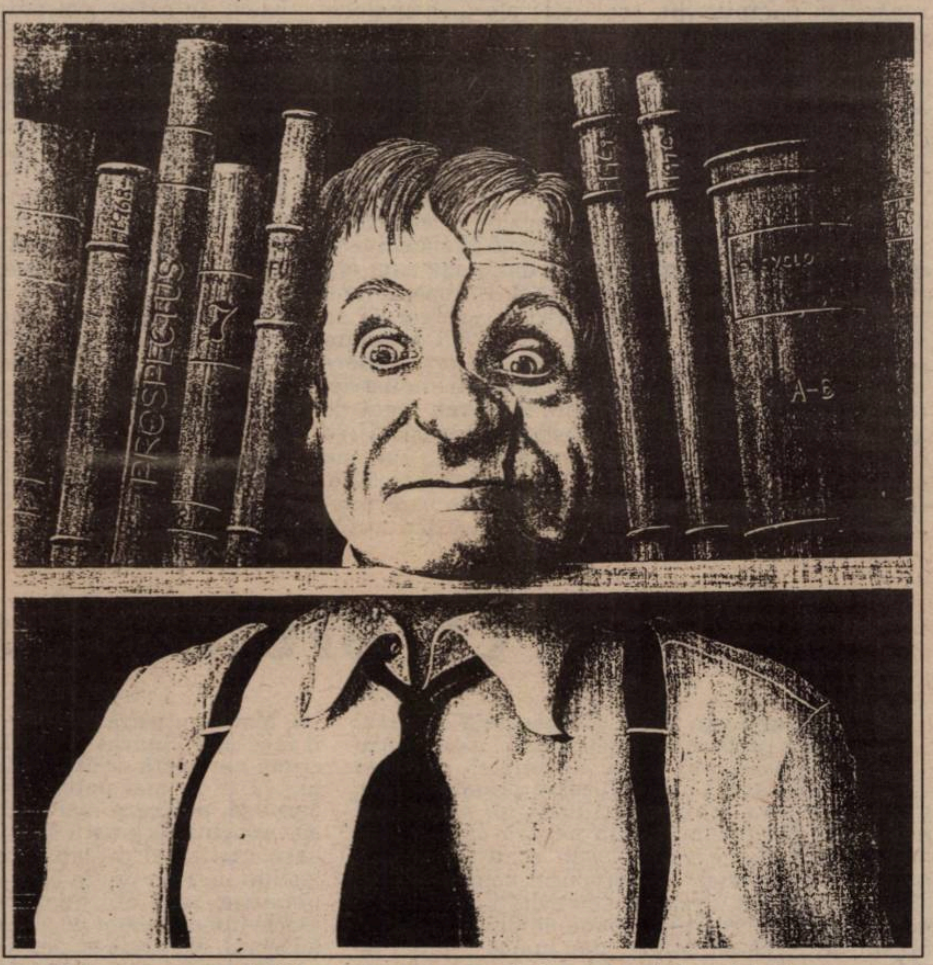

Iarăşi, am luat drumul de la Cluj spre Oradea. Cred că acesta şi drumul care duce de la Paris la Cévennes sînt traseele europene pe care le cunosc cel mai bine; îmi sînt acum familiare fiecare vale prin care am păşit, fiecare trecătoare străbătută, fiecare sat, fiecare burg traversat.

Oradea, fostă reşedinţă regală ungară, este, fără îndoială, un oraş surprinzător. Dacă omitem pentru moment urîţenia modernă care o împresoară, de o parte şi de alta a Crişului se învecinează două oraşe. Pe malul drept, centrul vechi, cu casele lui joase de tip baroc, neoclasic sau neoromantic, adăposteşte bătrîna şi puternica episcopie catolică, catedrala Sfîntul Ludovic (închinată lui Angevin de Napoli) şi impozantul ei palat episcopal care afişează un stil baroc hipertrofiat, în special capela anunţînd deja manierismul şi unde nici un centimetru pătrat al zidului nu e lăsat nedecorat. Totul e acoperit de fresce şi picturi ca şi cum încă din acele timpuri oamenii îşi exprimau astfel teama de vid, ca şi cum prisosul n-ar fi acolo decît pentru a disimula angoasa indescifrabilă de a nu mai putea contempla singur, faţă în faţă, moartea. Pe malul stîng, oraşul burghez, cu a sa arhitectură fin-de-siècle, cu imobilele în care volutele lascive se combină cu arabescurile neo-maure; unde pasajele acoperite cu vitralii strălucesc cu mii de pete colorate în lumina scenelor prerafaelite, în care faţadele atrag ochiul cu mozaicurile lor antichizante. Şi peste tot, stucaturi albe ornează imobilele zugrăvite în roz, oranj, verde, bleu, ocru sau roşu. Un kitsch enorm, care cu timpul a dobîndit farmecul nostalgiei, prezent acum în toate lumile pierdute. Primprejur, printre cilindrii verticali şi coşurile de uzină care scuipă nori mephitici negri şi grei, domină monotonia imperială a funcţionalului şi a neterminatului, paralelipipedele turnurilor de locuit şi şantierele de la sol.

Astăzi, (de fapt din 1978, data restaurării) palatul episcopal adăposteşte Muzeul Ţării Crişurilor, mereu polivalent, dar care, printre alte expoziţii, oferă o colecţie bogată de pictură modernă şi contemporană a artiştilor români, care ar merita să fie cunoscută şi vizitată (există acolo un foarte frumos tablou al lui Victor Braunner). Dincolo de prezentarea agreabilă şi aerisită, se poate astfel constata cum artiştii - cel puţin anumiţi artişti - în ciuda vicisitudinilor politice au fost implicaţi în principalele curente estetice ale epocii moderne, fără decalaje de sincronizare. Încă o dovadă, dacă mai era nevoie, că artiştii trăiesc altfel temporalitatea decît noi ceilalţi, bieţi comentatori.

După această vizită, m-a uimit din nou modul neîndemînatic de promovare a culturii, ba chiar incapacitatea dovedită de autorităţile româneşti care au ca sarcină punerea în valoare a patrimoniului ţării. Cum responsabilii politici guvernamentali, regionali, municipali rămîn prizonierii unor clişee elaborate între cele două războaie mondiale (nu doresc deloc să-l critic pe directorul Muzeului, Aurel Chiriac, care face mult şi bine, dar căruia banii nu-i ajung nici măcar pentru a elabora un catalog). Scandalul politic naţional provocat de instalarea la Tîrgu Jiu a operei monumentale a lui Brâncuşi a fost premonitoriu. Pentru cele mai multe din autorităţile culturale, cultura română înseamnă muzeele de etnografie, bisericile de lemn din Maramureş, kitschul rural din Cimitirul vesel de la Săpînţa şi mînăstirile din Bucovina. Desigur, sînt opere remarcabile şi-mi amintesc cu plăcere de peisajul autumnal de la Sucevţa sau de vîrful dealului care stă înclinat peste mînăstire pe fondul unei păduri sclipitoare reflectînd roşul, brunul şi albastrul frescelor bisericii. Dar România nu e doar atît. Există oraşe, în special în Transilvania, Oradea de unde scriu acum, Clujul şi centrul său istoric, bisericile lui gotice, clădirile Renaissance, bisericile baroce, palatele şi imobilele neoclasice, marea sa piaţă dominată de impozanta statuie a regelui Matias Corvin pe care domnul Funar încearcă s-o distrugă prin orice mijloace, ca şi cum memoria marelui prinţ umanist ar stînjeni desfăşurarea urîtului "Völkskish" la care ţine atîta. Mai e şi Sibiul sau Bistriţa şi casele lor medievale, toate adunate împrejurul pieţei centrale şi a bisericilor. Şi apoi să nu uităm o întreagă serie de orăşele care ascund minuni: Huedin şi templul său calvinist cu plafonul din casete pictate cu motive florale şi animale, cu pereţii acoperiţi cu ştergare decorative brodate cu figuri geometrice (Calvin se răsuceşte probabil în mormînt!), Aiud şi templul său fortificat şi Herrina, un sat mic între Beclean şi Bistriţa, dominat de o colină pe care tronează cea mai veche biserică din România construită în secolul XII de călugării cistercieni (din secolul XVI a fost biserică luterană, acum părăsită de ultimii credincioşi). Şi în toate aceste oraşe sînt muzee de artă contemporană, orchestre simfonice şi de jazz, ansambluri de muzică de cameră, care toate mărturisesc vitalitatea creatoare a artiştilor din această ţară; şi pentru a menţiona numai unul singur, am să amintesc doar originalul muzeu de gravură şi de desene de la Bistriţa, creat şi organizat de Oliv Mircea, concediat între timp de birocraţii culturale, pe scurt sînt atîtea lucruri de văzut, de privit, atîţia oameni de ascultat şi care oferă alte imagini ale ţării decît cele produse de clişeele postmoderniste şi pseudotradiţionaliste tocmai bune pentru a justifica ignoranţa ignoranţilor. Toate aceste opere, toate aceste monumente, toate aceste acte creative care se împlinesc sînt mărturia unei Europe orientale care a fost şi a avut o unitate spirituală şi estetică, care nu se identifică cu pălăvrăgeala găunoasă a fanaticilor neoliberalismului, noul "bonjurism" care nesocoteşte realităţile locale şi nici cu zăngănitul folcloric al fanaticilor spaţiului mioritic, care de fapt nu e decît "spaţiul lui Mitică".

Desigur, mai puţin spectaculoasă, există o Românie arhaică care n-are nimic comun cu kitschul vulgar al operetelor semănătoriste sau cu "nerozîile" lui Dracula, dragi agenţiilor turistice, hrană pentru cohortele de turişti vulgari. Contrastele, cele adevărate, nu ţin de pseudo. Le-am întîlnit pe cursul inferior al Oltului unde un olar vindea oale de lapte mergînd din poartă în poartă cu o căruţă încărcată la care trăgeau nişte căişori; le-am văzut de asemeni pe drumurile Transilvaniei unde ţăranii din Munţii Apuseni organizează convoaie de căruţe pline de butoaie şi putini, parcurgînd oraşelele şi satele; le-am văzut în prezenţa unui băietandru păzind o vacă blîndă care păştea iarba de pe marginea şanţului de la drumul pe care zeci de camioane internaţionale traversau în mare viteză pentru a deversa mana occidentală; aceste contraste le-am văzut şi la Izvorul Crişului în privirea tristă a unui bătrîn care mergea agale în urma măgăruşului său cu samarul de care erau prinse două bidoane mari de lapte; şi în fine, le-am văzut pe cîmpurile din Podişul Transilvaniei sau din Kalataszeg, unde de cum dă primăvara, zeci de bărbaţi, femei, adolescenţi, cu spatele plecat, ară, seamănă, sapă, plivesc, cosesc, seceră, conducînd atelaje prăpădite, unde geometria ogoarelor cu cereale, cu cartofi, a fineţilor artificiale, a păşunilor naturale, a pădurilor dovedesc vitalitatea unei ţărănimi care, regăsindu-şi proprietatea, munceşte din greu pentru a produce şi a supravieţui. Cel care ştie să se oprească şi să contemple această realitate este constrîns să mediteze la destinul modern al ţării. Şi nu în ghetourile intelectuale sau politicianiste unde circulă idei de-a gata importate ieftin, sau din sloganurile demagogice ale celor care "iubesc poporul" se poate înţelege sincretismul acestui arhaism remanent alăturat unei postmodernităţi cuceritoare: la un loc, toate aceste clişee nu traduc decît vulgaritatea parveniţilor care, prin toate mijloacele, îşi apără joase interese materiale şi menţinerea privilegiilor moştenite de la vechiul regim. Vai, a trecut vremea cînd elita intelectuală românească stimulată de Dimitrie Gusti se interesa de viaţa socială a celor umili! Din acest punct de vedere, lecţia lor de etică nu este încă însuşită.

Claude KARNOOUH

Oradea - Cluj, 26 iunie 1994

DREWERMANN:
reformă sau apostazie?

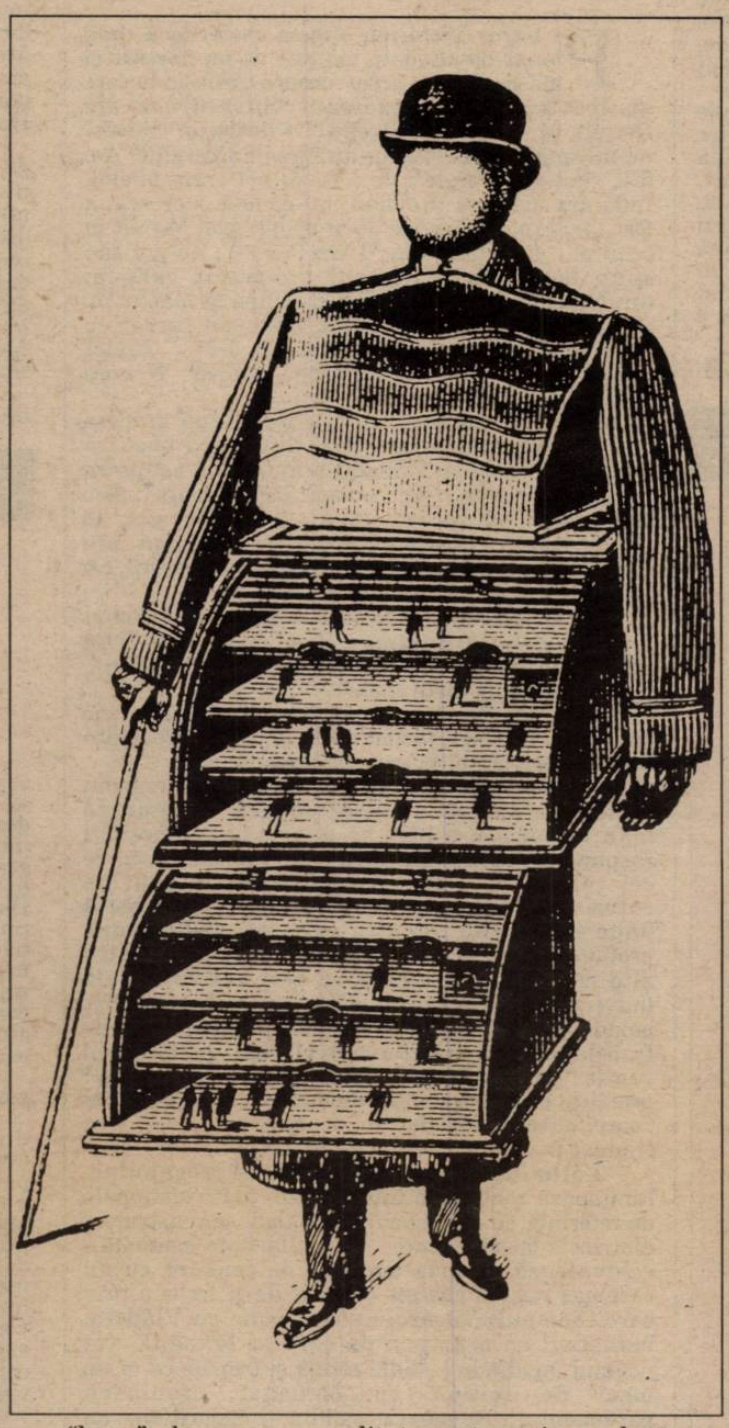

Mai ales în anii postbelici, Occidentul catolic s-a scindat între o **societas ecclesiastica** (ierarhizată, hermetică şi conservatoare) şi societatea civilă propriu-zisă, pe care o ştim cu toţii ca fiind secularizată, pragmatică şi liberală. Nimeni nu poate spune cum va arăta Occidentul religios al mileniului III, dar e clar că dezarticularea creştinismului apuseam de factură medievală (dimpreună cu ceea ce s-a numit **onto-teologia** sa) nu mai poate fi ascunsă. O serie de fapte atestă, de altfel, maturizarea acestui proces: laicizarea (cvasitotală) a învăţămîntului, succesul prozelitismului sectar fundamentalist, dar şi al unor practici para-religioase (de felul divinaţiei şi al astrologiei), înlocuirea treptată a simbolismului creştin printr-un imaginar de tip ştiinţific şi ecologic, criza vocaţiilor sacerdotale, dar şi cea a valorilor familiale (concretizată prin explozia cifrei divorţurilor şi prin generalizarea procedeelor anticoncepţionale) iată numai cîteva indicii înt-adevăr alarmante, pe care strategia de **aggiornamento** adoptată acum un sfert de secol cu prilejul Conciliului Vatican II nu a reuşit, din păcate, să le atenueze. Mai mult (şi mai grav, poate), memoria colectivă a catolicismului a intrat pe mîna specialiştilor, devenind subiect de dezbatere istoriografică sau obiect al unui discurs academic fosilizant. În loc să mai domine ansamblul vieţii sociale, în loc să mai influenţeze cugetele, categoriile filosofice, viziunile cosmologice, mişcarea ideilor ştiinţifice, criteriile educative şi recomandările morale, Biserica romano-catolică a ajuns în situaţia de a-şi folosi resursele misionare fie pentru a mobila orizontul de aşteptare al unor popoare din lumea a treia, fie pentru a se autojustifica în perspectiva unui viitor instituţional care, cel puţin în Occident, pare mereu mai incert.

Si, ca şi cum acest context (în care unii deplîng sistematizarea eşecului) nu ar fi fost deja neliniştitor, catolicismul european se confruntă, pe deasupra, cu o contestaţie internă care a căpătat, în ultimul timp, amploarea unui semnal de alarmă profetic. Ca şi în cazul Reformei protestante, iniţiaţii în secolul XVI de fostul călugăr augustinian Martin Luther, sediul acestei contestaţii este tot spaţiul germanic. Noul Luther - dacă nu cumva comparaţia e deplasată - pare a fi teologul şi preotul catolic Eugen Drewerman. Născut acum aproape 54 de ani, la 20 iunie 1940, Drewermann (de aici înainte, în text, D.) a studiat teologia şi filosofa la Paderborn şi Münster, după care s-a iniţiat în psihanaliză, avîntîndu-se concomitent în experienţa directă a pastoraţiei. Ca profesor de teologie la Paderborn, D. i-a citit mai mult pe Freud, Jung, Adler şi Shultz-Henke (promotorul aşa-numitei "neo-psihanalize pragmatice") decît pe Părinţii Bisericii. Sub girul teoretic al unor asemenea maeştri, el a pătruns în intimitatea de multe ori refulată a psihologiei clericale, cunoscînd, în toată diversitatea lor tipologică, acele drame umane pe care "spiritul regresiv" al catolicismului tradiţional le provoacă atît în rîndul preoţilor şi monahilor, cît şi în acela al familiilor laice. După publicarea unei serii de cărţi (a căror tematică a mers de la interpretarea psihanalitică a **Micului Prinţ** de Saint-Exupéry, pînă la raportul dintre frică şi culpă, sau la acela dintre minciună şi sinucidere), D. a dat publicităţii o adevărată bombă editorială intitulată **Kleriker. Psychogramm eines Ideals** (Walker Verlag, 1989) - pe care am citit-o în traducerea franceză tipărită de curînd (**Fonctionnaires de Dieu**, Paris, Albin Michel,1993, 758 p.). Numeam cartea "o bombă editorială" pentru că numai în Germania ea s-a vîndut în 250.000 de exemplare - record absolut pentru o carte de teologie. Sinceritatea necomplezentă a tonului, demistificarea unor tabuuri ierarhice, punerea în discuţie a ultimului mileniu din istoria catolicismului, contestarea infailibităţii papale, critica rigorismului moral care grevează magisteriul episcopal, iată numai cîteva dintre ingredientele acestui nemaipomenit succes de librărie. Dacă autorul a intrat în "ochiul ciclonului", ajungînd să încarneze un veritabil fenomen de societate, faptul trebuie explicat şi prin hiper-mediatizarea la care a fost expusă cearta lui D. cu episcopatul catolic local: insurgentul a devenit răsfăţatul opiniei, mai ales după ce poziţia sa a primit sancţiuni oficiale dintre cele mai dure (iniţial, retragerea atorizaţiei canonice de a preda teologia şi de a predica; ulterior, la 26 martie 1992, **suspens a divinis**). Aşa cum rezulta dintr-un sondaj apărut într-un săptămînal german, un preot din doi şi patru credincioşi catolici din cinci socoteau că sancţiunile impuse lui D. au fost nedrepte, în timp ce jumătate din cei chestionaţi se declarau gata să părăsească Biserica romano-catolică din pricina acestui scandal.

Ce susţine, în fond, autorul nostru? După el, catolicismul trebuie să se deschidă complet spre "lume"; de vreme ce realitatea este mai complexă decît discursul creştin tradiţional, schemele arhetipale tezaurizate de Biserică nu pot da seama de ansamblul fenomenelor cognoscibile. Deplîngînd această "parţialitate", D. abandonează termenii dogmaticii pentru a se instala în perspectiva psihanalizei. Cartea sa, care nu se doreşte a fi o critică radicală a catolicismului, se limitează **aparent** la studierea psihogenezei clericale, adică a acelor factori psihici care interacţionează în comportamentul social al peoţilor catolici. In prezenţa obiectului său de studiu, D. pleacă de la convingerea că, în cazul preoţilor catolici, **ego**-ul (nucleul psihic al personalizării şi al originalităţii creatoare) este treptat absorbit de reprezentările funcţionale ale **supraego**-ului ("conştiinţa socială" a individului). Altfel spus, educaţia familială, seminarială şi magisterială a viitorului preot îl obligă pe acesta să renunţe la sine pentru a se putea identifica la maximum cu funcţia sa bisericească. Fidelitatea faţă de dogma romană, abnegaţia şi disponibilitatea absolută faţă de ierarhia catolică sînt, pentru D., premisele anihilării personalităţii clericale: preotul devine un funcţionar fanatizat, care este pus în situaţia tragică de a îndruma existenţa celorlalţi fără a fi el însuşi o persoană împlinită din punct de vedere existenţial. Drewermann acuză o serie de lipsuri structurale care, spune el, ar fi transformat Biserica Romano-catolică (BRC) într-un grup egoist şi retrograd, dominat de atitudini sectare şi anacronice. În primul rînd este vorba, crede autorul despe incapacitatea BRC de a depăşi obiectivismul metafizic de origine scolastică: Dumnezeu este căutat în spaţiu şi timp (exact acolo unde El nu poate fi găsit), iar credinţa este verificată în factualitatea istoriei exterioare. În al doilea rînd, BRC ar fi pierdut principiul protestant, sensul gîndirii simbolice şi nervul existenţial în absenţa cărora discursul teologic se reduce la repetarea mecanică a unor postulate inexpresive şi neconvingătoare. Faimoasa formulă **Roma locuta, causa finita** (după ce Roma s-a pronunţat, orice dezbatere încetează) trădează, după D., duhul totalitar al curiei romane, din pricina căruia reflecţia lasă locul formulelor prefabricate, iar dialogul viu piere strivit sub monologul autorităţii. In sfîrşit, BRC ar fi rămas ostilă şi insensibilă faţă de "progresele" înregistrate de la Conre-Reformă încoace, de la filosofia iluministă, pînă la ştiinţele fizico-chimice ale veacului nostru şi la revoluţia psihanalitică.

După cum se vede, D. nu se mărgineşte - în pofida unor repetate declaraţii de neutralitate doctrinară - la critica psihologiei clericale. De-a lungul a sute de pagini ornate cu mărturii literare sau citate filosofice (Kierkegaard, Nietzsche, Jaspers etc.), de-a lungul unor dense capitole placate cu scheme freudiene, aluzii la diferite simbolisme sau la rolul terapeutic al muzicii, el pune deopotrivă în discuţie primatul papal, literalismul biologic al exegezei biblice oficiale, natura exterior-operativă a sacramentelor şi concepţia supranaturalistă despre efectele graţiei create.

Rădăcina acestor distorsiuni pare a fi celibatul sacerdotal obligatoriu. Idealul clerical catolic vea să facă din preot un înger, dar angelizarea acestuia, care nu este decît o rducere a persoanei la atributele impersonale ale funcţiei, are urmări nefaste. Preotul catolic stă deasupra comunităţii, dar cade în afara unei umanităţi asumate, ignorînd experienţele în virtutea cărora omul devine om deplin. Din păcate, critica lui D. (în care proiecţiile, identificările sau pulsiunile sado-masochiste, aşa-zicînd responsabile de "funcţionalizarea" conştiinţei clericale, reduc de fapt credinţa la o simplă **psihodramă**) denotă un resentiment anticlerical pe care declaraţiile "pozitive" nu izbutesc să îl mascheze. Numai că, atunci cînd îşi asumă rolul de "reformator lăuntric" al catolicismului, D. uită (sau ignoră) cîteva adevăruri în faţa cărora tezele sale nu mai rezistă. Pe de o parte, el generalizează la scara întregii BRC o situaţie de complezenţă şi de stagnare "burgheză" specifică cel mult Europei occidentale, dar inadaptabilă la diversitatea culturală a celor peste 1500 de dieceze catolice existente pe glob. E suficient să izolăm, de pildă,cazul BRC din Polonia: se poate oare spune despre clerul polonez - acest adevărat catalizator al luptei anti-comuniste şi rezervor al unui neîntrerupt martiriu - că nu este decît o castă de funcţionari refulaţi, complexaţi oedipian şi persecutori impersonali ai unei populaţii mereu păcălite? Desigur că nu. Pe de altă parte, atunci cînd exaltă **şamanismul** ca model ideal de preoţie, D. refuză o serie de evidenţe pe care lumea ortodoxă le cunoaşte dintotdeauna: a) intimitatea mistică şi duhul comunitar se pot foarte bine armoniza, întrucît interiorizarea credinţei nu se opune deloc exteriorizării acesteia prin cult; b) oriunde s-a produs (în Occidentul lui mai 1968 sau în gulagul bolşevic), dezinstituţionalizarea discursului creştin nu a adus oamenilor nici mai multă fericire personală, nici mai mult consens cultural sau spiritual; c) în Ortodoxie, dilema celibatului sacerdotal este rezolvată dual, în spiritul unei alternative posibile, care respectă libertatea fiecărei persoane consacrate. În spaţiul răsăritean - care ar putea inspira o evoluţie catolică libertară mai mult decît o religie arhaică precum şamanismul - sexualitatea nu este nici diabolizată, nici refulată sub presiunea instituţiilor bisericeşti, iar femeia are valoarea ei impecabilă, chiar dacă mariologia ortodoxă nu o declară pe Sfînta Fecioară **co-redemptrix** ("împreună-mîntuitoare" cu Hristos).

In cruciada sa pentru liberalizarea comportamentului clerical, D. absolutizează discursul freudian fără a ţine cont de conţinutul lui ipotetic, pur empiric şi hotărît tranzitoriu pe planul istoriei culturale. Iar atunci cînd identifică rădăcina tuturor relelor în actuala funcţionare a autoritarismului roman, el răstoarnă celebrul adagiu patristic **extra ecclesiam nulla salus** ("nu există mîntuire în afara Bisericii") dorind parcă să impună teza contrară, potrivit căreia mîntuirea nu s-ar putea obţine **decît în afara Bisericii.**

Desigur că, în ciuda acestor mărginiri partizane (şi, nu-i aşa, psihanalizabile) cartea lui D. va stimula reflecţia, va debloca anumite inerţii din nefericire reale, va suscita reacţii care vor produce probabil o seamă de clarificări finalmente benefice. Personal, consider că nu doar teologii catolici au obligaţia de a dialoga (căci despre dialog este vorba) cu opiniile drewermanniene. Dacă teologia ortodoxă ar participa la această controversă, atunci cadrele dezbaterii s-ar extinde prin includerea unor argumente capabile să demonstreze vitalitatea gîndirii religioase contemporane şi, prin urmare, şansele istorice ale creştinismului în mileniul următor.

Teodor BACONSKY

Bustul Thaliei

În prelungirea "Săptămînii absolvenţilor", Teatrul din Piatra Neamţ ne-a oferit o reprezentaţie cu **Bădăranii** (adaptată posibilităţilor scenice ale sălii Teatrului Mic). Nu **Bădăranii** lui Goldoni, ci **Bădăranii** Louisei Dănceanu (studentă anul IV regie, clasa Silviu Purcărete). Cheia viziunii regizorale este conţinută în prolog: mitul androginului. De aici, întreaga tensiune a relaţiilor bărbat-femeie. Lumea bădăranilor - un cerc închis - se caracterizează prin refuzul lucidităţii. Noi nu purtăm măşti, noi nu participăm la carnaval, noi nu mergem la teatru, spun personajele. Dar ele sînt măşti, existenţa lor e teatru. Spaţiul vieţii lor e scena - mereu aceeaşi, pe care o spală şi o respală, de unde Luciettele nu au nicicînd scăpare şi pe care orice Filippetto se arată a nu fi decît un Lunardo. Repetiţia obsedantă a fragmentului din Simfonia I de Mahler, folosit ca fundal muzical, contribuie, prin **mise en abîme**, la reliefarea ideii de statism, de imuabil camuflat de o mişcare aparentă, în gol şi fără rezultate. Momentele de **commedia del arte** adaugă un plus de culoare şi vivacitate unui spectacol profund original. Iar tînăra Oana Albu este mai mult decît o actriţă promiţătoare.

Simona BASARAB

Firescul de alaltăieri

Duminica, serviciu la domiciliu
telefonând la No. 2.31.55

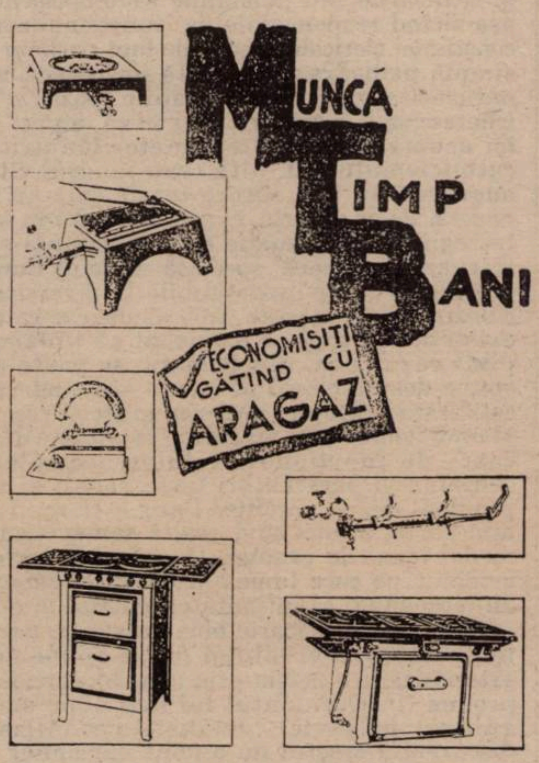

Demonstraţiuni gratuite la:

MAGAZINUL „SANITAS"

B-DUL BRĂTIANU No. 36. Tel. 2.31.55

Scrisori deschise

Mon cher B.,

„Buc. 8.04.'86

M'a paru très mal quand ta mère m'a dit que tu as été malade. Sper că eşti sănătos acum.

Veşti noi: D. şi-a luat un xilofon (40 lei). E, după cum o spune însăşi suma investită în el, un instrument plin de posibilităţi: 1 octavă 1/2! Fără diezi şi alte subtilităţi inutile: sculă cinstită! De fapt, ca să fiu sincer, notele sînt dispuse absolut după legile hazardului, dar aprox. în ordine crescătoare.

Sîmbătă seara, j'ai battu le quartier avec D., apoi, venind acasă, am aflat că m-a sunat O., ca să mă ia cu ea la un party şi mi-a lăsat nr. de tel. de acolo. Era de la I. şi a fost grozav, deşi am plecat (primii) după vreo 3 ore. Era o atmosferă f. boemă şi existenţialistă, se debitau fraze gen: "Muzica e ca şi dragostea, ori o faci pîn' la capăt, ori deloc". (asta cînd l-a rugat cinva pe ghitarist să cînte un cîntec la care uitase textul). I. a stat sur ma tête tot timpul: m-am simţit f. bine, mai ales că la sfîrşit mi-a dat un borcan cu dulceaţă de afine (super), ca să n-o uit, sau ca să nu uit seara respectivă - ceva de genul ăsta.

Băi, cred că duminică îţi vin prin unitate. Eventual mai scrie-mi şi tu în caz că - bietul de tine - mai ai energie. Nu de alta, dar nu prea am cu cine sta de vorbă pe aici.

Al tău, ..."

Din viaţa unui extremist de centru

ÎN PLIN BAHTIN

"Am scos şi Argentina, am înnebunit cu toţii"
(dintr-un ziar al vremii, luni, pe şase coloane)

Pe Calea Victoriei, o fostă casieriţă a unui lunar de altădată mă ţine de un nasture şi mă conjură să scriu despre ticăloşia la care am fost supuşi pe stadionul "Silverdrom" din Detroit, în meciul cu Elveţia. Ce ticăloşie? "Silver" nu-mi spune nimic? Silver nu înseamnă argint? Am fost vînduţi pe arginţi de o Iudă; noi eram mielul, Iuda era arbitrul tunisian, nu contează ce era, a fost henţ înaintea celui de-al doilea gol! Mă uit în ochii ei - au reflexe din "Twin Peaks" ; nu pot să-i spun decît că la umorul nenorocit care-mi caracterizează felul de a fi, nici echipa României nu a jucat bine. "Ni s-au făcut vrăji, au lucrat cu farmece..." "Cînd, dacă la pauză era 1-1?... Unde? La cabine?" Încasez următoarea replică: "N-aveţi nimic sfînt!"

Cornel Nistorescu, în cea mai bună cronică despre Mondialele de fotbal din presa noastră cotidiană, scria că "fotbalul a ajuns să eclipseze politica şi asta s-ar putea să ne coste". S-o eclipseze? E puţin spus: o devorează, o îngurgitează, o digeră şi ceea ce iese nu mai are nimic comun cu fotbalul, valorile şi axiologia lui, c-o fi avînd şi el o axiologie:

o victorie asupra Statelor Unite "face de rahat 5 ani de politică externă a României": ca politică agrară, "fotbalul a devenit, mai bine zis a luat locul, pîinii noastre de toate zilele";

negru pe alb, ţăranii, pe cîmp, în Bărăgan, zic ziariştilor că Hagi, jucînd acolo în arşiţa aceea din America, s-a gîndit la truda şi fericirea lor;

o bunică, în plină Piaţă a Universităţii - una din acelea care acum 4 ani se plîngea, desigur, că manifestaţia n-o lasă să doarmă şi nepoţii îi răspundeau că "manifestaţia nu deranjează decît pe cei vinovaţi" - strigă cu lacrimi în ochi de entuziasm: "Acum americanii o să caute pe hartă unde e România". Pentru ea, atom al României profunde, fotbalul e o didactică, o geografie, pentru alte mii, la fel de adînci, o dreptate, o morală universală, o sociologie a defiurilor şi dispreţurilor mondiale. Pentru Ion Cristoiu e un sistem solid de translaţie ca să caracterizeze cît mai pe înţelesul lumii "temporizarea la mijlocul terenului" practicată de preşedinţia României; ideile cele mai complicate devin simple şi accesibile dacă sînt traduse în limba careului de 16 metri!

Fotbalul invadează întregul vocabular, luminează mai toate înţelesurile, toate sistemele de referinţă: în Parlament, cu fotbal se construiesc diatribele opoziţiei care - într-o ilaritate asumată - echivalează propria moţiune de cenzură cu un cartonaş roşu şi găseşte rima facilă şi fericită prin care (domnul) Văcăroiu să consune cu Vlădoiu, monstrul cu crampon de care se leapădă tot neamul lapidîndu-l. "Sala strigă şi tropăie ca la un meci de fotbal" consemnează cronicarii parlamentari. De partea cealaltă, a majorităţii, un senator / poet, cu "Saturnalii" la bază, nu ezită să divulge, în plen, mîndru de ea, ce strigătură a comis la 5 dimineaţa, "cînd puhoaie de români treceau cîntînd pe strada lui", după 1-0 cu SUA: "Bill Clinton la Casa albă / plînge şi muşcă din halbă!" Cuvîntarea e repede reprodusă în presa timpului, să nu se piardă ideea.

Se ajunge într-o transă în care orice inepţie devine nevinovată din cauza binecuvîntatei veselii generale; se scrie un articol intitulat "Mirabila băşică" în care autorul, cîndva baschetbalist de clasă, socoteşte fotbalul ca "una din marile noastre frămîntări existenţiale" şi încheie cu speranţa că "Blaga nu se va răsuci în mormînt pentru profanarea din titlu". Chiar, de ce să se răsucească? Rareori o speranţă a convocat atîta macabru. Nu se va muri nici din asta.

Există un singur moment în viaţa unei populaţii cînd profanarea e acceptată pentru sacralizarea unei graţii căzute pe capul mulţimii, cînd graniţa dintre vulgar şi sfînt e cît se poate de fluidă, impuritatea coexistînd, ingenuă, nepedepsită, cu imnul de slavă, cu sentimentele înalte şi obscenităţile care transfigurează milioanele de necăjiţi: e carnavalul, bobocule! Nu-i cazul nici unui eseu despre disperare.

Cît nu omoară, cît se pupă cu poliţia, politica şi vocabularul unui carnaval - oricît de scrîntite, dar şi isteţe, oricît de vesele, dar şi stupide - devastează binefăcător limbajul luptelor de clasă, singurul care, azi, în zonă, ne poate prăpădi, lichidînd orice sambe, lambade şi serenade... Cît o să ne coste scăparea asta din ţiţîni? Şi de ce s-o dramatizăm pînă la revoltă...? E şi revoltă, da' e şi nostim, dă-o'ncolo! Vă place Bahtin? Luaţi puţin Bahtin, noaptea, şi vă trece!

Radu COSAŞU

„Moţul şi pomponul"

„Paris, 26 iunie 1994

Dragă..,

Am recitit " după 20 de ani" **Roger Ackroyd**, zău, este şi va rămîne o mică-mare capodoperă. Mă şi gîndeam în mintea mea proastă că ar putea sta la loc de cinste lîngă marile romane ale acestui secol ics-ics ca 2 "necunoscute".

De asemenea, ultima dată cînd m-am văzut cu ... mi-a arătat ilustrata ta din Italia. (Ai să rîzi, dar casa de pe CP cu tot ceea ce o înconjura mi-a amintit de o atmosferă "Carmen Sylva" - adică Eforie Sud). Da, am văzut filmul despre care-mi spui. Bineînţeles că trebuia să ne placă. Si, din nou, ai să rîzi, dar A. Hopkins mi se pare ca laleaua de pe verso.

A propos de "atmosferă, atmosferă", m-am gîndit de curînd din nou la tine cînd am fost în randevu la un viitor client ce locuieşte vis-à-vis de Invalizi. Se numeşte Major Lees şi a lucrat la ambasada britanică din Paris unde s-a şi stabilit la "ieşirea" la pensie. A fost "out in" India, Butan, Palestina şi, ca orice englez, adoră călătoriile şi (clasicele) poveşti legate de acestea. Printre alte activităţi a fost pentru un timp impresarul lui Yul Brynner şi consilierul lui Niarkos. Astea ca "la cerise du gâteau", adică pe moldoveneşte "moţul şi pomponul".

Pe curînd, te îmbrăţişez cu aceeaşi prietenie al tău..."

Bon de lectură

JULIO CORTÁZAR

Autostrada din Sud

(Povestiri)

Editura Minerva, 1994, 163 p., 1150 lei
Traducere de Luminiţa VOINA-RĂUŢ
Prefaţa de Adriana Popescu

In toiul verii, într-o zi cînd încă de dimineaţă soarele "ameninţa cu o groaznică dogoare", la 7 fără 10 minute, impiegatul din **Petiţiune**, aşteptînd să deschidă ghişeul, "gîndeşte la cine ştie ce"; la 7 fără 5 minute, deşi aude ciocănituri în oblon, "dă din umeri şi gîndeşte mai departe", iar la 7 fără 2 minute, deşi bătăile se înteţesc, el "îşi urmează gîndurile intime". Dar pe Caragiale acestea nu-l interesează cîtuşi de puţin, sugerînd cu maliţiozitate că un asemenea personaj nu se poate gîndi la nimic, sau doar la mofturi. Pentru Cortázar în schimb, aproape că numai un astfel de interval este interesant, cu întreg conţinutul lui de gînduri - fie vise, fie amintiri, fie simple jocuri ale imaginaţiei - care capătă putere asupra realităţii.

Dar cine sînt personajele povestirilor sale şi la ce gîndesc ele?

Pe **Autostrada din Sud** (sudul Parisului), inginerul din Peugeot-ul 404 dă proporţii temporale şi evenimenţiale uriaşe unei neplăcute, dar obişnuite perturbări de trafic astfel că, în plină "stare de necesitate", "trăieşte" o aventură cu fata din automobilul Dauphine - aventură imaginară pe care o proiectează mai departe, în condiţiile normale ale vieţii de la Paris, normale şi ultra-banale: "Se gîndi că vor merge la Paris şi că se vor spăla, că vor merge împreună oriunde, la el sau la ea acasă, vor face o baie, vor mînca, şi din nou se vor spăla, şi iarăşi vor mînca şi vor bea (...) Parisul era o baie şi două cearşafuri şi apa caldă pe piept şi pe picioare, şi o foarfecă de unghii, şi vin alb..."

Survolînd cu regularitate Mediterana, stewart-ul Marini din **Insula la amiază** este literalmente fascinat de una dintre insuliţele greceşti care, de pe hubloul avionului, îi apare ca o broască ţestoasă într-un acvariu: acolo ar vrea să trăiască, printre pescari, la ea visează, pentru ea suportă rutina zilnică a cursei Roma-Teheran, dar cînd visul va deveni realitate, acolo se va prăbuşi chiar unul dintre avioanele de pe cursa lui.

În **Toate focurile, focul**, un oarecare Roland - vinovat de a o fi părăsit pe o oarecare Jeanne - adoarme în braţele unei oarecare Sonia, lăsîndu-şi ţigara nestinsă, şi visează la dragostea tainică a unei patriciene pentru gladiatorul ucis în urma unei spectaculoase înfruntări. De flăcări va fi mistuită întreaga arenă din vis, flăcările iscate dintr-o atît de uşor de previzibilă neglijenţă îi vor mistui pe visătorul Roland şi pe iubita lui.

Funcţionarul la Bursă din **Celălalt cer** mărturiseşte: „Mi se întîmplă uneori să las lucrurile să meargă de la sine, să cedez teren, acceptînd fără nici o rezistenţă să trec dintr-o stare într-alta." Adică de la viaţa de familie a unui om cumsecade - fiu îndatoritor, soţ tandru şi viitor tată, negreşit responsabil -, la cea de vagabondaj, de uitare de sine, în compania seducător-primejdioasă a unei prostituate. Sau la amintirea unei astfel de vieţi, odinioară, la Paris, sau la dorinţa de a o retrăi, la Buenos Aires.

Cît de importante sînt pentru aceste personaje obişnuite gîndurile lor mai mult sau mai puţin banale, "mofturile" lor, cum le salvează de contingent, de plictiseală, care este pedeapsa pentru a fi trăit vreo împlinire, sau pentru a fi rîvnit măcar vreuna - aici se află zona de mister pe care Cortázar o explorează cu puterea secretă a unui magician, dozîndu-şi efectele de real şi de imaginar în proporţii greu de decantat, dar cu atît mai cuceritoare în planul naraţiunii.

Marina VAZACA

ERATĂ

In numărul precedent, în ultimul alineat al "Bonului de lectură" la Dan Stanciu, **Simetria fierbinte**, în loc de: "... metoda lui e **tehnică**, întrucît ingenuă", a se citi: "... metoda lui e **tonică**..."

Trecerea prin reviste

Cu ocazia sărbătoririi a cincizeci de ani de la debarcarea aliaţilor în Normandia, revista LIRE pe luna iunie consacră evenimentului un **Dosar** consistent. Rubrica "Iunie 1994, debarcarea în librării" oferă o selecţie de titluri - fie noi apariţii, ca **Le Secret du jour J** de Gilles Perrault, sau foarte numeroase reeditări, printre care spectaculosul album **Cronica celui de al doilea război mondial**, 729 de pagini de fotografii, documente şi comentarii scrise într-un alert stil gazetăresc, ce repun operaţiunea Overlord în contextul mai amplu al întregului război, best-sellerul lui Cornelius Ryan, **Ziua cea mai lungă**, după care s-a realizat şi celebra ecranizare cinematografică, sau, în replică, romanul **Sosesc!** al germanului Paul Carell, care s-a bucurat de un succes la fel de răsunător.

Interviul din cuprinsul Dosarului debarcării este acordat de Gilles Perrault, citat mai sus, scriitor ce trăieşte de mulţi ani în Normandia şi care, copil fiind pe vremea războiului, îşi exprimă regretul de a nu fi putut participa la evenimente altfel decît în chip de martor al activităţii de Rezistenţi a părinţilor săi; întrebat ce părere are de controversata propunere a oficialităţilor franceze de a-l invita la ceremonii pe Cancelarul Kohl, şi de scandalul provocat de anularea unor rezervări, făcute de veteranii canadieni, în favoarea unor personalităţi politice, G.P. a dat un răspuns tăios: "Pe 6 iunie 1944, Franţa nu a fost decît ringul. Noi nu eram reprezentaţi decît de cei 177 de membri ai comandoului Kieffer, de cîteva zeci de aviatori şi de cîteva sute de marinari. Viteji cu toţii, dar reprezentînd totuşi o cantitate neglijabilă. Acum comemorăm jertfa militarilor americani, englezi, canadieni. Puterea de decizie aparţine aşadar foştilor combatanţi, şi nu Franţei" (şi, într-adevăr, nu Franţa a decis în cele din urmă). "Cît despre dificultăţile făcute veteranilor canadieni care acum cincizeci de ani şi-au pus pielea la bătaie pentru noi, e o ruşine, iar vina o poartă numai tehnocraţii, cei ce nu sînt în stare să-şi asume această datorie. Să nu uităm că în ziua debarcării, Franţa nu a oferit decît nisipul!"

Tot în Dosarul debarcării, rubrica "6 iunie 1944 văzut de..." scriitorii francezi e dezamăgitoare: prin banalitatea unei simple notiţe, în cazul lui Gide, printr-o contabilizare anostă şi aceea înecată în apă de ploaie, în cazul lui Claudel: "Debarcarea a avut loc în Normandia prin intermediul trupelor aeropurtate, paraşutişti şi planoare. 4000 nave de transport, 11000 avioane. Ploaie.", a pronosticurilor reduse în cele din urmă la planul personal, în cazul lui Drieu La Rochelle:"... în orice caz, pentru mine şi alţi cîţiva, se pune problema de a profita de avantajul nemţilor, dacă el există, pentru a mă elibera în cele din urmă de aparenta servitute în care mă aflu faţă de ei. De aici ar putea porni şi iniţiativa unei regrupări a francezilor, dezamăgiţi de o parte şi de alta."; sau a scepticei dezabuzări a lui Paul Léautaud: "Dacă victoria va fi de o parte sau de alta, prea puţin contează! Dar se va pune oare problema unei reale victorii, nu va fi de fapt mai mult un aranjament? Problemele de viitor nu mă interesează. Nu mă interesează decît bucuriile şi suferinţele din timpul vieţii." Acelaşi "6 iunie 1944", văzut de astă dată de Ernest Hemingway, pe atunci corespondent de război, se înviorează de parfumul aventurii, al impresiilor notate printre explozii de obuze şi răpăit de mitraliere, toate transformîndu-se încetul cu încetul în scenariu cu rezonanţe patriotice: "... nu am pierdut nici un singur vas din pricina greşelilor tactice. Pierderile au fost numai de partea duşmanului. Iar noi am cucerit plaja" (din romanul **Drumul spre victorie**); în sfîrşit, tot "6 iunie 1944" capătă profunzimea meditaţiei prin însemnările extrase din **Jurnalul** de război al ofiţerului şi scriitorului german Ernst Jünger: "Vestea s-a răspîndit dimineaţa la Paris: pe mulţi i-a surprins (...). Primele semne ale atacului au fost reperate puţin după miezul nopţii... fără îndoială începutul marelui atac ce va înscrie această zi în istorie. De ce tocmai în acest loc, în acest moment? Întrebarea se va repeta de-a lungul istoriei (...) Citit **Histoire de Saint Louis** de Joinville. În anumite scene, cea a debarcării cruciaţilor la Damiette, de pildă, se poate vedea condiţia omului încununat de gloria cea mai desăvîrşită. Istoricul materialist nu surprinde decît suprafaţa lucrurilor. Nu cunoaşte diversitatea, singura care, în ţesătura istoriei, formează culori şi desene. În aceasta constă şi una dintre sarcinile noastre: să redescoperim diversitatea scopurilor. Cercetare ce presupune un grad mai înalt de obiectivitate decît cel oferit de pozitivism."

***

Ancheta aceluiaşi număr din LIRE propune o temă mai puţin gravă, încercînd să elucideze problemele legate de "un alt mod de a deveni nemuritor": "În urma căror peripeţii ajung scriitorii să-şi vadă portretul reprodus pe timbre şi bancnote, sau numele gravat pe plăcuţele din colţul străzilor? Cine a hotărît că Saint-Exupéry valorează cincizeci de franci (e vorba de noua bancnotă), sau de ce nici măcar un pârculeţ nu se numeşte Sade?" Ei bine, cînd vine momentul alegerii, factorii de decizie ai statului dovedesc maximă prudenţă şi se adresează talentelor consacrate - neapărat persoane la locul lor. "Pentru a fi servit bine şi cu loialitate literatura franceză, unora li se acordă însemnele onoarei de a ne ajuta să ne facem piaţa. Aleşii trebuie să îndeplinească însă condiţii foarte drastice, mai greu fiind să obţină favorurile guvernatorului Băncii Franţei decît admiterea la Academie. Sau trebuie să fie la fel de neprihăniţi ca o miss France ca să fie acceptaţi la casă." În general, cîţiva scriitori îşi disputâ întîietatea: Hugo, Descartes, Chauteaubriand, Molière, Pascal, Montesquieu, Corneille, Racine, Saint-Exupéry. De notat un gest îndrăznet, în ultimii ani: Marguerite Yourcenar a fost "timbrată" la numai şase ani după moarte. În schimb, Proust a fost respins din cauza homosexualităţii, George Sand din cauza comportării prea non-conformiste, iar Camille Claudel pentru că declanşase un scandal de proporţii. De-a lungul timpului, alegerea numelor de scriitori pentru botezarea străzilor a fost, pentru reprezentanţii naţiunii, şi un mod de a scrie istoria şi de a-şi marca teritoriul: "În timpul celei de a II-a Republici, Voltaire şi Beaumarchais au dat numele bulevardelor, tot aşa cum în zilele noastre primăriile comuniste i-au ales pe Louis Aragon sau pe Pablo Neruda, iar gaulliştii i-au preferat pe Malraux şi pe Saint-Exupéry". Record înregistrat în acest domeniu, în secolul trecut: "să ai strada «ta» încă din timpul vieţii, ca Victor Hugo care, între 1881 şi 1885 primea scrisori adresate astfel: **Domnului Victor Hugo, pe bulevardul lui, Paris.**"

***

Dintre cărţile recomandate de revista LIRE pe luna iunie, semnalăm:

"**K**" de Vassilis Vassilikos, autorul celebrului roman "**Z**" ecranizat de Costa-Gavras. "**K**" este povestea unui bancher (Gheorghios Koskotas), magnat al presei şi proprietar al unui club de fotbal, inculpat pentru uriaşe deturnări de fonduri. În 1989, această afacere a determinat căderea guvernului Papandreu. "**K**" este un om al mileniului III spune Vassilikos: întruchipează epoca banilor fictivi. A fost condamnat pentru a fi mînuit bani fictivi, potrivit vechilor legi ale societăţii industriale." La întrebarea: Care este diferenţa dintre "**Z**" şi "**K**", romancierul grec răspunde: "... asemănătoare cu cea dintre primii creştini, fanatismul lor, disponibilitatea lor pentru martiriu, şi instituţia bancară a Vaticanului din zilele noastre. Am încercat, în semn de provocare, un pariu cu mine însumi: să scriu "**K**", roman echivalent lui "**Z**", respectînd tendinţa ultimilor ani, cînd ideologia s-a lăsat depăşită de empirism."

şi

"Mémoires de Monte Cristo" de François Taillandier, autor care s-a lăsat şi el, ca mulţi alţii în ultima vreme, sedus de "pariul" pe un best-seller al secolului trecut, inventîndu-i o completare şi o continuare. Completare, pentru că "Alexandre Dumas a lăsat în umbră multe perioade din viaţa lui Edmond Dantes". F.T. umple astfel golurile şi ne lămureşte asupra copilăriei şi tinereţii personajului, asupra celor nouă ani care se scurg de la evadarea lui de la Château d'If, şi pînă la împlinirea răzbunării. "Urmărim evoluţia lui Dantes, personaj solitar, ce se obişnuieşte să trăiască în afara transcendenţei. În plus, romanul oferă toate explicaţiile politice necesare pentru înţelegerea epocii. Destinul fiecărui personaj se înscrie în perioada agitată a Restauraţiei, a monarhiei din Iulie, a intervenţiei Franţei în Spania. F.T. reaşază romanul lui Dumas în istorie firesc şi cu suplete." **(MaV)**

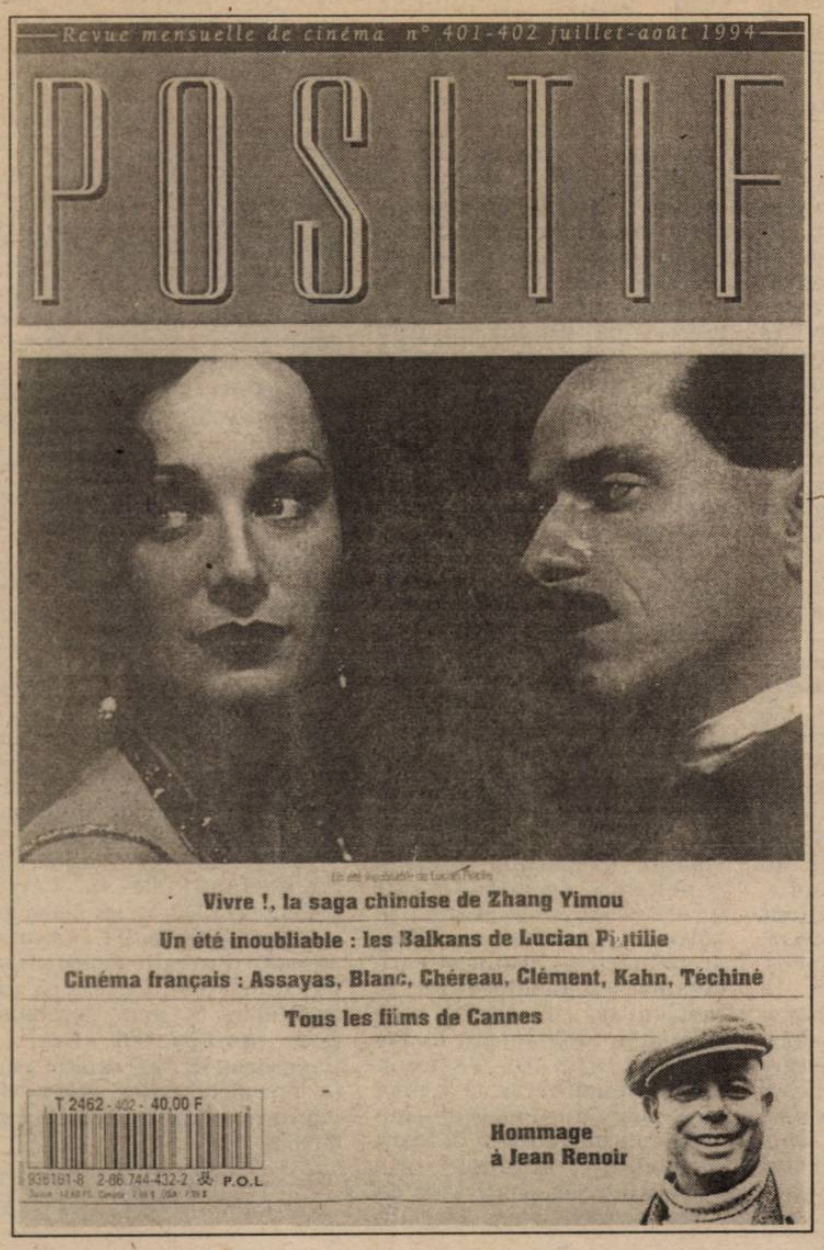

Pintilie „Positif"

O vară de neuitat - filmul lui Pintilie prezentat la Cannes - face coperta numărului din iulie-august al mensualului francez **Positif**, care explică, în editorial, raţiunile acestei alegeri: "A fost unul dintre absenţii palmaresului... Dacă dăm mai multă importanţă filmului lui Pintilie decît **Reginei Margot**, atît de lăudat de confraţii noştri, nu o facem din dorinţa de a ne detaşa ci din aceea de a ne afirma opţiunea în faţa presiunii mediatice. (...) **O vară de neuitat**, realizat tot de un imens regizor de teatru, film de epocă ce ne vorbeşte despre ce se întîmplă astăzi, posedă suficiente calităţi pentru a merita atenţia care nu i-a fost acordată decît cu prea multă zgîrcenie."

Titlul cronicii, care precede un interviu de patru pagini cu Pintilie, este "Farmecul discret al Babelului": "Am greşi văzînd în **O vară de neuitat** o alunecare spre academism - sub pretextul că Pintilie recurge aici la o evocare istorică tratată într-o manieră relativ lineară. Dacă nu regăsim, cu siguranţă, sclipirile baroce şi groteşti ale **Balanţei**, dacă nimic nu depăşeşte o anumită măsură, un anumit «bun gust», focul arde însă în continuare sub gheaţă. Pur şi simplu, revolta ia o formă mai intimă, mai secretă: deriziunii gogoliene a precedentelor filme îi succede o ambiguitate cehoviană, o combinaţie foarte subtilă de nostalgie şi ironie."

Cronica se opreşte asupra figurii emblematice a Marie-Thérèsei (interpretată magistral de Kristin Scott-Thomas) şi a sa "chute dans le temps" - "(pentru a relua o formulă dragă lui Pintilie şi compatriotului său Cioran)", nu uită să precizeze cronicarul; Marie-Thérèse, care citeşte **Albertine disparue** - prilej, pentru Michel Ciment, directorul publicaţiei, să-l întrebe pe Pintilie dacă aluzia la Proust era prezentă în nuvelă: "Nu, nici Mozart şi nici finalul. Însă baza conflictului se găseşte la Dumitriu. Mă amuza ca Marie-Thérèse von Debretsy, eroina mea, să citească **Albertine disparue** în acel loc pierdut. Ea trăieşte ignorînd realitatea.", precizează Pintilie.

Cronicarul vorbeşte, la rîndul său, despre acest personaj ca fiind o "Antigonă derizorie care nu ştie să opună raţiunii de stat decît lenifiante - şi narcisice - bune intenţii. În adolescenţa sa prelungită indefinit, care se derobează oricărei incarnări prin intermediul clişeelor româneşti (există ceva de midinetă la această cititoare a lui **Albertine disparue**...) şi care joacă rolul generozităţii din neputinţa de a o pune realmente în practică, există o orbire la fel de profundă, însă diferită de cea a militarilor români: în loc să ţină la distanţă crima politică, Pintilie ne trimite la propria noastră pasivitate de spectatori şi la eşecul foarte evident al unui anumit umanism european; el ne plasează chiar **în interiorul Răului**, pe această frontieră imprecisă (precum no man's land-ul în care se situează filmul) care desparte buna conştiinţă de barbarie." Iar Pintilie, în interviu, face această remarcă: "Comunismul este orice altceva decît un vid de putere. Disensiunile etnice, haosul pe care le constatăm astăzi nu pot exista decît atunci cînd există un vid de putere sau o legitimitate contestată. Din clipa în care puterea se impune cu brutalitate, diferenţele dispar. Noi am avut cele mai bune relaţii cu ungurii sub Ceauşescu. Luptele etnice, le poţi declanşa cînd vrei. E trucul acela subtil pe care l-a utilizat Dumnezeu cu Turnul Babel. Si asta se regăseşte în **O vară de neuitat**." (a.l.ş.)

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Un simpozion despre vlahi la Veria

În zilele de 25-26 iunie 1994, a avut loc la Veria, în Grecia, simpozionul ştiinţific internaţional cu tema **Vlahii în istoria elenismului: trecut şi perspective.** Organizat din iniţiativa primarului Veriei, Andreas Vlazakis, care se găseşte de 12 ani în fruntea administraţiei acestui municipiu, de un comitet ştiinţific format din universitari din Salonic (A.Trakatelis, I.Chasiotis, Vasiliki Papoulia, I.Koliopoulos, I. Kazazis, A.Bousboukis) şi de un comitet executiv format din reprezentanţi ai primăriei din Veria (K.Asanoglu, D.Vlachopoulos, E.Panagiotidis), cu sprijinul Asociaţiei vlahilor din Veria, simpozionul este cea dintîi reuniune ştiinţifică dedicată vreodată în Grecia, în chip exclusiv, vlahilor, adică aromânilor. Este vorba de un eveniment care, pe lîngă însemnătatea sa ştiinţifică de netăgăduit, are şi o semnificaţie mai largă, culturală şi politică, pusă în evidenţă de participarea, între alte oficialităţi, a trei personalităţi de rang guvernamental (Domnii Stelios Papathemelis, Ministrul Ordinii Publice, Ioannis Anthopoulos, Ministru adjunct al Educaţiei Publice şi Georgios Papastamkos, fost Ministru adjunct al Afacerilor Externe).

Aromânii sînt unul din grupurile cele mai puternic individualizate ale celor pe care germanii, slavii şi apoi grecii îi numeau **vlahi**, adică urmaşi ai cetăţenilor vorbitori de limbă latină ai Imperiului roman de răsărit. Strămoşii lor alcătuiau cîndva, împreună cu cei ai unor grupuri dispărute astăzi sau diminuate şi cu înaintaşii românilor din vechea Dacie, un masiv şi relativ omogen bloc etno-lingvistic, străbătut de Dunăre. Împrejurări istorice asupra cărora nu e locul să stăruim aici, invazia şi statornicirea slavilor şi a bulgarilor în Peninsula Balcanică în primul rînd, au determinat dizlocarea şi dispersarea principalelor componente ale vechiului bloc romanic oriental. Dacă la nord de Dunăre românii au evoluat în sensul închegării lor într-o puternică naţiune unitară, dispunînd de un stat şi o cultură superioară proprii, în Balcani nici unul dintre grupurile de vlahi nu a izbutit o asemenea performanţă. Intraţi în sfera de autoritate şi influenţă a unor centre de putere şi civilizaţie alogene şi aloglote, ei au evoluat divergent, s-au identificat cu idealurile politice şi culturale ale celor între care trăiau şi au sfîrşit, de cele mai multe ori, prin a se asimila total cu aceştia. Aromânii, cei mai numeroşi, mai viguroşi şi mai dotaţi cu puteri creatoare dintre vlahi, au fost prinşi de timpuriu în sfera de influenţă şi autoritate a culturii, bisericii şi statului bizantin, grecesc, de care au rămas ataşaţi cu deosebire, practicînd ca limbă de cultură limba greacă şi folosind graiul propriu numai pentru comunicarea curentă şi creaţia culturală orală, folclorică.

Familie de aromâni din Veria, la începutul secolului nostru

În perioada destrămării Imperiului otoman, a constituirii statelor naţionale, laice şi democratice din Sud-Estul Europei, pe ruinele acestuia, aromânii, locuitori ai unor teritorii disputate în mare măsură între greci, bulgari şi albanezi, au fost căutaţi ca aliaţi de competitorii la succesiunea turcilor, s-a încercat cîştigarea lor prin persuasiune ca şi prin presiuni. De partea lui, statul român a încercat, în numele originii comune, a latinităţii, să şi-i apropie şi, într-o anumită măsură, a reuşit să recupereze o parte dintre ei, prin reţeaua de şcoli şi biserici româneşti deschise, cu acordul Imperiului otoman, pentru aromâni, în Peninsula Balcanică. După definitivarea noii hărţi politice a Sud-Estului European, în urma primului război mondial, toate statele balcanice, năzuind la omogenizarea conţinutului lor etnic, au purces fără multe scrupule la disimularea existenţei aromânilor şi suprimarea mijloacelor de asigurare a persistenţei lor. Singură Grecia a respectat integral înţelegerile cu statul român, tolerînd existenţa şcolilor româneşti care însă, prin conţinutul programului de învăţămînt şi prin statutul lor erau, în fapt, instituţii de pregătire a aromânilor pentru emigrarea în România.

Dacă instaurarea regimurilor comuniste în Europa de răsărit şi în unele ţări balcanice a impus tăcerea asupra existenţei şi istoriei aromânilor pentru multă vreme, fapt petrecut şi în România, năruirea sistemului mondial comunist şi dezmembrarea Iugoslaviei, criza balcanică născută din aceste evenimente majore, cu perspectiva îngrijorătoare a adîncirii şi amplificării ei în continuare, în Macedonia şi în Epir, au readus în primul plan al atenţiei factorilor politici activi în Sud-Estul Europei pe aromâni. Din nou, ca în perioada destrămării Imperiului otoman, se scontează pe rolul care ar purea fi jucat de aromâni în beneficiul uneia sau alteia dintre părţile angajate în această criză. Dacă în Albania romanitatea aromânilor este redescoperită şi reafirmată pentru a se contracara, în numele ei, o eventuală extindere a influenţei bisericii greceşti asupra lor, în fosta Macedonie iugoslavă caracterul de minoritate etnică al aromânilor este invocat pentru a se da consistenţă conceptului de Macedonie a macedonenilor, o formulă de organizare politică elaborată în urmă cu decenii pentru a fi aplicată la o scară geografică mult mai largă decît a fostei republici create de Tito. Şi România este îmbiată, mai ales prin glasul şi pana unor intelectuali aromâni de formaţie românească, din ţară sau din exil, grupaţi în asociaţii culturale reprezentative desigur numai pentru aromânii din aceeaşi categorie, să se implice direct în criza balcanică, în calitate de parte interesată, fie pentru a-şi revendica, iarăşi, rolul de protectoare a aromânilor ca români de peste hotare, fie pentru a asuma misiunea de ocrotitoare a unei noi naţiuni romanice aromâneşti căreia să-i facă recunoscut, mai întîi pe propriul ei teritoriu, statutul de minoritate naţională.

Simpozionul consacrat rolului vlahilor în istoria elenismului la Veria, cu participarea unui număr considerabil de specialişti greci, uni ei înşişi aromâni, în cercetarea istoriei, graiului şi etnografiei acestor ultimi reprezentanţi ai romanităţii balcanice (Ph.Malingoudis, Eleuth. Alexakis, Achilleas Lazarou, Ant. Bousboukis, Ant. Koltsidas, V. Nitsiakos, Evang. Avdikios) şi în cercetarea relaţiilor româno-greceşti (V. Chiutsioutskas, Petros Liolios), alături de care au luat cuvîntul, prezentînd comunicări, şi specialişti străini (Joh. Koder, Tom Winnifrith, C. Iordan) a fost un bun prilej pentru a cunoaşte nu numai noi rezultate ale cercetării ştiinţifice obiective întreprinse asupra aromânilor (ele sînt numeroase mai cu seamă în privinţa etnografiei şi folklorului), ci şi modul în care lumea greacă contemporană concepe locul şi rolul aromânilor în evoluţia ei şi în evoluţia generală balcanică.

Ideea centrală care a fost promovată de vorbitorii din cadrul simpozionului, de nivel desigur foarte inegal sub raportul strictei specializări, dar foarte reprezentativi cu toţii pentru tendinţele culturale şi politice care-i unesc în chip impresionant este aceea că vlahii din Grecia alcătuiesc o componentă extrem de importantă a naţiunii elenice la a cărei propăşire politică şi culturală au adus, în toate timpurile, o contribuţie fundamentală. Sublinierea pregnantă a acestei idei încununează evoluţia conştiinţei publice greceşti din ultimii ani, care nu mai manifestă nici un fel de reticenţă în a recunoaşte originea vlahă, aromânească, a atîtor oameni de stat şi de litere din trecutul naţional. A reieşit în acelaşi timp din lucrările simpozionului preocuparea lumii greceşti de a asigura, prin mijloace adecvate, conservarea particularităţilor de grai şi tradiţie culturală ale aromânilor, dînd astfel bogăţie şi varietate ansamblului cultural naţional. Şi această preocupare, ilustrată prin chiar comunicările susţinute, îşi găseşte confirmarea în existenţa celor mai mult de 25 de asociaţii culturale ale vlahilor, grupate în Uniunea panelenă a asociaţiilor culturale ale vlahilor, menite să salveze şi cultive tradiţiile aromâneşti şi graiul şi care organizează anual întîlniri şi festivaluri folclorice în comunele aromâneşti, foarte adesea la Kato Vermion (Selia), lîngă Veria. O a treia idee, pusă în evidenţă în chip insistent, în cadrul şi în afara lucrărilor oficiale ale simpozionului, mai ales de către aromânii din Grecia, mîndri altminteri de individualitatea lor culturală şi de numele lor autentic, este că ei nu alcătuiesc şi nu doresc să alcătuiască o minoritate etnică, statut ce li se pare frustrant şi jignitor, ci numai o grupare cu specificitate culturală. În legătură cu această frapantă dorinţă de a fi socotiţi membri întru totul egali cu ceilalţi ai naţiunii elenice, aromânii participanţi la simpozion au ţinut să respingă categoric orice eventuală încercare de reactivare a politicii de românizare, promovate în trecut, prin şcoală şi biserică, de statul român, au repudiat încercarea de a-i privi drept români (**roumanoi**) şi nu vlahi sau aromâni.

Dacă argumentele prin care unii vorbitori, mai cu seamă dintre membrii asistenţei, au încercat să demonstreze fie originile străvechi, pur elenice, ale aromânilor, fie vechimea lor pe pămîntul Macedoniei, fie etimologia numelui de **vlahi** şi **ar(o)mâni** care-i desemnează au putut părea stîngace şi naive, exagerate şi neştiinţifice, voinţa lor de a fi, păstrîndu-şi specificitatea, membri deplini ai comunităţii naţionale elenice este un fapt de însemnătate majoră de care nimeni nu are dreptul să nu ţină seama cu respect şi seriozitate, cu atît mai mult cu cît el are rădăcini adînci într-un trecut istoric pe care mulţi dintre noi l-am perceput dintr-un unghi de vedere, totuşi, unilateral.

Grecia este nu numai ţara în care trăiesc cei mai numeroşi aromâni, dar şi cea în care se găseşte cuprins nucleul cel mai vechi şi mai compact de populaţie aromânească, acela din Pind, nucleul expansiv al Vlahiei Mari care a alimentat, prin răvărsări succesive de valuri de aromâni, mai toate regiunile balcanice în care îi întîlnim astăzi. Grecia este ţara în care, în pofida accidentelor istorice, – şi nu pot fi uitate uşor nici folosirea diversiunii aromâneşti de către Puterile Axei în anii celui de al doilea război mondial, nici recurgerea la aceeaşi diversiune de către comunişti în timpul războiului civil – aromânii au putut mai bine decît aiurea să-şi împlinească aspiraţiile şi să-şi menţină specificitatea. În sfîrşit, Grecia este, pentru România, un partener şi un aliat tradiţional, de care o leagă afinităţi profunde şi amintiri străvechi. Ar fi o neiertată greşeală dacă ne-am imagina că soarta aromânilor de oriunde şi oricum i-am dori poate fi îmbunătăţită împotriva Greciei sau fără ea.

Iată de ce cred că simpozionul de la Veria trebuie salutat, ca un prilej de serioasă reflecţie asupra aromânilor şi a evoluţiilor balcanice deopotrivă, ca un eveniment ce poate deschide, cum spunea Dl. Stelios Papathemelis, un capitol nou în istoria relaţiilor, dorite cît mai strînse, între România şi Grecia.

Nicolae-Şerban TANAŞOCA

Organizaţia Internaţională pentru Sprijinirea Gafelor Libere

Copiii lui Stalin

Este posibil ca o editură tînără şi dinamică, printre puţinele asemenea întreprinderi particulare bucureştene avînd un constant succes de public, să traducă în curînd o carte aparţinînd unui autor necunoscut la noi, apărută anul acesta la **Grasset**. Autorul se numeşte **Guy Konopnicki**, iar cartea poartă pe copertă un titlu intraductibil: **Au nouveau chic ouvrier**. Se poate ca versiunea românească să traducă titlul de pe manşetă: **Les enfants de Staline**.

Bine, şi ce legătură poate să fie între un eveniment editorial, despre care nici nu se ştie dacă va avea loc, şi subiectul numit **Gafa**? După opinia noastră, cartea lui Konopnicki ne poate fi de mare ajutor în definirea corectă a acestui termen, în fixarea coordonatelor sale româneşti. Altfel, există pericolul, pentru oricare observator al vieţii noastre politice, să se piardă într-un labirint de şabloane care nu explică nimic, în referiri la gesturi, declaraţii şi lozinci binecunoscute: "Apa este otrăvită în judeţele...", mulţumiri adresate batalioanelor minereşti, "I-mé-ghé-bé! Fa-ce or-di-né!", "Bi-bi-sí! Bi-bi-sí! Te ru-găm nu ne min-ţi!", "Toate hotărîrile adoptate de judecători (în cauzele privind casele naţionalizate) sînt în afara legii", "Poporul român este creştin ortodox!", "La sediul PNT s-au găsit arme şi droguri". Şi multe, multe altele, cu autori extrem de bine cunoscuţi, unii dintre ei de la San Francisco la Tokio.

Republica Sovietică Socialistă Franceză

Eroul cărţii lui Guy Konopnicki, evreu născut într-un lagăr de concentrare nazist, îşi datorează viaţa armatelor sovietice eliberatoare. Părinţii lui, militanţi comunişti cu stagiu în Spania republicană, îi dau numele Joseph, în cinstea Părintelui Popoarelor. După 1953, tînărul parizian Joseph Kaplan devine Jo Kaplan. Anii '70 îl găsesc pe omul nostru în conducerea ziarului **L'Humanité** şi membru supleant în Comitetul Central al Partidului Comunist Francez. Rămîne singurul comunist dintr-o familie în care Louis Aragon era, după război, ştiut pe de rost, şi în casa căruia portretul celuilalt Iosif, Vissarionovici Stalin, în aceeaşi epocă, trona pe un perete din sufragerie; la bătrîneţe, părinţii, mai ales tatăl, se transformă în sionişti înfocaţi.

Paginile în care sîntem plimbaţi prin zonele roşii ale Parisului deceniilor şapte şi opt, oferă oricărui răsăritean o mare surpriză: este o lume închisă, cu personaje care se comportă la fel, dar absolut la fel cu personajele din Bucureştii anilor de comunism. **L'Humanité** şi **Le Figaro**, de pildă, par să fie la fel de îndepărtate ca **Le Figaro** şi **Scînteia**, avînd tot aşa de multe legături. Pentru un cititor din Bucureşti, este de un umor nebun interogatoriul luat lui Kaplan de cadristul PCF, înainte de "alegerea" ziaristului ca membru supleant în Comitetul Central. Ca să nu mai vorbim de rezervele mentale pe care şi le formulează eroul principal în timpul "discuţiei tovărăşeşti", rezerve de un cinism înrudit cu al lui Zinoviev, cel din **Les hauteurs beantes**. Iar editorialele lui Kaplan din **L'Huma** par nişte traduceri în limba franceză ale operelor unor contemporani de-ai noştri, veterani de la **Scînteia, România liberă, Scînteia tineretului, Era socialistă** sau **Munca de partid**; vi le aduceţi aminte, sînt acele hectare de articole pentru care, ca să-şi spele păcatele, ziariştii formaţi de PCR au publicat cîţiva milimetri pătraţi de scuze, acum cîţiva ani. Savuroase sînt şi dezbaterile plenarei Partidului Comunist Francez, la alegerea unui membru supleant al Comitetului Central, semănînd foarte bine cu nişte discuţii pe aceeaşi temă, de la Bucureşti, din anul... Am uitat anul!

Spre finalul cărţii, cercul se închide. Tovarăşul Joseph Kaplan face o vizită oficială în Moscova brejneviană, unde se întîlneşte cu mai multe personalităţi cunoscute în epocă (inclusiv cu idolul de tinereţe al părinţilor săi luptători pe frontul spaniol: **La Passionaria**, chiar Dolores Ibarruri, despre care nici nu ştia că mai trăieşte, spre deosebire de comuniştii români, care o puteau admira în fiecare an la tribuna de 23 August). Se întîlneşte chiar şi cu ofiţerul căruia îi datorează viaţa, eliberatorul lagărului de concentrare nazist în care se născuse; acum, ofiţerul devenise general-erou, "afiş uman" arătat la toate ocaziile oficiale cu putinţă.

Trimisul partidului comunist "frăţesc" reuşeşte, în ciuda supravegherii tandru-tovărăşeşti a KGB-ului, să se plimbe prin Moscova cea adevărată, care nu avea nici un element comun cu imaginarul oferit drept realitate delegaţiilor străine. Reuşeşte să se plimbe prin cartierele muncitoreşti, printre bişniţarii de la hoteluri, pe străzile imense şi pustii, prin magazinele şi restaurantele care nu vînd mai nimic. Toate aceste experienţe îi ajung pentru ca, la coborîrea din avionul care îl aduce la Paris, să devină anticomunist. Mai departe, nu îi aflăm evoluţia. Nu ştim dacă merge "pe versantul celălalt", urmînd pilda colegilor Glucksmann sau Lévy. Deocamdată, va demisiona din PCF, asumîndu-şi toate riscurile.

Povestea din cartea lui Konopnicki (pe copertă, ni se sugerează că ar fi, într-o bună măsură, autobiografică) are mult mai multe amănunte, unele savuroase cu umorul lor amintind de Zinoviev şi Kundera. Dar noi le-am folosit numai pe cele care sînt utile pentru definirea corectă a termenului **Gafă** în accepţiunea sa românească.

Din paginile care descriu cîteva din **lobby**-urile roşii ale Parisului de după 1960, pentru cititorul din Est se confirmă un lucru care, aici şi acum, este o banalitate pentru orice om de bun-simţ. Dar pentru un francez care a traversat experienţa comunistă la el acasă (a traversat-o **după o alegere**, nu-i aşa?), chiar şi în 1994 este un merit să observe că apariţia unei societăţi totalitare nu are nevoie de ajutorul unei organizaţii teroriste sau de intervenţia unei armate străine. Sînt suficiente prostia, agresivitatea, oportunismul, naivitatea sau ticăloşia de acasă.

Ceauşescu nu făcea gafe niciodată

Konopnicki ni-i descria pe acei comunişti francezi de acum un sfert de secol, care erau la fel de îndepărtaţi de societatea "normală" din ţara lor, ca şi un editorialist de la **Scînteia** de Hélène Carrère d'Encausse. Ni l-am putea închipui pe adjunctul de la **L'Humanité** întrerupîndu-l pe Georges Marchais, de pildă: "Ce părere aveţi despre intervenţia sovietică în Cehoslovacia?" "Este adevărat că, deocamdată, Partidul Comunist Francez nu şi-a exprimat nici o părere despre Pactul Ribbentrop-Molotov?" "De ce nu aţi comentat pînă acum documentele apărute în presă, din care ar rezulta că PCF a fost finanţat şi din surse sovietice?"

Cam aşa ar fi putut să arate **gafa** cea mai mare pe care care ar fi săvîrşit-o un ziarist de la **L'Humanité**. O **gafă** de aceeaşi natură cu cea pe care ar fi putut-o comite, de pildă, un ziarist de la **Scînteia**, spunîndu-i lui Nicolae Ceauşescu, la conferinţa de presă de pe 6 martie 1977, cea de după cutremur: "Stimate tovarăşe secretar general, vă rog respectuos să comentaţi scrisoarea pe care v-a trimis-o, luna trecută, scriitorul Paul Goma."

O **gafă** identică ar face mîine un ziarist de la **Dimineaţa** sau de la **Vocea României**, întrebîndu-l pe preşedintele Ion Iliescu despre garantarea prin Constituţie a proprietăţii private în România, despre relaţiile sale cu Iosif Constantin Drăgan sau cu Slobodan Miloşevici, sau despre acordul pe care l-a încheiat cu fostul preşedinte Gorbaciov.

Pe ziaristul de la **L'Humanité**, o asemenea **gafă** l-ar fi costat slujba şi apartenenţa la PCF. Cu cel de la **Dimineaţa** sau de la **Vocea României**, nu ştim precis ce s-ar fi întîmplat. E mai uşor de ghicit soarta celui de la **Scînteia**.

Dictatorii se înmulţesc prin diviziune

Senzaţia de **identitate** pe care o are cititorul cărţii de care am tot amintit nu vine numai din contemplarea unei lumi comuniste reduse la scară, care izbuteşte să reproducă, în cele mai mici amănunte, pînă şi ticuri ale inteligheţiei roşii, atît de bine-cunoscute dincoace, în partea noastră de lume. După ce închizi cartea, nereuşind să scapi din labirintul comparaţiilor, începi să te întrebi dacă viaţa politică românească nu este plină, în 1994, de asemenea **lobby**-uri, afişînd cele mai diverse culori politice, la fel de izolate unele de celelalte.

Fiecare **lobby** îşi are codurile sale. Şi-a constituit "scara de valori" şi "ierarhiile". Liderii sînt mici dictatori, unii dintre ei fără să-şi dea seama. Fiecare îşi are propria **langue de bois**, ba chiar şi presa proprie. Desigur, unele s-au organizat în perfectă cunoştinţă de cauză; aşa sînt - o ştie o lume întreagă - cele din jurul actualilor centri ai puterii politice, unde se respectă cu sfinţenie o disciplină exersată ani de zile, în ciuda comediei "pluralismului de opinii", jucată atunci cînd adversarii trebuie induşi în eroare.

Alte **lobby**-uri, însă, au apărut în mod natural, ca asociaţii de oameni cu aceleaşi opinii (mai curînd, cu aceiaşi adversari ori cu aceiaşi idoli; opiniile acelea încă sînt încărcate de confuzii sau de inadecvare la realitate). Acestea se materializează, desigur, în asociaţii, fundaţii, ligi, ba chiar şi partide. Interesant este că, în timp, o bună parte din ele nu s-au desprins deloc de modelul urmat de **lobby**-ul descris în cartea lui Guy Konopnicki.

În ultimul număr al revistei **Meridian** (vol. I, nr. 5, ian.-apr. 1992), dedicat noilor şi vechilor semnificaţii ale termenilor "stînga" şi "dreapta", Dorin Tudoran scria o frază memorabilă: "Distincţia nu este neapărat aceea între dreapta şi stînga, ci între oameni ce cred în revoluţie, şi oameni ce cred în evoluţie."

Lobby-urile aparţin celor care cred în **revoluţie**.

Miraţi-vă doar în şoaptă!

Deocamdată, cei care cred în **evoluţie** nu pot face decît **gafe**. Pun întrebări. Le rostesc cu voce tare. Îndrăznesc să se mire. Nu în gînd. Nu în şoaptă. Au iresponsabilitatea de a-i spune celui de alături: "ai greşit" sau "nu sînt de acord cu tine". Îndrăznesc să semneze texte din care să rezulte că politologul A este un impostor, ca ziaristul B, opoziţionist în formă, este cel mai conformist în conţinut, că parlamentarul C face pledoarii deschise pentru reinstaurarea terorismului de stat, că eseistul D este autor de plagiate voluntare sau involuntare, că politicianului E i se aduc, de către directorul cunoscutei gazete F, cele mai mari servicii prin procedeul tăcerii oportune.

Autorii **gafelor** persistă în greşeala de a crede că, pentru a se naşte o viaţă politică adevărată, aici, în România, trebuie să apară partide adevărate şi nu trebuie acordat credit unor asociaţii apărute doar din spirit de imitaţie.

Tot **gafeurii** sînt cei care au memorie bună, cel puţin din ultimii patru-cinci ani, şi fac **gafa** să-şi amintească lucrurile cele mai năstrusnice cu putinţă (evoluţia lui Marian Munteanu între anii 1988-1994, de pildă, sau a lui Miron Cozma). **Gafe** săvîrşesc ziariştii care întreabă şi nu acuză, elogiază ori auto-elogiază, care au mai puţine certitudini decît liderii de opinie de pe Dîmboviţa.

Ultimul lucru de care au nevoie **lobby**-urile de care am vorbit este o presă independentă. Aşa se explică, de altfel, cvasi-inexistenţa unei asemenea prese în ţara noastră (nici măcar mentalităţile care să-i favorizeze apariţia nu există). Aşa se explică de ce **activişti** din 1989-1990, de pe ambele părţi ale baricadei (cu excepţia unor ghinionişti sau a unor naivi), au devenit peste noapte "politicieni" sau "comentatori politici", cu toate că unii dintre ei au legături precare pînă şi cu limba maternă.

Zilele trecute, un **gafeur**, unul dintre iresponsabili, care mai cred încă în **evoluţie**, îmi spunea că acum este mai greu ca pe vremea lui Ceauşescu. Dacă spui adevărul, cel pe care îl vezi, nu mai eşti erou. S-au dus vremurile în care ajungea să ai doar curajul de a nega aberaţiile propagandei naţional-comuniste. Acum, dacă spui adevărul, continua prietenul meu, autor perseverent de **gafe**, nimeni nu te mai ia în seamă, nici aici şi nici afară. Săvîrşeşti o **gafă** imensă; din punct de vedere social, asta poate însemna sinucidere. Pentru a persista în asemenea **gafe**, încheia amicul, cu un zîmbet care mi-a dat fiori reci, nu poţi fi decît nebun.

Nu ştiu dacă avea dreptate. Sînt încredinţat, însă, că autorul acestor rînduri nu a putut face, scriindu-le, decît o **gafă**. Atît de mare, încît sînt sigur că nici măcar nu vor fi tipărite.

Radu Eugeniu STAN

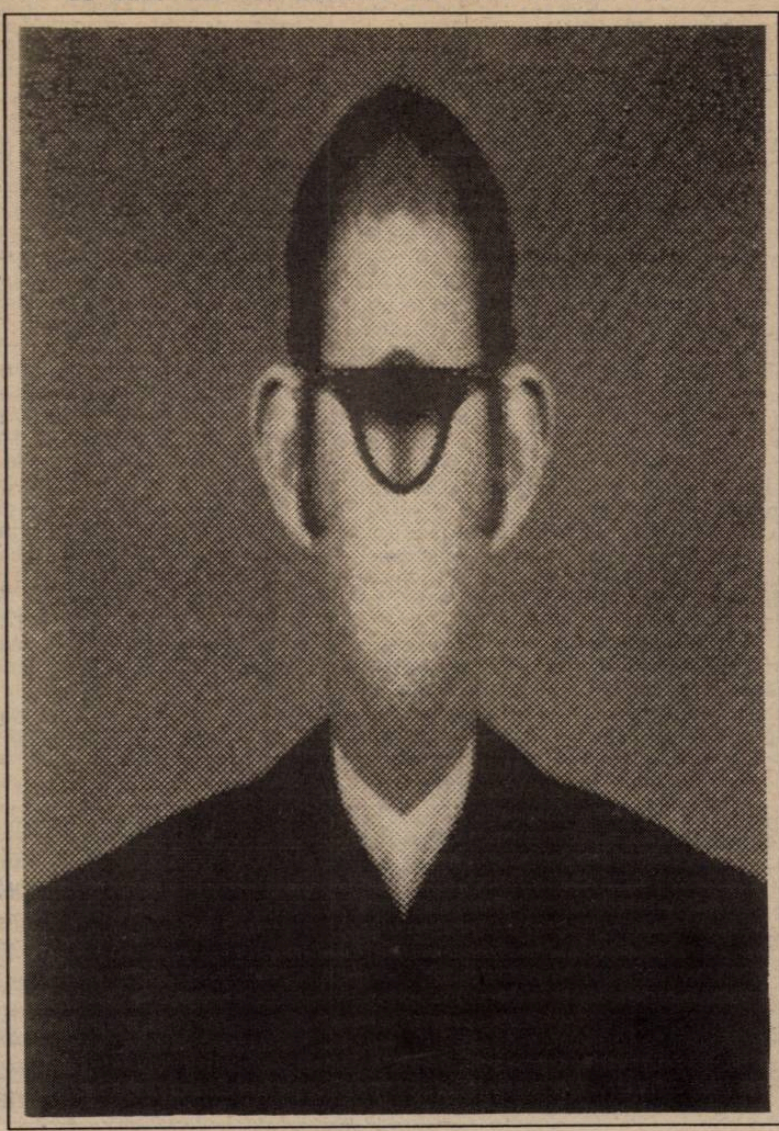

P.S. Am uitat un amănunt, destul de important, din cartea pe care am povestit-o. Am spus că **Joseph**, prenumele eroului principal, este legat de Stalin. Dar ghinionul său este că numele său şi al părinţilor săi este **Kaplan**. Kaplan se numea femeia care, în 1924, l-a împuşcat pe Lenin.

Scrisoare din Europa

Un Bob Dylan din Alexanderplatz

Wolf Biermann este un cîntăreţ de muzică folk. Pe vremea cînd era încă tînăr, în Berlinul de Est era socotit un Bob Dylan al R.D.G. Venea cu chitara în Alexanderplatz şi interpreta cîntece intime şi triste, de protest, care erau de fapt poezii - despre ce înseamnă să fii german şi să-ţi doreşti lucruri simple dar imposibil de atins, precum adevărul şi pacea, despre cum nu poţi şti pe ce cale să apuci pentru a ajunge la ele -, şi mii de est-berlinezi se strîngeau să-l asculte, crezînd că a-l asculta pe Biermann în Alexanderplatz era ca şi cum l-ai fi ascultat pe Dylan cîntînd la Berkeley în timpul Războiului din Vietnam - cu diferenţa că, în cazul lor, mai intervenea şi poliţia, care întrerupea concertele, şi uneori mai aresta şi cîteva sute de puşti pe care-i băga la răcoare cîteva nopţi ca să-şi facă autocritica şi să revină la gînduri mai bune. De obicei, îl arestau şi pe Biermann. Nu prea ştiau ce să creadă despre acest **Liedermacher** care se pretindea socialist, asemeni lor - chiar un socialist mai bun decît erau ei înşişi -, şi apoi susţinea că trecutul le aparţinea **lor**, Zidul era al lor (cînd toată lumea ştia că Nazismul şi Războiul Rece erau lucruri inventate de Germania de Vest), precum şi faptul că socialismul lor era corupt şi crud, total diferit de "adevăratul" socialism al poeţilor şi cîntăreţilor folk, al casnicelor ecologiste şi al pastorilor protestanţi promotori ai păcii.

Biermann era prea celebru pentru a-l putea ţine în închisoare o vreme mai îndelungată sau a-l trimite la Waldheim ori Cottbus, unde prizonierii politici dispăreau pînă ce Germania de Vest îi "cumpăra" pe valută forte şi sisteme computerizate şi limuzine destinate Politbiro-ului. De fapt, Wolf Biermann era un disident convenţional, un simbol al toleranţei Germaniei de Est, deşi poliţia era mai mulţumită atunci cînd cînta numai pentru prieteni, singur, în locuri mai puţin publice decît centrul capitalei, în cartiere ca Prenzlauer Berg, unde majoritatea caselor mai păstrau încă urmele războiului şi unde nu se mai adunau poate decît puştanii care vroiau să scrie sau să întemeieze o formaţie rock. Soseau din toate colţurile Germaniei de Est şi se adăposteau în casele părăsite din cartier pînă ce guvernul le dădea de urmă, şi apoi deveneau "chiriaşi" şi erau puşi să plătească.

În cele din urmă, poliţia a renunţat la Biermann. Acesta a cerut aprobarea să cînte în Germania de Vest - sindicatul metalurgiştilor din Germania de Vest, Union Metal, îl invitase să ţină cîteva concerte - şi a fost lăsat să plece. Undeva, între Köln şi Bochum, Biermann a auzit la radio, în maşină fiind, că i-a fost "anulată" cetăţenia est-germană şi nu mai putea să se întoarcă acasă. A ajuns înapoi la Hamburg, oraşul său natal, unde a continuat să cînte melodii triste şi să compună poezii la fel de triste despre exil, întrebîndu-se de ce pentru un **Liedermacher** păreau să existe atît de puţine alternative "socialiste" la lupta devotată pentru cauza socialismului în Germania de Est sau la lupta devotată împotriva acestuia.

Acestea se petreceau în noiembrie 1976. La data prăbuşirii Zidului, în noiembrie 1989, Wolf Biermann ajunsese un personaj la fel de necunoscut în Germania de Est pe cît pretindea să fie în Germania de Vest. Tinerii poeţi din Prenzlauer Berg imitau dadaismul - despre care unii dintre ei credeau că este o descoperire franceză post-structuralistă. Tinerii **Liedermacher** se orientaseră spre **punk rock** şi **heavy metal**. În Prenzlauer Berg, Wolf Biermann apărea acum la fel de desuet ca şi cîntecele sale - un hippie îmbătrînit din Hamburg, cu mustaţă pe oală, gîrbovit peste chitară, care, în Est, era bănuit că ar fi milionar.

Sascha - noul "spiritus rector"

Noul **spiritus rector** din Prenzlauer Berg era un poet numit Alexander Anderson. Nu era un poet foarte bun, dar, ca şi alţii, contribuise la ceea ce în Germania de Est trecea drept boemă. Francezii au găsit un cuvînt potrivit pentru Anderson: era **débrouillard**, ceea ce vroia să însemne că era şiret şi descurcăreţ şi-şi cunoştea interesul. Era bine cunoscut în mica lui lume drept bun organizator şi cu spirit întreprinzător. I-a pus în contact pe scriitorii pe care-i ştia cu grupurile rock apropiate lui, iar pe acestea cu pictorii; era cunoscut pentru petrecerile pe care le organiza la locuinţa prietenei sale - petreceri la care pictorii îşi expuneau tablourile, iar scriitorii îşi citeau poemele, grupurile rock îşi interpretau compoziţiile şi toată lumea se distra şi afirma convinsă că în Germania de Est protestul era încă viu şi puternic. Tipărise cu mijloace proprii cărţi cu desenele şi versurile acestor artişti şi se îngrijea ca ele să circule prin Prenzlauer Berg. Începuse să promoveze viaţa artistică din Prenzlauer Berg încă înainte de a se putea vorbi de o autentică scenă artistică. Vest-berlinezi în căutarea samizdat-ului din Berlinul de Est veneau în Prenzlauer Berg şi luau cărţile şi picturile pe care le găseau acolo, stabileau "contactele necesare în Vest" cu galerii şi edituri care trimiteau înapoi bani, procesoare de cuvinte şi tuburi de vopsea şi, mai ales, suscitau atenţia Berlinului de Vest, ceea ce reprezenta cea mai bună protecţie pentru un artist est-german. El reprezenta o sursă constantă şi secretă de aprovizionare cu materiale necesare, cu ştiri, benzi şi cărţi ale unor oameni despre care nimeni nu auzise vreodată vorbindu-se în Prenzlauer Berg.

Anderson a fost trimis în Occident în 1986, dar la vremea cînd a plecat reuşise deja să-i pună în contact pe poeţii din Prenzlauer Berg cu restul lumii, să-i facă să recite poemele lui Schwitters, să dezbată teoriile lui Jacques Derrida, Jean-François Lyotard şi Jean Beaudrillard şi să-i convingă că ei reprezintă o avangardă - nu numai post-structuralistă, dar şi post-deconstructivistă şi post-materialistă şi post-modernistă şi post-politică şi parte a oricărui alt "post-curent" despre care Anderson susţinea că se manifestă dincolo de Zid. Ieşiţi din şcolile unui stat poliţienesc, ei se simţeau eliberaţi prin poezie, estetică sau "măiestrie artistică". Stilul "Prenzlauer Berg" era să mergi acasă după una din serile de la Sascha Anderson şi să scrii pînă dimineaţă vreo două sute de poeme pe care să le intitulezi apoi **Dada** sau **Luminile oraşului**, sau pur şi simplu să te răcoreşti. Sascha era un tip stăpîn pe sine. Afişa o barbă nerasă de trei zile, asemeni lui Yaser Arafat sau bărbaţilor din reclamele americane pentru lenjerie de corp, purta un palton lung pînă la glezne şi ochelari mici şi rotunzi, ca de pe vremea bunicii, şi-şi tundea perie părul blond. Nu vorbea niciodată despre represiunea din Germania de Est. Părea să fie de părere că politica supremă era a nu face politică, iar protestul suprem detaşarea, şi probabil că arta supremă era fie puerilă, fie de neînţeles, sau şi una şi alta, pentru că el nu-şi expunea niciodată opiniile. Niciodată nu vorbea despre sine. Nimeni nu ştia nimic despre Sascha Anderson. Nimeni nu ştia de ce poliţia secretă - **Staatssicherheitsdienst** sau **Stasi** - nu-l vizitase mai devreme, deşi oamenii bănuiau că în cele din urmă tot cei din Stasi l-au expulzat. Prietenii săi de acasă erau bucuroşi să-l aibă pe Sascha în Berlinul de Vest, zbătîndu-se pentru ei. Era, de unul singur, o adevărată agenţie de impresariat între Est şi Vest, creînd micii senzaţii de celebritate şi asigurînd traficul - fiind, după cum se spunea, cu totul diferit de Wolf Biermann, care se îmbogăţea în Hamburg făcînd pe tristul şi îndureratul. Se zvonea că relaţiile dintre Biermann şi Anderson nu erau tocmai cordiale şi că această animozitate avea mai degrabă o bază literară, pentru că Biermann era un scriitor demodat - în genul anilor '60 -, care scria despre propriile sentimente într-o manieră densă, directă, jenantă chiar, în timp de Anderson şi prietenii săi aveau mai degrabă o tehnică sugestivă şi modernă şi scriau despre lucruri pe care nimeni nu le putea descifra. Se mai susţinea că totul era o chestiune de atitudine: Biermann îşi pierduse stăpînirea de sine şi protestase în timp ce Anderson aşteptase, "îşi făcuse treaba" şi lăsase politica să-şi urmeze cursul. Şi din nou era o problemă de politică, deoarece Biermann, al cărui tată era evreu, s-a ridicat împotriva "pacifismului" german din timpul Războiului din Golf, cîtă vreme Anderson, desigur, nu a făcut nici un comentariu despre război. Dar, în cele din urmă, s-a dovedit că totul era o chestiune legată de reputaţie.

Cînd Biermann a fost distins cu Premiul Georg Büchner - cel mai important premiu literar naţional, acordat anual "unor scriitori şi poeţi care scriu în germană... şi au avut o influenţă majoră în modelarea culturii germane contemporane" - la o ceremonie la Rathaus în Darmstadt, oraşul natal al lui Büchner, a ţinut un discurs aprins despre "vremurile întunecate" din Germania şi despre ce ar fi făcut un adevărat socialist, precum Büchner, cu socialiştii din Republica Democrată Germană, care au reuşit să rămînă la putere atîta amar de vreme pentru că o sută de mii de agenţi Stasi avuseseră grijă ca restul populaţiei să-şi spioneze prietenii, iar oamenii fuseseră atît de supuşi încît nu au fost nici măcar capabili să formeze o mişcare muncitorească precum Solidaritatea sau o mişcare pentru drepturile omului precum Carta 77. El afirma că orice urmă de curaj dispăruse din RDG. Existau cîţiva oameni curajoşi - a numit pe unii dintre ei - dar, în cele din urmă, pînă şi "opoziţia" s-a dovedit a fi plină de spioni Stasi şi informatori, şi a mai dat **cîteva** nume. Ultimul informator de pe listă era Sascha Anderson. Nu a spus: "Sascha Anderson". A spus: "Acel diletant mîncător de rahat Sascha-Cur cu pene, un spion Stasi, care încă mai face pe copilul răsfăţat al Muzelor în speranţa că dosarele nu o să-i fie aduse la suprafaţă" - pentru că toată lumea ştia cine era Sascha, toată lumea îi spunea Sascha, Sascha avusese grijă de reputaţia sa. Era **débrouillard**. Era informator plătit. Avea treizeci şi opt de ani şi îşi spionase prietenii din Germania de Est şi apoi din Germania de Vest, încă de la vîrsta de şaptesprezece ani.

Boema berlineză, o invenţie Stasi ?

Există oameni în Germania care sînt de părere că boema din Prenzlauer Berg fusese o invenţie a Stasi-ului şi că totul gravita în jurul limbii germane - mai exact, al controlului posibilităţilor politice şi a întrebuinţărilor "subversive" ale Germaniei prin gruparea unei generaţii de viitori Biermanni, scoaterea lor din singurătatea propriilor case şi concentrarea lor în jurul unor serate, cenacluri şi tipografii clandestine, unde puteau fi supravegheaţi şi încurajaţi să se trădeze unii pe alţii, iar apoi distraşi de la politică şi eventualele tentative de protest cu ajutorul unor texte obscure şi modele estetice sofisticate, pentru înţelegerea cărora nu aveau nici educaţia, nici experienţa necesară, şi adesea nici măcar capacitatea intelectuală. Acei oameni îşi amintesc acum că germana lui Biermann - crudă, concretă şi relativ "inofensivă" în Germania de Vest - era considerată extrem de subversivă în Germania de Est, în timp ce "stilul nebulos, metaforic" promovat de Anderson era considerat inofensiv în Germania de Est, dar era desigur senzaţional şi subversiv după standardele Germaniei de Vest. Bineînţeles, este imposibil să ştim dacă stilul din Prenzlauer Berg fusese o manevră cinic programată, sau o reflectare a tulburărilor propagandei oficiale, sau un comentariu la aceasta, o fugă de aceasta, sau doar o poză lirică adolescentină. Un bătrîn romancier din Prenzlauer Berg, Adolf Endler, i-a replicat lui Biermann, acuzîndu-l că vorbeşte **Wehrmacht Deutsch**. (Învinuirea, după Biermann, fiind aceea că oricine vorbeşte direct şi spune limpede şi răspicat adevărul, este un fascist şi ar trebui să poarte cizme cazone, alături de, probabil, Luther, Brecht şi Büchner). Într-adevăr, o ziaristă germană pe care o cunosc mi-a mărturisit că după discurs a auzit lumea pe la petrecerile mondene din Hamburg numindu-l pe Biermann "cel mai bun scriitor al nostru după Martin Luther". Este foarte posibil ca germanii de astăzi să vadă în "limba germană" un purtător al unor astfel de imperative morale tocmai pentru că ei, germanii, au abuzat de propria lor limbă de atîtea ori în trecut. Şi au abuzat în interesul unor cauze mult mai cutremurătoare decît versul liber. Romancierul elveţian Jürg Laederach, care şi-a petrecut mult timp în Germania, a afirmat odată că ceea ce face Germania să pară atît de nemiloasă - văzută de dincolo de Rin, din germanofonul Basel - este tocmai faptul că germanii pot folosi "actele de limbaj" pentru a extermina.

Günter Grass, care se afla la Darmstadt alături de Biermann, l-a acuzat că a folosit în discursul său un "limbaj Stasi" şi l-a supranumit "Wolf Marele Inchizitor". Ulrich Greiner, redactorul paginilor culturale de la **Die Zeit**, i-a obiectat ineficienţa probelor pe care s-a întemeiat rechizitoriul său, iar un alt ziarist era de părere că a folosit vocabularul unui "radicalist al anilor '60"; Freimut Duve, editor şi deputat social-democrat, a afirmat în **Frankfurter Rundschau** că Biermann nu are maniere şi ar trebui să înapoieze banii de premiu, o sumă ce se ridica la 36 000 dolari. Laederach însuşi a susţinut că a îndrepta atacuri politice împotriva propriei tale concurenţe, cum s-ar zice, este "împotriva principiilor discursului politic". Mesajul era, de fapt, că germanii care folosesc "acte de limbaj" pentru a ataca alţi germani nu fac decît să creeze o stare de nervozitate generală.

Dar, firească, ţinta principală a bombardamentului a fost Anderson. Se prea poate ca în Prenzlauer Berg Sascha să fi scris rînduri ceţoase (precum: "căci eu îţi sînt / sora poala şi masca / cu două feţe fără de profil totul / cuprinzînd un vas plin cu haos plin cu goluri / ale ştiinţelor-singure"), dar rîndurile pe care le-a scris superiorilor săi, la vreo doi kilometri depărtare, şi anume la sediul Stasi-ului de pe Normannenstrassse, erau pline de fapte concrete, directe, clare şi periculoase. Prietenii trădaţi - cei care au început să-i citească rapoartele despre ei înşişi - spun că încă îi mai admiră, dacă nu altceva, măcar spiritul de disciplină şi scrupulozitate cu care îşi făcea munca de informator. Rapoartele lui Sascha nu erau niciodată nebuloase, asemeni poemelor sale, sau speculative sau exagerate sau emoţionale, precum rapoartele atîtor altor informatori din Prenzlauer Berg. Erau modele de acurateţe şi chiar de obiectivitate - genul de lucrări care sînt date de exemplu studenţilor din anul I de la şcolile de ziaristică. Poate că Sascha ar fi trebuit să se facă ziarist. In orice caz ce se scrie acum despre Anderson în presă nu reprezintă decît arareori "fapte" despre Anderson, ci mai degrabă o explorare a ceea ce ar trebui să fie azi sentimentele fireşti ale germanilor în această problemă. Ce înseamnă "germani buni" şi ce înseamnă "germani răi", cum germanii buni se pot transforma în germani răi cînd devin incriminările prea categorice, şi dacă un Anderson este de înţeles sau de îngăduit sau i se pot găsi scuze, sau dacă trebuie respins şi sancţionat.

Guvernul german are la Roma o academie numită Villa Massimo şi, înainte de discursul lui Biermann, Anderson a fost invitat să petreacă acolo cîteva luni. După discurs, unii dintre scriitorii de la Villa au protestat şi în cele din urmă - în ciuda voinţei sale - Anderson a fost nevoit să rămînă acasă. **Süddeutsche Zeitung** scria: "Poetul berlinez Sascha Anderson, bănuit a fi fost agent Stasi, a renunţat de bună voie la o bursă la Villa Massimo din Roma". Biermann este de părere că ştirea ar fi fost formulată astfel: "Protestele tuturor bursierilor de la Villa Massimo l-au silit pe diletantul Alexander Anderson, demascat ca vechi agent Stasi, să renunţe la planurile de a pleca la Roma pe spezele contribuabililor germani". Anderson ar fi putut oferi o a treia versiune, dacă ar fi trebuit să facă un raport în Normannenstrasse: "Villa Massimo şi-a retras invitaţia adresată poetului berlinez Sascha Anderson, acuzat în octombrie de a fi colaborat cu serviciile Stasi, după care acuzaţiile au fost confirmate în luna ianuarie" - pentru că aceasta este ceea ce s-a petrecut de fapt.

(Urmarea acestor evenimente o vom publica în numerele ulterioare ale revistei)

Jane KRAMER

Text apărut în *The New Yorker*

Selecţie şi traducere de
Ilieş CÂMPEANU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie),, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Petru IONESCU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

Anul II
nr. 79
15-21 iulie 1994
16 pagini 150 lei

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

SĂRĂCIE ȘI LUCIU

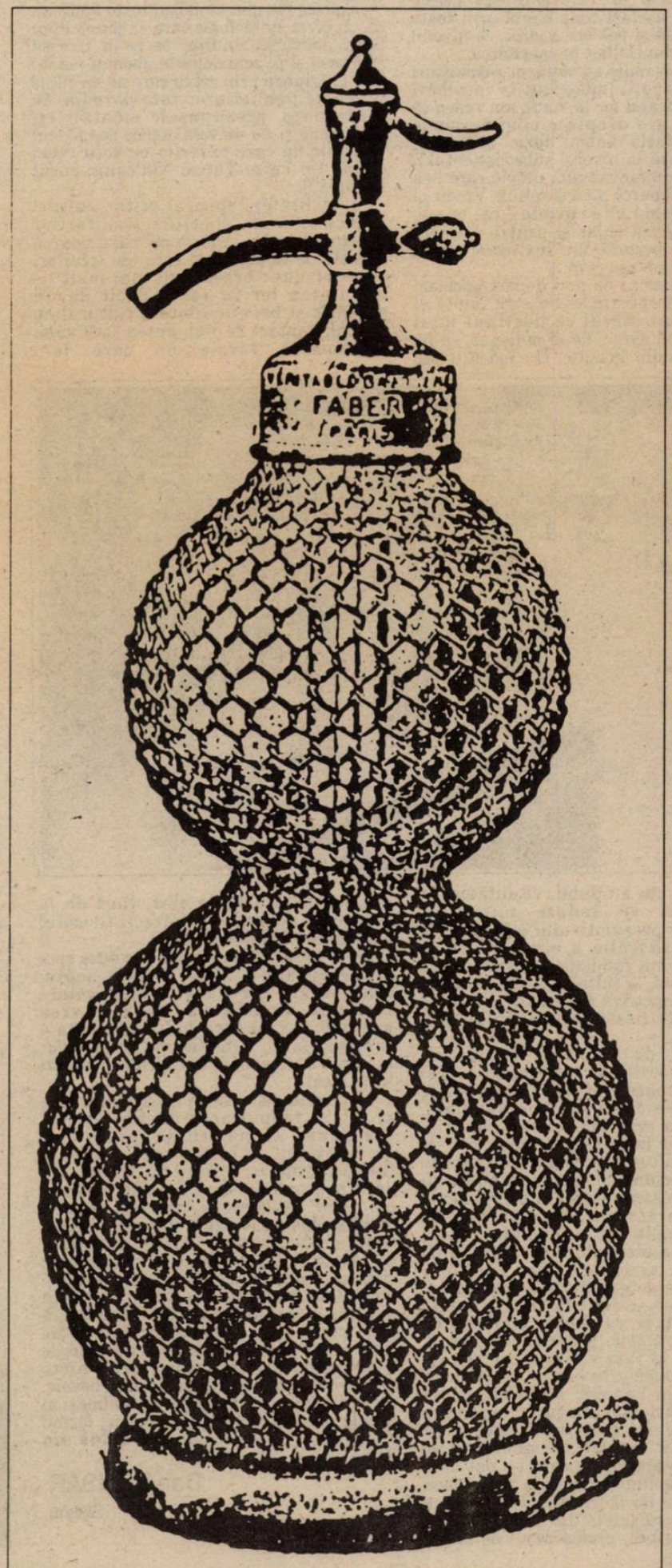

Ileana STURDZA, despre "echipa de vopsitori din care făceau parte Marie Mavrocordat , Grigore Sturdza şi Ioana Cantacuzino" (p. 16)

"Mentalitate de sărac n-o să am niciodată" (Adriana BITTEL, p. 9)

"Nu e posibil să ataci puterea pentru că măsurile liberale sînt prea timide şi, pe de altă parte, să te revolţi că sărăcia sporeşte" (Claude KARNOOUH, p. 10)

"Dacă mergi într-un restaurant, una e să mănînci friptură şi alta să comanzi caviar" (Viorel CATARAMĂ, p. 7)

"Prefer să mănînc trei chile de banane-odată, decît să investesc un leu într-o afacere" (Dan C. MIHĂILESCU, p. 7)

"Cîtă gumă de mestecat consuma poporul român înainte şi cîtă acum, nici nu se discută" (Florin DUMITRESCU, p. 8)

"Pauperizarea prin paukerizare" (George PRUTEANU, p. 8)

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Ca şi Dragostea, Sărăcia este Marea Temă a tuturor timpurilor. Nimeni nu poate scăpa "farmecului" său pitoresc. E, cu siguranţă, mai "bogată" decît Bogăţia însăşi: fără Sărăcie, literatura lumii ar fi mai săracă mult. Cîte romane n-au evocat-o?... Şi cîte discursuri lăcrămoase, cîte violenţe "gratuite", cîte crime, cîte revoluţii nu s-au comis în numele său? Sărăcia este prilej de patos ideologic şi de melancolii romantice; căci o lume formată numai din bogaţi ar fi, s-o recunoaştem, de o imensă plictiseală! Marele paradox: Sărăcia are "glanţ" - "se vinde bine"...

Există, în evocarea ei, cîteva "răscruci" de neocolit. Aşa, bunăoară, la noi, ideea unei sărăcii-crunte-şi-terne-postrevoluţionare. Mai toată lumea e de acord că se trăieşte "mai rău ca-nainte"... De parcă, sub Dej & Ceauşescu, totul era o îndestulare, toată lumea - vorba unui banc - "grasă, veselă, politicoasă"! Dacă există un sîmbure de adevăr în refrenul "era mai bine înainte", acest sîmbure - dur - trebuie căutat în duplicitatea regimului dinainte: atunci, Sărăcia era a tuturor(?). Era, altfel spus, o Sărăcie relativă, fără termen de comparaţie cîtă vreme cei bogaţi trăiau izolaţi de restul societăţii, în ghetoul lor misterios din care nu răzbătea nici o lucire; abia la revoluţie, întredeschizînd porţile acestui lagăr de lux, am avut dimensiunea averilor de nababi ale foştilor secretari generali... A fost ca un revelator (în sens fotografic); sărăcia în care ne-am zbătut, cu care ne obişnuisem chiar, ne-a apărut clar: Asta era! O sărăcie lucie.

Este poate unul din aspectele cele mai insidioase ale regimului comunist: acela care te face să uiţi ce-i bogăţia. Trăind într-un univers cenuşiu, fără termen de comparaţie, sărăcia nu te mai striveşte: este ca aerul pe care-l respiri. La ce ţi-ar trebui mai mult oxigen? Mentalitatea produsă de acest tip de experiment este binecunoscută. Doar că bogăţia este - şi ea - firească, absolut normală într-o societate normală, chiar dacă orbirea ei face rău celor care caută în gunoaie... Este un lucru la care ar trebui să se gîndească şi veşnicii săraci ai României de acum, dar şi noii ei îmbogăţiţi. La doi paşi de pasajul din Piaţa Universităţii, cu şobolanii săi "pitoreşti" descrişi de E. Istodor, există Inter-ul şi unul din locurile cele mai in ale Bucureştiului: Club '30, unde intervievatul numărului de faţă - milionarul Viorel Cataramă - vine uneori. Sînt două lumi care se ignoră, pentru că, dacă s-ar privi faţă în faţă, descrierile încercate de cei ce compun paginile următoare ar păli. Şi totuşi, analiza este necesară - chit că realitatea va depăşi mereu concluziile oamenilor noştri de condei... (a.l.ş.)

Aduse cu poşta

Despre sărăcie

Aş începe prin a spune că printre cunoştinţele mele se numără două din cele mai bogate (între ghilimele?) femei de pe pămînt: sînt călugăriţe venite din vest care au ales să trăiască pe meleagurile noastre, inutil să spun, în cele mai modeste condiţii, pentru a aduce un zîmbet şi un gest de ajutor dezmoşteniţilor şi necăjiţilor de aici. Lucrează, amîndouă, ca infirmiere neplătite... Ceea ce mă revoltă pe mine în sărăcia actuală a românului, de care am parte din plin, în afară de dimensiunea ei psihologică aducătoare de deznădejde, este lipsa de rînduială, de lege, de eficienţă a organizării sociale. Acea apă la moară care curge înspre fiinţele (în fond, îi compătimesc pe aceşti indivizi, căci toată agoniseala lor nu trece de marginea gropii care ne aşteaptă pe toţi) care-şi iau semenii muncitori drept "proşti", care transformă fiinţe umane parcă anume degradate şi estropiate în puşculiţe... Dar, oare, starostii de cerşetori sînt singuri de vină, sau societatea care îi îngăduie...? Mă revoltă, pe de altă parte, cît de bine rodat este sistemul prin care banul public curge unde şi cum doresc mînuitorii bine-ştiutului "buget de austeritate". Mă revoltă simulacrul de democraţie care nu e de fapt decît o perindare la conducere de inşi care ştiu că au un interval limitat pentru a "se face oameni". Dar mă revoltă şi sărăcia-lene, sărăcia-prostie, sărăcia-credulitate, care-i împinge pe adevăraţii sărmani, pe numeroşii sărmani, pe credulii pensionari victime ale "tranziţiei" (la ce?) să-şi dea votul exact cui nu trebuie. Jean-François Revel observa că unul din efectele rapide ale instalării într-o ţară a unui sistem comunist este transformarea unei ţări bogate în ţară unde se moare de foame. Pînă cînd dragi, iubiţi compatrioţi, vom zice cu jale: "Munţii noştri aur poartă/Noi cerşim din poartă-n poartă"? Desigur, cît timp cei mai mulţi dintre noi, şi cei mai necăjiţi, vor vota inşi care-i "apără" doar în discursuri, şi care promit lucruri gen "veţi mînca, odată - şi ó dată. "You' ll eat when you die", cînta Joe Hill, bătîndu-şi joc de ipocrizia pioasă. Poate că oamenii politici din opoziţie ar trebui să se gîndească mai bine la munca de furnică pe care ar putea-o desfăşura în intervalul dintre două eşecuri electorale pentru a-i ajuta pe numeroşii săraci să se ferească exact de cei care fac caz de suferinţa lor, perpetuînd un sistem care... Etc. Etc.

Agnes DAVIDOVICI
Bucureşti

Homo balcanicus

Nu ne caracterizează decenţa... Dacă nu-ţi ridici palat în satul natal cît timp eşti "cu mîna în colivă" (vezi vila lui Văcaru de la Tismana sau cea a lui Marin Sorescu din satul natal)... La limita sărăciei sîntem numai noi românii, pentru că romii se plimbă-n maşini străine, la fel ca şi toţi nomenklaturiştii care s-au privatizat parcă la comandă, aceştia din urmă numai români nu se poate spune că sînt...

Inadins intenţia noastră este de a nu contrazice vechea aserţiune care spune că aici, la Porţile Orientului, totul se ia "lejer", fantezist, de parcă agonia ar trebui perpetuată, dar pînă cînd?

Luciul faţă în faţă cu sărăcia: gardurile şi leoparzii, **dilema** românului contemporan, după cinzeci de ani de luptă de clasă, rămîne: există un mecanism psihologic prin care săracul urăşte obsesiv luxul şi în acelaşi timp caută prin toate mijloacele să-şi poleiască idilic, la nivelul kitschului din Dallas, pauperitatea...

Dacă am reuşi să obţinem răspunsuri de la proaspeţii îmbogăţiţi la întrebări legate de idealul lor în viaţă, am vedea că tot Havel are dreptate cînd vorbeşte despre confuzia dintre "iluzie" şi "ideal", care lucrează la nivelul subconştientului victimelor comunismului, utopie care le-a ros acestora parcă pînă şi retina. Vreau să spun - folosind alte cuvinte - că, la noi, luciul contează chiar şi pentru cei care şi-ar putea permite un "lux firesc", dacă se poate spune aşa ceva...

Am rămas şi pe mai departe aceiaşi marginali în provincia noastră iubită şi este normal faptul că destinul unui Grobei, fie el sărac, fie el milionar, să fie acelaşi, stabilit genetic. Un Ionescu sau un Popescu nu au dubii, vitalitatea lor neobişnuită se reduce numai la suprimarea prezumtivului adversar, la luarea în băşcălie a elitelor sau la cultivarea unui fundamentalism ortodox şi, de asemeni, la cultivarea urii pe care o manifestă împotriva Apusului, cu toate că preiau preţiozitatea aparentului ştaif occidental...

Blocuri de betoane igrasioase, ghetourile noastre de toate zilele şi, mai ales, de toate nopţile, mirosurile pestilenţiale de la ghenele de gunoi, televiziunea prin cablu, Mercedesurile ruginite de la intrarea în "cazematele" de beton, blugii turceşti, papucii de plastic, carpetele orientale, casetele audio cu muzică arăbească - pînă acum cinci ani la mare modă erau casetele cu muzică sîrbească, unde sînt iernile din "iepoca lumină"?!, casetele video cu filme porno care sînt vizionate "în familie", acompaniate de grohăiturile masculului care nu visează decît la cît mai multe drumuri la sîrbi, cu maşina burdujită de sticle de plastic pline cu benzină. Ploconirea în faţa văduvei, vecina de palier, care după şase luni de practicare a prostituţiei la Istanbul a devenit marea doamnă a ghetoului provincial, matroana ce-şi permite să-l privească de sus, ca pe un amărît de "aurolac", pe profesorul de liceu de la etajul patru care i-a dat nota de trecere la limba română, pe vremea cînd doamna îşi făcea "seralul", şi care comentează cu ţaţele din faţa blocului, astfel: "auzi soro, profesoraşul de la noi din bloc aşteaptă ca eu să-l salut întîi, după ce nu şi-a mai cumpărat o pereche de pantofi de un an de zile, crede că mai e ca pe timpul lui Ceauşescu (!), tupeu dragă şi alta nu!"...

Unirea Estului cu falsul luciu apusean dă un efect stereofonic care ar putea duce la un adevărat sindrom ce ne-ar face să rămînem şi pe mai departe abonaţi numai la televiziunea prin cablu care ne dă zilnic progame publicitare: vom parodia, în continuare, presupusele mentalităţi americane şi nu ne vom depăşi complexul balcanic de care suferim cu toţii (vezi opinia lui Petre Ţuţea: "Balcanii, curul Europei!").

Luciditatea, spiritul critic, culturl muncii nu sunt specifice locuitorilor acestei "insule a Europei" care poartă numele de România şi care (de locuitori vorbesc) sunt preocupaţi mai mult de unicitatea lor în zonă, decît de un autentic şi benefic contact cultural cu Vestul, contact ce i-ar putea face să-şi depăşească tarele pe care le-a diagnosticat atît de clar, încă de la începutul secolului douăzeci, filozoful Constantin Rădulescu-Motru...

S-ar părea că un blestem ne duce spre o perpetuare a unei sărăcii acute, concomitent invadată de multicolore zorzoane de mucava, ce s-ar vrea moderne, dar nu sunt decît "faţa tristă a carnavalului"... Crud devine acest decor în care îţi tîrăşti sărăcia şi nu-ţi găseşti libertatea!

La noi lupta se va da mereu între **trup** şi **spirit**: trupul ar fi tocmai tiparul reacţionar al majorităţii poporului, caracterizat printr-un înfocat tradiţionalism, iar spiritul nu ar fi altceva decît nonconformismul specific "opţiunii europene", catalogat de "rromânii de bine" drept snobism sau, chiar mai rău, drept... "mentalitate masonică" (?). Ar mai trebui să adaug şi faptul că acest război este cîştigat, aproape "ciclic", de către **trup** şi pentru că "valoarea morală", "instanţa supremă", "cultura autentică", în această post-istorie care ne-a programat vieţile tuturor, nu înseamnă pentru bicisnicii de reacţionari-tradiţionalişti decît nişte mofturi de care poporul nu ar avea nevoie, zic ei, bătînd cu pumnul lor de "pălmaşi ai demagogiei" în masa de la berărie, făcînd să tremure berea leşioasă şi caldă din halbe...

Dan VELISAR
Slatina

© S. Ghelie

Oameni şi şoarăcie

Nu cumva şobolanul acela ajuns la vîrsta maturităţii şi care nu şi-a făcut averi nici în gînd şi nici în ceruri este mai vai de mama lui decît deratizatorul Iordan Bonariote, tenace în slujba lui, dar cu o cocioabă la capătul Bucureştiului, undeva prin Ferentarii ăia răi, în care o vorbă e ca un cuţit, iar un cuţit e cît un topor? Am pornit într-o dimineaţă alături de om, printre galeriile progresist şi economic construite, după ultimele necesităţi ale vieţuitoarei. Sobolanul ieşise cîndva din galerie după mîncare şi în afara lemnăriei unui pat sau a dantelei unei rochii de mireasă n-a prea găsit nimic. În dimineaţa aceea omul meu nu băuse nici o cafea pentru că nu era cafegiu cu tot dinadinsul şi n-avea nici nevastă şi atunci nu se preocupase nici măcar de o pîine şi o bucată de brînză. La cele trei sute de lei din buzunare aştepta de vreo trei luni salariul de necalificat. Guvernul i-a explicat şi lui Bonariote că vremea este de răstrişte şi nu poate avea bani pentru toţi oamenii muncii deodată. Astăzi judecătorii, mîine agricultorii şi din trei în trei luni el. Bonariote. Şi mai credea Bonariote că banii se fac numai la comandă. Se spune: azi facem bani pentru el şi se făceau pentru el. Iordan umplu gaura şobolanului cu toxic. Abia adus de Primărie de prin Deşertul Gobi. Sobolanul, simţind, a luat-o la fugă printre picioarele omului şi el cu instrumentul lui a încercat să-l lovească, să-l spreieze. A rămas mort doar bocancul lui înădit din petece centimetru cu centimetru. Pe şobolan îl cîştigase slăbiciunea omului: nu putea omul să manevreze instrumentul ăla chiar atunci cînd animalul trecea prin el. Deratizatorul reluă urmărirea, dar bezna îl făcea precaut. Patrupeda aceea, care sigur nu-şi va mai lua nici prînzul şi nici cina, fu găsită lîngă un teanc de broşuri "Protecţia muncii". Otrava l-a pleznit drept în bot. S-a dat uşor pe spate, a tuşit şi vroia s-o ia din loc. Bonariote atunci s-a urcat cu tălpile bocancilor lui şi l-a strivit. Aştia se reproduc al dracului şi nu se ştie de ce deratizatorul pusese atîta pasiune în omorîrea unuia singur. Mai avea la el vreo cinci-şase adrese unde trebuia să scape oamenii de şobolani, dar preferă să plece acasă. Peste şase ore începea un meci de fotbal şi dura destul de mult ca să găsească pe cineva cu televizor şi care să-l accepte şi pe el.

Eugen ISTODOR

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Ecologia**
- **Naţional şi naţionala (sentimentul românesc al fotbalului)**
- **Funcţionarul**

Revista asteaptă colaborările dumnea-voastră, fără a se obliga să le publice pe toate si integral. Vă rugăm ca materilalele, de maximum trei pagini, dactilografiate la două rinduri, să ne parvină in vinerea anterioară apariţiei numărului. Vă multumim. Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Ţal!

Neconsumîndu-şi, probabil, toată energia polemică în răspunsul dat în serial lui Alex. Ştefănescu, Mihai Sin reacţionează în acelaşi chip şi la articolul meu despre disputa lor (DILEMA nr. 72); reacţionează, fapt lăudabil, mai concis, cu un text de dimensiuni rezonabile (DILEMA nr. 77), dar, ce tristeţe!, nici acesta la obiect.

Mihai Sin continuă să se creadă victima unei campanii de calomniere, la care, iată, m-aş fi asociat şi eu, din străinătate; în treacăt fie zis, auto-instalarea în postură de victimă şi martir continuă să fie una dintre cele mai răspîndite atitudini în viaţa publică românească. Din această, presupun, confortabilă ipostază, Mihai Sin găseşte că articolul meu despre polemica dintre el şi Alex. Ştefănescu este o dovadă de nesimţire; spre deosebire de mine, care sînt un nesimţit, "mulţi membri marcanţi ai exilului românesc, de la Paris sau de aiurea, dovedesc un bun-simţ desăvîrşit". Cum nu ştiu să mai fi scris cineva din exil despre romanul lui Mihai Sin, QUO VADIS, DOMINE?, înclin să cred că din punctul de vedere al autorului numai cine tace ori are o părere bună despre cartea sa dovedeşte "un bun-simţ desăvîrşit". E şi acesta, desigur, un criteriu. Întrebarea este dacă i-aş mai fi părut nesimţit lui Mihai Sin şi în cazul în care mi-ar fi plăcut romanul lui; fiindcă, la urma urmelor, cam despre asta e vorba. Şi apoi, cînd îşi va fi dat seama Mihai Sin că sînt lipsit de bun-simţ? Să fie o descoperire recentă, o revelaţie de ultimă oră? S-ar părea că nu, din moment ce spune că intervenţia mea nu prea a fost surprinzătoare, "ţinînd seama de cunoscuta capacitate a criticului de a fi «pe faţă» atunci cînd trebuie, pe post de «vîrf de lance» sau «baionetă»". Să fi ştiut Mihai Sin despre mine toate acestea (nesimţit, mercenar) mai de demult? Atunci de ce primul dintre cele trei citate din critici puse în chip de prezentare la începutul romanului său a fost scos dintr-un text al meu? Nu putea găsi Mihai Sin un citat dintr-un alt critic? Unul cu "bun-simţ" normal, dacă nu chiar cu "un bun-simţ desăvîrşit", cum scrie că ar "dovedi", spre deosebire de nesimţitul de mine, "mulţi membri marcanţi ai exilului românesc, de la Paris sau de aiurea"...

QUO VADIS, DOMINE? este primul roman scris de Mihai Sin după decembrie '89. Este, totodată, unul dintre puţinele romane scrise în această perioadă de prozatori consacraţi: cei mai mulţi tac, tac din punct de vedere literar. Să fie doar pentru că există o criză a editării?! Să fie o inhibiţie produsă de concurenţa cu literatura de consum? Să fie o criză de identitate a scriitorilor înşişi (situaţia este asemănătoare în celelalte ţări foste comuniste)? Cît de greu se eliberează scriitorii de comunism, şi mai ales foştii protestatari? Cum trec ei de la o logică (literară) a confruntării la una a reconstrucţiei şi integrării? Orice carte nouă a unui scriitor consacrat conţine un răspuns indirect la aceste întrebări.

În răspunsul său, Mihai Sin se arată iritat că şi eu, ca şi Alex. Ştefănescu, îi situez romanul QUO VADIS, DOMINE? prin raportare la cărţile lui Pavel Coruţ. "Ca şi Alex. Ştefănescu - scrie Mihai Sin -, Mircea Iorgulescu pare obsedat de Pavel Coruţ, autor din care mărturisesc că n-am citit o iotă, dar cu care proaspeţii specialişti în «opera» fostului ofiţer de securitate ţin musai să mă compare, probabil din hilara dorinţă de a-mi acorda nişte «grade»".

Nu înţeleg de ce este Mihai Sin atît de mîndru că nu a citit "o iotă" din cărţile lui Pavel Coruţ; după cîte ştiu, Pavel Coruţ este un autor cu mare succes de public, încît a-l lua în consideraţie este o chestiune de profesionalism elementar. Trufia de a-l ignora pe necitite ţine, cred, fie de infantilism, fie de un detestabil ciocoism. Probabil că Mihai Sin ar fi foarte uimit să afle, de pildă, că romanele lui Pavel Coruţ au fost analizate cu toată seriozitatea de cercetătorii occidentali ai fenomenului românesc de după comunism. Împrejurarea că Pavel Coruţ a fost ofiţer de securitate nu este relevantă; vechea lui calitate nu-l face nici mai inteligent, nici mai puţin inteligent, nici mai talentat, nici mai puţin talentat. Dacă Mihai Sin îşi închipuie că i-am asociat cartea romanelor lui Pavel Coruţ pentru a insinua că are "grade" - spre a-i folosi expresia -, această închipuire e hilară şi arată cît de departe ajunge în fuga lui de realităţi.

Apropierea dintre cartea lui Mihai Sin şi cărţile lui Pavel Coruţ este cît se poate de firească; au făcut-o, de altfel, şi alţii, cel puţin încă trei comentatori ai romanului lui Mihai Sin (Alex. Ştefănescu, Elena Ştefoi, Caius Dobrescu). Şi încă: spre deosebire de Mihai Sin, eu nu m-am simţit dezonorat să citesc o parte din cărţile lui Pavel Coruţ; de aceea, cînd asociez romanul QUO VADIS, DOMINE? producţiilor acestuia, o fac în deplină cunoştinţă de cauză.

Mircea IORGULESCU

Ne-simţirea

La suprafaţă, perioada post-totalitară este de o policromie insuportabilă: pasiuni dezlănţuite, interjecţii isterice, dezbinări, intransigenţe, sînge... De la oarecare distanţă însă, această surescitare generalizată dezlănţuie un substrat de **monotonie**: împestriţarea camuflează proliferarea informului, agitaţia spasmodică semnalează o latentă paralizie. Avem, cu alte cuvinte, dinamismul dizgraţios pe care îl exhibă organismul defunct, cînd e supus unui şoc electric. Strigătele noastre sînt un corelativ al surzeniei. Luptele noastre nu sînt alimentate de vigoarea temperamentului, ci de sleirea discernămîntului şi a controlului de sine. Hipersensibilitatea se combină - în chip ciudat - cu anestezia, vehemenţa cu o cronică anemie. Pe scurt, avem o mobilitate de oameni obosiţi, o senzitivitate inerţială, fără tonus vital.

Spre deosebire de Caragiale, simţim rudimentar şi vedem miop. Toţi compuşii lui "a simţi" sînt compromişi: nu mai **consimţim** evidenţelor şi bunului-simţ, nu mai **presimţim** efectele posibile ale judecăţilor şi gesturilor noastre iresponsabil pripite, nu mai **resimţim**, prompt şi energic, enormităţile din jur drept ceea ce sînt. Aşadar, simţim inadecvat, diminuat, frugal: **nu** simţim. **Ne-simţirea** a devenit "spontaneitatea" noastră, mediul nostru cotidian; e ubicuă. Aplombul anumitor gazetari e, adeseori, pură (şi simplă) ne-simţire, suficienţa şi vulgaritatea polemică a multor parlamentari nu e nici ea altceva decît ne-simţire. Ne-simţire e revenirea la rampă a feluritelor slugi din ierarhiile P.C.R., ne-simţire e şi activismul opozant al altor slugi, mai hoaţe, din aceleaşi ierarhii.

De vreo trei săptămîni, mă obsedează însă o altă formă de ne-simţire, mai puţin scandaloasă în aparenţă, dar cît se poate de semnificativă. E ne-simţirea faţă de **evenimentul** real (distinct de puzderia toxică a falselor evenimente), incapacitatea - patologică - de a recunoaşte **valoarea** şi de a o celebra ca atare. De trei săptămîni, la galeriile "Catacomba" şi la galeriile Teatrului Naţional două mari expoziţii de pictură etalează - fără prea mare ecou - o solitară splendoare: expoziţiile Horia Bernea. Într-o ţară bine aşezată şi într-un moment de normalitate, asemenea expoziţii mobilizează fulgurant atenţia publică, stîrnesc admiraţie şi impun respect: la porţile lor se stă la coadă, ziarele şi televiziunea declanşează campanii zgomotoase de "punere în vedetă", artistul devine un reper impozant al cetăţii, un exponent spectaculos al duhului comunitar. La noi însă totul se pierde într-o nivelatoare, descurajantă sporovăială. Breasla însăşi pare amorţită, undeva între invidie flască şi blazare. Specialiştii nu mai ştiu să comenteze excepţia, publicul nu mai ştie să se bucure.

Horia Bernea traversează, probabil, punctul zenital al carierei sale. E, poate, cel mai împlinit artist român de azi, şi e, cu siguranţă, una din marile figuri ale artei contemporane europene. Într-o perioadă în care cei mai mulţi au înţeles să abandoneze luxul creaţiei şi în care el însuşi şi-a asumat - ca iniţiator al unui mare muzeu - o erodantă vocaţie administrativă, Horia Bernea a lucrat enorm, cu o tenacitate de halucinat. Dar nu performanţa **cantitativă** a celor două expoziţii deschise simultan e în discuţie (deşi nici ea nu e o performanţă la îndemînă). Ceea ce importă e reuşita excepţională a unei construcţii în care verva, vigoarea şi firescul şi-au găsit echilibrul optim. Trecînd pe lîngă o asemenea reuşită ar trebui să-i **simţim** imediat anvergura. Şi să găsim **tonul potrivit** pentru a o proclama. Ne-simţirea noastră e însă inexpugnabilă (folosim mereu liniuţa despărţitoare pentru că nu ne interesează să manipulăm un epitet jignitor, ci să consemnăm o carenţă constitutivă, o boală). Pînă şi spirite dintre cele mai înzestrate se lasă contaminate de boala aceasta. Deunăzi, în revista "22", am avut dovada peremptorie a epidemiei... Domnul Erwin Kessler semnează o cronică intitulată prea colocvial "Mult Bernea" (ca şi cînd calitatea celor două expoziţii e o simplă problemă de acumulare), şi adoptă, cu o aroganţă întristătoare, stilul edificat al belferului sigur de sine. Domnul Kessler e plin de calităţi: scrie cu talent, manevrează o bună cultură vizuală şi are intuiţii remarcabile. Împărtăşesc opiniile D-sale cu privire la inflaţia (neo)ortodoxă şi găsesc că are dreptul de a-şi lua distanţă faţă de fenomenele artistice care merg împotriva gustului şi convingerilor D-sale. (Socotesc, de asemenea, deplasată iritarea unor artişti - fie şi notorii - care nu acceptă decît comentarii omagiale şi reacţionează la orice obiecţie ca la un act de lezmajestate.) Problema dlui Kessler e însă alta. Poate că ţine de vîrstă (e, totuşi, un începător), sau de cine ştie ce umori bilioase. I-am citit de curînd un "drept la replică" (în "Cotidianul") în care ţîfna juvenilă şi o mică vanitate rănită reuşeau să polueze argumentaţia. Dl. Kessler e, adesea, victima unei **dezinvolturi** prost plasate. El ţine încă mai mult la prestigiul **părerii sale** decît la **exactitatea neutră a judecăţii** şi nu ştie încă, despre critica de artă, ceva esenţial: anume că, în forma ei matură, ea se justifică prin generozitate afirmativă, prin ceea ce apără şi consacră. Pe scurt, că ea trebuie să fie, predominant, o specie a iubirii şi nu o jubilaţie demolatoare. Dl. Kessler vede lucrurile de sus: desparte chirurgical apele şi ştie că cel care neagă are un aer mult mai inteligent decît cel care afirmă. Pe de altă parte, îl şi aud răspunzîndu-mi că, în fond, cronica lui despre Horia Bernea e net laudativă şi că, deci, amărăciunile mele sînt exagerate. Dar nu despre laudă şi respingere este vorba aici. E vorba de ton şi de impostaţie. E vorba **să simţi** că unui pictor de talia lui Bernea nu-i spui s-o lase mai moale cu verdele, să păstreze măsura, să-şi definească "indiscernabila" opţiune picturală etc. E vorba să **simţi**, de asemenea, că nu te poţi mişca într-un ocean de virtuozitate, vorbind de raporturi de culoare "nepermise", de frumuseţi "nelalocul lor" (adică cum?) şi de eşecul global al desenului şi acuarelei (aici derapajul profesional e aproape inocent). În sfîrşit, **să simţi** că prestaţia expoziţiilor propuse de Bernea nu se potriveşte cu băşcălia minoră de tip "stîlpus bernensis", "ADN-PRM" ş.c.l. **Să simţi**, mai ales, că nu poţi scrie despre Balzac ca despre Pierre Loti şi că a nu simţi asta e a te lăsa infectat de **ne-simţirea** generală, a participa la o desfigurare.

Andrei PLEŞU

Gheorghe Gheorghiu-Dej a fost un democrat, nu-i aşa?

✦ Mao Tze Dung poate să doarmă liniştit ✦ Declaraţie a Armatei Române: "Armata a 14-a rusă este un factor stabilizator" ✦ Integrarea României în structurile democratice din Asia ✦ Chinezii ne vor apăra de unguri ✦ PNŢCD contraatacă ✦ A murit Kim Ir Sen

Prietena României: Armata a 14-a rusă

Miercurea trecută, cu o zi înainte de lungile discuţii parlamentare despre o imaginară suspendare din funcţie a preşedintelui, Armata face o declaraţie, prin şeful ei de stat major (gen. col. Dumitru Cioflină), care ar fi trebuit, în condiţii normale, să producă o explozie a opiniei publice. Cu ocazia peregrinărilor pe la diverse mari unităţi, organizate de Colegiul Naţional de Apărare, la Iaşi are loc o conferinţă de presă, pe care, ca de obicei, gazetele o lasă neobservată de către cititorii lor. "Rusia nu contituie o ameninţare pentru România", a declarat generalul Cioflină. Iar comandantul Armatei a 2-a supralicitează: **"Armata a 14-a rusă** (cea staţionată în Transnistria, n.n., RES) **nu reprezintă un pericol pentru armata română. Dimpotrivă, ea este un factor stabilizator pentru această zonă."**

Generalul român a repetat astfel, aproape cuvînt cu cuvînt, opiniile colegului său Alexandr Lebed, comandantul Armatei a 14-a ruse. Nu ştim dacă, din 1968 încoace, putem găsi vreo situaţie similară în istoria armatei române.

Democraţia chineză multilateral dezvoltată

După ce a vizitat şi podgoria Murfatlar (ca şi portul Constanţa, în organizarea căruia autorităţile române doresc să aplice modelul zonelor libere chineze), Li Peng a ajuns la Bucureşti, ca să-şi întîlnească fostul coleg, actual lider la Cotroceni. Scurtele declaraţii ale celor doi, făcute după prima rundă de discuţii, depăşesc cu mult cadrul unei colaborări economice care, în fond, nu ar avea ce să strice României. Preşedintele român, reluînd aproape identic vorbele predecesorilor din 1964, s-a raliat opiniilor oaspetelui său. A doua zi, părţile au semnat o declaraţie **politică**, făcînd referire la acelaşi principiu al "căii proprii".

DECLARAŢIE de presă făcută de preşedintele Ion Iliescu, în legătură cu vizita în România a delegaţiei din Republica Populară Chineză, condusă de premierul Li Peng. • 11 iulie 1994

"Aş dori, deci, să subliniez semnificaţia politică a acestei vizite, prima vizită la nivel înalt în aceşti ultimi ani, care exprimă, pe de o parte, dorinţa şi decizia politică a conducerilor celor două state, ca să consolidăm, să dezvoltăm, să diversificăm relaţiile bilaterale, care au o îndelungată tradiţie, şi care corespund intereselor reciproce ale celor două state. Independent de schimbările politice, de structuri ale statului, de sistem, interesul major al relaţiilor dintre statele noastre a prevalat şi prevalează şi în noile condiţiuni. (...)

Este un interes al nostru, al ţării noastre, aflată într-un proces de transformare pe toate planurile, să-şi găsească parteneri în procesul de dezvoltare economică. Şi China este un partener de mare importanţă, nu numai pentru România. După cum vedeţi, toate ţările lumii au aceleaşi interese. Asta apropo de unele aprecieri ale unora, care judecă cu măsuri diferite pe Iliescu şi pe premierul Kohl, sau pe premierul Vranitzki din Austria (e vorba de cancelarul Franz Vranitzki, n.n., RES). Deci, aici nu elementele de ordin ideologic prevalează, ci interesul economic şi interesul unor relaţii normale între state. (...)

China este, pentru România, al doilea partener economic după Germania. România este principalul partener (al Chinei) din această zonă, a ţărilor în tranziţie. (...)"

DECLARAŢIE de presă făcută de premierul Li Peng al Republicii Populare Chineze, ca răspuns la cuvintele preşedintelui Iliescu. • 11 iulie 1994

"Noi considerăm că fiecare ţară, fiecare popor are dreptul să opteze pentru sistemul economic şi social pe care îl doreşte. Şi nici o altă ţară nu se poate amesteca în această opţiune. (...) Cu România, noi colaborăm foarte bine. Avem o serie de abordări comune în ce priveşte viaţa internaţională. Ambele părţi consideră că, în lume, nu pot să fie conduse treburile mondiale pe bază de dictat. Şi fiecare ţară trebuie să hotărască singură calea pe care o are de urmat. (...)"

DECLARAŢIE cu privire la poziţia Partidului Muncitoresc Român în problemele mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale • 22 aprilie 1964

"La baza politicii externe a statelor socialiste se află principiul coexistenţei paşnice între ţări cu sisteme sociale diferite. (...) Dezvoltarea comerţului, a relaţiilor economice pe baza avantajelor reciproce, precum şi extinderea legăturilor tehnico-ştiinţifice, a schimburilor culturale reprezintă un mijloc deosebit de important pentru promovarea coexistenţei paşnice între state cu orînduiri sociale diferite. (...) După cum este cunoscut, adepţii «războiului rece» au practicat vreme destul de îndelungată o politică de embargo şi discriminări în relaţiile comerciale cu ţările socialiste, cu intenţia de a frîna dezvoltarea lor. Dar această politică de îngustare a relaţiilor economice nu numai că nu a izbutit să împiedice mersul înainte al ţărilor socialiste, ci s-a întors împotriva iniţiatorilor ei. (...)"

După cum se ştie, în România stau peste 40.000 de cetăţeni ai Republicii Populare Chineze, unii dintre ei avînd afaceri importante în Bucureşti şi în alte oraşe româneşti. Nimeni n-a avut curiozitatea să-i întrebe pe aceşti cetăţeni cît de "simpli cetăţeni" sînt ei, dacă afacerile lor înfloritoare au primit vreun ajutor de la statul socialist în plină dezvoltare multilaterală. Oricum, nu am auzit despre nici unul dintre aceştia că ar fi transfug politic. Iar televiziunea română, aşa de generoasă în relatări despre conflicte între bandele de ţigani, turci şi arabi, tace într-un mod foarte disciplinat cînd este vorba de grupurile mafiote chineze. Presa de extremă dreaptă (**Europa** şi **România Mare**) este o veche prietenă a regimului de la Beijing, bastion al luptei împotriva complotului americano-sionisto-maghiar internaţional.

Iar China revine în zonă într-un moment cît se poate de potrivit. De cîteva zile, după victoria în alegeri a forţelor pro-ruse din fostele republici de vest ale URSS (Ucraina şi Belarus), România ar putea şi ea să devină un stat-tampon. Ei bine, nu a devenit.

© C. Bumbuţ

Ce ne mai trebuie Parlament?

În această vreme, opoziţia politică de la noi, parlamentară şi extra-parlamentară, este foarte ocupată. Gheorghe Funar o ţine atentă la piaţa de lîngă catedrala Sf. Mihail din Cluj, piaţă care va fi curînd excavată, din motive cît se poate de ştiinţifice. Alianţa Civică îşi atacă foştii colegi din PAC, ajutată din plin de ziarul noului său preşedinte, dl. Petre Mihai Băcanu. Aceiaşi politicieni din PAC primesc un răspuns foarte dur din partea PNŢCD, la propunerea lor de rediscutare a statutului grupărilor din Convenţia Democratică. "Sigur că da, rediscutăm" ar suna, în rezumat, răspunsul transmis de dl. Corneliu Coposu, prin secretarul general PNŢCD, senatorul Valentin Gabrielescu. "Dar rediscutăm, în primul rînd, locul dumneavoastră, al partidelor mici, adică PAC şi PL - '93". Dl. Gabrielescu a spus, de altfel, la ultima conferinţă de presă, cea de luni: "Partidele mai mici n-au decît să-şi intensifice activitatea şi să ne depăşească".

Iar dezbaterile parlamentare pe marginea propunerii de suspendare a preşedintelui au prilejuit cîteva declaraţii de intenţie cît se poate de clare, din partea partidului de guvernămînt. Este păcat că nu putem reproduce în întregime declaraţia lui Dan Mircea Popescu, făcută din partea PDSR care, să nu uităm, este partid de guvernămînt. Ea nu vine de la extrema dreaptă. Îi aparţine unui om care, printre altele, este legat şi de guvernul lui Nicolae Văcăroiu, cel pentru care privatizarea a început să semene din ce în ce mai mult cu "părţile sociale" pe care voia să le "vîndă" regimul lui Nicolae Ceauşescu salariaţilor de la marile întreprinderi.

Ne-am liniştit pe deplin. Lucrurile, vorba primului nostru ministru, **revin la normal**. Ce v-am mai putea spune? Doar că a murit Kim Ir Sen. La ambasada din Bucureşti a R.P.D. Coreene s-a deschis o carte de condoleanţe. Aşa am aflat la telejurnalul de seară.

Radu Eugeniu STAN

Din cuvîntarea lui DAN MIRCEA POPESCU (PDSR), ţinută în faţa Parlamentului României, cu ocazia dezbaterilor pe marginea propunerii de suspendare din funcţie a preşedintelui ţării • 7 iulie 1994

"«Cum adică? Pe motivul separaţiei puterilor în stat, nici măcar preşedintele ţării nu mai poate lua azi apărarea unui amărît?», se întreabă, pe bună dreptate, cetăţeanul de rînd, uluit de absurditatea situaţiei. Pînă aici s-a ajuns cu încrîncenarea şi cu reaua credinţă a opoziţiei, încît un asemenea gest firesc al preşedintelui să fie catalogat ca act dictatorial, avînd un caracter deosebit de grav? (...) Căci puterile într-un stat nu sunt numai separate. Ele mai şi conlucrează, potrivit aceleiaşi teorii, veche de cîteva sute de ani, iar lucrul este cu atît mai valabil, în cazul preşedintelui României, cu cît una din funcţiile principale ale acestuia o reprezintă medierea între puterile statului şi veghea la respectarea constituţiei, precum şi la buna funcţionare a autorităţilor publice. (...)

Cine sunt aceşti domni? Sunt cei ce demolează şi nu propun nimic în schimb, Sunt cei ce, în furia lor, au ajuns pînă acolo, încît pun sub semnul întrebării personalitatea preşedintelui ţării, pe care, slavă Domnului, nu dînşii l-au ales. (...) Se doreşte înlăturarea preşedintelui ţării. Se doreşte instalarea haosului în locul normalităţii. Se doreşte pierderea lucrurilor cîştigate, cu atîta trudă, de întreaga populaţie, în anii de după revoluţie. Se doreşte anihilarea începutului de stabilitate macroeconomică şi fiscală, a posibilităţii relansării producţiei şi a ameliorării nivelului de trai. (...)

Acum, doriţi nici mai mult nici mai puţin decît înlăturarea omului care a condus România în toţi aceşti ani de cumpănă. Omul care a ştiut să apere integritatea acestei ţări, unitatea ei, cel care a contribuit semnificativ la recunoaşterea internaţională a acestei ţări. Cererea de suspendare nu este un gest inamical faţă de omul Ion Iliescu. Ea reprezintă un atac frontal la una din instituţiile fundamentale ale statului. (...) Unde vreţi să duceţi ţara asta, domnilor, cu asemenea acţiuni?

Pentru că ea, ţara, are cu totul alte priorităţi care, din păcate, nu sunt şi priorităţile Parlamentului României. Ţara nu se împarte, din fericire, în majoritate guvernamentală şi opoziţie. Ea are o altă realitate, un alt ritm, alte constrîngeri, alte valori, alte nevoi. (...)

Este vorba de a-i da acestei ţări modelul de urmat! De a-i da ideologia! Valorile în care să creadă şi care să susţină o societate şi să o conducă spre progres! (...)"

Parlamentarii între ei

S-a „suspendat" Parlamentul

Săptămîna trecută, atît Parlamentul cît şi preşedintele Iliescu au respirat uşuraţi: aleşii pentru că au "plecat", iar realesul c-a "rămas". Doar alegătorii respiră din ce în ce mai greu.

Joi 7 iulie Parlamentul a dezbătut - între două meciuri - cererea prin care deputaţii şi senatorii din opoziţie vizau suspendarea din funcţie a preşedintelui Iliescu, acuzat de încălcarea principiului separaţiei puterilor în stat. Practic, s-a repetat "spectacolul" de la moţiunea de cenzură, dar de data asta fără nici un dram de emoţie prealabilă. Deci, nimic nou - de patru ani opoziţia e fidelă devizei olimpice: "Important e să participi", în timp ce puterea se "complace-n" victoriile facile din "cîntarea României".

Din intervenţiile de sfîrşit de "stagiune" s-au reţinut "acuzele" aduse preşedintelui de Dan Marţian, care l-a calificat pe boss-ul de la Cotroceni drept mult prea îngăduitor cu opozanţii şi prea "neatent" la "învîrtelile reformei", solicitînd în final întărirea regimului prezidenţial; dar nici "laudele" proferate de Nicolae Manolescu n-au trecut neobservate, criticul încheind analiza literară a post-decembrismului cu o caracterizare a personajului Iliescu: "trăieşte de patru ani cu zîmbetul pe buze şi teama-n suflet". Dar trăieşte (în ciuda lui Vadim) şi în urma votului dat la sfîrşitul dezbaterilor, va conduce ţara de unul singur, în numele tuturor.

Cum căldura şi "fotbalul american" n-au putut fi ignorate - ba dimpotrivă - totul s-a terminat cam în surdină (nici o aluzie la prospătura care s-a potrivit opozantă, deşi Surdă, şi-a venit vacanţa cu trenu' din Franţa (şi cu Păunescu-votu) şi "s-auzim numai de bine" - la toamnă. La fotbal.

Petru IONESCU

În punctul critic

A început vacanţa parlamentară şi odată cu ea partidele şi coaliţiile politice au hotărît să privească în propriile ograzi. Teoria "duşmanului comun", de dragul căreia se mobilizează "exemplar" mai ales în şedinţe parlamentare comune atît alianţa proguvernamentală cît şi Convenţia Democratică - va fi, desigur, îmbogăţită în timpul verii şi reluată în toamnă cu şi mai mare înverşunare. Pînă atunci însă, fiecare din tabere are nevoie de reorganizări interne, de protocoale revăzute şi adăugite, de stabilirea unor ierarhii cît mai limpezi şi cît mai funcţionale. Cum se pot realiza toate acestea, cum se pot restructura nişte structuri deja înţepenite şi nişte alianţe întemeiate fie de frică, fie de ochii lumii? Teoretic, Convenţia Democratică are şanse să devină, aşa cum propune liderul PAC, o "coaliţie între egali". Practic însă, ea va fi întotdeauna marcată de lozinca "fiecare să-şi vadă lungul nasului", rostită cu fermitate de reprezentanţii PNŢCD. Coaliţia opoziţiei se află într-o situaţie fără ieşire: nici aşa cum este nu foloseşte la nimic, nici nu poate face mari paşi înainte de spaima de a nu se dezintegra. Aproape identic stau lucruri şi de cealaltă parte a baricadei: majoritarii au ajuns la vîrful curbei de conflict cu PUNR în momentul în care executivul a ordonat sistarea săpăturilor arheologice din Piaţa Centrală a Clujului a căror demarare o ordonase primarul Gheorghe Funar. Între războiul civil şi ruperea falselor bune relaţii cu unul din aliaţi, orice partid de guvernămînt din lume n-ar alege decît varianta a doua. Al nostru stă însă pe gînduri, căutînd să împace şi capra şi varza, obligat fiind la această tactică de jocul electoral: după falimentul Caritas-ului, PUNR nu mai poate cîştiga voturi decît pentru că "ne apără" de "obrăznicia maghiarilor" şi atitudinea tranşantă a PDSR împotriva aberaţiilor funariste ar putea spori cota ardelenească (şi nu numai) a primarului "patriot". Trecînd responsabilitatea deschiderii şantierului arheologic din jurul statuii lui Matei Corvin pe umerii unei comisii de specialişti, guvernanţii au recurs la arma tergiversării, singura pe care o au la îndemînă şi pe care au învăţat să o folosească "eficient". Mai devreme sau mai tîrziu, dacă nu cumva chiar în toiul următoarei campanii electorale oficiale, "buboiul" se va sparge cu zgomot intern şi internaţional. "Alianţa" PDSR-PUNR e de fapt un război pe viaţă şi pe moarte pentru supremaţie politică: nu rămîn în afara lui nici Justiţia, nici celelalte formaţiuni din arcul proguvernamental, nici staff-ul prezidenţial, nici armata română şi serviciile securităţii de stat. Pretenţiile minorităţii maghiare ca şi programul promonarhist al liderului PNŢCD constituie argumentele forte ale ultranaţionaliştilor în lupta lor pentru instaurarea unei noi forme de dictatură. Opoziţia are ea însăşi, faţă de cele două probleme, o atitudine ambiguă: în ţară i se dă dreptate lui Funar şi se ia "distanţă" faţă de UDMR, amînîndu-se discuţia despre monarhie pînă după o eventuală cîştigare a alegerilor; în străinătate se procedează invers în chestiunea minorităţilor şi se susţine că regele e dorit - **acum** - de poporul întreg (conform lozincii "Monarhia salvează România!"). La rîndul ei, Puterea preferă să minimalizeze ambele focare de conflict, contribuind de fapt la extinderea lor. O atitudine făţiş antimaghiară din partea PDSR ar anihila rolul electoral al PUNR, dar ar pune în pericol negocierile cu Budapesta pentru încheierea tratatului bilateral şi ar compromite rezultatele obţinute cu greu în planul relaţiilor internaţionale. Un referendum pe tema formei de guvernămînt ("deslegat" de alegerile prezidenţiale) ar demonstra poate superioritatea antimonarhiştilor, dar şi faptul că s-a greşit enorm cînd s-a votat Constituţia fără ca acest vot să fie precedat de un plebiscit pentru tranşarea chestiunii republică-monarhie. Atîta vreme cît "scadalul" minorităţilor şi "scandalul" regalităţii continuă, guvernanţii şi adversarii lor sînt condamnaţi să bată pasul pe loc din punct de vedere politic. Singurele forţe care "evoluează" profitînd de cele două mari probleme (şi avînd tot interesul să le transforme în conflicte irezolvabile) sînt partidele stîngii ultranaţionaliste. La centru şi la dreapta, reorganizările partinice de vară riscă să ocolească încă o dată esenţialul lăsînd în continuare în suspensie "nodurile" nedezlegate la timp. Politica struţului, valabilă şi necesară în anumite momente, poate avea consecinţe fatale cînd se depăşesc limitele permise. Or, criza internă coroborată cu "şocul" rezultatului alegerilor din Ucraina şi Belarus (venit după "şocul" schimbării de macaz de la Chişinău) nu ne mai lasă îndoieli asupra fazei în care am ajuns.

Elena ŞTEFOI

Presa despre...

Modelul suedez pentru acatiste

Vineri, 8 iulie, în zi de post, **Evenimentul zilei** publica pe prima pagină şi relua pe pagina 8 (în facsimil şi îndelung comentat) textul rugăciunii-acatist rostită timp de 40 de zile la Biserica Colţea din Bucureşti "pentru ocrotirea şi izbînda robilor lui Dumnezeu, jucători ai echipei naţionale de fotbal a ţării noastre, pentru luminarea minţii şi înfrîngerea adversarilor". Ion Zubaşcu şi Corneliu Ciocan, specialişti în de toate şi fideli lozincii "orice bombă e bună", nu s-au gîndit nici o clipă că "premiera" lor publicistică întrece cu mult furtul de documente de la guvern şi de la preşedinţie ori că înfiinţarea unui nou "trust Cristoiu" cu acţionari în sutană poate fi neplăcută Domnului din ceruri şi deci nefastă pentru echipa naţională. "Pentru că Anghel Iordănescu şi familia sa cred cu putere în Cel de Sus, Dumenzeu şi-a întors faţa către naţionala de fotbal a României", scriau mare şi îndesat cei doi jurnalişti. A doua zi, într-un sat aflat la aproape 40 de km (a se observa semnificaţia biblică!) de redacţia condusă de Ion Cristoiu, o bătrînă îşi făcea de trei ori cruce la vederea ziarului, explicîndu-mi că Atotputernicul urmează să-i pedepsească pe fotbaliştii noştri - care vor pierde meciul cu Suedia - pentru că presa transformă în circ sentimentul religios. În noaptea în care spusele bătrînei speriate de reacţia divină s-au adeverit (iar Dumnezeu ne-a arătat cartonaşul galben pentru greşeala de a dispreţui modelul suedez la care ne raportăm ca vulpea la struguri), era de la sine înţeles că principalii vinovaţi îl vor scoate de cobe pe... Cristian Topescu. De aceea, am preferat - după - titlul (antologic!) ales de **Sportul românesc** (marţi, 12 iulie): "Cînd e să te ia dracul, te ia şi din uşa bisericii!" (Mai ales cînd te-ai transformat peste noapte din marxist cuminte în creştin agresiv, înţelegînd ortodoxia ca pe o nouă "Cîntare a României"). Cînd au văzut că n-am ajuns în semifinale, bisericoşii şi-au întors faţa spre rapoartele SRI din care reiese că revoluţionarii din decembrie '89 au înghiţit droguri furnizate de agenturile iudeo-masonico-ungureşti împinse de la spate de KGB. Iar popa Mehedinţu n-a mai apărut la televizor să ne spună cu ce a greşit "bunul, înţeleptul şi alesul" suporter român care stă în genunchi în faţa televizorului "cu nevasta, cu copilul şi cu icoana" (un radioascultător din Lupeni îi comunica lui Ion Ghiţulescu, în repriza a doua a partidei cu Suedia, această veste "extraordinară" care n-ar fi putut veni nicicum de la Stockholm) de a trebuit să suporte povara loviturilor de la 11 metri şi ruşinea eliminării. Noroc cu **România liberă** care crede că vom învinge în '98, atunci cînd victoria n-ar mai fi interpretată ca un cadou făcut "criptocomuniştilor", ci ar confirma programul monarhic de renaştere a României prevăzut să înceapă în 1995: Doris Cleo Shupe, doctor în metafizică, dă drept sigură (în revista americană ZUM) "revenirea în fruntea statului a regelui Mihai". Aceeaşi vizionară căreia cotidianul domnului Băcanu îi publică blonda poză (fiindcă nu ne spune cînd va trece la cele veşnice "salvatorul de la Versoix") prelungeşte viaţa actualului executiv pînă la începutul anului 1995, "cadorisindu-ne" pînă atunci cu creşteri de preţuri, revolte populare, manifestaţii violente şi decădere economică. Dar cum pînă la suveran te mănîncă membrii camarilei, nu se dezminte nici Fănuş Neagu în republicana **Cronică română**. El o ia pe ocolite, şi-i smulge antrenorului echipei naţionale galoanele de "mareşal" pe care le avea în titlul articolului ce i se dedică, trîntindu-i-o de la obraz în final: "Ascultă, caporale Iordănescu, era o pîine bună cu suedezii ăştia. Nu înţeleg de ce nu ţi-a primit Dumnezeu acatistele familiei tale. Probabil aveţi şi ceva păgîni pe-acasă". De la retrogradare pînă la trimiterea la mînăstire (sau la tribunal) nu-i decît un pas. După cum ne "avertizează" Sorin Roşca Stănescu ("Există o mafie în fotbalul românesc pe care vom lovi-o fără menajamente" avînd "grijă ca onoarea ziariştilor sportivi de la **Ziua** să rămînă nepătată"), începutul e ca şi făcut. Ne putem aştepta să găsim smocuri din coada lui Michiduţă pînă şi în bocancii în care, din superstiţie, Ilie Dumitrescu presară busuioc înainte de marile meciuri. (E.Ş.)

De jur împrejur...

Pulsul

Ascultările telefonice sînt periodic un subiect de senzaţie al presei franceze şi de fiecare dată puterea - oricare ar fi ea, de stînga sau de dreapta - le justifică prin necesitatea de a se apăra de terorism, de a descoperi complicităţile delincvenţei. Acum totul a început cu Bernard Tapie. Deputat în Adunarea Naţională (şi în această calitate beneficiar al unei imunităţi parlamentare), lista condusă de el la alegerile pentru parlamentul european a obţinut peste două milioane de voturi în pofida faptului că turbulentul om de afaceri este cercetat pentru diverse delicte financiare. "Alegătorii n-au optat pentru morală" susţin comentatorii, dar e foarte probabil că în conflictul care-l opune pe Tapie, fostul băiat sărac ajuns milionar, statului, oamenii consideră că aparatul e mai imoral decît individul. Oricum ar fi, de pe 19 iulie, odată cu deschiderea sesiunii parlamentului de la Strasbourg, Tapie ar fi beneficiat de o nouă imunitate. Aşa că a doua zi după ce Camera deputaţilor i-a ridicat imunitatea, judecătoarea însărcinată cu cercetarea dosarului său a emis un mandat de aducere. La şase dimineaţa, dube ale poliţiei, motociclişti s-au prezentat la domiciliul suspectului, care, trezit din somn, în pijama, n-a scăpat ocazia de a-i insulta pe reprezentanţii ordinii publice, care i-au pus cătuşele şi l-au adus în sunetul sirenelor în biroul judecătoarei. De ce atîta grabă, de ce un asemenea spectacol se întreabă chiar cei care nu-l simpatizează peste măsură pe abilul om de afaceri. "Vroia să se sustragă justiţiei" - susţin organele de anchetă, aducînd drept probă convorbirile telefonice pe care le-au ascultat şi din care reieşea că Tapie intenţiona să plece în Rwanda cu o misiune umanitară. "Nimeni nu e deasupra legii" - susţine justiţia, dar "nimeni nu trebuie persecutat de lege" - răspunde Tapie, cînd, liber după primul interogatoriu, apare la Televiziune afirmînd că justiţia şi-a depăşit atribuţiile şi competenţele punînd sub ascultare telefonul unui deputat din opoziţie.

În aceeaşi săptămînă hebdomadarul **Le Canard enchaîné** aduce la cunoştinţa opiniei publice că şedinţa conducerii Partidului socialist din 19 iunie, în care şeful acestui partid, Michel Roccard, a fost înlocuit, a fost ascultată, dintr-o cameră din sediu, de către un inspector al unui serviciu de cercetări al Prefecturii. Chemat în grabă la Parlament de către socialiştii indignaţi, Ministrul de Interne, Charles Pasqua, susţine că a fost vorba de o iniţiativă personală şi că, avînd în vedere slaba cotă de popularitate a opoziţiei socialiste, puterea nu e interesată să afle cu cîteva minute mai devreme cum îşi rezolvă conflictele interne. Aroganţa nu este întotdeauna o formă de manifestare a adevărului: a doua zi pe lîngă inspectorul cu prea multă iniţiativă a fost destituit şi superiorul său. Serviciu de informaţii generale din care au fost concediaţi cei doi, supranumit şi serviciul de meteorologie, se ocupă de jocuri, de terorism, de presă, "iau pulsul Franţei pentru ca guvernul să ia decizii corecte", cum afirma o autoritate care se dorea neutră. "E de fapt o poliţie politică şi nu ezită să folosească procedee inadmisibile ca ascultările", spune un deputat socialist. Aşa e, dar cînd socialiştii erau majoritatea s-au folosit de aceleaşi metode şi de aceiaşi funcţionari. Cînd posedă mijloacele adecvate, orice putere doreşte să afle şi informaţiile care nu-i sînt necesare, şi oricît de slab ar fi adversarul tot este interesant de ştiut ce pune el la cale. În Franţa, procedeele de detectare ale ascultărilor telefonice ilegale costă foarte scump: 15.000 de franci. Destul de mult pentru privilegiul de a nu ţi se lua pulsul cînd te simţi sănătos, de către un medic în care nu prea ai încredere.

Magdalena BOIANGIU

Noile forme fără fond

Dacă formula "sărăcie lucie", de la care a derivat "sărăcie şi luciu", e univocă, are un sens clar, cea din urmă pare mai generoasă. Eu aleg semnificaţia care-mi convine, adică pe aceea cuprinsă în sintagma celebră propusă de notoriul şi, în bună parte, încă actualul studiu maiorescian "În contra direcţiei de astăzi în cultura română" (1868): formă fără fond.

Fireşte, nu mai putem spune azi că avem învăţămînt fără profesori, atenee fără muzicieni, teatre fără actori, ziare fără ziarişti, şcoli de belle-arte fără plasticieni etc., acum cînd nu puţine nume de profesori, actori, cîntăreţi, pictori, scriitori români sînt mult preţuite în ţară (hm!) şi în străinătate. În numai aproximativ 150 de ani de la amintitul studiu, în domeniile învăţămîntului şi culturii, ignorate mereu cu o reacredinţă sau inconştienţă sinucigaşe, asimilarea a fost imensă, acestea lăsînd mult în urmă celelalte sfere ale vieţii româneşti.

În schimb, eticheta "formă fără fond" e cum nu se poate mai potrivită pentru sectoarele politic şi social. Doar sociologii ar putea descifra explicaţia acestor discrepanţe, ţinînd cont de faptul că peste toate cele au trecut, în mod egal, trei războaie, cincizeci de ani de dogmatism şi o revoluţie. Ar putea să extragă de aici concluzia că elitele culturale stau mai puţin sub vremi, în timp ce grosul societăţii e decisiv afectat de ele? Sau lucrul e valabil numai la noi? Probabil numai un studiu comparatist al evoluţiei popoarelor din fostul lagăr comunist ar înlesni un răspuns la asemenea întrebare...

În ce ne priveşte, în sfera politicului avem, slavă Domnului, de toate: pluripartidism, politicieni, sindicate libere, legi democratice, drept de exprimare, de călătorie în afara graniţelor, de a alege şi de a fi ales, "avem chiar o constituţiune", de care se lipeşte neîntîrziat, de fiecare dată, coada emfatică "aliniată la standardele democraţiilor occidentale". Le avem. Dar: **partide politice** fără programe distincte, lăsînd pe alegătorul de rînd să le distingă aşa: "ăia care sînt cu regele", "ăia cu capitalismul sălbatic", "ăia cu Iliescu" (= comunism pentru unii, siguranţă pentru alţii); partide care, în afara micului nucleu central, se dezinteresează nu doar de activitatea politică, dar chiar de existenţa filialelor din oraşelor mici şi mari de provincie, satele fiind abandonate în grija autorităţilor, de regulă din tabăra puterii sau a aliaţilor ei; **politicieni** complet şi nonstop nărozi, dar care fac totul pentru a fi aleşi ori să se menţină printre aleşi; politicieni nenărozi, dar care fac totul ca să nu fie aleşi sau realeşi (care or fi mai nărozi?); politicieni care îşi iau victoriile din stropşelile sau chelfănelile de pe culoarele parlamentului drept victorii decisiv anticomuniste pe plan naţional; politicieni absenteişti sau fanfaroni sau leneşi, incapabili de efort susţinut, de compromisul necesar (cum altfel s-ar explica existenţa atîtor partide liberale, ecologiste, social-democrate etc.?), care discută sau combat legi citite în pripă, între două cafele; politicieni care persistă într-un limbaj inadecvat psihologiei şi gradului de cultură al majorităţii electoratului român; politicieni care vor să impună peste noapte realităţilor economice româneşti - estice, de fapt - forme ale economiei occidentale (vezi şi articolul de bun-simţ al lui Claude Karnoouh, **Ucenicia civilităţii**, din "Dilema", nr. 75); **sindicate libere** care, în afara revendicărilor, altminteri justificate, nu par a mai şti nimic despre menirea lor; **legi democratice** doar cu numele, a sponsorizării, de pildă, însă atît de viclean întoarse, încît rămîn forme goale; **Constituţie** care, luată punct cu punct, rămîne şi ea simplă vorbă, cît puterile din stat îşi dau mîna la sfat sub tutela preşedintelui şi în văzul nostru, **dura lex** privindu-i numai pe căţei, nu şi pe buldogi; **libertate de exprimare** din ce în ce mai gîtuită de preţurile fabuloase ale hîrtiei, tiparului, distribuţiei; **libertate de a călători în afara graniţelor** care însă îţi "pretinde" venituri catarameşti, nu cele bugetare, insuficiente pînă şi pentru un concediu în ţară, devenit pentru cei mai mulţi dintre noi o utopie; **dreptul de a alege şi de a fi ales** după intense campanii manipulatoare etc. etc.

La locul lor sînt sărăcia şi luciul şi în solul veşnic neaşezatei, informei, adolescentinei noastre civilizaţii. Între elite, o altă relativ consistentă pătură de indivizi cu educaţie şi marea masă a oamenilor "din popor" e o distanţă, un abis - la fel deplîns şi la 1868! - care copleşeşte. Ce-i de făcut cu enormul val de dezrădăcinaţi, adus de nebunia lui Ceauşescu în oraşe, dezrădăcinaţi care au pierdut simţul valorilor rurale, nedobîndindu-le însă pe cele impuse de viaţa comunităţilor orăşeneşti? Doamne, e suficient să treci printr-o piaţă, un cinematograf, o "iarbă verde", un cartier preponderent muncitoresc, să vezi gunoaiele, dezastrul locului, să-ţi bubuie inima în piept în ritmul unui îndrăcit folclor postmodernizat (gen "bade-al meu e poliţist"; pe cînd "bade-al meu e PRM-ist"?), ca să fii descurajat pe o sută de ani înainte în ce priveşte evoluţia civilizaţiei româneşti! Cine să-i mai aducă pe aceşti bieţi oameni pe calea respectului pentru bunul şi liniştea publică? Cîte generaţii vor mai trece ca să poţi ieşi din casă fără strîngere de inimă, silă sau frică? Dar oare mai pot fi ei educaţi, cînd multora din cei ce se cred în drept să le fie modele caracterul, onoarea, principiile, măcar un cît de mic idealism li se par vorbe deşarte, bune numai pentru naivi şi proşti, adică pentru... adunări electorale? Cînd mulţi dintre cei care ar trebui să fie o pildă concretă, adevărată de civilitate, se bat, şi ei, precum cîinii, pentru o casă, un ban, un titlu sau un grad în plus, pentru o (nouă) plecare în străinătate, pentru a-şi plasa nepotul într-un loc mai călduţ, pentru un post sau mai multe deodată cît mai umflate! (Se înşeală cei care nu mai cred în puterea exemplului civilizator, "pozitiv", şi care mă vor ironiza pentru aceste "tradiţionaliste", prăfuite idei). Cine să le facă educaţie sărmanilor, cînd la noi atîţia educatori ar trebui... reeducaţi? "Pe nimeni n-am dispreţuit mai mult decît pe cei puţini la minte care fac pe grozavii şi pe oamenii de seamă necinstiţi la suflet", scria Montesquieu pe la jumătatea secolului al XVIII-lea. Trecuse şi prin Transilvania! Dar nu e un motiv de făloşenie naţională: nu deţinem monopolul tupeului disimulînd un gol sclipitor, chiar dacă sîntem patria lui Mitică, şi nici pe cel al blazoanlor strălucite căptuşite cu micime morală.

Mariana CODRUŢ

© S. Ghelie

Sărăcia, instrument politic?

Pentru publicistul român, sărăcia poate fi astăzi subiectul cel mai la îndemînă. E suficient să te uiţi în jur pentru a descoperi sărăcia în toate ipostazele ei. În România se trăieşte în clipa de faţă, se va spune, într-o stare generalizată de sărăcie - şi urmează un raţionament de genul următor: "dacă toţi românii trăiesc în sărăcie se vede că nu-i nimic de făcut, că sărăcia e un fel de calamitate inevitabilă perioadei de tranziţie, datorată condiţiilor economice de pînă-n '89 şi proastei administraţii a celor două guverne postdecembriste, pentru că guvernul pe care-l avem astăzi, «săracul», a făcut şi face «totul», uite, de cîteva zile sau de cîteva săptămîni chiar trăim ceva mai bine..." Concluzia ar fi, deci: "asta e, acum sînt vremuri grele, e o stare de lipsuri generalizată, e sărăcie, dar n-avem ce-i face, să ne obişnuim deocamdată cu ea şi să vorbim, să criticăm mai puţin, în schimb să muncim mai mult..."

* * *

Cam acesta e genul de discurs acceptat de oficialitate. Pentru că, e lucru ştiut, fiecare regim caută să întreţină un anumit gen de discurs, specific unui mod de a aborda realitatea unei conceptualizări specifice a datelor pe care realitatea ni le impune. S-ar putea întocmi o istorie foarte grăitoare a tipurilor de discursuri oficiale. Puterea de pînă în decembrie '89, de pildă, cultivă discursul public fictiv, fără nici o legătură cu realitatea. Totul se desfăşura în cele mai bune condiţii, totul era minunat, nu exista nici o problemă. Ştim foarte bine cum "se vorbea" în acele vremuri. Chiar dacă ar vrea, puterea de astăzi nu mai poate escamota realitatea. Presa, care scormoneşte viaţa de fiecare zi, şi-a cîştigat libertatea de expresie, organismele internaţionale stau, cum era de aşteptat, la pîndă, gata să sancţioneze îngrădirea acestei libertăţi, deci ar fi o nesăbuinţă să se spună, aşa cum se făcea altădată, că albul e negru şi că negrul e alb.

Se acceptă aşadar starea de fapt - dar ea e "umanizată". Starea economică execrabilă e prezentată ca un fenomen inevitabil, ca o catastrofă naturală, de pildă, împotriva căreia oamenii cu putere de decizie luptă, dar cu puterile lor, omeneşti, nu pot să facă, nu-i aşa, minuni peste noapte! Îmbunătăţirile vor veni, fără îndoială... Cînd? Nu se poate şti... Prin ce mijloace? Ei, mijloacele ar fi ele cunoscute de cei aflaţi la putere, de ce să mai fie ele comunicate şi publicului, la ce-ar folosi?...

* * *

Cine scapă de efectul soporific al unor asemenea fraze descoperă însă că lucrurile nu sînt chiar aşa de simple. De o situaţie economică scăpată de sub control ca o stihie a naturii nu s-ar putea vorbi decît în cazul unei economii în care ar domina proprietatea privată, în care statul nu ar putea interveni decît între anumite limite. Dar ne aflăm noi astăzi într-o asemenea situaţie? Dimpotrivă, în cvasi integralitatea ei economia românească este sub controlul statului, care are asupra ei puteri neîngrădite. Nu rezultă de-aici că şi sărăcia în care ne afundăm pe zi ce trece este şi ea administrată de aceleaşi personaje? Fără îndoială. Aceasta se poate constata şi în modul în care este împărţită sărăcia. Care sînt astăzi categoriile sociale cele mai nedreptăţite? Profesorii, medicii, oamenii de cultură. Aceiaşi care erau ţinuţi departe de salarii omeneşti şi în ultimii ani ai dictaturii comuniste, cînd dispreţul şi teama faţă de intelectuali concurau la marginalizarea lor de către putere. Prin ţinerea intelectualilor în continuare într-o stare de pauperizare, prin dispreţul a tot ceea ce ar putea constitui elita unei ţări, puterea de astăzi nu se îndepărtează în mentalitate, de cea căreia i-a luat locul.

* * *

Nimeni nu neagă dificultăţile reale ale timpurilor pe care le trăim. Şi cred că mulţi oameni, mai ales dintre cei conştienţi de ceea ce se întîmplă acum în România, ar fi în stare să le accepte, dacă austeritatea ar fi austeritate pentru toată lumea. Nu e vorba de blamabilul egalitarism comunist, ci de o diminuare a veniturilor care să reflecte importanţa acordată fiecărei categorii sociale în structura unei societăţi "normale". Pentru a vedea care este în viziunea puterii actuale această ierarhie puneţi alături salariile profesorului universitar, al unui ministru sau funcţionar de minister, al unui amploaiat oarecare de la regia care se ocupă cu distribuirea energiei electrice, pentru a nu mai vorbi de faimoşii mineri. Toate sînt stabilite de aceeaşi putere care ne lasă să înţelegem că strîmtoarea economică de astăzi e inevitabilă ca un taifun.

Ce este şi mai grav e că sărăcia intelectualului român de astăzi se încadrează în ceea ce sociologii numesc **sărăcie relativă**: individul nu moare de foame, are asigurat acel minim de existenţă pentru a supravieţui, dar nu-şi poate satisface "nevoile sociale şi culturale care să permită participarea la viaţa comunitară". Or, cum prea bine se ştie, vocaţia intelectualului se împlineşte numai printr-o astfel de participare socială. Cum mai poate participa la viaţa socială profesorul care nu-şi mai poate cumpăra cărţi, care nu-şi mai permite rvista săptămînală de cultură? Cum participă la viaţa socială poetul, prozatorul sau criticul literar care nu mai are acces la noile apariţii editoriale?

Să fie acest gen de "pauperizare relativă" o simplă întîmplare în mijlocul atîtor evenimente încîlcite? Să fie tot o întîmplare că ministere care nu-şi justifică existenţa decît prin realizarea unei vieţi spirituale cît de cît apropiate de normal - cum ar fi Ministerul Culturii - se află astăzi într-o stare care scandalizează? Iată întrebări la care merită să ne gîndim cu mai multă atenţie. Ce pot face sub această apăsare a sărăciei intelectualii? Ceea ce intelectualii adevăraţi au făcut şi altă dată: pot pune în evidenţă particularităţile discursului despre sărăcie al puterii.

Constantin PRICOP

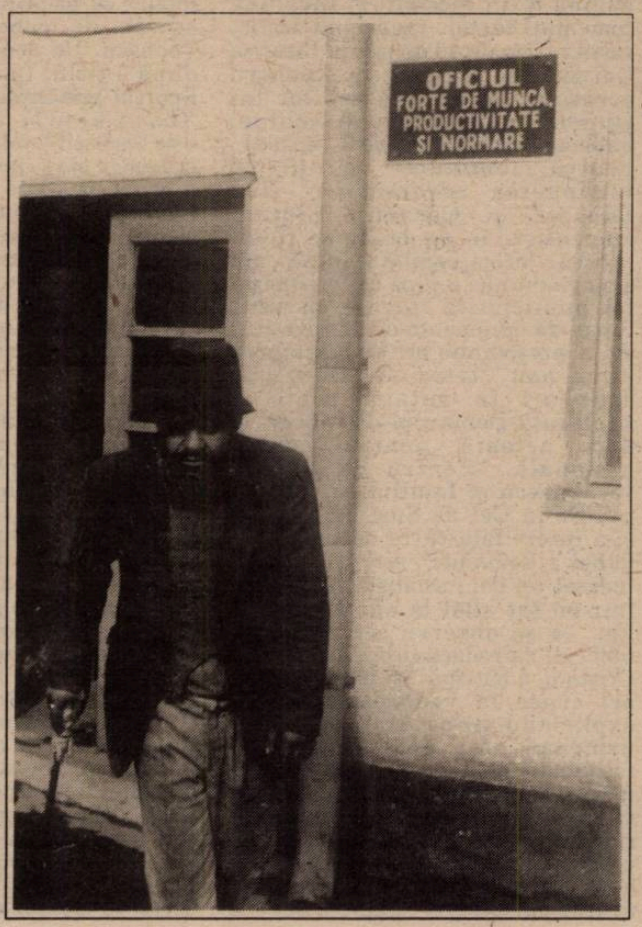

© S. Ghelie

Mizeria unei conjuncţii

Pentru "omul obişnuit" problema se tranşează iute: **sărac DAR cinstit** va să zică "n-am după ce bea apă, dar seara, cînd pun capul pe pernă, adorm liniştit". Burta goală, dar conştiinţa curată. **Cinstit DAR sărac** înseamnă "nu fii prost, fă şi tu ca toată lumea, azi dacă nu pui mîna mori de foame şi-ţi mai rîde şi prostu'n nas". Etica-i moft sinucigaş faţă cu politica matului plin.

Pentru "omul dilematic" totul se complică: de ce să fie obligatorie dihotomia? de ce-i imposibil mariajul antipozilor? de ce adversativa şi nu copulativa: bogat şi cinstit, sărac şi necinstit! De ce golul să fie neapărat pur şi plinul obligatoriu pungaş? Nu depinde, vorba Chinezului, plinul de forma golului?

De cînd e lumea, banul e ochiu'dracului, iar "cu cinstea mori de foame". Activul ("a face afaceri") este autoeficient dar blamabil din unghiul altruist al moralei, în vreme ce pasivul, autodistructiv, e lăudabil şi exemplar. Posesorul e hulit, dar invidiat, posedatul e compătimit, eventual miluit, dar în general neglijat. Echivalarea averii cu hoţia şi a sărăciei cu puritatea exploatată e un skepsis foarte abil inculcat de propaganda comunistă în tărtăcuţele noastre. Treaba "lor" a fost şi este conducerea. Ei nu ştiu şi nu pot nimic altceva. Ei cu comanda şi averea, noi cu supunerea, cinstea şi sărăcia patriotică. Pragmaticii recomandă idealismul: "lasă, nu vă murdăriţi voi, banii sînt treaba noastră, voi ocupaţi-vă de spirit". Să n-aibă nimeni prea mult, toţi într-o egalitate, adică vorba nomenclaturii venturianice: "ori toţi să muriţi, ori toţi să scăpăm!"

© C. Bumbuţ

Vorba e că ne-au dus al dracului de bine de nas. Nu pe mulţi, dar destui. "Cinstit DAR sărac" s-a spus cu cinism la vîrf. **Sărac DAR cinstit** - acesta a fost alibiul nimicniciei de masă, unde, dacă banul e ochiu'dracului, paguba-i considerată aripa îngerului. Om fi noi nababi etic, adică "moralminte", însă "pungaminte" stăm pe sărăcie cu DAR-ul în braţe. Noi am fost învăţaţi să nu cerem. Şi să luăm numai ce ni se dă. Că nu se poate să-ţi apară trei cărţi pe an. Doar una. Dar nici una pe an, ci la doi, trei ani o dată. Şi dacă nu iei bani pe ea nu-i bai, că noi scriem pentru luminarea poporului şi "păstrarea continuităţii" - nu pentru doldora buzunarului. Că aşa ne-a învăţat poetul naţional prin gura voievodului - să îţi aperi sărăcia şi nevoile şi neamul. Va să zică neamul e una cu sărăcia. Şi cu nevoile (materiale). De ce? Nu se ştie. Noi am fost mereu bătuţi în cap. De mici. Cu sărăcia şi cu cinstea. Cu nevoile, foamea şi orgoliul nimicniciei. Cine nu munceşte nu greşeşte. N-ai după ce bea apă, dar rămîi nepătat. Noi strîngeam sticle goale, maculatură, textile uzate, fiare vechi, pentru noi munca a fost mereu patriotică, gratuită, dezinteresată, pentru noi "a face" bani era o crimă. "Las'să fie la ei acolo", adică în bolgia de peste-Ocean.

Aşa încît azi, cum să nu-mi turbez o serie de amici, mai bătrîni, mai tineri, refuzînd cu neclintire X combinaţii? "Nu te privatizezi şi tu cu ceva?", "nu vii cu noi parte?", "o asociere, ceva, pune şi tu un ban la mijloc, nu înţelegi că-i nevoie de bogaţi ca să aibă şi săracii de unde să trăiască?" nu-nţelegi că îmbogăţirea-i acum o datorie supremă de "conservare a fiinţei naţionale"? Numai că tot ce-s gata să accept mental devine cu neputinţă-n practică. Prefer să mănînc trei chile de banane-odată, decît să investesc un leu într-o afacere. "Nu numai că eşti tîmpit, dar eşti şi antinaţional cu încăpăţînarea asta!"

Da, iubirea de "sărăcie cinstită" e nepatriotică. Da, pungăşia salvează România. Paternalismul expresiei "eu l-am făcut, eu îl omor".

Asta e şi n-am ce face. O să îmbătrînesc lovit ca Lefter Popescu, scormonind cu ochii în revelaţia lui VICEVERSA: sărac, DAR cinstit?... sau viceversa?... (Vă daţi seama ce-au făcut ăştia din noi?)

Dan C. MIHĂILESCU

„Nu aţi văzut cît de mult munceşte J.R. la birou?"

- interviu cu dl. Viorel CATARAMĂ -

Reporter: Domnule Viorel Cataramă, opinia publică vă consideră milionar. Dvs. vă credeţi un om bogat?

Viorel Cataramă: Nu, nu mă consider un om bogat din nici un punct de vedere. Faptul că se spune că am mulţi bani nu e foarte adevărat eu, Cataramă, nu dispun de fonduri personale, pentru că nu am scos profit din firme, ci am investit. Sigur că, dacă aş lichida firmele, aş putea face rost de capital. Dar nu am în intenţie să fac acest lucru, avînd în vedere mai ales că cifra mea de afaceri pe primele cinci luni ale acestui an este de 30 miliarde lei.

Dar atunci care sînt, după dvs., standardele conform cărora cineva poate fi socotit bogat în România de azi?

– Un om bogat este cel care are bani. Pe mine nu m-a preocupat această problemă şi, oricum, depinde din ce perspectivă o pui; poţi fi bogat cu 1 leu în buzunar sau cu 10 lei în buzunar, cu 1 milion sau cu 10 milioane. Depinde cum apreciezi şi care este miza în joc. La fel cum, dacă mergi într-un restaurant, una e să mănînci friptură şi alta să comanzi caviar.

Cu banii pe care totuşi îi aveţi, ce puteţi face?

– Ce se face peste tot în lume, şi anume trei lucruri: îi utilizezi în investiţii, pentru consum şi pentru acţiuni caritabile. Eu fac din toate trei cîte puţin. În privinţa consumului, pot spune că nu am piscină, nici maşină personală, nici cîini, nici pisici, nu vînez şi n-am fost în Insulele Canare, cum a scris presa. Am o casă cumpărată în 1987. Căci trebuie să ştiţi şi dvs., din serialul "Dallas": una e să stai acasă şi să trăieşti din cont, şi alta e să fii conducătorul unei societăţi prospere.

Intraţi cumva în categoria zgîrciţilor?

– N-are nici o legătură zgîrcenia aici. E vorba de o interpretare şi cuantificare a riscurilor unor operaţiuni. La asta se reduce totul. Am şi eu, evident, plăcerile mele în timpul liber. Joc tenis aproape în fiecare zi, mi se întîmplă să mai stau cu cîte un pahar de bere în mînă la soare, mă duc într-un bar de noapte, într-o discotecă, într-un restaurant (prefer Melody, Doi Cocoşi, Nanjing şi nu pe cele mai scumpe chiar ca-n Occident, căci sînt).

Buna dvs. situaţie materială îi va ajuta în vreun fel pe ceilalţi?

– Ce-nţelegeţi prin "a ajuta"? Pentru acţiuni caritabile încă nu e cazul în România - acestea se fac atunci cînd ai acumulat nişte bani, cînd vrei să-ţi speli nişte păcate, cînd vrei să-ţi creezi o imagine publică. Deocamdată, la mine, asemenea probleme nu se pun.

Pentru mine, cuvîntul "ajutor" nu există. Aici e o chestiune pragmatică: faci ceva, pentru a cîştiga ceva. Dacă o activitate de investiţie care duce la creşterea locurilor de muncă dvs. o consideraţi un ajutor, eu n-o consider decît ca înscriindu-se în normele economiei de piaţă. În lume nimic nu-i pe gratis - doar soarele, vîntul, ploaia şi nici astea peste tot. Pe mine nu m-a ajutat nimeni, aşa că nu văd cum aş putea eu să-i ajut pe alţii. Nu e menirea mea să rezolv problemele societăţii.

Mînuirea banilor v-a schimbat modul de a fi?

– Eu pot să spun că am reuşit să nu mă schimb deloc, să rămîn acelaşi om şi ca mentalitate, şi ca mod de comportament. Nici nu încerc să-mi cultiv o imagine publică, pentru că acest lucru e foarte greu la ora actuală în România, modalităţile de atac şi de apărare în acest sens nefiind încă bine structurate. De aceea aplic principiul de a lăsa lucrurile în voia lor.

Aveţi un anumit model occidental pe care îl urmaţi?

– Nu am un anumit model, dar cunosc economia de piaţă liberă dinainte de '89, i-am văzut cerinţele şi rigorile şi am căutat să casc bine ochii. Sigur că, din **Dallas** îl apreciez pe J.R. ca model tipic american. Un astfel de model ar ţine oriunde în lume. Căci în lumea afacerilor nu există sentimente. În **Dallas**, însă, nu ne-nvaţă nimeni cum se fac afacerile: nu aţi văzut, în ultimii trei ani, cît de mult munceşte J.R. la birou? Nu-l vedem decît bînd whisky, mergînd, trăgînd sfori, culcîndu-se cu o femeie. Asta reprezintă un foarte mic segment din afaceri: "Ewing Oil" nu aşa s-a făcut, ci prin muncă serioasă.

Venind vorba de femei, care e rolul lor în viaţa unui om de afaceri?

– Deocamdată, în România nu se poate încă pătrunde în afaceri prin femei. Sigur că femeile dau înconjur omului cu bani; fiind considerat astfel, ai mai multă priză la ele. Eu sînt de părere că sîntem egali în drepturi şi obligaţii cu femeile, de aceea nu consider că rolul lor e la cratiţă. De altfel, nici nu suport, cînd vin de la muncă, să găsesc casa plină de mirosuri - modul românesc de apreciere. Căci şi-n Occident se mănîncă acasă - dar se prepară în 20 de minute şi ţi se serveşte o gustare şi un fel. La fel fac şi eu cînd am musafiri.

Cum îi priviţi pe cei care n-au reuşit, pe cei care trăiesc încă din salariu?

– E problema lor; fiecare îşi rezolvă problemele în funcţie de capacităţi, de necesităţi. Cei cărora li s-a urcat la cap şi au făcut investiţii prosteşti în femei, piscine, vile, jocuri de noroc, maşini, au dispărut la ora actuală din lumea afacerilor, din lumea marii finanţe din România, care este în formare şi va exista. În ceea ce-i priveşte pe cei care trăiesc din salariu, consider că fiecare dintre ei are posibilitatea să mă-ntreacă pe mine. Totul e să se concentreze în această chestiune, să se pună serios pe muncă, să se priveze de anumite plăceri: timpul liber după ora 4, ştrand, o bere la terasă, sport mai mult, plimbare excesivă cu tinere domnişoare frumoase.

A investigat
Iaromira POPOVICI

© R. Petrescu

Ştii, bă, ce-i aia aseptic?!

Se tot spune despre cumpărătorul român că îi lipsesc noţiunile de igienă a alimentaţiei, că n-are habar de protecţia consumatorului, că se găseşte cu totul descoperit în faţa şarlatanilor care-i vînd mărfuri expirate sau contrafăcute, sub etichete înşelătoare. La fel cum un ingenuu amerindian, vrăjit de cioburi colorate şi clopoţei, lasă la schimb verosului conchistador tot aurul strămoşilor, tot aşa cumpărătorul român s-ar lăsa stors de bani de către şacalii noii economii de piaţă. Căci, la fel de izolat de civilizaţie ca şi pielea-roşie precolumbiană, obişnuit să-nghită "ce se dă", românul n-a apucat să-şi formeze reflexe de cumpărător pretenţios.

Şi-n branşa asta sîntem nevoiţi să ardem etapele. O altă revoluţie, cea a mentalităţii muşteriului, e pe cale de a fi făcută - şi cum altfel decît cu televizorul!... Dar să nu ne amăgim să credem c-ar ajuta prea mult emisiunile-anchetă, cele cu fabricanţi de răcoritoare-n lavabou său cu măcelari de ocazie, cărăuşi ai trichinelozei. Teleaştii de la Redacţia Economică sînt mult prea obsedaţi de arătarea hîrtiilor fără ştampile, a borderourilor incomplete, a autorizaţiilor ilegale, ca să mai poată comunica publicului vreun semnal de alarmă propriu-zis. Se pierde atîta timp de emisie cu hîrţogăraia, încît telespectatorul ameţit începe să ţină, mai mult sau mai puţin conştient, cu bietul negustor fraudulos, cu înţelegerea unuia care, la rîndu-i, a fost îmbrobodit de-atîtea ori cu birocraţie. Justiţiarii cu microfon şi cameră devin antipatici ca nişte funcţionari, odioşi ca nişte controlori ITB; iar mititeii aceia prăjiţi aşa, fără autorizaţie, fără avizul Sanepidului sau al Primăriei sau al papei de la Roma, apar dintr-o dată cei mai gustoşi mici din lume; chiar şi cîinele care se-nvîrte pofticios pe lîngă grătar devine, dintr-un focar de infecţie, un garant plin de fler al calităţii mititeilor.

Instruirea cea mai cu folos vine de unde te-ai aştepta mai puţin: de la publicitate. Atîtea reclame televizuale conţin imaginea doctorului plin de competenţă, a specialistului în halat care mînuieşte radiografii şi epubrete, încît şi cel mai nonşalant mîncător de seminţe prăjite poate cădea pe gînduri... Şi apoi, toate numele acelea de substanţe, toate graficele alea despre "valoarea p.H.-ului din gură"... n-au cum să te lase rece.

Cît de multă gumă de mestecat consuma poporul român înainte şi cîtă acum, nici nu se discută. Pentru adolescenţii noştri plescăitul e un gest de noblеţe, întrucît marii magnaţi din Dallas şi milionarii din Beverly Hills îl fac periodic pe micile ecrane. Dacă mai pui şi că guma conţine "abracadabra" sau extras de "hocus-pocus", te simţi parcă mai sigur, mai protejat: devii un cunoscător, un ins emancipat, un iniţiat. "A, da, p.H-ul! Îl combaţi cu fluoristat..."

Dar săpunul acela care trage brazde prin microbi! Prima dată îl doreai pentru că era străin, lucios şi frumos ambalat (erai ca primitivul atras de ciobul de oglindă); acum ţi-l doreşti pentru că "stabileşte un brîu protector" etc. Şi apoi "Noul Omo"! Nu te simţi puţin ruşinat că nu ştiai nimic despre "Vechiul Omo"?! Ei, nu-i nimic... Ne facem că nu băgăm de seamă... De-acum însă, vei şti cum să scoţi petele de ketschup de pe cămaşă... Ori poate nu ştii ce-i aia **ketschup**?!... Cu atît mai rău pentru tine: nu avem atunci ce discuta...

Producătorii români de sucuri îşi cunosc mai bine piaţa. Românul trebuie certat şi speriat: "Cînd v-aţi gîndit ultima oară la sănătatea copiilor dumneavoastra?!" Pe care părinte nu-l trec fiorii aflînd că "sticlele returnabile păstrează urme de microbi"? Altă salvare nu este decît în "cutiile aseptice cu sucuri naturale"... Tonul ameninţător devine dispreţuitor cînd întreabă "Ştiţi ce înseamnă **aseptic**?" Apoi, ca la Robingo, aceeaşi voce doctă răspunde: "Înseamnă fără microbi!" Rămîne însă un mister nelămurit acea incantaţie care însoţeşte, fermecătoare, avertismentul: "Tutti frutti au ruti..." Dacă sînteţi cu adevărat tari, spuneţi-mi ce-nseamnă **asta**!

Florin DUMITRESCU

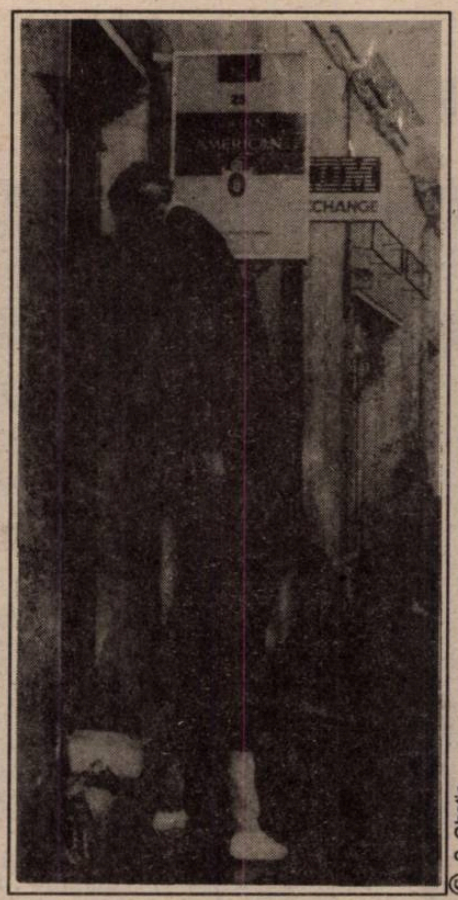

© S. Ghaţie

Pauperizarea prin paukerizare

– Gînduri neindexate –

BIAS, HAMLET ŞI RADU PETRESCU. Un stoic de acum 2570 de ani, îl chema Bias, i-a uimit pe concetăţenii săi, care-şi strîngeau panicaţi calabalîcurile în faţa unei invazii, că nu mişca un deget. Şi el le-a trîntit aceste patru vorbe ("patru vorbe, numai patru, da' vorbe, ce-i drept!"): **Omnia mea mecum porto!** (Tot ce am/ Toate ale mele le port asupra mea.) Adică restul sunt futilităţi, deşertăciuni, lest, alienare, pacoste.

Hamlet, un tînăr inteligent şi, altminteri, înstărit, credea că dilema e **a fi sau a nu fi**. Nu-şi punea problema lui **a avea**, pentru că organul sănătos nu doare şi deci nu-l simţi. Dar (uitaţi-vă la verbele care-s stîlpii conjugărilor) alternativa n-o fi cumva **a fi sau a avea**? Lucrurile mele **sunt** eu? Sau ele mă diluează, mă împrăştie? Să luăm cărţile (şi să cădem în aporia "grămezii"): cîte e bine să ai în casă? 1000? De ce nu 500? 10.000? De ce nu 5? Şi totuşi: nu **eşti** şi în ceea ce **ai**, în năzuinţele şi opţiunile tale devenite bunuri palpabile? Unghiile mele sunt mai **eu** decît cărţulia mea de căpătîi? Prin şaptezeci şi, scriitorul Radu Petrescu (om cu doi copii) şi-a consumat leafa pe un an (banii pe o carte) ca să-şi cumpere un Pallady. S-a "alienat" el în acel obiect de pînză, lemn şi vopseluri, sau şi-a împlinit mai mult sinele?

Scuze, devin cogibund.

SĂRĂCIE ORWELLIANĂ. Despre sărăcia lucie (dar lucie di Lamermoor, că e-n Vest), are George Orwell o carte cruntă: **Down and Out in Paris and London**, Berkeley Publ., New York, 1966. Am s-o recomand la bibliografie.

ION ILIESCU, MARX ŞI BOGATUL (+ şi -)

Primejdia care mă paşte, cînd scriu aceste note de laborator pentru **Dilema**, e să fiu înţelepcios, încercînd să-l conving pe cititor fie, în spirit liberal, că **e bine să fie bogaţi**, fie, în spirit stoic, că **e bine să fii sărac**. Amîndouă misiile sînt deopotrivă penibile, şi nu sunt atît de fraier să fac pe predicatorul cu mirandoleştii cititori ai **Dilemei**.

Cum să persuadezi lumea că bogaţii nu strică, într-o ţară în care s-a turnat 45 de ani comunism în capete? Flămîndul nu crede sătulului. Poţi să construieşti **omul vechi** peste noapte? Nu poţi.

Cînd am fost, cu Asociaţia celor cu Imobile Naţionalizate, într-o audienţă la preşedintele Iliescu, acesta ni se lăuda, cu vădită mîndrie, că toată viaţa a locuit doar în case cu chirie. I-am observat, politicos, că erau nişte vile somptuoase, insule într-un ocean de verdeaţă, izolate şi bine păzite, şi că, în comunism, posesia fiind abolită, uzul şi ab-uzul o înlocuiau. Fireşte că nu i-am zdruncinat voluptatea de a se fi ferit de ispita dobîndirii. Şi în altă ocazie, d-sa a declarat, ritos şi ritualic, că va muri "sărac". ("Sărac" la nivel de nomenclatură; în fine).

Franc vorbind, antipatia faţă de bogat n-a inventat-o Marx, cu gîndemul lui că **"proprietate egal furt"**. Multe din cele care i-au trecut lui prin cap nu s-au adeverit, de pildă şi proorocirea că, pe măsură ce capitalismul va înainta, **"săracii vor deveni mai săraci, iar bogaţii mai bogaţi"**; nivelul mediu de trai al Occidentului a crescut constant din vremea sa pînă azi. De fapt, raţionamentul său politico-economic era o parafrazare a spusei biblice: **"Cui are i se va da, cui n-are i se va lua"**. Şi idiosincrazia faţă de bogat e o veche mentalitate creştină, dacă nu şi mai bătrînă, prezentă în textele emblematice ale tuturor veacurilor, de la Ovidiu la Rabelais, de la Montaigne la Flaubert, de la Shakespeare la Rimbaud, de la Villon la Eminescu, de la Balzac la Camil.

Portretul robot negativ al bogatului. Bogatul e avar, mărginit, arogant. N-are pic de filosofie. În loc să trăiască, îşi bate capul zi şi noapte să facă bani. N-are suflet, crede că poate cumpăra totul. E prost crescut ("Mîncaţi, că altfel oricum o dăm la porci!" - Balzac, **Le cousin Pons**) sau snob. E înfumurat şi inabordabil. Chefuri monstre, partuze. Nu ştie ce e frumosul, îl măsoară la preţ de cost etc.

Portretul robot pozitiv al bogatului. Bogatul e un om harnic şi întreprid. Datorită ideilor lui, numeroşi oameni mănîncă o pîine. El însuşi munceşte din zori pînă seara, alături de echipa sa, care-l adoră. E generos, dar nefericit în dragoste. Iubeşte frumosul, reşedinţele sale sunt pline de opere de artă. Se înconjoară de prieteni care profită de pe urma lui. Ajută statul, plătind biruri mari. Uzajul lumii şi contactele cu inşi subţiri l-au rafinat etc.

MASA ŞI SCAUNUL EI LA CAP. Masele sunt ca şi centurile de siguranţă. Trage-le brusc în faţă - şi se blochează.

VOCAŢIA INDIGENŢEI. Sărăcia e şi un fel de vocaţie. Eminescu n-a avut toată viaţa aproape nimic al lui; Maiorescu (ardelean) s-a chivernisit bine. Maiorescu n-avea chemarea sărăciei. Cum n-au avut-o nici Minulescu sau Rebreanu (ardelean), în timp ce Bacovia, da.

ON A TOUJOURS BESOIN D'UN PLUS PETIT QUE SOI. Monşer, stăm prost, dar nu prostissim. Ce atîta văicăroială, cînd sunt sumedenie de naţii mai calice decît noi (dacă luăm drept criteriu produsul naţional brut, PNB, pe locuitor). Uite, **deschid cartea (Statele lumii**, de H.C. Matei şi colab., ed. Rombay, Buc., 1993), **cartea geme**, de ţări şi ţărişoare care împuşcă francul mai anevoie ca noi (care avem 1640 de dolari pe căciulă). Albania are 740, Bangladeshul 210, Burkina Faso 247, Burundi 210, Coreea răposatului Kim (roşu, parfum şi prospetime) 987, fidela Cubă 950, Etiopia 120 (eh? mai bombăniţi?), India 334, Kiribati 735, Mozambic 80 (eh? eh?? şi mai datorează şi vreo 5 miliarde de dolari, Papua 860 (deci stăm de două ori mai bine ca papuaşii), Tanzania 110, Tuvalu (un fel de Kiribati) 700, Vietnam 180, Zimbabwe 640.

În timp ce Bulgaria cu 2250 stă de 11 ori mai prost ca Germania (24.000), Cehia cu 3140, de 10 ori mai prost ca Liechtensteinul (30.270), Slovenia cu 5500, de 10 ori mai prost ca Monaco (51.000), iar Ungaria, ce să mai zic: de 11 ori mai rău ca Japonia (25.430), de 12 ori mai rău ca Norvegia (26.380) şi de 15 ori mai rău ca Elveţia (33.340)!

"Altă metodologie". Acum, pentru dialectica chestiunii, trebuie să raportez că vine S. Brucan, într-un articol din **Adevărul** (**Cît suntem de săraci şi rămaşi în urmă?**, 23.VI.1994) şi zice,citînd şi experţi de aiurea, că PNB/loc. nu reflectă progresul economic al societăţii (în acea cifră pot intra, e.g., rachete şi bombe) şi nici puterea de cumpărare sau costul vieţii. Dl. Brucan dă ca PNB/loc. al României cifra de 1080 de dolari, dar socoate că, faţă de cel mediu al ţărilor din OECD (18.429 dolari), nu stăm de 18 ori mai rău, ci, **"folosind o metodologie de calcul mai adecvată"**, doar de 5 ori. Citind aceste consideraţiuni, m-am simţit uşurat ca-n bancul cu sfatul rabinului. La "18 ori" eram cu capra, porcul şi găina sub acelaşi acoperiş. La "5 ori" mă lăfăi singur în coşcogea colibă. Dintr-un condei, mi-e de 3,6 ori mai bine.

Ultimele cifre, de pîine şi lapte. Tocmai clocisem enunţurile de mai sus, că-mi pică-n mînă **România liberă** de vineri, 8.VII: neamţul munceşte 3 minute pentru costul unui litru de lapte, francezul 7 minute, românaşul 41. Pentru o pîine, Johann 9 minute, Jeannot 10, Ionică 34.

LISTA STEREO. Mă iau după Barthes şi vă dau o listă. **C e n-am:** iaht, elicopter, vilă, video, afghan, aer condiţionat, rude în străinătate, stilou Parker, computer cu imprimantă laser, piscină, cont în bancă, relaţii, barcă cu motor, amante glamoroase, telefon în maşină, moşie, ace de cravată, garaj. **C e am:** barcă pneumatică, machete de avioane, un apartament, un televizor colorat şi unul ne, un pisic, două balcoane, doi prieteni, multe pixuri, două maşini de scris, reportofoane gîrlă, apă toată ziua (cartier bun), un picup stereo vechi, salariu la timp, (...), telefon necuplat, jardiniere, loc de parcare plătit la ADP, multe cărţi bune, multe cărţi degeaba, un joc de şah electronic, voce.

RELATIVITĂŢILE SĂRĂCIEI. În privinţa universalităţii sărăciei, lucii sau mate, consult o sursă de autoritate absolută: tratatul **L'Economique** (**Introduction à l'analyse économique**) al lui Paul A. Samuelson, Armand Colin, Paris, 1972, 2 vol., din care mijeşte geana de lumină a ideii că şi capra marelui vecin de peste ocean are oarecari junghiuri. Şi acolo, cică, sărăcia de la oraş e floare la ureche faţă de cea de la "ţară". Zice expertul american: **"Chiar în zilele noastre, cartierele cele mai dezmoştenite ale marilor oraşe americane:** Hell's Kitchen (**bucătăria iadului**) sau Harlem în **New York**, South şi North End (**extremităţile de sud şi nord**) **din Boston, cartierul** «behind the yards» (**de după abatoare**) sau «centura neagră» **din Chicago stau bine faţă de mizeria şi sordidul zonelor rurale înapoiate ale Statelor Unite: Drumul Tutunului din Sudul profund, regiunile muntoase ale platoului appalachian sau oraşele miniere devenite fantome după epuizarea zăcămintelor"** (tom. I, p.173).

O duzină de pagini mai încolo, însă, savantul yankeu ne strică tot cheful, venind, mă-nţelegi, cu tot felul de nuanţe de relativitate: **"O situaţie de sărăcie, din punct de vedere american, ar fi considerată, din punct de vedere asiatic, drept una de abundenţă, iar majoritatea familiilor de dincolo de cortina de fier** (actualmente cortina de viză; n. GP) **ar fi socotite nevoiaşe, dacă nu chiar nenorocite, prin aplicarea criteriilor bugetului familial american"**. (tom. I, p. 190).

LA NOI: PAUPERIZAREA ŞI PAUKERIZAREA. Două quasi-reuşite ale guvernărilor de după '89 în România: pe plan material, **pauperizarea** , iar pe plan spiritual, **paukerizarea** omului de rînd.

EXERCIŢII ŞI PROBLEME PENTRU CITITORI. 1. Să se răspundă, fără a consulta manualul, la întrebarea: pot fi privite cu simpatie averile post-revoluţionare româneşti, o dată ce asupra lor planează, grea, bănuiala că s-au format din banii murdari ai nomenclaturiştilor, ai securiştilor sau ai comersanţilor maloneşti? 2. Pentru iubitorii de aritmetică distractivă: **"Am salariu de 90.000 lei, iar taxa pentru copil la grădiniţă e de 55.000 de lei. Cum să ne descurcăm?"** (muncitor, către preşedintele Iliescu, în **Adevărul**, 2.VII. '94).

BIBLIOGRAFIE, recomandabilă sau nu (mă bizui pe liberul-arbitru al dvs.). 1. Alehem, Şalom: **Halal de mine, sunt orfan!** 2. **Am cravata mea, sunt pionier!** (cîntec progresist) 3. **Banii sau viaţa!** (proverb apaş, cu profunde semnificaţii) 4. **Biblia** 5. Bloy, Léon: **Le sang du pauvre** 6. Carnegie, Dale: **Arta de a reuşi în viaţă.** (cum să ajungi milionar fără un sfanţ) 7. **De la limba de lemn la sapa de lemn**, eseu de mine (prin "Expres") 8. Eminescu, M.: **Împărat şi proletar**, vers. 71-75 ("...mizeri şi bogaţi...") 9. Id.: **Cugetările sărmanului Dionis**, vers. 64 ("...Poezie - sărăcie!") 10. Hemingway, E.: **A avea şi a nu avea** (n-are legătură, dar e o carte bună) 11. Ilf şi Petrov: **Douăsprezece scaune, Vitelul de aur** (passim) 12. Lippmann, Walter: **La cité libre** 13. Marx, K.: **Capitalul** (cît de cît, dar în paralel cu Dumitrescu, Constantin: **Cetatea totală**) 14. Montaigne: passim 15. Orwell, G.: vezi în text 16. Petrov şi Ilf: **Atitudine dispreţuitoare faţă de stomac**, ed. Univers, 1979 17. "Ricchi e Poveri", care cîntă 18. Şora, Mihai: **A fi, a face, a avea**, ed. C.R., 1985 (grea).

George PRUTEANU

Scara şi obiectul lucios

© S. Ghejie

În mijlocul Paşcanilor e un şir lung de trepte, trepte late ce despart oraşul în două, dealul şi valea. Le-am străbătut odată, în cele cîteva ceasuri de răgaz dintre două trenuri. Mă întorceam la Bucureşti din vacanţă, de la mănăstiri. O vreme, m-am învîrtit în stînga şi-n dreapta prin oraş. După ce-am văzut tot ce mi s-a părut că era de văzut, m-am întors la acele scări, care dintru început îmi atraseseră atenţia. M-am aşezat pe o bancă, aflată la mijlocul distanţei între prima şi ultima treaptă. Era cam pe la ora cînd se îngînă ziua cu noaptea. Oamenii treceau în sus şi-n jos, fiecare cu ale lui. Erau grupuri de tineri care se plimbau, urcînd sau coborînd alene, neatenţi, fără efort, duşi de valul povestirilor şi al hohotelor de rîs. Erau şi mai vîrstnici cu sacoşe în mîini, mergînd ţintă undeva, la vale cu repeziciune sau la deal, gîfîind şi tot oprindu-se. Erau şi bătrîni cu baston, pe care, Dumnezeu ştie, ce nevoi îi împingeau să se aventureze pe acolo. Pipăiau cu grijă fiecare treaptă, într-un periplu ce părea veşnic. Întreagă această imagine se pierdea în depărtarea străzii pietonale din vale, unde deja începeau să sclipească felinarele. Îmi reaminteam, în acele momente, de fresca de pe peretele nordic al Suceviţei, reprezentînd scara ce urca la cer. Dintr-odată însă, am realizat că locul acela, care, pentru mine, ca vizitator, făcea întreg farmecul Paşcanilor, pentru mulţi dintre localnici era o adevărată golgotă. Căci orice treabă ar fi avut în susul sau în josul oraşului, drumul le trecea, inevitabil, prin nesfîrşitul şir de trepte. Iar banca pe care eu şedeam cu nepăsare era popasul mult rîvnit de cei ce simţeau că-i lasă puterile. Cîte drame şi accidente nu s-or fi consumat în acel loc, cîte oase nu s-or fi frînt şi cîte îndîrjiri şi sudălmi nu s-or fi izbit de cuburile reci şi orizontale de piatră? Scara, scara. Probabil că în discuţiile lor se regăsea de mii de ori, ca o axă primordială, ca o punte de legătură indispensabilă a oraşului, ca o fatalitate. Mi-a trecut atunci prin minte o altă asemănare, cu celebra scară din "Crucişătorul Potiomkin".

Dar în vreme ce stăteam şi cugetam astfel, atenţia mi-a fost atrasă de un om ce ducea pe umăr o greutate. Tocmai începuse a coborî, dar cam în zigzag şi mai mult prăvălindu-se decît păşind pe fiecare treaptă. De bună seamă era beat. Mai apropiindu-se, am putut distinge şi ce anume ducea. Un obiect rotunjit, din porţelan alb, nou şi strălucitor. Vijelioasa coborîre nu prevestea însă nimic bun şi, pentru o clipă, am ştiut ce urma să se întîmple. De la acea distanţă, neavînd nici o cale să mă opun nenorocirii omului, a trebuit să asist neputincios la desfăşurarea ei. Aşadar, la un moment dat şi-a pierdut echilibrul şi a pornit de-a berbeleacul la vale. O vreme, printr-o încleştare disperată, a mai reuşit să-şi ţină fragila povară departe de muchiile dure ale treptelor. Rostogolirea, parcă încetinită, a durat mai mult decît ar fi cerut-o legile firesti ale gravitaţiei. În cele din urmă inevitabilul s-a produs, obiectul făcîndu-se ţăndări chiar în apropierea băncii mele. Omul a rămas năuc, aşezat pe piatră, cu capul între mîini. M-am apropiat, întrebîndu-l ce-l doare. Se lovise în moalele capului, dar pentru el nu ăsta era necazul. Ţinîndu-se cu o mînă de ceafă, a scîncit uşor: "Tocmai trebuia să-l instalez. Gata, s-a dus..., s-a dus". Clătinîndu-se, s-a ridicat şi a înşfăcat două cioburi mari. Le-a potrivit, încercînd parcă să le lipească la loc. Nereuşind, le-a azvîrlit cît colo. S-a lăsat iarăşi pe vine plîngînd. Era un om simplu. Purta o cămaşă albă cu mîneci scurte, care contrasta cu tenul lui mai negricios şi care-i rămăsese mică. Un amărît. Mi-am imaginat povestea. Luase leafa şi dăduse fuga să-şi cumpere preţiosul obiect, la care cine ştie de cît timp îi era gîndul şi care costase enorm pentru punga lui. Apoi (neapărat după, nu înainte), de bucurie, intrase în prima cîrciumă şi băuse banii care-i mai rămăseseră. "Tocmai trebuia să-l instalez", zicea. Asta însemna, probabil, că îşi făcuse de curînd canalizare. Cîţi oameni au încă, în ţara asta, latrina în fundul curţii... * El poate tocmai era pe cale să iasă din categoria lor. Dar, ceasul rău şi..., iată-l acolo pe vine, plîngînd, cu closetul făcut ţăndări. Şi nevasta care-l aşteaptă acasă...

---

* Ulterior am aflat o cifră estimativă: 12 milioane.

Bani , sărăcie, fericire, înjurături

Din nou ne-am înfiinţat cu reportofonul în Cişmigiu, acolo unde se adună oamenii să discute şi să joace şah ori pietre. De data aceasta, pentru a-i întreba dacă ei cred că banii aduc fericire şi dacă, în viziunea lor, sărăcia ar putea avea vreun avantaj. Iată ce răspunsuri am primit:

Ciucă Gheorghe (maistru) - În viaţă te poţi pierde şi din cauza sărăciei dar şi din cauza banilor prea mulţi. Aceştia aduc fericirea, numai în măsura în care îl fac pe om să aibă cu ce trăi normal.

Făgărăşeanu (preot) - Numai cei săraci cu duhul sînt fericiţi pe lumea asta. Nu cei săraci la pungă.

Ionescu Constantin (maistru) - Se ştie că există oameni care au bani dar sînt nefericiţi. Deci nu asta e singura condiţie pentru a fi fericit. Sărăcia e o pacoste, dar ar fi bine ca toţi oamenii să treacă la un moment dat printr-o asemenea perioadă, fiindcă numai aşa pot face apoi nişte aprecieri corecte.

Un marinar - În vremurile de azi, banii aduc fericire. E adevărat că foamea ascute mintea, de multe ori, dar la fel de adevărat este şi că ideile trec mai întîi prin stomac şi, ca să poţi filosofa, trebuie întîi să ai burta plină.

Bobin Constantin (pensionar) - Banii aduc fericire şi noroc. Fără bani nu te poţi realiza în viaţă. Trebuie neapărat să-i ai, ca să te descurci, să-ţi ajuţi copiii... Sărăcia e ca un fel de boală şi nu te ajută la nimic. Dar trebuie mai mult interes şi din partea conducerii de stat, pentru a ajuta poporul să iasă din impas. Iliescu are dreptate cînd spune că preferă să fie sărac dar cinstit, dar ignoră faptul că sărăcia te împinge la lucruri necinstite. Corupţia nu porneşte tot de la sărăcie?

Gheorghiu (pensionar) - Fericirea e adusă de sărăcie, nu de bani. Uitaţi-vă la preşedinte, care cică ar fi sărac: e într-o permanentă fericire, cu zîmbetul pe buze.

Dan Macovei (pensionar) - Banii aduc nenorociri. Iar sărăcia pleacă la faptă penală, pentru bani. Deci, banii şi sărăcia aduc nenorociri.

Adrian Lixandru (pensionar) - Domnule, eu sînt sărac lipit. Am 40 de mii pensie. Singura mea satisfacţie e că mai pot să înjur. Înjur guvernul şi aş înjura orice guvern ar fi... De ce? Aşa, din principiu.

Andrei MANOLESCU

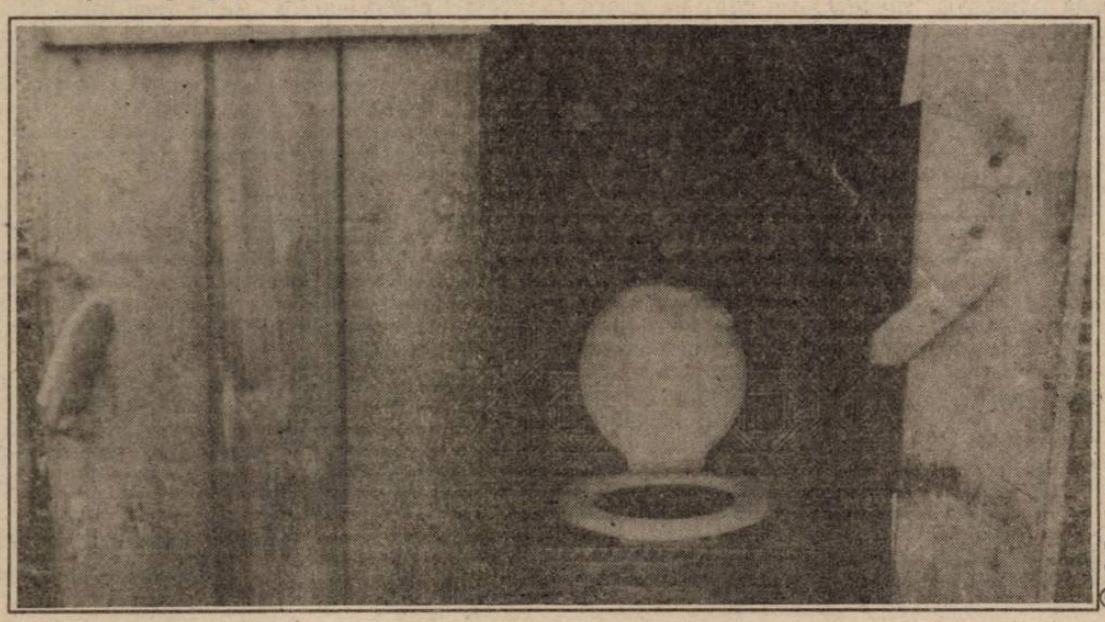
© C. Bumbuţ

Pavană pentru o infantilitate defunctă

Nu ştiu cum se potriviseră, sau poate împrejurările speciale prin care trecuseră împreună îi făcuseră aşa - ai mei nu puneau deloc preţ pe lucruri, trăiau de la o zi la alta, erau generoşi şi risipitori cînd aveau cu ce, iar cînd nu, se mulţumeau cu foarte puţin, învăţîndu-ne şi pe noi că formula "nu-s bani" nu mai admite nici un fel de replică. Vînduseră tot ce se putea vinde, pînă şi verighetele, iar lipsurile în care trăiau şi de care noi, copiii, nu eram conştienţi, fiindcă n-aveam termen de comparaţie, nu păreau să-i umilească. Aveau înţelepciunea să nu evoce în faţa noastră bunăstarea dinainte de război, să nu se lamenteze şi să ne explice că atîta timp cît sîntem împreună, sănătoşi, avem un acoperiş deasupra capului şi nu suferim de foame, e bine. Datorită îndemînării cu care se cîrpeau, transformau şi combinau vechi haine, eram îmbrăcaţi decent, nu discordam de ceilalţi copii, nici ei mai eleganţi. Casele în care intram erau cel puţin la fel de sărăcăcioase şi înghesuite ca a noastră, tentaţiile oraşului prin care începusem să hoinărim - seminţe, înghetată pe băţ, cîte un film rusesc de război, accesibile prin mărunţişul pus laolaltă cu prieteni de joacă - altceva nici nu ne trebuia. Nu ne păsa că n-aveam jucării, că nu plecam în vacanţă, că primeam ciocolată doar de sărbători şi ascuţeam creioanele pînă deveneau mici de tot şi erau vîrîte într-o alonjă pentru a mai putea fi folosite. Cred acum că eram fericiţi în inconştienţa noastră. Citeam cu pasiune cărţi împrumutate fiindcă ale noastre fuseseră şi ele în mare parte vîndute (şi Biblia cu ilustraţii de Gustave Doré, pe care n-aveam voie să o răsfoim decît după ce ne spălam bine pe mîini, şi albumul "Louvre", în care ni se îngăduia să ne uităm doar cînd eram bolnavi, şi superbele ediţii legate din romanticii germani ale bunicii, sau din clasicii francezi ale mamei, toate dispăruseră pe rînd şi îmi aduc aminte de o duminică de vară cînd mama, strîngînd resturile prînzului, a spus "ei, l-au mîncat şi pe Balzac" şi eu am crezut că aşa-l chemase în viaţă pe cocoşul din care se pregătise supa cu steluţe şi friptură, şi mi-a părut rău de el).

Cum-necum, era încă bine. Se putea şi mult mai rău, ca la sfîrşitul anilor '50, cînd tata a fost peste noapte arestat şi am rămas fără nici o sursă de venit. Pînă să-şi găsească mama, cu greu, o slujbă modestă, am cunoscut cu adevărat sărăcia în forma ei extremă, lucie, dar nici atunci noi, copiii, nu conştientizam decît vag (foame, frig, încălţăminte uzată şi inadecvată anotimpului rece, o atmosferă apăsătoare) drama prin care trecea familia noastră, fiindcă mama ne ascundea umilinţele refuzurilor de împrumuturi, ale rugăminţilor de păsuire, faptul că vechi cunoştinţe o evitau, peregrinările cu pachete pe la porţi de închisori, de unde era brutal respinsă... Noi ne vedeam de joacă, de citit, de hoinărit şi aşteptam cu speranţă timpuri mai bune, cînd să avem iar mărunţiş de seminţe şi cinema, poate chiar şi ghete. Nu ne simţeam săraci.

De ce scriu toate astea? Vreau să spun că dincolo de lipsurile materiale, sărăcia e o chestiune de mentalitate şi de raportare. Felul în care trăiam nu era o decădere socială (noi nu cunoscusem altceva, iar părinţii erau, ca toţi cei din lumea lor, victime ale convulsiilor istoriei), nu era ceva ruşinos, o lipsă de merite. Fuseseră deposedaţi de ceea ce obţinuseră prin muncă cinstită, dar cultura, educaţia, modul de a judeca nu le fuseseră alterate; deşi, practic, nu le mai folosea, continuau să aibă despre sine o părere bună şi să fie lipsiţi de complexe.

Ca exemplu, invers, am cunoscut mai tîrziu o comunistă din ilegalitate care avea acum din abundenţă tot ceea ce face viaţa plăcută, dar păstrase din începutul foarte sărac obiceiul de a nu arunca sau dărui nimic din ce-i prisosea, de a economisi şi drămui, orice risipă îi producea suferinţe, debaralele erau arhipline de lucruri inutile de care nu se îndura să se despartă, chiar şi la chibrituri făcea economie, adunînd beţele arse, aprinzînd de la flacăra aragazului alt ochi cu ele. Nu era o avariţie patologică, ci pur şi simplu o mentalitate de om sărac lipit pe care şi-o păstrase.

Alte personaje ştiute de mine şi tipice în felul lor proveneau dintr-o familie de la ţară, unde tot ce aveau nevoie se producea în casă sau se procura prin schimburi în natură. De aceea, banii pentru ei aveau o valoare exagerată. Stabiliţi la oraş, colindau toate pieţele şi se tocmeau amarnic pentru un leu-doi, prăjiturile de cofetărie erau un lux ("am făcut o prăjitură ca de cofetărie" - se lăuda excelenta gospodină chiar pe vremea cînd produsele cu înlocuitori din cofetării erau mizerabile), să iei un taxi - o nebunie, să mănînci la restaurant - un desfrîu; făceau săpun în casă, îşi tălpuiau singuri pantofii şi îşi zugrăveau camerele, tot ce puteau face fără să dea bani era, cu orice efort, făcut. Păstraseră în vocabular expresii ca "îmbrăcat domneşte", "masă boierească" şi aveau un respect exagerat pentru titluri, indiferent cum obţinute, pentru cei cu apartament proprietate la bloc şi maşină mică" ("au realizat ceva în viaţă!"), pentru lucrurile "străine", de la ţigări şi haine pînă la aparate video, care reprezentau un semn de bunăstare.

Şi s-a mai întîmplat, după '89, să cunosc oameni cu adevărat bogaţi (îmbogăţiţi pe căi mai mult sau mai puţin oneste), de un tip căruia, chiar dacă nu mi-e simpatic - fiindcă predominanta ţopenie - suficienţă - ostentaţie n-are cum să fie simpatică - nu pot să nu-i recunosc abilităţile excepţionale. Motivaţi puternic de dorinţa de parvenire, oamenii ăştia chiar fac ceva, cheltuind enormă energie şi ingeniozitate, învaţă din mers jocul riscant al concurenţei, sînt nişte luptători. Calităţi pe care eu, nativ, nu le am, deci nu le pot dispreţui la alţii, dimpotrivă. Şi atunci, dacă ceea ce ştiu (şi îmi place) să fac nu are "valoare de piaţă", nu-mi rămîne decît să mă împac cu ideea de (relativă) sărăcie. Nu spun că nu mi-ar plăcea să trăiesc în confort, să voiajez, să am siguranţa unei bătrîneţi fără griji. În acelaşi timp ştiu că, dacă n-o să am niciodată toate astea e, în mare măsură, din vina mea: sînt incapabilă de acţiuni profitabile material. Acum am termen de comparaţie, am mai văzut şi văd cum se poate trăi bine, cîte lucruri şi locuri frumoase sînt pe lume la care fără bani n-ai acces, şi totuşi mentalitate de sărac n-o să am niciodată. Poate, cel mult, nostalgia copilăriei cînd lăsam zilei de mîine grija ei şi ceea ce nu ştiam nu exista.

Adriana BITTEL

Noua generaţie a anilor treizeci (IX)

Alţi tineri se vor declara de stînga. Cine ar crede că o astfel de opţiune afirmă, în 1933, Traian Herseni, care era, de altfel, colaborator al revistei **Stînga**, a tinerilor din stînga radicală a P.N.Ţ.: Un articol al său declară: "Mi se pare mai mult adevăr în poziţiile moderate de stînga, în special în democraţia socială. Eu nu sunt marxist şi nu sunt nici comunist, totuşi sunt de stînga... Cum generează însă filosofia mea spiritualistă o poziţie politică de stînga? Simplu. Spiritul se desfăşoară şi el în lume şi ca atare întîmpină piedici şi împrejurări nefavorabile care îi fac imposibilă existenţa. Dintre acestea, cele mai de seamă sunt organizaţia economică vicioasă şi luptele de clasă. Sociologia spiritului, adică studiul împrejurărilor favorabile dezvoltării spirituale a omenirii ajunge la alte baze decît marxismul la critica individualismului şi la acceptarea social-economică. Cu o umanitate hrănită inegal se poate crea o cultură întîmplătoare. O cultură întreagă şi deci adevărată, care să nu fie subjugată intereselor de clasă, nu se poate obţine decît într-un regim bazat pe un principiu socialist" (Traian Herseni, **Spiritualitate şi politică, Azi**, II, nr. 3, octombrie 1993). Petru Comarnescu, tranşant, va polemiza, în acelaşi an 1933, cu luările de atitudine favorabile dreptei ale lui Nae Ionescu şi altor doi colegi de generaţie, M. Vulcănescu şi Const. Noica: "Rîndurile de faţă se referă la o anumită poziţie a dreptei româneşti, formulate de trei reprezentanţi de vîrste diferite: dnii Nae Ionescu, Mircea Vulcănescu şi C. Noica. Cu tot respectul şi prietenia, bazate uneori pe înţelegere, alteori pe afinităţi de problematică socială, ce le păstrez acestor reprezentanţi, nu mă pot împiedica de a nu denunţa, atunci cînd e vorba de soluţiile lor politice, falsa poziţie în care se află ei şi în numele căreia pot induce în eroare pe unii cititori neatenţi" (Petru Comarnescu, **Falsa poziţie a celor de dreapta, Stînga**, II, din 22 ianuarie 1933). Apoi urma o analiză a intervenţiilor publiciste ale celor trei autori în discuţie Analiza e cam forţată. Dar e demnă de reţinut atitudinea critică a lui Comarnescu, ce înţelegea să se delimiteze, chiar de prieteni sau de profesorul său, atunci cînd descoperea opinii de dreapta. E, de altfel, ceea ce va susţine, cu patosu-i cunoscut, şi Mircea Eliade într-un eseu din decembrie 1932. Îşi propune să comenteze "orientarea pur spirituală" a generaţiei sale, întrucît orientarea ei politică, spre dreapta sau spre stînga, i se pare mai puţin importantă. "Oricăror cauze s-ar datori ca şi oricîte merite i-am recunoaşte, mişcarea politică a tinerilor nu rezolvă o problemă spirituală reală, nici nu creează una culturală. Dimpotrivă, prin caracterul ei polemic şi profetic, prin mijloacele sale de acţiune accentuat temporale, prin dialectica ei riguros istorică, prin importanţa dată socialului, organismului colectiv ca element politic, lupta politică împiedică adesea o viaţă spirituală autonomă şi o cultură autentică".

Sigur că noua generaţie a fost una de luptă, prin refuzul vechilor stări culturale, prin aderări pasionate la unele personalităţi sau curente, prin polemici iconoclaste. Implicit, aceste negaţiuni şi refuzuri au fost interpretate a fi de dreapta sau de stînga, deşi scopul era esenţialmente spiritual. "De aceea spuneam că generaţia aceasta ar fi trebuit să evite politica tocmai pentru că lupta lor interioară este încă în plină dezvoltare şi efervescenţă. Ei n-u rezolvat încă nimic; au experimentat numai... Cred că generaţia aceasta e cea dintîi în România care poate spune fără să exagereze că şi-a riscat pielea pentru un adevăr. Au fost înaintea noastră generaţii eroice care au creat ţara aceasta şi i-au mărit graniţele: generaţia Unirii, generaţia liberalismului, generaţia războiului. Dar toate aceste generaţii aveau un ţel exterior: ţara, naţiunea, statul... Tinerii nu mai au, nici nu pot, nici nu trebuie să aibă asemenea idealuri... Aşa se explică succesul ortodoxismului prin 1927-128, mişcare care a eşuat jalnic (dogmatism istoricizant, neobizantinismul, excesul de decorativ, autohtonism cu orice preţ, reducerea creştinismului de la o viziune cosmică a umanităţii la o fază istorică etc). Dacă **experienţa** şi **trăirea directă** sînt cea dintîi caracteristică a tinerei generaţii - corolarul acesteia e umanismul". Politica, în cosecinţă, trebuie evitată ca o deviaţie de la idealurile generaţiei. (Mircea Eliade, **Tendinţele tinerei generaţii, Vremea**, II, nr. 268 din 25 decembrie 1932).

Acest eseu, apărut în acelaşi număr care insera amintita, mai înainte, anchetă despre tînăra generaţie, semnalează un simptom. Faptul că e descurajat politicul, e o dovadă că unii generaţionişti dădeau semne de tentaţie spre activismul politic. Fondatorul ei, alarmat, se simţea dator, atunci, să atragă luarea aminte că politicul trădează idealurile unei generaţii fixată, prin ţel, numai în spiritual. Avertismentul îl aflăm pronunţat şi de Noica la sfîrşitul lui noiembrie 1932. "Nu spun că suntem mai buni decît cei dinainte, nu spun nici măcar că suntem buni. Dar suntem altceva, neaşteptat de altceva. Dacă nu toţi, măcar o parte interesantă din tineretul nostru. Că suntem modernişti, aceştia, că iubim valorile spiritului sau că misticizăm, nu e încă nimic grav aici". Dar prevede primejdia, pentru că "aici, în România, şi acum, în România, istoria nu te lasă în pace. Istoria se vrea făcută şi colectivitatea românească te cheamă neîncetat. Şi ce vrea ea? Să-şi caute sensuri româneşti odată făcută Unirea. Să-şi realizeze, pe planul spiritual, naţionalitatea. Să facă naţionalism spiritual. Care e gradul nostru de convertire la acest ideal? El nu există pur şi simplu. La orice apel, noi răspundem: suntem esteţi. Dar unii dintre noi - şi împotriva acestora scriu - se gîndesc... Eu nu înţeleg bine un lucru: de ce vrem noi, tinerii, să facem purism acolo unde nu trebuie. De ce să ne amestecăm în politică şi să propunem probleme utopice, de ce să intervenim în educaţia maselor şi să discutăm probleme inactuale şi de ce să viciem sensul istoric al culturii, introducînd în el ideea de gratuitate şi de efort dezinteresat? Suntem cu adevărat esteţi? Atunci să acceptăm la fel durerosul **hic et nunc** al conştiinţei individuale şi să trăim demn viaţa noastră de orfani... Nu vei folosi prea mult societăţii româneşti, dar nici nu-i vei face vreun rău. Şi va fi mai onest să practici, acolo, gestul pur... Prietenii tineri se frămîntă ca şi cum mîine ar trebui să se întîmple ceva. Au început numărătoarea: atîţia la stînga, atîţia la dreapta. Pentru că nu m-a întrebat nimeni, de aceea am să răspund: voi fi la dreapta, la dreapta spirituală a colectivităţii româneşti" (Constantin Noica, **Scrisoare unui "european"**, **Axa**. I. nr. 3 din 27 noiembrie 1932).

Z. ORNEA

Opoziţia română: ce face şi ce e în mintea ei?

În ziarele opoziţiei române poţi afla multe despre incapacitatea guvernării în gestiunea economică şi socială. Acesta este de altfel rolul oricărei opoziţii, să critice puterea instalată. Dar ar mai fi necesar, întrucît e vorba de un guvern ales democratic, să se propună un program alternativ, care să pară credibil majorităţii cetăţenilor. Or, nu poate fi găsit aici nici un fel de program, ci doar injurii, invective, multe zvonuri şi cleveteli, denunţuri şi moralizări. Cu excepţia presei economice, nimeni nu se referă la problemele grave cu care se confruntă ţara. Unii vor chiar suspendarea Preşedintelui, cînd doresc de fapt monarhia; alţii propun ca statul să fie mai puţin prezent în folosul liberalismului economic fără frontiere, în timp ce alţii nu doresc decît revenirea la "vremurile bune de altădată". Pe scurt, fiecare îşi construieşte Cetatea Ideală, uitînd axioma fundamentală a oricărei politici: arta guvernării este arta posibilului. Or, în sistemul democraţiei de masă, posibilul devine probabil doar dacă se ia în consideraţie realitatea banală care alcătuieşte experienţa cotidiană a majorităţii. Cînd mesianismul părăseşte devenirea umană, visul şi/sau slugărnicia nu pot înlocui gîndirea politică şi economică.

Pe de altă parte, se pare că opoziţia nu este o adevărată opoziţie. Aceasta este cel puţin impresia pe care o capeţi zilnic - oricît de incomod ar părea sau ar fi ceea ce susţin - examinînd pantomima care se pretinde joc politic. Partidele care alcătuiesc opoziţia se sfîşie între ele ca şi cum unicul şi adevăratul lor scop ar fi să ajungă singure la putere. Dacă e aşa, ideea e caraghioasă. Cum ar putea un partid de opoziţie să deţină singur puterea cînd toată administraţia, toate instituţiile sînt în mîinile foştilor-noi funcţionari! Ori se face politică, ori se caută un prototip moral. În primul caz se practică arta compromisului, în cel de-al doilea se încearcă asumarea unui rol eroic. Or, acest ultim rol nu are sens astăzi, decît doar pentru a impune ceva care nu oferă nici un avantaj. De pe vremea Antigonei se ştie că, în momentul în care e necesar eroismul, pe avanscenă se înghesuie foarte puţini candidaţi.

Să nu discutăm despre liberalii divizaţi în tot atîtea fracţiuni cîţi şefuleţi au apărut. Totuşi, există semne că sînt în gestaţie viitoare alianţe care - să sperăm - vor clarifica puţin o situaţie devenită foarte confuză. Altfel de ce P.U.N.R., totdeauna gata să ponegrească partidul la putere, pe liberali, F.S.N.-ul lui Roman, Alianţa Civică, nu-şi extinde critica furibundă spre P.N.Ţ.C.D.? În schimb, Ion Raţiu este primit cu mare pompă de Gh. Funar la inaugurarea monumentului dedicat Memorandului. Sigur, strămoşul lui a fost membru al acelui grup de intelectuali curajoşi, dar e acest lucru suficient pentru a-i acorda un asemenea credit liderului P.U.N.R.? Nu trăim în secolul XIX, ci în pragul secolului XXI.

Totuşi, se desenează ceva dincolo de această gesticulaţie, ceva care ar putea să semene cu recompunerea peisajului politic românesc. Să ni-l imaginăm o clipă, fără a ne lăsa prinşi în capcanele ficţiunii politice. De ce n-am presupune că situaţia de criză, care sfîşie P.U.N.R., ar da în cele din urmă două grupuri? Aripa sa radicală, întemniţată în iluziile autohtoniste, s-ar integra în România Mare şi aripa moderată, reprezentînd acum un capitalism tînăr gata instalat să se unească cu P.N.Ţ.C.D. care nu şi-a ascuns niciodată ataşamentul pentru ideile neoliberale, dovedite de altfel şi de legăturile strînse cu conservatorii britanici. S-ar constitui astfel un mare partid naţional cu un discurs naţionalist mai moderat, urmaş al unui curent propriu istoriei moderne a României şi mizînd pe neoliberalismul contemporan.

Ce se va alege din Alianţa Civică? Va trebui să revină asupra analizelor ei, să părăsească moralismul intelectualilor visători şi să-şi definească un program coerent care să ţină seama de starea reală a ţării. Nu e posibil să ataci puterea pentru că măsurile liberale sînt prea timide şi, pe de altă parte, să te revolţi din cauză că sărăcia sporeşte. Într-o ţară relativ săracă şi subdezvoltată, faptul că statul îşi asumă o parte din protecţia socială, îl obligă să intervină într-un fel sau altul în sfera economicului, măcar prin intermediul impozitelor directe sau indirecte sau prin menţinerea în ativitate a întreprinderilor nerentabile. Ar fi mai necesar ca opoziţia să se concentreze asupra periculoasei probleme agrare - cum pot fi ajutaţi ţăranii să devină mici producători agricoli? Ar fi nevoie de o adevărată politică financiară şi bancară cu împrumuturi, pe termen lung, cu dobîndă mică, crearea unui sistem modern de cooperaţie, de vînzare-cumpărare, cum e în Germania, Franţa sau Anglia. Acest program nu poate fi lăsat pe seama organizaţiilor neguvernamentale sau de caritate; ele nu vor putea niciodată să înlocuiască statul fără ca actorii economici şi sociali să nu cadă într-o altă formă de dependenţă, cea a asistenţei filantropice. Ar mai fi necesar ca opoziţia să ia în considerare deşcolarizarea masivă, o adevărată catastrofă socială care ameninţă cu apariţia unui nou analfabetism, atît la ţară, cît şi în unele medii urbane într-o stare de pauperizare avansată. Pentru a propune un asemenea program nu ajunge să strigi mereu împotriva "lupului comunist", ceea ce în România, ca şi în celelalte părţi ale Europei de Est e un non-sens ca să nu spun că e o înşelătorie stupidă, pentru că e suficient să ne întrebăm unde erau aceşti disidenţi în timpul regimului ceauşist. În această situaţie e preferabil şi mai demn să se păstreze o modestă tăcere şi să se dedice un gînd pios victimelor, celor adevărate, ale anilor de plumb 1948-1962.

În cazul în care s-ar constitui marele partid naţional, singura resursă a Aliantei Civice ar fi presiunea imaginaţiei sale programatice asupra partidului la putere, sau măcar asupra fracţiunilor sale mai moderniste. Sînt de acord că acest scenariu adoptă modelul maghiar: un guvern de coaliţie care-i uneşte pe foştii comunişti reformişti deveniţi socialişti şi pe democraţii liberi din S.Z.D.S.Z. (al căror nucleu istoric este alcătuit din foştii disidenţi) cu binecuvîntarea mediilor de afaceri locale şi internaţionale. Se pare că socialiştii, marii învingători din alegeri, sînt singurii care au un program social serios, oferind în acelaşi timp garanţii pentru continuarea reformelor necesare dezvoltării unei economii de piaţă mai puţin arhaice. Alianţa lor cu liberalii propune o contrapondere care alcătuieşte tot farmecul artei compromisului. Acesta e şi sensul declaraţiei lui G. Soros din **Budapest Sun** (30 iunie - 6 iulie 1994): "În spatele coaliţiei sînt oameni puternici şi serioşi. Am mari speranţe".

Fără îndoială, aceasta este o lecţie de istorie postcomunistă din care nu lipseşte cinismul, dar care totuşi clarifică natura prăbuşirii comunismului. Se pare că nu oamenii regimului au fost duşmanii detestaţi de Occident, ci sistemul însuşi. Ei erau politicieni de profesie care au negociat neîntrerupt cu Occidentul şi care cu o abilitate desăvîrşită au ştiut să se adapteze (cu excepţia unor figuri emblematice care a trebuit să fie eliminate pentru a face pe placul poporului, sau pentru a simula acest lucru) noii situaţii. Prin legăturile lor cu vechea-nouă poliţie şi cu armata s-au dovedit cei mai capabili să menţină un minimum de ordine socială, aşa cum o doreşte, cu orice preţ, Occidentul, într-o lume unde de altfel domneşte o mare dezordine economică. Iată de ce se poate acum afirma, fără riscul unei erori majore, că în Est nu a fost nici o revoluţie, ci diverse lovituri de stat mai mult sau mai puţin paşnice, mai mult sau mai puţin violente, în funcţie de cazurile particulare, introducînd transformări venite de sus. Desigur că în unele cazuri a fost folosită nerăbdarea populară, că uneori această nerăbdare a fost regizată, dar totul a pornit de la înaltele foruri diriguitoare care-şi dădeau seama că nu mai pot rezista ofensivei economice a Occidentului în cursa înarmării şi care, **last but not least**, nu mai aveau nici o încredere în viabilitatea sistemului, aşa cum evoluase în ultimii douăzeci de ani, de cînd se integrase în sistemul economic planetar prin jocul datoriilor, al preţului materiilor prime şi al dominaţiei dolarului ca mijloc internaţional de plată. Odată conştiente de acest eşec, elitele n-au avut linişte, căutînd să se descurce fără să piardă puterea... La mijlocul anilor '80 un anume Gorbaciov, apărut din echipa reformistă a K.G.B.-ului de sub egida lui Andropov, a întreprins ceea ce nici un specialist în ştiinţe politice nu-şi putuse imagina cu cîţiva ani în urmă: sfîrşitul sistemului comunist. S-a înfăptuit cu binecuvîntarea şi acordul Occidentului, iar nefericirea popoarelor a intrat în zona de uitare a istoriei. Ei au păstrat puterea care garantează privilegiile elitelor născute de sistemul comunist, într-o lume deschisă liberei circulaţii a mărfurilor şi capitalului (cea a indivizilor este mult mai aleatorie).

Fără îndoială toate acestea oferă un bogat material de reflexie în legătură cu ideile viitorului; se aşteaptă în continuare un Hegel... şi, de ce nu, un Marx sau un Nietzsche pentru a le formula în tot radicalismul lor.

Claude KARNOOUH

Budapesta, 4 iulie 1994

Quis dives salvetur?

Un clişeu dintre cele mai tenace este acela care vrea să facă din creştinism o religie plebeiană, o etică a despuierii şi o mistică a sărăciei. Potrivit acestei idei, creştinul ar fi un coate-goale abonat la o cronică indigenţă, un ins în mintea căruia pauperitatea este suprema virtute, iar opulenţa un viciu de neiertat. Incapabil de bucurii pămînteşti, dezumanizat în numele unor fantasme supranaturale, el echivalează bunătatea cu damnaţiunea veşnică şi proprietatea privată cu egoismul. Această viziune caricaturală trece apoi asupra ierarhiei (care propovăduieşte cumpătarea, dar vieţuieşte fastuos) şi chiar în domeniul teologiei, de unde se culeg elementele unui infern al bogaţilor. Sîntem în prezenţa unui soi de reducţie pe care ideologiile neopăgîne (de la imaginarul rabelaisian pînă la restauraţia dionysiacă visată de Nietzsche, trecînd prin maxism) l-au praticat din plin. Procedeul e transparent: din masa infinită a situaţiilor reale se extrage fie un tip ideal erijat în anti-erou ("creştinul"), fie o abstracţie colectivă căreia i se pot atribui toate eşecurile istoriei ("creştinismul"). Operaţiunea ca atare porneşte totuşi de la două premise contradictorii pe de o parte, ce susţin că religia creştină (căreia i se face astfel un paradoxal serviciu apologetic) a avut forţa de a schimba faţa lumii printr-o simplă declaraţie de principiu (în cazul nostru: condamnarea bogăţiei din **Matei** 19, 23); pe de altă parte, două milenii de creştinism sînt expuse diabolizării, în totalul dispreţ al diversităţii culturale pe care expresiile locale ale mesajului evanghelic au putut-o încuraja. În primul caz se recunoaşte implicit legitimitatea creştinismului, întrucît o falsă doctrină nu ar fi putut impune întregii omeniri civilizate o altă scară de valori şi un nou stil de viaţă. În cel de-al doilea, învăţătura christică este radical contestată, ca şi cum toate secolele aşezate sub semnul Crucii ar circumscrie o cumplită rătăcire, un zadarnic ocol bimilenar.

Cele spuse privesc **răstălmăcirile** generalizante de care disciplinele istorice actuale au ştiut, din fericire, să se debaraseze. Ca şi în alte chestiuni cu multiple armonice socio-culturale (condiţia sclavilor, imaginea barbarului, relaţia creştinism-elenism etc.), dezbaterea istoriografică asupra concepţiilor economice vehiculate în Biserica primară s-a depasionalizat, aşa încît nu greşim spunînd că triumfalismul unora şi anticlericalismul altora reprezintă, de aici încolo, faţa şi reversul unei monede devaluate. Să profităm deci de acest minim recul, pentru a schiţa regimul neo-testamentar al bogăţiei. Care sînt temeiurile biblice la care se cuvine să ne raportăm? Aş spune că, la acest capitol, învăţătura Mîntuitorului este pur şi simplu o pledoarie pentru normalitate. Avuţia nu este nici rea, nici bună: importantă este libertatea posesorului în raport cu cele posedate şi prioritatea acordată celor spirituale. Aşa cum săracilor li se spune: "nu duceţi grijă spunînd: ce vom mînca, ori ce vom bea, ori cu ce ne vom îmbrăca? (...). Căutaţi împărăţia lui Dumnezeu şi dreptatea Lui şi toate acestea se vor adăuga vouă" (**Matei** 6, 31, 33), bogaţilor li se cere să practice milostenia fără ostentaţie: "deci, cînd faci milostenie, nu trîmbiţa înaintea ta, cum fac făţarnicii în sinagogi şi pe uliţe, ca să fie slăviţi de oameni (...), ca milostenia ta să fie în ascuns şi Tatăl tău, care vede în ascuns (**ho blepon en to krupto**), îţi va răsplăti ţie" (**Matei** 6, 2-4). Cîteva versete mai încolo, tuturor, bogaţi sau săraci, li se aminteşte natura perisabilă a bunurilor terestre: "nu vă adunaţi comori pe pămînt, unde molia şi rugina le strică şi unde furii le sapă şi le fură. Ci adunaţi-vă comori în cer, unde nici molia nici rugina nu le strică, unde furii nu le sapă şi nu le fură. Căci unde este comoara ta, acolo este şi inima ta" (**Matei** 6, 19-21). Predica de pe munte ne atrage deci atenţia asupra a două realităţi pe care tumultul vieţii pămînteşti riscă să le facă uitate: a) adevărata miză a existenţei umane se înscrie într-o ordine spiritual-eshatologică; b) ierarhiile socio-economice ale vieţii de aici nu coincid cu judecata divină, care străpunge aparenţele în direcţia unei ierarhii de merit.

Pasajul cel mai controversat (şi a cărui interpretare literală a putut genera diferite excese în anumite medii monahale sau confrerii laice) este acela din **Matei** 19, 16-24, prezent de altfel şi în celelalte două evanghelii sinoptice (**Marcu**, 10, 17-31; **Luca**, 18, 18-30). Ni se relatează că un "tînăr bogat" îl întreabă pe Hristos ce trebuie să facă pentru a obţine viaţa veşnică. Cînd Mîntuitorul doreşte să afle dacă interesatul a respectat poruncile, tînărul se grăbeşte să confirme: "toate acestea le-am păzit din copilăria mea. Ce-mi mai lipseşte?" Răspunsul nu se lăsă aşteptat: "dacă voieşti să fii desăvîrşit (**téleios einai**), du-te, vinde averea ta, dă-o săracilor şi vei avea comoară în cer; după aceea, vino şi urmează-Mi". Mai aflăm că "auzind cuvîntul acesta, tînărul a plecat întristat, căci avea multe avuţii".

© S. Ghelie

Episodul nu se încheie aici. Rămas în compania ucenicilor, Mîntuitorul le livrează acestora morala întîmplării la care tocmai asistaseră: "Adevărat zic vouă că un bogat cu greu (**duskolos**) va intra în împărăţia cerurilor. Şi iarăşi zic vouă că mai lesne este să treacă cămila prin urechile acului, decît să intre un bogat în împărăţia lui Dumnezeu".

Am redat în paranteză expresiile greceşti esenţiale pentru analiza acestui pasaj biblic. Pe de o parte, textul spune că accesul bogaţilor în Împărăţia cerurilor este dificil, dar nu irealizabil. Aici, imaginea cămilei care trece prin urechile acului este doar un exemplu de retorică semită (**parallelismus membrorum**) care nu transformă dificultatea iniţială ("cu greu") în imposibilitate. Condamnarea răspicată a spiritului mercantil (ca principală sursă a bogăţiei) apare doar în cîteva texte apocrife, cum ar fi loggion-ul 64 al **Evangheliei după Toma**: "Misiţii şi negustorii nu intră în împărăţia Tatălui Meu". Pe de altă parte, renunţarea la bogăţia personală este condiţia **desăvîrşirii**, iar nu cea a eliberării de păcat. Dacă tînărul respectiv ar fi acceptat propunerea lui Hristos, el ar fi devenit, poate, înaintea sfîntului împărat Constantin, "egal cu apostolii". Refuzul său completează galeria personajelor evanghelice cu tipul insului moralmente corect, dar lipsit de vocaţia superioară a jertfei. Pasajul citat instituie de fapt diferenţa dintre **praecepta** şi **consilia**, adică departajează "poruncile" - obligatorii pentru orice creştin - de "sfaturile" evanghelice - urmate exclusiv de cei ce urmăresc perfecţiunea. Între definiţia minimalistă a mîntuirii şi maximalismul celor desăvîrşiţi se stabileşte astfel un raport de continuitate ascendentă.

Întrucît în societatea paleo-creştină existau inevitabile discrepanţe sociale, Părinţii Bisericii au căutat să aplaneze eventualele tensiuni, propunînd comunităţilor primare o interpretare raţională a textelor biblice pe care tocmai le-am pomenit. Exemplul clasic în acest sens rămîne omilia lui Clement Alexandrinul intitulată **Quis dives salvetur?** ("Care bogat se va mîntui?", Migne, **PG**, 9, 604 sq). Iată ce scria polimaticul autor al **Pedagogului**, prezentîndu-ne indirect psihologia economică a creştinilor din veacul II: "Se prea poate ca raţiunea pentru care bogaţii par să-şi asigure mîntuirea mai greu decît cei săraci să nu fie simplă, ci multiplă. Într-adevăr, unii se gîndesc la sensul imediat şi literal al cuvîntului lui Hristos (**Matei**, 19, 24), ajungînd la disperarea de a crede că nu vor obţine viaţa (veşnică). Prin urmare, ei se abandonează cu totul lumii, se agaţă de această viaţă, pe care o socotesc ca fiind singura ce le-a fost dată (...). Alţii înţeleg corect şi cum se cuvine cuvîntul (lui Hristos), dar neglijează faptele aducătoare de mîntuire (...). E de datoria celor ce iubesc adevărul şi pe fraţi ca, departe de a-i judeca de sus pe bogaţii care au primit chemarea credinţei, dar şi fără a se tîrî la picioarele lor din interes personal, să le spulbere disperarea (...), arătîndu-le, prin explicarea firească a cuvintelor Domnului, de ce moştenirea cerurilor nu le este cu totul interzisă, cu condiţia de a se supune poruncilor". Recurgînd la imagistica agonală deja folosită de Sf. Pavel, Clement susţine apoi că, asemenea atletului care, pentru a avea o şansă de a cîştiga laurii, trebuie mai întîi să facă exerciţiile de rigoare şi să se înscrie la concurs, bogatul poate nădăjdui la rîndul său că va obţine "cununa nestricăciunii", dar nu fără a se lupta "în praf şi sudoare". Nu trebuie să uităm diferenţele de standard existente în diferitele comunităţi creştine. Creştinii din Roma erau, pare-se, cu mult mai săraci decît fraţii lor din Alexandria Egiptului. În dialogul **Octavius**, Minucius Felix ne transmite, prin gura păgînului Cecilius Natalis, rumorile romane referitoare la comunitatea creştină: "Recrutînd din drojdia poporului o adunătură de ignoranţi şi de femei credule împinse spre moleşeală prin slăbiciunea sexului lor, aceşti inşi formează o turmă de conspiratori neruşinaţi" (VIII, 4). În faţa unui portret colectiv atît de puţin măgulitor, Octavius, creştinul, ripostează: "bogaţii sînt mai obişnuiţi să-şi întoarcă privirea spre aur, decît spre cer, în vreme ce oamenii noştri, cu toată sărăcia lor, au izbutit să descopere înţelepciunea şi să-şi transmită învăţăturile către ceilalţi. De unde reiese cu limpezime că geniul nu este inerent bogăţiei şi nici nu se obţine prin studiu, ci este zămislit prin creativitatea însăşi a spiritului". (**Octavius**, XVI, 5-6). Ce timpuri! Ce moravuri! Niciodată, de atunci încoace, săracii acestei lumi nu au mai avut prilejul de a se socoti deştepţi...

Echilibrul lui Clement Alexandrinul se regăseşte în operele Părinţilor cappadocieni care, asemenea majorităţii scriitorilor patristici, admit utilitatea oricărui element de civilizaţie, cenzurîndu-i numai excesele. Cu toate acestea, diatriba împotriva plutocraţiei - veritabil leit-motiv al literaturii omiletice - capătă adesea tonuri vehemente. Să-l ascultăm, pentru a ne convinge, pe Sf. Vasile cel Mare, fire ascetică, nelipsită de asprimi: "Priveşte, prietene, natura bogăţiei. De ce oare aurul dezlănţuie atîta patimă în tine? Aurul e o piatră; piatră, argintul, piatră, perla, pietre toate (...) - topazul, berylul, agata, hyacintul, ametistul, jaspul. (...) Nu ţi-e ruşine să pofteşti nişte pietricele? (...) Şi care elegant şi-a putut lungi viaţa cu o singură zi? Care este acela pe care moartea l-a ocolit, fiind bogat? Care arginţi au îndepărtat boala? Pînă cînd bogăţia, această cauză a războaielor, va pregăti armele şi va ascuţi săbiile? (...) Din pricina ei, deşerturile se umplu de ucigaşi, marea, de piraţi, cetăţile, de turnători. Cine este părintele minciunii? Cine inspiră falsurile în acte? Cine zămisleşte sperjurul? Şi cine a întors împotriva voastră propriile bunuri? (...) (Iar cînd spuneţi): "Ne trebuie bani pentru copiii noştri", frumoasă pricină de îmbogăţire! (...) Nu cunoaşteţi oare cuvintele **Eclesiastului**: "Şi dacă bogăţia se pierde dintr-o întîmplare nenorocită şi el are un copil, acestuia nu-i rămîne nimic", sau iarăşi: "căci voi lăsa avuţia mea omului care va veni după mine, dar cine ştie dacă el va fi înţelept sau nebun?" (**Eccl.**, 5,13 şi 2,18), cf. **Omilia a 7-a împotriva bogaţilor, PG** 31, 297 a-300-a). Putem spune, dincolo de detectarea unui anumit stoicism rezidual, că viziunea prezentă într-un asemenea text şi-a pierdut actualitatea? Nu rămîne banul - vorba ţăranului român - "ochiul dracului"?

Insensibil la asemenea evidenţe, Max Weber a putut totuşi susţine că spiritul raţionalist al capitalismului **nu putea apărea în afara creştinismului.** După el, etica economică a capitalismului s-a format mai puţin sub influenţa unor factori obiectivi (creşterea demografică, afluxul de metal preţios) sau subiectivi, dar profani (dorinţa de lux), cît prin impactul unei atitudini pe care iudaismul a transmis-o creştinismului: **ostilitatea faţă de magie.** Pentru Weber, magia reprezintă o **stereotipizare a tehnicilor şi a economiei** care garantează ordinea tradiţională, dar barează raţionalizarea vieţii economice. Abia **profeţiile raţionale** atribuite creştinismului, **asceza** monastică medievală (permiţînd apariţia unui program de viaţă metodic) şi ideea calvinistă potrivit căreia omul este **gestionarul** darurilor divine ar fi contribuit în chipul cel mai direct la formarea spiritului capitalist. Weber uită că, deşi evoluţiile istorice au accentuat alternativ una sau alta dintre dimensiunile ei constitutive, doctrina creştină rămîne un ansamblu antinomic situat deasupra interpretărilor unilaterale. Un singur exemplu. Dacă negoţul (interzis preoţilor prin dispoziţii canonice) este condamnat ca formă de **neg-otium***, adică de suspendare a răgazului (**otium**) dedicat rugăciunii, faptul nu comportă exaltarea imobilismului: "un călugăr care nu lucrează - citim în **Pateric** - va fi condamnat precum bogatul". Monahul are simultan obligaţia de a fi sărac (**aktemon aner**) şi datoria de a nu fi zgîrcit. ("Iubirea de arginţi (**he philargyria**) - afirmă Sf. Ioan Scărarul - este rădăcina tuturor relelor" (**riza panton ton kakon**, cf. **Scala**, 17, 2). Paradox? Deloc, dacă ne gîndim că Hristos este deopotrivă Raţiunea capabilă să imprime fiecărui gest uman o finalitate logică şi Mielul jertfit dintr-o iubire fără rest. Altfel spus, creştinismul este primul orizont în care **gratuitatea** devine **funcţională**...

Quis dives salvetur? Acela care va privi banul ca pe un ochi de înger.

Teodor BACONSKY

* E drept că, în latina clasică şi în cea creştină, **negotium** (afacere) avea sensuri peiorative. În schimb, verbul **negotior, - ari** desemna mai ales munca intelectuală, bine privită. A. Blaise aminteşte că, în secolul XII, exista un **negotiator ecclesiae**, specializat în actele de vînzare-cumpărare. Să fi fost acela "primul capitalist"?

In memoriam

GHERASIM LUCA

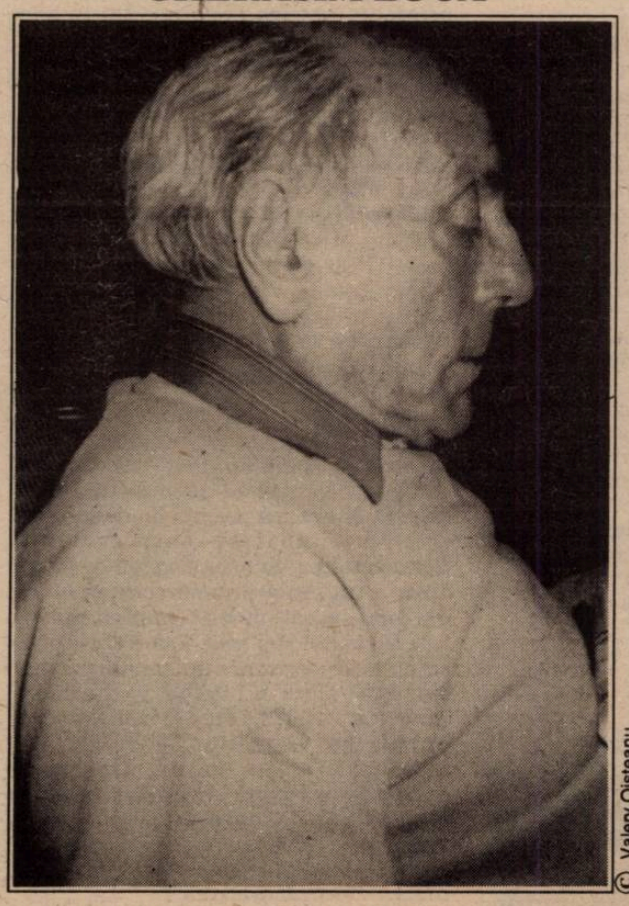

New York, noiembrie 1984

Este-un vînt nefast ce nu aduce bine nimănui; se pare că aruncăm flori poeţilor ce nu mai pot să le miroasă; lăudăm urechile ce nu mai pot să audă cîntecele noastre; veşti proaste de la Paris; Luca s-a aruncat în Sena; moartea unui înger căzut, printr-o romantică abdicare; ca a îndrăgostiţilor cu inimi zdrobite; orchestrele de jazz cîntă pentru sinucideri necesare; în această lume nu e loc pentru poeţi; peştii cîntă micului său trup; barje şi bărci cu motor simt atracţia gravitaţională a acestui scafandru suprarealist, fără mască de oxigen; el pluteşte în visul pur; se balansează pe valurile dragostei nebune; pe lîngă Nôtre Dame, pe lîngă Saint Germain des Près; el a sfidat poezia franceză şi limbajul ei tragic; el se retrage în limbajul universal al nemuririi; acum trebuie să fim atenţi la versurile lui profetice; gîndurile exprimate sînt deja moarte; realitatea înregistrată e deja depăşită; admisibilul devine inadmisibil; poetul leşină la vederea ultimului apus de soare; obiectele demonice dispar în întuneric; poetul se retrage în ocult; luna devine un curcubeu lunar.

Valery OIŞTEANU

Scrisori deschise

"Trebuie să cazi pe stare..."

"Parigi, 2.07.94

Chericule,

Ţi-am pregătit un potpuri cultural-estival. Poate-l exploatezi publicistic. Pe aici colegii mei de cantină, după ce le-am instaurat cabaret de prînz în care mă produc cu one man's show, mă suspectează sincer că scriu toate cărţile poştale din «Dilema». Eu le explic că este doar aerul de «club privé».

Intr-adevăr Ivory-Hopkins e perfect, dar trebuie să cazi pe stare, deci cu atît mai select. Eu nu m-am repezit, am aşteptat clipa. Şi a fost. Mare lipici, apoi, pentru Nanni Moretti. Filon Forman-Kusturica. Mai zi-mi de italienii cilibii! Ciao amore,...!"

Addenda

(din ziare franţuzeşti)

Casque bleu/"Cască albastră" (recentă comedie) de Gérard Jugnot: "Atunci cînd cei care au realizat filmul au început să se gîndească la el, e limpede că conflictul din fosta Iugoslavie era văzut de publicul potenţial ca o bătălie de **moldo-valahi** (s.n.) fanatizaţi în tunelul unui război civil incomprehensibil, deci ireal..." - context tipic de funcţionare a sintagmei "moldo-valaque" în imaginarul francez, adică: "aiurea", "anapoda", ca să nu zic "troglodit"; a se vedea şi afişul alăturat, pe care scrie mare: "KIĆETI LO GLOUGLOU RIKIKI", iar dedesubt (explicaţia): "Cimpanzeu exprimîndu-se în limba «poldomoldavă»" (!!); primul e din **Le Monde** din 16 iunie, al doilea din programul radio-TV al aceluiaşi din 12-13 iunie.

În fine, în acelaşi cotidian (din 27.05.94), la rubrica "Ultime apariţii editoriale", iată peste ce dăm: **"Biografie/Philippe-Michaël de Saint Cheron: Elie Wiesel - Autorul, care va organiza în 1995 la Cerisy un colocviu despre Premiul Nobel pentru pace 1986, reconstituie itinerariul unui om, născut cu numele de Eliezer ben Schlomo în 1928, la Sighet, un mic sat din Transilvania astăzi dispărut...** (s.n.)" Q.e.d.!

Din viaţa unui extremist de centru

O, MON TOUR!

"Numărătoarea inversă a început. Între 16 şi 22 iulie"...
(**România liberă**, 9 iulie 1994)

Sîmbătă, 9 iulie, am avut cel mai puternic puseu de apolitism din cîte m-au încercat vreodată: apolitismul în fotbal. Toţi cred că sportul e o apolitică vinovată, cînd în Yemen, în Ruanda, în Bosnia... Nu. Există apolitism în însuşi apolitismul sportului. Cazul meu:

să laşi cîteva ore - afară începînd să tune şi să fulgere, pregătindu-se un potop - orice gînd spre ce va fi la noapte între Brazilia şi Olanda, orice idee cu privire la ce va face mîine România cu Suedia, în fotbal, bineînţeles că în fotbal,

şi să te pierzi pe canalul Eurosport, în etapa a 7-a a Turului Franţei, etapă pe plat, între Rennes şi Futuroscope, filmată somptuos din elicoptere şi de pe motociclete, trecînd pe lîngă castele taciturne şi lanuri de floarea soarelui şi pădurici cu cărărui care duc spre Balzac şi Mauriac,

cu plutonul şerpuind prin Franţa la fel de profundă ca angoasa mea, cu feţele celor care încercau să evadeze, cîte unul, cîte doi, repede prinşi,

eu ştiam din ce-mi vine acest puseu care-mi dădea vertijul nu al ultimelor 5 minute mîşkiniene, nu-mi revedeam toată viaţa, ci al ultimilor 40 de ani de cînd nu pot trăi vară fără Turul Franţei, o, mon Dieu,

sînt 44 de ani de cînd, la Cluj, soldat, cumpăram "L'Humanité", pe Corso, peste drum de Casa Armatei, şi-l citeam - cu bilet de voie - la cofetăria "Vita Dulci", lîngă Cartea Rusă, explicîndu-i serveuzei Kati cine-s Coppi, Kubler, Koblet şi Bartali, ca după aceea şi după aceia, Beria, Malenkov, Hruşciov, Eisenhower şi care li s-au mai alăturat, prin verile adevărului integral din '56, prin melodramele toride ale anilor de şomaj ideologic («'58-'68, bine ne-am mai copt!»), să nu pot înfuleca în vreun Expres, la staul, în picioare, dacă n-aveam lîngă iahnia mea de 5 lei, "Miroir Sprint"-ul strecurat într-un "Lettres Françaises", de către roşcata, "la rousse", de la "Difuzarea presei" din Piaţa Palatului,

am făcut Turul Franţei cu Bobet, Anquetil, Poulidor, Bahamontes, Charly Gaul, Altig, Ocana (s-a sinucis luna trecută), Merckx, am făcut Franţa cum alţii fac Amazoanele, Floridele şi ostroavele Antile, poate doar Alexandru George, enciclopedistul, să ştie dintre ai mei cine-s ăştia şi să nu mă acuze de melosnobism,

dar în viaţa mea nu m-am gîndit că voi vedea dintr-un jilţ bucureştean o etapă filmată de la cap la coadă, aşteptînd în Boteanu să văd ce face Indurain, favoritul, să prind sprintul final între Svorada, un ceh, şi Abdupajarov, un uzbec, o, mon Dieu, dacă asta înseamnă libertatea?, să deschizi "Eurosportul" la Bucureşti şi să vezi in live sprintul final la Futuroscope, libertatea de informaţie, desigur, dar şi libertatea de circulaţie, libertatea de bicicletă, libertatea de plăcere, libertatea de angoasă, libertatea de aiureală, în fond

libertatea ultimelor 7 zile pînă cînd, între 16 şi 22 iulie, iar 16-22, va cădea peste noi bolovanul cosmic, lung de un kilometru, greu cît un miliard de tone (sau va trece la o mie de kilometri de Terra, ceea ce-i cam totuna) pe care-l anunţa doamna Elena Chiriţă, în aceeaşi dimineaţă de 9 iulie, pe prima pagină a "României libere", articol lung cules cu literă mică pentru a ne face inima cît o furnică

("România liberă" e ziarul cel mai serios în sistematizarea dezastrelor, singurul care are o rubrică specială a nenorocirilor mondiale separate de cele naţionale):

soarele va lipsi 3-4 ani sau s-ar putea să apară de la vest, nu vor scăpa decît cei din adăposturi antiatomice, adică tot cei de la putere, va veni o vreme ca aceea cînd au dispărut dinozaurii, salvarea n-ar fi decît printr-un efort mental care să adune toate energiile noastre pentru a respinge energia bolidului, aşa zice yoginul Gregorian Bivolaru, preşedintele "Mişcării de Integrare Spirituală în Absolut", toţi într-un gînd, cîteva minute, pe toată planeta, şi ruandezi, şi biciclişti, şi bosniaci, şi noi, cei tolomaci, pentru care Turul Franţei devine vara tîrzie a unui bătrîn Jolyon înamorat de planeta sa,

a se conta pe mine, mă voi concentra în absolut ca să deviez bolidul, o, châteaux, o , saisons, o, mon tour, 16-22, 16-22, cine a...? Noi?

Radu COSAŞU

Firescul de azi

Taximetriştii postrevoluţionari sînt o categorie de indivizi (reciclaţi din alte categorii profesionale) care nu-nceteză să te lase mască, de cîte ori au ocazia. In seara meciului cu Columbia, o doamnă pe care eu aş numi-o "bine" şi pentru care mersul cu taxiul e o zilnică a doua natură, a oprit un astfel de vehicul. După ce s-a aşezat încrezătoare lîngă şofer, l-a privit pe acesta mai scrutător: la volan se afla un om la peste cincizeci de ani, îmbrăcat cu... o pijama galbenă. Simţindu-se scormonit de privirea insistentă a clientei, domnul a explicat: "Vin de la spital". Cu tactul uimitului, doamna "bine" a întrebat, la rîndul ei: "De la Spitalul 9?" La această insinuantă provocare şoferul nu a intrat, icnind de furia adevărului descoperit, în primul pom, ci şi-a spus fireasca poveste. Totul a început cu o nevralgie intercostală. Innebunit de durere, taximetristul a alergat la Spitalul de urgenţă, unde n-au vrut să-l interneze decît contra a cincizeci de mii lei, şi să-l trateze contra altor treizeci de mii. Dar toate astea n-au nici o importanţă, nefiind aici vorba, conform aşteptărilor, de sărăcia cetăţeanului. Explicaţia pijamalei galbene stă într-o chestiune de patriotism - şoferul se ducea să vadă meciul - Naţionalei - şi de adecvare - se îndrepta spre casă şi nevastă, cadru familiar şi familial, unde totul e permis. Faptul că a oprit pe drum era în virtutea inerţiei meseriei, şi nu o dorinţă de exhibiţionism. De altfel, clienta ar fi avut mai mult noroc dacă l-ar fi prins de dimineaţă, cînd se ducea la amanta - cercetătoare care "îi mănîncă şi sufletul şi banii"; atunci era îmbrăcat "corect", cu cămaşă şi pantaloni. Doar e şi el fost inginer - constructor: blocurile noi de pe Calea Victoriei el ni le-a lăsat. (I.P.)

retroCINEMAscop

Peliculele hollywoodiene de la "Tăcerea mieilor" şi "Instinct primar" încoace ne-au învăţat să distingem între felurite tipuri de psihopaţi, integraţi ades deja clasicului cuplu victimă-călău. Ducîndu-ne deci la cinema pentru a ghici care din doi e vinovatul, nu putem avea decît o plăcută surpriză cînd descoperim că monstruoşi sînt şi El şi Ea, ba chiar întreaga lor familie. E vorba, evident, de Familia Addams, care s-a aventurat deja în cea de-a doua sa epopee, crescînd în număr cu unul (ultimul moştenitor al clanului). Deşi purtători ai unor nume precum Morticia, Fester (trad. Buboi), Pugsley (trad. Boxişor) ei nu sînt nocivi pentru exterior, ci doar izolaţi într-o convenţie a morbidului şi uniţi între ei printr-o solidă afecţiune tradiţională. Scenariştii Caroline Thompson şi Larry Wilson, precum şi regizorul Barry Sonnenfeld au înţeles necesitatea parodiei într-o lume (a filmului) în care sloganurile au dat năvală. De altfel, în ultima peliculă a seriei prezentată pe ecranele noastre, **Trăznăile familiei Addams**, personajul Debbie, menit să distrugă coeziunea addamsiană printr-o falsă armonizare, multi-omorîtoare de soţi, este o evidentă caricatură a fermecătoarelor psihopate sus-amintite. De asemenea, mitul uniformizării utopice prin optimism siropos, concretizat într-o tabără în care pînă şi pedepsele copiilor sînt vizionări de filme ale lui Disney, este distrus prin impunerea bătăioasă a individualităţii fiecăruia (palida Wednesday şi bufleiul Pugsley reuşind s-o facă măcar prin înfăţişare).

Tot locuri comune parodiază şi filmul **Anul cîrtiţei**, în regia lui Harold Ramis, dar de astă dată nu numai pe cele ale cuplului, ci şi ale filmelor S.F. Eroul (Bill Murray), o mare vedetă a... buletinelor meteo, ajunge într-un orăşel uitat de lume, la o sărbătoare absurdă, unde trăieşte de zeci de ori aceeaşi zi. Filmul parodiază nu numai canoanele bulversărilor temporale ale morţilor spectaculoase, eroul încercînd, de plictiseală, toate sinuciderile posibile, ci şi ale evoluţiei unei relaţii amoroase; abordînd la propriu afirmaţia conform căreia dragostea înseamnă comunitate de interese, gusturi etc. Phil-meteorologul îşi schimbă atitudinea faţă de femeia iubită (Andie Macdowell), în funcţie de preferinţele mărunte ale acesteia (marca de îngheţată favorită, de exemplu) pe care i le află în veşnica zi de azi. Totuşi, spre finalul filmului, regizorul îşi aminteşte că fără o morală riscă să rateze, aşa că îl luminează pe erou să facă niscaiva fapte bune, reabilitîndu-se astfel prin intermediul acestui extra-timp elastic şi regăsind ziua de mîine.

Iaromira POPOVICI

În cadrul dezbaterilor **Cultură, democraţie, toleranţă**, revista SECOLUL 20 anunţă organizarea unei mese rotunde cu tema **"Olanda, model şi receptare"**, care va avea loc miercuri 20 iulie a.c., orele 17, la sediul Uniunii Scriitorilor din Bucureşti (Calea Victoriei, 115).

La discuţii vor lua parte scriitori, critici de istoria şi teoria artei, plasticieni şi profesori universitari.

Manifestarea este realizată cu sprijnul Ambasadei Regatului Olandei la Bucureşti şi se va bucura de participarea domnului K.V.A Spronsen, însărcinat cu Afaceri a. i. al Olandei.

VARA LA VENEŢIA

Fotoromanţ

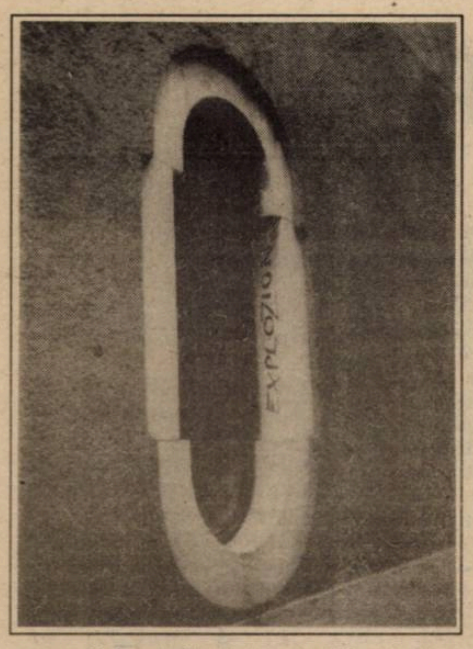

... Orb să fii, întinzînd braţul pe umărul celui de dinainte, acesta te va duce, negreşit, în Piazza San Marco...

La Veneţia, toată lumea fotografiază pe toată lumea.

Apoi palatele şi bisericile.

Apoi porumbeii. (În această ordine.)

Turismul creează noi forme de contemplare estetică: **Palatul dogilor cu X**, de pildă (fotografiaţi de Y). Cîmp şi contracîmp. Nu mai este **doar** "Palatul dogilor", ci o imagine îmbogăţită a aceluiaşi - mai subiectivizată ("cu X"), aşadar mai emoţională... Cultura **trebuie** să treacă prin "filtrul personal" - printr-o comedie a localizării: Veneţia este "de neuitat" atunci cînd, în acelaşi cadru cu "Ponte di Rialto", apare X!

Vara la Veneţia este - se pare - nerecomandabilă; aveam să mă conving de asta. (În plus, seara - atmosferă de **Don't Look Now**, filmul lui Nicholas Roeg după Daphne du Maurier, care se petrece la Veneţia...)

Din fericire, cînd scapi din urzeala străduţelor pe care se avansează în ritm de Lipscani, cînd treci Ponte dell'Accademia spre

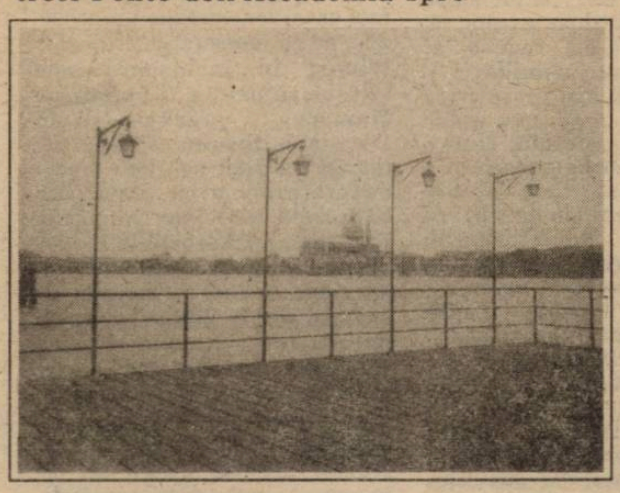

Dorsoduro - către Fundaţia Peggy Guggenheim -, începe vraja. O Veneţie bătută de soare, secretă, respirabilă. Un paradis impasibil.

Cîteva expoziţii obligatorii: Chagall (la Scuola Grande San Teodoro) şi Dali (biserica San Bartolomeo, la doi paşi de prima!)

Acvaforte, litografii, vitralii - singura surpriză, în cazul lui Chagall, sînt acestea din urmă, în care marele colorist reuşeşte o aventură interesantă (amintind de Matisse); în rest, plat (a se vedea desenele la "Suflete moarte" de Gogol: desene moarte!!). Ca şi la Dali, lucrurile expuse sînt de vînzare; preţ maxim: 1.000.000 lire - **sub nivelul la care se vînd litografiile daliniene** (adică 2.450.000 lire). În ce-l priveşte pe Dali, surprizele sînt de proporţii: mai întîi, sculpturile sale (preţ maxim: 26.700.000 lire) în bronz, necunoscute de mine - şi mai ales cîteva, minunate: **Alice au pays des merveilles** (1977-84), al cărei cap aminteşte tabloul din '35 intitulat chiar **Femeia cu cap de trandafir**!, apoi **Elefantul spaţial** (1980) - glumă la adresa lui Bernini şi a celebrului său elefant din Piaţa Minerva, la Roma (la Dali, elefantul ce cară obeliscul are... picioroange!), şi în fine **Minotaurul** (1936), care reia silueta **Femeii în flăcări**, cu sertarul-piept şi poziţia corpului

identice, dar avînd în plus faţă de tablou un crab ieşind din pîntec: minotaurul în chip de femeie uşoară, minotaurul-seducţie - o găselniţă daliniană de efect... Celelalte, mai puţin interesante, din zona unui Dali mistic (vezi **Viziunea îngerului** din '77-'84) sau pompieristic (**Sf. Gheorghe cu dragonul**, aceiaşi ani). Foarte frumoase, însă, cîteva desene şi litografii - inclusiv ilustraţiile de carte: la "Ars amandi" (după Ovidiu), 13 gravuri din 1979; "Castelul din Otranto" (după Walpole), 12 ('73); "Paradisul pierdut" (după Milton) - o minune de epurare în linii fermascuţite, cafeniu, albastru -ultramarin şi gălbui; "Don Quixote" (à la Gustave Doré...) şi "Les amours de Cassandre" (după Ronsard), din 1968... Ba chiar şi cele după "Poeme" de Mao Zedung (din '64). Plus seria de 12 litografii **La conquista del Cosmo** (1974) sau **Vestiges ataviques après la pluie** (1969), care reia acuarela, guaşă şi creion din 1950 intitulată: "Eu însumi la vîrsta de 6 ani ridicînd cu extremă precauţie pielea mării pentru a observa cîinele ce doarme în umbra apei" - toate acestea răscumpărînd cu prisosinţă lucrurile de un gust discutabil, inclusiv inconturnabilele **Persistenţe ale memoriei** - de data asta sculpturi în bronz de diferite mărimi, cu ceasuri moi pe copaci...

La Museo Correr, o expoziţie ("Cinci camere între artă şi depresiune") **a cura di**, adică păstorită de Achille Bonito Oliva; se inspira dintr-o nuvelă-fetiş a mea: **Bartleby the Scrivener**, de Melville (cuvintele pe care le rosteşte "scribul": **Aş prefera să nu**...)

Cele cinci camere corespundeau unui personaj - mereu altul: Alchimistul, Trădătorul, Jucătorul, Aranjorul, Constructorul.

În Camera Alchimistului, **Melancolia** lui Dürer era "de rigoare" - dar şi, alături, un asamblaj (fotografii alb-negru şi color) de John Baldessari intitulat **Vanitas**, din 1981, Enzo Cucchi: **Uccello nero**, 1988, Mario Schifano: **Da costa a costa**, 1961, Giulio Paolini: **Le cygne noir**, 1994 (un şevalet, un cadru din plexiglas, un desen plus un negativ foto), Lucio Fontano, cu o hidropictură pe pînză din '68 şi două discuri de ceramică, în fine Jannis Kounellis: **Fără titlu**, 1989 (plumb, cărbune, fier, lampă). Textele ce însoţeau fiind din Dürer, Vasari, Eliade.

L'Ordinatore, a doua cameră, amalgam De Chirico şi încă o **Melancolie** (a lui Munch), un foarte interesant Antonio Donghi: **Gli amanti alla stazione** (1933), Carlo Carrà: **L'amante del ingegnere** (1921), un **Dublu portret** atribuit lui Giorgione, **Venus à la girafe** (1973) al lui Dali, un **Portret al lui Freud** (tehnică mixtă) de

În Museo Correr fotografiatul este interzis. Aceasta nu este o fotografie.

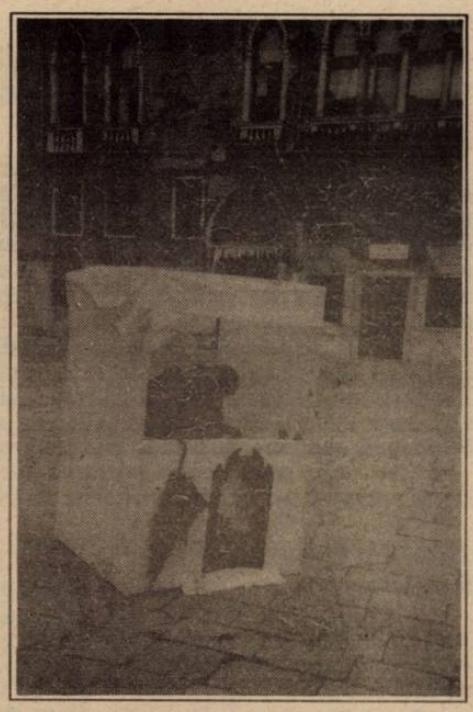

Vettor Pisani (1993) şi un Marcel Broodthaers din 1974: **La lettre volée**; un superb cabinet de abanos pictat de Teniers Tînărul alături de Ricardo Francalacia: **Interno melanconico o la stanza dei giochi** (1928), apoi Jim Dine, Daniel Spoerri, Giorggio Morandi; era "camera" cea mai bogată şi mai interesantă, conceptual vorbind (texte din De Chirico şi Balzac).

Il construttore, o încăpere nu foarte tentantă, nu ieşea în evidenţă decît printr-un **Igloo**, din 1991, al lui Mario Merz...

Il giocatore, în schimb (cu texte din Schnitzler: **Întoarcerea lui Casanova**, Marcel Duchamp şi Heraclit), avea multe surprize:

Hogarth alături de un imens Gilbert & George din 1991 (**Headache**), Man Ray cu seria fotografiilor lui Duchamp, Daumier, Roman Opalka (1965), Cocteau şi-al său **Mystère de Jean l'Oiseleur** din 1924, Arnulf Rainer (1970) şi, mai ales, un tulburător tablou al lui Arnold Schönberg, cca 1910: **Peisaj nocturn. Autoportretul** lui Egon Schiele din 1913, un **Dublu portret** realizat de Pontormo în 1522, Tizian şi Umberto Silva: **La parola**, 1994 (**TV: cinema e depressione**).

Il traditore, ultima încăpere, cu A. Savinio, Andrea del Sarto (Icar între Dedal şi o femeie), un basorelief din sec. XIV al lui Andrea Pisano reprezentîndu-l (tot) pe Dedal, Ensor cu **Cele 7 păcate capitale** şi **Triumful morţii**, Magritte cu **Vocea aerului** din 1931, un înfricoşător bronz al lui Mimmo Paladino din 1993, fără titlu şi Sebastiano Ricci: **Allegoria dell'alba** (1702-04).

Impresia ultimă este a unei secţiuni paranoice: bogăţia barocă în chip de paravan al unei nelinişti foarte actuale, care-şi caută (şi găseşte), în timp, argumente în schizofrenia Artei.

Text şi fotografii de
Alex. Leo ŞERBAN

Scrisoare din Europa

Pe la începutul lui 1990, cînd, imediat după căderea Zidului, germanii au început să aibă liber acces la dosarele celebrei Stasi, lumea a constatat - unii cu uimire, alţii cu indignare, cei mai mulţi cu un sentiment confuz - că o parte din ceea ce obişnuiau să numească "boema berlineză" era, în fapt, o invenţie Stasi care, strîngînd laolaltă mulţi intelectuali şi artişti din Prenzlauer Berg, putea să-i ţină mai uşor sub supraveghere pe dizidenţii regimului comunist, asemeni poetului Wolf Biermann.

Între informatorii Stasi care "orchestrau" mişcarea culturală din Berlin, o figură aparte o face Alexander Anderson - Sascha -, un adevărat *spiritus rector* al tinerei generaţii, poet mediocru şi nebulos - după spusele celor mai mulţi -, dar bun organizator şi, mai ales, un "stilist" în redactarea clară şi precisă a informărilor către superiorii săi.

"Toată lumea ştia cine e Sascha, toată lumea îi spunea Sascha. Sascha avusese grijă de reputaţia sa. Era *débrouillard*. Era informator plătit. Avea treizeci şi opt de ani şi îşi spionase prietenii din Germania de Est şi apoi din Germania de Vest încă de la vîrsta de şaptesprezece ani". (I.C.)

Dosarele Stasi se măsoară în kilometri

În Germania de Est nu a avut loc nici o revoluţie. Lumea vorbeşte despre "revoluţie", şi un pictor, Bärbel Bohley , activ în mişcarea pacifistă din Germania de Est, este uneori numit "mama revoluţiei". Însă Zidul a căzut pentru simplul motiv că R.D.G.-ul literalmente se dezintegra - şi aceasta avea prea puţin de a face cu poeţii din Prenzlauer Berg sau cu miile de prizonieri politici, sau chiar cu mulţimile care mărşăluiau în Leipzig şi Dresda şi Berlin cîntînd "Noi sîntem poporul!". Germania de Est s-a prăbuşit pentru că statul dăduse faliment, industria dăduse faliment, nu mai existau bani şi astfel nu mai rămăsese nici un mijloc de a stăvili exodul est-germanilor, poate doar un masacru în masă. Nu mai exista nici un mijloc pentru că Germania de Est devenise prea scumpă şi prea stînjenitoare pentru noua perestroikă a lui Mihail Gorbaciov, iar acesta a fost bucuros să poată renunţa la ea - ceea ce a şi făcut în schimbul a 22 bilioane dolari din partea lui Helmut Kohl, care-şi dorea Germania de Est pentru sine.

La Darmstadt, Wolf Biermann spunea că pentru el strigătul "Noi sîntem poporul" avea mai puţin de-a face cu demonstranţii din 1989 şi mai mult cu mulţimea mînioasă din **Moartea lui Danton** - piesa scrisă de Büchner, în 1835, despre teroarea din Franţa. Referinţa nu era lipsită de interes, căci în Germania **Das Volk** era de obicei invocat atunci cînd anarhia devenea "legea" - ceea ce, în mare, s-a petrecut pe parcursul celor şaizeci de ani de viaţă ai est-germanilor. Revoluţia din R.D.G. nu a fost revoluţia paşnică a cehilor, sau revoluţia spontană a ungurilor, sau revoluţia muncitorească a polonezilor. Într-un fel, germanii s-au trezit în situaţia de a trebui să se supună ordinelor drastice care le cereau să se elibereze.

Hansjörg Geiger, un jurist vest-german din Comisia însărcinată cu înlesnirea accesului a patru milioane de est-germani şi a două milioane de vest-germani la dosarele întocmite de informatori precum Sascha Anderson, afirmă că uneori regretă că R.D.G.-ul nu a mai rezistat încă un an, astfel ca economia să se fi prăbuşit definitiv, iar est-germanii să fi fost lipsiţi de acest mit al revoluţiei. Majoritatea est-germanilor erau docili, dacă nu chiar colaboraţionişti - ceea ce însă nu vrea să spună că ar fi fost fericiţi sau mulţumiţi cu vieţile lor.

Nimeni nu ştie exact cîţi est-germani furnizau informaţii pentru Stasi - care, oricum, avea un număr uriaş de angajaţi, proporţional de multe ori mai mare decît Gestapo-ul. Mulţi informatori aveau mai multe nume conspirative; pînă acum numai aproximativ trei mii de victime ale Stasi-ului au putut să-şi vadă dosarele şi să identifice numele de cod cu persoanele, bărbaţi sau femei, care îi vizitaseră, spre exemplu, în seara de 12 februarie 1979, pentru o partidă de şah şi o bere. Acum se estimează că era vorba de vreo trei sute de mii de informatori - ceea ce înseamnă că în ultimii patruzeci de ani, în fiecare moment, cel puţin unul din cincizeci de est-germani informa despre restul populaţiei. Această activitate a dus la optzeci şi opt de milioane de pagini de microfilme, iar dosarele, ele însele, sînt atît de numeroase încît lucrătorii din Comisia Geiger - germanii o numesc Comisia Stasi - evaluează că acestea ar putea acoperi o distanţă de 50 de mile în Berlinul de Est şi 75 de mile în sediile districtuale ale Stasi-ului. Numai în legătură cu Biermann există mai mult de 36.000 pagini în dosare (cît şi nenumărate poveşti, despre ceea ce conţin, cum ar fi raportul celor doi agenţi Stasi care se îndeletniceau cu supravegherea lui Biermann la Hamburg şi care se plîngeau că acesta asculta tot timpul **Variaţiile lui Goldstein**).

Geiger afirmă că informatorii din lumea literară erau probabil consideraţi mai puţin demni de încredere decît, să spunem, cei din spitale sau fabrici - mai imaginativi, poate, şi mai înclinaţi spre exagerare - pentru că majoritatea păreau să informeze mereu despre aceleaşi persoane. În dosarul întocmit scriitoarei Christa Wolf se pare că există 600 de nume, ceea ce înseamnă că, virtual, fiecare cunoscut al dnei Wolf fie era supravegheat de informatori, fie era el însuşi informator.

«Teoria unei revoluţii Stasi»

Sascha Anderson a primit nume conspirative încă de la începutul colaborării sale cu Stasi, la Dresda, iar acestea nu aveau nimic deosebit. Primul a fost Menzer, apoi a urmat Fritz Müller şi, în cele din urmă, Peters - şi, din cîte se ştie, pe acestea şi le-a păstrat pînă la sfîrşit. Partea cea mai interesantă din aranjamentele făcute de Anderson cu Stasi, la Dresda, era felul în care el şi superiorii săi - un maior pe nume Heimann şi un colonel pe nume Reuter - îşi lăsau mesajele lipite sub o maşină automată de prezervative, la toaleta unei cafenele de cartier frecventate de Anderson şi prietenii săi din lumea aristocrată a Dresdei. Este foarte posibil ca Anderson să fi ţinut la folosirea unor nume conspirative comune precum Müller şi Peters, dar unele din cele pe care şi le alegeau informatorii, sau pe care superiorii acestora le alegeau pentru ei, erau chiar inspirate. Leitz supraveghea pe toată lumea. Pegasus zbura, pentru că îi urmărea pe cei implicaţi în mişcările pentru pace, iar aceştia călătoreau la mitinguri. Matisse îi supraveghea pe pictori, Hölderlin, desigur, pe poeţii din Prenzlauer Berg - ceea ce acreditează teoria conform căreia Stasi ştia exact ce făcea atunci cînd alegea cărţile pe care unii informatori, precum Anderson, aveau apoi sarcina să le pună în circulaţie.

Unii sînt de părere că Stasi a ştiut exact ce face pînă în momentul prăbuşirii Zidului - că nu numai Prenzlauer Berg, dar însăşi revoluţia a fost, dacă nu chiar un complot pus la cale de Stasi, atunci, cel puţin, o coproducţie, ca să zicem aşa, pentru că Stasi a prevăzut mai bine ca oricine schimbările ce aveau să vină şi a vrut să joace un rol profitabil în «evenimente». Cel care a lansat «teoria unei revoluţii Stasi» a fost scriitorul Henryk Broder, un evreu polonez care lucrează în Germania. Teza sa este că în 1986, cînd Stasi a fluturat steagul alb semnînd protocolul pentru sfîrşitul comunismului în R.D.G. de fapt a ajutat la declanşarea «revoluţiei». **"Au sărit cu toţii în tren şi-au devenit ei înşişi conductorii"**, declară Broder. Au devenit "progresişti". Şi-au plasat informatorii în mijlocul revoluţiei nu ca să o abată din drum, ci ca să o controleze sau să o co-opteze, sau poate doar ca să se "purifice" (precum mafioţii, cu un nou nume şi un nou chip), devenind noi cetăţeni germani respectabili şi influenţi. Trei ani mai tîrziu, se aflau în fruntea listelor electorale sau conduceau întreprinderi ce urmau să fie cumpărate sau chiar organizau comitetele orăşeneşti care aveau ca sarcină "protejarea" faimoaselor dosare aflate la sediile Securităţii pînă la momentul unirii celor două Germanii. Dar preocuparea lui Broder nu a reprezentat-o Stasi, ci istoria Federaţiei Culturale evreieşti din Germania între 1933 şi 1941. Cu toate acestea, a fost prins de entuziasmul suscitat de unificarea Germaniei,iar apoi intrigat de ceea ce el numeşte "teologia" discuţiilor despre unificare. El a descoperit că mulţi germani aveau o perspectivă biblică asupra istoriei şi priveau scindarea Germaniei ca "un fel de pedeapsă divină pentru Auschwitz" - spre exemplu, Günter Grass susţinea că, după Auschwitz, nu mai poate exista o "Germanie" -, dar Broder nu credea nici în pedeapsa divină, nici în vina colectivă. El considera că, dacă eşti german şi începi să foloseşti Holocaustul ca unitate de măsură a vinei, atunci ar trebui să împarţi Germania într-un număr infinit de "Germanii", iar germanii ar începe să se considere ei înşişi victime şi să-i învinovăţească pe evrei - ceea ce, de fapt, se şi petrecea în unele din aceste discuţii. Aşa că Broder a început să se gîndească la Stasi, care făcuse din toată lumea o victimă, şi a descoperit că un mare număr din aceste victime erau lucrători Stasi.

Informatorii şi victimele lor

Desigur, cu 300.000 de informatori, Stasi nu era doar o oglindă a Germaniei de Est; în mare măsură, **era** chiar Germania de Est. Acest organism folosea şi colabora cu un număr atît de mare de est-germani, încît este firesc să presupui că aceştia erau diferiţi şi contradictorii, că mulţi dintre ei îşi puneau speranţele în democraţie sau capitalism, sau chiar aşteptau ziua cînd nu vor mai lucra pentru Stasi. Stasi era peste tot şi practic îngloba pe toţi. Orice biserică îşi avea serviciul ei de securitate, de asemenea orice fermă, fabrică, spital, şcoală, locuinţă, orice partid politic cu acces la parlamentul comunist. Se cunoşteau agenţii şi ofiţerii Stasi şi adesea se ştia sau se bănuia cine erau informatorii, şi totul se accepta - sau, mai degrabă, se făcea un mariaj de convenienţă, iar regulile acestuia erau respectate, lumea se obişnuia cu ele şi chiar considera problema rezolvată. M-am întîlnit cu aceşti lucrători Stasi «interni» la crescătorii de porcine, fabrici de chimicale, frumoase biserici luterane, iar luna trecută am luat masa cu un filosof de la Universitatea Humboldt, care avusese sarcina să dea relaţii despre şeful catedrei respective. După prăbuşirea Zidului, a mărturisit tot şi a fost concediat, dar apoi, cînd s-a demonstrat că aproape toată lumea de la Humboldt făcuse acelaşi lucru, a fost reangajat. Acum se pregătea să plece pentru un semestru să predea în America, unde auzise că se mai află filosofi marxişti asemeni lui, cu care vroia să vorbească.

De fapt, în Germania, nimeni nu ştie ce e de făcut cu atîţia informatori. Mulţi dintre ei susţin că nu au săvîrşit nici un rău. Ei afirmă că, de vreme ce toată lumea spiona pe toată lumea, în realitate nimeni nu deţinea vreo informaţie privilegiată sau chiar secretă; că, din punctul de vedere al securităţii sau intimidării, o Stasi deţinătoare a «tuturor informaţiilor» nu era cu nimic mai folositoare statului decît o Stasi care nu deţinea nici o informaţie - că «toate aceste informaţii» echivalau de fapt cu un fel de dezinformare. Contraargumentul care se poate aduce este, desigur, acela că, dincolo de faptele (poate irelevante) minuţios fişate şi catalogate, dincolo de speculaţiile şi profilurile psihologice rînduite pe rafturile din Normannenstrasse, exista realitatea deportărilor, a vieţilor distruse, a carierelor misterios ratate şi, bineînţeles, a închisorilor politice unde oamenii erau brutalizaţi şi torturaţi şi unde mulţi mureau. Toată lumea cunoştea realitatea, fără îndoială şi informatorii, orice ar spune ei acum despre cum nu au săvîrşit nici un «rău», cum şi-au «protejat» prietenii dînd informaţii benigne despre ei în loc să îi lase pe mîna unor străini rău-voitori. Desigur, nu tuturor celor din Stasi le plăcea realitatea. Opoziţia era plină de agenţi Stasi care susţineau că aveau de gînd să construiască o Germanie **fără** Stasi. Dar fie că ei credeau sincer în propriile minciuni, aşa cum li se întîmplă ades mincinoşilor de profesie, fie că nu, fapt este că au fost activi în revoluţie, şi nu este de mirare că unii au ajuns la concluzia că tot ei au şi pus-o la cale. [...]

Problemele care îngrijorează acum opinia publică din Germania vizează ceva care poartă numele de **Hausfriedensbruch** - un asalt, în sensul cel mai profund, cel mai intim, îndreptat împotriva căminului, a păcii din fiecare familie.

Nu mai este vorba despre Erich Mielke, care a condus Stasi şi era probabil al doilea om ca putere şi importanţă în Germania de Est, şi nici despre Erich Honecker, care fusese cel mai puternic şi îşi revendică «dreptul» la o bătrîneţe liniştită. Est-germanii sînt mînioşi cînd văd ce se petrece cu Honecker şi clica lui şi probabil că majoritatea, ar fi fericiţi să-i ştie morţi; cu toate acestea, ei nu-i mai înspăimîntă pe est-germani - ceea ce nu se poate spune despre ideea că ar fi înconjuraţi de informatori, idee ce încă le stîrneşte temeri. Jürg Laederach afirmă că lucrul cel mai ciudat despre R.D.G. este faptul că «imediat după prăbuşirea Zidului, toată lumea avea aerul a fi o adunare de bătrînei inofensivi, şi era într-adevăr dificil să menţii vie ideea sau chiar limbajul terorii, odată ce teroarea a dispărut.» [...]

La început, cei care solicitau deschiderea dosarelor erau mai ales est-germanii. La început, vest-germanii vorbeau despre iertare, reconciliere, sau toleranţă şi încercau să demonstreze că nimeni nu poate spune cu siguranţă ce ar fi făcut el sau ea în locul unui informator est-german. Est-germanii vroiau să ştie cine - ce prieten, vecin, rudă sau coleg - informase serviciile secrete că ei ar fi duşmani ai socialismului şi care erau acuzaţiile precise ce se aduceau - sau despre care Stasi spunea că acesta le-ar fi adus - şi dacă obţinuse ceea ce-şi dorise sau dacă măcar ştia ceea ce-şi dorise. Vroiau să ştie de ce acel Passat negru stătuse parcat în faţa casei lor aproape un an de zile, de ce fuseseră judecaţi sau trimişi în închisoare sau sfîrşiseră prin a fi exilaţi la Hamburg, precum Wolf Biermann. Sperau ca astfel să ajungă să înţeleagă mai multe despre propria lor viaţă. Nu bănuiseră niciodată numărul real al informatorilor. Nu se gîndiseră ce reacţii se vor declanşa. O dată ce vor afla ce era mai rău în fiecare, şi cît de banale fuseseră majoritatea trădărilor. Cea mai mare parte a est-germanilor doreau ca soarta dosarelor Stasi să fie lăsată pe mîinile est-germanilor. Numai aceştia putea şti ce însemnau aceste dosare şi cît de periculoase şi dureroase puteau fi. Ei susţineau că victimele şi informatorii trebuia să-şi găsească singuri căile de dialog şi înţelegere şi să hotărască ei înşişi dacă să ardă dosarele, să le îngroape în beciuri sau doar să le ignore, aşa cum polonezii au trecut cu vederea crimele poliţiei lor secrete. În acelaşi timp, se temeau pentru propria lor existenţă, pentru că atît de mulţi din cei care fuseseră trădaţi cereau acum răzbunare.

(Urmarea o vom publica în numerele ulterioare ale revistei)

Jane KRAMER

Text apărut în **The New Yorker**, 1992

Selecţie şi traducere de Ilieş CÂMPEANU

SĂRACII DIN ŢĂRILE BOGATE

Noii săraci

Mai demult, pînă în anii '70, termenul "sărăcie" se aplica unei categorii sociale limitate. El desemna ceea ce se numeşte lumea a patra, pe oamenii care nu au apucat să urce în trenul modernizării. Se mai adăuga o conotaţie exotică, uşor suspectă: săracii erau un fel de lume a treia populată de indigeni alergici la societatea industrială. Era o perioadă de consolidare a clasei salariale, însoţită de creşterea protecţiei faţă de principalele riscuri sociale. Oamenii se înscriau într-o logică a integrării din ce în ce mai puternică, o mişcare care a căpătat un sens invers în anii crizei. Combinaţiile de protecţie au ajuns în cele din urmă să smulgă "poporul" - cum se spunea în secolul XIX - din condiţia de constantă precaritate, care îl marca, obligîndu-l să trăiască de pe o zi pe alta.

Astăzi s-a uitat, dar în secolul XIX condiţia salarială era cea mai rea dintre toate. Era sinonimă cu instabilitatea socială completă şi cu o totală absenţă a drepturilor. Pentru a beneficia de un statut sigur trebuia să fii proprietar. În cei o sută de ani care au urmat, societatea noastră a devenit o "societate salarială", nu numai pentru că majoritatea oamenilor are un salariu ci şi pentru că, şi în special pentru că această condiţie le asigură garanţii, drepturi şi siguranţa muncii. Astfel, criza de azi nu este doar economică. Ea este şi o criză a regimului de protecţie dobîndit în anii '70.

Cine este lovit

Cînd a început să se vorbească despre noii săraci, discuţia se referea la un profil al săracilor absolut diferit de cel de altădată: acum era vorba despre oameni care fuseseră bine integraţi şi care fuseseră izgoniţi. Dar n-ar trebui gîndit exclusiv în termeni de oameni "in" şi de oameni "out". Mijlocul ocupă o poziţie strategică. Orice societate are la margini o categorie care din diverse motive nu participă la "jocul social". Ea nu e periculoasă pentru echilibrul general, pentru că persoanele marginale sînt într-o relaţie de exterioritate. Creşterea numărului de excluşi duce la fragilizarea centrului, care la rîndul lui alimentează excluderea.

Astăzi mai multe grupuri par expuizate, dar se poate afirma că progresia excluderii ţine într-o bună măsură de agravarea şi destabilizarea condiţiei salariale. Într-o primă fază au fost atinşi cei mai puţin calificaţi: partea inferioară a clasei muncitoare şi a micilor funcţionari. Dar asistăm, în acelaşi timp, la o proletarizare a unor locuri de muncă din sectorul public, cum ar fi de exemplu asistenţa socială. Iar mai nou a început să se dezvolte şomajul cadrelor cu diplomă. Se merge spre o mai mare flexibilitate, dar ce înseamnă flexibilitatea care se reduce la arbitrariul patronal, flexibilitatea sălbatică de dinainte de protecţie? Răspunsul e greu de găsit: iată de ce s-ar putea ca şomajul să nu fie problema cea mai gravă. Nu fac aceste observaţii pentru a dedramatiza condiţia celor 3 milioane de şomeri, ci pentru a chema la o analiză a fazei din amontele şomajului degradarea condiţiei de salariat.

Problema a schimbat datele prin care e percepută realitatea. Acum douăzeci de ani, excluderea era pentru oamenii instalaţi într-o certitudine ceva care nu se întîmpla decît altora. Recent ziarul **Strada** a publicat un sondaj care dovedeşte că majoritatea populaţiei se teme de excludere pentru sine sau pentru cei apropiaţi. Chiar mai semnificativ, această teamă e mai puternică la tineri decît la oamenii în vîrstă. Conştiinţa majoritară proclamă viitorul ca nesigur. Protecţiile se erodează pentru că se fragilizează condiţia salarială, antrenînd o degradare a drepturilor sociale şi o reîntoarcere la sectorul privat, la o securitate garantată mai curînd de proprietate decît de muncă. La capătul acestui proces se află liberalismul, dar mi se pare important de subliniat că e vorba de un proces general care traversează ansamblul societăţii şi care are un nume: reîntoarcerea la liberalism.

Schimbarea nu va interveni prin afişarea bunelor intenţii. Filantropia patronatului nu poate fi un sprijin real. Progresul realizat în condiţia muncii şi în viaţa majorităţii a fost obţinut prin revendicările forţelor sociale organizate. Situaţia s-a agravat astăzi pentru că oamenii sînt complet atomizaţi. Raporturile între şomeri şi sindicatele muncitoreşti sînt mai curînd conflictuale, decît marcate de solidaritate. Excluşii nu reprezintă o formă a opoziţiei, chiar dacă sînt o ameninţare virtuală. De ce le-ar face cadouri domnul Edouard Balladur?

Robert CASTEL

Jeanne are 45 de ani. A lucrat cinci ani în presă, la montaj, schimbul de noapte. N-a avut niciodată un contract permanent. Acum e şomeră şi are unde locui. După trei luni de bătălie cu hîrtiile a primit R.M.I.

Trei luni am stat fără nici un venit. Apoi mi-a venit pleasca. Cel mai greu de suportat e singurătatea. Eram deja defazată, pentru că lucram noaptea, dar acum chiar nu mai am pe nimeni în jurul meu. Sînt foarte curioasă cum fac alţii de găsesc slujbe la negru, pentru că eu nu izbutesc. Din cînd în cînd mă plimb cu autobuzul ca să nu mai stau singură în casă. În rest, îmi fac cura de televizor şi asta e tot. Din cînd în cînd mai am suficientă energie ca să mă duc la biblioteca municipală, să consult mica publicitate din ziare. Am devenit foarte socotită: nu mai trimit nimic la întreprinderile la care mi-am prezentat deja candidatura: mă costă prea mult timbrele, copiile, plicurile. Dar mi-e teamă că n-o să-mi mai dea R.M.I. dacă nu fac dovada că într-adevăr îmi caut un serviciu. Înainte citeam, devoram cîteva romane pe zi. Acum nu mai pot să citesc. Singurul lucru pe care l-am învăţat din noua mea situaţie este umilinţa.

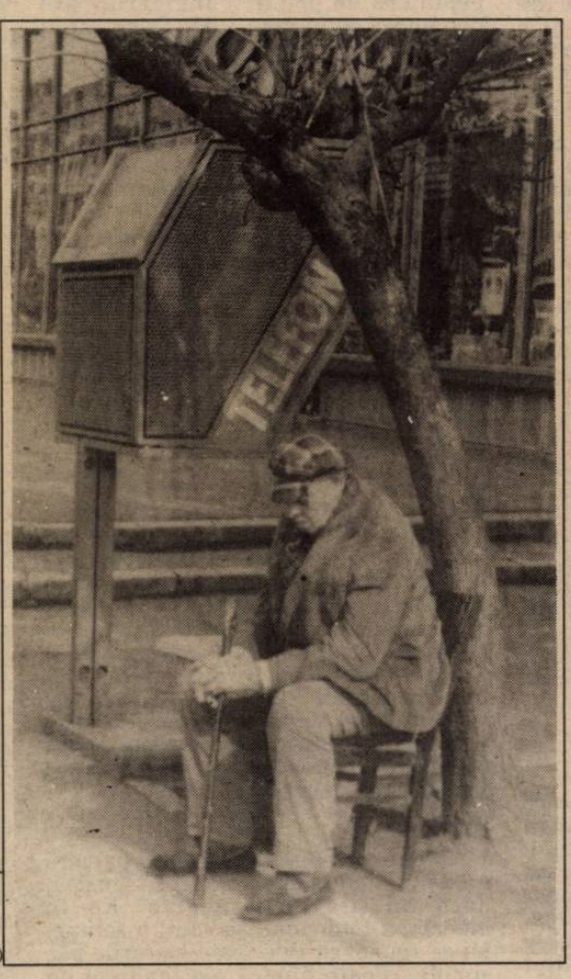

© S. Ghetje

Louisa, 32 de ani, trăieşte singură, are un copil de aproape doi ani. Primeşte alocaţia pentru părinţii singuri - 4028 de franci pe lună. Chiria e de 2900 de franci.

Am noroc cu un copil sănătos, că altfel n-aş putea să plătesc doctorul. Sigur, în caz de urgenţă, spitalul l-ar interna, dar întotdeauna trimit după aia o mică factură care trebuie achitată de urgenţă. Şi mai am noroc că am unde locui. Stau într-o garsonieră de 23 metri pătraţi. Am făcut datorii ca să-mi cumpăr mobilă. După ce plătesc chiria şi ratele îmi mai rămîn 600 de franci pe lună, adică 20 de franci pe zi. Familia nu mă poate ajuta, nu sînt în relaţii bune nici cu mama, nici cu fratele meu. Sînt uşor toxicomani. O soră a murit şi un alt frate e la puşcărie.

Oricum, eu sînt independentă. N-o să mă rog de mama să mă ajute. N-am stat niciodată cu tatăl fiicei mele, care de altfel s-a întors în ţara lui. Ajutorul popular mă ajută cu hrana, dar am mîndria şi demnitatea mea. Cînd ceri, te depreciezi. Şi dacă oamenii îmi dau, cum o să fac să le înapoiez datoria? Vreau să scap de situaţia asta.

Cînd fetiţa o să împlinească trei ani nu o să mai primesc alocaţie. Situaţia s-ar aranja, dacă aş găsi un serviciu. Sînt chelneriţă de meserie. E un sector în care găseşti de lucru, dar sînt blocată de copil. La creşă nu sînt locuri. O asistentă costă între 2500 şi 3000 de franci pe lună, deci imposibil pentru mine. La trei ani, fetiţa o să poată să meargă la grădiniţă, dar mamele care lucrează au prioritate, iar pentru a găsi de lucru trebuie s-o las cu cineva şi iată cum mă învîrt într-un cerc vicios. Totul se leagă. Nu mai am prieteni şi n-o să mă încurc cu primul venit ca să fac faţă situaţiei. Nu e genul meu.

Galaxia asistenţei sociale

Beneficiarii programului R.M.I. (venit minim pentru reinserţie) nu alcătuiesc un grup social omogen. În general, sînt oameni împinşi în sfera inactivităţii profesionale şi a asistenţei sociale dar care se află în fazele diferite ale unui proces pe care l-aş numi al descalificării sociale: se caracterizează prin fragilitate şi dependenţă faţă de serviciile de acţiune socială şi o totală ruptură a legăturilor sociale.

Opinia pe care o au înşişi beneficiarii despre asistenţa socială e diferită în funcţie de momentul desprinderii de societatea în care au funcţionat. Tinerii care întîmpină greutăţi cu inserţia profesională, dar ai căror părinţi au fost integraţi în societate şi au avut un serviciu stabil, consideră că munca este o valoare sigură şi îşi definesc viitorul în funcţie de integrarea profesională. Aceste persoane se află la începutul procesului de descalificare socială şi n-au nici un chef să devină asistaţi. Ei consideră ajutorul pe care îl primesc provizoriu, echivalent ajutorului de şomaj. Fac tot ce este posibil ca să iasă cît mai repede din acest dispozitiv puternic devalorizat în ochii lor.

Există o altă categorie, mai în vîrstă, care s-a obişnuit să trăiască din asistenţă, să-şi negocieze viitorul cu lucrătorii din domeniul social şi să ceară compensaţii pentru că s-au retras de bunăvoie de pe piaţa muncii. Aceste persoane ştiu că ar trebui să se recicleze, să urmeze cursuri fără a avea însă vreo garanţie că după absolvire vor găsi un serviciu. În discuţiile cu ei îţi dai seama că renunţă, implicit sau explicit, la viitorul profesional pe care îl evocă într-o perspectivă foarte îndepărtată: cînd o să crească copiii, după ce o să rezolvăm problemele cu locuinţa... În ochii lor serviciul nu este esenţial, chiar dacă munca rămîne o valoare căreia i se acordă importanţă. "Venitul minim" e la fel ca oricare altă alocaţie. Asistenţa raţionalizată este ades criticată pentru că este insuficientă, insuficientă pentru a trăi dacă rămîi mult timp în această situaţie. Legea a conceput R.M.I. ca pe un ajutor temporar şi cu mult inferior veniturilor realizate prin muncă. Or, cei care se eternizează în acest sistem de dependenţă revendică o ameliorare a condiţiilor lor de viaţă prin augmentarea sumelor. Inserţia în sensul în care o concep profesioniştii acţiunii sociale devine ceva secundar.

Cei care înainte de a primi ajutorul şi-au pierdut serviciul şi locuinţa, cu o sănătate degradată, fără legături familiale percep venitul minim ca pe o soluţie providenţială. Au obţinut de pe o zi pe alta un venit regulat, posibilitatea de a-şi cumpăra haine noi, de a se spăla în fiecare zi... Li se propun activităţi de interes general, li se recunoaşte aptitudinea de a fi utili colectivului, cînd pînă acum li se dădeau doar ajutoare modice pentru a nu fi cheltuite pe băutură.

Există însă o spirală a mizeriei extreme: omul nu mai are locuinţă, acte, este absolut discreditat şi pentru aceste persoane R.M.I. nu este o soluţie suficientă.

Se poate observa însă şi cum se trece dintr-o zonă în alta. O proporţie deloc neglijabilă care la început se putea defini printr-o fragilitate marcată de dificultăţi economice şi sociale a trecut în faza dependenţei. Ei etalează probleme de sănătate despre care nu pomeneau la început, declarînd că nu mai sînt apţi de muncă. Pe de altă parte, tinerii care pierd legătura şi cu munca şi cu familia au şanse să treacă în ultima fază a descalificării, faza în care legăturile sociale dispar.

Deci, chiar dacă poate reda o anumită demnitate celor care se găseau în ultima fază a descalificării sociale, R.M.I. nu poate - ca atare - să oprească procesul care poate duce la excluderea radicală. Astăzi, sărăcia corespunde mai puţin unei stări, cît unui proces, care capătă dimensiuni îngrijorătoare şi contribuie la instaurarea unei societăţi duale. Altfel spus, R.M.I. a permis atenuarea mizeriei extreme, dar a contribuit totodată la marginalizarea unei categorii sociale care, în contextul economic actual, va depinde încă mult timp de reţelele acţiunii sociale.

Desigur, societatea franceză va evolua. Dar anchetele cantitative confirmă că absenţa serviciului la vîrsta cînd omul este încă activ perturbă viaţa familială şi conjugală. Cînd perioada de şomaj durează, se reduce sociabilitatea, veniturile scad şi condiţiile de viaţă se degradează. Cum să nu încerci în această situaţie sentimentul că lumea te respinge, cum să nu te consideri inutil? Activiştii sociali şi colectivitatea pot să încerce atenuarea acestui sentiment inventînd noi forme de acţiune civică la periferiile marilor oraşe, dar e foarte probabil că oamenii care n-au acces pe piaţa muncii vor avea în continuare sentimentul eşecului. Vor încerca, într-un fel sau altul, o compensaţie, dar ea va rămîne parţială, procesul descalificării devenind astfel necruţător pentru cei slabi.

Serge PAUGAM
sociolog
(după **Alternatives Economiques** februarie 1994)

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

Viaţa între două verbe

– convorbire cu dna Ileana STURDZA –

Soarta n-are nevoie de multe cuvinte ca să-şi dicteze verdictul, de obicei e sintetică. La puţini ani după război, istoria a rezumat viaţa unei întregi clase sociale cu simplitatea exerciţiului gramatical care pune verbul la infinitiv. De la *a avea*, avere, la *a fi avut* nu era nevoie, uneori, decît de intervalul cîtorva zile, timp în care oamenii aparţinînd acelei categorii deveneau *foşti*, la participiu, singurul mod al verbului *a fi* ce le mai consemna existenţa. (Gramatica, uneori, ca şi violenţa istoriei operează cu moduri impersonale, omiţînd să ne arate lămurit "care persoană face acţiunea"...) Lipsiţi de siguranţa existenţei, de casă, de mijloacele de trai zilnic, fără drept de muncă, adesea - cum s-au adaptat ei neprevăzutului? Cînd ajunge cineva cu adevărat sărac? Există un raport determinant între condiţiile de viaţă şi stilul de viaţă?

A avut amabilitatea să răspundă întrebărilor noastre dna Ileana Sturdza, căreia îi mulţumim şi pe această cale.

A trăi

Vorbeam cu o nepoată a mea care a fost pentru prima oară în străinătate; ei bine, într-o lună de zile a reuşit să guste toate felurile de brînzeturi franţuzeşti, de specialităţi chinezeşti, de sosuri cambodgiene; asta era aşa... o curiozitate, eu n-o am, multe lucruri sau situaţii nu mă tentează şi atunci sufăr mai puţin ca alţii. Nu consider asta un merit... "Ai fost în străinătate şi n-ai venit c-o maşină? Dar toată lumea vine". Uite c-am fost în străinătate şi n-am venit c-o maşină: în primul rînd n-am bani să-mi cumpăr şi-n al doilea rînd n-am să apelez la copiii mei pentru asta, cînd ştiu că nepoţii abia aşteaptă aşa ceva... Să construieşti o filozofie de viaţă calculînd că asta s-o faci într-un fel şi asta altfel... călcîndu-ţi pe fire: de ce?

Am trăit cum am trăit, cum ştiam de-acasă şi după principii pe care le-am deprins de cînd mai ţin minte, inconştient cred. Dac-a fost în firea mea să fiu cuminte, n-am nici un merit. Nu sînt convinsă c-aş avea de spus ceva mai mult decît alţii din lumea mea - am o experienţă tipică în acest sens. Dar prototip nu sînt. Cine v-a spus c-aş fi, pretindea pînă acum că sînt un fel de **avocat al cauzelor pierdute**, cu asta, oricum, mă obişnuisem: şi de ce? Cîteodată, cu discuţiile dintre cucoane se mai critică o persoană sau o situaţie anumită: cutare, în cazul dat, ar fi trebuit să facă aşa sau aşa şi atunci ar fi fost... Eu caut să văd şi dreptatea **părţii adverse**, ceea ce un avocat bun - cel puţin aşa cred - se fereşte să ia în consideraţie cînd pledează cauza clientului său. De ce să judec, să mă pronunţ sigur, să califlc? Fiecare procedează cum crede, de multe ori numai cum poate, probabil are argumente, eu nu sînt în pielea lui să ştiu de ce face aşa şi nu altfel.

Un sfert de veac în Fundătura Făurari

Eram mulţi: socrii, copiii, cumnata şi cumnatul meu, cu toţi ai lor. Am cumpărat în 1941 o casă în Bucureşti, nu deosebită, dar confortabilă, armonioasă. Locuinţă de familie, tihnită. M-am agitat, am dat telefoane, am căutat să mă apăr cînd au venit să ne scoată, dar nu mai era nimic de făcut. Măcar apucasem să împachetez cîte ceva şi să mai dispersez din lucruri, văzusem ce se întîmplase celor luaţi din pripă. Multe ni s-au pierdut, risipite. Două camioane şi trei direcţii: spre Cotroceni, unde depozitam o parte din lucruri într-un garaj, spre Calea Dudeşti, acolo urma să punem ceva mobilă într-o fostă prăvălie, şi în Fundăura Făurari, unde ni se dăduse o cameră şi o sălită într-o curte cu multe locuinţe tip vagon. Curgea un pîrîu de zoi prin mijlocul curţii. Şoferul şi hamalii n-au vrut să descarce: "Chiar aici? Nu, să mai vedem, poate se găseşte altceva... cine ştie". A fost pur şi simplu o reacţie de omenie, fiindcă nu-i cunoşteam - în orice caz vedeau lucrurile din camion, ştiau de unde ne luaseră - în fine, unul dintre vecini a spus că tocmai plecaseră nişte evrei dintr-o casă de-alături; două camere libere încă şi - raritate a locului - o baie. Acum acolo e un deşert, totul s-a demolat. Admirabil în Fundătura Făurari era c-aveai tot ce voiai imediat la îndemînă: aveai instalator, aveai zidar, tîmplar, electrician, dl. Carol, dl. Petrache, dl. nu-mai-ştiu-cum. Nu pricepeam cum instalatorul nu repara niciodată de mai puţin de 25 de lei, sumă mare pentru venitul meu, indiferent cît de uşoară ar fi fost lucrarea. Cineva poate să trăiască sărăcăcios şi fiindcă n-are simţul ochiului, dar, printre prietenele sau cunoştinţele mele, o asemenea persoană constituia cam o excepţie. De obicei, dintr-o aruncătură de ochi vezi ce poate ieşi dintr-o cocioabă, dacă te gîndeşti la o soluţie şi treci la treabă. Rareori dai de urîtul iremediabil. Am rupt odată din curtea închisorii trei fire de buruiană printre care se afla şi o floricică, nu ştiu ce era; în celulă am pus puţină apă în lingură şi-am aşezat floricica acolo. Era adorabilă, dar am avut puţin parte de ea, gardianul era gata-gata să-mi confişte şi lingura, cînd a constatat "delictul". Sărăcia am resimţit-o cel mai mult a doua zi după stabilizare, cînd pur şi simplu n-am mai avut nici bani de pîine; dar acea amintire neplăcută se asociază cu gustul unei tocăniţe pe care ne-a adus-o atunci un prieten, atît de bună cum nu cred să mai fi mîncat altădată. Nu pot să le despart. Impresii modeste de mulţumire trupească. Dacă fiul meu îşi chema prietenii la petreceri, în Fundătura Făurari, noi trebuia să plecăm fiindcă se umplea casa de lume. Fetele aduceau fursecuri, cam de 10 lei fiecare, băieţii vinul, mama pregătea un tort de biscuiţi care plăcea tuturor. Dar specialitatea care-i plăcea fiului meu era orezul cu lapte **à l'Imperatrice**, cu dulceaţă de vişine şi, uneori, cu frişcă. Fierbeam vreo 5 kg de lapte: invitaţii erau, de obicei, mulţi. Mînca toată lumea cu plăcere, era ceva dulce şi hrănitor. Nepoţii mei nu cred c-ar pricepe ce putea fi delicios aici.

Promovare: de la femeie de serviciu la curieră

Aveam pe atunci o bicicletă cu care cutreeram Bucureştii, îmbrăcată în sarafan şi cu o bluză sport. Eram inspector de teren la ADAS, făceam asigurări de viaţă pentru salariaţii unor cooperative. Greu nu era să-i convingi, dificil era să încasezi prima lunară, de 30 de lei, după ce-i asigurai. Cînd lucram în sistem ADAS am reuşit o dată să asigur chiar transportul a sute de mii de ouă, în toată ţara, şi ştiu că m-am bucurat cînd am dus treaba la bun sfîrşit. Aşa mă simţeam şi cînd mă ocupam de pădurea de pe Valea Bistriţei, chiar după ce o predasem statului: mereu credeam că am ceva de făcut, foarte important, mă comportam de parcă pădurea ar mai fi fost a familiei noastre, sau urma să mai fie: treaba mea era să apăr pădurea, cît stăteam acolo. Omul trebuie să facă ceva, traduci sau dai lecţii sau îngrijeşti pe cineva, orice, nu există să nu găseşti. Fiica mea a apărut într-o zi foarte mîndră pe bicicleta pe care şi-o cumpărase: cum, de unde bani? Îi dăduse maică-mea, mai vînduse ceva? Ştiam că-i plătise nişte lecţii de rusă - în familia noastră, ca în multe altele, se vorbea curent franceza, uneori engleza, germana - rusa n-o cunoşteam - avea nevoie ca să poată citi nişte lucrări de astronomie pentru facultate. De totdeauna, fiica mea este o persoană decisă, independentă, nu prea obişnuia să ceară ceva, se înscrisese la donatorii de sînge şi din banii cîştigaţi îşi luase bicicleta dorită. Prototip, da, Marie Mavrocordat ar fi fost o persoană foarte reprezentativă în acest sens. Radia totdeauna de optimism. Ei nu-i mergea bine, ci **foarte bine** - aşa spunea de cîte ori o întreba cineva. Umbla şi ea pe bicicletă. Una din echipele care vopsea caloriferele pe şantierul de la Băneasa a fost într-o zi "pusă în discuţie" de un director sever: "Ce-i asta? Ce facem aici: pepinieră de prinţi?". Inginerul care răspundea de lucrare a fost foarte ferm: "N-au şi ei dreptul la munca de jos? Nu i-am pus şefi". Aşa a rămas nemodificată, un timp, echipa de vopsitori din care făceau parte Marie Mavrocordat, Grigore Sturdza şi Ioana Cantacuzino (Gogo), - şi care muncea, de altfel, foarte conştiincios. Joia - toate prietenele ştiau - cele două surori, Marie şi Alexandra, erau totdeauna acasă după-amiază, primeau. Din lucruri obişnuite - deşi uneori mai apărea şi cîte o delicatesă "din pachet" - preparau nişte sandviciuri foarte **frumoase**, înţelegeţi, şi foarte atrăgător prezentate. Se bea şi ceai în ceşcuţe bune, obişnuite casei; totul era curat, ordonat, sugerînd cumva normalitate şi un stil senin.

Toţi miliţienii o cunoşteau: doamna pe bicicletă. Fusese mai întîi femeie de serviciu care mătura prin birouri şi promovase în funcţia de curieră a instituţiei: intra prin toate întreprinderile, prin ministere fără nici o opreliste. A întrebat odată pe un agent de circulaţie, cînd a văzut un nu ştiu ce miting sau aglomeraţie, despre ce e vorba. "Las' că auziţi dvs. deseară la **Europa liberă** ce-a fost" i-a răspuns miliţianul, un tip bonom, probabil, care ştia cine este Marie. Ea se amuza copios povestind întîmplarea, avea un simţ nuanţat al humorului.

Fire

O natură bună este averea pe care nu ţi-o poate lua nimeni, nici să ţi-o dea, dacă nu ţi-a dat-o soarta. Ea te îndeamnă totdeauna să cauţi o soluţie. Mi se spune: cu tine toate lucrurile par simple. (Poate fiindcă am tendinţa de rezumare a faptelor; vă spun drept, n-am înclinaţie spre analiză, chiar mă plictiseşte tăierea firului în patru, cînd n-are rost mai ales...) De ce neapărat să fie complicate? Să admiţi văicăreala, autocompătimirea, delăsarea nu-i mai simplu? Poţi să învingi sau nu sărăcia dacă eşti sănătos, dacă duci la greu şi ai forţă. Devii cîteodată sărac şi din puţinătatea puterii. Vedeţi, după Revoluţie tinerii s-au mişcat mai repede, chiar şi ţiganii, s-au dus în Turcia, au cumpărat acolo, au vîndut aici, au riscat, au mai modificat lucrurile, oricum. N-ar fi exclus să facă şi averi cei mai întreprinzători, chiar la ţară. Casele lor spun ceva: televizoare, mobilă, cuverturi de pluş, perne pînă-n tavan. Dar deocamdată tot săraci sînt, cred eu: nu pun 2-3 cărămizi pe cărarea care duce la closetul din curte. Blocurile de nefamilişti sînt părăginite şi murdare, pentru că acolo locuiesc oameni care poartă sărăcia în ei, în comportamentul faţă de civilizaţie, de un minim confort. Sigur, nu e o regulă fixă în ceea ce spun, mereu mă gîndesc şi la dreptatea posibilă a **părţii adverse**. Dar cred că există oameni săraci şi din lipsa de imaginaţie: nu-şi dau osteneala să caute rezolvări, nu dintr-odată pentru o viaţă, ci, metodic, măcar pentru o lună. Pe mine sărăcia m-a verificat; am aflat cum **sînt** după ce nu mai **am** o seamă de lucruri şi împrejurări care să mă favorizeze. Cînd ţi se ia tot, afli că, de fapt, nu ţi s-a luat ce-i mai important: viaţa interioară, posibilitatea de a gîndi. Dacă te lasă să gîndeşti. (Mă cutremur totodeauna cînd încerc să-mi imaginez viaţa lui George Brătianu, sub tortură, la Sighet). Odată trecută suferinţa, ţi se restituie seninătatea, dar nu integrală, n-are cum, pentru că dacă ai rezolvat problemele tale, rămîn totuşi ale celor din jur, care se răsfrîng şi asupra seninătăţii tale, n-ai cum s-o aperi. Am aflat că am o natură bună care nu mă face să disper. (E o etapă de cunoaştere mai profundă a mea datorată perioadei de sărăcie.) Aş putea să-i mulţumesc lui Dumnezeu că sînt în viaţă, sînt sănătoasă, mă bucur de copii şi de nepoţi (chiar dacă nu-i văd foarte des, fiindcă sînt în străinătate) şi să mă simt împăcată - dar eu îi cer asta şi ailaltă, probabil lucruri fără prea mare importanţă faţă de ceea ce am. Atunci mă gîndesc, poate, că-s prea interesată şi mă simt stînjenită. Dar nu credeţi că această temă a revistei dvs. va întrista o mulţime de lume? De ce să apăsaţi asupra unei situaţii care-i deranjează pe atîţia, nu? *(Probă de verificare a casetei reportofonului n.n.)* Asta e vocea mea? Mi se pare cam ascuţită.

În închisoare, cînd stai cu alţii în celulă, te simţi solidar cu suferinţa celor din jur, şi asta-i bine în primul rînd în ce te priveşte: nu te mai gîndeşti numai la ale tale. O lăsasem pe soacra mea, după o operaţie de ulcer, în casa unei prietene care avea loc s-o găzduiască şi-o întîlneam în anchetă, cînd ne-au confruntat, la trei luni de la arestare. Cădeam din cer. Fusese luată în aceeaşi noapte ca şi mine; dar de unde să ştiu? Fiul meu era şi el arestat. Un anchetator îmi arată fotografia lui: "Acesta **a fost** fiul dvs.". "Cum **a fost**? **Este**". (Este? Unde?) Tehnici de intimidare, banale, de rutină; dar pînă afli... Nu e o chestiune de temperament, e absolut normal să te stăpîneşti, te obligă situaţiile. Stăteam în celulă cu o femeie din Bărăgan, şi ea-mi vorbea mereu despre unul Turcu, bărbatul cu care trăia. Îi făcea plăcere, - sau îşi dădea curaj, inconştient, fiindcă asupra acelui Turcu se dezlănţuise o întreagă vînătoare ca să fie prins - şi povestea mereu despre petrecerile lor de la ţară, cum erau obiceiurile în sat, cum coceau pîinea la ţest... Apropiindu-mă de calorifer, aud într-o zi cum băteau în ţeavă nişte persoane din celulele alăturate, unde se aflau închişi nişte ţărani: o conversaţie întîmplătoare, cum mai surprinsesem destule de cînd învăţasem "alfabetul arestului". Şi aflu că tocmai de acel Turcu era vorba: fusese împuşcat. Cum să comunici asta femeii de alături (ea nu ştia "alfabetul"); stai, asculţi semnele ce anunţă o tragedie pentru cea de lîngă tine, - dar pentru ea sînt simple zgomote - te simţi solidară cu persoana care dacă ar şti ar suferi enorm şi... taci, ce poţi să faci altceva? Şi ea continua povestirile, în zilele următoare.

A consemnat
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie),, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Alex. Leo ŞERBAN
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

Anul II
nr. 80
22-28 iulie 1994
16 pagini 150 lei

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

ECOLOGIA
unde dai și unde crapă

© C. Bumbuț

În acest număr:

Mariana CELAC,
Petrică ŞANDRU,
Cristian ANDREESCU,
Dumitru SOLOMON,
Dolfi DRIMER,
Pavel ŞUŞARĂ,
Eugen VASILIU,
Raluca IANEGIC

Gîndiri vivace:

Ce-i natura?

✦*"Natura este plapuma lumii – s-o aerisim cum trebuie"*
✦*"Culoarea unei flori este fondul muzical al naturii"*
✦*"Iarba proaspăt încolțită e virgula naturii"*

Ce e omul?

✦*"Condiția de om rămîne mereu în topul fascinației"*
✦*"Nu toți oamenii pot urca în Universal"*
✦*"Transcendentalizînd condiția umană involuăm ca specie"*

(Marin Voiculescu)

Ce e viața?

✦*"Viața este o creație a Naturii? Firește. Dar împotriva Naturii"* (Doamne ferește! – n.n.)

(Petre Botezatu)

Extrase din volumul colectiv **Ecologie și protecția mediului** – Constanța, 1994

EDITOR:
FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Bolovanul

S-a ivit sîmbăta trecută, în prima pagină a ziarului, rînjind: "Am să vă strivesc, vă evaporez oceanele, vă excit vulcanii, vă întunec soarele, dinozauri degeneraţi ce sunteţi!" Am căutat să aflu cine e specialista franceză care anunţase că "bolovanul ceresc se îndreaptă spre Pămînt". Nu era pe lista astronomilor din Franţa. O fi ziaristă. M-am gîndit apoi la Jupiter şi la ce spusese H.C. Urey (premiul Nobel, 1934) că sunt celelalte planete din sistemul solar: "gunoi cosmic". Citind mai departe, am aflat că Pămîntul se va opri în loc, Soarele va răsări la vest etc., clişee bine cunoscute din broşurile sectelor care tot anunţă Sfîrşitul lumii. În finalul relatării, se reamintea că domnul Bivolaru făcuse un apel înduioşător să ne concentrăm forţele sufleteşti şi să alungăm astfel orice asteroid ameninţător. Deci aici bătea articolul. Să ne sperie zdravăn, că doar aşa vom deveni conştienţi şi uniţi într-un cuget, pentru a salva Pămîntul. Priviţi, aşadar, fraţilor, acolo, departe, căci de acolo vine sfîrşitul. Concentraţi-vă înspre punctul acela îndepărtat. Rămîneţi încolonaţi, ţine aproape, strîngeţi rîndurile. Ţineţi-i departe pe moşieri, patroni, regi şi alţii ca ei. Veniţi să apărăm Televiziunea, să săpăm adînc ca să aflăm forul roman.

Cosmosul este şi spectaculos şi periculos. Poate fi deci adorat, cu frică. Destul că ne conduce destinul (toate ziarele au horoscoape, nu-i aşa?), dar ne poate şi distruge. Condiţie ideală de a (re)crea divinităţi cosmice, în spatele cărora veghează extratereştrii, aceşti noi înlocuitori de sfinţi. O sovietică mi-a povestit că învăţătoarea ei le spunea că lîngă oraş a aterizat o navă cosmică condusă de o fată. Asta era voie să se spună. Şi atît. Savantul sovietic I.S. Şklovski, renumit astrofizician, susţinea în 1956 că sateliţii lui Marte sînt artificiali. (Cînd au fost fotografiaţi de aproape, s-a văzut că sunt nişte pietroaie). După un număr de ani, Şklovski a ajuns la părerea că nu există viaţă decît pe Pămînt! Dar, la cealaltă extremă, există oameni care nu ştiu să aducă fracţiile la acelaşi numitor şi vor să ne convingă că o planetă îşi poate schimba traiectoria dacă trece un bolovan pe lîngă ea! Alţii, care nu ştiu că Paştele cade duminica, îţi vorbesc despre vizitele extratereştrilor pe Pămînt, cum au construit piramidele (şi Casa Poporului?) şi i-au învăţat pe oameni să facă zacusca.

Dar acum, de unde a pornit frica? De la o cometă care, trecînd prea aproape de Jupiter, planetă cu o masă enormă faţă de cea a Pămîntului, a fost fragmentată prin efectul forţei gravitaţionale. Cometele vin dintr-o zonă de dincolo de sistemul solar şi, atrase de Soare, străbat sistemul planetar. De obicei, aceste nenumărate blocuri de gheaţă murdară se topesc treptat sub influenţa radiaţiei solare şi dispar. Faimoasa cometă Halley, după 2000 de ani de treceri între o zonă din preajma planetei Pluto şi Soare, de-abia s-a mai văzut în 1986: cometa, cîntată de poeţii noştri în 1910 şi pictată de Giotto, pe care-l impresionase în anul 1301, s-a micşorat de tot. Însă cu micuţa cometă, denumită cam lung Shoemaker-Levy-9 şi care ţine pagina întîi, s-a întîmplat un lucru spectaculos: s-a desfăcut în 22 de bucăţi. Studierea căderii fragmentelor ei pe Jupiter este foarte interesantă pentru astrofizicieni. Din fericire, Jupiter are o masă suficient de mare ca să atragă o grămadă de bolovani. După cît se vede, nici un fragment nu poate să scape spre Pămînt. Asta nu înseamnă că Pămîntul nu poate păţi la fel, dar cam o dată la un milion de ani. Acum nu e cazul. Bineînţeles că reacţiile "clarvăzătorilor" sunt foarte amuzante: un specialist din Orient ne-a şi avertizat că ciocnirile de pe Jupiter vor reduce apetenţa amoroasă pe Pămînt. De ce ne-a fost frică, n-am scăpat.

Nu explicaţiile ştiinţifice sunt importante într-o astfel de situaţie. Cine doreşte, le găseşte în manualele de liceu. Adevărul interesează mai puţin. Dacă spui că "bolovanul" nu există, omul se uită urît la tine. Nu-i place să-i dai la o parte drobul de sare care stă să cadă peste leagănul bebeluşului. Copilul plînge pentru că nu a fost şters la fund. Dar de asta ne mai arde nouă acum, cînd a început numărătoarea inversă?

De fapt, ştim bine că nu bolovanul vine. Ne place să visăm, să plutim, aşa, mai ales dacă avem vreun interes să ne speriem semenii. Şi să nu vedem că sfîrşitul e venit, este aici, aproape: cartoful care ucide, apa care nu curge, metroul care picură, subsolurile cu ţinţari şi conducte sparte, praful, gîndacii, zgomotul, copiii care înjură cumplit, pădurile tăiate, mîna încleştată pe portofel, frica de a ieşi pe stradă, neputinţa din noi. Este "bomba cu om": explozia populaţiei, stratul de ozon subţiat, clima în încălzire, resursele minerale în scădere. Să vină odată sfîrşitul, să moară caprele toate. Dacă tot se termină cu lumea, gospodarii pot să arunce mai departe gunoiul în curtea vecinului, ecoturiştii să orneze natura cu produsele dumnealor. E tot una.

Mai bine să ne fie frică de ceva îndepărtat, chiar de ceva ce nu există. Marea frică ia cu mîna micile griji.

Eugen TOMA

Dreptul la replică

Nesimţirea

În ultimul număr al revistei **Dilema**, domnul Andrei Pleşu îşi exprimă convingerea că una dintre cronicile mele, cea referitoare la expoziţiile Horia Bernea, poate fi subsumată unui fenomen mai general, pe care domnia sa îl detectează în societatea noastră şi pe care îl identifică drept **ne-simţire**. Nu ştiu cît de tipică este această "epidemie" pentru perioada de faţă şi dacă nu cumva **ne-simţirea** este doar un nume (restrictiv, ca oricare altul), aplicat unei realităţi mult mai consistente şi, în primul rînd, nu de dată recentă - căci este altceva decît **ne-simţire** felul în care Penteu rămîne orb în faţa harului bacchantelor? **Conu Leonida faţă cu reacţiunea** nu operaţionalizează oare sindromul **ne-simţirii**, la fel ca şi **Cîntăreaţa cheală**? **Ne-simţirea** nu este doar a timpului şi locului nostru. Pe domnul Pleşu îl "obsedează însă o altă formă de ne-simţire". Este **ne-simţirea** publicului faţă de Horia Bernea. **Ne-simţirea** breslei, a criticilor chiar. **Ne-simţirea** subsemnatului **in spe**. Domnul Pleşu are nostalgia unui "moment de normalitate", în care "asemenea expoziţii mobilizează fulgurant atenţia publică". E drept, în alte părţi aşa se întîmplă - din prea-simţire se recurge la "punerea în vedetă". Iar "artistul devine un reper impozant al cetăţii." Atunci cînd el se numeşte Andy Warhol ori Jeff Koons. Dar numai atunci. Nu are rost să ne îmbătăm cu apă rece - Bernea, nici aici, nici aiurea nu va produce asemenea efecte, chiar dacă este, indubitabil, unul dintre cei mai semnificativi artişti contemporani. Şi este bine că se întîmplă astfel, întrucît prea-simţirea ("ziarele şi televiziunea") este, din păcate, tot o formă de **ne-simţire a artei**. Diferenţa dintre **ne-simţirea** clamoroasă şi **ne-simţirea** silenţioasă nu este una de natură, ci de aparenţă. A deplînge faptul că lui Bernea i-a fost rezervată o **ne-simţire** şi nu cealaltă, este dovada unei lucidităţi diminuate în raport cu descrierea cel puţin incisivă a fenomenului. O descriere nefructificată tocmai din pricina premisei, anume ideea că **ne-simţirea** este o epidemie. Realitatea este mult mai înfricoşătoare, căci starea actuală nici **ne-simţire** nu poate fi numită. E doar normalitate, croită după chipul şi asemănarea noastră. Cronicile subsemnatului au încercat să contrazică nitel această stare, fără a o nega şi fără a o transfera în registrul maladiv. De aceea, din ele emană adesea o veritabilă **nesimţire**, pe care domnul Pleşu a asimilat-o analitic - din comoditate, poate - fenomenului **ne-simţirii**. Însă e vorba de cu totul altceva - de impertinenţă, necuviinţă ori sfruntare. Dar nu de **ne-simţire**. E pur şi simplu o altă simţire. Ceea ce l-a deranjat pe domnul Pleşu era de fapt **nesimţirea** respectivelor texte, şi nu **ne-simţirea** lor. Tonul şi termenii utilizaţi îl irită cel mai mult, ca fiind inadecvaţi obiectului, ducînd la ratarea acelui deziderat pe care domnia sa îl numeşte "exactitatea neutră a judecăţii". Dar de ce tocmai acesta ar fi, aprioric, rostul criticii? De ce o cronică de artă trebuie să aspire la valenţe ştiinţifice atunci cînd, de fapt, este apanajul subiectivităţii? Domnului Pleşu îi stă la îndemînă să considere că asemenea texte reprezintă aplicarea imatură sau umorală a unei reţete al cărei secret, printre alţii, îl deţine şi domnia-sa. Dar dacă nu este vorba despre aceeaşi reţetă? Poate că textele respective se sustrag unui asemenea demers tipizat, tocmai pentru că acesta a fost "infectat" de **ne-simţire**, îmbuibat cu panegirice şi constipat de atîta metafizică. Poate că riscul terminologic are şi o motivaţie curativă, asumată. Multă "generozitate afirmativă" şi "consacrare" nu se poate spune că au făcut prea bine criticii autohtone, grăbită să tămîieze transcendenţe în stînga şi-n dreapta, sub presiunea suflării fierbinţi a posterităţii. De aceea am preferat un discurs mai destins, fără să mă sinchisesc prea mult de generaţiile ce vor veni şi mă vor găsi "neserios". Însăşi "băşcălia minoră" este subîntinsă de o înclinaţie resentimentară mărturisită, destul de justificată în cazul lui Bernea. Dar nici asta nu înseamnă **ne-simţire**. Din chiar perspectiva domnului Pleşu, nu discursul meu **nesimţit** pune probleme, ci inerţia celorlalţi, **ne-simţirea**. Desigur că simt că nu se poate scrie despre Balzac ca despre Pierre Loti. Dar atunci cînd toată lumea scrie despre Balzac ca despre Balzac, începi să gîndeşti dacă nu cumva ar fi mai euristic să scrii despre Balzac chiar ca despre Pierre Loti... Cu riscul să rămîi "victima unei dezinvolturi prost plasate".

Erwin KESSLER

P.S. În urma reacţiilor convergente pe care le-am cules, ca problemă strict profesională, mă văd obligat să menţionez că, în ceea ce priveşte grafica pe care a expus-o Bernea, rămîne aşa cum am stabilit.

Costineştiul face feţe-feţe

Faţa turistului agresat

Costineşti 1994. Festivalul filmului, vreme urîtă. Turiştii, cineaşti sau nu, dau raite de inspecţie. La Marea Cofetărie de la intrarea în staţiune au ecleruri şi savarine, care se schimbă cam la două zile, completîndu-se una pe alta. Batoanele de ciocolată şi nugaua le-am recunoscut însă, din ceilalţi ani, ca neschimbate. Ele pavează şi drumul spre plajă, din gheretă în gheretă. E drept că unele chioşcuri şi căsuţe s-au privatizat, şi poţi cumpăra de acolo chiar şi croissantele Star Foods sau îngheţata Mars cu preţ aproape dublu faţă de Bucureşti. O Coca-Cola, sponsor oficial al Campionatului de Fotbal, cu garanţie, ajunge la vreo 700 de lei. Dl Nasta, director al staţiunii de 12 ani, acum devenit manager, explică din interior conceptul de "garanţie". Problema se pune ecologic: "Acum patru ani, cînd am curăţat lacul, am scos patru vagoane de sticlă împreună cu nămolul". Mentalitatea doritorului de bronz de la soare răsare la apus lasă de dorit, trage dumnealui concluzia. Dar şi a personalului care deserveşte, adăugăm noi. Dl Nasta motivează şi acest lucru: angajaţii de aici sînt adunătură sezonieră care acceptă să stea două luni neplătiţi şi abia în a treia să-şi ia salariul din cîştiguri. Asta nu motivează faptul că refuză să dea şerveţelele la masă - astea nemaifiind pericol ecologic. Poluarea estetică (pancărde vechi, camere igrasioase, mobile scorojite) va fi rezolvată cu ajutorul a 5 tone de vopsea, ce a fost deja cumpărată cu bani împrumutaţi de la bancă. Şi, în perspectivă, printr-o privatizare generală a staţiunii: mai multe societăţi micuţe adunate într-un holding. Pînă cînd căsuţele de lemn vor fi desfiinţate, pînă cînd o fabrică de bere şi un abator neaoş se vor înălţa pe plaiurile costineştiene, în "staţiunea tineretului" a rămas cum a dat Nicu Ceauşescu. Şi totuşi progrese se văd cu ochiul liber: la discoteca Ring au apărut body-guarzi, care adună în fiecare seară saci de arme albe şi spray-uri paralizante, ceea ce a dus la ridicarea costului intrării: 2000 de lei.

Faţa veşnic pitorească

Dacă oferta turistică nu-ţi oferă căutata euforie de litoral, optimismul îţi va reveni în ajutor sigur datorită standardelor mondiale de greutate şi înălţime. În faţa lacului, maestrul Valerică (auto-etichetat astfel) te cîntăreşte şi te măsoară din cap pînă-n picioare, testîndu-ţi compatibilităţile cu idealul franţuzesc şi cel italienesc. La operaţiunile în sine se adaugă valoarea informaţiilor pe care le oferă, structurate deja într-un limbaj de specialitate, distinct stilistic. Astfel, un "urcat, măsurat, parfumat şi cu explicaţia la planşe" te costă 500 de lei. La doamne maestrul măsoară "carne macră fără os, că osul e la bărbat". Cînd ţi se ia înălţimea, Valerică îţi recomandă "Dreaptă! Privirea la Ierusalim! Urmează lovitura cu tigaia în creştetul capului". Recomandările sale devin tot mai acide în cazul supraponderatelor: "Pătrund în ţesuturi grăsimi. Pe muşchiul locomotor se depun glucidele. Ceai de papură recomandăm şi alergat de la Obelisc la Pescărie, că au băieţii un peşte acolo... viteza de întoarcere să fie mai mare, că peştele e singurul aliment care se alterează". Explicaţia necesităţii acestui trai auto-ecologic fostul ofiţer-şofer Valerică o are la-ndemînă: "Nu grasă se spune, ci puţin dospită. Că asta face pe bărbat să sară gardul la găina altuia". Am alergat la Pescăria de lîngă epavă trimişi de maestrul Valerică din "Santiago de Tuzla", dar n-am găsit nici picior de pescar. Erau valuri prea mari. Întorşi în sat, l-am divulgat pe Nea Fănică Batalu cu o duzină de melci în faţă. Am aflat că el e unul din bătrînii pescari ai zonei care se luptă de zeci de ani cu "ceace, hamsii şi bacali". Se trezeşte cu noaptea-n cap, îşi ia "talianul" şi cu barca cu motor se avîntă la peste 7 mile de mal. Trofeul lui nea Batalu este un rechin de mare: "nu la plasă, ci la cîrlige cu momeală. Cum îl vezi la cîrlig, îi dai la cap cu toporul. Carnea e de mîncat, ficatul e de medicament. Apa mai vine plină de pete ale petrolului curăţat de pe vapoare, dar acum marea este agitată de ploi şi curenţi. Aduce iarba la plutire cu care îndesăm studiouri şi recamiere. Melcii cad în plasă de peşte, mor şi-i scoatem din cochilie. Costă o sută de lei, luaţi să-mi faceţi safteaua".

Pe marginea străzii spre poştă stă bătrîna care vinde castraveţi, iar pe cea dinspre nisip, cititoarea de zodii pe computer. Prima dă doi castraveţi muraţi la 50 de lei şi zice că "de mănînci, scade lumina solară şi te ajută şi la comprese de insolaţii. Se taie felii şi se pun într-o batistă pe cap". Pe drumurile ce duc spre plajă, Mihaela Scarlat poate să stabilească cu ajutorul datei naşterii şi numelui: horoscopul arboricol, floral, european şi chinezesc. Mai dihai decît biletul de papagal, fişa obţinută pe computer îţi dă ritmurile emoţionale, fizice şi intelectuale, iar dacă ai perechea la îndemînă, prin comparaţie, îţi stabileşte testul de compatibilitate. Un bărbat a spus că el nu înţelege: în zodiac scrie că e un excelent şofer, dar el a stricat şapte maşini anul acesta. Perechi se miră de procentajul lor mic de compatibilitate. În pragul serii vin cei dornici să afle dacă vor cîştiga la loto-prono, la pocker sau la examenul de admitere. "Computerul nu poate da astfel de date sigure, horoscoapele sînt generale. Dacă vrei să-ţi afli norocul, verifici bioritmul. El îţi spune dacă trebuie să fii mai atent sau nu în ziua respectivă".

Iaromira POPOVICI
Eugen ISTODOR

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Naţional şi naţionala (sentimentul românesc al fotbalului)**
- **Prostul gust**
- **Funcţionarul**

Revista asteaptă colaborările dumneavoastră, fără a se obliga să le publice pe toate si integral. Vă rugăm ca materialele, de maximum trei pagini, dactilografiate la două rînduri, să ne parvină în vinerea anterioară apariţiei numărului. Vă mulţumim. Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

© C. Bumbuț

Țal! (II)

Interpretat şi, într-o anumită măsură, chiar interpretabil ca fiind un roman "binevoitor" cu Securitatea, **Quo vadis, Domine**? de Mihai Sin este însă mai degrabă, înclin să cred, o colecţie de platitudini şi aproximaţii de uz comun despre această instituţie, expuse pretenţios, cu solemnitatea ridicolă a invincibilei mediocrităţi. Imaginaţie stearpă şi documentaţie probabil la fel.

Apropierea făcută de mine între romanul lui Mihai Sin şi cărţile fostului ofiţer de securitate Pavel Coruţ, devenit "scriitor de succes" cu o pseudo-literatură politistă, de factură militantă şi nivel semidoct, nu viza atît o eventuală comunitate de atitudine a celor doi autori faţă de Securitate, cît situarea ambilor în vastul spaţiu al banalităţilor dezolante, şi marca, de asemenea, surpriza pe cît de tristă pe atît de inexplicabilă de a-l descoperi pe Mihai Sin prizonierul acestui spaţiu, ba chiar, în răspunsurile polemice date lui Alex. Ştefănescu, de a-l descoperi în postură de publicist veninos şi grosolan, tip "România Mare". Ce tristeţe, ce melancolie!

Că Pavel Coruţ elogiază în cărţile lui Securitatea "patriotică", atribuindu-i tradiţii şi rădăcini mitice, înnobilînd-o prin racordare la fantasmagorice secrete politiste de producţie perpetuate de-a lungul mileniilor încă din vremea tracodacilor (de la Zamolxe la... "băieţii cu ochi albaştri"!), nu este decît dovada - comică şi deopotrivă înfricoşătoare - a influenţei curentului "protocronist" asupra unora (mulţi? puţini?) dintre slujbaşii acestei instituţii. Cărţile lui Pavel Coruţ şi succesul lor confirmă involuntar, însă, vai!, foarte convingător, cît de puternică şi de întinsă a fost (şi, probabil, încă mai este) înrîurirea teoriilor şi a spiritului de factură "protocronistă": Ion Gheorghe, Paul Anghel, Mihai Ungheanu, Ilie Bădescu, Dan Zamfirescu, Ilie Purcaru, Mihai Bandac ş.a.m.d. au, desigur, încă un motiv de satisfacţie. Doctrinarii şi susţinătorii "protocronismului" sînt, cu certitudine, oamenii prezentului post-comunist, dacă nu cumva şi ai viitorului.

Numitorul comun al cărţilor lui Pavel Coruţ şi al romanului **Quo vadis, Domine?** nu este, prin urmare, nici atitudinea celor doi autori faţă de Securitate, nici interesul lor pentru această instituţie, "centru vital al naţiunii" la Coruţ, centru de fabricare a istoriei naţiunii la Mihai Sin; este instrumentalizarea jurnalistică a literaturii.

Ca şi cărţile lui Pavel Coruţ, romanul lui Mihai Sin este o scriere cu teză, ilustrativă, goală de substanţă literară. Ce bizar! Aşa cum anti-comuniştii de astăzi folosesc deseori, în necruţătoarea lor luptă împotriva comunismului prăbuşit, formule, atitudini, lozinci de factură curat bolşevică, iată că un roman post-comunist despre ultimii doi ani ai dictaturii comuniste aproape că epuizează reţetele şi procedeele realismului - socialist.

Romanul lui Mihai Sin încearcă să ofere o descriere şi o explicaţie a evenimentelor istorice recente din România: ficţiunea este pusă în slujba demonstraţiei. Acţiunea primului volum (vor fi mai multe, nu se ştie cîte) este plasată în anul 1988, dar, cu o capacitate premonitorie uluitoare, unele dintre personaje înfăţişează un tablou foarte precis al României "de după" (de după înlăturarea regimului Ceauşescu, eveniment despre care - în 1988! - se discută, în romanul lui Mihai Sin, ca despre o banalitate oarecare); precizia merge pînă la detaliile cele mai anodine. Spre exemplu, în acest roman a cărui acţiune, repet, este plasată în 1988, se vorbeşte despre ZVONERI şi RĂSPÎNDACI (p. 177), două cuvinte apărute şi intrate în circuitul public după decembrie 1989. Evident, cititorul, dacă nu vrea să fie luat drept idiot, trebuie să priceapă că Securitatea avea, în fabuloasele ei depozite pentru viitor, şi aceste două cuvinte, cărora, la momentul oportun, le-a dat drumul în lume... Fiindcă teza romanului **Quo vadis, Domine?** (acest prim volum nu lasă vreo îndoială) este aceea a complotului pus la cale de Securitate, a complotului şi a pregătirii amănunţite a epocii de după victoria conspiratorilor. Pentru a pătrunde în sanctuarul Securităţii, Mihai Sin imaginează această maşinărie epică: un inginer atomist, care încearcă să fugă din ţară într-un chip extravagant, este prins la graniţă, arestat, şi, întrucît Securitatea ştia despre el demult că este oarecum genial, sfîrşeşte prin a fi introdus în cercul ales al complotiştilor.

Cum este el sedus?

(va urma)

Mircea IORGULESCU

O pagină din Tocqueville

Alexis de Tocqueville, **Despre democraţie în America**, vol. I, Bucureşti, Humanitas, p. 52: "Oare unde ne aflăm? Oamenii religioşi combat libertatea, iar prietenii libertăţii atacă religiile; spirite nobile şi generoase laudă sclavia şi suflete josnice şi senile preconizează independenţa; cetăţeni cinstiţi şi luminaţi se împotrivesc oricărui progres, în timp ce oameni lipsiţi de patriotism şi de moralitate devin apostolii civilizaţiei şi ai luminilor! Oare toate secolele s-au asemănat cu al nostru? Omul să fi avut el întotdeauna înaintea ochilor, ca în zilele noastre, o lume în care nimic nu se leagă, în care virtutea nu are geniu şi geniul nu are onoare, în care dragostea de ordine se confundă cu atracţia pentru tirani, iar cultul sacru al libertăţii cu dispreţul pentru legi; o lume în care conştiinţa nu aruncă decît o lumină incertă asupra acţiunilor omeneşti, în care nimic nu mai pare să fie nici interzis, nici permis, nici cinstit, nici ruşinos, nici adevărat, nici fals?"

Textul acesta a apărut în Franţa, în 1835, după întoarcerea lui Tocqueville din America. Trecuseră 46 de ani de la izbucnirea revoluţiei franceze. Citit astăzi, textul nu arată însă vîrsta pe care o are. Pentru noi, la cinci ani după revoluţia din decembrie 1989, el este încă de o acuitate care sfidează toate cronologiile. La o primă lectură, descrierea lui Tocqueville e, în mod paradoxal, liniştitoare. Aşadar, au trecut şi alţii prin mizeria post-revoluţionaă, au trebuit şi alţii să afle că, pentru a înlocui o lume cu alta, e inevitabil să traversezi un lung interval de dezordine, o **ne-lume** cu fizionomie apocaliptică. Efectul acesta consolator al primei lecturi se destramă, totuşi, cu repeziciune. Mai întîi, e dezesperant să constaţi ce greu se reaşază lucrurile. În 1835, Franţa nu digerase încă şocul lui 1789. Apoi, nu e mai puţin dezesperant să te vezi confruntat, iarăşi şi iarăşi, cu un decalaj istoric, devenit, s-ar zice, o a doua natură a României. România se află într-o criză care, în Franţa, era actuală cu 160 de ani în urmă! Mai departe: nu dăm suficiente semne că sîntem dispuşi şi pregătiţi **să conştientizăm** criza; cu alte cuvinte, avem boala, dar nu-l avem pe Tocqueville. Să adăugăm că Tocqueville propunea un remediu: avea, aşadar, un **model** de soluţie pentru ieşirea din criză: modelul democraţiei americane. În materie de modele, noi tatonăm într-o derută totală şi sfîrşim, ca de obicei, prin a face haz de necaz, dizolvînd, într-o băşcălie acidă, ideea însăşi de model.

Oricum, problema modelelor nu se mai poate pune astăzi în termenii în care se punea în secolul trecut. Lumea e, vrînd-nevrînd, mai bătrînă: a epuizat cîteva soluţii politice şi economice care păreau, la început, promiţătoare, a evoluat, cît de cît, către o planetarizare a structurilor şi se află, acum, într-o situaţie a cărei caracteristică dominantă este, credem, lipsa de imaginaţie. "Capitalismul" trăieşte nu doar o perioadă de recesiune, ci un **blocaj de sistem**. Richard von Weiszäcker îşi pune întrebări cu privire la rolul pe care îl mai au de jucat partidele politice, economiştii identifică fisuri funcţionale în alcătuirea economiei de piaţă, protecţia socială suedeză falimentează statul ş.a.m.d. Sigur că faţă de ceea ce se întîmplă în ţările "în curs de dezvoltare" (un eufemism pentru "subdezvoltare"), blocajul resimţit de marile puteri economice e floare la ureche; o vagă penumbră într-o grădină paradisiacă. Şi totuşi avem ghinion: tocmai cînd ni s-a dat libertatea de a opta pentru un model sau altul, modelele intră în derivă, se şubrezesc, dau semne de oboseală. Cînd să ne aşezăm, aşezările de pînă acum ale lumii pălesc. Ne e oare îngăduit să sperăm că, pentru a găsi o cale, vom avea mai multă imaginaţie decît înseşi modelele noastre?

Diagnosticul lui Tocqueville impresionează, între altele, prin accentul patetic pus asupra disoluţiei civice şi morale. E un mod de a sugera de unde ar trebui să înceapă terapia: din interior, de la restaurarea virtuţilor, a criteriilor, a discernămîntului. Trebuie recuperată coerenţa dintre vorbă şi faptă, trebuie recuperate forţa de persuasiune a valorilor, prestigiul adevărului, cenzura legitimă a conştiinţei. Cine îşi va asuma, la noi, o asemenea terapie? Cine simte nevoia s-o facă şi, mai cu seamă, cine are **autoritatea** s-o facă? **Guvernul**? E ocupat cu probleme administrative: n-are timp de pedagogie, de fineţuri psiho-sociale şi, oricum, nu pare să creadă în lucruri care nu se pipăie şi nu se văd. **Biserica**? Se iroseşte într-o imatură ofensivă mediatică, practică o pioasă retorică a locului comun, se roagă pentru victoria echipei naţionale şi, în plus, e atît de mulţumită de poporul bun, credincios, omenos şi viteaz pe care îl păstoreşte, încît nu vede necesitatea unor retuşuri fundamentale. **Presa**? E haotică, diletantă, partizană. Stă prost tocmai la capitolul moralitate şi responsabilitate, pe care ar trebui să-l restaureze. **Intelectualii**? Dar au dat semne spectaculoase de confuzie mentală, infantilism politic şi scleroză metafizică. Atunci cine? Singurul discurs didactic pogorît asupra mulţimii este, în genere, un discurs despre **muncă**. Trebuie să muncim, să punem umărul la creşterea producţiei şi apoi totul va merge de la sine. Această mistică a muncii - subtil vlăstar marxist-leninist al ideologilor noştri - pune între paranteze viaţa sufletească a muncitorului, aşadar **umanitatea** lui. Dacă nu se vorbeşte de motivaţia muncii, de buna ei rînduială, de buna ei distribuţie, de răgazurile şi de valorile pe care ea trebuie să le producă, orice invocare a "efortului necesar" sună a simplu îndemn pentru vite şi pentru ocnaşi. Trebuie să muncim, firește. Dar trebuie s-o facem pe fundalul unei clarificări interioare, al unui **proiect** - de ordin superior. Ca să muncim bine, ar trebuie să avem încredere în cei care ne cer să muncim şi să percepem, dincolo de mecanica muncii, alt orizont decît acela al oboselii, sau al divertismentului ieftin. Cu alte cuvinte, munca trebuie redefinită în termeni care să depăşească sfera economicului.

Într-o lume ca aceea descrisă de Tocqueville, într-o lume în care oamenii credincioşi combat libertatea, iar "liberalii" dispreţuiesc credinţa, într-o lume în care proştii iau în posesie teme nobile şi minţile nobile proclamă insanităţi, într-o lume în care nevoia de ordine devine nostalgie a dictaturii, în care libertatea e înţeleasă ca nelegiuire, în care "nimic nu se leagă", într-o asemenea lume pedagogia muncii e insuficientă şi, de altfel, inoperantă. "N-ar strica, tovarăşi, să fiţi niţel mai idealişti!" a spus pare-se odată, într-o şedinţă de lucru, defunctul Ceauşescu. Încă o probă că atunci cînd lucrurile sînt cu susul în jos, adevărul poate vorbi şi prin gura netrebnicilor...

Andrei PLEŞU

Alegătorul român are dureri de creştere

✦ Saddam Hussein n-a venit la Sinaia ✦ Armata rusă a luptat totdeauna pentru drepturile omului ✦ Domnul inginer-şef Nicolae Văcăroiu ✦ Partidul Socialist al Alianţei Civice - '93 ✦ "Drepturile omului"? Ce înseamnă asta? ✦

Războiul mondial nr. 2 şi jumătate

În ciuda faptului că, la seminarul de la Sinaia, în prezenţa multor persoane importante din ţările acestei zone şi a preşedintelui Adunării Atlanticului de Nord, s-au discutat multe lucruri, nu acesta a fost gestul cel mai important al politicii externe româneşti din ultimele şapte zile. Coincidenţa dintre momentul începerii discutării ultimatumului occidental adresat sîrbilor bosniaci (aflaţi, de această dată, la un milimetru de o poziţie asemănătoare lui Saddam Hussein) şi momentul începerii turneului european al ministrului american al apărării a fost remarcată pînă şi de cele mai neutre medii de informare internaţionale. Un lucru extrem de important pentru România (spus cît se poate de clar de către dl. Willian Perry) este alegerea acestui moment şi a acestui loc. Observatorilor români nu le rămîne decît să spere în capacitatea guvernanţilor de la Bucureşti de a profita de o poziţie devenită, peste noapte, avantajoasă.

Tot peste noapte, mediile oficiale de informare au devenit mai puţin îndrăgostite de dnii Miloşevici şi Karadzici; doar expresia "marile puteri" prezentă într-o ştire a telejurnalului de seară mai aducea aminte de imaginea părtinitoare despre conflictul bosniac pe care au receptat-o telespectatorii români de la postul lor principal. Oricum, pentru cîteva zile cel puţin, Transnistria este eclipsată în importanţă de un conflict care, dacă nu încetează imediat, se poate transforma într-un lucru pe care, deocamdată, nimeni nu îndrăzneşte să îl descrie în amănunt. La închiderea acestei ediţii, nu se ştie încă dacă parlamentul sîrbilor din Bosnia, adunat într-o uzină electrică din Pale, a acceptat planul occidental. Se ştie numai că Miloşevici le-a trimis un apel la moderaţie şi că, din ultima declaraţie a lui Radovan Karadzici, se poate ghici teama.

În acest context, despre seminarul de la Sinaia ne mai putem aminti doar că reprezentantul Rusiei a spus despre Armata a 14-a, staţionată în Transnistria, că este **forţă de menţinere a păcii** şi că **garantează respectarea drepturilor omului**. A fost contrazis imediat de către alt participant, care i-a amintit că trupele comandate de generalul Lebed, ca şi cele din ţările baltice, constituie o armată de ocupaţie. Cel care l-a contrazis pe rus a fost reprezentantul Estoniei. Probabil că trimisul Republicii Moldova nu se afla în sală.

Economistul COSTEA MUNTEANU, profesor la Academia de Studii Economice din Bucureşti, membru al Partidului Alianţei Civice, despre programul de reformă economică al guvernului Văcăroiu • Conferinţă de presă a Convenţiei Democratice • Vineri, 15 iulie

"Mai departe, rămîn în mîinile FPP-ului, deci ale statului, patruzeci la sută (din capitalul de stat). Dacă folosim clauza «un om - un certificat - o întreprindere», rezultă o disipare a proprietăţii. Înseamnă că FPP-ul rămîne mai departe un acţionar minoritar care deţine pachetul de control, iar ceilalţi sunt o masă amorfă. Motivul? Asta este scopul pe care îl urmăresc! Asta este privatizare cu menţinerea controlului statului !"

Douăzeci de milioane de patroni

De data aceasta nu poate fi vorba decît de o coincidenţă. Luni, era cît pe ce să se declanşeze o grevă la SNCFR, însoţită de alta, la metroul bucureştean. Au fost o serie de revendicări, legate de protecţia socială şi de grilele de salarizare. Dar săptămîna trecută, odată cu discuţiile despre **privatizarea în masă**, la care dl. Mircea Coşea a invitat reprezentanţii oamenilor muncii, după cum era şi firesc, a reapărut susţinătorul opiniei opuse celei reproduse în caseta de mai sus, cel care, pentru unii, a ajuns simbolul populismului economic: autorul **variantei Cojocaru**, aflat acum în postura de consultant al sindicatelor şi de partener de dialog al guvernului. În aparenţă, propunerile sindicatelor, de privatizare a tuturor societăţilor comerciale, ba chiar şi a regiilor autonome, par a fi revoluţionare. Dar felul în care se doreşte privatizarea nu este foarte deosebit de gîndirea economică a dlui Văcăroiu. Aşa că, deocamdată, şi "tehnocraţii socialişti", clasa reprezentată de directori, ingineri-şefi şi contabili-şefi, atît de prezentă în întreprinderi şi atît de puţin cunoscută de presă, este liniştită. Poziţiile ei sunt cel puţin la fel de stabile ca şi în Rusia.

Revoluţia permanentă se va sfîrşi la alegeri

Dar partidele din opoziţie sunt extrem de ocupate. Contestările venite dinspre zonele liberale şi neoliberale au devenit extrem de puternice; liderii nici măcar nu mai au grijă de formulări. Este clar că Partidul Naţional Ţărănesc, pe ale cărui poziţii se găseşte şi liderul actual al Convenţiei, nu doreşte să cedeze absolut nimic din cele 50 de procente pe care le deţine. "Durerile de creştere" de care vorbeşte dl. profesor Emil Constantinescu nu par să afecteze formaţiuni neparlamentare, cu drept de vot, al căror număr real de membri nu îl ştie, de fapt, nimeni şi al căror discurs a rămas nemodificat din perioada de glorie a manifestaţiei-maraton din Piaţa Universităţii. După cum a declarat vicepreşedintele PNŢCD, Valentin Gabrielescu, la ultima conferinţă de presă, acest partid preferă fărîmiţarea alianţei în părţile ei componente, decît acceptarea punctelor de vedere venite dinspre PL-'93 şi PAC.

Trebuie să ne amintim şi că discursul "oficial" al Convenţiei, deci cel monarhist, anti-comunist mai curînd decît ne-comunist, cel în care sunt extrem de prezente argumente ca "revoluţia", "tineretul" şi "poporul", discurs care, în definitiv, este extrem de comod de ţinut de către oricine, este foarte prezent într-o bună parte a presei de opoziţiei, care, la apariţia propunerilor PAC, l-a acuzat foarte prompt pe Nicolae Manolescu de "oportunism" şi de "încercare de transformare a CDR în partid socialist".

Iar aici, opinia publică este complet anesteziată. Ea nu poate alege decît între furia "României libere", scandalurile "Evenimentului", complet exterioare politicii, şi limba de lemn tip 1965 a televiziunii oficiale. În ciuda acestui fapt, PNŢCD susţine în continuare că, în cazul organizării unor alegeri anticipate, ar cîştiga.

Profesorul EMIL CONSTANTINESCU, preşedinte al Convenţiei Democratice din România, despre situaţia din această alianţă politică a opoziţiei. • Vineri, 15 iulie

"Liderii Convenţiei Democratice ar trebui să înveţe bine cel puţin regulile elementare ale jocului de şah înainte de a intra în politică. După prima mutare, nici unul nu se gîndeşte la a doua sau a treia mutare şi la răspunsul celorlalţi." "Nu se poate pune în discuţie, în momentul de faţă, protocolul iniţial! Trebuie să se continue discuţia pe ceea ce, la momentul semnării protocolului, nu s-a realizat. Şi anume protocolul electoral şi protocolul de organizare a Convenţiei la nivel local. Deocamdată, protocolul priveşte numai organizarea Convenţiei la nivel central şi, mă rog, modul ei de organizare..."

VALENTIN GABRIELESCU, vicepreşedinte al Partidului Naţional Ţărănesc Creştin Democrat, despre neînţelegerile din Convenţia Democratică din România • Luni, 18 iulie

"Acum nu suntem dispuşi să mai cedăm nici o iotă! Şi, dacă sunt nemulţumiri, o spunem foarte sinceri, cei care sunt nemulţumiţi au voie să plece din Convenţie! Nu-i ţine nimeni cu forţa!"

Ce înseamnă să fii chinez

Mai multă lume a fost foarte entuziasmată de poporul care s-a adunat la reîntoarcerea echipei naţionale de fotbal. A fost - nu-i aşa? - o manifestare a patriotismului, a devotamentului pentru scumpa noastră patrie, pentru ca prestigiul ei în lume să crească neîncetat. Doar răuvoitorii spun că, la Bucureşti, poate să vină orice oaspete oficial, oricît de odios, că faptul nu interesează pe nimeni. Doar cei care vor să facă opoziţie cu orice preţ au acordat vreo semnificaţie faptului că, la vizita de săptămîna trecută a premierului Republicii Populare Chineze, toate, dar toate mediile de informare din România au privit evenimentul ca pe unul fericit (este o mare putere, nu-i aşa? Warren Cristopher, de pildă, nu s-a deplasat la Beijing?), fără să amintească deloc capitolul numit "drepturile omului".

Trebuie neapărat să răspundem acestei opinii. Mai întîi, pentru orice gazetă din lumea democrată, capitolul numit "drepturile omului" este **primul** care se ia în discuţie. Gazetarii

normali nu se comportă în stilul politicienilor din Est, pentru care, o bună bucată de vreme, motto a fost celebra lozincă "Acum nu-i momentul". Nici o raţiune de stat nu poate eclipsa acest capitol. L-am amintit, de exemplu, pe Warren Cristopher. Atunci cînd şi-a făcut vizita în China, aparenţele au arătat că a fost prea îngăduitor cu autorităţile Republicii Populare; un săptămînal de obicei ponderat cum este **Newsweek**, a titrat, parodiind titlul unei celebre piese de Wilde: "On the importance of being dull" ("Ce înseamnă să fii surd?" - 4 aprilie 1994).

România a fost, pentru premierul Li Peng, **singura** ţară din Estul Europei, pe care o vizita după ce îşi întrerupsese, plin de indignare, vizita în Vest. Datorită lozincilor strigate de germani la trecerea coloanei sale, liderul chinez nu s-a mai dus la Weimar, ci s-a dus la Constanţa. Iar la Bucureşti, la o conferinţă de presă cu întrebări cunoscute cu multă vreme înainte (putea să organizeze o asemenea conferinţă de presă în Germania?), a subliniat importanţa "căii proprii". Asta însemnînd inclusiv faptul că evenimente de tip Tien An Men privesc doar pe autorităţile de la Beijing. Şi, dacă ne aducem bine aminte, preşedintele ţării noastre a spus şi el, fără să-l roage nimeni, nişte lucruri asemănătoare. Acestea sînt, vorba televiziunii române, "principalele semnificaţii" ale vizitei premierului chinez. Cele economice vin **după** aceea.

Altfel, ni s-ar părea normal ca, într-o bună zi, preşedintele României să apară la televizor şi să ne vorbească despre nedreptăţitul preşedinte Saddam Hussein. Doar Irakul are petrol, nu-i aşa?

Radu Eugeniu STAN

Parlamentarii între ei

De-a Parlamentul

Recent PUNR-ul a propus reunirea celor două Camere ale Parlamentului într-o nouă sesiune extraordinară, prevăzută a avea loc în ultima săptămînă a lunii iulie. Scopul ar fi definitivarea celor două legi rămase în suspensie - Legea învăţămîntului la Cameră şi Legea caselor naţionalizate la Senat. În fapt, PUNR-ul e interesat doar de Legea învăţămîntului care i-ar folosi "ca să le dăm o lecţie UDMR-iştilor nerecunoscători", cum s-a afirmat la conferinţa de presă. Se ştie, anumite articole din lege sînt considerate de UDMR ca mult mai restrictive decît actualele reglementări privitoare la minorităţi, maghiarii fiind cotaţi la fel ca celelalte minorităţi. Dar PDSR, care a dus la votarea acelor prevederi, ca partid de guvernămînt e atent la reacţiile internaţionale şi deşi la Cameră a sprijinit articolele incriminate de UDMR, în discuţiile purtate între timp pe marginea drepturilor omului cu personalităţi din Occident şi reprezentanţi ai etniei maghiare din România a lăsat să se înţeleagă că pînă la toamnă, cînd se vor relua lucrările Parlamentului, lucrurile se vor mai schimba pe ici, pe colo "prin punctele esenţiale". Deci, propunerea PUNR le cam strică jocul "diplomatic" şi în consecinţă nu vor "achesa" la năstruşnicul şantaj al PUNR, care dă prin băţ pentru un ce profit la fiece moţiune a opoziţiei. De data asta se pare că Gavra şi Funar - rămaşi parţial fără săpături arheologice - nu vor găsi aderenţi pentru "iniţiativa" lor nici în stînga nici în dreapta eşichierului politic naţional. Şi oricum, lăsînd la o parte politica, într-o săptămînă nu s-ar putea face mare lucru - legile urmînd a fi discutate integral de Cameră la care nu ajunseseră pînă în iunie: "învăţămîntul" la Senat şi "casele" la Camera Deputaţilor, plus zilele necesare medierii, plus perioada pînă la promulgarea lor de către preşedinte, plus Curtea Constituţională ş.a.m.d. Deci, propunerea PUNR, nu e nici "diplomatică", dar nici realizabilă.

Petru IONESCU

Înainte prin înapoi

În timp ce omenirea urmărea meciurile Cupei Mondiale, presa bucureşteană publica (în serial) "Raportul SRI asupra evenimentelor din decembrie 1989". Documentul - lung, plicticos şi extrem de darnic în privinţa secretelor lui Polichinelle - a fost imediat apreciat zgomotos (şi televizat!) de însuşi liderul PRM, pentru simplul motiv că "prin el se confirmă datele şi informaţiile publicate de patru ani încoace în revista **România Mare**". Aşadar, SRI s-a hotărît să ne spună "marele adevăr": răsturnarea lui Ceauşescu a fost pusă la cale prin străinătăţuri iar poporul român nemulţumit a servit de minune interesele unor multiple forţe de pe aici şi de pe aiurea. S-au folosit - şi la noi ca pretutindeni în lume - provocările, infiltrările, turiştii, radiourile, mitingurile de adeziune, actorii, contextul istoric, figuranţii orgolioşi şi caracuda dezlănţuită. Nimic de neconceput, nimic de neacceptat. Se trecuse de mult peste limita suportabilului şi - indiferent cîte agenturi au intrat în joc - "băieţii noştri" de la Securitate ştiau că schimbarea e inevitabilă, deci absolut necesară. Mai întîi pentru propria lor..."salvare naţională" şi abia în al doilea rînd pentru că aşa nu se mai putea continua.

Raportul SRI mută, cum e şi firesc, accentele "întîmplării" în aşa fel încît să se creadă că răul tranziţiei ne-a fost adus în dar de străini şi că "ai noştri" ar fi putut, fără amestec antiromânesc, să facă minuni salvîndu-ne pe toţi, adică ridicîndu-ne cu mic cu mare din prăpastia economiei comuniste direct pe culmile bunăstării de tip capitalist. Sărind "delicat" peste capitolul bătăliilor interne din instituţiile - cheie care s-au prefăcut că-l apără pe Ceauşescu pînă în ultima clipă, Raportul nu reuşeşte să ascundă faptul că "trădarea" pe care o acuză astăzi doar unii s-a făcut cu ştiinţa tuturor cadrelor importante. Distribuţia rolurilor între cei care fabricau disidenţi şi cei care-i supravegheau de la mică ori de la mare distanţă, proporţia bine dozată dintre vîrfurile nomenclaturiste care scoteau peste graniţă scrisorile de protest şi cele care îi înjurau pe semnatarii respectivelor proteste în revistele "culturale" au înşelat vigilenţa tiranului şi i-au pregătit o moarte pe măsura inteligenţei slugilor pe care s-a bazat.

Realităţile din spatele realităţii confecţionate în '89 stau însă la temelia evoluţiei (sau involuţiei) politice postrevoluţionare. Ele explică alianţele şi adversităţile, mineriadele şi scandalurile parlamentare, agresivităţile proprietarilor de dosare şi bocetele veşnic moralizatoare ale vedetelor **folosite** în ultimii ani ai dictaturii fie de adepţii fiului mezin, fie de admiratorii actualului preşedinte, fie de alte grupări trase din toate părţile pe sfoară. Probabil nu e de datoria SRI să ne informeze că "băieţii" au mizat pe mai multe variante, că perdanţii unui pariu au sărit cu întîrziere în barca victorioasă dezechilibrînd-o destul de evident, că "revoluţia" a fost pregătită dintr-atîtea direcţii încît nimeni n-a putut-o controla în mod absolut. E de înţeles că învălmăşeala a fost profitabilă, unii preferînd întreţinerea panicii şi risipa de gloanţe pentru ca alţii să-şi valorifice valuta şi bunele relaţii cu personalităţile anticeauşiste.

Căderea comunismului nu se putea decide în România (cum nu se decisese nici instaurarea acestuia). România s-a "conformat", într-un tîrziu, istoriei lumii. Adevărul e că, în '89, ca şi în '45, România n-a avut încotro. Cine se mai întreabă de ce a căzut regimul? **Cum** s-a întîmplat însă acest lucru e într-adevăr extraordinar, ca tot ce ţine de specificul nostru naţional. Se putea şi altfel? Exista oare o cît de mică posibilitate să-i vedem pe cei care au hrănit paranoia naţionalistă (dar antiromânească) a dictatorului plătind pentru partea lor de vină şi nu pretinzînd să fie răsplătiţi cu mandate parlamentare? Greu de admis, avînd în vedere, pe de o parte, "tradiţiile", pe de alta "măreţia" mefistofelică a "omului nou". Fatalismul pare aproape obligatoriu. Şi totuşi el e de neacceptat. Pentru că, făcîndu-se **aşa** cum s-a făcut (pe bază de complicităţi la vîrf urmate de ţîfnoasa abdicare a elitei care n-a suportat gîndul că fusese manevrată), schimbarea duce, în mod evident, într-o fundătură în care democraţia se dovedeşte neputincioasă. Haosul tranziţiei şi blocajul politic, neobrăzările Justiţiei şi apucăturile enervante ale opoziţiei, "forţa" bocitoarelor lui Ceauşescu şi boxul practicat în culisele scenei pe care se joacă piesa alianţelor de tot felul sînt consecinţe directe ale felului în care a fost făcută revoluţia din '89. Evitînd să meargă pe firul care duce de la cauză la efect, Raportul SRI absolvă de responsabilitate atît instituţia care apăra ordinea ceauşistă cît şi instituţia însărcinată cu siguranţa naţională în ultimul cincinal. Din lectura Raportului putem deduce că România şi-a întreţinut cu eforturi enorme un imens aparat represiv pentru a o aduce la disperare şi a o lăsa la cheremul celor decişi să cîştige de pe urma acestei disperări. Pentru o astfel de vină, securiştii ar fi trebuit pedepsiţi. Ei au fost însă promovaţi şi drept explicaţie ni se oferă o gogonată minciună: noua putere a întins mîna duşmanilor democraţiei ca să le facă în ciudă duşmanilor României care îi doresc dezintegrarea de la est, de la vest şi de pretutindeni.

Bifînd îndeplinirea sarcinii de a se pronunţa în legătură cu explozia socială din decembrie '89 (pentru a linişti opinia publică şi a pune capăt lungului şir de speculaţii pe tema loviturii de stat), SRI face de fapt un gest politic. Raportul măgulеşte orgoliul ultranaţionaliştilor, care aveau nevoie să-şi justifice trădarea şi laşităţile cu sloganul "Ceauşescu n-ar fi putut fi ucis fără contribuţia puterilor străine". Raportul răneşte mîndria revoluţionarilor care află că s-au expus gloanţelor pentru că nu prea erau normali, şi nu erau normali pentru că "cineva" le furnizase la timp substanţe menite să le inhibe instinctul de conservare. Raportul ridică vălul unor diversiuni de duzină, din centrul cărora răsar numele cîtorva "simboluri ale revoluţiei" şi ţîşneşte neostoita pică pe care urmează s-o purtăm bisericii reformate. Grijuliu e Raportul doar cu armata, cu poliţia şi cu securitatea. Taberelor aflate în '89 în conflict de interese - şi care se războiesc acum de aceeaşi parte a barierei politice – le este adresat, în acest mod, un nou apel la consens şi la cooperare. Dacă-l vor accepta PUNR, PRM şi PSM au destule şanse de izbîndă în relaţia lor cu guvernanţii, relaţie care le poate mîine-poimîine aduce la putere după schema "interesului naţional" folosită ultima dată în '89. Dacă nu, documentul semnat de domnul Virgil Măgureanu ar putea fi un avertisment: "Gata cu şantajul politic! Iată, am mărturisit public ceea ce voi susţineaţi că ne vom sfii să mărturisim, deci nu mai aveţi pentru ce ne strînge cu uşa şi nu mai avem pentru ce să vă fim recunoscători!". Din oricare direcţie l-am privi, raportul SRI anunţă, în mod subtil, o nouă tactică politică în tabăra coaliţiei majoritare.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur...

Detenţie preventivă

Decretul preşedintelui Elţîn în legătură cu prelungirea detenţiei preventive (de la 48 de ore la 30 de zile) - deşi încălca în mod flagrant Constituţia recent votată - nu a provocat decît cîteva discursuri îngrijorate despre democraţie şi nici un fel de criză.

Creşterea ratei criminalităţii în Rusia îngrijorează şi îi înspăimîntă atît pe cetăţenii ţării, cît şi pe cei care constată sau presimt legăturile mafiei ruseşti cu organizaţiile similare din Italia şi Statele Unite. Internaţionalismul mafiot se dovedeşte a fi o realitate, în timp ce comunitatea de interese a proletariatului mondial n-a fost decît o ficţiune.

Experţii analizează statistica crimei în Rusia şi constată că ea este într-adevăr în creştere, dar că a pornit de la un nivel foarte scăzut (cel declarat din perioada lui Brejnev) şi e greu de înţeles atunci de ce într-o ţară cu atît de puţine delicte existau atît de mulţi deţinuţi. Există un interes propagandistic evident în demonstraţia că delincvenţa nu este decît produsul reformelor: preşedintele Comitetului pentru securitate din Dumă, dl. Viktor Iliuskin, cere modificarea Codului penal, deoarece cel adoptat în 1961 era "conceput pentru o viaţă normală, într-o ţară normală". Lunga istorie criminală a regimului sovietic (printre înaintaşi, la loc de cinste, I.V. Stalin, care şi-a început cariera revoluţionară prin atacuri asupra băncilor) este astfel - printr-un artificiu retoric - ridicată la rang de criteriu al firescului.

Ceea ce se întîmplă acum în Rusia nu este decît apariţia la lumina zilei a unor boli de mult existente. Atît criminalitatea, cît şi corupţia care o favorizează şi o hrăneşte sînt realităţile care l-au determinat încă pe Andropov să declanşeze mutaţiile devenite în versiunea Gorbaciov politica de "perestroika şi glasnosti". Procesele de pe vremea lui Andropov şi din primii ani ai lui Gorbaciov s-au desfăşurat în înaltele sfere ale puterii, în anturajul şi familia lui Brejnev, printre miniştrii de interne şi secretarii de partid ai republicilor unionale. Conexiunile s-au dovedit a fi atît de vaste, încît chiar şi atotputernicul KGB a fost incapabil să le anihileze, lucrînd în secret şi pedepsind cu precizie. Voluntarismul politic şi economic a creat pătura despoţilor locali; comunismul era acelaşi pentru toţi, privilegiile se diferenţiau în funcţie de capacitatea liderului de a negocia posturile care la rîndul lor creau privilegii. Înainte ca privatizarea să devină un obiectiv politic, un conducător regional al partidului comunist avea închisoarea sa privată, destinată celor care i se împotriveau lui personal. Fără aceste antecedente ar fi greu de înţeles cum într-o ţară "normală" condusă de oameni perfect cinstiţi, toţi absolvenţi eminenţi ai învăţămîntului de partid, au putut să apară atîţia bandiţi. Delincvenţa şi corupţia nu sînt o consecinţă nefastă a prăbuşirii comunismului, ci dovada că, în pofida pretenţiilor, ideologia nu a putut transforma natura umană.

Nesiguranţa creată de situaţia existentă este exploatată şi de cei care consideră starea din 1961 ca normală, dar şi de Jirinovski promiţînd judecăţi şi execuţii sumare. Într-un stat de drept legea şi ordinea sînt interconditionate. Încercînd să restabilească ordinea, prin recentul său decret dl Elţîn calcă legea. Unii îşi amintesc că în pragul marilor epurări din 1937, Stalin a emis un decret identic. 800 de veterani ai KGB-ului au fost acum rechemaţi pentru a sprijini organele de anchetă. "Probabil că drepturile omului vor fi încălcate într-o anumită măsură - recunoaşte Serghei Stepaşin, şeful serviciului de contrainformaţii - dar numai în felul acesta pot fi apărate drepturile a 99% dintre cetăţeni".

Acesta pare a fi şi raţionamentul manifestanţilor italieni care au protestat împotriva decretului domnului Berlusconi, care în numele drepturilor omului reducea durata detenţiei preventive, eliberînd notabili bănuiţi de corupţie. Prezumţia de nevinovăţie este considerată un simplu artificiu juridic, în absenţa voinţei politice de a veghea la puterea legii. Elţîn vrea să-şi recîştige sprijinul popular. Berlusconi dă un semnal clasei politice, a cărei catastrofă i-a asigurat victoria în alegeri, că e dispus să încheie un armistiţiu. Peste tot ceea ce-i desparte, ambii vremelnici conducători schimbă regula jocului după începerea partidei, iniţiativă cu adevărat inacceptabilă într-un stat democratic.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Securitatea Europei „ameninţată" de stîngul lui Hagi

Joi, 14 iulie, la o oră rezonabilă (9.30), şeful diplomaţiei române prezenta, în cadrul Seminarului interparlamentar de la Sinaia, "Viziunea României asupra parteneriatului pentru Pace şi rolul ţării noastre în cadrul acestuia". Radio România Actualităţi a comutat însă legătura din sala în care se aflau reprezentanţi ai NATO, ai CSCE, ai UE şi ai Parlamentului României direct la aeroportul Otopeni, unde tricolorii sosiseră "cu 7 minute în urmă", deşi o ţară întreagă îi aştepta **abia** peste o oră şi jumătate. Floarea presei scrise, nescrise ori făcută după ureche a preferat (cum era şi "normal"!) să se înghesuie pe traseul care leagă salonul de protocol al aeroportului de Piaţa Victoriei şi, ca atare, subiectul "marii sărbători naţionale" s-a lăbărţat cîteva zile la rînd pe paginile de gardă şi pe paginile de umplutură ale tuturor publicaţiilor. De la Sinaia s-au transmis şi s-au preluat scurte rezumate sau declaraţii ieşite din comun, dar importanţa propriu-zisă a manifestării pare să fi scăpat deopotrivă reporterilor şi autorilor de editoriale. Excepţie făcînd, în felul său şi încă din prima zi, publicaţia fondată de Ion Raţiu, pentru simplul şi binecuvîntatul motiv că domnia-sa a deschis şi a prezidat (în calitate de şef al delegaţiei Parlamentului României la Adunarea Atlanticului de Nord) lucrările respectivului seminar. **Cotidianul** a fost deci reprezentat la faţa locului de redactorul şef, oferindu-ne, în ediţia sa din 15 iulie, nu doar obişnuita fotografie oficială cu dl Raţiu la loc de onoare, ci şi un lung "patch work" intitulat "NATO trebuie să se extindă". Puteam găsi aici, de-a valma, spusele vicepreşedintelui (ţărănist) al Camerei Deputaţilor şi cele ale lui Bill Clinton, întrebările Doinei Bâscă şi răspunsurile unui parlamentar norvegian, "raţiunile care au dus la aderarea noastră la Parteneriatul pentru Pace" scoase din speech-ul ministrului român de externe şi patru puncte principale aparţinînd lui Petre Roman, preşedinte al Comisiei pentru Apărare, Ordine Publică şi Siguranţă Naţională din Camera inferioară a legislativului. **Adevărul** reţine din prima zi a seminarului doar afirmaţia preşedintelui Comitetului pentru Apărare al Adunării Uniunii Europei Occidentale: "Manifestîndu-şi rezerva faţă de participarea Rusiei la structurile NATO, dl Jacques Baumel a avertizat: «Nu băgaţi lupul în stîna de oi!»". **Curierul Naţional** rezumă cît poate contribuţiile vorbitorilor români şi occidentali, dar devine mai generos cu spaţiul cînd e vorba de relatarea opiniilor delegaţiilor Ucrainei şi Rusiei; "...vicepreşedintele Dumei de Stat, Camera inferioară a Parlamentului rus, a regretat faptul că Alianţa Nord Atlantică nu priveşte la justa ei valoare misiunea forţelor de menţinere a păcii asigurată de trupele ruseşti în zonele de conflict din fostul spaţiu sovietic". Interesată şi ea mai mult de iritările vecinilor noştri decît de asigurările demnitarilor occidentali, **Ziua** pune (în 16 iulie) punctul pe i: "Pentru ambasadorul Ucrainei la Bucureşti «Nordul Bucovinei este un străvechi teritoriu ucrainean»". **Evenimentul zilei** prezintă, pe scurt şi pe pagina 8, ceea ce Doru Dragomir consideră a fi fost o "Furtună rusească la Seminarul de la Sinaia: Viaceslav Nikonov, reprezentantul Moscovei, a atacat violent NATO şi extinderea sa spre est. România să nu se aştepte la o atitudine prietenească din partea Rusiei". **Cronica română** îşi face datoria şi inserează (luni, 18 iulie) punctele de vedere ale preşedintelui României şi ale preşedintelui Adunării Atlanticului de Nord exprimate la conferinţa comună de presă cu care s-a încheiat Seminarul de la Sinaia. **România liberă**, căreia nu i-a scăpat faptul că "Regele Hagi l-a vizitat pe preşedintele Iliescu", e mai interesată de "bolovanul ucigaş" şi de "gîndacii negri zburători", decît de şansele Parteneriatului pentru Pace ori de ostilităţile publice ale Moscovei. Întrebările, răspunsurile şi duelurile verbale ale reprezentanţilor oficiali a 27 de state şi organizaţii internaţionale n-au prea intrat în coloanele cotidianelor centrale. În schimb, putem găsi peste tot **aceleaşi** declaraţii ale **aceloraşi** Hagi, Dumitrescu ori Prunea. Cum vigilenţa noastră a atins limita de jos, n-ar fi de mirare să se găsească mîine - poimîine vreun preot ortodox care să susţină că victoria noastră şi a bulgarilor la World Cup a fost aranjată de KGB. Ar fi, trebuie s-o recunoaştem, continuitatea firească a "logicii creştine" tip **Evenimentul zilei** care-i dă cuvîntul părintelui Stan din Bacău: el "consideră că toată gălăgia din jurul presupusului dezastru planetar şi al ciocnirii cometei Shoemaker cu planeta Jupiter este un demers pus la cale de Satana pentru a atenua entuziasmul divin declanşat de victoria echipei naţionale de fotbal la Cupa Mondială 1994". (E.Ş.)

Ecologia – un leit-motiv

– convorbire cu dl. Dolfi DRIMER, rectorul Universităţii Ecologice –

În primul rînd v-aş pune o întrebare care poate v-a mai fost pusă. Aveţi o universitate particulară, pînă aici e limpede; dar de ce tocmai ecologică?

În primele luni ale anului 1990, cînd situaţia mediului înconjurător era aşa cum bine ştiţi şi, cînd un grup de oameni a început să se gîndească foarte serios la problemele ecologice din România (Copşa Mică, Baia Mare, Zlatna, Delta Dunării), am constatat că sînt foarte puţini specialişti formaţi în domeniul ecologiei. Cercetătorii din ţara noastră au rămas în urmă, cu privire la paşii pe care i-a făcut tehnologia occidentală. Acolo de exemplu, s-a trecut de la simplul studiu al biologiei la cel al ecosistemelor, care înseamnă şi ceva inginerie şi noutăţi în medicină... Ecologia fiind aşadar implicată în majoritatea ştiinţelor, a apărut ideea să facem o întreagă universitate ecologică. La noi se dau noţiunile de bază ale disciplinelor, dar cu ceva în plus şi anume, componenta ecologică. Se fac dreptul ecologic, dreptul internaţional al mediului, medicină tradiţională, acupunctură, homeopatie.

Dar aveţi şi o facultate de artă dramatică. Cum poate fi arta dramatică studiată din perspectivă ecologică?

Şi artele pot fi ecologice, din două puncte de vedere. Întîi şi întîi e vorba de timpul liber, iar apoi, de tematica pieselor de teatru, care sînt alese mai curînd din domeniul ecologiei.

Teatru ecologic?

Da, deja avem şi primii 50 de absolvenţi la această facultate. Au avut succese mari, au făcut turnee în Anglia. Pe 8 iulie şi-au luat licenţele de la noi. Peste 25 au şi fost angajaţi în trupe de prestigiu.

Tot nu înţeleg legătura cu ecologia.

Vedeţi, noi nu putem să inventăm discipline cu totul noi, ci doar să punctăm, în anumite domenii de activitate, problemele ecologice. După cunoştinţele noastre sîntem singurii din lume care am învăluit problemele ecologice într-o serie întreagă de domenii. În străinătate, mai există facultăţi de ecologie, dar care sînt axate pe biologie (ştiinţă de la care a pornit ecologia) sau sînt specializate în dreptul mediului. Noi avem şi medicină şi ştiinţele naturii, bineînţeles, şi facultatea de ştiinţe cognitive, care e de mare succes. Deci concluzia ar fi că ecologia a fost un leit-motiv al întregii activităţi universitare. Ea creează nu numai cunoştinţe ci şi o conştiinţă. Avem un curs de ecologie spirituală, pentru toată universitatea. Şi iată că acum, prin ceea ce am făcut, cuvîntul acesta "ecologie" a devenit un bun al întregului tineret din ţara noastră. Universitatea şi-a cîştigat un loc în învăţămîntul superior din România. Toată lumea aude şi zice: da domnule, e ceva. În felul acesta se creează un spectru foarte larg al ecologiei. Noi sîntem convinşi însă, că nu asta înseamnă toată educaţia ecologică. Ea ar trebui să înceapă din grădiniţă şi s-ar putea face chiar şi pentru vîrsta a treia. Dar segmentul acesta, de care ne ocupăm noi, era foarte necesar.

Cum rezolvaţi problema selecţiei studenţilor?

Tot pe cale ecologică. În ţara noastră, lumea era obişnuită ca examenul de intrare în facultate să fie foarte greu. Era un stres al tînărului, pe care începea să-l simtă încă de la începutul clasei a XII-a de liceu. Noi am hotărît în 1990, să dăm un test, pe sistem Q.I., bazat pe cunoştinţele generale şi care să nu necesite nici o pregătire suplimentară faţă de ce-ţi oferea liceul. Verificăm în special potenţialul. De altfel, cunoştinţele dispar în timp, ceea ce rămîne permanent fiind capacitatea intelectuală. Problema pentru noi a fost cum să avem nişte studenţi cît mai degajaţi, încă din primul an.

Au o psihologie total diferită faţă de cei de la stat?

Complet altă concepţie. Găsesc la noi profesorii cei mai buni, E dorinţa lor de a învăţa cu cei mai buni profesori. Ei plătesc pentru asta. Ar putea să n-o facă şi să scape şi de cheltuială. Aşa însă, motivaţia lor e foarte importantă. De altfel, în toată Europa, învăţămîntul particular se dezvoltă, spre mirarea celor de la stat, care nu înţeleg de ce studenţii preferă să plătească şi nu să înveţe pe gratis. Motivaţia lor la particulari e mult mai mare. Corect ar fi ca tot învăţămîntul superior să fie cu plată. Aşa e în America, aşa e, într-o mare proporţie, în Japonia. Există şi foarte multe burse de merit, dar iniţial, toată lumea plăteşte. Învăţămîntul superior gratuit e defavorabil concepţiei generale a tînărului. E, dacă vreţi, un fel de pensionare a tineretului. Păcat că noua lege continuă să meargă pe linia învăţămîntului de stat gratuit.

Nu vi s-a întîmplat să apară problema ca studenţii, plătind, să înceapă să comande ce şi cum vor să înveţe? După cîte ştiu, fenomenul se întîmplă uneori şi în America.

Aici e vorba de conştiinţa profesională a profesorilor. În America, la universităţile mari, cursurile de bază sînt foarte serioase. Celelalte pot fi opţionale. Studentul, pe lîngă faptul că e cointeresat, vrea să capete şi cele mai bune cunoştinţe. Noi nu reuşim să ne desprindem de ideea că diplomele nu reprezintă nimic. Poţi pune pe pereţi toate diplomele universităţilor de stat, dacă nu ştii nimic, tot nimic nu eşti. Noi avem totuşi o misiune grea. Eu sînt conştient de faptul că, de multe ori, nu-mi vin cei mai buni studenţi. Iar noi trebuie să facem foarte buni specialişti, din nişte tineri care în liceu au fost, poate, chiar mediocri. În Politehnică, am predat la facultăţi unde era splendid, din punctul de vedere al calităţii studenţilor. La altele era mai rău. Noi am făcut aici o analiză a notelor de la medicină, care sînt mici. Ne-am pus problema, ce medic este acela de 6 sau de 5. Adică au 50% şanse să vindece bolnavul, sau îl omoară mai repede? Am vrea să rezolvăm calitatea învăţămîntului medical. Vrem să introducem un sistem de credite, de puncte şi să renunţăm la acela al notelor. Dorim să devenim o şcoală de mare calitate. Nu ştiu însă, dacă asta o să se întîmple în timpul vieţii mele. Dar las acest mesaj mai departe.

Locurile de muncă pe care le obţin studenţii dvs. sînt, în general, legate de ecologie?

Nu. Sînt toate felurile de instituţii. Şi avem foarte multă căutare. Cred că nu există problema de şomaj cu absolvenţii noştri. La angajare contează şi profesorii care ţi-au dat formaţia la materiile de bază. Mulţi întreabă acest lucru: cu cine ai făcut Civilul sau cu cine ai făcut Dreptul Constituţional? Şi sînt convins că oricine angajează absolvenţi de la noi, poate avea garanţia că aceştia au avut în facultate profesori buni.

Se discută despre o mulţime de asemenea universităţi care au un nivel foarte scăzut. La Urziceni, de pildă, sau la Slobozia.

Da, această idee de a se face universităţi în oraşele cu populaţie mai mică a pornit din Franţa. Se regăseşte şi în Germania. E rezultatul faptului că marile oraşe nu mai pot primi studenţi. Ce înseamnă pentru un tînăr să vină la Bucureşti la facultate: cămin prost, mîncare proastă etc. Dar, dacă el stă în Urziceni şi învaţă acolo, iar profesorii vin de la Bucureşti, viaţa lui socială e mult mai bună. Deci, în loc să vină o sută de studenţi la Bucureşti, mai bine se duc patru profesori la Urziceni, dacă tot aţi dat acest exemplu. În oraşele mici există o intelectualitate care poate fi atrasă, cu timpul, în această treabă. Nu toţi, bineînţeles. Deci în 20-30 de ani, se pot forma universităţi puternice în micile oraşe. Noi avem o universitate la Deva, o filială, pe care am deschis-o cu foarte mare strîngere de inimă. Oamenii aceia însă, au reuşit să aducă cei mai buni profesori. E o încîntare să vezi că în Deva vin rectori, de la universităţile din Bucureşti sau din Cluj; o dată pe săptămînă, nu mai mult. Stau şi-şi fac orele şi mai discută şi cu intelectualitatea oraşului. De patru ani funcţionează extraordinar şi are două-trei sute de candidaţi, pentru cele o sută de locuri.

Dar acest învăţămînt particular poate fi folosit şi ca o sursă de venituri pentru cei ce-l înfiinţează şi nimic mai mult, lucru care poate demonetiza ideea în ansamblul ei. Cum se poate evita aşa ceva?

Există legea acreditării şi a evaluării învăţămîntului. Din păcate, nu se aplică decît învăţămîntului particular. Deci aceste unităţi trebuie să treacă prin exigenţele legii, care se referă la cadre didactice, programe, bază materială etc. Un consiliu naţional ales de Parlament, pune în aplicare această lege şi are tot interesul ca universităţile bune să reziste. Cele mai puţin bune trebuie să comunice care din facultăţile lor nu sînt acreditate. Acolo, firească, cererea de piaţă o să scadă. De altfel, cel care se duce la universităţi mai proaste, se duce pe riscul lui, pe banii lui.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Peisaj urban

Strada Lăcrămioarei din Bucureşti. De bună seamă, puţină lume a auzit de ea. Dar cine a avut ocazia s-o străbată, cu siguranţă n-a putut s-o uite. E o mică ulicioară, pe care se zbenguie copii desculţi. Dar nu ca la ţară. Aici, desfundat nu e pămîntul ci betonul. De o parte şi de alta, nu sînt garduri, nu sînt case, nu sînt grădini şi nici spaţii verzi (cel mult nişte locuri galbene). Sînt în schimb, cămine muncitoreşti. Cămine ce par crescute direct din caldarîm. Cenuşii şi strîmbe. Da, strîmbe. Fără balcoane, cu ferestre pătrate, parcă desenate de un copil cretin. În faţa uşilor, femei cu basmale stau şi bîrfesc. Din cînd în cînd, mai poţi vedea şi cîte un bărbat, cu bustul gol, cu manşetele pantalonilor suflecate, traversînd uliţa de-a curmezişul. În şlapi. Niciodată, pe acolo, nu trec maşini. Există totuşi cîteva, abandonate la marginea drumului, asemeni unor hoituri. Într-un capăt al străzii, se zăreşte un cartier de blocuri.

Blocuri înalte, cu balcoane şi antene. În celălalt capăt, fundalul se întunecă de măreţia unor coşuri. E termocentrala Sud. Atît de gigantice sînt aceste coşuri, faţă de cămine, încît ai zice că-s un trucaj prost dintr-un film. Scara de mărime e cu totul alta. De acolo, mereu iese fum, sau măcar aburi. Mai e şi zgomotul. Un zgomot continuu, care vine de pretutindeni. Cînd se dă drumul la supape, creşte în intensitate. Devine infernal. Nu se mai înţelege om cu om. Ca-n "Deşertul roşu" al lui Antonioni, s-ar putea spune. Numai că aici, nimic nu-i roşu. Nici albastru, nici verde. Cît vezi cu ochii e numai sur. Cel mult gălbui. E un teritoriu de apocalips. E sfîrşitul lumii. Nu cel fizic. Fizicul te înconjoară, te domină. Geometria te apasă. Nu e vorba nici de o încremenire. Energia se simte, tot locul trepidează, clocoteşte. (De altfel, poate nu întîmplător, în apropiere e o mare intersecţie, între două străzi: Fizicienilor şi Energeticienilor). Ceea ce se termină însă, acolo, e omenescul. E o groapă psihologică, o depresiune. Sfîrşitul gîndurilor. Iar pe strada asta de nedescris, printre cămine există şi unul locuit de studenţi. Studenţii Universităţii Ecologice. Pe strada Lăcrămioarei din Bucureşti. (A. M.)

Vecinul nostru, Napoleon

Acum doi ani îmi încheiam scurta carieră de redactor la SOTI cu nişte "reportaje edilitare": trebuia ba să vorbesc cu locatari indignaţi, dornici să-i muştruluiască pe primari, ba să ascult plîngerile gestionarilor cum că nu li se mai ridică lăzile de sticle şi borcane ("ambalaje sticloase"), ba să întreb gospodinele ce au în sacoşă - mă conformam, într-un cuvînt, recomandărilor conducerii postului, neliniştită sau poate doar obosită de prea multe scandaluri de presă.

Am încercat să mă mulţumesc cu noua direcţie, "civică", a activităţii mele. Chiar mă distra. Nu coboram bine, operatorul şi cu mine, din maşină, că ne trezeam înconjuraţi de concetăţeni vorbăreţi, gata să-şi continue la microfon discursul de la coadă.

Ce poate fi pasionant în asta? Cu toţii ştim cum stau lucrurile, nu-i nevoie să ne spună nenea Nae la televizor care-i viaţa noastră, nu trebuie să ne arate unul şi altul ceea ce vedem zilnic, cu ochii noştri, peste tot în jur. Convingerea mea era - şi este - că genul ăsta de taclale televizate n-ajută la nimic; mă simţeam ca un măscărici cu aerul meu de vedetă în faţa acelor oameni plini de năduf şi îl rugam pe cameraman să filmeze din mine numai microfonul.

Dar aveam răsplata mea. Am putut face, pe cont prorpiu, unele observaţii foarte interesante, care aveau să mă lămurească asupra modului de gîndire al contemporanilor mei. A fost micul meu sondaj de opinii. Şi mă pot încrede într-un eşantion destul de reprezentativ, din toate cele şase sectoare ale oraşului, prelevat mai ales în locuri cu înghesuială.

Ei bine, toţi interlocutorii mei se repezeau să dea soluţii globale, la nivel naţional, ale crizei. Se avîntau în probleme de buget, de fonduri ale ministerelor, de planificare, de legislaţie... Bietele mele întrebări despre condiţiile de locuit erau fentate în mod - cum să zic? - în mod prezidenţial! Şi se înflăcărau iute neicuşorii, poate că la gîndul că pot vorbi liber naţiunii, se închipuiau importanţi ca acei miniştri care divaghează minute-n şir în faţa camerelor de filmat. Fiecare avea strategia lui, gata întocmită, toţi credeau că deţin panacee sigure. Îi aduceam pe pămînt cu întrebările mele prosteşti. Şi abia atunci aflam că bravii mei generalissimi stau în blocuri cu subsolul inundat, cîte şapte în două camere, că n-au gaze de ani de zile, din cauza unor veşnice reparaţii la conductă, că în imensa groapă de gunoi de lîngă bloc li se pot îmbolnăvi copiii... Atunci am aflat că există în Bucureşti un cartier neelectrificat, unde, în serile de iarnă, cînd se-ntunecă devreme, taţii îşi aşteaptă fetiţele de la şcoală cu bîtele în mîini, ca să le apere de golani.

Un oraş plin de coşmaruri! Numai că ei, interlocutorii mei, se obişnuiseră într-atît cu coşmarurile, că uitau să mi le mai spună. Ajungeau să se mire de mirarea mea. Soluţiile lor "complexe", "totale", "magistrale" aveau să cadă la montaj. Napoleonul din ei, cel pentru care nu contează gunoiul din faţa casei, ci doar orizonturile largi, urma să sufere cenzura. El, cel care vede întotdeauna doar sisteme şi procese, iar la mărunţişuri este miop, acel **super-ego** construit în ani buni de propagandă, avea să fie redus la tăcere în studioul de montaj. Şi tocmai acele mărunţişuri aveau să fie difuzate, tocmai acele situaţii obişnuite îmi păreau neobişnuite.

În ce priveşte ecologia la noi... La noi, cînd vorbeşti de "verzi", se înţelege "legionari". Cînd vorbeşti de ecologie, lumea se gîndeşte la şarlataniile cu deşeuri radioactive din străinătate. "Greenpeace" e un fel de corabie a nebunilor. Lucrătorii în medii toxice vor mai degrabă sporuri de salariu decît instalaţii depoluante (guvernul se complace, că aşa scapă mai ieftin)... Iar majoritatea dintre noi sînt gata să se dedice binelui naţiunii, neglijînd că binele naţiunii începe în ograda fiecăruia.

Florin DUMITRESCU

O singură şansă?

Dacă e să judecăm societatea noastră postcomunistă după caracterizările pe care ni le facem unii altora, ea se află într-o stare de poluare morală atît de gravă, încît nici una din soluţiile ecologice (sau eticologice) cunoscute nu o poate salva.

Unii sînt nomenclaturişti, fii de nomenclaturişti, kaghebişti sau securişti. Fiii de kaghebişti sau de securişti încă n-au fost identificaţi. Ceilalţi sînt fie colaboratori, mai pe şleau spus informatori, ai Securităţii, fie unguri, ţigani, evrei, adică alogeni periculoşi, fie toate la un loc, ceea ce, într-o lume atît de răvăşită de două războaie mondiale calde, de unul rece şi de cîteva dictaturi, nici nu e de mirare. Toţi sîntem poluaţi moral, dacă nu prin adeziunea la sistemul comunist, prin privilegiile obţinute, prin compromisurile şi aranjamentele făcute, atunci prin tăcere, adică prin laşitate. Deci ori prin implicare, ori prin neimplicare.

S-a schimbat ceva? Libertatea de opinii şi pluralismul politic n-au dus decît la o redistribuire aproximativă: unii comunişti convinşi au devenit opoziţionişti convinşi, alţii nu; ceea e însă nu are legătură cu apartenenţa prezentă la un partid sau altul. Ca în cazul celor doi, cîndva, cei mai buni prieteni, care se întîlnesc astăzi pe poziţii politice opuse. După ce se ceartă cam sumar pe platforme-progam, nu mai găsesc altceva să-şi reproşeze decît trecutul. "Să-ţi fie ruşine, exclamă unul, pe vremea lui Ceauşescu ai fost secretar de partid!" "Ba ţie să-ţi fie ruşine, ripostează celălalt, tu ai fost cel mai bun prieten cu un secretar de partid!"

Dar numai lor să le fie ruşine? Nouă, celorlalţi, care sîntem pragmatici pînă la mercantilism şi lipsă de credinţă, snobi şi elitişti, egoişti şi oportunişti, să nu ne fie ruşine? Celor care ne-am îmbogăţit în învălmăşeala tranziţiei şi sfidăm mizeria marii majorităţi să nu ne fie ruşine? Dar celor care sîntem marea majoritate şi tolerăm corupţia, lipsa de scrupule a minorităţii fără să protestăm, decît, cel mult, tot la cozi, să nu ne fie ruşine?

Ce să facem? Cu desăvîrşire curat nu este nimeni dintre pămînteni. Lui Iliescu i se reproşează reziduurile comuniste. Lui Coposu i se reproşează reziduurile revanşiste. Fără îndoială că şi unul şi altul le au. Fără îndoială că şi unul şi altul caută să şi le ascundă, să şi le stăpînească, să şi le depăşească. Dar nimeni nu se poate schimba, şi încă peste noapte. Numai fasciştii şi comuniştii credeau (sau vroiau să ne facă să credem) că ne putem schimba prin presiunea unor norme etice, devenind, mai mult sau mai puţin instantaneu, oameni **noi**. Moise şi-a purtat poporul 40 de ani prin pustiu pentru ca acesta să aibă timp să-şi abandoneze vechile năravuri, să înţeleagă şi să-şi asume Decalogul şi, la urma urmei, să aibă timp să şi moară.

Chiar dacă s-ar schimba cineva, ceilalţi nu l-ar crede. Maşinăria suspiciunii - singura la noi care funcţionează perfect - a reuşit să niveleze incredibilitatea tuturor. Astfel încît, dacă domnul Gheorghe Funar ar iniţia sincer construirea unei biserici romano-catolice, toată lumea l-ar bănui de ipocrizie, de gînduri ascunse şi subversive. Dacă episcopul László Tökés ar vrea sincer să înfiinţeze la Miercurea Ciuc o catedră de istorie a dacilor ar fi suspectat de tartuffism şi lovituri sub centură. Eu nu cred că senatorul Corneliu Vadim Tudor ar putea deveni vreodată filomaghiar (sau filosemit). Dar, teoretic, posibilitatea nu trebuie exclusă. Nimeni nu vrea să accepte însă ideea că o astfel de schimbare este posibilă.

Aşadar, nu sîntem numai purtătorii unor rele, dar sîntem şi incapabili să-i convingem pe ceilalţi că ne-am putea elibera de ele, iar ceilalţi sînt incapabili să creadă în schimbare. Şi atunci, ce ne rămîne de făcut? Nici pe cei tineri nu se poate conta. În definitiv, ei sînt educaţi, formaţi de generaţiile vîrstnice şi poluate. Părinţii şi profesorii lor sînt exact cei descrişi mai sus, poluaţi pe dinăuntru, lipsiţi de credibilitate şi neînstare de a se schimba.

Oare singura noastră şansă e(ti)cologică să fie eprubeta?

Dumitru SOLOMON

Cum a ajuns democraţia o tiranie poluată

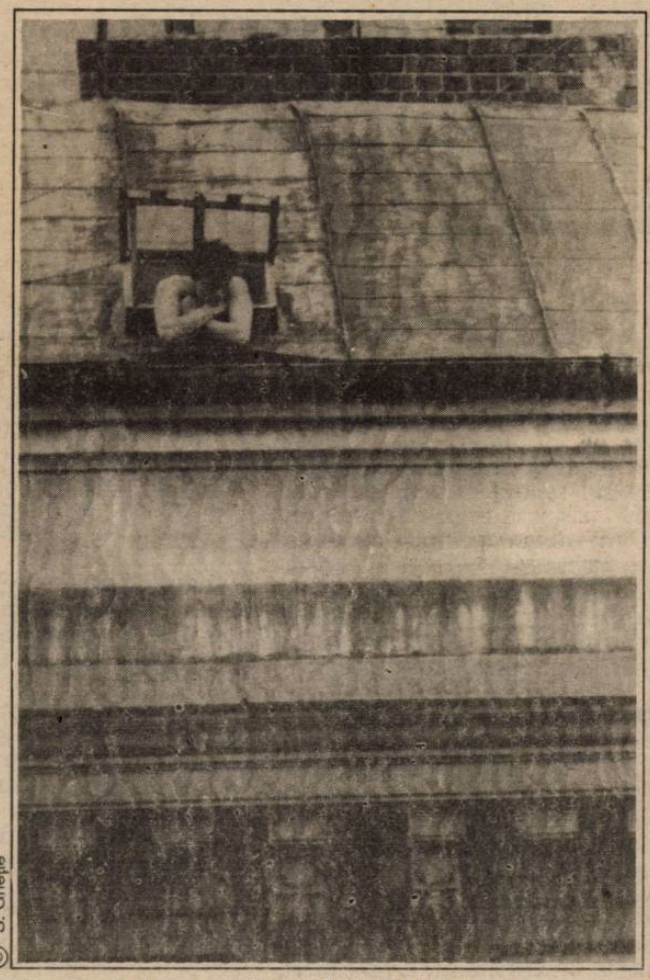
© S. Ghelie

Există astăzi situaţii şi cercuri de persoane în care numai simpla evocare a cuvîntului democraţie stîrneşte un val de proteste sincere. Iar cei care protestează aparţin tuturor categoriilor sociale, tuturor profesiilor şi tuturor vîrstelor, ceea ce arată că pînă şi ura faţă de democraţie este împărţită democratic. Explicaţia comună pentru toţi aceşti protestatari este aceea că ei percep democraţia ca pe o **tiranie poluată**, ca pe o imaculată şi liniştită mare de lapte şi miere, căreia nişte netrebnici i-au surpat malurile, făcînd valuri şi aruncînd în ea tot felul de ambalaje fără conţinut, plutitoare sau submersibile.

Sigur că pentru a se ajunge aici a fost nevoie măcar de o scurtă perioadă în care disperarea celor democratizaţi fără voie să atingă cotele necesare pervertirii memoriei. Dar, în mod paradoxal, a fost nevoie mai întîi de o lungă perioadă de tiranie exercitată sistematic.

Secretul tiraniei care compromite democraţia, în loc să se compromită pe sine, este un fel de experienţă a lui Pavlov făcută invers, adică un exerciţiu repetat în care becul **se aprinde** atunci cînd ţi **se retrage** farfuria, ceea ce te va face **să urăşti lumina** oricît de proastă era mîncarea.

Neputînd să facă atractivă şederea într-un spaţiu concentraţionar, tirania a reuşit un lucru foarte subtil: a compromis ieşirile. S-a observat foarte corect că socialismul a compromis ideea de solidaritate socială, marea proprietate colectivă a compromis ideea de proprietate individuală, munca patriotică a compromis deopotrivă ideea de muncă şi pe aceea de patriotism, iar preşedintele cu sceptru, Nicolae Ceauşescu, a reuşit să compromită şi instituţia regală, comportîndu-se ca un monarh absolut.

Odată create reflexele inverse, cetăţeanul primeşte chiar şi democraţia adevărată cu o ostilitate evolutivă, care îi modifică formulele de politeţe. La început n-o va înţelege ("ce fel de democraţie este asta dom'le!?"), apoi n-o va recunoaşte ("asta nu e democraţie nene!!") şi în sfîrşit o va renega, simţind-o străină ("plecaţi bă cu democraţia voastră!!"). Ca şi la descoperirea focului, descoperirea democraţiei, fără ca modul de întrebuinţare să fie cunoscut, face primul contact dificil, iar după epuizarea curiozităţii se instalează o adversitate foarte greu de combătut, căci este cîştigată prin propriile simţuri şi nu prin îndoctrinare ideologică.

În acest fel, în democraţie, omul liber nu urăşte pe cel de lîngă el care foloseşte rău libertatea, ci va urî libertatea pentru că este prost folosită.

Din acest punct poate începe opera celor care se ocupă cu repictarea în culori luminoase a chipului tiraniei. Este o pictură pe sticlă, căci pe geamul prin care văzuse culorile sumbre ale realităţii trecute (sărăcia şi teroarea) cetăţeanul lasă să i se picteze amintirile senine despre viitoarea tiranie (ordinea şi cinstea).

Mai mult decît atît, oricine îşi aduce acum aminte cu bucurie de vremurile cînd civilizaţii, superioare celor omeneşti, reuşiseră performanţa de a asimila genetic elementele ultraeficiente ale organizării sociale (a se vedea furnicile şi albinele), situaţie în comparaţie cu care democraţia devine o ridicolă bîlbîială biologică.

În fond, tiranul nu este un om care doreşte puterea pentru sine, ci un titlu antipoluant, montat în fruntea societăţii pentru a feri virtuţile colective de macularea cu ambiţii personale.

Un tiran inteligent (un despot luminat, dacă vreţi) ştie că faptul de a fi necesar este şi suficient, şi nu are nevoie de cultul personalităţii. Acest cult este doar o deviere, o boală periculoasă, o defecţiune a filtrului, datorită căreia s-au întrerupt brusc experienţe interesante, multe popoare irosindu-şi astfel ani buni pe care, probabil, va trebui să-i ia de la capăt.

Fără cultul personalităţii, tirania are o faţă umană în sensul unui contur general, chiar dacă detaliile sînt inumane. Şi contrastează puternic cu democraţia, care are un contur general haotic, un chip răvăşit, oricît de frumoasă ar fi fiecare trăsătură luată în parte.

Dacă sîntem de acord că tirania mai are încă resurse de a ne salva şi de a fi salvată curăţindu-se de rău, atunci vom accepta că strigătul de aparentă laşitate al lui Richard al III-lea nu era decît exprimarea eliptică a unei revelaţii tîrzii în ce priveşte mersul înainte al tiraniei, fără cultul personalităţii.

El ar trebui citit aşa:
Dau un regat - admiraţia,
pentru un cal - înţelegerea!

Eugen VASILIU

Ecologia la români
(schiţă)

Înainte de marele măcel din 1989, fondul activ al vocabularului limbii române înregistra, strict ornamental, cîteva sintagme şi cuvinte care aveau să facă ulterior carieră. Acestea erau, printre altele, **drepturile omului, ecologia** şi **handicapul**. Dar deşi prezente formal, ele erau deturnate de la sensul lor propriu şi acoperite cu unul convenabil şi convenţional. **Drepturile omului**, departe de a implica individul şi libertăţile lui fundamentale, reprezentau un fel de afrodisiac propagandistic prin care se încerca menţinerea tonusului colectiv în aşteptarea unui paradis care îşi tot amîna sosirea. **Ecologia**, chiar dacă definită în dicţionare ca "ştiinţă care se ocupă cu studiul interacţiunii dintre organisme şi mediul lor de viaţă" (DEX), nu depăşea, ca arie de cuprindere, accepţiunea imediată, ambientală (şi tot decorativă), a **mediului**. Tot ce putea fi înţeles ca **mediu moral, social, politic, psihologic** sau **spiritual** era, de la bun început, exclus. Făpturi insane proferau logoreic şi globalist "manifeste pentru sănătatea pămîntului" disimulînd, sub enunţuri vagi, incurabilele boli cotidiene care deveniseră endemice. Iar **handicapul**, într-o societate care prin declaraţii şi statistici ajunsese la o vigoare şi o geometrie spartane, se devitalizase pînă la livresc. Dar dacă **drepturile omului** şi **handicapul** nu ridicau nici o problemă, primele fuseseră rezolvate prin decret, iar cel de-al doilea nici nu exista, **ecologia** trăia un spectacol plin de paradoxuri; deşi nimeni nu avea obsesii ecologiste, în practică funcţiona o infailibilă **ecologie negativă**. În toate planurile şi la toate nivelele. O foame insaţiabilă de **curăţenie** fractura tocmai "interacţiunea organismelor cu mediul" după acel clasic pas înainte al migraţiei în valuri. Apariţia **valului** comunist a împins intelectualitatea şi elita politică românească spre Canal şi spre puşcării, spre moarte civilă şi spre cîmpurile de execuţie. Ţăranii, scoşi din contextul lor social, economic şi moral, au fost împinşi spre periferia oraşelor, iar periferia, în mod logic, a migrat spre centru. După mişcarea de eliberare a Răsăritului Europei de sub dominaţia lui însuşi, care a culminat cu anul 1989, încercarea Occidentului de a reaminti concepte şi formule s-a izbit nu numai de incapacitatea locului de a înţelege sensul lor profund, dar şi de pseudorăspunsuri şi de reacţii mimetice. Şi faptul este perfect explicabil. Cum poate cineva să afirme şi să respecte **drepturile omului** cînd memoria sa a pierdut de cîteva decenii tocmai noţiunea de **om**? Cum poate fi recuperată şi integrată infirmitatea fizică sau psihică atunci cînd o întreagă societate, prin lipsa unei normale comunicări cu lumea, a fost adusă la limita autismului? Cum se poate naşte o conştiinţă ecologică în condiţiile în care factorii poluanţi se întindeau de la spaţiul moral - maculat de ideologie şi propagandă - şi pînă la cel peisagistic, erodat de o industrie megalomană, înmugurită cancerigen? Şi astfel eforturile Europei carteziene se lovesc de inerţiile unui comportament format la academiile lui Gingis Han. Însă în pofida acestei incapacităţi a **opţiunii ecologice**, în societatea românească postdecembristă a început să se manifeste, totuşi, dacă-i putem spune aşa, o **ecologie primară, de conservare**. Şi acest lucru este vizibil nu atît în plan exterior, cît în planul simbolic, cel al acţiunii politice şi al vieţii publice. Pentru că, asemenea oricărui organism viu, cu o dinamică proprie, şi activitatea publică are propriul ei metabolism şi propriile-i reflexe vitale. Numai în această perspectivă, a autoreglajului, a **ecologiei de protecţie**, se poate, de pildă, explica apariţia unor partide ca România Mare sau a unor lideri ca Vadim Tudor, Adrian Păunescu etc. Aceste apariţii, la o privire superficială inexplicabile, au o adîncă raţiune **ecologică**. Ele sînt canalele de drenaj ale vieţii noastre publice, pe care o salvează de la autointoxicare preluîndu-i reziduurile metabolice. Departe de a fi conjuncturală, existenţa lor răspunde unui grav imperativ al firii. Dincolo, însă, de ecologia spontană, în istoria noastră recentă a fost şi un episod al **deciziei ecologice**. El s-a numit Piaţa Universităţii. Loc eliberat de neocomunism, spaţiu al inocenţei originare (km 0 al României), Piaţa Universităţii şi-a asumat, prin susţinerea punctului 8 al Proclamaţiei de la Timişoara, şi rolul unui purgatoriu politic şi moral. Dar cum ea a fost o abatere de la normă, a intrat mai degrabă în categoria minunilor decît în aceea a faptului obişnuit. Şi în consecinţă, speranţa consecutivă n-a depăşit cele trei zile regulamentare. Pentru că între timp au sosit Marii Ecologişti din Valea Jiului. După ce-au "curăţit" şi ei locul, au mutilat trupuri, au umilit suflete şi au schingiuit conştiinţe, ducînd peste mări şi ţări faima ecologiei româneşti, au spălat asfaltul, au săpat pămîntul şi au răsădit flori. Ştiut fiind că orice ecologie care se respectă este fundamenal lirică. Iar noi, vorba stihuitorului, acolo şezum şi plînsem.

Pavel ŞUŞARĂ

ECOLOGIA – ce mîndru sună acest cuvînt!

Invitaţi:

arhitect urbanist Mariana CELAC
dr. Petrică ŞANDRU, Institutul de Fizică Atomică
inginer Cristian ANDREESCU,
conf. univ. Universitatea Politehnică Bucureşti

TITA CHIPER: **Anunţînd în revistă tema numărului de faţă, ecologia, nu i-am adăugat, cum se obişnuieşte, "dilema" geamănă. O facem acum, întrebîndu-vă cum am putea-o defini în raport cu problemele vieţii reale, care trece, dealtfel, prin destule dileme zilnice. Este ecologia un fel de hobby, mai potrivit celor care au depăşit grijile acute ale cotidianului, sau o necesitate ajunsă în stadiul alarmant şi care ne pune "cuţitul la os"?**

MARIANA CELAC: Pe de o parte o percepţie romantică, cam abstractă, a plasat-o în zona unor preocupări cumva excentrice, apropiind-o de noţiunea de hobby; salvarea unei specii de balene sau apărarea traseului de migraţie a fluturilor dintr-o parte în alta a Americii ş.a., pare, astfel, îndeletnicirea specifică unor oameni ce-şi dedică existenţa unor probleme fără revelanţă concretă în viaţa noastră. Pe de altă parte, în ultima vreme, destui politicieni au preluat ecologia transformînd-o într-o activitate extrem de energică şi destul de negativă: ei cer, de pildă, să se oprească de urgenţă construcţia unei şosele care trece printr-un sit de mare frumuseţe, să nu se aşeze cu nici un preţ o centrală nucleară în apropierea unei localităţi ş.a.m.d. De pe malul meu, ecologia se vede cu totul altfel: jumătate din răul care se face mediului vine din încăpăţînarea oamenilor de a trăi în comunităţi extrem de dense şi, ca urmare, se află tot timpul în situaţia de a rezolva probleme pe care şi le fac singuri. Ar putea fi lansat un demers ecologic cu două obiective: oamenii să fie convinşi, mai ales în comunităţile foarte aglomerate, să înceteze a genera probleme adverse vieţii şi, deasemeni, să păstreze cu toată energia diversitatea lumii care ne înconjoară. Ecologia romantică joacă aici marele său loz: pierderea unui element din diversitatea lumii (o specie de plante sau de animale, un peisaj) devine într-adevăr dramatică pentru că se micşorează forţa şi energia care există în varietate.

PETRICĂ ŞANDRU: În bună măsură, ecologia sintetizează o concluzie la care am fost siliţi să ajungem, pe cît de simplă pe atît de îngrijorătoare: pămîntul este foarte mic. Pe această suprafaţă, atîta cît este, oamenii au devenit foarte numeroşi, iar ritmul de creştere a populaţiei este neliniştitor. Potrivit unor concepţii destul de răspîndite, noţiunea de mediu înconjurător nu-l cuprindea, pînă acum, şi pe om, cu toate că este cea mai importantă vieţuitoare de pe pămînt. Includerea sa este necesară nu numai fiindcă omul a reuşit să ocupe globul într-o proporţie incomparabilă cu altă specie, ci, mai ales, datorită forţei sale excesive. Posibilitatea de distrugere a întregului pămînt - la care un ins din Evul Mediu sau din antichitate ar fi putut să viseze dar nicidecum s-o pună în practică - se poate realiza (teoretic) de cîteva ori, deşi (practic) ar ajunge şi numai o singură dată... Spiritul nimicitor care animă omul de azi n-are neapărat nevoie de arme nucleare, chimice sau bacteorologice, care, de altfel, există în cantităţi îngrijorătoare; faptul că la pescuit el se duce nu cu undiţa ci cu grenada defineşte destul poziţia sa

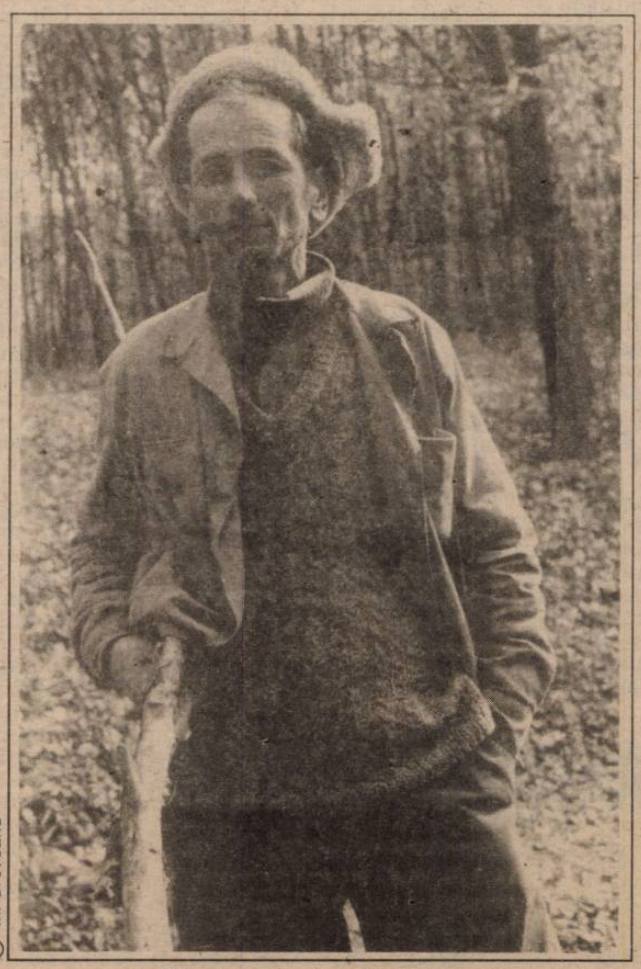
© M. Oroveanu

iresponsabilă şi agresivă faţă de natură. Între o recoltă bună de pe ogoarele din Germania, Slovacia, Ungaria, Bulgaria ş.a. fertilizate peste măsură cu îngrăşăminte, atenţie, nu neapărat chimice, nocive, ci organice, naturale - şi moartea a sumedenie de peşti din Marea Neagră, asfixiaţi de bioxid de carbon, legătura nu apare directă. Această legătură o face o algă roşie, care, cînd se întrunesc anumite condiţii (torenţi, substanţe ajunse în apele Dunării care le transportă în mare etc.) se înmulţeşte foarte repede. Observînd efectele, toată lumea se gîndeşte la radioactivitate şi emite opinii catastrofice, refuzînd să înregistreze răul produs cu mijloace paşnice.

CRISTIAN ANDREESCU: Cred că ecologia reprezintă reacţia sănătoasă a unui organism care vrea să se apere de factorii ce-i ameninţă fiinţa şi-şi caută în acest sens cele mai bune soluţii. Nu toate celulele însă se mobilizează la fel, unele se dovedesc mai apte de a susţine lupta decît altele. Lucrurile nu arată altfel la nivelul întregii societăţi. Devenind o ştiinţă a administrării raţionale a mediului, ecologia a evidenţiat interdependenţa în care trăim în societatea modernă, societate dominată de individualism, dar în care fiecare individ, tocmai în propriul său interes, trebuie să ţină seamă şi de interesele celor din jur. Or, ce observăm: răspunzînd nevoilor sporite ale colectivităţii, apar grupuri de oameni care sînt preocupate să producă mai mult într-o anumită direcţie, fără să mai ţină seamă de consecinţele activităţii lor, deşi sancţiunile financiare au mai reglat cît de cît lucrurile. Aici apar conflictele de interese ale căror consecinţe le suportăm cu toţii.

Confortul şi fatalităţile sale

TITA CHIPER: **Existenţa noastră nu mai poate fi concepută în afara confortului: o mare parte a lumii contemporane trăieşte conform acestei concluzii. Ieşite de curînd din totalitarism, statele estului european îşi afirmă rapid apetenţa şi pretenţiile în domeniu. Dar adevărurile de care sîntem obligaţi să luăm act nu sînt, din cîte spuneţi, foarte încurajatoare. Trebuie, oare, să privim ecologia ca pe un arbitru cu drept de decizie asupra organizării vieţii noastre în viitor?**

C. ANDREESCU: În orice caz ea oferă nişte criterii de judecare a tuturor facilităţilor de care dispunem. Un produs fără de care nu putem imagina viaţa de azi e curentul electric. Îl obţinem şi prin exploatarea hidrocentralelor şi prin termocentrale funcţionînd pe cărbune sau cu păcură şi cu ajutorul centralelor nucleare, preferabile, fiindcă furnizează energia aşa-numită curată, nepoluantă. Dar a apărut Cernobîlul, şi nu numai el, arătînd că omul nu este integral stăpîn pe ceea ce face.

M. CELAC: O civilizaţie care produce confort, dar, ca o consecinţă inerentă lui, şi noxa şi poluarea - şi care generează nevoia de recuperare, reciclare, păstrare, apărare ş.a.m.d. - este departe de a fi atît de eficace pe cît ni se pare. Simpla contemplare a aripii, în timpul unui zbor cu avionul, instruieşte pe un arhitect asupra a ceea ce poate însemna cu adevărat o structură eficace, perfect funcţională, privită în comparaţie cu blocul masiv, ce se cară numai pe sine şi căruia noi cu frigiderele, cu pianele, cu mobila grea şi cu toate bunurile noastre luate la un loc îi sîntem numai accesorii, aproape fără pondere. Trăim într-o civilizaţie foarte vorace şi arogantă, dar în ultimă analiză şi foarte ineficientă. Ea ne bagă într-un mecanism aberant, în care ineficacitatea generează probleme din ce în ce mai mari, iar rezolvarea lor devine un lux din ce în ce mai costisitor. Probabil că asta este teza sau predica ecologiei: să avansăm ideea unei mari austerităţi, a unei mari eficacităţi a civilizaţiei, total diferită de cea pe care o avem acum privind modul nostru de trai, ca pe o suită de fatalităţi: ce să facem, trebuie să ne ducem fiecare la slujbă, ce să facem, trebuie să avem un loc de muncă, funcţionînd cu energie - şi dacă nu mai sînt hidrocarburi trecem pe energia nucleară ş.a.m.d. A devenit aproape insuportabilă asocierea dintre aroganţa ideii că numai **aşa** trebuie să trăim şi ineficienţa soluţiilor pe care le avansăm în susţinerea acestui mod de trai. Şi dacă ne gîndim că acum toată lumea vrea să trăiască aşa - la Sierra Leone ca la Hamburg - mi se pare că singura ieşire posibilă o oferă austeritatea, la care, în primul rînd, lumea civilizată ar trebui să adere şi să i se supună.

Austeritatea costă bani

TITA CHIPER: **Impusă de ecologie, soluţia austerităţii nu mi se pare a fi una de tip ascetic: nu va trebui să ne retragem din civilizaţie, ci să regîndim, să reproiectăm felul nostru de trai în funcţie de alte criterii. Dar orice schimbare costă; cît? Oare ecologia va putea să-şi realizeze obiectivele numai în ţările bogate în stare să suporte costuri mari, investiţii, noi tehnologii şi o altă concepţie asupra managementului?**

C. ANDREESCU: Aspectul economic este din păcate într-o contradicţie dură cu aspectul ecologic. Progresele înregistrate în ultimii douăzeci de ani în construcţia de automobile sînt rezultatul mai multor factori - mai întîi au intervenit cei cu caracter economic - criza petrolului, de fapt una politică, a fost unul dintre ei, cel mai important la început - dar mai apoi ecologia a sesizat publicul încotro trebuie să-şi îndrepte pretenţiile, aşa că astăzi ea deţine un mare rol în orientarea proiectanţilor şi constructorilor din acest sector. Ca să spunem adevărul, cei care s-au apucat să studieze fenomenele extrem de fine din motor pentru a reduce la jumătate emisia de oxizi de azot, n-au făcut-o din pură pasiune teoretică. Un fel de "embargou" asupra automobilelor poluante, declarat în termeni fără echivoc, "dacă maşina dumitale emană cantitatea x de bioxid de carbom pe km, maşina dumitale nu poate fi vîndută în ţara mea" - a avut efect benefic, generator de noi soluţii tehnice, de progres. Conform standardelor mereu mai ridicate, în California, de pildă, începînd din 1998, circa 2% din automobilele produse este necesar să fie zero poluante. Nici un motorist (care se ocupă de motoarele cu ardere internă -n.n.) nu poate nici să viseze la rezolvarea problemei într-un timp atît de scurt. Marile companii

© S. Gheţie

Dar pe cine interesează?

constructoare s-au dus la preşedintele SUA, sperînd să-l determine să le mai păsuiască. Nu ştim, deocamdată, ce va fi. Se pun mari speranţe în automobilul electric, un student al meu a şi cîştigat un premiu la un concurs organizat în Franţa - au devenit numeroase asemenea concursuri internaţionale în ultima vreme. Dar... Nepoluant în exploatare, automobilul electric are dezavantajul de a fi poluant pe parcursul producerii sale.

P. ŞANDRU: Intervin aici alte condiţionări care necesită examinarea complexă. Adevăratul impact ecologic al unei activităţi poate fi determinat numai cînd s-a făcut o analiză a consecinţelor pe care le generează în ansamblu şi-n profunzime. Căutăm pe toate căile alternative la utilizarea hidrocarburilor: de ce? Nu-s pe sfîrşite - nici gazele naturale, nici cărbunii, cum am fost, probabil din interes, învăţaţi să credem. Numai că arderea cantităţii existente ar distruge întreg pămîntul, realitate de care nu putem să nu ţinem seama.

C. ANDREESCU: Astăzi, o privire sensibilizată de cerinţele ecologiei trebuie să observe atent nu numai comportarea unui produs, dar şi ce se întîmplă pînă la fabricarea lui. Dar după ce nu-l mai folosim, cum îl înmormîntăm, sau cum îl transformăm în altceva care să poată fi utilizat din nou - prin reciclare, deşi procesul respectiv este uneori destul de poluant? Încheierea ciclului unui produs făcut de om comportă, uneori, poate, tot atîta imaginaţie cîtă a fost necesară la conceperea şi desăvîrşirea lui. Conexiunile pe care le stabileşte ecologia într-un domeniu care-i acceptă rigorile, sînt foarte interesant de urmărit. În Occident benzina fără plumb este mai ieftină decît cea cu plumb, deşi costul său de fabricaţie este mai scump. Dar, pentru a încuraja constructorii de automobile să realizeze maşini cu echipamente depoluante, care necesită benzină fără plumb, şi, totodată, pentru a încuraja consumatorii să cumpere astfel de automobile, statul subvenţionează benzina fără plumb, care, pentru a fi produsă, costă mai scump, dar se vinde mai ieftin decît cea care se produce ieftin, poluantă, cu efecte secundare extrem de scumpe. Statul se implică în promovarea criteriilor cerute de ecologie, folosind pîrghiile economice.

Direct în arena politică

TITA CHIPER: **Ce credeţi că ştie omul obişnuit din România despre ecologie, care, înainte de a reprezenta o activitate cetăţenească, s-a propus atenţiei publice prin intermediul a vreo 4 formaţiuni politice?**

M. CELAC: Ar trebui, în orice caz, să-şi amintească faptul că, imediat după 1989, ecologiştii au făcut o străpungere extraordinară ca mişcare politică, apărută în alegeri fără nici un fel de trecut, netrezind, pe tema aceasta, ecologia, nici o nelinişte oficială sau neoficială. N-au reuşit, din păcate, aceste mişcări să justifice investiţia de încredere şi nici să preia o remarcabilă dispoziţie publică pentru o stare politică. S-a pierdut, cred eu, un teritoriu propice. Societatea română dă semn că tot mai aşteaptă din direcţia aceasta o mişcare politică în stare să ofere un nume nou, un scop explicit şi o îndepărtare de la politicianismul de manevră şi de confruntare ideologică.

P. ŞANDRU: Să nu ignorăm nici faptul că la alegerile din 1990, ecologiştii s-au plasat printre primii, pe locurile 3-4. Principala lor problemă e definirea unei doctrine. N-au produs-o. Nu există partid serios în lume care să nu-şi propună anumite teme ecologice, în stare să atragă un segment cît mai mare al electoratului. Abordarea celor patru tipuri de probleme cu care ne confruntăm - cele globale, regionale, naţionale şi locale - nu poate face abstracţie de componenta viziunii ecologice. Cea dintîi, problema salvării pămîntului, devine aproape una specifică acestei mişcări. Fiindcă, degeaba vom avea diferite echipe îmbrăcate în culori politice variate, care vor să joace pe teren, dacă terenul nu există.

M. CELAC: Politica legată de idealul ecologic mai are de dizolvat / digerat şi un efect specific acestui timp; după crahul utopiei ideologice de stînga (socialismul şi socialismul real) ea a trebuit să preia nevoia multora de a se ataşa unui corp de idei de tip "cetatea soarelui". În occident ecologia a cochetat cu tendinţa de stînga, la început s-a dezvoltat în aria ei. La noi, cei care refuză pînă şi denumirea de partid, neîncrezători în diviziuni şi neinteresaţi de confruntare, ar privi cu foarte mare interes o mişcare sau o uniune care să formuleze un set de obiective tangibile şi vizibile şi să dezvolte o politică în legătură cu ele, în afara corupţiei, a manevrei politice, a jocului de influenţe, de persoane, de orgolii.

P. ŞANDRU: Doctrina ecologică nu are neapărat nevoie să aparţină numai unui partid, atîta timp cît cultura ecologică, unul din primele elemente care trebuie promovate - ar pătrunde şi s-ar face cunoscută în programele diverselor partide. Bineînţeles în cele cu care e compatibilă. Nici dirijismul şi nostalgicii lui, care ignoră conexiunile dintre fenomene, dintr-o optică voluntaristă gata să treacă la "refacerea ţării" cu o "mînă de fier", nici liberalismul sălbatic, adept al libertăţii de acţiune neîngrădite, nu au cum să recepteze apelul de fond al ecologiei. Vedeţi, se vorbea aici de exigenţele statului California faţă de poluarea produsă de automobile, de implicarea statului, în Germania, în chestiunea benzinei cu plumb. La noi nu reuşim să scoatem legea mediului, deşi ea a fost expertizată şi de specialişti străini. Cred că ecologia n-a devenit pentru mulţi o cauză asumată şi din lipsa legislaţiei.

M. CELAC: Setea de-a aştepta totul de la lege mi se pare un sindrom suspect, mă tem că ascunde nepăsare şi lipsa dorinţei de implicare, chiar lenea. Să vă dau un exemplu dintr-un domeniu familiar mie. Toată lumea spune: calculul e prost, faţadele sînt oribile, 80% din casele care se ridică în România se fac fără arhitecţi şi o să pice fiindcă ... nu există legislaţie. Remarc, deasemeni, că ne-am obişnuit să trăim într-un aranjament în care dăm foarte multe procuri: spitalului, să se preocupe numai el de sănătatea noastră, autorităţilor să rezolve ele, în exclusivitate, problema gunoiului, deşeurilor, curăţeniei etc.

TITA CHIPER: **Ce explicaţie aţi găsi faptului că, pînă la căderea lui Ceauşescu, mulţi din entuziaştii de azi nu şi-au făcut în nici un fel simţită disponibilitatea pentru activităţi ecologice? Ecoglasnostiul bulgar a dus la schimbarea regimului.**

M. CELAC: Formaţiuni de societate civilă, la ruşi, la cehi, la bulgari, au dezbătut probleme de fond ale societăţii şi şi-au radicalizat atitudinile, folosind asociaţiile fondate sub pretextele cele mai inocente. În fostul Leningrad a fost vestit – ca sediu al dezbaterii problemelor societăţii - **clubul amatorilor de corciturі** (cîini fără rasă). **Carta 77** a cehilor a ieşit dintr-un club de jazz. **Ecoglasnosti** a sesizat foarte bine necesitatea publică din acel moment şi a problematizat realitatea, dar nu în stil politicianist. A existat şi la noi o reţea de oameni care - ştiind cum stă treaba cu terenurile care alunecă, sau cu apa, sau cu pădurea, sau cu degradarea solului productiv - a dezvoltat o critică a programului de industrializare şi urbanizare, de fapt, critică politică şi profesională a socialismului real, cum nu s-a făcut în altă parte.

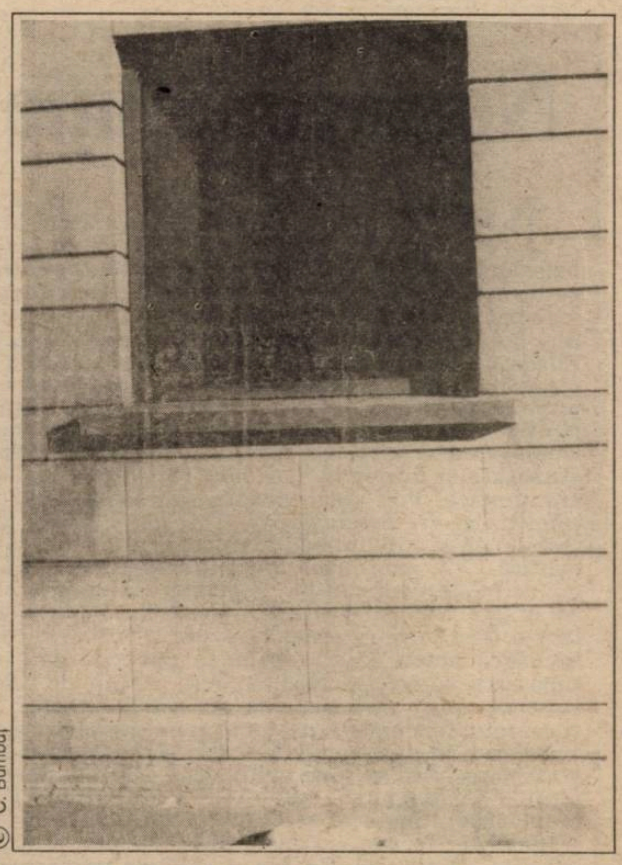

© C. Bumbuţ

Moştenire, zestre, viitor

TITA CHIPER: **Această ultimă afirmaţie îmi arată cît de mult trăiam în lumi paralele... Dar acum? Să luăm o problemă concretă: întrucît îl interesează pe un şomer ecologia, care îl apără de poluare? Oricum, combinatul gigant/poluant la care s-ar reangaja şi mîine îi asigura un venit, deşi îl îmbolnăvise şi-i redusese speranţa de viaţă (vezi cazurile Baia-Mare, Zlatna, Copşa Mică). El trebuie să aibă un mijloc de existenţă: cum, unde, în ce fel?**

P. ŞANDRU: O să i-l asigurăm acţionînd în sensul opus indicaţiei lui Marx ("distrugeţi proprietatea privată"). Adică, acum, tocmai grăbind privatizarea, care nu numai că va diversifica/dispersa locurile de muncă, aşa cum se întîmplă în multe ţări avansate, dar va stabili şi de ce produse avem sau nu avem nevoie, cum şi în ce cantitate. Toată Baia Mare să aibă aceeaşi importanţă? Nu se pot stabili nişte criterii raţionale/ecologice/prioritare de producţie? Ce moştenire avem/păstrăm?

M. CELAC: Moştenirea noastră poartă urmele a 20 de ani de lipsă de investiţii şi, bineînţeles, de degradare corespunzătoare. Oraşele României au intrat într-un ciclu de decădere urbană, care se asociază cu decăderea instalaţiilor fizice şi cu fenomene sociale foarte grave: violenţa endemică, sărăcia localizată în enclave, vandalismul. Bucureştii, în care a existat un acord bonom, tradiţional, cu spaţiul, a fost înlocuit cu un oraş maidanizat. Calea Victoria Socialismului şi toate construcţiile sale ocupă un spaţiu comparabil cu suprafaţa Veneţiei, obţinut prin demolarea unor străzi unde se aflau desigur şi maghernite, dar mai toate casele, şi cele impozante şi cele modeste, erau înconjurate de grădini. Acolo acum e un deşert de beton, prăfos.

P. ŞANDRU: Tocmai de aceea trebuie să evaluăm foarte atenţi calităţile zestrei care ne rămîne, cît din ea mai este de valoare. Dacă băgăm în preţul produselor pe care le dăm pe piaţă şi distrugerea ţării, atunci vom constata că ne costă exagerat de mult şi este mai bine să cumpărăm din altă parte. N-o fi "etic", dar de ce să se desfăşoare toate activităţile poluante la noi în ţară? De ce am avut nevoie de atît oţel pe cap de locuitor? Poate o analiză mai corectă ar spune că fabricam armament, care aduce valută etc. - şi deci aveam nevoie. În toate proiectele noastre - nu vorbesc numai de trecut - nu avem controlul, transparenţa efectului poluant sau a risipei.

M. CELAC: Ignorînd componenta ecologică şi constrînşi de sărăcie, mi-e teamă să nu ajungem parte dintr-o Europă de categoria a II-a, unde mîna de lucru e ieftină şi există posibilităţi de locaţie şi amplasări pentru industriile pe care Europa de categoria I nu mai vrea să le aibă pe teritoriu. Nu mai vrea să emaileze crătiţi, să fabrice integral aspirina, fiindcă o parte a operaţiilor de fabricaţie este foarte nocivă, să facă oţel, ciment, să recicleze hîrtia, ceea ce presupune un proces extrem de toxic, al cărui rezultat nu a fost analizat pînă la capăt din punct de vedere al impactului de mediu.

P. ŞANDRU: Încet, încet, de la idilica floare şi locurile de joacă pentru copii, oricum pe cale de dispariţie, fie din pricina buticurilor, fie din pricina aglomeraţiei de maşini pentru care nu există garaje, şi aici ar trebui să adaug că această aglomeraţie face uneori imposibilă intervenţia pompierilor în caz de incendiu - deci, de la idilă am ajuns la probleme de interes ale economiei naţionale văzute ecologic.

Dar nu le-am găsit în reflectare coerentă în programul unui partid; nici în programul guvernului, care are avantajul unei vederi de ansamblu, nu le-am găsit.

M. CELAC: Consider asta urmarea unei lipse de sensibilitate, ca să nu spun de informare sau de formaţie profesională a clasei politice. Am sentimentul că marea privatizare nu avansează pentru că s-a ignorat total suportul fizic al respectivului proces, nu s-au studiat posibilităţile fizice ale obiectelor care sînt supuse privatizării. Totul pare că se întîmplă într-o zonă ideală, dar trebuie să se întîmple în realitate, întrebîndu-ne ce vom face cu un **teren**, nişte **parcele**, nişte **ţevi**, nişte **alunecări de teren** etc., totul foarte concret. Prin natura meseriei, cred în proiecte: acum, avem nevoie de o clasă de proiectanţi economici şi de una de proiectanţi de strategii politice care să includă în procesele lor mintale ideea de suport fizic a ceea ce fac. O posibilă salvare s-ar contura, dacă societatea noastră ar deveni una de mare inventivitate tehnică şi de mare austeritate individuală. În momentul în care inventivitatea tehnică îşi pune drept scop realizarea eficacităţii în austeritate, atunci soluţiile proiectării vor fi cu totul altele decît cele de pînă acum. Cred că dimensiunile crizei prin care trecem ne împing, vrem - nu vrem, către o mutaţie.

A consemnat
Tita CHIPER

Noua generaţie a anilor treizeci (X)

Numărătoarea, într-adevăr, începuse şi disiparea divergentă se anunţa limpede la orizont. Va fi o disipare care va da o altă fizionomie, numai peste cîţiva ani, acestei strălucite generaţii de cărturari şi scriitori. Şi cauzele fenomenului trebuie, negreşit, căutate în economic, care lăsa, neutilizaţi profesional, tinerii noii generaţii. Eliade nu a pregetat să spună lucrurilor pe nume în octombrie 1933: "Spiritualitatea este recunoscută şi promovată astăzi numai întrucît serveşte o ţintă politică. Poţi vorbi despre om şi despre destinele omului numai dacă eşti comunist. Poţi vorbi despre etnicitate şi folclor numai dacă eşti într-o legiune reacţionară. Poţi vorbi despre agonia Europei cu condiţia să fii revoluţionar. Tot, dar absolut tot, trebuie să-şi aibă o axă, o valoare, o semnificaţie politică..." Şi apoi urma identificarea cauzei: "Sunt mii de intelectuali cari pur şi simplu nu au ce face la noi în ţară. Staţi şi vă cruciţi, n-au ce face intelectualii într-o ţară care-şi creează acum o cultură, care încearcă acum să-şi realizeze puterile sale de cunoaştere şi emoţie. N-au ce face!... Miile de tineri care au avut nenorocirea să fie fermecaţi de adevăratul fundament concret al acestei lumi, spiritul, sunt lăsaţi în mizerie de fiecare zi şi dacă, cel puţin, acest purgatoriu ar avea vreun sens. Dar nu are nici unul. Căci timpul în care trăim a avut grijă să promoveze numai pe acei intelectuali cari ştiu să trădeze în fiecare zi însăşi sensul existenţei lor istorice" (Mircea Eliade, **Nu ne trebuie intelectuali**, **Cuvîntul**, IX, nr. 3037 din 8 octombrie 1933).

Tocmai din pricina acestei atitudini a lui, Eliade care stăruia, pe lîngă congeneri, să se ţină departe de politică era apostrofat de cei ce optaseră. N. Roşu, în 1933, scria negativ despre **Maitreyi** ("o îngrozitoare incoerenţă, unele imperfecţiuni stilistice, cu nenumărate greşeli de limbă") şi despre **Lumina ce se stinge** ("Hotărît lucru, dl. Mircea Eliade nu este şi nici nu poate fi un romancier" - Nicolae Roşu, **Critică şi Sinteză,** 1939, p. 283, 294). Iar Ovidiu Papadima, în 1936, în **Sfarmă Piatră** scria: "Are cărturarul acesta darul de a fi delicios de ridicol uneori... D.M. Eliade se ruşinează în acest rang de muncitor cinstit. Vrea să fie un fenomen. Blufează: e şef de generaţie şi vestitor al unei noi spiritualităţi. A pornit acum vreo opt ani cu vreo cîteva idei occidentale şi de-ale locului vijelios clamate... E penibil şi e ridicol, în acelaşi timp, pentru veleităţile de om de ştiinţă şi de universitate ale dlui Mircea Eliade" (Ovidiu Papadima, **D.M. Eliade şi "generaţia" sau comandantul fără ostaşi, Sfarmă Piatră**, II, nr. 31 din 5 iunie 1936).

Poate că singurul - sau aproape singurul - dintre cei care porniseră, la sfîrşitul deceniului trecut, ca un ansamblu generaţionist care a continuat să reziste asaltului politicului, a fost Mihail Sebastian. Cum nu se voia un izolat, se iluziona a crede că nu e singur. Sigur, mai erau unii, deloc neimportanţi în perspectiva viitorului, ca Eugen Ionescu sau ca Petru Comarnescu. Dar, în comparaţie cu pleiada de început, rămăseseră cazuri singulare. În 1937, într-un eseu amar, Sebastian scria: "Cred că nu suntem puţini cei ce rezistăm dublei somaţii care terorizează astăzi lumea şi căutăm dincolo de «dreapta» şi «stînga». În genere, prin însăşi vocaţia lor, intelectualii sunt destinaţi acestei căutări. Deoarece ei nu sunt iubiţi nici la dreapta, nici la stînga. deoarece şi marxismul şi fascismul îi suspectează. Trebuie să recunoaştem că o asemenea poziţie e plină de primejdii. Nu numai primejdii de ordin politic care, în definitiv, nu ne interesează, ci, mai ales, primejdii de ordin ideologic. A refuza şi soluţiile de dreapta şi cele de stînga pare să pară o poziţie neutră, timorată, pasivă, lipsită de iniţiativă, lipsită de misiune. Nu este acest refuz un refugiu? Nu este o demitere, o dezertare? Nu este o soluţie prea comodă, pentru toate eventualităţile? Nu cred. Sunt anumite refuzuri care valorează cît o acţiune. Şi cînd triumful politic al formulei «dreapta», «stînga», dincolo de ele mai ales, este destul loc pentru o acţiune constructivă, organizată şi realistă care, plecînd de la principiul superior al primatului spiritualului, să nu piardă, totuşi, din vedere obiectivele politice şi sociale" (Mihai Sebastian, **Notă la un "Manifest personalist"**, **Revista Fundaţiilor Regale**, IV, 1937, nr.1, p. 10). Dar la data cînd îşi transcria Sebastian aceste meditaţii ale unui apolitic, majoritatea congenerilor optaseră. Şi, mai toţi, optaseră nu pentru dreapta, ci pentru extrema dreaptă.

Înainte de a încheia acest paragraf, ar trebui clarificată relaţia dintre un segment al noii generaţii şi gîndirismul. Cum s-a văzut şi din categorisirea lui Comarnescu, în structurile interioare ale generaţiei spiritualiste, se deosebea o grupare ortodoxistă reprezentată de Mircea Vulcănescu, Paul Sterian, Sandu Tudor şi Paul Costin Deleanu. În 1930-1931, Mircea Vulcănescu a simţit nevoia să limpezească această relaţie, mai ales că N. Crainic pretindea că e creatorul - prin **Gîndirea** - al ortodoxismului. Mai întîi, în octombrie 1930, Vulcănescu a făcut, în treacăt, numai precizarea: "Spun că între «gîndirism» şi «generaţiunea noastră» poate fi uneori identitate de poziţii, identitate de concluzii şi păreri; dar că motivele acestor păreri şi, mai ales, problematica prin care am ajuns la ele se deosebesc fundamental de la unii la alţii" (Mircea Vulcănescu, **Carte pentru "Israel"**, **Cuvîntul**, VI, nr. 1959 din 4 octombrie 1930). Trei luni mai tîrziu a ţinut să desluşească, metodic, convergenţele şi divergenţele acestui contencios: "Oricare ar fi deosebirile de păreri ce mă despart de dl. Crainic, sau de alţii din aceeaşi tabără cu el, nu pot îngădui ca aceste deosebiri să fie socotite ca o ruptură a mea de poziţiile ocupate împreună. Deosebiri de păreri sunt desigur. Ori şi unde este vorba de un lucru gîndit, viu. Dar ceea ce trebuie ştiut limpede de toată lumea este că aceste deosebiri au loc, totuşi, «între noi», înlăuntrul lagărului nostru, că ele urmăresc lămurirea unor drumuri care duc spre aceleaşi ţinte... Divergenţele noastre nu pot fi deci în nici un fel prilej pentru concesii către «ceilalţi». Dimpotrivă" Şi, apoi, mai clarificator: "«Generaţia» **Gîndirii** şi «generaţia noastră» constituiesc două momente culturale diferite, două generaţiuni culturale avînd fiecare maeştrii ei deosebiţi şi problematica ei diferită, izvorăsc din împrejurări deosebite care au prezidat la formaţiunea ei. 2)... Între un fragment din «geneaţia **Gîndirii**», vorbesc de Nae Ionescu, de Nichifor Crainic, aşa cum am vorbit ieri de Şt. Nenitescu sau de răposatul pictor Sabin Popp sau de alţii şi un fragment din «generaţia noastră», vorbesc de un Stelian Mateescu, de un Paul Sterian, de un Sandu Tudor, există afinităţi spirituale şi, în multe privinţe, unitate de păreri şi atitudini, dar a) această unitate nu acoperă poziţiunea spirituală a **Gîndirii** despre care cel mult se poate spune că «simpatizează» sau «cochetează» cu această atitudine care este - ce e drept dragă unora din colaboratori, recte actualul director, fără ca totuşi această dragoste să-l împingă la o ruptură cu «ceilalţi»; b) această unitate de soluţii culturale nu exclude deosebiri adînci de mentalitate, în mod de înţelegere a deosebirilor sau de mod de punere şi, în special, de trăire a problemelor, precum şi de responsabilitate personală în faţa acestora, într-un cuvînt de «spiritualitate», deosebiri destul de adînci spre a nu justifica în nici un caz confuziunea" (Mircea Vulcănescu, **Gîndirism şi ortodoxie, Cuvîntul**, VII, nr. 2048, din 3 ianuarie 1931).

În felul său complicat şi aproape încifrat, Vulcănescu voia să atragă atenţia asupra relaţiei de convergenţă şi divergenţă între spiritualismul ortodox al noii generaţii şi ortodoxismul normativ al **Gîndirii**. A fost o intervenţie necesară şi binevenită pentru că lămurea lucrurile, risipind confuzia că spiritualismul ortodox al noii generaţii e o prelungire firească a **Gîndirii**, încadrîndu-se, de fapt, acolo. Vulcănescu a avut meritul de a pune punctul pe "i". Noua generaţie se voia, şi din acest punct de vedere, independentă.

Z. ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Sindromul „capra vecinului"

Esuficient să priveşti din cînd în cînd programele de televiziune ale canalelor occidentale sau să parcurgi cele mai bune hebdomadare care apar acolo ca să-ţi dai semaa cîtă uimire şi surpriză implică interpretarea şi prezentarea evenimentelor din ţările fostului bloc comunist. Uimire şi surpriză hrănite de confuzie, deoarece pentru majoritatea observatorilor, după căderea zidului de la Berlin, totul ar fi trebuit să se desfăşoare ca la noi, în Occident; în 1989, economia de piaţă ar fi trebuit să se instaleze "normal" printr-o simplă răsucire de cheie, iar societatea, politica şi cultura, ar fi urmat să pornească de la zero. cei patruzeci şi cinci de ani de regim comunist (optzeci în URSS) ar fi trebuit uitaţi imediat şi toate mutaţiile provocate, ba mai mult ar fi trebuit uitat şi ce s-a întîmplat înainte de comunism, înainte de război, războiul şi ravagiile sale, criza democraţiei parlamentare de la începutul anilor '30, pasiunile naţionaliste, violenţele xenofobe, înclinaţiile fascizante ale unora etc... În 1989 am fost poftiţi, conform unei versiuni "soft" să facem încă o dată "tabula rasa din trecut". Aşa cum a argumentat cîndva Leibniz în scrisorile şi amintirile sale despre Rusia, această tematică exprimă însăşi esenţa modernităţii.

Dar fenomenologia experienţei istorice demonstrează contrariul : trecutul, chiar schimbat, modificat, transformat prin decizii politice violente, nu se lasă nivelat cu uşurinţă, el rezistă, reapare, se recompune cu elemente noi pentru a da naştere unei dinamici sincretice. Nietzsche a explicat, cu vehemenţa sa obişnuită, cît de mult s-a îndepărtat Europa de lumea mitico-rituală a eternei reîntoarceri. Aceasta e lucrarea devenirii umane de cînd omul occidental a părăsit tradiţia şi de cînd a insuflat această concepţie despre lume şi despre sine tuturor popoarelor de pe pămînt: unii o numesc istorie, alţii destinul modernităţii alţii proiectul Divinei Providenţe. Nu prea are importanţă denumirea - oricare ar fi ea - cînd este prezentă mişcarea de care ţine libertatea umană, sfidînd întotdeauna voinţa totalizantă a raţionalităţii ştiinţifice previzionale (logica calculului) care n-a încetat să identifice obiectul - materie (ştiinţa) cu obiectul - om.

Toate previziunile politologilor, ale sociologilor şi ale altor slujitori ai logosului apodictic prinşi în autosuficienţa culturalo-centrismului, au fost dezminţite de căderea puterilor comuniste. La începutul anilor 1980, toţi lucrătorii conştiincioşi cu vorba şi cu scrisul autoprogramat, au glosat la infinit asupra modului în care naţionalismul a remodelat discursul puterilor comuniste. Au continuat apoi, denunţînd moştenirea imediată, uitînd trecutul acestui naţionalism, uitînd că prin reactualizarea lui comuniştii şi-au dobîndit un al doilea suflu de recunoaştere a legitimităţii acceptate de puterile occidentale pentru a contracara strategia sovietică, considerată ultima versiune a puterii ruseşti. Aceiaşi specialişti au neglijat piaţa neagră şi nici unul nu s-a ocupat de un fenomen atît de evident, care îi orbeşte brusc: faptul că economia de bazar domină acum pieţele fostei Europe de Est nu este decît extensia, manifestarea la vedere, legalizarea acelei pieţe negre cu binecuvîntarea occidentului. Poate doar cu excepţia Republicii Cehe, economia de tranziţie (despre care eu cred că va deveni modul permanent de funcţionare al economiilor viitoare ale Estului şi Vestului la un loc) nu este decît un imens talcioc, mai mult sau mai puţin mizer, mai mult sau mai puţin luxos. E suficient să te plimbi pe străzile Varşoviei, Bucureştiului, Sofiei, Budapestei, Chişinăului sau Kievului ca să realizezi acest lucru.

Pentru a mlădia organizarea hipercentralizată a economiei (care era de fapt supunerea economicului faţă de politic) conducerile comuniste, conform unor variabile locale, au permis dezvoltarea unei pieţi private. Aveau în acest sens, avalul unui precedent: NEP-ul lui Lenîn. În Polonia şi în Ungaria piaţa privată, cea ţărănească şi a micilor meşteşugari a fost legalizată după 1960; în România, era mai puţin dezvoltată şi mai contradictorie, dar în experienţa cotidiană Statul-partid închidea parţial ochii, prefăcîndu-se că nu observă circuitele negre care antrenau straturi de populaţie şi nu doar, cum i-a plăcut Vestului să spună, doar pe membrii aparatului. Cu toate acestea, piaţa neagră, gri sau legală, permiţînd ţăranilor, meşteşugarilor, funcţionarilor şi cadrelor beneficii confortabile (pentru care nu se plătea impozit) a născut cele mai oribile mentalităţi individualiste, acelea care refuză să considere că profitul particular trebuie să contribuie, într-o măsură, la binele comun. Dacă adăugăm că spaţiile libertăţii existau sub o severă supraveghere poliţienească dublată de o permanentă ameninţare a delaţiunii se înţelege de ce această economie paralelă a falsificat complet ideea de capitalism, schimburile de mărfuri reducîndu-se la schimburile între indivizi, în care statul nu are ce căuta. O asemenea concepţie implică o viziune a raporturilor sociale întemeiate permanent pe violenţa anarhică din care politicul este eliminat, un fel de western în care toate loviturile sînt permise.

Astfel se înţelege de ce astăzi această mentalitate domină şi triumfă, adeseori favorizată de noile-foste elite conducătoare care sînt produsul ei. Această stare de lucruri nu prevesteşte nimic bun pentru construcţia sau reconstrucţia unei societăţi civile (care se întemeiază pe simţul civic, adică pe sentimentul binelui comun) care nu se poate limita la vorbele goale ale intelectualilor în căutarea unei legitimităţi pentru rolul lor; cînd noul erou al societăţii are faţa unui **Yuppie** estic, a îmbogăţitului arogant şi imoral. Frumoasele discursuri moralizatoare ale MDF sau ale democraţilor unguri (SZDSZ) n-au putut împiedica transformarea Budapestei într-o capitală a drogurilor şi a hard pornografiei, conform atît de seriosului **Expresso**. Discursurile înflăcărate ale opoziţiei române n-au fost capabile să-i ferească pe cetăţeni (chiar şi instituţiile religioase şi nu doar cele ortodoxe) să participe la imoralul joc **Caritas**. Şi pentru că în 1993, am trăit la Cluj lunile de isterie colectivă, ştiu că "suflete superioare", morale şi liberale n-au ezitat nici o clipă să-şi investească economiile pentru a dobîndi generoase beneficii.

La scara ţărilor şi a popoarelor din fostul bloc comunist sindromul „capra vecinului" nu este decît expresia metaforică a scoaterii la mezat a binelui public, a abandonării socialului, a transformării politicului în competiţii oratorice groteşti sau în pantonime sinistre... în spatele cărora se generalizează corupţia şi puterea diverselor mafii. Estului trebuie să i se repete mereu şi cu fermitate că e necesară reconstrucţia statului de drept, prin inventarea unor soluţii care să ţină seama de istoria sa specifică şi nu prin importarea unor scheme rezultate din alte împrejurări istorice. Dacă aşa cum spune vechea zicală franceză "toate drumurile duc la Roma", itinerariile sînt diferite... Iată la ce ar trebui să mediteze cei care pretind că pot oferi soluţii rapid încropite unor situaţii periculoase şi adeseori tragice, prezente în ţările fostului bloc comunist la ora cînd schimburile mondiale devin planetare. Poate că experţii occidentali ar trebui să se gîndească serios dacă nu e foarte apropiată ziua în care vor fi nevoiţi să recurgă în mod brutal la forţă pentru a potoli o nouă lume a treia care va fierbe de nerăbdare în pragul lor.

Claude KARNOOUH

Paris, 10 iulie 1994

ECO-LOGICA

Sub raport etimologic, termenul **ecologie** este format, ca şi vecinul său **economie** de la numele grecesc al "casei": **oikos**. La nivelul sufixelor respective, cele două noţiuni se despart, dacă ne gîndim la diferenţa dintre **nomos** (lege) şi **logos** (discurs). Economia include ansamblul legilor care stăpînesc "habitatul" uman, în timp ce ecologia (al cărei nume a fost introdus de F. Haeckel, în 1886) priveşte acelaşi obiect din unghiul diferit al raţionalităţii. Evident, între cele două planuri, corespondenţele abundă. Pe de o parte, legea este (sau trebuie să fie) expresia unui conţinut raţional. Pe de altă parte, raţiunea are legile ei. Există între ele vreun raport de subordonare? Răspunsul depinde fireşte de definiţiile cu care lucrăm. Dacă legea este un produs uman, atunci raţiunea este doar instrumentul acesteia. Dacă, dimpotrivă, legea poartă amprenta unei instanţe transcendente, atunci raţiunile omeneşti i se supun. În orizontul Revelaţiei creştine, relaţia dintre termeni se dublează: legea veşnică şi raţiunea divină se reflectă în imaginea lor terestră, întrucît omul este o **imago Dei**.

Recitesc rîndurile precedente şi mă gîndesc, fără să vreau, la mistificatoarea geometrie a unui tablou cubist. Ar fi bine (unii ar deplînge, dimpotrivă, plictiseala unei asemenea ipoteze) ca lucrurile să fie în egală măsură atît de simple şi atît de clare! Demiurgul platonic, sau Marele Arhitect al franc-masoneriei tronînd peste piramida unei utopii inginereşti. Dumnezeu, pantokrator-ul zugrăvit pe cupolele bizantine, prezidînd un cosmos în care raţiunea e imperativă iar legile, perfect rezonabile. Sau, pentru a relua categoriile unui Teilhard de Chardin, Hristos - punctul "omega" al noosferei... Genealogia acestor viziuni riguroase însoţeşte frenezia carnavalescă, tot aşa cum truda este pretextul sărbătorii sau intelectul, prizonierul trupului. Cosmosul parmenidian se desface sub impactul deriziunii aristofaneşti. Lui Platon, constructor de lumi arhetipale, îi urmează Plotin, maestru al elipsei mistice. Pseudo-Dionisie Areopagitul - expert al ierarhiilor celeste - este aproape contemporanul lui Efrem Sirul, poet al lacrimilor. Mult mai tîrziu, Kierkegaard se războieşte cu Hegel, iar Wittgestein şi Russel nu-l înţeleg pe Jung. Peste tot, **animus** şi **anima** se tatonează febril, se despart şi se readună laolaltă, printr-o permanentă mişcare de flux şi reflux în care gîndirile stricte şi nebuniile superioare îşi dispută gelos prioritatea. Avem de a face cu două forme mentale a căror polemică zămisleşte cultura? Sau se cuvine să evocăm, revenind la Nietzsche, Şestov şi Hocke, morfologia unor dublete stilistice din coliziunea cărora rezultă forţa ideologiilor? Voi spune mai degrabă, mizînd pe temeinicia lui Raymond Aron, că omul însuşi rămîne, orice ar face, "o fiinţă smintită şi gînditoare"...

Aparent, ecologia ne propune o reflecţie socio-culturală şi politică dedicată tocmai acestor sminteli prea omeneşti. Baza ei de pornire este de acum ştiută: industrialismul poluant, exploatarea iraţională a resurselor, explozia demografică şi cristalizarea marilor aglomeraţii urbane, gestiunea irresponsabilă a deşeurilor radioactive şi a apelor reziduale, primatul funcţionalităţii asupra igienei, dar şi acela al consumului asupra procedeelor de reciclare - iată elementele pe care ecologistul nu va întîrzia să le pomenească în orice discuţie cu interlocutorii săi profani. Acest set de evidenţe dramatice a fost pentru prima dată recuperat politic de cîteva grupuri, pe atunci neparlamentare, din Germania anilor '70. În epocă, societăţile neo-liberale ale occidentului postbelic trăiau sub seducţia stîngismelor care, de la **beat-generation** pînă la Mai 1968, şi din Universităţile franceze pînă la pacifismul de tip Woodstock au sfidat cu neruşinare realitatea Gulagului. Ce se întîmplase? La circa 25 de ani după victoria Aliaţilor, marxismul de cabinet şi reprezentanţii a ceea ce francezii numesc **la gauche-caviar** au capitalizat pacea socială inerentă Planului Marshall, injectînd unui tineret aflat în plină criză spirituală toxina sartriană a "revoluţiei". Nu-i vorbă, societăţile contestate de generaţia '68 aveau ceva din fadoarea indigestă a victorianismului mic-burghez, moştenind atît ipocrizia puritană a secolului XIX, cît şi suficienţa cinică a oligarhiilor financiare formate cam tot pe atunci.

Pe scurt: **il fallait que ça bouge**! Americanii şi francezii şi-au reconfirmat fascinaţia reciprocă îngăduindu-şi, mai ales în campusuri, filonul contestatar al unei opere rock din recuzita căreia nu aveau să lipsească baricadele, incendiile, chemările la grevă generală şi ciocnirile cu poliţia. Nemţii, mai metafizici, aşa cum îi ştim, au trăit un '68 domol, nesărat şi cumva mimetic. Adevăraţii lor neostîngişti (sau criptocomunişti) aveau să poarte mai puţin faimoasa beretă a lui Che Guevara, cît costumele fără cravată ale Şcolii de la Frankfurt şi... bulina verde a ecologiei, transformată ulterior în acel **Der grüne Punkt** de pe majoritatea ambalajelor alimentare sau cosmetice din **Vaterland**. Nu vreau să spun, cu ajutorul acestui scurt istoric al ecologismului, că ideile acestuia sînt false sau, Doamne fereşte, condamnabile. Ţin doar să precizez că, deşi nu s-ar zice, originea mişcărilor ecologiste nu stă departe de bazaconiile unui Philippe Solers - care făcea, la 2 decenii de la moartea lui Stalin, elogiul lui Vladimir Ilici Lenin, sau de J.P. Sartre cocoţat pe pubelele uzinelor Renault de la Billancourt. Altfel spus, ecologismul contestă cu argumente juste o societate "irespirabilă", dar nu pentru a o moraliza, ci doar pentru a introduce în lanţul puterii o nouă verigă. Acest din urmă dziderat a determinat transformarea "verzilor" în partid politic, numai că scorul lor electoral nu a depăşit niciodată, cel puţin în Franţa, bara celor 10 procente îndeobşte rezervate formaţiunilor mici. Rezultatelor modeste li s-au adăugat apoi diviziunile interne provocate de concurenţa unor lideri harismatici, dar şi banalizarea mesajului ecologist.

Mişcarea a avut două puncte vulnerabile: pe de o parte, caracterul macro-economic al criticismului ecologic a permis uzurparea mesajului respectiv de către alte formaţiuni politice. Lansat iniţial ca discurs al unui grup renovator, ecologismul a devenit între timp un oarecare capitol din programul oricărui partid care a învăţat că promisiunea unei curăţenii generale pe planetă (şi în cartier) poate aduce voturi. Pe de altă parte, ecologiştii au fost victimele jocului dintre raţionalitate şi raţionalizare. Inspectînd catastrofa mediului înconjurător, ei nu au putut propune decît un sever control al resurselor, punîndu-şi electoratul în perspectiva unei auto-limitări care ar fi urmat să purifice, odată cu atmosfera, bugetul contribuabililor. În perioadele de recesiune, cînd toţi actorii politici devin sensibili la programele de austeritate, un asemenea proiect îşi mai are încă şansele lui. Cînd însă criza se încheie, reîncepe şi delirul consumist în faţa căruia exigenţele ecologiştilor capătă o supărătoare rezonanţă sectară...

Opinia publică occidentală a sancţionat candidaturile ecologiştilor şi pentru că a pus sub semnul întrebării capacitatea acestora de a guverna. Ecologiştii par heralzii unui paradis ozonat, unde se aude ciripitul păsărelelor iar soarele răsare voios, deasupra unei vegetaţii robuste. Ei vor să cureţe atmosfera, să îngroape deşarjele menajere sub straturi de flori, să spele trotuarele cu detergenţi neagresivi, să închouiască centralele atomice prin panouri solare sau palete eoliene, să reducă la zero poluarea rîurilor şi să reglementeze drastic circulaţia tancurilor petroliere. Numai un spirit pervers ar putea ignora seducţiile unui asemenea rai ambiental. Dar constituie el un adevărat program de guvernare? Cînd e vorba să îndepărteze cauzele poluării, catalogul propunerilor ecologiste se dovedeşte imbatabil. Cînd însă se trece la pragmatica proiectelor de protejare a mediului, ansamblul începe să scîrţîie. Întrebarea e simplă: unde depozitezi ceea ce elimini şi cu ce fonduri reciclezi produsele industriale odată abandonată logica industrialismului?

Nu voi lăsa de o parte ceea ce mi se pare a fi cel mai grav viciu de fond al ecologismului şi anume parţialitatea. Deşi propovăduieşte, în cadrul GATT, planetarizarea schimburilor comerciale, Occidentul pare în continuare dispus să reducă chestiunea globală a "sănătăţii" planetare la orizontul propriei sale stabilităţi economice. Or, toată lumea ştie că zonele cele mai vulnerabile din unghi ecologic se află în lumea a treia şi în fostele state comuniste. Desigur că, propovăduind o morală ecologistă, "verzii" s-au gîndit, în termeni foarte adesea virulenţi, la disparitatea Nord-Sud. Configuraţiile geopolitice stabilite în timpul războiului rece nu se vor schimba însă prea curînd, chiar dacă Rusia visează să intre în Grupul celor 7, iar fostele ţări-satelit, în Comunitatea Europeană.

Atacînd "problema săracilor", gîndirea ecologistă păşeşte nu doar pe terenul mult căutatei **via media** (calea de mijloc între capitalism şi comunism), ci şi pe acela al religiei. Nu trebuie să devii panteist sau să te reinstalezi în imaginarul medieval (cînd arborele privit te trimitea la Iesei, iar norul avea înfricoşări sinaitice) pentru a imagina o teologie a mediului înconjurător. Prin vocaţia lor, practicile religioase tind spre armonizarea omului şi a "naturii": a fi religios, înseamnă a pune pe o scală neconflictuală Creatorul şi creaţia, a îmbrăţişa agapic totalitatea făpturii. Într-o asemenea ordine,părintele Lyhn White semnala, încă din 1968, caracterul "franciscan" al demersului ecologist. Mai tîrziu (în 1979), papa Ioan Paul II relua această apropiere, numindu-l pe sfîntul Francisc din Assisi "patronul ecologiştilor". Anexare confesională abuzivă, sau racord legitim? Din fiecare cîte ceva. Oricum, raportul ecologie/religie e mai degrabă un nod gordian decît un cîmp reflexiv care îşi aşteaptă lucrătorii. De ce "nod gordian"? Pentru că, oricît de tare ar părea afirmaţia (şi ea rămîne strict personală), planeta nu se poate mîntui dacă e locuită de atei (nu am spus: necreştini, ci atei, adică inşi complet lipsiţi de "organul" religiozităţii). Poluarea mediului înconjurător şi distrugerea ecosistemelor nu reprezintă urmarea mecanică a progresului tehnologic şi nici efectul secundar al creşterii demografice, cît consecinţa secularizării care apasă excesiv societăţile moderne. Cînd "natura" (concept, să nu uităm, scolastic) încetează să mai fie spaţiul simbolic unde Creatorul îşi depozitează vestigiile şi devine, după caz, un instrument de producţie sau un domeniu ostil pe care omul este chemat să-l domesticească, raportul dintre ins şi fire se depersonalizează, pierzîndu-şi totodată semnificaţiile etice. Natura lipsită de Dumnezeu seamănă cu o casă fără proprietar, pe care o paşte paragina sau tîlhăria. Este exact ceea ce s-a petrecut în lagărul comunist.

Romanticii au fost ultimii moderni care au mai perceput tensiunea epifanică a firii dimpreună cu enigmele ei delicate. De la ei încoace, nu ni s-au propus decît soluţii de operetă bufă (de tipul naturismului), remedii paralele (de genul "make love, not war") sau zadarnice intervenţii punctuale (în stilul celor organizate de **Green peace**). Ce-i drept, deceniile ecologiste au reabilitat cumva ideea de "natură curată", sensibilizînd mai ales generaţiile tinere. Putem chiar vorbi despre o **cultură ecologistă** sprijinită pe axe pedagogice şi mediatice destul de solide. Jurnalele TV semnalează pragurile critice, consumul de alimente "biologice" e la modă, elevii cumpără papetărie reciclată, Sting vinde T-shirt-uri întru salvarea pădurilor amazoniene, clasele plantează, în week-end, arbuşti, există zile cînd toată suflarea iese la vînătoare de gunoaie... Iată ceea ce mi se pare a fi, cel puţin în Occident, un punct cîştigat. Cu toate acestea, ceasul politic al ecologismului s-a oprit, în vreme ce marile surse de poluare prosperă la adăpostul unor legislaţii flexibile. Pe locul eliberat prin degringolada electorală a "verzilor" s-au instalat între timp discursurile civile, care oscilează între catastrofism şi resemnare. Unii - pesemne cuceriţi de americana **politically correctness** - cer formarea unei poliţii ecologice. Alţii speră că, înainte de a fi prea tîrziu, o nouă arcă noahitică va acosta pe vreo altă planetă finalmente locuibilă. Cred totuşi că, în loc să mizăm pe acţiunea represivă sau pur emoţională a unor asemenea mitologii, ar fi mai eficient să meditäm uneori la soarta smochinului neroditor...

Teodor BACONSKY

Faxul divers

TOKIO, iulie 13 - Un bărbat care a provocat moartea unui fumător, lovindu-l cu piciorul, după ce acesta îşi aprinsese o ţigară într-o zonă în care fumatul era interzis, a fost graţiat - a comunicat miercuri o oficialitate din partea instanţei judecătoreşti.

După o serie de apeluri pentru clemenţă, înaintate de către activişti anti-fumători, curtea districtuală din Urawa, la nord de Tokyo, a suspendat sentinţa de trei ani acordată lui Kazuo Kuwahara, în vîrstă de 28 de ani,

Kuwahara şi-a recunoscut vina de a fi provocat vătămări rezultînd în decesul zugravului Hideo Sugira, în vîrstă de 57 de ani. El a înaintat o declaraţie scrisă informînd Curtea că nu poate să accepte ceea ce el numea "fumat violent", de natură să dăuneze nefumătorilor. Kuwahara a avertizat că tragedia s-ar putea repeta pînă ce drepturile nefumătorilor vor fi respectate.

Incidentul s-a petrecut la 7 martie, cînd Kuwahara, un funcţionar, se afla pe un peron în suburbia Sugiura. Potrivit declaraţiilor în instanţă, văzîndu-l pe Sugira fumînd, Kuwahara l-a lovit cu cotul, în semn de protest. Apoi, temîndu-se de un contraatac, l-a lovit cu piciorul la cap. Sugira a căzut şi şi-a fracturat craniul.

Judecătorul Seiji Habuchi a afirmat că Kuwahara ar fi trebuit să se mulţumească să-l avertizeze verbal pe Sugira de contravenţia pe care o comitea. Oricum, a găsit că acuzatul lovise victima o singură dată, fără intenţia de a-i cauza moartea. Cu puţină vreme în urmă, peste 200 de persoane semnaseră o petiţie, cerînd clemenţă.

Care a fost momentul decisiv al deciziei judecătorului Habuchi? Teama faţă de petiţionari, o congruenţă de opinii faţă de Kuwahara? Conştient sau nu, el a sprijinit o politică mai mult decît violentă, îndreptată, chipurile, împotriva unei atitudini violente, de fapt unei întîrzieri în a se adapta noii situaţii. Fumatul ca atare, dăunător propriei sănătăţi a fumătorului şi, evident, nefumătorilor siliţi să inhaleze fumul altora, este el comparabil unei execuţii?

Kuwahara poate fi considerat un monstru, acel exemplar tipologic făcut "pour montrer". Or, aceştia au chiar natura de a-şi atrage simpatia instanţei. Cîţi oare nu au tremurat alături de Robert de Niro în "Taxi Driver"? Dar să ne amintim morala care suna cam aşa: "the difference between a hero and a villain is, under certain circumstances, minimal".* De aici pînă la moarte idioţilor, moarte jidanilor, moarte ungurilor - apropo, la japonezi - moarte coreenilor etc, nu este decît un pas.

---

* "Deosebirea dintre un erou şi un răufăcător este, în anumite situaţii, minimă".

Cristian BUTUMAN

Mitologii

Nevoia de Apocalipsă

... Pînă la urmă, prorocita hecatombă planetară nu va fi fiind decît un eveniment astronomic difuz, greu observabil de pe Pămînt*... Bombardamentul stelar nu va mai avea loc... Şi nici măcar în anul 2000, se pare... UFF!

În suspinul nostru de uşurare detectez totuşi o uşoară dezamăgire: este, s-o recunoaştem, destul de dezamăgitor să ştii că şansa care ţi se oferea - de a muri odată cu toată lumea, la o grămadă glorioasă! - a fost din nou amînată **sine die**... Egoismul fiecăruia, teama de moarte, ba chiar aparenţele mereu înşelătoare ale unui altruism profetic - toate aceste lucruri ce-şi aşteptau sublimarea întru catastrofă - au redevenit ceea ce erau. Căci nu cred să existe adevăr mai profund decît certitudinea faptului că nimeni nu vrea să moară singur şi - mai ales - să moară ştiind că rămîn alţii după el; gîndul unei lumi fără **noi** ne este mai urît decît însăşi ideea morţii... Cei ce-şi proiectează spectacolul punerii lor în mormînt, eventual amănuntele parastaselor aferente, nu sînt decît banali voyeuri ai propriului egoism post mortem; şi există, în perversitatea lor de a-şi imagina ce se va întîmpla cu ei după moarte, ceva de moralişti isterici...

În zilele care au precedat pretinsul cataclism - postulat ca atare de paginile luxurios-lugubre ale unor cotidiane de mare tiraj - i-am suspectat pe cei ce afişau voioşia şi ridiculizau, un pic prea apăsat, psihoza, că nu fac altceva decît să ascundă, cu mai multă abilitate decît ceilalţi, propria lor teamă de moarte: a lua peste picior funestele previziuni era, deopotrivă, un exorcism şi un certificat de sănătate... Dar mi-era imposibil să-nţeleg o altă teamă - aceea de a (te) dezvălui că ţi-e teamă de moarte! Şi, poate, "delicateţea" extremă de a nu mărturisi, alături de ceilalţi, **voluptatea pe care această teamă nu se poate să nu ţi-o induca**! Căci, deşi scenariul s.f.-istic care înconjura mult-promisa ciocnire fatală s-a pleoştit ca o mustaţă de morsă la circ, "hard" a rămas tocmai ceea ce ne interesează - adică **frica**. O fricâ "excitantă", care poate evacua "ştiinţificul", ba chiar şi "fantasticul" - pentru că se află dincolo de ele, manipulîndu-le. Trăim, se vede, o epocă **moale**, "soft", cînd avem nevoie de asemenea cataclisme ipotetice pentru a ne mai trezi la viaţă. Frica s-a mutat în azur - în ceea ce poate, oricînd, surveni: un asteroid a cărui traiectorie intersectează Pămîntul, un accident nuclear, găurile în ozon, războaiele - care, şi ele, ameninţă "de sus"... Tot atîtea scenarii a căror existenţă ne ţine în viaţă.

Probabil că, fără ideea unui Mîine-ce-nu-va-mai-fi, imaginarul nostru saturat de sisteme închise nu poate respira. Apocalipsa - reală sau imaginară, e acelaşi lucru - este tubul nostru de oxigen. **(a.l.ş.)**

---

* După cum s-a putut vedea şi dintr-un articol publicat în acest număr.

Din viaţa unui extremist de centru

Nuanţa în faţa criptoprostiei

Într-un articol de zi plină - "Handicapul dialogului" ("22", nr. 26) - amintindu-mi de strălucirea aceluia din '90, "Sclava Isaura", fără de care nu se puteau înţelge cele cinci săptămîni de "foot-politic" (cum ar zice englezii) din Bucureşti, domnul Andrei Cornea stabilea cîteva categorii de oameni refractari la dialog, avînd grijă să precizeze de la început, că "a nu fi apt pentru dialog nu este neapărat un defect": "scepticul radical, misticul, postmodernistul, romanticul, anumiţi logicieni, tehnologul, cinicul şi mulţi alţii. Partizanul dialogului - se afirma imediat - este un sceptic moderat, care se simte deficitar şi mustind de handicapuri". Urma prea clasica întrebare: "Dar politicianul?" În prea multe zile ale anului trezindu-mă şi în categoria unora şi în a celorlalţi, mă grăbesc să scriu că ajuns aici, la întrebarea asta, am trecut printr-un moment de vid, cum mi se întîmplă la acele filme excelente, împiedicate, cîteva secvenţe, într-un clişeu retoric. Orice ar fi, sceptic moderat sau radical, un analist sincer, dacă se permite adjectivul, nu mai are azi nelămuriri cu privire la capacitatea şi pofta de a dialoga a politicienilor, fie ei la putere, fie ei în opoziţie. Dialogul, între ei şi dincolo de ei, pînă unde le merg interesul şi imaginaţia (marea carenţă a tuturor!) intră în moftologia meseriei, înţelegînd prin moftologie o ştiinţă bine structurată în care ai noştri pot fi - dacă nu între primele 6 ţări ale lumii, ca la fotbal - capabili să ţină catedre, oriunde, chiar de moftologie comparată.

Problemele grele ale dialogului se complică în afara politicienilor, între "civilii" care se găsesc în cazul descris odată de Cehov: "Nu mă interesează politica, dar trebuie să ţin seamă că ea se interesează de mine..." Mă fixez repede - pentru a nu mă pierde în generalităţile "mizanscenei cotidiene" - la o situaţie care are avantajul de a fi simplă, expresivă, exemplară, chiar nostimă, aşa cum a definit-o, ca pentru un manual de morală practică, un spirit sceptic, nici prea moderat, nici radical de tot, deficitar des pe plan financiar, ceea ce aduce o garanţie în plus observaţiei sale, extrem de priceput în ale mustului şi mustirilor, ceea ce-i asigură voia bună şi energia soluţiei. Păstorel Teodoreanu. Sună prea frivol? Nu se ridică suficient la concept? Personal, nu mă mai descurc fără soluţia lui, nefiindu-mi deloc mai uşor, mai vesel sau mai inocent, doar mai economicos şi mai higienic din punct de vedere moral. Deci: ce faci cu unul care de cum îţi apare, de departe, ştii că ţine să-ţi demonstreze cît de prost a fost Molière?

Cui i se pare că exemplul e prea larg, exagerat de specios sau de lejer, prea apolitic, în sfîrşit prea inept, poate - cu o bunăvoinţă excitată la orice colţ de stradă - să-l înlocuiască prin alte minuni de tîmpenii care merg şi ele, ca fetele, prin cetatea solară, sigure pe ele însele, deloc intimidate, dimpotrivă, de dezinvoltura lor. Una din certele cuceriri ale democraţiei este caracterul din ce în ce mai firesc, mai omenos şi mai coerent al prostiei frapante; bunul-simţ ca paradox ţinea stilistic, sub dictatură, avînd subversitatea lui; în democraţie, aberaţia ca firesc al opiniei ("colaboraţionismul lui Vianu", "oportunismul lui Preda", "elevii securişti ai lui Noica") şantajează inteligenţele cele mai redutabile, acestea - handicapate de forţa nuanţelor lor! - nemaiştiind ce să facă, să tacă sau să urle? Criptocomunismul şi senin liberalismul au ca adversar, nu o dată, criptoprostia care visează şi ea să salveze România!

Şi atunci, ce propune epicurianul Păstorel? El vede o mişcare în doi timpi, ambii dificil de executat, o precizez imediat pentru a nu lăsa vreo umbră de comedie, totdeauna antipatică şi suspectă simţului nostru tragic. Primo tempo: a nu se discuta cu unul care ţine morţiş să facă din Molière un prost. A nu se discuta, a nu-ţi munci creierii pentru a-i aduce contraargumente, a nu dori să-l convingi că n-are dreptate, a nu te ponegri pentru laşitate, ipocrizie sau indiferenţă, a nu suferi că ieşi umilit, a nu te văicări că are loc o înfrîngere a raţiunii, a nu-ţi ţine cursuri de istorie precum că "aşa a început şi Hitler", a nu-l scuipa între ochi, a nu-l înjura pe faţă sau a-l omorî pe la spate. Nu. Secondo tempo: a trece pe trotuarul celălalt. E cel mai greu. Uneori e insuportabil. Dar ce bine te simţi după aceea! De ce? Asta chiar că nu cere explicaţii, oricît ai fi de moderat, handicapat sau deficitar.

Radu COSAŞU

Trecerea prin reviste

ALBERT CAMUS „Primul om"

Manuscrisul unui roman neterminat, **Le Premier homme**, - găsit în servieta lui Albert Camus în urma accidentului de maşină care i-a întrerupt brutal viaţa în 1960 - după ezitările legatarilor, René Char şi Roger Grenier, care au considerat inoportună publicarea lui în anii imediat următori, după uriaşa muncă de ordonare depusă de fiica scriitorului, Catherine Camus, acest manuscris accesibil pînă acum doar specialiştilor este în sfîrşit dat la lumină de editura Gallimard, spre satisfacţia tuturor, a numeroşilor, admiratori ai lui Camus. "Tinerii nu au nevoie de o iniţiere în opera lui Albert Camus. Se cufundă în ea spontan şi îşi descoperă, ce minune, propria sensibilitate. Nu mai citim **L'Espoir** de Malraux. Pare nedrept. Nu mai citim **Les Chemins de la liberté** de Sartre. Nu mai pare întotdeauna îndreptăţit. Dar nu am citit niciodată atît de mult **l'Etranger**: şapte milioane de exemplare..." (Jean Daniel în **Le Nouvel Observateur** 9-15 iunie).

Magazine littéraire de luna trecută include două articole dedicate acestui eveniment oferind informaţii privind geneza textului şi conţinutul său. Acest roman este marcat de un moment foarte precis din viaţa lui Camus: descoperirea mormîntul tatălui său, ucis la 29 de ani, în timpul primului război mondial." „Albert Camus trăieşte această experienţă importantă în momentul în care el însuşi apărea drept cel mai controversat dintre marii scriitori de după război. Apăsat la greutatea premiului Nobel, descumpănit de criza algeriană ce mocnea, construieşte o morală umanistă, grea, sfîşiată de puternica impresie că între Sfîntul Augustin şi Hegel trebuie să existe un adevăr suportabil. Sartre beneficiază de o imagine mai coerentă, iar gîndirea lui zdruncină contradicţiile lui Camus. Louis Guilloux vorbea despre acest moment extraordinar cînd Camus, puternic impresionat de vizita la cimitir, a fost cuprins din nou de dorinţa de a scrie, cum a reînnodat firul memoriei şi al povestirii (...). Prin acest roman, Camus a restabilit contactul cu scriitura, ca şi cum s-ar fi restabilit în urma unei boli (...). Forţa acestui text rezidă în restituirea biografică. Camus va scrie despre un mediu social lipsit de istorie ("sărăcia nu are trecut"), a cărui continuitate este asigurată în afara scrisului, excepţie făcînd numele de pe mormînt şi cele două cifre reunite. Tatăl lui Camus, secerat acolo (în Bretania), ar fi rămas în umbră dacă fiul lui nu s-ar fi ridicat, împotriva tuturor actelor notariale, pentru a înscrie o urmă şi a-i desemna prezenţa umană. Mama lui Camus, croitoreasă-ucenică şi spălătoreasă, ar fi rămas în continuare doar în poveştile mute, pe care istoria le macină fără să le spună.

Tocmai povestea acestor milioane de locuitori ai planetei ne-o spune Camus, o dă la iveală, o înzestrează cu zestrea necesară: chiar sensul umanităţii - a exista pentru celălalt, pentru sine, accesul la memorie, trecerea de la moştenirea vie la patrimoniul uman imemorial. Camus descrie un proces de umanizare, în sensul descrierii propriei sale deveniri: mama dependentă de o aprigă bunică, tatăl, unchiul, învăţătorul - tată al tuturor copiilor, ceilalţi profesori, prieteniile din copilărie şi adolescenţă, toate confluenţele şi influenţele ce dau configuraţia unei vieţi." (...)

"Fenomenul editorial şi aproape sociologic pe care îl constituie apariţia acestui text ar merita el însuşi o analiză mai profundă. Nu se pune problema că succesul deja asigurat depăşeşte interesul sau meritele textului - însemnate fără îndoială -, dar reflectă o încărcătură emoţională ce întrece limitele domeniului literaturii: efect al curiozităţii, al nostalgiei, al gloriei neştirbite de care se bucură Camus, regretul după o operă neterminată pe care am fi dorit-o şi mai frumoasă, omagiu adus unei fiinţe rînd pe rînd iubite, detestate, în prezent respectate."

***

Pentru a marca acelaşi eveniment editorial, **Le Nouvel Observateur** (9-15 iunie) îi dedică lui Camus un întreg **Dosar** în care, alături de Jean Daniel pe care l-am citat la început, semnează şi alte nume celebre, printre care Octavio Paz: "Citind **Le Premier homme**, cu multă emoţie, mi-am amintit de el; timp de o săptămînă, Camus omul m-a urmărit prin Mexico: ar fi avut aceeaşi vîrstă cu mine, şi unul şi celalt am trăit situaţii asemăntoare. El a trecut prin clipele grele ale războiului din Algeria. Fapt care mi-a amintit de războiul nostru de independenţă din Mexic. Dar la noi, creolii au luptat alături de indieni; ca şi cum, în timpul războiului, arabii din Algeria s-ar fi unit cu ceilalţi arabi. Aici se află deosebirea în istoria popoarelor noastre.

Acestea fiind zise, recitindu-l pe Camus, am fost frapat de simpatia lui faţă de arabi, dar şi mai mult m-a frapat la el necunoaşterea culturii lumii islamice. A vorbit minunat de trecutul grec sau roman, a descris natura cu talentul unui poet; dar gîndirea arabă îi era străină. Această lacună mi se pare a fi un efect al colonialismului. Chiar dacă el nu era conştient de asta, el care nu credea decît în fraternitate." **(MaV)**

Bon de lectură

MARGUERITE YOURCENAR

Alexis sau tratat despre lupta zadarnică

Traducere de Petru CREŢIA
Humanitas, 1994, 127 p., 1800 lei

Ca o apă care curge

Traducere de Laurenţiu ZOICAŞ
Babel, 1994, 182 p., 1400 lei

Marguerite Yourcenar este o scriitoare dificilă, în sensul că la ea emoţia estetică are aceeaşi pondere cu volumul de informaţie; construcţiile sale romaneşti se ridică pe temelia unei uriaşe documentaţii asupra căreia o simţim aplecată cu pasiune, cu aviditate, cu sentimentul datoriei de a valorifica moştenirea culturală a umanităţii şi, lucru destul de rar, în opera ei, analiza psihologică, dezbaterea de conştiinţă sînt cu atît mai interesante cu cît sînt mai strîns raportate la un anumit context istoric.

Deşi, în **Alexis** - roman de tinereţe al scriitoarei, publicat prima dată în 1929 -, acest aspect este mai puţin evident, el nu este cîtuşi de puţin neglijabil, după cum reiese din explicaţia pe care ea însăşi o oferă în prefaţă pentru hotărîrea de a nu fi modificat textul în vederea reeditării din 1963: "Cartea aceasta a rămas cum a fost (...) din cauza caracterului foarte personal al unei confesiuni strîns legate de un mediu, de o ţară (Boemia de Nord) acum dispărută de pe hărţi, impregnată de vechea atmosferă a unei Europe centrale şi franceze. Să fi schimbat ceva ar fi însemnat să alterez acustica scrierii." Problema lui Alexis este aceea de a refuza minciuna unei vieţi conjugale cu aparenţele normalităţii şi ale fericirii, pentru a se supune destinului său ce îl hărăzise unei iubiri condamnate de normele sociale, aceea pentru o fiinţă de acelaşi sex. Confesiunea, sub formă de scrisoare de despărţire, oscilează între resemnare şi revoltă în tiparele unui stil pur şi abstract care, pe durata scrierii, pune pasiunii surdina celei mai decente lucidităţi. Dincolo de profunzimea introspecţiei, cartea este interesantă tocmai pentru opţiunea stilistică motivată de autoare tot în prefaţă, iar traducerea lui Petru Creţia reprezintă, probabil, soluţia ideală pentru transpunerea acetui stil de o rară frumuseţe şi precizie în limba română.

Anna soror..., prima din cele trei povestiri grupate sub titlul **Ca o apă care curge** este, ca şi **Alexis**, tot o operă de tinereţe a scriitoarei (1935): locul acţiunii i-a fost inspirat de un sejur la Neapole, iar subiectul, dragostea incestuoasă dintre cei doi fraţi, Miguel şi Anna, i-a fost dictat după cum spune ea însăşi de faptul că "incestul există în stare de posibilitate omniprezentă în sensibilitatea umană", continuînd să rămînă "imposibil de mărturisit şi aproape imposibil de dovedit chiar şi atunci cînd îi bănuim prezenţa." În acest caz, pentru a sublinia tensiunea dintre pasiunea eroilor şi fervoarea lor religioasă, momentul istoric ales este cel al Contra-Refomei, iar timpul propriu-zis al consumării dramei - Săptămîna Mare, un ajun de Paşte.

Pentru celelalte două povestiri cuprinse în volum, **Un obscur** şi **O dimineaţă frumoasă** a căror formă definitivă, mult modificată faţă de cea iniţială, datează din anii 1979-'81, Olanda secolului al XVII-lea, viaţa din insule, călătoriile nu servesc de astă dată atît unei dezbateri morale cît mai ales analizării unor modalităţi de cunoaştere. În legătură cu Nathanael, personajul principal din **Un om obscur**, interesant de reţinut este că ideea creării lui datează din aceeaşi vreme cu cea a creării lui Zenon din **l'Oeuvre au noir***; "foarte curînd, cu o precocitate care mă uimeşte pînă şi pe mine, imaginasem doi bărbaţi, profilîndu-se destul de vag pe fundalul fostelor Ţări de Jos: Zenon avid de cunoaştere, pătruns de toate fiolosofiile şi culturile timpului său, pe toate respingîndu-le pentru a trudi la crearea unora proprii, iar Nathanael lăsîndu-se în voia soartei, îndurător şi îndolent pînă la pasivitate, dar înzestrat cu un suflet curat şi drept ce îl ţine departe de tot ceea ce e fals sau inutil; moare tînăr, fără să se plîngă, fără să se mire, la fel cum a trăit."

O dimineaţă frumoasă, intitulată şi "fantezie de cîteva pagini", este scrisă într-un stil alert, mai puţin grav decît al precedentelor şi, gîndită fiind ca o urmare la **Un om obscur** (Lazarus, personajul principal, este fiul lui Nathanael), completează imaginea celui ce descoperă lumea doar prin experienţă şi intuiţie, cu cea a copilului Lazarus care se angajează într-o trupă de actori, fascinat de multiplele posibilităţi de cunoaştere oferite de deghizarea teatrală.

Desigur că cele trei povestiri din volumul recent apărut la editura Babel sînt frumoase în sine şi beneficiază de o bună şi fidelă traducere, dar, publicate fără prefaţa ce le însoţeşte în ediţia Pleiade a operelor romaneşti ale lui Marguerite Yourcenar, ne lipsesc de plăcerea de a pătrunde în intimitatea creaţiei acestei scriitoare, descoperindu-i, pe lîngă plăcerea de a povesti, pe cea de a-şi împărtăşi experienţa literară, de a oferi date în legătură cu avatarurile textelor sale, cu relaţiile dintre ele, foarte interesante în cazul acestor trei povestiri, cu sursele sale de inspiraţie şi cu motivaţia subiectivă sau obiectivă a alegerii unui subiect sau altul.

Marina VAZACA

---

* Amintim că **l'Oeuvre au noir** a apărut în 1971 la editura Univers, cu titlul **Piatra filosofală**, în excelenta traducere a Sandei Oprescu. Poate că o reeditare a acestui roman, însoţită de astă dată şi de nota autoarei, ar fi binevenită pentru a reactualiza în memoria cititorilor români latura majoră a operei lui Marguerite Yourcenar.

COSTINEŞTI '94

Neînvinsă-i parabola pretenţioasă şi Suedia

După ce echipa de fotbal a ţării a pierdut meciul cu Suedia, Festivalul filmului de la Costineşti a vrut să ajungă la a 17-a ediţie. El s-a luptat cu o întrebare venită din public şi adresată regizorului Laurenţiu Damian: "Secvenţele în care lumînările nu pîlpîie cînd afară e viscol şi se sting cînd e deplină linişte se pot citi ca mesaje cinematografice sau gafe?" O parte dintre filmele proiectate au îmbrîncit pe scări această întrebare ca ea să nu mai fie repetată. Că Laurenţiu Damian era el însuşi nedumerit de aceste detalii pierdute de sub controlul său regizoral tiranic, împinge situaţia în sublim. Pentru că "Eminescu - truda întru cuvînt" a reprezentat o recitire a poetului nepereche, ermetică, simbolică doar pentru regizor: parabolic cetos, încărcare maximă a prim-planurilor (naturi moarte cu obiecte banalizate) inventarea unui text poetic în stil eminescian, care face corp comun cu vorbele poetului. Intrucît Festivalul a fost internaţional, cineastul ermetic a putut să se compare. Americanul R. Minnich în "Next time everything will be better" îşi pune personajele să caute o statuie tocmai bună de aruncat în aer. Că s-a dorit o metaforă a protestului tînăr împotriva valorilor bătute în cuie, asta o spune publicul grijuliu să-şi identifice lecturile de acasă cu imaginile de pe perete. După o suită de astfel de instrumente dezacordate ("Maria Ioana", regia: Cristian Juncu; "Triumfalnica", r: O. Grigoriu), am căutat neliniştiţi măcar poveştilor, fără nici o pretenţie de artă, dar măcar liniştiţi că nu mai vedem operaţii pe cord deschis de cîine, clip publicitar la crucile din Cimitirul Eroilor ("Epilog", r: C. Gâdinceanu) sau act sexual descoperit la cimpanzei ("Eva", r: Didier Dheurle); "figuri" necontrolate ale teribilismului dintotdeauna. Şi ne-am ocupat timpul cu desenul animat: "Mizerabilii" al lui Thibaut Chatel, "Portret în profil" al lui Serghei Bukovski (descoperirea de către artistul plastic a modelului exotic). În rîndul documentarelor de tot felul (care înşiruiau exodul saşilor, masacrarea evreilor în lagăr, peisaj monoton la şapte ani după catastrofa de la Cernobîl) am remarcat dilematicul ghid din războiul de la Sarajevo ("Călăuză la Sarajevo", film de Cătălina Fernoagă şi Gabriela Ionescu), noi ipoteze de interpretare a operei lui Brâncuşi aruncate în joc de către Cornel Mihalache ("Sculptorul"), explicaţia limitei sorţii implacabile peste care nu a putut trece Călin Nemeş ("Jurnalul unui păpuşar de provincie", r: Marius Şopterean), derizoriul furt al petrolului cu găleata ("Tristeţea aurului negru", r: Sinisa Dragin) şi alternarea portretului "în ramă" cu cel de "basorelief" realizată de Alexandru Solomon în "Duo pentru paoloncel şi petronom". Mînuitori ai grotescului bine temperat au fost C.M. Zvigulski ("Prelude") şi Vali Hotea ("Marea aventură"). „Trecute vieţi de doamne şi domniţe" au reconstituit lung-metrajele aflate în concurs. Tensiunea narativă a filmului "Trahir" (r. Radu Mihăileanu) se constituie din suprapuneri succesive de aparenţă şi esenţă, tipar preluat din tragedia greacă. Gustul de melodramă al publicului de la miezul nopţii din Amfiteatrul Costineştiului a fost satisfăcut de "La ardilla roja" (r. Julio Meden). Romantismul fierbinte şi proaspăt al re-constituirii individuale şi luptele clasice pentu putere construiesc inteligent un nou "Kaspar Hauser" (r. Peter Sehr). În timp ce Ioan Lazăr (trimisul "Evenimentului zilei") remarca relaţia intimă dintre o ţărancă şi o capră; "Anchoress" (r. Chris Newby) s-a derulat ca un nou proiect al tratatului despre conflictul dintre individul iscodind misterul divin şi instituţia medievală a bisericii. Pe drept, el a obţinut premiul pentru cel mai bun film. Şi-n cazul filmelor de lung-metraj, ne-am aflat în situaţia paradoxală a scăpării operei din mînă. Aşa se întîmplă cu "Neînvinsă-i dragostea" (r. Mihnea Columbeanu). Regizorul a mărturisit în conferinţa de presă că acest film nu-l reprezintă. Să-l înţelegem: s-o fi trezit că se proiectează un film despre care lumea vorbeşte că-i al lui. Dumnealui a operat pe un fapt divers preluat din Bulina domnului Cristoiu: eroina ameţită de diazepamuri este dusă la morgă, unde e violată de spălătorul de cadavre şi retrezită la viaţă. Cînd te lupţi cu asemenea subiecte, te trezeşti cu trei fire epice pe care nu ştii cum să le împleteşti şi atunci, la repezeală, te trezeşti că le înnozi. În rest, Costineştiul l-a descoperit încă o dată pe Tudor Caranfil în papucii săi întrebători de plastic, i-a oferit un resort de plastic copilului Danei Duma şi al lui Călin Căliman, s-a întins cît de mult ca să cuprindă schimbul de mingi de tenis dintre Maia Morgenstern şi fiul ei, a îndurat vocea crudă, prea critică a lui Cărmăzan şi a mai găsit către sfîrşitul festivalului cîte un pat pentru "necazaţii" Alexandru Solomon, regizorii basarabeni şi francezi.

Eugen ISTODOR

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

© Makara Lehel

Fundaţia Volkswagen

Burse în Germania pentru tineri oameni de ştiinţă din Europa răsăriteană

Primii 10 oameni de ştiinţă tineri au venit în anul 1993 la şcolile superioare germane. Pînă în anul 1998, Fundaţia Volkswagen doreşte să înlesnească unui număr de 300 de tineri doctori din statele baltice, din Bulgaria, Polonia, republicile Cehă şi Slovacă, din Ungaria şi România o şedere de o jumătate de an în Germania, pentru scopuri de cercetare.

Cu excepţia medicinei clinice se pot alege toate domeniile. Bursele aprobate pentru anul 1993 au fost acordate în proporţie egală cercetătorilor din domeniile ştiinţelor naturii şi culturii. Principial urmează a fi favorizaţi însă reprezentanţii disciplinelor spirituale, acestea fiind deosebit de puternic influenţate - atît în cercetare cît şi în învăţămînt - prin schimbările cauzate de procesul reformator. După părerea Fundaţiei, însemnătatea lor este decisivă în reorientarea societăţilor.

Cu desfăşurarea programului de promovare a fost însărcinată "Conferinţa academiilor germane de ştiinţe", cu sediul la Mainz. Fiecare cerere de bursă trebuie avizată de un profesor universitar din Germania, care se ocupă de acest program. Pe lîngă activitatea sa concretă de cercetare, bursierul urmează să predea la institutul de învăţămînt superior care-l găzduieşte. Intenţia este, ca tinerii savanţi să cunoască, pe cît posibil la începutul carierei lor, problematica şi metodele pedagogice uzuale la universităţile germane şi, concomitent, să prezinte studenţilor germani instrumentarul metodologic din ţara lor.(INTER NATIONES)

Colegiul Noua Europă

În urma concursului ce a avut loc la 7 mai a.c. în Bucureşti (cu un Consiliu profesoral format din Pr. Dr. Wolf Lepenies - Berlin, Pr. Dr. Horst Bredekamp - Berlin, Pr. Dr. Iso Camartin - Zürich, Acad. Pr. Dr. Virgil Constantinescu - Bucureşti, Pr. Dr. Marian Papahagi - Cluj, Pr. Dr. Gabriel Liiceanu - Bucureşti, Pr. Dr. Andrei Pleşu - Bucureşti) Colegiul Noua Europă a acordat următoarele zece burse pentru anul universitar 1994-1995:

1. **Irina Bădescu** - Teritorii ale fromânei
2. **Virgil Ciocâltan** - Europa în timpul cruciadei tîrzii: unitatea continentului în realitate şi închipuire
3. **Virgil Ciomoş** - Timp şi eternitate la Aristotel - interpretare fenomenologică
4. **Andrei Cornea** - Turnirul Khazar. Studiu asupra posibilităţilor de comparare a culturilor
5. **Kertesz Andrei** - Arta plastică a minorităţilor germane
6. **Oana Sălişteanu-Cristea** - Discursul puterii în perioada post-totalitară. O perspectivă lingvistică
7. **Elena Siupiur** - Universităţile germane şi formarea intelectualilor în România şi în ţările sud-estului european în sec. al XIX-lea
8. **Dan Sluşanschi** - Noţiuni-cheie din documentele mediolatine privitoare la Europa răsăriteană a jumătăţii a doua a veacului XV
9. **Roxana Sorescu** - Ideea de Europa în cultura română
10. **Cătălina Velculescu** - Simbolica animalieră în cultura română veche

Scrisoare din Europa

Mulţi politologi germani sînt de părere azi că, în Germania de Est, nu a avut loc o revoluţie propriu-zisă şi căderea Zidului a marcat punctul culminant al unei evoluţii fireşti şi previzibile, de vreme ce "statul dăduse faliment, industria dăduse faliment, nu mai existau bani şi astfel nu mai rămăsese nici un mijloc de a stăvili exodul est-germanilor, poate doar un masacru în masă". Mai mult chiar, nu puţini sînt cei care, asemeni scriitorului Henryk Broder, să susţină "teoria unei revoluţii Stasi", din moment ce redutabilele servicii de informaţii est-germane puteau prevedea lesne schimbările ce aveau să vină şi au vrut să joace un rol profitabil în "evenimente".

Oricare ar fi situaţia - incomplet elucidată, în ciuda eforturilor Comisiei Geiger -, un lucru e sigur: prin activitatea celor aproximativ 300.000 de informatori - activitate concretizată, bunăoară, în cele peste 36.000 de pagini în dosarul poetului Wolf Biermann sau în cele 600 de nume consemnate în dosarul Christei Wolf, ceea ce înseamnă, virtual, că fiecare cunoscut al scriitoarei era fie supravegheat de un informator, fie el însuşi informator -, Stasi controla în amănunt şi eficient viaţa cotidiană a germanilor, exercitînd "un asalt, în sensul cel mai profund, cel mai intim, îndreptat împotriva căminului, a păcii din fiecare familie".

Odată cu deschiderea dosarelor Stasi, deşi se vorbea frecvent de iertare, reconciliere şi toleranţă, s-a pus în mod acut problema raportului între informatori, precum Sascha Anderson, - care adesea susţin că nu au săvîrşit nici un rău, că şi-au "protejat" prietenii dînd informaţii benigne despre ei -, şi victimele lor - ale căror vieţi au fost, nu rare ori, distruse. (I.C.)

"Economia de piaţă" a dosarelor Stasi

Vest-germanii au crezut întotdeauna că activitatea dusă de Stasi era un "triumf al puterii statului" - rodul unui impuls birocratic nemţesc, dus pînă la nebunie -, dar, cînd au deschis porţile pe Normannenstrasse, au descoperit mai multă nebunie decît birocraţie în arhivele de acolo. Cele mai importante dosare dispăruseră - pierdute în tîrgul făcut între Stasi şi "revoluţionari", prin care Stasi a primit dreptul să distrugă dosarele propriului activ în schimbul accesului la dosarele cifrate ce priveau orice alte persoane. Iar dosarele cele mai spectaculoase începuseră deja să circule. Au început să iasă la suprafaţă în primăvara lui 1990, în timpul alegerilor libere din Germania de Est, atunci cînd un avocat din Rostock, Wolfgang Schnur, aflat în fruntea unui nou partid intitulat "Deşteptarea Democratică", a fost acuzat ca informator. Schnur s-a retras din alegeri şi a dispărut într-un spital, după care a reieşit clar că dosarele Stasi deveniseră o mare afacere politică!

Era o piaţă deschisă, şi în acele zile o piaţă dominată de Stasi, pentru că mulţi dintre lucrătorii serviciilor secrete îşi părăsiseră birourile luînd cu ei tot ce puteau duce - de obicei, pe lîngă dosarele despre propriile lor persoane, şi pe cele care puteau fi vîndute sau folosite pentru şantaj. Informaţiile pe care le deţineau reprezentau un fel de valută forte ce putea cumpăra mărci vest-germane şi protecţie.

Iar Bonn-ul era primul interesat şi de obicei obţinea informaţiile dorite direct de la sursă - Ministerul de Interne est-german. Presa plătea pentru ele. Gazetele cheltuiau sute de mii de mărci pe dosare care erau oferite de oricine, de la orăşeni indignaţi pînă la bătrîni agenţi Stasi care voiau să-şi asigure pensiile lucrînd cu "brokeri" de informaţii - o nouă şi curioasă îndeletnicire pe piaţa vest-germană de informaţii, care crea un fel de piaţă neagră legală - comercializînd secretele altora. Ziarele conservatoare, care se aşteptau ca stînga să cîştige, cumpărau dosarele candidaţilor de stînga. Presa liberală, care se aştepta ca dreapta să cîştige, cumpăra dosarele candidaţilor de dreapta. **Der Spiegel**, care avea bani, cumpăra dosare despre toată lumea, fiindcă nu se ştie niciodată... Rudolf Augstein, care editează **Der Spiegel**, se pare că a plătit o sută de mii de mărci pentru statele de plată ale serviciilor secrete - o listă de nume cuprinzînd 96.000 de agenţi şi ofiţeri Stasi. S-a întîmplat însă că lista a fost comercializată pe piaţa neagră cu cîteva zile înainte ca Augstein să o poată publica. A fost vîndută de altcineva pentru o sumă mai mică decît o treime din cea plătită de el. Lumea a fost amuzată, dar - fapt demn de subliniat - nimeni nu a avut nimic de spus în legătură cu etica traficului de informaţii. Singura persoană care a încercat să facă totuşi ceva a fost un pictor din Erfurt, pe nume Matthias Büchner, care a dispărut cu dosarele din Erfurt, trimiţînd vorbă din cînd în cînd că le păstra la loc sigur pînă ce victimele Stasi vor fi libere să le citească primele. Acum el este cel acuzat de a fi lucrat pentru Stasi.

Multă lume dorea să vadă dosarele Stasi. Pînă la 3 octombrie 1990, cînd dosarele au fost oficial "transferate" din Germania de Est în "Germania", iar Comisia Stasi le-a încuiat şi a angajat 15.000 de soldaţi să le păzească, mulţi oameni pur şi simplu au intrat în sediul Stasi din localitatea respectivă, au dat de prieteni printre "ocupanţi" şi au plecat apoi luînd cu ei dosarele pe care le vroiau. Vest-germanii au tras concluzia că aşa ceva nu s-a putut petrece niciodată în "Germania". Cînd le-au spus est-germanilor că, de fapt, corect şi legal ar fi fost să aştepte să se dea o lege în acest sens, astfel încît oricine să poată avea acces la arhive, est-germanii au declarat că vest-germanii vorbesc ca nişte poliţişti.

Mulţi dintre politicienii din opoziţie l-au urmat pe Wolfgang Schnur, dispărînd în anonimat. Ibrahim Böhme, conducătorul social-democraţilor est-germani, a fost demascat ca informator şi silit să părăsească degrabă arena politică. Lothar de Maizière, conducătorul creştin-democraţilor est-germani - şi prim-ministru al Germaniei de Est din aprilie 1990 pînă la unificare, în octombrie, a fost şi el demascat şi silit să se retragă. Odată ce dosarele au fost deschise, zvonurile au dobîndit acoperire "legală". Pînă în acel moment, anumite suspiciuni priveau oamenii care fuseseră în mijlocul "revoluţiei" - oameni din Neues Forum, mişcarea civică ce, din motive practice, a guvernat Germania de Est în primele luni după prăbuşirea Zidului. Unele bănuieli îi vizau pe cei cîţiva comunişti în care toată lumea avea încredere. Gerhard Riege, fost deputat comunist în Bundestag, s-a spînzurat după ce a fost acuzat ca informator. Scrisoarea pe care a lăsat-o - în care spunea: "Mă tem de opinia publică... influenţată de mass-media şi faţă de care nu mă pot apăra" - a fost citită public de conducătorul partidului său, Gregor Gysi, ulterior suspectat şi el de a fi fost informator. Wolfgang Berghafer, ultimul primar comunist al Dresdei, a colaborat cu Stasi. Doi dintre cei cinci noi preşedinţi de **Länder** din Germania de Est au fost colaboratori Stasi. Singurul preşedinte de **Land** est-german rămas pe post astăzi este un avocat luteran, pe nume Manfred Stolpe, preşedintele Brandenburg-ului. Stolpe a fost legătura dintre Biserica luterană şi statul comunist. Vorbea în permanenţă cu cei de la Stasi şi, uneori, spune el, mai "salva" cîte un disident, sugerînd ca acesta să fie trimis în Germania de Vest. Acum este acuzat că a dat informaţii sub numele conspirativ de **Secretarul**. "M-aş fi întîlnit şi cu dracul, dacă ne-ar fi ajutat în vreun fel". Stolpe este încă îndrăgit printre vechii disidenţi est-germani. Era ca Sascha Anderson - ultima persoană pe care cineva ar fi bănuit-o. Nu se încadra în nici unul din stereotipurile pe care germanii le aveau despre informatori; şi nici nu părea să aibă nimic comun cu faimoasa definiţie dată de Sartre colaboraţionismului ca **hégélianisme mal compris**. Sartre considera că informatorii erau fie fiinţe marginale, lipsite de curajul de a face disidenţă, fie idealiste, lipsite de curajul de a crede, fie individualiste, lipsite de curajul de a fi libere, dar ceea ce toţi informatorii aveau comun era iluzia că sînt "realişti". Stolpe era un realist. Se prea poate ca şi Anderson să fi crezut acelaşi lucru despre sine.

O persoană "estică"

Wilfriede Maas mai are încă atelierul de pe Schönfliesserstrasse. Este un spaţiu mare, întortocheat, cu două roţi de olărit şi vreo două cuptoare de ardere, camere de uscat şi expoziţie şi debarale pline cu vase pictate de diverşi pictori, cunoscuţi de-ai ei. Atelierul se află într-un loc dosnic, în fundul curţii unei vechi clădiri din Prenzlauer Berg şi, cînd veneai aici pentru prima oară, nu-l puteai descoperi decît după afişul de lîngă uşă. Afişul reprezenta fotografia mărită şi răsturnată a unui om gol aflat într-o cadă de baie. Wilfriede are 49 de ani şi este ceea ce majoritatea germanilor ar numi o persoană "estică". Este o fiinţă blîndă, nu poartă podoabe, cu excepţia unui cercel de argint în urechea dreaptă, şi se comportă cu o desăvîrşită naturaleţe. Unul dintre prietenii ei - un scriitor din Prenzlauer Berg - mi-a spus că Wilfriede este ca o "roşie organică", nu se potriveşte în ladă alături de celelalte roşii impecabile, după toate standardele comerciale, şi trebuie luată şi apreciată în sine.

Wilfriede lucrează la roata de olărit îmbrăcată într-o pereche de jeans vechi şi bocanci de munte, cu un şorţ de doc pătat de lut, iar iarna reuşeşte să se încălzească purtînd o pereche de ciorapi groşi făcuţi în casă şi cu ajutorul a două sobe electrice. Părul scurt şi lins este pieptănat cu cărare într-o parte şi dat după urechi; nu se machiază niciodată. Are două cute adînci între ochi şi sprîncene proeminente. Asta face să pară tot timpul foarte concentrată, sau chiar supărată, dar în realitate este o făptură blajină - chiar placidă - care nu şi-a dorit nimic altceva decît "o viaţa marginală liniştită" în Republica Democrată Germană, o viaţă lipsită de bani şi ambiţii şi, desigur, fără presiunile acelui misterios şi angoasant fenomen occidental numit "piaţă". Şi-a construit viaţa aşa cum şi-a construit atelierul, aranjînd şi rearanjînd şi obişnuindu-se cu lucrurile care se petreceau. Cînd Sascha Anderson s-a hotărît să locuiască la ea, a divorţat de soţul ei, Ekkehard, şi s-a mutat în apartamentul de vis-à-vis, ca să-şi păstreze familia - aveau un băiat şi o fată - la un loc. Cînd a avut nevoie de spaţiu ca să-şi expună ceramicele, s-a extins şi în apartamentul alăturat, a desfiinţat toaleta şi a împrăştiat pe podea nisip şi pietre, ca într-o grădină japoneză. Cînd zidul s-a prăbuşit şi atelierul a devenit un «business», şi-a transformat dormitorul într-o cameră de expoziţii şi s-a mutat în cîteva camere libere de pe hol. În noiembrie 1989 plătea o chirie de 240 mărci pe lună şi existenţa îi era asigurată, pentru că era oficial înregistrată ca «mică industrie meşteşugărească privată». Acum chiria este de peste 1400 mărci. Depinde de o subvenţie anuală de la senatul berlinez - care a hotărît că Wilfriede Maas reprezintă o «importanţă culturală» pentru noul Berlin, şi a transformat galeria într-un **Werkstatt** -, precum şi de vînzarea ceramicelor pe care le pictează prietenii ei artişti cînd expun la atelier, şi de procentul încasat pentru aceasta. Wilfriede nu s-a aşteptat niciodată ca Zidul să se prăbuşească, deşi întotdeauna a visat la călătorii şi chiar a vrut să plece pentru o lună, în 1987, cînd un unchi din Germania de Vest a împlinit 75 de ani; cînd cererea i-a fost respinsă, a fost profund dezamăgită. De asemenea, nu s-a aşteptat niciodată ca Sascha Anderson să o trădeze, deşi nu a fost deloc surprinsă, pentru că în realitate chiar şi după cinci ani de trai comun în Prenzlauer Berg, «nu ne cunoşteam cu adevărat». Ralf Kerbach, care a locuit la Ekkehard Maas, afirmă că Wilfriede era o victimă a sistemului lui Sascha Anderson şi a sistemului din Germania de Est. Ralf Keerbach este de părere că «experienţele diverse» care au făcut din el o persoană occidentală, iar din Wilfriede o persoană estică reprezintă tot un zid înălţat între ei, la fel de real ca şi Zidul adevărat - şi că zidul dintre cele două mentalităţi este foarte înalt în Germania şi va rămîne aşa şi în următorii zece-douăzeci de ani.

Atelierul lui Wilfriede era faimos. Era primitor şi confortabil. Avea canapele vechi şi moi de catifea, şi farfurii cu prăjiturele şi pisici de pripas şi o devălmăşie de cesti şi cărţi şi jucării şi haine, şi multă căldură - şi nici acum nu este mult diferit, cu unele excepţii... Cei care se adunau aici considerau atelierul un loc de întîlnire clandestin şi Anderson îl numea uneori «un salon în tradiţia franceză», dar ceea ce-i atrăgea era de fapt confortul unui cămin excentric. Se aşezau în jurul mesei rotunde pe care Wilfriede o numea întotdeauna «sufrageria» sa şi o priveau cum, împreună cu prietenii săi, decora ceramicele şi se simţeau flataţi de grija şi interesul pe care li-l arătau femeile din preajmă. Căci prezenţele feminine nu lipseau din atelierul lui Wilfried. În anul în care Sascha Anderson s-a mutat acolo, prietena lui Wilfried, Petra Schramm, care este acum una din partenerele ei, bătea la maşină manuscrisul **Casandra** al Christei Wolf. Petra susţine că pînă în momentul cînd a terminat dactilografierea şi romanul **Casandra** a fost publicat, cel mai apropiat contact cu mişcarea feministă din Prenzlauger Berg a fost un exemplar de contrabandă din romanul lui Marilyn French, **The Women's Room**, pe care cineva a reuşit să-l aducă pe ascuns din Germania de Vest.

Urmarea o vom publica în numerele ulterioare ale revistei

Jane KRAMER

Text apărut în The New Yorker, 1992

Selecţie şi traducere de Ilieş CÂMPEANU

ECOLOGIA FRANCEZĂ PRO ŞI CONTRA

Alte porunci

Cei mai isteţi au aflat de cîtva timp: Dumnezeu e mort. Alţii la fel de bine informaţi nu ignoră că Marx e în aceeaşi situaţie. Dimpotrivă, Verzii o duc destul de bine. Fără îndoială, o parte din vitalitatea lor se trage din aceste cadavre ilustre.

Şi chiar dacă Verzii se prezintă în chip de constelaţie, risipiţi, nu ca un grup omogen, nu înseamnă că nu se supun aceloraşi porunci. Se adună în jurul unui număr de ipoteze, de critici, de propuneri care permit reconcilierea unui filosof nazist cu un acadamician foarte popular, a unui mareşal al Franţei cu un inginer agronom. Îi vom regăsi asociaţi pe un fost ofiţer german din trupele de ocupaţie ale Franţei cu un fost combatant din Mai '68. La banchetul ecologist pot fi întîlniţi Heidegger şi Michel Serres, Philippe Pétain şi Antoine Waechter, Ernst Jünger şi Felix Guattari. Toţi sînt convocaţi pentru promovarea unei mistici noi: reacţionari, ingenui, neostîngişti pledează pentru o morală de schimb, pentru o etică, să-i zicem postmodernă, într-un cuvînt o ideologie care să-i înlocuiască pe Marx şi pe Dumnezeu, destul de slăbiţi în ultimul timp.

Axul pe care se construieşte acest nou proiect este critica tehnicii. Anul 1635 ar putea fi considerat data de naştere a erei tehnologice şi a modernismului; atunci a fost publicat **Discursul asupra metodei** în care Descartes spunea că omul e "stăpînul şi posesorul naturii". În realţia care îl uneşte pe om cu lumea, primul este considerat dominator, iar cea de a doua în serviciul său. Pe acest model s-au construit de-a lungul secolelor raporturile dintre indivizii subiecţi şi natura obiect.

Primul cusurgiu a fost Rousseau, acest genevez bilios care-şi propunea "s-o facă pe ignorantul" şi să "blameze ştiinţele". Elveţianul nostru paranoic va denunţa laolaltă imprimeriile şi luxul, comerţul şi banii, teatrul şi gastronomia, activitatea intelectuală şi pe filosof, toţi vinovaţi de a fi corupt civilizaţia şi de a fi acoperit cu nori negri Edenul social de dinainte de proprietate. În acelaşi timp cu ajutorul imprimeriilor, filosoful îşi va comercializa cărţile în care lăuda meritle rusticităţii, ale ignoranţei, ale muncii manuale, pe ţăran şi pe plugar. Cam peste două secole, după Vichy, lăudătorii naturii bune şi frumoase vor cînta la aceeaşi trompetă şi ariile de concert vor fi aceleaşi. Vocabularul modern e introdus cu zgîrcenie. Vor fi stigmatizate creşterea, productivitatea şi consumul. O scolastică nouă pentru o epocă nouă.

Sub forma variaţiunilor pe tema raţiunii bucolice, apostolii ecologiei se vor sacrifica pentru un catehism ale cărui păcate sînt evidente şi precise. În filonul criticii proiectului cartezian, primul credo este "Să refuzi modernitatea". Imperativ categoric, poruncă divină din care decurge aproape totul. Strîngînd ierburi, Rousseau descoperă în mijlocul a ceea ce el credea a fi o pădure virgină, pură şi sălbatică zornăitul unei filaturi instalate mai jos de locul unde se afla el. Mînie şi disperare. Inaugura alergiile care pot fi diagnosticate astăzi la ecologişti în legătură cu aeroporturile şi austostrăzile. Elogiu pentru omul cavernelor şi al neoliticului care îi reuneşte pe Joseph Delteil şi Raoul Vaneigem.

Al doilea credo: "Să cauţi puritatea". Ecologistul se înfăţişează sub forma veche a impecabilului, în sens religios, a virginităţii fără pată, a purităţii. A curăţeniei. Împărtăşeşte această idee cu Frontul naţional, obsedat la rîndul său de fantasma imaculării aplicată în registrul social. În acelaşi mod, ecologistul foloseşte metafore medicale pentru a caracteriza starea corpului social. Societatea este coruptă, vătămată, bolnavă: trebuie lecuită, trebuie să i se dea medicaţia care îi va reface vitalitatea, sănătatea, forţa.

Ecologistul îşi alcătuieşte un tabel foarte maniheist în care înscrie pe două coloane ce e curat şi ce e murdar. E curat la ţară, aerul pur al cîmpiei şi al pădurii şi bineînţeles ţăranul care se află acolo; e murdar oraşul, aerul său viciat de gazul carbonic, betonul, oamenii care se află acolo, orăşenii nevrozaţi, psihotici, depresivi, rîioşi, chelboşi, astmatici, eczematoşi, scrofuloşi, dacă e să ne luăm după patologia urbană, aşa cum a fost ea descrisă de Antoine Waechter în cartea lui **Desenează-mi o planetă**. Îi regăsim alături pe cei doi academicieni, Philippe Pétain şi Michel Serres, care vor glorifica, aproape cu aceleaşi cuvinte, ţăranul şi virtuţiile lui: bunul-simţ şi forţa, simplicitatea şi răbdarea, curajul şi eroismul. Michel Serres e dezolat că a dispărut ştiinţa de a mînui sapa şi de a lucra cu lopata, aceste instrumente care au favorizat fără îndoială dezvoltarea inteligenţelor sănătoase. O, timpuri binecuvîntate ale şantierelor tineretului şi ale lagărelor de reeducare maoiste, epocă glorioasă a sapei şi tîrnăcopului, cînd se visa o societate pură, sănătoasă şi viguroasă, debarasată de paraziţi. Cît de tenace este acest mit nazist, petainist, ecologist şi cîteodată stîngist, al ţăranului care poate regenera corpul social.

De unde şi al treilea credo: "Să idealizezi trecutul". Şi pe acest teren se întîlnesc cartografi excelenţi, specialişti în istorie locală, cluburile vîrstei a treia, neofasciştii Frontului naţional şi majoritatea ecologiştilor. Dacă se continuă aşa, mîine va fi catastrofa; nici astăzi nu e prea grozav; ieri era atît de bine! Vremurile fericite ale batozelor mecanice şi ale lămpilor cu petrol, ale bistrourilor conviviale şi ale lăutarilor. Frontul naţional îşi propune să nu mai subvenţioneze arta modernă ci arta şi tradiţiile populare: aşa reiese din proiectul lor cultural. Ecologiştii jubilează pînă la extaz în faţa grupurilor folclorice, a muzeelor ecologice, a reconstituirilor serbărilor de altădată. Bătrînii petainişti şi foştii stîngişti stau sub aceeaşi prelată, în faţa aceloraşi estrade, hrănind aceleaşi nostalgii. Tînjesc după epoca în care se transmiteau gesturi, obiceiuri şi tradiţii care cristalizau o sensibilitate, ba chiar o cultură. Iată şi rădăcinile... De unde şi al patrulea credo: "Să-ţi iubeşti rădăcinile". Ecologistul are simţul Gliei, al Rădăcinilor. El se trage mai întîi dintr-un sat şi apoi îşi lărgeşte perspectiva ca să vadă cantonul şi în cele din urmă departamentul. Regiunea îţi dă identitatea. Waechter a elaborat teoria: graiul, accentul, arhitectura, gestul, totul are un gust specific. Fiecare individ este o plantă care a crescut la umbra propriei clopotniţe.

Această înrădăcinare creează ciudate extazuri, ecologistul fiind dispus la sacrificii oferite divinităţilor păgîne. De unde, un al cincilea credo: "Să venerezi natura". Ecologistul începe prin personalizarea naturii, apoi o umanizează pentru a o dota cu sentimente şi afecte omeneşti: ea suferă, se răzbună, se supără. E foetusul care pluteşte în cosmos, cum a observat în ultimele sale cercetări stelare Michel Serres. (...)

Mai e nevoie să precizăm că la fel ca în orice religie, se presupune o revenire în forţă a idealului ascetic, se face un elogiu al renunţării, o readucere la zi a conştiinţei vinovate şi a culpabilităţii? Să formulăm deci ultimul credo ecologist: "Să cultivi culpabilitatea". Cum să fii fericit, să te bucuri, să fii vesel, cînd vidrele nu se mai înmulţesc, cînd broaştele rîioase sînt ameninţate de autostrăzi şi stratul de ozon a devenit poros ca un şvaiţer? Antoine Waechter descrie tragedia lumii moderne în versiunea mamiferelor, a batracienelor şi a gazelor rare. Dar **Desenează-mi o planetă** e şi mai nemiloasă şi adaugă: calota glaciară se topeşte, creşte cursul fluviilor, creşte temperatura, efectul de seră, deşertul avansează. Şi toate din vina mea. Nu fac nimic pentru a împiedica această catastrofă: spray-ul meu de ras a deschis drumul razelor ultraviolete; closetul meu distruge apele freatice, săpunul meu le poluează; pentru a se pune la punct loţiunea mea de ras au fost exterminaţi mii de cobai; becul meu aprins epuizează centralele termice şi duce la elaborarea programelor nucleare; fiecare gest matinal provoacă un apocalips.

Şi ziua nu s-a încheiat: trebuie culpabilizat vinul - alcoolul creează patologie socială; friptura evocă vita sacrificată, găina vine dintr-o crescătorie "concentraţionară", scrie Waechter; foiegras se obţine în urma unor practici barbare (şi naziştii erau de acord: ei care cosntruiau uzine pentru exterminarea evreilor au interzis prin legi ale Reich-ului îndoparea gîştelor, considerată inumană). Şi discursul continuă, cu referiri la lumea a treia. Puterea mea de cumpărare este direct responsabilă de foametea din Sahel şi Etiopia, de sărăcia din Africa şi Asia etc. Luxul de aici duce la moartea de dincolo.

Rămîne claustrarea, refuzul consumului, hainele ţesute în casă, fabricarea propriei hrane, producerea alimentelor biologice, a necesarului de energie, refuzul medicinei alopate, vinul fără alcool, zenul macrobiotic şi rugăciunea. Dumnezeu nu e chiar mort. S-ar părea că o duce destul de bine..

Michel ONFRAY

Le Nouvel Observateur, 7-13 mai 1992

Ecologia subversivă

Ideea că ecologia ar fi reacţionară vine fie dintr-o ignorare crasă a datelor problemei, fie dintr-un reziduu al ideologiei "progresiste": creşterea nivelului de trai etc... şi apoi fie ce-o fi! Desigur, nici o idee nu este prin ea însăşi protejată împotriva pervertirii şi deturnării. Se ştie că teme care nu sînt decît în aparenţă legate de ideologie (pămîntul, satul etc.) au fost şi continuă să fie utilizate de mişcările reacţionare (naziste sau Pamiat şi Rasputin din Rusia de astăzi). Invocarea acestui fapt de către anti-ecologişti îmi aminteşte amalgamurile staliniste.

Ecologia este subversivă pentru că pune sub semnul întrebării imaginarul capitalist care domină planeta. Ea respinge tema centrală conform căreia scopul nostru este creşterea necontenită a producţiei şi a consumului. Ea dovedeşte impactul catastrofic al logicii capitaliste asupra mediului natural şi asupra vieţii oamenilor. Această logică este ea însăşi absurdă şi duce la o imposibilitate fizică pe scara planetei, pentru că în cele din urmă îşi distruge propriile premise. Nu e vorba doar despre distrugerea ireversibilă a mediului şi a unor resurse de neînlocuit. Este vorba şi despre distrugerea antropomorfică a fiinţelor umane transformate în animale de producţie şi de consum, în fiinţe abrutizate care rătăcesc de la un canal de televiziune la altul. Se distrug mediile de viaţă. Oraşele de exemplu, extraordinară creaţie de la sfîrşitul neoliticului, sînt distruse în acelaşi ritm ca pădurea amazoniană, scindate în ghetouri, aşezări rezidenţiale şi cartiere cu instituţii, moarte după ora 8 seara. Nu este vorba despre o apărare bucolică a "naturii", ci de o luptă pentru salvarea fiinţei umane şi habitatului său. Pentru mine este evident că această salvare e incompatibilă cu menţinerea sistemului existent şi că ea depinde de reconstrucţia politică a societăţii, care trebuie să devină o democraţie reală şi nu doar una în vorbe. De altfel, din acest punct de vedere, mişcările ecologice existente sînt deficiente.

Dar dincolo de aceste evidenţe apar chestiuni mai dificile şi mai profunde. Autonomizarea ştiinţei şi tehnicii este astăzi dominantă. Nu se mai pune întrebarea dacă există nevoi care trebuie satisfăcute ci dacă o anume performanţă ştiinţifică sau tehnică este realizabilă. Dacă este, va fi realizată şi se va fabrica "nevoia" corespunzătoare. Rareori sînt luate în consideraţie consecinţele colaterale sau urmările negative. Aceste practici trebuie să înceteze şi aici încep şi problemele dificile. Noi cu toţii dorim - în orice caz eu doresc - dezvoltarea cunoaşterii ştiinţifice. Noi dorim, de exemplu, sateliţi de observaţie foarte performanţi. Dar asta implică totalitatea tehnicii şi ştiinţei contemporane. Dorim şi aceasta? Nu poate fi vorba de restrîngerea libertăţii cercetării ştiinţifice. Dar limitele care despart cunoaşterea pură de aplicaţiile ei, uneori letale, sînt extrem de imprecise, dacă nu inexistente. Marele matematician englez Hardy, care s-a opus celor două războaie mondiale, spunea că el s-a dedicat matematicii, pentru ca să nu poată servi la uciderea unor fiinţe umane. Ceea ce dovedeşte că poţi fi un mare matematician fără să ştii să gîndeşti în afara specialităţii tale. Bomba atomică ar fi fost imposibilă fără colaborarea mai multor mari matematicieni "puri" şi, imediat după ce a fost inventat calculul diferenţial, el a fost folosit pentru calcularea parabolei tirului tunurilor.

Cum să se traseze limitele? Pentru prima oară, într-o societate non-religioasă se pune problema controlului expansiunii cunoaşterii. Şi cum s-o faci fără a ajunge la o dictatură asupra spiritului? Cred că se pot stabili cîteva principii simple:

1) Nu vrem o expansiune nelimitată şi necugetată a producţiei; dorim o economie care să fie un mijloc, şi nu scopul vieţii omeneşti.

2) Dorim o expansiune liberă a cunoaşterii, dar nu putem pretinde că ignorăm faptul că această expansiune conţine în ea însăşi primejdii care nu pot fi definite în prealabil.

Pentru a le face faţă e nevoie de ceea ce Aristotel numea **phronesis, prudenţă** (conform unei proaste traduceri latineşti). Experienţa ne arată că tehnobirocraţia actuală (economică, dar şi ştiinţifică) este organic şi structural incapabilă să posede această prudenţă deoarece ea nu există şi nu evoluează decît prin delirul expansiunuii nelimitate. Este deci nevoie de o adevărată democraţie care instaurînd procesul de reflexie şi de deliberare să poată asigura participarea totalităţii cetăţenilor. Acest lucru nu e posibil decît dacă cetăţenii posedă o informaţie şi o formaţie veritabile precum şi ocazii de a-şi exercita puterea de judecată. O societate democratică este o societate autonomă, dar autonomă înseamnă de asemeni şi în special autolimitare. Nu numai faţă de posibilele excese politice (majoritatea care nu respectă drepturile minorităţii, de exemplu) ci faţă de faptele şi actele colectivităţii. Limitele, frontierele nu pot fi stabilite din timp - iată de ce ar fi nevoie de **phronesis**, de prudenţă. Frontierele există şi cînd vor fi fost depăşite, va fi prea tîrziu la fel cum eroii tragediei antice realizează **hybris**-ul excesul, doar în momentul catastrofei. Societatea contemporană este în mod fundamental imprudentă.

Cornélius CASTORIADIS

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

Privire de coregraf (şi) asupra ecologiei

– convorbire cu dna Raluca IANEGIC –

Acum, la sfîrşit de mileniu, vorbim de natură ca de paradisul pierdut. "Colţul de rai" sau locul aflat "sus la munte, la izvor" - unde românaşului îi place să se simtă "al naturii domnitor", au devenit pentru destulă lume doar amintiri duioase, de nu, mai degrabă, reminiscenţe literare. Trăim în oraşe, circulăm pe străzi aglomerate, alergăm după autobuze, ne înghesuim la cozi - nu demult la carne, acum la vize pentru paşaport. Departe de natură, graţia cinetică pare a nu mai avea sens, dominantă e agresivitatea ai cărei martori şi victime sîntem zilnic.

Stimată Raluca Ianegic, credeţi că în zilele noastre fineţea este menită să rămînă în vitrina cu bibelouri, unde păstorii şi păstoriţele de porţelan se mişcă în peisaje armonioase?

Raluca IANEGIC: Aceste bibelouri plac şi sînt păstrate în rafturi ca o reprezentare a unei presupuse graţii, pe care o percepem şi ne este foarte la îndemînă. Cînd vedem pe cineva într-un context de natură, într-un peisaj puţin sălbatic unde pasul omului n-a călcat, ne şi grăbim să descoperim graţia cu pricina. În acel loc ea este o aparenţă de care ne lăsăm înşelaţi, şi ne confecţionăm o imagine-simbol a ceea ce credem a fi descoperit. A doua categorie a graţiei este cea eternă, universală, pe care am crezut - şi continuăm să credem - c-o vom atinge într-un fel sau altul, omenirea traversînd sub acest raport conflicte ideologice, filozofice, religioase, în ultimă instanţă armate - toate pornite, în fond, de la ideea posibilităţii unei armonii, a unei graţii universale. (Nu ştiu şi nu cred să fi existat vreodată, cu adevărat, o graţie a individului în raport cu cosmosul). Întrebarea este: sîntem sau nu capabili să slujim o anumită graţie universală? Nutrind îndoiala în posibilitatea acestei armonii, eu cred că în evoluţia omului au existat numai nişte etape de dialog cu ceea ce-l înconjoară, etape care suferă modificări la nivelul formei, nu al substanţei dialogului. Ele, formele pe care le înregistrăm, ne fac să credem că putem fi într-o mai mare sau mai mică armonie cu tot ceea ce ne înconjoară. Sîntem numai în dialog; de fapt, ne consumăm în monologuri paralele, întrerupte uneori de intersectare. Să nu ne grăbim spre o concluzie facilă, cum că, datorită intersectărilor, am fi la un pas de armonie; departe de asta. Nu e o constatare mînată de scepticism, ci doar observaţia mea de coregraf, analizînd, dintr-un punct de vedere mai general, mişcarea, mersul individului ca realitate şi ca sugestie.

Spectacolele dvs. de dans contemporan au avut ca punct de plecare, nu o dată, opere literare: "Metafora unui laborator" (Teatrul Odeon) a propus o paralelă Mircea Eliade - J.J.Borges. Noua dvs. creaţie, care ar putea fi scrisă sub un titlu născător de controverse, "acceptarea noroiului", se inspiră din teatrul lui Beckett. De ce aţi ales această temă?

R.I.: Titlul nu va suna aşa. Dacă este ceva care caracterizează existenţa umană de-a lungul istoriei este permanenţa noroiului. Din păcate e o "condiţie". În momentul cînd vom înţelege foarte bine contradicţia dintre ideal şi limita condiţiei noastre, vom vedea că producem şi avem nevoie de noroi. Sigur, în faţa acestui simbol cuprinzător, teatrul lui Beckett opune cîteva elemente: copacul, cana cu apă, valiza cu nisip - deşertul la purtător - semn că undeva, dincolo de condiţia dată, există şi acea parte ce reprezintă o aşteptare care a fost interpretată cu tot tragismul ei, cu tot cortegiul de alambicări psihologice. Dar ce poare fi mai plin de neprevăzut (deci şi de promisiune) decît această aşteptare, virtualitate pură, care nu face decît să anuleze teroarea noroiului? Ea marchează distanţa şi permite imaginarea speranţei. Alegerea lui Beckett, dincolo de un moment individual, se datorează credinţei mele că el corespunde unei etape de existenţă umană foarte acutală.

Ce descoperă un artist interesat de dansul contemporan în peisajul diurn, în dinamica străzii?

R.I.: Au devenit fond comun al coregrafiei copacul sau cursul de apă transpuse în dans. (Eu am optat, uneori, pentru nişte sugestii pe care mi le-au oferit unele animale, în speţă pisica, o felină accesibilă, pe care o poţi ţine lîngă tine.) În mişcarea coregrafică mondială există, desigur, o asimilare voită, alteori nevoită, a ceea ce se întîmplă în jurul nostru, zi cu zi, în mişcarea omului aflat în mers, la muncă, în locurile cele mai banale cu putinţă în familie, în concediu. Este interesant de urmărit chiar mişcarea omului de la ţară la ţară, - şi în acest sens trecerea mea din America în Franţa şi de acolo în România a însemnat descoperirea a trei trepte uriaşe cărora le este comună o mişcare extrem de dezordonată a indivizilor, indiferent de statutul lor social politic. Dezordinea comună ţine de una interioară, cauzată de motive diferite, de la ameninţarea nucleară la cea a lipsei de pîine, şi se datorează unui mediu exterior agresiv în diverse grade şi forme, dar şi unei predispoziţii interioare. Omul este plin de o dezordine născătoare de activităţi, deci de alte dezordini în jur, şi orice încercare de a ordona efectele exterioare pe care le produce cheamă, prin ricoşeu, alte dizarmonii. Povestea biblică a lui Adam şi Eva nu este, într-un fel, decît o imagine a dezordinii umane interioare şi a capacităţii, inerente condiţiei noastre, de a produce acel ceva în plus care ne scoate din paradis. Există şi deosebiri: în America şi în Franţa am întîlnit o dezordine direcţionată - dacă pot spune astfel. În Europa estică - deci şi la noi - dezordinea este absolută, una precumpănitor psihică, ale cărei manifestări se văd în mişcarea oamenilor, în culorile pe care le poartă, în relaţiile dintre ei. America e foarte vie, colorată, eleganţa franceză aduce contrastul la fineţe, noi înotăm în nişte cenuşiuri fără eleganţă, reci, terne, puse alături în neorînduială, pe lîngă care mai intervin tot soiul de alte culori mohorîte, lipsite de nuanţe.

Nici o legătură cu natura extraordinar de frumoasă a României; un paradox, un melanj bizar de pete, de culori maculate, aspect de poluare vizuală, prin reducerea luminii pe care ar trebui s-o reflecte înfăţişarea oamenilor. Sigur, toate aceste observaţii privesc cu precădere mediul urban. Lumea rurală - dacă mă refer la ferma americană sau satul francez (cît le-am văzut) ori la comunitatea rurală românească - revelează pentru ochiul coregrafului doar diferenţe de ritm. Nicăieri nu mi s-a părut c-aş găsi o idilă sătească, nici nu cred că deţinem în exclusivitate ţăranul pur şi exemplar. Existenţa strîns legată de lucrarea pămîntului şi viaţa în comunitatea rurală mică accentuează anumite caracteristici care pun în evidenţă diferenţe de ritm, nu de structură. Nu sînt un coregraf care să se inspire din zona folclorului, dar privind cu atenţie şi respect fenomenul românesc am găsit şi acolo o diferenţă ritmică, vizibilă în bogăţia specifică, lucru care trebuie subliniat.

Giganticele spectacole de chiot şi dans din "Cîntarea României" dădeau, dimportivă, impresia lipsei de varietate şi monotoniei, promovînd mai degrabă kitsch-ul, un efect de poluare, în ultimă instanţă.

R.I.: Depinde, în final, de ceea ce sîntem interesaţi să captăm şi să păstrăm. Ne hotărîm să păstrăm o anumită structură cu forme primare de manifestare, numite pure, - la adăpostul unei naturi care nu este poluată de nici o fabrică de aluminium sau de ciment, ori sîntem interesaţi într-o diversitate de formule, care să aducă, dincolo de o imagine strîmbă (kitsch-ul), o întrepătrundere ce împinge mai departe experienţa umană? Acel "du-te vino" dintre oraş şi sat este inevitabil. Numai extremismul fenomenului e motiv de îngrijorare: dacă ajungem la extrema unui "vino" de la oraş şi numai de acolo, care nu suportă nici un corectiv...; dar şi dacă aşteptăm un "vino" numai de la sat spre oraş, riscăm o rămînere în urmă, copleşiţi de pitoresc. Nu ştiu dacă acest schimb urban/rural garantează un progres spiritual: duce, sigur, spre alte forme.

Ce sugestii oferă dansului omul contemporan care pare agresat de condiţiile sale de viaţă, astăzi mai mult decît oricînd în istoria sa?

R.I.: Dar dintotdeauna dansul a putut fi privit ca o formă de exprimare a omului agresat, care vrea să conjure răul, să îmblînzească ameninţarea, fie că ea vine din partea nu ştiu cărui animal, a unei revărsări de apă sau a unui incendiu în pădure... Dansul de la curtea lui Ludovic al XII-lea a fost, probabil, şi o expresie a individului agresat de o dictatură a eleganţei impuse. Astăzi omul este victima a tot felul de atentate din partea mediului - de la murdărie, la gropi, la poluare fonică, pînă la pericolul nuclear. Faţă de micile agresiuni, mai evidente orice s-ar spune decît conştiinţa pericolului atomic, omul adoptă o formă de mişcare ce vrea să dovedească o siguranţă aproape agresivă, tocmai pentru că în interior se simte foarte firav. În felul său, aflat pe scenă, şi artistul trebuie să fie "agresiv" faţă de public, să-şi facă singur curaj, conştient de fragilitatea sa din lăuntru. Omul de astăzi îşi propune în fiecare zi să traverseze ceva - nu numai o stradă accidentată şi murdară - şi face pentru asta un efort psihic aproape vizibil, pe care coregraful îl resimte şi încearcă să-l transmită. Fără îndoială, poluarea oferă o imagine specifică zilelor noastre pe care dansul o preia şi vrea s-o comunice printr-un demers compensatoriu, efectuînd un exerciţiu de epurare. Spectacolul de coregrafie contemporană - care este alcătuit din mişcare şi nemişcare (un alt mod de a te "mişca" scenic), include, astfel, şi o reacţie de apărare pe care a adoptat-o omul faţă de stress şi ameninţare: **nemişcarea**. Sau **nepăsarea**. (Găsesc că noi practicăm uneori chiar un extremism al apărării - ne apărăm cam mult şi de secole, iar faptul lasă urme.) Apărarea prin nepăsare sporeşte cantitatea de urît din jur, poate deveni chiar un factor favorizant al poluării de tot felul.

Cum priviţi invazia de tehnici Yoga sau de arte marţiale care pare să dea noi dimensiuni apărării prin nemişcare/nepăsare, de care vorbiţi, sau agresivităţii?

R.I.: În contextul estic ele au pătruns mai ales sub formă de surogate. Pentru coregrafie, raportul Asie-Vest şi Asie-Est este foarte interesant. Cînd pătrund în Est, spaţiul care pendulează dizarmonic între acalmie (corespondent Yoga) şi violenţă (ceea ce ar putea fi un corespondent al artelor marţiale), aceste tehnici produc efecte de suprafaţă. Vorbind despre artele marţiale, nu văd cum şi de ce să ni le însuşim, dacă obiectivul nostru este, să zicem, să smulgem un lănţişor de la gîtul cuiva, pe care l-am anihilat prin karate. Ele, formele de care vorbim, reprezintă un cod, un context, dar mai ales un stil. Asta cred că ne lipseşte nouă cel mai mult: dorinţa de a avea un stil. În absenţa lui, dezordinea noastră iniţială va fi amplificată de dorinţa de a accede rapid, mai ales prin violenţă, la stilul vestic, multiplu ispititor.

Sînt greu de uitat strîngerile de mînă "sănătoase", care aproape smulgeau braţul din încheietură, mersul ferm al femeilor cu "munci de răspundere", sub care duduia podeaua, bătaia pe umeri, aplauzele sacadate etc. Putem privi felul de-a se mişca al cuiva şi ca un compendiu de experienţă istorică?

R.I.: O jumătate de secol în Est după al doilea război mondial, mişcarea umană s-a falsificat în raport cu gestul natural, armonios în chip firesc. Fără a exalta formele social-politice, trebuie remarcat că societatea occidentală permite totuşi un acord cu structura individului. Strîngerea de mînă a americanului, cordială, reprezintă totuşi numai ceea ce este şi cît este. În ţările estice a proliferat o distorsiune, o poluare a gestului care a împins mişcarea naturală către una de echipă, egal repartizată. Repartiţia egală a mişcării, care aspiră să instaureze şi o repartiţie egală a gîndirii, a dus la un soi de repliere, o complicaţie psihică foarte constrîngătoare şi anihilantă. Aş spune că nu întîmplător în spaţiul estic - dincolo de toate considerentele social politice ale timpului - experimentul utopic prin care a trecut toată zona a fost posibil: asta şi datorită unei labilităţi şi a unei contorsiuni interioare împinse la paroxism (v. Dostoievski). Cînd am o suită de interpreţi teribil de labili în gest, teribil de nestăpîniţi, nesiguri în interior, şi le dau să execute un gest, acesta este îndeplinit deîndată pentru că este **dat**. În ce ne priveşte pe noi, aş zice că românul suferă de o mare adaptabilitate păgubitoare, care-l împinge spre extreme, nu de puţine ori. Un ins care se adaptează cu grabă la orice, s-ar zice că poate face orice. Coregrafia ne arată că nu poate deloc **orice**. Dacă te crezi în stare să faci de toate, nu mai faci nimic bun pînă la capăt; adaptabilitatea extremă are ca rezultat firesc lentoarea şi, în final, inactivitatea. Cine se apucă să întreprindă de toate devine stresat psihic din pricina supralicitării şi a neîmplinirii, de altfel previzibile. Caracterului (sau destinului) nostru îi trebuie o doză mare de austeritate. Altfel, o prea mare adaptabilitate produce un singur lucru: existenţa (pură) a individului, neconsumat de nimic. Dar, curios, deşi sîntem foarte adaptabili, monologăm tot timpul, incapabili a intra în dialog - neacceptînd schimbul cu ceilalţi, plierea, interacţiunea; structura pieselor coregrafice o arată fără dubiu. (Este şi asta o caracteristică a solului estic). Privitorului i se oferă imaginea unor parteneri care, de fapt, merg în paralel, se intersectează rar şi produc o falsă impresie de comunicare, repede anulată.

A consemnat
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Tita CHIPER
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

Anul II
nr. 81
29 iulie - 4 august 1994
16 pagini 150 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

MONDIALUL, NAȚIONALUL ȘI NAȚIONALA

Nicolae IORGA
(pag. 8)

Mihail SEBASTIAN
(pag. 9)

Șt. Aug. DOINAȘ
(pag. 2)

Laurenţiu ULICI
(pag. 6)

Mircea NEDELCIU
(pag. 6)

Viorel MOŢOC
(pag. 6)

Radu Călin CRISTEA
(pag. 7)

George PRUTEANU
(pag. 7)

Dumitru SOLOMON
(pag. 8)

Florin IARU
(pag. 9)

Nicolae MANOLESCU
(pag. 15)

„Noi sîntem un popor talentat, dar atunci cînd mai şi muncim puţin, nimeni nu ne stă în cale”

(Florin Prunea, portarul „Naţionalei”)

EDITOR:
FUNDAȚIA CULTURALĂ
ROMÂNĂ

Atenţie la off-side!

Vechi microbist, am urmărit şi eu cu sufletul la gură, ca tot românul, jocurile naţionalei noastre de fotbal la World Cup 1994: "evoluţia jucătorilor noştri" - formula e consacrată şi deci banală - m-a încîntat, iar situarea lor pe locul 7 în ierarhia mondială mi se pare o performanţă demnă de laudă. De ce am, atunci, vaga impresie că ceea ce s-a petrecut, cu această ocazie, în societatea românească seamănă cu poziţia "afară din joc"?

Mai întîi, mi se pare că i-am surprins în **off-side** pe reporterii noştri. Excesul lor de limbaj şi manifestare m-a obligat să iau act de o pretinsă genialitate care nu rima deloc cu ideea mea despre geniu: italianul Roberto Baggio şi românul Gheorghe Hagi - s-a susţinut mereu - ar fi fost geniali. Cum adică? Ce fel de geniu se ascunde în piciorul unui jucător care îşi aduce echipa pînă în finală, dar acolo ratează un penalty decisiv, silind-o să se mulţumească cu locul secund? Eu ştiam că geniul este o înzestrare aparte, de tip spiritual, care produce valori superioare, situate nu numai deasupra, ci chiar în afara oricărui plan de activitate umană care implică simpla formă fizică. Oricît de frumos ar fi fost expediată, o minge care zguduie plasa unei porţi nu cred că poate echivala o capodoperă care zguduie sensibilitatea oamenilor. Dumitru Graur a fost foarte "în voce", urlînd îndelung de cîte ori se marca, dar nu m-a putut convinge să asist la realizarea unui miracol; aşadar, a fost deplasat.

Tot "afară din joc" s-au situat, cred eu, forurile noastre care - de la Parlament la Biserică - au reacţionat cel puţin inadecvat atît la victoriile echipei noastre de fotbal, cît şi la un comunicat răutăcios al unei agenţii de presă străine, care le minimaliza. Oare faptul că, învingîndu-i, ne-am impus în ochii americanilor de rînd, că am devenit "mai cunoscuţi în lume" prin fotbal poate să compenseze imaginea de ansamblu pe care România de azi o oferă lumii? Sunt dispus să precizez că ne-am situat pe locul 7 în lumea fotbalistică, dar nu pot să nu mă întreb: oare pe ce loc ne aflăm în ce priveşte (ca să iau un singur exemplu) bugetul pentru cultură? Sau poate în cultură n-avem şi nici nu sperăm să avem genii? Deosebit de înzestraţi ca popor, noi, românii, am mai obţinut rezultate strălucite, de pildă la olimpiadele şcolare de matematici. Ce-am făcut cu acei tineri care au uimit Occidentul cu capacităţile lor intelectuale? Le-am creat oare condiţii de dezvoltare pe mai departe, acasă, sau i-am "vîndut", în felul nostru specific, unor "cluburi" străine, ca pe fotbalişti, mulţumită incuriei naţionale faţă de valori?

Am intrat, se spune, "în elita fotbalului modial". Perfect! Pe cînd - intrarea în N.A.T.O.?

"Să nu confundăm planurile!" mă va penaliza un arbitru oficial, adăugînd sentenţios: "confuzia punctelor de vedere denotă prostie". - "Să nu confundăm valorile şi importanţa lor"; voi răspunde: a nu le diferenţia înseamnă proba unui tembelism general care ameninţă fiinţa spirituală a unui popor. Oricît aş face parte, politic vorbind, din Opoziţie, nu pot să nu fluier, ca "afară din joc", un act de penibilă înflăcărare şi pernicioasă confuzie a valorilor, acea nefericită lozincă intonată de mii de tineri prezenţi la aeroport pentru a-i primi pe "tricolori": **Iliescu minte/Hagi preşedinte!...** O iremediabilă tristeţe mă cuprinde constatînd că nici măcar momentele noastre de entuziasm naţional nu sînt scutite de o vulgară iresponsabilitate.

Iată de ce ipoteza unui "sentiment românesc al fotbalului" mă nelinişteşte ca o altă situare a noastră îndărătul ultimului apărător advers. Aş fi preferat să aud vorbindu-se cît mai frecvent despre "un sentiment românesc al muncii", sau despre "un sentiment românesc al demnităţii". De ce? Pentru că am văzut ce înseamnă, în America de Sud, "un sentiment columbian al fotbalului": nici mai mult, nici mai puţin decît uciderea unui jucător ghinionist pentru "crima naţională" de a fi înscris un gol în propria-i poartă... În ce ne priveşte, confiscarea şi deturnarea unui moment de euforie patriotică, într-o manifestare de extremist naţionalist, mi se pare un simptom foarte periculos de psihologie colectivă instituţionalizată.

O victorie la fotbal nu poate fi decît o victorie la fotbal. Ea poate deveni totuşi ceva mai mult, dacă vom şti să aplicăm regula de aur a acestui sport, **fair-play**-ul, şi altor întreceri avînd scopuri mai înalte: democraţiei, de pildă.

S-ar putea spune că, în sport, timpul este ciclic, ceea ce permite oricînd o revanşă: la fiecare 4 ani va exista un alt campionat mondial. În istorie, timpul este liniar şi, vai!, ireversibil. Dacă nu percepem această diferenţă esenţială, vom fi mereu prinşi în **off-side** şi, peste doi ani, ne-am putea afla în situaţia ca echipa de fotbal a României să fie campioana Europei, fără ca România să fi intrat realmente în Europa...

Ştefan Aug. DOINAŞ

Femeile în acele zile de foc

– Interviu cu doamna Aurora Liiceanu, psiholog –

Reporter: Au nevoie ai noştri fotbalişti ca brazii de ajutorul unui psiholog?

Aurora Liiceanu: Din cîte ştiu eu, echipele străine au un psiholog şi chiar există unul şi pentru sporturile individuale. Mai demult, tenismena noastră Ruzici s-a plîns la televizor că a simţit nevoia unui astfel de specialist, în condiţiile în care adversarele ei aveau. Eu cred că psihologul ar putea interveni în momente decisive. Este vorba de modul cum se raportează individul la succes şi la eşec. Sînt indivizi care după succes se lasă şi consideră că sînt prea buni pentru a depune viitoare eforturi şi alţii care vor să-şi întărească performanţa. Identic se întîmplă şi la eşec: unii se lasă, alţii se ambiţionează. Psihologul ar trebui să cunoască exact membrii echipei, în aşa fel încît să-i ajute să negocieze fiecare exact relaţia cu eşecul şi succesul. Mai mult, bărbaţii tind să-şi atribuie succesul, spre deosebire de femei, care pun succesul în context. În felul acesta se poate spune că bărbatul n-are acces la modestie.

Rep.: Cum v-aţi descurca dumneavoastră cu superbiile, în postura de antrenor al echipei de fotbal?

A.L.: Cred că mă pot descurca, deşi contează şi sexul... pentru că există această relaţie de suspiciune între femei şi bărbaţi în contexte de muncă, dar, pe de altă parte, trebuie să-ţi placă foarte mult fotbalul. Dacă nu împărtăşeşti cu grupul aceeaşi pasiune, nu poţi avea acces la personalitatea fiecăruia.

Rep.: Să vedem cum au trăit femeile acele zile de foc. Vă rugăm să comentaţi cazurile concrete extrase dintr-un sondaj de opinie realizat post jocum. Eleva Maria Avram de 17 ani ne-a declarat: "Am ieşit în stradă că nu mai puteam de emoţie... Ştiţi... părinţii mei îmi ţinuseră un speech toată seara că lipsisem de-acasă şi meciul cu Argentina m-a salvat, că am trecut la televizor. Cînd s-a terminat, am ieşit cu familia în faţa blocului şi m-am luat cu nişte tipi de la bloc şi am ajuns în Piaţa Universităţii".

A.L.: Cred că pentru tineri a fost o ocazie precum Paştele pe vremuri, cînd erau lăsaţi copiii singuri la biserică. E un fel de neatenţie asumată a părinţilor, pentru că nu cred că în entuziasmul acela se puteau întîmpla lucruri rele. Tinerii în condiţiile astea îşi trăiesc apartenenţa la un grup. Cei tineri nu prea au ocazii de socializare. Discoteca nu-i o soluţie. Fata, de care ai amintit, a profitat de o atmosferă mai permisivă.

Rep.: Studenta Luiza Moraru de 24 de ani ne-a declarat: "Mie nu-mi place fotbalul, plus că eram şi-n timpul examenelor. Prietenul meu, cînd vedea că se apropie ora meciului, inventa tot felul de motive ca să ne despărţim. Într-o seară m-am trezit plimbată chiar prin Tei, unde era ecranul ăla enorm. Asta era prea de tot".

A.L.: Se pot despărţi perechile în astfel de momente. O implicare prea mare a bărbatului faţă de meci poate agasa pînă la disperare o femeie. Am impresia că fata avea şi o repulsie faţă de acest sport "în ciolanele goale" cum spun şi acum bătrînii. Este un sport prea popular. Rimează cu Dacia, cu turismul în masă... nimic elitist în fotbalul ăsta.

Rep.: Urmează o anonimă de 32 de ani, vînzătoare: "Să-i pupi pe toţi din partea mea. Au fost admirabili. Dacă pînă şi bărbati-miu a făcut o ambianţă de bucurie victoriei...".

A.L.: Eu cred că foarte multe femei au participat în aceeaşi măsură cu bărbaţii la entuziasmul acesta fotbalistic, dar într-un fel este şi dorinţa de a reface coeziunea de cuplu. Atmosfera însăşi din timpul meciului poate aminti de momente înalte, de comuniune şi nu ştiu dacă, în sine, femeile ar avea acelaşi entuziasm: mă îndoiesc că o femeie singură ar trăi partida de fotbal la aceeaşi temperatură. În cazul concret al femeii citate mai avem ceva: frustrările femeii române, care sînt un subiect vast. Acest "să-i pupi pe toţi" aminteşte de perioada post-decembristă, cînd pe stradă se vindeau pozele lui Petre Roman, ceea ce a creat o formă de adoraţie din partea femeii. Atunci se vedea în el şi masculinitatea, dar şi simbolul politic. S-ar putea ca atîtea decenii trăite într-o camaraderie a-sexuată să fi anulat o serie de aspiraţii şi mă întreb dacă acest fotbal nu trezeşte rezolvări ale unor frustrări din viaţa lor personală.

Rep.: Ligia Ionescu este casnică: "N-am ştiut cu ce avion a venit Vlădoiu că-l scuipam... Păi, să intri doar 5 minute-n teren şi să faci ţara de rîs... Apoi, domnul Iliescu le-a lăsat toate darurile, sînt cu toţii bogaţi, şi nu ştiu de ce mai umblă după transferuri. Să vină-n ţară, să pună umărul"...

A.L.: E un caz foarte patriotic. Îmi vine să cred că aceste transferuri contribuie la cunoaşterea ţării şi a jucătorilor. Ideea asta de a ne-nchide între graniţe şi a lucra chinezeşte, înspre binele ţării, o să ne ducă să plîngem ca la Kim-Ir-Sen. Reacţia ei faţă de Vlădoiu nu mi se pare urbană. Trebuie să ai toleranţă şi pentru scăderi, şi pentru urcări. N-am văzut tocmai respectivul meci, dar oricum nu pot crede că aceasta este reacţia cea mai potrivită... Adevărul e că pe un fond de succes sancţionezi mult mai aprig un astfel de gest ce poate duce la eşec.

Rep.: "A fost o isterie... n-am vrut să-l las pe Gigi să plece cu gloata ... ce să caute şi unde, tocmai în Piaţa Universităţii... păi, ce-a înnebunit?" Are dreptate Marta Sabău, de 53 de ani, ingineră?

A.L.: Asta-mi aminteşte de un banc. Apare o notiţă într-un ziar: toţi bărbaţii ce stau sub papucul femeii să se adune la Universitate, iar ceilalţi la Unirii. Era puhoi la Universitate, iar la Unirii un singur bărbat. Întrebat de ce a venit, singurul bărbat a răspuns: "Nevastă-mea mi-a zis că dacă nu vin aici, mă omoară"... Reacţia de a-şi prelungi maternitatea către soţ e tipică. E un caz aici de relaţie aparte, nu cred că putem ridica acest caz la nivel tipologic. Femeile, măcar din punct de vedere al bunei strategii de cuplu, au avut îngăduinţă faţă de viciile bărbatului.

Rep.: Dar dumneavoastră aţi fi reacţionat precum inginera mai sus citată?

A.L.: Trebuia să-l laşi. Nu cred că aş fi luat-o şi eu pe stradă alături de el..., deşi, cine ştie...

Dar în cazuri din astea trebuie să-l laşi să se ducă, fiindcă e o chestie de tact la mijloc: nu te poţi pune în calea unui asemenea val. Eu am văzut femei care au gătit special pentru serile de meci, au pus masa, chiar s-au comportat în cadrul unui ritual de re-cucerire a bărbatului: i-au cumpărat bere, alune, cu gîndul că el va avea o noapte în faţă. Astfel de gesturi sînt foarte apreciate şi pot să ducă la recuperarea unor momente bune de cuplu...

Rep.: Ultima noastră subiectă este tot o pensionară, care nu ştie de Campionatul Mondial de Fotbal: "La cămin la noi nu este nici pînă azi apă caldă. Ne-a oprit-o primarele".

A.L.: Doamna respectivă nu se află într-un astfel de grup entuziast, asta-i tot.

A consemnat
Eugen ISTODOR

Aduse cu poşta

Fotbalul - ambasador?

Cît de bun ambasador poate fi fotbalul şi cît de buni ambasadori sunt fotbaliştii noştri? Au ei caracteristicile necesare unei atari întreprinderi? Sunt suficient de inteligenţi, au prezenţa de spirit necesară, cultura, rafinamentul, ţinuta şi eleganţa cerute? Cît de diplomaţi se dovedesc a fi, cum se comportă în teren, cît de frumos înjură şi scuipă ei? Ce curs de maniere elegante au absolvit şi cît de bine se poartă în înalta societate? Ce declaraţii fac, după meci sau în conferinţele de presă, cît de elevat au limbajul, cît de stereotip sau schematic sună în viziunea lor vocabularul limbii române? Fotbalul şi fotbaliştii nu ne pot arăta lumii altfel decît suntem în realitate la nivelul românului mediu şi sub acesta. Pentru a promova eficient imaginea unei ţări nu e suficient să loveşti bine mingea cu capul sau piciorul. Imaginea unei ţări puternice, ai cărei cetăţeni ştiu exact ce vor şi cum pot obţine ceea ce vor, se promovează singură. Fotbalul poate trezi doar curiozitatea prin reuşitele sale, stîrnind întrebări de genul: cine sunt şi ce vor de fapt românii ăştia de la lume şi de la viaţă? Investigaţiile publicistice ulterioare care ar dori să satisfacă această curiozitate, dacă răspunsul nu s-ar prelua comod din lozincile gata mediatizate şi prefabricate, nu ar putea să arate decît cruda realitate cu îngroşarea acelor accente critice sau distructive care pot face prin senzaţional, spectaculos sau ridicol, deliciul publicului şi vînd informaţia ca marfa. Oricît de bună naţională vom avea, ea va căpăta doar sponsorii interesaţi de piaţa noastră internă, va avea galeria pe care şi-o poate permite peste hotare şi lobby-ul de care se bucură ţara. Cum ne manifestăm noi, acasă, bucuria şi mîndria naţională după victorii? Cît de demni suntem şi cît din ceea ce are loc în "noaptea veseliei" de după ţine de defularea unor energii negative acumulate în timp din necazurile cotidiene? Răsturnarea gunoaielor stradale, sticlele sparte ce umplu drumurile, mahmureala cetăţeanului de a doua zi şi subiectul "fotbal" adăugat celui "preţuri" nu ne fac mai buni. Cei mai buni ambasadori rămîn ambasadorii, dacă au profesionalismul necesar, iar pentru a avea o imagine externă favorabilă avem nevoie mai întîi de o societate echilibrată şi civilizată. Fotbalul şi fotbaliştii rămîn doar una din puţinele noastre bucurii şi nu cum s-ar crede că înseamnă o victorie diplomatică externă. Terminarea campionatelor ne readuce cu picioarele pe pămînt, la problemele noastre cotidiene, amînate şi nerezolvate, la gestionarea crizei şi sărăciei şi totul apare drept o dulce amăgire în cruda lumină a realităţii zilei. Înţelegem că o victorie sportivă, resimţită pe moment de fiecare drept o victorie personală şi un triumf naţional, nu se poate substitui totuşi efortului cotidian şi anonim, nespectaculos, dar necesar, al înaintării treptate prin acumulare într-o direcţie dorită care ne poate aduce atît bunăstarea, cît şi imaginea externă îmbunătăţită.

Mircea MITRUŢIU,
Str. Adolescenţei 14,
Timişoara

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Prostul-gust**
- **Funcţionarul**

Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră, fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Vă rugăm ca materialele, de maximum trei pagini, dactilografiate la două rînduri, să ne parvină în vinerea anterioară apariţiei numărului. Vă mulţumim. Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

© M. Oroveanu

Ţal! (III)

Două metode foloseşte Securitatea în romanul QUO VADIS, DOMINE? de Mihai Sin pentru a face dintr-un delincvent lunatic un complotist de vază: flatarea şi îmbuibarea.

Convins de un amic, dentist de meserie, să fugă împreună din România cu paşapoarte false, de cetăţeni ecuadorieni, un inginer atomist de 35 de ani, Dominic Vanga, este arestat în momentul cînd vrea să treacă frontiera. Nici costumaţia de carnaval, nici paşapoartele contrafăcute nu-i înşeală pe grăniceri. Cei doi aventurieri, fiindcă nu atît din motive politice vor să plece, cît din dorinţa de a ieşi în lumea largă şi liberă, se maschează în ecuadorieni ("cu pălării negre, cu un fel de pelerine, cu pantaloni strîmţi pe pulpe, cu botine cu vîrfurile ascuţite, cu mustăcioarele de rigoare şi, bineînţeles, cu cîteva expresii spaniole învăţate"); nu se ştie de unde îşi procuraseră exotica recuzită, însă, oricum, nu le foloseşte la nimic. La graniţă, dentistul şi atomistul deghizaţi în ecuadorieni folclorici sînt întîmpinaţi de un ofiţer care ştia cu cine are de fapt de-a face şi le spune "doar atît: «Bine-aţi venit, domnule doctor, bine-aţi venit, domnule inginer! Vă rog să poftiţi după mine!»". Nu e un joc de-a idioţii şi vardiştii, este cît se poate de serios. Este grav. Este solemn. Este dramatic.

Deşi soluţia aleasă pentru fuga din România anului 1988 ar trebui să pună sub un mare semn de întrebare capacitatea mintală a inginerului (despre dentist se cam sugerează că ar fi fost, de fapt, un provocator), nu se întîmplă aşa. El este "selectat" de Securitate ca un ins cu însuşiri intelectuale ieşite din comun, aproape genial, în vederea unei misiuni şi a unui rol extraordinare: va fi, i se spune de-a dreptul, cu o francheţe irezistibilă, un mare stab în România viitoare, România, de după răsturnarea lui Ceauşescu. Desigur, se înţelege de la sine, el va fi mînuit, ca o marionetă, de aceeaşi Securitate. Ca în planurile cincinale, în romanul lui Mihai Sin viitorul este proiectat pînă la detaliu: în toamna anului 1988 se ştie cu precizie ce se va întîmpla şi cum anume în România după decembrie 1989. În romanul lui Mihai Sin, Securitatea este un fel de CSP (Comitetul de Stat al Planificării) istorico-politic.

Inginerul trece repede (de fapt, este trecut repede de autor) prin arestul de drept comun, un fel de purgatoriu de circumstanţă; ca şi în cazul travestirii în ecuadorian, romanul nu insistă asupra episodului, socotit, probabil, nerelevant; această viteză narativă are rolul de a-l aduce cît mai curînd pe evident simpatizatul personaj în faţa Securităţii. Sau, mai exact, în faţa unei anume Securităţi: inteligentă, independentă şi insolentă (faţă de Ceauşescu, faţă de regimul comunist, faţă de Ideologia comunistă). Trece, la un moment dat, prin carte, şi un ofiţer de securitate depăşit, încuiat şi, prin urmare, vag primejdios, un fel de Trahanache al instituţiei, pe care conspiratorii îl evită mai mult cu dispreţ decît cu teamă. Fiindcă în romanul lui Mihai Sin Securitatea este prezentă prin elita ei (reală sau autoproclamată, nu e prea clar), iar această elită complotează nu numai pentru răsturnarea lui Ceauşescu şi a regimului său, ci şi pentru construirea unei noi, diferite Românii.

În acest complot este introdus Dominic Vanga; şi este introdus pentru calităţile lui de ins aproape genial, cum îi spun chiar ofiţerii de securitate, care vor neapărat ca el să li se alăture în conspiraţie. Personajul cărţii lui Mihai Sin este atît de strălucitor intelectual încît pînă şi un plutonier major, chelner şi bucătar, nu se poate abţine să nu remarce, zdrobit de respect: "aveţi valoare, valoare cu carul, nu glumă!" (p. 233).

Se poate spune că atomistul radiază de inteligenţă şi cultură: este, printre securiştii conspiratori, un fel de Gulliver printre liliputani. E admirat, temut şi... rîvnit. Complotiştii vor ca el să devină cu orice preţ unul de-al lor.

Să vedem cum îl cumpără.

(Va urma)

Mircea IORGULESCU

O dilemă: fotbalul

Am fost demascat. "Sportul românesc" din 9 iulie îşi informează cititorii, cu litere de-o şchioapă, că "Andrei Pleşu nu ştie numele selecţionerului". Tot necazul vine de la un interviu din "Evenimentul zilei" în care George Pruteanu a avut cruzimea să reproducă o bîlbîială fatală a subsemnatului à propos de simpaticul domn Iordănescu: în goana formulării, i-am zis Iordă...cheanu, apoi... chescu expunîndu-mă astfel stigmatului public. Cu o chestie ca asta - sînt perfect conştient - nu se glumeşte: poţi să nu ştii tabla înmulţirii, data bătăliei de la Rovine, categoriile lui Aristotel, distanţa dintre Soare şi Jupiter. Sau din contra: n-ai decît să le ştii. Dacă însă nu ştii "numele selecţionerului" nimeni nu te mai poate salva: eşti o căzătură, un vîndut, un fandosit. Meriţi să ţi se spună "mă, animalule!", să fii dat pe mîna poporului suveran cu care nu vrei să compătimeşti, să fii lăsat fără galoane, fără charismă, fără electorat, fără dreptul de a mai apela la drepturile omului. Eşti în situaţia lui Costăchel Gudurău şi poţi clama, odată cu dînsul: "Viaţa onorul nesigure", "Tremur viaţa me, nu mai putem merge cafine". Aşa că mă grăbesc să-mi cer scuze. De fapt ştiu numele selecţionerului. Cum să nu-l ştiu? Cine nu-l ştie? Mai mult: selecţionerul mi-e drag. Povestea cu numele a fost o scăpare, un lapsus, o dandana. Merg şi mai departe şi spun: nu numai selecţionerul îmi e aproape ci şi fotbalul (pînă la un punct). Vorba lui Goethe: "sentimentul umanităţii nu m-a părăsit pînă-ntr-atît!" Am urmărit **toate** meciurile României, ba chiar şi bucăţele din alte meciuri: m-au bucurat, m-am întristat, am avut emoţii. Recunosc: nu sînt ceea ce se cheamă un microbist. Dar am, totuşi, curiozităţi, temperament, afecte. Sînt recuperabil. Sînt gata să urmez exemplul maestrului meu, dl. Constantin Noica, şi să iau mai în serios jocul pe care specialiştii îl numesc, atît de inspirat, "jocul cu balonul rotund". Dar dl. Noica nu e singurul model posibil. Îmi amintesc de un interviu luat lui Emil Cioran, la Paris, de Gabriel Liiceanu. Cioran povestea cum, în copilărie, se împrietenise cu groparul din Răşinari care îi dăruia din cînd în cînd cîte un craniu în loc de minge. "Aşadar, aveaţi de mic o oarecare propensiune spre morbid" - sonda, analitic, amicul Gabriel. "Da' de unde!" - replica Cioran. "Pur şi simplu îmi plăcea fotbalul!" Nu mă pot abţine să nu suspin admirativ şi nostalgic: "Ce generaţie!"

Mă simt atît de stingherit de insuficienţa angajării mele sportive (deşi în adolescenţă am practicat înotul şi, pardon, boxul) încît aş vrea să ofer o minimă compensaţie, să contribui şi eu, după puterile mele şi cu modeste instrumente livreşti la consolidarea imaginii fotbalului în lumea de azi. Aş începe prin a spune că momentul de culminaţie al acestui sport e legat de Florenţa clanului Medici. Sub numele de "Calcio Fiorentino", fotbalul s-a impus, atunci, ca joc de curte, ca serbare aulică. Prin urmare, prima lui conotaţie istorică este **noblеţea**. Între secolele 15 şi 18 i se dedică poeme, i se fabrică legende, i se elaborează reguli stricte. Documentele spun apăsat că nu oricine poate fi spectator al unui astfel de joc şi că, mai ales, nu oricine poate să-l joace. Jucătorii legitimi trebuie să fie "non servi, non ignobili, non infami, ma soldati onorati, gentil'huomini, signori e principi". "Calcio" e, prin definiţie, aristocratic. Cei mai buni "maestri di campo" primesc premii din mîinile unor cardinali. Ca tuturor marilor îndeletniciri renascentiste, jocului florentin i se găseşte o impozantă ereditate: el ar proveni din latinul **harpastum** şi din grecescul **sphaeromachia**. Simbolurile cele mai alese sînt mobilizate pentru a consacra prestigiul acestui sport - Mingea, devenită element de blazon al familiei Medici, e manevrată ca atribut solar, aşadar ca simbol al autorităţii supreme. Perfecţiunea sferică uneşte, într-o semnificativă coerenţă, mingea, mărul şi cosmosul. Jocul mingilor e un joc planetar. Pe de altă parte, rostogolirea lor imprevizibilă, instabilitatea echilibrului lor evocă tema hazardului şi a deşertăciunii. **Fortuna** şi **Vanitas** sînt zeităţile tutelare ale fotbalului. Thoman Morus nu se sfieşte să definească lumescul drept **a footeball**. Aspectul solar, masculin al mingii rămîne însă predominant. Fotbalul capătă virtuţi civilizatoare şi terapeutice. O baladă engleză din secolul 17 îl recomandă ca remediu al melancoliei. O fantezie a aceluiaşi secol îi atribuie lui Amerigo Vespucci ideea de a-şi fi pus echipajul să joace fotbal, demonstrativ, dinaintea regelui Angolei.

Încet-încet, o uşoară derivă îşi face loc însă în fastul baroc al acestui **topos**. Dintr-o competiţie desfăşurată - conform unei definiţii din secolul 16 - "senza arme, piacevolmente, a fine d'onore", fotbalul ajunge să valorifice tot mai des virtuţile războinice. El oferă, de la o vreme, "quasi una imagine di vera battaglia". Publicul devine supra-abundent şi barbar. Mărturii seicentiste vorbesc despre "una infinità di spettatori", care privesc de pe acoperişuri şi abuzează de tobe, trompete şi fluiere. Devin necesare liste de interdicţii disciplinare pentru cei care joacă, dar mai ales pentru cei care privesc. Lucrurile trebuie să fi arătat destul de rău către finalul veacului al 17-lea cînd cineva găseşte de cuviinţă să noteze că virtutea cea mai utilă în materie de "calcio" este pacea interioară, controlul de sine al tuturor celor care participă la spectacol. Fără această virtute - spune textul - competiţia seamănă cu "turbarea unor animale smintite", dezonorîndu-i pe competitori şi pe spectatori deopotrivă.

Inevitabile latenţe de haos şi de vulgaritate (uneori amuzantă, ca aceea a unor cîntece de carnaval care supralicitează jocul de cuvinte "palle" - mingi şi "palle" - testicole) vor fi existat de la bun început în practica fotbalului florentin, condamnat sever de Savonarola. Latenţele acestea s-au dezlănţuit însă în timp pînă la a provoca o totală "proletarizare" a jocului. Contextul nobiliar iniţial e uitat. **Calcio** devine, în secolul 19, **Soccer**. Fotbalul pare condamnat la involuţie, datorită, poate, unui "păcat originar" pe care istoricii n-au întîrziat să-l dezvăluie. O sursă de la începutul secolului 14 pretinde că primii "fotbalişti" au fost o şleahtă de ucigaşi care se distrau lovind cu piciorul (cam ca Emil Cioran în copilărie...) capetele desprinse de trup ale victimelor lor.

Ori de cîte ori fotbalul păstrează miesmele acestei obîrşii, ori de cîte ori plăcerea e înlocuită prin îndîrjire, omul de cultură are dreptul să întoarcă spatele. Dacă, la capătul unui meci, un jucător poate fi împuşcat, dacă suporterii echipei cîştigătoare vor să-i suprime pe suporterii echipei învinse (sau viceversa!), dacă populaţia victorioasă ia cu asalt, în stil bananier, ambasadele "duşmane", dacă isprăvile lui Hagi ne îndeamnă să urlăm atletic " noi sîntem români!" (ca şi cînd e pericol să fim luaţi drept altceva) dacă toate acestea sînt posibile, atunci nu numai "numele selecţionerului" poate fi uitat, ci numele însuşi al fotbalului, cu toate vedetele, gloriile şi nemerniciile sale.

Andrei PLEŞU

P.S. Bibliografia minimală pentru adîncirea informaţiilor de mai sus: **Francis P. Magoun, History of Football, From the Beginnings to 1871, Bochum, 1938** şi **Horst Bredekamp, Florentiner Fussball: die Renaissance der Spiele, Campus Verlag, 1993.**

Preşedintele Ion Iliescu este sănătos

✦ Dar şi Gheorghe Hagi este sănătos ✦ Mai mult decît atît, se angajează în Spania ✦ La Chişinău, guvernatorul Isărescu a transmis "pesimismul oficial" ✦ Dar Dinu Patriciu ce jocuri face? ✦ Construirea societăţii capitaliste multilateral dezvoltate pe teritoriul scumpei noastre patrii.

© M. Oroveanu

Comunitatea Statelor Oarecum Independente

Deşi în această săptămînă s-a discutat foarte mult despre constituirea "alianţei liberale" dintre Partidul Alianţei Civice şi Partidul liberal al dlui Mircea Ionescu-Quintus, există un eveniment care a trecut neobservat şi care este măcar la fel de important ca angajările sau concedierile fotbalistului Gheorghe Hagi, anunţate de frontispiciile gazetelor româneşti. Dl Mugur Isărescu **numai ce** a făcut o vizită în Republica Moldova, unde s-a întîlnit cu primul ministru Andrei Sangheli şi cu guvernatorul Băncii Naţionale de la Chişinău. (**Numai ce** este un cuvînt din limba "moldovenească" inventată în fosta RSSM, fiind o traducere literală a rusescului "toliko şto". Înseamnă, de fapt, "tocmai". Apropo, la Chişinău **numai ce** au început discuţiile în Parlament despre Constituţia Republicii Moldova, constituţie care a consfinţit că limba **moldovenească** este limba oficială şi că poporul moldovenesc este suveran etc etc etc.)

Deşi comitetul inter-ministerial România-Republica Moldova s-a întîlnit şi a discutat săptămîna trecută tot felul de lucruri, guvernatorul Băncii Naţionale şi-a exprimat "pesimismul oficial" cu privire la înfiinţarea unei Bănci Mixte Româno-Moldovene, idee pe care premierul Sangheli o susţinuse în urmă cu doi ani. Rămîn, deci, ca interesele investitorilor români în Republica Moldova să fie reprezentate, de pildă, de Bankcoop. Reacţia dlui Isărescu este a doua expresie oficială a dezamăgirii privind aderarea vecinului dintre Prut şi Nistru la Comunitatea Statelor Independente.

"Integrarea economică", "frăţia" şi alte sloganuri preferate în ambele capitale par să-şi piardă încet-încet sensurile. Şi, deşi generalul Kiseleff a dispărut din Bucureşti, şoseaua cu pricina devenind peste noapte "Ilie Ilaşcu", interesul public în legătură cu Basarabia este cu totul mort. Ba am auzit jurnalişti relativ cunoscuţi susţinînd - deocamdată numai în conversaţii - că subiectul este inutil de abordat. Ba chiar plictisitor.

> IURIE ROŞCA, preşedinte al Frontului Popular Creştin şi Democrat din Moldova, despre ultimele dezbateri parlamentare de la Chişinău. Declaraţie făcută secţiei române a BBC-ului:
>
> „Textul prezentat nouă din partea comisiei (este vorba de preambulul proiectului de Constituţie) conţine, între altele, noţiunea de «popor moldovenesc» şi noţiunea de "limbă moldovenească", fiind fixată şi «identitatea» dintre limba moldovenească şi limba română, dar această prevedere va fi scoasă, bineînţeles, după votul de ieri. Este limpede că preambulul, în varianta lui finală, va conţine, o dată sau chiar de cîteva ori, prevederea că există un popor moldovenesc altul decît poporul român şi o limbă moldovenească identică cu cea română, dar alta decît ea."

Un partid - un sindicat

Tocmai cînd Sindicatele trebuie să fie cît mai puţin prezente cu putinţă, pentru ca guvernul să-şi înceapă "privatizarea în masă", aflăm despre preşedintele "Frăţiei", dl Miron Mitrea, că este curtat de conducerea partidului de guvernămînt să intre în PDSR. Desigur, liderul sindical nu a negat o asemenea posibilitate, motivînd-o, după cum era şi firesc, prin convingerile sale politice, care sunt social-democrate. S-a gîndit la un partid social-democrat autentic, cum este cel de la putere, nu la cel din opoziţie, care este, după opinia d-sale, doar o remorcă a PNŢCD-ului. **"Sindicatele s-au politizat prea mult"** a declarat dl Mitrea secţiei române a BBC-ului, uitîndu-şi discursurile opoziţioniste de pînă acum.

Dl Manolescu face agitaţie

Şi dl Corneliu Coposu este de părere că **"PNŢ este principala forţă politică"** şi că **"formaţiunile politice PL-93 şi PAC produc agitaţiile cele mai mari"**. Mai mult decît atît, este clar că aceste agitaţii au început **"atunci cînd au apărut sondajele de opinie"** care au arătat că PNŢ are popularitatea cea mai mare. Deci, scrisoarea dlui Coposu insinuează, ca şi vicepreşedintele Gabrielescu acum o săptămînă, că totul este o diversiune pusă la cale de dnii Patriciu şi Manolescu, pentru a desface Convenţia Democratică. După cum se ştie, această Convenţie a funcţionat, mai ales în ultimul an, cu o eficienţă de invidiat.

Este interesant că marţi, la ultima sa conferinţă de presă, un membru PL-93 a fost alături de opinia d-lor Coposu şi Gabrielescu, spunînd chiar că este solidar cu PNŢ. Preşedintele Dinu Patriciu nu şi-a contrazis colegul de partid, care a declarat că alianţa PAC-PNL face parte dintr-o "strategie obscură", care doreşte constituirea unei contrapartide la Convenţie. Mai mult, alianţa sărbătorită la hotelul Intercontinental nu este "decît o abstracţiune".

Dar dl Nicolae Manolescu declarase că nu doreşte plecarea PAC din Convenţie. Iar intrarea în Convenţie a aripii Quintus este cît se poate de regulamentară în viziunea literatului-politician: **"A plecat dl Câmpeanu din Convenţia Democratică, nu PNL!"**. Deci, mai mult decît atît, nici nu poate fi vorba de o intrare, ci de o recunoaştere a unei prezenţe.

Orice partid a luptat în ilegalitate

Marţi, opinia publică a aflat că, la alegerile de la Televiziunea Română, a învins aşa-numita "listă a lui Dumitru Iuga". Prin această listă, sindicatul din Televiziune îi propune pentru Consiliul de Administraţie pe dnii Lucian Pintilie, Neculai Constantin Munteanu, Gabriel Liiceanu şi Octavian Paler. Se pare, deci, că Televiziunea va fi condusă de intelectuali cu opinii politice reformiste, intelectuali a căror valoare nu mai trebuie dovedită.

Aici, totuşi, mai sunt cîteva lucruri de lămurit. Mai întîi, să vedem ce va spune majoritatea parlamentară, care şi-a trimis, nu de mult, să privegheze treburile audiovizualului românesc un vechi apostol al protocronismului românesc şi o soţie de gazetar la organul oficial editat de guvernul Văcăroiu. Ulterior, acolo a apărut şi un membru al Partidului România Mare, dl Romulus Vulpescu.

În plus, chiar dacă Televiziunea Română va fi condusă, de mîine dimineaţă, de cele mai reformiste personalităţi din România, problema acestei instituţii este constituită, în primul rînd, de nivelul profesional al celor care lucrează acolo. Să ne gîndim ce ar putea să facă dna Rodica Becleanu dacă, printr-un miracol, România ar deveni monarhie. Ar evolua, probabil, ca alt redactor "celebru" din TVR, monarhist între perioadele în care a fost nevoie. Acum este doar "moderat". Să ne gîndim cum ar putea fi eradicată limba de lemn "video" în care relatează TVR, prin care, ca să dăm exemplele cele mai cunoscute, de la o conferinţă de presă nu trebuie să lipsească imaginea pixului pe hîrtie în gros-plan şi a candelabrului, iar dintr-un film despre închisorile comuniste, cîinii poliţişti aruncîndu-se asupra unui gard de sîrmă, culoarele de la Gherla filmate ca în documentarele despre ilegalişti şi planurile generale peste păduri cu pomi seculari. Ca să nu mai vorbim despre limba de lemn propriu-zisă, adînc înrădăcinată în mintea unor "profesionişti" gata oricînd să ofere lecţii tinerilor neştiutori care intră în TVR. O asemenea evoluţie poate fi uşor de observat. Dna Irina Radu, colaboratoare, acum cîţiva ani, a unor reviste ieşene cît se poate de onorabile, citeşte acum la telejurnale nişte texte pe care nu ştim cum le apreciază. Dna Radu nu este un vechi activist de partid. D-sa este foarte tînără (sub 30 de ani). Deci, nu este obligatoriu ca opţiunea pentru un model profesional să fie dictată de convingeri politice. Numai că practicarea "modelului Adrian Fulea" de gazetărie, folosirea zilnică a celei mai pure "langue de bois" lasă urme pentru toată viaţa.

Nu se ştie, deci, dacă Televiziunea română este aşa de uşor de reformat, indiferent cine ar veni în fruntea Consiliului de Administraţie.

Dl Petre Roman este în concediu

Alt opozant "ferm" de pînă acum, fostul Front al Salvării Naţionale transformat în Partid Democrat, şi-a dovedit orientarea politică reală. Joi, dl Adrian Severin a citit o declaraţie prin care făcea un "apel la unitate", arătîndu-se dispus, încă o dată, să sprijine partidul de guvernămînt. Nici de data aceasta nu a primit nici un răspuns. Senatorul Ioan Solcanu a răspuns cam la fel ca şi în dăţile trecute, spunînd că "nu găseşte nici o noutate" în chemările venite dinspre PD(FSN). Mai mult, condiţia pusă de PD(FSN) ca partidul de guvernămînt să renunţe la aliaţii săi extremişti, ca PRM şi PUNR, ar însemna ca PDSR "să rămînă fără sprijn politic".

Dl Solcanu are perfectă dreptate. Expresia "sprijin politic" este foarte potrivită, mai ales în ceea ce priveşte partidul!

În rest, nu mai putem spune decît să dl Ion Iliescu, preşedintele României, este sănătos. Aşa ne-au încredinţat comunicatele oficiale legate de ultima internare în spital a preşedintelui.

Radu Eugeniu STAN

Parlamentarii între ei

Iniţiative amînate

Odată ce "pînă şi Parlamentul European şi-a ales liderii şi s-a retras la umbră", cum spunea un proaspăt membru al alianţei liberale, parlamentarii români, care după încetarea lucrărilor în plen ale celor două Camere porniseră diverse iniţiative personale sau de grup cu iz parlamentar, au decis îngheţarea tuturor proiectelor politice, economice, sociale etc. pe perioada 1-25 august. Pentru spaţiul 25 august - 1 septembrie, au de gînd să se bată CDR şi PUNR spre a-l utiliza în vederea convocării unei sesiuni extraordinare a Parlamentului, fireşte, fiecare urmărind scopuri diferite: opoziţia vizînd o nouă moţiune, iar Funar şi Gavra cu gîndul la un reînnoit şantaj pentru "aliatul mai mare".

Iniţiativele parlamentarilor care la un moment dat "nu sufereau amînare", urmărindu-se chiar convocarea unei sesiuni extraordinare la sfîrşit de iulie - PUNR, pentru terminarea Legii învăţămîntului şi Legii caselor naţionalizate - şi care printre altele vizau schimbarea anumitor prevederi din Regulamentele de funcţionare ale celor două Camere, care să permită un alt statut al grupului parlamentar - avîndu-se în vedere noile fuziuni între partide parlamentare şi unele extraparlamentare - au fost amînate pentru sesiunea care începe la 1 septembrie 1994, între timp urmînd să se mai pregătească terenul. Toţi cei care au dorit finalizarea celor două legi amintite - învăţămînt şi case naţionalizate - înainte de 1 septembrie, s-au lovit de argumente aduse în Comisiile parlamentare, şi nu numai, atît de reprezentanţii puterii, cît şi de cei ai opoziţiei care, au căzut de acord, pe lîngă nevoia unui timp mai îndelungat pentru dezbaterea celor două legi, şi în ce priveşte poziţia Consiliului Europei faţă de anumite prevederi ale celor două legi, discutate pînă acum doar în cîte o Cameră. Coaliţia guvernamentală va căuta să "îndulcească" anumite articole din Legea învăţămîntului care se referă la minorităţi, iar opoziţia doreşte ca Europa - ţinînd cont de ceea ce stipulează Convenţia Drepturilor Omului, să schimbe formularea art. 2 din Legea caselor naţionalizate unde se restrînge dreptul la proprietate, aşa cum a fost votat în Senat.

Dar ceea ce se aşteaptă din apus, s-ar putea să vină din răsărit - proprietate, minoritate, limbă etc.

Petru IONESCU

O criză „avantajoasă“

Despre reformă economică şi privatizare se vorbeşte zilnic de patru ani încoace. În vocabularul politic şi gazetăresc, cele două cuvinte au luat locul privilegiat deţinut în cincinalele precedente de expresia "societate socialistă multilateral dezvoltată". Înaintaşii găseau la fiecare şedinţă o nouă cale de a-şi convinge şefii că pasul decisiv spre bunăstarea pe bază de slogan a şi fost făcut; contemporanii caută permanent soluţia ideală pentru ieşirea din criză. Se elaborează variante şi alternative, se prezintă viziuni şi propuneri, se demolează opţiuni şi se întocmesc proiecte. Cum zădărnicia trebuie să aducă şi privilegii, se înfiinţează comisii, agenţii naţionale, fonduri de stat, "organisme abilitate". Puterea descrie etapele şi iniţiază acte normative în vederea trecerii la o preconizată acţiune de privatizare în masă, opoziţia acuză imixtiunile ideologicului în sfera economică şi încredinţează desăvîrşirea catastrofei taberei antireformiste. "Dialogul" se prelungeşte pe perioada unei legislaturi, restructurarea marii industrii devine obsesie electorală, fiecare dintre partide îşi propune să cîştige de pe urma falimentului generalizat.

"Procesul de privatizare" - la care se fac referiri nenumărate mai ales în timpul negocierilor cu organismele internaţionale şi cu marile centrale sindicale - e necesar tuturor în măsura în care e inexistent. Efectele luptelor politice purtate doar pentru a nu-l lăsa să se nască sînt, deocamdată, de necalculat. În 1991, pentru ca privatizarea să nu înceapă, minerii şi-au făcut datoria faţă de patrie şi de partid şi au răsturnat un guvern. Desigur, ei au crezut în panica propriilor lor "binefăcători", opunîndu-se reformei înţeleasă de fosta nomenclatură rămasă la acea oră aproape pe margine ca o vînzare de ţară. În 1992, pentru ca unul sau mai multe partide fără program să ajungă în Parlament, cetăţenii au primit "certificate de proprietate" de pe urma cărora urmau să se îmbogăţească în ziua în care le va da voie statul. În 1993, pentru ca avîntul stîngii profitoare de pe urma blocării reformei să nu ameninţe în mod fatal poziţiile majorităţii parlamentare, coloşii industriali energofagi şi neproductivi au fost protejaţi prin grija "social-democrată" a guvernului Văcăroiu. În 1994, pentru a "demonstra" Băncii Mondiale, că privatizarea urmează să se realizeze şi pentru a demonstra alegătorului român că PDSR luptă din răsputeri cu speculanţii şi cu noua clasă a deţinătorilor de averi, s-a purces la amendarea Legii privatizării iniţiată şi susţinută de aceeaşi echipă guvernamentală. Un nou program, o nouă campanie mediatică, o nouă repriză de confruntări publice între "specialiştii" puterii şi cadrele "de rezervă" din opoziţie. Principalul e să se vorbească permanent despre privatizare, cu însufleţire şi cu argumente, pentru ca ea să nu se facă nici pînă la viitoarele alegeri. Politica "înlocuitorilor" a intrat şi ea într-o nouă etapă: se împart cupoane nominale, se reevaluează întreprinderi , se inventariază metode, se dau explicaţii televizate şi se fac instructaje cu prefecţii. Tot ce se întîmplă **în jurul noţiunii** de privatizare se întîmplă, bineînţeles, **în loc de** privatizare. Electoratul se poate deci mulţumi, încă o dată, cu formula "şanse egale pentru toţi" şi cu declaraţiile populiste ale celor care ştiu că existenţa lor politică depinde de eşecul reformei şi nu de succesul acesteia. De ce să se înceapă cu adevărat privatizarea, dacă permanenta ei pregătire poate prelungi viaţa guvernului şi justifica "realizările" partidului majoritar? De ce să fie rentabilizate intreprinderile, dacă depăşirea sărăciei ar face ca discursul stîngii ultranaţionaliste să apară inutil şi ridicol categoriei sociale care azi se agaţă de el ca de un pai salvator? De ce să nu iasă opoziţia din sala de dezbateri a Legii privatizării, dacă ea mizează tot pe disperarea "de masă", deşi din altă direcţie decît o face triada PUNR-PRM-PSM?

Un nou program de privatizare înseamnă, de fapt, întărirea poziţiilor în teritoriu pentru partidul majoritar. Cine nu vrea să devină acţionar acolo unde îmbogăţirea e sigură şi rapidă şi cine poate "da lovitura" dacă nu e de partea puterii sau măcar a aliaţilor ei? Ocolind demagogic (dar cu destulă abilitate) timp de doi ani problema privatizării pentru a o pune pe tapet **exact** cînd avea nevoie de un ultim atù electoral, formaţiunea de guvernămînt se arată a fi un adversar mai periculos decît erau dispuse să-l creadă partidele plasate la stînga şi la dreapta sa. Majoritarii au pregătit, "pe serviciul" opoziţiei şi cu mîna şantajistă a aliaţilor, momentul în care profitul politic de pe urma actualei crize poate fi trecut în contul puterii. Ofensiva teoretică în domeniul privatizării probează, în ultimă instanţă, rafinamentul vîrfurilor noastre politice în materie de surogate programatice şi talentul cu care ele adaptează ipocrizia decizională la cerinţele economiei de piaţă.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur...

Catastrofa

Acolo, pe aeroportul din Goma, ministrul francez venit să controleze şi să îmbărbăteze propriile trupe, nu semăna deloc cu un demnitar sigur de sine şi cu soluţii pentru toate problemele. După imaginile atroce ale taberelor de refugiaţi rwandezi, unde se moare de foame, de epuizare, de holeră, întrebarea pe care o lansa omenirii ministrul era de o naivitate care nu prea se potrivea cu rangul lui: dacă aceştia, spunea el despre cei din tabere, sînt oameni ca şi noi, atunci trebuie făcut urgent ceva. Dacă nu...

De fapt întrebarea e pusă corect, doar că vine prea tîrziu, cînd, practic, nu se mai poate face mare lucru. În aprilie, într-un accident de avion, probabil provocat, mor cei doi preşedinţi ai unor state vecine Rwanda şi Burundi, care se întorceau de la o conferinţă de pace. În Burundi, minoritarii tutsi fuseseră măcelăriţi încă la sfîrşitul lui octombrie 1993, fără să se creeze prea multă emoţie pe plan mondial. Mărturiile ulterioare, ca de obicei în situaţii confuze, sînt imprecise cu cifra victimelor, dar dacă se pun cap la cap povestirile celor care au scăpat, amalgamul de oroare şi organizare era evident. Această combinaţie a fost evidentă şi în Rwanda. După moartea suspectă a Preşedintelui hutu, armata şi miliţiile s-au dezlănţuit într-un masacru oribil, de o cruzime hotărîtă împotriva minorităţii tutsi, dar şi împotriva opozanţilor hutu. În Burundi, totul s-a rezolvat într-o săptămînă, în Rwanda nebunia ucigaşă s-a aşternut ca să dureze. "Experţii", a căror voce monotonă însoţea imaginile hecatombei s-au refugiat în grabă în clişeele luptelor interetnice, atît de departe - nu-i aşa - de dinamica vieţii moderne.

Refugiaţii au împînzit drumurile, aglomerînd pînă la refuz taberele improvizate din ţările vecine. Frontul Patriotic Rwandez (tutsi), denumit "rebel" (rebel în raport cu puterea oficială care practică masacre oficiale) cîştigă teren, ocupă capitala Kigali şi ameninţă serios localitatea în care s-a refugiat guvernul. Începe exodul hutu: teama de represalii pune pe drumuri vinovaţi şi nevinovaţi care se îndreaptă spre aceleaşi tabere supra-aglomerate.

Operaţiunea franceză "Turquoise", afişat şi ostentativ umanitară, e întîmpinată cu reticenţă de şefii militari tutsi: Franţa a sprijinit politic şi a antrenat militar regimul care acum se descompune şi persistă bănuiala, că dincolo de ajutorul umanitar se va asigura ieşirea discretă din Africa a oficialităţilor hutu.

Practic, Frontul Patriotic este învingător în războiul civil, se instalează un nou guvern tutsi cu un prim-ministru hutu din tabăra numită moderată, dar exodul continuă şi natura desăvîrşeşte ceea ce oamenii au lăsat neterminat: holera face mii de morţi zilnic în taberele în care foştii călăi şi viitoarele victime au aceeaşi privire resemnată şi apatică. Nu departe de ei, într-o altă tabără, militarii fostelor forţe guvernamentale refuză să depună armele la cererea destul de lipsită de energie a preşedintelui Zairului, Mobutu, care, iată, reapare sub forma sa de om politic întru totul onorabil.

Soluţia e ca refugiaţii să se întoarcă la casele lor, susţine noul guvern rwandez, îngînat de oficialităţile internaţionale. Nimic nu e mai puţin sigur: epidemia de holeră se va răspîndi, nu există nici o garanţie că pedepsirea vinovaţilor se va produce în cadrul şi în limitele legii.

Între timp, imaginile televizate şi-au produs efectul: Statele Unite, Germania, Marea Britanie, Israelul s-au decis să trimită urgent ajutoare. La faţa locului aceste ajutoare sporesc deruta: coletele paraşutate de americani cad la întîmplare pe o plantaţie de cafea pe care o distrug, refugiaţii se sperie, crezînd că sînt bombardaţi.

Răspunsul la întrebarea ministrului francez a fost dat mai de mult: ei sînt oameni ca toţi ceilalţi, atît de identici cu europenii şi alte fiinţe superioare, încît au descoperit odată cu ei farmecele extremismului, profitul politic care se poate dobîndi din jocul minciunii şi al provocării. Sînt atît de asemănători cu ceilalţi oameni, încît în presa rwandeză rasistă se putea citi încă din 1992 că "naţiunea este artificială, dar etnia este naturală", chemînd la un masacru total (pentru a nu se mai comite eroarea din 1959, cînd copiii tutsi au fost lăsaţi în viaţă şi au plecat din ţară), iar opozanţii hutu sînt declaraţi trădători ai "etniei". False crime tutsi au asigurat combustia "genocidului preventiv".

Ei sînt oameni ca toţi ceilalţi pentru că membrii etniei hutu au salvat de la moarte familii tutsi. Ei sînt oameni ca cei din Kabul, Sarajevo, Nagorno-Karabah, şi aşa mai departe. Niciodată destul de departe.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Nevoia de-a prezenta normalul ca anormal

Pentru a trece victorios prin zăpuşeala verii, gazetarul caută şi el, ca tot omul, întîlnirea cu **vîntul** şi îmbrăţişarea cu **valul**. Atîta timp cît există şedinţe parlamentare, furtuna se poate isca din senin, titlurile tună şi fulgeră, ştirile provoacă ruperi de nori, declaraţiile de protest cad ca grindina. Ce te faci însă în plină vacanţă caniculară, cînd nu mişcă decît boarea unei cripto-aliante civic-liberale prin gaura **cheii** CDR? Eşti obligat, bineînţeles, să ciuleşti urechile, te agăţi de cuvintele "amantă" şi "nevastă", de poarta spitalului Elias şi de zerourile salariului anual pe care-l va lua Gică Hagi. Seceta de senzaţional, mai greu de suportat decît seceta propriu-zisă, se combate şi ea cu "mijloace artificiale": în loc de sistem de irigaţii - colportarea de zvonuri, în loc de stropitoare - cearta inventată. Efectul e garantat dacă "acţionezi" pe terenul sau în curtea unei categorii spre care tot românul tînjeşte: politicienii şi sportivii sînt desigur de preferat dar, dacă sezonul lor a trecut, te poţi mulţumi şi cu scriitorii. În lipsă de "bombe informaţionale", înfiinţarea Asociaţiei Scriitorilor Profesionişti avea - s-o recunoaştem cinstit - mari şanse să ţină afişul pieselor de scandal. S-au repezit să se achite de sarcină, şi să-l transforme cu prioritate în ceea ce n-are cum fi, gazetarii direct interesaţi, adică poeţii şi prozatorii angajaţi în diverse redacţii. Pe 13 iulie, cotidianele centrale anunţau înfiinţatea ASPRO, scopurile ei şi numele celor ce o vor conduce. Ştirea conţinea mai ales convingerea semnatarilor că între scriitori s-a declanşat un nou conflict. În 30 de rînduri, (cu tot cu titlu şi supratitlu) **Tineretul liber** "băga" toate "strîmbele" necesare: "Înfiinţîndu-şi propria Uniune, «generaţia '80» a rupt-o cu generaţia lui Vlaicu Bârna"; "Uniunea veche e condusă în special de critici, unii chiar de mică anvergură, cum ar fi actualul preşedinte Laurenţiu Ulici"; "Bursele, subvenţiile şi ajutoarele s-au împărţit întotdeauna între cei «puţini şi aleşi» care ţin pîinea şi cuţitul"; "În ciuda declaraţiilor nebelicoase, crearea noii Societăţi a Scriitorilor din România exprimă o stare de revoltă care mocnea de mult". **România liberă** încearcă, într-o primă etapă, să-şi ascundă parti-pris-ul de sens invers. "Neutralitatea" lui N. Prelipceanu e însă contrazisă, două zile mai tîrziu, prin pana... corespondentului de Braşov al ziarului. Vasile Şelaru citează o sursă care preferă să-şi păstreze anonimatul şi se întreabă (în corul adepţilor ideii că unii au dreptul să se asocieze iar la alţii asocierea e dubioasă): "Asociaţia Scriitorilor Profesionişti sau ... Asociaţia Generaţiei '80?" **Adevărul** încredinţează sarcina relatării conferinţei de presă de după constituirea ASPRO unei .. debutante în materie de controverse scriitoriceşti. Ea se numeşte Viorica Rusu şi crede că dorinţa unor autori de cărţi de a fonda o asociaţie nu-i decît un "lung prilej de vorbe şi de ipoteze". **Cronica Română** preferă, în locul oricărui comentariu, o declaraţie a lui Mircea Nedelciu, preşedinte al Consiliului de Administraţie şi trezorier al ASPRO: "Membrii fondatori nu aparţin doar generaţiei «optzeciste» din literatura română. Printre ei sînt şi scriitori din afara generaţiei amintite. Asociaţia este o structură deschisă, care-şi propune elaborarea unei carte profesionale a scriitorului şi statuarea raporturilor dintre această profesie şi restul societăţii". Două zile mai tîrziu (adică pe 15 iulie) **Evenimentul zilei** găzduieşte reacţia preşedintelui Uniunii. Laurenţiu Ulici se declară "amator" şi ţine să precizeze: "Conform statutului US, patrimoniul nostru este indivizibil, deci noua asociaţie nu poate emite nici un fel de pretenţii. Să-şi facă singuri patrimoniu". Şi-au făcut cu mult înainte, ne asigură Mircea Nedelciu în **Expres** (19-25 iulie): "Principala noastră resursă se alcătuieşte în prezent din 3 I - inteligenţă, informaţie, imaginaţie. Nici un moment nu m-am gîndit să fondăm o asociaţie non-profit pentru a atenta la patrimoniul alteia, fie ea şi US. Mai ales că asta ar fi o tîmpenie. Cineva care ar dori doar **să ştie** ce are şi ce nu are US ar trebui să petreacă vreo 7 ani prin tribunale, pentru lămurirea regimului juridic al acelor proprietăţi. Noi n-avem timp de aşa ceva". Revista **22** îi pune faţă în faţă pe stăpînii celor două forme de bogăţie în jurul cărora se unesc scriitorii: de o parte Laurenţiu Ulici, sigur pe el din pricină că tinerii "sînt oameni care au publicat foarte puţine cărţi, n-au operă" (în timp ce Uniunea deţine "Casa Vernescu, Monteoru, Palatul Mogoşoaia, vila scriitorilor de la Neptun" etc) şi Ion Bogdan Lefter, sigur pe el din pricină că "ASPRO porneşte de la spiritul unei generaţii" fără să fie "o sectă pe criterii de vîrstă".

Alternativa la o Uniune în derivă a primit - imediat după anunţarea oficială a înregistrării ASPRO la tribunal - clasicele acuzaţii dragi condeielor... democratice: "diversiune", "manevră a SRI", "expresie a frustrărilor Cenaclului de Luni". "Apărătorii societăţii civile", veteranii suferinţelor provocate de nerespectarea drepturilor omului, nemulţumiţii de pînă mai ieri de nefuncţionalitatea "structurii de tip stalinist" pe care o reprezintă US s-au simţit, cu toţii, mai mult sau mai puţin jigniţi de iniţiativa unui grup de scriitori români care se consideră îndreptăţiţi să vadă viaţa breslei altfel decît ne-am obişnuit s-o vedem pînă acum. Poate că în viitor scrisul şi proscrisul vor fi ele însele două meserii distincte, deşi unii au trăit binişor o viaţă întreagă topindu-le într-un "tot unitar"... **(E.Ş.)**

„E prea uşor să condamni sportul, opunînd stadionul bibliotecii. Întrebarea este însă dacă un intelectual nu are nimic de învăţat din stadion”
(Mihail Sebastian, 1933)

Pelecraţie şi Hagicratură

Curios, esenţialul în relaţia omului de azi cu fotbalul se petrece după ce jocul s-a terminat. Marele, grozavul impact îl produce **amintirea** jocului. Care poate fi frumoasă - şi atunci va fi vreme de carnaval - sau urîtă şi atunci va fi vreme de doliu zgomotos. Victoria sau înfrîngerea, ele par că decid natura impactului iar nu jocul propriu-zis. Natura impactului, da, însă nu impactul însuşi al cărui **primum movens** îl constituie, repet, amintirea jocului. De ce insist asupra acestui lucru? Pentru că ne poate ajuta să facem paşi mai repezi spre esenţa chestiunii care nu-i alta decît dezlegarea tainei sociologice a “sportului rege”.

Dacă acceptăm că amintirea jocului aglutinează emoţional mari mulţimi de oameni (mai ales astăzi cînd televiziunea şi radio-ul aduc practic stadioanele lîngă fotoliul domestic al cetăţeanului de pretutindeni) rămîne să aflăm ce înseamnă, în fond, această explozie de emoţie care izbuteşte să aducă alături fiinţe de toate vîrstele, profesiile, rangurile sociale. Solidaritatea întru amintirea - veselă sau tristă - a jocului de fotbal să fie numai ce pare a fi?! Un efect al jocului însuşi?! Nu ştiu alţii cum sunt, dar eu, de cîte ori aud despre marele **happening** consecutiv unui eveniment fotbalistic mă duc cu gîndul la ceva care a fost al speciei umane şi care tinde să devină un atavism: solidaritatea. Înţeleasă ca instinct - cu partea lui întunecată: turma, cu partea lui luminoasă: altruismul, dar judecată ca refuz al însingurării şi ca dorinţă de supravieţuire. Într-o lume dedată prin chiar firescul evoluţiei sale singurătăţii individului, zvîcnetul instinctului solidarităţii prilejuit de fotbal e o dovadă de vitalitate a speciei şi, chiar dacă e atavic, trebuie luat ca salvator. Cu atît mai mult cu cît instincul acesta e pur, adică lipsit de complicaţii interogative. Vreau să spun că mulţimea care umple străzile şi pieţele oraşelor lumii după un meci de fotbal nu dă doi bani pe ideea de solidaritate şi nici nu e captivată de sentimentul solidarităţii. O face strictamente din instinctul împărtăşirii bucuriei. (În paranteză fie spus, tocmai acest caracter pur instinctual poate face manipulabilă solidaritatea mulţimii de către “cunoscători”). Pentru moment e de reţinut faptul că impactul social al fotbalului la ora de faţă semnifică retrezirea instinctului solidarităţii. Dar fotbalul nu e cauza acestei retreziri ci doar prilejul ei.

Cauza trebuie căutată în dorinţa subconştientă de a limita presiunea singurătăţii. Prin asta instinctul solidarităţii e aproape sinonim cu instinctul fugii de însingurare. Ceea ce nu au reuşit atîtea şi atîtea pedagogii ale solidarităţii izbuteşte, iată, fotbalul. Acesta este însă numai un aspect al tainei sociologice proprii impactului contemporan al fotbalului, probabil aspectul fundamental. Ar mai fi, apoi, necesară luminarea aşa-zisului efect de psihoză colectivă pe care-l provoacă acest joc. Asemănător, după unii, religiei (într-un înţeles desigur, simplificat), iar, după alţii, politicii (în sensul etimologic). În realitate, dimensiunea mitologică a fotbalului ascunde sau perifrazează tot un instinct pe cale de dispariţie: al identificării lui “eu” cu toţi “ceilalţi” în care “eu” se cuprinde dintr-un punct sau altul de vedere (etnic, biologic, profesional, naţional etc.). Credinţa noastră, a celor care ne adunăm spre a ne bucura sau a ne întrista împreună de victoria sau înfrîngerea echipei preferate, este că **noi** am învins sau că **noi** am pierdut; **noi** adică fiecare din acei **eu** din stradă iar nu **ei**, jucătorii. Forma cea mai înaltă a acestui instinct e patriotismul. Prin urmare, mai cu seamă cînd fotbalul se joacă între echipe naţionale, ca la Campionatul mondial de pildă, ceea ce luăm drept efect de psihoză colectivă nu-i altceva decît reflexul firesc al unui partizanat, al unei apartenenţe care a făcut deja drumul de la instinct la sentiment. Aşadar, spre a rezuma: o taină sociologică a impactului de care se bucură fotbalul în lumea acestui sfîrşit de mileniu ţine de **instinct**. O alta ţine de **sentiment**. O a treia - despre care nu voi spune nici un cuvînd acum - ţine de **idee**. Pentru detectivi: taina **ideii** poate fi dezlegată printr-o anume punere în dramă a **instinctului** şi **sentimentului**. Aţi spus Pelecraţie sau Hagicratură?! Vă apropiaţi...

Laurenţiu ULICI

Ceva s-a dus dracului şi în sport

Prima dată cînd m-am cutremurat la auzul unei ştiri care avea legătură cu sportul a fost în urmă cu vreun an şi nu se poate să nu vă aduceţi aminte şi dumneavoastră acel moment.

Un antrenor român de gimnastică a ucis în bătaie o fetiţă de 12 ani.

Din acel moment am început să urăsc constant şi metodic mecanismele care au dus lucrurile pînă în acest oribil punct. Ura adevărată nu poate fi decît metodică: ea analizează, demontează, decupează, tranşează (ca în crimele pasionale de la Ploieşti).

Să demontăm deci:

Sportul este joacă. Joaca este specifică vîrstei copilăriei. Oamenii se nasc ştiind să se bucure şi le dispare treptat capacitatea de a se bucura. Copilăria este deci vîrsta la care capacitatea de a te bucura este maximă. Sportul este o conservă de bucurie pe care o deschidem cînd sîntem în vîrstă şi încercăm să o savurăm pe îndelete. Multe lucruri care să ne mai declanşeze bucuria în stare pură nu prea mai avem cînd sîntem maturi: ne cumpărăm un cîine şi ne bucurăm privindu-l pentru că, spre deosebire de om, e în stare să ne iubească în mod constant şi să nu ne poarte ranchiună orice i-am face. Ne jucăm cu copiii sau nepoţii. Şi cam atît.

Nevoia de bucurie este însă una egal răspîndită la oameni, este o nevoie esenţială ca setea, foamea, necesitatea sexuală, nevoia de identitate.

Specialiştii de ultima generaţie în marketing au obiceiul să lucreze exact invers decît felul în care ne-am aştepta noi. Ei nu pornesc de la o marfă sau un serviciu oarecare pentru a încerca apoi să le vîndă. Ei identifică nevoile oamenilor, intensitatea lor, acoperirea lor cu putere de cumpărare, apoi caută produsul sau serviciul care i-ar putea satisface. N-a fost greu pentru aceşti oameni să identifice enorma nevoie de bucurie a maturilor. Au făcut apoi inventarul bunurilor materiale sau simbolice şi al serviciilor care ar putea-o satisface. În acest inventar, pe primele locuri au situat **animalele, copiii şi sporturile**. S-au apucat apoi să organizeze schimbul: ai nevoie de bucurie? Scoate banii (toţi, cît mai mulţi) plăteşte şi... poate o vei avea, mult dorita ta bucurie. Această operaţie se numeşte comerţ . Ea aduce bani, mulţi bani, toţi banii.

Sigur, comerţul este una dintre cele mai vechi îndeletniciri umane. Dintotdeauna au existat nevoi şi bunuri care să le astîmpere. Comerţul este activitatea umană de punere în contact a oamenilor care au nevoile lor (şi toţi au) cu oamenii care produc ceva care să astîmpere nevoile (şi toţi produc cîte ceva).

Lucrurile au mers bine pînă cînd, chiar în secolul nostru, două idei diavoleşti şi-au făcut loc pe scena beată a minţii omeneşti:

1. Că piaţa poate fi planificată (şi aşa a apărut comunismul)

2. Că poţi face comerţ cu orice, nu numai cu bunuri materiale care să astîmpere nevoile de bază, ci şi cu bunuri şi servicii simbolice care să dea senzaţia că astîmpără nevoile sufletului.

Tot oamenii (dacă au fost oameni) au pus în practică ideile de mai sus, unii pe cele dintîi, alţii pe cele din urmă. S-a nimerit ca ei să acţioneze relativ în acelaşi timp. Primii, în ultimii 70 de ani, ceilalţi, cam în ultimii 10-20. Şi unii şi alţii sînt trişori. Ei practică aşa-numitul “comerţ fără respectul partenerului”. Ei încearcă (şi reuşesc al dracului) să scoată bani (mulţi, toţi banii) din suferinţa semenilor lor. Dar oare mai sînt ei semenii noştri? Nu cumva sînt mutanţi, nu vin de pe altă planetă? Culmea e că, deşi păreau în tabere opuse, se înţelegeau şi se înţeleg de minune. Oare nu comuniştii au inventat sportul-chin, sportul-lagăr, sportul-hormoni, sportul care ucide sau mutilează sportivul sau sportiva redegistă pentru a acoperi cu medalii de aur o ideologie a crimei? Nu ei au inventat substituirea satisfacerii normale a nevoilor umane cu iluzoria bucurie că steagul nostru e mai sus pe un catarg de campionat? Nu organizau ei congrese şi conferinţe în preajma victoriilor planificate în planurile de medalii? Nu a fost organizată în 13-15 iunie ‘90 marea bumbăceală minerească de la Bucureşti în acelaşi timp cu Campionatul Mondial de Fotbal din Italia?

Chiar nu vi se pare suspect că MAFIILE sportului, ale drogului şi ale fondurilor secrete ale PCUS îşi dau mîna? Că singurul comerţ cu sclavi autorizat în secolul nostru este vînzarea de sportivi? Că drogurile scot din cursă sportivi de excepţie, că mafia drogurilor şi a pariurilor împuşcă pe stradă un sportiv columbian, că un antrenor român ucide în bătaie un copil, că în toate luările lor de cuvînt între două meciuri de galeră (la 36 de grade Celsius) sportivii români repetă ca prin vis un slogan: “să le facem o bucurie amărîţilor de acasă”?

Ceva, după cum vedeţi, s-a dus dracului şi în sport.

Doamnelor, Domnilor, stimaţi negri, avem într-adevăr cu toţii nevoie de bucurie, dar nu la piaţă vom găsi conservele de bucurie care să ne astîmpere această imperioasă nevoie. Ca o bucurie să fie o bucurie a voastră, construiţi-v-o, n-o cumpăraţi! Altfel, a doua zi vă doare capul.

Mircea NEDELCIU

Despre dolari şi inocenţi

“Fotbalul e viaţă. Restul, doar detalii “
(inscripţie pe un T-shirt)

Măcar atîta lucru ar trebui să recunoaştem: Nu mai există inocenţi. Pentru că - nu-i aşa? - toţi sîntem vinovaţi. Fotbalul a încetat să fie doar un joc. Dar cînd anume s-a petrecut ruptura, n-avem de unde să mai ştim. Şi nu vom şti-o sigur niciodată. Geaba vom căta acum să ne reperăm inocenţa pierdută, să ne recuperăm virginitatea fotbalistică, de mult abandonată, ca o băşică prea mult peticită. Oricît am vrea, nu ne vom regăsi niciodată candoarea maidaneză, bucuria de a privi şi pur, şi simplu, un meci de fotbal. Ea, candoarea, rămîne, după cum spuserăm, bun-pierdută. Ar fi ca şi cum ne-am încăpăţîna să credem că mai e fecioară Madonna. Madonna? Genial jucător, da‘ păcat că se droghează...

S-ar zice, aşadar, că vinovaţi sînt jucătorii. Care nu mai joacă pentru spectacol, ci pentru bani. Care sînt gata să-şi bage efedrina-n venă, doar ca să reziste. Şi să cîştige. Cu orice preţ, şi la un preţ cît mai mare. Zadarnic sînt ei antrenaţi şi în-dopaţi, dacă au pierdut (aproape toţi, aproape de tot) plăcerea gratuită şi strengărească a unei pase cu călcîiul, a unui dribling “printre urechi”. Să fie vinovaţi fotbaliştii? Se ştie doar că, de obicei, întotdeauna, antrenorul e de vină. El îşi obligă jucătorii să nu iasă din schemă, el sacrifică vedetele de dragul echipei, şi spectacolul de dragul rezultatului. El îi învaţă pe pitici că important nu e să joci frumos, ci să cîştigi. Iar dacă n-ai cum să cîştigi, atunci şi mai important e să nu pierzi. Or, dacă mai stăm să cugetăm un pic, descoperim că nu sînt jucătorii, şi nu-s nici antrenorii, săracii de ei, aceia care nu pierd niciodată. Impresarii, menagerii, directorii de club, sponsorii - ăştia cîştigă totdeauna. Ei au transformat fotbalul într-o imensă afacere, într-o enormă fabrică şi spălătorie de bani. Dar dacă ne-am duce la Tapie sau la Berlusconi, l-am lua de guler şi i-am spune de la obraz: “Ce-aţi făcut cu fotbalul nostru, măi nenorociţilor?”, cu siguranţă că respectivul s-ar deroba elegant, explicîndu-ne cinic că el nu-i decît un jucător şi-o cărămidă-n zid. Sistemul e de vină. De la prima finală a Cupei Mondiale, care a îngheţat relaţiile diplomatice dintre Argentina şi Uruguay, fotbalul a ajuns să fie o dispută între naţiuni. S-au pornit şi s-au pierdut războaie din cauza fotbalului. Iar vîrfurile de stat, arbitrii parţiali ai Puterii, ştiu prea bine să manipuleze mulţimile prin fotbal, ştiu să ofere meciuri, adică opium, pentru popor. Bineînţeles, are şi poporul, spectatorul, partea lui de vină. Pentru că e fraier. Pentru că strigă “Noi sîntem români!”, atunci cînd cîştigă echipa lui Hagi, Belodedici şi Seylmes. De parcă - dacă eram columbieni, arabi saudiţi, nigerieni sau (hélas!) bulgari - n-am fi fost la fel de grozavi. Iar atunci cînd nu e fraier, spectatorul e prea şmecher. Vede peste tot blaturi şi aranjamente. Nu se mai poate bucura curat nici măcar de victoriile echipei lui. Se grăbeşte să spună aşa cum auzeam deunăzi, în Berceni: “Ei, şi ce dacă au cîştigat băieţii?! Am văzut noi bre, un cent din dolarii ăia care i-a cîştigat ei?” Da, sigur, spectatorul e vinovat.

... Şi vinovat sînt şi eu, cronicarul. Nu mai pot privi un meci televizat, fără a încerca să deduc din undă tactici savante şi strategii subtile. Nu mai pot scrie despre un meci fără a evoca o altă întîlnire, fără a invoca un palmares. Şi nu-i de mirare că am ajuns să cred că ne îndreptăm spre sfîrşitul postmodern al fotbalului, cînd toate valorile se nivelează şi nu mai e nimic nou sub soare. La fel ca mine mai sînt mulţi. Şi marea vină este că încercăm să poleim pasiunea noastră pentru fotbal cu o brumă de argumente culturale. Că nu putem scrie despre Prunea fără să-l citărm pe Camus. Că nu putem pomeni de un Hagi în afara terenului, fără a-l compara cu albatrosul lui Baudelaire. Că am devenit trufaşi în neputinţa noastră. Şi am ajuns astfel să ne întrebăm dacă - aşa cum unii n-au putut să mai scrie poezie după Auschwitz - mai putem noi să scriem despre fotbal după Heysel, după asasinarea lui Escobar. În bovarismul nostru microbistic, preferăm să ne întrebăm la nesfîrşit. Se mai poate scrie despre fotbal? Sigur că se mai poate. Dacă nu ne-am fi pierdut inocenţa, n-am fi descoperit (dincolo de bine şi de tot ceea ce e rău) noi şi noi plăceri. Nu ne-am fi bucurat, după fiecare catastrofă, că fotbalul continuă să existe. Viaţa - vorba tuturor comentatorilor români - îşi continuă drumul. Şi acum pot spune, cu riscul de a părea plat şi stupid, cu toate riscurile, pur şi simplu: Important e că fotbalul există. În rest, mai citiţi încă o dată ce scrie pe tricou, la începutul articolului, al meciului, al lumii.

Viorel MOŢOC

„Stadionul – singurul loc unde m-am simţit liber"

(Albert Camus)

Neamţul în Bulgaria

Ca unul care, prin voinţa destinului, aveam să trăiesc, să suport şi să sufăr fotbalul dincolo de porţi, şi anume în interiorul acestora, aflu abia acum, după ce, ca să zic aşa, mi-am pus ghetele în cui, că nu pricep mai deloc cum devine chestia cu fenomenul în cauză. I-am spus-o şi lui Radu Cosaşu, dar n-a vrut să mă creadă şi rău a făcut pentru că, iată, rodul suspiciunii sale în privinţa competenţei mele fotbalistice a condus la eseul involuntar aici de faţă. Tot încercînd să mă agăţ de un capăt al firului constat că, de fapt, sînt mai multe capete, iar agăţarea aduce mai mult a spînzurare ce taie răsuflarea, ia piuitul şi împinge această frumoasă trebşoară a fotbalului în anumite braţe despre care nu m-aş grăbi să afirm că sînt posedate de un aplomb raţional, limpede determinat. Fotbalul mi se pare, în esenţa lui, o formă binecuvîntată de nebunie, un soi de plajă iluminată unde cei mai strîmtoraţi se simt lucizii. Fotbalul nu este, asta măcar e sigur, o frază de dînşii inventată, de cerebrali şi de minţile prea iute analitice pentru care tot ce mişcă-n lumea asta, rîul, ramul, înseamnă catalog, inventar, clasă, specie, gen, cifră. Ca să ai acces la acest tărîm fabulos trebuie să te laşi iniţiat în ceea ce, privindu-mă în oglindă, aş spune că reprezintă marea taină a dării în stambă. Cine nu este în stare să-şi piardă capul, e o fiinţă fără ieşire şi fără intrare la un extravagant cosmuleţ pre a cărui limbă devreme piere. Cît despre limba cu pricina, ea este în mod firesc interzisă profanilor căci are sibilinicul ei duios numit rist, şpiţ, chiflă, oxford sau şorţ. Aşa cum trebuie să fii apt pentru serviciul militar, la fel, nu intri în lumea fotbalului cu platfus sau subnutrit. Aşa cum oşteanul ghiceşte chipul inamicului după jarul ţigării, tot aşa recruţii din fotbal vor trebui să zărească păianjenii de la vinclul porţii, chiar, şi cu atît mai mult, dacă aceştia nu există. Încercînd să mă adun de pe cîmpii pe care sînt perfect conştient că-i bat, adaug doar că fotbalul e un soi de gară pentru mulţi şi un tren ce n-are rezervate locuri pentru novici.

Descinzînd, cu mingea la picior, pe plaiuri mioritice începem să ne dumirim la gîndul că, deşi doar dumnezeu o ştie, Blaga se va fi putut gîndi şi la fotbal scriind despre neînţelesurile care se schimbă în neînţelesuri şi mai mari. Iertată fiindu-mi zburdălnicia asocierii, mă tem, că, totuşi, fotbalul fără puţină metafizică e ca un Arhimede fără apă, ca un Euclid fără compas şi ca un Pavlov şi Miciurin fără cîini şi, respectiv, pomi. Acel "murim, murim, şi nu vă părăsim" scandat în decembrie '89 fusese auzit pentru prima oară de subsemnatul cu aproximativ zece ani mai devreme pe astăzi defunctul stadion al republicii. După cum aceleaşi sus-menţionate timpane aveau să nu-şi creadă urechilor audiind o altă strigare ce băgase spaima în ciocoii vremii. E vorba de acea lozincă, răcnită din toţi bojocii de un stadion întreg - "Cine ne-a băgat în B?/ Ceauşescu, PCR!" Mi se pare normal să atrag cu tot respectul atenţia că ne mişcăm deja în plan metafizic. Metafizica dulce, metafizica anonimă, metafizica omului de către om. Altfel spus, să-ţi însoţeşti echipa dincolo de moarte, mai întîi pentru că eşti sigur că există un asemenea dincolo şi mai apoi pentru că fotbalul poate să-ţi ia minţile ca la pierderea femeii iubite. Cît priveşte povestea cu băgatul în B - doresc să decelez. În primul rînd, în plină frenezie comunistă, la auzul ăstor vorbe grele, o întreagă tribună oficială a spălat putina, o bine sudată ceată de activişti punîndu-şi coada pe spinare la gîndul îngrozitor că au fost de faţă. De faţă la spectacolul unui stadion în stare de delir, lăsînd-o baltă cu instinctul de conservare, adică înjurîndu-i savuros atît pe comunişti, cît şi pe mama lor, Nicolae Ceauşescu. Vreau să repet aşadar o idee care nu mă îndoiesc că nu-mi aparţine şi anume că fotbalul a fost şi rămîne, dincolo de păci, pistoale şi, localizînd, salam "Carpaţi", una din cele mai accesibile forme de exprimare a gîndului liber. Prescurtat - "libertate, te iubim, ori învingem ori murim". Căci nu iaşte nimic fără politică, aproape m-aş lăsa bătut de gîndul că, la bruma de dizidenţi anticomunişti ce-o avurăm către apusul fostului regim, mai că ar trebui să nu îngropăm în neuitare această insolită dizidenţă de tip stadion, sinceră şi rea, gureşă şi necruţătoare, lăsînd de izbelişte masă, casă, dragă jupîneasă, de hatîrul unui chef de a vorbi verde în faţă, în văzul lumii, pe cale orală, prin viu grai despre toată puzderia de minciuni ale vremii. Şturlubatică şi de un haz enorm, pipărat, pe ici pe colo, cu vorbe groase şi permanente referiri la felurite origini, adorîndu-şi idolii sau pedepsindu-i cu reduceri la cele mai negre neanturi, tribuna noastră centrează, şutează şi marchează la o singură poartă, draga de ea. Una geto-dacă şi latină, prin asimilarea elementului slav. Adică balcanică. Stendhalizînd uşure şi purtînd cu o impudoare la urma urmelor simpatică o oglindă enormă de-a lungul şi de-a latul vieţii şi morţii noastre, cele de toate zilele.

În cea ce mă priveşte, mi-aş dori ca acest articol păcătos să însemne şi retragerea mea oficială de pe terenul cronicii de fotbal. O cronică oricum răscolindu-mi o amintire într-atît de halucinantă că parcă nu m-ar privi tocmai şi numai pe mine. Era în vara lui '89, eram debusolat şi făceam rezistenţă pasivă. Am trăit atunci o clipă de care n-aş vrea niciodată să-mi feresc biografia fie şi numai pentru că, aşa nătîngă şi cumva jenantă cum îmi trece acum prin faţa ochilor, însemna atunci un mic everest: ieşeam, pentru prima oară, în străinătate. Nu prea departe, în Bulgaria, dar, mai ales, nu oricum, ci ca membru în lotul uneia din cele mai zurlii echipe de fotbal pe care a putut s-o creeze mintea omului. Ştiţi, desigur, la care mă refer. Aşa încît, Radu Cosaşu, fii confidentul meu şi înţelege la ce grele cazne m-ai putut supune, obligîndu-mă să-mi exhib subconştientul în halul de mai sus. Aşa echipat ca un maimuţoi uşor trecut de o vîrstă, într-un tricou vărgat şi cu bocancii regulamentari în picioare apăram, totuşi, culorile unui club. Mă înfioară nespus această imagine, la fel, să spunem, cu amintirea unor boli pe cît de eroice, pe atît de bărbăteşti. Şi mă mai gîndesc, pentru numele lui dumnezeu, că habar nu am ce e şi cu fotbalul ăsta, la fel cum, obsedat de acelaşi pasaj din agitata mea biografie, nu voi putea înţelege în ruptul capului ce dracu' putea să caute, vorba lui Caragiale, neamţul în Bulgaria.

Radu Călin CRISTEA

„Caca" über alles

"Le choix des pensées est invention" (La Bruyère)

NU SE. Dintr-un dialog (D. Popa) cu Petre Ţuţea. Interlocutorul se cam miră: **"- Dar cum se împacă naţionalismul cu, de exemplu, creştinismul?"**. Ţuţea, care se socotea "un naţionalist fanatic"(p. 347) răspunde franc: **"- Păi, nu se împacă** (IDN, 312).

NAŢIONALISMUL ANIMALIC. "Trăim într-o epocă de naţionalism animalic. E un proces opus creştinării şi umanizării societăţilor omeneşti. Naţionalismul ar fi trebuit să fie condamnat de către biserica creştină, iar cea catolică se apropie de această condamnare", scria Berdiaev (CA, 102) în 1938 şi cuvintele sale şi-au păstrat, vai, actualitatea.

MIŞALIA. Punctul în care Naţionalul s-a întîlnit impetuos cu Naţionala a fost cel al depeşei AFP semnată de banditul Mişel care a comparat echipa lui Hagi cu un taraf de... horrible dictu. Televiziunea a aruncat petarda, Parlamentul a sărit monolitic în sus, şi dreapta şi stînga au propus represalii din cele mai crunte, presa s-a alăturat amokului, cu hectare de pamflete (doar Cristoiu a zis că nu e caz de tămbălău); pe scurt, cocoşul galic poate fi ferice că a scăpat de nimiceală, iar mişălul, de surghiunire, dacă nu pe Sf. Elena, măcar într-un bloc conf. II din Ferentari, ca să se-nveţe minte.

PRESIMŢIRI? Cum îşi explică Pamfil Şeicaru că G. Călinescu a scris (i se pare lui) mai comprehensiv despre Cilibi Moise decît despre V. Conta: **"Călinescu presimţea epoca Anei Pauker"** (**Scrisori din emigraţie**, ed. Europress, Buc., 1992, p. 77). Epistolierul se face a uita că aprecierile lui G.C. apăreau totuşi în epoca lui Horia Sima.

TEZĂ-ANTITEZĂ. Un exponent doctrinar al "naţionalismului integral": **"Nu facem din naţiune un zeu, un absolut metafizic, ci ceva mai mult, ceva ce anticii ar fi numit o zeiţă"** (Ch. Maurras, citat în F. Châtelet-E. Pisier,CP, 318)/ Un Socrate post-auschwitz-ian: **"Excesele suscitate de zeiţa Raţiune, de ideea de naţiune, de clasă sau de rasă sunt înrudite cu cele ale Inchiziţiei"** (E. M. Cioran, **Précis de décomposition**, Gall., 1969, p.8).

UNDE DAI, UNDE CRAPĂ. În privinţa evreilor, acelaşi feroce Maurras scria: **"Antisemitismul nostru de stat propune să le luăm înapoi şi să le interzicem, în primul rînd, naţionalitatea franceză"** (**Votre bel aujourd'hui**, citat în H. Arendt, OT, 320). Ideea i-au aplicat-o comuniştii Regelui Mihai, prin decretul lui Groza, care nu-i retrăgea "cetăţenia" ci, bizar, "naţionalitatea"...

PERVERTIRE. **"Naţionalismul este în esenţă expresia pervertirii statului, transformat într-un instrument al naţiunii, şi identificarea cetăţeanului cu membrul naţiunii"**. De aici mai e doar un pas mic pînă la ceea ce H. Arendt numeşte **"naţionalismul tribal"** (OT, pp.305, 307).

DIVIZARE. **"Ideologii moderni ai naţionalismului sunt protecţionişti, colectivişti şi autoritarişti. (...) Ei propovăduiesc o doctrină care divizează omenirea în comunităţi din ce în ce mai mici"** (W. Lippmann, **La cité libre**, Médicis, Paris, 1938, p. 170).

BANC. Un naţionalist român îi explică unuia american cum stau lucrurile la noi: - Domn'e, zice, e ca la voi. Dacă eu mă-ntîlnesc pă un pod strîmt cu un negrotei şi n-am loc pentru ca să trec, îi zic în faţă: «Dă-te, mă, laoparte, fi're'al dracu' dă bozgor!».

INCOMPATIBILITATE. Aurel C. Popovici, un naţionalist viforos, a scris o carte intitulată **Naţionalism sau Democraţie**. O citează însuşi Horia Sima, specialist şi în naţionalismul de teren şi-n cel de cabinet, cu comentariul că cele două noţiuni **"se exclud una pe alta, sunt într-o duşmănie iremediabilă"** (**Menirea naţionalismului**, ed. Vremea, Buc., 1993, p. 78).

Interesantă e, în această ediţie din **1993** a cărţii lui H.S., menţiunea din prefaţă: **"O acţiune armată, pornită în ian. 1941 de generalul Antonescu, aruncă Legiunea într-o nouă prigoană"**. Adică n-a fost rebeliune, generalul a scos armata aşa, netam-nesam. Garda moare, dar nu se predă.

DEMENŢĂ. **"Naţionalismul este polul opus al internaţionalismului şi reprezintă acelaşi grad de minciună"** (p. 99). **"Naţionalismul se ciocneşte nu numai cu principiul universalismului, cu valorile de pace, de fraternitate între popoare, ci, de asemenea, cu principiul personalist"** (p. 108). **"Naţionalismul emoţional îmbracă (...) un caracter de veritabilă demenţă"** (p. 111 - N. Berdiaev, DO).

ALT BANC. Unul despre antisemitism, povestit de Petre Ţuţea. Un român şi un evreu discută. **"Evreul, mai raţional, reuşeşte să-l dovedească pe românul nostru. Exasperat, acesta din urmă conchide: «Mai taci din gură, măi jidane, că te cîrpesc!»"** (dialog cu T. Ceia, în IDN, 368).

BURICE. Un protocronist al protocronismului: **"Franţa e într-atît de mare măsură prima dintre naţiuni, încît toate celelalte, oricare ar fi ele, trebuie să fie onorate dacă li se permite să mănînce pîinea cîinilor ei"** (Léon Bloy, citat de H. Arendt, OT, 322). Petre Ţuţea: **"Românul e buricul pămîntului"** (IDN, 360).

Încerc o definiţiune: Protocronismul e naţonalismul aplicat istoriei valorilor. Iar buricul pămîntului e centrul unui cerc cu circumferinţa pretutindeni.

NAŢIONALISMUL "MITOCAN". **"...Spre mijlocul anilor '60, revista** Luceafărul **încăpuse pe mîinile lui Eugen Barbu, încă de pe atunci un personaj dubios, mitocan şi antisemit, care urma să devină figura poate cea mai odioasă a literelor române sub Ceauşescu şi, în continuare, după prăbuşirea dictaturii acestuia, ca redactor-şef al revistei neo-fasciste şi totodată neo-comuniste** România Mare" (Matei Călinescu, în **Amintiri în dialog/** cu I. Vianu/, Litera, Buc., 1994, p. 168).

Aceste fraze au cu atît mai multă greutate cu cît sunt scrise de un literat de talia lui M.C. care, din 1973 pînă după '89, nu s-a mai aflat în ţară, neputînd fi deci atribuite adversităţilor dintre "taberele" scriitoriceşti de aici.

BOBÎRNAC PRIMORDIAL SUPLIMENTAR. **"Nu suntem pierduţi ca popor. Poate că Dumnezeu are milă de noi şi ne mai dă un picior în cur"** (P. Ţuţea, în dialog cu Marian Munteanu, IDN, 106).

NAŢIONALISM ERUDIT ŞI FILOSEMIT. Un naţionalist fervent (om, altminteri, ştiutor de carte), admirator pătimaş al lui Ceauşescu, azi ca şi ieri, şi convins că împotriva ţărişoarei noastre se coc pe mapamond **"sute de acţiuni de lichidare a acestui neam"** (p. 172), Dan Zamfirescu, are totuşi discernămîntul de a despărţi grîul de neghină: **"Cine crede că dl. E. Barbu în tandem cu dl. V. Tudor, sau o «Vatră Românească» avîndu-l pe dl. Drăgan preşedinte de onoare, vor ajunge vreodată să guverneze România, este lipsit de simţul realităţilor"** (**Războiul împotriva poporului român**, Ed. Roza vînturilor, Buc., 1993, p. 149).

ANTISEMITISMUL LUI MARX. Totalitarismul zămisleşte naţionalism ca Bombyx mori mătasea. Cum ar fi altfel, dacă în chiar dotarea genetică primordială, de la tătînele său bărbos, se afla, paradoxal, sămînţa şovină: **"Este uluitor că Marx, evreu şi socialist, a fost într-un anumit sens antisemit. În articolul său despre chestiunea evreiască, articol care pe mulţi îi stînjeneşte, el a recunoscut în evrei pe purtătorii exploatării mondiale capitaliste. Antisemitismul revoluţionar al lui Marx răstoarnă legenda privitoare la un complot evreiesc mondial. Marx şi Rotschild, amîndoi evrei, sunt duşmani neîmpăcaţi şi nu pot participa la acelaşi complot"** (N. Berdiaev, CA, 107).

MOISE BOLŞEVICUL. Naţional-comuniştii noştri de azi, cei din jurul foilor **Rom. mare** şi **Europa**, ţipă cît îi ţine gura că evreii au adus comunismul în România. Teza e, firească, o prostie (nici Stalin, nici Vîşinski, nici Dej, nici Bodnăraş, nici Groza, nici Ceauşescu n-au fost evrei), dar nu una oarecare. Originile ei sunt net naziste, într-o idee cu bătaie milenară şi mondială, aceea că evreii au ctitorit comunismul pe această planetă, încă din vremi mitologice: **"Fondatorul Societăţii Thule, Dietrich Eckart, prin anii '20, i-a explicat lui Hitler că Moise este întemeietorul bolşevismului"** (CP, 307).

MOISE ANTI-BOLŞEVICUL. Drăguţ e că aici se mai iţeşte un paradox. Berdiaev observă că şi de născocirea capitalismului tot evreii ar fi "vinovaţi": **"Evreii sunt acuzaţi pentru faptul de a fi creat capitalismul şi socialismul (...). Că evreii au jucat un rol precumpănitor în crearea capitalismului este teza cunoscutei cărţi a lui Sombart"** (CA, 106. E vorba de cartea **Burghezul**).

FALIŢII "LOR". O revistă evreiască din România, de pe la 1915, avea de polemizat cu Paul Zarifopol. Acesta (ginere, în treacăt fie spus, al evreului C. Dobrogeanu-Gherea) a fost un statornic adversar al rasismului şi al xenofobiei. Totuşi, revista îşi începea pamfleţelul aşa: **"D. Paul Zarifopol, român după cum îl arată şi numele..."**

"CACA" ÜBER ALLES. După Revoluţiune, a apărut pe plaiurile noastre o revistă numită **Getuţa**, sau **Getica**, sau **Maricica**, am uitat, scoasă de un domn Gheorghe sau aşa ceva, care susţine că din limba română se trag toate celelalte limbi europene, vii sau moarte. Toate. Cum de? Păi, simplu, argumentează dl. G.: 1) eram viteji; 2) aveam cîmpii mănoase; 3) aveam sare. Başca argumentele lingvistice". Dl. G. a găsit în franceză cuvinte româneşti precum **"aci"**, sau **"alandala"** (care e chiar foarte românesc). Mai mult. Savantul Gheorghe a dibuit în limba lui Céline şi cuvîntul **"caca"**, care nu vine din grecescul **"kakos"** sau **"kakodes"**, ci din **"caca"** al nostru care, iată, putem fi mîndri, s-a răspîndit, alandala şi fertil, pe Sena, pe Tamisa şi pe Rin.

George PRUTEANU

Sigle folosite. CA: N. Berdiaev, **Creştinism şi antisemitism**, în V. Soloviov, N. Berdiaev, G. Fedotov, **Creştinism şi antisemitism**, Humanitas, 1992. **CP:** Fr. Châtelet, Ev. Pisier, **Concepţiile politice ale secolului XX**, Humanitas, 1994. **DO:** N. Berdiaev, **Destinul omului în lumea actuală**, ed. ABC Dava, 1993. **IDN:** Petre Ţuţea, **Între Dumnezeu şi neamul meu**, Fund. Anastasia, 1992. **OT:** Hannah Arendt, **Originile totalitarismului**, Humanitas, 1994.

„La noi, exteriorizarea se defineşte în perimetrul dintre «D'ale carnavalului» şi «Năpasta», ales cu o rapiditate ameţitoare”
(Cornel Dinu, fost antrenor al Naţionalei)

O chestie naţională

Spre aeroportul Otopeni. În staţie la Piaţa Unirii e lume multă. Se aşteaptă. O mulţime eterogenă şi tăcută aşteaptă. Nu poţi distinge după feţele lor dacă au acelaşi drum, acelaşi ţel. Deodată, dinspre restaurantul "Budapesta" se aude vuiet mare. Zgomot de claxoane, sirene ale poliţiei, parcă scandări. Instantaneu, toţi întorc capul într-acolo. Se întîmplă ceva. Oraşul se mişcă. Maşinile de poliţie deschid drumul unei coloane. În faţă sînt taxiuri, urmează microbuze, autobuze şi camioane. Steagul găurit flutură la toate geamurile autovehiculelor. Ca la revoluţie. Un alt steag, mare, albastru iese undeva din mijlocul coloanei. Pe el scrie "Sindicatul şoferilor". "Şoferii noştri", murmură un domn în apropiere. În remorca unui camion, un om stă în picioare. E singur. Suflă într-o trompetă. Sunetul nu se aude. Imaginea e suprarealistă: om cu trompetă în basculantă. În staţie se adună un grup de tineri care încep să strige: "Roo-mânia". Lumea se electrizează brusc. Ochii se umezesc. Apar furnicăturile. Vine autobuzul. Îmbulzeală mare. Şoferul începe a da bilete. Mulţi însă profită de aglomeraţie şi se eschivează. Şoferul îi cheamă la ordine. Acelaşi domn de mai înainte exclamă: "Ce bilete, frate? De bilete-ţi arde acum? Păi asta-i chestie naţională, dom'le!" Autobuzul porneşte. Coloana de maşini e undeva în faţă. Dar pînă la Băneasa, de pe toate străzile, se mai ivesc o mulţime de alte vehicule, cu steaguri, fanioane şi abţibilduri. Dacii, Mercedesuri, dube, motorete şi biciclete. Oamenii conduc ori pedalează preocupaţi, înspre acelaşi obiectiv. Tot românu' merge să-şi cinstească echipa. Pe margine-i numai poliţie. Sînt momente cînd întreaga lăţime a şoselei e folosită numai într-un sens. Cine să mai circule invers? Chiar şi aşa, se înaintează greu. Pasagerii îl zoresc pe şofer: "Hai bă boule, mişcă-ţi cutia mai repede că nu mai ajungem la timp". Încet, încet, în autobuz se încheagă o mică galerie. Tavanul foloseşte drept tobă. "Ole, ola, am bătut America". "Iliescu minte, Hagi preşedinte". Rîul de maşini şi oameni ajunge la aeroport. Acolo, mulţime mare, cît vezi cu ochii. Steaguri, confetti, panglici colorate, baloane, pungi cu Hagi, pungi cu lotul, afişe, seminţe. Dar mulţi se întorc. Ce se întîmplă? S-a terminat. Deja? Noii veniţi nu cred. N-aveau pe unde să iasă jucătorii. N-a fost văzut nici unul. Manipulare. Se dau alarme false. Lumea aleargă de la o alee la alta. Blochează fiecare maşină ce iese din aeroport. Se zgîieşte înăuntru. Poate, doar doar. Dar nici o mutră cunoscută. "Aştia-s numai securişti", zice cineva. "Numai Vlădoi", zice altcineva. Gluma cu "uite-l pe Vlădoiu" se va repeta apoi la nesfîrşit. Fete cu flori în mîini stau pe marginea drumului. S-au întristat. Nişte oameni au adus o pîine mare. Pîine şi sare. A rămas negustată. Dar, brusc, se iscă o teribilă isterie. Ilie, Ilie, Ilie. Se formează un mol, ca la rugby. Înăuntrul lui, se ghiceşte existenţa unei maşini, care înaintează uşurel. Pînă la urmă reuşeşte să iasă din încleştare şi să ţîşnească spre şosea. E un Mercedes gri. În urmă, pe jos, rămîn o mulţime de flori. Doi tineri fac haz. "I-am atins capota ţiganului", zice unul. După Ilie însă, nu mai apare nimeni. Un ofiţer de poliţie spulberă şi ultimele speranţe: "Au plecat de mult, au ieşit pe unde a venit primul ministru, direct pe la pistă. N-aţi făcut armata? Nu vedeţi că strîngem şi trupele? A fost o manevră". Zîmbeşte plin de sine. E înjurat printre dinţi: "Tata lu' Vlădoiu. Manipulantu'". Pleacă maşinile cu gratii, pleacă jandarmii, pleacă scutierii. Sînt sute. Rămîne doar poliţia călare. Şi ultimele grupuri de suporteri fac cale întoarsă. Din nou autobuze arhipline. Camioane arhipline. Voioşia revine. Oamenii sînt fericiţi. Cacialmaua a fost trecută generos cu vederea. Dar nu uitată. Cîteva fete au ieşit pe jumătate, pe geamurile autoturismelor. Ca la fiesta. În mîini, poartă baloane în formă de inimă. În autobuz e iarăşi galerie. Asurzitoare. "Jos Văcăroiu, prim-ministru Răducioiu". Tavanul răpăie de palme. În pauzele dintre scandări, un băiat subţirel punctează: "Suedia-Escobar". Nişte santinele, pe partea aeroportului, ţopăie în posturi la unison cu lumea din maşini. Un ARO al poliţiei face depăşiri în trombă. Poliţaii dinăuntru scrutează, sever, mulţimea gălăgioasă din autobuz. Instantaneu se aude: "Vă uitaţi la noi, ca pe 22!" Subţirelul punctează din nou cu voce piţigăiată: "Escobarilor!" Începe ploaia. "Plouă, plouă, Hagi bagă două". Autobuzul pare un instrument de făcut zgomot. Pe şosea mai sînt zeci de alte asemenea cutii sonore. Camioane şi autobuze cu nebuni. Demenţă universală. E ca o scurgere năvalnică spre oraş. La Casa Scînteii, printr-o şmecherie clasică, şoferul scapă de toţi pasagerii. Îşi scapă autobuzul de "vandali". Aceştia se împrăştie. Unii continuă marşul pe jos (ploaia nu contează). Alţii aşteaptă la 131. Cînd vine, dau buzna în el, speriindu-i pe bieţii călători paşnici. O cucoană coboară pe treapta din faţa uşii, bombănind: "Ce nebunia dracului". Încet, încet, grupurile de suporteri se risipesc prin oraş. Se dizolvă în agitaţia cotidiană, insensibilă, a capitalei. Din cînd, în cînd, mai răsare cîte un steag găurit. Se mai aud scandări. În Piaţa Lahovari, un bătrînel se opreşte derutat. Ciuleşte urechile. "Ce se-ntîmplă domnule?" Ehe... Chestie naţională, dom'le.

Andrei MANOLESCU

PROBLEMA,

După „victorie”

Să-mi fie permis să nu mă bucur ca toată cealaltă lume de marea victorie pe care a repurtat-o România contra Greciei, Bulgariei şi Iugoslaviei la recenta "Balcaniadă"[1] după care d. primar Dobrescu, pe care l-am dori tot mai mult la o gospodărie spornică şi mai puţin pe lunecosul teren al discursurilor "panbalcanice", ni-a înaintat Bucureştii la rangul de "Genevă".

Nu înţeleg de ce ne-am bucura de faptul că am jignit, prin demonstraţiile noastre, nu numai nişte presupuşi adversari ca Bulgarii, ci un aliat şi un prieten cu care n-avem nimic de împărţit.

Nu înţeleg iarăşi de ce succesul unor jucători de minge englezească aruncată în aer cu deosebite părţi ale corpului ar putea fi o dovadă a superiorităţii României asupra tuturor vecinilor săi, superioritate aplaudată frenetic de cîteva mii de oameni în frunte cu Prinţul Moştenitor şi cu preşedintele Consiliului, tot aşa de entuziasmat de această biruinţă ca şi de opera unui învăţat, de marea, glorioasa reputaţie a d-nului Marinescu, la a cărui sărbătorire asistau cîteva sute de specialişti.

Şi mai ales nu înţeleg unde e dovada vredniciei, fie şi în acest brutal domeniu, copilăresc şi inferior, a echipei tricolore în fruntea căreia se găsesc, în cea mai mare parte, foarte onorabili minoritari, măcar de origine, ca dd. Dobay, Kotormany şi Morawetz.[2]

Nu înţeleg - atîta tot. Şi am crezut că trebuie să arăt şi altora, cari poate sunt în măsură să mă lumineze, de ce nu înţeleg ceia ce mi se pare numai o imensă copilărie a unei lumi uşuratece.

N. IORGA

(Neamul Românesc, nr. 127, miercuri 14 iunie 1933)

---

1 Este vorba de Balcaniada de fotbal din 1933, găzduită la Bucureşti şi cîştigată de echipa României cu scorul total de ... 13-0 (7-0 cu Bulgaria, 1-0 cu Grecia, 5-0 cu Iugoslavia).

2 Trei celebri fotbalişti timişoreni ai vremii: Ştefan Dobay (de 41 ori selecţionat în echipa României, a marcat 20 de goluri pentru reprezentativă), Rudolf Kotormany (poreclit "fachirul", de 9 ori în echipa naţională) şi Iosif Morawetz (de 10 ori selecţionat), toţi membri ai clubului "Ripensia" din Timişoara.

La „Flandela S.R.L.”

Lîngă blocul meu a răsărit peste noapte un "boutique". Un "boutique" devenit rapid cîrciumă - loc de rendez-vous şi mahmureală pentru "crema" cartierului. Un fel de Romă către care duc cărări drepte, dar tare-mpleticite la întors.

Sincer de felul lui, tot beţivul e şi microbist - aşa cum e şi politician. Şi chiar de n-ar fi, cum să nu aduci vorba, la un păhărel, de isprăvile echipei naţionale de fotbal pe cel plai american, mai ceva decît gura noastră de rai?!

- Dom'le, să fiu al naibii dacă nu-mi pare rău. Am fost 99,99% lîngă medalie. Că era de bronz, că era de p... mă-sii, aveam o medalie la Campionatul Mondial! Altădată n-o să mai pupăm noi aşa de aproape, de-aia îmi pare mie rău...

- Păi da! Că dacă eram eu Iordănescu, nu-l puneam pe Dan Petrescu...

- Taci, mă, că Ţopescu e de vină! C-a făcut din aia, cum îi zice, a făcut telepatie şi le-a transmis să ia bătaie.

- Lasă-mă, dom'le, cu poveşti dintr-astea! Alta a fost chestia aicea: a fost o... o sfidare la adresa guvernului. N-ai văzut ce zicea, că cică să-l pună pe Hagi preşedinte!? Păi asta-i campanie electorală!

Dar cum paharele curg fără număr, discursurile devin incoercibile şi totul se topeşte în duioşia unei îmbrăţişări nesfîrşite:

- Lasă, că şi-aşa-i bine. Să fim sănătoşi pînă-n '98, şi să mai ciocnim un păhărel...

Simona BASARAB

Mingea şi universul

Cînd e vorba de concepte sau precepte, de concepţii sau percepţii, încerc să mă descurc singur. Cînd însă e vorba de naţională, iar această naţională nu-i o biată partidă ci o ditamai echipă, se impune să mă asociez cuiva sau să-mi asociez pe cineva, căci nu ştiu să existe om care să monologheze despre fotbal, cea mai democratică - alături de teatru - dintre manifestările cuaternarului, avînd, prin urmare, logica cea mai dialogică.

- E adevărat că, după victoria asupra americanilor, ai ieşit şi tu pe stradă să-ţi exprimi părerea?

- Bineînţeles, răspunde Arhip. Ca şi-n decembrie optzeci şi nouă.

- Lasă-l pe decembrie optzeci şi nouă. Atunci nu ţi-ai exprimat părerea destul de hotărît şi uite unde-am ajuns. Ce-ai strigat acum?

- Ce-am strigat şi-atunci: ole, ole!

- Ole, ole şi mai ce?

- Hagi prim-ministru!

- Aşa vrei tu să schimbi guvernul?

- Dar cum? mă priveşte Arhip cu inocenţă.

- Şi de ce crezi că Hagi e mai bun? îl întreb.

- Unul care i-a învins pe columbieni, pe americani şi pe argentinieni nu se împiedică de nişte români corupţi şi escroci.

- Arhip, cu fotbalul, ca şi cu guvernul, se mai şi pierde.

- De aceea e frumos! M-am săturat, încă de pe vremea lui Ceauşescu, să tot aplaud eternitatea. Care, s-a văzut, nu e. M-am hotărît pentru cultul efemerităţii.

- Efemerul naşte deziluzii.

- Nu se compară cu deziluziile pe care le naşte eternul, răspunde Arhip, foarte sigur pe el. Şi, la urma urmei, un om cu capul pe umeri spune: "rămîi, clipă", nu: "rămîi mileniu". Trebuie să ne bucurăm de fiecare clipă, întrucît secolele, epocile, fie ele şi de aur, sînt dezastruoase. Nimeni n-a fost mulţumit cu secolul său.

- Cînd filosofezi, devii cam plictisitor, dragă Arhip.

- Păi nu spuneai că-i pentru "Dilema"?

- Şi?

- Şi nimic.

- S-o iau ca pe o insinuare?

- Măi, dar susceptibili mai sînteţi voi, intelectualii! se preface Arhip că se miră.

- Orice discuţie despre fotbal trebuie să degenereze în ceartă?

- În legătură cu fotbalul nu există ceartă. Există ori consens, entuziasm, ole, ori conflicte ireconciabile şi gloanţe.

- Ai fi în stare să ucizi pentru fotbal?

- Ei, n-am ajuns noi la radicalismul columbian. Noi am rămas în urmă. Noi mai credem că fotbalul e un joc.

- Nu o diversiune?

Arhip mă priveşte lung şi cuprinzător:

- Asta de unde-ai mai scos-o?

- S-a emis şi ipoteza asta. Cu ocazia campionatului mondial, oamenii mai uită de mizerie, de preţuri, de şomaj...

- Dacă mă gîndesc bine - imită Arhip acţiunea de a gîndi, ceea ce uneori chiar îi reuşeşte -, aşa e. Dar l-a costat ceva pe Bill Clinton diversiunea asta! În definitiv, ce nu face Clinton pentru omologii săi Iliescu şi Văcăroiu? A fost în stare să piardă şi un meci.

- Arhip, te cam dai în spectacol.

- Şi ce-ai vrea să fac? Să mă plîng că n-am cu ce să plec în concediu, că doctorii şi profesorii universitari sînt plătiţi mai prost decît notarii şi încasatorii de la RENEL, că revistele culturale mor cu zile, chiar dacă sînt săptămînale sau lunare, că timpul fuge, că îmbătrînim, şi nu în bune ci în rele, că e mai rău decît cînd era cel mai rău? Nu-i preferabil să mă bucur de clipa unei victorii la fotbal?

- Va să zică este totuşi o diversiune.

- Nu o diversiune, zîmbeşte angelic Arhip, ci un divertisment. Ceva care ne ajută, adică, să scăpăm din ghearele nemiloase ale cotidianului şi să visăm la desăvîrşire. Şi ce imagine mai concretă a desăvîrşirii există decît rotunjimea fără cusur a mingii de fotbal? Că universul nu ştim dacă e sau nu e rotund.

- Desăvîrşirea mingii nu justifică frivolitatea.

- Ştiu. Dar încă de mic preferam să prind fluturi, nu elefanţi. E adevărat că există lucruri mai serioase, dar cine ar privi două ore la televizor pe cineva care concepe un roman sau un sistem filosofic?

Altminteri, cînd nu e vorba de fotbal, Arhip pare normal.

Dumitru SOLOMON

ACUM 60 DE ANI

Între stadion şi bibliotecă

D. profesor Iorga scrie în *Neamul Românesc* de alaltăieri, într-unul din acele articole concise şi ascuţite ce fac geniul său gazetăresc, o aspră mustrare pentru sport. Balcaniada nu a fost pentru d-sa altceva decît "succesul unor jucători de minge englezească aruncată în aer cu deosebite părţi ale corpului". Iar desfătarea mulţimii, adeziunea entuziastă a presei şi participarea festivă a oficialităţilor - lucruri de neînţeles.

"Nu înţeleg - atîta tot. Şi am crezut că trebuie să arăt şi altora, cari poate sunt în măsură să mă lumineze, de ce nu înţeleg ceia ce mi se pare numai o imensă copilărie a unei lumi uşuratece".

Fără să fim "în măsură a lumina" pe cineva în materie de sport şi fără să fim în treburile acestea mai mult decît iubitori de spectacol, vom cuteza să-i supunem d-lui profesor cîteva obiecţii. Nu atît pentru a-l convinge pe d-sa, cît pentru a ne da nouă înşine socoteală de o pasiune, la care - mărturisim cu sfială - am participat.

Am fost pe stadion, Duminică, un om mai mult printre alţi 24999 de oameni, am aplaudat odată cu mulţimea aceasta, am strigat, am aclamat, am fost sincer emoţionaţi de lupta celor 22 de bărbaţi din arenă.

Mustrările d-lui profesor Iorga ne privesc deci în egală măsură şi ne-ar fi greu să ne ascundem sub anonimatul unei învinuiri generale, pentru a scăpa de justificări. Hotărît, e preferabil să le dăm aceste justificări, atîtea cîte sunt şi cum sunt.

"O imensă copilărie" - sportul? Poate da. Am spune chiar mai mult decît atît: singura copilărie, ultima copilărie ce mai rămîne. Într-o lume apăsată numai de drame obscure şi obosită de descompuneri latente, e puţin lucru să existe undeva posibilitatea de a evada, de a redeveni simplu, de a reintra în copilărie, de a regăsi bucuria vieţii fizice?

Instinctul nostru de joc - ceea ce înseamnă în fond necesitatea noastră ireductibilă de poezie, de odihnă, de gratuitate - în nici un alt spectacol nu-şi găseşte o mai largă descărcare decît în spectacolul sportului. Nimic artificial, nimic "făcut", schematic şi convenţional aici. Totul e spontan, direct, imediat...

Nu suntem obosiţi de teatru, unde cortina, decorurile, reflectoarele şi suflerul distrug permanent autenticitatea iluziei, amintindu-ţi la fiecare pas de convenţiile absurde ce colaborează la această complicată păcăleală, care se numeşte o "reprezentaţie"? Nu suntem blazaţi de virtuozităţile tehnice ale cinematografului, unde de cele mai multe ori maşina suplineşte viaţa?

Sportul înseamnează punerea înainte a omului. Este o întreagă moralitate, o întreagă estetică în acest simplu adevăr.

E prea uşor să condamni sportul opunînd stadionului biblioteca. Întrebarea este însă dacă un intelectual nu are nimic de învăţat din stadion.

Jocul liber, deschis, netrucat, dominat exclusiv de legile obiective ale situaţiei, este infinit superior ca semnificaţie morală dezbaterilor intelectuale în care arguţia şi falsa abilitate amestecă la fiecare pas adevărurile. Dacă d-lui profesor Iorga i-ar fi fost dat să cunoască în activitatea d-sale ştiinţifică sau politică numai adversari de loialitatea unui foot-balist, poate că munca i-ar fi fost pe jumătate mai simplă.

Oriunde se pot truca valorile şi ierarhiile. Absolut oriunde: în ştiinţă, în artă, în literatură, în politică. Numai în sport nu. Aici valorile autentice se impun necesar, direct, inevitabil. Aici, reputaţiile se menţin sever prin calităţi mereu dovedite, mereu supuse unui examen permanent. "Cel mai bun" numai în sport izbuteşte să fie în rîndurile dintîiu. În toate celelalte activităţi omeneşti, "cel mai bun" este destinat să crape de foame.

Dacă nu ar fi decît justiţia aceasta sumară şi infailibilă, pe care sportul o realizează între oameni, dacă nu ar fi decît spiritul acesta de virilitate simplă, fără ascunzişuri, fără trucuri, şi încă ar fi suficient pentru ca biblioteca să-şi deschidă din cînd în cînd ferestre spre stadion.

Mihail SEBASTIAN

(Cuvîntul, nr. 2923, vineri 16 iunie 1933, p.1; reprodus integral şi în Gazeta Sporturilor, din 16 iunie 1933)

Fotbalul ne ţine de cald?

Emil TOCACI
(senator PAC, membru al Comisiei pentru tineret şi sport)

Victoriile sportive sînt sută la sută pozitive. Implicaţiile lor sociale sînt foarte importante şi cu mult în afara domeniului sportiv. Este vorba de un liant naţional şi nu contează calea pe care a fost obţinut. Sigur că victoriile pe plan sportiv nu pot suplini anumite deficienţe ale societăţii. Dar dacă o victorie sportivă este primită cu multă bucurie şi intensitate de către naţiune, atunci, pe plan psihologic, pe un plan subtil, se realizează o amplificare a liantului naţional care are consecinţe benefice în toate domeniile de activitate. De aici nu trebuie trasă o concluzie oarecum extremistă, anume că aceasta ar fi unica soluţie, cale de rezolvare a tuturor neajunsurilor noastre, dar diminuarea voită a importanţei succeselor sportive este dovada neînţelegerii complexităţii fenomenelor moderne. Nu e bine să înoţi contra curentului. Exagerările în legătură cu sportul şi nu numai pot fi doar constatate şi nu oprite. Bucureştenii, românii toţi, au ieşit în stradă fericiţi pentru că echipa naţională a învins, nu pentru că se obţinuse un rezultat favorabil, nu pentru victoria în sine, cum de fapt şi credeau ei, ci pentru că fusese satisfăcut orgoliul naţional. După victorii sportive, rentabilitatea multor acţiuni a crescut, randamentul muncii a crescut în proporţie de masă - spune un studiu realizat în occident.

Gheorghe RĂDUCANU
(deputat, Partida romilor)

Burzuluiala la ştirea Agenţiei France Presse a fost o gafă, politică şi diplomatică. Avem şi fotbalişti ţigani, şi deputaţi ţigani, şi muzicieni ţigani şi eu sînt ţigan. Dacă reacţia românilor nu ar fi fost sub imperiul extremismului şi naţionalismului, nu ne făceam aşa de rîs. Sîntem încă bolnavi de naţionalism. Chiar dacă toată echipa ar fi fost formată din ţigani, ea reprezenta România şi poporul român şi nu ţiganii din România! La diverse competiţii de atletism sau baschet, Statele Unite şi Anglia şi Franţa sînt reprezentate de negri. Românii, prin cererea de scuze n-au făcut decît să se acuze, acreditînd ideea eronată care există în Europa că ţiganii sînt nişte oameni de nimic. Cred că atît la televiziune cît şi parţial în presă au fost presiuni să se facă delimitarea de ţigani. Evenimentul zilei a publicat un articol care, pentru prima dată, m-a făcut să-l stimez, deoarece au dat soluţia corectă. Implicarea parlamentului în aşa ceva nu dovedeşte decît lipsă de maturitate, din păcate.

Gh. DUMITRAŞCU
(senator PDSR)

Naţionalul nu e internaţional. Acum, pînă şi cei mai vajnici adversari al naţionalului apar la rampă ca mari patrioţi pe seama fotbaliştilor. Să rămînă internaţionalişti. În locul internaţionalei comuniste, avem acum internaţionalismul tov. Severin şi Roman, euro-atlantico-pacifico-etc. La victoriile fotbalistice s-au bucurat toţi cei care simt româneşte, pur româneşte, pentru că sînt şi unii care simt anti-româneşte. Victoriile noastre în SUA reprezintă ceva benefic pentru coeziunea naţională. În echipă se găsesc oameni de diferite naţionalităţi; nimeni nu l-a negat pe Selymesi, că e ungur, pe Belodedici - că e sîrb, pe Dumitrescu - că e ţigan. Nu faptul că "France Presse" a zis despre noi că sîntem ţigani ne deranjează, ci că a spus-o cu răutate. Cine încearcă să ne spargă unitatea naţională se loveşte de un sentiment cald de simţire autohtonă. Victoria fotbalistică e un pansament răcoros pentru naţiune. Eu am fost toată noapte afară cu lumea care nu mă cunoştea şi doar unul nu se bucura de fotbal şi striga "jos comunismul!". La marile bucurii sîntem unul! Naţionala noastră a dat o lecţie de patriotism, fie el şi fotbalistic, naţiunii în general şi opoziţiei în special.

A consemnat
Petru IONESCU

„N-avem bani, n-avem păpică,
dar l-avem pe Hagi Gică"
„Nu vrem bani, nu vrem haleală,
vrem s-ajungem în finală"
(Din „Cîntările României" în iulie 1994)

Nu-i loc pentru al treilea

Demult, tare demult, pe vremea cînd religia şi soboarele nu deveniseră încă o afacere prosperă, am cunoscut un preot care păstorea, de dimineaţa pînă seara, cu puterile neajutate, o parohie ingrată, în care numărul ţiganilor făr' de credinţă era copleşitor. Azi - aşa, mîine - altcum, preotul nostru a izbutit să boteze copiii, să aducă femeile în faţa altarului, instituind acea fărîmă de moralitate fără de care o comunitate umană nu-i decît un rahat. După nou-născuţi şi femei, au urmat durii - ţiganii adevăraţi, tineretul coios şi năbădăios. Psiholog înnăscut, preotul a izbutit să găsească o cale pentru inima şi inteligenţa fiecăruia.

Şi, într-o zi, vine la el un puştan de vreo 16 ani, care îi cere, în schimbul convertirii întru Christos, nici mai mult nici mai puţin decît sprijinul lui Dumnezeu (obţinut prin rugăciune, acatiste sau vrajă) la jocul de poker. În loc să îl dea afară, ca un prost, omul nostru a găsit replica genială: "Cum, tu vrei să-i cer lui Dumnezeu să-l lefterească pe altul?"

Istorioara, bună de pus în ramă, ar fi trebuit să stea pe birourile tuturor redactorilor de presă, radio şi televiziune, înainte de a lansa pe piaţă aberaţii patriotice de genul "Dumnezeului românesc" "Mulţumim din inimă proniei divine" ş.a. Parcă îl şi văd pe "babacul", alături de sfîntul Petru, deschizînd televizorul şi agitînd tolba cu minuni, taman cînd trage Hagi şi înscrie Ilie Dumitrescu. Ba mi-l şi închipui dînd directive (ori, mai ştii? - indicaţii): "Sfinte, ia deviază şi tălică mingea din zidul suedez... Ia suflă-i în ochi lui Baggio, că prea a înnebunit-o pe Madonna noastră!" Nu vi se pare aberant? Şi totuşi, în toată România, fervoarea religioasă a atins paroxismul pe durata celor 480 de minute cît a jucat naţionala. Oameni dînd acatiste. Oameni îngenuncheaţi în faţa televizorului, cu icoane şi crucifixuri în mîini, bolborosind rugăciuni să treacă mingea lui Dan Petrescu de Raveli. (Şi n-a fost să fie, chit că Prunea s-a închinat mai mult decît toată echipa Suediei.) Preoţi dînd telefoane disperate la radio - în plină noapte - pentru a mai pune o dată naţia în faţa Apocalipsei fotbalistice...

Mai ţin minte că, odinioară, la un mare meci de handbal, televizat, un sportiv român s-a închinat. Ce panică! Ce teroare pogorîtă de la "cabinete"! Ce de maziliri! Pentru că, pe vremea aia, toate succesele erau ale partidului, ale minunatelor condiţii. Cînd sărea Nadia Comăneci, un genial mic, dar invizibil o susţinea în aer. Cînd cîştiga Năstase Roland Garrosu' tot socialismul îi ghida racheta. Iar cînd nu - nu. Şi aşa mai departe. Fir-ar a dracului de treabă! Nu conta sudoarea, ambiţia, nebunia sportivului, chinul, suferinţa, umilinţa, răbdarea. În spatele fiecărui succes (ca şi în spatele fiecărei înfrîngeri) trebuia să se afle cineva, ceva.

Aşa şi acum. Geaba antrenament, tactică, spionaj - dacă Al de Sus nu vrea (c-aşa vrea muşchii lui). Şi, colac peste pupăză - mai e şi profund nedrept. Cică Dumnezeu a potrivit mingea cu mîna lui Maradona. Şi tot el a închis ochii arbitrilor la faultul germanilor, la henţul italian în careu. După necesităţi, Dumnezeu e italian, brazilian, german, român, musulman. De aici la conştiinţa că jocul nu e "al nostru" nu mai decît un pas.

Îmi vin în minte cuvintele unui mistic adevărat, N. Steinhardt,: Dumnezeu e absent din lumea noastră. Credinţa adevărată nu cere răsplată (citat aproximativ şi stîlciat).

Eu unul, cînd aud de jucători şi antrenori credincioşi, mă aştept să-i văd aplicînd principiile creştine şi pe teren. Să nu fure, să nu rupă tibia adversarului, să nu-i dea borşul. Adică să joace jocul, chiar prăpăditul ăla de joc pentru care eu, nevinovatul, naivul, ateul, mor şi înviez de sute de ori. Cred că, în teren, nu-i loc pentru al treilea, orice grad ar avea.

O explicaţie ar fi că biserica s-a degradat grozav - ca instituţie, cedînd pasul fundamentalismului agresiv. Mai mult, pentru a face pe plac iepocii, intră în tot felul de chestii care nu o privesc. A doua, izvorîtă din prima, e că publicul, masele largi au nevoie de un Dumnezeu al lor care să se războiască permanent cu Dumnezeul celorlalţi. Dacă bate Dumnezeul nostru - să te ţii sfeştanii.

În loc să mă bucur - ca ateu - de slăbiciunea adversarului, eu mă întristez. Pentru că ajung, încă o dată, la trista apoftegmă "Iadul e (totuşi) celălalt".

Coborîrea unui sentiment fundamental la nivelul bucătăriei, al cratiţei nu se limpezeşte odată cu acceptul naţional. Ca şi oamenii, naţiunile pot greşi.

Dar tocmai cînd eram gata să închei aceste triste consideraţiuni, vine cineva şi-mi luminează snegura: "Prostule, îmi zice el, tu nu vezi în această coborîre a divinităţii la nivelul gladiatorilor o întoarcere la origini? O condamnare fără drept de apel a morgii şi orgoliului instituţionale?" Ce-i drept, la asta nu m-am gîndit... Dar - de ce eu?

Florin IARU

Îndrăgostirea de Răducioiu

În ultimii ani, adolescenţii nu se mai omoară pentru idei, ci de dragul idolilor în carne şi oase. Cutărei romînce de 16 ani i-a căzut la inimă Răducioiu. Considerîndu-l, pesemne, pe Răducioiu egal cu sfinţii din calendar, romînca adolescentă i-a declarat prietenului ei că s-ar deda la orice intimitate cu vîrful de atac al naţionalei. Prietenul fetei n-a sesizat trăsătura sacră a mesajului. A zis "Pînă aici!". Fata s-a dezmeticit din extazul ei mistic şi a încercat să se sinucidă cu detergenţi. Povestea agenţiei de ştiri de unde am aflat această mică istorie s-a întrerupt aici. Poate că această mică naraţiune n-a avut loc decît în mintea celui care a redactat-o. Dar chiar dacă nu e adevărată, ea e pusă în circulaţie în cel mai potrivit moment cu putinţă. Căci cea mai mare producţie de sfinţi temporari la care se închină omenirea a fost rezultatul ultimei ediţii a Campionatului Mondial de Fotbal. Numai că sfinţenia în numele fotbalului are un dar suplimentar - explică schismele adevărate din perioada cînd lumea habar n-avea de fotbal, dar nutrea aceeaşi pasiune pentru sanctificare, cu sau fără fecioarele aferente. În raport cu revelaţiile fecioarelor care afirmau că au fost pătrunse de duhul sfînt, în vis, dar la propriu, mica dorinţă a adolescentei de azi de a încerca această experienţă cu un sfînt al fotbalului, mult mai inaccesbil, trădează o vocaţie transcendentă. Şi aşa cum pe vremuri au apărut ordine de călugăriţe devotate cîte unui sfînt, de ce n-ar apărea azi cluburi ale fetelor marcate de existenţa unui anumit jucător de fotbal? După mine, cu cît frustrările sînt mai numeroase într-o ţară, cu atît posibilitatea ca idolii de o zi să se transforme în sfinţi creşte. Idolatrizarea fotbaliştilor trădează, la o adică, o cumplită lipsă de speranţă personală. În ceea ce le priveşte pe fetele de la noi, această abdicare a adolescentei de mai sus, de la principiile fidelităţii, luîndu-şi ca martor propriul ei prieten, e un semn că nu toate aventurile tinerelor noastre compatrioate se încheie la Stambul. Existenţa idolilor naţionali e totuşi o probă că economia noastră de piaţă n-a închis cu desăvîrşire drumul românilor spre inimile fetelor noastre.

Adolescenta care a încercat să se sinucidă cu "Dero" a vrut să-i comunice prietenului ei că l-ar vrea ca Răducioiu. Femeile, mai ales cînd sînt foarte tinere, lucrează cu perifraze. Ele recunosc că te iubesc, jucînd un soi de biliard pe care mulţi bărbaţi îl iau drept refuz, prin amînarea bilei cîştigătoare. De fapt, în acest joc, intervine singurul mijloc de a se autovaloriza al oricărei femei cinstite de la noi. O să spuneţi că e vorba de o formă contemporană de bovarism. Nu e adevărat.

Adolescentele noastre nu se vor altfel decît sînt, ele n-au decît dorinţa ca prietenii sau logodnicii lor să intre în jocul acestei perioade stranii. La noi plînsul din pricina unei înfrîngeri nu mai are nici o legătură cu înfrîngerea propriu-zisă, ci cu numărarea paralelor care rezultă din această înfrîngere. Aşa că sfinţii din fotbal trebuie echivalaţi cu un soi de bancheri cu faţă umană pe care nu-i doare să lase credit deschis admiratoarelor chiar şi atunci cînd depunerile sînt închise.

Dacă fetele noastre supralicitează, uitînd că n-au cum să-şi întîlnească idolul, asta li se trage dintr-o cinstită încercare de a-şi vîrî prietenii sau logodnicii în situaţia cu pricina. Îndeobşte însă bărbaţii autohtoni nu acceptă să fie element de comparaţie. Fiecare dintre ei se simte un vîrf de atac, indiferent de ceea ce face.

Cîte o încercare de otrăvire, fie ea şi cu "Dero", e un semn că principalul motor al societăţii noastre continuă să funcţioneze, indiferent de blocaje economice şi indiferent de culoarea politică a puterii: femeile noastre îşi joacă rolul.

A-l împinge înainte pe mascul e unul dintre darurile miraculoase ale femeii. Cînd însă masculul intră pe şleaul unui destin mărunt, e normal ca femeia să ia asupra ei rolul acarului.

Şi atunci, cutare adolescentă îi spune prietenului ei că s-a îndrăgostit de Răducioiu.

Cristian TEODORESCU

Noua generaţie a anilor treizeci (XII)

Am oferit explicaţii. Nu şi scuze. Dar, oricum, aceste explicaţii sînt motivaţii de neignorat în efortul de reconstituire al procesului, tragic, de convertire. Aş începe cu un tablou, lucrat de Eugen Ionescu în apă tare, în septembrie 1945, despre generaţia "Criterionului" şi dispariţia ei din cauza politicului. Tabloul e închipuit într-o scrisoare, trimisă din Paris, către Tudor Vianu: "Generaţia «Criterion», fudula «tînăra generaţie» de acum cincisprezece şi zece ani s-a descompus, a pierit. Nici unul din noi nu avem încă patruzeci de ani şi suntem sfîrşiţi. Alţii, atîţia, morţi. Generaţia dtale e mult mai norocoasă. Noi am fost nişte bezmetici, nişte nenorociţi. În ceea ce mă priveşte nu-mi pot reproşa că am fost fascist. Dar lucrul acesta se poate reproşa aproape tuturor celorlalţi: M. Sebastian îşi păstrase o minte lucidă şi o omenie autentică. Ce păcat că nu mai este! Cioran e aici, exilat. Admite că a greşit, în tinereţe, mi-a greu să-l iert. A venit sau vine zilele astea Mircea Eliade: pentru el totul e pierdut de vreme ce «a învins comunismul». Ăsta e un mare vinovat. Dar şi el, şi Cioran şi imbecilul de Noica, şi grasul Vulcănescu şi atîţia alţii (Haig Acterian, M. Polihroniade) sunt victimele odiosului defunct Nae Ionescu. Dacă nu era Nae Ionescu (sau dacă nu se certa cu regele) am fi avut, astăzi, o generaţie de conducători valoroasă, între 35 şi 40 de ani. Din cauza lui toţi au devenit fascişti. A creat o stupidă, înfiorătoare Românie reacţionară. Al doilea vinovat este Eliade: ba, un moment dat, era să adopte o poziţie de stînga. Sunt de atunci cincisprezece ani. Haig Acterian, Polihroniade fuseseră comunişti. Au murit din cauza prostiei lor şi încăpăţînării. Eliade a antrenat şi el o parte din colegii de generaţie şi tot tineretul intelectual. Nae Ionescu, Mircea Eliade au fost îngrozitor de ascultaţi. Ce era dacă ăştia erau maeştri buni. Pe lîngă ei, Crainic nu contează. Din cauza lui Nae Ionescu, Haig Acterian şi Polihroniade au murit. Iar prostul din topor, Costin Deleanu şi poetul Horia Stamatu sunt fugari în Europa (o să-i vedem în Franţa într-o bună zi), ca şi Eliade, ca şi Cioran, ca şi Amzăr. Iar ceilalţi imbecilizaţi sunt inutilizabili: licheaua Paul Sterian (e încă în Turcia?) buhăitul Vulcănescu, imbecilul sec Cantacuzino, fudulul, prostul, grandilocventul Dan Botta, afectatul, hiprocitul Const. Noica, secătura Petru Manoliu. Unii morţi din prostia lor, alţii, din fericire, amuţiţi - toată generaţia «Criterionului» e distrusă. Fatalitatea îi urmăreşte pe toţi, şi pe cei care nu s-au lăsat prinşi de stupiditate şi nebunie, şi pe cei rămaşi lucizi. Accidente absurde sau misterioase s-au ivit; i-au aruncat şi pe ei dincolo... Singur a rămas Petru Comarnescu, dar el nu era decît impresarul, organizatorul **Criterionului**, «animatorul», nu mai are pe cine anima şi organiza. Cruţîndu-l pe el, destinul a vrut să facă o ironie: să evidenţieze şi mai bine golul din juru-i" (**Scrisoare a lui Eugen Ionescu către Tudor Vianu** din 19 septembrie 1945. În vol. **Scrisori către Tudor Vianu**, vol. II, ediţie de Vlad Alexandrescu, Editura Minerva). Să recunoaştem, tabloul e crud, dar tulburător de exact în diagnoză, cîntînd, la catafalc, prohodul unei ilustre generaţii care s-a autodevorat.

Aş adăuga, în succesiune imediată, un tablou datorat directorului revistei **Azi**, Zaharia Stancu, publicaţie în care s-au rostit, de-a lungul timpului, (revista a început să apară în 1932) mai toţi "generaţioniştii". Tabloul lui Stancu e din 1938, e mai puţin rechizitorial decît cel al lui Eugen Ionescu, dar drept şi pătrunzător: "Era în 1932 (anul întemeierii revistei **Azi** n.n.) o mare sete în tineret pentru cultură şi artă. Tineretul iubea visul şi gîndul... Zările s-au întunecat însă curînd. Prin îngăduinţa unor netrebnici puşi de împrejurări să păzească legile, s-a instaurat în viaţa publică românească, după asasinarea lui I.G. Duca, domnia teroarei. Un grup de neisprăviţi, transformaţi în mişcare politică, au început o acţiune de subminare a statului, de amăgire a tineretului... Au început să fie frecventate cluburile politice şi casele verzi unde se alcătuiau liste negre cu numele oamenilor de cultură ce predicau încă iubirea şi arta şi cari nu aderau la doctrina urii şi asasinatului. Liste negre de oameni cari urmau, în ziua biruinţii huliganice, să fie ucişi. Am avut, atunci, nesfîrşita durere să vedem ridicîndu-se dintre noi şi trecînd în rîndurile ucigaşilor scriitori şi artişti tineri. Am văzut gînditori înghesuindu-se la uşile caselor verzi şi oferindu-se să făurească o doctrină a crimei, o artă cu miros de sînge şi cadavre. În fruntea lor se afla prof. univ. Nae Ionescu. Poeţi gingaşi ca Radu Gyr şi Horia Stamatu au început să cînte cu strofe macabre legiunile asasine. Eseişti preţuiţi ca Mircea Eliade şi Traian Herseni şi-au pus condeiele în slujba mişcării legionare condusă de asasinul lui Manciu, legiune din care se recrutaseră omorîtorii lui I.G. Duca şi ai nefericitului M. Stelescu. Ziarişti ca Haig Acterian (armean) şi M. Polihroniade (grec) deveniseră doctrinarii statului «naţional» legionar, ce trebuia să ia fiinţă pe o piramidă de cranii. Şi, pe lîngă aceştia, o sumedenie de poeţi şi prozatori mai tineri începuseră, în publicaţii fără scrupule, violente campanii de aţîţare. Arta rămăsese părăsită. Tineretul căzuse în mreaja gărzii. La alcătuirea acestui miraj contribuiseră, în mare măsură, gînditorii, scriitorii, artiştii tineri înrolaţi în cadrul legiunilor verzi. Se făcea, la toate răspîntiile, apologia pistolului descărcat în ceafă şi, pe furiş, apologia spînzurătorilor ce aveau să se ridice în pieţile publie" (Zaharia Stancu, **Drum de întoarcere, Azi**, VII, 1938, nr. 7, p. 2916).

Z. ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Sfîrşitul politicii sau triumful eufemismului

Am să spun direct ce am de spus, fără să disimulez, nu sînt şi nu vreau să fiu "Politically correct". Ar fi ca un văl funebru aruncat în faţa violenţei concrete a vieţii sociale, economice şi politice. Urăsc această dictatură flască a unei minorităţi de privilegiaţi cu pofta ei feroce de a se impune, exersată împotriva unei majorităţi apatice cu ajutorul unor medii de informare subvenţionate. În uniformizarea unui discurs pseudo-egalitar, aceşti histrioni poartă masca unei pretinse toleranţe faţă de alteritate şi a unei pretinse griji faţă de sărăcie, ascunzînd de fapt un rasism latent şi pauperizarea cotidiană care îi face pe ceilalţi, pe săracii din ţările dezvoltate, să fie izolaţi în ghetouri. Stăpîni ai discursului oficial, cei bogaţi folosesc cu o virtuozitate experimentată eufemismul şi litota.

Tinereţea mea trăită în Franţa m-a învăţat să folosesc un alt vocabular, mai direct, probabil mai violent, dar în orice caz mai adecvat unei relaţii vii, experienţei cotidiene a fiecăruia. Bogaţii îşi afirmau şi îşi asumau bogăţia, săracii luptau să scape de mizerie. Dacă raportul dintre cuvinte şi lucruri nu traduce niciodată o identitate, de cînd drepturile omului enunţă prin modalităţile unui umanism abstract credinţa în forţa naţiunilor celor mai bogate din lume, cuvintele s-au îndepărtat de lucrurile pe care se presupune că le reprezintă. Fără îndoială, nu uit că limba de lemn totalitară, fascistă sau comunistă, ne-a învăţat de mult să ne temem de cuvinte, dar brutalitatea cu care aceste puteri îşi proclamau adevărurile nu izbutea totuşi să disimuleze minciunile pe care le prezentau drept adevăruri. Astăzi, în mediul nostru, limbajul lucrează într-o manieră mult mai subtilă, producînd eufemisme mediatice şi juridice pentru a face să fie uitate destinele anteprogramate care ne determină, oricare ar fi voinţa explicită a feluriţlor actori sociali.

Exemplele abundă şi putem observa printre cele mai inofensive imperiul artificiului, al trucajului, al simulacrului. Astfel, în dulcea Franţă nu se mai spune "un orb", ci "un nevăzător". Să trecem peste modelul englez rău digerat care a creat cuvîntul (chiar dacă se supără ministrul Culturii, n-am nimic împotriva folosirii cuvintelor engleze în franceză, cu singura condiţie ca din vocabularul nostru să lipsească acel cuvînt care exprimă ideea sau desemnează obiectul); la fel, un surd nu mai este un surd, ci un "om care nu prea aude"; nu mai există oameni stupizi, limitaţi, cretini, pe scurt - imbecili, ci conştiinţe tulburate sub raport psihic, nu mai există revoltaţi, ci inadaptaţi. De asemenea, justiţia franceză nu mai inculpă, ci investighează suspecţii. În fine, minunea-minunilor, în materie de eufemizare, acum cîteva zile, în faţa Muzeului Beaubourg, am fost abordat cu amabilitate de un tînăr vagabond, care pe tonul neutru al stewardeselor mi-a spus:

- "N-aţi putea să-mi **sponsorizaţi** un sandwich?" (sic!).

E clar că toate aceste cuvinte, locuţiuni, fraze, enunţă tocmai ceea ce nu există. Cînd spun orb sau surd conotaţia cuvîntului îmi evocă mizeria biologică la care sînt condamnaţi unii dintre noi, oricare ar fi mijloacele tehnice folosite pentru a le diminua invaliditatea. Cuvîntul face apel la caritate, la compătimire, la milă şi ne obligă (sau ar trebui să ne oblige) să ne facem datoria de întrajutorare imediată faţă de aceşti oameni pe nedrept, deoarece biologic, loviţi. Trebuie să-l ajutăm pe orb să traverseze strada, să se descurce în labirintul metroului parizian, să evite capcanele scărilor rulante şi pe cele ale transformărilor permanente ale spaţiului urban. Surdul ne invită să scriem pe o bucată de hîrtie ceea ce-l poate ajuta şi trebuie să depunem un anume efort pentru a comunica cu un mut. Dimpotrivă, omul modern, omul "correct" refuză, pentru el "nevăzătorul", "cel care aude prost" sînt termeni univoci, fără profunzime semantică, reducîndu-l pe om la disfuncţionalitatea pe care o exprimă şi care poate fi corectată prin dispozitive tehnice care ne scutesc de orice relaţie umană concretă şi îndreptăţesc indiferenţa reală a comportării noastre. Această funcţionalitate nu ne mai permite să distingem experienţele existenţiale străine de noi şi care, totuşi, ne oferă ceva incomparabil cînd ştii să le percepi. Astfel, ne va fi în curînd imposibil să reconstituim lunga poveste a metaforelor pe care aceste infirmităţi le-au născut, de la societăţile primitive la alegoriile artei care au făcut din infirmi magii şi profeţii lumii şi ai societăţii. E un bun exemplu de amnezie nihilistă, proprie modernităţii tardive. În timp ce imperiul mijloacelor mediatice pretinde totala transparenţă a relaţiilor umane, niciodată realitatea n-a fost ocultată într-o asemenea măsură, de conştiinţa liniştită şi inocentă a birocraţilor. Sau pentru a aminti formula fericită a lui Jean Baudrillard, dacă există o transparenţă, e vorba de o **Transparenţă a Răului**, reducerea tuturor relaţiilor umane la un simulacru de umanitate. Chiar aşa, dacă suspectul nu e inculpat ci "investigat", sistemul poliţienesc şi judiciar nu mai e nevoit să adopte în realitate, de drept şi de fapt; **habeas corpus**, fundament esenţial al prezumţiei de nevinovăţie faţă de orice cetăţean implicat într-un delict: inculpatul "investigat" trebuie să-şi dovedească nevinovăţia. Se modifică vorbele, dar totul trebuie să rămînă în starea simbolizată de cetăţeanul turmentat al lui Caragiale. Şi săracii! Nici ei nu mai sînt ce au fost. Şi ei consideră că mila este o componentă a economiei generale şi nu a unei decizii individuale determinată de imperativul categoric al moralei; ca şi unii sportivi, şi ei doresc să fie sponsorizaţi. Ca dovadă, revistele editate de cei fără adăpost şi controlate de profesioniştii publicităţii: **Lanterna** şi **Felinarul** recurg la cele mai rele reţete ale presei de senzaţie pentru a depolitiza, pentru a desocializa sărăcia modernă provocată de şomaj, prezentîndu-i pe cei care au fost excluşi de pe piaţa muncii ca pe o categorie disfuncţională de cetăţeni care, ghinionişti, nu se pot adapta transformărilor permanente impuse de noua ordine economică mondială (delocalizările industriale, speculaţiile financiare, corupţia politică şi economică generalizată, sfîrşitul ţărănimii, sfîrşitul meşteşugurilor, sfîrşitul oricărei vieţi comunitare, în fine a unei civilizaţii, fără ca în acest fel să întreţin nostalgia vreunei "epoci de aur"). Toate aceste exemple nu fac decît să traducă în simptome ale limbajului o criză generală a conştiinţei occidentale faţă de propria ei realitate şi care se exprimă într-o manieră mai radicală în sfera mediatică a economiei şi geopoliticii.

Să nu uităm că informaţia de masă, presa şi în mod deosebit mijloacele audiovizuale nu sînt în dinamica modernităţii tîrzii decît instrumente oratorice de ilustraţie a unui nihilism disimulat în permanenta reeditare a afirmaţiei că Tot ceea ce este marfă este Adevărat, deci o nouă versiune a Frumosului şi Binelui. Dar acest Adevăr este cu atît mai efemer, cu cît sistemul profitului solicită o reînnoire permanentă a obiectelor, pentru a menţine dorinţa de posesiune şi deficitul din destinul istoric al **Gestell**-ului heideggerian şi al imanenţei sale absolute. Acesta este motivul pentru care discursul politic al puterii se disimulează tot mai mult în spatele unui vocabular economic paşnic şi al unor legi pretins ştiinţifice, imuabile (neoliberalismul); în spatele moralismului care omite Politicul (pretinsa etică a societăţii de consum, pe care Gilles Lipovetsky o numeşte atît de frumos "cununia eticii cu business-ul"); în spatele unui umanism abstract care nu ţine seama de omul real, de disperarea, spaimele şi de frica lui, politicii i se substituie acţiunea umanitară spectaculoasă. Toate acestea sînt exprimate de cuvintele neutre sub raport axiologic care impun ideea că bunăstarea (physis-ul ca sumă a bunurilor) şi disfuncţiile ei (şomajul, violenţa urbană, ghetoizarea metropolelor occidentale în perioadele de dezvoltare) au căpătat numele fiinţei.

Claude KARNOOUH

Paris, 16 iulie 1994

Discursurile paralele – un specific naţional?

Nu cred că spun un lucru nou dacă afirm că simţul critic (de regulă circumscris sferei artisticului) e unul chiar fundamental, cu care e dotat fiecare individ. El ne e dat prin însăşi calitatea de fiinţă gînditoare şi ne însoţeşte fiecare act. Ce altceva ne face să alegem o culoare şi nu alta, un stil de-a ne îmbrăca, o tunsoare, un interior al propriei locuinţe, o meserie, un prieten, un autor, un partid, dacă nu simţul critic? Ce se ascunde sub "îmi place/ nu-mi place, sînt de acord/ nu sînt de acord", dacă nu un simţ critic mai dezvoltat sau mai pipernicit, mai conştientizat sau mai încetoşat, mai rafinat sau mai brut, funcţie de temperamentul, educaţia, înzestrarea naturală a fiecăruia dintre noi? Ce ne face să selectăm fiecare alte date ale unei întîmplări sociale, alte semnificaţii ale unui act politic, alte resorturi ale unei întreprinderi, dacă nu simţul critic? Nu e actul de selecţie, discernere, receptare a tot ce ne înconjoară un act critic?

În deceniile trecute, acest simţ ne-a fost amputat, obligat să se atrofieze, să se ascundă, să se manifeste cît mai puţin, adică numai în sfera domestică (dar şi aici opţiunile erau limitate fie de sărăcia produselor sau a serviciilor, fie de controlarea anturajului prin "legarea de glie", fie etc.) şi în cea a esteticului (nu e momentul să divagăm). În schimb, exercitarea lui asupra politicului, ideologicului, a societăţii în ansamblul ei, a mentalităţii era interzisă cu desăvîrşire (să ne amintim şi de interzicerea unor discipline ca psihologia, sociologia ş.a.).

Decembrie '89 a făcut posibilă eliminarea tabu-urilor; lumea românească, într-un flux fantastic, îşi îngăduie o defulare enormă, însă normală, pînă la un punct, după logica faptelor. Toată lumea deplînge excesul, abuzul de critică din presa vorbită şi scrisă şi nu numai. Însă toată lumea, în acelaşi timp, critică pe toată lumea, toţi amendăm, analizăm, combatem, acuzăm, interpretăm, suspectăm. S-ar zice că ne manifestăm critic. Dar actul nostru critic e infirm, şi chiar de două ori infirm. Mai întîi, fiindcă, pentru a fi autentică, în toate drepturile ei, critica nu trebuie să se reducă numai la negaţie (vezi DEX-ul). Asta nu înseamnă că trebuie să inventeze, acolo unde nu există, latura "pozitivă" a lucrurilor. Dar dacă această latură există şi ea nu e surprinsă, relevată de comentariul nostru - relevare care presupune chiar mai multă responsabilitate, intuiţie, profesionalism, competenţă decît negaţia, care nu riscă întotdeauna prea mult - nu putem vorbi de critică, ci de... cîrcotăşeală, bîrfă, înjurătură, vorbire degeaba sau cum vrem s-o numim.

Apoi, simţul nostru critic e infirm, se manifestă malformat şi privindu-l din alt unghi: pentru că a avea cu adevărat simţ critic înseamnă nu doar să distingi şi să amendezi greşelile celuilalt (ca să ne oprim la sensul curent atribuit criticii), dar şi să fii deschis, receptiv la critica celuilalt adusă ţie. Atît timp cît cele două feţe - atacul şi receptivitatea la atac - nu funcţionează concomitent, ca la un veritabil Janus bifrons, iarăşi nu putem vorbi de simţ critic adevărat, ci doar de apetenţa, predilecţia pentru negare, amendare etc.

Mi se pare că noi ca popor (iată un grăitor proverb românesc: "A vedea paiul din ochiul altuia, nu şi bîrna din ochiul propriu") şi ca indivizi, luaţi separat, excelăm numai în atac. De unde lipsa de finalitate, sterilitatea criticii, existenţa a milioane de monologuri, de discursuri paralele. De unde gloriile de peste noapte ale "fundamentaliştilor", ideea - atît de primitivă - că acela care "combate tare" e "băiat deştept", "fată bună". De unde încetineala cu care progresăm ca mentalitate.

Puterea critică Opoziţia, dar nu-şi vede propriile greşeli (la urma-urmei profitînd de observaţiile adversarilor); Opoziţia critică Puterea, dar e tolerantă în ce-o priveşte, nu şi cu cei care-i semnalează, cu bune intenţii, erorile. Ics, director de revistă culturală, după ce o falimentează - acordăm circumstanţe atenuante pentru falimentarea ca tiraj, periodicitate, însă nu pentru falimentul moral, calitativ - critică forul tutelar (U.S. sau Ministerul Culturii) că duce cultura de rîpă, dormind liniştit în ce-l priveşte pe el însuşi. Igrec îi cere toleranţă lui Zet, dar cu un ton care e foarte departe de a fi civilizat şi tolerant. Biserica anatemizează "poporul" pentru ticăloşirea lui, uitînd că nu-şi face datoria de păstor faţă de acesta; "poporul", scuipînd seminţe, înghesuindu-se prin berării sau dosind vreun lucru "de împrumut", acuză preotul că e imoral. Scriitorii arată cu degetul închiderea Puterii într-un cerc de devotaţi, dar nu-şi văd idiosincrasiile faţă de cei care vor să intre în cercurile lor "îngheţate". Puterea acuză pe intelectuali şi scriitori că ar construi în exterior o imagine defavorabilă României, dar nu vede că îi tratează ca pe nişte paria şi că trimite în posturile oficiale din exterior aproape numai persoane nereprezentative ş.a.m.d. E, se pare, un specific naţional cantonarea într-un gen de critică infirm, cultivarea discursurilor paralele.

Poate sînt multe explicaţiile acestui "specific". De multe ori, gîndindu-mă la el, îmi vine în minte legenda Turnului Babel, această tristă dovadă că pînă şi Dumnezeu a folosit... politica lui "dezbină şi stăpîneşte". Să ne amintim legenda: deci, toţi oamenii de pe pămînt vorbeau aceeaşi limbă. Pornind ei spre Răsărit (sic!), s-au oprit în ţara Şinear şi au început să construiască o cetate şi un turn din cărămizi şi smoală cu care voiau "să atingă cerul"! Lui Dumnezeu nu i-a plăcut ideea lor: **"acum nimic nu i-ar împiedica să facă tot ce şi-au pus în gînd!"**. Şi a luat măsura să le "încurce limba, **ca să nu-şi mai înţeleagă vorba unii altora**"! (s.m.). Şi astfel, făcîndu-i să vorbească fiecare în legea lui, i-a slăbit şi împrăştiat pe oameni, care au abandonat clădirea cetăţii şi a turnului.

Răsăritul a ţinut minte lecţia lui Dumnezeu. "Interesele superioare", Dumnezeul nostru, au semănat între noi suspiciunea, diversiunea, delaţiunea, care ne-au încurcat şi ne încurcă mereu limbile, în defavoarea construcţiei.

În mod cert, aceasta e o explicaţie, şi încă de greutate, a specificului naţional de care vorbeam. Dar mie mi se pare că alta, poate la fel de hotărîtoare, ar fi educaţia defectuoasă. Am dedus din lecturi, filme sau pe viu, că alte popoare, cu alte religii, pun un mare accent pe educaţia individului **raportat permanent la celălalt**, a individului văzut ca fărîmă, ca **entitate a unei comunităţi**. Fiecare om e important prin el însuşi, dar, în acelaşi timp, e o piesă dintr-un riguros mozaic social. Vorbele, gesturile, faptele lui nu trebuie să-l privească numai pe el, pentru că îi afectează automat şi pe ceilalţi, de unde grija ca efectul lor asupra acestora să fie cîntărit dinainte. Dar accentul cade nu atît pe "ce vor zice alţii despre tine?", care ar implica doar preocuparea pentru aparenţe, cultivarea ipocriziei, a măştii (**persona**), cît pe "dar la ceilalţi te-ai gîndit?", care te obligă să-ţi reaminteşti mereu că **nu eşti singur**, dar nici **nu vei rămîne singur**. Această relaţie, această raportare continuă la **celălalt** te face receptiv nu doar la greşelile lui, ci şi la greşelile proprii, îţi dă dreptul de a-l critica, pentru că eşti deschis la critica lui adusă ţie. E o formă de autoreglare, de reglare din interior a unei comunităţi, care face viaţa respirabilă şi suportabilă.

În schimb, la noi, educaţia, nici cea din timpul celor "şapte ani de-acasă", nici cea din şcoală, nu are grijă să ne conştientizeze acut, ca factor obligatoriu al ecuaţiei noastre sociale, ideea de **celălalt**. Sau o face, dar într-un sens negativ: celălalt e **duşmanul, adversarul** nostru. El e mai prost decît noi, mai rău, iar dacă ajunge să aibă "oi mai multe, mîndre şi cornute", trebuie omorît (compromis, alungat din ţară sau măcar minimalizat: da, are oi mai multe, dar are nasul cîrn; da, are Premiul Nobel, dar nu are caracter). El nu are gînduri bune vizavi de noi, ci ne vrea doar "capra". Cred că de aici provin unele urîte defecte naţionale: egoismul, ţîfnoşenia, invidia, orgoliul, incapacitatea de solidarizare autentică. Noi nu avem comunităţi, ci doar "găşti", "grupuri", în cel mai rău caz "eu şi cu familia mea". Nu putem fi modeşti, cît celălalt ne urăşte sau ne invidiază (care va să zică un argument că avem o "capră" impozantă); nu putem fi altruişti, cît alţii ne vor răul; nu putem fi receptivi la critică - doar celălalt e mai prost decît noi sau, oricum, nu ne vrea binele; nu putem să ne solidarizăm în viaţa de toate zilele (ci numai la meciuri de cupă mondială sau la cauze naţionale ca Basarabia şi Ardealul), pentru că am fost exilaţi de o educaţie egocentrică în autism. O educaţie care instituţionalizează, de fapt, dispreţul pentru celălalt şi singurătatea. Profesorul universitar îl dispreţuieşte automat pe profesorul de liceu, acesta pe cel de la şcoala de cartier, acesta pe cel de la ţară. Cei din capitală îi consideră inferiori pe cei din provincie, sudiştii pe moldoveni, moldovenii pe sudişti şi toţi pe basarabeni. Intelectualitatea umanistă priveşte de sus intelectualitatea tehnică, monarhiştii pe republicani, ludicii pe gravi, gravii pe ludici, dizidenţii pe nedizidenţi (las' că ştim noi c-aţi colaborat!), nedizidenţii pe dizidenţi (las' că ştim noi cine v-a ajutat!); bărbatul dispreţuieşte femeia, scriitorul pe cititor, cititorul pe scriitor, diaspora pe cei din ţară, cei din ţară pe cei din afară, foştii şi actualii informatori pe cei pe care-i toarnă, aceştia pe securişti şi aşa la infinit. Şi, deasupra tuturora, acum a apărut clasa celor cu bani sau cu reuşite sociale fulgerătoare. Şi cum banii şi reuşitele de acest gen într-o lume fără Dumnezeu nu se cîştigă întotdeauna prin muncă onestă şi competiţie autentică, se impune ideea că orice "lovitură" devine posibilă şi acceptabilă. Şi uite aşa, în lipsa unui autentic simţ critic, am ajuns să oferim un spectacol grotesc de furnicar agitîndu-se înnebunit după a smulge cît mai mult, o bucată cît mai mare din ciozvîrta publică, lovind din coate în stînga şi în dreapta. Un spectacol lipsit de nobleţe şi demnitate umană. Lupta pentru agoniseala proprie n-ar fi de condamnat, dimpotrivă, dar numai dacă nu înseamnă o "trecere peste cadavre". Or, nu se poate una fără cealaltă, cît se ştie că numai cînd întreaga comunitate o duce bine, o poţi duce şi tu, ca individ, în deplină moralitate şi demnitate.

P.S.: Totuşi, dacă marea masă a semenilor e educată în spiritul lui "Tu eşti **the best**. Ţie ţi se cuvine totul, nu celuilalt!", ce şanse de supravieţuire în mijlocul ei are un individ crescut în spiritul "fricii de Dumnezeu" (care înseamnă şi modestie, şi sila de compromis, şi nevoia de respect faţă de sine însuşi, şi respectul faţă de ceilalţi, şi acel "nu se cade", "nu se cuvine", "vezi-ţi de lungul nasului" etc.)? Şi cît de îndreptăţită, de... etică este educaţia într-o asemenea "frică", ce drept ai ca părinte, să zicem, să-ţi educi copilul în respectul unor valori **pe care ceilalţi le ignoră**, aruncîndu-l deci în lume complet vulnerabil?

Mariana CODRUŢ

Scrisoare deschisă

În vacanţă...

"Sunt în vacanţă. La Sinaia. Fugit din caniculă, m-am instalat în ploaie. Ploaie şi frig. Dar ce aer, cît verde şi cîte flori! Ce pensiune, ce gazde, ce linişte şi telefoane zero! Azi au picat în mijlocul nostru un pisoi şi un căţeluş. Fără ascendenţă cunoscută. Pisoiul - negru, ici colo cu pete albe, ultima în coada cozii. Căţelusul - cafeniu, cu o cruce albă pe piept şi iarăşi cu sfîrşit alb la coada lui veselă şi ţanţoşă. Dă mereu din ea. Imediat adoptate şi adaptate, animăluţele s-au pus pe trai bun. Din braţe în braţe, mîngîiere peste mîngîiere, mîncare variată şi în exces - ca şi a noastră...

Mîţa, zveltă, graţioasă şi sigură pe picioare, căţelusul dolofan, legănîndu-se dreapta-stînga, se descurcă mai greu cu fuga şi cu joaca. Veselia e deopotrivă pînă în amurg. Atunci statutul lor se diferenţiază. Pisicuţa îşi continuă răsfăţul, dar ghemuleţul cafeniu e luat amăgitor în braţe înşelătoare şi dus undeva dincolo de gardul care desparte galinaceele de oameni. Acolo i s-a pregătit o celulă, în care este introdus şi lăsat singur, sătul, ce e drept, dar singur. E surprins, nu înţelege. Se uită în jurul lui şi-şi cuprinde mărginirea. Se mai lasă şi întunericul. Începe să i se facă frică şi scheaună. Chelălăie tot mai tare, cu cît creşte frica şi însingurarea.

Îl ascultam, îl auzeam în noapte şi m-am dus cu gîndul la noi, la oamenii care am fost luaţi şi azvîrliţi în celule, în temniţe, în închisori şi lagăre. Numai că noi nu eram sătui şi mai ales nu aveam voie să chelălăim. Vă închipuiţi ce ar fi fost dacă miile, sutele de mii, milioanele de deţinuţi ar fi avut dreptul să-şi strige desperarea?

Şi s-a mai dovedit a fi o deosebire. Esenţială. Către zori, un suflet bun s-a dus la căţeluş, a deschis uşa celulei şi l-a luat în braţe. Inimioara lui, care bătea nebuneşte, s-a liniştit încet, încet. Purtat, mîngîiat şi împăcat cu vorbe bune pînă în casă, i s-a pus dinainte o străchinuţă cu lăptic cald. Nu-i venea să creadă. A lipăit puţin, a zvîrlit o privire recunoscătoare salvatorului său, a pornit să dea din coadă şi... a golit strachina. Cred că din creieraşul lui se ştersese amintirea celulei.

Noi n-am uitat şi nici nu putem uita cum ne întîmpinau pe noi zorile. Dar asta e altă poveste.

Deocamdată sunt în vacanţă, sunt la Sinaia. Mă străjuiesc munţii atîtor amintiri. Din cei ai Cernei pînă într-ai Rodnei, pe toţi i-am colindat. Piatră cu piatră i-am călcat şi cu deosebire am lunecat iarna pe zăpadă. Privesc fără saţ crestele Vîrfului cu Dor şi ale Furnicii, care adăpostesc deopotrivă aşezarea de amintire regală a Peleşului şi cea de rugăciune a mînăstirii Sinaia. De cîte ori am urcat în doi, în trei ori mai mulţi, cu sac greu şi schiuri în spinare la vîrf? Numai Dumnezeu ştie. Aluneci, cobori sau urci într-un alb nesfîrşit. Deasupra bolta cerească e uneori albastră de necuprins, alteori brăzdată de nori în culori şi forme de o neînchipuită varietate; în fine, îţi apare încărcată de neguri ameninţătoare, ba chiar înfricoşătoare. Şi atunci te laşi cuprins de o minunată singurătate, pari a te lepăda de tot ce e pămîntesc. Schiorii în mersul lor nu-şi vorbesc niciodată; fiecare lunecă cu gîndurile, cu lumea şi cu credinţa lui.

La cabană viaţa îşi reintră în drepturile ei.

Şi azi, cînd scriu, din casa frumoasă şi rostuită, oarecum ţintuit în apropiere de calea ferată, mă gîndesc ce mult a trecut de cînd trăiam aievea urcatul la creastă. Acest mult rezultă cu deosebire din marele număr de tovarăşi de drumeţie care nu mai sunt printre noi. Sunt tentat să-i numesc pentru că s-ar putea ca numele lor să răscolească amintiri unor drumeţi de azi care, iarna şi pe schiuri, să se întîlnească, acolo sus, cu duhurile lor... Mă gîndesc la verii Matei şi Ştefan Balş, la Buţi Busch, Dan Condeescu, Mircea Durma, fraţii Orăşanu, Ionel Pavlovici, Nichi Racoviţă, Cochi Zamfirescu şi - acum cîteva zile - la Nelu Valjan. Ce mult am trăit!

Deocamdată mai sunt aici, la adăpost bun şi-mi doresc să revin şi să mă bucur de viaţă dimpreună cu ai mei şi cu bunele noastre gazde, înveseliţi de animăluţele de la care am pornit."

20 iulie 1994

Manole FILITTI

Firescul de alaltăieri

DINŢI FRUMOŞI
GURA SANATOASA
prin noua pastă de dinţi
CARBOZON

Din viaţa unui extremist de centru

Notă informativă în '94 despre '56

Nu cred că este întru totul exactă afirmaţia mult regretatului şi chinuitului Aurel Covaci, într-un interviu din '91 (reprodus săptămîna trecută în "Ora", în care se opunea din răsputeri acelei scheme născute dintr-un anticomunism, la fel de primitiv ca proletcultismul, hotărît să facă din Labiş un poet realist-socialist, numai bun de aruncat la lada cu gunoaie a literaturii.)

Aurel Covaci susţine că, anchetat, el a ascuns securităţii participarea sa, împreună cu Labiş, la o şedinţă acasă la Titus Popovici, unde s-au adunat Sami Damian, Lucian Raicu, Radu Cosaşu, Nicolae Ţic, şi unde discuţiile au fost mult mai pregnante decît cele care au avut loc în cercul studenţesc", pentru care fusese interogat. "Această şedinţă ar fi dublat pedeapsa, dacă eu povesteam despre ea..." - zice Aurel Covaci, dînd amintirii, după 38 de ani, un fior care mă sileşte să scriu cîte ceva despre un subiect asupra căruia decisesem, imediat după '89, să nu-l discut decît în literatura mea, detestînd să-l văd tîrît prin articole şi interviuri umflătoare şi dezumflătoare roind în jurul unei drame complicate, deloc dispuse să-şi aşeze un "melo" în frunte. Cred, deci, că nu la Titus Popovici, "în Finlandei", ne-am adunat atunci, înainte cu o zi de Conferinţa pe ţară a tinerilor scriitori (aprilie '56), ci la Francisc Munteanu, "în Ioan Slavici", lîngă Cişmigiu. Are vreo importanţă? Proustian, da. Căci discuţiile au fost, într-adevăr, pregnante. Cît de pregnante?

La gradul nostru de cultură literară şi politică, între limitele a ceea ce începuse să se clarifice în capul fiecăruia - pentru mine lămurirea cea mare a venit în acelaşi an, prin Anatole France şi Isaac Babel - nu pericolul arestării şi al pedepsei ne copleşea, ci acel al pierderii talentului, dacă cenzura continua să ne apese literele, creioanele şi bloc-notesurile reportajelor. În '94, mai toată lumea inteligentă consideră ca elementară legătura dintre cenzură şi sistem, cînd nu se laudă c-o ştie din moşi-strămoşi. Nu eram nici noi proşti, nu eram inculţi, aveam ceva curaj în a confunda utopia cu idealul, dar mai cu seamă nu învăţasem oportunismul; pentru a prinde autenticitatea unei evoluţii de idei nu e voie să-i dai logica şi luminile unei inteligenţe ulterioare, fie ea mintea de pe urmă, dacă există asemenea "the end" pentru un om care ştie a deosebi între oportunism, duplicitate şi inocenţă. Încît noi, acolo, ne-am înţeles ca a doua zi, în Aulă, să ne împotrivim - verb care are puterea lui de eternitate - cenzurii care ne compromitea poeziile, schiţele şi reportajele, silindu-ne să scriem prostii, să ne prostim, într-un cuvînt care începuse să ne doară bine: să mintim! Eram limitaţi? Probabil. Să rămînă fericiţi cei care n-au avut niciodată cunoştinţă de limitele lor! Totuşi, reluînd spaimele lui Aurel Covaci, nespulberate nici în '91, dacă am fi fost auziţi, "înregistraţi", cum pretindeam un adevăr spus pe de-a-ntregul, ne-ar fi arestat? Logica dominantă a lui '94 aşa ar fi satisfăcută. Labişian vorbind, nu i-aş plăti prea multă vamă.

Pentru a ne menţine cît de cît precişi, ar trebui să avem în vedere că represaliile, după lansarea acelui "Jos cenzura!" la Conferinţă, n-au fost unilaterale şi schematice; evitînd orice "melo" sau halo sanctificant, generaţiile '80, '90 etc. ar merita să fie măcar informate că lîngă arestare - neasimilabilă cu ea, firește, ca suferinţă fizică, dar psihic şi moral nu mai puţin devastatoare - au existat "moartea civilă", dispariţia prin "interzicerea de a semna", munca mai jos de jos, la subteran, la negru, punerea nu în cătuşe, dar tot într-un "abîme", acea samavolnicie administrativă, cu articol infamant din Codul Muncii, de incontestabilă eficacitate în a menţine o teroare fără de penitenciar şi "vorbitor"; cam la 30 de ani după evenimentele din '56, am intrat în posesia acestui tip de diagnostic diferenţial, formulat de oamenii inteligenţi - anatolfrancieni! - care acolo, sus, vegheau la programarea chinului şi varietatea tratamentului pentru cei vinovaţi de gîndire liberă şi adevăr integral: "Nu toţi trebuie arestaţi, nu trebuie să creăm martiri, unii dintre ei să facă foame, nu le strică pînă ce le ies gărgăunii din cap, chiar nearestarea avînd puterea de a-i compromite!". E ceea ce mă face să cred, altfel decît Aurel Covaci, că Labiş n-ar fi fost arestat, el intrînd - ocrotit de Sadoveanu şi Bogza, care-i vestiseră deja geniul - la capitolul de sarcasm atroce: riscul de a crea martiri. Ar fi fost interzis şi urmărit pas cu pas; nu i-ar fi fost uşor. Acum, logica anticomunistă a lui '94 - cu nimic mai bună în maniheismele ei decît aceea jdanovistă a lui '49, care-i va nimici ca "duşmani" pe Ahmatova şi Zoscenko, fără să-i aresteze - nu-i mai acordă nici măcar dreptul "la o amintire frumoasă", ultimă lui rugă către pasărea cu clonţ de rubin, la Urgenţa "din Mincu", unde, îmbrăcat în ghips, încă mai avea puterea de a face, surîzînd, guverne noocratice, cu Lucian Raicu la Cultură.

Închei, fie şi abrupt, amintind de un interviu, după '90, al domnului A. Marino în care povestea cum, într-o noapte, deportaţi în Bărăgan, Paul Goma i-a recitat versuri de Nicolae Labiş; Isaac Babel era fascinat de asemenea zvîcnete scurte ale sîngerării intelectuale.

Radu COSAŞU

Mordillo

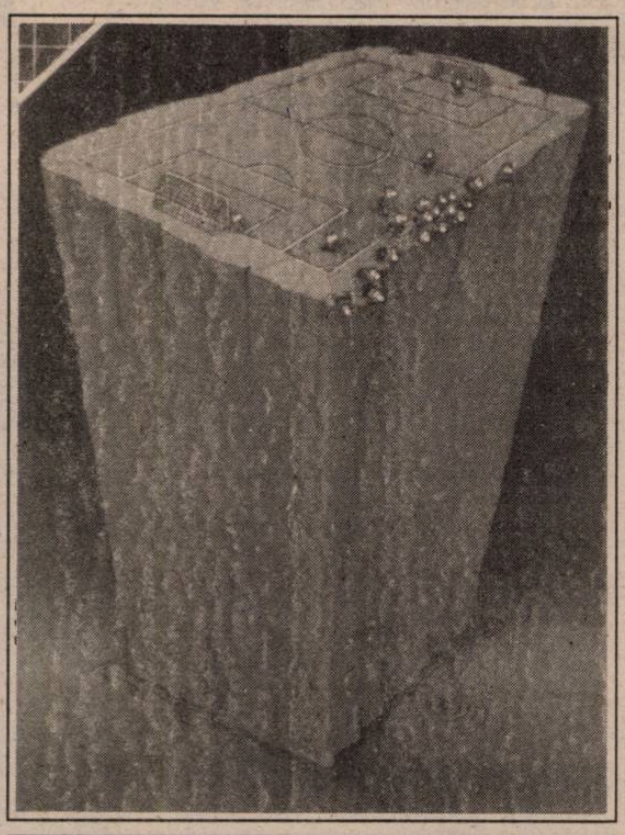

Firescul de azi

Le ştiţi. Le-aţi mai citit.
Au fost în Dilema, încă de la primele ei numere.
S-au pronunţat, cu o vigoare incomparabilă, despre "catastrofa la români"... (cf. Nr. 1)
Au dezbătut apoi, cu vervă corozivă, dacă "era mai bine înainte"... (cf. Nr. 25)
Ca o datorie de conştiinţă, reporterul şi-a impus să nu le deranjeze decît pentru lucrurile cele mai grave care agită spiritele acestui neam.
Aşa că nu puteau să lipsească tocmai la numărul cu fotbalul!

Doamnele din Praporgescu contraatacă

"Mă, cînd îi vezi cum se bucură, cum ţopăie de fericire... îţi vine să-i omori pe toţi!...

- Cic-am fi pe locul cinci.

- Dinspre mine, puteam să fim şi pe locul cincizeci... A venit c-o nouă lege: o altă plată, de sute de mii de lei, să ne pună gunoiu'. Pur şi simplu! Îmi mai arde mie de futbol, ia zi şi mie?! Ce-am văzut, am văzut numai din reluări...

- Cînd i-am bătut pe ăia şi-a ieşit lumea pe străzi... de-am crezut că-i revoluţie! Am zis că s-a-ntîmplat ceva iar... Ce urlete, ţipete! Au zbierat toată noaptea.

- Am ieşit în balcon şi le-am zis: Nu vă e ruşine? Deranjaţi lumea la ora asta! Ce, v-au plătit datoriile? A scăzut inflaţia? Cînd au venit minierii n-aţi mişcat un deget, aţi stat ca proştii să vă bată!!

- Şi p-ormă-a doua zi a trecut o maşină, dcapotabilă ştii, şi erau vreo cinci-şase golani cu drapele, care urlau hăă-huuu-hăăă România, hăăă...

- Cînd i-aud, mi se face o greaţă... Şi ISTORIA asta care minte - numai minciuni...

- (N-o mai întreba şi despre asta, că nu mai termină!)

- Păi io în tinereţe mi-am făcut veacul numa' la meciuri! C-am fost "venusistă"... Bărbatu-miu era-n consiliul de conducere (benevol, bineînţeles) al ripensiştilor... Ne certam tot timpul, eu îl băgam în... (asta să n-o pui!) pe el, şi uite-aşa... Şeful venusiştilor era Gavrilă Marinescu, prefectul, care ne invita în loja lui cînd erau meciuri cu "Venus". P-ormă s-a făcut o listă de subscripţii, şi-a spus "dna Cutărică-nu-ştiu-ce, care-a contribuit cu atîţia lei" pîrţ-mîrţ... Aveau pe unu' David, un portar excepţional. Duminica noi trebuia să mîncăm la douăşpe, ca la două să fim pe stadion!

- Şi io am fost de cîteva ori.

- Şi ea a fost de cîteva ori...

- Păi era musai, dacă soţii noştri erau nebuni după meciuri! Io mă duceam aşa, de fandoseală: mi-era egal cine bătea.

- (Habar n-avea...) Aştia ai mei, venusiştii, nu prea erau simpatizaţi - din cauza prefectului mă-înţelegi! -, şi era unu' însurat cu una Margareta; îl strigau pe teren: "Hai Margareta!"...

- Ca să-l încurajeze, ştii!

- Publicul, îl îndemna prin ea - prin nevastă-sa... Şi jucau mai bine pe vremea aia.

- Da' ce ne pricepeam noi pe vremea aia, dragă!? Mergeam şi noi, de firţială - să fim văzute.

- Ba, eu mă pricepeam teribil! Cînd trage unu' unspe metri, cînd n-a dat exact pedeapsa care trebuie, cînd i-a fluierat... Am fost nebună după futbol! Şi cînd au venit comuniştii - GATA! N-am mai vrut s-aud!

- Era o lume civilizată, înainte...

- Şi erau băieţi drăguţi şi civilizaţi şi curaţi...

- Şi nu strigau, dragă, ordinării ca acuma, pe stadion!

- Au făcut aştia de la "Ripensia" la un moment dat un turneu în toată lumea... şi bărbat-miu, care era în "vîj" cu mine (nu eram încă măritată cu el) i-a cedat voiajul ăsta lui frat-su-lu' bărbatu' lu' mneaei -, şi atunci a adus el Jaguarul din Anglia...

- Cînd au jucat acuma cu americanii - ne-am uitat parţial -, dumneaei se tot ruga să piardă românii... Şi pîn' la urmă i-au făcut figura, c-au cîştigat românii.

- Da, da' nu ştiu cum a fost, c-a fost cam suspect!

- Aiurea!

- Şi le dă şi la nişte ore imposibile: nu ştiu da' de cînd cu populaţia asta, sîntem obosite... ne-apucă somnu'!

- Pînă la un punct merge, că te mai distrează să vezi cum îi trîntesţe, cum le dă un cartonaş galben...

- Mai un unspe metri...

- Da' p-ormă, cînd ies în stradă aşa de plini de ei...

A consemnat
Alex. Leo ŞERBAN

Jean Baudrillard:

„Ura este vitală”

Unul din sloganurile tinerilor care manifestau astă-primăvară împotriva CIP-ului (Contractul de Inserţie Profesională, n.n.) era **“Am ură”: o expresie ciudată...**

- Într-adevăr, expresia e neobişnuită. Pentru că, în “am ură”, nu există obiect. Asta e şi problema acestor pasiuni care nu mai au obiect. Ca în “Manifestez”, care vrea să spună “eu mă manifestez”. Dar pentru ce? pentru cine? E genul de expresii în care verbul se autonomizează. Ele se formulează la persoana întîi, însă obiectul a dispărut... Nu mai e atît vorba de sintaxă ci, e ca un logo, un fel de etichetă, ca nişte graffiti: “Exist”, “trăiesc ici şi colo”. Poate că ura e ceva care subzistă, care supravieţuieşte oricărui obiect definibil. De cine să te iei astăzi? Într-adevăr, de cine să se ia tinerii? Nu trebuie insistat pe ideea morţii sau a disperării. Aparent, toţi sînt disperaţi, însă eu nu sînt convins că sînt cu adevărat. Poate că, dimpotrivă, sînt mai puţin ca alţii...

Ura rămîne o energie, chiar dacă e negativă sau reacţională. Astăzi nu mai există decît aceste pasiuni: ură, dezgust, alergie, aversiune, decepţie, greaţă, repulsie. Nu mai ştim ce vrem. Nu mai sîntem siguri de ceea ce nu vrem. Ura face parte din această paradigmă de patimă reacţională, abreacţională: resping, nu mai vreau, nu voi intra în consens. Acest lucru nu se negociază, nu se reconciliază.

“Un ultim capitol”

Expresia “Am ură” e şi un mod de a te declara fără a cere finalmente nimic. “Am ură” nu înseamnă “Vă urăsc”. E un fel de obiecţie sub formă de pură afirmare...

- Într-adevăr, “Am ură” e ca un fel de ultim capital. Dar există totuşi o anumită alteritate, cineva în faţa ta, poţi oricînd negocia într-un fel sau altul, chiar şi cu puterea. Tocmai m-am întors din Australia, unde întîlnirea cu aborigenii mi-a provocat un şoc antropologic radical. Acolo există o mare problemă de alteritate. Aborigenii au un soi de negare, viscerală, profundă, a ceea ce reprezentăm noi şi ceea ce sîntem. Ca şi cum şi popoarele acelea ar avea ură. Există acolo ceva iremediabil şi ireductibil. Am putea să-i copleşim cu toată caritatea universală de care sîntem capabili, să-ncercăm să-i înţelegem, să-i iubim, există la ei această alteritate radicală care nu vrea să fie înţeleasă şi care nici nu va fi.

Eu cred că prăpastia se adînceşte între aceşti oameni şi lumea care, de la epoca Luminilor, s-a dezvoltat în jurul ideilor universaliste. Aceşti oameni nu-şi pot permite sentimente ofensive; nu au mijloacele s-o facă. Dar le rămîne dispreţul. Eu cred că ei ne dispreţuiesc în mod profund, cu un sentiment ireductibil de respingere. Tinerii de la periferii sînt una din variantele posibile ale acestui fenomen, însă integrat - în vreme ce tot ce rămîne în lumea a treia din ce a fost distrus sau virtual exterminat păstrează un sentiment de revanşă radicală.

Acest sentiment contemporan de ură este cumva asimilabil urii de clasă?

- Nu cred. Ura de clasă rămîne, în mod paradoxal, un sentiment burghez. Ura aceea avea un obiectiv; ea putea fi teoretizată şi a şi fost. Exista un subiect - proletariatul, nişte structuri - clasele, nişte contradicţii. Ura de care vorbim noi nu mai are subiect; nu poate avea acţiune. Ea nu se exteriorizează decît prin **acting out**. Modul său de existenţă nu mai este cel al acţiunii politice, ci cel al unui **acting out** violent, autodistructiv. Ura se poate întoarce foarte bine împotriva ta însăţi. Ca în recenta sinucidere a solistului de la grupul Nirvana. Ar fi vrut să pună ca titlu al ultimului său album “I hate myself and I want to die”, “mă urăsc şi vreau să mor”.

“Cred oamenii în informaţie?”

În anii ‘80 anumiţi intelectuali diagnosticau sfîrşitul sentimentelor politice. Ura nu este oare o formă sau o figură nouă?

- E posibil ca ultimele pulsiuni să fie împotriva istoriei, împotriva politicului. Posibil ca ceea ce se numeşte astăzi eveniment să nu mai fie fabricat în sensul istoriei sau în sfera politicii, ci contra. Acesta ar fi sensul sinuciderii lui Bérégovoy sau al referendumului din toamna trecută împotriva Europei. Votul antieuropean ca o abreacţie antipolitică, vizînd politicul în ansamblu. Există o dezafecţiune, un plictis, o indiferenţă, care pot să se cristalizeze brusc într-un mod mult mai violent, conform unui proces de trecere în extremă, instantaneu. Indiferenţa nu înseamnă cîtuşi de puţin o encefalogramă plată. Ea este o pasiune.

Indiferenţa, o pasiune?

- Bineînţeles. Există strategii ale indiferenţei. Ea descrie o situaţie nouă, originală, care nu este absenţa sau nimicul. Masele, de pildă, sînt corpuri indiferente, însă există violenţe sau virulenţe de masă. Există în mod categoric o violenţă a indiferenţei.

Vorbeaţi adineaori de acting out. **Nu e oare un joc foarte mediatic? O formă de pasiune în epoca televizorului?**

- Luăm mereu mass-media ca pe o oglindă ce creează efecte atît de speciale încît nu mai reuşim să găsim ceea ce era la început. Este analiza cea mai comună. Însă media sînt şi ele un loc al indiferenţei: ele o produc. Ele au o producţie originală: producerea indiferenţei. Credem că puterea este cea care, prin media, manipulează masele. Dar ne putem gîndi că tocmai inversul este valabil: poate că masele sînt cele care neutralizează şi destabilizează puterea prin intermediul media. Ele paralizează şi imobilizează aproape tot.

Bineînţeles, scena este ocupată, plină, dar ştim bine că nu se întîmplă nimic, virtual nimic. Ceea ce produce efecte de catastrofă. Informaţia umple tot spaţiul nostru, însă în realitate nu e decît vid, într-un soi de gaură neagră. Cred într-adevăr oamenii în informaţie? Toată lumea se preface. Există un consens bazat pe credulitate: ne prefacem să credem că ceea ce ne parvine prin media este real sau adevărat; credem într-un principiu al informaţiei, principiu de drept divin. Dar, de fapt, oamenii, chiar cred? Nu sînt atît de sigur. Ei sînt mai degrabă într-o stare de incredulitate fundamentală. Această incredulitate nu e neapărat pasivă. E o rezistenţă, care vrea să spună: chestia asta nu ne trebuie, nu e treaba noastră, nu ne priveşte. ... Comunicarea, devenind universală, s-a însoţit de o pierdere fantastică a alterităţii. Nu mai există celălalt. Poate că oamenii caută o alteritate radicală, şi cel mai bun mod de a o face să apară e poate ura - formă disperată de producere a Celuilalt. Ura este ceva tare; ea trebuie să suscite o adversitate dură, pe care lumea noastră nu o mai provoacă întrucît conflictele sînt numaidecît circumscrise, invizibile.

Astăzi, identitatea se găseşte în respingere; nu mai are soclu pozitiv. Nu mai rămîne decît să te antidetermini prin expulzarea celuilalt, nu printr-o relaţie sau dialectică afectivă faţă de el.

“Nu mai există decît mize corporatiste”

Ce politică e posibilă în era urii?

- A regăsi pasiunile politice, asta este mare disperare a intelectualilor. Numai că trebuie să mai existe şi o miză a politicului. Eu cred că adevărata pasiune, patima fundamentală este cea a jocului; ea e cea care supradetermină toate celelalte. Cînd joci, eşti pasionat. Dacă joci, dacă există o miză, există o pasiune, nici pozitivă nici negativă, o pasiune a luptei. Joci, pierzi, cîştigi, nu se pune problema să progresezi, pierzi din nou ce-ai cîştigat etc. Patima de-aici vine. În politica actuală, unde sînt mizele? Nu mai există decît mize de cutare sau cutare categorie, nişte mize corporatiste. E ca o imposibilitate de a pune în joc ceva. Aşa că nu mai există patima politicii. Nu mai există decît o apatie, şi invers, pentru a ne juca cu cuvintele, o compasiune. Nu mai sîntem în politicul pasionat, sîntem în plină compasiune, prin intermediul acestei extinderi a drepturilor omului şi a solidarităţii. Există o disoluţie radicală a pasiunii într-o compasiune pe care deja o analiza şi o denunţa Hannah Arendt, atunci cînd explica faptul că, odată cu Revoluţia, compasiunea fericirii şi mai ales a nefericirii celorlalţi a luat locul pasiunii, a libertăţii, a acţiunii, care sînt politicul propriu-zis. Am căzut în universalul consensual al drepturilor omului, în spatele căruia se alimentează singularităţi violente care secretă ura, în măsura în care acest universal este de neacceptat, sau e o utopie ce se poate dovedi ucigaşă. Se începe în entuziasm, însă atunci cînd un sistem ajunge în punctul universalului, la saturaţie, se produce o răsturnare teribilă şi toate acele accidente iau formele virulenţei, care a înlocuit întrucîtva violenţa istorică. Avem de-a face acum cu sisteme anomalice care secretă tot felul de virulenţe: SIDA, virusurile informatice etc. Poate că şi ura e o asemenea formă de virus. Poate că ea e vitală, vitală în sensul în care atunci cînd nu mai ai duşmani, nici adversităţi, nici antagonisme, măcar virtuali, e tot ce poate fi mai rău. Dacă luaţi unei specii predatorii săi naturali, ea se va distruge singură. Există o metastabilitate vitală, un fel de echilibru care cere să existe un Celălalt - şi un Celălalt rău, inamic. Poate că ura este o ultimă reacţie vitală.

(Fragmente din interviul luat de François Ewaldo în **Magazine littéraire**, iulie-august 1994)

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Cine sînt huliganii?

Era o frumoasă după-amiază şi Bill Bufford aştepta trenul pe peronul gării unui mic sat de lîngă Cardiff. Cînd acesta opri, Bufford observă un grup de indivizi surescitaţi care loveau în ferestrele vagoanelor şi strigau “Liverpool, la-la-la! Liverpool, la-la-la!” Uşa unui vagon se deschise şi din el coborî un bărbat ce-şi ţinea capul cu mîinile: era conductorul trenului, ce tocmai fusese agresat sălbatic de cei dinăuntru. Ce se-ntîmpla? Bill Bufford, originar din Louisiana, care studiase la Oxford şi era directorul revistei literare “Granta”, nu înţelegea nimic. Atunci, cineva i-a explicat: erau nişte **thugs**, cum li se spune în Anglia. Sau **hooligans**.

Bufford, pe care fotbalul nu-l pasionează absolut deloc, încearcă totuşi să înţeleagă. Se hotărăşte să scrie tot ceea ce va constata în cursul investigaţiei sale, urmărindu-i vreme de mai multe luni pe suporterii lui Manchester, mai întîi pe stadioanele englezeşti şi apoi pe cele europene - în special la Torino, în cursul unui meci memorabil contra lui Juventus. Observaţiile unui voyeur? Ale unui intelectual în căutare de senzaţii tari? Cartea pe care o va publica - **Printre huligani**, apărută la începutul lunii iunie a.c. şi în Franţa, la editura Christian Bourgois, **n.n.** - este de o asemenea violenţă (a se vedea descrierea bătăii unui băieţel căzut, sau a brutalizării unui bărbat în faţa soţiei şi copiilor săi) încît aproape îţi vine să crezi că da. Însă naraţiunea minuţioasă a lui Bufford merge mult mai departe. Ea ridică întrebări. Cum e posibil ca o asemenea violenţă să existe pe stadioanele de fotbal? Care sînt rădăcinile ei? Sînt oare suporterii manipulaţi de grupări politice? Răspunsurile pe care le aduce acest intelectual anglo-american răstoarnă multe idei primite: nu, suporterii respectivi nu sînt cu toţii şomeri, nazişti sau debili mintal. În cursul întîlnirilor sale pe stadioane şi mai ales în cîrciumi, Bufford va cunoaşte o mulţime de tineri cultivaţi, trecuţi prin învăţămîntul superior, oameni de afaceri care, toată săptămîna, duc o existenţă cum nu se poate mai normală. Însă cărora le place să bea. Să se bată. Să spargă. Aşa, de plăcere. Ceea ce se reţine, din această carte tulburătoare, este imaginea disperării extreme a acestor cohorte pierdute. O disperare căreia nu i se întrevede nici un remediu, într-atît este de profundă. E vina fotbalului? A societăţii? Mai curînd, vina nimănui. Şi acest lucru este cel mai teribil.

(**Le Nouvel Observateur**, 5-11 mai 1994)

Huliganii britanici în timpul Europenelor ’88

Scrisoare din Europa

O poveste de dragoste

Ekkehard Maas era un **Liedermacher**, asemeni lui Wolf Biermann. Cei doi erau buni prieteni. Biermann îl învăţase pe Ekkehard să cînte la chitară şi Wilfriede susţine că acesta îl diviniza. Dispărea mereu cu Biermann. Plecau, luîndu-şi chitarele, ca să compună cîntece despre adevăratul socialism; mare deosebire nu era faţă de dispariţiile lui Sascha Anderson atunci cînd primea vreuna din acele misterioase telegrame semnate «David» şi trebuia să plece la întîlnirile cu «legătura» sa de la Stasi. Wilfriede nu este o persoană sofisticată. Provine dintr-un sat numit Ahrenshoop, de pe Coasta Baltică, a renunţat la şcoală după clasa a X-a şi şi-a început ucenicia. Vroia să plece de la ţară şi poate chiar să-şi continue studiile, dar cînd a sosit la Berlin l-a întîlnit pe Ekkehard şi a rămas imediat însărcinată, şi asta, mărturiseşte ea, a pus capăt studiilor. Ekkehard era student. A studiat teologia, apoi filosofia şi mai apoi rusa şi, după cît se pare, şi acum tot mai studiază ceva, de vreme ce a fost exmatriculat de la Humboldt pentru a fi protestat în afacerea Biermann. Lumea spune că sosirea lui Anderson în atelierul de la Schönfliesserstrasse a marcat trecerea de la cîntăreţii folk la avangarda din Prenzenlauer Berg.

În atelierul lui Wilfriede se aflau întotdeauna trei sau patru persoane care lucrau - numărul maxim de angajaţi pe care putea să-l aibă o «mică întreprindere meşteşugărească» era de zece - şi în momentul în care Sascha şi-a făcut apariţia ea l-a aceptat imediat. Nu era vorba de muncă propriu-zis, ci de un ajutor ca să-şi poată reglementa problemele cu oficialităţile, deoarece capitala era închisă celor pe care statul îi considera ca neavînd îndeletniciri respectabile, productive şi comuniste. Erau **de facto** disidenţi (cuvîntul pe care îl foloseau comuniştii era «asocial»). Puteau fi ridicaţi şi trimişi acasă sau aruncaţi în închisoare, sau, uneori, li se dădea de ales între colaborarea cu Stasi şi a fi trimişi acasă sau în închisoare. Explicaţia «legală» era că oamenii care-şi duceau viaţa în afara normelor trasate de stat furau statul. Oficial, erau delincvenţi, dar în Prenzlauer Berg era numai «puţini marginali», ca toţi ceilalţi care veneau aici şi depindeau de prieteni ca Wilfriede, care era şi ea marginală dar, din punctul de vedere al autorităţilor, inofensivă. Pe Anderson nu-l interesa cîtuşi de puţin ceramica. Era mai degrabă «un patriarh decît un ceramist», declară Wilfriede. S-a instalat la atelier, dădea telefoane - Wilfriede avea un telefon, lucru rar pentru Prenzlauer Berg - iniţia serate şi lumea artistică era încîntată, pentru că în sfîrşit cineva începuse să organizeze lucrurile, cineva dădea ordine şi le spunea ce să facă. Wilfriede spune acum că sistemul îi făcuse apatici.

În ianuarie, Wilfriede şi-a solicitat dosarul de la Stasi. Nu ştie la ce să se aştepte cînd îl va citi, dar încă se mai întîlneşte cu Anderson. Ea declară că îi este greu să rupă o prietenie atît de veche, atît de intimă, care a supravieţuit unei lungi iubiri şi a trei ani petreçuţi de o parte şi de alta a Zidului. «În ce-l priveşte pe Sascha - trebuie să-ţi reconsideri părerile după fiecare conversaţie». Uneori rîde: «Dacă mă simt trădată? Supărată? Nu, totul este relativ fascinant. Sascha este cu atît mai interesant». Cînd vine vorba despre Anderson, nimic nu o face să-şi piardă un simţ al umorului plin de scepticism. Şi este toleranţă - mai degrabă o mamă decît o iubită părăsită pentru un trai mai bun în Berlinul de Vest şi cu apartament în Schöneberg, lîngă **Café M.** şi o prietenă cu relaţii foarte utile în Vest. Sascha era întocmai ca sistemul - nu te aşteptai la prea mult de la el, necum la încredere, iar Wilfriede declară că în orice caz nu are rost să-ţi petreci timpul gîndindu-te la un informator cînd economia de piaţă dă buzna pe uşa ta, iar chiria te costă 1400 de mărci şi vin tot soiul de străini de la Köln care rîvnesc la cele două camere din faţă despre care îţi spun că aparţinuseră vreunui măcelar din familia lor. Viaţa lui Wilfriede era mai bună cînd Anderson era prin preajmă. Oamenii pe care-i ştie, relaţiile pe care şi le-a făcut, viaţa bogată pe care a avut-o în «această RDG de rahat», toate i le datorează lui Anderson. Totdeauna a bănuit că ceva nu era în regulă, dar se gîndea mereu la «alte femei».

«Biermann" susţine acum că Prenzlauer Berg era o grădină de legume pentru Stasi, dar eu nu bănuiam nimic», spune Wilfriede. «Circulau tot felul de zvonuri prin Dresda cum că Sascha ar fi lucrat pentru Stasi, dar lumea rîdea. Tot timpul circula cîte un zvon despre unul sau altul. Îi tratai cu prudenţă, încercai să fii cu ochii în patru, dar fiecărui zvon îi urma un altul, care îl contrazicea; zvonurile oricum veneau sistematic şi, de obicei, chiar cei din Stasi le lansau. Soţul meu a fost o dată dat afară de la o întrunire pentru că lumea crezuse că el era agent Stasi, dar adevăraţii agenţi erau aruncaţi în închisoare pentru o zi sau două ca să nu-i bănuiască nimeni. Eu nu l-am bănuit niciodată pe Sascha. Nu citeam niciodată telegramele pe care le primea, pentru că nu-mi erau adresate mie. Erau ceva de genul «vino la repetiţie» şi erau întotdeauna semnate «David». Sascha mereu organiza cîte ceva, aşa că nu era nimic surprinzător. Singurul lucru care mă punea pe gînduri era semnătura. Nu cunoşteam pe nimeni cu numele de David. Dar nu l-am întrebat niciodată. Sascha ducea o viaţă intensă, iar eu aveam doi copii de crescut, aveam munca mea şi nu-mi mai rămînea timp să-l întreb şi despre viaţa lui. Cred că pentru Sascha eram un fel de recepţioner, sau poate o secretară. Mereu erau mesaje, telefoane. Acasă la mama era aşa. Ea avea stilul ăsta. Germania de Est era aşa. Poţi spune că o făceam pentru lumea cladestină din Prenzlauer Berg.»

Frumoasele zile de altădată

Iarna aceasta a primit o scrisoare de la compania care deţine clădirea. Este aceeaşi companie de dinainte şi angajaţii sînt aceiaşi, numai numele s-a schimbat. Compania avea un nume tipic est-german - o serie de iniţiale, sugerînd ceva birocratic şi sever. Acum poartă titulatura de **Wohnen im Prenzlauer Berg** (Locuind în Prenzlauer Berg). Unul dintre vecinii lui Wilfriede o spiona. «Un est-german autetic», declară Wilfriede. «Un individ care urăşte homosexualii, artiştii, străinii, tot ce este ieşit din comun - şi îndeosebi pe mine». Îl spionase pe homosexualul rus din apartamentul vecin şi familia de evrei de deasupra, şi după ce s-a uitat pe fereastră în apartamentul lui Wilfriede şi a văzut nisip şi pietre pe jos s-a grăbit să raporteze celor de la companie că **Frau** Maas nu foloseşte camerele pentru «locuit», iar compania le-a revendicat. Wilfriede povesteşte că singura deosebire dintre compania de azi şi cea de acum şapte ani, cînd a închiriat ea apartamentul şi l-a transformat în atelier, este că astăzi compania vrea să facă întreaga clădire rentabilă. Ea pune totul pe seama faptului că un vest-german a venit s-o revendice. Nu se gîndeşte că, atîta vreme cît Sascha locuia aici, atelierul se afla sub protecţia Securităţii, deşi uneori se întreabă dacă femeia care i-a dat aprobarea să-şi extindă apartamentul nu cumva lucra la Stasi; pentru că de cîte ori telefonează la companie i se spune că »lipseşte din oraş».

Doi inspectori au sosit într-o bună zi cînd Wilfriede şi cu mine ne luam ceaiul; evident, nu erau vest-germani, pentru că s-au aşezat şi unul dintre ei a spus: «Am să stau să ascult conversaţia voastră atît de interesantă». Wilfriede depusese o cerere ca locuinţa să-i fie înregistrată ca atelier nonprofit. În afară de Petra, mai avea doi asociaţi şi toţi credeau că, declarîndu-se oficial «nonprofit», vor putea păstra atelierul împreună. Wilfriede a rămas fără ajutoare. Acum nu mai are bani să-i plătească; cînd se gîndeşte la «zilele de altădată», cînd toţi lucrau laolaltă la atelier şi nimeni nu avea nevoie de bani şi viaţa era «mai liniştită», devine nostalgică.

«Viaţa mea de acum este total diferită», declară ea. «Prenzlauer Berg este diferit. Lumea mai vine la cîte un vernisaj - lume de aici, lume din Vest, care vrea să regăsească trecutul. Revenirea este un semn al propriei tale relaţii cu trecutul - cei care nu-i pot face faţă se ţin departe. Avem întotdeauna muzică, mîncare şi cîte ceva de băut. Dar lumea nu se mai adună acum ca înainte. Au apărut baruri şi cafenele şi poţi şti unde se află fiecare în Prenzlauer Berg, poţi afla cu uşurinţă unde-i poţi găsi. Copiii se duc la cluburi, dar pentru ei este altceva. Timp de patruzeci de ani am trăit în sistemul estic, am fost modelată de acest sistem, aşa că astăzi sînt mai singură în viaţa de zi cu zi. Toată lumea este mai singură».

Pe vremurile bune din Prenzlauer Berg, Wilfriede Maas şi Sascha Anderson erau cunoscuţi pentru petrecerile lor de adio. Prietenii lor plecau unul cîte unul în Occident şi ori de cîte ori vreunul primea aprobarea - aceasta se petrecea de obicei după ce veneau cei de la Stasi şi îi luau paşaportul de RDG pe care îl înlocuiau cu o viză de ieşire, fără drept de întoarcere - îşi deschideau uşile atelierului şi organizau o petrecere. Cînd a plecat, Kerbach a avut parte de petrecerea lui, apoi tot aşa şi alţii. La începutul lui 1984, un grup de disidenţi au intrat în Ambasada Americană din Berlinul de Est şi au cerut azil, după care o serie întreagă de oameni au plecat fără mari probleme. Femeile reuşeau uneori să plece măritîndu-se cu bărbaţi din Vest. Una din prietenele lui Wilfriede - o pictoriţă pe nume Christine Schlegel - s-a căsătorit cu un olandez, iar Wilfriede şi Sascha i-au organizat o nuntă care a durat trei zile. «Era mai uşor să pleci dacă găseai un american cu care să te căsătoreşti, spune Wilfriede; cu cît plecai mai departe de Germania de Est, cu atît mai repede căpătai viza».

În 1984, Wilfriede şi Anderson s-au gîndit să plece împreună. Dar nu s-a ales nimic. Wilfriede nu vroia să-şi părăsească mama, care locuia la Ahrenshoop, sau fiul, care locuia într-un apartament vecin - fetiţa îi fusese încredinţată ei, dar băiatul rămăsese cu Ekkehard - sau, după spusele ei, să renunţe la libertatea de a trăi din munca ei de ceramistă.

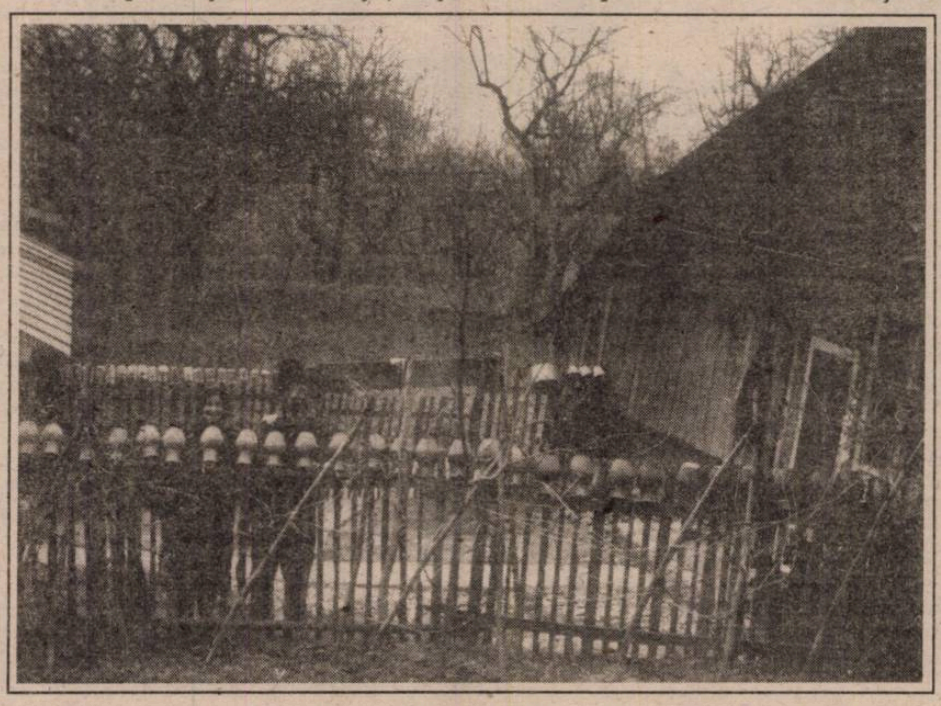

© E. Tănjală

Un agent »top»

Cînd Anderson a plecat, în 1986, atîta lume părăsea Germania şi Prenzlauer Berg, încît nimeni nu a băgat de seamă cît de repede i-a sosit aprobarea. Timp de un an a mai întîlnit-o pe Wilfriede cu prilejul unor excursii la Budapesta şi Praga. După aceea, şi-a găsit o nouă prietenă în Germania de Vest, şi Wilfriede nu avea să-l mai vadă decît peste ani.

S-au întîlnit la atelierul Corneliei Schleime, în Berlinul de Vest, la cîteva nopţi după prăbuşirea Zidului. «În tot haosul acela, Sascha a pus mîna pe telefon şi a organizat o serată de poezie pentru vechiul grup de prieteni, şi desigur că m-am dus», povesteşte Wilfriede. «Fusesem doar atît de apropiaţi». Anderson era prietenos. I-a făcut cadou lui Wilfriede o maşină occidentală - un Mercedes vechi - şi din cînd în cînd se mai întîlneau la seri de poezie, la petreceri sau, pur şi simplu, se vedeau la o cafea. Venea mereu pe la atelier, pentru expoziţii. Într-o noapte, a venit direct de la Tîrgul de la Frankfurt, era în perioada cînd începuseră să circule tot felul de zvonuri despre el; i-a spus lui Wilfriede că nimic nu era adevărat, iar ea mărturiseşte că l-a crezut. Chiar şi după declaraţiile lui Biermann încă îl mai credea, inclusiv după emisiunile acestuia la televizor, pe care o ţară întreagă le văzuse. Data următoare cînd a venit în Prenzlauer Berg, a invitat-o pe Wilfriede la «Kiryl» (**liric** adică - poezie lirică - scris de-a-ndoaselea). Tavanul era tot acoperit cu fotografii măreţe şi poeme din **Orice satelit are un satelit ucigaş**, iar Anderson a băut prea mult şi repeta într-una că totul în viaţa lui era greşit - că tot ce făcuse el era greşit. Wilfriede povesteşte că se îmbătase atît de rău, că nu putea merge şi a trebuit să-l suie în maşină şi să-l ducă acasă.

Anderson continua să vină din cînd în cînd în Prenzlauer Berg. În ianuarie, vechiul grup s-a întîlnit în bucătăria lui Wilfriede; Sascha i-a asigurat pe toţi că el fusese informatorul şi apoi, după cum scrie în **Die Zeit**, toată lumea a devenit sentimentală, gîndindu-se la «comunitatea» de odionioară şi «vremurile bune de altădată» în Germania de Est. Wilfriede l-a întrebat despre întîlnirile lui cu «David» - acele întîlniri misterioase din perioada cînd erau împreună - dar n-a avut curajul să-i spună în faţă «minţi», atunci cînd el a început să nege totul. Ultima dată cînd a venit la atelier - la un vernisaj al lui Holger Stark - nu a mai pomenit de Stasi. Nimeni nu a mai spus nimic. Sentimentul împărtăşit de toţi cei care veneau la atelierul lui Wilfriede era că aceia care îl învinuiau pe Anderson erau fie occidentali, norocoşi să se fi născut în locul cuvenit şi nepricepînd nimic din ce însemna Germania de Est, fie estici, precum Cornelia Schleime, care, după un an petrecut la New York, se occidentalizase total şi-şi agăţa pe pereţii atelierului poezii în care îşi dorea «să-l vadă pe Anderson mort».

«De fapt ştiam adevărul», spune Wilfriede. «Poate că l-am ştiut dintotdeauna. Dar nu-l puteam face să mărturisească şi-mi tot spuneam: Ei, mai lasă-l vreo şase luni şi apoi o să mărturisească el ceva. Acum cred că este prea tîrziu pentru asta. Mă gîndesc uneori la viaţa lui dublă - organiza expoziţii şi seri de poezie, iar apoi se aşeza la masă şi scria rapoarte - şi cred că ori era cu totul schizofrenic, ori rece şi calculat, sau extrem de inteligent. Un agent top. O persoană pentru care ai putea face publicitate în Statele Unite. Întotdeauna a fost mai bun ca organizator decît ca poet. Scria exact aşa cum era - foarte prudent, «cu unele versuri fantastice ivindu-se ici şi colo».

Urmarea o vom publica în numerele următoare ale revistei.

Jane KRAMER

Text apărut în **The New Yorker**, 1992

Selecţie şi traducere de

Ilieş CÂMPEANU

„Întrebaţi oamenii dacă preferă ca economia să se redreseze sau ca Brazilia să cîştige Cupa Mondială... Nimeni nu va alege decît victoria la World Cup"
(S. Hassan, preşedintele Clubului Mediteranean pentru America de Sud)

Un persoanaj dramatic: antrenorul Braziliei

Uneori se poartă ca nişte nebuni furioşi, alteori sînt agresivi, deseori sînt nervoşi, urlă, zbiară, gesticulează, cu stiloul într-o mînă şi cu telefonul portabil în alta. Vorbesc în direct cu Rio şi Sao Paolo, aproape tot timpul, de oriunde şi pentru orice. Îi amuză asasinatul prin intermediul frazelor, în ziare şi pe calea undelor, crima împotriva unor ţinte selecţionate minuţios. Dau lecţii, sfaturi în legătură cu totul, recompun lumea (sau mai curînd echipa Braziliei - Seleçao) adresîndu-se celor 150 de milioane de selecţioneri brazilieni care doar atîta aşteaptă.

Peste 300 de gazetari brazilieni au venit sub cerul american ca să depună mărturie şi să-şi ofere opiniile în legătură cu modalităţile pe care trebuie să le utilizeze Brazilia ca să cîştige Cupa Mondială, după douăzeci şi patru de ani lungi de la succesul lui Pelé, Tostao şi Gerson în Mexic. În acest grup impresionant se găsesc, evident, şi oameni inteligenţi, cumpătaţi, aşezaţi. Observatori atenţi, oameni care nu distrug de dragul de a distruge. Unul dintre ei, cu zîmbetul pe buze, i-a definit cu un cuvînt teribile pe vînătorii de capete: "Sînt nişte huligani". Nişte huligani bizari, care folosesc microfoane şi stilouri în loc de rîngi. Şi care, chiar înainte de finala Cupei, păreau că n-au decît o singură misiune în California: să obţină capul unui om, al unuia singur, vinovat în ochii lor, pentru că-i ţine în frîu pe jucătorii-idoli, pe artişti, sau pe cei presupuşi că ar fi artişti.

Vinovat, evident vinovat pentru opţiunile greşite în titularizarea unuia sau altuia dintre jucători. Pe scurt, un om taxat ca incompetent, avînd oricum defectul de a ocupa postul cel mai delicat de pe planeta fotbalului, cel al responsabilului Seleçao. "E simplu, cînd Brazilia cîştigă, Parreira este criticat, adesea foarte sever. Şi cînd echipa face meci nul, Parreira este insultat" explică un reporter din Sao Paolo, care a sintetizat perfect, pentru cei care nu sînt brazilieni, o situaţie suprarealistă.

"Nu se poate modifica nimic! Toţi selecţionerii brazilieni sînt masacraţi. Chiar şi în 1970, Zagalo a fost criticat şi huiduit înainte de a cîştiga trofeul. Comportamentul mijloacelor de informare din ţara mea este, în raport cu Seleçao, adesea neproductiv şi negativ. Eu nu sînt aici ca să ofer spectacole la toate meciurile, ci pentru ca să fac ca Brazilia să cîştige Cupa. Important este să-ţi urmezi calea, să rămîi credincios ideilor tale, fără să-ţi pese de critici. Dacă nu, eşti mort..." A vorbit Carlos Alberto Parreira, zîmbitor la cei cincizeci de ani ai săi. Calm, ca de obicei. Omul cel mai detestat, cel mai criticat din Brazilia, îşi vede de treabă, fără să-i pese de insulte, reproşuri şi critici de toate felurile.

O dată, o singură dată, de cînd a venit pe solul american, Parreira s-a înfuriat. Cînd echipa lui s-a calificat fără probleme în optimile de finală, fostul profesor de educaţie fizică a lansat, ca răspuns la o critică: "Doar cretinii susţin că echipa mea e defensivă! Cei care îmi reproşează că i-am titularizat pe Mauro Silva şi pe Dunga uită că fără munca lor excepţională de recuperare, Romario şi Bebeto n-ar fi avut o minge valabilă..." Cîteva zile mai tîrziu, cînd argentinienii şi mexicanii îşi strîngeau bagajele, Parreira, tot numai zîmbet, a profitat de ocazie: "E doar o întîmplare că toate echipele latino-americane, cu excepţia uneia, au dispărut? Eliminarea prematură a echipei Columbiei pe care majoritatea criticilor mei o glorificau înainte de începerea competiţiei, ar fi trebuit să-i pună pe gînduri pe compatrioţii mei. Dar ei preferă să-şi continue micul lor joc de-a masacrul. Dar nu e grav..."

Faptul că Parreira şi-a condus echipa la victorie n-a modificat nimic. Toată lumea aştepta la fiecare meci un festival ofensiv. A doua zi după calificarea în sferturile de finală cititorul neavizat ar fi putut înţelege că Seleçao a fost în mod ruşinos eliminată de "băieţii" lui Bora Milutinovici. "Brazilia este patetică" - titra **Jornal do Brasil**, în timp ce **Folha** din Sao Paolo insista asupra "mediocrităţii acestei echipe, fără imaginaţie şi personalitate..."

Înversunarea vorbelor nu cunoaşte margini. În ochii călăilor profesionişti nu e suficient ca Seleçao să cîştige. După ei, mai e nevoie de strălucire, de panaş, de driblingurile lui Romario la fiecare meci, o rostogolire permanentă a echipei braziliene spre poarta adversarului. Aceşti observatori-cenzori - ale căror opinii ajung direct la zeci de milioane de cetăţeni, ascultători şi cititori din ţara regelui-fotbal - sînt "irresponsabili" subliniază Fabio Altman, gazetar la revista **Veja**, constatînd doar daunele.

Şi, ca şi cum comentariile acestor "irresponsabili" n-ar fi de ajuns, cîteva foste glorii ale echipei, avînd contracte cu diversele medii de informare, mai adaugă un strat de bucurie crudă. Pelé, evident cel mai mare cuţitar, n-a apreciat niciodată opţiunile lui Parreira şi după ce în mod ipocrit spune că "profesorul Parreira a cărui activitate o respect, se bucură de toată prietenia mea" (sic!) arată cîte schimbări ar trebui făcute pentru ca Seleçao să farmece lumea. Laolaltă: revenirea lui Muller, plecarea definitivă a lui Mazinho, Zinho şi Rai... Altfel zis, Parreira este un gropar, incapabil să alinieze trei atacanţi adevăraţi, în timp ce poporul brazilian atîta aşteaptă.

Dacă Pelé foloseşte doar pistolul-mitralieră pentru a-l doborî pe Parreira, Didi, un alt personaj de legendă, preferă să se amuze cu o bazooka: "Să-l alegi pe Paolo Sergio şi să-i laşi pe Muller şi pe Ronaldo pe banca rezervelor, înseamnă să dai dovadă de lipsă de respect faţă de poporul brazilian!" Doar atît.

Să-ţi urmezi calea, fără să-ţi pese de critici...Parreira n-a plesnit încă, nu s-a îndepărtat de linia sa de conduită, ceea ce în acest climat îl onorează. Oricum, la ce ar servi să răspundă unor atacuri gratuite? Ce să le spui celor care au scris după meciul nul cu Suedia din primul tur (un fel de repetiţie a semifinalei): "Brazilienii s-au adaptat imaginii antrenorului lor şi au jucat ca nişte măgari..."

Sîmbătă, după victoria clară asupra Olandei, Parreira zîmbea cu toată faţa. Normal, Brazilia se califica pentru semifinala Cupei Mondiale. O performanţă pe care n-au putut s-o realizeze nici Santana în 1982 şi 1986, nici Lazaroni în 1990. Şi, în timp ce cuţitarii vorbeau despre o primă repriză "nedemnă" şi de "ruşinoasele" degajări în tribună de la sfîrşitul meciului, Parreira preciza pentru cei care doreau să-l asculte că e foarte mulţumit de ceea ce s-a întîmplat.

Timp de două luni, de cînd delegaţia a venit pe pămînt american, a fost evident decalajul între presa dezlănţuită, isterică şi grupul de jucători, antrenori, medici unit în jurul lui Parreira. Titularii şi rezervele, toată lumea tace, munceşte şi ascultă de profesor. Doar Romario a îndrăznit, o singură dată, să emită critici asupra stilului de joc al echipei, după meciul cu Statele Unite. Apoi, nici un cuvînt. Şi îmbrăţişări la sfîrşitul meciului cu Olanda.

"Brazilienii sînt nostalgici - subliniază scriitorul şi gazetarul Ney Bianchi. Ei trăiesc cu amintirea echipelor strălucitoare din anii '80, a lui Falcao şi Zico, uitînd eşecurile lor. Desigur că Parreira ar fi putut face mai mult, ar fi putut alinia o formaţie mai spectaculoasă, dar rezultatele pledează în favoarea lui. Însă oricare ar fi fost ele, situaţia lui era clară de la început: poziţia lui Parreira seamănă cu cea a unui responsabil de la NASA: dacă o rachetă se prăbuşeşte, şeful de la NASA zboară. Dacă Brazilia ar fi pierdut, Parreira ar fi dispărut..."

Parreira a luptat pînă la sfîrşit împotriva cuţitarilor. Toate opţiunile lui sînt violent criticate. În meciul împotriva Olandei, profesorul l-a titularizat pe bătrînul Branco, veteran al campaniilor din 1986 şi 1990, înlocuindu-l pe Leonardo, suspendat pentru faulturi. Ca de obicei, presa braziliană s-a dezlănţuit şi a plebiscitat numirea lui Cafu. Urmarea se cunoaşte: fantasticul şut decisiv al lui Branco şi la sfîrşit zîmbetul satisfăcut al micului profesor: "Ceea ce admir la echipa mea este echilibrul ei emoţional". Exact ceea ce le lipseşte cuţitarilor...

Alain CONSTANT

Brazilia şi restul lumii

Despre învingători, ca şi despre morţi, numai bine. Brazilia este o campioană meritoasă, în sensul că a avut cel mai clar parcurs. Întrebarea delicată este şi dacă poate fi considerată o mare echipă. Părerea mea este că-i lipsesc pentru acest titlu cîteva lucruri. Mai întîi, eficacitatea. Viguroasa, dar cam elementara Suedie, a înscris mai multe goluri decît ea. Romario, desemnat jucătorul cel mai bun al turneului final, ar fi meritat cu prisosinţă şi titlul de campion al ratărilor. Dunga şi Bebeto nu mi s-au părut în forma maximă. Cîteva dintre meciurile Braziliei au fost superbe, dar să nu uităm încîlceala din jocul cu SUA. Noutăţile, în prestaţia braziliană, au fost apărarea (cu fundaşi extraordinari), altădată punctul slab, şi tactica, superioară improvizaţiilor geniale de altădată. Singura, între şapte europene, în sferturi, sud-americana Brazilie a făcut dovada unui spirit european de fotbal.

Trebuie să recunoaştem şi că Brazilia a profitat din plin de deruta celorlalte echipe americane: Argentina şocată de afacerea Maradona, Columbia şi Bolivia suferind de complexe de superioritate fatale, Mexicul şi SUA, gazde, aşa-zicînd, amîndouă, stresate de propriii suporteri care le cereau ceea ce, evident, nu puteau să dea. Dacă fotbalul european s-a impus, echipele europene au dezamăgit, cu excepţia Suediei, Bulgariei şi României. Îmbătrînite şi obosite, Germania, Norvegia,Belgia, Spania, Italia au contat pe experienţă şi pe şansă. Despre Grecia şi Rusia, ce să spun? Nici una n-a arătat mare lucru. Surpriza a venit de la nigerieni, saudiţi şi coreeni, chiar dacă ultimii au ratat de puţin optimile (dar finalul partidei lor cu Germania a fost extraordinar). Camerunul cu jucători între 30 şi 40 de ani nu putea obţine mai mult, iar Marocul a făcut figuraţie. Din acest tablou, se vede bine că, practic, Brazilia n-avea cum să piardă. Doar dacă dădea peste România, cea mai bună echipă de contraatac din turneul final. Cînd România va juca şi în spirit de mare echipă, va fi greu de învins. Dincolo de accidentul cu Elveţia, probabil şi din cauza "saunei" de la Detroit, România a jucat ca niciodată în istoria ei şi nu m-aş fi mirat să fie campioană. Cu mai multă convingere, dar fără înfatuare, şi cu un mare portar, România putea fi revelaţia absolută a World Cup-ului. Iordănescu a disciplinat-o. A exagerat uneori cu temporizarea şi, mai ales, a tras fundaşii în careul nostru în ultimele minute ale meciului cu Suedia, la 2-1, în loc să-i împingă spre centru. Jocul de pase lungi, pe sus, al suedezilor n-ar fi avut nici un spor în faţa unei apărări avansate. Fie off-side-ul, fie ieşirile portarului puteau anihila furia atacanţilor suedezi.

Nicolae MANOLESCU

Pretextul nebuniei

S-a întîmplat acum doi ani, în seara unei alte finale. Cea a Campionatului Europei din Suedia, la meciul Danemarca - Germania. Viaţa de reporter m-a adus la un hotel - de fapt singurul hotel - din Iganga, un mic orăşel din Uganda, nu departe de izvoarele Nilului. Acolo, la etajul întîi al clădirii am urmărit meciul, retransmis în direct de televiziunea naţională, într-un grup de localnici agitaţi, care îi încurajau prin răcnete pe danezi şi îi huiduiau pe nemţi.

Ca să fiu sincer, această ură generală m-a mirat şi am început să-i pun întrebări ghidului. În trecut, Germania lăsase aici vreo amintire dureroasă? Relaţiile dintre cele două ţări sînt extrem de încordate? "Nu, nu avem nimic împotriva lor - mi-a răspuns. Au foarte mulţi suporteri aici, dar proprietarul hotelului a preferat să-i aşeze în faţa celuilalt televizor, cel de la parter. Ca să evite bătăile". Şi într-adevăr, în noaptea aceea, la Iganga, poliţia a trebuit să intervină ca să-i separe pe pro-germanii amărîţi de pro-danezii fanfaroni. În timp ce la Stockholm, nemţii şi danezii îşi ofereau reciproc bere.

Ce legătură este între această anecdotă şi Cupa Mondială care ar putea să consacre mîine prin lauri, pentru a patra oară, Italia sau Brazilia într-o superfinală, o cupă a adevăraţilor învingători în adevăratele Cupe? Una singură: sînt gata să jur, în apropierea terenului violenţa va fi absentă. La fel cum a lipsit de la începutul Cupei Mondiale, ca şi cum termenul englez de "hooligans" nu ar avea un echivalent american, ca şi cum devenind soccer, fotbalul îi calmează pe spectatori.

Trei sute douăsprezece arestări în timpul primelor treizeci şi şase de meciuri, din care majoritatea pentru speculă cu bilete, afluenţa de la stadion atingînd cifra de 2.420.000 de spectatori; totul rămîne în domeniul suportabilului...

E adevărat, pe teren, jucătorii au dat exemplul. Desigur, a fost brazilianul nervos Leonardo şi Tassoti, italianul realist, membri în Confreria internaţională a activiştilor cu cotul. Desigur, au fost cîteva atacuri periculoase şi cîteva ciocniri "virile". Dar, în general s-au ţinut bine. Printre altele ar trebui meditat la faptul că fotbaliştii, consideraţi de unii drept nişte fiinţe ceva mai evaluate decît australopitecii, au înţeles şi au asimilat spontan, noile reguli. Dar asta e altă poveste.

Atenţie: violenţa nu a dispărut. Dar a rămas cantonată în zonele ei obişnuite de influenţă: în America de Sud, unde Andres Escobar a plătit cu viaţa un gol marcat împotriva propriei echipe. În Irlanda, unde într-o cîrciumă, în timp ce priveau la televizor meciul Irlanda-Italia, suporterii au fost împuşcaţi. În Olanda, unde suporterii dezlănţuiţi s-au jucat de-a distrugerea la Utrecht şi Haga, pentru a sărbători calificarea echipei lor în sferturile de finală. Şi probabil în Uganda, de ce nu...

Ceea ce pare să demonstreze că nu fotbalul naşte violenţa, ci mai curînd, pentru a se exprima, violenţa foloseşte fotbalul. Fotbalul nu este cauza nebuniei, ci pretextul. Subzista o îndoială. A dispărut.

Gerard SCHALLER
(L'EQUIPE MAGAZINE
16 iulie 1994)

Departe de lumea dezlănţuită

Fericiţi cei pasionaţi pentru că ei nu trebuie să argumenteze; ardoarea cu care se predau unei cauze de entuziasm general îi scuteşte de orice (eventuale) explicaţii. Zilele şi nopţile în care s-a desfăşurat Campionatul Mondial de Fotbal au dat măsura a ce va să zică entuziasmul sau disperarea trăite planetar; împrejurarea ne-a instruit asupra pasiunii şi efectelor sale cît un întreg tratat de studii docte.

Din această perspectivă, opiniile unor persoană care au trăit Evenimentul **în registru temperat ni s-au părut demne de a fi luate în consideraţie. (Altfel spus, dincolo de da sau nu, afirmate hotărît, am vrut să înţelegem şi motivaţia ce s-ar putea exprima prin "mde" - formulă la care recurgea uneori şi Liviu Rebreanu.)**

Opinia dnei I., conferenţiar universitar (care a preferat să-şi păstreze anonimatul)

E drept c-au fost şi destule altele, tot atunci, care mi-au dat peste cap programul, dar - să spun drept - nici altminteri n-aş fi urmărit cu pasiune campionatul şi să fi avut timp. M-am uitat, dar mai mult aşteptând alte emisiuni care mă interesau. Vederea unui meci de fotbal mie nu-mi pune mintea la contribuţie. Poate că nu înţeleg şi-atunci nu sînt în stare să urmăresc combinaţiile care, probabil (nu, sigur nu probabil) sînt rezultatul unor combinaţii de gîndire, fiindcă fotbalul nu se joacă automat, nu? - dar eu nu le sesizez şi deci nu-mi comunică nimic, rămîn obscure. Pot să urmăresc cu pasiune o masă rotundă pe probleme economice sau o emisiune culturală, ba chiar şi despre gunoaiele Bucureştilor - fiindcă ceea ce aflu de multe ori mă pune pe gînduri, îmi nuanţează opinia sau chiar îmi solicită una nouă asupra unui lucru. Pe cînd aici... In general performanţa fizică nu-mi spune mare lucru. Sport am făcut şi eu, înotul, dar nu de performanţă, vreo 4 ani; îl înţeleg ca participare directă, bucurie şi efort propriu, dar să te-nfurii, să te enervezi, să te laşi doborît de **pasiune prin delegaţie** şi la televizor... Nu spun că am şi dreptate, judecînd astfel, pentru că - mai ales în tinereţe - aveam reacţii de exaltare la film, la teatru, eram în stare să plîng la "Romeo şi Julieta" a lui Zefirelli, de frumuseţea imaginii, bineînţeles, nu de soarta Julietei, sau să cad de pe scaun de rîs la "Vîrsta de aur a comediei"... deci aş putea să înţeleg şi pasiunea celor înrobiţi fotbalului. Totuşi, nu. După mine sportul nu are suport emoţional decît în momentul în care îl practici. M-a afectat, bineînţeles, partida cu suedezii - unde n-am pierdut fiindcă ai noştri au jucat prost, ci c-aşa au fost sorţii. Mi-ar fi plăcut să jucăm în semifinale, ţin cu românii! dar, în noaptea în care ni s-au spulberat speranţele, am dormit totuşi liniştită. Apropos de asta - nici nu m-am uitat la toate meciurile, pentru că eram convinsă că oricum o să aflu rezultaul din agitaţia străzii; dacă mă trezesc în vacarm înseamnă c-am cîştigat, dacă-i linişte stăm prost..., iar amănuntele jocului o să se dezbată în catedră, a doua zi, cu desfăşurări de energie în argumentaţie: cîţiva dintre colegii mei, oameni grei, profesori cu liste serioase de lucrări, abia aşteptau să comenteze meciurile faţă cu faţă, ţineau minte precis pe ce parte a alergat cutare şi apreciau ce-ar fi fost dacă... Cu studenţii nu prea mai stau în pauză de vorbă, dar în timpul Campionatului i-am văzut şi pe ei aprinşi. (Şi nu mai stau fiindcă atmosfera s-a modificat, mai ales de la acele greve, dintre care unele n-au avut nici o legătură cu opinia studenţească, dar copiii au fost intimidaţi puternic, s-au repliat, s-au strîns în ei, sînt mai rezervaţi... E drept că acum au şi un nivel scăzut, incomparabil cu al unor serii anterioare, cu care mergeam la teatru sau ne treceam - unii de la alţii - cărţile cu greu procurate). Ca mecanician - dacă m-aş ocupa de fenomenele aleatorii - poate că desfăşurarea unui meci mi-ar da nişte sugestii; poate, nu ştiu precis, nu-i domeniul meu. Fireşte, cînt te uiţi la fotbal nu te gîndeşti la asta. Dar la altele, da. Urlă ziarele de matrapazlîcuri în sport; ţi-e din ce în ce mai greu să crezi că se mai joacă de amorul artei. La Campionatul Mondial arbitrajul să spunem că e obiectiv de bine de rău, dar lumea care priveşte e subiectivă, fiecare crede că se pricepe şi vede mai bine de la televizor decît din teren, toţi îi judecă pe toţi şi... şi aşa revenim la social, la zilnic, la starea din care fotbalul, de fapt, nici nu te scoate, nici nu te consolează, dacă te gîndeşti bine. Cred că s-a pierdut, în zilele noastre, semnificaţia de competiţie loială.

Opinia dlui Gabi Dumitrescu, inginer electrotehnic, ghid de munte

Aş fi ieşit şi eu în stradă, dar pentru Lăcătuşu, Constantin Lăcătuşu, nu ca să manifest pentru victoria românilor asupra echipei SUA. Deşi la meciul acela m-am uitat cu multă plăcere, unul dintre puţinele pe care le-am urmărit; şi de ce: fiindcă după ce a pierdut, echipa a făcut un tur de stadion şi a salutat publicul. Acest respect faţă de privitori/suporteri eu mi-l explic în două feluri: americanii abia acum au intrat în fotbalul "clasic", îl ţin încă foarte sus în opinia lor, nu l-au alterat cu bani negri şi corupţie, sînt începători, asta pe de o parte; şi pe de alta, fiindcă fotbaliştii din echipa lor erau şi altceva: unul era rocker, altul biolog etc. probabil contează şi asta. Faţă de fotbal entuziasmul meu e în scădere, ca o floare care s-ar fana, abia vizibil, dar fără întoarcere la prospeţime. De ce? Nu-mi plac gesturile publicului faţă de jucători şi ale jucătorilor faţă de public. Marcarea sau apărarea unui gol sînt însoţite de mişcări triviale: vi-l amintiţi pe portarul suedez în meciul cu ai noştri, la final? Pe urmă chiar unele declaraţii mi-au lăsat - nu ştiu, poate greşesc - un gust amar: reieşea, cumva, că jucătorii au făcut un act de bunăvoinţă faţă de noi ajungînd în sferturi, pe cînd eu privesc chestia asta ca pe o datorie a unui sportiv care ţine la onoare. "Am vrut să fim cei mai buni" - să fi spus, sau "ne-am făcut datoria cît ne-au ţinut puterile" - mi-ar fi plăcut să zică; declaraţiile acelea repetate "cu fericirea", rostite mestecînd gumă, pe mine, unul, nu m-au entuziasmat. Pe urmă a fost şi povestea cu Maradona care a pus capac, ce să mai vorbim de asasinarea columbianului...? Sigur, nivelul de la care se recrutează sportivii în fotbal explică multe. Dar sport şi trafic de stupefiante - ce mentalitate introduci/omologhezi prin celebritatea ta? Vă mai amintiţi cît de iertători am fost toţi cu golul lui din 1986 (?), marcat cu mîna? Trebuia să fim atenţi la cei care-l aprobau, apţi de toate compromisurile. Călcăm regulile cînd ne convine, adică... Sportivul e prin excelenţă un om onest, de corectitudine fără reproş, numai în aceste condiţii se poate aprecia performanţa fizică, care devine un stimulent şi un model pentru alţii. Dar tenis şi cuţit - vezi atacarea Monicăi Seleş, patinaj şi rangă... ce-i asta? Cred că tot acest aspect, vulgar comercial al sportului, a fost augmentat de fotbal, în orice caz violenţa de manifestare a spectatorilor a fost pusă în lumină mai ales la fotbal. Psihoza "pierderilor" este de-a dreptul îngrijorătoare; crima, devastarea stadioanelor etc. De ce Pele putea să joace curat? De ce a pierit gustul victoriei grele şi pure - totodată? Ai noştri s-au demoralizat la arbitrajul incorect în meciul cu Suedia: de ce? Sportivul de performanţă de asta nu seamănă cu noi toţi, fiindcă este capabil să domine cu bărbăţie neşansa temporară sau chiar dezastrul. Pentru mine un sportiv demn de admirat este cel care soseşte al treilea în proba de maraton, semn de dăruire necondiţionată şi înfruntare a sorţii. V-am spus doar, pentru Constantin Lăcătuşu aş fi ieşit în stradă, dacă aş fi ştiut cînd s-a întors acasă. Dar n-a fost anunţat, ca un eveniment, faptul... Şi mi-e teamă că aş fi fost şi singur, sau, mă rog, cu doi-trei "sentimentali" în grup. El este un alpinist român, tînăr, care şi-a abandonat propria performanţă - aceea de a urca pe "optimiarul" din Himalaia, a sta va să zică la peste 8.000 m, acesta e termen consacrat - ca să salveze pe nişte alpinişti dintr-o echipă paralelă, în pericol de a muri îngheţaţi. (De cîte ori ai forţă să ajungi pe Himalaia?)

A fost un gest angelic. Dar despre asta nu prea s-a vorbit. N-am urmărit regulat meciurile şi ca o încercare de a ieşi din dependenţă. Observ că ne lăsăm foarte uşor antrenaţi în comentarea subiectelor previzibile: iar cînd se atacă unul, două, imposibil să nu se ajungă la fotbal...

Şi ca să nu faci cap de prost într-o discuţie, te uiţi la transmisiile TV, chiar dacă nu te interesează cine ştie ce. Cum să zici: n-am ştiut aia, n-am văzut ailaltă, n-am auzit despre? Ceva trebuie să ştii: măcar fotbal, subiectul tuturor. Şi uite aşa pierzi şi timp şi îţi ascunzi şi propria natură, afişînd o pasiune care nu ţi-e proprie. De uitat la meciuri m-am uitat, dar cu moderaţie şi fără sentimentul că vine sfîrşitul lumii dacă pierde echipa care-mi place.

A consemnat
Tita CHIPER

Religie şi fotbal (?)

Am ţinut în chip deosebit să-l întrebăm pe dl. Teodor Baconsky, colaboratorul permanent al rubricii noastre "Din Polul Plus...", ce părere are despre acest fenomen enorm de sacralizare a fotbaliştilor, la care am asistat din primele zile ale competiţiei pentru titlul de campion mondial. Nu e o formă de blasfemie, o încălcare a poruncii de a nu lua numele Domnului în deşert (ăciune)? Domnia Sa - sever şi scrupulos în a-şi defini domeniul de cercetare - a avut totuşi amabilitatea să ne transmită de la Paris acest răspuns special, primit de noi înaintea închiderii ediţiei. Îi mulţumim.

Întrebare: există vreo legătură logică între Dumnezeu şi fotbal? Sau: se poate stabili un raport între experienţa sacrului şi emoţia sportivă? Imensul ritual mediatic prilejuit de **World Cup '94** ne-a livrat în acest sens o cazuistică debordantă... Am văzut echipe care îşi făceau cruce la intrarea pé teren, am surprins jucători care, după marcarea vreunui gol, mulţumeau cerului, împreunându-şi mîinile a rugăciune, am asistat la crispările fervente ale cutărui portar pus la zidul unui **penalty**, am citit în presă descrieri hagiografice referitoare la Hagi, Baggio sau Stoicikov aşa cum am auzit comentatori porniţi în căutarea "naţionalităţii" lui Dumnezeu...

Reacţiile în faţa unor manifestări de acest tip vor fi diferite, căci diferite sunt şi unghiurile din care fenomenul sportiv poate fi abordat. Teologul va putea deplînge în speţă faptul că numele Domnului este luat în deşert. Antropologul va semnala, dimpotrivă, sacralizarea unor trăiri colective chemate să compenseze platitudinea vieţii cotidiene. Sociologul îşi va vedea confirmată ideea că sportul sublimează agresivitatea grupurilor umane, întrucît preface conflictul în competiţie. La rîndul său, istoricul mentalităţilor va nota supravieţuirea tradiţiilor ludice ale păgînismului în cadrul unei sensibilităţi religioase creştine. In sfîrşit, etnologul se va grăbi să descifreze în respectivele comportamente un efect al temperamentului latin (fie el moştenit sau mimat)...

Mă voi limita aici la obiecţiile de ordin teologic. Aşadar: este sacralizarea fotbalului (sau a oricărui alt sport) o formă de blasfemie? Da şi nu. Da, în cazul în care invocarea numelui divin este un simplu automatism patetic, o manieră de a supralicita miza dramatică a situaţiilor "tari" sau un mod de a ispiti "destinul". Nu, în eventualitatea că succesul scontat se integrează în acel sistem de reprezentări auguste din care fac parte deopotrivă prestigiul naţional, performanţa individuală şi exigenţa ierarhiilor juste. După cum observăm, acelaşi gest (de pildă: a-ţi face semnul crucii) îşi schimbă sensul în funcţie de intenţia subiectului. Pentru un necioplit superstiţios,el ţine de inerţia ostentativă a unor obişnuinţe magice. Pentru jucătorul onest şi devotat (în viaţa căruia fotbalul nu este, ca pentru noi, divertisment, ci profesiune) închinăciunea poate fi nu doar plauzibilă, ci şi autentică.

Aş mai reţine două aspecte. Primul se referă la riscul politizării. Cînd şeful nu ştiu cărui stat asistă la finala disputată de echipa naţională, el capitalizează bucuria populară, acumulînd puncte partinice pe seama unui eveniment obştesc. Biserica nu trebuie să intre într-un asemena calcul, chiar dacă "religiozitatea" unei vedete sportive are un implicit impact misionar. Al doilea aspect priveşte riscul idolatriei. Între rugăciunea pentru victoria "alor tăi" şi transformarea fotbalului în religie, distanţa calitativă este enormă, în vreme ce distanţa emoţională se dovedeşte a fi aproape imperceptibilă. A-l iubi pe cutare "zeu al stadionului", a-l saluta pe omul care a vindecat "dintr-un şut" frustrările unei naţii - iată o atitudine perfect rezonabilă. A-l celebra pe acelaşi ca pe un erou supra-natural, sau a-ţi descărca ditirambic satisfacţiile microbiste înseamnă deja a încurca planurile, uitînd că fotbalul nu este, pînă la urmă, decît un joc.

Şi, pentru că mi-am început notaţiile în registru interogativ, le voi încheia întrebîndu-mă din nou: dacă acel homo festivus - pomenit de Harvey Cox - nu se poate ruga decît unui Deus ludens, este oare obligatoriu ca fantezia noastră cucernică să se oprească aici?

Teodor BACONSKY

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Radu COSAŞU
CORECTURĂ: Lidia LUPESCU, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

Anul II
nr. 82
5-11 august 1994
16 pagini 150 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

Kitsch ce-i prostul gust

Din sumar:

✍ "Există o lume care nu cunoaşte bunul şi prostul gust şi care trage, de aici, fericite consecinţe: lumea copilăriei" (Simona POPESCU, pag. 2)

✍ "Iubesc kitschul de cînd eram copil mic" (Irina NICOLAU, pag. 6)

✍ "Domnişoară (dacă mai e cazul!), nu confundaţi balul de la Căminul cultural cu Biserica; sunt două lucruri foarte deosebite!" (Radu IONESCU, pag. 6)

✍ "Înainte de a deveni probă de bun gust, înainte de a se clasiciza, o opinie culturală trece prin faza obligatorie a snobismului" (Mihai ZAMFIR, pag. 7)

✍ "Poţi fi rău tuns şi să emiţi panseuri subtile" (Ion Bogdan LEFTER, pag. 9)

✍ "Protagoniştii prostului gust decid mai întotdeauna, pentru că au puterea politică, în chestiuni de interes public" (Gabriel DIMISIANU, pag. 9)

EDITOR:
FUNDAȚIA CULTURALĂ
ROMÂNĂ

De ce un subiect precum prostul gust este, astăzi, actual (şi va fi, probabil, actual întotdeauna) cred că se poate constata începînd prin a arunca o privire chiar în propria noastră locuinţă. Nu se poate ca prin vreun ungher al ei să nu se fi strecurat vreo scrumieră cu îngeraş, vreo tavă cu inimioare, vreo cîrpă de şters vasele cu "Poftă bună!", vreo carte de Sandra Brown sau vreo ilustrată cu iepuraşi pamponaţi lîngă imense ouă de Paşti. Sigur că aceste obiecte, ajunse în posesia noastră prin nu ştiu ce întîmplare (cadou de la o mătuşă), sînt produse ale fenomenului mai specific de kitsch "pe de o parte, expresia gustului estetic pervertit dintotdeauna, dar, pe de alta, un produs tipic şi propriu al societăţii moderne". (Gavril Maté "Universul kitschului, o problemă de estetică"). Între conceptul general de prost gust şi cel specific de kitsch vor oscila şi interesele teoreticienilor acestui număr. În ceea ce-l priveşte pe cel dintîi, el a fost îndeobşte tratat analitic, ca fenomen, urmărindu-i-se cauzele şi cîteva manifestări. Mai multe voci au recunoscut transformările sociale abrupte drept cadru propice afirmării prostului gust (Gabriel Dimisianu, Simona Popescu). Trecînd de la cauze la încercări de definire a fenomenului, se ajunge la ideea de "inadecvare", în viziunea lui Ion Bogdan Lefter, cam aceeaşi cu "nepotrivirea" lui Radu Ionescu. Caracterizarea prin antiteză o aleg Mihai Zamfir, în al său "Elogiu al snobismului", şi Ioana Popescu, care susţine (chestie de gust) contrariul. Ajungînd, în sfîrşit, la manifestările concrete ale prostului gust, ajungem la kitschul tratat cu tandreţe (sigur, detaşată) de Simona Popescu şi Irina Nicolau. Tot aici, dar fără tandreţe, se înscriu pretenţiozităţile limbajului (Rodica Zafiu), preferinţele televizomanilor (Gabriel Giurgiu) şi, evident, strada de tranziţie cu onomastica (Eugen Istodor), statuile (Adrian Mihalache) şi nimicurile ei. Versurile pe care le-am folosit spre ilustrare ocupă o poziţie specială: fiind vorba de extrase din invitaţii de nuntă şi oracole, ele sînt expresii sincere, netrucate ale sentimentelor celor ce le emit; raportate însă la un alt sistem de referinţă - cititorul tăvălit prin cultură - devin evidente manifestări ale prostului gust. **(I.P.)**

Împărăţia bunului kitsch

Un subiect comod într-o perioadă de tranziţie

Ce poate fi mai generos azi - şi, în consecinţă, şi mai comod! - decît un subiect precum "prostul gust"? Într-o perioadă de tranziţie, într-un interval al interferenţelor dizarmonice, al contradicţiilor, hibridităţii, confuziei, al falsei conştiinţe (etice şi estetice deopotrivă), prostul gust se manifestă din plin, la toate nivelele: de la cel politic şi ideologic pînă la cel al vieţii de fiecare zi. Cel mai neplăcut mi se pare faptul că te trage spre un inevitabil moralism tautologic, te face să te învîrţi în jurul unor evidenţe şi te obligă să participi la consensul larmoaiant al disperării publice de tranziţie. Asumîndu-mi unele riscuri (prostul gust stă la pîndă!), am să încerc să tratez subiectul mai liber...

Kitsch-ul între ieri şi azi

În societatea din care am ieşit în '90, kitsch-ul se împărţea clar într-unul oficial (vezi sărbătorile la scară naţională, discursurile etc.) şi altul cotidian, mizerabilissim, reprezentat mai ales de fetişizarea obiectelor aduse din.... Străinătate. Conceptul de "Străinătate" a funcţionat la noi ca un miraj cu o formidabilă putere narcotizantă. Bovarismul acesta era, pe de o parte, penibil, jenant, dar, pe de altă parte, reprezenta o formă aproape emoţionantă de autoiluzionare şi aspiraţie spre altceva. Mi-aduc aminte că am intrat odată, la ţară, în casa unui om foarte cumsecade, care m-a poftit în camera "pentru oaspeţi" (aceea pe care, de obicei, familia n-o prea foloseşte). Am rămas uluită: era o cameră îmbîcsită de vestigiile Străinătăţii: de la carpete turceşti la săpunuri şi parfumuri occidentale de duzină pe post de bibelouri, obiecte de inspiraţie japoneză, pachete goale de ţigări americane şi chiar spray-uri golite, lucruri inutile de tip "suvenir", cine ştie de pe unde adunate şi expuse ca la muzeu. Restul casei era cît se poate de normal, adică sărac şi curat. Aşa înţelegea bietul om să-şi onoreze musafirii. Sigur că aş putea vorbi despre pervertirea bunului gust ţărănesc, a bunului-simţ al românului simplu. Nu-mi ardea atunci, cum nu-mi arde nici acum, de lecţii din perspectiva estetică. "Muzeul" imaginar al gazdei mele reprezenta cumva condiţia noastră, a tuturor, de fantasmatici mizeri.

Imediat după '90, un nou val de kitsch a invadat şi a colorat (la propriu) cenuşiile noastre oraşe. A "colorat" şi limbajul euforico-revoluţionar al mass-media de toate felurile. Dar cine stătea atunci, în starea noastră de entuziasm general, să facă observaţii stilistice? Apoi a urmat deşteptarea, spiritul critic s-a trezit şi a început să-şi facă datoria. În patru ani, noul kitsch românesc a trebuit să "ardă etapele" şi să facă eforturi de sincronizare. Crasul prost gust s-a mai subţiat, orice s-ar spune.

Adevărul este că în ziua de azi conceptul de kitsch nu mai e nici el un concept "tare": e mai difuz, mai ambiguu. Există deja o conştiinţă a kitsch-ului şi chiar profesionişti ai lui. Avem din ce în ce mai puţin de-a face cu "kitschomanul" naiv (termen folosit în mediile studenţeşti) şi tot mai mult cu indivizi care şi-l asumă cu umor. Kitsch-ul pare să-şi fi găsit locul într-un mecanism al civilizaţiei din ce în ce mai sofisticat şi care posedă şi funcţii de autoreglaj, un mecanism tot mai îndepărtat de schema maniheistă după care lucrurile sînt frumoase sau urîte, de prost gust sau de bun gust. Dacă ar fi să dau un exemplu din viaţa cotidiană, aş alege unul referitor la modă: a apărut în ultima vreme un rafinat şi pervers amestec între ceea ce era considerat de generaţia părinţilor şi bunicilor noştri bun gust şi prost gust - mătasea şi ghetele butucănoase!

În loc de o estetică a kitsch-ului

Dacă despre modernism s-a spus că a recuperat "estetica urîtului", postmodernismul pretinde că o recuperează pe cea a kitsch-ului. Cum o face, cu cît bun gust sau prost gust, asta diferă de la individ la individ şi e, oricum, altă poveste. Dau doar două exemple: genericele MTV-ului, tulburătoare uneori, mise-en-abîme-uri ale obsesiilor care bîntuie imaginarul sfîrşitului de secol, generice presărate cu elemente kitsch prelucrate cu un maxim profesionalism; şi lucrările controversatului Jeff Koons, ursuleţii tip bibelou, din ipsos, supradimensionaţi, sau statuetele care, în diverse culori, mărimi, materii, de la marmură la sticlă, o înfăţişează pe celebra Cicciolina în varii ipostaze erotice. Imaginile, obiectele, tot ce ţine de referenţialitate se caracterizează, pînă la urmă, printr-o neutralitate pe muchie de cuţit. Ele pot aluneca uşor într-o parte sau într-alta. Prostul gust sau bunul gust aparţine utilizatorului, intenţiei sale. Lecţia lui Duchamp cu urinoarul-fîntînă continuă să fie valabilă.

Ce e cu adevărat kitsch în sfîrşitul acesta de secol, în care valoarea unui lucru se confirmă prin disponibilitatea lui la interpretare? Kitsch-ul conţine atîta prost gust cu cît îl "investeşte" un context. Suprarealiştii, cum se ştie, găseau o anume frumuseţe obiectelor de la Marché-aux-puces, vechi, caraghioase, ridicole, "urîte". Într-adevăr, ele au ceva neliniştitor, conţin o sugestie funebră în încremenirea lor golită de sens şi stupidă. Au însă şi o stranie vitalitate disperată. Aţi dat vreodată atenţie, de pildă, kitsch-urilor de altădată? Aşa mortuare cum sînt, concentrează, paradoxal, spiritul vitalităţii din vremea lor.

Despre esenţa tragicului pe care unele obiecte o poartă, despre bîlci şi panopticum ca embleme ale lumii, a scris deja lucruri extraordinare Max Blecher. Există şi kitsch-uri pur şi simplu simpatice. Am să dau un singur exemplu: se mai găseşte, din cînd în cînd, la Obor, e foarte urît, spălăcit-bicolor, îşi are locul printre fioroasele inele şi lanţuri de tablă "aurită", printre ochelarii de soare din plastic infect; i se spune Hopa-Mitică. Mie îmi e foare simpatic, precum sabotul olandez, talanga elveţiană şi Air-de-Paris-ul francez. Numele şi prestaţia lui sînt ilustrarea unei mici şi frumoase "filozofii". Iertată să-mi fie afirmaţia, dar jucăreaua are ceva din ceea ce se numeşte de obicei "specific naţional"...

Împărăţia bunului kitsch

Există o lume care nu cunoaşte bunul şi prostul gust şi care trage de aici fericite consecinţe: lumea copilăriei. Sîntem cu toţii de acord, desigur, că un copil are o cu totul şi cu totul altă "viziune" asupra vieţii decît un adult. De pildă, realitatea lui e una puternic diminutivată - kitsch, deci! Începutul maturizării e şi începutul dediminutivării: mămicuţa şi tăticuţul devin mama şi tata (rămîn însă Buni, Mamaie şi Mămăica!), dispar încet-încet pisicuţa, căţeluşul, vulpiţa, păpica, oliţa, babetica, păpuşica, maşinuţa, ciocolăţica etc. Însă pînă atunci, totul rămîne redus la scară. Nici durerea nu e prea mare, căci nu-i aşa?, vine tăntiţa şi pansează bubiţa şi cu un pupic nu mai plînge fetiţa!

Apoi, sînt maimuţărelile, jocurile "de-a mama şi de-a tata", "de-a doctorul", "de-a şcoala", "bijuteriile" de plastic, garderobă şi casă pentru păpuşi, săbiile şi mitralierele. Copilăria e plină de vestigii ale lumii adulte, detritusuri, lucruri abandonate, stricate, bune de aruncat la gunoi, sticluţe şi cutii goale, ambalaje, nasturi, mărgele disparate şi kitsch-uri (nici jucăriile nu sînt altceva!). Între ele, puştii îşi trăiesc viaţa cu sinceritate şi seriozitate. Un băieţel singur în camera lui cu soldăţeii împrăştiaţi pe jos **este** Generalul, o fetiţă cu păpuşile ei **este** Mama. Scenariile lor, aceleaşi zi de zi, sînt un soi de ritual mitic. Mă uit şi-acum la jocurile lor cu un mare respect şi ştiu că ele nu trebuie întrerupte pentru nimic în lume, nici pentru masă, nici pentru lecţii, nici pentru somnul de după-amiză.

Ludicul atotputernic e vrăjitor: sub semnul lui, lumea cu tot ce cuprinde ea devine o mare împărăţie în care domneşte cea mai adevărată dintre democraţii, în care bun gust şi prost gust, frumos şi urît dispar, lăsînd locul bunului (sic!) kitsch. Îmi aduc aminte că în copilărie mă dădeam în vînt după tot felul de lucruri dubioase. Adoram vitrina unui dulap din casa croitoresei: în spatele geamului stăteau grămadă bibelouri din cele mai diverse,

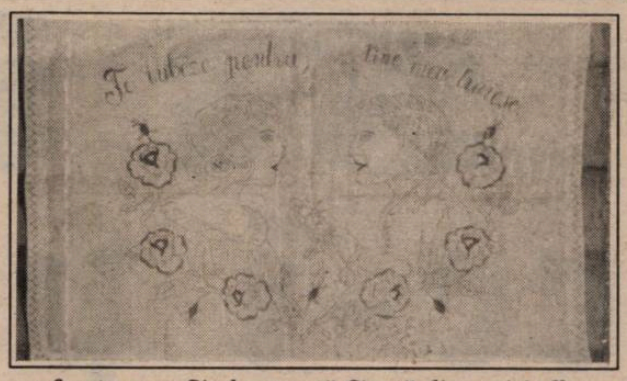

preferata mea fiind o casetă făcută din scoici albe cu un trandafir roşu (tot din scoici!) la mijloc. Îmi plăceau femeile ţipător îmbrăcate şi foarte fardate şi întorceam admirativ capul după ele, spre disperarea mamei (de altfel - aveam să observ mai tîrziu - toate portretele de prinţese pe care le făceam erau portrete de vampe). Fiinţa pe care o admiram în secret era nebuna cartierului, Rozy, o femeie trecută probabil de patruzeci de ani pe atunci, cu mulţi pistrui pe faţă, cu părul lung şi roşu prins în codiţe, cu brăţări de plastic de toate culorile, cu mărgele de sticlă şi insigne de pionier pe piept, cu cămăşi bărbăteşti cadrilate, fuste lungi şi un soi de pantofi bocăncioşi, cam cum se poartă în zilele noastre. Ce mai, era, aş zice azi, foarte "grunge" Rozy a mea şi, în plus, mai ştia şi nemţeşte. Îmi mai plăcea de Madăm' Elis, cum îi spunea bunica mea: era o doamnă de vreo şaptezeci de ani, de o remarcabilă şi simpatică urîţenie, foarte grasă, uriaşă, îmbrăcată în rochii pastelate, cu pălăriuţe fistichii, cu mănuşi de dantelă, cu kilograme de fard şi pudră pe faţă, cu un limbaj de coana Chiriţa (dar mult mai timidă, mai de bun-simţ şi foarte cumsecade). Madam' Elis era un spectacol, mai ales cînd îşi împrospăta linia neagră a sprîncenelor sau roşul din obraji, cînd mă pupa şi apoi mă ştergea de ruj cu o batistă cumplit de parfumată. În genţile ei din alt secol avea întotdeauna bomboane. Era un fel de Zînă bună şi roz a vacanţelor mele la bunici (şi, ca o Zînă adevărată, se arăta foarte rar). Ce fraieră mi se părea pe vremea aceea mama, care-şi ţinea inelele şi cerceii în dulap şi nu se dădea cu pudră şi nici cu ruj în obraz, ca Madam' Elis! Pe vremea aceea, dintre jucăriile pe care le aveam, preferata mea era o pisică de lemn amărîtă, nu mai mare ca un şoarece: dădea din coadă şi "leşina" cînd apăsai pe un buton. Pe locul doi era un pui galben de puf care s-a prăfuit foarte repede. Am ştiut că nu mai sînt copil atunci cînd multe din jucăriile mele au fost date altora (probabil şi pisica şi puiul), cînd Moş Crăciun a început să-mi aducă haine şi cărţi, cînd mi s-a spus să am grijă cum mă îmbrac, să n-arăt ca Madam' Elis, şi cînd n-am mai avut timp pentru Rozy (nici nu-mi mai plăcea, pentru că umbla cu copii mai mici ca mine).

Una din bucuriile mele recente a fost să descopăr prin nişte locuri turistice - ce credeţi?: pisica de lemn şi puiul de puf...

Simona POPESCU

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Funcţionarul**
- **Cazul Gheorghe Tătărăscu**

Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră, fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Vă rugăm ca materialele, de maximum trei pagini, dactilografiate la două rînduri, să ne parvină în vinerea anterioară apariţiei numărului. Vă mulţumim. Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Ţal! (IV)

ATRAGEREA deţinutului ocazional Dominic Vanga în marea conspiraţie anticeauşistă a Securităţii libere, cum este aceasta înfăţişată în romanul QUO VADIS, DOMINE? de Mihai Sin, se realizează prin schimbarea regimului său culinar, vestimentar şi locativ.

Dintr-odată, în timpul unui interogatoriu, anchetatorul îşi modifică atitudinea şi trece de la duritate cazonă la un paternalism niţel cam grosolan. Între arestat şi ipistat (un maior de securitate avînd "ceva de taur", dar cu o privire "de dulău mare, îmbătrînit") se creează artificial o stare de aproximativă apropiere; evadarea din iadul penitenciar în paradisul discret al Securităţii este deocamdată mai mult sugerată, un fel de promisiune vagă, cu atît mai ademenitoare. Ofiţerul cere să i se aducă două cafele şi două coniace, pentru el şi pentru arestat; îi oferă, apoi, acestuia şi o ţigară. Îmbiere diavolească: "Vino mai aproape, Dominic. Ia şi o ţigară. Ia, ia, nu te uita că-i Kent. Mă cac pe Kentul lor, mare scofală... Da' ce să-i faci, dacă pe-ale noastre, faimoasele noastre ţigări naţionale, nu le mai poţi fuma? Curvele astea le-au stricat de tot". Luînd ţigara şi fumînd cot la cot cu maiorul, personajul cărţii lui Mihai Sin acceptă de fapt atît direcţia cît şi tonul discuţiei complice impuse de anchetatorul îmblînzit; de la confruntare se trece la taifas. Urmează, desigur, plata. Arestatul este lăsat singur în biroul anchetatorului, pentru a scrie o declaraţie. Ca să prindă forţă, crede el, în realitate pentru a se continua procesul de seducţie început cu cafea, coniac şi ţigări Kent, i se aduce să mănînce chiar acolo. Dar altceva, decît mîncase pînă atunci: "într-un fel de gamelă era supă de zarzavat, iar într-o farfurie piure de cartofi cu o bucată de carne aţoasă, se pare că de vită. Era prima dată cînd mînca ceva acceptabil, după mai bine de o lună".

Ca din întîmplare, maiorul "uită" ţigările Kent şi, desigur, şi bricheta ("o mică bijuterie": în general, securiştii din romanul lui Mihai Sin **mănîncă bine, se îmbracă bine** şi folosesc **obiecte de bună calitate**, "excelente", cum se tot spune în această carte plină de o nesfîrşită admiraţie geloasă, bineînţeles că involuntară, pentru condiţiile de trai ale securiştilor); deţinutul fumează cu plăcere şi cugetă despre naţie, Ceauşescu, Securitate şi securişti.

A doua zi, deţinutului i se dau alte haine: "o pereche de pantaloni, un pulover gros şi o pereche de pantofi". Ca tot ce vine dinspre sau de la Securitate, garanţia de calitate este nu doar absolută, ci şi neîncetat subliniată: "toate noi, desigur, toate pe măsura lui şi toate de bun-gust, nu acolo, nişte ţoale oarecare". Arestatul - şi, odată cu el, naratorul - întîrzie cu voluptate descriptivă asupra noilor straie; nu condiţia lui de deţinut îl preocupă în aceste momente pe Dominic Vanga, ci bucuria de a se îmbrăca "excelent". Hainele noi ale puşcăriaşului pe cale de a deveni complotist sînt prilej de discurs epic îndrăgostit: "Toate îi veneau de minune: pantalonii, în mici carouri de nuanţe mai închise, îi veneau ca turnaţi şi aveau o croială la modă, mai largi pe şolduri şi coapse şi mai strîmţi jos, pe gambe. Pantofii, cu talpă mai groasă, ortopedică, şi puloverul cafeniu, cu discrete modele în stil norvegian, aveau embleme de firme străine, dar Dominic ştia că toate astea, probabil chiar tot ce primise, erau produse de întreprinderi româneşti pentru export".

După înveşmîntare, alimentaţia: frumos-îmbrăcatului i se aduce micul dejun. Un moment descris şi el cu o atenţie holbată, personaj şi narator fiind deopotrivă de sensibili la arta gastronomică a Securităţii: "un soldat îi aduse micul dejun, pe o tavă: cîteva felii de pîine, unt, două ouă fierte şi... cel puţin o sută de grame de salam de Sibiu. Plus o cafea. Servire exemplară! Mai mult chiar decît atît, răsfăţ!" Inginerul atomist aproape genial, ajuns ca un nătăfleţ în arestul Securităţii, mănîncă. Mănîncă şi cugetă: "Mizeria şi mocirla îi ajunseseră pe români nu pînă la gleznă, nu pînă la genunchi, nu pînă la brîu, ca-n poveştile lor cu Făt Frumos şi Zmeul Zmeilor, ci pînă la gît, pînă aproape de gură, gata să-i asfixieze în orice moment. Iar el mînca unt, ouă, salam de Sibiu, bea cafea şi fuma Kent, cînd milioane de oameni nici măcar nu mai visau că ar putea avea aşa ceva. Ei bine, n-ar fi avut nici un rost să nu mănînce din solidaritate cu aceste milioane". De ce-ar fi trebuit să viseze "milioane de oameni" la ţigări Kent şi întrucît este o tragedie că "nici măcar nu mai visau" la "aşa ceva", nu este prea desluşit. Să trecem, însă. Consideraţiile politico-alimentare ale atomistului aproape genial, atît de inteligent şi de cultivat încît Securitatea este dispusă să facă totul (şi ceva pe deasupra) pentru a-l atrage în conspiraţia ei anticeauşistă, viitor mare ştab al României de după căderea regimului comunist, dau măsura intelectuală atît a personajului, cît şi a romanului. QUO VADIS, DOMINE? nu este o scriere satirică.

Fascinaţia produsă de nivelul de trai al securiştilor acţionează implacabil. Bine îmbrăcat, bine hrănit, Dominic Vanga este dus la un colonel. Covorul din biroul acestuia "are motive şi nuanţe de cel mai bun gust"; colonelul însuşi poartă "un sacou dintr-o stofă excelentă", iar pantofii pe care îi are în picioare sînt de cea mai bună calitate"; la o a doua întîlnire, colonelul este îmbrăcat cu un alt sacou, dar şi acesta dintr-o "stofă excelentă, de cea mai bună calitate". Un tînăr securist arată "ca un superb atlet. Zvelt, ba chiar foarte subţire, însă numai fibră şi muşchi de cea mai bună calitate". O construcţie secretă a Securităţii, cu tunele şi piste, are ieşiri "excelent mascate în teren". Se vorbeşte de "minunatele lui costume" - e vorba, desigur, de un colonel de securitate. Cînd laudă ce-a mîncat, "bunătăţile", personajul lui Mihai Sin spune "au fost excelente, să ştiţi! Cu adevărat excelente!"

În sfîrşit, după tot felul de "bunătăţi", care mai de care mai "excelentă", deţinutului ademenit de Securitate i se livrează şi o femeie. Este o femeie-ofiţer, "căpitanul Magda". Căpitanul Magda e îmbrăcată "într-un trening superb", iar deţinutul iese cu ea la plimbare într-o "dimineaţă superbă". Şi, ultimă "bunătate" oferită de Securitate genialului arestat pe cale de a deveni conspirator, căpitanul Magda se ocupă de el aşa-zicînd multilateral, într-o noapte bogată în plăceri. "Lui Dominic i se părea uneori ireal faptul că, după toate mizeriile unei detenţiuni, în patul său - un pat curat, încăpător, cu o excelentă saltea - se afla acum o femeie cu un trup superb şi o poftă de a face dragoste parcă nestăpânită. După fiecare act se simţea istovit, epuizat, întreaga energie fiindu-i răpită sau mai bine zis sorbită. Şi totuşi, îşi revenea, recupera miraculos, ca un sportiv după un meci epuizant. «Nu mai pot... M-ai terminat...» îi spusese la un moment dat Magda, cu tonul ei insinuant-ironic".

Amorul încununează opera: atomistului i se dă o femeie "cu trup superb", în condiţii tehnice ireproşabile ("pat curat, încăpător, cu o excelentă saltea"), iar cei doi, genialul şi securista, se arată a fi campioni ai atletismului sexual.

Niciodată kitsch-ul nu fu mai amarnic: de la BATE ŞI ŢI SE VA DESCHIDE, memorabilul roman din 1978 al lui Mihai Sin, la QUO VADIS, DOMINE? este o cale neverosimil de abruptă.

Mircea IORGULESCU

Paradisuri artificiale

"Ştii ceva? Eram mai fericit înainte!" - mi-a spus de curînd un bun prieten, poet însemnat şi curajos, aflat, în 1989, printre puţinii noştri dizidenţi radicali. Oarecum stingherit, oarecum temător, el avea aerul că se recunoaşte înfrînt, laolaltă, de altfel, cu mulţi alţi români care - în ultimii cinci ani - au căpătat altceva decît au sperat.

Am încercat să recompun - nu fără iritare - anatomia aproximativă a acelei fericiri pe care o evoca, nostalgic, prietenul meu. Cum arăta, înainte de 1989, fericirea scriitorului român? Ea decurgea, mai întîi, dintr-o anumită **constantă financiară**. Din drepturi de autor, împrumuturi regulate şi ajutoare sporadice se putea încropi o existenţă decentă, dacă nu chiar - în unele cazuri - confortabilă. Restaurantul Uniunii oferea soluţii accesibile, casele de creaţie aşijderea. Evident, nimeni nu huzurea. Dar un (mediocru) sentiment de protecţie (interesată) din partea statului exista totuşi: se putea trăi din scris, sau **în contul** scrisului, ceea ce, astăzi, e mai puţin probabil. Uniunea Scriitorilor e în colaps, editurile nu-şi mai permit să riste tipărituri nerentabile, publicul s-a răcit şi caută prilejuri de evaziune în alte direcţii decît cele tolerate de opreliştile totalitare.

O altă sursă de "fericire" - pe lîngă amintita **medie** financiară - era **claritatea statutului.** Profesiunea de scriitor avea şi în ochii puterii şi în ochii cititorilor conture limpezi. Fie că erau recalcitranţi, neutri, sau acomodanţi, scriitorii ştiau de la cine la ce să se aştepte. Acomodanţii, compromişi în lumea culturii, erau despăgubiţi de răsfăţurile puterii, recalcitranţii, şicanaţi de putere, erau despăgubiţi prin adeziunea breslei, a publicului cultivat şi, eventual, a străinătăţii. Iar neutrii erau, oricum, onorabili. În genere, scriitorul era un personaj mai curînd simpatic, prizat pe linia pitorescului şi lăsat, din cînd în cînd, să facă uz de "libertatea bufonului". În mediile intelectuale, el putea aspira chiar la un statut de vedetă. Ei bine, toată această configuraţie socială s-a surpat. În locul scriitorilor au trecut la rampă politicienii, gazetarii şi întreprinzătorii. Taberele bine delimitate pînă mai ieri se întrepătrund după criterii imprevizibile: vechi recalcitranţi au devenit acomodanţi, vechi acomodanţi au devenit recalcitranţi, iar profesionişti neutri nu prea mai există. Cît despre putere - deşi continuă să fie flatată de colaborarea cîte unui condeier notoriu - ea nu se mai ocupă cu persecuţia: se mulţumeşte să ignore.

Mai existau însă şi alte "fericiri": fericirea de a strecura un text prin furcile caudine ale cenzurii (uneori cu echivoca ei consimţire), fericirea de a vorbi în doi peri, lovind într-un loc ca să crape într-altul, fericirea scrisului "cu cheie" şi fericirea de a spune **printre rînduri** mai mult decît în rîndurile propriu-zise ale cărţii. Jocul cu controlorii ideologici era palpitant şi conţinea o provocare stilistică nu lipsită de o perfidă dulceaţă. Din toate astea n-a mai rămas nimic: breasla e stupefiată, incapabilă de a inventa un alt tip de ingeniozitate decît cea a subînţelesului şi a aluziei abile.

Să nu uităm fericirea de a obţine **cu greu** un paşaport şi de a călători în transă, cu senzaţia că beneficiezi, poate pentru ultima oară, de un dar providenţial. Şi această fericire ne-a fost amputată: a devenit plauzibilă şi deci banală.

În sfîrşit, la limită, se putea experimenta - pentru cine ştia să îndrăznească şi să-şi asume un trai periculos - **fericirea de a fi victimă**: interdicţia semnăturii, "interviurile" cu securitatea şi cu oamenii de partid, excomunicarea publică, ameninţările, paza la domiciliu ş.c.l. Neîndoielnic, cine a trecut prin asemenea încercări nu le poate bagateliza: erau dure, otrăvitoare şi fără final anticipabil. Dar ştiai, măcar, că te bucuri de compasiunea (fie şi tacită) a multora, de ecoul internaţional al gestului tău: erai preluat, încredinţat grijii publice, apărat de energia diafană a eticului. Iată o sumedenie de privilegii defuncte. Astăzi nu mai putem fi decît victime fără glorie. Răzvrătirile noastre rămîn fără ripostă şi fără consecinţe; în jurul lor nu mai simţim solidaritatea comunităţii, ci mai curînd lehamitea ei: "mai scuteşte-ne, ne-am plictisit de hachiţele dumitale!"

Dacă le recapitulăm cu atenţie, toate fericirile de mai sus sînt fericiri ale strictului necesar, ale indigenţei, ale negativităţii. Fericiri minimale, într-un context în care normalitatea trece drept utopie, iar absurdul drept normalitate. Comunismul a reuşit să ne educe în aşa fel încît supravieţuirea **tolerată, simpla** supravieţuire, să ni se pară totuna cu fericirea supremă. Pe acest fundal, prietenul meu putea să spună "eram mai fericit înainte", tot astfel cum, după o prea lungă detenţie, ocnaşul, ameţit de aerul tare al libertăţii, poate de asemenea să spună: "eram mai fericit în puşcărie". Mai fericit, adică **mai adaptat, mai integrat** unei ordini care nu angajează responsabilitatea individuală. După decenii întregi de somn colectiv, în dormitoare cu tavanul jos şi cu ferestre înguste, o noapte petrecută sub cerul liber te poate face nefericit, sau, în orice caz, anxios: eşti singur şi fără adăpost, eşti abandonat, lăsat în seama ursitei tale la care n-ai reflectat niciodată şi pe care, de fapt, nici n-ai ştiut că o ai. Dar în definitiv - l-aş întreba pe prietenul meu - de ce eşti brusc preocupat de problema fericirii? În perioada pe care o regreţi nu erai fericit şi erai gata să te mulţumeşti cu puţin. Faptul că acum vorbeşti despre fericire la trecut e mai curînd simptomul unei nevoi de fericire **prezentă**, decît descrierea corectă a vremurilor "de dinainte", cînd problema fericirii nici nu se punea. Las la o parte faptul că, din punct de vedere al rezultatului literar, "fericirea" scriitorului este o temă irelevantă...

Noutatea, marea noutate a vieţii artistice de după revoluţie, acea noutate pe care cei mai mulţi o resimt încă drept "nefericire" este **experienţa singurătăţii.** Oricît ar părea de ciudat, sub dictatură comunitatea scriitoricească era mai omogenă. Se vorbea şi se tăcea despre aceleaşi lucruri, se trăia sub ghimpele unui destin istoric împărtăşit de toţi, se convieţuia sub un consemn acceptat de fiecare, într-o relativă transparenţă reciprocă. Acum coeziunea breslei e cvasinulă. Sîntem trimişi cu toţii la noi înşine, la absolutul nostru, la miza irepetabilă a vocaţiei noastre. E dramatic, dar e grandios. Natura creatoare nu poate contempla singurătatea decît ca pe un mare dar. Pînă mai ieri, am fost ceea ce istoria ne-a îngăduit să fim. De-aici înainte, vom fi ceea ce vom şti să facem cu singurătatea noastră, proaspăt recuperată. Cît despre fericire, s-o lăsăm, deocamdată, în socoteala lui Dumnezeu.

Andrei PLEŞU

Muzică uşoară, pace şi agricultură

✦ Ceasurile din Bucureşti vor cînta "Deşteaptă-te, române!" ✦ Cele din Sarajevo s-au defectat ✦ Drumul de la Moscova către Belgrad trece prin România ✦ Dl Dumitru Iuga face politică ✦ Miron Mitrea - puterea exemplului ✦ Mamaia '94: "Spui că sunt, în felul meu, /O relicvă de muzeu".

1 august - ziua neopăcălelilor

Să presupunem că, luni dimineaţa, la Bucureşti ar fi ajuns următoarele ştiri: 1) Miron Mitrea, lider al sindicatului "Frăţia", a fost ales preşedinte al Partidului Solidarităţii Sociale, provenit din Convenţia Solidarităţii Sociale. Surse din Partidul Democraţiei Sociale spun că PSS va fuziona în curînd cu PDSR, dl Mitrea ajungînd astfel vicepreşedinte al partidului de guvernămînt. Aceasta este prima etapă dintr-o acţiune de anvergură pe care PDSR o pregăteşte pentru a-şi subordona mişcarea sindicală. 2) Sîmbătă, la Bucureşti, a avut loc Forumul Naţional al Agricultorilor PDSR. Forumul a lansat un "Apel" către lucrătorii din agricultură, pentru **"realizarea unei noi modalităţi de abordare a problematicii agrare"**. Observatorii politici din capitala României sunt, însă, de părere că nu este întîmplător faptul că, din discuţiile de la Forum, au lipsit în întregime subiecte ca încurajarea producătorilor individuali şi corupţia. Aceiaşi observatori sunt de acord că Forumul a declanşat o ofensivă a partidului de guvernămînt împotriva fostului său aliat, Partidul Democrat Agrar. O parte din foştii lideri ai PDAR au trecut deja la PDSR. 3) Duminică seara s-a încheiat Concursul de creaţie şi interpretare de la Mamaia. La conferinţa de presă, preşedintele juriului, compozitorul Anton Şuteu, s-a declarat nemulţumit de nivelul general al acestui festival de muzică uşoară. De altfel, premiile I nu s-au acordat la secţiunile de creaţie şi interpretare. 4) Duminică dimineaţa a izbucnit cel de-al treilea război mondial, prin implicarea directă a NATO şi a Rusiei în sprijinirea forţelor beligerante din războiul iugoslav. Se aşteaptă ca, după loviturile aeriene ale aviaţiei americane, trupele ruseşti (prezente iniţial în Bosnia sub egida ONU) să reacţioneze pentru protecţia aliaţilor lor, sîrbii bosniaci. În Grecia şi Bulgaria, ţări vecine cu Iugoslavia, s-a declarat starea de urgenţă.

Dintre aceste patru ştiri, doar ultima este falsă. Dar, după cum au declarat în ultimele zile pînă şi cei mai calmi comentatori şi oameni politici din Occident, ştirea nr. 4 nu este neverosimilă. Ar fi interesant de văzut, în eventualitatea în care toate cele patru ştiri ar fi adevărate, la care s-ar fi oprit mai întîi atenţia opiniei publice din ţara noastră. Succesiunea cea mai verosimilă este 3-2-1-4.

Ţăranii din Bosnia au primit pămînt?

Cînd românul nu vrea să ştie despre un lucru care se întîmplă în satul vecin şi care s-ar putea să îi facă rău, are o reacţie sintetizată prin replica: "Lasă, Ioane, să fie la ei, acolo!" Ion este sigur că pe el, ales al norocului, nu-l poate lovi nimic. Aşa se poate privi, probabil, şi reacţia opiniei publice din ţara noastră la nişte evenimente extrem de grave, care pot avea oricînd consecinţe şi la Bucureşti, şi la Dorohoi, şi la Medgidia.

La ultimele propuneri de pace venite din partea comunităţii internaţionale, liderul sîrbilor din Bosnia, Radovan Karadzici (cel pe care presa de extremă dreaptă de la noi - vezi colecţiile "România Mare" şi "Europa" - l-au portretizat ca pe un adevărat erou al luptei împotriva conspiraţiei occidentale şi iudeo-masonice) a reacţionat astfel: "S-ar putea să fim nevoiţi să rupem orice contacte viitoare cu ţările care au fost în favoarea măsurilor punitive împotriva noastră." Deci, eroul eliberator vrea să rupă orice relaţii cu SUA, Marea Britanie, Franţa, Germania. Chiar şi cu Rusia, sprijinitorul său tradiţional, care, în ultimul moment, a declarat (prin ministrul de externe Kozîrev) că va face toate eforturile pentru ca planul de pace să fie acceptat de sîrbii bosniaci. Aceasta pentru că toată lumea este de acord că o escaladare a conflictului ar însemna extinderea sa rapidă în ţările vecine.

Pînă şi Slobodan Miloşevici, ultimul dictator "de familie" din Balcani, şi-a avertizat aliaţii să înceteze rezistenţa la planurile occidentale. Avertismentul, exprimat într-un interviu apărut duminică în ziarul belgrădean "Politika", a fost precedat de cîteva declaraţii asemănătoare ale soţiei dlui Miloşevici, Mirjana Markovici, conducător al Ligii Comuniştilor din Iugoslavia. "Este nevoie de mai mult curaj şi de mai multă forţă morală pentru a accepta planul de pace decît pentru a-l respinge", a spus preşedintele Miloşevici, folosind limbajul romantic al literaturii cu partizani, la care pare să fie mai sensibil dl Karadzici.

Să ne amintim că România este vecină cu Iugoslavia şi - într-un fel - şi cu Federaţia Rusă. Relaţiile Bucureştilor cu cele două state nu sunt foarte clare pentru nimeni. Pentru Moscova, pericolul cel mai mare nu este neapărat o reacţie violentă din partea "partizanilor" lui Karadzici. Prezenţa NATO în Balcani ar însemna pierderea unei zone de influenţă pe care şi-a cîştigat-o aşa de greu, după ce, la 7 mai 1980, a dispărut singurul comunist pe care îl sprijineau puterile occidentale: Iosip Broz Tito.

La noi, pînă duminică seara, nici unul din amănuntele spuse mai sus nu a ajuns la urechile opiniei publice. Festivalul de la Mamaia era mult mai important. Ca să nu mai vorbim de agricultorii adunaţi sub egida partidului de guvernămînt.

"Din greşeală în greşeală/Spre victoria finală"

Săptămîna aceasta, dl Corneliu Coposu, preşedinte al Partidului Naţional Ţărănesc Creştin şi Democrat, s-ar putea să se întoarcă din Germania, pentru a participa la o reuniune "la vîrf" a Convenţiei Democratice. După ultimele furtuni care au tulburat opoziţia politică, furtuni care, deocamdată, par să aibă dimensiunea unui pahar cu apă ceva mai mare, prezenţa liderului ţărănist este mai mult decît necesară. Aceasta nu numai pentru a discuta cu dl Nicolae Manolescu, preşedinte al Partidului Alianţei Civice, despre răcirea bruscă a relaţiilor dintre cele două partide şi despre duşmănia pe faţă dintre PAC şi Alianţa Civică. Dl Coposu are de lămurit multe lucruri şi în propriul partid.

Nu se ştie, însă, dacă va discuta cu dl Dumitru Iuga, preşedintele Sindicatului Liber din Televiziune. Sfătuit sau nu, acesta a făcut o gafă monumentală, care poate afecta definitiv eficienţa acestui Sindicat, atîta cîtă există. După ce Miron Mitrea, lider al altui sindicat, a anunţat că va intra în politică, de partea PDSR, dl Iuga a făcut şi d-sa acelaşi lucru, dar de partea PNŢCD. Îşi exprima opinii **simetrice** cu ale dlui Mitrea, în plus spunînd că este atras de personalitatea dlui Coposu. Astfel, în polemica parlamentară ce va urma în toamnă, legată de ultimele alegeri din Televiziune, partidul majoritar va avea un argument forte (în viziunea lui), pe care l-a mai folosit de cîteva ori cu destul succes: "Televiziunea Română este politizată!" Ne putem aştepta la reacţiile partidelor care sprijină guvernul, ba chiar se pot anticipa şi formulările din cuvîntări. Acesta este al doilea erou consacrat de Piaţa Universităţii care, mai tîrziu decît dl Marian Munteanu, îşi începe o evoluţie favorizînd clar puterea.

La cîteva zile după acest eveniment, încă o propunere, la fel de periculoasă, venită din partea actualului lider al Alianţei Civice, Petre Mihai Băcanu, exprimată în ziarul pe care îl conduce: **retragerea definitivă a opoziţiei din Parlament.**

Preşedintele Alianţei Civice, PETRE MIHAI BĂCANU, despre ceea ce d-sa consideră a fi singura soluţie de rezolvare a crizei politice româneşti ● "România liberă", pag. 1, 1 august 1994

"Noii guvernanţi vechi nu se dezic de metodele comuniste. Abia acum au constatat că dl Emil Dima trebuie să se hotărască între preşedinţia FPS şi mandatul de senator. Şi Ceauşescu făcea la fel. Cînd nu mergea o rotiţă undeva, schimba mecanicul."

"Privatizarea nu va fi de masă, ci pentru vîrfurile puterii, vezi cazul Agricola Bacău". ● O privatizare de masă, dacă n-ar fi fost întreruptă de guvernul Văcăroiu, ar fi dus sigur la o creştere a nivelului de viaţă."

"În condiţiile în care noi nu avem un sistem parlamentar capabil să cenzureze abuzurile şi prostiile executivului, opoziţiei - chiar dacă va fi acuzată că şi-a nesocotit mandatul alegătorilor - nu-i mai rămîne decît o soluţie: retragerea din Parlament. Ca să nu fie părtaşă la legitimarea dezastrului ţării. Blocajul politic ar lua sfîrşit."

Deci, încetarea definitivă a oricăror discuţii cu adversarul politic. Întoarcerea la stilul de opoziţie al începutului de an 1990. Aceasta pentru că - evident - Revoluţia nu s-a terminat. Revoluţia continuă, pînă la victoria finală!

Festivalul vîrstei a treia

În timp ce, în Capitală, sub conducerea dlui Adrian Năstase, agricultura era dezbătută de oamenii politici ai PDSR, publicul era extrem de atent la Festivalul de la Mamaia, ajutat de aceeaşi televiziune binevoitoare. Dacă rezultatele sunt cele descrise de compozitorul Anton Şuteu, adică vecine cu mediocritatea, desfăşurarea festivalului a fost gîndită ca un spectacol care să placă în primul rînd unui anume tip de spectator, provenit din cîteva medii foarte bine definite, cu un anume tip de educaţie, cu preferinţe bine cunoscute.

Ba chiar avînd o vîrstă cuprinsă între anumite limite, bine determinate. Din nou (pentru a cîta oară?) cadrul sonor pe care ni-l oferă primul post de televiziune al ţării ne aminteşte de televiziunea moscovită a anilor '85-'89. De data aceasta, fără posibilitatea vreunei confuzii.

Să amintim în treacăt de piesele de tip "Cîntarea României", vorbind despre lupta pentru pace şi despre oamenii sărmani.

Din fericire, deocamdată, acestea au fost destul de puţine. În schimb, la finalul de duminică seara, la ora nouă şi jumătate, cînd o bună parte din televizoarele cetăţenilor scumpei noastre patrii sunt deschise, prezentatoarea a anunţat un recital cuprinzînd piese ale unor **mari** compozitori, pe versurile unor **mari** textieri, interpretate de o **mare** cîntăreaţă. Şi a apărut o vedetă a Festivalului. Ce-i drept, **o vedetă din 1967**: dna Pompilia Stoian. Care ne-a delectat, vreme de multe minute, cu următoarele piese, descrise drept capodopere, atît de prezentatoarea de la Mamaia, cît şi de cea de la Bucureşti "Prieten drag" (Radu Şerban), "Prima iubire" (Paul Urmuzescu), "Mama" (Aurel Giroveanu). Înainte de a continua cu două piese în limbi străine, dna Stoian, neacompaniată, a citat, cu o voce de cîntăreaţă de romanţe, un cîntec al formaţiei "Beatles", avînd, probabil, rol de manifest: "Yesterday", spune cîntecul. "I believe in yesterday".

Iar cîntăreţul citat în casetă şi-a început a doua piesă astfel: "Spui că sunt în felul meu,/O relicvă de muzeu".

Radu Eugeniu STAN

Parlamentarii între ei

Case şi „dialecte"

Deşi "plenul" parlamentului e în vacanţă, diverse şi perverse Comisii lucrează, mai pe faţă - mai pe şest, la tranşarea (cuţitul e sfînt) unor legi şi "licenţieri" de ambasadori. Astfel, după două zile de dezbateri ca la noi, în seara de 28 iulie, Comisia juridică a Camerei Deputaţilor a decis, cu 8 voturi pentru (6 de la PDSR, unul de la PRM şi unul de la PSM) şi 4 împotrivă (3 PNŢCD şi unul PD), adoptarea Legii de reglementare a statutului juridic al caselor trecute în proprietatea statului după 6 martie 1945, în varianta care a "trecut" la Senat, adică păstrînd art. 2 în forma: "Persoanele prevăzute la art. 1, foştii proprietari şi moştenitorii lor legali, beneficiază de restituire în natură prin redobîndirea dreptului de proprietate asupra doar a apartamentului în care locuiesc în calitate de chiriaşi, iar pentru celelalte apartamente primesc despăgubiri". Deputatul PNŢCD, Răzvan Dobrescu, a propus - **restitutio in integrum**, adică "persoanelor prevăzute la art. 1 să li se reconstituie dreptul de proprietate asupra tuturor imobilelor de care au fost deposedate", dar a fost respins cu vehemenţă de coaliţia guvernamentală. Totuşi, acum nu a fost decît stabilit principiul de restituire în viziunea Comisiei juridice, cea mai importantă, dar totuşi o Comisie, plenul urmînd să decidă în noua sesiune din toamnă.

Şi peste Prut, cum priveşti spre Nistru, "ai noştri" s-au împărţit în români şi moldoveni - başca ruşii, găgăuzii, transnistrenii, ucrainenii - Parlamentul de la Chişinău adoptînd o Constituţie pe care o parte din unguri şi-ar fi dorit-o în România, adică recunoscînd prin legea supremă caracterul federativ al ţării, statuînd două limbi - cel puţin - moldovenească şi rusa, oficiale şi vehiculîndu-se ideea că România reprezintă "un pericol pentru Republica Moldova". Parlamentarii opoziţiei româneşti şi democratice de la Chişinău au iniţiat o procedură de anulare a acestor prevederi, dar şansele lor sînt ca ale parlamentarilor CDR la Bucureşti, adică nule în faţa majorităţii anti-româneşti, în frunte cu însuşi preşedintele Snegur. În aceste condiţii, declaraţia Guvernului României e justă, dar tardivă. Se vorbeşte de o sesiune extraordinară a Parlamentului României, dar pare-se că nu putem trece dincolo de Forumul agricultorilor de "partid şi de stat".

Petru IONESCU

Politica de cadre

Convenţia Democratică nu ştie cînd şi cum se restructurează pentru că preşedintele PNŢCD Corneliu Coposu lipseşte din ţară. Despre starea sănătăţii acestuia şi despre ziua în care se va întoarce la Bucureşti circulă informaţii contradictorii. Preşedintele oficial al coaliţiei de opoziţie a revenit însă din turneul său balcanic. Dar, pe profesorul Emil Constantinescu nu l-au aşteptat prea mulţi dintre liderii partidelor politice parlamentare. Vara trece şi buimăcelile adversarilor puterii au tot mai puţine şanse să se risipească. "Grila de punctaj" transmisă de fruntaşul ţărănist din clinica germană în care se tratează i-a deranjat pînă şi pe admiratorii politicii promonarhiste. Receptarea mediatică a acţiunilor opoziţiei a ajuns şi ea la un fel de sfîrşit de epocă. Publicaţiile antiiliesciene au început să critice vehement neputinţele Convenţiei Democratice. De aici şi pînă la modificarea strategiei politice a conglomeratului direcţionat spre nicăieri de PNŢCD nu mai este decît un pas. El poate fi făcut în absenţa preşedintelui Coposu şi împotriva acestuia, sau cu o întîrziere riscantă şi cu salvarea aparenţelor la care cei aflaţi în ultima decadă a vieţii ţin mai mult decît la viitorul ţării. Există în opoziţie lideri pentru care o eventuală victorie absolută a stîngii ultranaţionaliste ar fi o satisfacţie în sine: lor le-ar rămîne "bucuria" de a-şi vedea confirmate "îngrijorările" şi de a-şi fi apărat pînă la capăt reputaţia de "simboluri morale". Pentru a putea însă participa la scrutinul următor fără să-şi fi acceptat dinainte eşecul, formaţiunile de dreapta sînt obligate să-şi schimbe întîi de toate politica de cadre. Pe cine să promoveze şi să înscrie pe listele de vot partidele care ne promit o alternativă? Pe cei cu dosar bun (adică anticomunişti cu patalama), pe cei obedienţi (adică plăcuţi vîrfurilor conducătoare cărora vîrsta şi "statutul" nu le dau voie să fie eficienţi), sau pe cei energici (dar neascultători) care pot concura de pe poziţii egale cu oamenii puterii? Pentru că acum doi ani a ales varianta greşită, Convenţia Democratică se află azi în cea mai vulnerabilă stare: şansele "rezervei sale de cadre" riscă să fie spulberate treptat prin succesivele schimbări de macaz ale politicii guvernamentale de cadre. Ca să ajungă la restructurarea ministerelor, debarasîndu-se în plină vară şi în toiul grevelor minereşti de o armată de funcţionari cu mentalităţi bugetare, partidul majoritar i-a oploşit o vreme pe toţi: şi pe cei leneşi, şi pe cei răuvoitori, şi pe adepţii terapiei de şoc, şi pe ideologii proprietăţii de stat. Acum, executivul nu mai are nevoie de 27,9% din oamenii săi. Disponibilizările se fac însă exact în perioada în care spre PDSR se îndreaptă cu paşi hotărîţi parlamentari din formaţiunile aliate trecute de văzul lumii în opoziţie şi parlamentari din formaţiunile adverse pentru care opoziţia de văzul lumii începe să devină obositoare. Pentru cei aflaţi la putere, o spectaculoasă abandonare a unor vechi criterii de promovare a cadrelor maschează, azi, ca şi ieri, o dezastruoasă politică economică. Nu mai contează dacă reforma se va şi face cît va dăinui cabinetul Văcăroiu, principalul e că s-au luat "măsuri împotriva celor care i se opuneau din interior". Am aflat, cu ocazia reducerii schemei de salarizare la 17 din totalul de 19 ministere, că ea n-a fost făcută din nevoia realizării unor economii la capitolul cheltuieli şi nici pe criterii politice. Executivul a decis că acţiunea e absolut necesară pentru... creşterea operativităţii aparatului administrativ. Posturile de secretari de stat sau de funcţionari publici sînt, aşadar, de aproape trei ori mai puţine decît au fost necesare pentru a-i mulţumi pe toţi liderii partidelor din coaliţia majoritară al căror vot trebuia "cumpărat", în sesiuna trecută, la toate nivelele. În schimb, funcţiile în PDSR au crescut încă o dată. Cine nu poate fi făcut vicepreşedinte sau membru în vreun comitet director, poate ajunge un diplomat ca atîţia alţii. La ambasade, ca şi în conducerile judeţene, e loc pentru toţi. Puterea are ce oferi şi tocmai de aceea îşi poate permite orice în materie de politică de cadre. Dacă ar avea ce promite, dacă s-ar fi pregătit cu adevărat să ajungă la putere, opoziţia s-ar afla acum într-o situaţie privilegiată, iar specialiştii oneşti şi politicienii versaţi ar accepta sau ar face propuneri. Pentru guvernanţi, preferabili sînt ministeriabilii fără personalitate şi activiştii care aşteaptă iniţiativele şefilor. Pentru Convenţia Democratică, îndepărtarea celor capabili şi puternici pe motiv că sînt insuportabili şi au prea multe idei e de-a dreptul fatală.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur...

Improbabila invazie

Nici Statele Unite, nici altcineva pe lumea asta nu are vreun interes în Haiti, această republică prezidenţială din Caraibe (francofonă, 80% catolică), cu trista reputaţie de a fi cel mai sărac stat dintr-o regiune în care nimeni nu e prea bogat. Un petec de pămînt unde răul învinge cu consecvenţă de decenii, dictaturile - familiale sau de clan - se succed fără a izbuti să schimbe altceva decît numele şefului de stat.

Alegerile din 1991, în care a ieşit victorios Jean Bertrand Aristide au oferit o rază de speranţă, dar preşedintele ales a fost rapid izgonit de junta militară de serviciu. Aristide s-a refugiat la marele vecin democrat, generalul Cédras şi-a consolidat situaţia pe calea terorii şi a asasinatelor, neezitînd să sfideze spectaculos gesturile prin care Statele Unite încercau să-i sprijine pe partizanii legitimităţii. Sancţiunile economice din ce în ce mai severe şi mai consecvente au sărăcit populaţia, i-au îmbogăţit pe speculanţi şi, pînă nu demult, n-au influenţat în nici un chip traiul susţinătorilor generalului Raoul Cédras. Haitienii luptă pentru democraţie şi se zbat pentru creşterea nivelului de trai, emigrînd în masă alături, în Statele Unite, unde, după cum toată lumea ştie, aceste obiective au fost atinse. Pe vremea preşedintelui Bush, ambarcaţiunile cu refugiaţi erau gonite de către paza de coastă, priveliştе televizată care a determinat indignarea retorică a candidatului Clinton. După cîştigarea alegerilor, politica lui faţă de refugiaţii haitieni a alternat permisivitatea cu măsurile dure, combinînd "imoralitatea" pe care i-o reproşa lui Bush, cu ineficienţa pe care i-o reproşează lui toate sondajele de opinie publică.

Cînd la mijlocul lunii trecute autorităţile de la Port-au-Prince i-au gonit pe cei o sută de observatori internaţionali în domeniul drepturilor omului, perspectiva invaziei, prin care forţe din exterior vor restabili ordinea de drept în Haiti, a devenit concretă. Consiliul de Securitate a dat o rezoluţie în acest sens, deşi cu o singură excepţie, statele latino-americane nu sînt de acord cu o intervenţie militară. În Statele Unite, canalele de televiziune filmează repetiţiile trupelor de desant şi pe paginile revistelor de mare tiraj se lăfăie planurile colorate ale invaziei: semne sigure că acţiunea nu prea e luată în serios. "După cîte pot să-mi dau seama nu avem nici un interes naţional în Haiti - afirmă un senator republican. Dacă motivul este imigraţia, atunci Statele Unite ar trebui să intre în Mexic, dacă motivul este democraţia - de ce nu ne ducem în Cuba?". Sprijinul popular este inexistent şi dacă acţiunea militară se va solda cu victime, indiferenţa va deveni ostilitate şi împotrivire. La întrebarea cîţi americani trebuie să moară pentru a-l înlocui pe generalul Cédras cu preşedintele Aristide, răspunsul este: nici unul. Chiar şi analiştii care examinează din perspectiva necesităţii eventualitatea invaziei, atrag atenţia asupra faptului că înlăturarea juntei nu prezintă nici o dificultate, armata e prost înarmată şi rău pregătită, administraţia nu funcţionează, populaţia, probabil, îi va primi pe infanteriştii americani cu bucurie. Greul vine după victorie. Aşa a fost şi în 1915, cînd preşedintele Woodrow Wilson a trimis trupe în Haiti după ce, într-o orgie de violenţă, fusese asasinat preşedintele de atunci. Armata a fost retrasă în 1934, de către preşedintele Roosevelt: în cei 19 ani, prezenţa militară americană n-a determinat vreo modificare semnificativă. De altfel, ca şi intervenţiile mai recente din Grenada şi Panama. Marea putere militară nu poate rezolva - în sensul dorit de ea - problemele din micile ţări mai apropiate sau mai îndepărtate. La Washington se vorbeşte mult despre acţiunea militară în speranţa că iminenţa pericolului va fi suficientă pentru descurajarea adversarului. De fapt, dimpotrivă, bătrînul preşedinte provizoriu din Haiti şi-a găsit rolul vieţii, declamînd fraze patetice despre rezistenţă, apărare, victorie. Ceea ce, dacă ţinem seama de experienţa lui Radovan Karadzici nu este nici ridicol, nici imposibil.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Cum sînt izolaţi vegetarienii

Cu cîtva timp în urmă, ministrul de stat Mircea Coşea anunţa declanşarea campaniei publicitare pe tema privatizării. Cotidianele centrale par să fi trecut însă de faza în care noul program al guvernului era principalul subiect de analiză şi de controversă. Accentele s-au mutat, cel puţin în ediţiile de început de august, de pe strategia economică a cabinetului Văcăroiu pe strategia politică a PDSR. Metodele, mijloacele şi efectele cu care formaţiunea de guvernămînt îşi întăreşte poziţiile lovindu-şi sub centură aliaţii de pînă mai ieri şi adversarii dintotdeauna constituie tema predilectă a editorialelor, interviurilor şi declaraţiilor din ziarele apărute pe 1 august. Sînt vizate, desigur, în primul relaţia cu Partidul Democrat Agrar, migrările şi demisiile prin care "preşedintele Victor Surdu riscă să rămînă fără partid", dar şi stratagema prin care liderul sindical Miron Mitrea face un prim pas pentru intrarea în PDSR. Forumul Naţional al Agricultorilor, în cadrul căruia "senatorul agrarian Victor Neagu a devenit al 14-lea vicepreşedinte al partidului de guvernămînt" şi demisia încă nevalorificată a altui vicepreşedinte PDAR stau, alături de ştirea înfiinţării Partidului Solidarităţii Sociale a lui Miron Mitrea, pe prima pagină a **Adevărul**-ui. **România liberă** se "bucură" şi ea de exodul parlamentarilor agrarieni, denunţînd, în editorialul semnat de Petre Mihai Băcanu, vechile noi instrumente de luptă politică ale "noilor guvernanţi vechi": "PDSR a început şi campania agricolă, organizînd o întîlnire a agricultorilor PDSR-işti. Vrea să-i împingă pe ţărani să facă politică. Asta le lipsea ţăranilor, acum. PDSR-ul vrea să-i mai păcălească o dată să refacă UJCAP şi UNCAP, toate sub o nouă găselniţă a Consiliului Consultativ al Agriculturii. Dacă o să existe un Consiliu Consultativ al Agriculturii, atunci Ministerul Agriculturii ce-o să mai facă?"

Răspunsul la întrebarea lui Petre Mihai Băcanu nu-i de găsit nici măcar în publicaţia guvernamentală **Vocea României**. Ea se mulţumeşte să ne explice, prin pana directorului Mircea Bunea, de ce au fost disponibilizaţi cei 21 de secretari de stat şi cele 2429 de persoane din 17 ministere restructurate. Simplu: "stăteau degeaba" şi "erau în plus". Explicaţia e valabilă doar în primele paragrafe ale articolului de fond, pentru că la sfîrşitul lui ni se spune că ei făceau totuşi cîte ceva: nu serveau politica guvernului dar "apăsau cu piciorul pe frînă" zădărnicind munca celorlalţi. Cît despre Forumul Agricultorilor, **Vocea României** crede că el "prefigurează strategia globală a unui sector esenţial al economiei româneşti". **Evenimentul zilei** vede, în schimb, în înfiinţarea FNA, doar o tactică politică prin care "PDSR, împreună cu liderii săi, se îngraşă văzînd cu ochii". Contribuie la creşterea în greutate a celor aflaţi la putere, după părerea lui Ion Cristoiu, pornirile fripturiste ale agrarienilor, dar şi disponibilitatea spre compromis a liderilor sindicali: "Forumul Naţional al Agricultorilor oferă, tuturor celor interesaţi, posibilitatea de a-şi păstra posturile călduţe din Ministerul Agriculturii" iar la Voineasa, prin apariţia unui partid, "Miron Mitrea şi-a pregătit intrarea în PDSR". Mişcările organizatorice prin care "formaţiunea majoritară a înghiţit o parte din PDAR, o bucăţică de PD şi un oscior din Convenţia Democratică", nu scapă nici unei publicaţii centrale. **Ora** îşi exprimă "compasiunea pentru PDAR", pe care Nicolae Cristache îl consideră trecut (deja) "în categoria personajelor". Acelaşi ziar scrie că "prin transformarea lui Miron Mitrea din lider sindical în şef de partid pentru a fi apoi, prin fuziune, promovat vicepreşedinte PDSR, partidul majoritar a deschis ofensiva strîngerii stîngii în jurul său". **Curierul Naţional** informează şi el despre "suferinţele Partidului Democrat Agrar", lovit deopotrivă de "replica PDSR" şi de "valul demisiilor" completat cu precipitate "hotărîri de fuziune la nivel judeţean". Pentru a fi judecate în acelaşi context, sînt puse alături convulsiile din Partidul Democrat, în urma cărora această formaţiune pierde o serie de membri în favoarea PDSR. **Cronica română** ne anunţă şi ea că **PDSR riscă şi cîştigă**, şi că **DI Victor Surdu rămîne fără partid**. Prezentă la Forumul naţional al Agricultorilor, Violeta Teodorescu reţine afirmaţia vicepreşedintelui executiv Năstase - "problemele agriculturii nu reprezintă apanajul unui singur partid" - transformînd-o în titlu de articol. Ziarul **Cotidianul** a avut şi el un trimis la Forum. Acesta a văzut în sală "ţărani în costum, cu cravată şi cu ochelari, care-şi notau atent tot ceea ce citeau vorbitorii şi doar pe ici pe colo mai făcea notă discordantă cîte unul în itări şi suman (negru), relicve ale trecutului de tristă amintire". De la aceeaşi acţiune politică a PDSR, **Tineretul liber** reţine faptul că invitaţii la Forumul Agricultorilor "moţăiau făcîndu-şi vînt cu pliantele". Cotidianul **Azi** constată că "partidul de guvernămînt se pricopseşte cu noi fripturişti" şi răsuflă uşurat la vestea că "Traian Băsescu nu a furat". Curtea de Conturi l-a găsit nevinovat şi, ca atare, fostul ministru al transporturilor în guvernul Roman a preluat conducerea organizaţiei PD la nivelul municipiului Bucureşti, înlocuindu-l pe Cazimir Ionescu. Şi **Jurnalul naţional** inventariază demisiile din PDAR, promovările din PD şi posturile nou create la PDSR. Concluzia - "PDSR începe să devină partid".

Dincolo de molima migrărilor şi de tactica dislocării pe care mizează formaţiunea majoritară, ziarele centrale găsesc spaţiu, la început de lună şi de săptămînă, şi pentru alte două evenimente: dialogul de la Gyula dintre miniştrii apărării român şi maghiar şi ilegala demitere a directorului teatrului Odeon, Alexandru Dabija. Cultura e însă depăşită în importanţă de agricultură, iar relaţiile cu ungurii trec pe planul doi din pricina relaţiilor dintre PDSR şi Victor Surdu. Morala sare în ochi: dacă eşti patriot îţi place friptura şi lupţi pentru ea chiar şi cînd sînt 38 de grade peste zero! **(E. Ş.)**

Cîh, pfui, kitsch

O dragoste mare face cît o boală mare. Iubesc kitschul de cînd eram copil mic. Cînd ajungeam la Buşteni şi vedeam pălăriuţele şi poşetele de iască, mingile cu gumilastic, casetuţele cioplite de Covasna, puii şi urşii de jenilie sprijiniţi de un con, ciupercuţele cu loc de fotografie, pur şi simplu căpiam. Dacă mergeam la Constanţa, mă scoteau din minţi condurii împodobiţi cu scoici, bărcuţele, ancorele şi melcişorii, de fapt toate tarabele de suveniruri, cu femeile care vindeau cu tot. După puterile ei, mama îmi cumpăra şi eram fericită. Nu-mi dădea voie să le aşez frumos prin casă. Nimic nu-i perfect! Cu trecerea timpului, obiectul dragostei mele s-a diversificat. Am consumat cu fervoare cusăturile de bucătărie cu înscrisuri din care pot să recit şi sculată din somn: "Cocoşelul fierbe-n oală, bărbăţelul doarme-n poală"; "Este bine şi nu rău, să ai copii în jurul tău"; "Sirenuşa mărilor, în apă trăieşte, cu peşte nu se hrăneşte". Mă uit cum se schimbă lumea, cusăturile au dispărut. Recent am cumpărat patru bucăţi cu douăzeci de mii. Sînt nebună. Şi povestind unei fete despre ele şi despre acest gen de literatură, ea mi-a spus că ştie una nouă şi mi-a zis: "Bărbăţelul meu cel drag, toarnă ciorbă-n esofag". Hopa! Aşa ceva nu cred că a fost cusut vreodată. Este creaţia unei persoane care coase puţin. Dacă ar fi cusut mai mult ar fi ştiut cît de plicticos este să coşi litere. Cînd cineva o face, este pentru că socoteşte vorbele, fie foarte frumoase, fie foarte adînci. Ce să mai spun? Am adunat de pe unde am putut statuete de ipsos vopsite cu duco; am şi acum în mijlocul salonului un grup statuar cu balerine roşii, albastre şi verzui. Mi-am petrecut multă vreme uitîndu-mă la mirese şi la naşe din fotografii. Am privit halucinată cîntăreţi şi dansatori populari la televizor, m-am uitat la ei pînă cînd m-am decis să fac din spectacolul lor grotesc o teză de doctorat.

La un moment dat m-am apucat să scriu un articol despre kitsch cu o prietenă. Ca să ne amorsăm i-am propus să facem o vizită imaginară în casa unei ţoape. Prietena mea fiind fată fină, eu ghidam. Uite, i-am zis, aici este vestibulul, cuierul de plastic matlasat cu bumbi-capete-de-leu imitaţie de aramă. Te-ai uitat la rama care înconjoară uşa pe dinafară, la cum este scris numele gazdei şi la vizor? Frumos, lucios. Hai, în salon! Aici este vitrina cu pahare, balerine, beţivi, lebede, sticle goale de băuturi străine, spreiuri şi pachete de ţigări - eram în 1985, cînd se mai purtau ambalajele - biblioteca plină de şerveţele brodate de artizanat, pe recamier pernuţa de goblen cu cap de căprioară şi, alături, păpuşa blondă, tablourile, nu scăpa tablourile, chiar dacă nu sînt cu ţigănci, garoafele croşetate de la uşile dulapului, scrumiera mînuţă albă de porţelan, uite pe uşa de la baie pe băieţelul de plastic care face pipi, în dormitor... Nu am apucat să terminăm turul propus, pentru că, la un moment dat, prietena mea a spus, hai, să ieşim de aici!

Oamenii care nu iubesc kitschul sînt de două feluri: cei cu gust nesigur care se tem să nu fie păcăliţi şi cei care au primit prin educaţie un gust ales şi în confruntarea cu kitschul cedează pur şi simplu nervos. Dragostea de kitsch apare la omul cu gust prost şi la cel care are gust să se joace cu gustul lovind în convenţii ca într-o minge de box. Despre cei care iubesc kitschul din snobism nu spun o vorbă. Cel mai vehement duşman al kitschului este ţoapa deştoapită care a învăţat că aia şi aia şi aia sînt kitsch şi dă bine să te lepezi de el. Neşansa acestui personaj, pe cît de strident, pe atît de fragil, este că generaţiile de Kitsch se succed foarte repede. Cînd crezi că ai învăţat de ce trebuie să te lepezi, cazi în altă plasă. Ţoape să fie, că kitsch, ca la banu Ghica. Şi vine întrebarea, ţoapa însăşi să fie un om kitsch, aşa cum s-a scris? Personal, eu nu cred în povestea cu omul kitsch, omul este o structură prea complexă. Recent, cineva spunea că episoade kitsch pot să apară în viaţa oricui. Întrebarea este, cîte?

Ce mă intrigă la kitsch este că a ajuns o pălărie sub care se îndeasă prea multe. Kitschul nu poate fi echivalat cu urîtul, cum fac mulţi, kitschul este kitsch. Bine, dar ce este kitschul? Personal, îmi bat capul de vreo zece ani fără să pot să înţeleg. Am citit cît am putut, m-am gîndit cît am putut, uneori mi se pare că înţeleg, alteori mă simt iar în ceaţă. Oricum, ultima mea părere este că în jurul kitschului se face o zarvă mai mare decît este cazul. Termenul a fost atestat în Germania, în 1860, şi poate fi derivat, se pare, de la verbul **a bazarda**. Conotaţia la marfă ieftină şi proastă este clară. Vă puteţi închipui mirarea şi dispreţul neamţului care se confruntă, pentru prima oară, cu lucrul făcut cu neglijenţă, fuşărit. Cîh, pfui, kitsch! De o sută de ani şi ceva, savanţii şi artiştii se silesc să invente un sens pentru kitsch, să-l extindă din registrul vizualului spre alte arte, spre etic. Rezultatele de pînă acum sînt modeste. Multă confuzie.

Din nenumăratele lucruri care s-au spus, demnă de luat în seamă mi se pare afirmaţia că el se naşte din aspiraţia pentru FRUMUŞEL. Şi frumuşelul este o mare pacoste. Greşeşti dacă crezi că ar fi o treaptă în drumul spre frumos. În staţia Frumuşel, cine ajunge este tras pe linie moartă. Şi stă acolo la căldicel, consumă ceai de muşeţel şi se ţine de degeţel cu alţii ca el.

P.S. Uneori mi se pare indecent să scrii articolaşe şăgalnice, cînd sînt atîtea lucruri grave de spus. Cineva îmi spunea, dacă tot scrii despre kitsch, profită şi pomeneşte-i pe Funar, Dumitraşcu şi cîţi ca ei. Am examinat cazurile şi am ajuns la concluzia că personajele nu au comun nimic cu kitschul. Nu reuşesc să văd în ei nimic frumuşel. Repet, nu tot ce este urît, rău, vulgar, mizerabil este şi kitsch. Ar fi păcat să se creeze confuzii.

Irina NICOLAU

Prost gust prin nepotrivire

Bun gust? Rău gust? Frumoasele adipoase, asemeni aluatului de cozonac din vremea lui Rubens, ar rămîne astăzi nemăritate, după cum elegantele anilor '20, cu gura transformată într-o inimioară roşie, ar stîrni pînă şi hazul răcanilor cu vocaţie erotico-estetică puţin selectivă. Ce trecere ar mai avea acuma o felicitare cu un buchet de flori în relief, o rîndunică cu o inimioară în cioc, o Lună pe cer şi un puternic iz de "odicolon"? Evident, nici una, pentru că ne-am obişnuit să judecăm cu ochii zilei de azi fără a face un salt în timp, în trecut.

Sunt, fără îndoială, diferite modalităţi de a aborda - şi analiza - prostul gust, fenomen exacerbat în epocile de răsturnări sociale, de ascensiuni false de la o clasă socială la alta, de îmbogăţiri rapide etc. Ne vom limita la prezentarea cîtorva exemple pescuite la întîmplare din jurul nostru şi pe care le-am grupa în categoria "Prost gust prin nepotrivire".

La nici o sută de kilometri de Bucureşti, pe o şosea obişnuită, cu oameni şi case de ţară obişnuite, unele mai frumoase, altele mai puţin, sunt luat prin surprindere de un spectacol aproape ireal. Uimit, primul gînd a fost către Sergiu Nicolaescu, dar negăsind pe acolo nici ilegalişti vajnici, nici daci, nici odioşi exploatatori, am eliminat ipoteza unui decor de film, după cum o eliminasem şi pe aceea a unui Disneyland românesc, lipsind tradiţionalii bouri şi urmaşii lor contemporani. În realitate, în inima unui sat, un om cu bani din belşug, cîştigaţi cine ştie cum, prin consens sau implementare, şi-a construit o casă cu turnuleţe. Ciudată, nimic de spus, dar dacă şi-ar fi ridicat-o la Sinaia ar fi fost un fel de Pelişor, mic şi destul de ridicol, dar nu singurul. Vecinul, mai fudul, şi-a durat şi el o casă cu încă mai multe turnuleţe, altul cu încă mai multe şi etaj, şi altul, şi altul... În sfîrşit, în sat a răsărit o pădure de turnuleţe zglobii, lucitoare, inutile şi ridicole în raport cu restul satului şi cu întunecimea proprietarilor.

Desigur că, atunci cînd se duc la piaţă, proprietăresele acestor ciudăţenii îmbracă rochii de lamé şi-şi pun, cu eforturi, tocuri înalte. În fond cine mai vede călcîiul gras şi crăpat, dacă unghiile sunt date cu ojă? Ba se vede încă mai al dracului! Nepotrivire!

La biserică, foste demult fecioare, după ce în sfîrşit au trecut şi pe la Dom' primar, se îmbracă în rochie de mireasă. Braţele goale, silueta în transparenţă, sînii abia adăpostiţi, un fel de mireasă publică. Domnişoară, (dacă mai e cazul!) nu confundaţi balul de la Căminul Cultural cu Biserica; sunt două lucruri foarte deosebite! E ca şi cum un absolvent de la Academia Ştefan Gheorghiu s-ar transfera la Academia Română. Rochia-i rochie, titlu-i titlu, dar nepotriveala-i de prost gust.

Ce este mai instabil, mai curgător ca apa? Ce-am zice să vedem un specialist în ape, deci în mişcare, trecînd brusc la stat. Tot aia, prin nepotrivire.

Pe cînd unii dădeau şi alţii primeau, aceştia din urmă au dat de bani. O singură casă, o singură maşină, o singură nevastă şi servitoare, nu devize, nu acţiuni. Atunci ce? Tablouri, pictori cunoscuţi, de preferinţă lucrări reproduse în cărţi, deci mai sigure. Cînd pereţii s-au umplut, domnul a devenit "colecţionar". Iarăşi o nepotrivire. Ia uitaţi-vă la covorul de pe jos (cel ce se uzează), la paharul din care bea apă, la tacîmurile cu care mănîncă, la suficienţa mitocănească evaluată prin numărul de Grigoreşti sau Pallazi ce se plictisesc atîrnaţi pe pereţi. Oricum aici nu se potrivesc. Să-l numeşti colecţionar? Ar fi un gest de prost gust din partea ta.

Aruncăm cu uşurinţă această sintagmă, fără să ţinem seama că, uneori, o atribuim doar din nepotrivirea noastră cu ceilalţi, lucru normal. Este prost gust să asculte cineva muzică populară gen operetă, cu soliste fardate şi frizate, să se uite doar la emisiunile de sport ("Hagi - Preşedinte!"), să-i placă Bălaşa sau să citească părerile despre fostul (?) regim ale lui Dumitru Popescu? Nu, dacă mintea nu-l duce mai departe. Prostul gust este de partea idolilor, căci admiratorii nu pot şi nu înţeleg mai mult. În definitiv şi prostul-gust ţine de zona mare, largă a culturii, ceea ce înseamnă că, pentru a-l descoperi, nu trebuie să ne adresăm în altă parte decît ministrului, însă sus de tot.

Radu IONESCU

La Cluj, sub a statuilor splendoare

"Statuile nu rîd niciodată" se intitula un roman în vogă în anii cincizeci. Uneori, însă, ele îi fac să rîdă pe cei care le privesc. Trecînd pe lîngă statuile din faţa Universităţii bucureştene, unii se opresc rîzînd complice atunci cînd hazardul perspectivei le dezvăluie o altă imagine, vag lubrică, a lui Eliade Rădulescu. La Cluj, nimeni nu rîde cînd întîlneşte statuia lui Avram Iancu. Feţele devin grave, privirile coborîte evită grotescul monument care desfigurează piaţa, întrerupînd dialogul arhitectural dintre Catedrala Ortodoxă şi Teatrul Naţional. Ideea de a cocoţa un personaj pe o coloană, transformîndu-l într-un soi de stîlpnic este, în sine, de o ingenuă grandilocvenţă, de regăsit la monumentul lui Nelson din Trafalgar Square, la coloana din Piaţa Vendôme sau la Columna lui Traian. Modelele ilustre ale ctitoriei funariene se salvează însă prin înălţimea care, estompînd personajele, pune în valoare excelenţa postamentelor. În cazul de faţă, cel mai iubit fiu al Ardealului (alături de Petru Groza, hélas!) priveşte descumpănit în jos la tulnicăresele stilizate, braţele i se desfac într-un efort stîngaci de regăsire a echilibrului, sabia îi atîrnă inutilă, pare un erou de Grand Guignol, Pinocchio sau, cum îi spune lumea aici, Ţăndărică. Porecla exprimă efectul comic, privitorii însă nu rîd, fiind loviţi atît în dragostea lor pentru oraş, cît şi în aceea pentru nefericitul tribun.

Poate că acesta este riscul antropomorfismului, al confruntării imaginii ideale cu întruchiparea, e greu să ai bun gust cînd vrei să fii modern fără să distrugi modelul prin stilizare. E mult mai uşor să apelezi la asepticul nonfigurativ, garanţie împotriva derapajelor kitsch.

La cîţiva paşi de Avram Iancu, în piaţa pe care clujenii se încăpăţînează s-o numească "a Libertăţii", monumentul memorandiştilor, un cadru înalt, dreptunghiular, prevăzut cu un clopot, poartă un M stilizat după modelul firmei McDonald. Lipsa de inventivitate formală, sărăcia concepţiei contrastînd cu propensiunea pentru grandios îi fac pe cei mai mulţi să regrete blînda Lupoaică aflată înainte pe acest loc, acum exilată în Lapidariul Muzeului de Istorie. Nonfigurativul prezintă riscul ambiguităţii: în faţa lui, privitorul reconstituie "pattern-uri" care pot compromite respectabilitatea simbolului. Aşa cum Coloana lui Brâncuşi a fost identificată cu o anumită parte din trupul primului ministru al vremii, Tătărăscu, monumentul semeţ din Cluj este asimilat, în percepţia vizuală a comunităţii, unei ghilotine.

Tocmai această deriziune, pe care kitsch-ul o poate împărtăşi cu opera de autentică valoare, este ultima şansă a prostului gust. Respingerea este singura trăsătură de unire dintre sculpturile lui Arman şi statuile lui Funar, dintre Turnul Eiffel şi Turnul Montparnasse, dintre Centrul Pompidou din Beaubourg şi Casa Parlamentului din Bucureşti. Refuzul (temporar) datorat dificultăţilor de receptare este voit confundat cu cel opus pretenţiilor fără acoperire, prostul gust dobîndind astfel o dubioasă legitimitate.

Ştiu că lupta noastră este oricum zadarnică. Kitsch-ul respins intratabil azi poate fi mîine privit cu nostalgică tandreţe, el, martorul altor vremuri, încărcat de sentimente şi de trăiri. Tinerii care se sărută azi sub a statuilor splendoare le vor privi mîine cu o neîngăduită şi de neiertat duioşie.

Adrian MIHALACHE

Elogiul snobismului

Cîte nu se spun pe seama snobismului! Nu există conştiinţă **bien-pensante** care, într-un moment al existenţei sale, să nu fi rupt cîteva săgeţi contra acestui păcat (venial sau mortal?). Nu există spirit conformist care să nu-şi facă o datorie de onoare din a condamna snobismul, adică opţiunea deschisă pentru elitism şi bizarerie. De la Horaţiu, Boileau şi pînă la activiştii de partid, vocaţia clasicizantă şi conformistă şi-a făcut din lupta anti-snobism preocupare esenţială. De cînd există "directive" în materie culturală, autoritatea are un duşman declarat, căruia i s-au găsit şi nume programat ridicole (**bas-bleu**) sau termeni cu etimologie orientată (**sine nobilitate**).

Să mai spunem că toate dictaturile moderne detestă din instinct snobismul? În Uniunea Sovietică a lui Lenin şi Stalin, în Germania lui Hitler ori în România lui Ceauşescu, snobismul nu era doar o boală socio-culturală, ci o boală politică; snobul nu mai stîrnea doar rîsul clarvăzătorilor, ci şi furia cenzorului: pînă la situaţia de "duşman al poporului" nu mai era decît un pas.

Cît de periculos este snobismul? Bineînţeles că, în realitate, lucrurile nu stau nici pe departe aşa cum îi place conformistului să creadă. Ce este snobismul? Snobismul este premergătorul bunului gust şi nimic mai mult. Înainte de a ajunge la bunul gust desăvîrşit şi asimilat, probabil că trebuie să fii snob; este remediul practic contra vulgarităţii şi contra ideilor stereotipe. Există, fără îndoială, oameni care rămîn doar la stadiul intermediar şi nu-l mai ating pe cel al bunului gust desăvîrşit; aceasta nu ne îndreptăţeşte în nici un fel să condamnăm supremul fruct al civilizaţiei. De ce să dispreţuim, la urma urmei, ceva la care puţini oameni au acces? Numai pentru elitismul pe care-l presupune? Laturile comice ale snobismului trebuie observate cu detaşare, dar nu dramatizate. Înainte ca societatea românească, de exemplu, să ajungă la europenizarea profundă din a doua jumătate a secolului trecut, faza existenţei Coanei Chiriţa a fost una obligatorie. Nu poţi ajunge dintr-un salt în "imperiul libertăţii" interioare.

Condamnarea peremptorie a snobismului se datorează de multe ori accepţiunii incerte atribuite termenului. În toate culturile contemporane, întîlneşti indivizi ahtiaţi după ultima noutate, robi ai ultimei lecturi, frămîntaţi de pasiune pur jurnalistică pentru ultimul eveniment. Cum? N-ai citit cartea lui X? N-ai văzut piesa lui Y? Trebuie s-o faci numaidecît, altfel nu poţi spune că eşti un om cultivat. Goana perpetuă după ultima noutate, pornirea de a te extazia în faţa unei cărţi ori a unui autor doar pentru că sînt cunoscuţi deocamdată de foarte puţini nu are nimic a face cu snobismul autentic. El trăieşte din valori istorice, descoperă cît de mult ne pot spune astăzi un autor uitat din secolul al XIX-lea ori un compozitor din cel de al XVIII-lea. Snobul autentic aspiră la diacronie şi nu are relaţii privilegiate cu actualitatea. Pentru el, întreaga istorie a culturii rămîne veşnic actuală şi contemporană.

> Adio şapcă de liceu
> Şi număr de la mînă
> De-acum o fustă cu pliseu
> Şi o verighetă-n mînă.
>
> (versuri de oracol din 1959, Liceul Sf. Iosif)

Însuşi faptul că toate formele de obtuzitate spirituală şi de teroare ideologică au urît snobismul ar trebui să ne dea de gîndit: ele au simţit instinctiv că acesta este egal cu libertatea. Unanimitatea gustului şi recunoaşterea cu majoritate strivitoare a valorilor reprezintă primul pas spre dictatură: ea începe în spirit şi continuă în viaţa socială. Or, snobismul apără tocmai importanţa diferenţei şi pune în gardă contra aşa-ziselor adevăruri universale. O lume fără snobi, o lume compusă doar din conformişti şi ghidată de reguli ar fi nu doar plictisitoare, ci şi nocivă, în înalt grad. Snobismul denumeşte, pînă la capăt, aspiraţia de a te distinge de ceilalţi.

Născut din pornirea intimă a inteligenţei umane spre paradox, snobismul poate vieţui doar pe terenul ales şi greu accesibil al paradoxului. Ce este paradoxul? Îmi permit o definiţie simplă: paradoxul este un loc comun de peste zece, douăzeci ori treizeci de ani. Înainte de a deveni adevăr de bază, orice adevăr de bază a început prin a fi paradox. Relaţia dintre snobism şi bunul gust copiază exact, pînă la detaliu, pe cea dintre paradox şi locul comun.

Înainte de a deveni probă de bun gust, înainte de a se clasiciza, o opinie culturală trece prin faza obligatorie a snobismului.

De snobism nu trebuie să te fereşti, dimpotrivă: nu e nici o ruşine să fii snob. Totul e să nu rămîi viaţa întreagă doar la acest stadiu al evoluţiei interioare.

Mihai ZAMFIR

Platon colţ cu Călăraşi

Pe cînd populaţia trece de la sat la oraş în căutarea unei industrializări pripite, care să-i încalţe a doua generaţie, Primăria Capitalei o aşteaptă cu străzile gata botezate. În "Ghidul străzilor", scos cu ajutorul Consiliului popular din 1982, dar încă actual, descoperim gustul oficializării căreia îi scapă defulări în plină stradă a zorzonului optimist, deci nelalocul lui. Să dai unei intrări din zona Călăraşi numele filosofului Platon şi Invalidului Suliga o stradă, înseamnă să impui direct în subconştient criterii false. Enumerînd nume de capitale, de viteji ai neamului, nu poţi să nu auzi pe fundal tropotele unor exotisme: Cămilei, Ciclopului, Gazelei, Panterei. Aşa se induce ideea că ar fi existat asemenea vieţuitoare pe aceste plaiuri, ce se dezvoltă într-o ambianţă stereotip poetică: Adierii, Amurgului, Brumei, Luceafărului. Periplul oricui nu poate fi scutit de străzi auto-caracterizate: Dreaptă, Frumoasă, Galeş, Graţioasă, Înclinată. Dar nici de descărcări energetic-revoluţionare, precum Abnegaţiei, Intrarea Acţiunii, Binelui, Biruinţei, Intrarea Calităţii. Greu să potriveşti trompeta unor asemenea cuvinte cu datoria de serviciu a funcţionarului de la Primărie! De aceea se strecoară într-un moment de zăbavă: Vidului, Eternităţii. Cum locuitorul nu poate să scape din realitatea imediată, i se spune direct: Acceleratului, Bălăria, Băltiţa, Casmalei şi Cablului. Cu zgîrcenie i se oferă totuşi o perspectivă: Intrarea Carnavalului; aceasta te hotărăşte să intri definitiv în Teoria Literaturii: Fabulei, Fragmentului, Intrarea Metaforei, Elegiei, Anecdotei...

Numele de străzi în Bucureşti sugerează reducţia tipică a noţiunii, a exemplarităţii la zece metri sau un kilometru de rememorare şi falsă instruire a muritorilor. Obstinaţie şi ostentaţie. Fals gust.

Eugen ISTODOR

Gustul public fără frontiere

Gustul public nu este o noţiune abstractă. El este teribil de concret, măcar o dată pe lună, în Televiziune, cel puţin. Cu această frecvenţă apare prin birouri, celebrul, pentru noi, "Barometru al vizionării şi aprecierii TV". Reprezentativ la nivel naţional, Barometrul încearcă să amintească mai-marilor sau mai-micilor angajaţi ai TVR care sînt doleanţele telespectatorilor, cum sînt apreciate programele, mai pe scurt, cum mai evoluează gustul public.

Rezultatele sînt normal de spectaculoase, ele dovedind mai întotdeauna că gustul public este, în dimensiunile sale de bază, universal, fără frontiere. Astfel, cu doar cîteva excepţii, telespectatorul român (de tranziţie, în criză morală, frustrat de incultura comunistă, angoasat de grija zilei de mîine, năpădit de neocomunişti, manipulat de tot soiul de securişti, evrei, unguri şi masoni etc. etc.) are aceleaşi nevoi TV cu telespectatorul american (civilizat, de piaţă, ferice şi cu veche tradiţie democratică etc., etc.).

Atît multele puncte similare cît şi cele cîteva diferite, se pot constata din programele comune, adică din achiziţii, filme de lung-metraj şi seriale de ficţiune. Pentru producţiile proprii se pot avansa apoi judecăţi de valoare, extrapolînd concluziile trase în cazul achiziţiilor.

Serialele argumentează cel mai spectaculos. "Dallas"-ul de-abia încheiat a realizat recordurile absolute de audienţă, fiind vizionat mereu de peste 80 la sută din telespectatori. Acelaşi succes în Statele Unite, în Franţa, în Germania, în toată Europa, fie ea prosper Occidentală, fie Orientală şi în criză. Eşec în Japonia. Ţinta de public pentru "Dallas" este familia strînsă în plen în faţa micului ecran, la ora cinei.

Apare apoi şi "Beverly Hills". Imensa popularitate a unor personaje care încep să dea tonul în modă, coafură, look. Gigi din Lehliu are acum aceleaşi gusturi cu Jimmy de 18 ani din Dakota. Nici măcar nu e prea rău. Propaganda pentru "american way of life", "family values" sau "no drugs, be clean" face ravagii în rîndul adolescenţilor, de la Seattle la Agigea. În fond ea se poate chema şi educaţie. Cam aceeaşi poveste, cu "Salvaţi de clopoţel". Ţinta de audienţă: mediu urban, vîrsta 15-25 de ani, studii medii.

Pe alte coordonate, "Full House" şi, mai recent, "Mancuso". Prima este un Sit-Com (comedie de situaţie, în jargon profesional), cealaltă o superbă pledoarie despre separarea puterilor în stat. Comedioarele de gen "Full House" (există o adevărată industrie, cu sute de titluri, anual) răspund nevoii de divertisment la sfîrşitul unei zile grele de lucru. La noi se consideră că nu ziua, ci săptămîna a fost grea, astfel încît este programată numai duminica.

În rest, nevoia de deconectare este universală, astfel încît, tranzitabilii-spre-democraţie reacţionează ca şi democraţii-de-piaţă.

"Mancuso" are şi la noi cote de audienţă similare celor din străinătate. Aceasta poate genera o întrebare: de ce vrea americanul să mai afle ce e nou cu drepturile individului tot atît de mult ca şi românul, ungurul sau bulgarul? Pentru domnul Popescu este posibil ca First Amendment sau Civil Rights să fie o noutate, dar pentru mister Johnson nu ar trebui să fie o enigmă. Poate că acesta din urmă simte doar nevoia unei perpetue reconfirmări a faptului că societatea pentru al cărei bun mers plăteşte impozite grele, merge într-adevăr bine.

Există o excepţie la capitolul seriale: "Twin Peaks", cu audienţă foarte bună în Europa dar care a trecut aproape neobservat pe piaţa americană. Motivele par evidente. Unghiurile de filmare originale, muzica mai puţin obişnuită precum şi montajul neconvenţional constituiau un alt limbaj decît cel cu care era obişnuit, de decenii, consumatorul american. Dacă la acest limbaj nonconformist se adaugă şi story-ul ciudat, îl ameţim total pe domnul Johnson, care va refuza un produs pe care nu îl poate înţelege.

Acesta ar fi clasamentul programelor universale, din care se pot trage concluzii despre trăsături comune cu ale celorlalţi consumatori de media din lume. Analizînd asemănările dar şi (sau mai ales) deosebirile, putem extrapola spre domeniul programelor de producţie proprie. Satisfacerea gustului public este o problemă de viaţă şi de moarte pentru o televiziune care acţionează într-un mediu concurenţial. Aceasta reprezintă lecţia pe care puţini realizatori TV au înţeles-o, între ei aflîndu-se, (că vă place sau nu) Marina Almăşan, cu al său "Ceai de la Ora 5".

Este un exemplu tipic de show TV care a cîştigat o enormă audienţă (70-80%) pentru că a fost sensibil la gustul public, mulîndu-se după el. Creaţii similare puteţi urmări la TV5 sau ABC. Amestecul de divertisment muzical, umor de mai bună sau mai proastă calitate, politică de cafenea şi concursuri trăznite dă reţeta pentru satisfacerea gustului public mediu, pe orice meridian. Din aceeaşi zonă, a succesului garantat, vin şi concursurile gen Robingo sau Roata Norocului, acestea avînd pretenţia de a fi şi educative, nu numai distractive.

Dacă în domeniul satisfacerii gustului public în materie de divertisment sau film, TVR stă relativ bine, nu acelaşi lucru se poate spune despre grupa emisiunilor pe teme politice sau economice,

unde lecţia show-urilor nu pare a fi încă învăţată. Motivele sînt diverse, mergînd de la înţepenirea în limbajul şi formatul TVR al anilor de glorie '70 şi refuzul evoluţiei spre ceea ce s-ar putea chema televiziune a anilor '90, pînă la, chipurile, refuzul publicului românesc în faţa unei asemenea încercări de evoluţie. De nenumărate ori am auzit, atunci cînd lucram la Actualităţi şi ceream reportaje în loc de comunicate, fraza: "acum nu e momentul, românii nu înghit reportaje ca la CNN sau BBC, ei trebuie luaţi mai uşor, ca înainte".

Invocarea gustului public în cazul ştirilor sau comentariilor maschează, sub argumente profesionale, atît incapacitatea unor reporteri de a face televiziune modernă, cît şi, în unele cazuri, mentalitatea conform căreia "comunicatul e tabu, el trebuie dat".

Din păcate, gustul public românesc începe să fie copios pervertit de "imperialişti" cu ale lor CNN, BBC, ZDF sau TV5. Şi astfel, românul vrea deja să aibă ceea ce au şi vesticii: ştiri concise, clare şi echilibrate, analiză economică sau politică pe înţelesul tuturor, prezentată în forme atractive etc.

Antena 1 pare a fi înţeles mesajul şi încearcă să se conformeze, avînd marele avantaj al unei medii de vîrstă a angajaţilor mult mai mică decît a TVR-ului. Rezultatul este meritoriu şi poate constitui un exemplu pentru mulţi editori cu mare experienţă şi pretenţii de pe la TVR.

Relaţia între gustul public şi strategia de programe a unei televiziuni publice este în general univocă. TVR nu are banii şi mijloacele tehnice ale marilor case de producţie americane sau australiene, deci nici programe de mare impact, capabile într-un anumit moment să influenţeze într-o direcţie sau alta gustul public. Îi mai rămîne aşadar să fie atentă la evoluţia pieţei, pentru a nu-şi pierde credibilitatea, deci audienţa. Cu acest capital de audienţă se poate încerca educaţia şi informarea în spiritul unor mari valori naţionale. Cam aşa procedează francezii şi mai că-ţi vine să fii de acord cu obiecţiunile lor la GATT.

Atenţie însă la formele de expresie şi la relaţia lor cu nivelul gustului public. Concesiile prea mari devin la fel de păguboase ca şi intransigenţa exagerată. Echilibrul atent supravegheat în permanenţă reprezintă sarcina principală a unui management de televiziune publică.

A unui adevărat management.

Gabriel GIURGIU

Vitrina noastră, stăpîna noastră

Alegînd drept cîmp de investigaţie strada bucureşteană, reprezentată prin zona centrală Romană-Universităţii-Unirii, vom avea ocazia să plonjăm aproape la fiecare pas în manifestări concrete ale prostului gust înconjurător, chiar fără a păşi în interiorul magazinelor; vitrina, "ochi de stradă", al acestora ne spune destule: dacă în latura nouă a magazinului Unirea nişte uriaşe flori-ale-soarelui antropomorfizate te incită la cumpărare, în partea veche a clădirii decorul devine antic cu tentă suprarealistă: printre cîteva dalbe coloane (din carton, cred) se strecoară un bust din al cărui cap izbucnesc, radial, ramuri asortate. Vitrina cu floarea-soarelui revelă ceea ce Abraham Moles numea "un display" de obiecte kitsch: printre tulpinile măreţe îşi fac apariţia bibelourile. Imitaţii ale unor stiluri autentice, acestor copii artizanale de porţelan sau faianţă li se potriveşte chiar termenul de "kitsch". Dacă la Unirea predomină balerinele, solitare sau socializînd în grupuri, cu accentul pe bogăţia spiralată a înzecitelor volane, pe bulevard în sus le vom găsi nenumărate rude. Astfel, un bătrîn magazin din Piaţa Amzei, îndeobşte închis, înşiră pe rafturi cam toată gama de imortalizări miniaturale ale realităţii: dintre cele de faianţă, cu preţuri la care poate aspira oricine, distingem, în ordine crescătoare, o pisică de 1275 lei, o lebădă cu nufăr de 3940, o pasăre aplecată-n cioc de 4670. Motivele zoomorfe se prelungesc şi în mai preţioasa zonă a porţelanului, unde un cal costă 16800, iar un cocker 25150. "Simplităţii" kitsch-ului zoologic i se adaugă complexitatea orientală a unui pescar chinez, cu peştele bine desluşit în undiţă, de numai 12000 şi a unui grup de chinezi de 37700. Alte magazine din zonă adaugă exotismului motivul consensului între vîrste: copii şi bunici ocupîndu-şi timpul liber împreună, citind sau adunînd flori (nu ştim dacă din porţelan sau faianţă). Motivele florale sînt şi ele la mare preţ, dar nu în sine, ci îmbinîndu-şi decorativismul cu utilitarul (o altă caracteristică kitsch); ele apar pe bomboniere sau coşuleţe, completate uneori de abundente fructe. Vizavi de magazinul cu pricina, la florăria din Piaţa Romană cu decor artezian găsim însă şi flori-bibelouri în sine, doar cu scop decorativ: ele sînt strînse în buchete de mătase, variind de la liliac la floarea soarelui, putînd ajunge la sume de peste 100.000 lei şi durînd, din spusele vînzătoarei, veşnic. Întorcîndu-ne însă în lumea bibelourilor, dar schimbînd magazinul, ajungem cu ajutorul unei consignaţii particulare din clădirea magazinului "Eva" la o zonă mai spiritualizată; vom găsi aici scene pastorale sau fantastico-folclorice: Făt-Frumos alături de Cosînzeana lui pot fi achiziţionaţi, de exemplu, contra a 69.620 lei. Dacă alergăm mai în faţă pe bulevard, la magazinul chinezesc, vom găsi chiar un minuscul înger lăfăindu-se pe fundul unei scrumiere şi aşteptînd placid să fie acoperit de scrum. În caz că simţim goluri în zona artizanală ne putem lua, tot de pe lîngă Eva, păpuşele în tradiţionale costume pe regiuni, 5947 în cuplu, 2974 nepereche. Tot de aici mai putem achiziţiona şi alte folositoare obiecte gospodăreşti, precum un butoiaş, o ploscuţă, o căsuţă, un purceluş şi o lădiţă de zestre (diminutivele le indică dimensiunea). Rostul evident al acestor obiecte din vitrine publice este de a sfîrşi în vitrina propriei sufragerii, universul fiecăruia în mic şi mîndria oricărei familii. Numai că toată această complexă gamă tradiţională începe să fie depăşită de invazia unui nou tip de kitsch de import, de-a dreptul funcţional, precum lampadarul cu ceas şi care-şi schimbă culorile, sau suportul de şerveţele cu floricele, de la premialul din Piaţa Amzei, plasticul luînd locul faianţei. Noroc cu metaliştii avangardişti de la coloane, care, înţelegînd că e timpul să ia o atitudine, au scos la vînzare schelete cu pălărie şi motociclete de pus la curea.

Iaromira POPOVICI

Chestie de gust

"E o persoană subţire, de bun gust". Am auzit adesea asemenea afirmaţii, care ţin loc de recomandare; nimic despre caracter, inteligenţă, cultură, preocupări; "de bun gust" spune tot, e o persoană afişabilă, frecventabilă, nu-ţi va oferi surprize neplăcute.

În ce constă însă acest bun gust şi, mai ales, de unde se trage? Să fie numai o problemă de educaţie, există secrete pe care doar anumiţi părinţi le ştiu transmite copiilor, manuale după care se poate învăţa să fii "subţire", muzee, expoziţii, concerte, spectacole, vecinătăţi care să ofere în mod miraculos garanţia că, frecventîndu-le, vei dobîndi bunul gust? Să fie o moştenire vizuală şi de comportament pe care o sugi la sînul mamei şi de care te contaminezi pe genunchii tatei? Sau, mai categoric, să fie o genă, un cromozom pe care ţi le dă sau nu ţi le dă Dumnezeu?

Gustul în ultimă instanţă e o problemă de judecată perfect subiectivă: eu decid că "aşa cere bunul gust", sau că o împrejurare, un comportament sau un obiect sînt "de prost gust".

Gustul alimentar sau gustul artistic presupun în primul rînd acţiunea de A GUSTA. "Nu te rog decît să guşti şi apoi poţi să spui că nu-ţi place", îmi spunea mama ori de cîte ori mă strîmbam la o mîncare; "De unde ştii că revista «România Mare» e de prost gust, dacă n-o citeşti?", îmi spun cunoştinţele cu nervii tari; şi mie îmi vine să răspund: pentru că există un avertisment, un semn în culoare, textură, miros, în tonul titlurilor, care mă scuteşte să fac ceva neplăcut; îmi vine să strig: Mamă şi fraţilor, n-am nevoie să gust şi cu siguranţă gustul nu-mi va veni mîncînd!

Bunul şi prostul gust nu există decît în măsura în care noi ne asumăm curajul unei judecăţi. Doar că, dacă judecata încearcă să pătrundă mai adînc în suprafaţa sintagmelor, lumea "ştiută" se întoarce cu susul în jos.

Mă gîndesc la regulile de comportament pe care le presupune lumea oraşului în anumite perioade şi anumite medii sociale care cred sincer că "bunele maniere" sînt cadrul necesar pentru afirmarea bunului gust. Reguli de dresaj, care bine învăţate, oferă individului siguranţa că nu va gafa, că nu va ieşi din rîndul cel bun, din categoria persoanelor "comme il faut". Aceste obişnuinţe, transmise ca nişte superstiţii, ca acte care nu mai au nici o altă semnificaţie decît aceea de a te categorisi ca "de bun gust", devin cu timpul o a doua natură şi totodată creează o falsă solidaritate de grup, cunoaşterea lor funcţionînd ca un criteriu de selecţie a "bunilor" şi a "răilor", "aşa da, aşa nu!"

Iată de exemplu un cocktail de memorat:

Ştiaţi că, atunci cînd prezinţi un domn unei doamne, nu pronunţi numele ei, pentru că ea e singura care are dreptul să şi-l devoaleze sau nu?

Ştiaţi că, dacă întîlneşti pe stradă un cuplu cunoscut, aştepţi să fii salutat de către unul din ei, nu saluţi tu primul, Doamne fereşte, chiar dacă persoanele sînt mai importante decît tine?

Ştiaţi că, la masă, dacă laşi tacîmurile din mînă, le aşezi pe farfurie, niciodată cu cozile sprijinite de faţa de masă, încrucişate - dacă mai doreşti să mănînci, sau paralele - dacă te-ai săturat?

Ştiaţi că întotdeauna eşti "bine îmbrăcat" numai dacă porţi cel puţin trei culori odată? Că monocromia vestimentară, departe de a deveni rafinament artistic, trebuie condimentată cu două accente de culori diferite, pentru a fi "de bun gust"?

Ştiaţi că doamnele pot păstra pălăria pe cap şi în interiorul locuinţei în care au fost invitate, dar numai pînă la ora nouă seara?

La supeu, capul descoperit!

(Se pot adăuga, după gust, fragmente de conversaţie-tip, adecvate ocaziei şi învăţate pe dinafară, comentarii-tip pe marginea unui spectacol sau a unei expoziţii: "vibrant", "interesant", "autentic").

În fond, singurul avantaj al acestui dresaj este că poţi călca regulile în cunoştinţă de cauză, ca libertate asumată.

Pentru că dacă nu o faci, devii cu siguranţă "de prost gust"; căci prostul gust e în primul rînd PROST, dacă mă gîndesc bine, nu e nici măcar kitsch, nu are haz, nu e sentimental, nu plînge, nu rîde, nu inventează, e doar plicticos pînă la moarte.

Poate exista bunul gust în afara libertăţii şi chiar a curajului? Eu spun că nu.

Ioana POPESCU

Schiţă de listă

Pentru că noţiunea de **prost gust** e ambivalentă, presupunînd o judecată raportată fie la norme de comportament social, fie la norme estetice, e greu de spus ce ar fi "de prost gust" în limbaj. Faţă de normele sociale, limbajul acţionează, ca şi gestul, doar prin inadecvare: un fapt de limbaj (replică, poantă, înjurătură) poate fi nelalocul lui, deplasat, nepotrivit contextului. Faţă de normele estetice, limbajul nu poate fi judecat în sine, ci doar în măsura în care e folosit cu intenţie literară. Sentimentul unei intruziuni a prostului gust în vorbirea de toate zilele e produs tocmai de intenţia de ornare, de literaturizare: în căutarea unei "elevaţii", prin simplificarea modelelor de prestigiu, prin eufemism, prin sentimentalism, antifuncţionalitate, prin acumularea artificiilor retorice. De fapt, tendinţa căreia încerc să-i inventariez cîteva semne dintre cele mai banale îşi apără domeniul printr-o proprie definire a prostului gust: ea respinge ceea ce "nu cadrează", în primul rînd un "vocabular necorespunzător" ("Dl X nu are un vocabular de cadru didactic"; "un antrenor care n-avea un vocabular dedicat unei societăţi avansate, ci un limbaj de stradă"). Un semnal al conştiinţei estetico-morale a prostului gust e groaza de cacofonii, a căror primejdie e extinsă şi asupra cazurilor celor mai inocente; cacofonia nu e, de altminteri, înţeleasă doar ca îmbinare sonoră neplăcută; e urît ceea ce încalcă buna cuviinţă şi e deci necesar să intervină mijloacele stîngace de redresare ("virgulă", "ca şi", "mă scuzaţi", "scuzaţi cacofonia"). Eufemismele şi preţiozităţile sînt mărci ale unui limbaj "distins" - inventat, e drept, şi în lipsa unuia autentic; nivelul stilistic al conversaţiei simple şi elegante n-a prea fost bine delimitat şi nici suficient exersat în limba română. **A cauza** ("îţi cauzează" - ironizat acum cîţiva ani de N. Steinhardt) şi **a deborda, a servi** ("Serviţi pîine!"), **a exista, a poseda, a lectura, a recepţiona** substituie termeni consideraţi mai mult sau mai puţin vulgari, mai mult sau mai puţin banali. Sentimentalismul diminutivelor ("copilaş nevinovat", "4 anişori", "mijlocel", "mînuşiţe", "îngeraş", "românaş", "românceţă", "dulcic") e contrabalansat de cel al hiperbolelor condamnării morale ("brute", "bestii", "monştri"; o faptă "nelegiuită", "josnică", "bestială", "oribilă", "odioasă"; o purtare "obraznică" sau "insolentă"). Afectivitatea e asumată de comentator ("biata femeie") sau/şi atribuită personajului ("zdrobită de durere"). Lexicul prostului gust îşi atrage printre cuvintele-cheie pe **suflet** ("sincer în interiorul sufletului său"), **inimioară, sentiment, simţire, a simţi** ("simţim româneşte"). Sînt cîteva forme de adresare evaluativă - "domniţă", "prinţesă" - sau de desemnare respectuoasă, convenţional-pudică - "soţul" ("mătuşa lu' soţul") - pe care o reacţie destul de răspîndită de iritare sau de ironie le plasează în categoria prostului gust. Amestecul instabil de afectivitate şi distanţă, de sentimentalism şi poză solemnă apropie cazuri evident deosebite prin nivelul cultural şi social al vorbitorilor. Alături de obsesia culturală a citării ("după cum spune Aristotel..."), se fixează în limbaj şi clişeele mitologice ("aflat sub influenţa lui Bachus") sau retorica naivă a moralizării ("o viaţă pentru cîteva cîrpe!"). Obsesia literaturii pătrunde în faptul divers din ziar şi în povestirea reală, ca interes pentru destin ("Viaţa plutonierului adjutant Ştremeleac era un poem post-modernist cu arome grele de sex şi tescovină...") şi pentru psihologie: e vorba de oameni care privesc şi gîndesc intens şi îndelung (ca în lungile prim-planuri din filmele româneşti) - "Se putu lăsa în voia gîndurilor care-l asaltau"; **a gîndi** şi **a intui** ("Aţi intuit bine!") sînt verbe tipice pentru abuzul pretenţios. În exemplele de mai sus se poate spune că nu limbajul e esenţial; el rămîne totuşi un indiciu interesant al prototipului livresc. Semnele sale gramaticale sînt viitorul cu "a voi" şi perfectul simplu ficţional ("Îţi voi crăpa capul!", rosti soţia) înnobilînd ştirea de senzaţie şi oferind un model banalului cotidian. Relativul **ce** - cu eleganţa retoricii de manual şcolar - rămîne un tic strict lingvistic. S-ar mai adăuga, între semnele clare ale unui ideal stilistic la îndemîna tuturor, ghilimelele ironiei evidente sau ale metaforei prea îndrăzneţe, semnele de exclamaţie, punctele de suspensie - sugerînd preaplinul imposibil de exprimat - şi cîteva cuvinte (din categoria moral-afectivă vag arhaizantă): **a se deda, a se înfrupta, nesaţ** ("ne deplîngem cu nesaţ propriile noastre valori naţionale"). Cît de fragile sînt totuşi încadrările de mai sus o arată şi dificultatea supremă: de a explica ce ar putea fi un discurs sau un limbaj "de bun gust".

Rodica ZAFIU

În vîrtejul vieţii te-am găsit/
Şi-n mîna ta eu îmi pun soarta
Îngrijeşte-o şi apăr-o cinstit/
Căci ea va deveni viaţa/
Şi soarta noastră-ntreagă.

Cînd voi ridica voalul de mireasă de pe faţa ta/
Şi cu un sărut îţi vei da consimţămîntul/
Nu plînge dragă, căci de-acum vei fi a mea/
Şi vom trăi cît va trăi pămîntul.

(de la nunta Olgăi cu Augustin, la restaurantul "Minerul", Ocna Mureş)

Despre inadecvare

De cîte ori vorbim despre prostul gust şi vrem să lămurim în ce constă, purcedem plini de elan la inventarierea "ipostazelor" lui, adică - de fapt - a rezultatelor pe care le provoacă. Altfel spus, îi substituim definiţia prin efecte. Iar ele, efectele, sînt atît de abundente, atît de colorate şi de spectaculoase încît ne lăsăm pradă voluptăţii de a le urmări defilarea ca şi infinită. Operaţiunea e amuzantă şi, pe deasupra, ne cultivă într-un mod insidios orgoliile, căci presupune o perspectivă superioară: ca să poţi detecta şi diagnostica prostul gust, ar cam trebui să-l priveşti dinafară, "de sus". Constatîndu-i prezenţa, ne dăm singuri - nu-i aşa?! - certificate de gust impecabil.

Şi totuşi, cum să se explice tentaţia de a privi prostul gust doar în acţiune şi nu şi în sine? Oare să fim cu toţii fenomenalişti?! Mai degrabă aş crede că de vină e însăşi natura - sau lipsa de "natură", "imaterialitatea" - respectivei trăsături de caracter (sau ce va fi fiind!). Prostul gust chiar nu se poate descrie decît prin consecinţe, căci, fiind "în sine" opusul simetric al bunului gust, el e o valoare-minus, o absenţă. Nu-l "ai", nu-l "posezi", nu eşti "dotat" cu el, dimpotrivă: dacă te dovedeşti vinovat de aşa pacoste, înseamnă că îţi "lipseşte" ceva, că o anume facultate nu-ţi este sau nu-ţi mai este activă. Prostul gust se manifestă ca o disfuncţie de tipul **lapsus**-ului. În orice caz, dacă nu poate fi descris ca atare, i se pot examina nu numai efectele, ci şi sursele, mecanismele producătoare. Ceea ce voi încerca să fac mai la vale, pe scurt.

Nu înainte de a spune cîteva cuvinte despre lipsa de omogenitate a prostului gust. De obicei, îl privim global, ca pe ceva generic, şi îl tratăm în termeni estetici. În realitate, are o diversitate excepţională, egală cu cea a vieţii. Manifestările lui se pot detecta în toate domeniile. Cînd e vorba despre limbaj, gesturi şi îmbrăcăminte ori despre mobile şi decoraţii interioare ori despre obiecte de artă propriu-zisă, discuţia se poate într-adevăr purta în funcţie de anumite standarde de frumuseţe. Însă prostul gust se poate constata în multe alte cazuri, în tot felul de situaţii de comportament sau de comunicare. Criteriile de apreciere ţin atunci de raportarea la diverse coduri speciale, faţă de care gesturile în cauză apar ca funcţionale sau nefuncţionale, fără să mai conteze valoarea/nonvaloarea lor estetică "gratuită". Şi o idee sau o teorie pot fi "de prost gust", ca şi o soluţie dată unei probleme de matematică, în timp ce altă cale de rezolvare se poate dovedi mai rafinată, mai elegantă. Nici aici nu contează frumuseţea "formelor sensibile", ci performanţa inteligenţei. Pe de altă parte, nu există practic persoană care să dea dovadă de un prost gust aşa-zicînd "exhaustiv": poţi fi rău tuns şi să emiţi panseuri subtile, după cum poţi avea preferinţe deplorabile în materie de literatură sau de muzică şi în acelaşi timp să ai o ţinută vestimentară impecabilă sau un desăvîrşit gust al ideilor. Ce vreau să spun cu toate aceste exemple relativizatoare e că problema trebuie tratată cu delicateţe, cu atenţie la nuanţe, nu cu judecăţi simpliste şi reductive. Ar fi... de prost gust!

Care sînt - vasăzică - sursele, mecanismele producătoare? Dacă încercăm să găsim un tipar comun situaţiilor în care prostul gust se manifestă, indiferent de criteriile prin care îl constatăm, fie ele estetice, funcţionale, de inteligenţă sau oricare altele, cred că putem observa că e întotdeauna vorba despre diverse forme de inadecvare: persoana în culpă face ceva şi rezultatul nu e în regulă pentru că între proiect şi mijloacele folosite e o prăpastie. Dorinţa nu e susţinută de putinţă. E aici şi un efect pervers al intenţionalităţii: respectivul sau respectiva vor să facă bine ceea ce fac şi, de obicei, chiar cred că **le-a ieşit**. Asta pentru că prostul gust nu se poate manifesta decît acolo unde lipseşte conştiinţa lui. Altfel, cei care-şi dau seama că sînt în flagrant se şi corectează pe loc! Celorlalţi li se poate adapta vechiul proverb: Omul de prost gust nu e de prost gust destul dacă nu e şi fudul!

Una peste alta, aş zice că prostul gust se poate descrie ca o disfuncţie intervenită în orice situaţie în care veleităţile nu sînt susţinute de vocaţie. De aici inadecvarea, de aici distanţa dintre proiecte şi mijloace, dintre dorinţă şi putinţă. Contravenienţii nu-şi văd lungul nasului sau - alt proverb util! - se întind mai mult decît le permite plapuma. În sfîrşit, aş adăuga că, aşa neomogen şi nuanţat cum este, prostul gust are şi el gradele lui de comparaţie. Cîteodată e benign în banalitatea lui mai curînd blajină. Alteori, cînd devine agresiv, strident, exhibiţionist, poate fi foarte deranjant. Mi se pare mai "pasabil" în chestiuni de viaţă curentă şi mai greu suportabil cînd malformează rezultatele ambiţiilor estetice. Diagnostic crud, de-a dreptul cinic, dar - cred - de neocolit: în sfera prea-frumosului, veleitarii netalentaţi sînt de un prost gust îngrozitor...

Ion Bogdan LEFTER

De la Elba la Pacific

Se poate face observaţia că prostul gust proliferează mai cu seamă în epocile de ruptură, ca unul din efectele dislocării straturilor sociale. O mulţime de oameni îşi schimbă abrupt condiţia în astfel de împrejurări. Unii "decad" fără veste iar alţii le iau repede locul executînd un ameţitor salt în sus. Nu sînt pregătiţi pentru ocuparea noilor poziţii în societate, nu au instrucţia, educaţia reclamate de acestea, dar ce contează? Clipa cea prielnică nu trebuie ratată. Ei ard, cum se spune, etapele.

Figura parvenitului - căci despre el este aici vorba - a preocupat din cele mai vechi timpuri literatura interesată de moravuri, începînd, să zicem, cu acel Trimalchio al lui Petronius, din **Satyricon**, libertul îmbogăţit. Posesor al unei fabuloase averi de curînd dobîndite, îngîmfatul, grandomanul Trimalchio îşi îngăduia cele mai costisitoare extravaganţe, toate vădind prost gust. Un urias prost gust. Dar, pe Trimalchio îl întîlnim şi în zilele noastre, în România post-revoluţionară. Dă recepţii la Intercontinental, îşi serbează ziua de naştere la Palatul Elisabeta, cheltuieşte cincizeci de milioane cu propria-i nuntă, desfăşurată nu în altă parte decît la ... Casa Poporului. Am citit recent.

Îmbogăţiţi de război, de revoluţie etc. sînt siguri promotori ai prostului gust, dar nu doar aceştia. Spuneam că seismele sociale au ca efect, ca unul din efecte, schimbarea precipitată a condiţiei multor indivizi, care ajung de la o zi la alta să trăiască altfel decît o făcuseră o viaţă, ei şi înaintaşii lor. Dar sensul mişcării nu e numai pe verticală - cădere sau înălţare - ci poate fi şi pe orizontală, în general cu aceleaşi urmări. Masele de ţărani împinse de la sat la oraş, în anii comunismului, prin aplicarea politicii de industrializare gigantomană, aceste mase de ţărani dezrădăcinaţi şi-au schimbat radical felul de a trăi, deprinderile, mentalitatea. Aici nu mai este vorba, însă, de parvenire ci de smulgerea nefastă de la rosturile ei a unei categorii umane care, în orizontul satului, tocmai că respinsese instinctiv prostul gust. Prin ţlefuirea milenară ajunsese la un stil de existenţă care exprima spiritul bunului-simţ şi cultiva, în forme specifice, frumosul autentic. Migrarea ţărănimii către oraş, în condiţiile ştiute, către marginile oraşului de fapt, către mahala mai exact spus, a condus la monstruoase alterări de comportament, la desfigurarea pînă la grotesc a felului de a fi al acestor oameni. Bieţii ţărani rapid "orăşenizaţi" au devenit, astfel, cum nu fuseseră niciodată, încarnarea prostului gust, a kitsch-ului penibil, infinit proliferant, dar nu ei sînt vinovaţi de ajungerea în această detestabilă postură. Şi mai grav este că nici ce au lăsat în urmă nu se salvează, satul însuşi, acolo unde încă există, aspirînd cu nesaţ, cu voluptate adierile prostului gust ce-i vin dinspre "oraş".

Nenorocirea în regimurile totalitare este că protagoniştii prostului gust decid mai totdeauna, pentru că au puterea politică, în chestiuni de interes public, îşi impun drept norme ale frumosului propriile criterii de valoare. Inşi abia alfabetizaţi, fiinţe rudimentare, acefale, au hotărît în cei cincizeci de ani de regim comunist cum să fie monumentele, cum să arate noile edificii, ce să se păstreze din ce s-a construit în trecut şi ce să se înlăture ş.a.m.d. Urmele acţiunii acestora sînt de văzut peste tot în slutita Românie. Dar în prezent ce se întîmplă? În prezent observăm, cu oroare, că se întîmplă cam acelaşi lucru din moment ce bunul plac al unui primar cu problematică inteligenţă (de cultură ce să mai vorbim!) poate decide, ia Cluj, cocoţarea pe catalige a nefericitului Avram Iancu şi încercuirea acestuia cu obscenele tulnicărese, grotesc ansamblu statuar ce ar trebui dinamitat de urgenţă.

Deşi faptul nu ne poate consola, pentru că nu mai este vorba, ca la noi, de o situaţie prezentă, să spunem totuşi că şi alţii au păţit-o. Fraţii polonezi, de pildă, s-au procopsit - un dar al lui Stalin - cu o Casă a Scînteii care, pe lîngă că este amplasată chiar în inima bătrînei Varşovii, mai este şi de două ori mai înaltă decît a noastră. Îi dau polonezii ocol de decenii şi nu ştiu cum să scape de ea.

Nu putem susţine, desigur, că prostul gust este apanajul doar al regimurilor comuniste, însă de la Elba la Pacific ravagiile i se văd peste tot şi poartă aceeaşi pecete. Răul şi urîtul, îmbinate, au pretutindeni, în aceste spaţii, cam aceeaşi înfăţişare.

Gabriel DIMISIANU

Pro şi contra prostului gust

Ce este de prost gust?

Maria Blaga, pensionară, 65 ani: Să ne vedem de treabă şi să-i lăsăm p-ăia cu prost gust, că nu ne interesează.

Anca Marica: Eu nu am prost gust, aşa că nu vă pot spune ceea ce este.

Corina Popa, 17 ani: Uneori e o tentaţie pentru iraţionalul din noi, un şarpe care încearcă să se strecoare în viaţa noastră.

Maricica, vînzătoare, 19 ani: Cumpăr o-nghеţată şi nu-mi place, sau prietenul meu, dacă nu mă caută cînd zic eu.

Maria Cîrlănaru, studentă, 21 ani: Atunci cînd te apuci să cînţi Knockin On Heaven's Door, uitînd că te numeşti Loredana...

Costel, somer, 18 ani: Păi, nasol, asta e.

Doamnă din Israel, preferă anonimatul: N-am fost de şapte ani în România şi sînt plăcut impresionată de ce văd aici. E chiar un bun gust de talie internaţională.

Medic chirurg la Spitalul Central din Chişinău, 41 ani: N-am văzut aşa ceva pe aici. În magazine găseşti absolut tot ce-ţi doreşti.

Culese de Simona BASARAB

„Sîntem şi Caragiale lucidul şi personajele sale"

Să ne amintim de cîteva terori ale filmului românesc - replica strigată, plînsul, marea care se sparge de mal, mersul lent, fuga printre stîlpi, "idealuri" rostite cu voce pătrunzătoare, visul, parabolizarea inutilă - şi să dăm cuvîntul cîtorva specialişti în domeniu: creatori şi critici ai kitsch-ului.

Ion Cârmâzan, regizor: Tocmai în clipa în care tu crezi că eşti mai inteligent decît restul lumii, poţi să faci lucruri pe care nu le înţelege nimeni. Eliminînd din analiză filmele de karate, erotice, poliţiste şi mărginindu-ne la filmele "de festival", avem, la o primă vedere, filmele făcute într-un specific şi pe care nimeni din Bangladesh nu le înţelege. Aici ar fi Pintilie cu "De ce trag clopotele, Mitică", dar flagrant mi se pare Laurenţiu Damian cu "Eminescu". Sigur, eu şi copiii de şcoală înţelegem ce-a spus creatorul, dar unul care nu ştie cine-i Eminescu n-a înţeles nimic din film. Asta pe lîngă faptul că era de un prost gust intelectual sublim. Dacă filmul nu există în sine, să se termine şi să se explice în el, avem-cel mai odios kitsch. Parabolicitatea îl are maestru pe Dan Piţa. Să faci un film întreg, să-i dai o formă, să n-ajungi niciodată la baroc, dar să n-aibă nici un fond, mi se pare un lucru genial. Oricine m-ar trage şi pe mine de mînecă... şi eu am aşa ceva, slavă domnului. Uneori sînt de un penibil fără margini... Regizorul se poate sustrage acestui prost gust doar dacă e supervizat de un producător, de o minte lucidă, atentă la banii lui. Nu e vorba de producătorii care bagă ciungă şi scot dude... Pînă atunci, trăieşti într-o transă şi n-ai ochiul pregătit şi pentru artificial. Noi sîntem şi Caragiale lucidul şi personajele lui.

Dana Duma, critic: Lucrul cel mai grav nu este pătrunderea prostului gust în peliculele comerciale, pezenţa lui în genurile minore fiind oarecum firească, ci guvernarea lui în creaţiile de autor, care se pretind metafore, parabole, reflecţii. Aceasta este meteahna cinematografului nostru de vîrf, şi puţini reprezentanţi ai săi nu se lasă contaminaţi de ea. E trist, dar adevărat: publicul preferă de aceea un kitsch "sănătos" unei pretinse parabole.

Tudor Caranfil, critic: Prostul gust este o trăsătură a filmului postrevoluţionar, fiindcă înainte exista măcar o cenzură. Prostul gust politic rămînea, iar cel nepolitizat cădea. Unul dintre protagonişti este Mircea Daneliuc. E un cineast pe care-l iubesc şi pe care-l contest cu furie. Tot ce a produs la casa sa de filme reprezintă subspecii. Dacă propriile lui creaţii rezistă la confruntarea cu publicul datorită unei ştiinţe a publicităţii kitsch, celelalte, doar subvenţionate de el, cad la acest examen. Dovadă este filmul lui Mironescu "Dragoste şi apă caldă". Dar să nu disperăm. Avem vocaţii întregi de kitschologi dezvăluite după Revoluţie: Mureşan cu "Căderea" lui, Blaier cu "Crucea de piatră". Au apărut filme direct din rubricile de fapt divers ale ziarelor, se culeg înjurăturile cele mai complexe... Speranţa nu poate fi decît una: sancţiunea publicului; atunci aceste manifestări vor muri de la sine.

Valerian Sava, critic: Diferenţa dintre proiect şi realizare, dintre proiect şi rezultat conduce către declarativism, patetism circumstanţial, fals neaoşism, etnografisme.

Roland Mann, critic: Avem lipsă de gust şi prost gust. Lipsa de gust se manifestă în alegerea scenariului. Un tînăr vrea neapărat să debuteze, deşi nu ştie cum să realizeze filmul. Prostul gust apare după ce scenariul ales este transpus în imagini. De exemplu, în filmele cu ţărani isterici şi ţărăncuţe machiate şi cu bucle. Sau în filmele-parabolă încărcate cu tot ceea ce se găseşte primprejur, de la amestecul de obiecte în cadru, la frazele pompoase, pe care nu le-ar rosti nimeni în viaţa lui. Toate acestea dau senzaţia că 9 din 10 regizori îşi aleg un scenariu pe care habar n-au să-l pună în imagine şi 9 din 10 îl pun în imagini lipsite de har. Amestecătura asta este datorată inculturii surprinzător cultivate chiar de pe băncile facultăţii.

Iaromira POPOVICI
Eugen ISTODOR

Noua generaţie a anilor treizeci (XI)

Fenomenul convertirii (înverzirii) acestei splendide generaţii nu s-a produs brusc, de la o dată fixă anume. A fost un proces care a început de prin 1933 şi care, treptat, (chiar ca în **Rinocerii** lui Ionesco) a molipsit ansamblul, contaminîndu-l. Se poate identifica însă un "moment de fierbere". Acesta începe din a doua jumătate a anului 1936 care, cu vremea, a crescut în intensitate. Şi toţi aveau să recunoască, apoi, că fermentul autodistrugerii a pornit de la profesorul lor Nae Ionescu care, din toamna lui 1933, a trecut de partea Gărzii de Fier. Unii l-au urmat imediat, alţii treptat, puţini (ca P. Comarnescu, Eugen Ionescu, M. Sebastian, H.H. Stahl) rezistînd contaminării care făcea mereu victime. Nu e necesar să surprind aici momentul rinocerizării şi modalitatea manifestării noii ipostaze la toţi generaţioniştii. E suficient - ca simptomatologie - să circumscriu fenomenul la figurile proeminente ale noii generaţii. Pentru că ele oferă probe ale modelului acestei "mari treceri". A fost o tragedie înspăimîntătoare care a distrus efectiv o generaţie de intelectuali, în ceea ce avea elita ei. Şi, de aceea, analiza acestui proces de automăcinare şi erodare nu este şi nu trebuie să fie rechizitorială, ci, de fapt, o lamentaţie şi o deznădejde.

Cîteva chestiuni generale se cuvin, din capul locului, precizate poate ca motivaţie a actului de convertire. Aş pomeni, mai întîi, aspiraţia acestei generaţii spre purificare morală. Viaţa politică a fost confundată cu politicianismul, întotdeauna veros, lipsit de principii şi moralitate. Legionarismul se autoprezenta ca o mişcare de purificare morală a naţiei, urmărind să nimicească politicianismul. Tineretul era chemat să săvîrşească acest act care avea menirea, în final, să asaneze viaţa publică. Că, de fapt, mişcarea legionară urmărea scopuri politice din capul locului, era evident încă în epocă. Dar nu toţi tinerii descifraseră această finalitate. Iar chiar cei ce o descifraseră erau încredinţaţi că purificarea dorită nu se poate realiza fără activism politic. Dar fuseseră învăţaţi să creadă toţi că acest activism politic urmăreşte scopuri înalte, total deosebite de ale tuturor celorlalte partide, de vreme ce se năzuieşte spre nimicirea politicianismului. Un alt factor favorabil procesului de convertire spre legionarism a tinerei generaţii a fost tocmai aplecarea ei spre spiritualitate şi ortodoxie. Iar, cine nu ştie?, mişcarea legionară se autoprezenta contemporanilor ca una de renaştere a adevăratului religios românesc. (De unde conflictele, adesea ascuţite, cu N. Crainic). S-a spus chiar că mişcarea legionară nu e una politică, ci, pur şi simplu, un fel de sectă religioasă. Şi multe dintre ipostazele mişcării contribuiau la crearea acestei stări de spirit. Religiosul ortodox era aşezat în fruntea crezurilor mişcării, iar multe dintre ritualurile ei utilizau practicile cultice. Chiar naşterea mişcării legionare şi prima ei denominaţie aveau, ca punct de pornire, elemente din sfera religiosului. În aceste circumstanţe, simpatia tineretului, care îşi făcuse din spiritualitate o convingere, spre mişcarea legionară a devenit posibilă şi explicabilă. Unii, precum Mircea Vulcănescu, au rămas (cum o mărturiseşte cugetătorul) numai simpatizanţi. Alţii s-au înregimentat efectiv, iar alţii, fără a deveni membri de fapt, au trecut deschis de partea legionarismului, scriind, în presă, articole explicit angajante, de mare audienţă în opinia publică. Nu ar trebui, apoi, neglijat, în acest proces de convertire, un alt factor. Cei mai mulţi dintre tinerii noii generaţii erau efectiv obsedaţi de destinul ingrat al apartenenţei la o ţară mică. Nutreau, halucinaţi, idealuri misionare - politice sau culturale - cu ajutorul cărora să înalţe ţara - şi cultura ei - pe o altă scară a importanţei. Priveau, recunoscători admirativ, spre ţările totalitare europene (Italia, Germania, dar chiar, uneori, şi Rusia) care, prin revoluţii naţionale sau sociale, au modificat structurile interioare, impunîndu-se în lume. S-a întîmplat ca mişcarea legionară să agite aceleaşi idealuri. Nu extazia legionarismul revoluţia naţională care va modifica, structural, ţara? Nu promitea Codreanu că va făuri "o ţară ca soarele scump de pe cer"? Procesul de adeziune la legionarism a noii generaţii s-a produs, deci, şi pe această cale. Aceşti factori - fiecare în parte şi, uneori, toţi la un loc - au facilitat propulsiv convertirea spre legionarism a unei splendide generaţii intelectuale, dintre care, unii, reprezentau valori excepţionale.

În sfîrşit, un rol covîrşitor l-a avut, în actul convertirii generaţioniştilor, profesorul lor admirat Nae Ionescu. Trecerea lui în tabăra legionară, încă în toamna lui 1933, s-a constituit într-un puternic factor de presiune morală. Treptat, cu cîteva excepţii, generaţioniştii vor trăi fenomenul dramatic al convertirii.

Z. ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Despre propagandă şi geopolitică

Articolul "Şocul civilizaţiilor" de Samuel P. Huntigton, celebru profesor american de ştiinţe politice la Harvard, publicat în **Foreign Affairs** (vara 1993) şi tradus în franceză în **Commentaire** (vara 1994) a iscat zarvă printre politologi, sociologi, istorici ai politicii contemporane şi a născut multiple comentarii care, în pofida unor rezerve, au contrapus interpretări competente ca şi cum ar fi apărut o teorie revoluţionară în analiza politică a lumii. În ceea ce mă priveşte, aş dori să adaug că textul dovedeşte pînă la ce nivel de stupiditate pot duce orbirea ideologică şi ignoranţa în materie de reflexie filosofică asupra modernităţii tardive, aşa cum a fost formulată critic de Adorno şi Heidegger.

Aş vrea să spun de la început că este o tristă şi banală argumentaţie hrănind tema răsuflată a luptei duse de restul lumii împotriva civilizaţiei occidentale (înainte se spunea civilizaţia europeană şi mai înainte Occidentul creştin). Pe scurt, un neospenglerism destul de necăjit. Mai exista o versiune iconoclastă enunţată pe vremuri de Louis-Ferdinand Céline, care, cu verva sa strălucitoare, prezicea apariţia, în curînd, a chinezilor la Paris, caii lor urmînd să se adape din fîntînile din Piaţa Concordiei. Ceea ce la Céline se susţinea prin delirul literal al unei invenţii lingvistice fără egal în literatura franceză modernă, la Huntigton bîjbîie în magma unei erudiţii, desigur vaste, dar totalmente deformată de voinţa de a menţine şi de a justifica cu orice preţ privilegiile celor avuţi.

Teza autorului se rezumă la patru afirmaţii:

1. Conflictele ideologice Est/Vest au dispărut odată cu căderea zidului Berlinului.

2. Statul-naţiune, aşa cum l-am moştenit din secolul XIX, este în criză.

3. Doar diferenţele culturale vor oferi argumentele care vor alimenta viitoarele conflicte de putere.

4. Occidentul este pe culmea puterii lui, dar în faţa lui se înalţă coaliţii culturale care încearcă să se împotrivească voinţei sale hegemonice de dominare. Şi, printre aceste coaliţii, cea mai primejdioasă şi cea mai puternică va fi islamo-confucianismul (adică alianţa Chinei cu unele ţări arabo-musulmane). În faţa unei asemenea simplificări, îmi vine să cred că profesorul Huntigton amestecă cu stîngăcie confuzionismul cu confucianismul.

Dacă primele două puncte sînt doar o constatare a unor fapte uşor de reparat, este la fel de lesne de observat că Occidentul tronează în culmea puterii şi nu e nevoie să fii specialist în ştiinţe politice ca s-o sesizezi! Însă mi se pare periculos (periculos pentru gîndirea politică) să se articuleze jocurile de putere pe diferenţele culturale care se estompează de un secol, pentru a deduce din ele coaliţii politico-militare imaginare.

De fapt, popoarele cele mai marcate de diferenţele faţă de Occident n-au încercat niciodată să se măsoare cu el. Aş spune că aceasta a fost istoria colonizării şi a cuceririi Americii. Nu Indienii au venit la noi, ci noi ne-am dus la ei, şi încă în ce mod! De asemeni, nu Japonia sau China au obligat Occidentul să se supună modului lor de a fi în lume, ci ţările occidentale au forţat porţile acestor culturi pentru a-şi diversifica pieţele etc., creînd astfel celălalt versant al acţiunii occidentale, ipostazele comuniste şi/sau naţionaliste de tip modern. Or, această cucerire a lumii nu se poate reduce la achiziţii teritoriale şi comerciale, fiind în acelaşi timp o cucerire conceptuală, o cucerire metafizică, cea exercitată de modernitate şi de tehnică. Cu alte cuvinte, din secolul XVI, Occidentul "occidentalizează" lumea.

Înseamnă să dai dovadă de naivitate sau de rea credinţă neobservînd că acest proces inedit de unificare este factorul unor conflicte dintre cele mai devastatoare. Deoarece este lesne de constatat că războaiele cele mai cumplite, luptele fără milă şi iertare se dau între popoare care împărtăşesc acelaşi fond metafizic. Pentru a dovedi, e suficient să reamintesc propria noastră istorie. În Europa, conflictele religioase, şi nu pacea lui Dumnezeu, au generat premisele războaielor totale contemporane şi totuşi, catolicii şi protestanţii au acelaşi Dumnezeu, aceeaşi Sfîntă Treime, aceeaşi istorie originară care alcătuieşte referinţele ultime ale beligeranţilor. Ce se mai poate adăuga? Ei aparţineau aceluiaşi grup lingvistic, aceloraşi grupuri sociale, şi toate acestea nu-i făceau mai puţin cruzi! În timpul primului război mondial, francezii şi germanii, două popoare dintre cele mai educate (**Gebildet**) din lume, fără conflicte ideologice majore, s-au ucis reciproc de-a lungul unuia dintre cele mai atroce dansuri macabre cunoscute de istorie. Să fim serioşi, nu cu Statele Unite s-a bătut U.R.S.S. cu cea mai mare violenţă, ci cu un alt regim totalitar, Germania nazistă, cu care, în ciuda anumitor diferenţe, împărtăşea un număr de trăsături comune. În fine, printre atîtea alte exemple care infirmă teza domnului Huntigton: cel mai lung şi sinucigaş conflict din Orientul Mijlociu s-a desfăşurat între Irak şi Iran. Şi dacă e adevărat că majoritatea iranienilor e şiită şi cea a irakienilor - sunită, asta nu înseamnă că potrivit tezelor enunţate de Huntigton - şi unii şi alţii nu împărtăşesc acelaşi fond de civilizaţie. În fine, în părţile noastre, războiul sîrbo-croat nu confruntă combatanţi atît de deosebiţi încît să se poată spune despre ei că reprezintă civilizaţii diferite.

Totul pare a fi un discurs frumos elaborat pentru alimentarea conversaţiilor mondene. Alta e realitatea. Dacă în zilele noastre competiţia între popoare sau între alianţele dintre popoare a devenit mai complexă în termeni geopolitici şi s-a simplificat în materie de **Weltanschauung**, fenomenul s-a petrecut pentru că planeta s-a unificat şi pentru că toată lumea se îndreaptă spre acelaşi loc, sau, pentru a relua metafora lui Ernst Jünger, spre acelaşi hotar. În prezent, toate popoarele din toate civilizaţiile sînt modelate de aceeaşi voinţă, a tehnicii şi a corelărilor ei - productivitate şi profitul. Or, dacă prin extensiune inexorabilă Occidentul a modernizat (iar, în felul său, şi U.R.S.S.) toate ungherele planetei, să nu ne mirăm că şi ceilalţi vor să fie prezenţi la "Marea crăpelniţă". Sînt atîţia şi atît de plini de rîvnă, încît Occidentul se simte periclitat în faţa abundenţei de elevi premianţi; şi atunci nu-i rămîne decît să recurgă la rolul său de jandarm, nu pentru a garanta pacea şi echitatea, ci pentru a-şi asigura menţinerea şi permanenţa privilegiilor sale, ceea ce domnul Huntigton acceptă în finalul unei fraze: "Occidentul foloseşte de fapt instituţiile internaţionale, puterea sa militară şi resursele lui economice conducînd lumea astfel încît să menţină proeminenţa occidentală, să protejeze interesele occidentale şi să promoveze valorile occidentale, atît pe cele politice, cît şi pe cele economice". (**Commentaire**, op. cit. p. 247). Uf! Cine e dispus să audă, să fie atent!

Totuşi, e cazul să ne aducem aminte că această unificare nu se face fără lacrimi şi sînge, ea se înfăptuieşte sub imperiul implacabil al unei inegalităţi strigătoare la cer, în care 85% din bogăţiile planetei sînt controlate de o cincime din populaţie; şi cei mai înstăriţi îşi însuşesc aproape totul şi nu lasă decît 1% cincimii celei mai sărace... Bravii noştri liberali şi ceilalţi lăudători ai virtuţilor occidentale să se liniştească, n-am extras aceste cifre din cine ştie ce revistă marginală de stînga, ci dintr-un ziar care, cel puţin după cîte ştiu eu, nu este purtătorul de cuvînt al mişcărilor revoluţionare: **The Christian Science Monitor.**

După implozia imperiului răului[1] Occidentul a pierdut cel mai grozav instrument ideologic folosit pentru mobilizarea maselor de cetăţeni. Or, lumea dezvoltată a capitalismului financiar postmodern (capitalismul în a treia treaptă), prezentînd şomajul ca o fatalitate inexorabilă, năzuieşte să excludă masele de oameni din procesul muncii, în timp ce productivitatea creşte ca niciodată pînă acum. Fapt nou, inedit, extraordinar în istoria muncii, cu cît tehnica este mai inovatoare, cu atît suprimă mai multe locuri de muncă în toate ramurile de activitate. Şi atunci, cum să liniştesti mînia celor 35 de milioane de şomeri şi a celor 15 milioane de excluşi din ţările Comunităţii Europene (sursa: Le **Monde diplomatique**, iulie 1994)? Sigur, de aproape 15 ani, aparatul mediatic de propagandă, politic şi universitar, le tot spune că acesta este efectul legilor economice care nu pot fi modificate de nimeni. Şi, de fapt, acţionează politici conştiente de dereglementare, care permit sistemului capitalist postmodern să-şi aplice cu precizie programul: privatizarea beneficiilor şi socializarea pierderilor, cum se dovedeşte, de exemplu, prin salvarea de către stat şi de către Banca Federală a băncilor private americane. Pînă una-alta, se pare că şomerii au acceptat regula jocului, dar cît timp se vor mai supune? Şi cînd n-o vor mai face, prezenţa duşmanului "cultural" va fi binevenită, ea va permite şi justificarea sărăciei (dominarea ansamblului activităţilor umane de către economie) şi operaţiunile de jandarmerie internaţională, dacă din inconştienţă, greşeală de calcul sau curaj, o ţară în curs de dezvoltare va dori într-o bună zi să ia o egală porţie din prăjitură.

Politica nu şi-a schimbat esenţa, oricare ar fi discursul care-i furnizează argumentele; în ultimă instanţă, va fi vorba întotdeauna de putere. După pseudo-pacifismul şi metaforele aseptice ale discursului economic, se pare că "sufletele caritabile" lustruiesc temele de propagandă ale viitorului discurs războinic.

Claude KARNOOUH

Paris, 24 iulie 1994

---

[1] Tot aştept să mi se arate locul unde s-a instaurat imperiul binelui. Desigur, nu în Rwanda, nici în Zair sau în China, dictaturi susţinute de marile democraţii occidentale. Singurul imperiu al binelui, recunoscut de unii, este doar cel al mărfurilor.

Tristeţile prostului gust

Prostul gust pare a fi prămăşiţa unui stil degradat. Cum să explici totuşi diversitatea expresiilor sale? Ce legătură există între pantalonii evazaţi omniprezenţi în autogările de provincie şi limba de lemn de care fostul activist comunist nu poate să scape, între maxi-curelele de ceas (stanţate cu insigna zimbrului moldav) şi inflamaţiile patriotarde de tip "funariot", sau între ghiulul cu monogramă şi încoronarea lui Cioabă în plin regim republican? Există o sintaxă capabilă să unifice aceste mostre disparate?

Mi se pare că apariţia prostului gust presupune simultan sau alternativ cîteva operaţii specifice: a. **decontextualizarea** adică ieşirea (conştientă sau nu) din spaţiul axiologic al elitelor, b. **contra-timpul ideologic** sau perpetuarea unor modele obiectiv devaluate, c. **disproporţia fizică** obţinută prin scoaterea unui element din scara lui naturală şi d. **dizarmonia calitativă** , ca rezultat al inadecvării dintre scopuri şi mijloace. Să intrăm pe rînd în ordinea acestor patru operaţiuni creatoare de prost gust.

a. **Decontextualizarea**: în orice societate, bunul gust este apanajul elitelor. Întrucît creează valorile, elitele (intelectuale, politice, religioase) sunt îndreptăţite să propună corpului social o ierarhie axiologică fermă. Ambianţa culturală a unei epoci (cu o vorbă nemţească: **der Zeitgeist**) este masa energetică adunată în jurul unei asemenea ierarhii, sau, dacă vrem, norul de virtualităţi care gravitează în jurul unor postulate fondatoare. Tot ceea ce excede sfera acestor virtualităţi, rupîndu-se de miezul tare al "nebuloasei" culturale riscă să intre sub incidenţa prostului gust. În aparenţă, schema aceasta admite contra-exemple făţişe. Aşa de pildă, în perioada comunistă, societatea românească a cunoscut o stare de schizofrenie care a tranformat "decontextualizarea" într-o sursă a bunului gust. Era "de bon ton" să emigrezi, să mizezi pe bibliografii străine, să te îmbraci "de la pachet", să asculţi muzică occidentală, sau, supremă extravaganţă, să porţi barbă. Cu toate acestea, definiţia bunului gust rămînea valabilă, pentru că ieşirea din contextul cultural comunist echivala de fapt cu adoptarea, subversivă şi catarctică, a ierarhiilor acceptate în " lumea liberă". O atare distorsiune trebuie pusă pe seama faptului că, în epoca respectivă, **elitele nu deţineau puterea**. Lipsite de baza instituţională pe care se sprijină de obicei codificarea bunului gust, ele recurgeau la un transfer mimetic şi se consolau cu o strategie de hibernare. Asta nu înseamnă însă că, strict funcţional privind lucrurile, pseudo-elitele comuniste nu ascultau de "regula" decontextualizării. Exista, să ne amintim, nu doar o ierarhie de valori bolşevică (omul nou, dictatura proletariatului, mistica secretarului general) dar chiar o modă filosofică (a-l cita, de pildă, pe Georg Lukacs) sau vestimentară (pantofii împletiţi, costumul gri-şoarece, căciula de nutrie) care îşi revendicau supremaţia socio-culturală; sunt convins că înaltul funcţionar de partid socotea în mod sincer că blue-jeanşii nespălaţi (şi alte asemenea simptome ale decadenţei occidentale) erau de prost gust în raport cu absoluta eleganţă a unei cravate de nylon.

b. **Contra-timpul ideologic**. Elitele funcţionează într-o durată ideologică, pe care aş defini-o drept spaţiu-timp al acţiunilor exemplare sau prezentate ca atare. Timpul necesar codificării normelor de bun gust este (asemenea "perioadei de graţie" acordată guvernelor ajunse la putere) un interval neutru. Cînd aceste norme au fost fixate (evident, nu prin emiterea de legi, ci prin mediatizarea unor discursuri instaurative) separaţia dintre bunul şi prostul gust (re)devine pertinentă. Ca şi în cazul decontextualizării, care putea cunoaşte, după cum am văzut, distorsiuni spaţiale, regula contra-timpului ideologic suferă uneori distorsiuni "temporale". De îndată ce, să spunem, pictura non-figurativă intră sub tirul critic al cenzorilor naziţi, ea devine subit (ca sinonim al "artei degenerate") un rezervor de prost gust... În acest din urmă exemplu, elitele deţineau puterea (poate cineva să susţină că Albert Speer sau Martin Heidegger erau nişte nulităţi?!) dar nu şi justificarea ei (pe calea dreptului divin sau măcar prin alegeri democratice).

c) **Disproporţia fizică** nu implică aici sfidarea esteticilor canonice sau ruptura anti-tradiţională de tip avangardist, cît utilizarea unui element stilistic într-o ordine de mărime hipertrofiată. Cînd foloseşti motive corintice pe hectarele de faţadă ale Casei Poporului, ieşi din zona opţiunilor neoclasice pentru a te afunda în plin kitsch. Cînd îţi imaginezi o biserică ortodoxă prevăzută cu parking subteran şi "intrare a oficialilor" (am văzut aşa ceva la un concurs de arhitectură, în 1990) faci din prostul gust o divinitate. De la feeria butaforică găzduită la Disneyland (unde Mickey Mouse măsoară doi metri) pînă la copia Catedralei Sfîntul Petru din Roma răsărită acum un deceniu în Coasta de Fildeş, disproporţia fizică face ravagii în cele mai diferite tipuri de culturi şi sub cele mai pestriţe impulsuri ideologice.

d) **Dizarmonia calitativă**: numeam aşa inadecvarea dintre scopuri şi mijloace. Un exemplu ar fi noua statuie clujeană a "Crăişorului" - care, acceptabilă ca scop (de ce nu am celebra amintirea lui Avram Iancu?) rămîne nu mai puţin inadmisibilă ca mijloace de expresie (un grandios hibrid eroico-pastoral care transformă Catedrala Arhiepiscopală de alături într-un soi de machetă). Un alt exemplu de prost gust au dat guvernele post-decembriste cînd au alocat culturii româneşti microscopicul buget pe care toată lumea îl deplînge; cum să refaci o imagine sau să revitalizezi ţesutul instituţional (obiective nobile) cu nişte sume atît de ridicole?

Se vede uşor că a/b/c/d sînt fisurante; intervenţia lor desface o configuraţie, corupe o logică, dezafectează un ansamblu. Prostul gust este efectul unor disfuncţii complexe, rezultatul unor rupturi de adîncime. El poate fi dispreţuit sau doar trecut cu vederea: nu va fi mai puţin trist. O vizită prin **Musée de l'Homme** de la Paris sau o simplă incursiune la **Muzeul Ţăranului Român** vor dovedi peremptoriu că societăţile tradiţionale nu cunoşteau prostul gust. De ce? Pentru că, deşi nelipsite de tensiuni şi crize, acele societăţi se bucurau în genere de coerenţa organică pe care prostul gust o desfide sau o pericliteză. Orice element de civilizaţie (meşteşugurile, tehnicile corpului etc.) sau de cultură (simbolismul religios, riturile, structurile mitice) intra într-un context, se sincroniza cu durata obiectivă a grupului, asculta de proporţiile "naturale", ştia să armonizeze intenţiile şi metodele. Atunci cînd aceste criterii organice erau răvăşite apărea o cultură de secesiune, capabilă să-şi reconstituie unitatea pe un alt teren. Iau un exemplu: dacă analizezi lucrurile în perspectiva dialecticii dintre centru şi periferii, ajungi lesne la încheierea că societatea românească tradiţională reprezenta un fel de mahala a spaţiului imperial bizantin. În raport cu arhetipurile solemn-aurorale ale iconografiei bizantine, icoanele ţărăneşti pe sticlă pot apărea drept expresii ale prostului gust. Sunt ele aşa? Nu, pentru că deşi deformată în raport cu modelul lor îndepărtat, iconografia ţărănească se integra pe deplin în matricea stilistică a culturii populare: unitate cromatică (prin folosirea culorilor naturale regăsite în ţesături), coerenţă tematică (motivul biblic, să spunem ciorchinele euharistic, îşi găseşte armonice "cosmice"), corespondenţă între inscripţiile în alfabet chirilic şi fonetica slavonismului liturgic, continuitate iconică între biserică şi locuinţa particulară... Privită ca întreg, cultura românească tradiţională e poate departe de Bizanţ, dar nu şi de rafinamentele pe care Ortodoxia le-a zămislit în tot Răsăritul, de la icoanele melkite pînă la vasele de cult siriene şi de la argintăria kieviană pînă la manuscrisele din regatul armean al Ciliciei sau la frescele athonite.

Putem deci susţine că prostul gust este o categorie a modernităţii şi un efect al apariţiei aşa-numitelor subculturi. Acestea se rup dintr-un ansamblu central fie ca urmare a unor politici de excluziune, fie printr-o mişcare de contestaţie neurmată de ralierea la un alt areal cultural. Mergeţi la Lourdes sau la Muntele Saint-Michel: veţi vedea pe tarabe o populaţie de madone în ipsos policrom, grămezi de sfinţi rafaeliţi înghesuiţi pe medalioane emailate, baticuri hagiografice şi un cîteodată onest artizanat monastic care nu are totuşi nimic în comun cu "barbara" perfecţiune tradusă odinioară în artele

minore ale romanicului sau goticului. Acest kitsch pios exprimă transformarea catolicismului în ghetto, marginalizarea socială fiind aici premisa unui discurs regresiv şi baza unei retorici sentimentale, dacă nu cumva populiste. Ce să mai spunem de ceea ce se numeşte la noi, cu un termen oribil, "colportajul" bisericesc? Icoana prin excelenţă (multiplicată în zeci de mii de exemplare) este pantokrator-ul barbizonian pictat de Nicolae Grigorescu, acel personaj dulceag, învesmîntat în violet cardinal, care tronează în atîtea interioae "modeste". Altarele noastre sunt decorate cu flori de plastic; se îngenunchează pe ştiutele traverse de iută (în care cineva depista nu ştiu ce farmec mizerabilist), calendarele bisericeşti ne propun variaţiuni grafice pe tema tricolorului, pictura aşa-zis neo-bizantină (vezi paraclisul mînăstirii Sihăstria, intrarea boltită de la Antim sau cantina Facultăţii de Teologie din Bucureşti) chinuie canonul la întîlnirea dintre arta naivă şi convenţia benzilor desenate... Unde vom regăsi, în tot acest univers schimonosit, tradiţia bizanţului, duhul meşterilor de la Nicula sau măcar moştenirea unui Picu Pătruţ?

Într-o ţară unde sensibilitatea religioasă, îndelung timorată de interdicţiile bolşevice, derapează de la confuzia criteriilor către precaritatea lăuntrică, într-o societată unde paradigma noilor îmbogăţiţi este culeasă din Dallas aşa cum moda săracilor provine din suburbiile turceşti, într-un peisaj politic în care (cu minime excepţii) parlamentarii întruchipează versiunea cu ştaif a fantelui de obor, problematica prostului-gust capătă o neaşteptată gravitate. Ea se înscrie într-o patologie globală care îşi aşteaptă încă diagnosticienii şi terapeuţii. Să nu ne înşelăm, totuşi, asupra reţetelor. Oricît de fascinantă ar fi arheologia culturală practicată de Horia Bernea şi echipa sa la deja pomenitul **Muzeu al Ţăranului Român**, nu prin recunoaşterea ei parizianâ vom stopa degradarea arhitecturii ţărăneşti contemporane. La fel, oricît de frumoase ar fi ediţiile lansate de "Anastasia", ele nu vor ajunge pentru a reorienta stilul arhaizant şi esteticeşte discutabil al cărţii religioase din restul ţării. În sfîrşit, oricît de competente ar fi discuţiile intelectuale pe marginea succeselor noastre interbelice în materie de urbanism şi oricît de incitante s-ar dovedi pledoariile pentru regăsirea bunului-simţ în domeniul edificiilor publice, nici acestea nu vor reuşi să tempereze frenetica goană a societăţii româneşti către triumful prostului gust. Necesare şi elucidante, asemenea demersuri rămîn din nefericire zadarnice în lipsa unei voinţe politice adecvate. Voinţa politică de a scoate impostorii şi politrucii din administraţia culturală, chemîndu-i în locul lor pe puţinii specialişti de care mai dispunem. Voinţa politică de a trimite cît mai mulţi tineri înzestraţi la studii în Occident, şi de a demarxiza cu adevărat învăţămîntul autohton. Voinţa politică de a finanţa proiectele creatoare de opinie (colocvii, concursuri, programe academice-pilot) şi aceea de a nu mai înjosi clasa intelectuală căreia îi lipsesc actualmente atît instrumentele de lucru, cît şi mijloacele de comunicaţie.

Celor care speră că asemenea mutaţii sunt încă posibile le mai lipseşte un singur lucru: bunul gust de a fi solidari.

Teodor BACONSKY

Citit/Auzit

• DOUĂ VARIANTE –"Can Nuray a făcut autostop pentru a se întoarce în România. Şoferul maşinii cu numărul SV-2240 a luat-o şi a dus-o pînă în Oradea. Aici i-a propus două variante de plată: 100 de dolari sau sex. Înspăimîntată, femeia a plătit cei 100 de dolari şi a fost bucuroasă că avea suma respectivă asupra ei şi că a reuşit să scape numai cu atît. Aşteptăm reacţiie (sic!) ambasadelor Slovacă, Germană şi Turcă şi ale Poliţiei Române" (**Evenimentul zilei** din 26 iulie a.c.). • "SFATUL POLIŢAIULUI – Cum vă puteţi apăra de viol: Nu vă deplasaţi neînsoţite noaptea; Dacă sînteţi îmbrăcate sexi, ocoliţi zonele învecinate căminelor de nefamilişti; Atenţie, un vocabular indecent trezeşte instincte animalice şi dă o anumită siguranţă violatorului; Un comportament voluntar poate face ca intenţiile dvs. adolescentine să fie răstălmăcite; Nu acordaţi încredere exagerată unor persoane prea puţin cunoscute, căci se poate solda cu un viol în grup; Acceptarea invitaţiei unui necunoscut în apartamentul său implică şi acceptarea unui raport sexual; Urcîndu-vă în automobil cu indivizi necunoscuţi vă puteţi trezi violată în cea mai apropiată pădure; Dacă o cunoştinţă se oferă să vă conducă seara cu maşina, adoptaţi o atitudine sobră; (...); Dacă violul a avut loc prezentaţi-vă de urgenţă la prima secţie de poliţie" (**Ziua** din 30 iulie). • CE O ÎMPIEDICĂ? – "Bătrîna noastră urbe a fost pur şi simplu bulversată, duminică 17 iulie, de un alai de nuntă cel puţin ieşit din comun. (...) Dar cine sînt aceşti miri cu stare, vă veţi întreba? Şi pe bună dreptate, ţinînd cont de fastul afişat, în contrast cu vremurile tulburi pe care le trăim. El se numeşte Robert Mazilu, om de afaceri canadian, de origine, aşa cum aţi bănuit, desigur, română. Ea, Despina Apostol, fostă apreciată cîntăreaţă de muzică populară, pe la mijlocul anilor '80. (...) Nu şi-au oficiat pînă acum amorul, deoarece Despina ţinea să arate ca o zînă în ziua nunţii sale. Ce o împiedica? Doar faptul că, la şase luni după stabilirea în Canada, ajunsese la 95 de kg. (...) O petrecere ca-n poveşti, cu pastramă de curcan, jambon, şalău meunieré (sic!), sarmale, muşchi de vacă anglaisé (sic!), ruladă de curcan, mititei, îngheţată şi, bineînţeles, tortul miresei ("Rochés") - şi cu băutură - palincă, whisky, cinzano, ţuică, gin, vin (Lechinţa şi Focşani), şampanie (Panciu) - pîn'la ziuă" ("Cronica mondenă", în VIP din 26 iulie - 1 august) • "DACĂ O TAI, curge talent" (Iosif Sava la TV, despre dirijoarea unui cor). • PATROANA DEBARASEAZĂ – "Nu au posibilităţi, deocamdată, să cumpere o ladă frigorifică. Patroana debarasează cît e ziulica de mare, iar patronul merge după marfă. Bagi se seamă că teşchereaua o ţine 'mnealui, chiar dacă banii sînt la comun" ("Fosta amantă a lui Nicu Ceauşescu suferă de depresie nervoasă", în acelaşi VIP). • MULT TEMPERAMENT – "Jurist diplomat, 44 de ani, brunet prezentabil, 1,74/70 kg, mult temperament, doreşte cunoştinţa unei doamne frumoase, forme pline, 35-40 ani. Se solicită obligatoriu fotografie, date (înălţime, greutate etc.)..." (la "Matrimoniale", în **Evenimentul zilei**). • VIRILITATEA TEXTUALĂ – "În proza românească contemporană, Emil Mladin este printre rarii autori de o virilitate textuală remarcabilă; (...) Romancierul are, în opinia noastră, "brutalitatea" narativă a lui Hemingway şi sensibilitatea rănită a unui Jack London muntean" (în **22** din 13-19 iulie).

Din viaţa unui extremist de centru

O sărăcie de mare succes

Un fenomen buimăcitor care scapă guvernului şi opoziţiei, stîngii şi dreptei, celor cripto şi celor senini, editorialiştilor şi analiştilor, oamenilor de litere şi purtătorilor de cuvînt - cu deosebire acestora, fiindcă sînt atacate, poluate şi degradate tocmai literele şi cuvintele fără de a căror joacă limba şi mintea română nu pot fi concepute -

este proliferarea integramelor, o formă malformată de cuvinte încrucişate, o blestemăţie a economiei (de piaţă) de inteligenţă şi spirit, lichidînd orice mister prin definiţiile cele mai elementare, înghesuite meschin în micile pătrăţele ale unor uriaşe grile, incapabile să formuleze vreo idee expresivă.

De la Piaţa Universităţii la Romană, de pe Griviţei la Gară, de la Gară la aeroport, pe kilometri, femei şi bărbaţi, vînzători de banane, cărţi, îngheţată, izmene, ziare, cartofi prăjiţi, chifle, flori şi floricele, populaţii de casierite la mari şi mici magazine, de recepţioneri şi taximetrişti, de body-guarzi la case valutare, de reparatori de brichete şi pasageri în transportul comun stau cu creionul în mînă şi dezleagă toată ziua integrame. Cele mai importante ziare au în fiecare zi integrama lor. Cele mai amărîte, de asemenea. Reviste de umor sau de science fiction anunţă de pe prima pagină că au în interiorul lor 8-9 integrame. Există reviste de integrame poliţiste, sexuale, există "Viaţa în integrame", "Maxiintegrame", am numărat, pe tejgheaua principală de la Romană, vreo 10 titluri, e o epidemie, e un delir, dar mai întîi şi întîi o industrie grafică de mare succes.

Am ştiut-o din timp. Cel care le-a lansat pe piaţă, un editor prolific, mi-a spus-o fără ocol, mîndru de el însuşi, renunţînd la orice discreţie a omului de afaceri: "Radule, dragule, din tot ce-am încercat şi ştii că am un studio de radio, trei săptămînale plus un bilunar literar, nimic nu mi-a dat senzaţia loviturii ca integramele. 200.000, tiraj din primul foc!".

Am încercat odată - ca simplu cetăţean în ţara celor mai bine încrucişate şi potrivite cuvinte, prima din lume în acest domeniu, în ţara unde definiţiile ajunseseră pe mîna poeţilor de talia lui Arghezi, în ţara care deţine o asemenea armonie între consoane şi vocale încît a creat careul de 10/10 cu un singur punct negru! - am încercat, zic, dacă mai pot zice ceva, să pun creionul pe o asemenea integramă. Un pustiu. Nici o enigmă. Nimic isteţ. Nici o dificultate. Maximă banalitate. Pe zeci şi zeci de pagini, logica nu depăşeşte sinonimia. Pentru "pisici" în patru litere - mîţe. Pentru "a şaptea artă" - cinematografie. Pentru "a lega" - a ataşa. Pentru "vin cu sifon" - exact: şpriţ! Nici un haz. Nici o joacă. Nici un surîs. Totul mură-n gură. Pentru "întreceri" - competiţii; pentru "largi" - laţi, pentru "clarificare" - precizare, pentru "ridicătoare" - macarale, toate astea în ţara unde Arghezi găsise pentru "ordonanţă" - nemuritoarea "fată-n casă sub drapel", Mircea Bornemisa pentru "oraşul grecesc Kalamata" - "singurul oraş în care te simţi ca acasă"...

Democratizare? Antielitism? O acumulare sălbatică de talaş al minţii date la rindea. O tristeţe. O sărăcie de joacă, o economie de ludic, exact acolo unde românul e nabab: cuvîntul. Criza cuvintelor potrivite e şi mai concludentă decît vocabularul primului sau celui de-al o sutelea ministru. Dezlegînd plin de elan integrame, poporul român atinge pragul cel mai de jos al sărăciei de spirit.

În fond, e un scandal intelectual, da, intelectual, unul dintre puţinele pentru care aş ieşi în stradă, căci integramele mă fac şi ne fac de proşti, de handicapaţi, de viţei la poarta nouă. E şi ceea ce mă sileşte să stau totuşi în casă, să nu caut nici un partid pentru a-i cere să ia atitudine faţă de această mizerie: mă gîndesc că integrama - în cel mai bun caz, poate şi cel mai emoţionant - e necesară celor care, după o criză care le-a zguduit vocabularul, încep să ia din nou contact cu vorbele, să le regăsească primul sens, cel imediat, pierdut odată cu pantofii şi viaţa, în acel deranjament general.

Integrama - ca mecanică a facilităţii, născută din nevoia de literă a unui popor bine bramburit - s-ar putea să fie cea mai largă psihoterapie de grup în perioada post-revoluţionară.

Radu COSAŞU

Kitschtesenţe

Insomnie *de Marianne C.*:

Somn letargic nu-mi dă pace/ Mă ademenă şi cearcă/ Cearcă-n sus şi cearcă-n jos/ Poate ninge lăpturos/ Cu idei făr' de folos.

Între noi *de E. Chantal*

Între noi vi-fa numai flori/ Şi-un cîmp înverzit/ Unde să le răsădim una cîte una/ Udînd cu sperantele noastre/ Între noi vi-fa numai flori/ Şi-un zîmbet duios/ Pentru a da putinţă/ Luminii să rodească/ O inducstribilă linişte şi dăruire.

Gîndire *de I. Lazariuc*

La tîmple presupusei mele gînduri/ Alunecă petale/ ...una, două/ Mi-e gîndul aiurea/ Purtat de un parfum,/ ...unul, două/ Încerc să (mă) gîndesc/ La cei mai bun/ ...una, două,/ Însă mă doare tîmpla,/ E încărcată de petale/ ...una, două.

O mie de sisteme *de Lenuţa Umbră*:

O mie de sisteme/ O mie de probleme/ Ce-aşteaptă rezolvare/ În luna următoare/ Inima este rece/ Sistemul n-o întrece/ Şi ea rămîne vie/ În zorile măreţe/ Iubirea nu mai vine/ Sistemul tot decade/ În noaptea următoare/ El nu se mai iveşte.

Incertitudini *de E.I. Popescu*:

Deşi ştiam povestea tristă/ Iluzii totuşi mi-am făcut/ N-aş vrea ca tu să pierzi prea mult/ **Eu nu sînt omul ce insistă**/ Şi parcă sufletul mi-e strîns/ Şi parcă totul e eroare/ Nici eu nu ştiu ce mă mai doare/ Şi-n ochi o lacrimă s-a stins/ Nu caut scuze nici regrete/ Nu vreau în lacrimi să m-ascund/ Mă doare doar un singur gînd:/ **Sînt** sau **nu sînt** motive certe?

Chemare *de L. Dorina*:

Apropiete frumoasă fantasmă/ În întuneric ochii tăi ard/ Purificînd aerul nostru/ Cu suave şoapte incoerente/ Ce ilustrează feeria/ Instinctelor dezlănţuite/ Vraja candorii tale/ Mă învăluie ca un marasm/ Copilăresc dar invioalabil/ Îmbătîndu-mă cu mirosul/ Nestăvilit al cărnii/ Ce se rostogoleşte/ Spre mine şi mă înnăbuşă/ Luînd forma unui sărut/ Semnificînd esenţa/ Inculpabilităţii/ Actului în sine.

(Dintr-un volum editat de Casa Corpului Didactic - Giurgiu, 1983).

Firescul de ieri

Familia ANA-STELICĂ IVAN au onoarea a vă face cunoscut căsătoria fiicei lor TEODORA cu domnul MARINICĂ SIMION// Familia ELENA-RADU SIMION au onoarea a vă face cunoscut căsătoria fiului lor MARINIŢĂ cu domnişoara TEODORA IVAN//VĂ INVITĂ să luaţi parte la fastuoasa lor petrecere, cu ocazia căsătoriei şi cununiei lor religioase, care va avea loc în ziua de 22 şi 23 august 1971, la casa părintească a mirelui din comuna JILAVA, str. GĂRII nr. 40, autobuz 71 şi 59, tramvaiele 7, 12, 17.// NUNI: Familia IKA şi CONSTANTIN TABLĂ

Are următorul program: DUMINICĂ 22 AUGUST 1971; - ora 7-10 - Gătirea miresei şi a brazilor. Distracţii, diferite obiceiuri; - ora 10 - Mic dejun pentru domnişoarele de onoare; - ora 11 - CUNUNIA RELIGIOASĂ la biserica din comuna STOENEŞTI, comuna unde s-a născut mirele, (vă rugăm să luaţi parte); - Transportul cu Autobuz - angajat special; - ora 20: FELICITĂRILE şi MASA, (SURPRIZA SERII)

LUNI 23 AUGUST 1971: - ora 12 - DISTRACŢIA SOCRILOR // MIRELE şi MIREASA - au dorinţa ca în afara darurilor de nuntă, fiecare familie, e rugată, să aducă şi cîte două bilete de loz în plic de 6 lei (sigilate) - pentru amuzament - Nunta va fi filmată de operator: GEORGE MIHAILESCU

Memoria lui Nabokov şi „omidele" unei traduceri

În cuvîntul înainte (datat "3 ianuarie 1970") la versiunea engleză a primului său roman **Maşenka**, Vladimir Nabokov preciza următoarele: "Cititorii lui **Vorbeşte, memorie** (începută în anii patruzeci) n-au putut să nu remarce anumite asemănări între amintirile mele şi cele ale lui Ganin (**personajul principal al romanului, n.n.**). Maşenka lui este sora geamănă a Tamarei mele. (...) Cînd am scris capitolul al doisprezecelea al autobiografiei mele, un sfert de secol mai tîrziu, n-am consultat **Maşenka**; iar acum, cînd am făcut-o, sînt fascinat să constat că (...) varianta romanţată conţine un extract mai îmbătător de realitate personală decît darea de seamă scrupulos fidelă a autobiografului. Mai întîi m-am întrebat cum de a fost posibil, cum de au reuşit să supravieţuiască freamătul şi parfumul exigenţelor unor personaje imaginare (...), mai ales că nu credeam că o imitaţie artificioasă ar putea să rivalizeze cu purul adevăr. De fapt explicaţia e destul de simplă: calculînd anii, Ganin era de trei ori mai aproape de propriul său trecut decît eram eu de al meu în **Vorbeşte, memorie**".

Tot farmecul literaturii lui Nabokov stă în aceste "cochetării" explicative, în neîntreruptul joc de-a Ficţiunea şi Viaţa pe care autorul **Lolitei** (romanul său cel mai celebru, dar nicidecum capodopera sa!) l-a întins pe tabla de şah a Literaturii. Aşa cum nu există volum care să nu-i fie dedicat Vérei, soţia sa, nu ştiu să existe vreunul care să nu fi beneficiat, măcar la o reeditare sau traducere într-altă limbă, de un Cuvînt înainte al Maestrului însuşi - suprem orgoliu al cuiva care, dacă a luat Viaţa şi Literatura (altora) adesea peste picior, n-a înţeles niciodată să-şi ia **propria** literatură à la légère. Cînd scrie, Nabokov nu o poate face decît pe propria **sa** tablă de şah, după propriile **sale** reguli - reinventînd Literatura cu o superbie şi o siguranţă de **magister ludi** care îngheaţă novicii... Şi poate că, dincolo de complexul "seniorial", trebuie să vedem în această acribie anxioasă şi un complex ludic: atunci cînd ai în faţa ta o tablă de şah şi regulile / legile sale, exactitatea încetează să mai fie o pedanterie - ea devine condiţia însăşi a jocului. La Nabokov, necesitatea de a lua tot timpul în serios propria viaţă şi propria literatură vine dintr-o caracteristică de structură; numai o lume perfect închisă / hiperserioasă admite combinatoriile Jocului. Altfel spus, numai sfera perfectă se rostogoleşte: vertijuri, tururi de cărţi, sortilegii optice... Nu Houdini (iluzionist de circ) este, aşa cum s-a afirmat, "dublul" profan al aristocratului rus - ci Escher, gravorul olandez ale cărui perspective deconcertante, scamatorii riguros matematice înlăuntrul unor spaţii ermetic închise ar putea fi corelativele obiective ale jocurilor de planuri spaţio-temporale din opera lui Nabokov.

În insistenţa maniacală de a furniza chei (adesea evidente!), de a semnala capcane (adesea false!) Nabokov mai poate fi asemuit lui Henry James: la amîndoi, fervoarea de a glosa pe marginea propriilor opere nu este decît reversul **terorii** de a vedea căzută pe "mîini nevrednice" truda livrescă. Dacă este mai "volatil" (să nu uităm că Nabokov, lepidopterolog pasionat, a descoperit o specie de fluture care-i poartă numele!), Maestrul rus este totodată mai patetic în miezul de chihlimbar al scrisului său - acolo unde freamătă Trecutul. Trecutul, sau Copilăria - acel **childhood** rostit de răsfăţatul copil de atunci, cînd cuvîntul englezesc (limbă pe care o va vorbi şi scrie încă înaintea rusei) îi evocă, prin sufix, prospeţimea Scufiţei Roşii ("Red Riding Hood") şi temeritatea (silvestre amîndouă) a lui Robin Hood; "daltonism" joycean de o precoce perversitate! **Vorbeşte, memorie** poate fi citită, din acest punct de vedere, ca un **A la recherche du temps perdu** cruciverbist - cu madlene lexicale dezvăluind, la fiece paragraf, aromele amestecate care compun budinca Trecutului; sau ca un policier à la Hercule Poirot, în care imaginile "crimei" apar pe frînturi, proiectate cînd înainte, cînd înapoi de capriciile Memoriei - un **au ralenti** afectuos şi tenace al unui paradis frînt de Revoluţie (cea bolşevică). Izgonit din Rusia carnală a copilăriei sale, Nabokov nu va putea decît să încerce să refacă, **din cuvinte**, aceeaşi carnalitatea parfumată, să-şi reia, la nesfîrşit - în **camera obscura** a minţii sale - , filmul timpului cînd el a fost fericit; o va face la început, după cum mărturiseşte în **Maşenka**, amalgamînd aproape inconştient "fraze" reale în Fraza romanului, lăsînd să picure mica muzică interioară în camerele goale ale unui proiect romanesc, şi-apoi, tot mai programatic - prin voluptatea cu care-şi "coace" cuvintele, cu care le însiropează -, în construcţiile riguros-somptuoase ale unui edificiu de neatins. Hedonismul lui Nabokov nu ar fi, în ultimă instanţă, decît eşecul înlăcrimat (în "lacrimă", există "crimă"!) al celui care nu se mai poate întoarce decît **într-o limbă**. Dar - şi lucrul acesta este singurul care ne interesează -, din această înfrîngere s-a născut opera cea mai ostentativ genială a literaturii americane din acest secol: memoria unui aventurier care a găsit în Stil raţiunea exactă a emulării Creatorului. (**a.l.ş.**)

P.S. Fiindcă este vorba de Vladimir Nabokov, şi nu de un scriitoraş oarecare pe care cititorii români să "ardă de nerăbdare" să-l citească, mediocritatea traducerii volumului apărut la editura Universal Dalsi este de nesuportat. Nu dăm numele traducătoarei - care nu are decît vina ingenuă de a-şi fi "oferit serviciile" - ci vrem să semnalăm o întristătoare uşurinţă în a lăsa un autor de magnitudinea lui Nabokov la cheremul unor mercenari, ştiut fiind că - pentru a relua un truism aproape burlesc - o traducere proastă este mai rea decît nici o traducere! De la "omide" (pluralul de la "omidă"!) şi pînă la "banale" dezacorduri, repetiţii terminologice şi asonanţe involuntare, aproape totul este lamentabil în această ediţie a lui **Vorbeşte, memorie**... Universal Dalsi a reuşit să ofere, prin traducerea lui Horia Florian Popescu, o **Lolită** în multe privinţe remarcabilă; de ce n-a putut să apeleze la acelaşi traducător, familiarizat cu stilul lui Nabokov, este de neînţeles. Cît despre "informaţiile" bio-bibliografice - acestea, de n-ar fi triste, ar fi de-a dreptul comice; nu există nici măcar umbra unei cronologii; romanul **Maşenka** apare cu titlul englezesc (adică **Mary**!); **Rigă, damă, valet** este "tradus" prin "Rege, regină, tîlhar". În Cuvîntul înainte al lui Nabokov, titlurile revistelor la care a colaborat sînt cînd netraduse, cînd traduse - ceea ce dă incredibilele "Mensualul Atlantic" şi "Revista Partizană"! Notele de subsol - ca de obicei - explică lucrurile simpluţe şi tac cînd e vorba de altele (nicăieri, de pildă, nu se specifică faptul că "V.Sirin" care apare în secţiunea a doua a Capitolului 14 este, de fapt, pseudonimul lui Nabokov din perioada berlineză!)

Că **acest** Nabokov a fost editat în pripă o mărturiseşte şi un **lapsus calami** al profesorului Dan Grigorescu (autorul comprehensivei prefeţe) care aminteşte, la un moment dat, de "alte romane ilustrative din creaţia sa - **Pnin** sau **Charles Kinbote**" (cf pag. 9). Există, evident, un (excelent) roman **Pnin** şi un (irezistibil) personaj cu acelaşi nume; însă Nabokov n-a scris niciodată un roman cu titlul "Charles Kinbote": acesta este doar personajul principal al capodoperei sale **Pale Fire**...

Cărţi poştale

"Paris, 21 iunie 1991

Dragă..., peste cîteva zile este ziua ta şi-ţi doresc din inimă la mulţi ani cu toate «şeli». Amintirea petrecerilor tale date cu această ocazie îmi pare acum ca nişte fluturi rari prinşi în plasa nabokoviană de pe verso. (Fotografia este o continuare a cărţii poştale pe care ţi-am trimis-o astă vară din Montreux. A trecut un an de atunci...) Îmi pare bine că hîrtia suge; Nabokov în ploaie de litere şi cuvinte într-o limbă pe care **în fine** n-a cunoscut-o! (şi n-a salvat-o). Te îmbrăţişez cu mare prietenie, al tău..."

Nabokov la vînătoare de fluturi, Montreux 1968

Trecerea prin reviste

Excelent numărul 29 (27 iulie - 2 august) al **României literare**, ale cărui "puncte forte" sînt interviul cu Michel Tournier, traducerea din Julio Cortázar şi editorialul lui Nicolae Manolescu - intitulat "Aspro"; criticul o trage de mînecă pe Anca Delia Comăneanu care, într-un articol din **Tineretul liber**, luată de avîntul (şi energia) gazetăriei demolatoare, amestecă lucrurile într-un mod destul de naiv (ca să folosim un eufemism!) "M-aş bucura... dacă asociaţia îşi va dovedi utilitatea în alt mod decît acela discriminatoriu şi revanşard probat de articolul menţionat", îşi încheie N.M. editorialul său. Alex. Ştefănescu dă o spirituală replică "Diacului tomnatic şi alumn" de la **Literatorul**: "Sunt hotărît să-l chem pe diac în faţa instanţei de judecată nu pentru că mă prezintă ca pe o persoană cu vederi comuniste (fapt care, la urma urmei, mă onorează, situîndu-mă alături de actualii conducători ai ţării), ci fiindcă pune în sarcina mea tot felul de absurdităţi şi agramatisme, susceptibile să mă compromită profesional". Savuroasă este şi recenzia lui Gabriel Dimisianu la broşurica **Regele şi Mareşalul**, scoasă de Dan Zamfirescu după lansarea pe ecrane a unui fals film-fals documentar numit **Oglinda** (pe care l-am "demascat" şi noi, ca atare, îndată după premieră); cunoscîndu-l pe D.Z., "nu puteam să cred altceva - mărturiseşte criticul -, despre **Regele şi Mareşalul**, decît că este o elaboraţie în folosul puterii, lovind în Rege şi proslăvindu-l pe Mareşal..." Parcurgînd broşura, surpriza lui G.D. este totală - ceea ce-l şi face să-şi intituleze recenzia, pur şi simplu, "Dl Dan Zamfirescu este, uneori, imprevizibil". Tot la "Actualitatea editorială", dl Cristian Bădiliţă ne face cunoscut că nu agreează ideea unei antologii a haiku-ului românesc pe temeiul că "haiku-ul ţine de o lume specific japoneză"... Ca urmare, titlul antologiei respective - **Umbra libelulei** - devine, în titlul articolului său, "Umbra zdrenţuită a libelulei" iar autorul ei, Florin Vasiliu, este muştruluit: "cum de nu şi-a dat seama că-şi va pierde creditul în faţa criticilor şi creatorilor autentici" (care or fi aceia, de bine ce la noi - după cum afirmă sus şi tare C.B. - haiku-ul este un surogat!?). Îl încunoştiinţăm pe studiosul domn Bădiliţă că toată poezia americană modernă stă aninată de aripa "zdrenţuită" a unei asemenea struto-cămile poeticeşti semnate Ezra Pound: unii îi zic haiku, alţii nu; mai are vreo importanţă? Că fundamentalismul cultural duce într-o înfundătură o probează şi recenzia lui Emil Mladin intitulată - cu o nedisimulată superioritate - "Fabrica de scriitori din Manhattan"; probabil că, aşa cum diagnostichează E.M., avem de-a face cu un caz de subliteratură; scrisă de un obscur autor român, respectiva carte - foarte oarecare - "a fost editată şi în limba engleză, la New York", precizează recenzentul, grăbindu-se să adauge: "Poate **acolo** a avut succes. Sandra Brown îşi tipăreşte cărţile tot pe meleagurile acelea. Nu?" A afirma, în scîrbă, că numai în SUA cărţile proaste au succes e nu doar ridicol, ci şi profund neadevărat: Sandra Brown se vinde bine - şi-ncă cum! - şi în România cea atît de "elitistă"... Nu? Foarte justă, pînă la un punct, şi relatarea Eugeniei Vodă despre Festivalul de la Costineşti '94, purtînd isteţul titlu "Costineşti sur mer": unde "ia apă" articolul este în partea a doua, în care E.V. se străduieşte să demonstreze că **Trahir** - filmul lui Radu Mihăileanu, premiat şi la Costineşti - este "politic incorect"... Aşa o fi, în atmosfera de isterie generalizată de acum, dar dacă privim - totuşi! - cu puţină detaşare, vom constata că lucrurile (adevărurile) sînt într-adevăr întocmai cum le prezintă filmul: adică ambigue, lipsite de maniheismul pe care numai arta la puterea a doua îl conţine... Sau, pentru a-l parafraza pe Gabriel Dimisianu scriind despre Dan Zamfirescu: "Dl Adevăr este, uneori, imprevizibil" (Şi-apoi, de cînd este Arta cîmpul generalităţilor! ?)

... Pentru a reveni, în fine, la lucruri realmente înalte (şi cîtuşi de puţin generale): interviul luat de poetul Radu Sergiu Ruba lui Michel Tournier - căruia **România literară** îi acordă paginile sale centrale - este **a real scoop**! Chiar dacă secretul autor al **Regelui arinilor** nu răspunde la întrebarea foarte directă: "V-ar place (plăcea, n.n.) să veniţi la Bucureşti?" - răspunsul pierzîndu-se în dantela unei plăcute evocări Marthe Bibesco, pe care M.T. a cunoscut-o, fireşte, la senectute -, dialogul are farmec şi chiar un **côté** provocator (vezi, de pildă, părerea lui M.T. că Flaubert "nu rîde niciodată şi nici nu stîrneşte vreodată rîsul" ! Dar **Bouvard et Pécuchet**? Dar "Dicţionarul ideilor primite"? Dar M. Homais?!). Păcat numai că transcrierea interviului conţine greşeli aproape neverosimile, gen "Charles **Trennet**, Jacques **Brell**" etc sau - mai grav de astă dată - "romanul **Medianoche amoureuse**" (!) pentru **Le Medianoche amoureux** - titlu tournerian care e acelaşi lucru cu **Amanţii taciturni**, cum a apărut el în traducerea Bogdanei Savu, la editura Univers... (**a.l.ş.**)

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Scrisoare din Europa

"Un miracol sociologic"

Est-germanii se plîng uneori că ei au plătit pentru cel de-al Treilea Reich, şi într-un fel lucrurile chiar aşa stau. Soarta i-a aruncat de partea nefastă a liniei aliaţilor, în timp ce vest-germanii au fost «reabilitaţi» şi apoi recompensaţi şi au prosperat. Acceptarea regimului comunist de unii est-germani - care chiar credeau că acesta îi «proteja» de fascişti - nu schimbă cu nimic din faptul că acei est-germani credeau că victoria morală este de partea lor. Ei se considerau sacrificaţi, spre deosebire de vest-germani; «istoria» era împotriva lor. Oricum, trebuie spus despre crimele est-germanilor că erau minore în comparaţie cu holocaustul, iar Germania nu va exorciza cel de-al Treilea Reich prin spectacolul est-germanilor exorcizînd securitatea. De altfel, spectacolul gravitează inevitabil în jurul nazismului. Ridică probleme care ar fi trebuit ridicate în 1945 şi au fost amînate şi date uitării timp de o generaţie. Cum a fost "asta" posibil? Cît de tipic german?

Lui Michael Naumann, care conduce Editura Rowohlt şi a fost el însuşi scriitor, îi place să spună că Stasi era «un miracol sociologic», dar consideră facilă afirmaţia că e vorba de «un miracol sociologic tipic german», deşi aşa crede majoritatea germanilor. Ceea ce îl interesează este «modul în care oamenii se adaptează unor împrejurări cu totul umilitoare». Naumann este editorul lui Biermann şi înverşunat în problema Germaniei de Est. Şi el s-a născut în Est, în 1941, iar doisprezece ani mai tîrziu a trebuit să plece, cu familia, din cauza «originii sociale». Trei milioane de oameni au plecat între 1949, anul cînd Germania de Est a devenit un stat de sine stătător, şi 1961, cînd a fost ridicat Zidul pentru a-i încuia pe est-germani acasă, iar Naumann susţine despre cei rămaşi că «şi-au pierdut istoria». Încercînd să-i înveţe ce erau - încercînd să producă muncitori pentru un stat muncitoresc -, Germania de Est a neglijat să-i înveţe cine erau sau cine fuseseră, astfel că unii dintre ei ajunseseră să se creadă «victimele» lui Hitler. Erau «necivilizaţi, în sensul cel mai profund, pentru că au suferit o pierdere a memoriei de fiecare zi». Memoria se află la baza «resentimentului nutrit de vest-germani» faţă de est-germani. Michael Naumann susţine că resentimentul izvorăşte din experienţa de a fi «aflat» realitatea despre Germania şi din hotărîrea de a rupe tăcerea despre cei doisprezece ani de nazism, despre cele făptuite de germani, precum şi despre entuziasmul suscitat de Hitler. El vede o prăpastie între generaţia sa de vest-germani şi corespondentul ei din Germania de Est, pentru că aceşti est-germani au fost crescuţi într-o retorică antifascistă care nu-i implica nicicum, ca germani. Est-germanii nu au ştiut niciodată de ce încă mai salutau în pas de gîscă un lider sau chiar de ce trebuia să trăiască în continuare înconjuraţi de atîţia poliţişti. Cei care îşi aminteau de «Germania» erau de obicei est-germani care plecau şi deveneau cetăţeni vest-germani, precum Biermann.

Wolfgang Kohlhaase, un scriitor din Berlinul de Est, în vîrstă de 61 de ani, fără legături cu poeţii din Prenzlauer Berg, are o teorie potrivit căreia fiecare ţară îşi produce propria «inteligenţă culturală» - ceea ce nu este acelaşi lucru cu «cultura». Dar aceasta înseamnă că un socialist german de 60 de ani ca el ştie cîte ceva despre cum şi de ce a fost creată Germania de Est şi de ce a dispărut. Scriitorii din generaţia sa care au plecat, precum Biermann, şi scriitorii care au rămas, asemeni lui, adeseori aveau motivaţii similare pentru gesturile lor: vroiau să-şi vindece ţara şi să facă «socialismul» posibil. Adevărata dispută dintre scriitori ca Biermann şi cei din Germania de Est se poartă acum în jurul întrebării: cine sînt autenticii revoluţionari?

Se pare însă că, pe măsură ce ne apropiem de sfîrşitul secolului, dilemele Germaniei sînt: «**Unde ne aflăm acum? Ne-am întors oare de unde am plecat?**» Şi nicidecum cele legate de Prenzlauer Berg, unde atenţia focalizată a occidentalilor «încuraja diletanţii să prolifereze în dauna adevăratelor valori».

Între disidenţă şi oportunism

În Germania de Vest există o serie de persoane care şi-au construit cariere în calitate de critici ai literaturii din Prenzlauer Berg, chiar dacă prăbuşirea Zidului a provocat propriile remuşcări literare, iar vest-germanii care au promovat fenomenul Prenzlauer Berg sînt angajaţi într-un soi de căinţă, unii chiar afirmînd acum că numai Occidentul este răspunzător pentru atîtea reputaţii supradimensionate. Puţinii scriitori est-germani de talent autentic (de exemplu Christa Wolf şi Heiner Müller, cărora le-a fost decernat Premiul Büchner cu mult înaintea lui Biermann) i-au ajutat pe poeţii din Prenzlauer Berg şi le-au dat bani, ori participau la serile de literatură organizate de Sascha Anderson. Ei nu depindeau însă de viaţa din Prenzlauer Berg. Depindeau de Erich Honecker, care le permitea publicarea şi le aproba călătoriile şi astfel puteau să-şi facă un nume care apoi avea să-i protejeze. Ei reprezentau o elită în Germania de Est. (...)

Bert Papenfuss-Gorek, cel mai bun dintre poeţii din Prenzlauer Berg - cel care cu siguranţă va supravieţui momentului Prenzlauer Berg şi va avea o reputaţie «germană» -, povesteşte că, ori de cîte ori vreunul din ei se afla la anaghie, Christa Wolf sau Heiner Müller «puneau mîna pe telefon şi-l sunau pe Honecker»; nimănui nu-i trecea prin cap să întrebe ce făceau Christa Wolf şi Heiner Müller, cum de-aveau acces la Honecker. Christa Wolf credea cu sinceră convingere în socialism şi de cîteva ori chiar a candidat la un loc în Politburo şi a fost dezamăgită cînd a fost respinsă. Ea vroia ca Germania de Est să rămînă Germania de Est. După prăbuşirea Zidului, i-a implorat pe est-germani să nu-şi părăsească ţara. A încercat să-i convingă pe oameni să reziste tentaţiilor Germaniei de Vest, să se lupte pentru o RDG «mai pură», dar foarte puţină lume a venit la demonstraţiile organizate de ea, iar după aceea s-a retras şi a declarat că suferea prea mult din pricina «istoriilor» legate de intervenţiile ei în discuţiile privitoare la Sascha Anderson sau Wolf Biermann care i-au luat întotdeauna apărarea cînd a fost numită apologet al regimului comunist. Contribuţia ei la dezbaterile despre Stasi şi prezenţa ciudată a securităţii în viaţa literară a Germaniei de Est au format subiectul unui roman, **Was Bleibt? (Ceea ce rămîne?)** - despre o zi din viaţa unui scriitor care descoperă că se află sub supraveghere. Ea afirmă că a scris romanul în 1979 şi l-a pus apoi într-un sertar, pentru că prea multe talente se irosiseră deja în închisori, iar datoria unui scriitor nu era eroismul, ci propria sa operă. După prăbuşirea Zidului, a deplîns moartea socialismului şi a publicat **Was Bleibt?**, apoi a acceptat să-şi petreacă un an la Santa Monica, la Centrul Getty.

Este probabil ca «audienţa» unor scriitori precum Christa Wolf şi Heiner Müller - şi poate şi curajul acestora - să fi depins de paşapoartele pe care le aveau. Chiar şi rolul de cei mai faimoşi disidenţi literari ai Germaniei de Est pare să le fi acordat ceea ce unii descriu a fi «acea extra-estetică gratificaţie care făcea viaţa interesantă». Hansjörg Geiger, de la Comisia Stasi, vorbeşte - puţin cam prea aspru - despre «marea amăgire de sine a oamenilor dispunînd de avantaje în sistem, care credeau că negociază cu sistemul, cînd în realitate participau la jocul acestuia». Locuitorii Berlinului de Vest, care le-au văzut piesele şi le-au citit cărţile, remarcau că toate erau corozive şi violent critice, pline de suferinţă şi teamă. În Berlinul de Est, critica şi ironia erau eliminate din text - dacă ele vizau situaţia de acasă. Müller şi Wolf reprezentau un fel de model. Iar tocmai faptul că spuneau lucrurilor pe nume, că priveau lucrurile într-o perspectivă mai largă şi că operele lor circulau în Vest, îi făcea indispensabili ca genii ale Germaniei de Est.

Puştanii care scriau literatură dadaistă în Prenzlauer Berg încercau să-i imite. Un poet mi-a povestit despre cîţiva prieteni de-ai lui care au aşteptat cinci ani ca să le fie publicată o antologie. «Stasi a spus nu, aşa că în cele din urmă volumul a fost publicat în Occident, ca apoi Stasi să-şi dea acceptul şi cartea să apară şi aici!» La vremea aceea, deja nouă din poeţii cuprinşi în antologie trăiau în exil.

Eticheta în Prenzlauer Berg cerea să nu te plîngi şi mai ales să nu o faci faţă de mediile de informare din Germania de Vest - nici chiar după prăbuşirea Zidului. Nu erai considerat laş. Pur şi simplu nu trebuia să faci pe eroul. Poetul Jan Faktor - căsătorit cu fiica Christei Wolf - a scris anul trecut un articol critic la adresa disidenţilor din Germania de Est. «Nu era nici o problemă să faci pe marele războinic... Tocmai de aceea, oamenii de rafinament se abţineau de la astfel de manifestări...» (...)

Ş Jan Faktor a fost disident, dar este de părere că natura umană face ca majoritatea oamenilor să se situeze undeva între «disidenţă şi oportunism» - că poate tocmai natura umană l-a înfrînt pe Sascha Anderson. În Germania comunistă a fost nevoie de ceea ce el numeşte «un talent egocentric spectaculos precum al lui Wolf Biermann» ca să se poată scrie versurile: «Cei care odinioară au stat curajoşi în faţa mitralierelor se tem de chitara mea/Frica se răspîndeşte cînd deschid gura», şi ele să fie crezute şi să devină reale.

Nimeni nu ştie de ce oameni ca Sascha Anderson erau informatori - slăbiciune, presiuni, probleme patologice, spirit de aventură, şantaj sau un joc, foarte german, de «identitate», sau admiraţie faţă de sistem sau chiar dispreţ faţă de acesta. Nimeni nu ştie de ce Stasi avea atîta succes la aceşti oameni - dacă lucrătorii din Stasi erau buni poliţişti, sau buni psihologi sau pur şi simplu buni marxişti, răspîndind «plus-valoarea» gîndirii franceze prin Prenzlauer Berg. Michael Naumann bănuieşte că l-au citit pe Marx, sau, cel puţin, ştiau că teoriile super-sofisticate ale unui Derrida sau Barthes erau cu adevărat produse de lux şi nu aveau nimic de a face cu tipurile de discurs critic care încurajează revoluţiile. Dar, de fapt, nimeni nu ştie nimic, aşa cum nimeni nu ştie dacă a demasca acum securitatea îi va ajuta pe germani să se gîndească serios la trecutul lor sau să ignore faptul că nu se gîndesc la el. Nimeni nu ştie cine au fost primele «victime» şi nici ce înseamnă cuvîntul «victimă» într-o ţară unde Stefan Hermlin care este evreu, poate afirma că denunţarea lui Sascha Anderson de către Wolf Biermann era «comparabilă doar cu denunţarea evreilor în timpul nazismului».

Zidul dintre intelectuali

Romancierul Peter Schneider din Berlinul de Est spune că anul acesta, ascultînd certurile scriitorilor, a ajuns să fie de acord cu Ralf Kerbach care susţine că «Zidul dintre intelectuali nu a fost niciînd atît de înalt sau nu a funcţionat atît de bine sau nu a înnebunit atîta lume» ca acum. Peter Schneider nu a fost niciodată de părere că scriitorii din Est şi cei din Vest erau «în contact», şi acum este interesat de faptul că majoritatea scriitorilor pe care îi ştia şi admira în Germania de Est au sfîrşit în cele din urmă în Germania de Vest nu datorită unor privilegii, ci doar pentru că Stasi hotărîse că trebuia să plece. De asemenea, îl cunoştea şi pe Anderson. El declară că acesta era «într-o oarecare măsură cam prea rece», atitudine pe care a luat-o drept timiditate; şi chiar i-a părut rău pentru Anderson, pentru că, odată ajuns în Occident şi zbătîndu-se să supravieţuiască, nimeni n-a mai vrut să audă de el. Era exact ca poezia pe care o scria: nu mai părea deosebit în momentul cînd se lupta pentru a fi remarcat. Acum se ascunde, iar în unele cercuri din Prenzlauer Berg este cosiderat mai degrabă o «victimă», mai chinuită decît propriile sale victime. Şi ajungem din nou la problema «victimelor». Ralf Kerbach consideră că pînă la urmă însuşi Biermann-închizitorul ar putea deveni o victimă. După el, Biermann suferă de ceea ce germanii numesc sindromul Kohlhaas, ceea ce vrea să spună că Biermann are comportamentul geambaşului lui Heinrich von Kleist, Michael Kohlhaas, care şi-a pierdut caii în faţa unui junker nedrept şi a devenit atît de obsedat de crimă încît şi-a distrus întreaga viaţă în căutarea «dreptăţii».

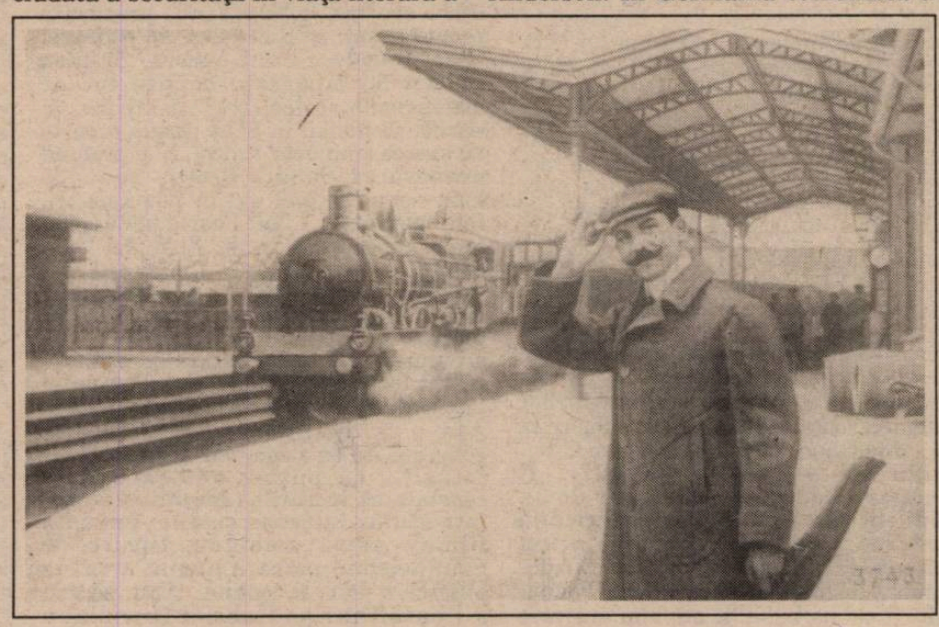

În numărul viitor vom publica ultima parte a acestui articol

Jane KRAMER

Text apărut în **The New Yorker**, 1992

Selecţie şi traducere de
Ilieş CÂMPEANU

Vladimir NABOKOV

FILISTINII ŞI FILISTINISMUL

Filistinul canibal preferă ţestele pictate ➠ În lumea civilizată, filistinul mimează idealismul, simulează inteligenţa ➠ Un criteriu: numărul de pistrui ➠ Trivialitatea cu specific sovietic

Filistinul este un adult, ale cărui interese sînt limitate de latura materială şi cotidiană a vieţii şi ale cărui opinii sînt determinate de o colecţie de banalităţi, de idealurile timpului şi mediului său. Spun "adult" pentru că un copil şi un adolescent care seamănă cu un mic filistin sînt doar nişte papagali care imită comportarea vulgară a adulţilor, fiindcă e mai uşor să fii papagal decît o cioară albă. "Filistin" şi "vulgar" înseamnă de fapt acelaşi lucru, dar accentul nu se pune atît pe banalitatea filistinilor, cît pe vulgaritatea unor idei banale acceptate de ei. Aici mai pot fi adăugate cuvintele "afectare" şi "burghez". Afectarea presupune acea vulgaritate rafinată ca o dantelă, mai rea decît mitocănia necioplitului. Să rîgîi în societate e o grosolănie, dar să spui după aceea "vă rog să mă scuzaţi" e o dovadă de afectare, mai rea decît simpla vulgaritate. Cuvîntul "burghez" îl folosesc în accepţia lui Flaubert, nu a lui Marx. După Flaubert a fi burghez e o stare de spirit, nu o stare a portofelului. Burghezul este un filistin mulţumit de sine, mîndru de vulgaritatea lui.

E puţin probabil că filistinul a existat în societatea primitivă, deşi, fără îndoială, s-ar putea detecta urme ale filistinului şi acolo. De ce să nu ne imaginăm, de exemplu, un canibal care ar prefera ca acel cap de om pe care el îl mănîncă să fie iscusit pictat, tot aşa cum americanul preferă portocalele vopsite în portocaliu, somonul în roz şi whisky-ul în galben. Dar, în general, filistinismul presupune o treaptă relativ înaltă de civilizaţie, pe care anumite tradiţii, consolidate de-a lungul secolelor, încep să se ramifice.

Filistinismul este un fenomen mondial. Există la toate popoarele şi în toate clasele. Un conte englez poate fi la fel de filistin ca şi un membru american al Ordinului Sfintei Adormiri, ca un funcţionar francez, sau ca un cetăţean al ţării Sovietelor. Opiniile unui Lenin, Stalin sau Hitler despre ştiinţă şi artă erau absolut burgheze. Un simplu muncitor, sau un plugar pot fi la fel de burghezi ca un bancher, o gospodină sau o stea a Hollywood-ului.

Filistinismul nu este alcătuit doar dintr-o colecţie de noţiuni banale, ci şi folosirea unor formule stereotipe, a unor clişee, a unor locuţiuni tocite. Aşa se şi defineşte adevăratul filistin: el e alcătuit integral din reprezentări comune. Desigur, e cazul să recunoaştem că fiecare dintre noi posedă o seamă de clişee şi în viaţa obişnuită noi toţi ne folosim de cuvinte ca de nişte semne, formule, monezi. Asta nu înseamnă că toţi sîntem filistini, dar reiese că toţi trebuie să fim atenţi, să nu ne lăsăm antrenaţi de schimbul mecanic de fraze preconcepute. Într-o zi călduroasă, aproape toată lumea te întreabă "N-ai îngheţat încă?", dar asta nu înseamnă că acel care ţi se adresează este neapărat un filistin. Poate că e doar un papagal, sau un străin care prinde totul din zbor. Cînd răspundeţi la întrebarea "Ce mai faci?" cu "Bine", e probabil un clişeu şi încă nu unul dintre cele mai izbutite, dar dacă v-aţi apuca să povestiţi în amănunţ cum vă simţiţi, aţi fi considerat un pedant sau un pisălog. Uneori oamenii folosesc banalităţile în chip de paravan, ca să evite în acest fel discuţiile cu proştii. Am cunoscut savanţi şi scriitori importanţi care cînd se aşezau la masă, coborau la nivelul unei pălăvrăgeli obişnuite.

Dar cînd spun "vulgaritate mulţumită de sine" nu mă refer la cei care uneori seamănă cu filistinii, ci la filistinismul în adevăratul sens al cuvîntului, la un burghez afectat, la tipul atît de larg răspîndit, născut din banalitate şi mediocritate. De regulă, filistinul este un conformist, adică un om care este întotdeauna de acord cu lumea lui; îl mai caracterizează şi faptul că mimează idealismul, se preface că are o inimă bună, simulează inteligenţa. Adevăratul filistin se salvează întotdeauna prin şmecherie. Toate cuvintele mari, cum ar fi "Frumosul", "Iubirea", "Adevărul" şi alte asemănătoare, devin în gura lui false, nişte măşti. Am auzit cum vorbea Cicikov în **Suflete moarte**, l-am auzit pe Homais din **Doamna Bovary**. Filistinului îi plac lucrurile uimitoare şi el însuşi se străduieşte să impresioneze; în consecinţă, cu ajutorul lui şi în jurul său se alcătuieşte o lume a mistificării şi a înşelăciunii reciproce.

Dorinţa lui pătimaşă de a fi de acord, de a aparţine, de a se alătura, îl sfîşie pe filistin în două direcţii: ori să procedeze la fel ca toţi ceilalţi, să se entuziasmeze şi să folosească un obiect sau altul, pentru că aşa fac milioane de oameni, ori, dimpotrivă, să forţeze accesul într-un cerc închis altora, într-o organizaţie, un club, într-o asociaţie care sprijină cine ştie ce hotel, sau pe un transatlantic (căpitanul are uniformă albă şi mîncarea e gustoasă) şi să se entuziasmeze că lîngă el e aşezat chiar şeful corporaţiei, sau un conte din Europa. Filistinul e adeseori snob. Titlurile şi bogăţia îi dau frisoane... "Dragă, închipuieţi, tocmai am stat de vorbă cu o contesă!"

Filistinul nu înţelege şi nu vrea să înţeleagă arta, inclusiv literatura, esenţa naturii lui este antiartistică, dar tînjeşte după informaţii şi s-a obişnuit să citească reviste. E abonat la **Saturday Evening Post** şi cînd citeşte se identifică cu personajele. Cititorul filistin se vede ba în chip de conducător charismatic, ba în chip de altă figură importantă - discret, singuratic, cu suflet de copil, amator de golf. Cititoarea filistină se imaginează în chip de secretară blondă şi fermecătoare, fiinţă delicată cu suflet de mamă sensibilă, care în cele din urmă se căsătoreşte cu şeful cel copilăros. Filistinul nu ştie să deosebească un scriitor de altul, în general citeşte puţin şi numai ceea ce ar putea să-i folosească, fapt care nu îl împiedică să devină membru al Clubului iubitorilor cărţii şi să achiziţioneze cărţi minunate, mi-nu-na-te, şi Simone de Beauvoir, şi Dostoievski, şi Somerset Maugham, "Doctor Jivago" şi scriitori ai Renaşterii. Nu se omoară după pictură, dar de dragul prestigiului va pune pe pereţii sufrageriei reproduceri după portretul mamei lui Van Gogh sau Whistler pictate de respectivii fii, deşi în fundul sufletului îl preferă pe Norman Rockwell.

Pasiunea sa pentru util şi atracţia pentru satisfacţiile materiale ale vieţii fac din filistin o victimă la îndemînă a reclamelor. Reclama poate fi şi foarte bună - şi uneori este într-adevăr - nu despre asta este vorba. Mă refer la faptul că, de regulă, ea apelează la vanitatea pe care o iscă în filistin posesia unui obiect, fie mobilă, fie lenjerie, orice. Reclama arată cam aşa: se aduce în casă un aparat de radio, sau un televizor, sau un automobil, sau un frigider, sau tacîmuri de argint - orice. Deci, obiectul este adus în casă, cu mîinile împreunate, mama înlemneşte de entuziasm, copiii nerăbdători dau tîrcoale, cel mai mic dintre ei şi cătelul se apropie de marginea mesei pe care tronează Idolul, pînă şi bunica emanînd lumină din toate ridurile apare de undeva din spate, iar alături veghează triumfător, cu degetele mari la subsoară, sub vestă, însuşi Marele Generos - tăticul. Fetiţele şi băieţii de pe reclame au în mod obligatoriu pistrui, iar celor mai mici le lipsesc dinţii din faţă. N-am nimic contra pistruilor (chiar cred că le vin bine unor oameni în viaţă) şi e probabil că cercetările realizate pot demonstra că majoritatea micilor americani născuţi în America au pistrui, iar un alt studiu va descoperi că atît oamenii politici care au făcut carieră, cît şi gospodinele strălucite au avut pistrui în copilărie. Repet, n-am nimic împotriva pistruilor. Dar sînt convins că, aşa cum sînt folosiţi de autorii reclamelor şi de alţii, exprimă o bună doză de filistinism. Mi s-a spus că dacă un băieţel-actor care trebuie să apară la televiziune are prea puţini pistrui, i se adaugă. Cel puţin douăzeci şi doi: opt pe fiecare obraz şi şase pe năsucul lui cîrn. Pe pozele din comicsuri, pistruii seamănă cu o eczemă. Iar într-o carte, păreau nişte cerculeţe desenate. Dar dacă fermecătorii adolescenţi de pe reclame sînt întotdeauna blonzi sau roşcaţi şi plini de pistrui, frumoşii tineri din aceleaşi reclame sînt de obicei bruneţi, cu sprîncene stufoase şi negre. Se evoluează de la tipologia scoţiană la aceea celtică.

Spiritul filistin emană atît de puternic din reclame nu pentru că exagerează (sau inventează) măreţia, ci pentru că sugerează că banii asigură culmile fericirii omeneşti şi că posesia unui anume obiect îl înnobilează pe cumpărător. Lumea creată de reclamă este destul de inofensivă în sine, pentru că toţi ştiu că a fost inventată de comercianţi cu speranţa că respectivii cumpărători vor intra în joc. Interesant nu e atît faptul că e o lume lipsită de orice spiritualitate, în afară de cea a zîmbetelor trimfătoare ale oamenilor care servesc sau consumă mîncăruri extraordinar de gustoase, o lume în care toate sentimentele omeneşti se organizează conform regulilor burgheze, ci că se creează o lume complementară, a umbrelor, în existenţa căreia nu cred, în fundul sufletului, nici cei care cumpără, în special în această ţară liniştită şi înţeleaptă.

Ruşii au un cuvînt special pentru filistinismul mulţumit de sine - **poşlosti** (trivial, vulgar, banal). Trivial nu e doar un lucru evident mizerabil, ci, în special, acel fenomen mizerabil care se pretinde important, frumos, inteligent, atrăgător. Trivialitatea este un calificativ mortal, atribuirea lui nu implică doar o apreciere estetică, ci şi o judecată morală. Ceea ce e cu adevărat sincer, bun, nu e niciodată trivial. Se poate afirma chiar că un om simplu, necivilizat, nu e aproape niciodată trivial, deoarece trivialitatea apare împreună cu semnele civilizaţiei. Ca să devină vulgar, ţăranul trebuie să se mute din sat la oraş. Trivialitatea apare odată cu cravata pestriţă care acoperă mărul lui Adam.

Probabil că acest cuvînt minunat care aparţine ruşilor a apărut ca urmare a cultului pentru simplitate şi frumuseţe din vechea Rusie. Rusia de astăzi, ţara unor monştri morali, a unor sclavi zîmbitori şi a tiranilor cu feţe împietrite, a încetat să mai observe trivialitatea, pentru că Rusia Sovietică a fost inundată de o variantă specifică, dar covîrşitoare: combinaţia dintre despotism şi pseudocultură; în trecut Gogol, Tolstoi sau Cehov, în căutarea adevărurilor simple, descopereau cu uşurinţă latura vulgară a vieţii şi artificiile pseudointelectuale. Dar filistinismul e prezent peste tot, în orice ţară, în Europa ca şi în America, deşi e mai prezent în Europa, chiar dacă punem la socoteală reclama americană.

Vsemirnoe Slovo, 1/1994

În românește de
Magdalena BOIANGIU

Buticul de marmură

– convorbire cu arh. Ştefan LUNGU –

Cu entuziasm publicistic cartierele noi ale oraşelor erau numite "păduri de blocuri", mod de a sugera întinderea şi densitatea vegetaţiei de beton în care oamenii îşi găseau spaţiu de trai. Mai degrabă adăpost. (Se ştie, pădurea l-a oferit întotdeauna în clipe de primejdie). Involuntar, întraripata figură de stil transmitea astfel o informaţie exactă asupra stilului nostru de existenţă în a doua jumătate a veacului: supravieţuirea.

Domnule Ştefan Lungu, venim din blocurile noi şi ne uităm cu nostalgie la clădirile vechi ale oraşului, pe care le considerăm poate, automat, frumoase, pentru că le ştim dintotdeauna acolo, ale locului, ne-am obişnuit cu linia lor şi le privim aproape ca repere de bun gust şi de stil. Chiar sînt? (Rar ne amintim de observaţia că în arhitectură o greşeală - sau, de ce nu? - o dovadă de prost gust - stă în picioare cel puţin 80 de ani). Nu luăm adesea durata drept valoare?

Arh. Ştefan Lungu: Există, bineînţeles, un joc al aprecierilor la care se supune orice operă. Dar mai e ceva: în nevoia de asimilare a unei culturi se face totuşi un efort; chiar dacă la început este stîngaci, cu timpul el se constituie într-o modalitate coerentă de exprimare, deci într-un stil. Prostul gust reprezintă tocmai o întîlnire de culturi care nu sînt asimilate sau, altfel spus, o incultură grefată pe o cultură puternică, de aici conflictul şi lipsa de legătură între elementele întregului. O manifestare lipsită de coerenţă de exprimare a unui stil, socotită de prost gust, de către cercurile intelectuale rafinate, a fost, la început, apariţia Jugendstilului. El însă cucereşte, se impune, constituindu-şi coerenţa, exact elementul de care era acuzat că nu dispune şi nu părea, la primele manifestări, să-i fie propriu. Pe de altă parte, ceva care părea foarte potrivit, în epocă, organic, să zicem, pentru comanditari mai ales, fiindcă le reprezenta mai mult aspiraţia decît gustul - experienţa Mincu este destul de contestată de arhitecţii noştri, fiindcă n-a reuşit să-şi găsească acea coerenţă intimă de care vorbeam. Tot ca o nevoie de exprimare a unei epoci care se naşte - cu frămîntările şi conflictele inerente - putem menţiona experienţa lui Horia Creangă, un creator de geniu, care alege o soluţie exact opusă. Omul se înscrie perfect în "lumea" lui şi face ca stilul care se cheamă internaţional şi care este vînturat în toată lumea într-o formă sau alta, să capete prin el o personalitate inconfundabilă. Ce-i interesant aici? În general, se crede că zonele periferice par să favorizeze, din varii motive, apariţia unor elemente de prost gust. Ei bine, deşi stilul de care vorbeam se naşte şi are şcoli importante în Danemarca şi Olanda, nu în primul rînd în vestul continentului cunoaşte mari reuşite. În Franţa şi Anglia, conservatorismul elitelor îl respinge la început, în Germania şi Austria este înăbuşit destul de repede de nazism. Tocmai în zonele mai periferice, într-un fel, în Cehoslovacia, în România el se exprimă mult mai elocvent. Numeroşi arhitecţi care ne-au vizitat ţara, consideră că la noi s-ar găsi cea mai mare şi mai bine reprezentată **rezervaţie** care conservă arhitectura modernă dintre cele două războaie. Acea clasă ce se naşte după primul război mondial, şi care, uneori, nu ştie prea mult, nu-i foarte şcolită, să zicem, are un tip de sensibilitate care-i dă specificitatea şi-o face să se predea cu mare încredere gustului profesioniştilor. Se manifestă atunci o strălucită pleiadă de arhitecţi români. Sigur că există şi personalităţi - locomotive ale epocii, sigur că se întîmplă şi fericite întîlniri - cum e cea dintre Horia Creangă şi Malaxa. Aşa apare blocul Malaxa de pe Bd. Brătianu, construcţiile Aro de la Braşov şi Bucureşti - care devin repere şi trag după ele **un stil**.

Clădirile despre care vorbiţi, şi altele din aceeaşi perioadă, mi se par a fi unite printr-o trăsătură comună; privindu-le, nu-ţi sare în ochi nici unul din elementele care au concurat la construcţia lor. De ce se vede, aproape ca un material separat, betonul în "pădurea de blocuri", de ce se observă - înainte de a remarca linia clădirilor ridicate pentru Gospodăria de partid prin anii '60 - plăcuţele de ceramică prezente peste tot - şi întîlnite şi la toaletele publice şi în staţia de metrou de la Romană şi pe pereţii caselor de ţară - încît nu mai ştii unde sînt la locul lor şi unde nu? Şi de ce după 1989, cînd s-au pornit atîtea construcţii comandate de particulari, în loc să apreciem rezolvările plastice, ieşirea din monotonia STAS, ne fură privirea abundenţa de marmură?

Ş.L.: În perioada totalitară a existat o agresiune culturală extraordinară. Să luăm cazul cîtorva case din zona rezidenţială - Piaţa Aviatorilor, Bd. Primăverii, micile străzi învecinate. De cîte ori a fost cazul să se renoveze cîte una, ea s-a stricat: o casă în stil englezesc, din zona Piaţa Aviatorilor, - cu cărămidă aparentă roşie, ferestre albe şi acoperiş de ardezie foarte frumos - a fost pregătită, din cîte se auzea pentru Gheorghiu-Dej. Renovată, este acum literalmente placată cu acest tip de plăcuţe ceramice de care aminteaţi. O casă de pe Bd. Primăverii - unde se zicea că ar fi stat Bodnăraş - nu sînt sigur - care avea acoperişul în pante foarte repezi şi un fel de parter nemţesc cu bîrne, a fost şi ea sufocată de plăcuţe, prin renovare. Nu mai are nici un stil - singura ei definiţie o dau plăcuţele. În criză de legitimitate, clasa conducătoare comunistă voia pe de o parte să anuleze trecutul, ascunzîndu-i urmele, şi pe de altă parte să-i aparţină fastuos: ce alt rol putea să aibă crinul Bourbonilor aplicat pe uşile de fier forjat ale caselor de oaspeţi sau ale bufetelor de partid? Am aflat, din Ilf şi Petrov, că asta era şi obsesia bolşevicilor, imediat după 1917; li se părea că tot crinul regilor Franţei este un simbol mai de încredere decît însemnele comuniste. Cît priveşte acele plăcuţe de ceramică, ele au invadat la un moment dat lumea construcţiilor, - în penuria de materiale de finisaj de la un moment dat au reprezentat dacă nu o soluţie atunci sigur o "găselniţă" - şi au unificat prin opulenţa de parveniţi medii foarte diferite, straturi sociale care îşi găseau în prostul gust un adevărat cod de comunicare. N-aş fi foarte sever aici, totuşi, cu casele de ţară.

De ce? Nu cred că vă plac imitaţiile de vile suedeze, văzute de un şofer de cursă lungă pe geamul TIR-ului, şi plasate - la proporţii strîmbe şi din materiale de adunătură, nepotrivite într-un sat din Bărăgan.

Ş.L.: Insul care-şi comandă o asemenea casă este, de fapt, un dezrădăcinat, kitsch-ul are, în acest caz, şi aspectul unui protest, chiar inconştient. El nu mai aparţine satului, prin meserie sau prin aspiraţie, mai bine zis, nici oraşului care-l atrage dar îl şi respinge pentru că nu-l integrează organic în cultura, în valorile sale. Nu-i adevărat că el a construit casa în acest fel, fiindcă la ţară nu există arhitecţi. Unitatea unui tip de cultură are rigoare, la sat s-a construit totdeauna, oricît de modest, cu dimensiune etică: acel "aşa se cade" sau "aşa nu se cade" reprezenta o normă severă. Industrializarea rapidă a asigurat ţăranului în afară de "chenzină" şi "lichidare", etape ale salariului, o sursă perpetuă de tensiune; un efect vizibil este prostul gust şi, din nefericire, nu numai el. Făcînd "modelul suedez" de vilă văzută prin parbriz într-o comună lipsită de canalizare, el a păstrat vechiul WC în fundul curţii, iar baia a devenit doar un simbol de prosperitate, un fel de **broşă**, imensă, de faianţă viu colorată, în care nimeni, firește, nu se spală.

Prin varietatea, eterogenitatea, mai exact, a locatarilor, a obiceiurilor, a motivelor de conflict, am putea spune că blocul din zilele noastre este un fel de coadă care se desfăşoară nu în faţa centrului de lapte, orizontal, ci pe verticală. Credeţi că "viaţa la comun" răspîndeşte prostul gust, sau, dimpotrivă, îl atenuează?

Ş.L.: Blocul nu reprezintă încă o casă, ci un adăpost pe verticală, aceasta este, sau a devenit, în ultimă instanţă. Cele mai multe apartamente care s-au construit sînt cele de două camere, care - pînă pe la începutul anilor '70 - erau "comandate", una din alta. Acestea erau recomandate, de cei care dirijau totul în România, drept locuinţele cele mai eficiente. Relaţia ideală şi directă dintre arhitect şi beneficiar care s-a păstrat de-a lungul istoriei a fost perturbată, în vremea noastră, fiindcă lumea modernă, introduce un al treilea, **investitorul**, indiferent dacă el este o forţă economică sau politică. Intermediarul e străin de interesele celor două părţi şi introduce o noţiune în afara relaţiei: eficienţa economică, transgresată din domeniul producţiei. În arhitectură eficienţa are alte determinări: confortul, valoarea de frumos plastic, de frumos urban etc. Cele două camere de care pomeneam, eficiente cum par, de fapt sînt foarte ineficiente: pentru 3 persoane, o familie mică, sînt deja insuficiente, locuirea în ele creează stress, promiscuitate, conflicte (ex. păstrează sufrageria şi elimină biblioteca etc.), impune un program comun ş.a.m.d. Există astfel de locuinţe sociale de bloc oriunde în lume - e specificul epocii industriale, construite după norme şi parametri potrivite cu destinaţia lor. La noi ele au fost construite conform acestei definiţii - dar au fost **vîndute** ca proprietate; locuinţa minimală a devenit astfel un summum. S-a spus: e adevărat, în socialism au fost lefuri mici şi asta pentru că s-a construit. De fapt locuinţele de bloc au fost de două ori **plătite**, aşa urîte şi inconfortabile cum sînt: o dată prin efortul colectiv şi a doua oară prin cumpărare, în parte. După revoluţie dezastrul s-a accentuat: s-a vîndut acest tip de locuinţe la bloc indiferent cui - director sau cei din aparatul de conducere - în general oameni cu bani mulţi - reducîndu-se astfel posibilitatea de a asigura o reală protecţie socială din partea statului. Dar cine a vîndut locuinţele? Tot statul... Multă demagogie se face pe această temă.

Prin ce elemente de prost gust ne vom semnala noi urmaşilor în domeniul stilului de locuit?

Ş.L.: Prin marmura dezlănţuită (materialele inadecvate folosite unde trebuie şi unde nu); prin dinamica formelor la acoperişuri (linii rupte, strîmbe, asimetrice, nefuncţionale), prin piscina-copaie; prin baia-broşă la sate, în dulăpaşele căreia se vor găsi 100 de spray-uri fiecare cu alt miros, pentru a atenua efectele unui spălat grăbit şi parţial; prin boutique - devenit "Butic" = tarabă-; prin îmbrăcămintea de plastic, cu sclipici, pusă la uscat pe balconul închis; şi chiar prin închiderea balconului - gest rămas de pe vremea **geamlîcului**, fără legătură neapărat cu frigul din blocuri. Balconul semnifică o deschidere prietenoasă spre exterior, o grădină suspendată. Locuitorii blocului se simt agresaţi de oraşul în care au venit de puţină vreme, îl închid, îi pun draperii, îl transformă - din lipsă de spaţiu - în uscătorie, pivniţă, atelier etc. (Am văzut şi balcon închis cu zăbrele în formă de fagure, la et. 5. în Piaţa Victoriei!... n.n. T.C.) Din spaţiu tandru, balconul a ajuns unul agresiv: de acolo îţi cade apa în cap, dacă treci pe stradă, indiferent de oră, acolo se scutură covoarele, răspîndind praful în jur etc.

Credeţi că bunul gust/prostul gust sînt transmisibile în orice condiţii? Şi, mai ales ultimul, este reformabil?

Ş.L.: Teoretic, ar putea fi reformabil. Deşi... Bunul gust este, cred eu şi o chestiune de talent, cultura, educaţia îl ajută, dar parcă mai mult harul interior, genele, poate. Există un cod genetic care face posibilă asimilarea fenomenelor cu sensibilitate şi altul care naşte prost gust şi condamnă la opacitate, în ciuda eforturilor de emancipare: Îmi spunea tatăl meu, arhitect şi el, că a asistat odată la corectarea unei teme dată studenţilor de marele Iotzu, un strălucit profesor şi un foarte bun profesionist. Tema cerea proiectarea unui pavilion regal de vînătoare. Unul dintre studenţi îl făcuse înghesuit, cu uşile care se deschideau prost, incomod. Iotzu explica blînd: "Măi băiatule, ia imaginează-ţi tu: **regal**, pavilion regal, înţelegi?" Studentul nu reacţiona. "Acolo vin mulţi, oameni bine, suita regală, invitaţi, înţelegi? Cum sînt ei? În blănuri, sînt graşi, cum să intre pe uşile tale?" Studentul tăcea, neconvins. "Au arme, măi, bagaje, circulă printre ei servitori, înţelegi?" Şi dintr-o dată, fulgerat de o idee, profesorul întreabă:"Dar tu unde stai, aici în Bucureşti?" "Pe Dudeşti, dom' profesor". "Mută-te, măi băiatule, mută-te imediat de-acolo".

A consemnat
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Iaromira POPOVICI
CORECTURĂ: Lidia LUPESCU, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

● Anul II ● Nr. 82 ● 5-11 august 1994 ●

Anul II
nr. 83
12-18 august 1994
16 pagini 150 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

FUNCȚIONARUL

© C. Bumbuț

„...Şi viaţa a început să curgă iarăşi
ca mai înainte, la fel de aspră, obositoare,
fără rost, neinterzisă prin vreo circulară,
dar nici autorizată pe deplin..."

A. P. CEHOV, **Omul în carapace**

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Funcţii şi disfuncţii

Pe vremea dictaturii, funcţionarul era un personaj care putea fi criticat şi de sus în jos şi de jos în sus. Funcţionarii n-aveau suflet, erau coruptibili şi corupţi, fiind principalii depozitari ai hulitei mentalităţi burgheze. Modelul opus era activistul de partid, omul care printr-o profundă înţelegere a vieţii interpreta şi călca legea, ierta şi sancţiona; sinteză a inteligenţei şi omeniei, dar şi a intransigenţei revoluţionare el era polul pozitiv, în timp ce funcţionarul cu mînecuţe era o inepuizabilă sursă de haz şi de bani pentru autorii de satiră în limitele permise. E ciudat cum după decembrie 1989, realmente în 24 de ore, toţi activiştii au renunţat la statutul lor de demiurg, refugiindu-se în calitatea de funcţionari: şi la Securitate, şi la ghişeele de stare civilă, şi la Comitetul Central, şi la Percepţie n-au existat decît nişte bieţi oameni, prinşi într-o ierarhie, acţionînd la ordin, conform unor reguli pe care nu ei le-au stabilit. Şi în timp ce la ghişee se înregistrau morţii şi nou-născuţii, activiştii reconvertiţi în funcţionari elaborau noile reguli pentru plata impozitelor.

Ca operă conştientă, restauraţia (sau ceea ce se înţelege prin ea) este un fenomen aproape natural şi nu puţini sînt aceia gata să pornească o cruciadă împotriva mentalităţii comuniste a funcţionărimii. În mod programatic, birocraţia conservă şi, în cazul nostru, ea prelungeşte un sistem de relaţii şi de comportări chiar dacă substanţa e în curs de modificare.

Procesul de privatizare trece de la o agenţie la alta, se formează şi se desfiinţează comisii şi departamente, se împart hîrtii, apoi se promit alte hîrtii, se calculează şi se recalculează, celor care reproşează imobilismul li se poate răspunde că, dimpotrivă, în patru ani s-a pus pe picioare un uriaş mecanism autosuficient, care nu mai are nici o legătură nici cu prezentul, nici cu viitorul apropiat. Privatizarea e un obiectiv la fel de îndepărtat cum era pe vremuri construcţia societăţii socialiste multilateral dezvoltate.

Corupţia, favorizată de dispreţul pentru legile vechi şi de absenţa celor noi, acoperă o gamă largă de delicte: de la furtul propriu-zis pînă la traficul de influenţă. Organismele create pentru "lupta cu flagelul" suferă de o vinovată lipsă de specificitate în atribuţii. Se trage cu tunul în muşte şi cu alice în elefanţi: Corpul de control al guvernului se ocupă de fleacuri, iar ICRAL-ul de corupţia demnitarilor. Goniţi din pieţe de înaltele autorităţi, intermediarii reapar după ce controlorii se retrag pentru a-şi elabora rapoartele şi nu e clar cum renunţarea dlui Năstase la o casă, fie ea şi luxoasă, va rezolva problema locativă din România.

Pe unii lupta împotriva corupţiei îi îmbogăţeşte la fel de mult ca şi corupţia însăşi.

Se completează cereri ca să-ţi depui propriii bani într-o bancă, actori celebri dau concursuri pentru a putea fi remuneraţi cînd joacă un rol. Cereri în care nu se cere nimic, concursuri la care nu se prezintă decît cel interesat - totul se înregistrează, se consemnează, se scriu referate, se întocmesc concluzii. Funcţionarul e necesar, el însoţeşte cu un ochi vigilent viaţa reformiştilor şi a anti-reformiştilor, a artiştilor şi a handicapaţilor, a elevilor şi a pensionarilor, a reclamanţilor şi a pîrîţilor. Desigur, fiecare doreşte ca reglementarea în numele căreia acţionează funcţionarul să-l favorizeze, ceea ce e evident imposibil. Dacă nu e aşa, funcţionarul e fie tîmpit, fie corupt, ori şi una şi alta. Războiul surd în care se înfruntă petiţionarii şi funcţionarii are printre cauze şi caracterul confuz al informaţiei. În pofida hectarelor de hîrtie tipărită de care dispun atît autorităţile cît şi opoziţia, prin puzderia de surse anonime sau neautorizate, se oferă informaţii aproximative şi imprecise. Cetăţeanul are mereu impresia, dacă nu şi certitudinea, că e tras pe sfoară, pentru că a citit el undeva că legea e altfel decît îi spune funcţionarul.

Toate aceste nemulţumiri reciproce se înnoadă în sfera politicului. După ce s-a declinat substantivul "independenţă" la toate cazurile, a devenit evident că nu competenţa ci devotamentul, afilierea pot asigura o carieră. Iar grupările de la putere - ca peste tot în lume - vor să rămînă acolo unde sînt, şi nu sînt interesate în vreo schimbare. Schimbarea generează disfuncţii, iar confruntat cu disfuncţiile sistemul nu abandonează regulile care îi asigură continuitatea, ci le extinde şi le întăreşte.

Birocraţia este un element esenţial al societăţii moderne. Nu despre desfiinţarea ei ar fi vorba, ci despre funcţionalitate, flexibilitate, legi, aşa cum au încercat să delimiteze terenul dezbaterii colaboratorii acestui număr al revistei. Am fi vrut să aflăm şi opinia dlui Octavian Cosmâncă - secretar general al guvernului - despre situaţia şi statutul funcţionarului, despre rolul birocraţiei într-un stat de drept. Cum am făcut şi altă dată, am scris din timp o cerere, am expediat-o prin fax, am aşteptat răspunsul, apoi am cerut un răspuns, am purtat conversaţii cu fiinţe amabile care nu ştiau pentru că ţineau locul şefei de cabinet, "reveniţi, e ocupat, nu poate, e la dl prim-ministru, e într-o comisie, e în comisia aceea..."

Activistul a dispărut, a rămas funcţionarul. Nu e un motiv de regrete, dar nici de bucurie. **(M.B.)**

Aduse cu poşta

Funcţionarul conservă

Există ministere care, după crimele din decembrie 1989, şi-au îngăduit un intermezzo ideologic. Cuvinte ca "cenzură", "fişă de cadre", "raport înaintat superiorului" îşi pierduseră complet sensul în aburii speranţei devenită peste noapte simptom naţional. Şi pentru că entuziasmul se vroia justificat, s-a inventat ceva nou: instituţia statală revigorată. O patalama la mînă rezultată dintr-un concurs sporea în chip considerabil cifra funcţionărească, dotînd ministerele cu minţi tinere, intelighente şi total nonconformiste. Un mic amănunt a fost însă fatalmente neglijat: într-o proporţie minoritară "au scăpat" demnitarilor de atunci oarece produse staliniste, perfect instrumentate de defuncta putere, altfel cunoscuţi sub familiara denumire de "funcţionari conservă". Tardive motivaţii pot fi invocate şi acum: inerţia, încrederea în schimbare, posibila experienţă dobîndită în munca ministeriabilă, cu siguranţă însă la capitolul previziuni cei ce-au decis păstrarea lor pot constata astăzi doar cît de mult i-a costat depărtarea de adevăr. Oportunişti, vicleni, bine şcoliţi în ale ipocriziei, au ameţit uşor intuiţia superiorului. Umili, ei şi-au adjudecat atunci "vioara a doua" doar, cunoscîndu-şi oarecum limitele - de săpători din culise - limita morală, limita intelectuală, limita credibilităţii. În scurt timp, funcţionarul conservă a devenit un adjunct prin definiţie. Adjunctul sfătuieşte, nu-i aşa, deciziile majore nu poartă semnătura unei responsabilităţi totale, mai pune o vorbă bună-rea dictată de temperament, conjuncturi umorale ori biciuieşte consecvent nervii subalternilor, în vreme ce pe ai săi şi-i "conservă" în stare de bună funcţionare. Cum? Prin tabieturi, ore fixe de cafea şi lunch-uri degustate împreună cu alţi conserv..., liniştea sufletească de dinainte de furtună - şefi puşi la curent cu tot ce mişcă în birou, pe etaj, cu toate zvonurile capabile a zgudui din temelii solida instituţie - şi cea de după furtună: duşmanii poporului puşi la respect, deloc neglijabila leafă cîrpită cu diurne din care se pot achiziţiona televizoare color şi alte obiecte casnice, curgînd şi iar curgînd molcom în monotonia ei. Iar dacă a greşit, nu-i nimic, responsabil nu e adjunctul, şeful să plătească: tot conserv... îl ajută să dea socoteală, ba chiar şi demisia, dacă e cazul. Şi, domnilor, pe funcţionarul nostru conservă tot în picioare îl găsim, doar e un biet adjunct şi el. Iar din picioare, vede mai bine: în "pauza de lucru" dintre cafeaua şi prînzul servit cotidian la bufet, vede clar cînd face revista presei, vede în ce ape se scaldă mai marii zilei, înjurînd corespunzător între patru pereţi şi tot atîtea perechi de ochi (sărind ca ars la zbîrnîitul telefonului, salutînd reverenţios "să trăiţi dom'le..." tocmai pe cel expus oprobriului public cîteva secunde mai devreme), vede în fine ce va urma, ce se pune la cale şi-l raportează cui trebuie "pe cel văzut". Un altul care a păcătuit. Păcatul de moarte al nevîrstnicului funcţionar e acela că nu poate, cu nici un chip, să anticipeze pericolul. Venit în minister abia după 1989, greşeşte imaginîndu-şi că adevărul poate fi rostit răspicat, că rostul pe care ştie că îl are în viaţă poate trezi şi altceva decît resentimentul şi invidia lucidului conserv... conştient de propria-i ratare, de lipsa de ideal etc. Iar greşind, alege: luptă ori părăseşte terenul lăsînd funcţionarului conservă unica-i sarcină la îndemînă, cultivarea răului în deplină competenţă. Lăsînd ministerul, ministerele să sucombe, fie în oprobriul public, fie în indiferenţă.

George PRODAN

De ce, nene Anghelache?

...Drama funcţionarului se iveşte odată cu gîndul că instanţa în măsură să-i certifice statutul (un funcţionar model este esenţa încarnată a funcţionarului) este tot mai absentă pînă la a deveni o abstracţiune. Cînd nu trăieşte frica paroxistică de superior, de şef, ca Lefter Popescu, individul lui Caragiale se simte abandonat, dispreţuit, lăsat pradă imprevizibilului. Statul trebuie să aibă grijă de "lefile" cetăţenilor, dar mai ales de integritatea lor morală. Să-i bată părinteşte pe umăr cînd greşesc, să le arate calea cea dreaptă cu blîndeţe, să-i trateze cu afecţiune, dar să păstreze în acelaşi timp distanţa, semn al valorii unice, securizante, dătătoare uneori de frisoane, dar mai ales de reverii (nu în singurătate, ci în "agora", la berărie, lăptărie, cafenea etc.). Existenţa individului trebuie ordonată, reglată, computerizată dacă se poate, de la spălatul pe dinţi la felul în care visează, noaptea. Funcţionarul îşi petrece ziua la birou, iar noaptea, cu prietenii la cîrciumă sau cu consoarta citind gazeta (în nici un caz "Dilema", ar fi suficient titlul ca să-i trezească angoasa congenitală). Dacă ar fi avut minte teoretică, ar fi imaginat comunismul ca soluţie pentru spaima trăită de el în faţa sentimentului responsabilităţii. Corectitudinea nu mai este o valoare, ci un automatism monstruos, de altfel prin ironia "polului de aur" în plus devine hipercorectitudine (termenul desemnează în lingvistică o eroare din categoria preţiozităţii, a kitschului, de genul "piftea" pentru "chiftea"). "Cînd sînt lefter, îmi place socialismul", spune un personaj al lui Bulgakov. Pentru că nu mă lasă să mor de foame şi pot să-mi văd mai departe de lenea şi de inerţia mea morală, ar fi gîndit şi nenea Anghelache, dacă ar fi fost mai puţin anxios.

Funcţionarul ar dori ca toată istoria omenirii de după păcatul originar, cu entuziasmele şi coşmarele ei, să cadă în sarcina Statului care, la rigoare, ar putea să şteargă dintr-o trăsătură de condei graniţa dintre vinovăţie şi inocenţă. Îl terorizează ideea că lumea s-ar putea organiza altfel decît în superiori şi inferiori, că ar putea fi obligat să definească de unul singur ideea de corectitudine, că ar putea avea gînduri, iniţiative şi-ar ajunge singur şi lipsit de apărare în faţa ispitei, aşa cum s-a întîmplat cu nefericitul lui coleg. Cînd nu se împarte în superiori şi inferiori, lumea lui se împarte în funcţionari model şi paria, lipsită de nuanţe, violentă prin urmare. Un funcţionar model poate deveni oricînd un delapidator şi nenea Anghelache ar vrea să existe pe lume o instanţă, alta decît persoana sa, care să împiedice lucrul acesta. Pentru că mai mult decît de Statul tot mai abstract şi mai sufocant, funcţionarul se teme de sine însuşi. Akaki Akakievici (din "Mantaua" lui Gogol) este fericit atîta vreme cît i se cere să copieze nişte documente şi-şi ordonează zilele în funcţie de felul în care mai poate îmblînzi mantaua pe cale de destrămare. E suficientă o chemare firavă a ispitei - un croitor îl convinge că-şi poate face o manta nouă - şi bătrînul, neputinciosul funcţionar se angajează pe un drum care-i va aduce moartea. Soarta lui seamănă cu aceea a înfometaţilor pentru care pîine poate deveni, de la un punct, otravă. La fel se întîmplă şi cu sentimentul responsabilităţii în cazul lui Anghelache. Cît de actuale, de dureros de actuale sînt poveştile lor nu este nevoie să mai spun. Ca să fie viabile şi visul şi integritatea morală trebuie să devină exerciţiu. Lucid, încăpăţînat, împotriva lumii întregi dacă nu se poate altfel.

Dumitriţa STOICA,
un funcţionar dintr-un liceu bucureştean...

A perfect world

În faţa funcţionarului mă duc, întotdeauna, fără să ştiu ce mi se poate întîmpla. Pentru că ştiu că el e unealtă docilă a unui imens mecanism de care nu pot scăpa şi care poate deveni din ce în ce mai pretenţios cu mine, însă niciodată mai indulgent. Ajung destul de devreme la ghişeu, dar constat că mulţi au ajuns mai devreme decît mine. Mă aşez la rînd şi, cum n-am avut inspiraţia să-mi iau ceva de citit, mă întreb dacă funcţionarii nasc birocraţia sau ei, funcţionarii, sînt doar biete creaturi ale uriaşului sistem birocratic. E o întrebare scolastică, recunosc, dar tare aş vrea să ştiu dacă omul de care mă desparte un ghişeu şi un puhoi de lume are vreo vină pentru ceea ce face, prentru ceea ce-mi face şi pentru ceea ce ni se întîmplă, mie şi lui deopotrivă. Spun "ceea ce face" pentru că nu cred să existe om în România care să nu se fi dus la un funcţionar, cu un teanc de acte, solicitîndu-i să facă un alt act. Şi, mai departe, nu cred să existe om în România căruia un funcţionar să nu-i fi spus: "Nu se poate." (cu variantele "Mai trebuie un act", "N-aţi completat bine formularul", "Nu ne ocupăm noi de problema asta" etc.). Spun "ceea ce-mi face" pentru că nu cred să existe om în România care, în faţa acestui răspuns, să nu fi simţit ceva de genul căderii tavanului în cap, al curgerii sîngelui cu viteze nebuneşti prin vene sau, măcar, o imensă silă. Spun "ceea ce ni se întîmplă", pentru că, în această situaţie, şi eu şi funcţionarul, ne considerăm unul pe altul stupizi, absurzi şi limitaţi.

În raport cu grămada care se formează în faţa ghişeului său, funcţionarul e un mic dictator. El stabileşte ordinea, el stabileşte priorităţile, el stabileşte care este atitudinea ce trebuie avută, în funcţie de ceea ce-i pare lui conform cu diferenţa dintre noi, care vrem, şi el, care face. Cineva intră "prin faţă" şi îşi rezolvă treaba. Aceeaşi treabă pentru care eu stau de 30 de minute şi pe care nu am nici o şansă s-o rezolv înainte de alte 40 de minute. Nimeni nu protestează. Nici eu nu protestez. Unii, puţini, nu vor să-l supere pe funcţionar. La urma-urmei, în stiloul său stă împlinirea unei zile întregi. Alţii, cei mai mulţi, socotesc că e normal aşa. Are şi funcţionarul mamă, tată, frate, unchi, văr, prieten sau vecin pe care nu-i poate refuza.

Alerg către funcţionarul cu ştampila şi-mi aduc aminte de Max Weber şi de teoria lui cu privire la necesitatea birocraţiei. Funcţionarii pot sta liniştiţi. Ei vor exista mereu. Mă gîndesc doar la nenăscuţii oameni cum vor sta la nenăscutele cozi pentru a ajunge la nenăscutul funcţionar spre a obţine nenăscutul act. Ca într-un scenariu ce-şi va găsi sigur actorii, deşi e un scenariu prost şi nimeni nu vrea să-l joace. Poate că, totuşi, comparaţia cu un scenariu jucat în silă de actori e cam forţată. În raporturile cu funcţionarii şi funcţionarismul nu este nimic ludic. Pentru că nu există nici o realitate ce se cere a fi creată. În faţa ghişeului totul e plat, cenuşiu, inexpresiv. În faţa ghişeului nu există realitate pentru că nu există substanţă. În faţa ghişeului există vid şi dezordine tăcută. Funcţionarul începe să scrie, bolboroseşte ceva despre aglomeraţie şi limitele suportabilităţii. Cred că mi-e milă de el. Ies cu un bon - actul care îmi trebuie va fi gata peste două zile. Vreau să uit ceea ce tocmai mi s-a întîmplat. Mă gîndesc să merg la un film. Aleg, mînat de o ciudată intuiţie, imediat. Voi vedea filmul "A perfect world".

Sever VOINESCU

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Cazul Gheorghe Tătărescu**
- **Punctualitatea**

Revista asteaptă colaborările dumneavoastră, fără a se obliga să le publice pe toate si integral. Vă rugăm ca materialele, de maximum trei pagini, dactilografiate la două rînduri, să ne parvină în vinerea anterioară apariţiei numărului. Vă multumim. Manuscrisele nepublicate nu se inapoiază.

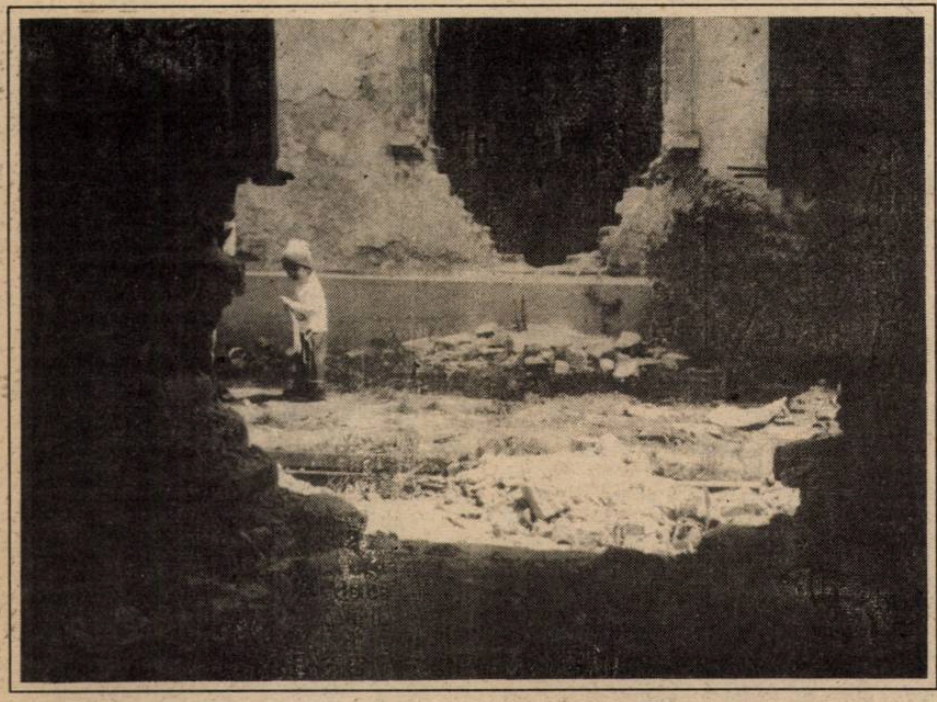

© C. Bumbuț

Citind o cronică din „anii satanici”

“CLUJUL nu se dezminte: trivial, sumbru, plicticos” - notează Mircea Zaciu la 16 aprilie 1982 în **Jurnalul** său. La fel se poate spune însă şi despre lumea plumburie şi diformă a jurnalului. “Trivial, sumbru, plicticos”: aşa a fost întreg “deceniul satanic”, formulă prin care Mircea Zaciu numeşte perioada cuprinsă între anii 1979 şi 1989. **Trivial, sumbru, plicticos**: un fel de **Mane, tekel, fares** al Babilonului totalitar.

Jurnalul lui Mircea Zaciu, carte extraordinară, este cea dintîi mărturie rece ca o fişă clinică despre o lume în descompunere accelerată: lumea românească din ultimul deceniu al perioadei comuniste. O fişă clinică întocmită însă de un pacient. “N-am scris - mărturiseşte autorul într-o scurtă explicaţie preliminară - istoria unei perioade, ci trăirea ei nemijlocită şi, prin urmare, subiectivă.”

Dar nu “trăirea” este de căutat în paginile jurnalului, ci chiar “perioada” - în datele, în faptele, în situaţiile şi chiar în vorbele ei, aşa cum au fost acestea înregistrate de autor. “Trăirea” este mai degrabă absentă şi, în orice caz, se manifestă oarecum indirect, de pildă prin orientarea insistentă a privirii către detaliu şi lipsa de interes pentru ansamblu. În aceste condiţii, nu “trăirea” este subiectivă, ci consemnarea. Jurnalul lui Mircea Zaciu nu conţine atît judecăţi, reflecţii, interpretări, atitudini, cît fapte. Este un jurnal evenimenţial, eliptic de stări şi de analize; un registru unde sînt notate întîmplările zilei. Reacţia la realitate este în mod obişnuit intermediată de modalitatea şi de obiectul consemnării, fiind mai degrabă deductibilă decît direct exprimată.

Sînt, aşadar, însemnări cotidiene, fără pretenţie de literatură (deşi, dacă nu există o structură narativă, există o strategie narativă): o cronică, în înţelesul desăvîrşit neutru al termenului, neavînd alt ritm, alt criteriu şi altă ordine decît curgerea calendaristică a zilelor. Nu lipsesc numai reflecţiile, lipsesc şi rememorările, lipsesc întoarcerile în timp, lipseşte, pe scurt, dimensiunea trecutului. În consecinţă, lipseşte şi viitorul. Timpul jurnalului este un prezent fără sfîrşit, monoton, pulverizat, repetitiv: un timp el însuşi trivial, sumbru, plicticos. Timp de “istorii”, fără istorie, trăit şi consemnat de autor ca atare. Secvenţe, fărîme, detalii.

FAPTELE consemnate au fost fie trăite, fie auzite, fie citite; în sensul propriu, formula “impresii reţinute pe viu” nu este decît parţial justificată.

Autenticitatea de pagini atunci scrise a însemnărilor lui Mircea Zaciu este însă incontestabilă; chiar şi inexactităţile, cîte sînt - şi sînt! - o confirmă. Într-un comentariu publicat de G. Dimisianu despre **Jurnal**, publicat în “România literară”, era astfel corectată o inexactitate flagrantă. Nu e, totuşi, singura.

Multe dintre însemnările lui Mircea Zaciu despre întîmplările din viaţa literară bucureşteană se bazează de fapt pe relatări inevitabil parţiale făcute autorului de diverşi amici. “Izvoarele” consemnărilor din viaţa literară sînt vreo patru-cinci: fie Mircea Zaciu ia parte el însuşi la “eveniment”, fie i se comunică la telefon, fie cineva care a fost la Bucureşti îi povesteşte ce a auzit şi văzut, fie autorul jurnalului vine în Capitală şi află de la un amic sau altul ce s-a mai petrecut. Nu de puţine ori amicii povestitori n-au asistat nici ei la întîmplările despre care vorbesc. La telefon se vorbea însă eliptic, se înţelege lesne de ce, iar istorisirile despre evenimente şi situaţii la care autorul nu a asistat sînt trecute prin cel puţin două filtre: al povestitorului lor (nici acesta întotdeauna martor direct!) şi al autorului jurnalului. Consemnarea în jurnal a unei întîmplări se află, în destule cazuri, la capătul unui “lanţ al naratorilor” - şi nu se poate şti în ce măsură inexactităţile (în sens documentar strict) sau deformările (de culoare, de ton etc.) aşa-zicînd “artistice” pot fi trecute în sarcina lui Mirca Zaciu sau a celor care i-au povestit una-alta.

Oricum, interlocutorii lui Mircea Zaciu fiind mai ales literaţi, literaţi români, pentru care anecdota (de nu şi bîrfa!) primează, natural înclinaţi să-şi asigure un loc proeminent în istorisirea unei întîmplări la care uneori doar au asistat nemişcaţi şi tăcuţi, tot natural înclinaţi să dea propria versiune a faptelor, de nu şi să le atribuie un sens, o coerenţă, o interpretare personale, nicidecum să facă o relatare cît de cît exactă, se înţelege că nu puţine dintre însemnările existente în **Jurnal** sînt susceptibile de mai mari sau mai mici revizuiri.

(Va urma)

Mircea IORGULESCU

Sofismele conştiinţei vinovate (I)

Mulţi dintre cei care par să aibă nostalgia comunismului nu au, în realitate, decît nostalgia propriei tinereţi şi a unei opţiuni inaugurale. Nu atît o ideologie au ei de apărat, sau un sistem politic, cît un conţinut de viaţă, un pariu propriu, o amintire. Rezultă un tip de discurs în care sentimentalismul juvenil, o anumită candoare retardatară, obstinaţia neurastenică şi virtuozitatea mentală a sofiştilor colaborează, cînd înduioşător, cînd iritant (cel mai adesea iritant!), în căutarea unei explicaţii atotjustificatoare. E cazul lui Emmanuel Terray care a publicat la Paris, în 1992, o carte de o sută de pagini intitulată **Le troisième jour du communisme**. De la bun început, el îşi declară, onest, motivaţiile: După “fatidicul “ an 1989, foştii tineri angajaţi la stînga au de răspuns unei întrebări “directe” şi “crude”: “Ne-am pierdut viaţa?”, “Ne-am risipit inteligenţa şi energia pentru a apăra poziţii de neapărat?” Dl. Terray a fost unul dintre acei tineri şi, ca atare, nu se poate eschiva de la a da un răspuns. E lesne de înţeles că nu-i vine nimănui la îndemînă să-şi anuleze, printr-o retrospecţie nemiloasă, întreaga biografie. Ar fi frumos, fireşte, ca un asemenea gest curajos şi responsabil să se producă totuşi; la urma urmelor, a deveni conştient, în amurg, că ţi-ai irosit viaţa e un mod de a o răscumpăra, un presentiment al sensului ei real. Şi apoi viaţa fiecăruia e mai mult decît un partizanat politic, oricît de consecvent ar fi fost el. Sînt sigur, deci, că dl. Terray a făcut multe lucruri bune ca om de inimă printre camarazii săi, ca antropolog la Universitate, ca publicist în diferite gazete. De ce să mizeze totul pe accidentul angajării lui în tabăra procomunistă? Dacă însă o face, înseamnă că se identifică intens cu această angajare, că nu e dispus să o inventarieze printre “păcatele tinereţilor”. Dl. Terray crede aşadar, că la Judecata de Apoi nu va avea de livrat tribunalului suprem decît sufletul D-sale de comunist devotat. Ce înălţătoare radicalitate! Şi ce inepţie! Cazul merită aprofundat.

Întotdeauna mi s-a părut că alunecarea prematură la stînga nu corespunde unei operaţiuni de discernămînt, ci unei anumite tipologii sufleteşti. Înclinaţi spre militantism justiţiar sînt, de pildă, mai ales tinerii care, în loc să-şi înceapă drumul cu întrebările mari - solemne şi naive -, dar esenţiale pentru un bun demaraj al vieţii spirituale (De ce trăim?, Ce e adevărul, răul, iubirea şi moartea? etc.), se lasă inflamaţi de **întrebări secunde**. Grave, dar secunde: “La ce bun colonialismul?”, “Cum să suprimăm nedreptăţile sociale?”, “Cu ce drept intră americanii în Vietnam?”. Asemenea întrebări sînt mai potrivite cu vîrsta adultă, a cărei experienţă civică şi a cărei autoritate publică promit un răspuns articulat şi cît de cît eficace. Altfel, avem de a face cu o combativitate romanţioasă, subminată de inconsistenţa gesticulaţiei pure. Un tînăr ne-isprăvit se aferează cu privire la ne-isprăvirea lumii. O nebuloasă incandescentă bate cu pumnul în masă şi vrea ordine! Adolescentul agitat - în care încolţeşte agitatorul - îşi inventează insomnii din cauza “ipocriziei burgheze” (întruchipată, evident, în propriii săi părinţi) sau din cauza salariilor mici din Maroc. La baza unei astfel de “fermentaţii” stă rareori sentimentul autentic. E vorba mai curînd de misionarisme livreşti, sau de întîlniri “mobilizatoare” cu activişti de profesie.

Mărturisirile autobiografice ale lui Emmanuel Terray confirmă întru totul ipotezele mele. Impulsul “originar” al afilierii sale la grupurile marxiste din Parisul anilor ‘50, este **mînia revendicativă.** Supărat pe ţara sa (“chipul hidos al Franţei din anii 1954-1962”!), pe apartenenţa socială a părinţilor săi, pe agresorii din Indochina şi Algeria, sau pe neregulile din Tunisia şi de la Casablanca, tînărul participă la o primă reuniune politică. Subiectul: amnistierea condamnaţilor politici malgaşi. Dar ce putea fi drama malgaşă pentru un adolescent protestatar din Paris? Ce altceva decît materia primă a unei exigenţe **abstracte**, a unei candide proiecţii a eului juvenil pe cerul eroismului civic. În etapa următoare, mînia îşi află debuşeul în imperativul **luptei** şi al “solidarităţii frateşti” între combatanţi. Cum avem de a face cu un intelectual, temperamentul nu întîrzie să se justifice prin lecturi: puţin Malraux, dar mai ales cîţiva “corifei” ai marxismului (“oferta cea mai masivă a pieţei ideologice în epocă”). Tînărul Terray este cuprins de **émerveillement** şi de **passion** cînd îl descoperă pe Trotski (**Revoluţia trădată**, **Istoria revoluţiei ruse**) din care citează şi acum, la bătrîneţe, pasaje ample, greu de clasat pentru neiniţiaţi, la rubrica “minunii” pasionante (“Partidul are întotdeauna dreptate. Nu poţi avea dreptate decît cu Partidul şi prin Partid” etc.). O lectură formativă este şi **Anti-Dühring** (şi iarăşi, ca neiniţiat, eşti stingherit să constaţi că n-ai căzut niciodată răpus de farmecul acestei cărţi). E interesant că în această acumulare de texte edificatoare s-au strecurat, de timpuriu (1948-1949), şi cîteva pagini **riscante**: relatări ale proceselor măsluite din Uniunea Sovietică şi ale ororilor din lagărele Gulagului. Tînărul Terray nu e încă “pregătit” să le ia în serios. Îl impresionează, totuşi, cazul Margaretei Buber Neumann, nevasta unui lider comunist german, refugiată în U.R.S.S. pentru a scăpa de Gestapo, arestată apoi cu ocazia epurărilor din 1937 şi, în cele din urmă, după acordul sovieto-german din 1940, restituită de N.K.V.D Gestapo-ului. Mînia justiţiară a tînărului nostru pare să fi intrat însă, în ciuda acestor scandaloase informaţii în stare de narcoză. Enervantă cu adevărat rămîne tot problema deţinuţilor politici malgaşi... Cît despre nemerniciile moscovite, ele îl umplu de admiraţie pentru... militanţii comunişti francezi, care au **l’affreux courage** de a şi le asuma şi chiar de a le justifica. Prin urmare, a digera, partinic, crimele Sovietelor e o virtute, un act de bravură şi nu - aşa cum tinde să creadă bunul-simţ - o cruzime strategică, o mîrşăvie impardonabilă. Emmanuel Terray manifestă primele simptome ale acelei maladii pe care Tony Judt o numeşte “bilingvismul moral” al stîngii: aplici unor fenomene similare criterii de valorizare diferite, după cum ele afectează sau nu opţiunile tale politice: “înfierezi” abuzurile capitaliste şi le “explici” pe cele comuniste. La aceeaşi marfă, două măsuri.

Deocamdată însă, dezgustat de “hidoasa” Franţă şi oarecum descumpănit de “realismul machiavelic” al Partidului Comunist Francez, tînărul antropolog va lua drumul Africii. Se va ocupa, acolo, de societăţile tribale, proiectînd asupra lor luminile marxismului. Abia în 1968 (bineînţeles!), Franţa i se va părea din nou respirabilă. Va reveni, deci, pentru a activa ca fervent partizan al revoluţiei culturale maoiste.O “aberaţie mentală”? - se întreabă retrospectiv, dl. Terray. Nicidecum. China acelor ani nu trebuie cîntărită după criteriile vulgare ale realităţii istorice. Ea era un simbol, iar revoluţia ei culturală - un mit. “Miturile nu se contestă” - citează dl. Terray din scrierile sapienţiale ale lui Georges Sorel. Ca om de stînga, poţi să-l contesti, totuşi, pe Dumnezeu. Pe Mao însă nu-l poţi contesta dacă eşti... de bună credinţă şi dacă nu vrei să cazi în ipocrizie burgheză.

(urmarea în numărul viitor)

Andrei PLEŞU

Poporul este în concediu, în mină şi în fabrică

✦ Vino la mare, Fluturaş! ✦ La mare, se odihnesc legal oamenii muncii şi copiii oamenilor muncii ✦ Parlamentarii din Chişinău aşteaptă înfricoşaţi armata română ✦ Maşina de tipărit bani se reglează după cea de făcut promisiuni

Ion Iliescu nu ştie să cînte

"Fluturaş, ţi-am promis că ne vedem. (...) Dacă vii la mare, să vii la Costineşti, pentru că nu sunt ţînţari. Eu sunt alb ca brînza, pentru că nu am avut timp să mă bronzez. Te sărut dulce şi îţi voi trimite o vedere. Leul care dă din coadă". "Barosane, nu mai avem ţigări! Vino mîine. Elena Diana."

Acesta pare a fi genul de mesaje la care cetăţenii României, sau măcar o parte importantă dintre ei, sunt sensibili în aceste zile. "Mesajele din Costineşti", tipărite de "Evenimentul zilei" în pagina 10, reuşesc mai puţin să redea "odihna" oamenilor muncii dintr-o staţiune de gen Eforie Sud, în care existenţa estivală a familiilor române, cu maşină, copii, bunică, soacră etc. etc. se desfăşoară între Teatrul de Vară (în care îl ascultă pe Doru Octavian Dumitru şi pe Jean Constantin, glumind printre cîntecele Oanei Sîrbu şi ale lui Gheorghe Gheorghiu), plajă şi o vilă în care un pat costă cincisprezece mii de lei. Pentru "outsideri", firește. Cei care muncesc la Exploatarea minieră Cutare, la Întreprinderea Cutare sau la Combinatul Cutare, nu au plătit decît foarte puţin. La fel, beneficiarii biletelor cu diverse reduceri. Acestea sunt excepţiile care alcătuiesc toată staţiunea.

Aşa că este tare greu să mai vorbim, despre politica românească sau internaţională. Ca toţi oamenii care se odihnesc în această vară, o bună parte dintre concetăţenii noştri sunt mult mai atenţi la Oana Sîrbu şi Billy Idol decît la Ion Iliescu şi Radovan Karadzici.

Cei din Vaslui şi Botoşani nu sunt moldoveni

În această atmosferă, săptămîna trecută, Ministerul de Externe de la Bucureşti a emis un comunicat despre adoptarea Constituţiei Republicii Moldova. Comunicatul se referea mai ales la noţiunea de "limba moldovenească" şi la "pericolul" pe care l-ar reprezenta România pentru Chişinău. Dacă ne amintim şi vizita făcută relativ recent de guvernatorul Băncii Naţionale a României în capitala celuilalt stat românesc şi "pesimismul oficial" pe care l-a exprimat cu acea ocazie, am putea spune că, într-adevăr, relaţiile bilaterale încep să se răcească. Cel puţin acestea sunt aparenţele.

Trebuie reamintit un lucru, destul de puţin cunoscut de partea noastră a Prutului. " Limba moldovenească" nu înseamnă, pentru cei care folosesc sintagma, "limba poporului moldovean", popor care trăieşte între Prut şi Nistru, alcătuind locuitorii Republicii Moldova. Judecînd după trecutul politic al celor care au votat pentru Constituţia Republicii Moldova, ei nu pot avea în minte decît variantele staliniste şi post-staliniste ale istoriei recente, aşa cum a fost trăită de partea aceasta de lume. După a doua ocupare a Basarabiei, peste Prut au apărut manuale de "limba moldovenească" (dintre care cel mai celebru este Gramatica lui Ceban, editată în 1941) care pur şi simplu propuneau o nouă limbă, diferită de cea română (desigur, înrudită: ar fi interesante o plimbare prin Academia de la Chişinău şi nişte convorbiri cu cei care susţineau, pînă prin 1987-88, teoria "celor două limbi est-romanice"). Pentru locuitorii de la Chişinău, de la Bălţi, de la Soroca sau de la Ungheni, "limba moldovenească" este o noţiune foarte precisă, aducînd aminte de conglomeratul artificial, plin de calcuri lingvistice după rusă, care s-a învăţat în şcoli pe vremea ultimului lider comunist din vremea lui Gorbaciov, Semion Kuzmici Grossu. De la recunoaşterea "limbii moldoveneşti" la readoptarea alfabetului chirilic rus pentru scrierea limbii de stat, nu este decît un pas foarte mic, pe care, dacă răsfoim ziarele favorabile Puterii de la Chişinău, guvernanţii de acolo ar dori să îl facă.

Iar "ameninţările" din partea României sunt, probabil, colaborările economice pentru care au insistat pînă acum, cel puţin verbal, toţi conducătorii din ţară, după 1989. Dacă acolo există şi interes rusesc, bineînţeles că o prezenţă românească, în Basarabia, poate fi o "ameninţare". Cel puţin noii lideri ai Ucrainei şi Bielorusiei declară deschis că vor să reînnoade legăturile cu Moscova.

Partidul Alianţei Pure şi Neîntinate

Chiar cînd scriem aceste rînduri, agenţiile de presă transmit ştirea înăbuşirii unei demonstraţii antiguvernamentale în Havana, cu ajutorul forţelor de miliţie şi al "muncitorilor de elită", înarmaţi cu ciomege. Pentru orice bucureştean martor la eveniment, acesta ar fi generat o senzaţie de "déja vu". Nu se ştie dacă muncitorii de acolo nu credeau în ceea ce făceau.

Deocamdată, la noi, scena politică pare a fi somnolentă. Oamenii politici sunt - în mare parte - plecaţi prin vacanţe. Desigur, nu la Eforie Nord. Partidul Alianţei Civice îşi are, de cîtăva vreme, un duşman neîmpăcat în cel mai important ziar de opoziţie din Bucureşti, care scrie despre el la fel cum scrie despre PSM sau PRM. Sau, poate, mai rău, avînd în vedere că, la ultimele două partide amintite, lucrurile sunt destul de limpezi chiar de la înfiinţare. Însă "România liberă" este, totuşi, condusă de preşedintele în exerciţiu al Alianţei Civice, dl Petre Mihai Băcanu. Atunci, articolul despre PAC, semnat, foarte curajos, "Cu stimă, UN FOST PACHIST", are, pe lîngă titlu şi două supratitluri, următoarea legendă: "Orgoliul nesăbuit al liderilor săi l-a transformat într-un partid teribilist, care se contrazice de la o săptămînă la alta". În viziunea semnatarului acelui articol, odată ce s-au dezis de "Piaţa Universităţii, locul sacru de la care Alianţa Civică se revendicase în primul moment", liderii PAC nu aveau cum să nu fie într-o "derivă continuă".

SCRISOARE TRIMISĂ ZIARULUI «ROMÂNIA LIBERĂ», SEMNATĂ ASTFEL: "CU STIMĂ, UN FOST PACHIST (CARE EVITĂ PRIN ACEST PSEUDONIM SĂ SE EXPUNĂ RĂZBUNĂRII FOŞTILOR SĂI COLEGI, ACTUALMENTE DEVENIŢI LIBERALI. IAR MÎINE?"). SCRISOAREA ESTE ÎNSOŢITĂ DE TITLURILE: "DE LA ALIANŢA CIVICĂ, LA ALIANŢA CIVIC (?) LIBERALĂ/IN VIZIUNEA LIDERULUI PAC, INFLAŢIE DE «MOMENTE ISTORICE»/DERIVĂ CONTINUĂ A PAC, DUPĂ DEZICEREA DE «PIAŢA UNIVERSITĂŢII»"

"Deşi n-avusesem intenţia să intru în partid, am intrat totuşi, cînd mi s-a spus că este vorba de interesul Alianţei care, prin acest organism politic, va reuşi să întărească opoziţia democratică şi să o unească într-o coaliţie împotriva puterii neocomuniste. Partidul urma, de altfel, să respecte documentele teoretice ale Alianţei Civice, acestea circumscriind o doctrină largă şi cuprinzătoare, de forum cetăţenesc, deschis tuturor doctrinelor democratice, de la liberală la creştin-democrată, şi de la social-democrată la ecologistă."

"Eu m-am retras din PAC în 1992, observînd toate aceste lucruri, dar mai precis în momentul cînd PAC-ul a început să se dezică şi de Piaţa Universităţii, locul sacru de la care Alianţa Civică se revendicase din primul moment. De altfel, PAC-ul a intrat de atunci într-o derivă continuă."

"De altfel, din actuala conducere PAC, numeri pe degete pe cei ce au făcut parte la început din Alianţa Civică. PAC a devenit nu numai un partid minuscul, dar şi complet străin şi opus Alianţei Civice."

"Şi cu ce drept a luat acest partid numele A.C., punîndu-i în titulatura unei alianţe complet străine? Am impresia că, după ce au vrut să lichideze Alianţa Civică, acum încearcă să o exproprieze, dacă nu chiar să i se substituie în ochii marelui public."

Transformarea acestei Alianţe în partid a fost o greşeală, ea trebuind să rămînă ceva "pur", "neîntinat", cum probabil numai prestigiul dlor Marian Munteanu şi Dumitru Dincă mai poate fi.

Răsună Valea!

Încă o dată, minerii din Valea Jiului au ameninţat că vin la Bucureşti. Nu s-a întîmplat nimic, însă. Ministrul Dumitru Popescu în persoană s-a deplasat la faţa locului, dar nu se ştie pe cîţi dintre ei a convins cu adevărat. Ceea ce doreau minerii, de această dată, era pur şi simplu **dolarizarea** salariului lor (cel puţin într-o primă etapă); nu altfel poate fi denumită cererea de a aduce salariile "la nivelul leului de anul acesta". Bineînţeles că lucrul dorit nu poate fi obţinut decît dacă se dă drumul din nou la maşina de tipărit bani; deocamdată, aceasta nu funcţionează, sau funcţionează destul de puţin.

Dar precedentul creat de manifestaţiile minereşti este îndeajuns de dăunător, pentru oricine ar veni după dl Nicolae Văcăroiu în Palatul Victoria. Mentalitatea minerilor din Valea Jiului (şi nu numai a lor) este că, fiind un detaşament fruntaş al clasei muncitoare, ei pot să dea semnal pentru orice fel de acţiune revendicativă, desfăşurată oricum. De pildă, săptămîna trecută promiseseră oprirea tuturor intrărilor în Tîrgu Jiu şi mai promiseseră rechiziţionarea unor trenuri şi deplasarea, în grupurile care i-au făcut celebri în toată lumea, spre Bucureşti, să-şi mai impună o dată punctul de vedere.

Precedentul este dăunător deoarece, privind exemplul minerilor, avîndu-l în minte tot timpul, orice colectiv mai numeros, din orice parte a ţării, poate considera că îşi poate impune la fel opiniile politico-sindicale pe străzile Capitalei sau ale altui oraş mare din România. S-a creat deja opinia că orice conducător al minerilor este **intangibil**, avîndu-se în vedere, de pildă, biografia recentă a lui Miron Cozma, pe care nimeni nu l-a întrebat, în amănunt, despre mineriadele al căror erou a fost. De altfel, evenimentele din 1990 au creat şi precedentul "fraternizării" altor coloane muncitoreşti cu minerii.

Atunci, orice măsură nepopulară trebuie să treacă prin filiera cu care ne-au obişnuit secretarii noştri cu "politico-ideologicul": cîteva vizite de lucru, în care să fie date explicaţii preliminare, emisiuni educative la televiziunea română, la ore de vîrf, formulări obligatorii în ştirile agenţiei ROMPRESS, subiecte obligatorii în aceleaşi ştiri ş.a.m.d. Ne putem trezi, astfel, ca, la orice creştere a preţurilor sau la vreo închidere de fabrică nerentabilă, să ne trezim cu muncitori adunaţi în pieţe sau în curţile fabricilor, scandînd, după caz, "Nu ple-căm!" sau "Mi-nis-trul e cu noi!!"

Altfel, lucrurile sunt liniştite. Poporul este în concediu. Parlamentarii sunt în concediu. Preşedintele este în concediu. Multe vacanţe ar trebui întrerupte dacă, Doamne fereşte, intervenţia NATO în Bosnia ar depăşi stadiul unor bombardamente demonstrative. Într-un moment în care pînă şi rusii, prin ministrul lor de externe, au recunoscut o parte din vina sîrbilor bosniaci, iar Slobodan Miloşevici le transmite de la Belgrad că nu mai este dispus să le acorde sprijin, sîrbii reacţionează violent, iar televiziunea de la Bucureşti pare a fi singura care citeşte formulări emise, parcă, de biroul de presă al dlui Miloşevici

VARIANTĂ A TELEVIZIUNII ROMÂNE DESPRE CONFLICTUL DIN BOSNIA. FRAGMENTUL DE MAI JOS A FOST CITIT MARŢI, 2 AUGUST 1994, DUPĂ CE RADOVAN KARADZICI RĂSPUNSESE, DIN PARTEA SÎRBILOR DIN BOSNIA, CU AMENINŢĂRI LA ADRESA TUTUROR MARILOR PUTERI. DIN GRUPUL DE CONTACT, NICI MĂCAR RUSIA NU MAI ERA DE PĂREREA CONTINUĂRII NEGOCIERILOR, IAR SLOBODAN MILOŞEVICI TRIMISESE UN APEL PENTRU ÎNCETAREA REZISTENŢEI.

"La Sarajevo, unde continuă confruntările între sîrbi şi musulmani, beligeranţii s-au arătat dispuşi pentru noi negocieri".

"În capitala bosniacă, cei circa 350.000 de locuitori sunt din nou ţinta unor grupuri izolate de militari. FORPRONU a făcut cunoscut că, în ultimele zile, au avut loc repetate încălcări ale focului. Noaptea trecută, în cartierele din vestul oraşului au izbucnit incidente grave, au relevat surse ale Forţei de Protecţie ONU, care au acuzat ambele tabere a se afla la originea unor violente schimburi de focuri."

"O telegramă primită în urmă cu o oră anunţă că parlamentul de la Pale a decis să se reunească mîine, pentru a lua o decizie definitivă în privinţa planului de pace internaţional."

"Emisarul special al Preşedinţiei ruse pentru fosta Iugoslavie, Vitalii Ciurkin, a calificat drept «paradoxală» perspectiva înăspririi sancţiunilor decretate la adresa Belgradului, din moment ce Serbia s-a pronunţat în favoarea planului de pace propus de comunitatea internaţională. El n-a exclus posibilitatea ridicării embargoului impus Serbiei, dacă aceasta decide ruperea oricăror legături cu sîrbii bosniaci, în caz că aceştia din urmă resping împărţirea teritorială propusă de grupul de contact." "La rîndul său, purtătorul de cuvînt al Ministerului Afacerilor Externe de la Moscova, Grigorii Karasin, a declarat că poziţia Kremlinului faţă de planul de reglementare paşnică a conflictului bosniac este dominată de o aşteptare optimistă. Planul de împărţire teritorială este elaborat destul de minuţios şi echilibrat, este examinat în prezent de toate părţile beligerante, inclusiv de conducerea sîrbilor bosniaci. Dacă propunerea va fi acceptată, diplomaţia rusă va întreprinde măsuri intense vizînd ridicarea măsurilor internaţionale decise împotriva Serbiei, a precizat Karasin."

Este foarte interesant de ce tocmai acum ne aducem aminte că ţara cu interesele cele mai mari în Bosnia şi în Serbia, care i-a sprijinit pe sîrbii lui Miloşevici şi pe cei ai lui Karadzici încă de la începutul conflictului, este tocmai Rusia.

Radu Eugeniu STAN

Ţapii ispăşitori de sezon şi veşnicii vinovaţi

Unul dintre subiectele preferate ale vacanţei parlamentare este remanierea guvernamentală. Pe vremea dezbaterilor ultimei moţiuni de cenzură, partidul majoritar părea el însuşi dispus să dea tonul speculaţiilor pe această temă. PUNR a preluat ştafeta, întreţinînd la rîndu-i iluzia celor care credeau într-o posibilă înnoire a executivului. Liderii opoziţiei şi analiştii politici de toate culorile s-au străduit, cu toată seriozitatea, să ne convingă că soluţia remanierii e aproape obligatorie. Grevele de la Rovinari şi Deva, cu ameninţările aferente şi cu interesele subterane ale lui Miron Cosma ar fi trebuit, în opinia adversarilor puterii, să contribuie decisiv la înlocuirea cîtorva miniştri. Ziua minerilor ne-a adus însă, ca şi în alţi ani, o temporară pace socială în schimbul unor prime festive şi a unei îndelungi negociate creşteri de salariu. Nici vorbă de sacrificarea vreunor capete deţinătoare de portofolii. Mai jos, la eşaloanele doi şi trei, vinovaţii au fost arătaţi cu degetul şi puşi fără prea multă vorbă pe liber. La vîrf, în loc de demiteri ori disponibilizări se încearcă o demonstrativă mobilizare pentru anihilarea încăpăţînaţilor care mişcă în front. Pentru că tot se află în plină campanie de răfuieli, executivul atacă în trei direcţii: îşi "lasă la vatră" adversarii din interior, îi dă în judecată (sau promite să-i dea) pe deputaţii de opoziţie care nu-şi controlează vocabularul politic, întocmeşte rapoarte oficiale luîndu-şi angajamentul să facă zile fripte "jecmănitorilor". Aceştia din urmă nu trebuie căutaţi, desigur, printre oamenii puterii, ori (Doamne fereşte!) printre rudele acestora. Ei se află în pieţele publice, acolo unde Corpul de Control al primului ministru s-a hotărît să facă inspecţii şi verificări. Au fost aplicate amenzi şi s-a întocmit o listă de măsuri pentru rezolvarea neregulilor. Acţiunea în timpul căreia s-au constat "grave încălcări ale normelor de comerţ, de organizare şi funcţionare în pieţele agroalimentare din Bucureşti" a fost posibilă prin "antrenarea zilnică a unor efective de circa 200-230 de oameni, inspectori şi specialişti". Raidul a început cu mai bine de două luni în urmă şi nu se va încheia curînd, deşi termenul limită acordat ministerelor direct răspunzătoare este sfîrşitul lunii septembrie. Cumpărătorii bucureşteni pot constata şi singuri că pe traseul urmat de Comisia guvernamentală de control - de la Obor la Matache, de la Sudului la Crîngaşi - mizeria, furturile la cîntar şi preţurile cresc în continuare şi nestînjenit. Cetăţeanul nu mai are însă motive să se plîngă de indiferenţa ori de complicităţile executivului: iată, "jecmănitorii" au fost demascaţi, s-a elaborat un document care umple două pagini de ziar, s-au făcut "propuneri de îmbunătăţire a cadrului legislativ". Ca şi în domeniul privatizării - care nu se poate realiza din pricina lăcomiei expoliatoare a cumpărătorilor certificatelor de proprietate - guvernul şi-a făcut datoria învinovăţindu-i pe alţii. Cum să respecte legea şi să-şi plătească impozitele bişniţarii şi angrosiştii, dacă secretarul general al guvernului, acuzat public de deturnare de fonduri, se consideră îndreptăţit să nu răspundă pentru faptele sale? Mai sigur de sine decît oricînd, cabinetul Văcăroiu se arată mai degrabă hotărît să-i pedepsească pe toţi cei care nu-i plac decît să rezolve crizele pe care le administrează de doi ani încoace. Desigur, expresiile jignitoare la adresa executivului sînt intolerabile, mai ales dacă ele vin de la un parlamentar şi nu de la un specialist în creşterea oilor. Vulgaritatea şi limbajul suburban au însă aceleaşi caracteristici - şi ar trebui să provoace **aceleaşi** reacţii - şi cînd sînt folosite de senatori PRM, şi cînd sînt ostentativ căutate de către deputaţii PL '93. Dacă nu există Cod penal pentru unii, nu va exista nici pentru ceilalţi, iar împotriva ridicării imunităţii parlamentare a unui lider aflat astăzi în opoziţie ne putem aştepta să se pronunţe şi reprezentanţii puterii de ieri, şi cei ai partidelor care vor înlocui (mai devreme sau mai tîrziu) puterea de azi. Dacă primul-ministru poate strînge mîna care scrie tot felul de murdării în gazetele "aliate", n-are decît să strîngă "delicat" din dinţi şi să treacă peste expresiile ofensatoare adresate cabinetului său în **Jurnalul naţional**. Cu o măsură pentru "ceilalţi" şi cu altă măsură pentru "ai tăi" nu se poate face decît dictatură. Democraţia cere să-ţi respecţi în primul rînd concurenţa şi să-ţi impui ţie aceleaşi principii pe care doreşti să le respecte partea adversă. Truisme, fără îndoială, dar numai pentru alte lumi şi alte meleaguri. La noi, talentul de a-i interzice vecinului ceea ce ţie îţi este întotdeauna permis a început parcă să se transmită pe cale ereditară. Oricum, schimbarea nu va veni de la sine şi nu se va produce **de jos în sus**. Guvernanţii şi opoziţia au, cel puţin în această privinţă, drepturi şi datorii egale. Mulţumindu-se cu politica ţapului ispăşitor şi cu obsesia duşmanului de clasă, şi unii şi alţii vor avea parte la nesfîrşit de expresii dispreţuitoare şi de încălcări ale Codului penal. De fiecare dată şi tot mai des, politicienii zilei vor fi obligaţi să ameninţe şi să cedeze: în faţa hoţilor din pieţe şi a "pamfletarilor" de doi bani din Parlament, în faţa adepţilor evaziunii fiscale şi a minerilor, în faţa neruşinării aliaţilor şi în faţa neruşinărilor taberei adverse. Iar pentru haos, pentru compromiterea instituţiilor statului de drept şi alte asemenea rele fi-vor învinuite fie presa, fie agenturile occidentale, fie "moştenirile" comuniste. Îndrăgostiţi de bîrna din propriii lor ochi, reprezentanţii puterii îşi vor dori şi vor obţine limitarea libertăţilor de expresie, iar opozanţii se vor mulţumi să constate - pe la congrese, simpozioane, colocvii şi conferinţe - că "electoratul îşi merită soarta" pentru că n-a ştiut să-i aleagă pe ei.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur...

Vacanţă cu terorişti

La Paris, vacanţa este agrementată de acţiunile în forţă ale poliţiei, care sub conducerea unui ministru de interne decis - Charles Pasqua - vrea să arate că ia în serios ameninţările organizaţiilor teroriste islamice. Razii, interogatorii, activiştii islamici sînt reţinuţi în sediul unei cazărmi dezafectate, căutîndu-se o ţară care să accepte să-i primească pe teritoriul ei. Va fi destul de greu de găsit.

În ianuarie 1992, în Algeria a avut loc un "puci rece". După primul tur al alegerilor, Frontul Islamic al Salvării, organizaţie fundamentalistă, obţinuse un avans care practic îi asigura victoria. După decenii de guvernare ale partidului emanat de organizaţia care luptase pentru independenţa Algeriei, decenii caracteriate de ineficienţă economică şi corupţie, politicianism şi haos administrativ, s-a deschis de fapt drumul pentru discursul patetic al imamilor care promiteau ordinea prin respectul legii străvechi. După anunţarea rezultatelor din primul tur de scrutin au urmat mari manifestaţii de masă organizate de forţele democratice la Alger şi în alte mari oraşe. Nu prea mai era mare lucru de făcut: perspectiva transformării Algeriei într-un stat islamic - după modelul iranian - părea iminentă. Lovitura de stat efectuată atunci de militarii algerieni s-a desfăşurat sub steagul ocrotirii "procesului democratic". Guvernul socialist al Franţei a acceptat realitatea fără entuziasm, dar şi fără condamnări. Orice s-ar spune instalarea unui guvern militar între cele două tururi de scrutin şi anularea celui de al doilea nu e chiar un model de evoluţie către statul de drept. Dar fusese înlăturat răul imediat şi în concretul politic acest lucru contează mai mult decît principiile. Franţa, fosta putere colonială, unde trăiesc aproximativ patru milioane de musulmani, a răsuflat prima uşurată. Dar soluţiile pe termen scurt durează doar prin inconvenientele lor. Algeria a amînat instalarea la putere a imamilor pentru a se scufunda într-un haos sîngeros: în doi ani au murit silnic 2000 de persoane. Drepturile omului sînt nesocotite atît de putere, cît şi de opoziţia islamică. Regimul excepţional permite poliţiei şi armatei să aresteze şi să ţină la închisoare orice persoană a cărei "activitate pune în pericol ordinea publică, securitatea sau funcţionarea normală a serviciilor publice". Conform unei organizaţii americane pentru apărarea drepturilor omului (Middle East Watch) tribunalele speciale şi cele militare, alcătuite din judecători a căror identitate este păstrată secretă, au pronunţat 368 de condamnări la moarte, peste 100 de condamnări pe viaţă şi cîteva sute de pedepse cu închisoare peste 20 de ani împotrica militanţilor. În aceeaşi perioadă au fost executaţi 26 de activişti islamici. Mulţi dintre cei ameninţaţi s-au refugiat în Franţa - teritoriu tradiţional de azil. Tot din raportul organizaţiei americane: "Grupurile islamice armate sînt responsabile pentru o bună parte din sutele de asasinate ale civililor şi membrilor forţelor de securitate". Victime ale acestor atentate sînt gazetari şi scriitori, persoane care incomodează şi personalităţi care jenează şi desigur - străinii, consideraţi răul absolut. Printre străinii - omorîţi de-a valma - francezii sînt ţinte preferate. Ei reprezintă laolaltă fosta putere colonială, actuala putere care susţine guvernul militar, bărbaţii care îndeamnă femeile la desfrîu şi pe tineri la neascultare.

Acum organizaţiile teroriste ameninţă că următoarea serie de atentate va avea ca obiectiv şcolile şi pe cei care le frecventează.

Cancelariile occidentale - în special Statele Unite - recomandă izolarea extremiştilor şi tratative cu islamiştii moderaţi în vederea "reluării procesului democratic", adică a alegerilor. Cînd moartea pîndeşte după fiecare colţ şi din fiecare maşină, moderaţii sînt greu de găsit.

Săptămîna trecută a fost escaladată o treaptă: un grup terorist, a asasinat trei jandarmi francezi şi doi lucrători consulari. Atentatul a fost revendicat de o organizaţie care se numeşte Grupul armat islamic despre care unii spun că n-are nici o legătură cu Frontul Islamic al Salvării, iar alţii susţin că ar fi braţul său militar. Conflictul cu Franţa a ajuns într-o fază incandescentă: declaraţiile belicoase se succed. În localitatea unde au fost relegaţi activiştii musulmani populaţia e nemulţumită şi se teme. Frontul Popular al lui Jean-Marie le Pen, care de mult spune că străinii trebuie să plece din Franţa, organizează manifestaţii. Comunităţile algeriene din Marsilia, dar şi cele din alte oraşe, se simt ameninţate: reflexele xenofobe care n-au lipsit niciodată nici din acţiunea poliţiei, nici din gesturile populaţiei pot deveni conduită conştientă şi dirijată.

Condamnînd echidistant violenţa puterii şi a opoziţiei islamice, guvernul Balladur este împins de logica evenimentelor spre o atitudine decisă. Realmente "la mijloc" a rămas doar opoziţia democratică algeriană. Printr-un efect de contaminare, extremismul islamic din Algeria modifică discursul - deocamdată doar discursul - autorităţilor democratice franceze. Lumea e în vacanţă, cei din cazarma dezafectată aşteaptă să li se găsească o ţară, ministrul de interne face politică externă.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

O întoarcere pe dolari

Cu cîtva timp în urmă, pe prima pagină a ziarului **Ora**, Maia Morgenstern mărturisea că aşteaptă participarea la atelierul de lucru al fostului director al Teatrului Naţional Bucureşti ca pe... "o mîntuire". Regizorul a descins pe aeroportul Otopeni, o parte a lumii actoriceşti s-a grăbit să-l întîmpine cu urări şi declaraţii de dragoste, o alta şi-a văzut de vacanţă şi de supărări. Marţi, 9 august, toate ziarele (cu excepţia celui guvernamental) au preluat ceea ce spusese regizorul la conferinţa de presă organizată cu prilejul lansării programului "Alternative" şi a Workshop-ului de la Arad. Oaspetele UNITER-ului n-a venit numai "din generozitate" iar cei 2500 de dolari pe care i-a primit pentru munca sa de zece zile nu scapă nici unui condei. Greul începe însă în momentul transcrierii celorlalte răspunsuri şi păreri ale omului de teatru. **Adevărul** susţine că Andrei Şerban ar fi declarat, în faţa unei numeroase asistenţe, că "Azi, în România, singura şansă o are arta politică". Aflată la faţa locului - din partea **Curierului naţional** - Natalia Stancu a auzit cu totul altceva: "Cred în arta pentru artă în sensul ei utopic. Dar în lumea de schimbări şi de confuzie de azi – şi în special într-o ţară ca aceasta, **arta nu are altă şansă decît cea politică**. Nici **Evenimentul zilei**, nici **Cotidianul** nu ne ajută să înţelegem cum a fost de fapt rostită celebra frază. Primul reţine faptul că "«Trilogia antică» a fost un prilej pentru actori de a face turism şi cumpărături", celălalt constată că "Andrei Şerban investeşte în tineri". **Jurnalul naţional** îl declară pe "împricinat" **omul zilei** "decretînd" că "omul Andrei Şerban nu poate uita aşa de uşor afrontul" (de a fi fost alungat de la conducerea TNB) dar nu-şi "ascunde în spatele indiferenţei dragostea pentru meserie".

Cronica română încurcă şi mai mult lucrurile, înlocuind doar litera **r** cu litera **s**. În felul acesta, titlul articolului semnat de Luminiţa Castali care ar fi trebuit să fie identic (sau măcar asemănător) cu al Ludmilei Pantlanjoglu din **Adevărul** devine cît se poate de... concludent: **"ASTA nu poate să fie decît...politică"**. Dacă citim cu atenţie rubrica **I-auzi ia!** din aceeaşi **Cronică română** (în care Iosif Sava e felicitat călduros pentru că "s-a străduit din răsputeri să-l domolească pe remarcabilul regizor de la divagaţiile sale mai mult politice decît artistice), vom înţelege că nici o greşeală de tipar nu e pur şi simplu întîmplătoare. Admiţînd că există un Dumnezeu care ajută serviciile de corectură să-i dea dreptate "lui tata Freud", trebuie să admitem şi că democraţia scrisorilor de la cititori ne oferă mai ales surprize ... la care ne aşteptam. Paul Georgescu (din Bucureşti) formulează despre Andrei Şerban, prin intermediul ziarului **Ora**, o lungă serie de întrebări revoltate din care - din lipsă de spaţiu, firească - reproducem doar două: "Se crede buricul culturii româneşti? Cum poate să fie atît de lipsit de modestie cînd afirmă că nimeni nu a făcut pentru cultura românească, atît cît a făcut el?"

Întoarcerea şi spusele lui Andrei Şerban provoacă însă şi alt gen de reacţii. Copleşită de însemnătatea evenimentului şi de şansa de a-i fi cronicar, Irina Budeanu uită pe loc regulile de bază ale gazetăriei: "8 august 1994 ora 12.30. Se mişcă aerul, sentimentele, ideile. O energie uluitoare ţîşneşte în mijlocul nostru. Este Andrei Şerban care apare printre ziarişti şi oameni de teatru aflaţi într-un număr impresionant de mare, precum o adiere de primăvară. Asaltat de întrebări, de o devoratoare curiozitate, Andrei Şerban cu o eleganţă şi o muzicalitate discretă începe să ne vorbească. Am avut senzaţia ascultîndu-l că asist la un recital de orgă. Degajat, relaxat, liber, cu picioarele goale, s-a aşezat pe spătarul fotoliului, s-a concentrat aproape cinci minute după care cuvintele s-au rostogolit asemeni unui rîu curat de munte". Impresiile de mai sus n-au fost încredinţate vreunui jurnal adolescentin ci chiar cotidianului **Azi**. Principalul e că regizorul ţîşneşte elegant cu picioarele goale. Nu mai contează **cine** e adierea de primăvară , cît se leagă ea de cuvîntul "energie" şi cît de cuvîntul "număr" şi nici dacă devoratoarea curiozitate poate fi pusă în seama ziariştilor sau a interlocutorului lor. (**E.Ş.**)

Pentru Max Weber, birocraţia modernă trebuie să comporte următoarele trăsături: 1) continuitatea, 2) delimitarea puterilor prin reguli impersonale, 3) existenţa ierarhiei şi a controlului, 4) separaţia între funcţie şi viaţa privată, 5) suprimarea funcţiilor ereditare 6) existenţa unor proceduri scrise... Trei sînt elementele esenţiale pentru funcţionarea ei ideală: impersonalitatea (regulile, procedurile, numirile), expertiza specializată a funcţionarilor, existenţa unui sistem ierarhic obligatoriu, implicînd subordonarea şi controlul.

În numele „Binelui comun”?

În numele a ce ne administrează existenţa cotidiană funcţionarii statului? De ce se simt obligaţi aleşii noştrii să ne poarte de grijă? Care să fie, la urma-urmelor, scopul în virtutea căruia noi înşine, în calităţile şi manifestările noastre publice, solicităm şi respectăm o cantitate impresionantă de legi, hotărîri, note, decizii ori decrete? “Binele comun”, “binele tuturor”, “fericirea comună”: iată doar cîteva dintre răspunsurile atît de des auzite încît par simple, de la sine înţelese şi de aceea adevărate. “Idealul moral comun” ce s-ar realiza în viaţa politică nu este deloc o idee simplă, ea are implicaţii din cele mai neaşteptate şi, în principiu, ascunde unul din viciile fundamentale ale sistemului nostru politic.

Dificultăţile apar imediat ce încercăm să definim acest “bine comun”. Merită să zăbovim puţin, pentru a şti despre ce vorbim. Un oficial poate emite, de pildă următoarea serie de patru enunţuri: 1) “Este bine pentru ţara noastră să încurajăm cutare industrie”; 2) “Este bine să mărim pensiile”; 3) “Munca desăvîrşeşte pe om”; 4) “Trebuie să respectăm pe bătrîni”. Nu trebuie să fim experţi în filozofie morală pentru a observa că există o diferenţă între primele două enunţuri (să le numim “de tipul 1”) şi celelalte două (“tipul 2”). Tipul 1 conţine propoziţii care deşi conţin termenul “bine”, nu s-ar spune că exprimă obligaţii morale întrucît pot fi reduse la enunţuri factuale cum ar fi: “este necesar ca producţia cutare să ajungă la nivelul cutare” ori “există intenţia de a creşte pensiile de la nivelul X la nivelul Y”. În cazul tipului 2 însă, regăsim noţiunea unui “trebuie” în ordine morală: nici o consideraţie factuală nu ar fi suficientă în sine pentru degajarea unor asemenea obligaţii morale. Simţim că trebuie să facem recurs la universul valorilor morale. Desigur, o aceeaşi propoziţie poate să conţină, implicit, ambele tipuri: de ex. “trebuie să facem ceva pentru copiii orfani”. Înţelegem aici, pe de-o parte, că sînt necesare cîteva acţiuni concrete (de ex. finanţarea cu x% mai mult ca pînă acum a orfelinatelor), iar pe de altă parte exprimăm o obligaţie morală pe care credem că o avem faţă de aceşti copii. Cele două sensuri sînt însă distincte. Trebuie să menţionez ca ideea după care numai propoziţiile de tipul 1 ar fi suficiente pentru conturarea imperativelor acţiunii comune este un primitivism periculos. Cunoaştem cu toţii dilema (falsă, după cum vom vedea) după care acţiunea politică are sau nu are un ideal moral. Tot felul de “specialişti” şi “tehnocraţi” încearcă să ne convingă că nu trebuie să cădem în “idealism”, că avem nevoie de soluţii “realiste”, evaluate în funcţie de criterii exclusiv interne domeniului rspectiv. După aceştia, exemplul pe care Platon îl oferă pentru a demonstra consecinţele nefaste ale democraţiei este grăitor: căpitanul unui vas nu se bazează, în conducerea navei, pe părerile pasagerilor, care nu au dreptul să îi dea sfaturi despre arta navigaţiei. El nu este la dispoziţia lor ci ei sînt la dispoziţia căpitanului, care comandă tuturor celor de pe nava sa. Ceea ce iubitorii acestui exemplu se prefac că uită este că autoritatea căpitanului este, de fapt, foarte bine cricumscrisă de scopul (“idealul”, dacă vreţi) călătoriei: el nu decide unde merge cu corabia, nici ce fac călătorii pe vasul lui (atîta vreme cît nu sînt un pericol pentru siguranţa navigaţiei) şi nu el decide dacă trebuie să-şi asume riscuri pe care călătorii nu doresc să şi le ia. Cauza “finală” a tot ceea ce face şi ordonă el este “idealul” clienţilor săi. El nu poate decide în locul lor nici măcar **dacă** aceştia mai doresc să îşi transporte marfa şi persoana cu vasul pe care îl comandă. Ce aţi spune de un căpitan care răpeşte nişte locuitori de pe ţărm, îi duce pe unde are el chef şi le comandă tot ce vrea el cît timp stau pe nava sa. Ignorarea idealurilor potenţialilor pasageri (şi eventual substituirea acestor idealuri cu propriul său interes, “profesional” ori de altă natură, indiferent de pretext) îl transformă pe căpitan într-un pirat. Nu am nici o îndoială că pe Dîmboviţa se găsesc destui asemenea piraţi de apă dulce. Să rămînem însă la concluzia după care guvernarea şi administrarea unei comunităţi politice trebuie să se facă totuşi în virtutea unor imperative împărtăşite de membrii acelei comunităţi, în general. Au însă aceste imperative un conţinut moral? Trebuie ca administraţia să se conducă în ultimă instanţă după precepte morale (de ex. cele 10 porunci)? Criteriile noastre cu care le judecăm activităţile trebuie să fie în cele din urmă criterii morale? Aceasta este problema pe care doresc să o investighez cu altă ocazie.

Cătălin AVRAMESCU

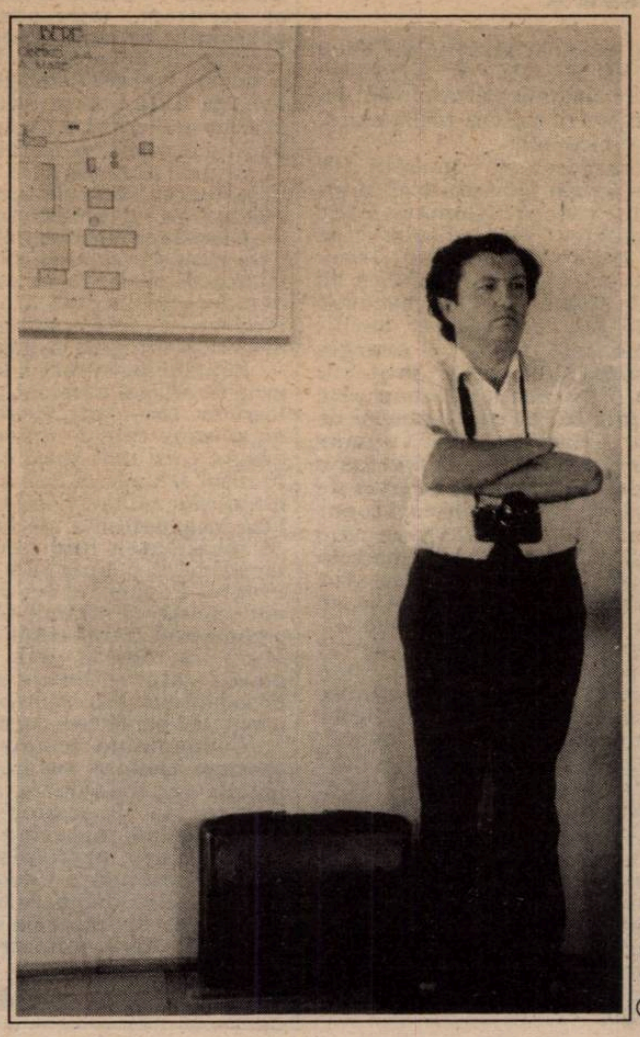

© S. Gheţie

Reputaţia de tranziţie*

Unul dintre paradoxurile tranziţiei o constituie coexistenţa unei rezistenţe, unei inerţii puternice - uneori copleşitoare - a vechilor structuri, cu o prăbuşire instituţională şi un proces de construcţie care prefigurează o societate nouă. Acest paradox este legat nu numai de complexitatea procesului de transofrmare şi de ceea ce am numit “capacitatea de absorbţie a schimbării”, dar şi de natura umană - cu stereotipurile sale, inerţiile şi reţelele de interese bine statornicite.

Construcţia instituţională, introducerea “domniei legilor” se confruntă cu răzvrătirea, şi mefienţa manifestate de cetăţean faţă de autoritatea statului. După decenii de asuprire şi de privare de libertăţi elementare (civice, politice şi economice), oamenii sînt neîncrezători şi bănuiesc fiecare gest ce ar putea sugera o atingere la ceea ce a fost obţinut ca urmare a revoluţiilor din 1989. Însă, uimitor, este de observat cum acest comportament al cetăţenilor este însoţit simultan de persistenţa dorinţei pentru un fel de paternalism, care nu pare compatibil cu noul “Zeitgeist”. Se poate susţine că în orişicare societate, oamenii sînt preocupaţi de siguranţa locului lor de muncă precum şi de stabilitatea generală a climatului societăţii şi că întotdeauna există persoane care au dificultăţi mari în a se adapta la şocurile schimbării - ceea ce este adevărat şi oglindit şi prin ce se întîmplă acum în Europa occidentală. În ţările postcomuniste însă, această preocupare ţine mai mult de relaţia individ-Stat, caracteristică comunismului.

Sîntem departe de a subestima amploarea ajustării necesare în societăţile post comuniste şi consecinţele acesteia pentru psihologia şi comportamentul oamenilor şi grupurilor sociale. Dimpotrivă, am afirmat deseori că, dezbaterea teoretică şi măsurile practice ignoră această dimensiune extraordinară. Se uită prea uşor moştenirea unui sistem de comandă ipostaziat printr-o foarte proastă alocare a resurselor. Prin urmare, la preţurilor noi, de echilibru, (care sînt cele ale pieţei mondiale) şi din cauza prăbuşirii pieţelor cuprinse altădată în spaţiul protejat administrativ denumit CAER, o considerabilă scădere a producţie era inevitabilă. Această scădere a fost amplificată printr-o lipsă de “capital organizaţional”, printr-un deficit instituţional în raport cu structurile unei economii de piaţă evoluate. Mai trebuie adăugat şi fenomenul de “putere a structurii” (Fr. Perroux): configuraţia industriei, cu conexiuni în serii, foarte concentrată (existenţa unor puternice monopoluri) a format o adevărată “capcană structurală” pentru întreprinderi socotite ca entităţi individuale.

Analogia aceasta ne permite să considerăm şi individul, eliberat de lanţurile sistemului totalitar, dar ameninţat constant de “structuri de dominaţie” locale. Trebuie însă repetat că propria sa psihologie (ce suportă povara trecutului), tentată de a cădea în pasivitate şi resemnare faţă de greutăţi (inclusiv frica de necunoscut), pot micşora capacitatea de a se lansa în viitor, capacitatea de învăţare şi adaptare. Să ne amintim de marele ecou ce l-a avut cartea lui Alvin Toffler cu douăzeci de ani în urmă, **Şocul viitorului**. Nu e exagerat de spus că Estul este acum şocat de contactul cu un viitor reprezentat de lumea occidentală - acest şoc fiind de natură economică şi culturală. Impactul asupra construcţiei instituţionale este foarte mare fiindcă oamenii sînt prezumaţi a se implica activ în procesul de schimbare, de a forţa lucrurile atunci cînd ei întîlnesc obstacole, rezistenţe. În consecinţă, funcţionarea legilor suferă, atunci cînd indivizii nu cred în responsabilităţile lor individuale şi colective pentru a le face să fie respectate.

Dacă sînt acceptate aceste ipoteze ca şi raţionamentul ce le urmează, ne putem întreba de ce sînt contestate legile noi? Uneori, aceasta este rezultatul unei necunoaşteri: însă explicaţia nu e satisfăcătoare dacă se consideră că actul contestării premeditate este un gest conştient, care presupune o cunoaştere a obiectului, sau a subiectului contestat. Se poate observa, de asemenea, un anumit fel de contestare premeditată avînd ca scop folosirea slăbiciunii noului regim juridic. Însă analiza poate fi nuanţată. Cînd efortul este de a eluda legea utilizînd slaba capacitate a autorităţilor de a impune repsectarea ei - evaziunea fiscală este un exemplu în această privinţă -, elementul de premeditare comportă un caracter criminal. Există însă situaţii cînd starea de confuzie a cadrului juridic obligă agenţii să caute soluţii care, cu toate că ar fi optimale şi profitabile din punctul lor de vedere, se manifestă în contradicţie cu “spiritul” legilor noi. Aici, nu există elementul criminal. Analiza poate fi şi mai mult complicată dacă se va face distincţie între o situaţie în care există intenţia de a specula confuzia, sau conflictul de legi, şi o altă situaţie cînd lipseşte acest element. Contradicţiile cadrului juridic, confuzia despre care s-a vorbit sînt izvoare “bogate” pentru manifestările de contestare a legilor.

Respectul contractului, al proprietăţii, caracterizează comportamentul agenţilor economici într-o economie de piaţă evoluată. În societăţile în tranziţie, în măsura în care comportamentul faţă de contract şi proprietate se explică şi prin confuzia privind structura drepturilor de proprietate, se pot căuta şi tolera unele justificări: acestea însă nu stau în picioare cînd părţile care au încheiat un acord, îl privesc ca pe o bucată de hîrtie, lipsită de semnificaţie pentru îndatoririle lor (s-a evitat în mod deliberat termenul de “valoare juridică”, deoarece cînd legea este ignorată, constrîngerea juridică nu are relevanţă).

Un mare pericol ce ameninţă aceste societăţi este neîntronarea “domniei legilor”. Este adevărat că nu trebuie să fim naivi; peste tot în lume puterea (sub multiple forme) poate influenţa justiţia, mai ales acolo unde nu funcţionează un sistem echilibrat al controalelor reciproce instituţionalizate. Atenţia noastră se îndreaptă mai ales către violenţă, spre o negare aproape totală a normelor unei societăţi civilizate. Cînd se vorbeşte despre “Gangsterismul economic”, nu se exagerează. Bancheri şi oameni de afaceri asasinaţi, reţele mafiote controlînd mari întinderi ale economiilor şi care impun propriile lor reguli ale jocului, oameni politici marionete, toate acestea reflectă, uneori, o realitate descurajantă pentru cei obişnuiţi cu normalitatea vieţii economice occidentale. Se pot recunoaşte uşor trăsăturile unui “capitalism sălbatic”, cea mai bună dovadă a fragilităţii instituţionale din ţările în tranziţie. Se vorbeşte deja de o latino-americanizare a economiilor post-comuniste. Şi totuşi, se fac investiţii în aceste economii. Motivul este simplu: în ciuda nesiguranţei şi a unei însemnate fricţiuni în viaţa economică şi socială există un potenţial extraordinar pentru a întreprinde afaceri profitabile. Cei ce-şi asumă riscuri, o fac fiindcă ştiu că randamentul investiţiilor lor are o şansă considerabilă de a fi un mare multiplu a ceea ce se poate cîştiga în Vest.

Deficitul etic este foarte bine oglindit prin felul de a vizualiza noţiunea de **reputaţie**. Într-o societate reglementată prin anumite norme cu acceptabilitate socială, reputaţia are o valoare indiscutabilă: aceasta poate fi clădită sau distrusă, cu consecinţe pentru evoluţia unui individ. În mod normal, o persoană care optimizează pe termen lung, va fi extrem de precaută pentru a nu dăuna propriei reputaţii. Acest fel de precauţie este frecvent neglijat în societăţile în tranziţie. S-ar putea argumenta că motivul se află în gradul foarte ridicat de incertitudine - care reduce orizontul de timp pe care îl au agenţii; sau în confuzia, în lipsa de transparenţă a mediului social care fac ca agenţii să comită inevitabile erori, Trebuie ţinut seama de astfel de argumente. Însă, ceea ce deseori motivează oamenii, este atracţia unui cîştig uşor şi important, profitînd de lipsa unui cadru juridic sau nesocotind total efectele sociale ale faptelor lor.

Trebuie notat că acest comportament nu este “rara avis”, inclusiv în viaţa politică. În mod normal un om politic trebuie să fie sensibil faţă de fapte care ar putea să dăuneze reputaţiei sale. În societăţile post-comuniste, se poate detecta o atenţie prea mult angajată pe termen scurt, lucru ce se explică numai parţial prin presiunea evenimentelor curente: felul pieziş de a acţiona este mai degrabă rezultatul unei atitudini “optimizante”: funcţia publică este concepută ca o afacere bună, dar nu de durată şi un mare “discount” se aplică reputaţiei. Se poate afirma că această optimizare este mai probabilă pentru cei care intră în circuitul politic din raţiuni extra-politice (economice). Şi cum acest comportament nu este singular - ci dimpotrivă -, mărimea discountului legat de comportamentul omului politic (sau al omului de afaceri) este cu mult mai atractivă. Desigur, în acest fel, societatea în ansamblul ei, pierde şi “domnia legilor” rămîne o imagine îndepărtată.

Daniel DĂIANU

---

* Fragmente din comunicarea “Disoluţie, continuitate şi succesiune în Europa de Răsărit”. – Universitatea I Paris, 7-8 oct. 1993

Tratament care seamănă a destin

Funcţie (în matematică), a funcţiona, funcţionar, funcţional, funcţionăresc sau, cum scriam cîndva într-o poezie

"eu care nu am avut niciodată
funcţii
decît funcţia de reproducere
etc..."

- ce mişcătoare (în sens de mobile) concepte şi cum pot trece ele dintr-o stare neutrală sau inocentă sau speculativă într-una întrupată, agresivă, terorizantă!

Recunosc că, la simpla pomenire a temei acestui număr al **Dilemei**, am avut un gest de recul (ca să nu zic repulsie), întrebîndumă: "Ce legătură am eu cu această categorie care, la prima vedere, îmi contrazice şi-mi contrariază structura, care se opune spontaneităţii mele, dez-ordinii mele imaginative (de fapt, rigorii mele în stil personal), vibraţiei mele vitale nestînjenite?

Gîndind mai calm, mi-am dat seama că "în cadrul interdependenţei generale a fenomenelor", relaţia mea cu "funcţionarul" a avut chiar un caracter deosebit de activ, la suprafaţă şi în profunzime, cu consecinţe deopotrivă la nivelul circumstanţei cît şi al destinului!

*

Şi, deci, "funcţionar" şi "creator" să fie termeni "antigonici" (cum spunea un coleg de redacţie al tatălui meu)?

Doar amîndoi "funcţionăm". Unii, pe bază de "vocaţie", ceilalţi... à propos, există vreo Facultate care te califică pentru a deveni funcţionar? Sau e, totuşi, vorba de o **vocaţie** (parcă poetul sau prozatorul au obligatoriu la bază studii universitare?). Deci, indiferent de instituţia educaţională absolvită sau nu - funcţionarul este "chemat" să ordoneze, să organizeze, să dirijeze fluxul vieţii pe o anumită porţiune a ei. Segmentul acela pe care se aplică "funcţionarul" este **specialitatea** lui, învăţată sau deprinsă, şi în **aceea** el îţi este superior. El ştie mai bine în ce constă mecanismul interior de funcţionare la IDEB, la ICAB, la PUNDJAB, la ICRAL, la PECCO, la ECCO, la ORRSCS, la ISPIMC, la CC (la ce? la ce?), la ESSO, la ESPRESSO, la Primăria Capitalei, la pedeapsa capitală, la MELS (cooperativa meşteşugărească de confecţionat sculpturi-bibelouri înfăţişîndu-l pe Marx, Engels, Lenin, Stalin) - etc. etc. El îţi este superior în viaţa practică unde tu eşti stîngaci sau neglijent sau nepăsător şi **te ajută** să-ţi rezolvi vieţuirea, spunîndu-ţi ce ai de făcut, cum să completezi un formular, unde şi cînd să plăteşti şi îţi mişcă mîna pe foaia de hîrtie pe care tu, Poetule, o mişcai în sensul tău (giratoriu?), dincolo de imediat...

*

Reflectînd, "funcţionarul" îmi apare şi ca fiind "administratorul" fără de care, nu-i aşa, societatea s-ar duce de rîpă. Societatea are nevoie de legi (şi jungla are una). El, funcţionarul de Partid şi de Stat (cîndva am visat desfiinţarea lui!), organizează categoria haotică a comunităţii umane, îi dă contur şi noimă, altfel, nu-i aşa, ar domni anarhia (şi haosul, pentru a putea fi numit astfel, se cere organizat în **formă de haos**). Totul, ca să existe, are nevoie de formă, arta, gîndirea - cum învăţam şi la Universitatea de Partid, unde lectorul se încăpăţîna să pronunţe "conţânut", drept care, în timpul orelor, i-am şi dedicat următoarele versuri:

"Într-un recipient de lut,
am introdus un conţânut.
dar conţânutul cel netot
n-a izbutit să intre tot.
Ceva mai mult de jumătate
îi atîrna încă la spate
iar jumătatea dela cap
tipa şi dânsa: "Nu încap!"
Luai o buturugă-enormă
să-mpingă conţânutu-n formă
dar Domnul nu-mi ascultă
ruga
şi sare-n aşchii buturuga.
Atunci am convocat Poetul
să facă treaba cu încetul.
Poetul a intrat în vas
dar conţânutul a rămas
afară, ca şi-acum un ceas."

După cum se vede, înghesuirea conţinutului în formă mi se părea a fi uneori destul de anevoioasă. Drept care, factorii de ordine, de la portar la Şeful Statului, trebuie să-şi exercite funcţia cu abilitate şi autoritate - de unde şi denumirea generică de "autorităţi".

*

De cînd mă ştiu, raportul meu cu autorităţile a fost tensionat, cu frecvente momente dramatice şi traumatice. Alternativ sau simultan, am fost suspectată, umilită, depreciată, ameninţată, antipatizată, persecutată, demascată etc.

Chiar aşa? se vor întreba mulţi, din diferite generaţii, care n-au fost lîngă mine în diferite perioade, venindu-le greu să creadă că, bucurîndu-mă de un anumit "prestigiu" (fiind eu însămi un "autor" cu o anumită "autoritate", părînd liber şi fericit ceea ce chiar eram în intimitatea mea) să pot afirma că am fost "un caz", atît între 1948 şi 1958, cît şi, altfel, după aceea şi, din nou altfel, după Revoluţie.

În deceniul care a urmat căderii cortinei de fier, lupta mea (nu numai a mea ci a întregii tagme de creatori, cu excepţia "favoriţilor") se ducea cu o specie nou apărută de muşte la arat corcite cu musca tse-tse, numită "îndrumători". Nefiind "autoritate" în nici un domeniu, deveniseră omniscienţi în cum trebuie să arate poezia, proza, dramaturgia, critica literară, estetica, pictura, compoziţia, muzicală arhitectura - în general, orice activitate creatoare în orice arie a culturii.

Îmi dau seama că invocîndu-i pe unii din ei, nominal, scad eventuala temperatură ideatică a rîndurilor de faţă, dar, chiar cu riscul de a-i perpetua, "nemurindu-i" într-un fel, nu mă pot abţine s-o fac.

De la Leonte Răutu care, în scurtul timp cît am "funcţionat" la **Urzica**, ne cerea să facem "umor pozitiv" (ce-o fi aia?) pînă la Ofelia Manole care zicea: "Eu nu ştiu ce găsiţi voi la Eminescu ăsta?", de la Nicolae Moraru care demonstra că lumea e materială aşezîndu-se pe un scaun pînă la Pavel Ţugui care, în discursuri interminabile, repeta de o sută de ori că vrea ca noi "să scriem **mai mult şi mai bine**", de la Mihai Novicov cu stîlcelile lui lingvistice pînă la Traian Şelmaru care te întreba invariabil: "Iubeşti poporul?" - ce erau aceşti îndrumători, unii cu state de Partid, alţii fără, ce fel de "funcţionari" erau ei şi cît de îmbătător trebuie să fi fost pentru ei sentimentul că domină, ţin sub obroc, înfricoşează "înaripata gîntă" (cum ne numea Ion Barbu)?!

*

Personal, după crucificarea debutului meu în paginile **Scînteii**, cea mai lungă şi mai intensă relaţie victimă-călău am avut-o cu Traian Şelmaru, semnatarul articolelor pomenite, ins frumuşel spre spelb, "altminteri un prost", instrument direct al lui Răutu cu care, de altfel, semăna în perversitate, ipocrizie şi cruzime (de ex., îi dădeai "spre aprobare" o poezie, îţi cerea modificări, le făceai şi atunci îţi spunea "acum e şi mai proastă" - ceea ce, la urma urmei, putea fi adevărat decît că el chiar asta dorea: ca respectiva poezie să fie cît mai deteriorată şi autorul cît mai umilit...)

Temporar, T.Ş. a izbutit să mutileze sensibilităţi şi să promoveze subproduse literare - un triumf!

După ce am fost, în repetate rînduri, eroina negativă a unor spectacole de înfierare (dezbaterea despre "tipic", despre "devierea de dreapta" etc.) am încetat o vreme să mai scriu. Mi-am revenit în 1957.

*

Sub Ceauşescu (binecunoscut pentru ura lui faţă de cultură şi de cei ce o generau), s-au petrecut relativ mai puţine victimizări sau ostracizări de autori (cu excepţia expulzării lui Goma, a impunerii domiciliului forţat lui Mircea Dinescu, a asasinării inginerului-poet Gheorghe Ursu), cenzura "desfiinţată" s-a transformat în cenzuri supraetajate. Totuşi, în ultimii ani petrecuţi în ţară îmi scriam cărţile cum le gîndeam şi ele apăreau cum le scriam, cu intervenţii mai uşoare sau mai apăsate ale cenzurii, care, însă, nu le alterau esenţa.

Totuşi, raportul meu cu autorităţile, pierzîndu-şi coloratura sumbră, a continuat să fie răcoros spre geros. Ca întotdeauna, nu făceam parte dintre "privilegiaţi" sau măcar "agreaţi" - ceea ce, de astă dată nu mă mai cufunda în perplexitate sau amărăciune, ca pe vremea confuziilor mele, ci începea să mi se pară logic şi convenit. În definitiv, contestam şi detestam aceste autorităţi.

În America, am întîmpinat destul obstrucţii, situaţii complicate, proceduri dificultoase - o somptuoasă birocraţie - dar n-am avut nici o clipă sentimentul că e vizată persoana mea, în alcătuirea ei particulară.

Iar, după Revoluţie, din nou, autorităţile române, "funcţionarii" români mi-au interzis întoarcerea acasă, în România, refuzînd să-mi repartizeze un spaţiu de locuit, jefuindu-mă şi plesnindu-mă cu note insultătoare.

Nu credeţi că tratamentul pe care mi-l aplică, de decenii, "autorităţile", "funcţionarii" începe să semene a destin?

*

Charon, Cerberus, toţi cei care ne înlesnesc sau ne împiedică trecerea, cei care păzesc uşa de intrare în lăcaşul de rugăciuni, cei care ne interzic accesul la Instanţa făcătoare de dreptate, cei care te devoră pînă să ajungi la Cel de Sus, cei care planează ca un nor de stronţiu în universul lui Kafka, ierarhiile, forurile, factorii de decizie, vectorii oculţi care-ţi traversează existenţa - ei, da, Funcţionarul şi Funcţionarii care n-au nimic de a face cu modestul, conştiinciosul, utilul "amploaiat" - cum comunicăm cu-Aceştia?

Cum ne apărăm? Cum le supravieţuim?

Sau cum scăpăm de rutina, inerţiile şi stereotipiile propriei noastre condiţii decît devenind, din Demetrescu-Buzău, Urmuz?

Sau bîiguind la nesfîrşit pe această temă pînă cînd înţelesurile, asediate, vor osteni, vor reintra în teaca lor de cuvinte şi se vor continua alături de noi într-o iluzorie convieţuire paşnică.

Nina CASSIAN

În labirint cu Fraţii Grimm, cu Kafka şi cu Urmuz

Pentru literatul român, cititor ori scriitor, imaginea funcţionarului se confundă cu două arhetipuri apocaliptice: Urmuz şi Kafka. Universul lui Kafka e un labirint de birouri, din care nimeni nu te poate scoate. Pentru Hänsel şi Gretel pădurea era un labirint: ei îşi presară drumul cu grăunţe ca să nu uite drumul întoarcerii, să nu se rătăcească. Păsările vin din urmă şi ciugulesc grăunţele: labirintul redevine perfect şi fără ajutorul unor făpturi miraculoase, eroii lui Grimm (al Fraţilor Grimm) nu s-ar mai fi putut întoarce niciodată la căsuţa de turtă dulce. Nici Theseu n-ar fi ieşit din coşmarul labirintului fără firul Ariadnei. Dar şi Theseu şi Hänsel şi Gretel aveau o turtă dulce de mîncat la ieşire.

Kafka a închis labirintul: din lumea funcţionarilor nu se mai poate ieşi. Şi în **Castelul** şi în **Procesul** birourile dau din unul în altul, iar trecerea nu înseamnă un drum, o cale.

Ca să-l poată aduce pe Kafka în lumea traducerilor, marxiştii au făcut referinţă la Imperiul austro-ungar. Ca să te poţi trezi din coşmar, îl datezi istoric: absurdul din lumea lui Kafka nu este chiar absurdul lumii în care trăim şi acum, nu e o boală cronică a omenirii, e un fel de pojar, un fel de vărsat de vînt, o tuse măgărească. Treci prin copilărie în fugă, bolile ei ţin de vîrsta în care lumea e un paradis. Istoria a trecut şi peste boala numită Kafka şi, ajunsă la maturitate, a ieşit din absurd şi s-a întors la starea de fericire primordială.

N-a fost să fie aşa, cum nici comunismului nu i-a fost dat să trăiască cît veacul. Sindromul Kafka e a trăi ca să trăieşti. Funcţionarul se deşteaptă în zorii zilei, ia micul dejun, pleacă la slujbă, unde rămîne opt ore în spatele unui birou, se întoarce acasă, unde-l aşteaptă, îl pîndeşte singurătatea, mănîncă din nou, are sau nu are familie, şi adoarme iarăşi visînd coşmarul de peste zi. Funcţionarul nu e un birocrat, altfel zis, nu se sprijină pe puterea biroului la care lucrează. El este fiinţa nefericită care trăieşte într-un secol nefericit. Funcţionarul lui Kafka, funcţionarul care-l duce pe intelectual la angoasă nu are mînecuţe; însă viaţa lui seamănă atît de mult cu viaţa oricărui alt încarcerat, încît în ea nu mai încape nici o speranţă. Ajuns la bătrîneţe, dacă mai apucă vîrsta aceea, funcţionarul se mai leagănă într-un singur vis: la ceasul morţii se va întinde în pat, va chema întreaga familie la căpătîi, va cere să i se pună o lumînare în mînă şi, dacă are de unde, va da un sfat, după care va dispărea în neant.

Cealaltă ipostază este la fel de înspăimîntătoare. Închipuiţi-vă ce se poate întîmpla cu un om oarecare, cu un funcţionar anonim, cînd constată că l-a atins aripa geniului. Prima lui reacţie e de ruşine: funcţionarul Dem Demetrescu descoperă că gestează, în burta lui de bărbat, un scriitor. Una ca asta nu i s-a mai întîmplat nimănui. Tot ce nu s-a mai întîmplat e ruşinos. Un geniu ascuns în burta unui funcţionar e un adevărat scandal. Atunci, Dem Demetrescu se duce la un scriitor care nu se ascunde sub numele unui funcţionar: Arghezi. Arghezi constată că Dem Demetrescu, funcţionarul obscur, e-un scriitor. Abia acum se declanşează adevărata dramă. Funcţionarul începe să se ascundă de colegi, mai apoi de toţi oamenii. Ca să nu-l ştie nimeni că scrie, îşi ia pseudonim: Urmuz. Dar ceea ce face nu este deloc în regulă: ziua se preface că este funcţionar, cu toate că se ştie scriitor, noaptea se preface că este scriitor, deşi ştie că este un biet funcţionar. Ce-i mai rămîne omului Urmuz - Dem Demetrescu - într-o lume mai absurdă decît lumea lui Kafka? Ori să se dea în vileag, dar asta ar presupune să renunţe la una din funcţii, ceea ce echivalează cu o sinucidere; dar nu e o sinucidere, ci un simulacru, ori să se sinucidă de-a binelea, ceea ce s-a şi întîmplat într-un boschet din Bucureşti. Punîndu-şi pistolul la tîmplă, Urmuz a ucis funcţionarul din el.

Aş vrea să nu se înţeleagă de aici că singura soluţie a scriitorului obligat să-şi cîştige existenţa altfel decît prin scris e aceea pe care a ales-o Urmuz. Dar v-aş ruga să fiţi foarte atenţi la "tema funcţionarului": ea are capcane, primejdii, otrăvuri. Urmuz intra în magazine de antichităţi cu o găină dresată, cocoţată în vîrful bastonului. Dacă lui Dem Demetrescu - Urmuz nu-i convenea ceva, bătea din baston, găina începea să cotcodăcească, bătea din aripi, iar penele ei se împrăştiau în magazin. Poe avea, în camera lui singuratică, un corb. Corbul se aşeza pe umărul poetului şi-i dicta poeme nemuritoare.

Găsim funcţionari peste tot: la Parlament, la ghişeul de poştă, într-un birou obscur, la oficii de schimb. Kafka, Urmuz sînt însă două arhetipuri: prin ei putem înţelege în cel fel viaţa noastră şi literatura noastră pot deveni un fel de slujbă şi ajungem, din altă direcţie, la fraza lui Cehov, pe care nimeni nu se grăbeşte s-o comenteze: "Omul singur e vinovat de propria lui nefericire".

Val CONDURACHE

„Să nu vă uitaţi la mine... adică pentru misie... (misterios) altele am eu în sufletul meu..."

I. L. CARAGIALE, O scrisoare pierdută

De la umilinţă la aroganţă

Eram în clasele primare la mijlocul anilor cincizeci cînd, pentru a ni se evalua starea socială, a trebuit să declarăm profesiile părinţilor noştri. Acestea au fost împărţite în trei categorii dintre care, dacă primele două - muncitori şi ţărani - erau foarte bine definite prin exerciţiul fizic al braţelor, a treia era mai vagă: ea includea dactilografele şi medicii, notarii şi inginerii, contabilii şi profesorii sub denumirea generică de funcţionari. Era o vreme cînd distincţia dintre munca fizică şi cea "de birou" era foarte netă, astfel încît funcţionar erai prin faptul că scriai pe hîrtie, indiferent ce anume scriai. Într-o lume condusă de clasa muncitoare, orice intelectual era un funcţionar sau, cum se spunea în deriziune, un "conţopist". Funcţionărimea nu era un grup socio-profesional cu atribuţii clare, ci o stare socială vag dispreţuită, de fapt invidiată.

Nu a fost aşa dintotdeauna. Rolul birocraţiei a fost hotărîtor în procesul de modernizare care, în două sute de ani, a făcut din spaţiul social al ţărilor europene, un mediu relativ omogen şi izotrop. Revoluţia Franceză a răspîndit principiul unei birocraţii abstracte şi implacabile care să afirme rolul statului împotriva particularităţilor locale şi privilegiilor tradiţionale. Dar nu numai Revoluţia, ci şi despotismul luminat a orientat procesul de modernizare în acelaşi sens. La noi s-a făcut simţită înrîurirea iosefinismului care, pentru a asigura unitatea statului şi centralizarea administrativă, a distrus sistematic societatea civilă din Transilvania cu formele ei de autoadministrare corporativă, cu drepturile speciale ale stărilor şi confesiunilor, cu privilegiile istorice ale nobilimii maghiare şi ale patriciatului săsesc. În acest demers, hotărîtoare a fost activitatea conştiincioasă şi în mare măsură încununată de succes a funcţionarilor care se identificau cu statul (v. Mathias Bernath, **Habsburgii şi începuturile formării Naţiunii Române**. Dacia, Cluj-Napoca, 1994, pag. 195-200). Administraţia chezaro-crăiască de mai tîrziu avea să rămînă în istorie ca prototipul unei birocraţii impersonale şi eficiente.

Mergînd spre Est, culoarea locală face ca imaginea funcţionărimii să devină grotescă. Umilinţa slujbaşului mărunt devine tragică depersonalizare, autoritatea birocratică se exprimă în delir asiatic de putere, funcţionarii ieşiţi din **Mantaua** lui Gogol, acţionînd absurd ca în piesele lui Suhovo-Kobîlin, alcătuiesc o armată anarhică, expresie a eşecului operei de modernizare întreprinse pe aceste meleaguri.

Spre deosebire de modelul francez, cu şcolile lui de elită care formează funcţionarii superiori ca pe nişte adevăraţi tehnocraţi, la noi a rămas tradiţia, alimentată din surse austro-ungare, a unei preeminenţe a tehnocraţilor faţă de birocraţi. Conform unei gîndiri la urma urmei fireşti, tehnocraţii, înzestraţi cu un capital cultural sofisticat, stimulează autodezvoltarea sistemului social, în timp ce birocraţii au în primul rînd în vedere resursele de autostabilitate ale acestuia. Mocăniţa din Munţii Apuseni, care ducea personalul la minele de aur din Gurabarza, avea vagoane separate pentru muncitori şi pentru cadre, iar în vagonul acestora din urmă un şnur roşu despărţea sectorul inginerilor de cel al funcţionarilor.

Se pare însă că acum, birocraţia se află la ora aroganţei. Ea a preluat din atributele tehnocraţiei dezvoltarea strategică, pentru care nu are instrumentele intelectuale necesare, avîndu-le, în schimb, pe cele materiale. Puterea funcţionărimii de azi vine din autoritatea totală asupra redistribuirii resurselor în vederea sprijinirii programelor de anvergură, uneori chiar transnaţională. Oamenii care au o vocaţie nu şi-o sacrifică pentru activităţi administrative, astfel încît susţinerea proiectelor lor rămîne la latitudinea corpului birocratic. Acesta ar trebui să joace rolul unui impresariat senzitiv, perfect la curent cu rezultatele comunicate în cîmpul producţiei simbolice, care să direcţioneze resursele înspre cele mai promiţătoare domenii. Departe de aşa ceva, prin nefericită contaminare tehnocratică, birocraţia lansează ea însăşi proiecte, organizează concursuri pentru adjudecarea resurselor şi se erijează în instanţă de decizie fără a avea competenţa specifică necesară. Ca urmare, cel puţin o treime din forţa intelectuală creativă este irosită în întocmirea propunerilor de proiecte şi a cererilor de finanţare detaliate după formulare pe care funcţionărimea cu ştaif se amuză să le complice de la un an la altul. Urmează apoi evaluarea propunerilor după grile artificiale, numărîndu-se cuvinte, verificîndu-se mecanic coincidenţa între rapoarte diferite, luîndu-se decizii după criteriile formalismului stupid. Iar cine nu se pliază regulilor acestui joc, rămîne la voia forţelor pieţei, în aşteptarea sponsorului visat. Şi pentru ca să nu se interpreteze cele spuse ca expresia dezamăgirii est-europeanului neadaptat, iată, extras din romanul "Possession" de Antonia Byatt, un scurt fragment în care urmărim încercarea istoricului literar Blackadder de a obţine fonduri pentru achiziţionarea unui manuscris important.

"Cerînd o întrevedere cu ministrul Culturii, a fost primit de un funcţionar agresiv care-i spuse că ministerul este pe deplin edificat asupra importanţei descoperirii manuscrisului, dar nu înţelege să tulbure în vreun fel libera acţiune a Forţelor Pieţei. S-ar putea acorda o mică subvenţie dar se apreciază că profesorul Blackadder ar trebui să completeze suma de la sponsori privaţi sau din subscripţie publică. De altfel, dacă păstrarea în ţară a acestui vechi manuscris ar fi realmente de interes naţional, părea să spună tînărul cu zîmbetul lui vulpesc şi uşor sardonic, atunci Forţele Pieţei vor face de la sine ca manuscrisul să rămînă în ţară, fără intervenţia artificială a statului. A adăugat, în timp ce-l conducea pe Blackadder, că auzise de autor în şcoală, dar că acesta nu-i spusese mare lucru. «Se cam luau prea mult în serios aceşti clasici, nu credeţi?» spuse el în timp ce-l invita să urce în lift".

Adrian MIHALACHE

- **Vocea 1** (aproape de pensionare): De la troleu pînă la serviciu, toţi se uită la noi: "Uite, ăştia sînt funcţionari. Ăştia stau numai pe scaun şi nu gîndesc nimic". Ei (pentru interlocutoarele mele, lumea se divide foarte clar în noi, funcţionarii, şi ei, restul - n.r.) ştiu ora cînd plecăm. Şi deja am început să ne cunoaştem între noi. În fiecare zi, în fiecare zi la aceeaşi oră... Nu, nu-i o viaţă frumoasă. Cum am ajuns aici? Sînt ani mulţi... De ce să mint, nu mi-a plăcut. Fortat! Se crede că funcţionarul e ultimul om, că munca lui e lenevie: nu există nici un respect pentru noi. Toţi consideră că, dacă sîntem funcţionari, stăm pe scaun. Dar nimeni nu ştie ce greutăţi avem, şi că răspundem şi de ultimul bănuţ din gestiune. Şi orice greşeală tot în capul nostru se sparge. Răspundem de viaţa unui gestionar, de libertatea lui. Ce mulţumire? Ce satisfacţie? Nici una... Munca de funcţionar nici nu se consideră muncă. Nimeni nu ştie că noi plecăm căpiaţi de-atîtea cifre şi griji. Stăm aici toată ziua îngropaţi în hîrtii, facem socoteli şi corectăm greşeli. Dacă alţii greşesc, noi nu avem voie. Uneori mergem chiar la faţa locului, dacă e ceva în neregulă cu gestiunea. Şi cînd plecăm acasă, tot ne-ntrebăm: "Da' de ce n-or fi ieşit zece lei ăia?!"...

- **Vocea 2** (34 de ani vechime în muncă): Sîntem plictisiţi, sătui. Ne e silă. Salariile nu ne-ajung să trăim. Sîntem cei mai mici şi mai prost plătiţi. Oaia neagră a întreprinderii!

- **Vocea 1**: Funcţionarul e privit cu lehamite. Avem nopţi pe care nu le dormim de frică, poate a doua zi vine gestionarul şi ne strînge de gît... Viaţa e aşa de grea, că nu mai poţi s-o rezişti...

- **Vocea 2**: Îl regret pe Ceauşescu, că aveam locul de muncă asigurat! "Mai avem bani? Ne desfiinţăm? Mai dă afară din noi?" Acum stai veşnic în dilemă. Iar directorii învîrtesc numai afaceri. Au firme. Pe vremuri nu prea erau diferenţe: ei aveau 4000, noi 2500 (şi erau bani atunci!). Acum au 570.000. Plus magazine, plus afaceri. Da ce, parcă numai ei? Cîţi n-au firme? Nu vin decît să semneze statul de plată. La 13 şi la 28. Restul nu-i mai vezi. Şi-apoi pe tine o să te dea afară şi rămîn tot ei. Poţi să fii mulţumit? Să stau, la anii mei, cu teamă că mîine-poimîine mă dă afară, şi rămîn şomeră, văduvă şi c-un băiat infirm de 27 de ani? Cine mă mai angajează pentru un an de zile? Arată-mi şi mie care tînăr poate să-şi facă o casă. Din ce? Eu pe vremea răposatului mi-am făcut casă. Aveam rate, trăiam, şi puneam şi bani deoparte. Iar acum am un salariu că nu pot să trăiesc nici 2 săptămîni din el. Medicamentele pe care mi le dă gratuit nu le găsesc, că nu sînt. În farmaciile particulare se găsesc, dar mă usucă. Un flacon de Pilepsin, care mă ţine 15 zile, e 12.575 lei. Un Tegretol e 5.460, dar nu-mi ajunge decît 6 zile. Băiatul are pensie de urmaş, de la taică-su, 42.000. Nu ajunge nici pentru medicamente. De la handicapaţi îi dă la 2-3 luni, 31.000. Ce, la 2-3 luni mănîncă un handicapat? Că numai medicamentele îl costă aproape 50.000 pe lună. Şi ce-i dai? Îi arunci, ca la chiori, un os gol?

- **Vocea 1** (sentenţioasă): Hoţi. Şi pungaşi. Care-şi fac vile, şi noi nu mai avem ce mînca... Aici în întreprindere, în orice birou aţi intra, n-o să vedeţi pe nimeni rîzînd...

*

Nu simţiţi clătinîndu-se prejudecăţile dumneavoastră? Refuzaţi să-i credeţi pe aceşti oameni care nu (mai) rîd niciodată şi pe care nimeni nu-i bănuie "dilematici"? Pe aceşti oameni din umbră, descinşi parcă din paginile lui Gogol şi care au vrut să rămînă simple voci, aşa cum le-a înregistrat reportofonul? Vocile departamentului Calculaţie al Societăţii Comerciale PRIMCOM S.A.

A consemnat
Simona BASARAB

Vocile care nu rîd niciodată

Ieşirea din text

- cum ne văd ei (ele) pe noi -

Dna Micşunica MINEA, jurist, şef Serviciu Stare Civilă, sector 6

Ideali cum să fim? Sperăm, ne străduim măcar să fim corecţi cînd înregistrăm cele trei ipostaze: **naşterea**, **căsătoria**, **moartea**. Cu solemnitatea presupusă. Funcţionarul perfect, la care toţi visăm, ar trebui să fie continuu amabil, surîzător, strict, concis, fără oboseală, cu temperament egal în orice împrejurare: cam robot. Roboţi nu sîntem. Pe data de 30 iulie a.c., am oficiat 62 de căsătorii: zi grea (recordul a fost de 75 de căsătorii/zi - în '93). Sala o vedeţi, clădirea e veche, nişte bătrîne din vecini îşi amintesc că veneau aici la grădiniţă, curtea - mică, o bancă pentru toţi cei care aşteaptă. Aproape toţi vor să se căsătorească sîmbăta. Aproape toţi sînt la prima căsătorie. Mai toţi tineri, frumoşi - în asemenea momente nimeni nu pare altfel, indiferent cum arată de fapt - fericiţi, îmi place să cred. Transportaţi. Ascultă textul stînd foarte drepţi, crispaţi, poate, pătrunşi de solemnitate dar mă-ndoiesc că-l aud cum trebuie, ei nu, sînt aproape sigură, ceilalţi da, am observat că-şi cam dau coate, zîmbesc cam ironic, în ultima vreme, cînd auzeau că: "statul sprijină prin măsuri economice şi sociale dezvoltarea şi consolidarea familiei" - o formulare din textul rămas dinainte de revoluţie, (Ce s-a putut s-a modificat automat în el, normele de adresare în primul rînd: ea e **domnişoara** nu mai e **cetăţeana, cetăţeanul** e acum **domnul**). Pînă o să apară altul nou, asta e situaţia...

Ceea ce fiecare pereche aproape aude pentru prima oară noi citim pentru a nu ştiu cîta mia oară. Singura noastră grijă ţine de textul de lege şi corectitudinea actelor prezentate. Că oficiem cîteodată căsătoria unei perechi care n-o să dureze (nepotrivire de mediu, de comportament, de maniere - uneori evidente şi în asemenea clipe), că vedem tristeţea părinţilor, stînjenirea unei părţi din asistenţă... ce să facem? Ne simţim ca nişte spectatori preveniţi, care ştiu filmul, dar nu pot striga celor de pe ecran: **atenţie!** Mă mir cîteodată, cînd mai vin pe aici ziarişti şi-i întreabă pe noii căsătoriţi - care abia au semnat în registrul stării civile: "V-aţi gîndit cît costă o garsonieră? Cum veţi rezolva problema locuinţei?" Tinerii se uită la reporteri ca la nişte persoane deplasate: adică **acum** să stea să se gîndească, de parcă întrebarea le-ar da o idee care lor nu le-a trecut prin cap? În situaţia în care se găsesc, o dată în viaţă, fericiţi, plutind, ei ar sta şi sub un copac numai să fie împreună. Noi încercăm să-i facem să se simtă cît mai bine cu ocazia asta. De situaţii dramatice ne lovim rar: nici nu ştii de unde apare atunci acea stăpînire de sine (sigur, nu din rutină) cu care oficiezi, de pildă, o căsătorie, fără să-ţi exteriorizezi emoţia, profund omenească, aflînd că mama miresei a murit în ajun, seara, frămîntînd cozonacii de nuntă. Lucrurile nu se mai pot schimba: e ziua, e ora programată pentru cununia civilă care nu s-a amînat. Citeşti textul. Fata semnează în registru şi leşină. Eşti obligată să ieşi din rolul solemn, imparţial, şi să intri în realitatea neobişnuită pe care o ai în faţă: ajuţi, calmezi, aduci apă, uitînd, poate, să-ţi scoţi eşarfa tricoloră de pe piept. Ca filosofie de viaţă, formulă cam pretenţioasă dar alta n-am, sînt încredinţată, de cînd lucrez aici, că dragostea e deasupra, n-are a face cu condiţiile materiale, nici chiar acum, şi că... în fine, că oamenii mor. Toată lumea ştie asta, fiecare cînd îi vine rîndul s-o afle, dar altceva e să ştii **un caz** şi altceva să înregistrezi 10-15 decese pe zi, vîrste diferite, oameni concreţi, persoanc cu nume şi prenume. În ce priveşte căsătoriile, cea mai grea zi pentru noi este sîmbăta, cea mai uşoară marţea. Niciodată în programul nostru de acasă nu putem să legăm o sîmbătă de o duminică să ieşim undeva. După Codul Muncii ar trebui să fim plătiţi dublu: nu primim decît o zi de recuperare. Întîrzie să se reglementeze legislativ această situaţie, cunoscută de altfel. Luptînd pentru condiţii mai bune, toate categoriile ies în stradă şi fac grevă: noi - cum? Nu poţi să laşi omul cu copilul în maternitate, cu căsătoria nefăcută ori cu mortul pe masă. Greva la starea civilă e de neconceput. Noi trebuie să funcţionăm continuu.

Dna Gabriela RESETNICOV, funcţionară la Oficiul de Stare Civilă, sector 6

Te obişnuieşti, eu lucrez aici de 29 de ani. Am început la registratură, unde e mai uşor, pe urmă am trecut la înregistrări, naşteri, căsătorii, decese. Cel mai greu e să-ţi însuşeşti obiectivitatea, să nu reacţionezi nici negativ, nici pozitiv, peste limitele de serviciu. Trebuie - trebuie! Mai ales că lumea e din ce în ce mai necăjită sufleteşte şi material: acum decesele costă zeci de mii, ca să nu spun că depăşesc suta. Şi-i timpul foarte scurt, aşa de puţin: 3 zile, rezumatul vieţii! Omul plînge, aleargă, vine la noi sfîrşit; a căutat doctorul - care este la program sau a plecat, l-aşteaptă la cimitir, l-aşteaptă s-aranjeze la biserică, l-aşteaptă la coşciug. Şi-i timpu' aşa de scurt! Şi-aici oamenii se descarcă pe cine văd în faţa ochilor, stînd la birou. Pe urmă-şi cer scuze şi ne împărtăşesc durerea lor, cu amănunte. După o zi de înregistrat decese plecăm şi noi amărîţi acasă, parcă am fi pierdut un cunoscut, un vecin, un prieten. Mai ales cînd vin mame tinere care nasc copii morţi să-i declare... asta-i tragedie, nu ne lasă indiferenţi, dar ce să facem? Dar să ştiţi că, de exemplu, o zi la **naşteri** sau la **decese** e mult mai uşoară decît o zi de veselie, de petreceri la sală (de căsătorii - n.n.). Aici vine omul, vorbeşte cît vorbeşte, sau vorbeşte cel care-l însoţeşte, o frază, două, trei, pe cînd la sală vrei, nu vrei, cu toate că eşti atentă la ce scrii, trebuie să auzi totul de la fiecare pereche, una mai veselă, alta cu voce mai plină, ori mai înceată, unii cu "la mulţi ani", mai şoptit, mai tare, fotografii aranjează grupurile, comandă, se rîde, se foieşte toată asistenţa, fîşîie ambalajele de flori, haosul e mult mai mare chiar dacă e veselie. Asta nu-i numai la tineri. Perechile vîrstnice - am căsătorit şi cupluri de 80 de ani - vin cu multă lume, cu copii, nepoţi, vecini, se bucură cu toţii şi te ameţesc. Ne-am obişnuit. În plus, la oficiere trebuie să fii coafată, bine îmbrăcată, corectă, la **decese** să fii atentă, prevenitoare cu durerea... Deşi totul durează foarte puţin, la căsătorie vorbesc. Fiica mea, cînd s-a măritat, tot aici, eu eram, bineînţeles, în public, oficia o colegă, şi luată cu una, cu alta, cu gîndul la ce servesc, pe unde circul etc. - nici nu mi-am dat seama: "Doamne, zic, numai atît a fost?" Sînt împrejurări de viaţă; vin, trec. Se mai întîmplă ca a doua zi să apară cîte o mămică plînsă care te ia martoră la disperarea ei: "Cum, doamnă, s-a măritat? A fost aseară acasă, a zis că se duce la o prietenă şi n-a mai venit. Cînd mă uit, şifonierul gol"... Aparent, trecerea atîtor situaţii prin faţa noastră ar trebui să ne dea o privire mai de sus, dar nu, nu se poate. După atîţia ani, observ la mine, n-am devenit mai conciliantă sau mai înţeleaptă, am învăţat doar să mă stăpînesc. Acasă, sigur că duci stress, dar asta ţine de meseria care te obligă să vezi lucrurile cum sînt, dar să ţii în tine, că nu-ţi poţi depăşi atribuţiile. Rar am intervenit: acum vreo douăzeci de ani, ţin minte, venise un bărbat cu soţia să-şi declare băiatul nou-născut.Că avea băiat (majoritatea asta vor), că era la primul copil, nu ştiu, dar băuse. Nu era violent: modest, cumsecade. "Ce nume îi daţi băiatului?" - întreb. "Eu. Aşa să-l cheme: Eu". "Nu se poate". "Ba se poate! Aşa cum aţi auzit: Eu". (Poate că era forma lui de a se realiza prin copil, o fi fost un om care mereu a fost dat la o parte, şi-acuma izbucnea prin acel **Eu**, cine ştie?) L-am rugat să ia loc pe scaun, am mai stat de vorbă cu soţia şi l-am convins. "Eu, ca dumneata, şi mai adăugăm **gen** - Eugen, să fie un nume normal". Dacă trăieşte, acel Eugen, necunoscut, dar pe jumătate "fin" al meu, trebuie să fi terminat armata.

A consemnat
Tita CHIPER

Funcţionarea socialismului şi funcţionarii Securităţii

Pare că o anumită zonă a memoriei cetăţeanului român s-a atrofiat, cunoaşte în prezent o curioasă transformare. Cu o înverşunare care ar trebui mai îndeaproape studiată, amintirea celei mai mari părţi a vieţii, trecută în "glorioşii ani ai socialismului" este încet-încet lipsită de unele atribute esenţiale. Cumva subconştient, sub acţiunea a ceea ce psihologii numesc "inhibiţie de protecţie", uităm. Uităm frica sau cruzimea, uităm laşitatea noastră sau minciuna. Totuşi, părţile jenante ale trecutului revin uneori. Nu îndeajuns pentru a se constitui într-o imagine coerentă. Astfel, istoria anilor comunismului devine din ce în ce mai greu de scris. A rămas doar o uşoară, confuză ameţeală.

Un om, o viaţă, o idee. Fixă.

"Semnatarul acestor rînduri s-a aflat aproape un sfert de secol în organele de Securitate ale României comuniste". O afirmaţie "albă" a autorului, incitantă pentru cititor, dintr-o apariţie recentă: **Cupola. Din culisele securităţii** de Neagu Cosma. Fost general de securitate, domnul Cosma îşi îndeamnă confraţii în preambulul cărţii, din care tocmai am citat, "să ne scriem memoriile". Mai încolo de acest îndemn, se află precizarea scopului lucrării: acela de a pune la îndemîna istoricilor material de studiu. Adică "izvoare scrise". Dar şi mai încolo "încă o precizare se impune: multe din numele ofiţerilor de contraspionaj, dar şi ale spionilor întîlnite în carte nu sînt reale; faptele descrise, da". Dacă e să ne luăm după memoria selectivă a foştilor lucrători de securitate, istoria comunismului ar trebui scrisă cu cîteva personaje reale, de preferat moarte. Restul protagoniştilor ar rămîne sub umbra şi liniştea pseudonimelor. Iată un model de justificare a acestei atitudini: "În fond, cu toţii am trecut mai mult sau mai puţin prin asta. Nu are rost să cuantificăm vinovăţii. **Sistemul** a fost de vină. Şi-n fond, eu am prins spioni, tu ai fost membru de partid, ei au lucrat în uzină - cu toţii am construit socialismul, nu? Am **funcţionat** în sistem. Hai să cădem la pace!"

Nu am întîlnit (nici nu cred că există) lucrător al securităţii care să recunoască măcar o palmă dată. Au prins doar spioni, au apărat Ardealul de unguri şi ţara de sabotori. Cu toţii au fost, de fapt, simpli **funcţionari**. E drept, mai speciali: ei erau "tăişul sabiei în lupta de clasă". Iar ideea lor fixă, justificarea unei "munci" de o viaţă este că la "lupta de clasă" au participat toţi.

Culmea formalismului: "întrecerea socialistă" la Securitate

E drept, Securitatea a fost o armată de funcţionari - nu trebuie să ne îndoim prea mult. În fond, nici nu trebuie să ne deranjeze prea tare dacă această postură serveşte de minune operaţiunii de "spălare a trecutului" fostului aparat represiv din România. Oricum, noi nu uităm că există funcţionari buni şi funcţionari răi. Rămîne totuşi o diferenţă esenţială între medicul lui Cronin şi judecătorul lui Kafka.

Cînd a luat fiinţă Direcţia Generală a Securităţii Poporului, ca principal aparat represiv servind instaurarea dominaţiei sovieto-comuniste în România, criteriile de încadrare a personalului au fost extrem de riguroase, iar organigrama instituţiei şi atribuţiile pe **funcţii** au fost bine precizate. Din acest punct de vedere, Securitatea semăna cu orice alt lăcaş al funcţionărimii române de după război. Deşi pare halucinant, la Securitate, ca peste tot, erau şedinţe de partid, femei de serviciu, plan de muncă, birouri, fişete, registratură, contabilitate, arhivă, autocritici şi promovări, condică de prezenţă, exista, de ce nu, şi o... "întrecere socialistă". Vă oferim spre lectură un referat întocmit în 9 noiembrie 1949, la un an de la înfiinţarea Securităţii, de către Mihai Dulgheru, şeful secţiei a V-a de Anchete D.G.S.P.

"În cadrul întrecerilor socialiste şi ca urmare a planului de muncă întocmit de Direcţiile Regionale de Securitate din ţară pentru perioada 1 octombrie - 7 noiembrie 1949, pe linia de cercetări, apreciindu-se munca depusă de unităţile noastre pentru realizarea planului propus, atît cantitativ cît şi calitativ, putem considera că pe baza rezultatelor obţinute, Direcţiile Regionale de Securitate s-au clasat după cum urmează..." (nu ne interesează aici clasamentul). "Această clasificare s-a făcut ţinîndu-se seama de numărul de reţinuţi cercetaţi şi trimişi în judecată de fiecare regională pe perioada de timp menţionată, după calitatea anchetelor şi după modul cum au fost întocmite dosarele..." Nu prea mai rămîne mare lucru de spus aici. Poate doar că, pentru perioada 1 octombrie - 7 noiembrie 1949 "se prevăzuseră în plan" 3373 de cazuri, din care s-au "realizat" 2728. Restul, 645 de reţinuţi erau "rămaşi" în aresturile regionalelor de securitate, care-şi îndepliniseră planul de cercetări în proporţie de 80%. O rigoare cu adevărat funcţionărească. Diferenţa era că nu se numărau ştiuleţi de porumb, ci oameni.

Este drept, "demnitatea umană nu poate fi determinată prin norme". În timp, atît vinovăţia cît şi suferinţa se estompează. Rămîn cifre seci, mînuite de funcţionari reci. Şi o uşoară nostalgie care însoţeşte de regulă uitarea. Prea puţin pentru o istorie, prea mult pentru un roman.

Marius OPREA

Marele Spirit al Dosarului

(Sociologia dosarelor)

Birocraţia, mantaua, strănutul în ceafa şefului, cotierele, gulerul raiat (etichetă sociologică pentru "înaltul funcţionar"/"cadrul superior"). Autodidactul - dar şi Grobei, cît şi "viceversa" şi dosarul au fost instalate, aproape de nu se mai ştie cine - producţia literară sau aceea a cunoaşterii ordinare/ştiinţifice, în imaginarul despre socio-stilul funcţionăresc.

În legătură cu simbolistica ultimului element "re-numerat" mai sus, chiar spiritele cele mai sceptice cred că un dosar al tuturor dosarelor - care să-l asigure pe un funcţionar că s-a uns cu toate alifiile -, un dosar perfect deci, nu poate exista decît în literatură şi-n imaginaţia logicienilor. Aci "catalogul tuturor cataloagelor" are, probabil, acelaşi tip şi grad de existenţă cu "licorna" ori "zîmbetul de pisică" din "«jungla» lui Meinong".

Cercetări mai recente ale unor sociologi aparţinînd curentului etnometodologic (Cicourel, Garfinkel, Zimmerman, Heritage ş.a.) par însă a contrazice această naivitate raţionalistă cu care B. Russell ne-a autorizat la începutul secolului ("Se vădeşte astfel că cunoaşterea lucrurilor logice şi cunoaşterea lucrurilor reale sînt ceva total diferit" - v. în Anton Dimitriu, Istoria logicii, Buc. 1975, p. 914).

Unul dintre primii sociologi care şi-a **dat seama** că are efectiv în mînă un exemplar din paradoxul "mulţimii tuturor mulţimilor" (mulţimea tuturor mulţimilor care nu se conţin nu poate să se conţină, dar nici să nu se conţină) pare a fi Zimmerman, în urmă cu un sfert de secol, în timpul unui studiu asupra funcţionarilor unui birou de ajutor social. Aceştia urmau o procedură specifică pentru a orienta cererile într-un flux regulat spre fiecare responsabil de dosare, timp în care situaţii neprevăzute îi obligau să se depărteze de la procedură. Ei "vedeau sistemul" printr-o simplă aruncătură a privirii asupra cererilor problematice şi le orientau în aşa fel încît să poată să fie întocmite "dosare bine făcute" - care să împingă aceste revendicări spre un ansamblu deschis de resurse. În aceste cazuri precise, ei se puteau apăra cu argumentul că satisfacerea obiectivelor procedurii se împlinea mai degrabă îndepărtîndu-se de ea decît urmînd-o. În concluzie teoretică, o acţiune în acord cu o regulă nu e o chestiune de conformitate sau de non-conformitate în sine. În joc sînt de fapt manierele prin care inşii se conving şi îi conving şi pe alţii despre ce este, sau ce nu este, o procedură "rezonabilă" pentru a urmări o regulă într-o situaţie particulară. (Un soi deci de a decide cînd să apară "viceversa", adică funcţia să înceapă a defini organul).

Acum un deceniu, Garfinkel a vrut să afle cum "informaţia de fundal" (pe care o ştiu numai oamenii locului) influenţează decizia birocratică ordinară. Studiul său a devenit celebru sub denumirea "«Good» Organisational Reasons for «Bad» Clinic Records". Investigarea dosarelor unei clinici de psihiatrie a adus observaţia că deşi fişele pacienţilor erau sistematic "aduse la zi", ele erau insuficient detaliate pentru a avea o utilitate ştiinţifică. De ce se întocmeau totuşi cu sfinţenie nişte dosare atît de vagi şi de eliptice? Concluzia lui Garfinkel a fost că ele permiteau o descriere a relaţiilor dintre pacienţi şi "personal" într-un mod satisfăcător unui "contract terapeutic". Absenţa detaliilor serveşte ca resursă defensivă (pe undeva tot cam aşa se procedează şi-n discursurile de lemn), dosarele neputînd fi citite decît de către funcţionarii abilitaţi a cunoaşte practicile locale. "Informaţia de fundal" este **normalizată** prin punerea în cadre care mimează ritualuri de obiectivitate.

Totodată, în acest fel funcţionarii se înarmează pentru dificultăţi ulterioare necunoscute - producînd dosare intenţionat eliptice care vor fi explicate chiar prin intermediul acestor fapte necunoscute. Cu alte cuvinte, se generează un proces **circular** în care prezumţiile cu privire la ceea ce este un eveniment necunoscut sînt furişate, cu grade variabile de intenţionalitate, în aceste dosare (documente, fişe, chestionare, tabele, condici...) care sînt utilizate, la rîndul lor, pentru a sprijini validitatea acestor prezumţii.

Nişte spuse, pare-se ale lui Swift ("Călătoriile lui Gulliver"), ar trebui deci în mod atent recontextualizate: un nerod pune mai multe întrebări decît poate da răspunsuri un înţelept.

Nicolae PERPELEA

Un reportaj ratat

Mi-am propus să stau de vorbă cu un funcţionar mărunt. Unul care să lucreze la ghişeu. Să-l întreb cum vede el lumea prin acel ghişeu. Dar cum poţi pătrunde în sufletul unui contopist? Mai întîi, cum poţi trece de aroganţa lui proverbială? Apoi, cum îi poţi adormi milioanele de temeri şi suspiciuni care îi domină fiinţa? Astea erau obstacolele ce mi se păreau a-mi sta în cale, legate fireşte şi de imaginea mea asupra acestei categorii de oameni. Rememorîndu-mi cunoştinţele, n-am găsit printre ele nici măcar un singur funcţionar, nici un capăt de fir de la care să-mi încep demersurile mele reporterieşti. Dar, era musai să rezolv problema. Deşi dezorientat şi fără prea mare tragere de inimă, am pornit la treabă. Am intrat la Camera de muncă a sectorului 1 şi m-am apropiat de un ghişeu, la întîmplare. Deasupra, pe un afiş scria ceva cum ca să nu-l contrazici pe funcţionar şi să vorbeşti amabil cu el, fiindcă altfel nervii lui se încordează, inima-i bate mai repede, iar cu rinichii nu ştiu ce se mai întîmplă. N-am avut inspiraţia să notez exact. În sfîrşit, am început a-i spune duduii din spatele ghişeului că sînt de la **Dilema**. Mai mult n-am apucat să zic pentru că, brusc, m-a întrebat în ce sector e societatea respectivă. Am încercat să-i explic că nu contează sectorul, că nu-i vorba de o societate, că problema mea e alta. A holbat ochii la mine preţ de o secundă, pentru ca apoi să-mi răspundă iarăşi că nu poate face absolut nimic dacă nu-i spun sectorul. Stupida conversaţie a durat cîteva minute bune în care, poate şi din cauza teribilei călduri, n-am reuşit a mă face înţeles. În final, funcţionara m-a trimis la şefa ei. Şefa a înţeles mai bine ce vreau, dar m-a trimis la altcineva (începea să se adeverească imaginea pe care o aveam despre funcţionari). Am mers apoi, după acelaşi sistem, din recomandare în recomandare, din funcţionar în funcţionar, din instituţie în instituţie, prin birouri, pe coridoare înăbuşitoare, printre fişete şi vrafuri de dosare. În cele din urmă, am ajuns la domnul Baciu Alexandru, şeful oficiului de pensii al sectorului 6. Acesta a fost dispus să-mi acorde o întrevedere pentru ziua următoare. Părea omul cel mai indicat să mă lămurească în problemele funcţionarilor care au de-a face cu publicul. M-am prezentat aşadar, a doua zi, la oficiul cu pricina, aflat în fundul unei curţi interioare (toate oficiile de acest gen sînt în fundul cîte unei curţi interioare), într-o clădire galbenă. În acea zi ploua mărunt. O ploaie la fel de moleşitoare ca şi căldura din ajun.

Dar ce mi-a spus domnul Baciu: ca funcţionar, trebuie, în primul rînd, să ai nervii tari; salariul e foarte mic; cei cu studii superioare nu rezistă; pleacă; într-un dosar de pensie e munca şi viaţa unui om; cum a fost omul, aşa e şi dosarul, mai luminat sau mai încîlcit; poţi rezolva un dosar într-o jumătate de oră sau într-o zi întreagă; nu există o legislaţie unitară, simplă şi clară; din cauza permanentelor completări, adaptări şi reconsiderări s-a ajuns la un adevărat balamuc; răspunderea e mare; e vorba de bani; o decizie trece în orice caz prin trei mîini; **meseria se poate face cu pasiune; cei mai mulţi funcţionari o fac cu pasiune**; el însuşi lucrează în branşă de zece ani şi dacă ar fi s-o ia de la capăt, tot asta ar face; unul ca el, se luptă în fiecare zi cu tot felul de oameni; uni-s nebuni cu acte în regulă, alţii doar se prefac; uni-s surzi, alţii analfabeţi; unii-s certăreţi, alţii pisălogi; unii-s escroci, alţii amărîţi; unii vin cu cadouri, alţii cu ameninţări; într-un cuvînt, toată gama tipurilor umane.

Cam pe aici ajunseserăm cu discuţia, cînd o bufnitură puternică ne-a făcut pe amîndoi să sărim de pe scaune. A urmat o a doua şi o a treia. S-a auzit un zgomot de geam spart. Ce se întîmpla? Cine tulbura oare, liniştea slujbaşilor? Era un om tînăr şi voinic. Zvîrlea cu pietre în oficiul de pensii. În acea instituţie paşnică şi care-mi păruse o culme a imobilismului. În casa urîtă şi galbenă din fundul curţii, pe ale cărei burlane ţîrîia monoton apa de ploaie. Dădea cu pietre. Pur şi simplu. Ditamai cărămizile zburau înspre geamuri, aruncate cu o poftă teribilă. Înăuntru s-a creat panică. S-a telefonat la poliţie. Individul a fost recunoscut. Mai venise la oficiu. Fusese pensionat pe motiv de boală. Era nebun. După ce a spart vreo trei geamuri, a întins-o, fugind cît îl ţineau picioarele.

Mi-am zis atunci că întîmplarea poate fi aur curat pentru un reporter. Dar de la "Evenimentul zilei": "Schizofrenicul Pandele Cocoş dă cu cataroaie în oficiul de pensii". Cu timpul, ideile mi s-au mai aşezat întrucîtva. Vasăzică, nebunul lua pensie. Şi era nemulţumit. Păi, cum să se împace un furios în plină vitalitate cu o biată pensie, mică şi liniştită? Dar cu ăia ce i-o dau, cu autorităţile, cu funcţionarii? Iată, tot am descoperit ceva. Unul din cele mai fireşti antagonisme de pe lumea asta e între funcţionari şi nebuni. De cînd e statul stat şi funcţionarul funcţionar, duşmanul lor de moarte e nebunul. Slujbaşul e echilibrat, responsabil, pedant şi are simţul ierarhiei. Nebunul e taman pe dos. Unul are o minte prea încuiată, celălalt, prea descuiată. Şi probabil că toţi oamenii pot fi situaţi undeva, între cele două extreme. Toţi sîntem mai funcţionari, ori mai nebuni. Mie mi-a fost simpatic scrîntitul ăla. Numai că mi-a stricat reportajul, cu bolovanii lui. N-a mai fost loc de nici o dilemă.

Andrei MANOLESCU

Noua generaţie a anilor treizeci (XII)

Se ştie îndeobşte că una dintre cauzele importante, mult exploatate, care au provocat migraţia tineretului spre legionarism a fost situaţia materială fără speranţă a contingentelor noi de intelectuali. Eliade s-a referit, încă în 1933, la această situaţie, semnalînd că "există 6000 licenţiaţi universitari fără posturi, fără pîine, fără nici un rost în lume. Tragedia aceasta a intelectualilor tineri a fost pînă acum privită sentimental sau echivoc... Prea s-a abuzat mult de mitologia «crizei»... Dlor, ăi de mîncaţi şi beţi pe banii noştri, lăsaţi-o mai încet cu «criza» şi cu «vremurile grele», cuvintele astea nu mai conving azi pe nimeni... Nu se teme nimeni, dintre dvs. de soluţii directe?" (Mircea Eliade, **Mi-e foame, Cuvîntul**, IX, nr. 2992 din august 1933). De fapt, acea "mitologie a crizei" pe care o lua în deriziune Eliade era o prea apăsătoare realitate şi, în condiţiile strînsorii ei, nimeni - nu numai la noi, dar nicăieri în lume nu găsea soluţii asanatoare care să asigure tineretului licenţiat slujbe. Disperarea tineretului era acută şi, promiţîndu-li-se marea şi sarea, se îndreptau spre Garda de Fier care promitea "o ţară ca soarele sfînt de pe cer". Dar şi după depresiunea crizei economice, situaţia tineretului cu diplome universitare nu se îmbunătăţise sesizabil, întreţinîndu-se ura dirijată împotriva bătrînilor care, ocupînd posturile, blocau ascensiunea tineretului. În iunie 1936 acelaşi Mircea Eliade a întocmit, într-un articol, un tablou al situaţiei materiale a exponenţilor noii generaţii (vreo 23 la număr) indicînd şi gradul lor de ocupare (ca să utilizăm un termen de ordin statistic). Cel mai bine plasat era M. Vulcănescu, cu 20.000 lei lunar în calitate de director al Vămilor. Trei erau asistenţi universitari (Eliade, Gh. Ţiţeica, Radu Gyr, între 5.000-8.000 lei lunar), unul era profesor de liceu (Anton Holban), unul era medic (Ion Biberi), unul avocat (Emil Gulian), altul (M. Sebastian) secretar de avocat. C. Noica, Al. Elian, Emil Cioran, Ernest Bernea n-aveau post, deci, nici leafă. Cei mai mulţi erau publicişti şi, după calculele lui Eliade, nu scoteau pe lună mai mult de 6.000 lei lunar. Şi, la sfîrşit, insera această judecată acuzatoare: "Dacă Al. Elian sau C. Noica ar fi trăit la 1900 - ar fi fost chemaţi direct la catedre, cum au fost chemaţi dnii Demostene Russo şi P.P. Negulescu. Nu e deloc de mirare că într-un stat reacţionar şi gherontocrat ca al nostru tinerii să ducă viaţa de mizerie pe care o duc. Nu e de mirare dar e de plîns... Asta în timp ce lumea se lasă condusă de energiile tinerilor şi de valorile spirituale pe care tot un om de ştiinţă, un filosof şi un artist le creează. Cîte revoluţii trebuie să facem ca să suprimăm definitiv o asemenea mentalitate reacţionară?" (Mircea Eliade, **"Diurnele" generaţiei tinere, Vremea**, IX, nr. 440 din 7 iunie 1936).

Şomajul intelectual era o grea năpastă. Îi lovise şi pe cei mai străluciţi dintre tinerii intelectuali ai vremii care, avea dreptate Eliade, în timpuri aurorale şi-ar fi găsit de îndată posturi şi catedre universitare. N-a fost Maiorescu profesor universitar la 23 de ani şi rector la 24 (asta în 1863-1864)? N-a devenit P.P. Negulescu, în 1893, fără doctorat, conferenţiar de filosofie (profesor titular în 1896) - datorită intervenţiei decise a lui Maiorescu la Universitatea din Iaşi ca Mihail Dragomirescu, în acelaşi an şi în aceleaşi condiţii, conferenţiar de estetică la Universitatea din Bucureşti? C. Rădulescu-Motru a ajuns, doctor în filosofie fiind, profesor - cu sprijinul regelui Carol I - în 1906, după ce vreo trei ani a fost bibliotecarul (azi s-ar spune director al bibliotecii) Fundaţiei Carol I. Iar colegii săi de generaţie (Negulescu, Dragomirescu, Mehedinţi, Evolceanu, Teohari Antonescu, toţi junimişti) erau deja instalaţi în învăţămînt. C. Stere n-ajunsese, în 1901, fără doctorat, la 36 de ani, profesor universitar la Iaşi? Şi Iorga ajunsese profesor universitar, în 1894, la 23 de ani. Dar Iorga fusese Iorga. Lista ar putea continua, verificînd dreptatea lamentaţiei indignate a lui Eliade din 1936. Dar vremurile se schimbaseră, catedrele universitare, spre care aspirau fruntaşii noii generaţii, erau ocupate şi nici o speranţă nu licărea la orizontul de aproape. Deloc mai uşoară era situaţia catedrelor liceale iar din publicistică nu se putea efectiv trăi. Situaţia aceasta deplorabilă, pe unii - cum a fost, dacă e să cred în versiunea Ralea comunicată mie în 1957, Traian Herseni, poate şi Eliade - i-a îndreptat spre legionari care promiteau aderenţilor catedre universitare. (Lui Herseni i-au şi dat). Nu uit să adaug că această situaţie a constituit şi una dintre argumentaţii pentru diversiunea antisemită. A folosit-o, printre alţii, dintre generaţionişti, Mihail Polihroniade, cel despre care Haig Acterian scria în 1940 că "el a fost dintre noi întîiul care s-a botezat în noua naştere, întîiul care a recunoscut Legiunea Arhanghelului Mihail... Pe M. Polihroniade Căpitanul îl socotea bunul augur al Legiunii" (Haig Acterian, **Mihail Polihroniade, Vremea**, XII, nr. 571 din 29 sept. 1940). Deci Polihroniade, "bunul augur al Legiunii", acredita, în 1936, că tinerii români cu diplome nu-şi găsesc slujbe pentru că în profesiunile libere au pătruns, după încetăţenirea lor, în mod masiv, evreii. "Deci proletariatul intelectual nu poate fi decît antisemit şi naţionalist. El trebuie să vrea România a românilor pentru că numai într-o asemenea Românie mai poate nădăjdui la o bucată de pîine şi o viaţă demnă... Antisemitismul şi naţionalismul nu sunt posibile într-un regim capitalist şi într-o democraţie parlamentară. Prin urmare, consecinţa logică a naţionalismului său, proletariatul intelectual românesc trebuie să fie anticapitalist, antidemocratic, antiparlamentar... Interesele acestei categorii sociale, năzuinţele şi nădejdele neamului românesc însuşi. De aici răsunetul pe care acţiunea acestui proletariat intelectual, încadrat, în marea lui majoritate, în mişcarea legionară îl are în sufletul naţiei" (Mihail Polihroniade, **Proletariatul intelectual şi revoluţia naţională, Lumea nouă**, V, 1936, nr. 2, p. 63). Nu vreau să acreditez ideea că îndreptarea tineretului intelectual spre mişcarea legionară s-ar datora exclusiv crizei economice şi statutului material incert. Sigur că au fost şi alte cauze, pe care le-am menţionat mai înainte. Dar această deznădejde a condiţiei materiale nu trebuie eliminată din calcul, de vreme ce chiar exponenţi de seamă ai acestui tineret intelectual au subliniat-o în chip special.

Eugen Ionescu a denumit fenomenul pe care îl studiez ca fiind unul al rinocerizării. A şi mărturisit-o într-un interviu: "Am scris textul în perioada în care Garda de Fier făcea ravagii în România. Erau foarte puţini aceia care se împotriveau dementei fasciste, care erau de partea democraţiei. Atît de puţini, încît ne întrebam dacă adevărul era de partea noastră, dacă **un singur om** putea avea dreptatea în pofida majorităţii" (Apud **Lettre Internationale**, ediţia română, 1993, nr. 5, p. 67). Rinocerizarea generaţiei lui Eugen Ionescu a fost, o arată şi textul dramatic al ştiutei piese de teatru, un proces. Un proces care a durat şase-şapte ani. Treptat, generaţioniştii îi cădeau victimă, alăturîndu-se masificării totalitarismului de extremă dreapta. Şi erau, unii dintre ei, spirite alese, uneori cei mai dotaţi ai generaţiei. Cred că nu e numai interesant dar chiar necesar să surprind fenomenul rinocerizării, în procesualitatea sa, la cîteva personalităţi reprezentative ale generaţiei criterioniste.

Z. ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Paradisul pierdut

Încă o dată am constatat că artiştii spun mai mult şi mai bine despre om, decît specialiştii în ştiinţele sociale. Filmul lui Lucian Pintilie **O vară de neuitat** aparţine, în sensul cel mai puternic, acelor opere care dezvăluie ceea ce sîntem şi de unde ne tragem. Acum cîteva luni am simţit aceeaşi forţă în filmul lui Altman **Short cuts**, metaforă somptuoasă şi cinică a clasei mijlocii americane, la care visează atîta europenii, unde descrierea cvasi-entomologică a vidului existenţial, a unei vieţi orientate exclusiv spre funcţionalitatea rolului public al fiecăruia dădea spectatorului atent o imagine terifiantă despre **Brave New World** care va deveni în curînd modul nostru de viaţă, al tuturor.

Evident, filmul lui Pintilie ne vorbeşte despre o altă epocă, despre o epocă uimitor de arhaică, dar care mi se pare esenţială pentru prezentul românesc, cea dintre cele două războaie mondiale. Dacă istoricii comunişti (sau cei care i-au slujit cu zel) au construit diverse interpretări (diferite în 1948 faţă de 1989), care dădeau o imagine simplistă a monarhiei parlamentare sau dictatoriale, succesorii lor (uneori sînt aceleaşi persoane), iviţi ca ciupercile după 1989, nu fac altceva decît să inverseze clişeele precedente, declarînd că epoca aceea a fost "vîrsta de aur a democraţiei româneşti". Desigur, curioşii care au cercetat lucrările elaborate de călătorii, de inginerii, de profesorii străini, care între anii 1920 şi 1939 au vizitat România, au observat în ce măsură ferocitatea raporturilor sociale, aşa cum se exprimau ele în viaţa de zi cu zi, i-a şocat pe observatorii atenţi[1]. Cei care au norocul să cunoască limba română şi au citit volumul **Sociologia românească**, editat între cele două războaie, au descoperit acolo articole scrise de medici care descriau cu mare precizie mizeria sanitară, morală şi socială a ţărănimii, asemănătoare, adeseori, cu ceea ce citim astăzi despre ţările din lumea a treia. Astăzi, toate acestea par uitate, şi se publică texte care reconstruiesc o nouă epocă de aur, la fel cum făceau comuniştii pe vremea cînd paradisul pe pămînt purta numele U.R.S.S.

Fără să cadă în capcana unui didacticism populisto-filantropic, filmul lui Pintilie reaminteşte exact la timp, în plină euforie mitizantă, că tarele societăţii româneşti nu provin doar din anii de plumb ai regimului comunist, ci au o genealogie mult mai veche. E adevărat, din decembrie 1989, multe aspecte ale vieţii sociale şi politice româneşti se înrudesc cu situaţiile descrise de Caragiale; iată de ce cartea lui Iorgulescu, **Marea trăncăneală** (editată pentru prima oară în 1988), e de o valoare remarcabilă, însumînd trăsăturile specifice caracteristice regimurilor politice care sau succedat în istoria românească modernă.

Schema generală a filmului aparţine tematicii tradiţionale a tragediei şi a dramei - conflictul între conştiinţa morală a subiectului şi voinţa celor puternici - de la **Antigona**, pînă la unele filme western, cum ar fi **Soldier blue**, sau filme de război ca **Path of Glory** sau **Apocalypse Now**, acest conflict a marcat operele cele mai însemnate, cele mai puţin datate şi cel mai bine ancorate în devenirea tragică universală a omului. Este vorba despre destinul unui erou, un căpitan român de stat major, în garnizoană într-un oraş din Sud, nu departe de frontiera cu Bulgaria, care refuză execuţia unor ţărani bulgari nenorociţi din Dobrogea ca represalii pentru delictele comise de nişte comitagii, de fapt nişte contrabandişti ordinari. Acţiunea se desfăşoară în două faze: prima pe care aş defini-o drept "caragialeană"; a doua tragică, demnă de cele mai intense pasaje din romanele lui Gregor von Rezzori: **Hermina maculată** sau **Amintirile unui antisemit**. În timpul întîi observăm societatea bună dintr-un oraş de garnizoană ale cărei elite, marile familii cu legături la Curte şi ofiţerii de Stat major ai diviziei, compun o parodie grotescă a lumii occidentale cu care doresc să se identifice. Brutalitatea, vulgaritatea, corupţia, vanitatea, naţionalismul stupid care se confundă cu patriotismul, disprețul faţă de inferiori,servilitatea faţă de superiori, peisajul uman este bine închegat, tragedia se pregăteşte într-o societate de fantoşe interpretate de lichele. Soţia căpitanului, o boieroaică cosmopolită (mama ei se trage dintr-o mare familie românească, tatăl - un aristocrat ungur, educat la Londra şi salvat de căpitan la Budapesta, în timpul ocupaţiei româneşti) refuză avansurile unui general, "un cur pictat", care confundă obligaţiile sale cu dreptul de a fi amant. Ca s-o seducă, îl expediază pe soţ la comanda unei companii care supraveghează un punct de frontieră, nu departe de malurile Dunării. Dar, spre uimirea lui, marea doamnă îşi urmează soţul, împreună cu cei trei copii, guvernanta englezoaică şi clavecinul ei. E momentul în care filmul ia o turnură tragică şi o dimensiune cosmică, deoarece puterea sufletească, voinţa; forţa imaginarului şi a compasiunii se revelă la cei care se confruntă cu încercări grele. Fiindcă, atunci, în anii '20, casele de chirpici din Dobrogea şi patrulările de-a lungul malului mlăştinos al Dunării se asemănau mai curînd cu aventurile africane ale infanteriei coloniale franceze, decît cu traiul monoton şi organizat dintr-un oraş de garnizoană din Lorena.

Acesta este cadrul general în care se înnoadă finalul ineluctabil al unei tragedii, învestit de artist cu detaliile care-i dau viaţă. Femeia descoperă, întîi înspăimîntată, apoi mirată şi compătimitoare lumea ţăranilor, în acelaşi timp frustă şi ospitalieră, la care încearcă să se adapteze; ofiţerul integru constată aici, în acest ungher pierdut, puterea obişnuinţelor mizerabile în atitudinea faţă de soldaţii români, simplii ţărani trataţi ca nişte sclavi, înjuraţi şi bătuţi, la fel ca ţăranii bulgari pe care ei îi păzesc.

O vară de neuitat nu este o simplă poveste cu militari, ci un tablou metaforic şi alegoric în acelaşi timp al unei societăţi în care elitele mimează modele sociale străine pretins asimilate. O nouă variaţie, de astă dată cinematografică, pe tema **formelor fără fond**. De fapt, o armată de recruţi, o armată populară ar trebui să fie un spaţiu al socializării în care ţăranii se obişnuiesc pe de o parte cu disciplina severă, dar corectă a serviciului în slujba statului (modelul prusac sau iacobin) şi pe de altă parte cu virtuţile sociale. Or, armata pe care ne-o arată Pintilie nu este decît reflexul societăţii, al ierarhiei relaţiilor dintre micii potentaţi orientali.

E o operă importantă, emblematică, reamintind că anumite tare ale societăţii româneşti n-au fost create de comunişti (ei au creat altele, care nu sînt cu nimic mai bune), că ele sînt anterioare, şi că le-au moştenit, adaptînd-le şi făcîndu-le utile scopurilor lor. Cu alte cuvinte, asta se numeşte cultură. Dovada: odată dispărută ideologia comunistă, această cultură se reactualizează cu alt discurs, folosind cuvintele democraţie, liberalism, reforme, economia de piaţă etc., un lexic astăzi foarte la modă.

Dacă filmul lui Pintilie are vreo virtute, apoi este cea a memoriei. El ne reaminteşte că socialul nu cunoaşte paradisuri pierdute şi că proba cea mai cumplită cu care se confruntă omul modern părăsit de transcendenţă este puterea de a privi cu luciditate, cu cinism aş spune, trecutul. Lucru valabil atît pentru perioada de dinainte de război cît şi pentru perioada comunistă pe care Pintilie a înfăţişat-o în magnificul său film **Balanţa**. Dacă e să-i crezi, elitele româneşti au fost în majoritatea lor - în sufletul lor - disidente! Ameţesc de cîte ori aud pălăvrăgeala asta. Nu reconstruind trecutul conform modelului unei istorii eroice se dobîndeşte forţa de caracter necesară pentru a putea înfrunta realităţile dure ale prezentului. În acest scop, trebuie preferată meditaţia fără complezenţă asupra propriilor greşeli şi slăbiciuni.

Claude KARNOOUH

Paris, 29 iulie 1994

1) Lucien Romier - **Au carrefour des Empires morts**, Paris, 1932

Gramatica mitului

De patru ani, vocabularul teologic şi, într-o măsură mai timidă, cel antropologic au redevenit bunuri publice. Era normal să fie aşa. Practicile noastre culturale s-au diversificat, au apărut noi cîmpuri problematice, ne-am îmbogăţit referinţele. De la recenzia de carte patristică pînă la gazetăria creştină de atitudine şi de la excursul mitologic până la curiozitatea ezoterică, intelectualii români se mişcă de acum liber într-un spaţiu mental pînă ieri ignorat sau interzis. Perfect îmbucurător, fenomenul are totuşi distorsiunile lui. În concertul recuperărilor se aud nu puţine note false, iar performanţele sobre ale unora îşi găsesc, sub semnătura unor diletanţi, corespondenţe dintre cele mai comice. Am putea spune că echilibrul între profesionalism şi urgenţele "misionare" este deocamdată precar, dacă nu chiar imposibil atîta vreme cît predominanţa amatorismului rămîne statistic evidentă. Şi, cînd într-o presă culturală deja firavă, informaţiile de mîna a doua se conjugă cu aproximaţiile terminologice, rezultatul începe să fie iritant.

În contextul descris, **noţiunea de mit** a suferit, poate, cele mai supărătoare abuzuri semantice. M-am gîndit de aceea că într-o dezbatere aflată la primii săi paşi, precizările aduse de Jean-Pierre SIRONNEAU pot fi utile. Autorul francez stabileşte sintaxa unor opoziţii (mit - utopie, mit - ideologie, etc.) care se dovedesc a fi capitale în ceea ce Jean Baudrillard numea "economia politică a semnului". Textul tradus este un fragment din eseul "Întoarcerea mitului şi imaginarul socio-politic", publicat în volumul colectiv **Le Retour du Mythe**, Presses Universitaires de Grenoble, "Bibliothèque de l'Imaginaire", 1980, pp. 9-28.

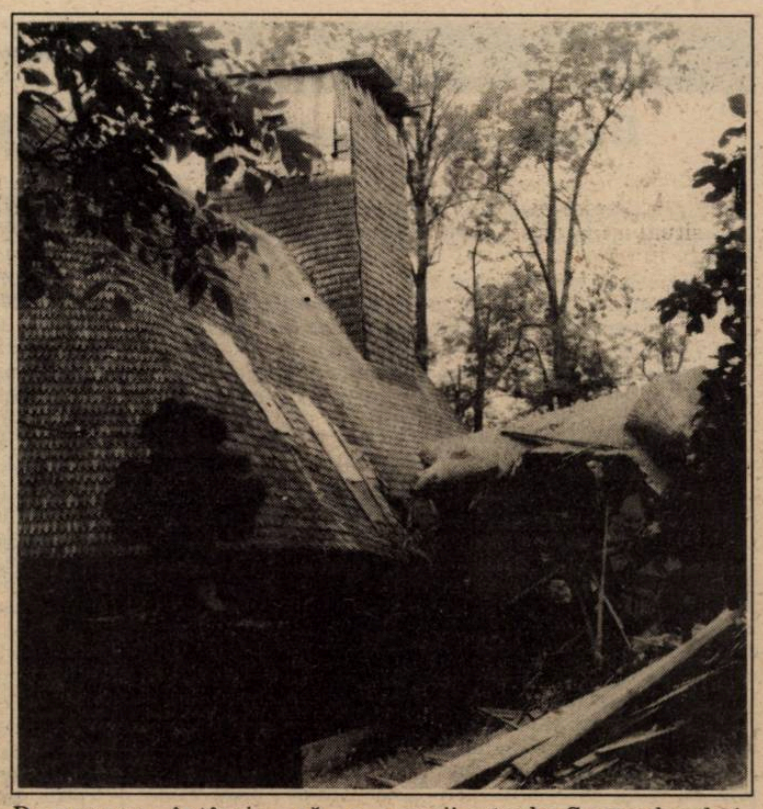

Mit - utopie

Opoziţia a fost fixată de G. Sorel (**Réflexions sur la violence**). "Oamenii care participă la marile mişcări sociale îşi reprezintă viitoarea acţiune sub forma unor imagini de bătălii care asigură triumful cauzei lor. Aş propune ca aceste construcţii să primească numele de mituri" (p. 32). Pentru Sorel, miturile socio-politice moderne sunt revoluţionare: ele urmăresc distrugerea vechii ordini, sunt forţe declanşate de pasiunea maselor: "Actualele mituri revoluţionare sunt aproape pure: ele ne fac să înţelegem activitatea, sentimentele şi ideile maselor populare care se pregătesc să intre în lupta decisivă; nu avem de-a face cu descrierea unor lucruri, ci a unor expresii volitive" (p. 46). În acest sens, Sorel consideră că mitul se opune utopiei: "Utopia este produsul unui travaliu intelecual; ea este opera unor teoreticieni care, după ce au observat şi discutat faptele, caută un model cu care societăţile existente pot fi comparate, pentru a măsura binele şi răul din interiorul acestora... Este vorba de o construcţie demontabilă, din care anumite părţi au fost extrase pentru a putea fi folosite (cu ajutorul cîtorva ajustări corective) într-o viitoare legislaţie. Utopia are întotdeauna ca efect îndrumarea spiritelor către reforme" (p. 46). Dacă mitul este deci, revoluţionar, utopia se poate descompune şi este reformistă. Fiecare parte componentă putînd fi discutată, ea ţine de ordinea inteligenţei, spre deosebire de mit care, fiind indecompozabil, nu admite discuţia: el nu poate fi respins, fiindcă ţine de ordinea voinţei. De pildă: socialismul a fost întîi de toate o utopie (Owen, Saint-Simon, Fourier); de îndată ce mitul grevei generale a pus stăpînire asupra maselor, el a încetat să mai fie una, devenind "un fel de religie" aflată mai presus de critici. Pentru a înţelege opoziţia mit-utopie, se cuvine să ştim că Sorel este bergsonian şi că ei îi corespunde, la Bergson, opoziţia intuiţie/inteligenţă. În opinia lui Sorel, proletariatul poate produce un mit (ansamblu de imagini şi sentimente capabile să-l arunce în luptă) tocmai datorită facultăţii sale intuitive; mitul reprezintă "cele mai puternice tendinţe ale unui popor, ale unui partid sau ale unei clase". El este un fel de **imagine/acţiune** ce cuprinde afectivitatea unui grup împingîndu-l spre acţiune. Suntem destul de departe de definiţia mitului elaborată de antropologi în legătură cu societăţile arhaice şi tradiţionale.

Ca şi Sorel, Gurvitch şi mulţi sociologi francezi (...) au tendinţa de a separa radical mitul politic modern de mitul societăţilor arhaice. Roger Bastide va căuta chiar să dea acestei diferenţe o explicaţie sociologică: opunînd la rîndul său mitul, utopiei, el crede că **cunoaşterea mitică** (o cunoaştere existenţială, în măsura în care presupune participarea insului şi a grupului la univers) aparţine mai ales societăţilor nediferenţiate sau slab diferenţiate, adică anterioare diviziunii muncii; gîndirea mitică dispare atunci cînd comunităţile primitive se dezintegrează, pentru a face loc societăţilor cu clase ierarhizate mai mult sau mai puţin antagoniste, s-ar produce atunci "o ruptură între gîndirea mitică şi gîndirea raţională", adică adaptarea mitului la o gîndire din ce în ce mai raţionalizată; mitul tinde atunci să devină o "ideologie", sau "concepţie despre lume", reprezentare colectivă specifică unui grup. Abia atunci apare utopia - "sincretism între mit şi istorie, acea istorie în care oamenii sunt de acum angajaţi". Cu toate aceste, în opinia lui Bastide, mitul şi utopia aparţin aceleiaşi forme de gîndire; în utopie se regăsesc aceleaşi arhetipuri ca şi în mit, chiar dacă sub o formă mai raţională şi amîndouă sunt "modele care trebuie să inspire comportamentul uman". La jumătatea drumului dintre mit şi utopie se situează **mesianismul** (sau milenarismul) care nu este, după R. Bastide, decît o mitologie istoricizată - "mitul cosmogonic" sau "mitul creaţiei" proprii societăţilor istorice, adică acelor societăţi care sunt pe punctul de a trece de la statutul societăţilor istorice tradiţionale, la statutul de societăţi istorice moderne. Fireşte că, în opinia lui Bastide, acestea nu sunt decît tipuri ideale, dar care ne permit să sesizăm evoluţia reprezentărilor colective de la societăţile arhaice către societăţile moderne.

Mit - ideologie

Într-o lucrare recentă, J. Baechler nu opune mitul şi utopia, ci mitul şi ideologia; el socoteşte ca fiind "ideologică" "orice propoziţie sau ansamblu de propoziţii mai mult sau mai puţin coerente şi sistematice, care permit formularea unor judecăţi de valoare asupra unei ordini sociale (sau doar a unui anumit sector al ordinii sociale), călăuzind acţiunea şi stabilind prietenii şi duşmanii". După el, ideologia este deci esenţialmente **polemică** şi **politică**. În acest sens, ea se opune **mitologiei** (înţeleasă ca) "ansamblu de naraţiuni care povestesc originile unui grup uman, îi întemeiază instituţiile, răspunzînd întrebărilor fundamentale pe care oamenii şi le pun şi în care îşi proiectează angoasele şi speranţele". Mitologia ar fi fondatoare în raport cu o ordine socială sau politică, în vreme ce ideologia ar căuta să o justifice; de altfel, ideologia este **polemică** tocmai pentru că este justificatoare. În acest sens, ea ţine mai mult de pasiunile, decît de raţiunea oamenilor.

Ideologie- utopie

Deşi nu angajează conceptul de mit, mai semnalăm două alte cupluri opoziţionale aflate în raport cu imaginarul socio-politic, şi în primul rînd opoziţia ideologie-utopie (inaugurată de Karl Mannheim şi reluată de curînd în mai multe articole ale lui Paul Ricoeur). Nu se pune problema să recenzăm aici toate definiţiile ideologiei. Situat în tradiţia marxistă, Mannheim înţelege prin **ideologie** un sistem de idei prin care un grup îşi reprezintă situaţia istorico-socială, precum şi societatea sau epoca sa, în funcţie de propriile interese, adică de "situaţia sa existenţială". Pînă aici, nimic original; dar, potrivit lui Mannheim, există o formă specială de ideologie - utopia -, care ajunge să "depăşească situaţia socială", să sfărîme ordinea existentă şi să lucreze pentru transformarea realităţii istorico-sociale; în vreme ce ideologia are o funcţie de conservare socială, utopia acoperă o funcţie de subversiune socială. Ideologia şi utopia sunt două practici antagoniste ale imaginarului social. Ideologia tinde spre stabilitate socială (fiind mai ales expresia grupurilor dominante), utopia (care exprimă mai ales grupurile dominate) către schimbarea socială. K. Mannheim deosebeşte patru tipuri istorice de utopie: a. **hiliasmul orgiastic** (milenarismul) cu rezonanţă mistică şi eshatologică propriu anabaptiştilor din secolul XVI; b. **utopia umanitar-liberală** (ideea progresului şi a libertăţii) prezentă la intelectualii şi mica burghezie a secolelor XVIII şi XIX; c. **utopia conservatoare**, care nu este propriu-zis o utopie întrucît obiectivul ideal coincide aici cu realitatea, dar rămîne utopică în măsura în care se opune acesteia din urmă; d. **utopia socialistă şi comunistă**, care prelungeşte utopia liberală rupîndu-se totodată de ea, întrucît socoteşte că imperiul libertăţii şi al dreptăţii nu se va putea împămînteni decît odată cu sfîrşitul sistemului capitalist. Prin urmare, alături de genul utopic propriu-zis, Mannheim include în conceptul de utopie atît miturile politice, cît şi mişcările milenariste.

Utopie - milenarism

J. Servier ne spune că milenarismele "au exprimat voinţa oamenilor de a realiza pe pămînt noua ordine pe care Dumnezeu întîrzia să o impună. Valurile lor de violenţă s-au succedat pentru a grăbi, cu preţul sîngelui celor potrivnici, venirea împărăţiei". Dimpotrivă, utopia traduce "reacţia unei clase sociale, viziunea liniştitoare a unui viitor planificat, chemată să exprime prin simbolurile clasice ale visului, profunda sa dorinţă de a regăsi structurile rigide ale cetăţii tradiţionale, odihna sînului matern, unde omul, eliberat de liberul arbitru, se închide uşurat în reţeaua corespondenţelor cosmice şi a interdicţiilor." (**Histoire de l'utopie**, pp. 22-23). Servier refuză să vadă în utopie un agent al transformării sociale; aceasta este încremenită într-un prezent veşnic, se situează în afara istoriei, claustrîndu-se în regulile raţionale şi în planurile geometrice ale cetăţii ideale, în vreme ce milenarismul este în primul rînd o mişcare istorică revoluţionară, pornită în căutarea unui Pămînt al Făgăduinţei şi a Apocalipsei. De altfel, autorii de utopii sunt foarte deosebiţi de personajele mesianice: ei sunt de origine mai degrabă burgheză, străini de aspiraţiile populare, legislatori dezamăgiţi sau consilieri ai principilor, în vreme ce figurile mesianice sunt nişte pătimaşi certaţi cu ordinea socială (preoţi sau călugări răspopiţi, păstori, ţărani sau nobili de rang modest) în stare să cristalizeze frustrările şi aşteptările maselor. În cartea sa consacrată utopiei, Gilles Lapouge se apropie de interpretarea lui Servier.

Transferuri mitice în societatea contemporană

Pentru a le înţelege, trebuie să ţinem seama de fenomenul secularizării. Secularizare înseamnă, printre alte semnificaţii, emanciparea unei activităţi umane din sfera sacrului. Dimpreună cu economia, cunoaşterea, arta, morala şi politica s-au emancipat progresiv de legitimarea religioasă pe care se bazau pentru a deveni activităţi relativ autonome. Acest proces a avut momentele lui de paroxism: în Franţa, Revoluţia franceză, urmată de separarea Bisericii de Stat. Însă, departe de a fi definitiv desacralizată, activitatea politică a reprezentat, în vremea noastră, suportul unei noi experienţe a sacrului. În anumite momente, ea a părut chiar să înlocuiască religia ca instanţă supremă. "Totul e politică", sau "nimic nu e în afara politicii" spun sloganurle epocii actuale. S-a produs deci un fenomen de absolutizare a politicului care a permis transferarea în sfera politică a unor aspiraţii şi comportamente specifice altădată sferei religioase (e vorba mai ales de reprezentările mitice, comportamentele rituale, ceremoniile colective şi adeziunea comparabilă cu credinţa religioasă). O asemenea absolutizare se explică printr-o serie de factori complecşi care nu pot fi analizaţi aici (crearea Statului-naţiune modern, apariţia societăţilor de masă, distrugerea comunităţilor tradiţionale, personalizarea puterii etc.). Mai ales propaganda politică şi tehnicile moderne de acţiune au permis difuzarea în mase a unei speranţe de **mîntuire terestră** care prelua nădejdea religioasă în viaţa veşnică. Întrucît politicul nu se mai sprijinea pe transcendenţă, sau pe un luminos arhetip atemporal, respectiva speranţă de mîntuire nu mai avea decît o singură ieşire: a aştepta, într-un viitor mai mult sau mai puţin apropiat, la orizontul istoriei, o societate ideală ale cărei trăsături dominante pot de altfel varia în funcţie de ideologii (societate a abundenţei, armoniei, fraternităţii, păcii, egalităţii sau justiţiei). De aceea, orice sacralizare a politicului implică un principiu revoluţionar: "Religia politică (sau seculară) este, prin chiar esenţa ei, revoluţionară (Vittorio Mattieu). Iată de ce şi structura mitică dominantă a "religiilor politice din ziua de azi" este o strucutură milenaristă. Această structură se organizează în jurul a două teme: prestigiul originilor şi ţinta eshatologică: imperiul milenarist nu reprezintă doar un început absolut, în ruptură cu starea prezentă a lumii, ci şi un reînceput, o restaurare a purităţii sau a forţei originare. Altfel spus, imaginarea viitorului se sprijină mereu pe memoria trecutului. Într-un fenomen milenarist poate predomina fie scopul eshatologic (precum în socialism şi comunism), fie nostalgia originii (precum în naţional-socialism).

Prezentare şi traducere de
Teodor BACONSKY

Scrisori deschise

Bonjur prin spaţiu

"Paris 18.7.1979

Reîntorcîndu-mă de la Polul Nord am găsit scrisoarea dumneavoastră, care mi-a încălzit mult inima.

Sînt tuşat să mă ştiu citit de cealaltă parte a Europei, într-o ţară în care mi-ar plăcea să merg.

Nu ştiu cum îmi scriu cărţile - cineva vorbeşte şi eu sînt vocea sa.

Primiţi foarte amicalul meu bonjur prin spaţiu."

Julien GREEN

Julien Green:

„Adio, Paris, mă retrag la Forlì"

La cei 94 de ani ai săi, Julien Green îşi schimbă din nou ţara de reşedinţă. Hotărît să părăsească acea Franţă care l-a onorat ca pe unul din spiritele sale nemuritoare, romancierul îşi alege ca refugiu Forlì, un paşnic orăşel italian aflat nu departe de plaiurile copilăriei lui Fellini (ca să sugerăm un pic peisajul)... Declaraţiile recent acordate cotidianului "Il Resto del Carlino" (nume istoric, din vremea cînd ziarul se dădea ca rest la vechea monedă de un carlino) explică pe larg ce l-a făut să se mute şi ne arată un Green mai plin de viaţă ca oricînd. Un "Ever-Green", dacă ni se permite...

- Aşadar, Julien Green, e adevărat? Dumneavoastră, singurul străin din rîndurile Academiei Franceze, dumneavoastră, cel pe care Franţa l-a copleşit cu onoruri şi atenţii, veţi locui de-acum încolo la Forlì?

- Chiar aşa. Vreau să mă mut în Emilia Romagna, între Forlì şi Bologna. Nu ştiu încă sigur, dar cred că mai degrabă la Forlì: tocmai caut o casă potrivită. N-aţi avea ceva să-mi sugeraţi, din întîmplare?

- Eu, nu; dar sînt sigur că nu va fi greu să găsiţi ce vă trebuie. Spuneţi-ne însă: de unde această idee? La vîrsta dumneavoastră toţi rămîn ancoraţi în locuri, chiar în obiecte din trecut, iar o schimbare de domiciliu e resimţită aproape ca o calamitate... Dumneavoastră în schimb vă îndreptaţi către o nouă viaţă, ca pe vremea cînd eraţi adolescent. De ce?

- Pentru că îmi place Italia. Pentru că ador provincia Emilia Romagna. Şi apoi, pentru că m-am săturat de Franţa. Şi ştiţi cine-i de vină? Oamenii politici francezi, cei care sînt azi la guvern, un guvern care mi se pare mai inexistent decît cel vechi. Este un adjectiv franţuzesc care redă ideea: "nul". I se poate aplica unei persoane lipsite de dimensiune, lipsite de personalitate şi de curaj, bună de nimic. Asta e: politicienii francezi sînt chiar "nuli". Unica excepţie e ministrul de externe. Cel al culturii, în schimb, nu cred că pricepe mare lucru: se numeşte Toubon, dar l-am putea reboteza "Tout-con" (în româneşte, "prost de-a binelea", n. trad.). Iar ceilalţi sînt atît de incolori, încît şi alde Bernard Tapie devine un mare personaj pe lîngă ei. Barem Tapie are o vitalitate a sa şi vorbeşte pe şleau. Nu e o fantomă precum ceilalţi.

- Pe cînd în Italia...

- În Italia, zică cine ce-o vrea, se trăieşte foarte bine în afara politicii. Franţa e singurul loc unde politica invadează totul. Şi apoi mass-media franţuzească e într-atît de stupidă... Nu vorbesc numai de televiziune, care a devenit imperiul imbecilităţii absolute, dar şi de lumea presei, de ziarişti. Şi ei sînt la fel de "nuli".

- Totuşi în Franţa aveţi mulţi admiratori, criticii vă venerează, instituţiile vă onorează.

- Aşa e, am prieteni şi am publicul meu. Zilnic mi se întîmplă să fiu oprit pe stradă de cîte cineva, să aud de la necunoscuţi: "Am citit cutare carte, mi-a plăcut tare mult". Sînt chestii care îmi fac plăcere, dar nu-i de ajuns atît. Problema e, repet, că nu mai suport climatul politic din ţara asta. Îl găsesc dezolant, aproape dezgustător. Acest guvern mi se pare cel mai rău din cîte am avut vreodată. În Italia se poate respira mai în voie, orice s-ar spune la noi. Cît despre Dreapta... Despre miniştrii neofascişti... Apăi eu nu cred că Dreapta voastră ar fi cum o descriu ai noştri; şi pe urmă eu am mulţi prieteni şi la Stînga, în PDS (Partidul Democratic al Stîngii, principal moştenitor al vechiului Partid Comunist Italian, n. trad.). Pentru mine contează doar că în Italia se trăieşte bine: la voi este foarte răspîndită o anume înţelepciune de viaţă, care îi face pe oamenii - oricare le-ar fi opiniile politice - să găsească întotdeauna calea spre înţelegere. Italienilor le place mult de tot să discute şi se confruntă incontinuu, iar rezultatul e că, pînă la urmă, sînt mai puţin dezbinaţi decît francezii. Aici se spune că Italia e coruptă, devorată de afaceri necurate; dar cel puţin la voi magistratura a început să mişte, să atace, iar corupţia a ieşit la iveală, în mod public. În timp ce aici... Aici nimeni nu ştie nimic, iar partea caraghioasă e că toţi fac pe moraliştii. Ei bine, eu detest felul ăsta de morală, mi se pare respingător.

- Aţi mai fost la Forlì şi la Bologna?

- Cunosc foarte bine aceste oraşe. Anul trecut am fost la Forlì, ca să primesc premiul teatral "Diego Fabbri". Bologna mi-e foarte dragă: are cea mai veche universitate din Europa, e un oraş adorabil. Da, ştiu că sînt probleme în Italia, că multe nu merg; dar totul

➠

Din viaţa unui extremist de centru

Cum e „la ei" în situaţiile delicate

Prezentată în patru linii ale programului TV, "O grămadă de minciuni" (Antena 1) suna aşa: "În anii'60, un cuplu este convins de contraspionajul britanic să urmărească şi să informeze despre cei mai buni prieteni ai lor, suspectaţi a fi în slujba unei puteri străine". Ca în celebrele precizări de altădată ale postului de radio Erevan, trebuie imediat lămurit că forţa filmului venea tocmai din aceea că acel cuplu de englezi onorabili **nu** "era convins să urmărească şi să informeze despre cei mai buni prieteni ai lor", ci doar să-şi pună casa la dispoziţia serviciilor specializate pentru ca acelea să fileze locuinţa de peste drum şi să-şi vadă de treaba lor care, după cum se va dovedi, nu era deloc o năzărire. Ca drama să se definească în geometria ei exactă (dramă e cînd şi zeii şi oamenii au dreptate!) trebuie adăugat că cei suspectaţi vor fi arestaţi pe drept ca spioni ai unei puteri străine (ei, care?) dar pînă la acest "the end", povestea căpăta o încărcătura în faţa căreia un Hitchcock sau Le Carré apar ca prea tehnici în puterea lor de a captiva, iar Biderman-ul lui Frisch, o exagerăţiune. Totul, aici, era tras spre ameţitoarea banalitate a sentimentelor normal înlăţuite în morala zilnică a vieţii de cetăţean oarecare într-un stat de drept, al Magnei Charta: eu, doamna Jackson, nu pot crede că Schafferii, cei mai buni prieteni ai noştri, au de ce fi suspectaţi ca spioni, dar autoritatea de stat îmi cere să-i permit a-i urmări de la fereastra casei mele. E o problemă de securitate naţională, doamnă. Dar nu pot să cred, poate că n-aveţi dreptate! Doamnă (soţul fiind mult mai pasiv în discuţie), dreptatea nu are întîietate în acest moment. Dar e imposibil, dacă ar fi spioni, eu aş simţi-o... Cum? De unde ştiţi meseria asta, doamnă? "Inteligenţa de serviciu", oricît de antipatică, are dreptatea ei, cu întrebări şi răspunsuri pertinente. Şi atunci, ce se poate face? Să devin, împotriva voinţei mele, dar în numele raţiunii de stat, o complice a poliţiei? Sau să-mi apăr prietenii, anunţîndu-i că sînt urmăriţi, sacrificînd "externul" pentru etern? Doamnă, nu se poate face nimic. (Pentru tehnica libertăţii, mi s-a părut replica-cheie). Decît să ne permiteţi ca, de la fereastra acestei camere, să observăm zilnic cine le vine şi cine le iese din casă, dumneavoastră urmînd să nu vorbiţi nimic, cu nimeni, despre asta şi să vă comportaţi normal cu prietenii. Normal? Diferenţa dintre noi şi ei este că KGB-ul controlează toate străzile şi se instalează în ce case vrea, fără să ceară vreo permisiune cuiva, pe cînd noi... Nu vi se pare esenţială această deosebire?

Numai că această linişte a superiorităţii politico-morale nu-i asigură doamnei Jackson normalitatea relaţiilor cu cei mai buni prieteni, spioni sovietici, probabil, dar oameni încîntători, sensibili, cărora nu-ţi vine să le spui - ca în alte cartiere ale lumii, ei, care...? - "ia mai dă-i în măsa, dacă sînt suspecţi". Cu cît vrea să fie mai normală cu ei, cu atît suferă mai mult şi cu cît vrea să fie mai normală cu "lucrătorii" din casă, cu atît simte mai dureros anormalitatea prezenţei lor. Iar prietenii cei mai buni - şi ei avînd "normalul" lor - simt că se întîmplă ceva şi cer explicaţii în numele celui mai apăsător cliseu, al sincerităţii. Doamnei Jackson i se face rău, la propriu - există asemenea oameni sensibili în toate orînduirile - şi i-o spune deschis autorităţii de stat: "Mi s-a făcut rău cînd mi-a cerut să fiu sinceră..." "E o situaţie delicată", recunoaşte contraspionul, cu acel simţ al adjectivului, propriu englezului care între "groaznic" şi "neplăcut" va alege întotdeauna cuvîntul mai rece. Drama creşte din această delicateţe a prietenilor care se spionează, mai mult sau mai puţin onești, în prezenţa serviciilor posesoare ale celei mai cinstite raţiuni, aceea de stat. Nimeni nu e monstruos, toţi sînt justificaţi în a fi falşi şi în a-şi asuma această falsitate. Nu se strigă la cer împotriva duplicităţii odioase, ne ţinem firea, rămînem între englezi scrupuloşi în decenţă - drama are perfidia perfectă a unei politeţi sentimentale care-i asigură forţa şi, mai ales, tristeţea. Securitatea naţională - cu tot ce cere ea cînd mai blînd, cînd mai aspru, conform Chartei! - e o problemă de tristeţe, nu de exaltare a virtuţilor naţiei. E necesară, dar nu intră la "ce mîndru sună acest cuvînt..." Rezolvarea situaţiilor de acest gen impune, în general şi mai degrabă, o mohorîre a oamenilor, nu pavoazarea. La o lună după arestarea Schafferilor - care, recunoscînd că sînt ce sînt, nu o vor regreta, invocînd fidelitatea faţă de idealul lor - doamna Jackson (ni se spune în ultima frază a filmului) face un infarct mortal. Nu-i adevărat, deci, că nu se poate face chiar nimic. Asta, moartea de inimă rea - după atîtea delicateţuri şi politeţuri poliţieneşti întru totul străine mie - asta aş putea spune că am înţeles-o perfect, eliberîndu-mă de orice complex provincial.

Radu COSAŞU

➠

e salvat de acea mărinimie a poporului, care există în toate regiunile, de la nord la sud, dar mai ales în Emilia Romagna. Romagna e tărîmul lui Federico Fellini, un artist faţă de care m-am simţit mereu foarte aproape. O piesă de-a mea, **Nu există mîine**, care a fost reprezentată şi în Italia, are finalul exact la fel ca al **Repetiţiei cu orchestra**.

- Activitatea dumneavoastră literară nu s-a întrerupt nici o clipă în ultimii ani. Acum la ce lucraţi?

- La un roman. Şi la al cincilea volum de memorii. Pe 15 octombrie va apărea în colecţia **Pléiade** al şaptelea volum al operelor mele complete. În noiembrie voi publica în Italia un poem în proză pe care l-am scris în 1923, **Dionysos**. Sînt pe cale să termin trilogia **Ţinuturilor îndepărtate.**

Senin şi surîzător ca întotdeauna, Julien Green povesteşte ultima sa ceartă cu francezii. Ceruse să fie înmormîntat în biserica din Andresy, cea în care Henric IV a făcut actul de abjurare. Episcopul a fost la început de acord, dar s-a răzgîndit în faţa revoltei preoţilor parohi: Julien Green - spuneau aceştia - e un autor de cărţi scandaloase. Altminteri, scriitorul se gîndeşte la propria moarte fără emoţii:

- Mi-am ales deja epitaful. Vor fi cuvintele lui Isus Cristos, în latină: "Ego sum Resurrectio et Vita".

Traducere şi prezentare de
Florin DUMITRESCU

Firescul de aiurea

Declaraţie de succes

Salut! Mă numesc Rodolfo şi m-am născut acum 37 de ani într-unul din acele sate din Sud în care un tînăr cu aspiraţii nu găseşte nimic să-l mulţumească. Cam cu 20 de ani în urmă am căzut în fatala şi primejdioasa capcană a drogurilor. La început era aproape un joc, dar puţin după aceea a devenit o tragedie care nu-mi mai dădea pace; pe nesimţite, pierdeam din vedere totul: familie, prieteni, seviciu - doar drogrurile rămîneau să umple golul tot de ele creat. Cîte certuri, cîte chinuri, cîte insulte schimbate cu ceilaţi... viaţa mea devenise un iad, zilele mi-erau coşmaruri, trăiam de-acum numai pentru "doză", cu moartea lîngă mine. Iar cînd o vedeam pe maică-mea, sfîşiată sufleteşte şi distrusă financiar, şi cînd mă gîndeam că deja după 15 ani de viaţă în halul ăsta n-aş mai găsi cale de întoarcere, mă înşelam. Într-o zi am descoperit un centru **Narconon** unde mi s-a părut curios să văd cum tinerii aflaţi la recuperare învăţau reguli de viaţă şi unde cura de dezintoxicare se făcea în saună - era minunat să vezi un fel de sală de gimnastică în care tinerii se antrenează să trăiască o viaţă mai sănătoasă, mai fericită, mai adevărată. Aceasta a fost impresia mea despre **Narconon** la o primă vedere şi pot să vă spun că nu mă înşelam deloc: am urmat tratamentul şi m-am născut a doua oară ca un om nou cu mintea limpede şi lipsit de temeri. De atunci au trecut mai bine de 5 ani, am devenit tată a doi minunaţi copii şi viaţa e tot mai strălucită pentru mine şi familia mea. Nu voi osteni vreodată să mulţumesc centrului **Narconon** care mi-a dat prilejul să-mi refac viaţa. **(F.D.)**

Firescul de ieri

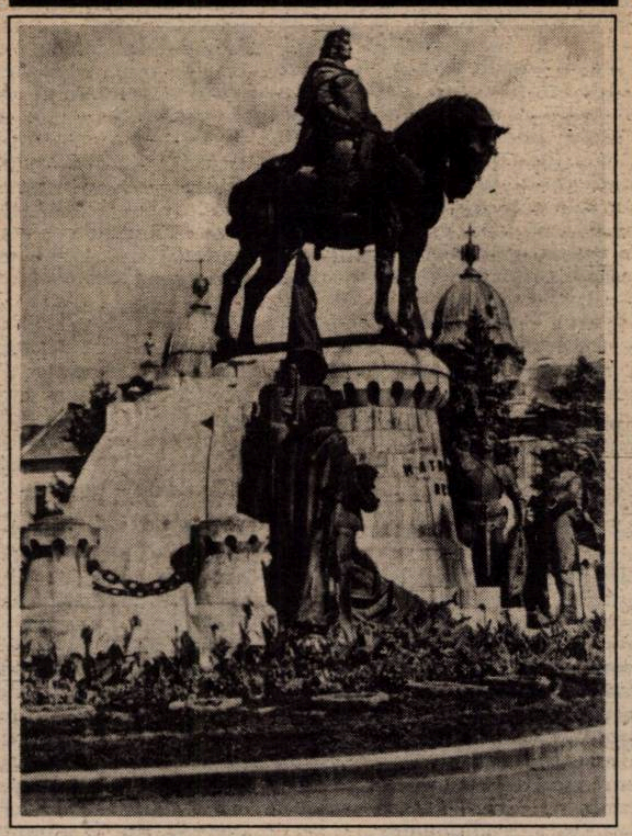

Republica Populară Română
Cluj - statuia lui Matei Corvin

Bonuri de lectură

VICTOR BÂRSAN:

Procesul Ilaşcu

(Carte Albă a Comitetului Helsinki Român)

Editura Fundaţiei Culturale Române, 1994, 116 p., 1500 lei

The Ilaşcu trial

(White Paper of the Romanian Helsinki Committee)

Editura Fundaţiei Culturale Române, 1994, 132 p., 4082 lei

Au trecut doi ani de cînd presa, forurile internaţionale şi oamenii politici vorbesc despre "cazul Ilie Ilaşcu". Procesul de la Tiraspol s-a aflat multă vreme în atenţia opiniei publice şi a observatorilor unor asociaţii pentru drepturile omului. Asupra acestui proces, ca şi asupra implicaţiilor "separatismului transnistrean" se poate însă oricînd aşterne uitarea. Lumea pare să se fi obişnuit cu monstruozităţile şi istoria e destul de încăpătoare ca să le accepte pe fiecare colţ al planetei. Construită, contrafăcută sau deformată decenii de-a rîndul, istoria are mereu resurse să se întoarcă împotriva noastră, pedepsindu-ne pentru indiferenţa, frica şi laşităţile cu care noi înşine o privim. Dincolo de tranziţia românească, dincolo de dăruirile tragicomice cu care zilnic o judecăm, mocnesc sau explodează conflicte, se modifică hărţi, se decretează apariţii de noi popoare. Mărturia fiecăruia dintre noi e necesară (şi posibilă), puţini avem însă forţa şi vocaţia să devenim cronicari. Fizicianul Victor Bârsan e - din acest punct de vedere - o mare excepţie. Intuind la timp evoluţia "tulburărilor" din stînga Prutului şi din stînga Nistrului, el a urmărit atent ţesătura de interese şi de provocări care a unit şi continuă să unească axa Moscova - Tiraspol - Chişinău. Volumul **Masacrul inocenţilor**, publicat în 1993, este un documentar complet al războiului din Moldova (1 martie - 29 iulie 1992) cu care a început ofensiva antiromânească şi reîntoarcerea Chişinăului sub tutela Federaţiei Ruse. Acelaşi autor şi-a continuat investigaţiile, urmărind îndeaproape **Procesul Ilaşcu** şi semnificaţiile sale politice. Astfel a luat naştere un nou volum, apărut la Editura Fundaţiei Culturale Române în două ediţii - una în limba română, **Procesul Ilaşcu**, cealaltă în limba engleză, **The Ilaşcu trial**. Întrucît deplasările autorului la Chişinău şi Tiraspol au fost finanţate în cea mai mare parte de Comitetul Helsinki Român, rezultatul final al observaţiilor directe şi al consultării tuturor surselor posibile s-a constituit într-o "Carte Albă" a respectivului Comitet. Aspectul aproape ştiinţific al lucrării şi concluziile finale ("credem că este de datoria organismelor internaţionale şi a acelor state care se consideră garante ale păcii şi stabilităţii mondiale să facă eforturile necesare pentru a asigura eliberarea lui Ilaşcu şi a camarazilor săi") sînt argumente suficiente pentru apariţia unei ediţii în limba engleză. În felul acesta diplomaţii, oamenii politici occidentali şi reprezentanţii organizaţiilor internaţionale care apără drepturile omului vor avea acces la o sursă de informare care nu e de neglijat. Lucrarea analizează contextul istorico-politic al evenimentelor, mecanismele care au contribuit la "fabricarea" "grupului Ilaşcu", rechizitoriul tribunalului din Tiraspol şi fiecare moment al procesului încheiat prin condamnarea patrioţilor români. Apelul la surse scrise şi la mărturii ale celor direct implicaţi (victime şi rude ale acestora) a fost completat cu notele de observator luate de Victor Bârsan la şedinţele publice ale procesului. **The Ilaşcu trial (Procesul Ilaşcu)** nu omite nici un detaliu semnificativ dar reuşeşte să ne ofere o acaparantă sinteză a faptelor. În pofida caracterului său de "raport oficial" (sau poate tocmai datorită acestuia), cartea lui Victor Bârsan e o adevărată probă de patriotism şi în acelaşi timp un capitol de istorie. **(E. Ş.)**

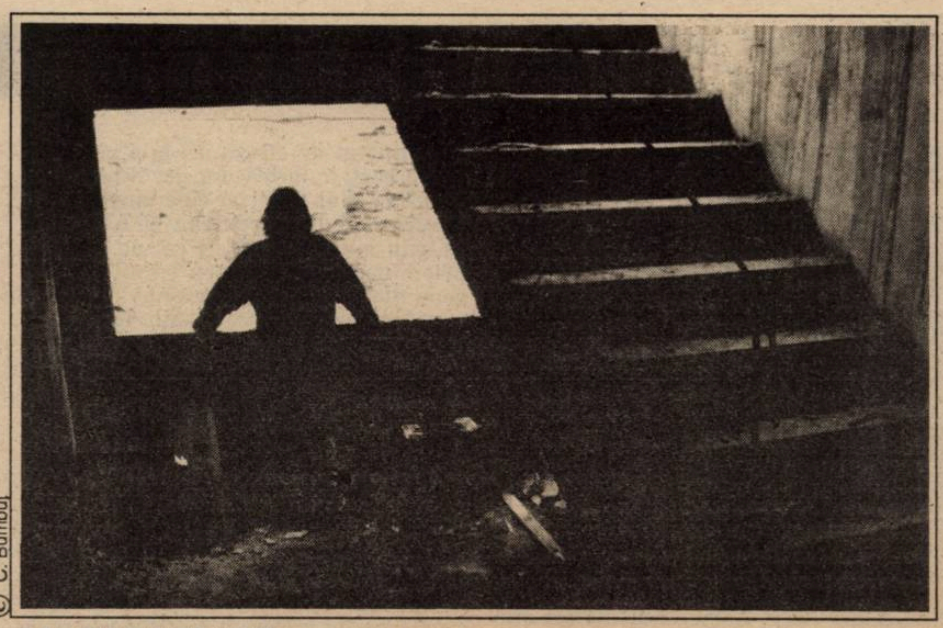

© C. Bumbuţ

I.L .CARAGIALE:

Despre lume, artă şi neamul românesc

Antologie alcătuită de Dan C. Mihăilescu

Humanitas, 1994, 130 p., 1400 lei

Se ştie, tragicul îşi întemeiază efectul pe un proces de identificare, iar comicul, dimpotrivă, pe unul de disociere. Nu rîdem de ceea ce resimţim ca fiindu-ne exterior. E suficient să ne amintim acest lucru ca să înţelegem de ce, departe de a-şi închipui că s-ar putea recunoaşte pe sine, fiecare îl evocă pe Caragiale cu gîndul la celălalt: opoziţia pentru a ironiza puterea, şi viceversa, gazetarii, în funcţie de culoare, dar neapărat în numele dreptăţii şi al "ţărişoarei", pentru a comenta prestaţiile ambelor tabere, intelectualii subţiri pentru a rîde de semidocţi, persoanele cu educaţie de mitocani etc. etc. Cu un fel de răutăcioasă satisfacţie sau de luciditate detaşată, acum parcă mai mult ca oricînd, toată lumea pare a fi de acord cu actualitatea lui Caragiale, tot mai mulţi se pretind buni cunoscători ai operei sale, iar fiecare îşi întreţine iluzia că ar fi mai îndreptăţit să se revendice de la ea decît oricare altul.

În acest context, antologia alcătuită de Dan C. Mihăilescu îşi propune să "limpezească situaţiunea", să invite la o nouă lectură, la (re)descoperirea unei părţi prea puţin cunoscute a operei lui Caragiale, să aducă în prim plan, pe de o parte, un Caragiale mai intim, mai confesiv, nostalgic, de multe ori capricios - cel al corespondenţei din epoca exilului berlinez -, iar pe de altă parte, un Caragiale comentator politic direct, **raisonneur** al timpului său şi al istoriei, implacabil în judecăţi fără echivoc - cel al gazetăriei, cel în care putem recunoaşte luciditatea şi intransigenţa eminesciană, tot aşa cum în editorialistul Eminescu vom descoperi nebănuitele (din poezie) resurse de ironie caragialiană. Acelaşi Caragiale ce se declara în funcţie de dispoziţie "negustor vechi" sau "geniu" (Eu sînt un geniu, mă!) ne face să jubilăm, să rîdem, să ne înduioşăm, să filozofăm, să reflectăm, în cursul unei lecturi cu sufletul la gură, accelerată de nerăbdarea reluării. Meritul acestui ritm îi revine în mare parte editorului, după cum tot lui îi revine meritul, de astă dată deplin, al selecţiei, al decupajului şi al montajului: uneori taie scurt frînturi de frază pe care le lasă să plutească în misterul punctelor de suspensie, alteori citează fraze întregi cu valoare de maximă, pe care le alternează cu fragmente mai ample în care ne lasă plăcerea de a urmări o argumentare completă, de a descoperi frumuseţea comunicării cu adevărat intelectuale, chiar şi atunci cînd este animată de vehemenţa indignării. Iar la capătul unei lecturi astfel dirijate de o selecţie nedisimulat subiectivă, scopul editorului, mărturisit în Cuvîntul său înainte, acela de a orienta discuţia despre Caragiale pe căi mai puţin bătute decît ale vechilor clişee, de a invita la (re)citirea corespondenţei şi a publicisticii sale, este cu siguranţă atins.

În general antologiile predispun la lene. Aceasta însă, prin felul în care este construită, ca un captivant joc de puzzle, stîrneşte curiozitatea, astfel că mulţi vor simţi nevoia să caute imaginea întreagă, să afle în ce context a spus Caragiale una sau alta, de pildă "... norocul nu are numai o singură aripă, ci două", şi atunci negreşit vor merge la sursă.

Marina VAZACA

Trecerea prin reviste

Taslima Nesrin:

„Salvaţi-mă!"

Din refugiul său necunoscut, scriitoarea din Bangladesh, Taslima Nesrin, condamnată la moarte de oficialităţile fundamentaliste pentru criticile aduse sistemului coranic, a lansat către Occident acest scurt dar patetic apel prin intermediul lui Antoinette Fouque, deputată în Consiliul Europei şi preşedintă a Alianţei Femeilor pentru Democraţie.

Tînăra femei de 32 de ani, de profesie medic ginecolog, scriitoare (autoare a romanului **Lajja** - Ruşine -, interzis anul trecut în Bangladesh, dar tradus clandestin în engleză şi răspîndit în India) denunţă neîncetat tratamentul inuman la care sînt supuse femeile în numele Coranului. Împingînd la extrem concepţia sa asupra libertăţii, ea cere chiar o revizuire a Coranului. Declarată de către guvernul ţării sale "fatwa" - urmărită, sau, cu un termen mai sugestiv din engleză, "wanted" -, şi condamnată la moarte ca şi Salman Rushdie, îşi păstrează totuşi speranţa şi nu renunţă să lupte. Iată un spectacol, spune Antoinette Fouque, în faţa căruia democraţiile nu ar trebui să-şi plece privirile ca nişte femei cu vălul pe faţă, şi continuă acuzator: "Tăcerii la care este acum constrînsă Taslima Nesrin nu se cade să i se răspundă prin mutismul celor ce trăiesc în libertate. Subestimarea internaţionalei integriste, susţinută ideologic de Iran şi financiar de Arabia Saudită, constituie o greşeală intelectuală şi strategică. A pretinde că extremismul lui Nesrin face de fapt jocul fundamentaliştilor este ca şi cum s-ar afirma că Havel a servit comunismul, iar Mandela apartheidul."

În luna mai, cînd încă se afla în lumea liberă, la Paris, Taslima Nesrin i-a acordat lui Antoinette Fouque un interviu publicat în Nouvel Observateur (28 iulie - 3 august), din care prezentăm cîteva fragmente: *"La noi, femeile care fac politică nu sînt decît nişte moştenitoare. Ele fac politica tatălui sau a soţului lor, dar nu propria lor politică. Este cazul Primului ministru şi al liderului opoziţiei, femei amîndouă. Numărul de locuri rezervat femeilor în Parlament este şi el relevant: din treizeci, trei sau patru sînt cu adevărat alese; celelalte sînt selecţionate de bărbaţii din partidul învingător în alegeri, şi nu fac altceva decît să voteze cum li se cere. Preferă să tacă, nedorind în fond schimbarea sistemului social. (...) Cît priveşte organizaţiile de femei, şi acestea lucrează superficial. Urmăresc numai obţinerea de ajutoare din partea ţărilor occidentale sau a Statelor Unite. Nu sînt pregătite pentru înfăptuirea marilor reforme. (...) Cred că în ţara noastră femeile trăiesc în captivitate din copilărie şi pînă la bătrîneţe, chiar şi atunci cînd au beneficiat de educaţie. Nici statul, nici constituţia, nici societatea nu le garantează dreptul libertăţii fundamentale trupeşti şi spirituale. Fiecare îşi are îngerul păzitor: tatăl, apoi soţul, în sfîrşit, fiul, aşa cum scrie în Coran. (...) Eu am hotărît să resping Coranul care, în Bangladesh, este folosit ca o armă împotriva femeilor şi a cunoaşterii. Am ajuns la concluzia că o ţară civilizată trebuie să aleagă un sistem laic. Prin sistem laic înţeleg o societate fără religie, şi nu egalitate între religii. Dar Republica Populară Bangladesh a adoptat începînd din 1988 o religie de stat, islamismul, după răsturnarea guvernului laic de către armată. Într-o societate obscurantistă, femeile nu au de ales, trebuie să acţioneze cu hotărîre."*

*

New York Times din 3 iulie îşi intitulează articolul despre Taslima Nesrin **Un apel la toleranţa atrage din nou ura asupra unui scriitor**: "Taslima Nesrin i-a înfuriat pe fanaticii musulmani pentru că a îndrăznit să se numească umanistă într-o ţară islamică. Romanul ei este povestea intoleranţei şi a violenţei musulmanilor din Bangladesh împotriva hinduşilor şi a celorlalte minorităţi religioase - 13 zile din viaţa familiei Dutta, hinduşi din Bangladesh, după distrugerea, în 1992, a moscheei Babri Masjid (sec. XVI) din Ayodhya, India, de către fanatici hinduşi. Drept represalii, musulmanii îi atacă pe hinduşii din Bangladesh. Fragmentele din roman, publicate în New York Times, cînd cartea nu fusese încă distribuită în S.U.A., sînt extrase din traducerea lui Tutul Gupta, publicată de Penguin Books din India:

"Şi aşa, totul se reducea din nou la aceeaşi veche întrebare: Se temea oare pentru că era hindus, pentru că nu se simţea în siguranţă, biet om tremurînd în propria casă? Sudhamoy nu avea curajul să-şi pună această întrebare cu glas tare. Stînd în căsuţa lui din Tantibazar, socotea ce motive ar fi avut să fugă de pe pămîntul strămoşilor săi într-un loc străin. Oare nu fugea chiar de el însuşi? De ce se simţea ca un refugiat în ciuda faptului că fusese proprietarul unei moşii întinse?... Pierduse mulţi prieteni: unii emigraseră, alţii muriseră. Cei care mai rămaseseră prin preajmă, şi mai erau în viaţă, îşi pierduseră parcă orice speranţă."

"Crearea unui sistem laic trebuia să fi fost una dintre convingerile cele mai puternice ale musulmanilor bengalezi, în special în timpul războiului de independenţă, cînd fuseseră cu toţii uniţi pentru a învinge. Ce se întîmplase cu toţi aceşti oameni după cîştigarea independenţei? Nu-şi dădeau seama cum încolţea sămînţa dorinţei de dobîndire a autonomiei teritoriale în sînul unui stat naţional constituit?... Cum puteau oare să-şi închipuie şi să nutrească ideea imposibilă că democraţia se va putea instaura într-o ţară în afara unui sistem laic?" **(MaV)**

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Scrisoare din Europa

Un tînăr de perspectivă

Rainer Schedlinski, poet şi critic, în conducerea Galrev-ului, o mică editură de poezii din Prenzlauer Berg, fondată împreună cu Sascha Anderson şi alţi cîţiva prieteni, a devenit celebru datorită activităţii de informator în Prenzlauer Berg. Schedlinski (35 de ani) a sosit la Prenzlauer Berg doi sau trei ani după Anderson. Avusese un trecut agitat şi niciodată nu s-a bucurat de atenţia de care a beneficiat Anderson, deşi a lansat un important ziar subversiv numit **ariadne fabrik** şi era admirat în cercurile poetice radicale din Occident pentru propriile sale **explications du texte**. Cînd lumea de la **Sulfur** - «o bienală literară a artelor» organizată la Ypsilanti, Michigan - vroia să vorbească despre poeţii din Prenzlauer Berg, Rainer Schedlinski era cel citat. El descria descompunerea limbajului lui Bert Papenfuss-Gorek în «unităţi mnemonice care, purificate reciproc din text, permit o nouă angajare» şi relata cum Stefan Döring producea «reacţii dialectice, digitalizate în lanţ... prin care fiecare cuvînt îl distrugea pe cel alăturat». Cînd lumea îl citea pe Schedlinski înţelegea de ce Biermann era plicticos - nu pentru că scria poezii plicticoase, ceea ce era adesea adevărat, ci pentru că Biermann **credea** în socialism, în timp ce noii poeţi din Prenzlauer Berg se preocupau de «subiectivitate» şi nu credeau în nimic.

În ce-l privea, Schedlinski nu părea să pună temei pe prea multe. Scria poezii despre **«domuri de nimic»** şi **«goliciune interioară»** şi **«sicrie grele de vid»**. Credea însă cu atîta convingere în scriitorii din Prenzlauer Berg încît lua bani de la Stasi pentru a-i putea publica în ziarul său - ajutându-i pe cei pe care-i spiona, pentru că, ori de cîte ori vroia să scoată un număr din **ariadne fabrik**, Stasi îi dădea 400 de mărci reprezentînd costul hîrtiei. Schedlinski a dus întotdeauna o viaţă modestă, tipică pentru Prenzlauer Berg. Declară că niciodată nu a primit sumele cu care politicienii din opoziţie erau răsplătiţi pentru informaţiile lor - ceva în jurul a 500 de mărci pentru fiecare raport. Cînd Schedlinski a început să dea informaţii, nu primea mai mult de cîteva pungi de cafea; la un moment dat i s-a oferit o masă de lucru, pentru că un lucrător Stasi «mai prietenos» a observat că vechea lui masă era cam şubredă. Schedlinski mai locuieşte încă în Prenzlauer Berg, într-un bloc de şase etaje fără lift, într-un apartament pe care l-a descoperit în 1985 şi în care s-a mutat. Vechea cadă de baie mică mai tronează în mijlocul camerei de zi, deşi la ora de faţă este parte dintr-un «zid» de rafturi pe care îşi ţine cărţile şi unul din computere; camera este acum încălzită, iar Schedlinski are şi o maşină. Nu a lucrat niciodată la nivelul lui Anderson. La orice petrecere sau serată literară din Prenzlauer Berg erau prezenţi patru sau cinci informatori, iar Schedlinski şi-a început cariera aici ca unul dintre scriitorii ce dădeau relaţii despre acei scriitori care informau despre ei. Probabil că la rîndul său Anderson făcea rapoarte despre Schedlinski. Acopereau acelaşi teritoriu. Aveau aceiaşi prieteni.

Stilul lui Schedlinski era diferit, deşi pare să-şi fi croit imaginea după modelul Anderson: avea aceeaşi barbă nerasă de trei zile, ochelari mici şi rotunzi şi părul tuns scurt, sîrmos. Declară că nu i-a plăcut niciodată Anderson ca scriitor - că prefera limbajul unor poeţi ca Papenfuss - Gorek şi Jan Faktor. Anderson era un informator «perfid». Se juca cu obsesia pentru detaliu a celor din Stasi. Cînd mergea la expoziţii, de exemplu, să-i spioneze pe pictori relata întotdeauna despre înălţimea invitaţilor, mărimea pînzelor şi chiar dimensiunile galeriei, în timp ce Schedlinski informa dacă picturile îi plăcuseră sau nu. S-a spus mai tîrziu că, dacă Anderson avusese o «conştiinţă pervertită», Schedlinski nu avusese conştiinţă deloc. Se mîndreşte cu faptul că «90 % din convorbirile mele cu Stasi erau despre ceea ce **eu** credeam». A dat relaţii despre scriitorul Lutz Rathenow, cît de impulsiv era şi ce îngrozitor scria, dar nu, spune el, despre cum îşi trimitea acesta manuscrisele în Vest sau despre cîţi bani cîştiga - ceea ce se poate să fi fost adevărat tocmai pentru că nu avea de unde să ştie aceste lucruri. Rathenow a fost arestat de cîteva ori şi a petrecut cîteva nopţi în închisoare, dar Schedlinski neagă că **el** ar fi purtat vina întemniţării. În orice caz, nu i-a picinuit lui Rathenow un rău mai mare decît cel pe care i-l picinuiesc acum criticii care-i citează versurile, demolîndu-i scrierile. Nu a dat niciodată genul de informaţii detaliat în care excela Anderson. Într-un rînd, Anderson a făcut un raport despre un poet pe nume Uwe Kolbe şi a furnizat celor de la Stasi uimitoarea informaţie cum că poetul «uşura substantivul de povara sa... cu ajutorul unor exagerări adjectivale fonetice».

Stasi şi tehnica racolării

Schedlinski este din Magdeburg şi îi place să vorbească despre «sentimentul de fraternitate est-german» care domnea la cafeneaua lui preferată din Magdeburg şi despre cunoştinţele lui de acolo. Oamenii aceia îi plăceau. Erau teologi de tot soiul care veneau de dimineaţă cu Bibliile, şi profesori de fizică, şomeri, care vroiau să scrie un roman despre Einstein, şi un grafician «mistic», bătrîn necompromis şi fără o leţcaie. Îl chema Rudi Thiele. Avea o maşină căreia însă îi lipsea motorul şi de cîte ori găsea vreo slujbă temporară - să restaureze picturile din biserici sau să picteze vreun chioşc - se aşeza la volan iar Schedlinski îl împingea pînă la slujbă. Schedlinski vorbeşte despre el pe un ton patern. «Cînd Rudi a murit ne-am întrebat cu toţii: Ce avusese el special? Niciodată nu a avut bani. Iarna trebuia să-i facem rost de pantofi. Trăia din portretele pe care le făcea la cafenea şi pe care le vindea în schimbul unei cafele. Avea o puritate a lui, iar noi îi eram discipoli. Eram atît de diferiţi de el, dar îi împărtăşeam valorile.»

Schedlinski a scris un roman despre vechea lui cafenea. Crede că dacă n-ar fi intervenit «problema» fratelui său Wolfgang, probabil că tot acolo s-ar afla şi acum. Wolfgang lucra în marina comercială, avea o maşină occidentală -, fusese operat de apendicită în Hawai şi avea deja la activ şapte procese de spionaj la vremea cînd Stasi s-a hotărît să-l vîndă Germaniei de Vest, unde s-a apucat apoi de afaceri, a făcut avere şi s-a alăturat partidului neo-nazist. Schedlinski îl descrie ca pe omul «care i-a fost cel mai apropiat, a plecat în Occident, şi a fost singurul care a reuşit să facă ceva». Bănuieşte că cea mai bună «afacere» a fratelui său a fost să-i ajute pe oameni să fugă din Germania de Est, pentru că, pe cînd avea 19 ani, a primit un plic expediat dintr-un oraş de lîngă Düsseldorf - Wolfgang locuia acolo - cu două scrisori pe care trebuia să le trimită la Magdeburg, şi din acel moment au început problemele lui cu Stasi. Nu i-a întîlnit niciodată pe cei care primiseră scrisorile şi nu ştie dacă au ajuns la închisoare sau dacă ei au reuşit să treacă în Germania de Vest. Credea că dacă va trimite scrisori, atunci poate că într-o bună zi Wolfgang îl va ajuta şi pe el să fugă, aşa că a urmat întocmai instrucţiunile lui Wolfgang, a lăsat scrisorile şi s-a întors acasă. Patru săptămîni mai tîrziu, a fost ridicat de Stasi şi dus la unchiul lor din Magdeburg. L-au pus să semneze o hîrtie în care jura că nu fusese la gară. I-au arătat scrisorile fratelui său. I-au spus că, în calitate de curier al lui Wolfgang, îl aşteptau zece ani de închisoare şi interzicerea dreptului de semnătură pînă la expirarea termenului. Ameninţările erau făcute de un agent Stasi «dur». Un agent Stasi «blînd» îi oferea un tîrg. Agentul blînd - pe nume Joachim - l-a sfătuit să mediteze la oferta ce i se făcea, pentru că viitorul care-l aşteaptă nu părea prea promiţător şi, dacă refuza, însemna că toată viaţa îi era distrusă. Uneori Schedlinski declară că Joachim îi oferea «ajutor şi sprijin», alteori că «am semnat numai ca să scap de acolo». La cea de-a treia vizită - uneori spune a patra sau a cincea - la sediile Stasi din Magdeburg, a semnat o **Verpflichtungserklärung**, o mărturisire, ce se încheia cu un contract prin care devenea informator.

Stasi a promis să-l lase în pace, şi o vreme chiar aşa a fost, deşi cînd şi cînd îi mai aduceau cafea - cafea bună - şi aşa s-a obişnut cu cafeaua. Povesteşte că prima dată cînd a «făcut ceva» pentru Stasi a fost permisiunea dată lui Joachim să-i folosească apartamentul pentru a supraveghea populaţia care-l întîmpina pe Erich Honecker cu ocazia vizitei la Magdeburg. La acea vreme, Schedlinski locuia pe Otto von Guerickestrasse. Poliţia s-a plîns că nu avea perdele, iar strada era «de protocol», aşa că trebuie să-şi cumpere perdele. Dar pentru Joachim priveliştea era excelentă. A urmărit parada, iar Schedlinski a continuat să facă ce voia - scria recenzii pentru ziarele locale şi compunea poezii.

Schedlinski era un «agent rece», adică pus la păstrare - «tînăr şi disponibil pentru mai tîrziu». Viaţa i s-a schimbat în momentul cînd şi superiorii i-au fost schimbaţi. Era în perioada în care Sascha Anderson l-a adus pe Heiner Müller la Magdeburg pentru o lectură publică şi a organizat tot acolo o expoziţie a artistului Ralf Winkler, care pictează sub pseudonimul A.R. Penck. Stasi vroia informaţii despre contactele locale ale acestora şi l-au solicitat pe Schedlinski. **«Nu era ceva rău»**, povesteşte el. **«Nimeni nu era în primejdie. Nimeni nu a fost vreodată condamnat pentru o lectură publică sau pentru expunerea unui tablou»**. Ar fi mai corect să spunem că unii artişti precum Müller şi Penck erau prea importanţi pentru a fi condamnaţi - propria lor celebritate îi proteja. Artiştii pe care-i pîndeau cei din Stasi erau persoane precum Rainer Schedlinski, oameni cu mari ambiţii dar fără valută - fie sub formă de bani lichizi, fie sub formă de faimă - în străinătate. L-au ales pe Schedlinski pentru că în 1983 acesta n-ar fi reprezentat nici o pierdere pentru Occident, sau chiar pentru Est, dacă ar fi fost trimis în închisoare.

Schedlinski pretinde a fi fost un spion necooperant - «Mi-am spus că aş putea să le povestesc ce citea Heiner Müller, dar nu şi cine se afla pe acolo sau ce era ilegal». Susţine că Stasi l-a pedepsit punînd capăt recenziilor sale, dar adevărata pedeapsă a venit în momentul cînd a fost chemat să-şi satisfacă serviciul militar la vîrsta de 25 de ani - vîrsta limită pentru Germania de Este era 26 - şi pus să muncească ca portar la popota ofiţerilor de lîngă Bad Sarow - unde ofiţerii veneau în mijlocul nopţii fluturîndu-şi armele încărcate şi cerînd cîte un schnapps. După patru săptămîni de serviciu, Schedlinski a fost de faţă într-o seară cînd un ofiţer l-a împuşcat pe un altul în ureche; fiind deja sub tratament pentru o afecţiune cardiacă, a cedat nervos, a luat o supradoză de medicamente şi a ajuns într-un spital de boli nervoase - insistînd că Stasi era pe urmele lui şi vroia să-l ridice. «Eram sub presiunea Securităţii, a armatei, a tuturor nebunilor care puseseră mîna pe mine», mi-a spus într-o bună zi, la o bere, la Kaiser von China, un restaurant din Prenslauer Berg unde-i plăcea să meargă. «La clinică, nebuni cu adevărat erau doctorii. Îmi tot spuneau: "De vină e imaginaţia ta, a luat-o razna." Am scris pentru ei un discurs intitulat **Estetica Armatei** şi apoi l-am citit preţ de o oră, după care m-au închis punîndu-mi diagnosticul de paranoic, ceea ce şi vroiam. Apoi m-au trimis la o altă clinică, unde toată lumea era nebună. A trebuit să stau închis, dar, ca peste tot, dai peste oameni cu care vrei să stai de vorbă. Era un tip care făcea jogging şi trecea mereu pe sub fereastra mea. Într-o bună zi m-a văzut. Mi-a strigat: "Hei, tu din ce club faci parte?" I-am răspuns: "Nu sînt în nici un club". Şi mi-a dat cîteva sfaturi. Mi-a spus: "Şi eu am avut problema asta ieri, dar azi sînt maniac."»

La azil, Schedlinski ţesea covoare şi făcea curat în bibliotecă. Îi citea pe Camus, Benjamin, Flann O'Brien, Lárs Gustafsson şi multe cărţi de medicină şi la un moment dat a decis că deja ştia tot ce aveau de spus acele cărţi «inteligente». După şase luni, doctorii i-au dat drumul şi s-a îndreptat spre Prenzlauer Berg, unde cunoştea o fată care avea un apartament. Acum, cînd vorbeşte despre boala sa, declară fie că ea se datora «presiunilor» din partea Securităţii, fie că Securitatea nu era «mare lucru» şi că în fond nu făcuse niciodată ceva îngrozitor. La cafeneaua din Magdeburg veneau agenţi Stasi şi el povesteşte că toată lumea ştia cine erau şi că «nu îi luau în serios» - el şi prietenul lui le trimiteau bilete şi apoi făceau glume despre asta. Chiar şi persoana care organiza toate expoziţiile clandestine din Magdeburg ştia că este în legătură cu Stasi.

Stasi a dat de urma lui Schedlinski în Prenslauer Berg cînd acesta s-a dus la dentist şi a trebuit să-şi declare domiciliul pentru hîrtiile de asigurare. Doi agenţi Stasi au venit la locuinţa sa şi l-au arestat - uneori declară că a fost vorba de o «încarcerare de cîteva luni», iar altă dată că «nu a fost închisoare în sensul obişnut al cuvîntului, ci un interogatoriu». Învinuirile aduse de data aceasta erau de «comportament asocial» şi «domiciliu ilegal» iar apoi Stasi a mai adăugat «deţinere de valută străină» pentru că Schedlinski tocmai primise 500 de mărci pentru prima sa apariţie editorială în Vest. Titlul povestirii era **Berlin Simultan**. Apăruse într-o antologie ce cuprindea scrierile a doisprezece «noi prozatori germani» şi fusese considerată literatură disidentă. Vest-berlinezi care veniseră în Prenzlauer Berg pentru «turism cultural» şi luaseră manuscrisul îl considerau pe Schedlinski foarte curajos, un personaj asemenea lui Sascha Anderson.

«M-am hotărît în sinea mea ce puteam spune celor de la Stasi, şi după aceea n-a mai fost nici o problemă», mi-a mărturisit Schedlinski. «Mă întrebau: "Unde ai fost de Revelion?", iar eu le răspundeam: "La Lutz Rathenow şi am jucat Monopoly." Credeam că or să mă dea afară sau or să-mi ofere altceva. Ştiau că nu sînt demn de încredere. Trebuia la rîndul lor să raporteze şefilor - trebuia să-i facă fericiţi -, iar eu nu aveam nici un scrupul în această privinţă. Îmi spuneam, dacă Stasi vrea să finanţeze lumea culturală clandestină - foarte bine. Lumea oricum ştia că lucrez pentru Stasi.»

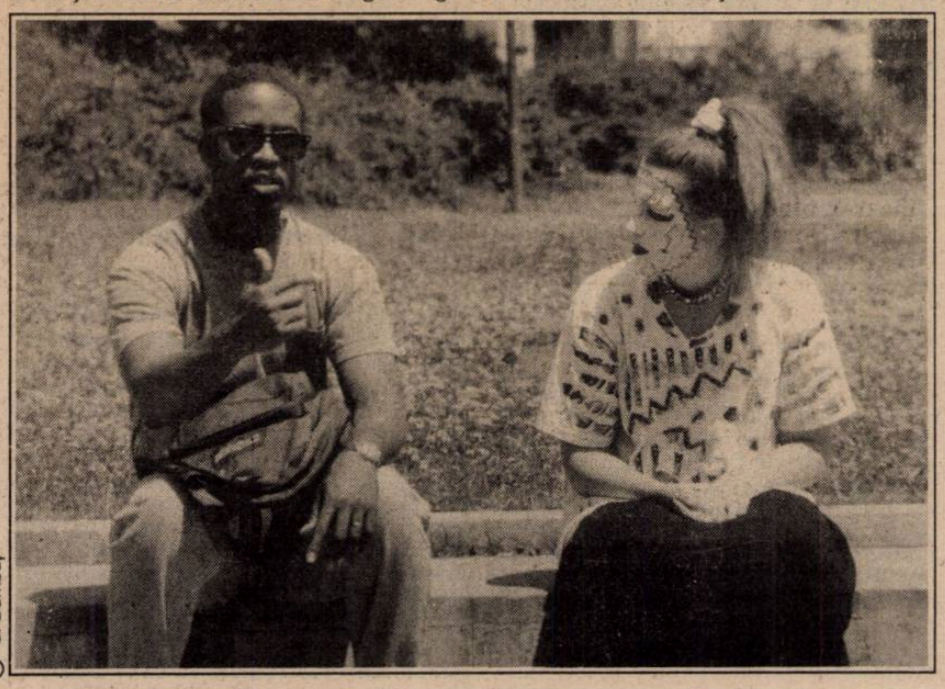

© C. Bumbuţ

Jane KRAMER

Text apărut în **The New Yorker**, 1992

Selecţie şi traducere de
Ilieş CÂMPEANU

ACELEAŞI VORBE, ALTE REALITĂŢI

Mandarinii cu ochii în patru

Au existat cîteva propuneri care nu se regăsesc în Cartea Albă prezentată pe 13 iulie de William Waldegrave în legătură cu serviciul public. Cei mai înalţi funcţionari nu vor avea contracte cu anume durată. Majoritatea funcţiilor de conducere nu vor fi oferite oamenilor din sectorul privat. Numărul funcţionarilor nu va fi redus şi salariile nu vor creşte nemăsurat. Nu se aruncă nici o punte peste prăpastia care-i separă pe cei mai promiţători recruţi de avansările speciale. Sistemul francez **cabinet** care furnizează ministrului consilieri politici nu va fi importat; nici sistemul american de numiri politice în serviciul public, nici sistemul german al legii publice, care defineşte datoriile funcţionarului public. În ciuda mărturiilor zdrobitoare în legătură cu evaziunile şi ipocrizia din ancheta lui Scott în legătură cu exportul de arme pentru Irak, nu există nici o propunere pentru a reduce secretomania din serviciul public sau de a reglementa răspunderea guvernamentală.

Reformatorii radicali de toate culorile politice au propus în ultimii ani asemenea schimbări. Totuşi, dl Waldegrave a optat pentru conservatorism. Cartea sa albă intitulată: "Serviciul public: continuitate şi schimbare" conţine multe linii de continuitate liniştitoare şi mult mai puţine propuneri de schimbare. El glorifică virtuţile tradiţionale ale serviciului civil britanic: "integritate, imparţialitate politică, obiectivitate, selecţia şi promovare după merit şi responsabilitate - prin miniştri - faţă de Parlament".

> Virtuţile tradiţionale ale serviciului civil britanic: "integritate, imparţialitate politică, obiectivitate, selecţia şi promovare după merit"...

Victoria continuităţii a fost destul de grea. Aspectul neutru al Cărţii Albe ascunde o înfruntare puternică în privinţa conţinutului: Kenneth Clarke, cancelar al Eşichierului, şi Michael Heseltine, ministrul Comerţului, vroiau un document mai radical. Douglas Hurd, ministrul de externe, şi în cele din urmă John Major, primul ministru, au fost în favoarea unei abordări mai blînde.

Ca de obicei, finalul datorează mult mandarinilor. În timp ce dl Waldegrave îşi prezenta documentul gazetarilor, Sir Robin Buttler, şeful serviciului public, stătea lîngă el cu un aer foarte satisfăcut. Sir Robin simţea că îndepărtase aproape toate primejdiile majore care constituiau o ameninţare la adresa mandarinilor din vremurile moderne.

De fapt, prin unele aspecte, Cartea Albă reprezintă o retragere pe frontul revoluţiei din serviciile publice, aşa cum s-a desfăşurat ea în ultimii ani. Programul de privatizare şi de testare a pieţei impus de la centru obliga departamentele să caute operatori privaţi prin care să-şi desfăşoare activitatea. Se renunţă la această prevedere. Va fi înlocuită cu dreptul departamentelor să aleagă "acele procedee care se acordă cel mai bine cu circumstanţele". Agenţiile semi-independente cărora guvernul le dăduse această sarcină erau examinate o dată la trei ani. Acum verificarea se va face odată la cinci ani. Şi dl Waldegrave studiază posibilitatea de a anula clauza contractuală care examina performanţa şefilor de agenţii o dată la cinci ani.

Guvernul s-a hotărît să caute consensul, invitînd la dezbaterea pe marginea Cărţii Albe. E un lucru înţelept, pentru că e puţin probabil că se va manifesta radicalismul. "Serviciul public nu aparţine unui partid" explică dl Waldegrave. "Vom consulta opoziţia". Această sarcină a fost încredinţată atotprezentului Sir Robin. Chiar înainte de a începe dezbaterea, Cartea Albă face o concesie opiniilor laburiste. John Garrett, veteranul purtător de cuvînt al laburiştilor şi consultant pentru management, a izbutit în cele din urmă să-i convingă pe miniştri că ar trebui făcut ceva în legătură cu situaţia infernală a sistemului de informaţii interne guvernamentale.

Guvernul nu ascultă doar de Partidul laburist. El aşteaptă sugestii şi de la Comitetul pentru finanţe şi serviciul public de la Camera Comunelor unde sînt reprezentate cele trei partide politice importante, care îşi va publica raportul la toamnă. Dl Waldegrave spre deosebire de majoritatea comentatorilor independenţi nu e convins de necesitatea unui cod de etică al serviciului public. Dar nu ia o decizie definitivă pînă nu află care este opinia comitetului.

În pofida sprijinului pe care i-l dă Cartea Albă, John Major vrea să arate că face ceva în legătură cu reforma serviciului public, deoarece el crede că alegătorii, cei care plătesc impozite doresc aşa ceva. Din nenorocire ceea ce celor dinăuntrul sistemului (ca dl Major) li se pare a fi radical, pare destul de nesemnificativ celor din afara lui (cum ar fi alegătorii).

Cea mai importantă dintre schimbări este cea care eliberează departamentele de controlul central. Ele pot să opteze pentru structura de management, despre care dl Waldegrave crede că va fi "corectă şi nonviolentă". Vor avea mai multă putere de decizie asupra remuneraţiilor date indivizilor, în cadrul unor limite, stabilite tot de la centru. Vor verifica în ce măsură plata corespunde performanţei. Există pericole şi în această variantă. De exemplu, miniştrii pot folosi sistemul de plăţi pentru a-şi recompensa favoriţii. Dar în comparaţie cu planificarea centralizată stalinistă practicată pînă acum de finanţe, noul sistem promite mult-aşteptata flexibilitate.

Mai ameninţător, numărul total al funcţionarilor publici va fi redus de la 533.000 în prezent pînă la "sub 500.000", o scădere destul de mică dacă o comparăm cu cea efectuată din 1979, dar totuşi o reducere. Toate posturile de conducere vor fi ocupate printr-un concurs extern. Astea înseamnă mai puţine posturi de conducere şi perspective mai puţin strălucitoare pentru carierele celor din interior. Se pune capăt sindromului slujbă pe viaţă. Deja, 30 % dintre cei care au părăsit serviciul public în ultimele 18 luni au făcut-o, fiind daţi afară.

Sir Robin descrie astfel rezultatele reformei: "mai puţini oameni, mai multă competiţie, mai multe ocazii de a ajunge mai repede la vîrf". S-ar mai putea spune: "mai multe ocazii/şanse de a fi dat afară". Dacă s-ar mai adăuga şi suma care se oferă în sectorul privat la retragere poate că totul ar fi acceptabil. Aşa cum se profilează acum, cu decizia guvernului de a îngheţa pe trei ani salariile, e puţin probabil că se va cîştiga bine. Dacă guvernul va continua să ignore forţele pieţei plătind doar bani pentru alune, Sir Robin nu trebuie să se mire dacă va avea de-a face doar cu maimuţe.

The Economist
16 iulie 1994

> Psihanaliştii văd în legea organizării alcătuită din sancţiuni pozitive şi negative o referinţă la Legea Originară, cea a Tatălui.

Omul-sandwich

Toate sistemele organizate se caracterizează prin balansul permanent între ceea ce se ştie şi ceea ce este necunoscut. "Actorii" acestor sisteme simt necesitatea reînnoirii, dar nu vor să dea vrabia din mînă pentru o perspectivă incertă. În absenţa unui proiect coerent şi mobilizator, conformismul iese victorios din cauza fricii de instabilitate. Conformismul se exprimă plenar în organismele birocratizate în care comportamentul e supus unor norme precise. Cultul pentru "umbrela administrativă", "nu e în domeniul meu", "nu pot să iau singur nici o decizie", traduce această stare de fapt. Puternic doar în carapacea sa, individul ezită să abandoneze protecţia pe care i-o oferă structurile ierarhice. În schimbul respectului minimal al regulilor, el obţine certitudinile psihologice la care aspiră, chiar dacă îşi lasă ego-ul la vestiar. Acesta e preţul curajului.

Birocraţia construieşte un univers global. Nu e întîmplător faptul că statele totalitare au împins la limită acest model. Ea închide individul într-o reţea de constrîngeri mai mult sau mai puţin liber consimţite, al căror agent inconştient devine; dacă izbuteşte să dezvolte o strategie autonomă, individul devine agentul lor conştient.

Omul nu poate trăi fără repere stabile. Ele îi permit să facă faţă unei anxietăţi fundamentale. Psihanaliştii văd în legea organizării alcătuită din sancţiuni pozitive şi negative o referinţă la Legea Originară, cea a Tatălui. Este evident că individul are şi alte avantaje, în afara celor materiale, cînd intră într-o structură birocratică. Organizaţia îl răsplăteşte dacă se adaptează. În primul rînd, repartizînd precis rolurile, care nu pot fi părăsite decît sub ameninţarea sancţiunii, locul în ierarhie definind şi statutul. Cînd doi funcţionari se prezintă, îşi declină funcţia imediat după nume, pentru a-i permite interlocutorului să-şi adapteze discursul în consecinţă. Odată cu titlul, actorul a primit şi rolul pe care nu-l va mai părăsi: un personaj în spatele căruia se va refugia la nevoie, dacă şi cînd mediul va deveni ameninţător.

Dar înainte de toate, el trebuie să înveţe să-şi delimiteze graniţele domeniului, în amonte şi în aval. În amonte domneşte superiorul ierarhic, fără de care nimic nu e posibil, nici controlul activităţii cotidiene, nici avansarea aşteptată. Şeful constituie singurul univers perceptibil imediat. El este cel care binevoieşte să furnizeze informaţia şi să o transmită pe cea primită, dacă o consideră utilă. Lui trebuie să i se satisfacă dorinţele şi obişnuinţele. Liniştea e un bun care se cîştigă. Ascultarea poate împrumuta şi cărările charismei, această formă de supunere pre-birocratică. Supremă perversiune, puterea este încarnată de o fiinţă admirată şi dotată cu privilegiul legii. Bătrînul Sigmund ar avea de ce să fie bucuros.

Din nefericire, personajul nostru domneşte şi în aval asupra subordonaţilor săi, a căror bunăvoinţă trebuie să o cîştige, dacă vrea să evite trombozele subite... Altfel, cînd se ivesc trebuie să le raporteze superiorului. Regulile se respectă pentru că şi subordonaţii au nevoie de un anumit domeniu protejat. Acesta este preţul plătit de **omul-sandwich** pentru calmul său relativ. Şi într-o organizaţie, fiecare devine obligatoriu un asemenea om.

Individul nu poate renunţa la riturile de iniţiere. Trebuie să se ştie că nimeni nu poate călca regula, fie ea scrisă sau nu. În caz contrar funcţionarul pătrunde într-un teritoriu deja balizat de competenţele instituite şi grupul îi poate retrage sprijinul. Ce poate fi mai periculos, dacă se urmăreşte o anume strategie a puterii sau dacă se caută pur şi simplu confortul? Numai grupul poate asigura punctul de pornire, sprijinul pentru dobîndirea influenţei.

Evident, la început e necesară o oarecare ucenicie. Grupul transmite uzanţele şi cutumele. Birocraţia acţionează prin capilaritate. Cei vechi îi iniţiază pe novici în arcanele activităţii. Apoi, se poate vorbi despre viitorul luminos al unei situaţii sigure.

Toate ingredientele sînt reunite pentru a satisface dorinţele de stabilitate ale individului. Organizarea îi dă garanţiile pe care le va cultiva; în primul rînd un cadru rigid şi reconfortant care protejează.

Dispoziţiile ierarhice definesc procedurile. Nu e nevoie de iniţiativă, totul e prevăzut pînă la cele mai mici amănunte. E suficient să le respecţi, "prin supunerea cît mai precisă la toate aşteptările instituţionale" constată sociologul Henri Mendras, definind conformismul birocratic.

Dacă apare vreo problemă, această rigiditate asigură acoperirea. Fie că - arareori - intervine ierarhia, fie că responsabilitatea se diluează în hăţişurile organigramei. Oricum, individul singur nu poate fi pus sub acuzare, se implică grupul, deci nimeni nu-i de vină. Devenită principiu al comportării, absenţa responsabilităţii este cea mai bună protecţie.

Birocraţia are oroare de valuri şi de conflictele deschise. Ea va încerca, din principiu, să înăbuşe tot ce-i ameninţă continuitatea. Nimeni nu are interesul, deoarece strategiile individuale se întemeiază pe permanenţă şi stabilitate. Cariera se face în funcţie de vechime şi de îndemînarea de a te descurca în sînul organizaţiei. Toate acestea cer timp.

În cele din urmă, "aptitudinea de a te conforma normelor poate deveni ritual, cînd individul pune un preţ atît de mare pe reguli, neglijînd valorile". Acestei concluzii formulate de Henri Mendras i se poate adăuga observaţia finală că riturile reprezintă o formă de sacralizare a stării de fapt, o manieră de a o accepta aşa cum este.

Circuitul s-a închis. Încurajat de regulile birocratice, individul se complace în situaţia de asistat. E o poziţie care îl reconfortează şi îi satisface cele mai intime dorinţe.

Christian LANGER
Pour en finir avec la bureaucratie
First - 1989

Pagină realizată de Magdalena BOIANGIU

Restriştea şi demnitatea Justiţiei

Un personaj al lui Molière exclama năucit: "dreptatea e de partea mea şi - poftim! - pierd procesul..." Replica insinua prostia, venalitatea, reaua credinţă a magistraţilor. Sarcasmele împotriva judecătorilor împînzesc beletristica. Exemplele ilustre abundă. I-a ridiculizat Aristofan în comedia "Norii", i-a ponegrit fără cruţare Rabelais, şi-a bătut joc de ei Racine în "Împricinaţii", i-a întinat Beaumarchais, i-a terfelit Kleist în "Ulciorul sfărîmat".

Ostilitatea se explică lesne. Orice acuzat îşi proclamă cu deplină convingere inocenţa; potrivit cu părerea sa - obiectivă! - condamnarea denotă o flagrantă strîmbătate. În litigiile civile, hotărîrea tribunalului, prin contrast cu împăcarea, dă cîştig de cauză unei singure părţi. Cealaltă suferă inevitabil o decepţie. Îşi va revărsa din belşug năduful. Înainte de toate va suspecta de părtinire instanţa care a drămuit pretenţiile vrăjmaşe, criticînd-o vehement. Nimeni nu se recunoaşte învins prin interferenţa, greu sesizabilă, dintre raţionamente juridice şi argumentele mai favorabile adversarului decît celui rămas mofluz.

Misiunea judecătorului de a curma procesele subînţelege însuşiri elementare, îndeosebi probitatea, imparţialitatea, cugetul echidistant, înţelepciunea, calificarea profesională, pasiunea de a intui realitatea, dincolo de zidul adesea impenetrabil al aparenţelor. Dar nu numai atît. Împărţirea dreptăţii nu poate fi concepută fără rezolvarea unor dileme cardinale. Judecătorul, dotat cu calităţile profesionale inerente meseriei sale, trebuie, mai presus de analiza speţei, să opteze între echitate şi fidelitatea faţă de lege, între comandamentele funcţionăreşti şi libertatea de conştiinţă. Sînt aspectele majore ale activităţii contencioase, singurele care merită să ne focalizeze atenţia.

La nivelul legii, textele în vigoare iscă adesea controverse aprige. Spiritul normei poate să dezmintă litera ei. Unele reguli sînt comparabile, prin ambiguitate, cu oracolele delfice. Între dispoziţiile aplicabile, citeodată edictate la răscruci de timp diferite, apar clivaje, se adîncesc discordanţe, se ajunge la contraziceri făţişe. Încă mai grav, împărţirea dreptăţii în numele legii se împotmoleşte în impas, dacă regula imperativă încalcă aspiraţii native ale fiinţei umane. Din păcate subzistă încă - nu numai la noi - prevederi locale cu miez discutabil, dacă nu condamnabil. Nu ne poate deci surprinde butada lui Courteline. Părintele lui Boubouroche spunea cu ironie amară că "Justiţia nu are nimic de-a face cu legea, care nu este decît deformarea, caricatura şi parodia dreptăţii".

În atare situaţii-limită, magistratul nu poate totuşi face abstracţie de text. Necum să înfrîngă legea. Strădania judecătorului va izbuti cel mult să îmblînzească rigoarea excesivă a normei, să-i minimalizeze cîmpul de aplicare, să descopere excepţii plauzibile. Facultatea de a-i tempera efectele nocive, în numele echităţii, se rezumă vădit la tentative minore.

Magistratul-funcţionar

Lucrurile se complică şi mai mult din cauza statutului funcţionăresc al magistratului. Distribuirea dreptăţii are loc sub egida statului, prin mijlocirea judecătorilor, angajaţi prin contract de muncă. În esenţă, această convenţie se defineşte prin subordonarea salariatului faţă de patron. Poziţia magistratului devine astfel ambiguă. Din punct de vedere profesional, Constituţia îi garantează independenţa; ca simbriaş este totuşi subordonat organelor de stat.

Antinomia semnalată se învecinează cu o adevărată aporie, îndeosebi din cauza contrastului dintre valorile morale şi sociale care orientează activitatea puterilor în statul modern. Guvernanţii urmăresc în mod necesar şi cu prioritate să menţină **ordinea** pe întreg teritoriul supus suveranităţii în cauză. Obiectivul îl constituie **pax et defensio communis**. Din perspectiva executivului, ordinea este înălţată la rangul de valoare primordială. Toate celelalte exigenţe îi sînt aservite. Această filosofie care inspiră conducerea de stat se întemeiază pe imperativul potrivit căruia viaţa în comun nu poate supravieţui în dezordine. Ideea de justiţie nu este desigur exclusă. Ea nu ocupă totuşi decît un loc secund.

Funcţia judiciară răstoarnă ierarhia arătată. Pentru magistratul chemat să rezolve un proces primează valoarea pe care o întruchipează **dreptatea**. Pentru a o defini, ne mulţumim să reproducem caracterizarea lapidară păstrată de la Ulpian, care spunea că **Justitia est constans et perpetua voluntas jus suum cuique tribuere**, cu alte cuvinte preocuparea de a atribui fiecăruia ceea ce i se cuvine. Astfel înţeleasă, Justiţia contribuie şi ea, în principiu, la întărirea ordinii statale. Uneori îi poate aduce corective. Aproape nici cînd nu o contrazice, din moment ce soluţiile magistratului se încadrează în contextul legii, impuse de guvernanţi. Desigur, în activitatea instanţelor criteriul de valoare al dreptăţii trece înaintea celui al ordinii statale.

Opoziţia semnalată constituie, credem, izvorul cel mai profund, deşi în genere neobservabil, al disensiunilor virtuale care pot să apară între puterile separate ale statului de drept, una promovînd ordinea, iar cealaltă dreptatea.

O putere fără forţă

O altă cauză cu efecte asemănătoare este de natură materială şi atestă încă un contrast izbitor între executiv şi magistratură. Puterea politică deţine **forţa publică**, pe care o exercită ca un titular exclusiv, gelos şi abuziv. Dimpotrivă, Justiţia, rudă săracă, nu dispune de forţă proprie. Aşa-numitul **imperium** al tribunalelor ar fi o vorbă goală, fără concursul autorităţii administrative, singura abilitată să recurgă la constrîngere şi să o exercite. Împărţeala evocată este de-a dreptul bizară: totul pentru unul, nimic pentru celălalt. Nu fără maliţie, Pascal observa că "justiţia fără forţă este neputincioasă; forţa fără justiţie este tiranică", aşa că, în bună logică, "nefiind posibil de întărit justiţia, s-a justificat forţa".

Ce consecinţe decurg din disparităţile menţionate? În primul rînd pot fi reţinute standardele foarte inegale atribuite de puterea politică noţiunii labile de **ordine**. Sub acest aspect ar fi utopic să pretindem o societate desăvîrşit organizată. Defecte şi insuccese se înregistrează peste tot. Din păcate însă istoria ne procură unele exemple negative cutremurătoare. Expresia "ordinea domneşte la Varşovia" a devenit proverbială. Un alt etalon, încă mai revoltător, l-a constituit "die neue Ordnung", pe care Hitler ţintea să o altoiască în întreaga lume. Comunismul a depăşit toate modelele anterioare prin genocidul intelectualilor şi ferocitatea luptei de clasă. Spre a caracteriza global ordinea denumită oficial "cea mai dreaptă orînduire din cîte au existat vreodată", să repetăm cuvintele memorabile ale lui Diderot: "A avea sclavi nu înseamnă nimic; este însă intolerabil să ai sclavi, denumindu-i cetăţeni". Parametrii atît de variabili ai noţiunii de **ordine** se repercutează nemijlocit asupra raporturilor dintre executiv şi magistratură. Cu cît ordinea se pulverizează în mit, cu atît vocaţia şi datoria judecătorilor de a înfăptui dreptatea suferă amputări mai drastice, mergînd pînă la anihilare.

O poveste tristă

Trecînd la dilema dublei calităţi a judecătorilor, subordonaţi statului din punct de vedere contractual, dar independenţi în exercitarea profesiei, putem observa din nou că există grade foarte diferite de la o epocă la alta şi de la o ţară la alta. În principiu, în raporturile instabile dintre puterea politică şi magistraţi tinde să prevaleze în statul de drept rolul profesional al judecătorului, întemeiat pe autonomie, pe cînd în regimurile tiranice accentul cade pe calitatea sa de simbriaş. Fără a mai răscoli trecutul îndepărtat, cernit cu procese de tristă celebritate, să ne oprim, din perspectiva reţinută, la împrejurările din România, petrecute în ultima jumătate de veac. Evoluţia regresivă care a avut loc aici prezintă poate interes spre a sugera direcţiile virtuale ale remedierii.

În 1944, după capitularea României, prima grijă a comuniştilor a fost de a pune stăpînire pe Ministerul Justiţiei. Au izbutit încă din timpul guvernului Sănătescu. Urmăreau un dublu scop, atît să iniţieze de îndată măsurile destinate exterminării claselor adverse, cît şi să-şi asigure dominaţia asupra judecătorilor, corpul cel mai select, mai ferm, mai apolitic din întreaga funcţionărime. Intransigenţa de care dădeau dovadă nu putea fi tolerată. Toate stratagemele imaginabile au intrat în acţiune pentru dislocarea şi destrămarea vechilor structuri ale magistraturii.

Într-o primă fază, prestigiul judecătorilor trebuia cu orice preţ compromis. O campanie dăşănţată de presă i-a defăimat sistematic, spre a-i face odioşi. Săvîrşiseră păcatul capital, descalificant, de a fi fost călăii clasei muncitoare, stipendiaţi de capitalişti. Discreditarea nu s-a mărginit la atît. Propaganda rămînînd fără ecouri perceptibile, s-a folosit şi o altă metodă, mult mai perfidă. Sub aparenţa nobilă a reparării unor abuzuri din perioada dictaturii militare, au fost reintegraţi în tribunale, deliberat, o serie de magistraţi care, suspectaţi în trecut de improbitate, trebuiseră să demisioneze pe loc. Aceşti "mari persecutaţi", care numărau în Bucureşti 3 sau 4 persoane, au fost lăsaţi cu bună ştiinţă să practice pe faţă traficarea proceselor. Situaţia devenise atît de penibilă, încît uneori la tribunale nu se mai puteau forma completele de doi judecători, din cauza refuzului unora dintre ei de a prezida sau de a seconda colegi notorii venali."Victimele" s-au îmbogăţit peste noapte; instanţele s-au acoperit de infamie.

Un alt obiectiv major l-a constituit suprimarea inamovibilităţii. Era explicit garantată de Constituţia repusă în vigoare la 23 august 1944. Nici o lege organică nu putea schimba acest statut. Şi totuşi... Măsurile excepţionale, menite să purifice aparatul de stat, prin excluderea din funcţii a elementelor afiliate dictaturii de dreapta, includeau şi suspendarea inamovibilităţii. Dar numai cu caracter temporar. Nu era de ajuns. Trebuia radical abolită, chiar fără text de lege. Cum? Nimic mai simplu. Sindicatul din tribunalul Capitalei a primit dispoziţia discretă, pe linie de partid, să renunţe "voluntar" la privilegiul tipic burghez al inamovibilităţii. În adunarea generală judecătorii au protestat cu energia disperării, prin vocea unor temerari, destituiţi deîndată şi deveniţi, spre sfîrşitul vieţii, cerşetori în cimitire. În pofida rezistenţei, sindicatul a adus la cunoştinţa executivului că adoptase, cu vot unanim, hotărîrea progresistă aşteptată. Ministerul Justiţiei a luat act cu deplină satisfacţie de rezultat.

Următorul pas l-a constituit înlocuirea inspectorilor judecătoreşti. Pînă atunci supravegherea o exercitau magistraţi din Curţile de apel asupra instanţelor din circumscripţia lor teritorială şi consilieri ai Înaltei Curţi de Casaţie asupra Curţilor de apel. De acum înainte calitatea de inspectori judecătoreşti a revenit unor salariaţi din Ministerul Justiţiei. Îndrumarea şi notele calificative ale judecătorilor au intrat astfel în competenţa administraţiei de stat. Funcţia judiciară a fost infeudată puterii executive. Totodată, pe lîngă fiecare tribunal judeţean au apărut politrucii, însărcinaţi să întocmească dosarele magistraţilor şi să le menţină la zi.

Concomitent s-a înfăptuit "purificarea" Justiţiei, prin înlăturarea unui important lot de magistraţi. Cei mai mulţi făceau parte din generaţia ajunsă la maturitate.Regimul mai spera că tineretul va putea fi convertit.

Războiul împotriva magistraţilor nu se isprăvise încă. După patru ani de guvernare, comuniştii au adoptat în 1948 măsuri "revoluţionare". Justiţia a încăput pe mîna asesorilor populari - majoritatea analfabeţi. De ei depindea de-acum înainte soarta proceselor. Îi asistau, cîte doi, pe judecătorul "de carieră". Formînd majoritatea, impuneau soluţia. Mai corect, o aduceau de-a gata de la organizaţia locală de partid, de unde primiseră porunca necesară. Judecătorii nu mai dispuneau decît de o modalitate simbolică, fără impact real, de a salva ideea de Justiţie. Îşi concretizau propriul punct de vedere într-o opinie separată. Foarte curînd şi acest procedeu fu interzis de Ministerul Justiţiei.

Ce am moştenit

Începînd din 1950, o serie de asesori populari au devenit, la propunerea noilor inspectori judecătoreşti, studenţi în Drept. Faptul că nu absolviseră şcoala elementară era complet irelevant. Diploma de licenţă le-a deschis accesul spre magistratură. Au înlocuit treptat multe zeci de judecători din vechea gardă.

În faza următoare s-a afirmat în viaţa socială şi în instanţe tînăra generaţie, educată cu grijă de către regimul comunist. Înzestraţi cu o infailibilă "conştiinţă socialistă", proaspeţii judecători au excelat în a face să triumfe în orice pricină interesele zise "obşteşti". I-a ajutat substanţial calitatea de membru al P.C.R., pe care mulţi dintre ei o dobîndeau încă din Facultate. Incompatibilitate? Ce prejudecată retrogradă! I-a incitat încă mai abitir să fie docili sistemul eligibilităţii periodice a magistraţilor. La fiecare interval de 5 ani, această sabie a lui Damocles sacrifica independenţii.

Tabloul istoric ar putea fi întregit. Ni se pare însă preferabil să revenim la prezent. Care e situaţia actuală? Din păcate sechelele tiraniei subzistă parţial şi astăzi. Inamovibilitatea n-a fost deocamdată restaurată. Inspectorii fac parte în continuare din aparatul Ministerului Justiţiei. Eligibilitatea supravieţuieşte pentru cei mai înalţi magistraţi, de care depinde soluţia finală. Statutul funcţionăresc persistă. Consecinţele se cunosc prea bine.

Slujirea Justiţiei, oriunde în lume, constituie un apostolat superb şi ingrat. Fiindcă executivul tinde, pe toate meridianele, să-i încalce prerogativele. Totuşi, în mod paradoxal, cu cît guvernanţii abuzează mai mult, cu atît rîvnesc mai zgomotos la epitetul de stat de drept. Nu a existat, de 2000 de ani încoace, regim care să nu-şi aroge deviza **Justitia fundamentum regnorum est**. Atributele ei indelebile - demnitate, noblеţe, prestigiu - pot să contrabalanseze dispreţul, mefienţa, ostilitatea pe care exerciţiul autorităţii publice le stîrneşte frecvent. Puterea afirmă permanent că acţionează ca exponent al Justiţiei, invocînd cu satisfacţie în favoarea ei girul impecabil al magistraţilor. Nimic mai salutar pentru faima morală a executivului decît faţada decorată cu nimbul Justiţiei. A vorbi în numele ei de la tribuna politică a devenit, în limbajul oficial, o figură de stil obligatorie. În definitiv cam la fel, deşi într-un cu totul alt domeniu, procedase Platon. Dialogurile enunţau ideile autorului, nu la persoana întîi, ci atribuindu-le constant minţii iscoditoare a lui Socrate, spre a cîştiga, din start pînă în veşnicie, aureola prestigiului imens al gînditorului martir. Mai poate însă artificiul induce în eroare şi astăzi?

Octavian CĂPĂŢÎNĂ

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Magdalena BOIANGIU
CORECTURĂ: Lidia LUPESCU, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

Anul II
nr. 84
19-25 august 1994
16 pagini 150 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

CAZUL GH. TĂTĂRESCU- istorie și politică

Se pronunță:

Alexandru GEORGE (pag. 2)
Nicolae-Șerban TANAȘOCA (pag. 6),
Andrei PIPPIDI, Dan BERINDEI (pag. 7),
Gabriel ȚEPELEA, Eduard MEZINCESCU, Șerban N. GHICA (pag. 8),
Radu CÂMPEANU, Alexandru PALEOLOGU (pag. 9),
Florin CONSTANTINIU, Sorin Mihai RĂDULESCU (pag. 10),
Peter SIANI-DAVIES (pag. 14),
Constantin BĂLĂCEANU-STOLNICI (pag. 16)

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Acuze, scuze şi recuzări

Gheorghe Tătărescu a fost şi continuă să fie un "caz". Cei care l-au cunoscut în epocă şi cei care doar au auzit de el, pasionaţii de "mitologii" şi pasionaţii de psihologie, intransigenţii şi profitorii, opozanţii şi colaboraţioniştii găsesc cu toţii şi întotdeauna în existenţa lui Tătărescu ceva care să le dea dreptate unora împotriva altora, să le sporească meritele personale şi să le micşoreze pe cele ale taberei adverse. Bineînţeles, dorinţa de a-i provoca pe istorici, politicieni şi gazetari să spună adevărul despre un astfel de personaj pare şi acum - ca şi în 1958 - cel puţin subversivă: adepţii şi urmaşii lui Iuliu Maniu sînt la fel de convinşi ca şi adepţii şi urmaşii lui Brătianu că o revistă nu se decide tam-nesam să dezbată cazul Tătărescu şi că precis ea urmăreşte vreun scop ascuns, vreo "bucurie" coaptă la Cotroceni, vreo diversiune de zile mari.

Culmea e că pînă şi în jubilaţia celor care-l admiră azi pe Tătărescu, deşi nu l-au admirat timp de 45 de ani, se simte convingerea că o astfel de dezbatere ar putea fi "folositoare" aripii liberale rămase în afara Parlamentului şi "jignitoare" pentru consecvenţi lideri ţărănişti. Tuturor celor care cunosc bine subiectul le e greu să vorbească despre el: mulţi au, în acelaşi timp, datorii publice (faţă de "linia opoziţiei", faţă de propria lor imagine) şi datorii private (faţă de propriul lor trecut, de prietenia cu familia "împricinatului", de convingerile propriilor strămoşi); mulţi transferă "judecăţile" despre Tătărescu în planul opţiunilor politice ale momentului. Un monarhist crede că e de-ajuns că fostul ministru a apărat coroana, un liberal se consideră el însuşi nedreptăţit şi prin urmare îi taxează de "ridicoli" pe adversarii lui Tătărescu, un istoric refuză să colaboreze la descifrarea "cazului" pentru că " în acest moment sînt lucruri mult mai importante de pus în discuţie".

Să stai în preajma lui Tătărescu şi să-l priveşti cu ochii şi cu criteriile celui mai important duşman politic pe care l-a avut nu e puţin lucru, mai ales cînd te poţi întoarce spre această perioadă din perspectiva anului 1994. Numai că - azi, ca şi ieri - autointerdicţiile funcţionează mai serios decît cenzura oficială. "Nu pot vorbi despre Tătărescu", spune, de exemplu, un distins colaborator al "sfinxului de la Bădăcin". "S-ar răsuci Maniu în groapă dacă aş face-o. Nu pot nici să tac, pentru că sînt prieten cu Sanda".

Aşadar, binele nu poate fi mărturisit din cauza legăturii cu cei morţi... iar răul nu poate fi analizat din pricina consideraţiei pentru cei vii.

Cu decenii în urmă, Tătărescu n-a mai avut libertatea de a face politică. I-a interzis-o - brutal şi cu "toată îndreptăţirea" - istoria însăşi. Astăzi, el nu are dreptul să fie doar un capitol de istorie. I-o interzice - cu delicateţuri şi precauţii sau pur şi simplu cu agresivitate - tocmai politica.

Elena ŞTEFOI

O mare personalitate politică

Gheorghe Tătărescu a fost una dintre cele mai importante şi mai caracteristice personalităţi ale vieţii politice româneşti în sfertul de veac dinaintea instaurării comunismului la noi în ţară (1947), o personalitate care a jucat un rol excepţional, ceea ce e departe de a fi înţeles în clipa de faţă şi cu atît mai puţin recunoscut. Ca în toate cazurile de oameni politici existenţi într-un regim cît de cît democratic, se pune şi în legătură cu el întrebarea: care-i sînt exact meritele şi cît reprezintă el ceva prin calitatea sa pur şi simplu de exponent, de produs al unei anume societăţi politice? El a reprezentat desigur o culminaţie a 100 de ani de liberalism în ţara noastră şi a dat expresie tipului de om politic liberal în condiţiile specifice unei lumi în care democraţia trebuia să se îmbine cu naţionalismul, conducerea energică cu demagogia, acţiunea de forţă cu menajarea dacă nu cu integrala respectare a legilor, libertatea cu dirijismul.

Nu e locul să rezum această activitate sau măcar să-i punctez momentele importante, de la reprimarea agitaţiei comuniste de la Tatar-Bunar la trimful său în calitate de şef al delegaţiei române la Conferinţa de pace (1946) care ne-a recunoscut a doua oară dreptul asupra Ardealului; nici măcar marele său efort de a mai salva ce se putea, în faza finală a independenţei româneşti (1945-1947) în calitate de vice-preşedinte al Consiliului de miniştri în guvernul Petru Groza. Omul era eminent caracterizat prin calităţile specifice tipului pe care-l reprezenta, adică al liberalului: inteligenţă şi spirit pragmatic, supleţe, posibilitate de acomodare în faţa neprevăzutului; era, ca orice liberal, un guvernamental, un om care nu putea sta în opoziţie. Ca toţi liberalii, considera că ţara e a lor şi că deci ei, în modul cel mai firesc, trebuie să o şi conducă, în orice împrejurare, acceptînd orice compromis, pentru opoziţie existînd atîţia alţii şi în primul rînd cei prin vocaţie: ţărăniştii.

Gh. Tătărescu a intrat pe prima scenă politică a ţării după dispariţia lui I.Gh.Duca (1934), cînd a devenit prim-ministru şi principalul colaborator al dinamicului Carol al II-lea, pe care l-a secondat efectiv în politica acestuia de modernizare, îndeosebi de dezvoltare a industriei grele, a celei de armament, o problemă devenită din ce în ce mai stringentă în faţa ameninţării ruse şi germane. A fost cea mai bună guvernare pe care a avut-o ţara sub aspectul dezvoltării şi administrării lăuntrice, dar în 1937 ea a luat sfîrşit prn înfrîngerea guvernului în alegeri şi a agresiunii extremiste de dreapta. În ciuda faptului că Gh. Tătărescu a fost un mijlocitor al împăcării legionarilor cu regele (primăvara lui 1940) şi a cooptării acestora în guvern (procedau tipic liberalilor) la venirea lui Horia Sima la putere a fost pus pe lista neagră şi a scăpat de a fi asasinat în nov. 1940 printr-o şansă unică împreună cu alţi foşti demnitari ai regimului carlist, alături de prietenul său Aurelian Bentoiu. Amîndoi iniţiaseră **Legea apărării siguranţei publice** citită de ultimul în Cameră, prin care se punea în afara legii mişcarea legionară şi se întărea încă o dată excluderea Partidului Comunist, pe deplin asimilat cu prima. (E o întrebare dacă e un procedeu democratic desfiinţarea unor partide de către un alt partid, dar menţionez ca o curiozitate că şi dl Radu Câmpeanu proaspăt senator s-a grăbit să propună scoaterea în afara legii a P.C.R.).

Cei doi corifei **liberali** au plătit cu viaţa această atitudine, Bentoiu sfîrşind în închisorile comuniste, Tărtărescu murind la scurtă vreme după ieşirea din detenţie.

... Sînt aproape şaizeci de ani de cînd tatăl meu m-a dus, copil fiind, în locuinţa foarte modestă din spatele Bisericii Silvestru pe care o ocupa primul ministru de atunci şi unde m-a impresionat, mai mult decît figura lui impozantă şi gravitatea lui baritonală, vardistul de la poartă. Tata nu făcea politică militantă, dar era un liberal ca orice om care lucra în constelaţia Banca Naţională - Banca Românească; a ţinut să ne înfăţişeze, pe mine şi pe fratele meu, nu ca pe nişte speranţe în partid ci pentru că Guţă ne devenise vecin: stătea la vreo 200 m de noi. Marele om nu a bănuit că după mai bine de zece ani, eu, elev de liceu, mă voi prezenta la **Liberalul** d-lui D.A.Lăzărescu cu trei articolaşe dintre care cel puţin unul era un pamflet împotriva sa. Nu ştiu să fi apărut; în 1990 la Paris dl Paul Dimitriu, care iscălea şi el pamflete împotriva lui Tătărescu (uneori sub pseudonimul Polybe), m-a asigurat că da. Eu le regret, cum face şi d-sa în cartea sa **Exerciţii de memorie**, 1990, unde pune şi grava problemă a "colaboraţionismului" (cuvînt fără sens pentru un om cu mentalitate liberală) lui Tătărescu în timpul instaurării comunismului, e clar pentru cine cunoaşte împrejurările istorice că vicepremierul a preferat să se sacrifice eroic pentru a salva ce se mai putea salva; omul a fost perfect conştient de ce se va întîmpla în ţara noastră şi nu s-a iluzionat asupra atitudinii aliaţilor (?!?) noştri din Vest. (Voi adăuga din partea mea, că existenţa unor partide-fantomă dublîndu-l servil pe cel comunist, s-a dovedit peste tot, Ungaria, Polonia, chiar R.D.G., nu lipsită de importanţă în pregătirea "tranzaţiei" din anii de după 1989).

Un moment hotărîtor în istoria politică a României, şi carè ar fi dat alt sens carierei lui Gh. Tătărescu, a fost Conferinţa de la Geneva 1955, cînd, dacă occidentalii ar fi pus piciorul în prag, s-ar fi produs o "perestroikă" fără distrugerea U. Sovietice, dar sigur mult reformată, şi poate ducînd la retragerea trupelor de ocupaţie ruseşti şi finlandizarea întregii Europe de Est aflate doar în faza de "democraţii populare". Apucat de spaimă, Gheorghiu-Dej s-a gîndit şi la vechiul său colaborator aflat în puşcărie şi l-a scos din regimul de exterminare pe Gh. Tătărescu păstrîndu-l în "rezervă", scrie dl Paul Dimitriu, în caz că "Einsenhower şi ceilalţi şefi ai puterilor occidentale ar fi cerut o modificare a statutului ţărilor de răsărit /.../ Cum nimic nu a fost schiţat de occidentali în acest sens, T. a reintrat în conul de umbră" (p. 26).

A murit la scurt timp după aceea, ca o consecinţă şi a anilor de detenţie; un grup liberal în frunte cu A. Bentoiu a încercat refacerea partidului, dar va fi numaidecît reprimat drastic, membrii săi (H. Aznavorian, G. Gheorghiu, G. Strat) vor fi asasinaţi în închisoare, din care n-au ieşit decît puţini, printre care G. Fotino, D.A. Lăzărescu şi memorialistul însuşi.

Personalitatea lui Gh. Tătărescu urmează a fi judecată după meritele şi erorile sale, dar în spiritul epocii asupra căreia a acţionat. Deocamdată sîntem abia în faţa identificării datelor şi a enumerării.

Alexandru GEORGE

P.S. Printre multele sale acţiuni ar trebui clarificată de urgenţă "Afacerea Creditul minier" de la care eu cel puţin nu am izbutit să-i scot vreo vorbă lui Anton Dumitriu, eroul ei. Acesta, ca orice liberal, nu avea vocaţia abisalului şi a trăiriştilor de a face din perioada de detenţie o experienţă sublimă şi revelatoare. În bună măsură afacerea constituie pretextul înlăturării lui Tătărescu din guvern în 1947.

Aduse cu poşta

Un oportunist

Gheorghe Tătărescu este socotit în istoria noastră drept o personalitate controversată, deoarece a făcut parte din guvernul comunist condus de Petru Groza - guvern impus de Uniunea Sovietică. Această participare i-a adus învinuirea din partea multora că a trădat Partidul Naţional Liberal, ideile liberale, că a fost omul ruşilor. Nu pot să-mi explic de ce a acceptat să facă parte din acest guvern cu care ne-au "fericit" Andrei Ianuarevici Vîşinski şi tancurile ruseşti. De ce n-a refuzat şi el, aşa cum a făcut-o mareşalul Ion Antonescu, cînd sovieticii i-au cerut să fie în fruntea unui guvern comunist. Poate a considerat că aşa va servi mai bine interesele ţării. Oricum, cineva trebuia să fie viceprim-ministru şi ministru de Externe în noul guvern.

O altă nedumerire o am în legătură cu faptul că el nu a fost arestat în anii comunismului, nu a fost judecat, a avut doar domiciliu forţat. (**deci şi profesorii de istorie se pot înşela**, n.red.) Să nu vă imaginaţi că-mi pare rău că n-a sfîrşit în închisorile comuniste, oricum ele ne-au înghiţit toată "crema" intelectualităţii româneşti, toţi oamenii politici, toţi generalii şi tot ce a avut mai bun armata noastră. Tătărescu a avut norocul, cum spune românul, să moară în patul lui, pe perna lui. Se ştie că a fost adus ca martor al acuzării în procesul intentat lui Lucreţiu Pătrăşcanu în anul 1954. La vederea lui Tătărescu, Pătrăşcanu s-a ridicat în picioare şi a strigat: "Asemenea lepădături ale istoriei sînt aduse ca martori la acest proces împotriva mea, împotriva mea care sînt un comunist?!" Ambasadorul Marii Britanii la Moscova, Sir Archibald Kerr, îl caracteriza astfel pe Gheorghe Tătărescu (citez din memorie): "Un mincinos şi un escroc din cap pînă în picioare".

Consider totuşi că a fost un patriot, în primul Consiliu de coroană din 27 iunie 1940, cînd s-a discutat ultimatumul dat de Uniunea Sovietică, el şi-a manifestat rezerva în privinţa acceptării lui. Cu luciditate, dar şi cu durere, constata că "drama României din 1940 a fost nu consecinţa politicii noastre, ci rezulatul inevitabil al războiului european provocat de Germania hitleristă" şi, de ce să nu adăugăm noi, şi de Uniunea Sovietică.

În mult încercatul an 1940, cînd România a fost nevoită să cedeze Uniunii Sovietice Basarabia, nordul Bucovinei şi Ţinutul Herţei, Ungariei - nord-vestul Transilvaniei, iar Bulgariei - Cadrilaterul, Gheorghe Tătărescu era prim-ministru şi şi-a dat demisia. El a fost cel care, într-un interviu acordat ziarului "New York Times", a anunţat dispariţia liderilor Partidului Naţional Liberal - Constantin Brătianu, şi Partidului Naţional Ţărănesc - Iuliu Maniu.

Dincolo de micile greşeli şi ezitări, ar trebui privit într-o lumină predominant pozitivă - şi asta nu pentru că a fost doctor în drept al Universităţii din Paris, ministru de mai multe ori, în două rînduri prim-ministru, consilier al Casei Regale, ambasador al României la Paris, ministru de Externe şi şef al delegaţiei române la Conferinţa de Pace de la Paris din 1947. Marele său merit a fost păstrarea măsurii. El a rămas la "errare humanum est", n-a trecut în faza de "perseverare diabolicum".

Zamfira BASARAB
profesor de Istorie

Iluzia lui Gheorghe Tătărescu

Dacă în perioada interbelică, Gheorghe Tătărescu s-a remarcat ca un desăvîrşit om politic, caracterizat prin realism şi abilitate (deşi între anii 1934-1937, cît a fost prim-ministru, a pregătit premisele instaurării dictaturii lui Carol al II-lea), nu acelaşi lucru se poate afirma după sfîrşitul celui de-al doilea război mondial.

În această perioadă, realismul lui Gheorghe Tătărescu a fost devorat cu sălbăticie de o puternică iluzie. Aceea că va domoli stîngismul comuniştilor în favoarea impunerii a o parte (**sic.** n.red.) din programul liberal. Curată miopie politică! Chiar dacă Tătărescu a acceptat cu osîrdie să intre în guvernul Groza, ocupînd diverse funcţii, forţa malefică a comunismului a măturat totul în cale. Practic, desprinderea lui Gheorghe Tătărescu de vechiul partid liberal n-a făcut nimic altceva decît să contribuie la slăbirea şi fărîmiţarea opoziţiei. Şi nu numai atît. După cum bine se ştie, la 6 noiembrie 1947, neoliberalii au fost înlăturaţi din guvern, iar opoziţia decimată.

Astfel, iluzia lui Gheorghe Tătărescu s-a sfîrşit tragic. Peste România s-a aşternut negura!...

Ion CEACÎRU
Craiova, 8.VIII. 1994

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:
- **Punctualitatea**
- **Faptul divers**

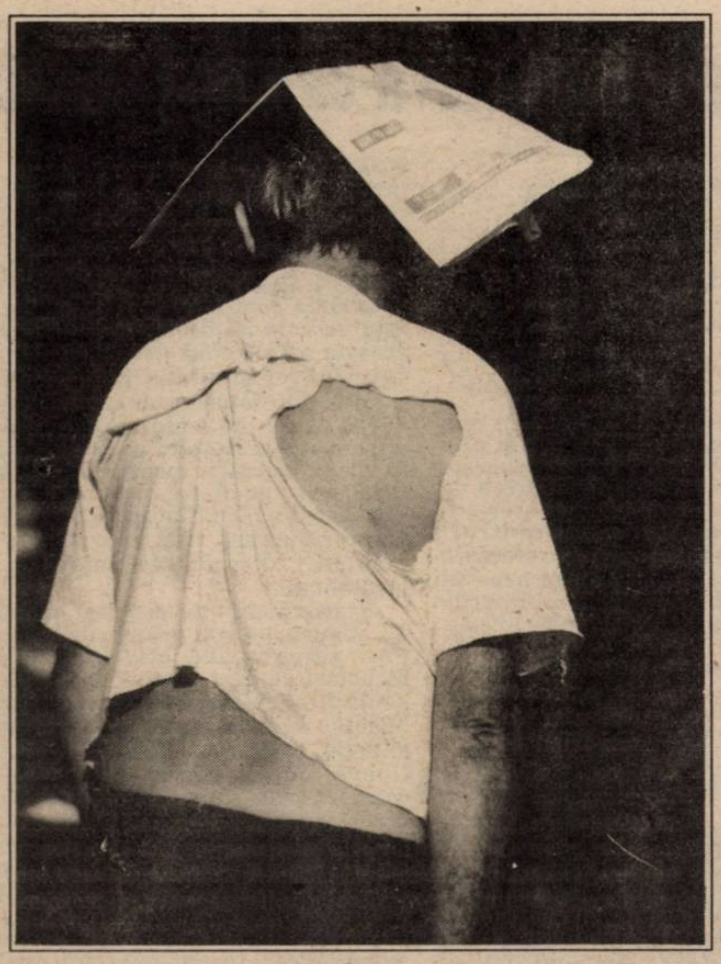

© C. Bumbuț

Citind o cronică din „anii satanici” (III)

Uneori însă chiar şi consemnarea evenimentelor la care Mircea Zaciu a fost de faţă rămîne în JURNAL incompletă faptic.

Este cazul întîlnirii de la 13 martie 1981 cu N. Ceauşescu: ultima întîlnire a acestuia cu un grup de scriitori. De atunci şi pînă cînd a fost răsturnat de la putere, în decembrie 1989, N. Ceauşescu nu s-a mai întîlnit niciodată cu vreun grup de scriitori. Explicaţia acestui comportament neobişnuit este conţinută în chiar modul de desfăşurare a întîlnirii de la 13 martie 1981; N. Ceauşescu a avut de înfruntat atunci, poate pentru prima dată de cînd se afla la putere, ostilitatea neascunsă a unui grup compact. Ostilitatea faţă de el şi faţă de politica lui.

Mircea Zaciu descrie această întîlnire, o descrie pe larg (pag. 231-240), mai mult, descrierea este ulterioară (după trei zile); e, aşadar, o reconstituire, nu consemnarea imediată, grăbită, a unor “impresii reţinute pe viu”. Din relatarea lui nu se înţelege însă că N. Ceauşescu s-a despărţit, atunci, de lumea scriitorilor - şi nici de ce.

Cum eu însumi am fost nu numai de faţă, dar şi printre cei oarecum de la început implicaţi în obţinerea acestei întîlniri, constat acum, la lectura jurnalului său, că Mircea Zaciu nu pare să fi ştiut cum s-a ajuns ca N. Ceauşescu să ne convoace. Atunci, în primăvara anului 1981, cu vreo cîteva luni înainte de termenul la care urma să se ţină Conferinţa Naţională a Uniunii Scriitorilor, zvonurile despre suspendarea acesteia şi posibila transformare a Uniunii într-un fel de secţie a Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste erau mai insistente decît oricînd. Se intensificaseră ameninţările, influenţa şi presiunile grupării de la “Săptămîna” şi “Luceafărul”. Această grupare era sprijinită logistic de “Flacăra” lui Adrian Păunescu şi, în acel moment, şi de “Suplimentul literar-artistic al «Scînteii Tineretului»”, fiindcă Ion Cristoiu se reorientase brusc şi total, îndată după moartea lui Marin Preda, către tabăra lui Eugen Barbu, al cărei aliat avea să rămînă vreme de cîţiva ani. La “Flacăra”, sub protecţia ca de obicei duplicitară a lui Adrian Păunescu, acţiona ca “vîrf de lance” Ilie Purcaru. În fiecare săptămînă el lua interviuri agresive şi provocatoare corifeilor naţional-comunişti (I. Lăncrănjan, M. Ungheanu, Ion Gheorghe, Paul Anghel, Dan Zamfirescu, Mihai Bandac, Doru Popovici, Pompiliu Marcea, Ion Coja, Al. Oprea, Eugen Barbu etc.). La SLAST, Ion Cristoiu inventase un fel de dublură feminină a lui Ilie Purcaru, o oarecare Mariana Brăescu; o săptămînă sau două după ce fuseseră intervievaţi în “Flacăra”, interlocutorii lui Purcaru erau preluaţi de aceasta în SLAST, unde îşi repetau discursul patriotard, resentimentar, obtuz şi violent la adresa “moderniştilor”, “occidentalizanţilor”, “nepatrioţilor” etc., denunţaţi că au acaparat Uniunea Scriitorilor şi revista “România literară”. Protectorul lor (sau instrumentul celor care îi protejau) era un anume Eugen Florescu, şef peste presa românească la Comitetul Central, ins despre care circula zvonul că s-ar fi aflat în graţiile Elenei Ceauşescu.

Trebuia ajuns la N. Ceauşescu. Dar cum?

Era ştiută frica lui N. Ceaşescu de memoriile de protest semnate de intelectuali. Reperul lui mitic era, se pare, memoriul adresat lui Antonescu de un mare grup de intelectuali în primăvara anului 1944. Reper sau superstiţie? Fapt este că N. Ceauşescu avea o spaimă iraţională de memoriile de protest; se temea, poate, că îi vor umbri posteritatea. Ştiindu-i această slăbiciune, ne-am strîns într-o seară de început de martie în biroul de la Uniune al lui Laurenţiu Fulga. Alesesem cu grijă locul de întrunire: presupuneam că este o încăpere bine microfonizată, în aşa fel încît să se înregistreze foarte bine ce discutăm. Cu voce tare, rostind fiecare cuvînt cît mai clar, am hotărît să întocmim un memoriu de protest - şi am pronunţat numele viitorilor autori-semnatari: cei care eram acolo, plus Augustin Buzura şi Mircea Zaciu, de la care aveam un fel de “carte blanche” pentru a-i semna fără a-i mai consulta şi a le mai cere acordul ori de cîte ori socoteam necesar. Acestui grup de iniţiativă ar fi urmat să i se alăture apoi numeroşi alţi scriitori.

A doua zi, către prînz, toţi cei care fuseserăm la discuţia din biroul lui Laurenţiu Fulga, plus Buzura şi Zaciu din Cluj, am fost căutaţi - şi găsiţi - pentru a ni se transmite că sîntem convocaţi la o “întîlnire cu tovarăşul Secretar General”. Sensul acestei convocări în regim de urgenţă era limpede: se comunicase intenţia noastră de a redacta un memoriu de protest şi se hotărîse prevenirea nedoritului eveniment. Primirea în “audienţă” la N. Ceauşescu - o audienţă necerută - dezamorsa proiectul nostru de memoriu. Acţiunea era stopată.

Numai că, de fapt, noi nu voiam să redactăm nici un memoriu. Scopul nostru chiar acesta fusese: să ajungem la Ceauşescu. Jucasem o partidă de biliard şi cîştigasem. Frica lui de memoriile de protest, cunoscută desigur de “organe”, funcţionase perfect; momeala prinsese.

(va urma)

Mircea IORGULESCU

Sofismele conştiinţei vinovate (II)

Încă din titlul ei, cartea lui Emmanuel Terray aduce în discuţie o analogie pe cît de precară pe atît de frecvent invocată în comentariile politice contemporane: analogia **comunism-creştinism.** “A treia zi a comunismului” e, evident, ziua învierii sale, anticipată după modelul învierii christice (vezi pasajul - ales drept **motto** - din **Evanghelia după Matei**: “Ei Îl vor omorî, dar a treia zi va învia”).

Amprenta creştină e responsabilă - în concepţia dlui Terray - şi de ce e bun şi de ce e rău în comunism. Cu alte cuvinte, avem de a face cu o dublă strategie justificativă: pe de o parte ni se atrage atenţia că noblețea comunismului e inatacabilă de vreme ce rezultă din valorificarea unor virtuţi creştineşti (refuzul nedreptăţii şi al ipocriziei), pe de altă parte ni se explică eşecul comunismului prin clericalizarea doctrinei sale: ideologia marxistă s-a lăsat invadată - şi erodată - de un spirit religios - dogmatic şi intolerant - pe care, la început, ştiuse să-l evite şi chiar să-l condamne. Partidul devine o Biserică, aderenţii săi devin “credincioşi” cu periculoase înclinaţii sectante. Dl Terray nu se sfieşte să facă, în această privinţă, declaraţii aiuritoare: comunismul nu e, pînă la urmă, decît o “reîncarnare” atee (!) a religiei, o manevră şmecheră, de proporţii enorme, prin care spiritul religios reuşeşte să revină în avanscenă în plină epocă modernă. Într-o asemenea viziune, Marx şi Lenin sînt un fel de agenţi secreţi ai papalităţii, trimişi în misiune în tabăra duşmană. Creştinismul şi comunismul sînt legate prin fire numeroase şi trainice: unul e imaginea în oglindă a celuilalt. Cultul sfinţilor e totuna cu ritualurile festive închinate eroilor revoluţionari, procesiunile sînt totuna cu defilările de 1 Mai; spovedania - totuna cu autocritica, vînătoarea de vrăjitoare practicată de Inchiziţie - totuna cu procesele montate de NKVD. Un asemenea mod de gîndire sfîrşeşte prin a nu mai face nici o deosebire între cura de slăbire şi post, între mîncare şi împărtăşanie, între icoană şi afişul electoral. A pune pe două coloane fenomene atît de diferite prin firea şi prin anvengura lor e fie o probă de reacredinţă, fie efectul mai curînd ridicol al unei inteligenţe de buldozer, care nu poate comenta decît ştergînd orice relief şi orice nuanţă. Dl Terray simte, de altfel, că o ideologie care a mutilat cîteva decenii de istorie contemporană nu poate fi comparată cu o instituţie care a modelat întreaga planetă vreme de aproape două milenii. În consecinţă, se grăbeşte să fabrice comunismului un trecut şi proclamă, cu emfază şcolară, că el vine “din noaptea vremurilor”, de undeva de la Spartacus şi de la profeţii veterotestamentari. Comunismul e o “aspiraţie milenară după dreptate care îi împinge dintotdeauna pe cei oprimaţi să ia cu asalt ordinea stabilită de exploatatori”. E o definiţie foarte rudimentară în lăcomia ei de a-şi adjudeca totul. S-ar zice că sudălmile oricărei bucătărese nevricoase, toate răzmeriţele lumii şi resentimentele oricărui “clochard” sînt preliminarii ale Manifestului Partidului Comunist. În orice caz, ele sînt - pentru dl Terray - mult mai aproape de spiritul comunismului decît stalinismul şi tribulaţiunile cominterniste. Acestea nu sînt decît “încarnări temporare”, “dezastruoase, e drept, dar efemere” ale adevăratului comunism, cel ale cărui obîrşii se pierd în noaptea timpului...

Dar dl Terray are o imagine rudimentară şi despre creştinism. D-sa confundă, candid, esenţa cu accesoriile. D-sa crede că doctrina creştină e mai cu seamă o etică şi o sociologie şi că “refuzul injustiţiei şi al ipocriziei” constituie gloria definitorie a creştinismului. Dl Terray se înşală: comunismul putea prelua asemenea exigenţe din multe alte locuri. Ele nu sînt lotul privilegiat al mentalităţii creştine şi,. nici măcar, al filosofiei comuniste. Creştinismul este, esenţialmenţe, o teorie (asumată existenţial) a Întrupării lui Dumnezeu şi a Învierii din morţi. Ce are în comun o asemenea teorie cu teoria plusvalorii şi cu mecanica relaţiilor de producţie? Ce poate avea în comun o doctrină a cărei axă este lupta de clasă cu o teorie a cărei axă este iubirea vrăjmaşului? Şi cum să sugerezi - altfel decît sub impactul unui infarct mental şi sufletesc - echivalenţa dintre prăbuşirea comunismului şi răstignirea lui Iisus, ambele urmate, în mod necesar, de o reînviere?

Să venim şi la chestiunea Inchiziţiei, prilej de poticneală pentru multe spirite luminate, atunci cînd se vorbeşte despre destinul **lumesc** al creştinismului. André Malraux însuşi s-a trezit spunînd, la un moment dat, că lagărele de muncă ale lui Stalin alterează demnitatea comunismului la fel de puţin cît alterează Inchiziţia demnitatea creştinismului. Nu putem intra, acum, în detaliul acestui fals paralelism. Ne vom mulţumi să spunem ceea ce ne apare drept esenţial. Inchiziţia a fost, indiscutabil, un derapaj nebunesc al istoriei bisericii. Corect e să adăugăm: al istoriei bisericii catolice. El dovedeşte în ce măsură nevolnicia fiinţei create poate batjocori mesajul cel mai curat al Creatorului ei. E vorba însă de un derapaj, de o nevolnicie, de o aberaţie fără nici o acoperire în ţesătura doctrinară a Bisericii. E un eşec omenesc născut din **nesocotirea** dogmei, nu din **aplicarea** ei. Nu există nici un pasaj în textele sacre ale creştinismului care să îndemne la crimă, sau măcar să tolereze, prin formulări echivoce, crime în numele lui Christos. Dimpotrivă, crimele comuniste nu sînt decît concluziile pragmatice ale unei dogme fără echivoc: dogma violenţei, a suprimării brutale a adversarului, a revendicării sîngeroase. Cînd fondatorii marxist-leninismului afirmă, în încheierea Manifestului Partidului Comunist: “Comuniştii (...) declară deschis că nu-şi pot atinge obiectivele decît distrugînd prin violenţă vechea ordine socială. Clasele diriguitoare trebuie să tremure la ideea unei revoluţii comuniste!”, cînd se afirmă, deci, aşa ceva, anchetele politice nemiloase, asasinatul, Gulag-ul - sînt consecinţe fireşti, justificate politic şi moral. Cînd în corespondenţa dintre Marx şi Engels se vorbeşte curent despre “terorismul revoluţionar”, despre cruzimea binecuvîntată a “vindictei populare” ale cărei excese (“aşa-zise excese” - spune, cinic, Marx) nu trebuie să indigneze pe nimeni, cînd libertatea politică e declarată “mai rea decît sclavia cea mai rea” şi cînd cei doi amici admit că, odată ajunşi la putere, comuniştii trebuie să se poarte în aşa fel încît să treacă drept “monştri” (ceea ce - adaugă textul - “trebuie să-i lase indiferenţi”), cînd, în sfîrşit, Lenin declară că “teroarea înnoieşte ţara” - cînd toate acestea şi altele asemenea proliferează canceros în textele “clasicilor” - ne aflăm dinaintea unui **întreg** în care vorbele şi faptele, programul şi împlinirea lui se suprapun perfect, fără rest. Nu sîntem confruntaţi, ca în cazul Inchiziţiei, cu un **delir** care contrazice doctrina, ci cu un **zel** suprem, care o întruchipează.

Dl Terray nu percepe această fundamentală deosebire. Discernămîntul lui se ascute însă pînă la surescitare cînd se pune problema unei posibile analogii între **comunism şi naţional-socialism**. Dacă între creştinism şi comunism, asemănările sînt izbitoare, între comunism şi nazism izbitoare sînt diferenţele. A le compara e a te face vinovat de “simplificări abuzive”. Pentru a ne convinge, dl Terray recurge la un sofism foarte răspîndit: aşază alături **faptele** naziştilor cu **declaraţiile** comuniste. Dacă ar fi pus faptă lîngă faptă, diferenţele dintre cele două orori s-ar fi estompat. Aşa, însă, avem, într-o parte, Auschwitzul şi, în cealaltă, nu Siberia, ci **Capitalul**. Într-o parte camerele de gazare, în cealaltă, lozincile comuniste despre umanism şi internaţionalism. Cruzimile - concede dl Terray - sînt echivalente, dar ele derivă din sisteme net diferite. Rămîne să ne întrebăm cît de uşor le va fi venit victimelor să savureze diferenţele de sistem. Şi totuşi, insistă dl Terray, una sînt lagărele naziste, alta sînt lagărele sovietice. Primele - organizate, eficiente, lucide, celelalte - arbitrare, dominate de legea junglei, haotice (ca şi industria sovietică). În fond, în lagărele sovietice şi gardienii şi deţinuţii sînt un fel de “sălbatici” care dau frîu liber instinctelor lor primitive. Cu alte cuvinte, între Soljeniţîn şi călăii lui deosebirile sînt neglijabile. Asemenea înmărmuritoare opinii te lasă fără comentarii. Sînt elucubraţiile unui răzgîiat care n-a gîndit nimic pînă la capăt şi n-a păţit, niciodată, nimic.

(va urma)

Andrei PLEŞU

În România au reînceput „eroicele lupte” împotriva capitalismului

✦ Forţele internaţionale de menţinere a minciunii ✦ Cîntarea României libere dintre Nistru şi Tisa ✦ Cu cine seamănă Slobodan Miloşevici? ✦ A apărut primul partid discret din România ✦ Oameni de cultură, găsiţi-vă repede regimentul! ✦ Investitorii francezi vor pleca ✦ Dl Corneliu Coposu va sosi ✦ Şi situaţia se va clarifica.

Cum se spune “mincinos” în sîrbeşte?

A devenit o banalitate să spui că, în conflictul din Iugoslavia, regimul politic de la Bucureşti şi-a păstrat neutralitatea doar respectînd hotărîri ale Consiliului de Securitate ONU. Astfel, prin prezenţa permanentă, în **acţiuni culturale** periodice, a artiştilor populari din Serbia, prin opiniile exprimate destul de des de lideri români aflaţi la putere, ca şi prin formulările ştirilor agenţiei de presă oficiale şi ale televiziunii de la Bucureşti, simpatiile pro-Miloşevici şi pro-Karadzici ale conducătorilor noştri sînt evidente pentru oricine. Conduita celor care furnizează ştiri externe concetăţenilor noştri, la ora opt seara, pe primul program al televiziunii, a devenit aproape comică. Ei au adoptat, de la o vreme încoace, cea mai simplă şi eficientă metodă a dezinformării, cea numită de Goebbels “a minciunii gogonate”. De exemplu, ni se spune în permanenţă că observatorii internaţionali din Bosnia, ca şi reprezentanţii forţelor de menţinere a păcii declară că vina ostilităţilor dela Sarajevo aparţine **ambelor** tabere implicate în conflict. Această ştire a mai putut fi auzită, probabil, doar la birourile de presă ale sîrbilor şi la Radio Moscova. În altă parte, noi n-am reuşit să o găsim.

Cum a explodat conflictul militar în Iugoslavia • Contribuţia lui Slobodan Miloşevici • Din capitolul “Iugoslavia după Tito” al cărţii “Tito”, aparţinînd istoricului britanic Jasper Ridley • Editura Constable, Londra, 1994

“Slobodan Miloşevici a devenit conducătorul guvernului şi al Ligii Comuniştilor din Iugoslavia (după moartea lui Tito, n.n. RES). El a continuat linia politică a regimului Tito şi l-a întemniţat pe Seseli, liderul extremist al naţionalismului cetnicilor sîrbi. Dar, în lumea de după Gorbaciov, cînd toate ţările din jur se îndreptau către democraţie, Miloşevici a simţit necesitatea unor alegeri libere în Iugoslavia; şi nu a fost o cale mai sigură de a cîştiga nişte alegeri libere decît prin declanşarea unei politici naţionalist-extremiste şi prin adoptarea pozei de campion al Serbiei Mari. În 1987, el a venit în Kosovo şi a aprins ura naţionalistă a sîrbilor. (...) Rezultatul a fost ceea ce (Milovan) Djilas a numit o întoarcere la războiul civil din 1941-45, întoarcere fără comunişti (pp. 417-418)”.

Preşedintele Iliescu stă exact în centru

Istoricul britanic are perfectă dreptate. Poza de “campion al Serbiei Mari” este simplă: pot depune mărturie “campionii României Mari”, atît de pitoreşti şi de bine cunoscuţi publicului din ţara noastră. De exemplu, ce a fost mai simplu decît să organizezi “acţiuni” şi “manifestări” pentru Basarabia şi pentru Bucovina, în stil “Cîntarea României” şi să construieşti prestigiu de unionişti unor personalităţi de la Chişinău din cercul preşedintelui Mircea Snegur? Asemenea agitatori şi-au găsit loc în Asociaţia Pro-Basarabia şi Bucovina, activă mai ales prin anii ‘91 şi ‘92, cînd, dacă era să te iei după ce declarau membrii săi prin gazete şi prin piete publice, puteai să crezi că aceşti cetăţeni sînt partizani ai intervenţiei armate româneşti urgente în Basarabia.

Un astfel de activist este dl George Muntean, lucrător la Institutul “G. Călinescu”. L-am redescoperit săptămîna trecută, la o reuniune în Sala Rondă a Hotelului Intercontinental. Era însoţit de dl Iordan Rădulescu, fost colonel în armata română (dl Rădulescu şi-a descris evoluţia în felul următor: dat afară din armată în ‘85, pentru că avea rude în străinătate, reangajat după ‘89, trecut în rezervă după ‘91). Aceşti doi domni au anunţat gazetarii prezenţi în sală că reprezintă un partid care, de fapt, există de un an şi jumătate, fiind intitulat “Partidul Democrat de Centru”. Cum şi cînd a existat, ştie puţină lume: dl Muntean a declarat mai multor oameni că PDC este “un partid discret”, care şi-a căutat multă vreme locul pe scena politică, găsindu-şi-l acum, cu maximă precizie, exact în centru. Cu această ocazie, am mai aflat de la domnii Rădulescu şi Muntean că dl Ion Iliescu se găseşte în acelaşi centru, dumnealor fiind simpatizanţi ai preşedintelui.

Partidul nu susţine că va fuziona vreodată cu PDSR, pentru a-i conferi acestuia şi “culoare basarabeană”, urmînd modelul Mînzatu sau Mitrea. S-a mai aflat doar că dl Muntean se ocupă de o revistă - la fel de discretă ca şi partidul dsale - destinată publicului dintre Prut şi Nistru. Revista este finanţată de editura “Cultura Naţională”. Adică de Ministerul Culturii.

Ministrul Marin Sorescu îi educă pe adulţi

De cultura naţională au susţinut că sînt preocupaţi şi reprezentanţii Partidului Democrat (FSN), la ultima lor conferinţă de presă. La ora aceea, dl Petre Roman, preşedintele partidului, era încă în străinătate. Dl Alexandru Sasu a făcut un apel către toţi gazetarii prezenţi să ia atitudine împotriva “reînregimentării oamenilor de cultură în subordinea unei forţe politice”, forţa respectivă fiind, după cum este uşor de bănuit, reprezentată de guvern şi de partidul care l-a alcătuit.

Dl Sasu a prezentat două documente oficiale, care reglementează finanţarea instituţiilor de cultură de la buget, Ministerul preluînd automat activele şi pasivele tuturor instituţiilor. “Lucrurile sînt duse foarte departe”, a mai spus dl Sasu, exemplificînd cu pasaje din cele două documente care, la fel ca şi alte dovezi româneşti a ceea ce se numeşte “restauraţie”, amintesc mai curînd de Moscova lui Brejnev decît de Bucureştii lui Ceauşescu. De pildă, “centrul” protejează instituţiile “de efectele prostului gust”; că reperele acestui “prost gust” sînt stabilite în birourile din Casa Scînteii, este de la sine înţeles. La fel, ieşirile în străinătate sînt, de acum, reglementate tot din Capitală. Iar Ministerul Culturii, prin Inspectoratele sale, se ocupă şi de “educaţia permanentă a adulţilor”. Documentele sînt semnate de dnii Marin Sorescu şi Octavian Cosmâncă.

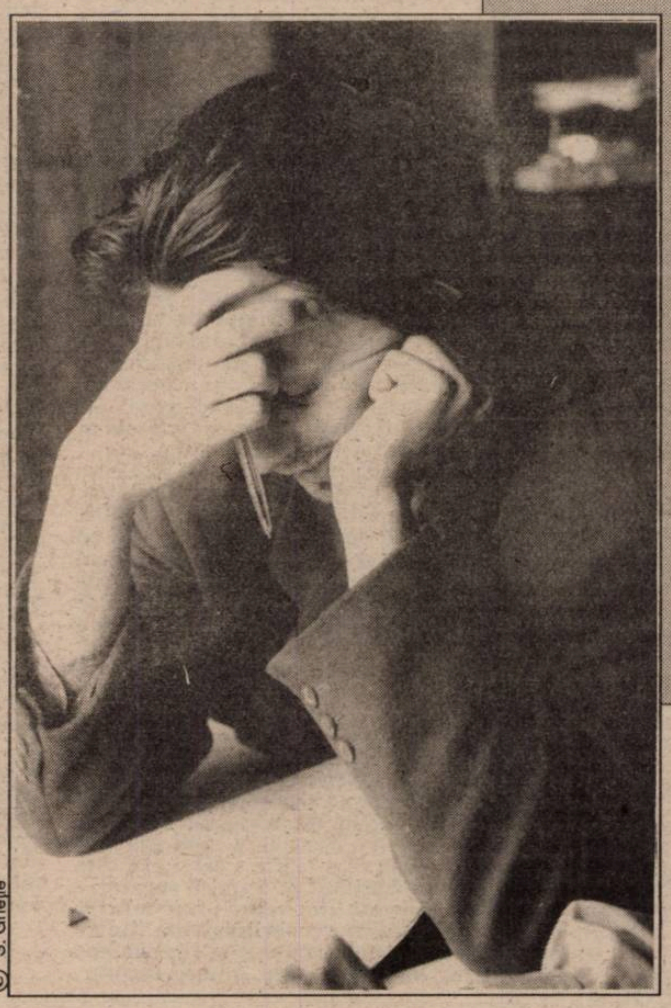

© S. Ghetie

Din declaraţia adoptată de Comitetul Naţional al Partidului Alianţei Civice, în şedinţa de sîmbătă, 13 august 1994

“Remarcînd unele deosebiri de principiu, PAC a solicitat, într-o scrisoare adresată preşedintelui CDR, ţinerea unei reuniuni a liderilor, care să negocieze aceste principii, înaintea modificării protocolului în vigoare sau a redactării altuia. O solicitare similară a făcut PDSR. Preşedintele CDR n-a răspuns scrisorii şi nici nu şi-a respectat promisiunile de a convoca la 27 iulie o reuniune a Biroului Executiv, plecînd în străinătate. Nu e prima oară cînd dl Emil Constantinescu procedează în acest fel”.

“La reuniunea Consiliului CDR din 3 august, convocată fără consultări prealabile şi într-un moment nepotrivit, n-au participat, dintre liderii de partide, dnii Coposu, Cunescu, Manolescu şi Weber. În aceste condiţii, votarea protocolului adiţional - repetăm: necunoscut partidelor - s-a transformat într-o mică lovitură de forţă. Abuzivă, pentru că necuprinsă în protocolul în vigoare, de funcţionare a CDR, a fost şi acordarea unui termen limită de semnare”.

“Este, de asemenea, de neînţeles că aceste acuzaţii au fost deseori găzduite de «România liberă», al cărei director este şi preşedintele în exerciţiu al Alianţei Civice. După nenumărate articole calomnioase, fără nici un temei, «România liberă» a publicat pe prima pagină a numărului din 4 august aprecieri jignitoare la adresa PAC şi la adresa preşedintelui său, transformate în rechizitoriu şi în proces de intenţie, dezinformînd în felul acesta opinia publică. Campania contra PAC a continuat aproape în fiecare număr al «României libere»”.

Tinerii noştri veleitari sînt bolnavi

Într-adevăr, tonul din declaraţia citată mai sus putea fi întîlnit doar în texte adresate guvernului, Partidului Democraţiei Sociale din România şi preşedintelui Ion Iliescu. Conflictul din Convenţia Democratică, chiar dacă a fost denumit de unii “boală de creştere”, poate ameninţa echilibrul de forţe din această alianţă. Pentru ieşirea din Convenţie s-au pronunţat 14 delegaţi; faţă de cele 25 de voturi împotrivă, aceasta este o cifră de luat în seamă. Criticii PNŢ şi ai dlui Emil Constantinescu sînt, totuşi, cam mulţi ca să fie vorba doar de veleitari. În plus, argumentul trecutului politic, zdrobitor în viziunea multor membri marcanţi ai PNŢ, este greu de adus membrilor filialelor PAC din Timişoara şi din Iaşi, a căror singură vină este vîrsta. Şi, evident, diferenţele majore de mentalitate.

Ziariştii care au ascultat sîmbătă, 13 august, pe sub geamurile sediului PAC, au putut afla, abia după-amiază, că hotărîrea de a rămîne în Convenţie se datorează mai ales preşedintelui Nicolae Manolescu şi că, în această situaţie, poziţia cotidianului “România liberă” depăşeşte cu mult o opinie constantă din partea unui ziar. Poziţia directorului Petre Mihai Băcanu, de preşedinte în exerciţiu al Alianţei Civice, formaţiune aflată în război declarat cu PAC, explică multe din tonurile stridente ale atacurilor împotriva dlui Manolescu şi a celorlalţi membri PAC, atacuri neînsoţite decît de acuzaţii generale, fără dovezi demne de luat în seamă şi, mai ales, fără nici o opinie a celor vizaţi.

Însă, deocamdată, sînt de aşteptat întrevederile directe dintre personalităţile care au lipsit pînă acum de la reuniunile la vîrf ale Convenţiei: dnii Coposu, Manolescu şi Weber. Este posibil ca ultimii doi să creadă că preşedintele Emil Constantinescu le datorează cîteva explicaţii. La fel de posibil este ca dl Constantinescu să aibă opinia contrară.

Ilegaliştii din Rîmnicu Vîlcea

Înainte de a deveni societate mixtă franco-română, întreprinderea VILMAR S.A. din Rîmnicu Vîlcea aparţinea în întregime statului român şi avea exporturi îndreptate în întregime către Uniunea Sovietică. După prăbuşirea CAER-ului, întreprinderea a intrat în blocaj, ca toate suratele ei din ţară. Acum, este societate mixtă, cu capital majoritar francez, exportă mai ales în ţări din Vest şi, în plus, se întîmplă să meargă bine.

Duminică, 14 august 1994, secţia română a BBC a transmis un reportaj despre o grevă generală a salariaţilor de la VILMAR, atacată în justiţie de patroni, la Tribunalul Municipal Vîlcea, fiind **singura** grevă de acest fel în care sindicatele au avut, cel puţin deocamdată, cîştig de cauză. Reportajul ar merita reluat de toate ziarele din România. Primul motiv a fost spus de crainicul din studio: **“Cazul VILMAR pare să ilustreze cel mai limpede, pînă acum, conflictul dintre mentalitatea investitorului străin şi obişnuinţele salariaţilor, al căror patron a fost, în ultimii cincizeci de ani, doar statul român, conflict agravat de interese politice abil camuflate”.**

Nu dorim să repetăm corespondenţa din Rîmnicu Vîlcea a postului de radio. Merită reţinut doar faptul că patronii au fost agresaţi fizic, în ciuda faptului că, pînă acum, satisfăcuseră toate revendicările salariale posibil de satisfăcut. Acum, refuză să se întoarcă în fabrică, pînă la o hotărîre definitivă a justiţiei. Oricine îşi dă seama că alţi investitori din Vest, după astfel de întîmplări, vor veni cu grăbire să-şi rişte banii în ţara noastră.

Este de reţinut un singur lucru: greva poate fi trecută ca aparţinînd “eroicelor lupte ale clasei muncitoare împotriva exploatatorilor străini”. Ea a fost precedată de o întreagă campanie, incluzînd interpelări parlamentare ale deputaţilor de Vîlcea ai Partidului Socialist al Muncii şi răspîndiri de manifeste prin fabrică. Contrar opiniei dlui Alexandru Sasu, de la PD (FSN), lucrurile nu sînt duse “foarte departe” ci, dimpotrivă, foarte aproape.

Radu Eugeniu STAN

Identităţi şi ofensive

Se spune de obicei că, în statele democratice, deţinerea puterii uzează, consumă, oboseşte; un partid aflat mult timp la conducere, mai ales în vremuri grele, sfîrşeşte prin a-şi pierde popularitatea, între altele, şi din cauză că a trebuit să practice exerciţiul puterii într-o perioadă cînd alegătorul a dus-o prost şi oricum nu avea cum s-o ducă cu mult mai bine, oricine l-ar fi guvernat. La noi (un alt semn al "originalităţii", iertat fie locul comun) este greu de spus cine a obosit mai tare, la cinci ani după decembrie '89 - puterea sau opoziţia? A cui imagine s-a uzat mai mult? Şi, mai ales, cine a cîştigat de pe urma acestei uzuri?

Mai toţi comentatorii politici au remarcat, în ultima vreme, ofensiva partidului de guvernămînt, căreia i-au atribuit diverse intenţii şi obiective: de la realizarea "partidului unic" pînă la cîştigarea alegerilor anticipate, a căror apropiere e (din nou) dată ca sigură. Metodele prin care PDSR reuşeşte să cîştige noi aderenţi nu sînt dintre cele mai ortodoxe, dar acţiunea de a-şi "întări" partidul e, în ultimă analiză, o formă de manifestare a energiei. Felul în care - prin mici şantaje, prin oferirea unor posturi înalte etc. - partidul majoritar îi convinge pe unii membri ai partidelor aliate sau adverse să poposească în ograda sa este, evident, imoral, dar are o anume eficienţă a răului, măcar prin faptul că stîrneşte panică în rîndul respectivelor partide. La fel, "momirea" unor lideri sindicali cu fotolii comode de secretari de stat ori tendinţa de a înghiţi Partidul Solidarităţii Sociale cu Miron Mitrea cu tot sînt acţiuni care pot fi oricînd acuzate cel puţin de lipsă de scrupule şi judecate drept lovituri sub centură date mişcării sindicale. Ceea ce se uită uneori e că păcatul liderilor sindicali care trec de partea cealaltă a baricadei e cel puţin la fel de mare, iar pe de altă parte tendinţa de a controla sindicatele e comună tuturor partidelor din ţările democratice, mai ales a celor social-democrate (cum se declară şi PDSR). Cu alte cuvinte, ceea ce analiştii politici au numit "ofensiva de vară a partidului de guvernămînt" este un semn că (ne place sau - mai curînd - nu) acest partid înţelege să fie tot timpul în luptă cu adversarii, iar dacă-i vorba de cucerit puterea, vrea s-o cucerească în toată splendoarea ei. Dacă mişcările declanşate în ultima vreme vor reuşi, PDSR va ajunge să controleze o bună parte din electoratul din zona rurală, va fi în centrul manevrelor economico-financiare din domeniul agricol (prin aşa-zisul Forum al Agricultorilor) şi va putea susţine că are de partea sa o importantă confederaţie sindicală. În felul acesta îi va fi salvată nu numai imaginea social-democrată şi anticomunistă, dar va putea ieşi în lume cu o identitate ceva mai clară, chiar dacă aceasta va fi doar de suprafaţă. Activismul manifestat de majoritari îşi are probabil rădăcinile în faptul că mulţi dintre ei au activat, la niveluri mai mici sau mai mari, în fostul PCR, şi au deprins cît se poate de bine lecţia vigilenţei şi a "revoluţiei permanente". O altă sursă a acestui activism este însă în mod sigur ideea multor vîrfuri ale PDSR că lupta pentru putere e una pe viaţă şi pe moarte, dublată de spaima că, dacă ajunge opoziţia la guvernare, domniile lor îşi vor pierde şi statutul social, şi "onorabilitatea", şi bruma de agoniseală din ultimii ani, pentru că "ăia din opoziţie" o să-i dea afară de peste tot, ca să-şi pună "oamenii lor". De aici, şi ofensiva şi toate celelalte.

"Ofensiva de vară" a partidului de guvernămînt îşi mai are însă o explicaţie şi în **defensiva** - nu doar de vară, ci aproape permanentă - a opoziţiei. Obişnuită să trateze viaţa politică de pe poziţiile unei superiorităţi morale şi moralizatoare, măcinată de orgolii interne, ţintind în exclusivitate la "lovituri mari", care "dau bine", dar n-au nici cea mai mică şansă de reuşită (căderea guvernului, suspendarea preşedintelui), enervată că în Parlament maşina de vot a majorităţii nu-i lasă prea des nici măcar speranţa vreunui amendament, Convenţia Democratică a atras atenţia în ultimul timp prin încercările de reorganizare. Protocolul adiţional semnat de curînd amînă, practic, luarea unor decizii cu privire la creşterea eficienţei în CDR, dar stabileşte, de pe acum, că Emil Constantinescu va fi candidatul unic la alegerile prezidenţiale. PAC, după cum se ştie, a semnat cu întîrziere documentul, dînd emoţii partenerilor şi fiind la un pas de a provoca un proces care, mai devreme sau mai tîrziu, oricum va avea loc: regruparea forţelor politice din Convenţie după criterii cu adevărat politice, după ideologii, după baza electorală, şi nu după idealul anticomunist (singurul care, la urma urmei, ţine la un loc formaţiuni atît de diferite; un ideal pe cît de nobil, pe atît de general şi de ineficient cînd e vorba de a organiza o acţiune politică sistematică şi concretă). Chiar dacă gestul PAC a fost pus mai degrabă pe seama orgoliului lui Nicolae Manolescu, e în el şi un semn de luciditate şi de asumare a unei condiţii politice autentice; acum, o desprindere din CDR ar fi riscantă, dar ea ar însemna un ultim pas în identificarea propriei baze electorale şi a propriei identităţi. Ceea ce, în principiu, nu are cum să-i strice unui partid serios, dincolo de oportunităţi şi de jocuri de moment. Pentru că, dacă vrea cu adevărat să fie credibilă, opoziţia trebuie să se pregătească nu numai pentru cîştigarea puterii, dar şi pentru exercitarea ei. Ceea ce, din păcate, nu dă semne că ar interesa-o.

Mircea VASILESCU

De jur împrejur...

Aniversări

După bogatele festivităţi de la începutul lui iulie, care au marcat 50 de ani de la debarcarea aliată în Normandia, Franţa a organizat pe 14 august aniversarea debarcării în Provenţa - acţiune militară în care Forţele franceze libere conduse pe teren de generalul de Lattre de Tassigny şi de la Londra de generalul de Gaulle au avut un rol precumpănitor.

Înconjurat de şefii statelor africane, preşedintele Mitterrand a omagiat acţiunea franceză împotriva nazismului, care după înfrîngerea din metropolă, s-a bazat pe legitimitatea şi puterea imperiului. În nota solemnă generală, declaraţiile veteranilor algerieni aveau un ecou foarte trist. Toţi soldaţii bătrîni sînt trişti, dar aceştia aveau şi un motiv special: victoria a fost de mult, ce s-a întîmplat atunci nu mai interesează aproape pe nimeni, iar focurile de artificii oficiale nu au izbutit să anihileze stînjeneala cu care respiră comunitatea algeriană din Franţa. Atunci, în '44, au fost destul de francezi ca să-şi rişte viaţa pentru patria comună. Acum, în urma recentelor atacuri teroriste din Algeria, poliţia franceză este deosebit de vigilentă în ceea ce-i priveşte.

Şi în Japonia, luna august se leagă de evenimentele celui de al doilea război mondial. Pe 6 august 1945 a fost bomba atomică de la Hiroshima, pe 15 august - capitularea. Propaganda americană a susţinut tot timpul că bomba de la Hiroshima a fost o hotărîre dramatică, dar necesară pentru a nu prelungi la nesfîrşit războiul în Pacific, pentru a limita numărul victimelor. Ale victimelor americane, se înţelege. A existat desigur şi intenţia de a demonstra aliatului rus că e cazul să se mulţumească cu ceea ce obţinuse deja. Din punctul de vedere al japonezilor, Hiroshima şi Nagasaki au fost dovezile unei cruzimi premeditate şi inutile. Vizitînd principalul muzeu din Hiroshima, inaugurat în 1955, nu se poate afla de ce a fost bombardat oraşul. Graniţa dintre combatanţi şi victime a devenit la un moment dat atît de fluidă încît s-a creat şi un comitet "Hiroshima-Auschwitz". În ultimele trei luni doi miniştri japonezi au fost mai mult sau mai puţin obligaţi să demisioneze din cauza unor declaraţii în care negau crimele de război efectuate de armata imperială japoneză în ţările pe care le-a ocupat în Asia. E greu de presupus că doi demnitari fac pur şi simplu gafe într-o problemă atît de importantă. Ei reprezintă la nivel oficial o viziune destul de răspîndită asupra trecutului: Japonia nu are motive să-şi ceară scuze, tot aşa cum puterile europene nu şi-au cerut scuze pentru trecutul lor colonial, America pentru Vietnam, iar Germania se distanţează de Holocaust, dar nu consideră că a greşit invadîndu-şi vecinii. Partidul Liberal Democrat, care a stat la putere între 1955 şi 1993 n-a admis niciodată că intrarea Japoniei în cel de al doilea război mondial ar fi fost o eroare. Într-o ţară în care respectul pentru bătrîni este determinant, analiza critică a trecutului nu se poate face decît după stingerea unei generaţii, susţin comentatorii, în timp ce-i numără pe miniştrii prezenţi la aniversarea capitulării, dar şi pe cei care au ţinut să se ducă la memorialul unde alături de cei morţi pe cîmpul de luptă "odihnesc" şi criminalii de război. Acceptă să formuleze scuze, politicienii mai interesaţi de comerţul cu China şi Coreea, decît de gloria militară.

Cifra aniversării din Europa e rotundă: 50, în Japonia e 49. E puţin probabil că pînă în 1995, cînd lumea va privi sincron în urmă la sfîrşitul celui de al doilea război mondial, va fi mai clar cine cu cine a fost aliat şi cine împotriva cui a luptat. Trecutul se rescrie mereu în funcţie de configuraţia şi interesele prezentului. Războiul mondial n-a fost urmat de o pace mondială şi e posibil ca grandioasele sărbătoriri din 1995 să fie însoţite de mai puţin rotundele aniversări ale încălcării ultimului armistiţiu din Bosnia sau ale masacrului decisiv din Burundi.

Se pun bazele comitetului Kigali-Auschwitz şi, de ce nu - dacă materialul fisionabil tot a devenit marfă de contrabandă -, ale comitetului Sarajevo-Hiroshima.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Privatizaţi din toată ţara, lămuriţi-vă!

Ce să mai scrie şi bieţii gazetari în miezul lunii august, cînd poporul român e în concediu, politicienii aşijderea (chiar dacă, pentru imaginea partidului, mai dau cîte o conferinţă de presă în care ameninţă că imediat după vacanţă vor face şi vor drege...), cînd Raportul S.R.I. despre decembrie 1989 se publică în ziare în stil "Dallas" sau "Mala Mujer", în episoade scurte şi concise, ca un răpăit de mitralieră, cînd parcă şi Garda Financiară amendează mai puţin, iar fotbaliştii ne-au plecat spre cele patru zări, către locuri unde piaţa valutară interbancară funcţionează mai demult şi mai bine decît a noastră, intrată în vigoare abia de cîteva zile? Ce să mai scrie a patra putere în stat, oglinda fidelă a unei societăţi aflate într-o lungă, dureroasă şi necesară tranziţie către economia de piaţă? Scrie şi ea ce poate, în funcţie de ce se mai întîmplă pe lume, că de n-ar fi, nu s-ar povesti... Ocupîndu-se pe îndelete, pe prima pagină, de "lecţia de democraţie" oferită de PAC partenerilor de coaliţie, **Cronica română** ne anunţă, într-o ştire scurtă şi cu o greşeală chiar în titlu ("Preşedintele Iliescu se întoarce la servici" - de fapt serviciu) că preşedintele ţării îşi reia activitatea începînd de sîmbătă, 20 august. O altă ştire de pe aceeaşi primă pagină informează că specialiştii Curţii de Conturi "au lovit năpraznic în Muzeul de la Cotroceni, unde au fost descoperite numeroase nereguli petrecute sub bagheta fostului director Ioan Opriş". Din diverse ziare aflăm că, în cazul lui Ioan Stoica şi al Caritas-ului său, specialiştii n-au lovit încă năpraznic, ci verifică, bătrîneşte, sute de dosare şi milioane de chitanţe, în timp ce o seamă de păgubiţi (150 după **Adevărul**, 100 după alte ziare) au intrat în greva foamei şi nu vor ieşi decît după ce-şi vor primi banii. Oricum, depunător la Caritas sau nu, tot românul a început să numere zilele pe care le mai are de aşteptat pînă cînd va fi împroprietărit de Guvern cu un cupon-anexă la certificatul de proprietate deja obţinut, iar apoi, ca să uite definitiv că a fost, nu de mult, "proprietar, producător şi beneficiar", va deveni, simplu şi eficient, "acţionar". Numai că, aflăm din **România liberă** care reproduce opinia reprezentanţilor Băncii Mondiale, "programul de privatizare este complicat şi dificil de implementat". **Evenimentul zilei** numără şi el zilele privatizării, într-un titlu specific: "Pentru că doreşte să arate că se grăbeşte cu privatizarea, Guvernul declanşează marea bulibăşeală a reevaluării întreprinderilor de stat"; dar "Termenul de 30 de zile este total insuficient pentru această acţiune". Totuşi, "schimbarea certificatelor de proprietate în acţiuni va începe în decembrie", scrie **Ora**, făcînd să ne crească pulsul la gîndul că în fiecare dintre noi zace un J.R. Numai că, în **Jurnalul naţional**, "Ulm Spineanu pledează pentru amînarea privatizării pînă la lămurirea cetăţenilor"; să citäm: "Prin proprietate, ca element de protecţie socială, ar trebui să realizäm acea traversă naţională între proprietarul generator de efecte economice şi proprietarul consumator al efectului economic, la mijlocul acestei relaţii aflîndu-se venitul". Sau: "Cred că consumul de privatizare practic nu se va realiza, pentru că nu există o cultură specifică şi inteligibilă pentru privatizare, la nivelul operatorilor, adică cetăţenii (care sînt consumatori de privatizare)". Aşadar, dacă Guvernul ne iubeşte şi vrea cu adevărat să ne transforme în capitalişti, trebuie să aştepte pînă cînd operatorul Gigi şi operatoarea Tanţa (adică cetăţenii, care sînt consumatori de privatizare) îşi vor forma "o cultură specifică şi inteligibilă" în problemele privatizării, cel puţin la fel de inteligibilă ca a dlui Spineanu. După aceea, ne vom putea privatiza în linişte, mai ales că e o acţiune "de masă", or noi sîntem obişnuiţi cu aşa ceva... Totuşi, pentru a nu lăsa nimic neclar, să nu înaintäm chiar orbeşte spre privatizare, fără să privim în urmă. Oricum, o face PUNR şi pentru noi: **Adevărul** scrie că "parlamentarii PUNR au sesizat Parchetul General în legătură cu încălcarea (din punctul lor de vedere) de către Agenţia Naţională de Privatizare a Legii privatizării". Obiectul sesizării este faptul că ANP a tipărit certificatele de proprietate înainte de numirea Consiliilor de Administraţie ale FPP, ceea ce contravine legii; "motiv pentru care PUNR a avansat ideea anulării acestor cetificate. Acţiunea îl vizează pe dl Adrian Severin, care la vremea tipăririi acestor hîrtii de valoare se afla în funtea ANP" - adaugă **Adevărul**, "pentru lămurirea cetăţenilor". Pînă se vor lămuri însă aceste probleme ale trecutului şi viitorului, să ne bucurăm de vestea bună pe care ne-o dă **Jurnalul naţional**: "La Tîrgul fermierilor din acest an va exista şi concursul «cea mai bună ţuică»". Ceea ce poate fi, oricum, un punct de plecare în lămurirea "consumatorilor de privatizare"... (M.V.)

Cazul Gheorghe Tătărescu

Om de stat prin vocaţie, personalitate puternică prin inteligenţă, voinţă de afirmare şi dinamism, stăpînit de nevoia interioară a angajării în acţiunea constructivă, cu asumarea integrală a gravelor răspunderi pentru toate consecinţele acesteia, tenace în ducerea pînă la capăt a hotărîrilor îndelung chibzuite, apt totodată să se adapteze cu o supleţe adeseori blamată realităţii constrîngătoare a împrejurărilor în devenire, a căror intuiţie o avea în gradul cel mai înalt, deopotrivă cu discernămîntul sigur între posibil şi ideal, Gheorghe Tătărescu a făcut, pe scena politică a României anilor 1919-1947, o carieră pe cît de spectaculoasă, pe atît de dramatică şi de contestată.

Numele lui rămîne legat de momente şi perioade importante, de ceasuri decisive din istoria Partidului Naţional Liberal, din conducerea căruia a făcut parte, şi din istoria statului român modern, pe care l-a guvernat. Remarcat şi promovat în partid pînă la funcţia de secretar general al acestuia de şefii lui, Ion I. C. Brătianu mai întîi, apoi I. G. Duca, susţinut de gruparea "tinerilor" liberali, promotori ai înnoirii partidului prin adaptarea la realităţile sociale şi politice schimbate ale României Mari şi ale Europei de după primul război mondial, a reuşit, pînă în 1938, să menţină raporturi de cooperare cu Constantin (Dinu) I.C. Brătianu, protagonistul liberalilor "bătrîni" şi ultimul şef al P.N.L. Dar colaborarea sa activă cu regimul autoritar instaurat de regele Carol al II-lea, chiar şi după suprimarea partidelor politice, l-a separat pentru totdeauna de liberalii "dinişti", întăriţi prin revenirea la matcă a dizidenţei lui Gheorghe I. Brătianu. După 23 august 1944, proclamarea sa ca şef al Partidului Naţional Liberal de Congresul organizat de susţinătorii săi şi intrarea sa în guvernul Dr. Petru Groza au dus la fracţionarea acestui partid în două formaţiuni cu acelaşi nume.

A debutat în viaţa parlamentară în 1919, distingîndu-se prin elocinţa sa, unanim apreciată. Subsecretar de stat la Interne, minister deţinut de premier, în guvernul lui Ion I. C. Brătianu din anii 1922-1926, a reprimat sever provocarea bolşevică de la Tatar Bunar şi a întocmit dosarul justificativ al îndepărtării prinţului Carol de la succesiunea dinastică, la care acesta renunţase de trei ori, pentru a reveni apoi, de fiecare dată, asupra deciziei sale, în 1918, 1919 şi 1925. După ce partidul său a acceptat faptul împlinit al "restauraţiei", revendicate ca un merit personal de Iuliu Maniu, susţinute din primul moment de Gh. I. Brătianu şi salutate cu speranţă de opinia publică, Gheorghe Tătărescu a intrat, ca ministru al Industriei şi Comerţului, în guvernul format de I.G. Duca, în decembrie 1933. După asasinarea acestuia, a fost chemat în fruntea cabinetului, din iniţiativa regelui Carol al II-lea, cu asentimentul, negociat, al P.N.L. Guvernarea lui Gheorghe Tătărescu, singura guvernare interbelică desfăşurată pe parcursul unei întregi legislaturi, după cea a lui Ion I.C. Brătianu, a coincis cu perioada de maximă prosperitate şi stabilitate a României moderne. Căderea lui Gheorghe Tătărescu şi a P.N.L. în alegerile din 1937, sub asaltul concertat al celor mai divergente forţe politice, a marcat sfîrşitul democraţiei parlamentare în ţara noastră. Încercînd să stăvilească ascensiunea forţelor de extremă dreaptă şi să menţină România în sistemul de alianţe tradiţional, regele Carol al II-lea a socotit necesar să modifice, în sens autoritar, aşezămîntul constituţional. Ministru de stat, alături de majoritatea foştilor premieri, în guvernul prezidat de Patriarhul Miron Cristea, în care a deţinut o vreme şi interimatul Externelor, Gheorghe Tătărescu a devenit apoi ambasador la Paris. După confruntările sîngeroase dintre o putere tot mai dictatorială şi legionari, sfîrşite prin uciderea primului ministru Armand Călinescu şi represiunea dură din 1939, a fost chemat din nou de regele Carol al II-lea în fruntea unui guvern de reconciliere naţională, în toamna anului 1939. A demisionat, la începutul lunii iulie 1940, după ce a trebuit să consimtă la evacuarea Basarabiei şi Bucovinei, impusă de sovietici, dîndu-şi seama că ţara e nevoită, în împrejurările internaţionale grav modificate de prăbuşirea Franţei, izolarea defensivă a Angliei şi expansiunea Germaniei, să se apropie de puterile Axei. A revenit în viaţa politică în ultima perioadă a războiului, cînd a încercat să iniţieze o coaliţie a forţelor democratice care să desprindă ţara din legăturile cu Axa, apropiind-o de alianţa anti-hitleristă, însă prin tratative directe cu Uniunea Sovietică, de a cărei viitoare influenţă hotărîtoare asupra Europei răsăritene şi-a dat seama, asemenea lui Grigore Gafencu, între cei dintîi. Respins de partidele istorice, s-a apropiat de forţele de stînga, comunişti, social-democraţi, Frontul Plugarilor. A intrat, fiind preferat de A. Vîşinski, în guvernul lui Petru Groza, unde a deţinut portofoliul Externelor şi funcţia de vice prim-ministru. În această calitate, a condus delegaţia română la Conferinţa Păcii de la Paris, a luptat pentru obţinerea unor condiţii mai bune, a semnat Tratatul de Pace, apoi cererea de acceptare a României în Organizaţia Naţiunilor Unite, dar şi, asemenea tuturor ţărilor din orbita sovietică, respingerea Planului Marshall. După semnarea Păcii în anul 1947, a încercat, trecînd la ofensivă în cadrul guvernului şi al parlamentului, să se opună de pe poziţii liberale şi democratice, în numele interesului naţional, comunizării şi sovietizării României. S-a împotrivit măsurilor de etatizare a economiei şi, la 24 mai 1947, a înaintat partidelor din coaliţia guvernamentală un amplu **Memoriu**, prin care cerea revizuirea politicii lor în sens naţional, liberal şi democratic. Ca urmare, a fost nevoit, după un vot de neîncredere primit din partea Parlamentului, să demisioneze din guvern împreună cu prietenii săi politici, în noiembrie 1947 şi a fost exclus din Parlament. Acuzat de a fi trădat interesele statului şi ale poporului, de a fi înlesnit acţiunile anti-comuniste ale naţional-ţărăniştilor lui Iuliu Maniu şi Ion Mihalache, acum întemniţaţi şi condamnaţi, a trăit în regim de domiciliu obligatoriu, supus la anchete, în propria lui casă, apoi la Poiana Gorj, iar în noaptea de 5/6 mai 1950, a fost arestat împreună cu fraţii săi, Alexandru, Ştefan şi Emanuel Tătărescu, asemenea tuturor foştilor demnitari ai Regatului României, fiind încarcerat la Sighet. A fost eliberat, ca şi supravieţuitorii condamnaţi administrativ ai clasei politice româneşti, la 6 iunie 1955. Era bolnav de morbul lui Pott de care a fost răpus la 28 martie 1957.

Dacă o monografie ştiinţifică asupra personalităţii şi rolului lui Gheorgne Tătărescu în istoria statului român, lucrare de altfel cu neputinţă de realizat în anii comunismului, lipseşte încă, stăruie în schimb în opinia publică şi intimidează adesea efortul istoriografiei mitul ţesut de-a lungul timpului în jurul acestui om politic. Pasiunile ostile dezlănţuite împotriva lui din toate direcţiile, de la extrema dreaptă la extrema stîngă, au făcut din Gheorghe Tătărescu personificarea arivismului politic oportunist, lipsit de scrupule şi de principii, ba chiar de inteligenţă. A fost învinuit succesiv sau simultan de greşeli şi păcate diverse, în numele unor valori şi criterii care nu o dată se exclud reciproc. A fost acuzat, pe rînd, de distrugerea democraţiei parlamentare româneşti, de încurajarea dictaturii regale, de împingerea României în tabăra puterilor Axei, de cedarea fără luptă a teritoriilor istorice ştiute, de servilism faţă de Uniunea Sovietică, dar şi de un prea mare ataşament faţă de puterile potrivnice Axei, de credinţa sa în liberalismul şi democraţia de tip apusean, de infiltrarea ca agent al burghezo-moşierimii în rîndurile forţelor zise progresiste, de fidelitatea faţă de Coroană, de anti-sovietism, de multe altele. Asemenea acuzaţii au dus la arestarea sa de către legionari, la 27 noiembrie 1940, cînd a fost salvat ca prin miracol de la ucidere; au determinat, în vremea regimului antonescian şi, mai tîrziu, în timpul guvernării generalului Rădescu, cererea de a fi deferit justiţiei ca răspunzător de dezastrul ţării, au provocat, în sfîrşit, întemniţarea sa şi a familiei sale de către comunişti şi deposedarea de toate bunurile.

Nu din dorinţa subiectivă de a-l absolvi de toate aceste presupuse sau reale vini pe omul de stat care a fost ultimul prim-ministru al României Mari şi semnatarul Tratatului de pace pe temeiul căruia există România de astăzi, ci din nevoia, care este şi o datorie, de a ne cunoaşte şi înţelege trecutul, mi se pare că a venit vremea să-l smulgem mitologiei şi să-l încredinţăm istoriografiei pe Gheorghe Tătărescu. Documentele, tot mai numeroare, ce devin accesibile, cercetările întreprinse de istorici români şi străini, desprinderea de vechile şi fireştile pasiuni pe care el le-a trezit, perspectiva dată de scurgerea vremii şi, nu în ultimul rînd, propria noastră experienţă istorică şi politică, îmbogăţită desigur şi de ultimii cinci ani, toate acestea ne vor ajuta să ajungem la o mai deplină, mai senină şi mai dreaptă înţelegere a cazului Gheorghe Tătărescu. Este vorba de fapt de cazul istoric al României, pe care nu el sau nu numai el l-a creat.

Îmi rezerv dreptul de a reveni, pe larg, cu alt prilej asupra acestei teme de studiu de care m-am ataşat, pentru că mi se pare a fi şi un exerciţiu de umanizare, de eliberare de sub tirania dogmei totalitare şi a prejudecăţilor moştenite, de stăpînire a clocotului conştiinţei de ele ultragiate. Îndrăznesc să afirm, deocamdată, că acţiunea politică a lui Gheorghe Tătărescu, considerată în întreaga ei desfăşurare istorică, de la 1919 pînă la 1947, mi se pare mult mai coerentă şi mai consecventă decît se spune îndeobşte. Idealul politic care a dat un sens superior acţiunii lui nu era altul decît acela al înaintaşilor săi, creatorii Partidului Naţional Liberal, paşoptiştii, unioniştii, făuritorii României Mari: organizarea politică a tuturor românilor într-un regat constituţional, stat liberal, laic şi democratic, integrat Europei civilizate. Asemenea iluştrilor săi predecesori, el a fost însă nevoit să-şi adaptaze metoda de realizare a idealului statornic urmărit împrejurărilor lumii zguduite de convulsii nebănuite pînă în vremea în care a trăit şi acţionat, a trebuit să stabilească priorităţi şi să consimtă la compromisuri. A consimţit la restrîngerea democraţiei parlamentare şi extinderea prerogativelor Coroanei, socotite temporare, pentru a menţine autoritatea statului, libertăţile fundamentale, alianţele tradiţionale. A consimţit la evacuarea, crezută temporară, a Basarabiei şi Bucovinei, pentru a evita angajarea ţării într-un război ce primejduia zadarnic fiinţa însăşi a statului, pentru a păstra intactă armata în vederea intervenţiei ei, la momentul oportun, în conflict. A consimţit la colaborarea cu guvernul dominat de comunişti, impus de sovietici, pentru a putea lua parte la Conferinţa Păcii şi a obţine confirmarea suveranităţii statului naţional, garantarea instituţiilor fundamentale ale libertăţii, păstrarea legăturilor sale cu lumea europeană. Eşecul său final s-a datorat ataşamentului său faţă de valorile tradiţiei naţionale, ale liberalismului şi democraţiei şi nicidecum renegării lor.

Limitele acţiunii politice a lui Gheorghe Tătărescu nu au fost determinate de insuficienţe de inteligenţă sau de caracter, ele au fost trasate de factorii de putere mondiali pe care nici el, nici alţi români nu îi puteau controla sau dirija, stăvili sau pune în mişcare. A suferit, împreună cu întreaga ţară, criza sistemului versaillez şi a politicii de conciliere, consecinţele înţelegerii germano-ruse, apoi pe cele ale marelui compromis sovieto-occidental. S-a amăgit, firească, crezînd că ar putea, prin apropierea de URSS, să creeze României un statut asemănător celui al Finlandei. Nu s-au amăgit însă şi aceia care, condamnîndu-i politica, îşi afirmau încrederea nu numai în liberalism şi democraţie, ci şi în iminenţa intervenţiei anglo-americane în favoarea lor? Îndrăznesc să cred că Gheorghe Tătărescu s-a amăgit altfel decît ceilalţi români asupra posibilităţii de a apăra aceleaşi valori pe o cale diferită, în aparenţă, doar, mai realistă. Dacă intransigenţa lui Iuliu Maniu şi Constantin I.C. Brătianu a dovedit că românii pot fi ataşaţi pînă la jertfa de sine valorilor naţionale, liberale şi democratice, încercarea lui Gheorghe Tătărescu de tranzacţie cu Uniunea Sovietică a demonstrat că, din partea comunismului, nu era de aşteptat nici o concesie faţă de aceste valori.

Cazul lui Gheorghe Tătărescu - şi nu e singurul în istoria românească - mi-a adus mereu în minte, fără voie, vechea maximă orientală potrivit căreia nu poţi salva statul cu preţul onoarei tale. Mă întreb însă din ce în ce mai stăruitor: s-a dezonorat oare într-adevăr acest om pentru a salva statul? Căci pe sine însuşi nu a ţinut să se salveze cu orice preţ.

Nicolae-Şerban TANAŞOCA

MIHAIL MANOILESCU, Memorii

ANUL 1934

(...) Nu a existat vreodată uimire şi stupefacţie mai mare la numirea unui prim-ministru în România decît în ziua din ianuarie 1934, cînd a fost ales pentru acestă demnitate Tătărăscu! Ce om era acest Tătărăscu, care a jucat apoi în timpul domniei regelui Carol şi după aceea roluri repetate de prima mărime? Fiu de general oltean, doctor în drept din Paris, ca atîţia alţii, nu depăşea prin nimic nivelul unui politician obişnuit. În profesia lui nu s-a reliefat niciodată; ca intelectual n-a avut decît o singură manifestare, o piesă de teatru patriotardă: *Cînd vine viforul*; ca orator era îndrăzneţ; dar fără idei.

Ce l-a indicat pe acest om să ajungă deodată la cele mai înalte situaţii şi să le păstreze?

În faţa regelui Carol era normal să fie handicapat de purtarea lui cu prilejul procesului meu faţă de prinţul cu acelaşi nume, pe care îl insultase într-un interviu dat presei străine. Valoarea lui politică personală nu fusese recunoscută de către şeful său Ionel Brătianu care îl declarase "bun în grad", lăsîndu-l pentru a doua oară în 1927, tot subsecretar de Stat, cum fusese şi înainte de 1926, cînd este ştiut că orice om politic trece în mod normal de la gradul de subsecretar, considerat trecător, la acela de ministru! Calităţi de caracter? Una, dar aceea superlativă: a fost considerat în politica românească drept cel mai mare abil care s-a văzut vreodată!

Cariera lui nu-i caracterizează portretul, ci fizionomia lumii politice româneşti, începînd cu suveranul care l-a ridicat şi l-a consacrat. A trebuit un rege care nu preţuia decît abilitatea şi o lume politică fără alte criterii, pentru ca această întruchipare a abilităţii să joace în ţara aceasta adevărate roluri istorice!

Inginerul Bujoi, om inteligent şi de creaţie, ajuns şi el mai tîrziu ministru al regelui Carol, constata un fapt care explică multe: «"Cînd regele Carol îşi consulta sfetnicii adunaţi în jurul unei mese, puteai fi sigur că va fi la urmă de părerea celui mai puţin "fair". Aceasta consună şi cu o glumă cinică a lui Argetoianu de prin 1932, pe cînd colegii lui de guvern îşi arătau îngrijorarea că regele îi va debarca: "N-aveţi nici o grijă: Unde va găsi regele lichele mai mari decît noi?"»

Dar, să revin la Tătărăscu. Nu am fost niciodată prieteni, dar nici duşmani şi după cum am arătat, eu l-am adus întîi "de mînă" la regele Carol al II-lea în 1930, ca să-l amnistieze politiceşte. Eu nu-l voi învinui pe Tătărăscu pentru vicii morale şi păcate; nu este un monstru moral ca Argetoianu, nici un mediocru ca Gheorghe Mironescu.

Iorga era un capricios, dar genial; Maniu întortochiat, dar istoriceşte reprezentativ; Titulescu egoist, dar superior, inteligent şi talentat; Vaida-Voevod neserios, dar sincer şi mare român; Averescu nepolitic, dar de înaltă dezinteresare; Goga uşuratic, dar poet de geniu şi om politic cu o axă naţionalistă a vieţii. Toţi, dar absolut toţi, aveau în zestrea lor cîte ceva excepţional, cîte o însuşire culminantă. Numai Tătărăscu nu aducea nimic altceva decît o imensă abilitate.

Şi totuşi, însuşi spiritul lui tranzacţional şi oportunist şi măiastra lui echilibristică au putut folosi cîteodată ţării. Aşa a fost în 1934, la începutul lungii lui "domnii", cînd a reuşit să destindă apăsătoarea atmosferă creată prin asasinarea lui Duca, să localizeze sancţiunile la cei trei autori direcţi. El a oferit ţării o eră de pace şi linişte de patru ani, eră care a semănat şi în calitate şi în scăderi cu persoana conducătorului guvernului: fără strălucire, fără fapte mari, dar şi fără drame ca aceea cu care începuse; epocă de dezvoltare mediocră dar liniştită, care a coincis cu faza ascendentă şi reparatoare a crizei mondiale, permiţînd redresarea relativă a ţării fără mari eforturi de imaginaţie creatoare. (...)

Falsul realist

Redeschiderea unei vechi controverse despre rolul politic şi personalitatea lui Gh. Tătărescu poate fi prilejul de a cîntări dezavantajele respective ale intransigenţei şi ale strategiei opuse, de **Realpolitik**, în istoria noastră mai recentă. În ultimă instanţă se poate spune că acest caz ne arată cît de departe e îngăduit a se întinde compromisul pentru omul politic român.

Tătărescu a rămas cunoscut sub o formă caracteristică a prenumelui său, "Guţă". Dacă ar fi să căutăm între oamenii politici de prim rang ai istoriei noastre pe încă unul, măcar în aceeaşi situaţie, evident că ne vine în minte "Take" (Ionescu). Doar el, cred. Există şi diminutive nobile, căci tradiţional boiereşti, ca Dinu (Brătianu), Petrache (Carp) sau Manolache (Costachi Iepureanu), dar Guţă şi Take sînt iremediabil burgheze, evocînd o glumeaţă bătaie pe burtă. De fapt, pentru a da o concluzie acestor consideraţii sumare despre sensul diminutivului în politica românească, atitudinile pe care le indică sînt ori de familiaritate simpatică, ori de depreciere ironică. "Ionel" (bineînţeles, Brătianu) face excepţie, fiind ca un răsfăţ pentru un **gamin** capricios, un copil teribil pe atît de voluntar pe cît de alintat.

Primul lucru de reţinut în legătură cu Tătărescu este că, născut în 1886, el avea deja 30 de ani la intrarea ţării în cel dintîi război mondial. Vasăzică aparţine unei generaţii pregătite pentru Vechiul Regat, dar care a avut şansa istorică de a participa la făurirea României Mari. Se naşte la Craiova, posibil subiect de comentarii despre oltenismul unor politicieni români ca Titulescu şi Argetoianu, Gigurtu sau jovialul şi corpolentul ţărănist Potîrcă. Oricum, nici unul dintre ei nu s-a distins prin inflexibilitate. Mai degrabă au dobîndit renumele de "realişti", împingîndu-i într-un plan secundar pe concurenţii lor de tip occidental, calificaţi drept doctrinari şi idealişti.

Nimeni nu mai ştie astăzi că tînărul Tătărescu s-a apropiat de literatură. O dramă în patru acte, **Furtuna**, i-a fost chiar jucată la Teatrul Naţional. În studenţie, a colaborat la "Sămănătorul", în 1905, cu impresii de călătorie, **Prin munţi şi prin codri**, pe care N. Iorga le cita favorabil după trei decenii, dînd astfel fără voie încă un exemplu al acelei idiosincrasii care face atît de inegală selecţia şi atît de discutabil gustul literar, aşa cum se manifestă ele în a sa **Istorie a literaturii româneşti contemporane.** Faptul că, la 20 de ani, Tătărescu scria în "Neamul Românesc" despre **Studenţii universitari şi chestia ţărănească,** cîştigîndu-şi simpatia lui Iorga, nu dovedeşte decît o sensibilitate precoce şi motivată la cea mai importantă problemă socială a vremii.

În 1912 îşi trece doctoratul în drept la Paris. Cariera pe care o va face în continuare, de avocat al statului, era remuneratorie şi confortabilă. Intrînd în politica liberală, din 1919, nu s-a ilustrat ca orator parlamentar, ci a rămas un "backbencher" (în vocabularul legiuitorilor britanici, un membru obscur al majorităţii). Este ceea ce a provocat surpriza cînd, după asasinarea lui Duca, regele l-a concediat fără menajamente pe doctorul Angelescu, prim-ministru pentru trei zile, şi l-a numit în locul său pe Tătărescu, la doar 48 de ani. "Bătrînii" liberali n-au putut să reacţioneze decît prin proclamarea lui Constantin I. C. Brătianu ca şef al partidului familiei.

Experienţa guvernării Tătărescu rămîne ambiguă. Pe de-o parte e incontestabil că ea s-a identificat cu momentul de maximă dezvoltare a României, pe de alta trebuie să recunoaştem că prin anii 1936-1937 s-a ajuns la acea normalizare a violenţei în viaţa politică internă care va aduce sfîrşitul regimului parlamentar. Pentru o modificare a Constituţiei, cu sporirea autorităţii monarhului mult peste tradiţionala prerogativă regală, el, Tătărescu, era deja cîştigat din 1935. În februarie 1938 îl vom găsi printre cei patru (numai) autori ai loviturii de stat, alături de Carol al II-lea, Urdăreanu şi Călinescu. În curentul care s-a numit "carlist", ca şi în regimul care poartă acelaşi nume, este o convergenţă a unor tendinţe şi personalităţi foarte diferite, între care s-ar cuveni făcută o departajare. Între oameni ca Argetoianu sau Urdăreanu, vulgari cinici, fără scrupule, şi Călinescu, un pragmatic dur, Tătărescu ocupă o poziţie aparte, cu abilităţile sale drapate într-o solemnitate de circumstanţă, dar şi cu o prudenţă determinată de o crispantă slăbiciune de caracter.

Lui Tătărescu i se reproşează adeseori înlăturarea lui Titulescu din guvern. Dincolo de motivele invocate - ca, de pildă, ameliorarea relaţiilor cu Polonia şi cu Italia - pare să fi fost decisiv un conflict personal cu regele, căruia Titulescu, prin legăturile sale la Paris, îi făcea presă proastă, folosind acele relaţii ca mijloc de presiune asupra lui Carol. De altfel, faimosul pact, niciodată încheiat, cu Uniunea Sovietică n-ar fi avut nici o valoare în 1940. O dovedesc însemnările din jurnalul lui Litvinov, din care reiese că Stalin dorea numai să submineze alianţa româno-polonă şi că orice concesii erau concepute ca provizorii - pînă cînd trebuia să vină momentul prielnic ca U.R.S.S să reia Basarabia, "furată de găinarii de români". Momentul a venit în mai 1940, odată cu prăbuşirea Franţei. Ce valoare au mai avut atunci tratatele dintre Uniunea Sovietică şi statele baltice? În realitate, politica externă a României între 1919 şi 1939 n-a fost a unui om sau a unui guvern, ci, rezultînd din logica istorică, ea a rămas neschimbată în obiectivele esenţiale - apărarea păcii, conservarea independenţei şi a integrităţii teritoriale - atît cu Titulescu cît şi fără el. Tătărescu avea dreptate să sublinieze, în broşura sa de autodisculpare, **Evacuarea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord** (Craiova, 1940), că modificarea situaţiei s-a datorat unui act "cu adevărat epocal şi care constituie prin urmările sale unul din cele mai importante evenimente din istoria noastră contemporană: înţelegerea germano-rusă". Singurul contemporan care a ghicit imediat caracterul provizoriu al pactului Ribbentrop-Molotov a fost Nicolae Iorga, într-un articol intitulat simplu **Tilsit**, care evoca vremelnica alianţă a lui Napoleon cu ţarul Alexandru. Abia la 1 iunie 1940, deci după nouă luni, în condiţiile catastrofei din Franţa, Tătărescu s-a decis la "adaptarea la realităţi" şi, despărţindu-se de Gafencu, pînă atunci ministrul său de Externe, a făcut declaraţii de prietenie Germaniei, care le-a răspuns îndemnîndu-i pe români la reconcilierea cu ruşii. O concesie aducînd după sine mereu altele, Tătărescu l-a acceptat în guvernul său pe Horia Sima. Tentaţia "realismului" politicard şi combinatoriu se poate recunoaşte şi mai tîrziu în eforturile de a reveni şi de a se menţine în primul plan al vieţii politice în 1943-1947.

De aceea mi se pare că Tătărescu corespunde tipului descris ca **falsul realist** de către István Bibó, în **Mizeria micilor state est-europene**, tip caracterizat printr-o anumită şiretenie şi împăcare cu violenţa, destinat să devină instrumentul falsificării democraţiei. Rezultatul e un sistem de guvernare antidemocratic în forme democratice, un regim al complicităţii dintre opresori şi oprimaţi, aceştia din urmă fiind gata să preia, odată cu poziţia adversarilor, şi metodele lor.

Andrei PIPPIDI

Consolidarea regimului de democraţie populară în România

Articol semnat de Gh. Gheorghiu-Dej

(...)

În domeniul politic, a doua jumătate a anului 1947 a adus grave înfrîngeri grupărilor politice, reprezentînd diferitele aripi ale burgheziei reacţionare.

Procesul trădătorilor din conducerea P.N.Ţ., în frunte cu Maniu, a constituit o lovitură mortală pentru acest partid, devenit centru de raliere a tuturor forţelor reacţionare fasciste din ţară. Documentele zdrobitoare căzute în mîinile organelor justiţiei cît şi propriile mărturisiri ale inculpaţilor, au dezvăluit opiniei publice un complot monstruos care avea scopul de a provoca războiul civil. (...)

Una din urmările procesului trădătorilor P.N.Ţ. a fost şi rezolvarea problemei colaborării în guvern între partidele democratice şi grupul Tătărescu. Procesul a dezvăluit că Ministerul de Externe, al cărui titular era Tătărescu, se transformase într-un veritabil focar de spionaj şi trădare. Numeroşi funcţionari superiori ai Ministerului de Externe erau direct implicaţi în complot. O asemenea situaţie nu putea fi considerată întîmplătoare. Toate atitudinile luate de Tătărescu în problemele fundamentale ale politicii externe şi interne ale României au arătat că în ultima instanţă Tătărescu şi grupul său apără aceleaşi interese potrivnice poporului muncitor a României, pe care le apără aşa-zisele partide "istorice" (P.N.Ţ. şi P.N.L.). Grupul Tătărescu deţinea în guvern poziţii importante, îndeosebi Ministerul de Externe şi cel al Finanţelor. Datorită acestui lucru forţele democratice din guvern ajunseseră în situaţia legendarului meşter Manole din povestea populară, care noaptea vedea surpîndu-se ceea ce zidea ziua. A devenit clar că trebuie pus capăt prezenţei grupului Tătărescu în guvern, că aceasta este una din condiţiunile nestingheritei dezvoltări a României pe drumul democraţiei populare. Miniştrii tătărăscieni au fost înlăturaţi din guvern.

Falimentul politic al întregii reacţiuni, oricare ar fi haina pe care o îmbracă, se vădeşte din indiferenţa cu care opinia publică priveşte încercările grupului Tătărescu de a se menţine la suprafaţa vieţii politice. Nu mai puţin semnificativ este şi faptul că ziarul "Liberalul", organ al P.N.L. Brătianu, şi-a curmat apariţia din lipsă de cititori.

În determinarea caracterului unui regim, factorul esenţial îl prezintă problema puterii. Ce caracter are guvernul nostru şi implicit puterea politică în stat în urma înlăturării grupului Tătărescu din guvern?

Şi pînă acum clasa muncitoare reprezentată prin avangarda ei, a jucat rolul conducător în treburile statului.

O dată cu înlăturarea ultimilor reprezentanţi ai burgheziei reacţionare din guvern, proletariatul şi aliaţii săi nu mai împart puterea cu exponenţi politici ai claselor exploatatoare. Rolul de hegemon al forţelor democratice, jucat de clasa muncitoare a fost întărit.

Coloana vertebrală a guvernului o formează avangarda proletariatului, legată printr-o strînsă alianţă cu ţărănimea muncitoare, precum şi cu intelectualitatea progresistă. În noua sa compoziţie, guvernul nostru este un guvern al muncitorilor, al ţărănimii muncitoare şi al intelectualităţii progresiste. Blocul partidelor democrate după înlăturarea grupării lui Tătărescu este blocul partidelor exponente ale intereselor celor ce muncesc, în frunte cu partidul proletariatului - Partidul Comunist.

(Scînteia, nr. 1017, din 11 ianuarie 1948)

Ce ar fi fost Tătărescu în timpuri normale?

Personalităţile controversate sînt deseori pentru istoric deosebit de interesante. Opera de "disecţie" şi analiză a acestuia găseşte în studierea lor un teren prielnic, deşi nu rareori şi înşelător. Se adaugă la aceasta şi faptul că îndeobşte aceste personalităţi sînt apreciate de contemporani de pe poziţii **extreme**, în sens negativ sau pozitiv, ceea ce duce implicit la crearea unor stereotipii, acceptate deseori necritic, ca un dat imuabil. În fapt, în oricare personalitate există plusuri şi minusuri, însuşiri şi defecte şi sarcina cea mai grea a istoricului nu este numai aceea de a se documenta şi a strînge un ansamblu cît mai amplu de informaţii privitoare la personalitatea studiată, ci mai ales de a demonstra obiectivitate şi măsură în aprecierea ei, de a nu se lăsa manipulat... şi de a nu manipula! Îi revine ca, lăsînd deoparte subiectivism, prejudecăţi şi stereotipuri, să se străduiască a prezenta personalitatea în cauză **aşa cum a fost**, a o cîntări şi judeca drept, în temeiul luării în considerare **a epocii** în care a vieţuit şi nu prin prisma unei **alte** situaţii istorice, căci fiecare trăieşte "sub cîrma vremurilor" (potrivit fericitului gînd al cronicarului) şi poartă pecetea acestora.

Gheorghe Tătărescu a intrat ca adolescent în veacul al XX-lea, şi prima jumătate a acestui secol a înregistrat neobişnuita sa ascensiune politică. El n-a aparţinut puternicului şi valorosului neam al Brătienilor, care au dominat procesul de făurire a României moderne, ci, dimpotrivă, a căutat - şi în parte a şi reuşit - a le lua locul la conducerea celui mai vechi şi mai de seamă partid al ţării.

Doctor în drept de la Paris, ca majoritatea bărbaţilor de stat români ai sfîrşitului veacului al XIX-lea şi ai începutului noului veac, el a ajuns în 1923, la 37 de ani, subsecretar de stat. În următorul sfert de veac, Tătărescu a fost nelipsit de pe scena politică a ţării. În 1931 a devenit secretar general al Partidului liberal, în 1933 ministru în guvernul Duca, iar între 1934 şi 1937 a ocupat funcţia de prim-ministru în timpul dictaturii regale şi vice prim-ministru. Ministru, consilier regal, ambasador la Paris şi prim-ministru şi ministru de externe în guvernul Groza în anii 1945-1947, Gheorghe Tătărescu a dat dovadă de pricepere politică şi maleabilitate. A trecut cu relativă uşurinţă de la guvernele exprimînd Partidul liberal, la regimul dictaturii regale şi apoi la guvernul "largii concentrări democratice" din perioada de tranziţie spre comunism.

Tătărescu s-a considerat **în slujba ţării** şi avînd în vedere **propria-i valoare**, de netăgăduit, s-a arătat plin de supleţe "principială" pentru a se menţine printre conducătorii ţării. A acceptat compromisul - fie el cu dictatura regală, fie cu stînga dominată de comunişti - dar jocul, aparent nelimitat, avea în realitate marginile sale. A existat **un prag** al comportamentului său, pe care l-a marcat prin memoriul său din mai 1947 şi prin retragerea din fruntea partidului ce-l conducea în noiembrie acelaşi an, atunci cînd a devenit evident că **nu mai putea avea** un rol politic în sensul vederilor sale.

Calităţile şi le-a dezvăluit în timpul guvernării sale din 1934-1937, cînd dezvoltarea României a fost de netăgăduit. În perioada următoare a intrat "în furtună" şi a încercat să-i facă faţă. Sub guvernarea sa din 1940 au fost pierdute Basarabia şi Bucovina de Nord, dar, neîndoielnic, vina sa a fost egală cu a tuturor; n-a contribuit cu nimic la precipitarea tristului moment, deşi n-a fost capabil a-i face faţă (dar ar fi fost altcineva?).

Maleabilitatea lui Gheorghe Tătărescu dezvăluie un tip de om politic propriu unei ţări greu încercate. El n-a avut intransigenţa şi tăria morală a unui Maniu, dar poate prin inteligenţa şi pragmatismul său a ajutat - dacă nu la depăşirea şi înlăturarea - cel puţin la întîrzierea instaurării unor cumplite vremuri; într-un fel, în 1945-1947, a jucat rolul din 1918 al unui Alexandru Marghiloman. Oricum, Gheorghe Tătărescu nu poate fi înlăturat din istoria naţională; dimpotrivă, activitatea sa merită zăbavă, analiză şi dreaptă cîntărire, în ce a avut ea rău, dar şi în ce a avut ea bun. Şi poate ar trebui să ne întrebăm ce ar fi fost Tătărescu în "timpuri normale" - cum au fost anii 1934-1937 - şi nu în grelele împrejurări ale celui de-al doilea război mondial şi mai ales ale urmărilor sale?

Dan BERINDEI

Gh. Tătărescu în fața istoriei

Propunerea de a însăila cîteva rînduri despre Gh. Tătărescu survine după ce în 1993 şi 1994 am publicat volumele **Iuliu Maniu în faţa istoriei** şi **Ion Mihalache în faţa istoriei**, cuprinzînd comentarii şi documente din care răzbat multe ecouri şi despre Gh. Tătărescu. Mă voi încumeta deci să readuc în memoria cititorilor mai tineri ai "Dilemei" impresii şi comentarii sedimentate în gînd de-a lungul anilor - coroborate cu documentele semnalate.

Originar dintr-o familie înstărită, cu studii juridice alese, înalt orator cu un timbru baritonal, Gh. Tătărescu era predestinat să urce rapid treptele ierarhiei politice. Şi le-a urcat, încît, în jurul vîrstei de 45 ani, a devenit prim-ministru. Dar, ca în toate cazurile, întrebarea este: ce a lăsat în urmă? A fost doar un om abil (contemporanii îl numeau Guţă), un om de conjunctură sau istoria îi va putea conferi aura unui om de stat?

Fără îndoială că numele său ca ministru şi prim-ministru se leagă de o serie de realizări, dintre care e suficient să amintesc sprijinul acordat complexului brâncuşian de la Tg. Jiu. Las altora să analizeze, în cadrul unor exegeze politice de anvergură, opera legislativ-administrativă tătărescianã oprindu-mă asupra a două momente majore. De ce? Fiindcă un **om de stat e validat sau invalidat de atitudinile şi viziunea sa în clipe de cumpănă internă şi externă**.

În plan intern, deceniul 1930-1940 e dominat de lupta pentru respectarea Constituţiei, cerută de Maniu şi cîţiva aliaţi politici, împotriva expansionismului monarhic al lui Carol al II-lea. Uitînd de principiul înscris în Legea legilor că "regele domneşte dar nu guvernează", Carol sfidează Constituţia, şi, aplicînd preceptul vechi "divide et impera", iscă ambiţii nemăsurate la reprezentanţii unor formaţiuni insignifiante, promite, fărîmiţează partidele politice. Consecinţele? Ascensiunea extremismului de dreapta, frămîntări interne, slăbirea treptată a alianţelor tradiţionale, mimarea fascismului, introducerea uniformelor pentru membrii guvernului şi consilierii regali (îl văd şi acum pe N. Iorga în uniforma albastră de frontist!) şi în final izolarea României. În "Însemnările memorialistice", fugare, din aprilie-octombrie 1937, Ion Mihalache scria: "Regele urmăreşte planul său: guvern personal. Să guverneze el cum crede, după placul său, acoperit de miniştri politici susţinuţi de partidele lor (atîta timp cît nu le poate desfiinţa) şi - cît mai multe partide, atît mai bine (...). În privinţa asta Tătărescu a jucat un rol detestabil pentru regimul constituţional şi pentru morala politică (...) Tot ce a făcut Tătărescu a fost sau ca executor sau ca iniţiator care vrea să complacă regelui: alegerile comunale, judeţene, conducerea lor, rezultatul urmărit, prelungirea guvernării liberale în urma eşuării. Mă întreb dacă nu şi în jocul cu Garda de Fier, ca şantaj împotriva noastră" (**I. Mihalache în faţa istoriei**, p. 424).

Gh. I. Brătianu, Constantin (Dinu) I. C. Brătianu şi Gh. Tătărescu cu prilejul reunificării PNL în 1938

Toate aceste jocuri de culise au subminat încrederea cetăţenilor în pătura conducătoare precum şi încrederea aliaţilor noştri tradiţionali (Anglia, Franţa, Înţelegerea Balcanică, Mica Înţelegere) lăsînd ţara descoperită în preajma tragicului an al destrămării hotarelor, 1940. Într-adevăr, învins în alegerile din decembrie 1937, Carol nu mai poate face apel la serviciile lui Tătărescu, instaurînd guverne de conjunctură ce urmau aceeaşi cale a supunerii faţă de suveran.

Dar de numele lui Gh. Tătărescu se leagă nu numai supunerea şi încurajarea capriciilor regale, ci şi tendinţele de dezagregare din sînul partidului liberal. Presa şi oamenii politici amintesc în însemnările lor de divergenţele dintre G. Tătărescu, ca şef al guvernului, C.I.C. Brătianu, preşedintele partidului, gruparea lui George Brătianu şi alte grupări dizolvate prin comunicate publice care pot fi considerate drept preludii ale disensiunilor liberale de azi. Rămîne în sarcina unor cercetări aprofundate să stabilească ponderea lui Gh. Tătărescu în destrămarea solidarităţii naţionale prin jocul pro-carlist şi, mai ales, în înteţirea luptelor interne din marele partid al Brătienilor.

Considerînd abilitatea o virtute politică fundamentală, Gh. Tătărescu a jucat tristul rol de "tovarăş de drum" în guvernarea pro-comunistă a lui Petru Groza. Lansînd în cercurile apropiate lozinca salvării burgheziei prin colaborarea cu guvernul instaurat de Vîşinski, Gh. Tătărescu se dovedea neinformat asupra limitelor acceptate de puterile aliate (Viena ca punct de separare a zonelor de influenţă Est-Vest, cunoscut în epocă din cartea lui Walter Lipmann) şi, mai ales, necunoscător al rolului limitat la o etapă determinată acordat de sovietici, din motive conjuncturale, strategice, partidelor aşa-zis burgheze. Astfel, în timp ce în octombrie 1945 I. Mihalache refuza propunerea lui Pătrăşcanu de a accepta rolul de prim-ministru (înaintea lui Groza), Gh. Tătărescu nu ezită să facă figuraţie, în numele burgheziei, în guvernul Groza, alături de dizidentul PNŢ Anton Alexandrescu şi alţii. Rezultatul? Ministru de externe în guvernul Groza, e debarcat cu surle de Ana Pauker şi nu întîmplător în noiembrie 1947, exact în momentul în care Tribunalul poporului încheia cercetările şi acuzaţiile împotriva conducătorilor PNŢ, I. Maniu şi I. Mihalache. Era această debarcare semnalul luptei directe. PNŢ fusese dizolvat, tovarăşii de drum din rîndurile burgheziei trebuiau să dispară odată cu cei ce ridicaseră un steag de luptă pe meterezele conştiinţei naţionale.

Compromisul nu l-a salvat pe Tătărescu nici de deportarea la Sighet, semn că în comunism oamenii nu se pot desprinde de destinul lor de grup, de masă socială. N-a servit deci acest compromis nici lui Tătărescu personal - fără a mai vorbi de un impact benefic asupra burgheziei.

E adevărat că I. Maniu n-a acceptat niciodată ca Gh. Tătărescu să facă parte din Blocul partidelor care duceau tratative cu aliaţii pentru ieşirea României din război. Şi atunci Gh. Tătărescu a încercat demersuri pe cont propriu. După 23 august a arborat iarăşi o linie proprie. Nu cumva această linie, inaugurată încă din 1934 în interiorul partidului liberal, în virtutea căreia ambiţiile personale prevalează faţă de interesul general, acţionează ca un blestem asupra unor fracţiuni liberale de azi?!

Gabriel ŢEPELEA

Un trădător care nu şi-a trădat clasa

În primăvara anului 1937, cu cîteva coaste rupte într-un accident de automobil întîmplat numai cu cîteva minute înainte de începerea marii adunări populare, ascultam la Vinţul de Jos - şi luam note pentru reportajul pe care trebuia să-l transmit ziarului "Lumea Românească", la Bucureşti - cutremurătoarea revelaţie cu care venerabilul om politic îşi propunea să zguduie conştiinţele participanţilor: "Şi închipuiţi-vă, fraţilor, să trăiască cu o femeie necununat!..." Situaţie pe care mare parte din ascultători n-avea nevoie de imaginaţie ca să şi-o reprezinte: era starea lor conjugală curentă. Destui locuitori ai satelor noastre, mai ales atunci cînd îşi luau a doua soţie, după ce prima îşi dăduse duhul sau îşi luase valea, nu mai treceau pe la ofiţerul stării civile, nici pe la popă, ci întemeiau concubinaje statornice. În cazul incriminat era vorba, desigur, de regele Carol al II-lea şi de Elena Lupescu.

Cînd Iuliu Maniu rostea memorabila sentinţă de mai sus, Gheorghe Tătărescu era primul-ministru al României, ale cărei destine încerca să le guverneze în împrejurări din cele mai tulburi, cu un rege care avea veleităţi de führer. Pentru a-l înlătura de la putere, Marele Opozant a reuşit să coalizeze împotriva lui tot spectrul politic al României ante-secundo-belice: de la fracţiunea liberală condusă de Gheorghe Brătianu şi Legiunea Arhanghelului Mihail, întruchipat de Corneliu Zelea Codreanu, la Partidul Comunist şi la mărunţişurile social-democrate. Fracţiunea liberală condusă de Gh. Tătărescu a pierdut alegerile din decembrie 1937; o premieră naţională absolută, dat fiind că nu se mai cunoscuseră pînă atunci cazuri cînd partidul care **organiza** alegerile să le şi piardă. De pe urma acestei victorii, ţara s-a ales cu guvernul Goga-Cuza (A.C.), care a deschis scorul legislaţiei rasiale şi a stimulat răfuielile sîngeroase de tip balcanic, pînă ce regele a recurs iar la depreciatul dizident liberal în încercările sale haotice de a reconstitui puterea executivului şi de a elabora o politică externă cît de cît coerentă. Cu rezultatele care se cunosc: partida era pierdută.

Către sfîrşitul războiului, opoziţia democrată a refuzat să accepte colaborarea lui Gh. Tătărăscu în încercările ei de a scoate ţara din războiul pornit, chipurile, ca să asigure României subordonate Germaniei naziste un "spaţiu vital" enorm între Nistru şi Bug. Acum eram în pragul ocupaţiei sovietice.

În Octombrie 1944, Gh. Tătărescu va adera la platforma-program elaborată de conducerea P.C.R. - trestia gînditoare a Blocului Partidelor Democratice - care se pregătea să ia puterea. Cîteva luni mai tîrziu, după ce eroica "grevă" regală se încheiase cu un compromis, în termenii căruia opoziţia democrată urma să participe la guvernul prezidat de dr. Petru Groza cu numai cîte **un** reprezentant, în loc de **doi** cît avuseseră marile partide istorice înainte, informat de reprezentantul diplomatic al SUA în Comisia Aliată de Control a Armistiţiului, Burton Berry, că occidentalii nu intenţionaseră nicicînd să se opună ocupării României de către URSS, Maniu declara că: "Dacă ar fi ştiut că li se va da mînă liberă sovieticilor să aplice termenii armistiţiului, nu l-ar fi sfătuit pe Rege să semneze armistiţiul." [1] Rămîne să ne reprezentăm ce s-ar fi ales de ţara noastră, în caz că regelui i-ar fi lipsit sfatul în chestiune şi n-ar fi fost în stare, fără el, să ia dureroasa dar salutara hotărîre de a accepta înfrîngerea catastrofală cu care se încheia aventura războinică a lui Ion Antonescu.

Ca Ministru de Externe în guvernul prezidat de dr. Petru Groza, Gh. Tătărescu va semna în ianuarie 1947, la Paris, Tratatul de Pace cu Naţiunile Unite. Partidul Comunist învăţase lecţia de la Moscova, din 1944: pe documentul care consfinţeşte suferinţa şi pierderile teritoriale ale României şi-a pus semnătura un reprezentant al burgheziei, cu împuterniciri emanînd de la ultimul suveran din dinastia Hohenzollern. După ratificarea Tratatului de către marile puteri aliate şi intrarea lui în vigoare, nici Tătărescu, nici monarhia nu-şi mai justificau stăruinţa. A urma ceea ce se ştie. Dar atunci cînd Gh. Tătărescu este osîndit pentru "colaboraţionismul" său cu puterea comunistă, nu strică să ne amintim că pe vremea ministeriatului său la Externe, România era reprezentată la Washington de Mihail Ralea, şi că noua putere instalată după 30 Decembrie 1947 va avea nevoie de zece ani să-şi dea seama că în Capitala S.U.A., ţara avea nevoie să fie reprezentată de cineva care să vorbească... europeneşte. N-ar strica nici să se facă un recensămînt al personalităţilor din lumea politică şi intelectuală a României, care au izbutit să emigreze în acei ani în ţările apusului, şi al părţilor substanţiale de avuţie tranferate peste graniţă cu complicitatea Ministerului Afacerilor Externe. Fără a uita, desigur, nici masiva distribuire de metal nobil în schimbul valutei naţionale, mai depreciată ca în zilele noastre, întreprinsă pe calea monetizării rezervei de aur a Băncii Naţionale, de către ministrul Alexandrini, de la Finanţe, comilitonul lui Gh. Tătărescu; nu fără ştirea şi binecuvîntarea acestuia. Care a înlesnit multora din detractorii săi de atunci şi de mai tîrziu să salveze o parte din averile pornite să se ducă pe gîrla exproprierilor, naţionalizărilor şi devalorizărilor. Gh. Tătărescu a fost un trădător al clasei politice din fosta Românie, care nu şi-a trădat clasa.

Eduard MEZINCESCU

---

1) Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop - **Sovietizarea României - Percepţii anglo-americane**. Editura Iconica, Bucureşti 1994

Pentru Aretie G. Tătărescu

Scumpa mea Aretie,
Dragii mei copii,

Am putinţa să vă dau un semn de viaţă şi de aceea mă grăbesc să vă înştiinţez, că, aşa după cum vedeţi, trăiesc şi, adaog, sînt sănătos - ceea ce este esenţialul.

Sînt, însă, chinuit, că nu ştiu nimic despre voi.

De aceea te rog, scumpa mea Aretie, să-mi trimiţi pe aceeaşi cale informaţiuni despre **fiecare din voi**, începînd cu tine şi trecînd apoi la Sanda şi Luli, cu copiii lor şi la Tudor, de care nu mai ştiu nimic din ceasul în care l-am lăsat suferind la Paris. - Să-mi scrii numai despre sănătatea voastră şi să-mi spui totodată dacă aţi reuşit să vă încadraţi în cîmpul muncii pentru a vă asigura existenţa.

Atît

Te îmbrăţişez şi vă îmbrăţişez pe toţi cu mult, mult dor şi înfocată iubire.

George

*** Singura scrisoare trimisă din închisoare de Gh. Tătărescu**

Scurtă declaraţie

L-am cunosut pe domnul Gheorghe Tătărescu, încă din copilărie, în casa sa, deoarece eram prieten cu fiica lui, Sanda.

L-am întîlnit din nou în casa fostului meu socru, Ionel Bujoiu, cu care era în relaţii foarte bune.

Am rămas cu impresia că era un om inteligent şi bun povestitor.

Şerban N. GHICA

1 VIII 1994

RADU CÂMPEANU:

"Mai bine să lupți decît să-ți joci rolul de martir"

Domnule Radu Câmpeanu, personalitatea și acțiunile lui Gheorghe Tătărescu încă mai stîrnesc controverse și discuții. Aș vrea să știu dacă dv. l-ați cunoscut personal și cum îl vedeți ca om politic, cum priviți politica lui acum, după 50 de ani?

– Am avut ocazia să-l cunosc personal. Îmi aduc aminte de două împrejurări. Prima era în 1943, în casa profesorului Drăgușescu, în care eram cîțiva tineri studenți. El a dorit să vină să stea de vorbă cu noi, pentru că era un om doritor să cunoască opiniile tinerilor din acea vreme. Impresia pe care mi-a făcut-o mie, atunci, a fost aceea a unui om care stăpînește foarte bine cuvîntul. Cred că era un foarte bun orator. Dar mai ales mi-a făcut impresia unui om politic aproape complet. Sigur, a fost o discuție de vreo 2 ore și jumătate, nu chiar prietenească. Noi eram foarte tineri, iar el era un om care fusese prim-ministru în România. Îl priveam cu mare stimă, la fel ca pe profesorul Drăgușescu și, în plus, cu o mare curiozitate. După aceea, l-am mai întîlnit într-o ocazie cu totul specială, la sfîrșitul anului 1944, puțin după 23 August. Am fost la el, într-o delegație de trei persoane, împreună cu regretatul I.V.Săndulescu și cu Paul Dimitriu parcă... Eu eram cel mai tînăr dintre ei. Ne-am dus la el acasă, în strada Polonă. Ne-a primit în biroul lui. Ne-a impresionat faptul că în spatele lui se găsea un tablou foarte mare al lui Tudor Vladimirescu. Bineînțeles, s-a discutat chestiunea momentului: venirea rușilor în țară, pericolul dominației comuniste prin armatele lor și speranța pe care toți o aveau în intervenția occidentală (și mai ales americană), la noi în țară. După o lungă discuție, Tătărescu ne-a povestit un lucru, pe care probabil istoria o să-l lămurească foarte clar. El dorise cu cîteva luni în urmă, și organizase prin Beneș, cu care era prieten, posibilitatea unei discuții directe la Moscova, între reprezentanții politici ai opoziției din România și guvernul sovietic. Ne-a spus că i-ar fi scris și lui Maniu să vină și el să participe la această trecere dincolo de front.

Problema acestor tratative se punea deci înainte de 23 August...

– Da, sigur. După 2-3 săptămîni de întîrziere, Maniu i-a răspuns lui Tătărescu, făcîndu-l să înțeleagă că el nu vrea să meargă. Atunci, chestiunea a fost abandonată. După părerea mea, poate că altele ar fi fost șansele României, dacă discutarea armistițiului se făcea la timpul acela și în alte condiții decît cele în care s-a făcut. Dar ce am reținut din povestirea lui Tătărescu, a fost o afirmație, care m-a urmărit apoi tot timpul. Ne-a spus așa: "Să nu credeți că interesele României, pentru încă vreo cîțiva ani, se apără la Paris, la Londra sau la Washington. Ele, din păcate, se apără la Moscova. Acolo va trebui să mergem să ne apărăm libertatea și interesele, exact așa cum făceau voievozii români la Poartă. " Pot să vă spun că am plecat de la el furioși. Eu eram foarte tînăr, dar nici ceilalți nu erau mult mai mari decît mine. Au zis atunci: "Iată, domnule, ăsta este un trădător". Acum, cînd am reculul istoriei, după ce am învățat multe lucruri la Paris, de la oameni care acum sînt fie dispăruți fie foarte bătrîni, oameni care au lucrat în ministerul de externe, în cadrele puterii și ale guvernului lui Antonescu, ei bine, pot să spun că Tătărescu avea dreptate. Iar eu, care l-am condamnat atunci foarte tare (ca președinte al tineretului universitar liberal, de pe vremea aceea) pot spune azi că eram un infantil, că nu înțelegeam bine politica. El a avut dreptate. E adevărat, nici el, și nimeni altcineva de altfel, nu și-a închipuit că această dominație va dura 43 de ani. Și nu și-a închipuit, ca și nimeni altcineva, că Occidentul va rămîne în afara realității europene, făcînd chiar, aș spune eu, un act de demisie politică, în legătură cu situația din centrul și estul Europei.

Dar totuși nu a reușit în politica lui. În primul rînd nu a reușit să se facă înțeles.

– Nu a reușit și nici nu putea să reușească. Sensul istoriei era împotriva lui. Era un sens care prezenta o linie ascendentă a puterii Sovietice, a dominației sovietice. Astăzi, linia e inversă, e descendentă de peste 10 ani. Am avut ocazia să văd o scrisoare, aici în țară, o scrisoare pe care el a trimis-o lui Dumitru Alimănești eanu, cu care era prieten și care a fost și vreo 2-3 luni ministru de finanțe în guvernul Groza, în care îi explica de ce era necesară acțiunea pe care a făcut-o, de intrare în guvernul Groza.

Trebuie recunoscut că, în chestiunea Tătărescu, atunci, au fost anumite persoane și puteri politice din interior, care l-au urît și care au făcut din această ură un fel de obiectiv politic. Asta, după mine, a fost o mare nedreptate și o mare greșeală. Nu vreau să spun nume de oameni, foarte cunoscuți de altfel, care au acționat cu ură împotriva lui Tătărescu, de multe ori dintr-o invidie personală. Invidie, pentru că Tătărescu era realmente ceea ce se cheamă un animal politic și pe deasupra un foarte bun vorbitor. Nu avea în fața lui decît foarte puțini adversari la acest capitol. Dar încă o dată subliniez, încercarea lui nu a reușit fiindcă se opunea istoriei. Am văzut și un memoriu, de care, atunci, n-am știut nimic, un memoriu pe care el l-a scris lui Groza cînd a părăsit guvernul. Groza i-a răspuns: "Cu asta ți-ai tăiat capul". Și, într-adevăr, l-au băgat la închisoare, și în urma detenției a și murit. Erau trei lucruri despre care el pretindea că trebuie apărate în România. Asta pînă ce Occidentul se va deștepta și-și va spune cuvîntul. Spunea așa: "Să apărăm monarhia, moneda și proprietatea, pe cît putem. Dacă apărăm aceste instituții fundamentale și rezistăm o perioadă de cîțiva ani, atunci vom putea reface statul român foarte ușor și în mod complet." Evident, acum se poate spune că era naiv să crezi că rușii ar fi cedat ceva. Acum pare așa, dar atunci, asta era speranța tuturor.

Greșeala lui a constat așadar doar în faptul că nu a anticipat durata procesului?

– Cuvîntul greșeală e nepotrivit. Atunci înseamnă că toți am greșit. Fiindcă să nu vă închipuiți că exista în acele vremuri cineva care să creadă că Occidentul nu-și va face totuși datoria și că nu-și va respecta angajamentele luate la începutul războiului. Toată lumea avea pe buze expresia "vin americanii".

Dar se poate spune, atunci, că Gheorghe Tătărescu a fost mai realist decît alții?

– Mai realist decît alții a fost, cu siguranță. Atîta doar, dacă vreți, a făcut greșeala în aprecierea timpului. El a crezut probabil că o să dureze 4,7,10 ani. A durat 43 și a durat definitiv, cu un soi de monopol total al puterii sovietice. Dar lucrurile astea, cred eu, ar trebui judecate prin prisma istoriei și relațiilor politice de atunci.

Totuși, el a fost privit ca un trădător. Cei mai mulți dintre oameni au rămas cu această impresie.

– Cred că e una din marile nedreptăți care se fac astăzi în istoria politică românească. Știu și de unde vine acest lucru. Unele personalități, care au intrat în istoria noastră acuma, au susținut din plin ideea asta, dintr-o ură teribilă. Nu era o ură venită din așa-zise diferențe de opinie, era o ură personală, împotriva omului care le era superior din anumite puncte de vedere. Găsesc că la ora asta, după 45 de ani de experiență, a mai vorbi despre trădarea lui Tătărescu este condamnabil. Un om care încearcă să facă ceva, chiar împotriva multor argumente, dacă vreți, dar încearcă ceva pentru țara lui, nu poate fi numit trădător. Mai degrabă trebuie să te străduiești, să te lupți să aperi ceva, decît să stai de o parte și să spui că nu se mai poate face nimic și să începi să-ți joci rolul de martir, așa cum s-a făcut acum 50 de ani.

Credeți că la ora actuală, discuția asupra lui Tătărescu e încă politizată? Adică, există încă interesul ca politica lui să fie considerată albă de către unii sau neagră de către alții?

– Nu, nu cred. Există însă unele reminiscențe de atunci. Mai sînt în viață o serie de oameni care erau tineri pe vremea aia și care au moștenit acest lucru. Adică, această calificare foarte rapidă și nedreaptă, de trădător, făcută împotriva unui om care, repet, a încercat să facă ceva pentru țara lui. N-a reușit. Dar nimeni n-a reușit atunci nimic. Și poate că mai sînt unii oameni care în politică pot să mai facă referiri la Tătărescu. Dar sînt superficiali și interesați, unii dintre ei, chiar caraghioși. Nu se pot face asemenea referiri pentru că astăzi situația politică e completamente diferită. Cei care-o fac sînt ori inculți politic, ori de rea credință.

ALEXANDRU PALEOLOGU:

"Un clișeu care merită să fie demontat"

Domnule Paleologu, vă rog să ne spuneți ce-părere aveați despre omul politic Gheorghe Tătărescu la vremea respectivă și dacă această părere s-a modificat odată cu trecerea timpului.

– Aveam 14 ani în momentul în care Gheorghe Tătărescu, fost coleg cu tatăl meu (de liceu și de bancă) și vechi prieten al lui din adolescență, a ajuns președinte al Consiliului de Miniștri, ca urmare a asasinării lui I.G. Duca. Despre Tătărescu știam destul de multe: era un om talentat, cam înclinat către retorică, deci către o anumită demagogie, dar de un stil care impunea o mare cultură juridică și generală. Era considerat un om inteligent, cu demonul politicii și cu vocația de a ajunge în locul în care ajunsese. Pe durata guvernării Tătărescu am trecut de la 14 la 18 ani, deci începeam să devin adult. Aveam opinii politice destul de precise, opinii pe care, ulterior, nu le-am amendat mult, în ciuda unor fluctuații, a unor neînțelegeri și disperări care au venit mai tîrziu. În orice caz, nu cred că aș fi devenit vreodată un membru al partidului liberal Tătărescu. Atunci eram mai degrabă un partizan al lui Carol al II-lea. Îl admiram foarte mult pentru că știam că este tînăr, inteligent și extrem de cultivat. Pe de altă parte, știam și tot ce se spunea, cu îndreptățire, împotriva lui. Dar cu toate criticile pe care continui să mi le mențin la adresa lui Carol al II-lea, nu am devenit niciodată un anticarlist, cum a fost prietenul meu Nicu Steinhardt.

Revenind însă la Tătărescu, trebuie să spun că într-o primă fază, deci în cei patru ani de guvernare, era un prim-ministru al unui stat constituțional de drept, monarhic, pe care l-a servit foarte bine. Această perioadă a însemnat pentru România un spor de prosperitate economică, un spor de prestigiu european și un rol destul de notabil în diplomație. Deci Tătărescu a prezidat un guvern care nu poate fi contestat nici în legitimitatea constituțională, nici în politica lui generală. Aș spune chiar că pentru această perioadă Tătărescu a fost unul dintre remarcabilii oameni de stat ai istoriei noastre.

A urmat cea de-a doua perioadă de guvernare, în cadrul dictaturii regale...

– Da, și Tătărescu încă nu poate fi, nici pentru asta, trecut pe lista unor oameni condamnați fără drept de apel. Situația în care ajunsese România a fost impusă de circumstanțele internaționale. Era puțin probabil că, altfel (fără dictatura lui Carol - n.n.), am fi putut să ne menținem existența statală, în acea convergență de amenințări. Dictatura regală, pe care eu o numesc "despotism luminat", are justificarea ei istorică. Nu o aprob, dar asta e altă chestiune. Tătărescu nu era inconsecvent. Ca slujitor al unei monarhii constituționale, a devenit atunci șeful guvernului unui stat, care nu mai era constituțional, nu mai urma principiile vechi constituționale, democratice. Dar era totuși șeful unui guvern legitim, în slujba unei monarhii constituționale, care, teoretic, se menținea. Deci, pentru aceste prime două perioade, nu poate fi stigmatizat. Una peste alta, Tătărescu a fost un mare om de stat sub domnia lui Carol al II-lea.

Dar perioada cea mai controversată a activității lui politice a fost cea a coabitării cu guvernul Groza.

Aici rămîne deschisă întrebarea asupra rolului nefast, sau totuși util pînă la un punct, al lui Tătărescu. Dar și acest lucru trebuie examinat cu obiectivitate prudentă și fără patimă. În ultimă instanță, constat că Tătărescu a fost în toate perioadele lui de activitate politică, de exercitare a puterii politice, inclusiv în timpul guvernării Groza, un slujitor al coroanei, al dinastiei. El nu a slujit nici o secundă republica populară. Eu, care sînt un regalist integral, fac din asta un criteriu absolut. Și Tătărescu a fost un slujitor al coroanei. În colaborarea lui cu Groza, el a putut să fie, mai mult sau mai puțin eficace, un antidot la ceea ce începuse să se întîmple în România, sub influența sovietică. Contextul internațional de atunci interzicea o politică francamente antisovietică. Nu trebuie să omitem nici o secundă că anglo-americanii ne-au impus o aliniere la Moscova: că am respins toate tentativele de negociere care se adresau aliaților occidentali, că au jucat rolul de giranți ai înfeudării noastre și a întregii Europe de Est, lui Stalin. Dacă Tătărescu nu ar fi intrat în această nefericită cîrdășie, am fi avut imediat un guvern comunist, ce n-ar mai fi dat posibilitatea nici unui fel de referințe la trecut. Tătărescu a putut atunci, nu să salveze monarhia, dar să mențină, un timp, niște forme, la adăpostul cărora anumite spravețuiri au mai fost posibile.

Se poate vorbi de un realism al lui Tătărescu, mai mare decît al altor oameni politici?

– Noțiunea asta cu realismul e foarte greu de circumscris. În genere, prin realism se înțeleg toate turpitudinile, toate cedările, concesiile și acomodările. Noțiunea de "Realpolitik" nu este confirmată în general de istorie. Toate încercările de acest gen (în istoria europeană, cel puțin) au fost pînă la urmă falimentare, chiar dacă au fost de durată mai lungă. Un realism profund și total nu poate să nu țină seamă de instanța divină, de niște realități virtuale, greu decelabile în actualitate, dar ale căror germeni există. Unii, mai lucizi, îi pot decela. Mai contează și acele calcule care nu epuizează întreaga serie de ipoteze posibile. Cea mai mare eroare a unei concepții raționaliste este de a crede că epuizează toate ipotezele. Ea nu le poate niciodată epuiza.

Și unde se plasa Tătărescu în acest context?

– Sigur, Tătărescu a fost mai realist decît alții. Dar a fost mai puțin realist decît Regele Mihai, care a văzut mult mai clar și mult mai adînc în perspectivă lungă. A fost mai puțin realist decît cei ce-și dădeau seama că indiferent ce ar fi, și indiferent de lipsa de șanse pe care o avea atunci o rezistență anticomunistă, ea trebuia totuși să aibă loc. Ca dovadă, stă realismul adevărat al rezistenței armate din munți, care a durat cam 12 ani. Acei oameni au fost realiști. Știau că duc o bătălie care se va termina pînă la urmă cu exterminarea lor. Deci, eu nu-l numesc realist pe cel care reușește. Reușita trece și ea ca toate deșertăciunile.

Mai există o perioadă discutabilă a carierei sau, să-i spunem, a vieții lui Tătărescu. Acea de după închisoare...

– Desigur, e perioada cea mai puțin glorioasă, cea mai puțin prestigioasă, dar care ține de niște slăbiciuni omenești și poate de o lipsă de înțelepciune finală. În loc să se pregătească liniștit de moarte, ca unul care și-a epuizat cariera și destinul, Tătărescu a făcut parte din acel Comitet pentru Repatriere, care a avut sediul chiar în fosta lui casă. Asemenea slăbiciuni și căderi au mai avut și alții. Evident, după mine, această perioadă e cea mai puțin onorabilă din viața lui Tătărescu, dar cu efectele cele mai neglijabile. Perioada care i se poate imputa este doar aceea a colaborării cu guvernul Groza. (...)

Cred că există o nedreptate în cazul Tătărescu și o nedreptate trebuie totdeauna corectată. Nu trebuie să facem din el un sfînt, asta-i altă chestiune. Evident că Maniu se prezintă altfel în istoria și chiar în imaginarul societății românești. Dar nu putem spune cu certitudine că unul a avut dreptate totală și altul deloc. Nici măcar în privința lui Maniu anumite lucruri (pe care le-a spus Stere, de pildă) nu se pot spune astăzi, pentru că Maniu a devenit un simbol în conștiința națională. N-ar fi oportună aducerea în prim-plan a micilor lui iezuitisme, retractări și eschivări, care nu sînt, însă, prin asta, mai puțin adevărate...

Deci poate ar fi mai inoportun să analizăm în amănunțime politica lui Maniu acum, decît pe aceea a lui Tătărescu, dat fiind că Maniu are un loc pe care nu e cazul să-l știrbim în momentul de față?

– Da, sînt convins că locul lui Maniu în conștiința națională nu trebuie știrbit. Miturile se așază și ele în perspectiva istoriei și atunci le poți privi cu mai mare libertate. Momentan însă, noi nu avem libertatea și justificarea suficientă să-l demitizăm pe Maniu.

În schimb, cazul Tătărescu merită a fi discutat.

– Cred că da. Eu personal am încercat toată viața să lupt contra clișeelor. Tătărescu-negativ este un clișeu care merită să fie demontat. Din păcate, noi avem mereu tendința să cădem în excesele contrare. Patimă împotrivă, patimă pentru.

Pagină realizată de
Andrei MANOLESCU

Gh. Tătărescu în lumina unor noi surse

Înainte de a prezenta cîteva date noi despre activitatea politică a lui Gheorghe Tătărescu, fie-mi îngăduită o remarcă preliminară de caracter general.

O însemnată parte a istoriografiei române se află încă în stadiul viziunilor simpliste - ca să nu le numesc primitive - potrivit cărora personalităţile trecutului naţional se împart în sfinţi şi demoni, eroi şi ticăloşi. Dacă un om politic sau conducător militar este trecut în prima categorie, orice observaţie critică este considerată drept o blasfemie; dacă el figurează în cea de a doua categorie, punerea în lumină a unui aspect pozitiv este taxată drept o dubioasă tentativă de reabilitare, slujind unor scopuri tenebroase.

Personalităţile politice, rareori, sînt sfinţi sau demoni; în plămada lor intră, în proporţii diferite, elemente pozitive şi negative, iar în activitatea lor există faze sau laturi de elogiat, iar altele de condamnat. Pînă nu ne vom dezbăra de trecerea în rîndul sfinţilor a oamenilor politici sau aruncarea lor în focul gheenei nu vom putea afirma că am păşit în stadiul judecăţii mature în istoriografie.

Intervenţia mea nu este călăuzită, aşadar, de gîndul "reabilitării" lui Gheorghe Tătărescu, pentru că, după opinia mea, istoricul nu este chemat să judece, ci să explice.

Condamnarea cea mai severă pentru activitatea politică a lui Gheorghe Tătărescu a fost determinată de participarea sa la guvernarea lui Petru Groza, care a marcat începutul sovietizării/comunizării României (6 martie 1945).

Cum se explică - aceasta este întrebarea pe care ne-o punem şi la care căutăm răspuns - intrarea lui Gheorghe Tătărescu, fostul subsecretar de stat de la Ministerul de Interne, raportor în Camera Deputaţilor a lichidării tentativei sovietice de a ocupa Basarabia în 1924 (aşa-numita răscoală de la Tatar Bunar!), într-un guvern de marionete ale Moscovei, impus ţării de pumnul sinistrului emisar al lui Stalin, A.I. Vîşinski?

După părerea noastră, Gheorghe Tătărescu a fost unul dintre puţinii oameni politici români, care, în anii celui de al doilea război mondial, nu şi-au făcut iluzii în mult aşteptatul sprijin anglo-american pentru România. La 5 septembrie 1943, el îi spunea diplomatului român Raoul Bossy: "Pacea va fi încheiată sub semnul biruinţei ruseşti. Sovietele vor cere să li se asigure ca zonă de influenţă atît Europa centrală cît şi Balcanii. Anglo-americanii nu se vor opune decît cu greu sovieticilor care vor revendica, în primul rînd, graniţele din '41". Un pronostic în întregime confirmat de Teheran, Moscova (acordul de procentaj Churchill-Stalin) şi Ialta.

Strategia politică a lui Gheorghe Tătărescu, după 23 august 1944, a decurs din această percepţie - repetăm, corectă - a raporturilor dintre Marea Britanie, SUA şi URSS. La 21 ianuarie 1945, el declara unui colaborator sovietic al Comisiei Aliate de Control, S. Dangulov, că fundamentul politicii sale îl constituie orientarea spre URSS.

Din volumul lui T.V. Volokitina, G.P. Muraşkova şi A.F. Noskova, **Democraţia populară. Mit sau realitate?** (în limba rusă, Moscova, 1993) din care extragem informaţia de mai sus (autoarele au folosit surse inedite din arhivele sovietice) aflăm că, potrivit unui document sovietic, Tătărescu a declarat că democratizarea României "poate fi rezolvată în răstimp de două ore: pe unii (din adversarii guvernului Groza - n.a.) îi băgăm la închisoare, pe unul îl lichidăm, pe altul îl deportăm".

Acest limbaj atît de neaşteptat pentru un democrat s-ar explica - cred autoarele - prin încercarea lui Tătărescu de a deveni principalul partener al sovieticilor în România şi "de a distruge astfel monopolul PCR în această direcţie".

Ipoteza ni se pare întru totul corectă. Iuliu Maniu însuşi, confruntat cu abandonarea României de către anglo-americani, era dispus să caute o cale de înţelegere cu Moscova pentru a nu lăsa soarta României pe mâna comuniştilor. În raportul din 9 decembrie 1944 al reprezentantului SUA în România, Burton Berry, citim: "Cu multă emoţie, Maniu m-a întrebat dacă America şi Marea Britanie doreau ca România să devină o parte a Uniunii Sovieitice «Dacă este aşa, vă rog să-mi daţi un sfat în consecinţă, căci aceasta se poate aranja uşor, şi chiar astăzi, aşa tîrziu cum este, eu pot aranja lucrurile în avantajul României, mai bine decît pot să o facă comuniştii români»".

A nu lăsa ţara în mîinile instrumentelor Kremlinului - Ana Pauker, Vasile Luca et Co - a fost un gînd care i-a călăuzit deopotrivă - oricît ar părea de ciudat - şi pe Maniu şi pe Tătărescu, dar modalităţile de acţiune au fost diferite: Maniu a rămas veşnicul opoziţionist, Tătărescu obişnuitul "colaboraţionist".

Un document publicat recent în volumul **România. Viaţa politică în documente, 1947** (coordonator Ioan Scurtu) dezvăluie dublul limbaj al unor "tovarăşi de drum" ai comuniştilor din acea perioadă. Astfel în convorbirea din 4 ianuarie 1947 cu secretarul de stat al SUA, George Marshall, ministrul României la Washington, Mihail Ralea, după ce a "justificat" alegerile trucate din 19 noiembrie 1946, a conchis "D-le secretar, nu ne lăsaţi dincolo de cortina de fier".

Din această ambiguitate, Gheorghe Tătărescu a ieşit prin memoriul din 24 mai 1947 prezentat guvernului şi partidelor din B.P.D., memoriu aflat la originea rupturii, consumate prin votul de blam al Camerei Deputaţilor, controlate de comunişti, care a pus capăt prezenţei liberalilor-tătărescieni în guvernul Groza (5 noiembrie 1947).

Participarea lui Gheorghe Tătărescu în amintitul cabinet trebuie evaluată în lumina datelor oferite de sursele citate mai sus.

Florin CONSTANTINIU

Despre genealogia lui Gh. Tătărescu

Spiţele genealogice nu se alcătuiesc în funcţie de simpatii şi antipatii politice şi e sigur că nu ţin locul încercărilor de evaluare istorică a personalităţilor ai căror strămoşi se studiază. Ele pot însă contribui substanţial la înţelegerea mediului social şi cultural din care s-au ridicat acestea. Rîndurile de faţă nu încearcă să clarifice imaginea controversatului om politic care a fost Gheorghe Tătărescu, ci să aducă precizări în legătură cu ascendenţii săi cunoscuţi. Este un demers mai degrabă tehnic, dar nu lipsit de interes pentru înţelegerea complexă a resorturilor unei personalităţi în a cărei conduită politică a fost întotdeauna greu de distins între abilitate şi oportunism.

Gheorghe Tătărescu era, aşadar, fiul generalului Nicolae Tătărescu (1850-1916) şi al soţiei sale Speranţa, născută Pârâianu (1858-1920). După cum rezultă din **Dicţionarul contimporanilor** (Buc., 1897) al lui Dimitrie R. Rosetti-Max, Nicolae Tătărescu a intrat în şcoala militară în 1867, devenind sublocotenet în 1869, maior în 1884, colonel în 1892 şi general de brigadă în 1898 (p.207). Era fiul lui Gheorghe Tătărescu (1824-1872) şi al soţiei acestuia, Dumitrana, născută Hurezeanu (1835-1909), după cum reiese dintr-un arbore genealogic nepublicat întocmit de colonelul Aurel Pociovălişteanu (cumnatul omului politic, prin căsătoria cu sora acestuia, Irina-Aurora) şi depus la Arhivele Statului din Târgu Jiu. Trebuie subliniat faptul că între familia fostului prim-ministru şi cea a pictorului Gheorghe Tattarescu (1818-1894) nu există decît o simplă coincidenţă de nume, primul fiind originar din Gorj, cel de-al doilea din Buzău-Focşani (cf. Teodora Voinescu, **Gheorghe Tattarescu**, Buc., 1940, p. 5, nota 1). Numele tatălui pictorului, Mihail Tătărescu (modificat în ortografia pictorului în "Tattarescu", sub influenţă italienizantă), mic proprietar în Focşani, provenea de la satul Tătaru din Munţii Buzăului (cf. Jacques Wertheimer-Ghika, **Gheorghe M. Tattarescu. Un pictor român şi veacul său**, Buc., 1958, p. 7), în timp ce omul politic Gh. Tătărescu era descendentul unor neamuri de boieri gorjeni de care va fi vorba în continuare.

Pârâienii, familia mamei politicianului interbelic, făceau parte din boierimea cea mai veche a Olteniei, putînd fi urmăriţi documentar pînă în secolul al XV-lea. Între istoricii care au scris despre această însemnată familie, din care coboară prin mama sa şi poetul Alexandru Macedonski, se numără Alexandru Ştefulescu şi Dan Pleşia care au scos în evidenţă faptul că Pârâienii se trăgeau din vechii boieri din Baia de fier şi Alun, numiţi astfel după două din moşiile lor de baştină. Aceştia s-au distins în veacul al XV-lea prin jupan Petru Zamona, membru în Sfatul domnesc al lui Radu Praznaglava (1421) şi prin Danciu Zamona (1462, 1473). Din aceste personaje descind prin diferite filiaţii cîteva din marile neamuri boiereşti din Oltenia: Bengeştii, Urdărenii (deci şi Nicolae Titulescu a cărui mamă aparţinea acestei familii), Coţofenii, Bârseştii şi Pârâienii (din care o ramură s-a numit Milescu după satul Mileşti din judeţul Dolj, cumpărat de Danciul Pârâianu). Boierii Pârâieni au ctitorit o serie de biserici în Oltenia, între care mănăstirea Polovragi, ridicată de amintitul mare sluger Danciul Pârâianu, bisericile din Grădiştea, Pârâienii de mijloc şi Pârâienii de sus (jud. Vîlcea).

Revenind la spiţa genealogică propriu-zisă a lui Gh. Tătărescu, mama sa Speranţa era fiica pitarului Zamfir Pârâianu, prefect de Gorj (1861), şi a Sevastiţei născută Frumuşanu (1819-1911), fiica treti-logofătului Constantin (Dinu) Frumuşanu. aşadar, şi bunica maternă a omului politic aparţinea unei cunoscute familii boiereşti gorjene, din care **Catagrafia oficială de toţi boierii Ţării Româneşti la 1829**, publicată de Ioan C. Filitti (Buc., 1929), menţionează pe "Constantin Frumuşanu, n. judeţul Gorj, 46 ani, treti logofăt, al lui Ion Frumuşanu (de) la neamuri, şade în oraşu Târgu Jiului, are 2 moşii, 2 vii, o moară şi case" (p. 57, nota 2: "venit 1500 lei"). În acelaşi izvor apare şi fratele său Lăudat Frumuşanu, cu rangul de treti vistier. Frumuşenii se încuscresc în secolele XIX-XX cu familiile Otelelişanu, Săvoiu, Romanescu, Caribol, Dobruneanu etc. Zamfir Pârâianu, bunicul matern al lui Gh. Tătărescu, era fiul unui Răducanu Pârâianu şi al soţiei acestuia Elena, născută tot Pârâianu. Răducanu era fiul unui Constantin Pârâianu şi al unei Aniţa (cf. arbore genealogic inedit alcătuit de Ioan C. Filitti, nedatat, care corespunde în ceea ce priveşte această verigă genealogică cu cel al lui Aurel Pociovălişteanu pe care l-am citat anterior). Nu se cunoaşte legătura acestui Constantin Pârâianu cu boierii Pârâieni dinainte, dar ea pare foarte probabilă.

Din căsătoria lui Zamfir Pârâianu şi a Sevastiţei Frumuşanu au rezultat (conform arborilor genealogici amintiţi) următorii copii (unchi şi mătuşi materne ai lui Gh. Tătărescu): Sevastia, căsătorită cu Mihai Bădulescu, Cezar, căsătorit cu Artemiza Bunescu, Paulina, soţia lui Iancu Cărăbătescu (deputat şi prefect de Gorj, liberal), Eugeniu, căsătorit cu Josma de Noël, Grigore, ajuns colonel, căsătorit cu Maria Gohn, Maria, soţia lui Athanasie Moscuna (prefect şi deputat liberal de Gorj) şi Nisa, căsătorită cu Toma Cămărăşescu. Trecînd la generaţia următoare, generalul Nicolae Tătărescu şi soţia sa Speranţa au avut 11 copii, unii dintre ei avînd urmaşi până astăzi: Constanţa, Maria (mama fostului diplomat Mihai Mărculescu, stins din viaţă de curînd la Paris), Nicolae, Gheorghe, Speranţa, Alexandru, Emanuel, Olga, Ştefan, Florica şi Irina-Aurora. Gh. Tătărescu a fost căsătorit cu Aretia Pitişteanu, descendentă a unui neam boieresc din Ţara Românească, înrudit cu familiile Lungeanu, Otetelişanu, Filalitti, Cantilli, Dimitrescu etc. Au rezultat un fiu Tudor, decedat, şi o fiică, doamna Sanda Tătărescu-Negroponte, implicată în viaţa politică românească de astăzi, prin care se continuă spiţa directă a omului politic (nepotul său de fiică, domnul George Negroponte este căsătorit cu una dintre fiicele cunoscutului istoric Andrei Oţetea, fiind stabiliţi la Paris).

Din lipsă de spaţiu nu putem intra în toate detaliile genealogice, credem că ascendenţa lui Gheorghe Tătărescu este reprezentativă pentru o bună parte din clasa politică a României dinainte de instaurarea comunismului. Cercetări viitoare vor putea contribui la clarificarea unor aspecte genealogice insuficient cunoscute.

Mihai Sorin RĂDULESCU

(...) Gh. Tătărescu a început să fie calificat de trădător din momentul în care a intrat în guvernul Groza. De ce se face uz de încă o minciună, căutînd să se stabilească un distinguo între guvernele ce s'au succedat de la capitulare pînă în Martie 1945, cînd s'a format guvernul Groza? Toate guvernele, Sănătescu, general Rădescu, nu erau libere deoarece ele nu reprezentau un Stat suveran ci un Stat ocupat. S'a întîmplat ca generalul Rădescu să fie un Român cu demnitate, de un mare curaj, vrînd să afirme drepturile suverane ale Statului român, dar aceasta nu a schimbat situaţia României din momentul în care au intrat trupele ruseşti în Bucureşti: ţara era ocupată pe baza actului de capitulare.

E straniu cum au uitat vinovaţii capitulării comunicatele oficiale difuzate de radio Moscova ce anunţau "liberarea" oraşelor româneşti, oraşe în care nu se aflau decît garnizoane româneşti. Insistenţa cu care Moscova dădea aceste comunicate arăta clar, cui vroia să înţeleagă, care era situaţia reală a României. Probabil că Gh. Tătărescu şi-a dat seama de viitoarea răspundere şi de necesitatea de a încerca o îmbunătăţire a situaţiei în ţară, de aceea a denunţat abuzurile guvernului din care făcea parte. Memorandumul acuzator a fost înmînat regelui, Comisiei aliate de control, membrilor guvernului, şefilor de partide şi tuturor miniştrilor acreditaţi la Bucureşti, în ziua de 19 Iulie 1947. Acest memorandum prin care Tătărescu, vice-preşedinte de Consiliu, cerea disperat un ajutor ca să se pună capăt abuzurilor, îl reabilitează, dă un sens colaborării lui cu comuniştii.

În 1946 se găsea la Paris cu soţia şi copiii. Au încercat prietenii să-l convingă să refuze semnarea tratatului de pace şi să rămînă în străinătate. A răspuns - şi nimeni nu poate contesta acest răspuns - cu liniştea celui care ştie că se sacrifică: "Gestul refuzului de a semna mi-ar folosi mie, nu ţării, deoarece nu ar schimba nimic; Ruşii vor continua să rămînă. Eu nu cred într'un război între Occident şi comunism. Datoria mea este să semnez tratatul de pace ca să salvez ce mai rămîne din România. La Yalta, Occidentul ne-a predat Ruşilor. Conştiinţa mea de Român îmi porunceşte să mă reîntorc în ţară şi să sufăr cu compatrioţii mei, încercînd să le uşurez calvarul. Mi-ar fi aşa de uşor să rămîn la Paris, cînd am alături de mine nevasta şi copiii. Eu aleg, conştient de toate riscurile, lupta printre Romăni, pentru libertatea lor. Resping eroismul prin procură dată altora".

(...) După şase ani de închisoare, a fost eliberat şi trimis la Poiana Gorjului, cu interdicţia de a lua contact cu cineva. Măsură inutilă, deoarece constituţia lui robustă a fost pusă la grea încercare în anii de celulă umedă, ţinut pe ciment şi fără căldură iarna. A ieşit o umbră. Inteligenţa, judecata politică, claritatea gîndirii se spune că îi rămăseseră intacte, numai puterile fizice erau sfîrşite. Nu iese nimeni dintr'o închisoare comunistă capabil să reia lupta, chiar dacă regimul ar restaura toate libertăţile publice...

Se poate, astăzi, rosti o judecată dreaptă? Numele lui determină controverse destul de aprige şi cei legaţi direct sau indirect de actul capitulării au tot interesul să creeze şi să întreţină în jurul fostului prim-ministru o atmosferă de ostilitate, ceva mai grav, de dispreţ.

Actul de curaj naţional din Iulie 1947, urmat de cei şase ani de temniţă grea şi de condamnare la închisoare a fetei lui (1950) ca şi a fraţilor lui, ne impune o dreaptă judecată. Nu o vom face noi, ci cei cari vor veni după noi, judecata lor nepărtinitoare va cumpăni binele şi răul.

M'am încumetat să schiţez portretul celui mai hulit om politic, încercînd să aduc o contribuţie istoricilor de mîine. Fără îndoială că aceste contribuţii sînt mai întotdeauna alterate, într'un sens sau altul, de sentimentele noastre. Tătărăscu a fost o creaţie a împrejurărilor: moartea lui I.G.Duca l-a făcut pe neaşteptate şi contra voinţei lui prim-ministru; ostilitatea lui Maniu, după abdicarea regelui Carol, l-a izolat politic, iar această izolare l-a constrîns să înjghebeze, în Mai 1944, "Coaliţia naţională democratică", dînd certificat de "partid naţional" comuniştilor. După 23 August 1944, şeful partidului naţional-ţărănesc a cerut trimiterea lui în faţa unei instanţe speciale pentru vina de a fi fost complicele necesar al regelui Carol în instaurarea dictaturii. Cînd Iuliu Maniu formula această cerere, Ana Pauker - duşmana de moarte a lui Tătărescu - sosea odată cu trupele ruseşti în uniforma armatei duşmane. Acţiunile noastre sînt tributare împrejurărilor prin care voinţa noastră vrea să-şi facă drum, mlădiindu-se ca şi cursul unei ape printr'o regiune stîncoasă.

(...) Avea o bunătate naturală, fără emfază şi chiar în furtuna luptelor politice, cînd loviturile nedrepte ne rănesc cîteodată, el nu păstra cătrănirea resentimentelor, găsea că cuvintele mint, nu redau fidel sentimentele şi violenţa este numai verbală, oamenii fiind, în general, mai puţin răi decît vor să pară. Ce slab era pregătit ca să înfrunte perfidia răutăţii, savant distilată, a comuniştilor.

Prin 1931, Tătărescu găsise o formulă pe care o recomanda partizanilor: "frîna pe dreapta, frîna pe stînga, ca să cazi pe mediană". Şi-a imaginat, poate, că formula centrismului este valabilă şi sub comunişti. G. Tătărescu era tot aşa de puţin pregătit ca şi restul oamenilor noştri politici, să se măsoare cu viclenia asiatică a comuniştilor. Ce amară meditaţie va fi făcut în celula rece în cei şase ani de tragică sihăstrie. Şi-a decis conştient sfîrşitul.

Pamfil ŞEICARU (1958)

Premisele toleranţei

De cînd Voltaire a inclus în **Dicţionarul filosofic** un articol consacrat "toleranţei", noţiunea respectivă a pătruns în vocabularul standard al democraţiilor moderne. Aproape că nu există discurs despre logica modernităţii care să nu exalte virtuţile toleranţei. Termenul aparţine unei constelaţii semantice din care mai fac parte laicitatea şi drepturile omului: toate trei, idealuri parţial acoperite, programe incomplet aplicate, reguli cu prea multe excepţii. Şi atunci ne întrebăm: ce înseamnă, pînă la urmă, a fi tolerant? A fi tolerant - ni se răspunde - înseamnă a accepta că fiecare are voie să creadă orice: **quot homines, tot sententiae.** A nu spune altuia: "Crezi în Dumnezeul meu sau mori!" A fi de acord cu dezacordul general al opiniilor. A suspecta viziunile predominante, denunţînd ipocriziile, inerţiile şi oportunismele. A face din libertatea proprie singura normă a unui univers anarhic. Iată o posibilă viziune asupra lucrurilor care atinge însă paradoxul de îndată ce primeşte note imperative. Paradoxul toleranţei stă tocmai în putinţa acesteia de a transforma pluralismul în indiferenţă şi diversitatea în apatie.

Pînă a fi reală sau doar dezirabilă, toleranţa este un operator intelectual fetişizat. Cu ajutorul ei, Stînga a instituit contrastul dintre epocile tradiţionale, structurate pe temeiul unor modele totalitare, şi timpurile moderne, marcate de contradicţia unui relativism absolut. Graţie acestui contrast, istoria societăţilor europene se judecă în funcţie de fractura cronologică a Revoluţiei franceze. "Înainte" de 1789, poporul ignorant ar fi suferit de pe urma complicităţii dintre monarhie şi clerul catolic. Indivizii ar fi fost masificaţi, ţinuţi departe de culisele cinice ale puterii sacralizate, îndobitociţi printr-un matracaj predicatorial axat pe "minciuna" lumii de dincolo şi striviţi de capriciile fiscale sau politice ale unor despoţi egocentrici. **După** data respectivă, poporul francez (şi, pe urma lui, popoarele Europei) s-ar fi emancipat, conştientizînd (sub impactul lămuritor al "Luminilor") nu doar oroarea trecutului, ci şi drepturile sale în sfîrşit codificate. În prezenţa acestui mit (în care Filosofii Enciclopediei joacă rolul unor eroi civilizatori) zece milenii de istorie prerevoluţionară sînt puse sub zodia tiraniilor obscurantiste şi condamnate ca atare. A te arăta surprins că, pe un asemenea teren, marxismul s-a putut dezvolta nestingherit, înseamnă a nu vedea legătura organică dintre mitologia revoluţionară şi demagogia stîngistă bazată, de două secole încoace, pe o găunoasă retorică a toleranţei. Căci despre o retorică e vorba.

Unda seismică a lui 1789 s-a propagat pînă în Mai 1968, cînd pe zidurile Sorbonei a fost scris, pentru prima oară, faimosul slogan: **"Il est interdit d'interdire"**. O contradicţie similară patronează obligativitatea toleranţei: trebuie să fim intoleranţi cu intoleranţii! Or, dacă cineva (în speţă Statul laicizat) **mă forţează să fiu tolerant**, rezultă că acea instanţă este ea prima vinovată de încălcarea propriilor norme. Această situaţie ilogică încearcă zadarnic să mascheze o problemă de fond. Mă refer la evidenţa potrivit căreia coeziunea unei societăţi nu se poate obţine în afara unui adevăr consensual. De aceea, Bossuet avea dreptate atunci cînd afirma că toleranţa (ca valoare abstractă) este o "otravă" care conduce societăţile la o stare de confuzie babilonică. Dacă admitem că o societate în care "fiecare crede ce vrea" este imposibilă, atunci vom spune că şi societăţile moderne ascultă de această regulă atunci cînd prezintă ficţiunea ideologică a toleranţei drept realitate factuală. În fond, schema consensuală indispensabilă vieţii sociale este deopotrivă aplicată în societăţile tradiţionale (teocentrice) şi în cele moderne (antropocentrice). Singura diferenţă este una de ordin formal, obţinută prin schimbarea semnului: dacă primele obligau individul să creadă în ceva, cele din urmă îl forţează să nu creadă în nimic; de la o totalitate pozitivă, s-a trecut la o totalitate vidă. De la o religie cîteodată intolerantă (căci uneori "lumită"), Occidentul de pildă a basculat într-o **religie a toleranţei**, cu dogmele şi interdicţiile ei. Înainte vreme, o majoritate confesională (catolică) vîna erezia şi încerca să prevină schismele. Politizată, noua majoritate pîndeşte dizidenţa şi caută să evite defecţiunea partinică, în vreme ce elitele suplinesc absenţa lui Dumnezeu printr-o sistematizare a Nimicului. Absolutizînd ideea de libertate, apăsînd dogmatic pe exigenţa toleranţei, subiectul social-democraţiei (şi, mai tîrziu, cel al socialismului real) ajunge treptat purtătorul unui totalitarism embrionar. Numai că de data aceasta, aşa cum spuneam, totalitatea pe care acesta o celebrează - prin "reprezentanţii" săi aleşi - este goală de transcendenţă şi deschisă inevitabil către dictatura de tip ateo-comunist; desprins de referinţa sa dumnezeiască, liberul arbitru se tansformă în arbitraritate; înstrăinată de modelele sale revelate, cunoaşterea eşuează în nihilism, agnosticism sau "umanism".

"Fanaticii" toleranţei sînt atei, adică oameni care, negînd radical Providenţa şi crezînd că pot să "scrie Istoria", devin ei înşişi intoleranţi. Principala lor obsesie este aceea de a face procesul religiozităţii în general şi rechizitoriul catolicismului în special. Toate momentele de (t)eroare, de la linşarea Hypathiei, pînă la rugul lui Giordano Bruno, şi de la atitudinea juristului Sepulveda în cadrul "controversei de la Valladolid" (1550) pînă la abominaţiunile "ustăşeşti" comise de "credinciosul" Ante Pavelici sînt minuţios catalogate pentru a dovedi că, odată ajuns la putere, romano-catolicismul a practicat, inchizitorial, cea mai neagră intoleranţă. Confundînd principiile cu reprezentanţii lor şi pe Dumnezeu cu istoria rătăcirilor omeneşti, ei ajung la încheierea că toleranţa religioasă este posibilă doar acolo unde religia este "dezarmată", adică separată de politică. Dacă politicul şi religiosul coincid, alianţa lor se dovedeşte a fi agresivă şi intolerantă. Chiar aşa să fie? Aş spune mai degrabă că intoleranţa se manifestă doar acolo unde politica face din religie un instrument de propagandă federativă, acolo unde discursul religios **justifică** o linie politică unanimistă. Există într-adevăr cazuri în care, datorită simbiozei sale cu politicul, orizontul religios se colorează ideologic. În asemenea împrejurări, nu trebuie însă semnalat riscul întîlnirii dintre politic şi religios, ci doar acela al **politizării religiei.** Democraţiile moderne (care legiferează distincţia dintre secular şi spiritual) par să fi uitat cu desăvîrşire că relaţia dintre cei doi termeni poate fi gîndită nu doar în termeni asociativi sau disjunctivi, ci şi în **perspectivă ierarhică**. Pe scurt, dacă religia subordonată politicului generează intoleranţa externă (xenofobia) şi internă (dictatura), răul nu stă în contactul celor două domenii, ci doar în proasta lor conexiune. O religie cunoaşte ispita intoleranţei cînd se ideologizează sau cînd se simte ameninţată. Cotropită de ideologie, religia nu îşi mai aparţine. Redusă "democratic" la propria sa competenţă, religia nu mai aparţine altora, celor chemaţi sau dornici să o trăiască în plină cetate. Pe scurt, pentru a se feri şi a fi ferită de exacţiunile intoleranţei, religia trebuie să stea **deasupra** politicului. Cînd ierarhia Stat/Biserică este garantată, religia se supune numai lui Dumnezeu şi poate sluji oamenilor fără a confunda mijloacele cu scopurile.

Ideea că toleranţa ar fi rezultatul separării religiei de politică este inoperantă, întrucît separaţia respectivă este ea însăşi absurdă. Pînă şi sociologii de tradiţie pozitivistă, un Emile Durkheim sau un Marcel Mauss, afirmau, chiar dacă reduceau totul la această unică funcţie, că religia are menirea de a salva coeziunea societăţii. Potrivit acestor scientişti, religia ar fi chiar o "proiecţie" în virtutea căreia societatea se autodivinizează. Chiar dacă am accepta o atare năstrusnicie, tot ar însemna că, separînd politicul şi religiosul, societatea respectivă s-ar despărţi de ea însăşi. În loc de "autodivinizare", ea ar ajunge la autopedepsirea prin dictatură, dacă nu chiar la auto-desfiinţare! Adevărul e că promotorii amintitei separări a domeniilor sînt mai mult rău-voitori decît candizi. Încercarea lor de a izola religiosul în spaţiul privat (casă, familie, comunitate ruptă de lume) urmăreşte, odată cu "emanciparea" vieţii politice, dispariţia pură şi simplă a religiei. Se întîmplă însă că religia nu poate să dispară: ea riscă doar să se degradeze în imanenţă, transformîndu-se într-o mistică a puterii ipostaziate, sau într-un cult al "poporului stăpîn pe destinele sale".

Ştim, cu sau fără ajutorul etimologiei ciceroniene, că religia nu este o afacere individuală, ci una inter-personală. În vreme ce individul este "atomic" (adică indivizibil), persoana apare ca o **identitate-în-comuniune. Homo religiosus** este un "mădular" din trupul întreg eclezial înlăuntrul căruia marcajele sociale, culturale şi sexuale se dizolvă sau devin cel puţin complementare. Prin esenţa, dar şi prin vocaţia ei, religia acoperă ansamblul vieţii colective, de la origini pînă la graniţa dintre timp şi veacul eshatologic. Mai mult, ea armonizează toate nivelele fiinţei într-o paradigmă unitară, care mizează pe analogia dintre microcosmos şi macrocosmos. Cui i-ar mai folosi o viaţă religioasă de incubator şi ce ar rămîne dintr-o experienţă a sacrului redusă la statutul unui hobby? Nimănui şi nimic. Puteau Apostolii să răspîndească Evanghelia lui Hristos altfel decît bătînd cu pasul acea lume greco-romană care a pierit, nu întîmplător, exact atunci cînd şi-a desocializat Panteonul? Firește că nu.

Înainte de a se transforma în strategie disolutivă, gîndirea unei religii asociale este aşadar o perfectă aberaţie. Omul religios este adeptul globalităţii, exponentul unei logici holiste. A-l scoate din această logică înseamnă a-l condamna la o derivă sectară care poate friza fanatismul. Nu poţi fi tolerant decît cu cel mai slab decît tine. Cînd eşti hăituit, cenzurat sau doar ridiculizat, intoleranţa izbucneşte natural, asemenea oricărui comportament defensiv. Iată de ce cred că intoleranţa reprezintă o tragică (şi de atîtea ori sîngeroasă) patologie, dar o patologie strict profană. Ea este sau apanajul acelor State care erijează o retorică triumfalistă în ortodoxie politică, sau reacţia fantasmatică a unor minorităţi persecutate. În ambele eventualităţi, intoleranţa traduce mai degrabă carenţele religiei decît, aşa cum se crede, excesele ei. Să luăm două exemple din afara lumii creştine. În Iranul "fundamentalist", ayatolahii legitimează ceea ce s-a numit "terorismul de stat", folosind Islamul ca pe un instrument de dictatură politică. În Algeria "democratică" (în fapt, condusă de o huntă militară stîngistă), islamiştii practică un terorism de gherilă, utilizînd **aceeaşi religie** ca pe o armă de contestaţie politică. Să deducem că Islamul este prin natură "terorist"? Nicidecum. Ca orice religie, el poate însă aluneca în fanatism dacă este plasat **dedesubtul** politicii (ca în primul caz) sau **în afara ei** (precum în cazul secund).

Statele cu adevărat democratice în care politicul este principial subordonat religiosului sînt monarhiile constituţionale (precum Spania, Anglia, Belgia, Olanda, Suedia, Norvegia, Japonia etc.). E greu să spunem că în aceste state nu există tensiuni (cum ar fi cele dintre valoni şi flamanzi, anglicani şi catolici etc.). Ele sînt totuşi amortizate prin fericita conjugare a două principii: **cujus regio, ejus religio** (religia suveranului dă "tonul" confesional al naţiunii) şi pedagogia toleranţei, a unei toleranţe posibile în măsura în care majoritatea (fie ea catolică sau protestantă) nu cunoaşte derapaje centrifugale sau masive presiuni heterodoxe.

Cum s-ar putea aplica acest model României? Las de o parte şansele (momentan sau definitiv slăbite) ale unei reveniri monarhice şi mă limitez la prezentul nostru republican. Ultimele statistici arată că peste 80% dintre români se declară ortodocşi. Istoria noastră cunoscută este în aceeaşi proporţie legată de Ortodoxie (nu vom transforma în regulă excepţia unor voievozi turciţi sau criptocatolici şi nici succesul local al prozelitismului uniat). Pornind de la aceste premise, Ortodoxia nu se poate mărgini la o libertate negativă (desfiinţarea cenzurii, posibilitatea de a-şi alege ierarhii etc.). Ea are **dreptul şi chemarea de a supra-determina simbolic întregul devenirii naţionale.** Dacă acest lucru va fi înţeles de către actuala sau viitoarea clasă politică, atunci Biserica Ortodoxă îşi va face din toleranţa faţă de minorităţile religioase (creştine sau necreştine) o datorie de onoare, în acord cu tradiţiile irenice ale Răsăritului. Numai o Biserică naţională cu adevărat puternică şi stăpînă pe vocaţia ei profetică va putea contracara cele două surse de intoleraţă care ne pîndesc deocamdată: naţionalsecurismul bisericos şi populismul cu faţă pravoslavnică.

Teodor BACONSKY

ERATA: -M-am obişnuit cu fatalitatea greşelilor de tipar ("antinomie" devine "antonomie", "fior" devine "filon" etc.). Nu însă şi cu "alunecările de teren" textual, în faţa cărora perplexităţile cititorului rămîn definitive. E cazul articolului meu **Quis dives salvetur?** (nr. 79, p. 11, col. I, rînd 33) unde, în loc de: "...contradictorii pe de o parte ce susţin că", se va citi "...contradictorii: pe de o parte, se susţine că" etc. **(T.B.)**

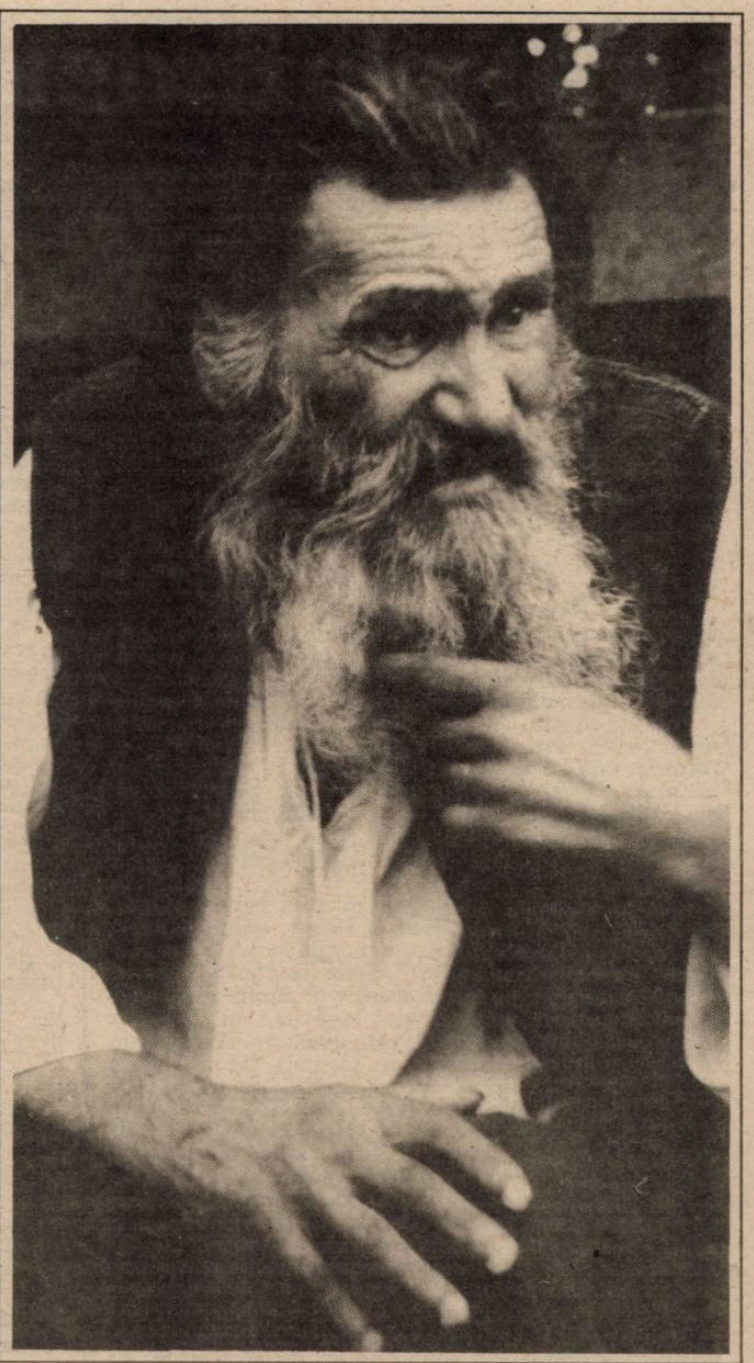

© S. Ghețe

Scrisori deschise

Cînd n-ai nici rubeolă, nici scarlatină, nici pitiriazis, cînd s-a dus şi ultimul autobuz la nunta din Grecia, şi totuşi eşti plin de 33 mii de bubiţe care înţeapă groaznic şi gîdilă perfid în arşiţa verii - nu-ţi rămîne altceva mai bun de făcut decît să începi să te cauţi. Sîmbăta doar o cameră de gardă poate deveni refugiul angoaselor de genul: "Ce creşte pe mine? Şi de ce tocmai acum?"

Şi spovedania începe de la ce-ai mîncat, unde te-ai scăldat, dacă ai dormit, cu cine, cît de bine. Ce buline luaţi, ah da, dimineaţa pentru tiroidă, ştiţi o străbunică din partea mamei era din Buşteni. Acolo sunt mulţi tiroidieni. Eu sunt hipo.

Şi plin de tact (n-am să uit) ţi se dă pe loc verdictul: în cazul benign ciuperca pitiriazis, care nu se mănîncă, creşte doar atunci cînd eşti foarte stresat. Aţi fost, nu-i aşa? Da. Dar nu pot uita că există mereu şi a doua variantă şi întreb timid de cazul malign. Era un medic destul de tînăr. Cu ochelari? Da' brunet cu un început de chelie? Parcă. Şi îl chema cu Gî. Da. Asta e, e cel mai bun, ai avut noroc. Arăt şi parafa. Nu, nu-i ăsta. Eh, şi în cazul malign, spuse el zîmbind languros... Începe cu S. Stupid! Dar mai concludente vor fi analizele pe care le-am făcut după două nopţi albe. Nu încercaţi să găsiţi în miez de vară vreo farmacie deschisă sîmbăta după ora cinci. E aproape la fel de politicos dacă întrebaţi pe cineva: "Dvs. aveţi S.?"

Cu rezultatul de la analiză în mînă duduia doctor de la Interpretare m-a întrebat ce am. Eu am crezut întotdeauna că trebuie să se întîmple invers şi am răspuns că asta vreau să aflu şi eu. Şi m-a făcut obraznică, strigîndu-mi în faţă, de faţă fiind şi colegii mei de suferinţă, dacă pot să spun aşa, că n-am S. Mulţumesc, am văzut şi eu pe bilet semnul negativ - aşteptam interpretări.

La Batiştei am avut zece minute rubeolă şi un minut scarlatină. Am primit şi sfaturi etice. Dacă aţi atins vreo gravidă, e o datorie morală să vă duceţi să-i spuneţi: "Dă-ţi copilul afară!" Unde locuiţi. În..., o casă relativ liniştită, cu cîini şi obsesiv de mulţi poliţişti în jur. Credeţi că ar avea vreo legătură cu. Nu, dar aparţineţi de Victor Babeş. Peste două ore. Parcă eram în **La ţigănci**. Doar tramvaie nu treceau. Ţigani-părinţi se răzvrăteau cu furci şi topoare rabatabile că nu vine nimeni să le ia mîncarea-pachet sub formă de oală, cratiţă, linguriţe, borcănuţe. Printre gratii copiii scuipau inocent, aruncau înapoi sacoşele golite, papucii vreunui vecin drag - recuperaţi rapid şi iremediabil de bunica altuia - "că-mi vin foarte bine dragă". Mai-mai să uit de mine. Nu aveţi nici, nici, nici, dar nu vreţi să vă internaţi la Noi? S-ar putea să mă vindec aici? Nu, pentru investigaţii. Pînă la plecare mi s-a strecurat abil că există un profesor vestit la Colentina, unde cercul se închide cu o alergie medicamentoasă - fiindcă se vînd medicamente fără prospect şi nimeni nu spune nimic, "fiindcă tăcem cu toţii, şi eu, şi dumneata, şi dumnealor ca nişte laşi, fără nimica sacru, mă-nţelegi..." Casă mare - Sala Palatului! Să-i dau la ziar, şi alta nu.

Epilog

Grecia rămîne tot acolo. Nunta s-a întîmplat. Şi încă ceva: grecii de azi nici la nunţi nu mai sparg farfurii.

Plictiseală curată, monşer!

Bulinele roşii în stînga, apa în dreapta.

Nu uita linguriţa cu otravă!

Adio Elado...

Oana DAVID

Firescul de azi

PLATA DUPĂ REZULTATE
NICI O PROBLEMĂ FĂRĂ REZOLVARE
GHICITOR - MEDIUM AFRICAN
SPECIALIST ÎN AFACERI AMOROASE

Reconcilieri de cupluri, fidelitate conjugală. Readucere acasă promptă a persoanei iubite. Asigură reuşita în afaceri. Protecţie împotriva pericolelor, riscurilor şi accidentelor. Dezlegări de farmece. Succes la examene, în sport şi la jocuri de noroc.

SERVICII SERIOASE, EFICIENTE ŞI RAPIDE GARANTATE

Corespondenţă confidenţială

Persoanelor neserioase li se recomandă a se abţine

Contactaţi imediat pe

MAESTRUL MAHOMED

21 RUE BISSON 75020 PARIS
5 (Bloc C, etaj 1 la dreapta uşa din faţă)
Tel.: 40.33.90.87

"Legăturile primejdioase" stabilite pe calea pixului - în cuvinte mai la-ndemînă - epistolele de amor - sînt, astăzi, un gen desuet, dar nu pierdut. Astfel, într-un imobil de tip beton cu 8 etaje din Capitală, o bine damă blondă fără vîrstă primeşte, de la un colocatar, miercuri după miercuri, următoarele texte pe sub uşă (grafia aparţine aspirantului în întregime):

● "Augusta"

Zilele trec, Eu nu ştiu ce faci şi cum îţi merge, dar eu ştiu că mă perpelesc la gîndul cum "Va fi" - cînd "va fi" dar mai ales să vii sănătoasă şi voioasă.

- Scriu - mereu ori de cîte ori trec pe la uşa care mi-

➠

Din viaţa unui extremist de centru

Instigările la calm, cît sîntem în aer

În prăbuşirea "Airbus"-ului sud-coreean, catastrofă în care n-a murit nici un pasager dintre cei 158, ar fi, după mintea mea, de pus accentul pe ceea ce ne uneşte, nu pe ce ne desparte - vorba bătrînilor crocodili. Agenţiile de presă au subliniat - şi n-am citit nici un titlu mai vesel pe chestia asta - că o anume contribuţie la salvarea oamenilor au avut-o stewardesele care au început să ţipe extrem de tare şi de convingător ca nimeni să nu-şi piardă firea şi toţi să încerce a se salva conform instrucţiunilor, mai ales că avionul era în curs de aterizare, adică se găsea în acel moment cînd, pămîntul fiind tot mai aproape, perfect vizibil, fiecare pasager avea posibilitatea să fixeze un copac, o şură, o tulumbă, o clopotniţă, ceva de care să se agaţe la nevoie. Nu trebuie să fii pasager sud-coreean ca să posezi un asemenea instinct al obiectului, căutînd febril pe ce să te aşezi dacă tot nu poţi rămîne în aer. Totuşi, instigarea vehementă - aproape isterică, se remarca într-o relatare - la calm a stewardeselor mi se pare o noutate capabilă să destabilizeze clişeele care cer doar duhul blîndeţii în momentele de groază.

E şi strigătul unei mătuşi de-ale mele care mă lucrează ori de cîte ori apar clipele penibile. Ea obişnuieşte - fără a fi sud-coreeană şi niciodată stewardesă - să ţipe de-a dreptul, cînd cuiva i se face rău: "Nu intra în panică! Termină! Nu te gîndi la prostii! Şi ce dacă ţi-e rău?" Ţipă atît de energic şi de uman, invocă şi solicită binele exact la intensitatea răului, încît are loc, pe dată, acel proces al intrării minţilor în cap. Mătuşa mea a fost prima care m-a limpezit în sensul că ţipătul cel mai brutal poate fi foarte bun transmiţător de linişte şi pace sufletească. Nu toate isteriile trebuie curmate cu "te-aud vecinii, nenorocitule!" Instigarea la calm prin strigăte bine articulate, fără duhul blîndeţii, dacă nu ne e încă naturală, intră printre acele reacţii care trebuie regîndite (drăguţ cuvînt!) pe plan mondial. Duhul blîndeţii are şi el, săracul, gradul său de uzură, disfuncţionalităţile (alt cuvînt drăguţ!) sale, plictisul universal nu-l ocoleşte, îl atacă, nu-l iartă, un şoc i-ar fi necesar, un bing-bang care să-l zguduie sănătos. Marin Preda cunoştea arta imprecaţiilor cumplite care ascund bine tandreţea faţă de semen.

În fond, povestea acestei bune folosiri a isteriei, acolo, pe un aeroport din Sud, merge cumva cu aceea din Nord, a funeraliilor lui Kim-Ir-Sen, transmise cîteva zile la rînd, pe larg şi halucinant, de toţi telesateliţii lumii. Puştimea isteaţă - lejer democrată şi profund afonă în cultul asiatic al personalităţii - a făcut mare hai de "organizarea bocetului naţional", convinsă că mulţimile acelea se dădeau de ceasul morţii, bine dirijate şi regizate, adunate la un fel de "Cîntarea României" pusă pe jale; alt punct de referinţă decît viaţa sub Ceauşescu ei necunoscînd, altă explicaţie decît prefăcătoria nu le apare în faţa ciudăţeniilor. Hazul lor - în fond benefic şi necesar unei libertăţi de spirit - nu-i dezvinovăţea pentru lipsa de bibliografie în dostoievskienele "probleme mondiale". Dimpotrivă, cei cu oarecare bibliografie, bătrîni care au trăit moartea şi funeraliile lui Stalin, ale lui Dej şi Mao, priveau derutaţi un spectacol într-adevăr straniu, azi, dar deloc ieri, pe vremea tinereţii lor. Nu era o farsă, şi conştiinţa unui adevăr care nu se poate rezuma la comedia lui îi indispunea; nu-i puteau combate pe imberbii care se hlizeau, fiindcă riscau să apară nostalgici, dar nici nu puteau nega în sinea lor că au plîns la moartea lui Stalin. Sau n-au plîns? Parcă n-au plîns... S-au prefăcut, i-a dus raionul şi li s-a cerut tuturor să plîngă, nu?, parcă aşa a fost... Dar nici asta nu se putea divulga, fiindcă atunci ar fi părut ca oportuniştii unui popor vegetal. N-aş spune, din cîte am observat, că acest disconfort moral atingea panica unei aterizări forţate. Nu era nevoie de nici o stewardesă liniştitoare, de nici un înger exterminator şi, mai ales, nu trebuia polemizat nici cu nordul, nici cu sudul, nici cu puştimea neavizată, nici cu prea maturii, nici cu "neo", nici cu "anti". Era unul din acele cazuri în care inteligenţa încă îţi propune, ca fiind de mare actualitate, sfatul de-a rămîne rece, de nu la toate, măcar la unele, ca de pildă: nu e foarte grav cît foarte prost, că ai plîns o dată la moartea lui Stalin, Napoleon sau Tutankamon - a doua oară ar fi mortal! Iar a doua oară nu se mai poate. Cine se uită atent pe hubloul avionului poate fi cît de cît liniştit, fără să ajungă optimist: pe locurile astea, n-or să mai apară lideri maximi şi nici fraieri pe lîngă mormintele lor. Isteria poate că a modificat măcar idioţia. Domnilor - instig şi eu la calm,cît mai sîntem în aer - să ne urăm aterizare plăcută şi la timp, exact ca să prindem la Cinemateca "Antenei 1", după miezul nopţii, "Cenuşă şi diamant".

Radu COSAŞU

➠

a "deschis" şi mi-am spus că se bucură "atunci" cînd ţi-am spus - de cînd mă tot chinuieşti -

Prin acest mod stăm de vorbă şi să ştii că din clipa - confirmării "dorinţei" vorbesc şi gîndesc ptr. noi.

Cu drag... 30.05

● "Vis (neîmplinit)

Din nou gînduri, gînduri,!! pentru fiinţa care poate da "TOTUL"

- mă gîndesc cu nerăbdare la ziua "sosirii" **ca şi cum** ar fi **ziua** "izbăvirii"

Cu deosebită consideraţie al dv. sincer... 8.06

● Dinstinsa "mea" Doamnă,

Exact la 10 zile după plecare, deci azi - 23.05 a.c. - un năvalnic **gînd de dor** m-a cuprins...

- "izvorît din fluidul acordului-tacit şi recunoscut că te "bucură" gîndurile mele

- mă rog să-ţi realizezi toate planurile -

● "Afrodita gîndurilor mele" -

1 - Unde-mi eşti?
2 - Unde-mi umbli? - nu te-ntreb şi cu cine?
3 - Dar doresc f.f.f. mult să ştiu cum eşti? cum o duci? ce faci?
4 - "Ce facem?" cu casa
5 - Îmi este foarte dor şi simt lipsa, ceia ce face ca'n fiecare secundă să... visez...
6 - Am avut 6-7 săptămîni de groază cu spitalul, unde am fost internat
7 - Doresc nespus de mult să vă văd
8 - Deci Rogu-vă lăsaţi-mi un "semn" cîteva rînduri la cutia de scrisori cu nr. 15 - pe curînd

Un sclav

(culese de I.P.)

Consens alb-negru

Pe ecranele româneşti rulează, în sfîrşit, primul film despre inseminarea artificială. Acest nou pas pe calea progresului este făcut sub masca unei comedii ce s-ar dori savuroasă datorită prezenţei lui Whoopi Goldberg, imensul medium din Ghost sau grotesca poliţistă în şosete din "The Player". Dar - surpriză! Nostim - pantagruelica Whoopi, un fel de Stan şi Bran feminin al spectatorilor de azi, virează, în pelicula de faţă, spre o cu totul altă ipostază: eticheta de "Made in America", pe care o poartă şi filmul pe post de titlu, îi este aplicată şi actriţei de culoare. Ea devine un tip de etern feminin african seducător - involuntar şi prin combativitate - de bărbaţi. Ne-am putea obişnui şi cu această nouă Whoopi Goldberg, dacă întreaga poveste a copilului mulatru apărut prin inseminarea artificială a unei negrese de către un alb şi povestea de amor dintre cei doi nu s-ar pretinde atît de simbolică pentru viitorul unei Americi în consens. Dorinţa evidentă de morală şi propagandă bine-ticluită se face simţită pe tot cuprinsul filmului. Re-feminizata Whoopi Goldberg este patroana unui magazin promotor al valorilor tradiţionale africane - cărţi, discuri, obiecte de artă -, ea însăşi arborînd o ţinută oscilînd între idealurile continentului negru şi ultimele tendinţe ale modei occidentale (toalete vaporoase cu imprimeuri sălbatice). Fiica ei, cu tată artificial, este foarte frumoasă (pentru cei din film), foarte deşteaptă (cîştigătoare de burse ştiinţifice) şi foarte cuminte. Pe scurt, o mîndrie pentru comunitatea de culoare din zonă. Vestea că ar putea avea un tată alb cade ca trăznetul pe capetele mamei şi fiicei: mesajul este că n-au nevoie de ajutor din afara propriei tradiţii. Sigur că finalul contrazice această primă reacţie de respingere: albul (Ted Danson) şi neagra rămîn împreună, îmbrăţişîndu-se pe o scenă în faţa unei mulţimi, şi ea, mixt, colorată, probabil un fel de Americă în mic. Soluţia este, deci, traiul alb-negru în armonie, cu respectarea background-ului cultural al fiecăruia. Nimic rău în asta, ba chiar foarte bine, dar într-un film artistic care-şi pune, pe deasupra, eticheta de comedie. "Made in America" pierde, astfel, din partea epică a filmului, lăsînd totul în seama virtuozităţii certăreţe, de scorpie pe cale de îmblînzire, a lui Whoopi Goldberg. Din păcate nu e de ajuns, filmul rămînînd plicticos şi inconsistent.

Iaromira POPOVICI

Firescul de ieri

Membrii guvernului Tătărescu, Casa Regală şi Comisia Aliată de control

Dreptul la replică

Complexul ludic al prospeţimii silvestre

Cu un "complex ludic", realizat prin "tururi de cărţi" şi "sortilegii optice", semnatarul articolului intitulat "Memoria lui Nabokov şi «omidele» unei traduceri" din **Dilema**, nr. 82, dedicată kitsch-ului, desfiinţează pur şi simplu, mînat de o acribie anxioasă, ediţia volumului **Vorbeşte, memorie**, apărută recent la Editura Universal Dalsi.

Dacă "autorului comprehensivei prefeţe", profesorul Dan Grigorescu, "hiperseriosul" cronicar îi admite cu "un complex senioral" "combinatoriile Jocului", acuzîndu-l îngăduitor doar de un **lapsus calami**, în schimb, cu traducătoarea "care nu are decît vina ingenuă de a-şi fi oferit serviciile", domnia sa este neiertător, deplîngînd uşurinţa cu care prospeţimea silvestrei Scufiţe Roşii a **child hood**-ului lui Nabokov a fost lăsată "la cheremul unor mercenari". Pe scurt, aproape totul este lamentabil în această ediţie a lui **Vorbeşte, memorie**, în opinia doctului torţionar.

Mi se pare cel puţin bizară această anatemă găzduită în paginile unei reviste editate de Fundaţia Culturală Română, după ce aceeaşi fundaţie a publicat în nr. 9 al revistei sale **Lettre Internationale**, cu ediţii europene la Paris, Roma, Madrid, Sankt-Petersburg, etc. un fragment din aceeaşi "lamentabilă" traducere a autobiografiei lui Nabokov şi mai bizară cu cît cronicile semnate de prozatorii Nicolae Prelipceanu şi Adriana Bittel în **România Liberă** şi respectiv **România Literară** au evidenţiat calitatea traducerii, iar la postul de radio Europa Liberă, un alt prozator, Cristian Teodorescu, i-a consacrat traducătoarei un mic medalion.

Din întîmplare împărtăşesc cu autorul cronichetei din **Dilema** indignarea faţă de diletantismul care sufocă traducerile publicate în majoritatea editurilor de tranziţie, care, în goana după un profit grabnic, manifestă un suveran dispreţ pentru migăloasa trudă a unui traducător cu har, încredinţînd tălmăcirile în limba română ale cărţilor de circulaţie universală, fără discernămînt, unor vagi cunoscători de limbi străine, care nu stăpînesc nici măcar (sau mai ales) propria limbă. Indignarea sa însă şi-a greşit în acest caz adresa. Stau mărturie, în acest sens, traducerile mele după piesele lui W. Shakespeare, realizate de BBC şi prezentate ani de zile la Televiziunea Română, precum şi traducerile de carte pentru editurile Univers, Albatros, Humanitas, Anastasia, Olimp, Orizonturi, Nemira, între care figurează autori precum Arthur Koestler, Vladimir Volkoff, Lawrence Durrell etc. Şi aş dori să subliniez că nu "mi-am oferit serviciile", ci mi s-au solicitat serviciile; cît despre mercenariat, dacă semnatarul nefondatelor rînduri aruncate pe hîrtia **Dilemei** ar fi încercat să intre pe porţile editurilor cu un manuscris de traducere în mînă, ar fi aflat că nici o editură (de stat sau particulară) din România nu plăteşte pe o pagină de traducere mai mult decît preţul a 125 gr. de parizer sau, în alţi termeni, 0,02 % din preţul obţinut din vînzarea tirajului cărţii. Nu-i doresc decît să încerce după ce va fi petrecut seri şi nopţi - fiindcă zilele sînt ocupate cu "serviciul", mercenariatul strict necesar pentru supravieţuire - cocîrjat la maşina de scris, înconjurat de dicţionare şi enciclopedii, unele de vreo 5 kg, încercînd să redea în limba pe care credea că a supt-o la sînul mamei, dar care de multe ori refuză să i se supună, fie un best-seller cu o reţetă infailibilă a firescului, fie rafinamentele stilistice ale unui Shakespeare, Nabokov, Durrell.

Şi dacă traducerea autobiografiei lui Nabokov a fost plasată în contextul unui număr dedicat kitsch-ului, consider categoric un kitsch afirmaţii de genul "ştie la perfecţie engleza, franceza, etc.". Vorba englezului "Nobody's perfect" e sfîntă, cu atît mai mult în ceea ce priveşte stăpînirea unei limbi, a unei culturi, a unei tradiţii străine. Ca să nu mai vorbim de capcanele pe care ni le oferă limba noastră strămoşească. Şi apropo, dacă semnatarul articolului din **Dilema** despre "cel care nu se mai poate întoarce decît într-o limbă" (i.e. Vladimir Nabokov) se îndoieşte că aş deţine cunoştinţele minime de limbă română necesare pentru a mi se îngădui accesul la mass-media, îi pot oferi spre analiză zecile de articole pe teme politice, sociale şi culturale, apărute sub semnătura mea în presă, începînd din 1991. Dacă nici asta nu-l satisface, mă dau bătută, fiind obligată să mărturisesc întru conciliere totală că, după ce am citit **Earthly Power** de Anthony Burgess (autorul **Portocalei mecanice** şi al cărţii **Isus din Nazareth**), am înţeles că totul poate părea firesc după ce ai acumulat înţelepciune, cultură, educaţie.

Sanda ARONESCU

„Din cercul CONVORBIRILOR CRITICE"
Studii de ISER

(1)Mihail Dragomirescu; (2) P. Cerna; (3) Em. Gârleanu; (4) A. Mîndru; (5) Donar Munteanu; (6) Cincinat Pavelescu; (7) Eugen Lovinescu; (8) Ion Dragoslav; (9) H. Frollo; (10) Radu D. Rosetti; (11) D. Nanu; (12) Corneliu Moldovanu; (13) G. Vîlsan; (14) I. Minulescu; (15) Al. Stamatiade; (16) G. Orleanu; (17) G. Tătărescu

Semnal de lectură

SERGIU SELIAN

Istoria unui genocid ignorat

Editura SILEX, 1994
preţ 2000 lei

Volumul îşi propune să umple un gol în informarea cititorului român. Din cauza lipsei de transparenţă specifice regimului comunist, genocidul comis în Imperiul Otoman în anii 1915-1918 împotriva populaţiei armene a fost un subiect ignorat de cea mai mare parte a opiniei publice şi chiar de mulţi istorici, iar pe de altă parte a fost evitat de comentatorii care l-ar fi putut face cunoscut.

Acest prim genocid al secolului nostru, care l-a precedat şi într-un fel l-a justificat pe cel organizat de Hitler împotriva evreilor, este de asemenea prea puţin cunoscut din cauza atitudinii de indiferenţă a cercurilor internaţionale. Există, totuşi, o literatură de specialitate consacrată genocidului armean, în S.U.A., Franţa, Anglia, U.R.S.S. etc., iar volumul proiectat să apară acum în România se va alătura acestei bibliografii. De altfel, titlurile respective şi în special culegerile de documente au constituit sursa principală de informare pentru autor, care s-a străduit să ofere o imagine exactă, obiectivă, concretă a uneia dintre cele mai monstruoase crime comise împotriva umanităţii.

Genocidul armean, în care au pierit peste 1,5 milioane de oameni paşnici, nevinovaţi şi al cărui preludiu l-au constituit masacrele din 1895-1896, 1904-1905, a fost apogeul unei politici de deznaţionalizare duse în Imperiul Otoman. Guvernarea "Junilor turci" a pus la cale cu premeditare, în mod sistematic şi într-o organizare minuţioasă, lichidarea sîngeroasă a unui element alogen, dar care în fapt locuia pe teritoriul istoric al fostei sale patrii ocupate de năvălitorii otomani. Astfel au pierit, ucişi cu barbarie, bărbaţi, femei, copii care alcătuiseră o componentă fidelă, activă şi utilă a statului în care locuiau.

Cartea urmăreşte cronologic evoluţia evenimentelor, evidenţiind cauzele genocidului armean, descriind faptele cunoscute din relatările martorilor oculari şi ale supravieţuitorilor şi consemnînd ecoul internaţional în epocă al acestui pogrom care a zguduit conştiinţa umană. Lucrarea încearcă să demonstreze, cu învăţăminte pentru timpurile noastre, nocivitatea urei rasiale, a naţionalismului exacerbat şi a fanatismului religios.

Trecerea prin reviste

Litere nouă, revista studenţilor filologi bucureşteni (**nr. 1**, apărut în sesiunea de vară, deci actual şi acum, în vacanţă), poate fi un răspuns la întrebarea neliniştită "Ce fac studenţii?". Încă din primele pagini aflăm că ei, studenţi de la Litere, pînă una-alta au încropit un cenaclu şi o cafenea (în sensul că participă la ea; cîrciumarii propriu-zişi nu sînt decît "amabile gazde"). Cîtă deosebire faţă de promoţia "golanilor"! Ce dezamăgire pentru aceia care îşi închipuie studenţii ca pe un soi de luptători de gherilă, gata mereu să răstoarne guverne sau barem să scrie măscări pe zidul Cotrocenilor! Tinerii filologi văd altfel lucrurile. După revoluţie, ei n-au găsit o altă soluţie la criză decît un început de reconstrucţie. Iar atît cenaclul, cît şi cafeneaua (amîndouă literare) nu sînt decît forme mai noi (deşi, deh! mai sărăcăcioase) ale banchetului filosofic, instituţie-leagăn a culturii europene. Tinerii redactori (printre care Mihai Pavelescu, Mihai Ignat, T.O. Bobe şi hîtrul Sorin Gherguţ) s-au gîndit să întregească arcada cu o revistă (literară şi ea). Girează pentru importanţa celor întîmplate articolele "profilor": **Mircea Cărtărescu**, mentorul cenaclului care se ţine - cît tradiţionalism! - tot lunea, şi **Ion Bogdan Lefter**, organizatorul seratelor de la cafeneau Universităţii, cu invitaţi de marcă din lumea culturii. Revista consemnează discuţii cu unii participanţi la aceste adevărate banchete, recenzii la cărţile şi filmele cele mai la modă printre **cafegii** (dintre care două cărţi despre post-modernism, **of course**!), dar şi cîteva poezii, foarte "digerabile" de altfel pentru cititorul grăbit. Nimic de umplutură şi nimic forţat, nimic şcolăresc şi nimic prea academic în **Litere nouă**, publicaţie care anunţă, fără stridenţe, o aplecare către cauzele mai adînci ale schimbărilor din societate, a celor mai tineri intelectuali. Pentru pasionaţii jocului de-a "generaţiile de scriitori",-o lectură interesantă. Iar pentru **cafegii**, un îndemn de a frecventa subsolurile Universităţii, în căutare de filtre şi arome "nouă". **(F.D.)**

„Memoriul" lui Tătărescu şi britanicii

Autorul acestui scurt articol, elaborat metodic, în urma unui sondaj în arhivele britanice, dar numai ca răspuns la o solicitare de informare colegială şi fără pretenţia studierii exhaustive a problemei raporturilor lui Gh. Tătărescu cu britanicii în 1945-1947, este cadru didactic al Universităţii din Londra şi pregăteşte în prezent, sub îndrumarea Prof. Dennis Deletant, o teză de doctorat privitoare la istoria contemporană a României. Răspunderea traducerii îmi revine. (Nicolae - Şerban TANAŞOCA)

Deşi, în calitatea sa de ministru al Afacerilor Externe, Gh. Tătărescu avea posibilitatea să menţină contacte permanente cu reprezentanţii puterilor străine, el a avut, în general, puţine relaţii cu Ambasada Britanică. După cum reiese din cele ce urmează, deşi au avut oarecare consideraţie pentru el, britanicii nu l-au privit cu simpatie pe Tătărescu şi l-au socotit cu totul lipsit de credibilitate. Mai ales funcţionarii oficiali ai Londrei s-au arătat profund ostili ministrului român al Afacerilor Externe. John Colville nota pe marginea unei telegrame trimise la începutul anului 1947 din Bucureşti şi în care era vorba de Tătărescu: "Evident, nimic de aşteptat din partea domnului Tătărescu" [1]. Britanicii considerau, se pare, că întreaga conduită politică a lui Tătărescu era grevată de trecutul său. Holman, reprezentantul britanic la Bucureşti, sugera, într-o prezentare a evenimentelor politice din România anului 1946, că Tătărescu era atît de compromis prin activitatea sa de dinainte de război, încît comportamentul său era dominat de nevoia de a evita judecata unui tribunal al poporului.[2] Această lipsă de contacte între britanici şi Tătărescu explică de ce în arhivele britanice există prea puţine indicaţii asupra motivaţiei politicii sale, deşi, aşa cum reiese dintr-un raport privitor la un discurs al lui Tătărescu anterior datei de 27 aprilie 1946, asemenea indicaţii nu lipsesc cu totul. În discursul amintit, Tătărescu vorbea despre noile forţe politice apărute în România spunînd: "Stăvilirea sau izolarea acestor forţe politice poate pune în primejdie societatea şi statul. Dirijarea şi menţinerea lor în posturi de răspundere pot întări societatea şi statul".[3]

Britanicii au păstrat contacte mult mai strînse cu Partidul Naţional Ţărănesc şi, de asemenea, din ce în ce mai mult, datorită intereselor guvernului socialist britanic, cu unii dintre socialiştii români şi în special, la începutul lui 1947, cu grupul din jurul lui Rădăceanu, deşi erau preocupaţi să afle în ce măsură distanţa luată de acesta faţă de comunişti era într-adevăr reală. La începutul anului, în cadrul unei întîlniri cu un socialist britanic, Rădăceanu făcea un portret deloc flatant al lui Tătărescu, afirmînd că acesta îl abandonase după ce căzuseră de acord să coopereze pentru a-i împiedica pe comunişti să pună mîna pe Ministerul Economiei Naţionale. Rădăceanu îl acuza pe Tătărescu de duplicitate, spunea însă că acesta s-ar fi apărat susţinînd că, potrivit informaţiilor sale, era cu neputinţă ca ruşii să accepte condiţii de armistiţiu mai bune pentru România, dacă Ministerul Economiei Naţionale nu ar fi revenit comuniştilor.[4]

Holman a avut o întrevedere cu Tătărescu la 3 aprilie 1947 şi a raportat apoi că l-a găsit pe ministrul Afacerilor Externe "... într-o stare de spirit foarte optimistă în privinţa viitorului şi că acesta nu s-a ostenit să ascundă lupta pe care o ducea împotriva clicii comuniste din guvern". Divergenţele despre care e vorba par să fi privit compoziţia forţelor armate şi politica economică, în special întocmirea bugetului şi nivelul impozitelor. Tătărescu a afirmat apoi că era important ca guvernul din acel moment să se menţină la putere pînă ce trupele sovietice vor părăsi ţara, iar suveranitatea României va fi astfel din nou deplină. Orice acţiune prematură din partea necomuniştilor (ca în Ungaria) ar putea fi fatală, deoarece ar oferi ruşilor pretextul pentru instaurarea unui regim mult mai primejdios.[5] În pofida acestor afirmaţii, Holman nu pare convins că Tătărescu era într-adevăr hotărît să se opună comuniştilor şi îşi încheie raportul cu următoarele cuvinte: "Eu nu dau prea multă importanţă celor spuse de ministrul Afacerilor Externe, el are reputaţia unui oportunist şi este socotit o «giruetă» politică".[6] Totuşi, în altă telegramă cu aceeaşi dată, Holman raporta că auzise din "surse comuniste bine informate" - pe care le folosea, evident, cu oarecare precauţie - că liderii comunişti din România primiseră instrucţiuni să-şi sporească substanţial controlul asupra guvernului, contrabalansînd astfel acţiunile americane din Grecia şi Turcia. Holman adăuga că aceste surse cred că Tătărescu va fi cel dintîi înlăturat din guvern.[7]

Nu au mai avut loc contacte importante între Ambasada Britanică şi Tătărescu de la începutul lui aprilie şi pînă spre sfîrşitul lunii următoare, cînd Holman l-a întîlnit din nou. După ce au discutat mai întîi despre planurile comuniştilor de reorganizare a industriei, Tătărescu i-a comunicat că a prezentat guvernului un **Memoriu**:

"Ca răspuns la întrebările mele privitoare la atitudinea partidului său faţă de Oficiile industriale (...), Tătărescu a declarat că liberalii s-au abţinut de la vot, deoarece ei consideră că proiectul de lege nu garantează în chip adecvat drepturile la proprietatea privată şi că el nu va asigura viitorul economiei naţionale. Multe depind de felul în care sunt respectate prevederile legale şi Partidul Liberal are de gînd să urmărească atent evoluţia situaţiei. Acesta era însă numai un aspect al tensiunii acute dintre Partidului Liberal şi guvern. El a prezentat guvernului un **Memoriu** prin care arată deschis că Partidul Liberal nu mai poate accepta actualul regim excepţional de arestări, cenzură, lipsă totală de libertăţi etc. El a subliniat că atîta vreme cît atmosfera actuală de ură şi înfruntare domneşte în ţară, cu repercusiuni fireşti în străinătate, nu se poate aştepta de la el să ducă mai departe cu succes politica sa externă (...) Guvernul trebuie aşadar să-şi îmbunătăţească atitudinea. Dacă nu o fac, Partidul Liberal va fi nevoit să se despartă de ei, cu atît mai mult cu cît ei pot să-şi dea seama că actuala orientare politică nu serveşte interesele pe termen lung ale ţării. El însuşi crede, oricum, că guvernul va fi cel dintîi care va reacţiona atunci cînd **Memoriul** va fi discutat, în şedinţa de cabinet din următoarele cîteva zile." [8]

Holman îşi încheie telegrama menţionînd mai întîi că Tătărescu a fost violent atacat de curînd în presa comunistă, inclusiv de Dej personal, şi făcînd apoi unele speculaţii asupra motivaţiei acţiunii sale:

"Poziţia dîrză de împotrivire faţă de guvern adoptată acum de ministrul Afacerilor Externe, în pofida reputaţiei sale din trecut, care nu e din cele mai bune, este greu de explicat, afară numai de cazul că, luînd în considerare şi viitorul, el crede că a venit momentul să dea cărţile pe faţă şi să limpezească divergenţa de păreri dintre partidul său şi guvern. Pînă acum, el nu a încercat să afle care ar putea fi vederile şi atitudinea liberalilor lui Brătianu în eventualitatea producerii unei rupturi între el şi guvern. Portofoliile vacante vor fi probabil luate de social-democraţi şi comunişti, dacă nu cumva ministru Afacerilor Externe va putea să-l determine pe Rege să formeze un nou cabinet, în care ministrul Afacerilor Externe să poată obţine postul de prim-ministrul. Majestăţii Sale i-ar fi greu să facă aşa ceva fără acordul sovieticilor. Întrucît ministrul Afacerilor Externe este de departe cel mai abil membru al guvernului şi ştie, dintr-o lungă experienţă, cum se dobîndeşte succesul în politică, nu pot să-mi închipui că el a adoptat linia actuală de conduită fără să fi luat în considerare în prealabil, cu multă grijă, consecinţele".[9]

Cîteva zile mai tîrziu, Holman raportează că a obţinut "din surse confidenţiale" textul **Memoriului** lui Tătărescu şi îl rezumă. El conchide:

"Este vorba de un document care pune în lumină, în chip curajos, vederile liberalilor lui Tătărescu. Chiar dacă astăzi nu este vorba de o critică directă a cabinetului, documentul ar putea oricînd să folosească drept pretext pentru demisia liberalilor după intrarea în vigoare a tratatului de pace, dacă Regele va dori atunci să impună o schimbare de guvern." [10]

În următorul său raport, Holman transmite că l-a întîlnit pe Tătărescu la 12 iunie şi că l-a întrebat dacă a intervenit ceva nou. Tătărescu a răspuns că guvernul examinează chestiunea şi că el nu poate să prevadă consecinţele. Holman face apoi altă încercare de a înţelege scopul urmărit de Tătărescu:

"... dacă nu este vorba de posibila dorinţă de a-şi atrage simpatia opiniei publice într-un moment în care vîntul îi bate în pînze şi de speranţa că-şi va întări considerabil poziţia o dată cu intrarea în vigoare a tratatului de pace. El însuşi mi-a spus că nu există nici o posibilitate de reconciliere cu liberalii lui Brătianu înainte de dispariţia lui Brătianu, aşa încît este imposibil să se bucure de vreun sprijin din partea lor în momentul de faţă. Fără îndoială că îşi dă seama de riscurile pe care le comportă acţiunea sa şi au şi început să circule zvonuri potrivit cărora el trebuie să fi dobîndit acordul tacit al ambasadorului sovietic pentru linia pe care a adoptat-o. Mă îndoiesc foarte tare, în ce mă priveşte, de autenticitatea acestor zvonuri, chiar dacă uneori ceea ce se petrece în mintea ruşilor este complicat şi greu de ghicit."[11]

Încercările lui Holman de a înţelege motivaţia acţiunii lui Tătărescu au fost zădărnicite prin eforturile mandarinilor de la Foreign Office din Londra. Reflecţiile lor pun în evidenţă prejudecata împotriva lui Tătărescu de care erau stăpîniţi. M.S. Williams declarase, ceva mai înainte, "că este cu totul uluit de opoziţia lui Tătărescu, ale cărui motive nu le pricepe. Singura explicaţie ar fi aceea că Tătărescu consideră nesigură poziţia guvernului şi controlul comuniştilor asupra ţării i se pare a fi ameninţat." [12] Acum, mai mulţi alţi funcţionari dezbat problema. Începînd cu A. Watson care scrie:

"Sir R. Hoare scria cîndva despre Tătărescu: în vreme ce toţi politicienii români pot să patineze pe o gheaţă subţire, el poate acum să umble pe apă. Şi Sir A. Clark Kerr îl descrie ca pe un om «cufundat cu totul în minciună şi înşelăciune». În calitatea sa de principal organizator al fascismului românesc şi de propovăduitor al Războiului sfînt împotriva Uniunii Sovietice, el ştie ce i s-ar putea întîmpla, dacă ar intra într-adevăr în conflict cu ruşii. În tot cazul tactica lui obişnuită este aceea de a se pune bine cu cea mai tare dintre puterile străine (...) Aşa încît este improbabil să fi intrat în conflict cu ruşii. Se pune mai curînd întrebarea dacă nu cumva ruşii îşi dau seama că guvernul lui Groza nu este îndeajuns de bun şi nu se gîndesc să admită lărgirea lui, adoptînd în acelaşi timp o politică ceva mai favorabilă întreprinderilor comerciale - un soi de NEP românesc - sau dacă nu cumva toată afacerea nu este decît o acţiune menită să facă ţara şi Occidentul să creadă că elementele necomuniste au o anumită pondere în cadrul guvernului şi că administraţia

➠

R. SCHOENFELD

CONFIDENŢIAL
Legaţia americană
Bucureşti, 17 noiembrie 1947
SUBIECT: Căderea lui Gheorghe Tătărescu; viitorul Partidului Naţional Liberal dizident

SECRETARULUI DE STAT
WASHINGTON, D.C.

(...) Tătărescu şi colegii săi liberali au crezut că pot încetini evoluţia comunizării totale în România şi au jucat cu comuniştii un joc al aşteptării, pînă la momentul oportun pentru răsturnarea acestora. Într-o mică măsură au şi obţinut unele succese, iar comuniştii susţin, probabil cu oarecare exactitate, că în mod deliberat, prin administrarea defectuoasă a ministerului, Alexandrini a sabotat "reformele" economice şi fiscale pe care ei le trecea prin Parlament.

În tratativele sale cu diplomaţi reprezentînd ţări din afara orbitei sovietice, Tătărescu arăta cu francheţe motivele (opoziţia sovieticilor) care îl puneau în imposibilitatea de a satisface solicitările acestora în calitate de ministru de externe, asigurîndu-i însă că el, Tătărescu, le-ar satisface de îndată ca diplomat liber. El a reuşit să se menţină în termeni amicali atît cu sovieticii, cît şi cu puterile occidentale şi s-a străduit în mod clar să dea acestora din urmă impresia că acţionează pentru a rezista planurilor comuniştilor.

Această încercare a elementelor avute din România de a conlucra cu comuniştii şi de a-şi păstra, în acelaşi timp, dictatura economică asupra României, a fost de la bun început sortită eşecului şi e sigur că sovieticii nu au avut niciodată de gînd să-l folosească pe Tătărescu mai mult decît era absolut necesar pentru scopurile lor.

A venit, în cele din urmă, nota de plată şi pentru Tătărescu şi gruparea sa, singura grupare politică importantă din guvern care nu era încă sub controlul Partidului Comunist. Cîtă vreme comuniştii au socotit necesar să păstreze aparenţele unui guvern de coaliţie şi cîtă vreme Tătărescu s-a dovedit util în raporturile cu occidentalii ca ministru al Afacerilor Externe, ei l-au menţinut, dar incompatibilitatea dintre el şi ei devenise de la o vreme evidentă. Tătărescu nu abandonase încrederea liberală în valoarea întreprinderii private şi dorinţa de a menţine în viaţa economică o clasă de mijloc. În agricultură, el stăruia pentru formarea unei ţărănimi mijlocaşe prospere, deţinătoare de proprietăţi de 10-30 ha, în care vedea o forţă de ordine şi stabilitate şi propunea extinderea cooperativelor libere faţă de guvern, iar în industrie el se împotrivea oricărei intervenţii a statului, în afară de rolul acestuia de supraveghetor şi coordonator al vieţii economice. La 24 mai 1947 el a prezentat o critică a activităţilor guvernului Groza, în care a atacat chiar principiile pe care se întemeia noul regim şi a cerut schimbări majore în politica lui economică şi generală. Răspunsul nu a întîrziat să vină. El a devenit obiectul a neîncetate atacuri din partea liderilor comunişti şi a presei, dar a putut să rămînă în funcţie deoarece era încă necesar. Procesul lui Maniu i-a dovedit ineficienţa. Întrucît unii dintre înalţii funcţionari ai Ministerului Afacerilor Externe fuseseră implicaţi în activităţile oponenţilor regimului, duşmanii lui Tătărescu din Parlament l-au acuzat de neglijenţă şi i-au dat un vot de neîncredere la 5 noiembrie. El a demisionat în ziua următoare şi a fost înlocuit de Ana Pauker, dar a fost scutit de soarta lui Maniu şi Mihalache. În decembrie, deputaţii liberali din Parlament au adoptat un nou program al partidului prin care făgăduiau o colaborare strînsă cu Partidul Comunist în construirea unei societăţi noi, bazate pe "proprietatea socială". În ianuarie 1948, Petre Bejan, o figură politică minoră, a luat, formal, locul lui Tătărescu în fruntea partidului dar, în acea vreme, gruparea liberală nu mai avea nici o greutate în viaţa politică a ţării.

Keith HITCHINS

Romania 1866-1947, Oxford, 1994, Clarendon Press, p. 546-547

Gheorghe Tătărescu reprezentînd România la Paris

"Cu alte cuvinte, dl Maniu se opune categoric reprimirii în PNŢ a unor elemente ca dl Ralea etc. care au părăsit pe vremuri partidul. Mai mult încă, dl Maniu a impus acelaşi punct de vedere şi liberalilor. În această privinţă sîntem în măsură a afirma cu precizie că dl Maniu a cerut ca dnii Tătărescu şi Cancicov să nu fie reprimiţi în PNL, cu toate că acesta din urmă a avut unele întrevederi chiar în cursul acestei luni cu dl Maniu.

Or, dl Tătărescu a făcut un demers prin I. Negură direct dlui Dinu Brătianu, în care cere să fie reprimit în partid, declarînd că se va supune disciplinei şi ordinelor conducerii. Dl Dinu Brătianu a afirmat că l-ar reprimi pe dl Tătărescu, «însă dl Maniu se opune».

Numai în urma acestui fapt care dovedeşte cît de mare este astăzi ascendentul dlui Iuliu Maniu în lumea politică, dl Tătărescu a decis să participe la festivităţile de la Chişinău ca o manifestare de reacţie la decizia dlui Dinu Brătianu.

(...)

Dl Dinu Brătianu este subjugat dlui Maniu.

Dl Tătărescu e nevoit a întreprinde o acţiune pe cont propriu.

Tuturor oamenilor politici le este teamă de noua recrudescenţă legionară subversivă".

Serviciul Special de Informaţii, 31 martie 1943

poate să-şi dea seama, treptat, cu ajutorul lui Tătărescu, de necesitatea unei guvernări mai circumspecte decît înainte".

La aceeaşi telegramă, J.R.C. Colville a adăugat:

"Cred că Tătărescu s-a simţit obligat să se opună a) proiectului de lege privitor la Oficiile industriale şi b) arestărilor, în urma presiunii exercitate de propriii săi susţinători şi deoarece ştia că ambele sunt cauze în apărarea cărora el poate să se bizuie pe un sprijin masiv din afară. Potrivit tuturor indiciilor, întreprinderile particulare sînt atacate pe cale indirectă şi nu prin acte legislative. Ceea ce îi face probabil pe ruşi să se gîndească că este util să-l menţină pe acest liberal ori cel puţin pe cineva etichetat drept liberal în guvern."[14]

Oricum, chiar mai înainte ca asemenea păreri să fie emise, potrivit altora strădaniile lui Tătărescu se irosiseră zadarnic. Cînd M.S. Williams a fost însărcinat să întocmească o scurtă notă pentru Sir Oliver Harvey în vederea pregătirii unei întîlniri cu reprezentantul român la Londra, Franassovici, la 17 iunie 1947, Williams a menţionat că Franassovici fusese rechemat de curînd de Tătărescu în România pentru consultări şi a sugerat că "(...) furtuna (**Memoriul**) a trecut pentru moment, iar liberalii lui Tătărescu au hotărît să renunţe deocamdată la principiile lor şi să rămînă în guvern."[15] Ceva mai tîrziu, în raportul său despre întîlnire, Harvey spunea că Franassovici i-a declarat că nu există o criză de guvern în România şi că nu se intenţionează modificarea politicii externe. Cînd s-a ridicat problema **Memoriului**, Franassovici a spus mai întîi că era vorba numai de divergenţe privitoare la economie, dar a admis apoi, la insistenţele lui Harvey, că **Memoriul** se referea şi la arestările recente şi la alte chestiuni mai grave.

Pare foarte posibil ca Tătărescu să nu fi transmis personal un exemplar din **Memoriu** britanicilor. Holman nu spune că ar fi primit un exemplar din **Memoriu** de la Tătărescu şi, într-adevăr, abia la cîteva zile după întîlnirea lui cu ministrul Afacerilor Externe, el a obţinut unul, din "surse confidenţiale". De asemenea, în întrevederea mai sus citată, răspunsurile lui Franassovici la întrebările lui Harvey par să arate că reprezentantul român a fost surprins de faptul că britanicii căpătaseră un exemplar din **Memoriu**. Mai mult, este interesant de menţionat că mai există şi un al doilea exemplar din **Memoriu**, tradus în engleză, la Foreign Office, în arhivă. Acesta a fost trimis domnului Watson de la Foreign Office, de către V.V. Tilea, către sfîrşitul lunii iulie. Identitatea lui Tilea nu este dezvăluită expres, dar se ştie că el era în contact permanent cu Foreign Office şi era considerat acolo ca un al doilea canal de comunicare cu Ambasada României la Londra. Franassovici era socotit drept "omul lui Tătărescu" şi pare posibil ca acest al doilea exemplar al **Memoriului** să fi ajuns direct prin el sau prin altcineva la Ambasadă.[16]

La 19 iunie, Holman raporta despre o altă întîlnire cu Tătărescu, spunînd că l-a întrebat pe acesta:

"(...) de-a dreptul dacă este ceva adevărat în zvonul potrivit căruia actuala sa opoziţie faţă de guvern se bucura în vreun fel de acordul ambasadorului sovietic. El mi-a răspuns că nu era cazul şi că, dacă ar fi făcut vreun demers în acest sens pe lîngă ambasadorul sovietic, ar fi fost refuzat categoric".[17]

Tătărescu a susţinut că **Memoriul** era încă în discuţia Cabinetului, iar Holman a adăugat:

"Din conversaţie, am rămas cu impresia că ministrul Afacerilor Externe s-a resemnat, pentru moment, acceptînd oarecum un compromis. El este obosit şi mult mai puţin optimist decît altădată în ce priveşte rezultatul final al evenimentelor. I-a spus soţiei mele foarte deschis că se întreabă în fiecare zi dacă va fi ori nu arestat."[18]

La 25 iunie, Holman s-a dus la Ministerul Afacerilor Externe al României pentru a-i înmîna lui Tătărescu un protest privitor la creşterea numărului deţinuţilor politici, estimat atunci la 1.200. El l-a întîlnit pe Tătărescu şi a raportat mai tîrziu la Londra:

"Ministrul Afacerilor Externe era într-o stare de spirit mai optimistă şi crede acum că a dobîndit o victorie asupra guvernului cu **Memoriul** său şi că în două săptămîni majoritatea celor arestaţi vor fi eliberaţi şi numai cîteva cazuri grave vor fi deferite tribunalului spre judecare."[19]

Încrederea lui Tătărescu s-a dovedit neîntemeiată, căci situaţia s-a înrăutăţit brusc, odată cu arestarea conducerii Partidului Naţional Ţărănesc, în ziua de 14 iulie. Tătărescu era, pare-se, absent în acel moment, aflîndu-se la Sofia şi, potrivit rapoartelor primite de britanici, el a fost absent şi de la şedinţa Consiliului de miniştri care a decis, prin vot, ceva mai tîrziu, dizolvarea Partidului Naţional Ţărănesc.

Tătărescu nu l-a mai întîlnit pe Holman pînă la 24 iulie. Scurta lor discuţie de atunci a avut ca obiect mai ales arestările, dar ministrul Afacerilor Externe a ţinut să adauge că a rămas în guvern la cererea Regelui şi că răspunsul guvernului român adresat guvernului britanic în legătură cu protestul acestuia din urmă împotriva arestărilor nu era opera lui, că el lipsea din ţară în acel moment. **Memoriul** fusese aşadar uitat în umbra unor evenimente mai grave şi, după întîlnire, Holman ajungea la concluzia că Tătărescu, după cît se părea, nu mai avea controlul efectiv al politicii externe a României.[20]

Peter SIANI-DAVIES

Londra, februarie 1994

---

1 Public Record Office (PRO) FO. 371 67233 R4150/46/37, Bucharest to Foreign Office, 27 martie 1947.
2 **ibidem**
3 PRO FO. 371 67233 R4150/46/37, Bucharest to Foreign Office, 27 aprilie 1946
4 PRO FO. 371 67233 R4120/46/37, Bucharest to Foreign Office
5 PRO FO. 371 67234 R4632/46/37, Bucharest to Foreign Office, 3 aprilie 1947
6 **ibidem**
7 PRO FO. 371 67234 R4638/46/37, Bucharest to Foreign Office, 3 aprilie 1947
8 PRO FO. 371 67235 R7240/46/37, Bucharest to London, 28 mai 1947
9 **ibidem**
10 PRO FO. 371 67236 R7315/46/37, Bucharest to Foreign Office, 31 mai 1947 (dată nesigură)
11 PRO FO. 371 67236 R8077/46/37, Bucharest to Foreign Office, 31 iunie 1947
12 PRO FO. 371 67236 R7315/46/37, Bucharest to Foreign Office, 31 mai 1947
13 PRO FO. 371 67236 R8077/46/37, Bucharest to Foreign Office, datat 19 iunie 1947
14 **ibidem**, comentariu datat 20 iunie 1947
15 PRO FO. 371 67237 R 8291/46/37
16 PRO FO. 371 67239 R10205/46/37. Scrisoare de la V.V. Tilea către Watson, 22 iulie 1947. Al doilea exemplar din **Memoriu** este datat 28 mai 1947. Altminteri, el pare identic cu primul exemplar.
17 PRO FO. 371 67237 R8421/46/37, Bucharest to Foreign Office, 19 iunie 1947
18 **ibidem**
19 PRO FO. 371 67237 R8644/46/37, Bucharest to Foreign Office, 24 iulie 1947.
20 PRO FO. 371 67239 R10193/46/37, Bucharest to Foreing Office, 24 Iulie 1947.

Dificila alternativă

– de vorbă cu dr. Constantin BĂLĂCEANU-STOLNICI –

În anii în care Gheorghe Tătărescu a devenit ceea ce se cheamă un caz, dumneavoastră, stimate d-le dr. Constantin Bălăceanu-Stolnici, erați un om tînăr și ați privit, probabil, împrejurarea în primul rînd cu necruțarea vîrstei. Ce știați despre el pînă atunci?

dr. Constantin Bălăceanu-Stolnici:

- În ultimul lui discurs înainte de alegeri, în 1937: Da sau Nu, se repeta retoric o întrebare; de asta-mi aduc foarte clar aminte: da sau nu? Ideea ar fi fost: dacă mă alegeți pe mine e bine, dacă nu mă alegeți pe mine o să fie un dezastru; toată cuvîntarea lui era pusă sub forma unei alternative. Și atunci a fost, pe undeva, încondeiat de presă ca un om cu tendințe totalitare. În jurnalele timpului, mai ales în cele ale adversarilor, lucrurile au fost amplificate și montate: deși se vedea că-i vorba de un efect retoric, cuvîntarea lui s-a reflectat sub forma imitației la distanță a unui discurs tip Mussolini. Să spunem că "duritatea" lui era a unui șef de guvern mai autoritar, dar nu în sensul instalării unei dictaturi - Gheorghe Tătărescu era un politician democrat, totuși. Din cauza asta, nu s-a înțeles, pînă la urmă, cu regele Carol al II-lea care avea tendințe dictatoriale și le-a și demonstrat.

Tătărescu nu putea accepta un regim de tip totalitar: să nu uităm că el a fost unul dintre marii liberali. Acel discurs cu da sau nu, despre care vorbeam, chiar urmărind efecte retorice, era al unui democrat. Am impresia că asta-i cea mai veche amintire a mea despre omul politic.

După 23 august '44, un DA grăbit de conjunctura istorică nouă l-a costat reputația de om politic cu NU puține succese, în guvernarea din 1934-38, mai ales. Soluția lui Iuliu Maniu a fost nu, deși nici țărăniștii nu excludeau posibilitatea de a "încerca o politică de convietuire cu rușii". Gestul lui Tătărescu să se explice numai prin dorința de a fi mereu la putere, comună politicienilor la urma urmei?

dr. Constantin Bălăceanu-Stolnici: Cei doi erau diferiți ca tip de politician, nu mai vorbesc ca oameni. Maniu amîna mult pînă să se angajeze, nu din lașitate, ci fiindcă își formulase altfel tactica: să lăsăm evenimentele să treacă, nu le-a venit momentul. Îmi amintesc, îl vedeam zilnic într-un timp, cînd stătea la Athénée Palace și eu locuiam tot acolo,eram student și aveam o garsonieră închiriată pe 6 luni, fiindcă părinții mei se aflau la moșie. Venea la dejun în restaurant cu servieta sub braț, singur, se uita ostentativ de jur-împrejur - se știa observat, ne aflam în timpul războiului și Siguranța îl ținea sub supraveghere, privea lung în dreapta și-n stînga apoi punea servieta pe scaun și se așeza deasupra îndesat - așa părea gestul - ca și cînd ar fi spus ălora care-l urmăreau "acum n-aveți decît să vă duceți să faceți control sus", în cameră. Foarte mediatizat ca prim-ministru, Tătărescu era aproape tot atît de prezent cît și regele în ziare și la radio, T.V. nu exista, putea fi văzut în jurnalele cinematografice. Totdeauna în haine elegante, cu joben cum se purta pe-atunci, se mișca sigur, firesc, era un om afabil, simpatizat -fiind și un bun orator. Chiar dacă-l cunoșteai foarte puțin sau doar îl vedeai prima oară, căpătai impresia că acest om e totdeauna dinamic, întreprinde ceva, examinează realitatea și vrea să miște lucrurile și să le pună în relație pentru un scop precis, cu efect în viața publică. Era un liberal (nu numai fiindcă făcea parte din PNL) și așa a rămas și printre politicienii din guvernul Groza.

Mulți dintre noii politicieni apăruți după '44 erau niște briganzi, nu anarhiști, nu teroriști, dar niște executori ce aduceau în România o concepție asupra actului politic - și în primul rînd a noțiunii de **partid** - care n-avea nimic a face cu ceea ce oamenii, la noi, fuseseră obișnuiți pînă atunci. Stalin care urmase, fără a termina, seminarul, și chiar Lenin, aveau o structură teologică pe care au imprimat-o partidului fiindcă numai așa putea să funcționeze. În acest ritual oriental, dominat de secretomanie și de ipocrizie, politicienii burghezi, tovarășii de drum, Gh. Tătărescu, dar și alți cîțiva, aveau rolul de a asigura "petele de culoare", de a orna cartea de vizită. Așa trebuie să fi fost și în celelalte țări satelite, deși n-am o documentare exactă în acest domeniu. În plus, după 23 august '44 au apărut figuri comuniste autohtone care supralicitau tot timpul. Ni s-a spus că la semnarea convenției de armistițiu, parcă, sau cu un prilej asemănător, unde se dicutau datoriile de război, un oarecare Simion Oieriu a făcut dovada unui zel care a mirat partea sovietică, pe Mikoian: cînd după tratativele purtate se stabilea, de exemplu, o cantitate anumită de petrol, Oieriu intervenea; "dar avem și putem da mai mult". Sigur că e necesar să ne întrebăm ce putea face Tătărescu în atari condiții, nu înainte însă de a ne întreba cum ajunsese el să creadă (sau să se convingă) că se putea lucra onest cu asemenea oameni, spre binele țării.

Dacă judecăm la rece, trebuie să spunem că perioada cînd a fost el prim-ministru, 1934-38, este una de glorie a liberalismului după primul război mondial. Dar tocmai asta l-ar fi obligat mai mult. Pragmatismul, dialogul, spiritul tolerant - caracterizează gîndirea liberală, dar faptele trebuie privite cu rigoare. Reproșul față de poziția lui G. Tătărescu după 1944 nu se face în contextul unui program liberal care ar fi putut, pe undeva, avea o deschidere spre colaborare, ci pe un plan politic ceva mai înalt în momentul acela: cînd se schița situația României postbelice - văzută de cei interesați ca un fel de gubernie sovietică - era bine ca un politician de talia și de prestigiul lui Tătărescu să se implice într-o colaborare cu forțele antidemocratice?

- Poate credea/spera că prezența lui în guvernul Groza ar fi dus - cît de cît - la "îmblînzirea" situației, ar mai fi-ntîrziat ceva, ar fi reușit să blocheze, cît de puțin, mecanismul care încă nu funcționa implacabil?

dr.Constantin Bălăceanu-Stolnici: Să îmblînzească, în nici un caz. Poate că prezența lui acolo a întîrziat cu cîtva timp dezlănțuirea într-adevăr masivă a persecuției în România. E posibil. Acest lucru ar fi posibil, n-am nici o certitudine, dar n-ar fi exclus, poate că a fost o mică perioadă de respiro în care cîțiva oameni au putut și să scape. Partidului Național Liberal nu i s-a montat un proces răsunător, ca al țărăniștilor: liberalii au fost luați individual, cu sau fără proces. I-au luat, i-au dus, i-au distrus. Pînă la urmă și Tătărescu a ajuns în pușcărie. Nu s-a putut, totuși, evita paralelismul, folosit de alte partide, tot democratice; uite, țărăniștii n-au colaborat, liberalii - da. La ora actuală partidul liberal refuză să accepte poziția lui Gheorghe Tătărescu, nu numai (sau nu atît) din convingere politică, ci fiindcă el reprezintă un simbol. De obicei se spune cazul. Mai degrabă eu aș spune că Gheorghe Tătărescu reprezintă **un simbol negativ**. Judecata definitivă din punct de vedere istoric este una și simbolul pe care contemporanii îl aplică unei persoane este cu totul altceva.

Mi-ați spus că gîndirea liberală de azi nu mai poate moșteni nimic de la Gheorghe Tătărescu, chiar dacă ar vrea. Dar atît oamenii politici liberali cît și întreaga societate românească au trecut timp de jumătate de secol printr-o experiență istorică traumatizantă. Se mai poate vorbi de puritate de doctrină, de stil, de acțiuni politice?

dr. Constantin Bălăceanu-Stolnici: Doctrinele politice nu sînt numai niște afirmații teoretice, de filosofie politică, ci cuprind și latura de implicare directă în economie. Or, în situația de la noi, este nevoie de o serie de transformări ca să poată fi introdus un liberalism real. Astăzi, chiar dacă am fi la putere n-am putea să aplicăm instantaneu, într-o săptămînă-două, un adevărat program liberal. Cîtă vreme nu se vor restructura posibilitățile economice ale omului, așa încît protecția lui să fie garantată de avere, de proprietate, ar fi nerealist să dorim aplicarea purei doctrine liberale unei populații sărace. Sau alt exemplu. Într-o societate normală, partidul liberal ar trebui să-și facă politica singur, să nu se amestece nici cu țărăniștii, nici cu social-democrații din Convenție, cu nimeni - dar acuma asta ar fi o crimă. Aici a fost greșeala lui Cîmpeanu, care n-a înțeles fenomenul specific acestui timp. La ora actuală nu-i vorba să impui un program liberal sau social-democrat, acum trebuie răsturnată o putere care este încă criptocomunistă și tergiversează reforma fiindcă nu vrea s-o facă, de fapt. Cei care vor reforma trebuie să se unească și să nu colaboreze cu cei care nu vor reforma. Decît dacă aceștia din urmă sînt dispuși să facă niște concesii în domeniul reformei.

Prezența cîtorva liberali în guvernele anterioare nu poate fi considerată efectul unor astfel de concesii?

dr. Constantin Bălăceanu-Stolnici: Nu cred că a fost un bun exemplu. Ca și în cazul discutat pînă acum, colaborarea lui I.V.Săndulescu, de pildă, a pus un calificativ nemeritat pe cartea de vizită pe care guvernul/puterea o prezenta Occidentului: uite, noi sîntem oameni deschiși, toleranți, democrați, avem și liberali. De altfel, asta a și stîrnit reproșuri în partid, în special în rîndul tinerilor liberali (care, de altfel, au o tendință să reproșeze în diverse împrejurări cu accentuat spirit critic; cred că e mai mult o strategie de luptă decît o convingere absolută). Mie îmi plac fiindcă au un dinamism și o tinerețe în gîndire absolut remarcabile și nu sînt atît de condiționați comunist ca alții.

Credeți că, ipotetic vorbind, un nou caz Tătărescu ar mai avea același impact asupra opiniei publice, ca în urmă cu 50 de ani?

dr. Constantin Bălăceanu-Stolnici: Să nu uităm condițiile de atunci: după un război nimicitor populațiile lumii erau sătule de conflicte, puterile străine "înghițiseră gălușca" (după Teheran și Ialta) dar nu ne comunicaseră și nouă, ba ne-au și indus în eroare. Știu două cazuri concrete de inducere în eroare (Argetoianu și Tătărescu) din care pot deduce aproape un pattern de comportament față de țările cedate sferei de influență sovietică. Acel "noi vă vom susține" - spus ambilor în străinătate, la Paris, de către diplomați și politicieni occidentali, a fost o afirmație fără acoperire. Orice s-ar fi întîmplat aici, Occidentul tot n-ar fi intervenit: s-a văzut asta foarte bine în 1956, în Ungaria. În cazul lui Tătărescu, dacă s-ar contura o scuză ar fi aceea că a fost pus într-o situație personală dificilă, într-o alternativă dificilă; și a doua scuză (explicație) este că a fost indus în eroare de diplomații străini, care poate că nici n-au fost de atîta rea credință. Le oferim această scăpare; că au fost proști, nu ticăloși! Îmi amintesc de o caricatură de epocă, cînd se punea problema negocierilor pentru intrarea în guvernul Groza în următorul text dedesupt: D-nul **Tătărescu are de ales între banca ministerială și banca acuzaților.** Era clar: sub aparența unei vorbe de spirit se spunea de fapt că el era șantajat. Șantaj la care - din nefericire - a cedat. Eu, personal, nu-l scuz, dar îl explic din punct de vedere uman. Aș spune că un nou caz Tătărescu n-ar putea fi reeditat decît în condițiile instalării unei noi dictaturi. Dar opinia publică de acum - știu eu? - poate ar fi mai puțin sensibilă; vezi cui îi dă ea masiv votul și pe urmă se plînge că nu se schimbă nimic, ba chiar că lucrurile merg mai rău...

A consemnat
Tita CHIPER

(...)Dl. Gh. Tătărăscu cere, în aceste vremuri grele, aplicarea unui spirit de îngăduință. Datorită acestui spirit de îngăduință, mă mărginesc acum la aceste scurte constatări, lipsite de orice intențiune de jignire, în ce privește posibilitatea unei colaborări politice. Nenorocirile sînt consumate. Răspunzător pentru ele este regimul ex-regelui Carol și sfătuitorii săi.

Am fost și eu, foarte scurt timp, unul din sfetnicii ex-regelui Carol. Îndată ce am văzut însă, că ex-regele Carol alunecă de la drumurile drepte și ofensează sentimentul public și considerațiunile de constituționalism și de ordine de drept, am părăsit guvernul, nesilit de nimeni. Eu întrevedeam două posibilități, să conduc pe drum bun guvernarea și să-l conving pe rege să accepte acest drum, sau să renunț la putere. Fiindcă cea dintîi posibilitate s-a dovedit a fi de nerealizat, am ales-o pe cea de-a doua.

Dl. Gh. Tătărăscu dorește spirit de îngăduință. D-sa a putut constata că țara și conducătorii ei actuali, chiar cu adversarii politici ai d-sale, deprind un spirit larg de îngăduință. Acest spirit de îngăduință mă face și pe mine să nu mă ocup, cum ar fi cazul,de faptele și de rezultatele politicii interne a d-sale, nici de unele observațiuni ale d-sale, pe care altul le-ar putea înregistra ca supărătoare. Dar dl. Tătărăscu dorește și **uitare**. Dacă însă Națiunea poate ierta și în atîtea cazuri trebuie să ierte, ea nu poate și nu îi este permis să **uite**. Din toate nefericirile care pot atinge o Națiune, ea are un singur cîștig: experiența. Dacă însă și-ar permite să **uite**, ar pierde și acest avantaj căci fără memorie, - care însă nu trebuie să fie tulburată de pasiuni și prejudecăți - nu se pot trage învățăminte și concluzii.

Iuliu MANIU

(Fragment dintr-o scrisoare expediată lui Mircea Cancicov)

București, 10 aprilie 1943.

Arhivele Statului, București, SSI, Dosar nr. 9/1943

Redacția DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 București ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poștale. Publicația se află la poziția 2106 în Catalogul publicațiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresați-vă redacției la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia și la sediul redacției, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ștefan Aug. DOINAȘ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEȘU
REDACȚIA: Magdalena BOIANGIU (redactor șef adjunct), Ilieș CÂMPEANU (secretar general de redacție), Tita CHIPER, Radu COSAȘU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ȘERBAN, Elena ȘTEFOI (redactor șef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Elena ȘTEFOI
CORECTURĂ: Lidia LUPESCU, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎȚĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, București

Anul II
nr. 85
26 aug. - 1 sept. 1994
16 pagini 150 lei

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

PUNCTUALITATEA
ce mai e și asta?

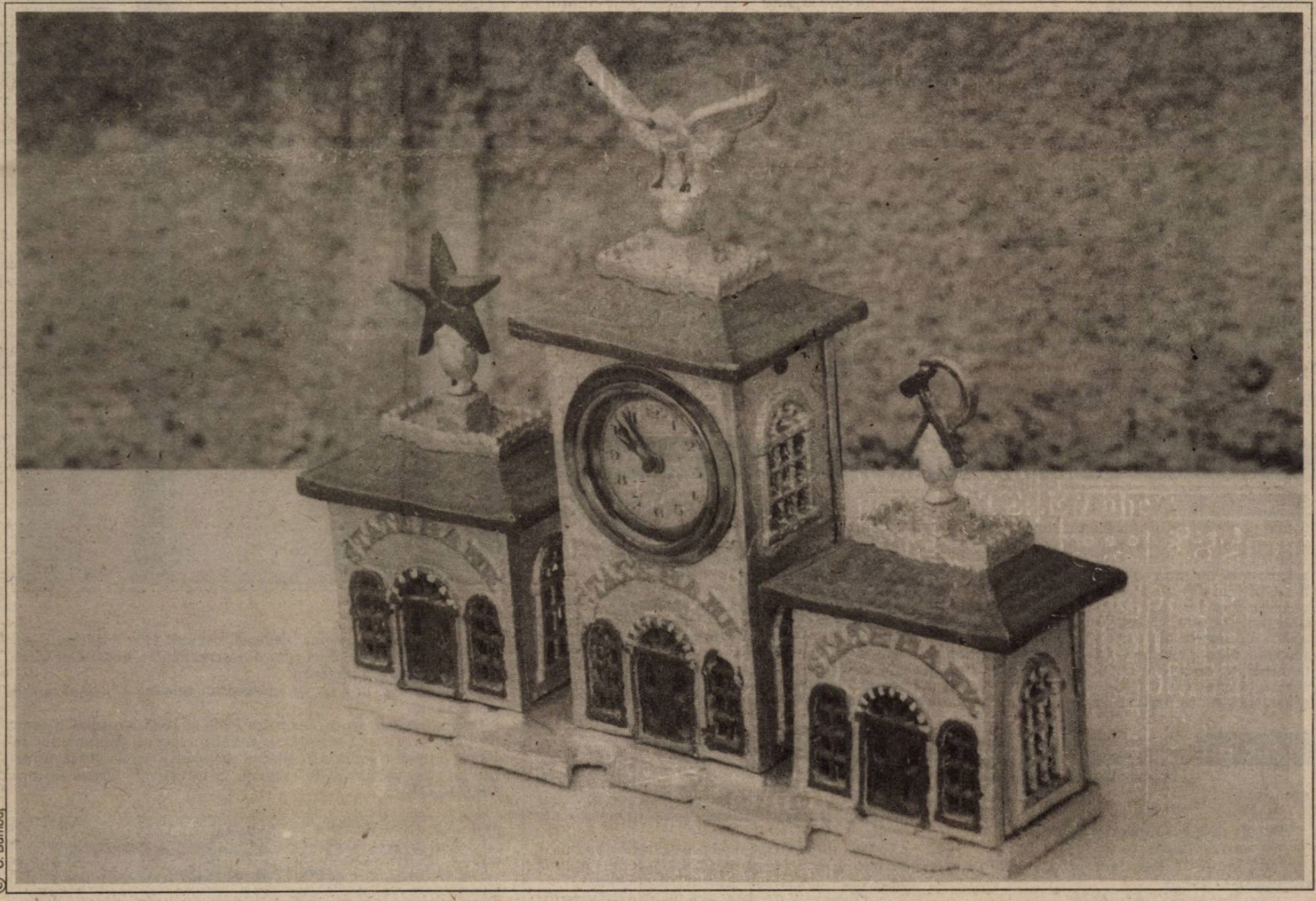

© C. Bumbuț

Totul rămîne într-un silenţiu lugubru,
numai din depărtare se aude orologiul de la Stabiliment
bătînd unsprezece şi douăzeci... oră fatală pentru mine!

I.L.CARAGIALE

EDITOR:
FUNDAȚIA
CULTURALĂ
ROMÂNĂ

Efectul de ecou

Funcţionarul cultural

Fără a face prea multă filozofie, fără a aminti despre sistemul birocratic (strălucit analizat de un Max Weber, de pildă), fără a ne ocupa de distincţia dintre funcţionarul public şi funcţionarul privat (ultima categorie slab reprezentată la noi şi absentă cu totul în România comunistă), să spunem pentru început, la modul cel mai general, că menirea funcţionarului e exact aceea pe care o indică etimologia termenului: funcţionarul este persoana care face să ... funcţioneze aparatul administrativ, instituţiile acestuia ş.a.m.d. Pentru aceasta el nu trebuie nici să-şi asume responsabilitatea deciziilor, nici să desfăşoare vreo activitate creatoare, nici să aibă alte iniţiative asemănătoare; funcţionarului îi este dat să execute mişcarea sa de rotiţă într-un mecanism uriaş, pe care rareori îl cunoaşte şi înţelege în amploarea lui.

Sigur, funcţionarul e şi el... om, are calităţi şi defecte personale, vizibile în exercitarea profesiei - dar acest adevăr nu trebuie să ne conducă la o concluzie eronată. Se susţine cîteodată că legile bune, statul bine organizat pot fi compromise de funcţionari leneşi, coruptibili, mitocani.

Nimic mai neadevărat.

Aşa cum se prezintă în faţa noastră, funcţionarul este oglinda structurii în care e implicat. Funcţionărimea este leneşă şi ineficientă atunci cînd de sus se acceptă ca ea să fie astfel, este coruptă atunci cînd corupţia a lovit la vîrf ş.a.m.d. Nimeni nu-i obligă pe cei aflaţi la putere să-i menţină în funcţii pe cei corupţi şi/sau incapabili! Massa funcţionărimii reflectă gîndirea şi moralitatea celor care o dirijează.

Un exemplu cît se poate de grăitor pentru perfecta corespondenţă între partea "de concepţie" şi cea "de execuţie" ne este oferit de cazul funcţionarului cultural - de ieri şi de astăzi.

Nici ca mentalitate, nici ca formă de organizare, nici ca "personal" nu ne-am îndepărtat încă atît de mult de perioada comunistă încît să putem face abstracţie, într-o discuţie despre funcţionarul cultural, de ceea ce a fost acest soi de amploaiat pînă acum patru, cinci ani.

Aşadar, să vedem mai întîi care era "filozofia" călăuzitoare a statului comunist în materie de cultură.

Această "gîndire" directoare a cunoscut, în timp, se ştie, unele transformări, dar obiectivul trasat funcţionarului cultural a rămas mereu acelaşi: menţinerea scriitorilor, artiştilor, profesorilor etc. la dispoziţia statului comunist, transformarea lor în propagandişti ai puterii sau, dacă aşa ceva nu era posibil, cel puţin anihilarea manifestărilor de independenţă, a gesturilor care ar fi însemnat contestarea puterii comuniste.

Funcţionarul cultural al regimului comunist era programat aşadar în primul rînd pe o componentă negativă.

Pentru el era mai important **să nu se facă**, decît să se facă!

Nu strica "realizarea" planului la numărul de "propagandişti" - dar şi mai important era să nu apară nici o fisură, nici o formă de opoziţie faţă de ordinea existentă.

Pentru realizarea misiunii sale, funcţionarul cultural comunist folosea mijloacele cele mai adecvate. Rotiţă a unui angrenaj în care monopolul absolut al statului era principala caracteristică, el miza în primul rînd pe acest monopol de stat. Legăturile sale în cadrul statului-partid-unic îi permiteau să recurgă şi la **ameninţare** (statul dispune de organe abilitate cu puteri discreţionare, care...), şi la **metoda tentaţiei** cu avantaje acordate selectiv de către stat. Era omul de cultură "înţelegător"? Statul îl răsplătea în consecinţă. Şi, ca unul care ţinea în mînă tot ce mişcă-n ţara asta, mijloacele nu-i lipseau. De stat depindeau publicarea cărţilor, obţinerea unor posturi bune, apariţia unor comentarii favorabile în revistele de specialitate, repartizarea locuinţelor, a maşinilor, a vizelor pentru călătorii în străinătate etc., etc. Atingerea tuturor acestora era facilitată de funcţionarii culturali.

Complexul de relaţii stabilit în condiţiile dictaturii era însă mai complicat decît pare la prima vedere. Posibilitatea opţiunii lipsea. Omul de cultură român se afla prins într-o plasă de relaţii care nu-i permiteau aproape nici o mişcare.

Putea, desigur, să abandoneze statutul său de om de cultură, să se marginalizeze, să nu mai participe la viaţa culturală, dar nu mulţi au avut tăria autoeliminării profesionale. Iar cel care nu a renunţat, care năzuia totuşi să trăiască în spiritul vocaţiei sale se izbea în permanenţă de funcţionarul cultural, de această "interfaţă" între el şi stat. Rolul slujbaşului cu probleme culturale se amplifica astfel, intervenţiile sale limitîndu-se arareori la ceea ce ar fi trebuit să fie domeniul public: funcţionarul cultural intervenea în opţiunile politice ale omului de cultură, în ideile sale, chiar în orientarea artistică a scriitorului, nu ezita să se amestece nici în viaţa lui intimă! Statul totalitar, statul monopolist, paternalist, urmărind să reducă la minimum particularul, îşi crea funcţionari pe măsură.

Pentru că statul comunist urmărea să înlocuiască viaţa intimă cu viaţa "în comun", şi distanţa dintre funcţionar şi omul de cultură se eroda continuu. Nu o dată scriitori, artişti, profesori ocupau ei înşişi posturi de funcţionari - funcţionari culturali ai statului comunist. Ceea ce merită reţinut e că asemenea cazuri reprezentau doar forma oficializată, instituţionalizată a unui proces tinzînd, insidios, să se generalizeze.

Omul de cultură care era "prins" de sistem, care accepta să facă puterii servicii (mergînd de la odioasa delaţiune pînă la acceptarea cenzurării textelor proprii sau chiar la renunţarea exprimării unor nemulţumiri) în schimbul serviciilor pe care i le oferea statul, devenea el însuşi, într-o anumită măsură, un funcţionar. Un funcţionar cultural care, urmărind să-şi păstreze avantajele, facilita funcţionarea sistemului.

Am vorbit pînă aici despre funcţionarul cultural din timpul dictaturii comuniste. Dar, deşi contextul s-a schimbat, n-a apărut încă noul funcţionar cultural; cel vechi se multiplică, fără a întîlni vreo rezistenţă, în Ministerul Culturii, în inspectoratele judeţene, în diferite fundaţii mai mult sau mai puţin importante. Tipul managerului care să ştie a aprecia un proiect cultural, care să gîndească semnificaţia acestuia pentru ansamblul culturii române, funcţionarul capabil să depăşească mentalitatea paternalistă, în stare să se detaşeze de interesele sale personale, de grup literar, de partid, e în continuare doar un deziderat. Persistenţa vechiului tip de amploaiat cultural nu e, desigur, fără legătură cu modul în care sînt conduse astăzi treburile ţării. Din nefericire pentru aceşti funcţionari anacronici, în spatele lor nu se mai află astăzi atotputernicul aparat al statului. Blocat într-o confuză perioadă de tranziţie, cu instituţii fundamentale încă lipsite de busolă, statul român are acum alte probleme, mult mai serioase, desigur, în viziunea celor care-l conduc, decît cultura.

În lipsa puterii care îl susţinea, funcţionarul cultural de tip comunist, reapărut în perioada de tranziţie, nu face decît să mai adauge o tuşă de culoare la hilara imagine a vieţii noastre culturale, aşa cum este ea administrată în clipa de faţă într-o "ţară tristă, plină de umor".

Constantin PRICOP

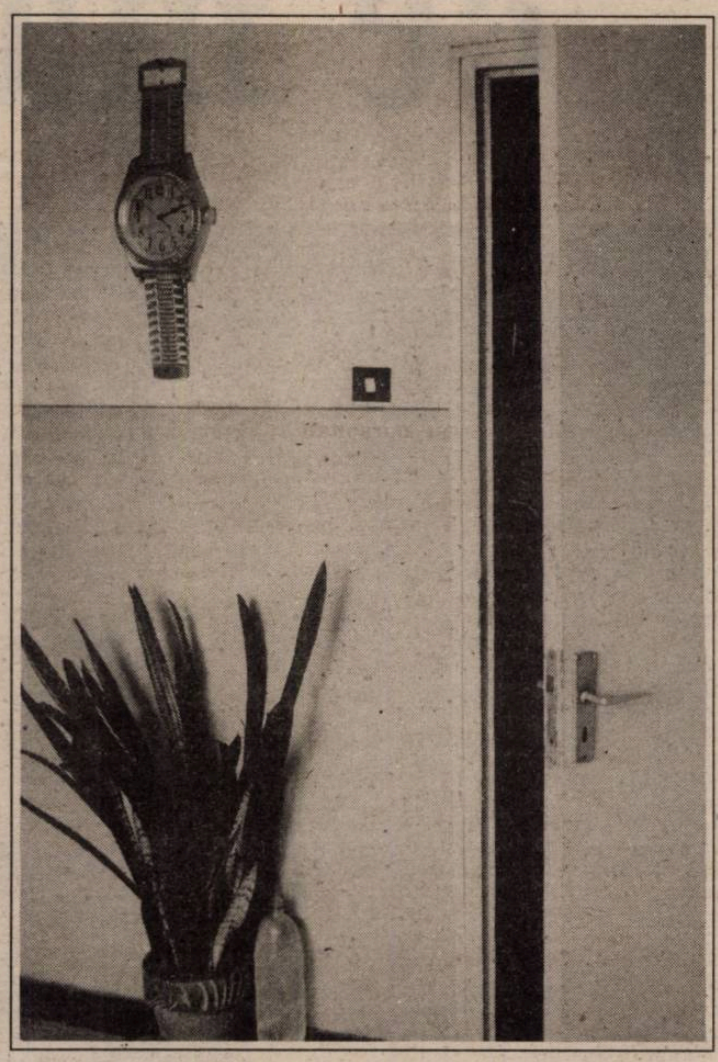

Universitatea Bucureşti, Facultatea de Filosofie

Anunţă: Deschiderea în anul universitar 1994/1995 a **Institutului de studii germanice** al Universităţii Bucureşti, axat pe trei direcţii cardinale de studiu: filosofie, istorie şi literatură. Este o formă de învăţămînt umanist interdisciplinar în limba germană, fără precedent în România, care se va desfăşura pe perioada a patru semestre şi se va finaliza prin acordarea titlului de **master**. Institutul va funcţiona în cadrul Facultăţii de Filosofie şi va activa cu sprijinul Facultăţii de Istorie, a Facultăţii de Limbi Străine şi a Societăţii Germaniştilor din România. Cursurile şi seminariile vor fi susţinute atît de profesori şi cercetători români, cît şi de profesori de ţinută din Germania, în cadrul relaţiei de parteneriat care există deja între Universitatea Bucureşti şi Universitatea Ruhr-ului din Bochum, cu sprijinul financiar al Serviciului German de Schimburi Universitare (DAAD). Titlul de **master** obţinut la încheierea studiilor va permite celor care posedă diploma de licenţă în filosofie, istorie sau limba şi literatura germană să urmeze în continuare studii de doctorat în aceste domenii, la oricare universitate din România sau din ţările de limbă germană. În plan spiritual, scopul acestui Institut este adîncirea legăturilor formative dintre culturile română şi germană, în orizontul ideii că limba germană este o limbă universală de cultură.

Condiţii: Pot candida toţi absolvenţii cu diplomă de licenţă ai Universităţilor din România şi din alte ţări.

Actele necesare înscrierii sînt:
- cerere de înscriere
- diploma de bacalaureat şi diploma de licenţă în original
- trei fotografii tip buletin
- chitanţa CEC pentru taxa de înscriere (5.000 lei)

Inscrierile se fac între **13 şi 15 septembrie** a.c. la secretariatul Facultăţii de Filosofie (B-dul M. Kogălniceanu 64, et. I, tel. 613.96.43). Examinarea va avea loc în zilele de **19 şi 21 septembrie**, prin următoarele probe:
- test de verificare a cunoştinţelor de limbă germană, pentru cei care nu posedă diplomă de licenţă în limba şi literatura germană
- colocviu de testare a cunoştinţelor generale, susţinut în faţa unei comisii compuse din germanişti, istorici şi filosofi.

Informaţii suplimentare pot fi obţinute la tel. 638.62.73.

Vor fi declaraţi admişi un număr de maximum 20 de candidaţi. Universitatea Bucureşti oferă 10 burse de merit, în acord cu prevederile existente. Activitatea didactică cuprinde aproximativ 16 ore săptămînal. Candidaţii admişi care nu locuiesc în Bucureşti vor beneficia de locuri în căminele Universităţii Bucureşti.

Erată

În numărul anterior, dedicat "cazului Gh. Tătărescu", în articolul dlui Dan Berindei s-a strecurat o eroare pe care autorul însuşi o corectează.

Rîndurile 2 la 7 de jos în sus, din coloana I, urmează a fi citite astfel:

"în guvernul Duca, iar între 1934 şi 1937 a ocupat funcţia de prim-ministru; ministru, consilier regal, ambasador la Paris şi prim-ministru în timpul dictaturii regale şi viceprim-ministru şi ministru de externe în guvernul Groza în anii 1945-1947".

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Faptul divers**
- **Istoria ca alibi**

Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră, fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Vă rugăm ca materialele, de maximum trei pagini, dactilografiate la două rînduri, să ne parvină în vinerea anterioară apariţiei numărului. Vă mulţumim. Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

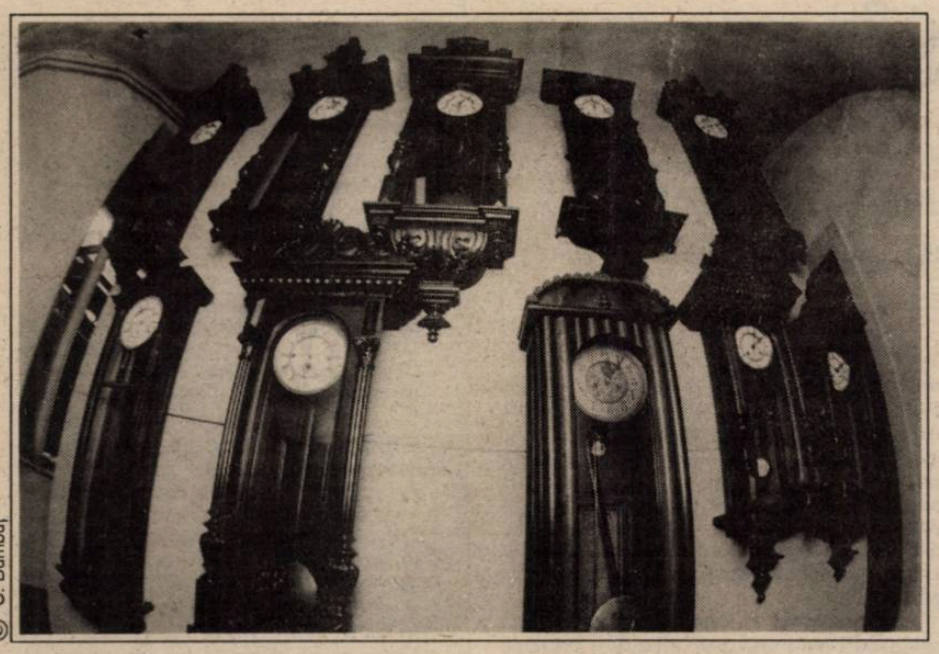

© C. Bumbuț

Citind o cronică din „anii satanici” (III)

Obținută în asemenea condiții, întîlnirea cu N. Ceaușescu a fost încă mai neobișnuită. Pentru el, cred, în primul rînd, însă și pentru unii dintre noi. **Jurnalul** lui Mircea Zaciu este o confirmare indirectă.

Deși timp să ne pregătim pe îndelete nu aveam, am încercat totuși să stabilim o minimală strategie comună, de grup. Nu a fost nici simplu, nici ușor. Să aduci la numitorul comun al unor interese supraindividuale un grup de scriitori români era - și, nu știu, poate încă mai este! - un chin. Vanități, orgolii, interese personale, țîfne de artist, vedetisme infantile, hipersensibilități... Fiecare avea "povestea" lui, "cazul" lui, dramatice unele, dar ce poate ieși dintr-o babilonie de plîngeri, petiții și reclamații individuale, oricît ar fi fost de zguduitor un caz sau un altul?! În asemenea împrejurări te solidarizezi cu cel aflat la greu, faci grup în jurul lui, ajungi la un rezultat, apoi schimbi "centrul de aglutinare" - dar, aici, erau mulți cei care se voiau concomitent "nucleu". Și totuși, ceva-ceva s-a reușit.

Nu știam, de pildă, cum avea să decurgă întîlnirea. Va vorbi cineva în numele nostru (se punea, deci, problema desemnării unui reprezentant, a unui lider - dar pe ce criterii acceptabile de toți să-l alegi?!)? Vom spune fiecare cîte ceva? Referindu-se la acest moment, Mircea Zaciu a notat în **Jurnal**: " se fac recomandări să nu discutăm probleme personale și, pe cît se poate, să nu se facă raportări la grupul B & Co. (Eugen Barbu și ai săi - n.m., M.I.), pentru a se lăsa spațiu discutării problemelor de interes general, pentru bunul mers al literaturii și al vieții literare."

Așa a fost, dar nu e tot ce a fost. Lui Mircea Zaciu îi scapă, cred, esențialul. "Recomandările" nu s-au făcut de cineva din afară, cum s-ar putea eventual presupune din folosirea impersonalului ("se fac recomandări..."). Autorii lor erau cîțiva dintre noi, inși cu instinct politic mai puțin atrofiat, mai puțin amorțit, aș spune astăzi, întîmplător sau nu, erau cei mai tineri din grup, cei care nu aveau rutina deformantă a întîlnirilor "la nivel înalt". Ideea celor care au făcut "recomandările" - de fapt i-au convins pe ceilalți să adopte o anume conduită - era că nu mergeam la N. Ceaușescu spre a-l lua drept arbitru, că nu ne duceam acolo, în sediul puterii, în palatul Minotaurului, pentru a ne plînge LUI și a-l ruga, determina, convinge, cîștiga etc. să intervină în favoarea noastră; nu, nicidecum, trebuia să mergem bățoși, să ne purtăm și să ne exprimăm în așa fel încît **să-l implicăm și să-l culpabilizăm**. Mai mult sau mai puțin deschis, pe cît ne țineau puterile... cuvîntului pe fiecare, trebuia să-i dăm de înțeles că îl considerăm patronul unui dezastru - literar, cultural, social.

Mergeam să-l avertizăm.

De aceea era imperios nevoie să nu ne referim la "ceilalți" (astăzi aș spune, știind că risc să trec drept "împăciuitorist" - ce minunat sună acest cuvînt! - , că și ei erau, în bună măsură, victimele consimțitoare ale manipulării pe care noi, acum, doream să o evităm). De aceea era imperios nevoie să ne abținem de la încercarea slugarnică de a profita de prilej pentru a ne fi soluționate, unuia sau altuia, chestiuni totuși strict personale (o carte oprită, o invitație în străinătate blocată, drepturi de autor prea mici, insulte și acuzații politice venite dinspre "ceilalți" - cam acestea erau, de obicei, "problemele ridicate de tovarășii scriitori"; mană cerească pentru autoritățile comuniste, fiindcă asemenea "probleme", odată "ridicate" la etajele înalte ale puterii, "se rezolvau" mai întotdeauna). Mai mult: am stabilit o tematică a posibilelor noastre intervenții, iar aceasta nu era nici doar literară, nici doar culturală: privea situația generală, social-politică, a țării din acel moment. Și era în 1981... Este ceea ce Mircea Zaciu rezumă consemnînd, oarecum plictisit, pe ton de dare de seamă, că s-a făcut "recomandarea" de a se "lăsa spațiu discutării problemelor de interes general, pentru bunul mers al literaturii și al vieții literare". Or, în realitate, "problemele de interes general" reprezentau un domeniu rezervat. Pe acest teren, al "problemelor de interes general", nu puteau vîna decît... Secretarul general și locțiitorii săi în ordine ierarhică (primul secretar de județ era, de pildă, un asemenea proconsul). Avîntîndu-ne pe teritoriul "problemelor de inters general", încălcam un tabu. Sfidam. Noi nu aveam dreptul decît la "plîngeri" individuale; puteam fi "cazuri", eventual; niciodată, însă, purtători ai unor "probleme de interes general".

Sînt (au fost) nuanțe prea fine, prea subtile, poate - de ce nu?? - prea neînsemnate pentru a fi meritat să fie consemnate de Mircea Zaciu în **Jurnalul** său?! Nu exclud cu totul această ipoteză, dar sînt mai degrabă înclinat să cred că pur și simplu nu le-a receptat; că nu a avut "organ" pentru ele. În definitiv, fabuloasa descriere a Suzanei Gâdea ("intră ca un minotaur, îmbrăcată în negru, cu țîțele enorme avansînd ca niște tunuri de mare calibru la babordul unui crucișător" etc.), citată cu încîntare perfect justificată de mai toți comentatorii **Jurnalului**, indică destul de exact spre ce anume se îndreaptă privirea și sensibilitatea cronicarului "anilor satanici": personaje, gesturi, mișcări, situații și replici de domeniul patologicului, mai puțin însă "mecanica" și principiile de funcționare ale acelei lumi.

Mircea IORGULESCU

Sofismele conștiinței vinovate (III)

Domnul Emmanuel Terray este un marxist luminat. Se numește marxist luminat cineva care decide să rămînă marxist chiar dacă percepe - și recunoaște deschis - fisurile marxismului. Discursul marxistului luminat - în speță al dlui Terray - sună, în mare, astfel: marxismul poate renaște, cu condiția să accepte cîteva "mici" revizuiri "în punctele esențiale". De pildă, să accepte abandonarea prezumțiilor sale științifice. Într-adevăr, după ce, în toate țările comuniste, teoria relativității, fizica înnoitoare a cuantelor, legile lui Mendel, cibernetica, structuralismul și psihanaliza au fost, rînd pe rînd, contestate în numele marxismului, nu șade bine marxistului luminat să se mai agațe de pretenția științificului. "Materialismul - spune dl Terray - este în mod inevitabil o filosofie a hazardului, a riscului, a pariului". O asemenea definiție e, evident, departe de orice rigori scientiste și, am spune, departe chiar de filosofie. E un **minimalism filosofic**, un strict necesar al reflexivității. Marxismul - pe care, în adolescență, dl Terray l-a ales pentru capacitatea sa de a explica **integral** lumea - trebuie de asemenea să recunoască un eșec în planul înțelegerii **individului uman**. Preocupat de oameni și de omenire, el a ratat întîlnirea cu omul concret pe care, altfel, e gata să-l numească "cel mai prețios capital". Din această vorbă nu s-a ales nimic. Verificată pragmatic e mai curînd teoria partidelor marxiste cu privire la "costul uman" ce trebuie necesarmente plătit pentru ca revoluția să învingă (o formă cu adevărat insolită de umanism!).

Oricum, despre dramele individului, despre afecte, despre lumea sufletească în genere, marxismul n-are nimic de spus. Ce e curios e că nici **politicul** - zonă în care marxismul se simte, îndeobște, acasă - nu mai păstrează relieful unei competențe specifice. Comuniștii sfîrșesc prin a prelua ticurile adversarului. Noțiunea însăși de "partid" este o noțiune burgheză. De fapt, victoria revoluției n-a fost - după o formulă a lui Otto Ruhle - decît înlocuirea "statului burghez alb" prin "statul burghez roșu". Distincția între elita diriguitoare și masa manevrată funcționează în ambele tabere, ca să nu mai vorbim de împrejurarea fatală că, în ambele tabere, politicul e un element de "suprastructură", adică ceva mai curînd **determinat** decît **determinant**. Marxistul luminat propune, pentru a-și salva doctrina, și alte "mici" revizuiri: se va renunța la utopia comunismului, înțeles ca "armonie finală" a istoriei, se va relativiza determinismul economic și social, se va atenua ideea rolului mesianic al proletariatului. Conceptul însuși de "clasă socială" trebuie nițeluș demitizat: apartenența de clasă e, în definitiv, o condiție **pasivă** a omului, un statut arbitrar, care i se impune din afară. Pînă și "Partidului" trebuie să i se ajusteze monumentalitatea, iradierea mistică, luciul. Să nu uităm nici unele excese teoretice: legea unității și luptei contrariilor, legea conexiunii universale, cultul materiei, egalitarismul - se pretează, toate, la severe intervenții cosmetice; Marx trebuie îmbunătățit prin Althusser: "realitatea este iremediabil plurală; diferențele sînt reale, insurmontabile, și orice încercare de a le aboli, de a le integra într-o unitate sau o uniformitate artificiale și arbitrare este, inevitabil, idealistă". Așa stînd lucrurile, ne putem întreba, cu oarecare neliniște (retorică): ce rămîne, totuși, din marxism? Emmanuel Terray încearcă să păstreze în inventar cîteva bunuri ideologice care i se par incontestabile: de exemplu categoriile analizei economice și sociale. Dar cum se poate îndreptăți validitatea unor categorii analitice care nu funcționează decît ca mecanism demolator? Căci reperele "științifice" care fac posibilă "critica sistemului capitalist" se dovedesc falimentare dacă e să devină **soluții**, repere pentru "edificarea socialismului". Marele dezastru al economiilor de tip socialist e de neconceput în afara gîndirii economice a marxismului, cu "solidele" ei "categorii de analiză". Valabile - din punctul de vedere al dlui Terray - rămîn, în perimetrul marxismului, și "preferințele" lui pentru mișcările de clasă și de massă (dată fiind "superioritatea reflexiei colective asupra meditației solitare" - ceea ce nouă nu ne apare drept evidență), precum și teza luptei de clasă. Aici, filosofia marxistului luminat ni se arată în toată splendoarea ei de "filosofie a hazardului și a riscului". În ce termeni mai e valabilă "lupta de clasă" dacă, așa cum am văzut, conceptul "claselor" sociale e precar, proletariatul trebuie demitizat, iar massele însele sînt cînd obiectul unui credit fără limită, cînd o adunătură inarticulată? Lenin și Kautsky n-aveau nici o încredere în "spontaneitățile" mulțimii, iar Rosa Luxemburg - în texte selecționate de chiar dl Terray - vorbește uneori despre "inteligența" masselor (**Grevă de masse, partid, sindicate**), alteori despre "cecitatea" lor (**Centralism și democrație**).

La capătul atîtor abdicări, rectificări drastice și recuperări stîngace, te-ai aștepta ca marxistul luminat să piardă ceva din blînda lui încăpățînare. Să accepte, de pildă, că un conglomerat ideologic atît de artificial și totodată atît de agresiv nu putea mîntui pe nimeni, că, dimpotrivă, el nu putea aduce decît nenorocire, și aceasta datorită nu conjuncturilor nefavorabile, ci insuficiențelor lui constitutive. Dar dl Terray nu cedează, nu regretă, nu se îndoiește. După părerea D-sale, comunismul a ratat fiindcă a avut "vertijul eficacității" și s-a grăbit să ajungă la țintă, pe "scurtătura" - neinspirată - a constrîngerii, a terorii, a asasinatului. Comunismul a ratat datorită mediocrității liderilor comuniști din anii '70-'80, datorită înfrîngerii spartakiștilor berlinezi și datorită uciderii unor conducători ideali ca Rosa Luxemburg și Karl Liebknecht. Și, la urma urmelor, ce avem de opus ratării comuniste? Democrația țărilor liberale? Dar nici ea nu e perfectă: e un simplu "parlamentarism". Sau poate ne vom lăsa impresionați de nivelul de trai al muncitorimii din vest, mult mai ridicat, e drept, decît cel al echivalentului ei răsăritean? Meritul revine însă nu sistemului, ci muncitorilor înșiși care și-au "smuls" drepturile prin "luptă". Ca și cînd, în est, muncitorii n-au avut nimic de cerut și ca și cînd cererile lor erau onorate altfel decît prin represiune.

Marxistul luminat, cel din Occident mai cu seamă, este - să nu-l nedreptățim - un personaj inteligent, cultivat și plin de bune-intenții. Cartea lui Emmanuel Terray o dovedește: scrisă cu talent și cu o anumită vervă a devierii, ea emană un soi de lirism toxic, născător de fantasme. L-am cunoscut pe autor, la Berlin, într-un institut foarte pretențios, de "studii avansate". Miop, durduliu, slujitor asiduu al vinului roșu, pe care îl sorbea, seară de seară, cu o voluptate timidă, de funcționar în vacanță, Emmanuel era, pentru noi toți, întruchiparea discreției și a cumsecădeniei. Cînd însă, într-o bună zi, i-am spus ce cred despre proaspăt apăruta lui carte, mîinile au început să-i tremure, maxilarele au mușcat în gol, iar vorbele au țîșnit spasmodic dintr-un gîtlej sufocat de mînie. Pentru o clipă, în ochii lui tandri, am văzut ghilotina.

Andrei PLEȘU

DOAR UNGURII SÎNT VINOVAŢI!

✦ Frontul Istoric al Salvării Intelectualilor ✦ Ministrul justiţiei iubeşte în taină ✦ Starea naţiunii şi a senatorului Corneliu Vadim Tudor ✦ O mie de Românii pe zi ✦ Noi ocupaţii pentru tineretul românesc ✦ Surorile gemene ale tranziţiei

Revoluţia de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi anticomunistă

Săptămîna în care apare această pagină s-ar putea să îi aibă ca eroi principali pe cei pentru care politica este, în primul rînd, un lanţ de aniversări, pe cei pentru care personalităţile vieţii publice trebuie mai ales să-şi spună cuvîntul, în faţa unui public de **educaţia** căruia răspund, despre toate datele importante ale istoriei scumpei noastre patrii. Iar acum, dacă 23 august 1944 nu mai este, cel puţin deocamdată, o dată **sacră**, despre care nu se pot spune şi scrie decît tezele oficiale, într-o succesiune bine stabilită, aniversarea celor cincizeci de ani este o ocazie excelentă să ni se arate un **model** românesc de viaţă politică. Participanţii la dezbatere, indiferent de ce şi cît ştiu despre evenimentele anului 1944, trebuie să-şi exprime cu orice preţ **poziţia** faţă de ele: astfel, se delimitează de trecutul apropiat al României, sau se aşază în continuarea acestuia. Dezbaterea ar fi complet stricată dacă printre participanţi s-ar afla istorici români sau străini (am cădea, după cum spunea un ziar important din Bucureşti, în periculoasa boală a "intelectualismului", vecină cu "obiectivismul" împotriva căruia lupta, pe bună dreptate, marele savant Andrei Jdanov), eventual dintre cei care să nu fi fost implicaţi în bătăliile de pe "frontul istoric" de care vorbea Vlad Georgescu.

Celelalte evenimente de săptămîna trecută, faţă de cel descris mai sus, nici nu ar merita amintite.

Depunem un ministru şi obţinem opt

De fapt, celebrul joc de întrajutorare **Caritas** a fost o diversiune pusă la cale de Uniunea Democratică a Maghiarilor din România şi de Partidul Democrat (FSN). Aceasta este afirmaţia dlui Ioan Gavra, vicepreşedinte al Partidului Unităţii Naţionale Române, făcută la conferinţa de presă de vineri, 19 august. Nu ştim dacă poate cineva să îl ia în serios pe dl. Gavra, mai ales că partidul dsale a luat apărarea, prin diverşi reprezentanţi, dlui Ioan Stoica. Există aşa de multe declaraţii, făcute cel mult în urmă cu doi ani, încît putem considera chestiunea încheiată. Au mai rămas de clarificat implicări ale unor persoane mai mult sau mai puţin importante. Într-o ţară normală, pînă acum, arestările, demisiile şi procesele s-ar fi ţinut lanţ. În România, partidul legat de societatea comercială a dlui Ioan Stoica este chemat la guvernare. Miniştrii PUNR ocupă, după cum se ştie, două fotolii importante: Agricultura şi Telecomunicaţiile. Despre Ministerul Justiţiei aflăm, în acelaşi timp, că este condus de un simpatizant PUNR care, pînă acuma, a crezut de cuviinţă să-şi iubească în taină amicii politici.

Şi, dacă partidul dlui Gheorghe Funar este în guvern, contribuind în mod esenţial la o imagine reală a ţării noastre pe toate meridianele globului, de ce ar lipsi de aici partidul dlui Corneliu Vadim Tudor? Iată un fragment din documentul **Starea naţiunii**, prezentat de politicianul român la ultima conferinţă de presă a Partidului România Mare

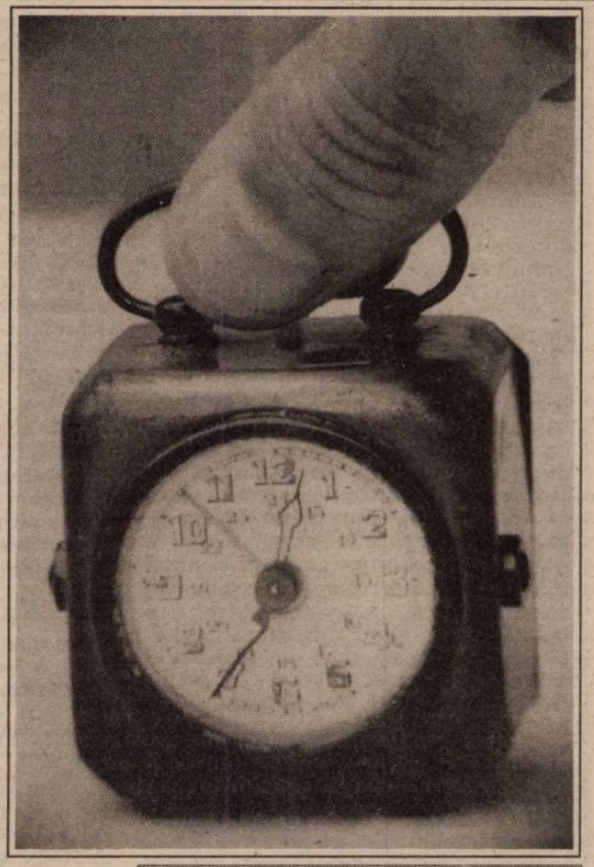

La ultima conferinţă de presă a Partidului România Mare, după lectura mesajului intitulat "Starea naţiunii", adresat preşedintelui Senatului, preşedintelui Camerei Deputaţilor şi primului-ministru, senatorul Corneliu Vadim Tudor a citit şi următoarea listă reprezentînd revendicări ale PRM într-un guvern care mai trebuie remaniat o dată:

"Doi miniştri, cinci secretari de stat, doi directori generali în aparatul propriu al guvernului, zece directori generali în minister, trei ambasadori şi trei însărcinaţi cu afaceri ad-interim, doi funcţionari în organisme internaţionale la care România este parte, trei prefecţi, trei subprefecţi, cinci directori în cadrul prefecturilor".

"Nominalizarea acestor posturi se va face ulterior, împreună cu dumneavoastră, printr-un protocol scris. Prin aceasta, noi credem că vom mai putea merge înainte alături, pentru că nu dorim să fim acuzaţi de greşeli pe care nu le-am făcut."

Seminţe româneşti pentru pămînt românesc!

Noul ministru al agriculturii este membru fondator al Uniunii **Vatra Românească**, despre care, de la o vreme încoace, tot mai mulţi comentatori români spun că doar străinii o consideră organizaţie extremistă. Ce să mai vorbim despre Liga şi Fundaţia **Mareşal Ion Antonescu**, în care dl Tabără este vicepreşedinte al Comitetului Naţional Director? Acestea sînt doar exemple ale participării patriotice, prompte, ale unui savant la viaţa cetăţii. Pînă atunci, cunoscutul fitotehnician publicase, după cum am aflat, o monografie şi 82 de alte lucrări ştiinţifice. Monografia se numeşte **Cultura sorgului zaharat**. Cînd a apărut prima dată, în faţa naţiunii, pe primul program al televiziunii, ministrul Valeriu Tabără a considerat de la sine înţeles că agricultura este un sistem ale cărui probleme sînt legate doar de implicarea mai eficientă sau mai puţin eficientă a statului. După cum era şi normal, nu a spus absolut nimic legat de formele de proprietate asupra terenurilor, de vreo dificultate pe care ar avea-o producătorii particulari. Printre primele fraze pe care le-a rostit a fost şi cea care urmează, absolut memorabilă: **"Trebuie să avem grijă ca seminţele să ajungă în pămînt."**

Ghicitoarea la care trebuie să mai răspundă comentatorii situaţiei politice româneşti este cea legată de corectitudinea expresiei **"guvern bicolor"**. Din punct de vedere strict formal, avem de-a face cu o echipă ministerială în care există reprezentanţi a două partide. Ce ne facem atunci cu Ministerul Culturii, care, deşi condus de o personalitate apropiată de PDSR, conţine secretari de stat membri sau simpatizanţi ai Partidului Socialist al Muncii şi ai Partidului România Mare? Cum rămîne cu Partidul Democrat de Centru, care şi el îşi revendică membri în acelaşi minister? Aceasta, bineînţeles, dacă privim cele două partide doar ca pe nişte alianţe grupate în jurul unor personalităţi.

Altfel, din punct de vedere ideologic, puţină lume este în stare să vadă vreo diferenţă majoră între PDSR, PSM, PRM şi PUNR. În ciuda unor declaraţii ocazionale pentru reformă economică (şi **doar** economică, avînd în vedere interese personale sau de grup legate de firme sau de bănci particulare apărute ca prin farmec), cele patru partide au poziţii identice. Le deosebesc doar momentele pe care şi le aleg pentru a ieşi în public cu vreo declaraţie anti-maghiară, cu vreo cugetare în care să-şi pună întrebări despre necesitatea pluralismului politic, sau despre urgenţa **unităţii naţionale**. Ca şi programele televiziunii oficiale de la Bucureşti, textele rostite sau publicate de membrii acestor partide conţin, cînd vrei şi cînd nu vrei, cuvintele **român, românesc, România,** ba chiar şi **românitate.**

Partidul Unităţii Naţionale Liberale

Politicienii noştri, atît cei de la putere cît şi cei din opoziţie, în ultima vreme foarte amatori de dezbateri cu public pe cele mai diverse teme, se feresc ca de foc de chestiuni care i-ar dezavantaja; aceasta în ciuda faptului că nişte discuţii pe temele acelea i-ar repune tocmai în postura care le este atît de dragă: cea de **"educatori"**. De pildă, cine s-ar înscrie la o dezbatere pe tema numită "Etnocentrism"? Dar pe cea numită "Populism"? Oricum, nu aliaţii recenţi ai Partidului Alianţei Civice. Iată, pe coloana alăturată, ce documente semnează Partidul Naţional Liberal (cel condus de dl Mircea Ionescu-Quintus), prin filiala sa de la Cluj.

Iar Uniunea **Vatra Românească** a dat naştere, în urmă cu nu prea multă vreme, Partidului Unităţii Naţionale Române. Unele zvonuri spun că UVR s-ar distanţa de PUNR şi ar putea să intre chiar şi în Convenţia Democratică. Ar fi ca şi cum revistele "România Mare" şi "Politica", sub conducerea dlui Romulus Vulpescu, ar deveni adversare ale PRM şi susţinătoare ale Partidului Naţional Ţărănesc Creştin şi Democrat.

Greşelile de gramatică şi ortografie din textul Comunicatului Comun UVR-PNL au fost corectate tacit (erau, de altfel, fără importanţă: "însăşi temeliile" sau "nemaiântâlnit"). A mai rămas doar o mică perlă în textul pe care l-am reprodus, cea care se referă la "antrenarea într-o măsură sporită a tineretului la activităţile de concepţie".

Altfel, este inutil să mai vorbim despre opţiunea PNL pentru "privatizarea în masă", "în folosul prioritar al cetăţenilor români", aceasta ducînd obligatoriu la "creşterea performanţelor economiei naţionale". După cum s-a şi văzut, textul este plin de substanţă, în buna tradiţie a politicii româneşti a ultimilor ani.

Din comunicatul comun emis de organizaţiile judeţene Cluj ale Uniunii Vatra Românească şi Partidului Naţional Liberal, după întîlnirea din 9 august 1994

"Atît U.V.R. cît şi P.N.L. vor acţiona în comun, dar şi în mod independent, pentru:

1) promovarea pe plan intern şi extern a valorilor culturale şi spirituale româneşti autentice, în vederea întăririi sentimentului de demnitate naţională şi a îndeplinirii aspiraţiilor de libertate, dreptate şi adevăr ale poporului român, precum şi în vederea dezvoltării credinţei naţionale într-un viitor mai bun;

2) efectuarea unor demersuri pentru sensibilizarea Parlamentului, guvernului şi Preşedinţiei pentru asigurarea creşterii calităţii actului de justiţie, pentru asigurarea unei protecţii reale a categoriilor sociale defavorizate în actuala etapă de tranziţie, în special a pensionarilor, pentru antrenarea într-o măsură sporită a tineretului în activităţile de concepţie, decizie şi producţie etc.;

3) stimularea accelerării procesului de privatizare în masă şi realizarea acestuia într-o măsură echitabilă şi în folosul prioritar al cetăţenilor români (...)

4) frînarea şi eradicarea corupţiei, fenomen care a atins proporţii nemaiîntîlnite, fiind puse în pericol înseşi temeliile statului român; simultan cu aceasta, cele două organizaţii îşi vor putea acorda sprijinul reciproc în scopul promovării oamenilor competenţi şi cinstiţi, ataşaţi idealurilor naţionale;

5) promovarea în străinătate a unei mai bune imagini a României, pe baza prezentării cu acurateţe a realităţilor naţionale."

Drepturile fundamentale ale directorilor de CAP

În sfîrşit, săptămîna trecută, guvernul a anunţat care sînt societăţile prevăzute pentru privatizare. S-a văzut, cu această ocazie, că nu sînt întîmplătoare declaraţiile în stil de director SMA aflat în întrecere socialistă, făcute de noul ministru al agriculturii. Întreprinderile Agricole de Stat rămîn în aceeaşi proprietate de stat, ca şi Staţiunile de Mecanizare a Agriculturii, actualele **Agromec**-uri. Se mai adaugă la aceste "excepţii" băncile şi staţiile PECO. Privatizarea Societăţilor de Asigurări a fost amînată pentru un termen neprecizat.

Deci, o pătură socială foarte influentă, cea a nomenclaturii agrare şi industriale, îşi creează structuri, pe termen lung, care să-i permită supravieţuirea într-o economie care să fie capitalistă doar cu numele. Încă o dată, "tranziţia" românească seamănă ca o soră geamănă cu cea din fosta Uniune Sovietică.

Numai dl. Gheorghe Funar, primarul Clujului, mai aduce puţină culoare locală. Dsa l-a acuzat joi pe trimisul CSCE că este **partizan** şi reprezintă, de fapt, interesele maghiare în România. Nu am aflat părerea Partidului Naţional Liberal al dlui Ionescu-Quintus, care, în Comunicatul Comun pe care l-am amintit, a condamnat UDMR pentru "iniţiativa de a îndemna pe unii cetăţeni la nesupunere civică".

"Această faptă", spun reprezentanţii clujeni ai PNL şi UVR, "constituie o infracţiune gravă prevăzută de Codul Penal al României". Deci, "este inexplicabilă lipsa de fermitate a organelor de justiţie abilitate să ia măsuri".

Radu Eugeniu STAN

Remaniaţi, remaniaţi, tot va mai rămîne ceva!

Pînă de curînd, se putea spune că în viaţa noastră politică - atît de nesigură şi de schimbătoare - există două fenomene de o oarecare regularitate: mineriadele (pentru perioada 1990-1991) şi - mutatis mutandis - moţiunile de cenzură (după 1992). Li se alătură, de la un timp, remanierile. Acestea, spre deosebire de cele dintîi, sînt făcute fără zgomot, în urma unor "negocieri" (cuvînt foarte drag politicienilor noştri, pentru că poate ascunde sub aparenţa lui diplomatică şi rafinată orice "pohtă" şi orice tîrguială) sau în urma unor indicaţii de partid, fără consultarea Parlamentului (pentru că la noi puterile sînt extrem de separate în stat) şi au rolul "de a dinamiza" activitatea guvernului, de a "completa galeria sa de personalităţi" ş.a.m.d. Ultima remaniere (dar nu cea din urmă, desigur) ne-a fost prezentată cu un aer triumfalist, de parcă ceea ce lipsea în ţara noastră pentru ca totul să meargă bine era schimbarea a doi miniştri: odată făcută şi această mişcare, laptele şi mierea nu vor mai conteni să curgă peste tot. În plus, în ochii unui lider al PUNR strălucea o lumină atît de intensă cînd a rostit fraza "ne-am asumat efectiv răspunderea guvernării" încît am crezut pentru o clipă că asumarea unei răspunderi este un fel de sărbătoare, o plăcere a sufletului, o duminică prelungită.

De fapt, PUNR îşi doreşte de mult intrarea în guvern, tot anunţînd-o de vreun an încoace şi tot solicitînd ministerele care i-ar fi pe potrivă. În principiu, faptul că un partid din coaliţia majoritară vrea să-şi trimită reprezentanţii în guvern e cît se poate de firesc – în orice ţară democratică se întîmplă aşa. (N.B.: Faptul că se întîmplă şi la noi nu înseamnă că am îndeplinit toate standardele democraţiei). Numai că la noi acest episod survine după negocieri prelungite timp de peste un an, cît o conferinţă de pace sau o rundă GATT. Să fie oare atît de importantă intrarea PUNR în guvern încît a necesitat discuţii atît de îndelungate? Semnele care se văd cu ochiul liber demonstrează că nu e deloc aşa; îndelungatele tratative au fost probabil pricinuite de dorinţa PDSR de a-şi păstra cît de cît o imagine pozitivă în exterior, necolaborînd în actul guvernării cu un partid naţionalist. Pe de altă parte, dacă tot facem comparaţii, trebuie spus că un partid din coaliţia majoritară care se vede refuzat atît de mult timp sfîrşeşte, demn, prin a părăsi coaliţia. PUNR n-a făcut aşa, ci a aşteptat, cuminte, în umbra fratelui mai mare, "că o să-i vină lui roaga". Cum în toamnă guvernul vrea să treacă rapid prin Parlament modificările la legea privatizării (pentru că dacă nu declanşează rapid privatizarea pierde finanţarea externă, adică principala sa sursă de supravieţuire), se cheamă că "roaga" i-a venit. Ce se va întîmpla mai tîrziu e greu de spus. Unii au prezis că PUNR va deveni şi mai agresiv, dat fiind noul său statut de "forţă conducătoare"; alţii, dimpotrivă, au apreciat că acesta este primul pas spre înghiţirea PUNR de către PDSR. Probabil că, în domeniul agriculturii, vor fi unele conflicte de interese între un minister condus de PUNR şi nou înfiinţatul Forum al agricultorilor, de extracţie PDSR, cu atît mai mult cu cît sînt destule de "privatizat" pe ogoarele şi în fermele patriei. La fel de probabil este însă că noul partid de guvernămînt va trebui să-şi tempereze elanul naţionalist, pentru a nu-i ştirbi mai vechiului partid de guvernămînt imaginea cu greu obţinută de formaţiune echilibrată, care în vremuri grele a reuşit să menţină o insulă de stabilitate în aceşti Balcani atît de tulburi.

Dincolo de jocul partidelor însă se mai pot observa cîteva lucruri în urma acestei noi "remanieri". În primul rînd, faptul că, deşi are aspectul unei schimbări, ea are toate şansele să nu schimbe nimic, să nu "dinamizeze" nimic, ci să fie doar o reîmpărţire a feudelor democratic alese. Apoi, aerul de eveniment care i s-a dat unei simple înlocuiri în funcţie a doi miniştri demonstrează că, după două rînduri de alegeri, guvernanţii noştri sînt la fel de departe de ideea de discreţie şi de eficienţă ca şi înainte de 1989, simţind în continuare nevoia de a îmbrăca într-un discurs pompos orice mişcare pe care o fac. Drama noastră nu e însă că avem astfel de guvernanţi; în definitiv, ne-am obişnuit cu ei şi ştim, de-acum, la ce ne putem aştepta din parte-le, oricît de tulburi ar fi apele în care dau cu undiţa. Tristeţea e că mari limpezimi nu avem nici din partea opoziţiei care, iată, realizează o "alianţă politico-sindicală" despre care e foarte greu de spus cum se va manifesta concret, în afară de faptul că liderii CDR şi ai respectivei confederaţii sindicale vor semna aceleaşi proteste şi aceleaşi declaraţii pe acelaşi ton şi în acelaşi limbaj; pentru că strungarul, tractoristul sau învăţătoarea care fac parte din sindicatul condus de Victor Ciorbea vor vota tot cu cine ştiu ei că trebuie, indiferent de numărul de mitinguri şi fotografii făcute de acesta împreună cu reprezentanţii partidelor democratice. Faptul că CNSLR şi liderul ei erau consideraţi, mai an, întruchiparea fostei UGSR şi pildă vie de colaboraţionism cu puterea neocomunistă, în timp ce "şoferii lui Miron Mitrea" erau un fel de feţi-frumoşi ai luptei anticomuniste nu are, desigur, nici o legătură nici cu democraţia, nici cu comunismul. E tranziţie pură.

Mircea VASILESCU

De jur împrejur...

Frauda

În Mexic, anul electoral a început tumultuos. În ianuarie a fost răscoala din regiunea Chiapas, urmată de o scurtă dar sălbatică represiune. În martie, candidatul partidului de guvernămînt a fost asasinat în timpul unui miting electoral (nici astăzi nu se ştie cine a comandat crima). Partidul Revoluţionar Instituţional (PRI) l-a înlocuit cu Ernesto Zedillo, un economist care "combină lipsa de experienţă politică cu aroganţa tehnocratică" după cum spun comentatorii, acceptat de partid pentru că ar asigura continuitatea reformelor economice. Succesul acestor reforme este principalul atú electoral al puterii: ritmul constant de creştere al produsului naţional brut, jugularea inflaţiei au permis performanţa care s-a încheiat cu semnarea acordului nord-american de comerţ (NAFTA) alături de Statele Unite şi Canada. Sub conducerea preşedintelui Carlos Salinas de Gortari, Mexicul părea că iese din zona subdezvoltării economice, avansînd calm spre reforma politică; se presupunea că piaţa liberă creînd prosperitatea generală va duce de la sine la un mecanism democratic bine reglat. Răscoalele şi crimele politice sînt departe de a fi semnele unei asemenea evoluţii.

Continuitatea partidului la putere, identificarea lui cu structurile statale au asigurat instituţionalizarea unui sistem autoritar de privilegii, mexicanii bogaţi au devenit şi mai bogaţi, majoritatea şi aşa pauperă a sărăcit şi mai tare. Un guvern centralizat care combină în interesul clientelei sale afacerile cu politica, o putere cu un control absolut asupra televiziunii (într-o ţară în care doar 5% din populaţie citeşte ziare) inspira puţină încredere în legătură cu dorinţa şi aptitudinea sa de a organiza alegeri într-adevăr libere.

Acuzaţia de fraudă a plutit deasupra Mexicului încă dinainte de începutul campaniei electorale. Exista precedentul din 1988, cînd preşedintele Salinas a fost declarat învingător după o noapte suspectă în care "calculatoarele au căzut". Corectitudinea alegerilor a devenit o miză esenţială pentru pacea civilă în ţară. Salinas - care conform normelor constituţionale nu mai putea candida - a înmulţit gesturile spectaculoase: guvernul a cheltuit 730 de milioane de dolari pentru 47 de milioane de cărţi de alegător (cîteva tot au lipsit de la socoteală), a fost pus în funcţiune un sistem computerizat de numărătoare rapidă, a fost acceptată consultanţa internaţională, observatori străini şi interni.

Pentru prima oară televiziunea a găzduit o dezbatere între candidatul PRI, Ernesto Zedillo, şi principalul său rival, Diego Fernandez de Cevallos, candidatul Partidului Acţiunii Naţionale (conservator). Combinînd politica pro-business a PRI cu cea pro-democratică a celui de-al treilea candidat, Cardenas (de stînga), la care a adăugat farmecul său personal, Fernandez a fost "cîştigătorul" primei dezbateri. A doua n-a mai avut loc.

Rezultatele preliminare oficiale confirmă victoria lui Zedillo în cursa prezidenţială, ceilalţi doi candidaţi urmîndu-l la o distanţă apreciabilă. Candidatul cu cele mai puţine voturi (15%) contestă zgomotos onestitatea procesului electoral. Chiar şi cei care îl susţin afirmă că neregulile constatate (şi au fost nereguli, de altfel ca peste tot în lume) nu au putut influenţa în mod semnificativ cifrele finale.

Frauda nu s-a petrecut nici în cabine, nici la urne. Ea decurge din lunga stăpînire a PRI care supraveghează întreaga structură birocratică a ţării, extrem de centralizată; alegătorul se întîlneşte în fiecare zi cu funcţionarii puterii, opoziţia este un cap care vorbeşte la televizor (dacă şi cînd i se permite). Frauda vine din lunga conducere autoritară care permite satrapilor locali să se considere veşnici şi să se comporte ca atare. Nemulţumiţilor din Mexic li se pare mult mai la îndemînă să pună mîna pe armă şi să se retragă în munţi, decît să voteze cu opoziţia. Astfel se explică faptul că în regiunea Chiapas, partidul de guvernămînt obţinuse aproape sută la sută din voturi cu doar cîţiva ani înainte de răscoală.

Cu libertatea de expresie pe care o dă absenţa implicării personale, preşedintele Salinas spunea înainte de alegeri că victoria reală a democraţiei ar putea fi consfinţită prin înfrîngerea propriului său partid. Nu s-a întîmplat aşa.

– Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Trecerea de la "A" la "a" şi invers

E greu să fii jurnalist la zile mari şi controversate, cînd tentaţia de a scrie e mare, teama că "se interpretează" asemenea, iar ziarul trebuie oricum vîndut, şi nu fostele, viitoarele şi prezentele semnificaţii majore al sărbătorilor naţionate sînt cele care-i fac pe cititori să citească pe nerăsuflate o gazetă şi apoi s-o povestească vecinilor. După ce, în 1990, era lucru de ruşine numai să te gîndeşti că există, între 22 şi 24, ziua de **23** august, sărbătoarea naţională a României socialiste, după ce era cît pe-aci să ne trezim cu biata zi scoasă din calendar, iată că partidele, personalităţile, autorităţile, puterea, opoziţia, academicienii şi tinerii contestatari, republicanii şi monarhiştii şi-au adus aminte de 23 august 1944 şi s-au apucat să celebreze jumătatea de veac scursă de atunci, fără inhibiţii şi fără proustianisme de prisos ("zici 23 August - zici defilare; zici defilare – zici tribună; zici tribună – zici..."). Ziariştii, care în afară de faptul că semnează cu un nume cunoscut de toţi cei care le citesc articolele, sînt şi ei oameni cu virtuţi şi cu păcate, au marcat care cum au putut "sfînta zi a libertăţii, august douăzecişitreeeei", pe prima pagină sau "mai la coadă", la concurenţă cu scindarea sindicatelor şi cu viaţa celebrului terorist Carlos. Observînd că e voie să se scrie din nou "August" (cu majusculă, deci), să ne grăbim să spunem că, deşi toate ziarele "acordă spaţii ample evenimentului", consensul nu bîntuie deloc în presa noastră, ba la din contra: majuscula însăşi poate fi republicană sau monarhistă. "A scrie despre actul de la 23 August 1944 este, cel puţin în actualul context, un gest de mare curaj, poate şi de puţină inconştienţă, dacă nu eşti istoric" - recunoaşte Constantin Gheorghe în **Jurnalul Naţional**, unul dintre puţinele ziare care au dedicat un editorial zilei cu pricina. Dedicînd un al doilea editorial temei, Nicolae Cristache uită că de obicei "comparaison n'est pas raison" şi compară arestarea lui Ion Antonescu cu decapitarea lui Mihai Viteazul. Şi tot pe baza comparaţiei putem învăţa din editorialul **Orei** cum să ne organizăm, în familie, un campionat mondial de fotbal: vorbind despre diferenţa dintre o mişcare de rezistenţă şi un complot, autorul ne-o spune clar, ca să pricepem: "Deosebirea ar fi ca între un campionat mondial de fotbal şi fotbalul de masă în familie. Ultimul nu va deveni niciodată campionat de fotbal, dar poate fi declarat ca atare dacă te sprijină invincibila armată sovietică." Fără comparaţii sau metafore, **Cronica română** titrează pe prima pagină, uzînd de trei majuscule şi un epitet: "23 August 1944 - 23 August 1994. 50 de ani de la Actul istoric". Pe paginile 4 şi 5, pentru toate gusturile, pune alături: cîte două fotografii ale fiecăruia dintre cele două personaje principale (Regele Mihai şi Mareşalul Antonescu), opinii dinspre stînga şi dinspre dreapta, cererea de graţiere, propunerea lui Lucreţiu Pătrăşcanu de respingere a cererii, filmul zilei, decretele prin care Mihai I a fost decorat de americani şi de ruşi şi o poză (mare) a medaliei ruseşti, cea americană lipsind momentan din colecţia redacţiei. Preocupat fiind pe prima pagină de două ştiri importante: "Minciuna stă cu Văcăroiu la masă" şi "Circulaţia pe Bulevardul Victoria Nomenclaturii a fost închisă", **Adevărul** pomeneşte de evenimentul cu pricina abia în pagina 9, alegînd un titlu cu doi termeni, cum stă bine unui ziar independent : "23 August 1944 - mărirea şi decăderea unei date istorice". Mai puţin interesat, se vede, de mărire, decădere şi majuscule, **Curierul naţional** preia, în titlu, o formulare a preşedintelui ţării: "La 23 august 1944, România nu a întors armele împotriva unui aliat, ci şi-a afirmat dreptul la propria opţiune". Pentru edificare, reproduce in extenso discursul prezidenţial prin care este lansată noua denumire oficială a - scuzaţi! - "evenimentelor" de la 23 august (sau August) 1944: "trecerea României de partea Coaliţiei Naţiunilor Unite". Furată de "efectul de bumerang al capturării «Şacalului»", **România liberă** ratează o bună ocazie de a pune pe prima pagină fotografia Regelui (o pune pe a preşedintelui Franţei) şi ne atrage atenţia, în pagina 3, că România este "singura ţară care nu aniversează trecerea a 50 de ani de la ofensiva antinazistă". Alături de Mesajul Regelui, **România liberă** pune stenograma potrivită la locul potrivit, pe toată pagina 2, pentru a ne prezenta ce s-a discutat în Consiliul de Miniştri din 16 septembrie 1944 în legătură cu armistiţiul şi cu intrarea armatei sovietice în ţară. **Evenimentul zilei** informează, şi el, despre manifestările dedicate zilei în cauză, reproduce şi el fragmente de mesaj regal şi discurs prezidenţial, dar mai ales dedică subiectului spaţiul cel mai vizibil al paginii întîi. Ca pentru a ne mai tempera noile elanuri recuperatorii, parafrazează înţelept: "Cîţi şefi, atîtea 23 august-uri" şi ne reaminteşte "semnificaţiile oficiale" pe care le-a avut această zi într-o jumătate de veac, în viziunea următorilor interpreţi ai istoriei: Ana Pauker, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Nicolae Ceauşescu, Ion Iliescu. Prin această găselniţă, **Evenimentul zilei** s-a transformat dintr-un cotidian de ştiri într-un ziar de-a dreptul filozofic: el ne arată pe prima pagină, în frontispiciu, că un lucru care s-a numit mai întîi "eliberare", apoi "insurecţie antifascistă şi antiimperialistă", apoi "revoluţie de eliberare socială şi naţională", a ajuns acum (eheu, fugaces...) "trecere". Desigur, "de partea Coaliţiei Naţiunilor Unite", dar tot trecere se cheamă că e, şi, după cum putem vedea şi în trista noastră contemporaneitate, o "trecere" nu e urmată în mod neeesar de o "rămînere"... (M.V.)

Eu, am n-am clienţi acasă, la unsprezece fix mă-ntorc din tîrg.
I.L.CARAGIALE

Punctualitate şi libertate

Ce sens are punctualitatea într-o lume care nu e liberă? Poate fi ea în acest caz altceva decît o anexă a constrîngerii? Cred că, în locul unei demonstraţii, e mult mai nimerit să invoc aici o simplă imagine: e vorba de tabloul acelor slujbaşi care aleargă dimineaţa după autobuzul arhiplin, pentru a ajunge **la timp** în birourile în care ei pierd apoi ziua-ntreagă, urmînd cu aplicaţie principiul "noi ne facem că muncim, ei se fac că ne plătesc". (Notez aici că Alexandr Zinoviev are pagini admirabile consacrate acestei teme, în capitolele despre munca-joc şi munca-obligaţie din **Comunismul ca realitate**).

Şi totuşi, chiar într-o asemenea lume - iar istoria comunistă ne poate sta la îndemînă cu exemple - punctualitatea poate fi regăsită - **nemaimuţărită** - în spaţii restrînse, în oazele de libertate pe care le reprezintă familia ori cercul de prieteni. Ea nu mai e, în acest caz, decît o **regulă a etichetei**. Una admirabilă.

Ce înseamnă însă punctualitatea într-o lume liberă? Este ea, de pildă, în mod necesar asociată libertăţii moderne? Să existe oare vreun motiv raţional care s-o fi impus între regulile de viaţă ale lumii capitalismului democratic?

Un răspuns tranşant la aceste întrebări riscă să fie prost înţeles. Şi asta, din pricina numeroaselor clişee puse în circulaţie în legătură cu lumea liberă, cea pe care - cu o expresie a lui Michael Novak - îmi îngădui s-o echivalez cu "capitalismul democratic". Nu am cum să fac aici un inventar al acestor clişee anti-moderne şi mă mulţumesc de aceea cu trei scurte observaţii.

In primul rînd, e evident că, atunci cînd lumea liberă e înfăţişată ca un spaţiu haotic, punctualitatea nu poate fi invocată decît ca o simplă constrîngere, adică exact cum e ea într-o lume ce se vrea planificată.

Apoi, e probabil la fel de evident că toţi cei care cred că libertatea modernă nu e de ajuns (şi că ei trebuie să-i fie asociate solidaritatea decretată ori altruismul reglementat), vor tinde să facă din punctualitate o **regulă organizaţională**. Una de tipul: "trebuie să-ţi plăteşti la timp impozitele fiindcă altfel vor muri de foame toţi cei pe care statul îi întreţine din ele".

Cel mai interesant e însă faptul că de fiecare dată cînd regulile de viaţă (regulile moralei) sînt considerate banale concluzii ale raţiunii, contestarea lor - în numele aceleiaşi raţiuni - pare perfect îndreptăţită; indiferent dacă e vorba - în acest caz - de un pamflet intolerant ori de chemarea la Revoluţie. Clişeul ce identifică legile raţiunii şi regulile morale e, de fapt, cel mai subtil dintre mijloacele folosite de adversarii lumii libere.

Exceptînd însă cazul cetăţilor utopice - fruct al unor deliruri ideologice -, nici o comunitate umană nu se conduce după norme deduse exclusiv raţional (tot aşa cum nu există nici conduite pur instinctuale). "Regulile moralităţii nu sînt concluzii ale raţiunii noastre", scria David Hume acum cîteva secole. Încercînd să întărească o asemenea afirmaţie, Friederich von Hayek, un subtil filosof moral, adăuga: "Dacă am înceta să săvîrşim toate acele acte a căror îndreptăţire ne e necunoscută, ori cele pe care nu le putem justifica în chip raţional, am sfîrşi foarte repede prin a muri."

Nu cred să existe nici un motiv raţional care să fi făcut din punctualitate o regulă a vieţii moderne (pur şi simplu pentru că nici o regulă morală nu e o concluzie a raţiunii). Punctualitatea e doar unul din acele repere care fac posibil exerciţiul libertăţii. Ca şi "proprietatea privată, economia sau schimbul, onestitatea, respectarea cuvîntului dat şi contractul" (enumerarea îi aparţine tot lui von Hayek), punctualitatea transformă libertatea dintr-o valoare negativă într-una pozitivă: indivizii care compun comunităţile umane îşi pot vedea astfel împlinite scopuri şi proiecte, care fără asememea "limitări generale şi abstracte" nu ar fi decît nişte fantasme ale raţiunii solitare.

Ordinea lumii libere subzistă doar atunci cînd aceste reguli şi instituţii sînt protejate (de indivizi). Faptul că punctualitatea a fost confiscată, în secolul nostru, de puternice organizaţii (de la cele statale la marile companii anonime) e un accident, datorat probabil fascinaţiei încercate în faţa mitului Statului-providenţă ori al concentrării ilimitate. Dar punctualitatea riscă să rămînă o banală regulă organizaţională doar dacă una din celelalte instituţii ale ordinii libere e abandonată. În acest caz, ea poate fi percepută şi ca o constrîngere; de fapt, într-o asemenea ipoteză, ne reîntoarcem în lumea în care libertatea e regăsită doar în cercurile de prieteni.

Am impresia - să mă înşel oare? - că prea puţini concetăţeni de-ai noştri sînt dispuşi să-şi asume libertatea subscriind unor repere precum cele evocate mai sus: proprietatea privată a fost lăsată pe seama umorilor birocratice, schimbul e identificat adeseori cu escrocheria, iar respectarea cuvîntului dat şi punctualitatea par expresii dintr-o limbă uitată. Sîntem azi cu adevărat liberi?

Cristian PREDA

Piatra de încercare

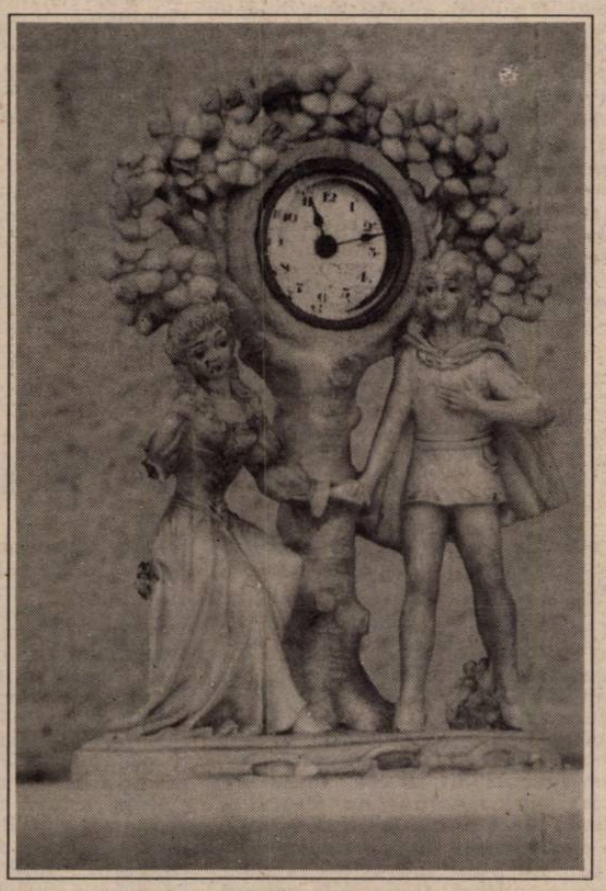

Dilema de azi mi-a iscat neaşteptate amintiri. Eram băiat mare, vorba ceea, începusem să scriu poezele, cînd mi-a căşunat să scriu întîiul articol tocmai despre (lipsa de) punctualitate. Totul a pornit de la un concert simfonic, unde nişte ţoape întîrziate au intrat pe uvertura la "Tanhäuser", ridicînd un rînd întreg de la mijlocul sălii, ba mai şi călcîndu-mă pe bombeul conştiincios glănţuit. De cum m-am văzut acasă, în aceeaşi noapte, am trîntit un articol, ce articol, pamflet pur, în care, pentru că tot trăiam în epoca înfierărilor, îi înfieram pe mitocanii cu pretenţii de melomani. Şi apoi, de cu ziuă, pac cu el la gazetă! Gazeta însă m-a răcorit fără menajamente, ba chiar dojenitor: nu merge, cazul nu e caracteristic pentru societatea noastră nouă şi în special pentru omul muncii care frecventează acum sălile de concert. Ei, mi-am zis, căci cunoşteam lecţia, dacă e vorba de omul muncii, treci la loc în rînd! Cît de necaracteristic era cazul, aveam să mă conving însă de-a lungul anilor, cînd, "reprezentînd" în urbea mea Uniunea Scriitorilor, ajunsesem să fac parte din felurimi de comitete şi comiţii, fiind convocat în această calitate la felurimi de şedinţe lungi şi plicticoase. Şi de fiecare dată eram convocat cu cel puţin o jumătate de oră mai devreme decît ora stabilită "de sus", aşa, pentru siguranţă. Dar, ca şi cînd asta n-ar fi fost de-ajuns, trebuia apoi să mai aşteptăm încă trei sferturi de oră, o oră, uneori chiar şi două ceasuri pînă cînd "ceilalţi tovarăşi", cei hărăziţi prezidiului, îşi făceau apariţia. Clocoteam şi pamfletul de odinioară îmi dădea tîrcoale, îmbogăţit cu noi experienţe, dar ştiam, nu-i aşa, că "nu merge". Mă mulţumeam doar să fac calcule menite a rămîne secrete: în sală, îmi ziceam, sînt 130 de tovarăşi care stau degeaba de o oră; împărţit la 8, asta face peste 16 zile bune de lucru. Să zicem că numai jumătate din ei ar face treabă serioasă - căci aşa şi e, nu? - unul cu mapa, altul cu sapa - şi tot ar rămîne opt zile bune de lucru, motiv suficient să te iei cu mîinile de cap. Dar nu se lua (şi nu se ia) nimeni cu mîinile de cap: tovarăşii din prezidiu îşi ocupau într-un tîrziu locurile aferaţi şi plini de importanţa destinului lor, dar nu l-am auzit pe nici unul de-a lungul atîtor ani să schiţeze o explicaţie pentru uzul oamenilor muncii, cu atît mai puţin o scuză. De unde am rămas cu convingerea că există indivizi inconştii, care nici măcar nu-şi pot imagina că punctualitatea ar putea constitui o preocupare. N-aş vrea să se creadă însă că politizez chestiunea. Atîta doar că azi nu mai interesează pe nimeni ca Uniunea Scriitorilor să fie reprezentată undeva, nici măcar de formă, ca "înainte", aşa că, slavă Domnului, am scăpat de reuniuni care să-mi prilejuiască reflecţii asupra punctualităţii. Nu-mi fac însă nici o iluzie: sînt convins că lucrurile nu s-au schimbat şi, cînd spun asta, mă bazez pe constatarea că instituţia prezidiului la români e viguroasă şi de neclintit, cu adînci rădăcini în inerţia naţiei.

Azi am trăit însă o experienţă de alt gen, dar din aceeaşi sferă tematică. Mă aflam la Strasbourg şi-mi dădusem întîlnire într-o staţie de autobuz cu un compatriot, de-ai noştri, băiat de comitet, dè! cum altfel? Trecuse sfertul academic, trecuseră şi cîteva sferturi neacademice, dar eram dependent de el, de băiatul bun, trebuia să stau locului, şi atunci, ca să-mi treacă vremea, mi-am zis ia să-i verific eu p-ăştia cu autobuzele lor - inodorele, lucioasele, silenţioasele - cum respectă ei "graficul". Căci "graficul" era acolo, la vederea norodului, în ramă de inox, sub sticlă, tipărit "la culoare", pe hîrtie kunstdruck. Ştiţi ce a urmat, sînt convins că ştiţi: cît am stat acolo, pînă a venit în sfîrşit tembelul meu, au trecut vreo douăzeci de autobuze. Şi nici unul n-a întîrziat, ale dracu', nici măcar cu un minut! Că încă în urmă cu vreo două veacuri era acolo la ei unul, Vauvenargues, care emitea asemenea panseuri devenite - tot acolo, la ei - încă de pe atunci truisme: **"Punctualitatea e un fel de a ne arăta respectul faţă de cei cu care viaţa ne pune în contact."**

La noi însă, amăsurat locului, de bună seamă, G. Călinescu era mult mai tranşant decît franţuzul: **"Pentru mine un om care întîrzie e un om de nimic"**. O sentinţă la care merită să reflectezi mai îndelung, oricît de drastică ar fi şi oricîtă înfiorare ţi-ar produce, căci e vorba de timp aici, de timpul unic şi irepetabil, şi vei constata în cele din urmă că punctualitatea este o piatră de încercare a calităţii umane, a caracterului. Dar, mi se va spune, sînt oameni de caracter incapabili de punctualitate: ce te faci cu simpaticii zăpăciţi, năuci, uituci dar sufletişi, în stare să-şi dea haina de pe ei întîiului necăjit, dar incapabili să respecte ora stabilită? Păi, tocmai asta e Dilema! Oricum, prea departe nu m-aş încumeta cu ei. I-aş lua cu mine în "drumeţie", la cules de bureţi, dar nu la cucerirea Everestului...

Radu CIOBANU

Soarele era, de-o suliţă, pe cer

În ochii românului, punctualitatea e o boală nemţească. Nici despre SIDA nu se ştie cu siguranţă de unde vine, sînt doar presupuneri în legătură cu ea, dar despre punctualitate se ştie cu siguranţă că a fost adusă din Germania, de către şvabi. Ca să nu-şi piardă timpul, nemţii au mutat nişte nemţi în Elveţia, să fabrice ceasuri. Nemţii din Elveţia şi-au făcut datoria în exil: au fabricat, cîteva sute de ani, ceasurile cele mai precise din lume: cu ajutorul lor au împînzit cu punctualitatea nu numai Germania, dar şi întreaga lume.

Pentru români, minutul nu există, ora este şi ea o ficţiune. Ziua, de pildă, nu are 24 de ore: ea are doar dimineaţă, prînz (prînzul se întinde cîteva ceasuri bune), după-amiază, care e tot un fel de prînz în care te dedai la dulceţuri şi cafele, seară (seara e intervalul extrem de scurt între siesta de după-amiază şi somnul dulce, de noapte) şi noaptea. Nici măcar cronicarii noştri nu măsurau istoria cu segmente de timp atît de mici, atît de scîrbavnice, precum minutul. Ca să precizeze momentul zilei în care s-a dat o luptă, în care-a fost schimbat un domn, în care a murit un sfînt, cronicarul scrie: "Soarele se ridicase pe cer la trei suliţi". Aţi încercat vreodată să măsuraţi cerul cu suliţa? De dimineaţă pînă-n seară dacă încap pe cer patru-cinci suliţe.

Ceasornicul a fost la noi, dintotdeauna, un obiect de podoabă. Ceasul de mînă a apărut foarte tîrziu şi a fost adoptat tocmai datorită faptului că poţi şti cît e ora într-o clipită. Ceasul de buzunar, cu lanţ, e cu totul altceva şi nu numai pentru că are capacul aurit, încrustat, iar cadranul împodobit cu stelele cerului. Ceasul de buzunar e făcut ca să pierzi timpul cînd vrei să ştii cît e ora. Mîna se duce leneşă spre buzunar, caută ca într-o scorbură, dibuie ceasul, îl scoate la iveală ca pe o minune a lumii. Ochiul se opreşte lacom pe lanţ, pe capac. Degetul apasă cu distincţie butonul, capacul se deschide greu ca o poartă de cetate medievală şi pînă să te uiţi la ăcele ceasului mai este timp, ai o viaţă înainte. Într-un tîrziu, cu lehamite, descoperi şi neînsemnatele ace, care indică ora, minutul, secunda, lucruri atît de neînsemnate, de inutile, banale. Ora e, la români, trivială, pentru că românul e un aristocrat al timpului. La noi, ideea de "urgenţă" e şi ea semn de boală. "Nu arde", spunem noi, "Nu dau turcii". Ceasul e un alt fel de cer, pe care ăcele se rotesc cu aceeaşi încetineală cu care se mişcă, de la un anotimp la altul, constelaţiile.

De aceea, liberalul, ca şi neamţul, sînt consideraţi de-a dreptul nebuni. Ce va să zică asta, "timpul e bani"? La prima vedere, expresia, tot de natură saxonă, este dispreţuită la noi dintr-un idealism funciar. Dacă stăm să ne gîndim bine, banul nu-i provoacă românului greaţă. Dispreţul lui nu e făcut pentru bani. N-am întîlnit pe unul să nu-i convină banii. Ceea ce ne scîrbeşte e timpul, numărătoarea lui. Dacă ar putea să cîştige bani fără să cheltuie timp, românul ar fi cea mai fericită naţie de pe pămînt. Cum una fără alta nu se poate, românul preferă să cheltuie timpul. Spaima care împinge electoratul nostru la stînga nu e că vin moşierii să-şi ia pămînturile înapoi, nu e că foştii proprietari îi vor scoate în stradă pe cei care locuiesc în casele altora, chiar dacă n-au nici o vină pentru asta şi au dreptul la un acoperiş deasupra capului. Românul e terorizat la gîndul că vine Comunitatea Europeană peste el, cu neamţ cu tot, şi că va trebui să măsoare iarăşi timpul în secunde, minute şi ore. Punctualitatea în sine e o chestiune de caracter şi educaţie. Europa vine spre noi cu o altă mentalitate, şi aduce o boală de care românii se credeau scăpaţi după ce plecaseră şvabii. Cînd i se spune că nu mai poate să cheltuie timp, românului i se pare că i se fură eternitatea. Suliţa era măsura cerului, dacii se azvîrleau în suliţi ca să aducă sacrificiul suprem zeului lor. Cum să te arunci într-un ac de ceasornic? Şi ce fel de zeu este acela care-ţi primeşte ofranda?

Val CONDURACHE

Pendulul lui Maxwell

De două mii de ani oamenii, chiar dacă n-o spun, aşteaptă. Unii neîncrezători, alţii cu speranţa absolută - însă cu toţii aşteaptă. La întîlnire însă, în ciuda previziunilor, nu vine nimeni. Sau a venit demult şi nu a băgat nimeni de seamă. Nici nu seamănă cu ce aşteptam, ar comenta distraţii. Descrisă solemn sau parodic, în parabole sau de-a dreptul, figurat sau realist, întîlnirea, festivă, grandioasă, cît lumea, nu a avut loc. Ştim că va fi aşa şi pe dincolo, luminoasă, zgomotoasă, înspăimîntătoare prin proporţii şi consecinţe, va fi o întîlnire pentru toţi pe care oricum, oriunde am fi, n-o putem rata. Doar e sfîrşitul timpului! Chiar dacă avem o cuprindere cam vetustă - trompeţi, peceţi, chimvale, peplumuri - putem să acceptăm şi o dezvoltare mai amplă care să depăşească fruntariile imaginarului şi să biruie substanţa. Ştim, pe de altă parte că, în ciuda neverosimilului ei, întîlnirea va trebui să aibă loc. Iminenţa ei a devenit, în vreme, cel mai important punct catehetic, chiar dacă ecumenismul acestei întîlniri stă sub pecetea rigorii ştiinţifice sau a spaimei iraţionale. Fiecare aşteaptă, mai devreme sau mai tîrziu, un zeu. Unii cu spaima că nu s-au pregătit suficient, fericindu-se pentru nepunctualitatea călătorului, alţii îndoindu-şi temerile şi speranţele, mărind proviziile şi căinţa. Lumea asta, într-o aşteptare de gară cu unică folosinţă, a înmărmurit într-un basorelief derizoriu zbaterile de zi cu zi, măsurîndu-le acum cu măsura aşteptării şi a consecinţelor venirii. În mic, toate problemele şi răsucirile zilnice au căpătat un înţeles ireductibil tocmai prin această întîlnire la care nu vine nimeni. Sau tot vine dar nu avem ochii să vedem. Iar dacă vine, întreaga aşteptare cu scenografia ei, nervoasă, tensionată, frisonantă - are cu totul alte înţelesuri. Într-un moment al timpului, oamenii şi-au potrivit ceasurile, au promis că vor aştepta oaspetele, nu i-au condiţionat venirea, cu toate că l-au implorat să nu plece. Au picotit cu fruntea spre răsărit, tresărind la fiece ridicare a soarelui. Însă ceasurile, deşi anexate mecanicii cereşti, au pierdut secundarul şi, mai apoi, limba orară - pentru a păstra tonul de poveste. Ce-şi spun ei acum? mai avem vreme, putem deretica sau putem face o mică petrecere, adică de ce am sta crispaţi, strînşi în noi, înspăimîntaţi de nepunctualitatea asta continuă. La urma urmei, dacă a spus că vine, trebuia să vină atunci. Sau niciodată. Trebuia măcar să spună unde se duce pentru ca, mîzgălind calcule, să aflăm cînd se întoarce. Aşa, însă, trebuie să tot stăm cu ochii la drum. Totul miroase a renunţare. Pe undeva, pe drum, s-a resemnat ori s-a oprit undeva, că are unde. Ceasul lui, poate, nu e potrivit după al meu sau, probabil, măsoară altfel timpul, sau nu-l măsoară. Dacă tot îl are, probabil că nu e făcut să măsoare timpul, ci altceva. El ştie! Nepunctualitatea oaspetelui a născut o producţie în serie de aşteptări avortate. Nu puţini sînt cei care s-au dezis public de propria lor aşteptare. Au făcut-o epic - pentru că toate poveştile au un timp şi o diateză - ale lor. Ce rost are să încremenim în aşteptare, chemînd interminabil călătorii de pe drumuri? Ce rost are să rămînem înţepeniţi aici, la uşa asta, că tot nu ne deschide nimeni? Că, de fapt, nu trebuie să vină nimeni, zic unii, noi - noi sîntem cei care trebuie să ajungem. Nu căutăm, ci sîntem căutaţi. Cineva a uitat unde ne-a pus, cine sîntem, ce dorim, în genere ce a gîndit pentru noi, cînd a preparat totul pentru vieţuire... Din postura incomodă de gazde, cu obiceiurile lor, devenim, în raţionamente dintr-acestea, găzduiţi într-o casă deocamdată pustie, aşteptînd oficiile unei gazde ascunse sau absente. Oricum ar fi, nici nu ştim cît mai durează să fim chemaţi la ordine sau să aflăm că am folosit necuviincios acareturile. Ce folos că avem ceasurile dacă nu ştim la ce folosesc. Măsurăm timpul scurs de la sau pînă la? Nu avem cheile de la casă şi nici altă locuinţă prin zonă, unde să ne refugiem. Mai sînt şi habotnici care, cu o secretă speranţă că nu acum, în zilele lor, se vor smulge munţii din rădăcini şi va ploua cu pucioasă, descriu voluptuos înfăţişarea celui care vine, pentru a face, o dată în plus, să vibreze sfîrşitul mileniului sau fundaţia instituţiilor. Nu ne rămîne decît să aşteptăm. Indiferent ce-o fi să fie. Stăm la colţul străzilor, consultînd nervoşi ceasurile, comentînd cu jumătate de voce, plecînd de la locul întîlnirii, uitînd, trecînd, trăind, murind, iubind, petrecînd, trebăluind, trăncănind, urinînd, scuipînd, scărpinînd, tuşind, oftînd, urînd, trecînd, trăind, avînd, putînd, făcînd, murind.

Sorin ŞERB

Cînd actoria şi ceasornicăria merg mînă-n mînă

Domnule Constantin Dinulescu, cunoscut dintotdeauna ca actor al Teatrului Naţional, aţi ajuns deja faimos şi în postură de ceasornicar amator. Cum de v-aţi lăsat prins tocmai de patima ceasurilor?

Constatin Dinulescu: Aveam un vecin ceasornicar în copilărie. Tot timpul stăteam cu nasul lipit de vitrina lui. M-am jucat cu un fel de "ceas-şcoală", pe care învăţau ucenicii, şi meşterul m-a pus să-l desfac şi să pun toate piesele la loc. Treptat, am învăţat destul de bine, şi mi-a plăcut pentru că era o îndeletnicire curată. Copil fiind, nu prea mă murdăream, şi mi se spunea "domnul doctor". Dacă mergeam lîngă un copil cu mîinile murdare, eu mi le ascundeam pe ale mele la spate, ca să nu mă contaminez. Mama, văzîndu-mă meşterind la ceasuri, zicea că voi fi un bun chirurg neurolog. Dar n-a fost să fie aşa. M-am făcut actor, şi, la Iaşi, unde am ajuns după terminarea facultăţii, trecînd printr-o traumă psihică, doctorii mi-au recomandat să fac un sport dur, cu mare consum de energie. Am ales halterele, şi ca un contrapunct la acest efort, mi-am amintit de joaca mea din copilărie, de ceasornicărie. La început n-am avut curaj să mă arunc asupra ceasurilor altora, aşa că mi-am reparat propriul ceas, pe care-l am pînă în ziua de azi (din 1957). Ceasornicăria mi s-a părut o activitate benefică, relaxantă, care mă făcea să uit de celelalte necazuri.

Specificul meseriei de ceasornicar să fie punctualitatea?

C.D.: Nu ştiu dacă numai punctualitatea, deşi eu, cu prietenii care îmi dau ceasuri la reparat (evident, nu pe bani) am o relaţie la fel de exactă ca mersul unui cronometru pus la punct. Nu-mi place să amîn, să tergiversez. Dacă cineva mă prinde cînd am foarte mult de lucru, îl refuz. De asemenea, cînd primesc un ceas mai dificil, aştept ziua în care am o anumită dispoziţie sufletească ca să-l pot duce la capăt, conform principiului "o dată desfăcut, trebuie făcut". Acest principiu l-am învăţat de la meşterul ceasornicar de care vă vorbeam. Deşi un om simplu (înrudindu-se, totuşi, pe departe, cu Aurel Vlaicu), el se ghida după nişte norme proprii. Poţi spune dacă un ceasornicar e bun - după părerea meşterului - numai după ce vezi pe masa lui de lucru: dacă vezi mai multe ceasuri desfăcute, ai a face cu un cîrpaci; nici pe masa de operaţie nu se pun doi pacienţi deodată. De altfel, el m-a învăţat să consider că ceasul are şi el o viaţă şi că ticăitul lui nu e doar un zgomot, ci are o semnificaţie. Există ticăituri obosite, fără viaţă; altele, inegale, precum bătăile de inimă cu extrasistole; altele, grăbesc o dată, apoi se opresc, fără periodicitate. După reparaţii, ceasurile îşi reiau ticăitul lor egal, vioi. Cel mai bine îţi dai seama la o pendulă: dacă nu e pusă perfect vertical pe perete, nu creează acea atmosferă intimă, caldă, în încăpere.

Aplecîndu-vă asupra a tot mai multe ceasuri, aţi făcut vreo legătură între mecanismul în sine şi timpul pe care-l măsoară?

C.D.: La început am fost doar fascinat de acurateţea lucrului. Pe urmă, cînd am avut nevoie de o remontare, de o reaşezare, felul în care am văzut ceasul a început să se schimbe. Acum, cînd mă aflu pe partea descendentă a vieţii, sigur că încep să-i confer o altă înţelepciune. Fac parte dintr-o generaţie care a parcurs evenimente mari: am deschis ochii pe coloanele de refugiaţi din Polonia, am intrat în anii de război şi apoi în binecunoscuta perioadă în care Dumnezeu şi-a întors faţa de la noi. Timpul nu ne-a fost deloc favorabil. Foarte puţini din generaţia mea pot spune că s-au bucurat de un ritm de viaţă firesc, specific fiecărei perioade (studenţie etc.). Permanent presaţi de evenimente, majoritatea dintre noi nu s-au mai putut dezvolta firesc.

Schimbarea sorţii unui ornic v-a făcut vreodată să credeţi că aveţi putere şi asupra timpului?

C.D.: Oh, îmi aduceţi aminte de melodia aceea superbă pe care o cînta Corina Chiriac - "Opriţi timpul". Nu cred că ceasornicăria mi-a amplificat sau diminuat modul de a privi scurgerea vremii. Consider că el mi-a fost modificat de viaţă şi de întîmplările ei. În clasele primare, toţi aveam sentimentul că săptămîna noastră e nesfîrşită, că nu mai vine odată duminica - timpul era dilatat. Treptat, el a început să se comprime: la senectute, săptămîna abia porneşte că se şi sfîrşeşte, nelăsîndu-ţi vreme să-ţi respecţi programul, să te împarţi între activităţi obligatorii şi cele pentru sufletul tău. La noi în meserie, toate acestea au o rezonanţă în plus - trebuie să renunţăm la anumite roluri, nu mai avem vîrsta, energia lor. Şi asta luînd în consideraţie faptul că, în tinereţe, marile repertorii sînt greu abordabile. Cu toate acestea, ciudat la mine este faptul că, în tinereţe, în momentele mele de monolog, îmi doream ca timpul să treacă mai repede, ca să depăşesc toate întîmplările neplăcute cu care mă confruntam, ca un mod de evaziune proprie.

Ceasuri diferite măsoară, evident, timpi diferiţi. Care este, atunci, timpul adevărat?

C.D.: Sigur că există ceasuri foarte precise, precum cele elveţiene care funcţionează cu o eroare infinitezimală, cu, să zicem, 0,0006 miimi de secundă la o lună de zile, care folosesc mai multe straturi de metale cu coeficiente diferite de dilatare, pentru a nu se ivi deosebiri de timp între anotimpuri. Oamenii ar vrea ca ceasurile lor să funcţioneze precum cel de la Greenwich, sau cele de laborator sau de observator astronomic, din pedanterie. Dar acest lucru nu e posibil, ornic perfect, în sensul strict al cuvîntului, nu există. Starea de înregistrare e defectuoasă, iar timpul real nu-l putem măsura cu nimic. Probabil că el se include în armonia universală. Timpul cosmic nu este cunoscut încă. Timpul adevărat cred că este cel pe care-l trăim pentru noi, cu plinătate, timpul care se înmagazinează în tine şi nu se mai pierde nu mai este relativ, ci capătă consistenţă, nemurire, materialitate. Asta se întîmplă cînd citeşti o carte, cînd pictezi un tablou. În actorie, chiar cînd "a coborît Dumnezeu" în scenă, e doar pentru o noapte. Rolul trebuie construit pe o perfecţiune inginerească, dar seara, odată ridicată cortina, totul se modifică şi te laşi în voia momentului. Seara viitoare nu mai eşti acelaşi.

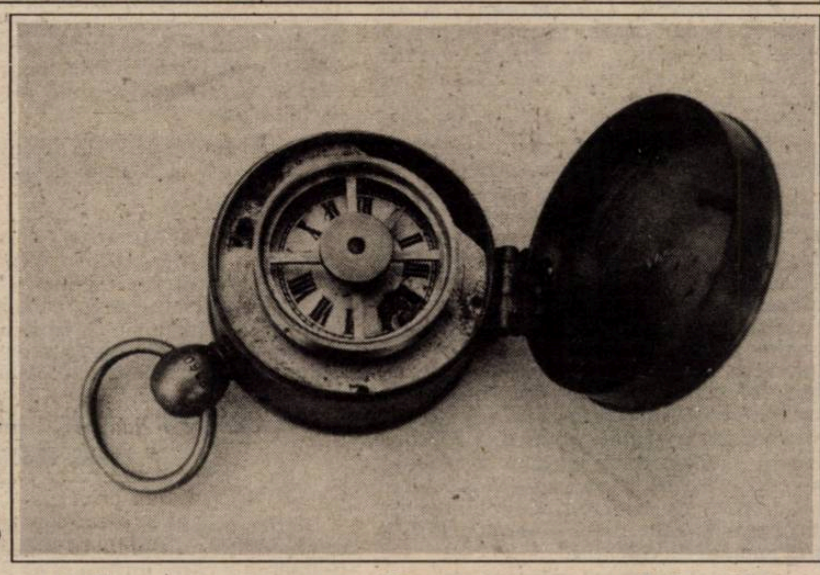

© C. Bumbuţ

"Corect, exact, fix pentru orişice"

Într-o sîmbătă cu miresme, bătrînul Cişmigiu s-a arătat la fel de paşnic şi populat ca întotdeauna. Pe oamenii adăstînd într-o doară pe alei sau bănci i-am obosit cu întrebări de felul:

Ce este punctualitatea?
Cum o respectaţi dvs., personal?
Aţi ratat o întîlnire esenţială din cauza lipsei de punctualitate?
Credeţi că poporul român e punctual? (Şi dacă nu, ce se poate face pentru el?)

Cătălin Stănescu, 47 de ani, inginer, Montreal: Punctualitatea este cea mai mare calitate a unui om de afaceri, a unui om în general. Cel care nu este punctual nu are nici un fel de respect pentru cel care îl aşteaptă. Pentru că sînt businessman şi vin din Canada, mi-a plăcut să ajung mereu cu două minute mai devreme. Şi nu cu mult mai devreme, pentru că-l obligi pe celălalt să-ţi dea aperitive. Am pierdut o afacere nu din cauza lipsei mele de punctualitate, ci din cauza ambiţiei mele: tipul a întîrziat 10 minute şi am plecat, ratînd un milion jumătate de dolari. Consider că poporul român e punctual, în special tineretul.

Ionescu, 60 de ani, fostă profesoară (cu copil în cărucior, după ea): Mămico, denotă bunul simţ. Eu o respect întotdeauna, ca să fiu respectată la rîndul meu. Ajung cu 10 minute înainte de o întîlnire. Am doi băieţi şi-o fericire, ştiţi cum se spune, şi pe toţi i-am învăţat să fie punctuali. Poporul român e punctual, şi primitor, şi plin de bun simţ, şi bun la suflet.

Vrînceanu Emil, născut în 1936, 2.IV., muncitor necalificat: Corect, exact, fix pentru orişice. Tocmai la ora fixă sau exactă. Cred că mi s-a întîmplat să pierd întîlniri, dar, în schimb, s-a completat la loc. Sînt exemple multe - şi de linişte: trebuia să mă liniştesc şi nu m-am liniştit. Românii - da, sînt foarte punctuali.

Popper Armand, economist, fost cadru didactic la A.S.E., Catedra de istoria doctrinelor economice (cu soţie nedumerită): A respecta înţelegerea cu ceilalţi. Eu sînt poate exagerat în această privinţă. La şedinţele care se anunţau, eram întotdeauna printre primii. Cu cîteva minute înainte să se apropie ora, deveneam nervos. Poporul român nu e destul de punctual. E vorba de o delăsare, de o lipsă de respect pentru timpul celuilalt.

Pensionar, fost economist, 65 de ani: E o trăsătură de caracter care spune mult despre un individ privind corectitudinea lui în atitudinea lui curentă. Personal, caut să mă apropii cît mai mult de acest deziderat. Nu zic că sînt aproape, dar în fiecare zi fac din ce în ce mai mult. Românii cam suferă de punctualitate. Duc o luptă pentru această îndeletnicire pe care o au alte popoare, în special nemţii.

Dinu Corina, 19 ani, laborant: Ceva normal, omenesc. Cînd spui ceva, aşa trebuie să fie. Sînt punctuală, dar o dată a trebuit să mă întîlnesc cu un profesor, n-am avut cu ce să ajung şi am întîrziat. Am telefonat şi s-a rezolvat. Transporturile sînt de vină, la noi. Dar depinde de la om la om.

Tudor, 34 de ani, economist (cu prietena): Să-ţi respecţi o promisiune. În general sînt punctual, dar am ratat şi eu multe lucruri. La noi nu s-a împămîntenit încă sistemul occidental de a ajunge la oră fixă. Vechiul sistem e de vină, cînd întîrzierile nu aveau o prea mare importanţă.

Manolescu Ion, pensionar, fost tehnician constructor, str. Spiru Haret 9 (cu cîinele care încearcă să-şi urmărească un semen): O datorie de onoare să fii prezent acolo unde e nevoie de tine. Eu o respect după posibilităţi. Odată a trebuit să fiu prezent la o adunare, dar m-am simţit rău, deci n-am mai ajuns. Era un caz de forţă majoră. Am ratat şi un proces de moştenire unde, dacă ajungeam la timp, aş fi avut nişte cîştiguri. Românii nu prea sînt punctuali, trebuie educaţi de la şcoală - să se facă în organizaţiile de tineret anumite teste de punctualitate.

A consemnat
Iaromira POPOVICI

Tu! care vremea ne spui că trece,/ ne aduci aminte des, moarte rece,/ Vino acuma, ia-nvățătură,/ Schimbă nedreaptă a ta măsură!/... Cînd vezi dreptatea că biruiește,/ Cînd despărțirii înger unește,/ Cînd toți Românii au cinste mare,/ A simpatiei cînd vezi lucrare,/ Cînd obștea noastră e fericită./ Cînd vezi în brațe-mi pe-a mea iubită,/ Vezi că sînt mințile mele duse/ D-ale iubirei plăceri nespuse;/ Atunci secunda fă să-ntîrzie,/ D-un bun an bisect fă-o să fie!!!

Iancu VĂCĂRESCU, **Ceasornicul îndreptat**

CEASORNICUL ÎNDREPTAT

- ficțiunea și punctualitatea, bibliografie obligatorie -

La început au fost basmul, epopeea, romanul de aventuri. Peripeții nenumărate dejoacă planurile personajelor, dar echilibrul fericit se reface. Prin cîte-o moștenire, recunoaștere, evadare sau salvare de la execuție; de regulă în ultima clipă. Inițiativa pare să aparțină hazardului, însă acesta operează în complicitate cu autorul și într-un interval de timp prestabilit. Modernii s-au străduit să dinamiteze acest topos și odată cu el obișnuințele cititorului. Supraviețuiește însă ironic masacrului, în roman sau în film, imaginea unui ceas exhibat, mai mult sau mai puțin naiv, în prim-plan. Faimoasa întoarcere a refulatului... și a clișeului, fie în numele verosimilității, fie al aventurii pure. Jocul se complică, mereu, fără a aboli totuși regulile de bază; ele sînt insolitate (fățiș sau parodic), dar subzistă ca fundal. Inițial, fragmentele care urmează au fost simple analogii și reminiscențe de lectură. Literatură... :"de la" Creangă la Swift și "de la" Caragiale la Beckett. Odată adunate, el au recompus însă sistemul: Literatura. Un număr de devieri - chiar strategii - orientate împotriva punctualității noastre domestice. Subminînd-o, dar figurînd mereu o economie temporală; altfel spus o "proză".

Din buzunărașul drept atîrna un mare lanț de argint,cu un fel de mașinărie minunată la capăt. I-am spus să scoată tot ce se găsea la capătul lanțului, și anume ceva ce se dovedi a fi un glob, jumătate de argint, jumătate dintr-un metal străveziu, pentru că pe partea străvezie am văzut niște figuri ciudate, desenate în cerc, pe care am crezut că le putem atinge, pînă cînd ne-am dat seama că degetele noastre sînt oprite de materialul acela străveziu. Omul-Munte a pus mașinăria la urechile noastre. Făcea un zgomot neîncetat, ca huruitul unei mori de apă, și presupunem că este ori vreun animal necunoscut, ori zeul căruia i se închină; înclinăm totuși mai curînd spre această din urmă părere, fiindcă ne-a încredințat... că rareori întreprinde ceva fără să-l consulte. L-a numit oracolul său și zicea că arată timpul pentru fiecare acțiune a vieții sale.

SWIFT, **Călătoriile lui Guliver**
(trad. Leon Levițchi)

4 noiembrie. Azi-dimineață m-am hotărît să-mi împart timpul în ore de lucru, de vînat, de dormit și de distracție. În fiecare dimineață ies cu pușca, două sau trei ore, cînd nu plouă. Lucrez pînă la ora 11. Apoi prînzesc. De la 12 la 2 stau culcat, căci este foarte cald. Pe urmă lucrez pînă seara (...)

30 septembrie. Azi prăznuiesc nefericita zi cînd am ajuns aici. Am revăzut toate crestăturile și, adunîndu-le, am găsit 365 de zile... Nu ținusem nici o duminică în ultimul timp, căci le uitasem șirul, neînsemnîndu-le cu o crestătură mai mare. După ce am numărat din nou crestăturile, am împărțit timpul trecut în săptămîni, deosebind fiecare a șaptea zi ca zi de sărbătoare. Am ajuns deci să văd că pierdusem o zi sau două din răbojul vremii. Curînd după aceasta, a început să mi se termine cerneala. Ca să fac economie, nu am mai descris decît întîmplările cele mai însemnate, fără a mai pomeni de celelalte.

Daniel DEFOE, **Robinson Crusoe**
(trad. Petru Comarnescu)

- Mai auzit-ai dumneata, cumătră, una ca asta, să fure Ion pupăza care, zicea mătușa cu jale, ne trezește dis-de-dimineață la lucru de atîția ani!

Grozav era de tulburată, și numa nu-i venea să lăcrămeze cînd spunea aeste. Și-acuma văd eu că avea mare dreptate mătușa, căci pupăza era ceasornicul satului.

Ion CREANGĂ, **Amintiri din copilărie**

În adevăr, în intervalul de timp despre care tocmai vorbim, între el și cîmpie încetaseră orice fel de legături. Nu mai scria nimănui și nu mai primea scrisori de la nimeni. Nu mai cerea să i se trimită **Maria Mancini**. Găsise aici o marcă pe care o aprecia și față de care se arăta tot atît de credincios ca și față de vechea lui prietenă...

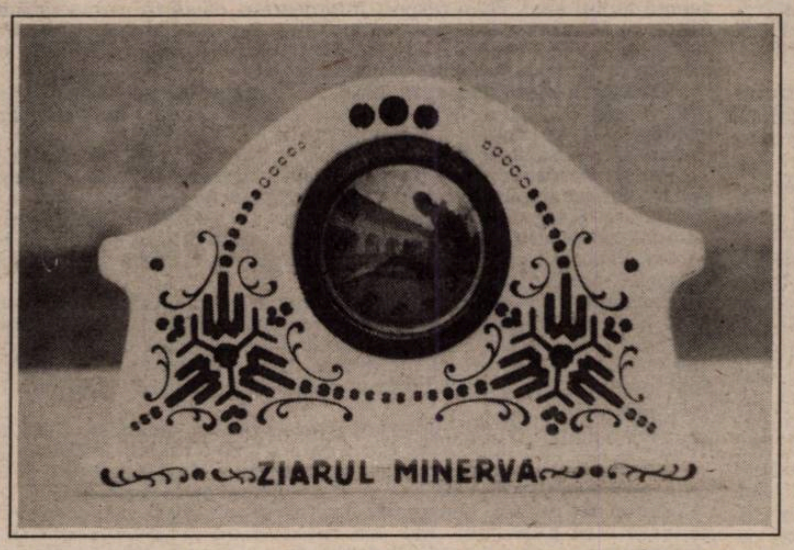

Era o țigară fabricată cu deosebită grijă, puțin mai compactă decît **Maria**, cenușie ca blana de șoarece, avînd un inel albăstrui și o consistență cu care te puteai foarte bine împăca, plăcută, și ardea cu atîta precizie încît ar fi putut ține loc de clepsidră celui care o fuma, iar lui Hans Castorp, care nu mai purta ceasornic, îi făcea în adevăr acest serviciu. Într-o zi ceasornicul îi căzuse de pe măsuța de noapte, iar el neglijase să-l mai repare pentru aceleași motive pentru care renunțase de multă vreme să se mai folosească de calendar, fie că nu mai voia să rupă în fiecare zi fila, fie că nu mai dorea să se informeze în legătură cu succesiunea zilelor și a sărbătorilor.

Thomas MANN, **Muntele vrăjit**
(trad. Petru Manoliu)

... zîna o sfătui însă ca, orice s-ar întîmpla, să nu întîrzie după miezul nopții, înștiințînd-o că dacă va rămîne la bal o clipă mai mult, caleașca se va preschimba în dovleac, caii în șoareci, lacheii în șopîrle, iar frumoasele sale veșminte își vor relua înfățișarea de la început...

Charles PERRAULT, **Cenușăreasa**
(trad. Teodora Popa)

Jones ajunsese ceva mai înainte de ora hotărîtă și înainte de sosirea lady-ei Bellaston a cărei întîrziere se datora nu numai depărtării locului unde fusese poftită la masă ci și unor mici accidente... Conform înțelegerii fu introdus în salon, unde nu stătu mai mult de cîteva minute pînă cînd ușa se deschise și în cameră pătrunse... nimeni altcineva decît Sofia, care părăsise spectacolul înainte de sfîrșitul primului act, deoarece, așa cum am arătat mai sus, fiind vorba de o piesă nouă la reprezentarea căreia se adunaseră două tabere numeroase, una pentru a huidui și alta pentru a aplauda, hărmălaia nemaipomenită și bătaia ce se încinsese între cele două tabere o înspăimîntaseră într-atît pe eroina noastră, încît fusese foarte bucuroasă să se pună sub protecția unui tînăr gentilom care o condusese pînă la trăsură. Întrucît lady Bellaston o prevenise că se va înapoia foarte tîrziu, ea pătrunse cu grabă în salon, sigură că nu va găsi pe nimeni acolo și se îndreptă țintă către oglinda din fața ei, fără să privească spre celălalt capăt al încăperii unde se afla statuia încremenită a lui Jones. În acea oglindă, după ce-și contemplă încîntătorul chip, zări mai întîi pomenita statuie și întorcîndu-se brusc își dădu seama că nu era o vedenie.

Henry FIELDING, **Tom Jones**
(trad. Al. Iacobescu)

... cavalerul meu sosește la mine acasă cu graba lui obișnuită. Portarul meu refuză să-l lase să intre și-i spune că sînt bolnavă; primul incident! Îi înmînează în același timp un bilet de la mine, dar nu scris de mîna mea, potrivit prudentului meu obicei. Îl deschide și găsește scris, de mîna credincioasei Victoire: "La ora nouă fix, pe bulevard, în fața cafenelelor". Se duce, și acolo un lacheu tinerel, pe care nu-l cunoștea, sau cel puțin pe care credea că nu-l cunoaște, căci era tot Victoire, îl înștiințează că trebuie să dea drumul trăsurii și să-l urmeze. Toată plimbarea aceasta romantioasă îi înfierbîntă capul și un cap înfierbîntat nu strică. Sosește în sfîrșit, și surpriza și dragostea îl ametesc ca o vrajă. Ca să-i dau timp să-și vină în fire, ne plimbăm puțin prin grădină, apoi îl aduc spre casă. Vede mai întîi o masă pusă, cu două tacîmuri; apoi un pat gata pregătit. Trecem în budoar, care era gătit cu toate podoabele. Acolo, parte din calcul, parte din sentiment, îl prind în brațe și cad la picioarele lui. Fericitul cavaler m-a ridicat, și iertarea mea a fost pecetluită pe același divan turcesc pe care dumneata și cu mine am pecetluit cu atîta voioșie și în același chip veșnica noastră ruptură.

Choderlos DE LACLOS, **Legăturile primejdioase**
(trad. AL. Philippide și Grigore Sturdza)

Se apropiau de fierărie și Moromete fu întîmpinat de departe cu exclamații. Iocan abia deschisese și poiana era plină. Unii stăteau în picioare, alții pe niște butuci vechi, aduși acolo cine știe de cînd și tociți de ședere, toți gălăgioși și parcă nerăbdători. Dar Moromete nu-i luă în seamă, nu se grăbi să se ducă la ei. Se opri din nou pe o podișcă, îl părăsi pe Dumitru lui Nae și intră în curtea cuiva. Abia peste o jumătate de ceas ieși de acolo. Era ras proaspăt...

- Ce e, mă, ce v-ați adunat aicea?! se miră apoi cînd ajunse în poiana fierăriei. Bună dimineața!

I se răspunse din cîteva părți și cineva, văzîndu-i secerile, îi spuse să se grăbească, fiindcă îi rămîne grîul pe cîmp.

Marin PREDA, **Morometii**

- Opt și jumătate, Lache; ne-așteaptă damele; ne-am făcut de rușine; să vezi ce supărate o să fie!

- Ia lasă-mă, monșer! dumneata nu vezi ce absurdități susțin dumnealor... Cum?... Care va să zică să intri dumneata în casă la mine cu pumnalul, cu toporul, cu conspirații, cu comploturi și asasinate, și eu să stau cu mîinile în șolduri și, în loc să te iau de urechi ca pe un măgar și să-ți zic: "destul! pîn-aci! nu-ți permit mai mult în țara mea!" - eu, nu! eu să viu pentru ca să-ți zic: "bravo! bine faci! să mai pofțești și altădată..." Să mă ierți! Astea să le spuie d. Protopopescu la alții, asta nici o umanitate nu poate pentru ca să fie!...

- Mînă mai iute, nene! strigă Mache către birjar.

I.L.CARAGIALE, **O lacună**...

Dar și dumneavoastră cred că v-a sărit în ochi cît de lipsită de lacune e organizarea noastră birocratică. Din lipsa lacunelor rezultă că oricine, avînd vreo doleanță sau trebuind să fie audiat din alte pricini în legătură cu vreo chestiune, primește îndată o convocare, fără zăbavă; de cele mai multe ori chiar înainte ca el însuși să se fi lămurit asupra chestiunii, ba chiar înainte de a avea cunoștință de ea. Nu este audiat de prima dată, cel puțin nu de obicei, chestiunea nefiind în genere suficient de coaptă, dar convocarea o primește, nu mai poate veni neanunțat, cel mult poate veni la un moment nepotrivit, ei, atunci i se atrage atenția asupra datei și orei indicate în convocare și, apoi, cînd vine din nou la momentul stabilit, de obicei e trimis acasă, asta nu mai prezintă nici o dificultate; convocarea din mîna împricinatului și notița din acte, astea sînt pentru secretar niște arme nu totdeauna suficiente, totuși puternice.

Franz KAFKA, **Castelul**
(trad. Mariana Șora)

Camier sosi primul la întîlnire. În sensul că, la sosirea lui, Mercier nu era acolo. În realitate, Mercier îl devansase cu zece minute încheiate. Deci Mercier, și nu Camier, a fost cel ce-a sosit primul la întîlnire. După ce-a așteptat răbdător cinci minute, scrutînd diversele căi de acces pe unde putea apărea prietenul său, Mercier plecă să dea o raită care trebuie să fi durat cam un sfert de oră, Camier la rîndul său, nevăzîndu-l pe Mercier venind, plecă după cinci minute să dea o mică raită. Revenit la locul întîlnirii un sfert de oră mai tîrziu, se tot uită zadarnic după Mercier. De-nțeles. Căci Mercier, așteptînd în liniște încă cinci minute la locul convenit, plecase să-și mai dezmorțească oasele, ca să folosim o expresie ce-i era dragă. Camier, deci, după cinci minute de năucă așteptare, o luă iarăși din loc zicîndu-și, poate-l voi găsi pe una din străzile învecinate. Chiar în clipa asta Mercier, întorcîndu-se din mica lui plimbare, care de data asta nu depășise zece minute, văzu îndepărtîndu-se o siluetă care în ceața dimineții aducea vag cu Camier, și care și era de fapt. Din nefericire dispăru ca înghițită de caldarîm și Mercier își reluă staționarea. Dar după cinci minute, aparent pe cale de a deveni reglementare, plecă, avînd nevoie să se dezmorțească. Așadar, preț de-o clipă, bucuria lor fu nestăvilită, și a lui Mercier și a lui Camier, cînd după cinci și respectiv zece minute de neliniștită hoinăreală, simultan apărînd la locul întîlnirii, dădură nas în nas pentru prima dată din seara precedentă. Era nouă și cincizeci.

Fie:	Sos.	Plec.	Sos.	Plec.	Sos.	Plec.	Sos.
M.	9,05	9,10	9,25	9,30	9,40	9,45	9,50
C.	9,15	9,20	9,35	9,40	9,50		

Samuel BECKETT,
Mercier și Camier
(trad. Gabriela și Constantin Abăluță)

Căutînd într-o parte și în alta, cu barba albă pînă la genunchi, ridicîndu-și pleoapele ochilor cu mîinile și abia umblînd, nu găsi decît un tron odorogit; îl deschise, dară în el nimic nu găsi; ridică capacul chichiței și un glas slăbănogit îi zise:

- Bine ai venit, că de mai întîrziai, și eu mă prăpădeam.

O palmă îi trase Moartea lui, care se uscase de se făcuse cîrlig în chichiță, și căzu mort, și îndată se și făcu țărînă.

Petre ISPIRESCU, **Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte**

Argument și selecție de
Delia și Ovidiu VERDEȘ

Punctualitatea este calitatea celor care nu au nimic de făcut.
Un romancier englez, la 1993

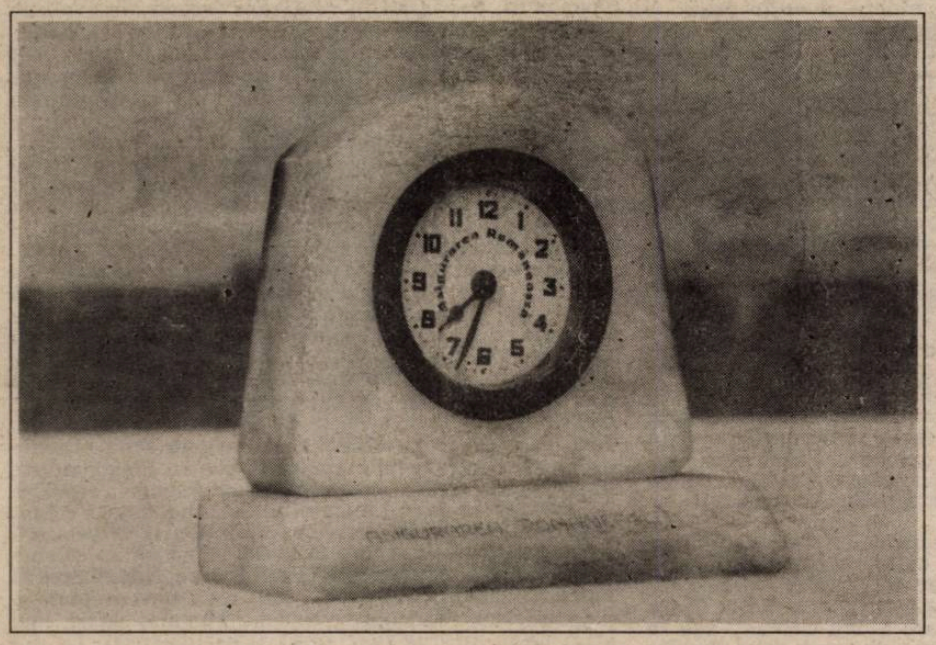

Ocolul pămîntului în 80 de zile - un elogiu al punctualităţii?

În jargonul C.F.R. se spune despre un tren că soseşte regulat, întîrziat sau... timpuriu! Din această perspectivă, "timpurie" şi nepunctuală poate fi considerată şi sosirea lui Phileas Fogg la Londra după ce făcuse ocolul pămîntului în - şi aici intervine neînţelegerea - în optzeci de zile şi cinci minute după socotelile lui, pierzînd aşadar pariul, dar de fapt în şaptezeci şi nouă de zile, cu sau fără cinci minute, nu mai contează, potrivit calculelor matematice care, fascinîndu-l pe Jules Verne, l-au determinat să scrie cartea. Iată şi pasajul care conţine respectivul calcul: "Într-adevăr, călătorind spre est, Phileas Fogg mergea în întîmpinarea soarelui, şi astfel zilele scădeau pentru el la fiecare grad de longitudine străbătut. Or, cum circumferinţa pămîntului numără trei sute şaizeci de grade, e suficient să înmulţim aceste trei sute şaizeci de grade cu patru minute, ca să obţinem douăzeci şi patru de ore, adică acea zi cîştigată fără ştiinţă". Observaţia noastră de adulţi cusurgii care au depăşit vîrsta interesului pentru **Ştiaţi că?** în geografie, fizică, biologie, matematică etc. este că un personaj ca Phileas Fogg n-ar fi putut nesocoti tocmai un asemenea calcul dacă ar fi fost consecvent cu sine şi cu descrierea care i se face şi care se potriveşte cu cea a unui perfect automat: "echilibrat, corect şi exact ca un cronometru Leroy sau Earnshaw", trăind după un program matematic întocmit şi matematic respectat, făcînd întotdeauna riguros acelaşi număr de paşi de acasă pînă la club şi înapoi - singurul său traseu cunoscut - pentru simplul motiv că avea un mers atît de regulat, încît "bătea secunda ca pendulul unui orologiu astronomic", afirmînd cu seninătate că "neprevăzutul nu există" şi, mulţumit, parese, mai presus de orice cu tovărăşia ceasurilor din locuinţa sa - pendula electrică de pe şemineu şi cea din dormitor, sincronizate astfel încît bătăile să li se suprapună perfect - iar cu cea a semenilor numai în măsura în care erau nişte bune automate de împărţit cărţile şi de jucat whist, evita orice relaţie umană mai apropiată sau mai angajantă potrivit unui principiu foarte simplu din mecanică, cel puţin cinic însă pentru domeniul social: "Ştia că uneori în viaţă n-ai încotro şi trebuie să te freci de oameni, dar cum frecarea provoacă întîrzieri, el nu prea se freca de nimeni". Sclav al punctualităţii şi al regularităţii, onorabilul gentleman Phileas Fogg este de la bun început antipatic. Jules Verne avea de ales între a-şi lăsa personajul consecvent cu sine, capabil deci să anticipeze şi să calculeze ziua cîştigată, profitînd imperturbabil de ea pentru a-şi recupera întîrzierile datorate neprevăzutului care, vai, există, şi a fi el însuşi consecvent cu sine în prezentarea unor eroi pozitivi neapărat simpatici. Este clar spre ce latură a alternativei a înclinat alegerea sa pentru ca automatul Phileas Fogg să fie corectat din mers, puţin cîte puţin, pînă la umanizare: mai întîi un pariu impulsiv, apoi o plecare prea grăbită sub pretext că "el este întotdeauna pregătit", iniţiativa de a se angaja într-o aventură şi recunoaşterea cu candoare a faptului că atunci cînd are timp, şi numai atunci, este şi un om de inimă, în fine tot restul drumului în tovărăşia frumoasei perechi de ochi adînci ai nobilei Aouda au desăvîrşit dereglarea automatului. De unde dispunea de unele rezerve de timp, cele care-i îngăduiau să-şi simtă şi bătăile inimii şi nu numai pe cele ale ceasului, Phileas Fogg le-a pierdut pe toate, timpul a început să i se împotrivească, s-a lăsat recuperat din ce în ce mai greu, iar la întoarcere tot au lipsit cinci minute. Numai întîmplarea, lucru de neconceput pentru un mecanism bine uns, numai întîmplarea l-a salvat, întîmplarea că s-a recunoscut înfrînt, întîmplarea că s-a recunoscut îndrăgostit, umanizat, distrat. După o asemenea superbă îngenunchere, autorul îşi putea permite să-i întindă o mînă prietenească eroului său pentru a-l ajuta să salveze aparenţele, să cîştige pariul şi să treacă, probabil pentru ultima oară, pragul Reform Clubului, păşind în ritmul bătăilor de ceasornic. Ne place tuturor să credem că, după o asemenea aventură, Phileas Fogg îşi va fi schimbat şi mersul. Cît despre punctualitate, ea nu poate fi cu nici un chip exclusă dintre virtuţile unui gentleman. Ca orice exces, doar mania, doar tirania ei este de nesuportat. Şi Passepartout îşi iubea ceasul, moştenire de la un bunic, dar mai poet decît stăpînul său, nu şi l-a potrivit niciodată în timpul călătoriei, aşteptînd ca într-o bună zi timpul să se potrivească după el, şi să se întoarcă de unde a plecat. Este şi asta o modalitate de obţinere a exactităţii.

Deşi **Ocolul pămîntului în 80 de zile** este un roman destinat unui final prin excelenţă închis, închis în chiar circumferinţa călătoriei încheiate, discuţia despre punctualitate, pe care implicit o presupune şi o şi rezolvă într-un fel, rămîne mereu deschisă, iar punctele de vedere... relative.

Marina VAZACA

De la Zenon la Stuart Mill

Punctualitatea întruchipată, englezul vine la întîlnire sfidînd... punctualitatea, adică îşi ia cîteva minute de rezervă în întîmpinarea orei stabilite. E **ultra**-punctual, adică se plasează dincolo de punctul convenit, observînd la rece precipitarea frenetică a celuilalt, "întîrziatul" cu care, vai, trebuie să dea ochii. Căci o reclamă interesul comun ce-i aduce faţă în faţă. Dar el priveşte detaşat spectacolul furiei neputincioase capabile a-l scoate din confruntare pe "adversar" încă din start.

Pitagora distingea trei categori de participanţi la Jocurile Olimpice antice: spiritele joase, sosite pentru a nu scăpa ocazia negoţului de zile mari, actorii înşişi, cum ar veni, anume concurenţii, şi, da, adevăraţii spectatori, "privitori ca la teatru". Pe aceştia îi numea θεωροι. De aici θεωρια, adică starea de contemplare, calitatea de a fi spectator, sau chiar misiunea de observator al spectacolului jucat de alţii, anume statutul de ambasador sau solie...

O pană de cauciuc se numeşte, în engleză, **puncture**, căci gaura buclucaşă (**punctus**) care străpunge (**pungere**) anvelopa este o reală ameninţare la adresa dinamicii aducătoare de beneficii. Aidoma bătăilor de cap pe care ţi le dă **pana**. Cîndva, ea desemna starea de imobilitate şi, prin extensie, nenorocirea ce se abătea asupra unui vas pe mare, silit a schimba orientarea vergilor şi a reduce velajul (**penne**), în urma vreunui nedorit... punct mort în itinerar.

Printre contribuţiile indubitabile la cultura speţei, englezii se pot mîndri cu inserţia utilitarist-pragmatică în perimetrul filosofic. Între empirismul de formula Bacon-Locke şi raţionalismul cartezian ce duce la Kant şi Hegel, Bentham şi Stuart Mill implică conceptul de **eficienţă**. Primul, prin ideea fericirii ca plăcere de a face lucruri utile, cel de-al doilea, prin însoţirea gîndirii cu acţiunea. Căci, aşa cum pentru Socrate o viaţă nescrutată cu privirea pătrunzătoare a examinatorului minuţios nu merită a fi trăită, pentru pragmatişti o viaţă **neteoretizată** (şi, obligatoriu, activă) nu valorează nimic. **A face** - iată soluţia.

Şi abia astfel se aşază, riguros şi ordonat, cu potrivită minuţie şi precizie protestantă, lucrurile. Gîndul are preţ numai cînd şi dacă devine fapt, fericirea individuală se armonizează, prin lege, cu cea colectivă, iar prin educaţie şi opinie, care pot atît de uşor influenţa oamenii, mai ales pe tineri, se pot instila şi cultiva dorinţa şi raţiunea de a fi activ. Vocabularul diplomatic conţine o formulare în engleză, intraductibilă nu pentru că alte limbi ar fi incapabile să o redea, ci pentru că s-a încetăţenit ca atare şi este de neconceput dezlipirea învelişului lingvistic de practica pe care o descrie - **gentlemen's agreement**. Nu trebuie să fii diplomat pentru a înţelege nobleţea gestului astfel sugerat: o înţelegere ce nu poate fi călcată este, în mod necesar, acordul între/ ca între domni, pentru că este o chestiune de onoare să fii corect faţă de condiţiile convenite. **Sine qua non**, printre acestea, rămîne **punctualitatea**. Şi, iată-ne, citind **à l'anglaise** rostul picturii numite **pointilliste** (în care fiecare **punct** este domeniul unui ton pur!), nevoia unui **punct** de sprijin, în proiectul arhimedic de răsturnare a lumii, jocul matematic al pitagoreicilor, dependent exclusiv de **puncte** (un punct - începutul sau/ şi sfîrşitul, două puncte - o linie, trei - o suprafaţă, patru - un volum), **poanta** unui joc subtil al inteligenţei, rafinat precum mersul în **poante** al balerinei profesioniste, nevoia de **a puncta pe cineva**, semnele de **punctuaţie**, necesitatea de **a pune punctul pe "i"**, sau de **a pune punct**... Şi rostul celor **trei puncte**. Spre a nu fi **depunctat**.

Ba chiar ne-am putea imagina o lectură similară a aporiei în care broasca ţestoasă este angajată în concurs cu Ahile. Zenon ne demonstrează că Ahile nu va putea niciînd întrece broasca ţestoasă, anume din pricina **infinitudinii de puncte** care compun traiectul, altminteri finit, al concursului. Pragmatic, spiritul anglo-saxon ne-a dat răspunsul la întrebarea lansată cu milenii în urmă. Un limerick celebru ne relatează cum un englez ***ultra*punctual** a putut ajunge la destinaţie înainte de a pleca! **Effectus**, de la **efficere < ex-facere**, a dat, în limbile moderne, efectul eficienţei. Punct.

Mihaela IRIMIA

Timp public şi timp privat

Se ştie, invenţiile ne aduc tot atîtea neplăceri, cîte comodităţi. Progresul, zeu cu două feţe, acum ne mîngîie, acum ne oprimă.

Să observăm prefacerile suferite de ceasornic din vremea cînd, pe turla cea mai înaltă din oraş, făcea fala localnicilor, pînă azi, cînd ticăie (sau doar pîlpîie) umil la încheietura mîinii orişicui. Cîndva bijuterie de preţ sau piesă grea de mobilier, îl primeşti azi în magazinele din Vest ca rest ori ca pe o mică atenţie. Modelele compacte, cele mai ieftîne, se aruncă odată cu consumarea bateriei. Ce poate fi mai banal ca un ceas? Poate doar un chibrit...

Putem oare spune că timpul s-a democratizat, precum cultura scrisă de la Gutenberg încoace? Sau, dimpotrivă, că timpul public este mai tiranic ca oricînd, azi, cînd avem certitudinea că îl controlăm mai bine? Răspunsul ar putea depinde de dispoziţia de moment a fiecăruia şi, de ce nu, de opiniile epocii, de aerul vremii.

Stăpîni peste timp, sîntem stăpîni peste lume - ca personajele lui Jules Verne. Unul ca Phileas Fogg ne insuflă un nesfîrşit optimism, în postura sa de beneficiar al tuturor maşinăriilor închipuite de om pînă la el. Voinţa şi mărinimia lui triumfă în mod matematic. Şi nu numai ştiinţa îl sprijină, ci şi natura. Timpul ne este prieten fabulos, precum Fomilă şi Setilă, astfel că, de facem ocolul lumii, primim în dar o zi de viaţă. Să profităm aşadar de minute şi secunde, aşa cum exploatăm energia aburilor, aşa cum inspirăm oxigenul din văzduh. Cavaler al veacului raţiunii, Phileas Fogg are un har al său: punctualitatea. Crisparea şi patima îi sînt necunoscute. Atîtă timp cît poartă în buzunarul jiletcii un ceas şi o busolă, nimic nu-i rezistă.

Alteori totul îţi apare ca după o lungă lectură din Kafka. Iată-te înglodat într-o existenţă mediocră, sugrumat de convenţii şi copleşit de obligaţii. Timpul e ceva care-ţi scapă mereu, ceasul e un instrument de tortură. Nu vei reuşi vreodată să prinzi vreun tren, să ieşi din oraş, să ajungi la capătul drumului odată început. Eşti un gîndac prizonier în propriul dormitor. Singurele momente în care simţi cu adevărat că trăieşti sînt dimineaţa, cînd opreşti sunetul deşteptătorului cu un pumn şi hotărăşti, biruit de somn, să mai încercezeşti în pat o jumătate de oră sau - mai bine - să telefonezi la serviciu cu scuza că eşti bolnav. Perna e mai moale ca oricînd. O strîngi în braţe şi îţi închipui că e mapamondul. E singurul moment cînd devii stăpînul lumii: în stare de semi-trezie. Atunci eşti mai decis ca oricînd, atunci ai puterea nelimitată de a nu-ţi mai păsa.

Şi Verne, şi Kafka, se ştie, sînt exageraţi. Între cele două extreme de ei schiţate, omul modern, cel pentru care timpul înseamnă bani şi putere, se pune singur sub jug. Căci, departe de a fi stăpînul timpului, i-a devenit acestuia sclav. Credem că purtăm, fiecare din noi, un ceas la mînă; dar nu e oare ceasul cel care ne ţine prinşi în lesă? La fel şi iluminatul electric, în stare să facă din noapte zi, şi orarul de vară sau de iarnă, şi lucrul în schimburi - toate ne înstrăinează de natură, de mişcarea astrelor, de armonia universală din care ne place să credem că provenim. Anotimpurile, ciclurile Lunii, constelaţiile devin simple schimbări de decor: fototapete. Punctualitatea, eficienţa, productivitatea, aceste calităţi ale maşinilor nu pot deveni principale virtuţi omeneşti nici pentru cei mai insipizi protestanţi, nici pentru cei mai fanatici japonezi.

Ni se întîmplă uneori să întîrziem la întîlniri importante, pentru că ne place să zăbovim alături de prieteni sau de oameni interesanţi. Ne uităm la limbile ceasului şi ne gîndim la nerăbdarea cu care trebuie că sîntem aşteptaţi în cealaltă parte a oraşului şi, în acelaşi timp, gustăm nesaţul fiecărui minut în plus petrecut cu cine ne e drag. Nimănui nu îi place să întîrzie, dar ceva ca un instinct de conservare ne debranşează din cînd în cînd de la toate obligaţiile, înainte de a ne preface cu totul în roboţi. Ca un copac secular, ca o efemeridă, omul are timpul său specific. Oameni sub vremuri, nu putem deveni o specie de oameni contracronometru, decît cine ştie prin ce modificări genetice...

Florin DUMITRESCU

Noua generaţie a anilor treizeci (XIII)

Emil Cioran era cel mai tînăr din generaţia criterionistă. Avea cu patru ani mai puţin decît Eliade, cu doi decît Noica, cu şapte decît Vulcănescu. A fost însă repede primit printre generaţionişti, deşi, în perioada strălucită a conferinţelor "Criterion" s-a aflat, vrăjit, numai printre audienţi. Cînd a debutat în volum cu **Pe culmile disperării** şi la apariţia **Schimbării la faţă a României** a descumpănit. N-au împărtăşit opiniile nici congenerii Noica, Vulcănescu şi chiar Eliade, disociindu-se de totala opţiune pentru nelinişte şi dezordine. Înainte de a semna acele manifeste ideologice care sînt amintitele cărţi, Cioran debutează în publicistică poate tot atît de şocant. În 1933 obţine o bursă în Germania şi, repede contaminat de propaganda hitleristă, trimite **Vremei** foiletoane purtînd titlul generic **Scrisori din Germania.** Înainte de a cita din acest ciclu semnificativ, e, cred, nimerit să apelez la o mărturisire epistolară a lui Cioran către Comarnescu, datată 27 decembrie 1933: "Unii din prietenii noştri vor crede că am devenit hitlerist din anumite raţiuni de oportunism. Adevărul este că sunt anumite realităţi aici care-mi plac şi sunt convins că lichelismul autohton ar putea fi înnăbuşit, dacă nu distrus printr-un regim de dictatură. În România numai teroarea, brutalitatea şi o neliniştе infinită ar putea schimba ceva. Ar trebui arestaţi toţi românii şi bătuţi pînă la sînge; numai aşa un popor superficial ar putea face istorie. Este teribil să fii român, nu cîştigi încrederea efectivă a nici unei femei, iar oamenii serioşi zîmbesc, cînd te văd deştept te cred escroc. Dar cu ce am greşit eu de trebuie să spăl ruşinea unui popor ce n-are istorie?" Ultimele consideraţii vestesc teribilele rechizitorii cioraniene despre psihismul românesc, din viitoarele sale cărţi. Să reţinem de aici destăinuirea de început că a devenit simpatizant al hitlerismului la 22 de ani şi, de aceea, ceea ce va comunica în foiletoanele din **Vremea** reprezintă cu adevărat un credo sincer şi admirativ, socotind că utilă ar fi transplantarea dictaturii lui Hitler în România, bolnavă de democraţie. "Orice om cu cît de cît de mică înţelegere istorică - scria în primul foileton - trebuie să recunoască faptul indiscutabil că hitlerismul a fost un destin pentru Germania" (Emil Cioran, **Aspecte germane, Vremea,** VI, nr. 34, din 19 noiembrie 1933). Şi în alt foileton: "Hitlerismul poţi să-l accepţi sau poţi să-l refuzi, el nu reprezintă mai puţin un stil de viaţă care creşte organic în Germania şi, dincolo de actualitatea concretă în care el se elaborează şi se adînceşte în conştiinţele individuale, se integrează în continuitatea şi în sensul istoriei germane. Hitlerismul răsare din esenţa şi din destinul istoric al poporului german, n-a făcut decît să sape şi mai mult abisul care separă iremediabil Germania de Franţa şi să aducă suprema verificare a dramaticului antagonism istoric al acestor două popoare. Dacă îmi place ceva la hitlerism, este **cultul iraţionalului**, exaltarea vitalităţii ca atare, expansiunea virilă de forţă fără spirit critic, fără rezerve şi fără control. Toţi sunt de acord că nu poţi fi naţional-socialist fără o participare spontană şi nereflectată la o misiune istorică... Şi, de fapt, toată mişcarea aceasta n-a făcut decît să vulgarizeze principiile filosofiei vieţii (**Lebensphilosophie**)... Mistica sîngelui i-a dus la cultul mistic al pămîntului ca politică contrar spiritului... Necesitatea unui Führer nu-şi află raţiunea numai într-un dezechilibru de ordin politic şi economic ci, mai cu seamă, în lipsa de axă lăuntrică a sufletului german... Oamenii aceştia nu pot trăi fără norme, fără comunitate, fără Führer" (Emil Cioran, **Germania şi Franţa, Vremea,** VI, nr. 318, din 18 decemrie 1938). Altădată scria fără reticenţă: "Nu există om politic în lumea de astăzi, care să-mi inspire o simpatie şi o admiraţie mai mare decît Hitler. Există ceva irezistibil în destinul acestui om pentru care orice act de viaţă cîştigă semnificaţie numai prin participarea simbolică la destinul istoric al unei naţiuni... Mistica Führer în Germania este deplin justificată... Meritul lui Hitler este de a fi răpit spiritul critic unei naţiuni" (Idem, **Impresii din München, Hitler în conştiinţa germană, Vremea,** VII, nr. 346 din 15 iulie 1934). În august scria aprobator despre masacrul "nopţii de cristal", ironizîndu-i pe umanitariştii plîngăcioşi. Nu e drept - considera Cioran - că e o crimă a lua viaţa unui om: "Voi întreba pe oricine ce a pierdut omenirea dacă s-a luat viaţa cîtorva imbecili... A lua viaţa unor astfel de oameni, a vărsa sîngele unor astfel de bestii este o datorie. Ah, această prejudecată a valorii în sine a omului!... Valoarea în sine! Aceasta e o curată laşitate. Căci sub ea se ascunde teama de sacrificiu" (Idem, **Revoluţia sătuilor, Vremea**, VII, nr. 349, din 5 august 1934).

Aceste **Scrisori din Germania** ale lui Cioran au uimit şi scandalizat. Al. Sahia, coleg de generaţie, le-a condamnat în **Cuvîntul liber** din 2 iulie 1934. Nu a întîrziat să replice şi Octav Livezeanu în **Viaţa Românească**: "Ultima scrisoare a dlui Cioran - aşa se numeşte dl - apărută acum cîtva timp sub titlul **Revolta sătuilor** e mai mult un document patologic decît o «teorie» nouă asupra valorii vieţii omeneşti, aşa cum voieşte autorul. Fără să fie sătul (ca să nu-i contrazicem teoria) s-a revoltat şi dsa. Pe cine? Pe toată omenirea care a condamnat gestul ucigaş al lui Hitler. Dl Cioran ar fi vrut ca toată lumea să aplaude. Nefăcînd acest lucru, şi-a atras dispreţul junelui de la München... Ce-o fi avînd de gînd să facă, Doamne!, trimisul nostru spre cultivare de la München, cînd condamnă cu atîta înverşunare «prejudecata» respectării vieţii omeneşti? Ce păcate ispăşeşte dsa şi ce microbi poartă în sînge de visează aşa groaznice măceluri?... Unde e seriozitatea mişcării (naziste - n.n.)? Cu ce «măsoară» doctrinarul de la München? Numai cu aprecierile presei hitleriste? Restul omenirii nu contează deloc?" (Octav Livezeanu, **Revoluţia sătuilor, Viaţa Românească**, XXVI, 1934, august).

Evident, din panoplia lui Cioran nu putea lipsi elogiul Italiei fasciste. Ceea ce îl cucerise la Mussolini e tot delirul grandorii, starea de extaz şi aspiraţie mesianică spre mare putere. "Este mai mult decît semnificativ gestul lui Mussolini după intrarea armatelor în Addis-Abeba... Declară cu emfază unică: de azi înainte Italia este imperiu... Prin fascism, Italia şi-a **propus** să devină o mare putere. Rezultatul? A reuşit să intereseze serios lumea... Fără fascism, Italia ar fi fost o ţară ratată... Meritul cel mare al lui Mussolini este de a fi **inventat** Italiei forţa... Fascismul este un şoc, fără de care Italia este un compromis comparabil României actuale" (Emil Cioran, **Este Italia o mare putere?, Vremea,** IX, nr. 439 din 31 mai 1936). În acelaşi an 1936 în **Schimbarea la faţă a României**, meditînd la semnificaţia revoluţiilor naţionale, atenţia i-a fost cucerită, firește, de Italia şi Germania. Italia ar fi fost, în istorie, numai o realitate spirituală, exclusiv datorită Renaşterii. Politic nu a reprezentat însă nimic. E ceea ce a înfăptuit, aici, fascismul, depăşind în realizare "secole de evoluţie politică... Revoluţiile de dreapta sunt **istorice**, nu sociale. Obsesia naţionalismului a fost totdeauna istoria... Atît fascismul cît şi hitlerismul n-au modificat structura socială a ţărilor lor. Ele au dat însă un dinamism naţiunilor, care suplineşte insuficienţele de viziune socială. Revoluţiile naţionale sunt istorie iar nu politică... Dacă fascismul este totuşi minor faţă de hitlerism, faptul se datorește nu numai plusului de grandoare a poporului german ci şi faptului că, reclamîndu-se de la popor, ca sursă originară, el este mai mesianic decît fascismul care atribuie **statului** existenţa şi valoarea centrală... Hitlerismul, dacă n-ar fi pus atît de categoric problema iudaică, dacă nu aducea o soluţie într-o problemă universală, interesa mai puţin lumea. Tot aşa, atitudinea lui ostilă creştinismului sau bolşevismului. Germania nu este universalistă; ea însă rezolvă naţional probleme universale, reprezentînd astfel o seamă de soluţii specifice şi originale". De aici concluzia erorii democraţiei, efectiv nocivă ţării noastre ca şi celorlalte în genere. Idealul i se părea o dictatură care să ardă etapele evolutive: "Orice soluţie am căuta pentru România este imposibil să o vedem scuturată din orbecăiala ei seculară în afară de un regim dictatorial... Democraţia a risipit prea multe energii fără vreun scop iraţional. O dictatură trebuie să pună însă ţara la **teasc.** Nimic să nu rămînă neexploatat şi nevalorificat" (Emil Cioran, **Schimbarea la faţă a României**, 1936, p. 169, 193). Că n-avea dreptate în judecăţile sale febricitare e evident. Mai ales astăzi, cînd ştim unde au dus fascismul şi hitlerismul. La noi democraţia, în loc de a ne fi pietrificat în neputinţă, ne-a creat ca stat, a înfăptuit Marea Unire, creînd România modernă, eliberată din cătuşele orientalismului, îndreptînd-o decis spre Europa Occidentală. Lui Cioran aceste izbînzi dobîndite în nici un secol i se păreau aproape un nimic. Visarea sa frenetică era absorbant îndreptată spre urîtul marii puteri, declarînd că mai bine ne transformăm în neant decît să nu aspirăm măcar la a deveni marea putere a regiunii balcanice, conducătorul acestei zone geografice şi spirituale. Visări ale grandorii neliniştite, poruncind aproape românilor necesitatea unei credinţe mesianice de mare putere. Altfel totul e ratare şi România e sortită micimii neputincioase. Îşi punea nădejdea într-o revoluţie naţională care să instaureze o dictatură. Şi aceasta putea împlini misiunea marii puteri în spaţiul geopolitic al ţării. Era atît de obsedat de ideea necesităţii revoluţiei naţionale totalitare şi mesianice încît n-a pregetat să elogieze bolşevismul alături de hitlerism. "Hitlerismul - scria în aceeaşi carte din 1936 - mi se pare a fi o mişcare serioasă în faptul de a fi ştiut asocia direct conştiinţei misiunii istorice a unei naţiuni problemele inerente justiţiei sociale. Iar bolşevismul, dacă înseamnă o barbarie unică în lume, prin afirmarea absolută a justiţiei sociale este nu mai puţin un triumf etic unic. Nu se poate face o revoluţie naţională de mare amploare pe inegalităţi sociale. **Colectivismul naţional** este unica soluţie pentru România, unica ieşire". (Ibidem, p. 229)

Z. ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Vacanţă, farniente, filantropie şi politica de forţă

Astăzi îmi scriu cronica în refugiul meu estival, din Cevennes, o veche fermă izolată pe o coastă a muntelui unde aerul vibrează în canicula soarelui mediteraneean, în ruina unui peisaj care acum trei secole a fost decorul luptei disperate duse de Camisards (ţăranii hughenoţi) împotriva cavaleriei marelui rege Ludovic al XIV-lea, cu tot cortegiul de deportări, muncă silnică, femei şi copii trimişi la închisoare, conversiuni forţate. Asta e, orice epocă glorioasă are faţa ei ascunsă, cu erori, laşităţi şi josnicii. Dar astăzi, aici unde scriu, totul este calm şi liniştе. În casele lor spaţioase, toţi - părinţi, copii, prieteni - îşi văd de treburi după plac. La ceasul după-amiezii unii îşi fac încă siesta, alţii citesc întinşi la razele soarelui, unii lucrează în grădină, plivesc, strîng legumele sau veghează udatul; un amic sculptor şlefuieşte cu meticulozitate o bucată de lemn, în timp ce pe o pajiştе mare un prieten pictor încearcă să prindă în acuarelă relieful în umbrele lui ciopîrţite, care se lungesc în amurg. Iar eu, conform obiceiului (sau potrivit obsesiei), scriu. Ca să-l parafrazez pe poet, aici totul e liniştе, frumuseţe şi voluptate.

Pentru a da de oameni, e suficient să parcurgi vreo zece kilometri pînă în orăşelul vecin. Acolo, agitaţia marii transhumanţe estivale se expune fără ruşine şi, dacă n-ar fi dezordinea vestimentară, te-ai crede pe străzile unei metropole, la orele de maximă afluenţă. Toată lumea se plimbă, vorbeşte tare, se enervează, se ceartă, cumpără, bea pe terasele cafenelelor, apoi, la amiază, toţi dispar subit pentru prînz şi siestă. E tocmai momentul pentru a contempla străzile pustii văzînd în ce fel cîmpiile franceze s-au transformat iarna într-un pustiu, trăind doar vara din hazardul turismului. Acum, în luna august, nordul Europei Occidentale invadează sudul, se bronzează, înfulecă, se scaldă, se amuză şi uită... uită teribila responsabilitate a marii crime care se comite în Rwanda.

Nu încerc să înduioşez pe nimeni... Au modificat vreodată lacrimile vreun dezastru? Şi chiar, de ce s-ar simţi oamenii vinovaţi? N-au muncit tot anul? Nu merită o lună de odihnă pentru care au trudit, chiar dacă odihna s-a transformat într-o mare afacere comercială? Şi apoi, făcînd apel la mila şi la generozitatea oamenilor buni, mijloacele de informare, forţele politice, organizaţiile neguvernamentale au eliberat conştiinţele de o culpabilitate nesănătoasă pentru comerţ. Cu sufletul împăcat, toată lumea s-a grăbit spre marile ambuteiaje de pe autostrăzi... Turistul este în esenţa lui un om fericit şi fără griji, singura primejdie care-l pîndeşte este cea a accidentului de automobil.

Desigur, nici o tragedie nu scuză o alta şi Rwanda nu trebuie să ne întoarcă privirile de la previzibila reluare a luptelor în Bosnia-Herţegovina. Şi totuşi, există trepte ale ororii. În Rwanda nenorocirea omenească atinge culmi care demonstrează vacuitatea frazelor umanitare ale marilor puteri, a ordinii şi justiţiei internaţionale pe care ele pretind că le garantează. Nu trebuie ocolită nici o responsabilitate şi cea a Franţei este copleşitoare, deoarece, după decolonizarea belgiană, Rwanda a fost integrată în zona intereselor franceze din Africa Centrală. Nu pot să uit că mai bine de două decenii Franţa a susţinut una dintre cele mai sîngeroase dictaturi ale Africii negre, cea a guvernului Hutu condus de Habyarimana. După asasinarea lui de către adversarii săi mai radicali, Franţa, la început, s-a retras în mod laş, permiţînd miliţiilor şi armatei hutu să desfăşoare ceea ce presa a denumit un adevărat genocid. Aici, trupele de ucigaşi au practicat cu macetele o veritabilă epurare etnică, încurajaţi de oratorii oficiali care îi îndemnau pe soldaţi şi pe miliţieni să omoare pe toată lumea, femei şi copii, şi în special fetiţele, pentru a elimina viitoarele mame (sic!).

Or, reîntoarcerea Franţei pe teren prin intermediul operaţiunii **Turquoise** vizează mai curînd revenirea la o prezenţă militară, deci politică, decît dorinţa de a salva masiv vieţi omeneşti, într-atît sînt de derizorii mijloacele puse în acţiune faţă de imensele nevoi create de deplasările gigantice de populaţie. La Goma, în Zair, un milion de refugiaţi rwandezi sînt izolaţi într-un teritoriu al morţii. Nici un guvern occidental (deoarece doar guvernele şi numai ele au capacitatea financiară de a mobiliza mijloacele tehnice pentru salvarea sutelor de mii de refugiaţi) nu s-a pregătit să facă faţă unei situaţii previzibile din momentul în care, văzîndu-se învinse, mijloacele de informare şi miliţiile hutu au declanşat marea panică şi fuga populaţiei. Fiecare ţară occidentală pare că-şi măsoară intervenţia în funcţie de cea a aliaţilor, într-un joc cinic de putere care seamănă cu un poker mincinos. E marele joc al intereselor: francezii se uită cu coada ochiului la anglo-saxonii care susţin FPR (Frontul Popular Rwandez), învingător în război, şi noul guvern instalat la Kigali, transformat în oraş-fantomă. Cunoscuta politică a canonierelor a fost reformulată pe gustul zilei, cu ajutorul vocabularului "umanitar".

Din ceea ce ar trebui numit, în absenţa altor cuvinte, o tragedie umană (şi nu umanitară, deoarece nu e tragedia organizaţiilor neguvernamentale, ci a poporului rwandez) s-ar putea trage cîteva concluzii stîrnite de un bun simţ elementar, cum ar fi:

1. Că e inutil să se vorbească despre umanism şi acţiuni umanitare în materie de relaţii internaţionale. Nu e decît o momeală elaborată de condeie stipendiate şi de politicienii cinici mascaţi în gestionari inocenţi, pentru naivii, ignoranţi, pentru spiritele mărginite şi stupide.

2. Că Africa neagră este un continent care se apropie de falimentul total; e un continent pe care trădarea elitelor şi absurditatea politicilor de dezvoltare nechibzuite în raport cu particularităţile culturale şi istorice - fie cele propuse de modelul socialist, fie cele propuse de capitalismul avansat sub numele de FMI - au dus la ruina fizică, la dezastrul social, la nesfîrşite războaie civile. După vidul demografic creat de trei secole de comerţ cu sclavi, Africa neagră n-a putut (sau n-a ştiut) să reziste destructurării sociale provocate de occidentalizarea lumii.

3. Şi că, **last but not least**, aici, chiar în inima acestei tragedii, e o lecţie teribilă şi perfectă de politică pentru toţi cei din Europa de Est care confundă occidentalizarea cu apariţia unei lumi mai bune; cînd este vorba de exerciţiul puterii, fie ea politică şi/sau economică statele n-au prieteni, ci doar interese.

Si totuşi constatarea acestui **fatum** terifiant nu este suficientă, trebuie să ştim să ne manifestăm compasiunea, nu cea obscenă oferită ca un spectacol mediatic, nu cea care-şi propune să emoţioneze bunele suflete occidentale pentru a mai dobîndi cîteva puncte la barometrul opiniilor favorabile, ci cea care se dedică acţiunii, oricît de modestă ar fi ea, a tuturor voluntarilor care înfăptuiesc cu abnegaţie gesturi simple, salvatoare de vieţi. În ceea ce mă priveşte, nefiind nici medic, nici infirmier, şi nici măcar specialist în purificarea apei, nu-mi rămîn decît cuvintele indignate pentru a descrie realitatea. Nu e nimic eroic în asta, ştiu, dar poate că mîine... poate că poimîine... aceste vorbe vor ajunge undeva şi, auzite de o ureche binevoitoare, ecoul lor se va răspîndi mai departe...

Claude KARNOOUH

L'Espis, Saint Roman de Tousques, 5 august 1994

P.S.: Informaţiile pe care s-a bazat această cronică au fost strînse din următoarele cotidiane şi săptămînale: **The Guardian** (London), **The Time** (London), **West Africa** (London), **The Weekly Mail and Guardian** (Johannesburg), **L'Aurore** (Dakar), **Le Soir** (Bruxelles), **Süddeutsche Zeitung** (München), **The New York Times** (New York), **Le Monde** (Paris).

Punct şi punctualitate

Propoziţiile globale (de tipul "nemţii sînt...") se dovedesc a fi inoperante şi în spinoasa chestiune a punctualităţii. Ele aparţin unui imaginar antropologic pe care îl moştenim din veacul XIX (veac al Statelor-Naţiuni), dacă nu cumva de pe vremea cînd savanţii, misionarii şi navigatorii apuseni îşi scriau rapoartele sau jurnalele de călătorie, desemnînd populaţiile observate printr-un comod etnonim ("Indienii", "Fuegienii" etc.). Ne-am obişnuit să operăm cu generalităţi emblematice, dar şi cu metonimii, chiar dacă acestea sărăcesc realitatea sau răstoarnă cauzalităţile. Procedînd astfel, satisfacem două aşteptări perfect umane: pe de o parte, antrenăm judecăţile de valoare în jocul alterităţii; pe de altă parte, ne auto-definim prin intermediul unor contraste revelatoare. Această nevoie de a reduce peisajul empiric la nota dominantă a unui tip-ideal funcţionează la noi într-un registru nu o dată masochist. De cîte ori ne uităm în jur, constatăm (cu excepţia vecinilor noştri balcanici) că dacă **Alţii sînt** (germanii, serioşi, francezii, raţionali, englezii, sobri, americanii, pragmatici), românii... **Nu sînt**! Degeaba încearcă discursurile ideologice să compenseze conşiinţa unui atare neant cu ajutorul acelui portret glorios potrivit căruia românul ar fi **cinstit, muncitor, talentat şi ospitalier**.

De îndată ce revenim în intimitatea vieţii zilnice (între prieteni, sau oriunde scăpăm de presiunea oficialităţii), ne lăsăm din nou ispitiţi de exerciţiul auto-denigrării. Să fie vorba de smerenie, de perfecţionism, sau de un simplu complex provincial, în care memoria cotropirilor şi a modelelor impuse ne dezumflă aspiraţiile? Cred că se cuvine să pomenim, dincolo de toate acestea, tendinţa de a erija mărturisirea "păcatelor" naţionale într-un alibi al stagnării (nu spune înţelepciunea populară: "De unde nu e, nici Dumnezeu nu cere"?). Indiferent însă de diagnostic, un lucru pare mereu subînţeles: printre multele lor "vicii", românii îl au şi pe acela de a nu fi punctuali.

La prima vedere, susţinerea e într-adevăr inatacabilă. Cred că fiecare dintre noi am primit la ora 9 seara cîte un amic anunţat cu două ore înainte şi puţini sînt cei care nu au îngheţat (sau transpirat) făcînd ture nervoase în perimetrul unui loc de întîlnire. Există în jurul nostru oameni care nu au reuşit niciodată să se prezinte undeva la ora stabilită, aşa cum există alţii care sfidează punctualitatea pînă la a-ţi reproşa că prea ai sosit la tanc. Un cunoscut stabilit în Germania îmi povestea că de cîte ori cizmarul îi spune: "vă rog să veniţi mîine la ora 11", se gîndeşte că omologul său român ar fi răspuns la întrebarea: "cînd sînt gata pantofii?" printr-un cordial: "treci şi mata pe săptămîna viitoare". De la întîrzierile şarmante ("o doamnă nu vine niciodată la timp") pînă la scuzele - enorme - referitoare la disfuncţiile traficului rutier, anecdotica domeniului e nesfîrşită. Mai mult decît un accident, dar mai puţin decît o fatalitate, nepunctualitatea provoacă în noi o paradoxală reacţie de resemnare iritată. Unii văd în această cronică inexactitate un soi de maladie balcanică. Sîntem neserioşi din naştere, cochetăm leneş cu o durată elastică, trăim un timp al urgenţei negociabile, prestigioase. Punctul, ne spun Jean Chevalier şi Alain Gheerbrant, "simbolizează starea limită de abstracţiune a unui volum, centrul, originea, focarul, **principiul** emanaţiei şi termenul întoarcerii. El desemnează puterea creatoare şi sfîrşitul tuturor lucrurilor. După Clement Alexandrinul, dacă abstragem proprietăţile şi dimensiunile unui corp,

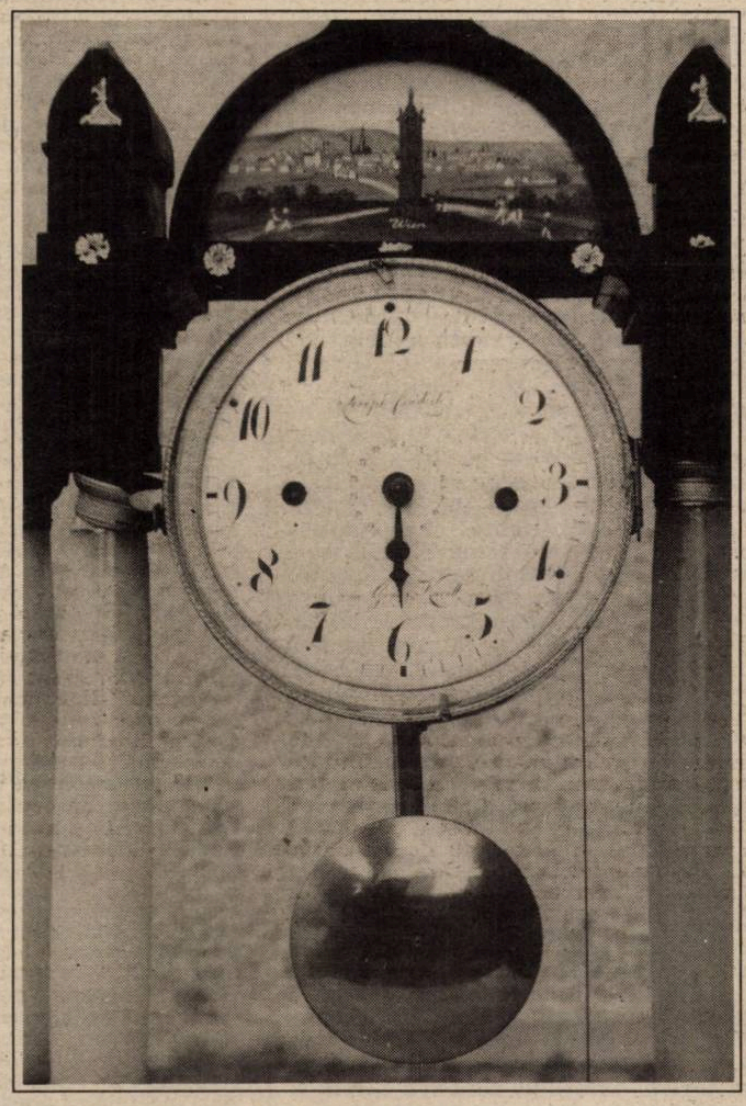

singura noastră formă de pedanterie este indolenţa... nu vom fi niciodată stăpîni pe o mecanică socială veşnic gripată, ne facem de rîs cu faxurile noastre amînate, cu aproximaţiile noastre orare, cu intrările noastre gîfîite... Alţii devin filosofi, socotind că în pluralitatea lumilor încape şi diversitatea ritmurilor culturale sau că nepunctualitatea este, în Estul Europei, ceea ce este spiritul contemplativ în Extremul-Orient: un stil de viaţă, un mod de a trata iluzia timpului... Le-am putea da tuturor dreptate, înclinîndu-ne în faţa temperamentului etnic şi acceptînd că în orice dezordine există o doză de farmec.

Fenomenul poate însă fi abordat şi altfel. În general, înţelegem prin "punctualitate" concordanţa dintre un program şi realizarea lui. Cutare este punctual pentru că nu te face să aştepţi, vine cînd a promis că va veni. Avem de-a face cu definiţia restrînsă. În cazul unei **mentalităţi punctuale**, exactitatea în timp trece deja asupra spaţiului şi articulează o viziune: axialitatea devine atunci axiologie, discurs "practic" (adică moral) asupra unor valori pe care le venerezi. Punctualitatea provine, etimologic, de la **punctum** şi îşi asociază un simbolism dintre cele mai obţinem un punct care are o poziţie; dacă îndepărtăm şi poziţia respectivă, atingem unitatea primordială. (**Stromate**, 5, 2, apud **Dictionnaire des Symboles**, Laffont, 1989, p. 610) Punctul este de asemenea locul unde se intersectează braţele Crucii, centrul matematic şi metafizic al Creaţiei, dar şi miezul atopic al divinităţii, potrivit definiţiei unui Alain de Lille (Alanus ab Insulis, + 1202) care socotea - ne-o aminteşte E.R. Curtius - că Dumnezeu este "sfera inteligibilă al cărei centru este ubicuu şi a cărei circumferinţă se află nicăieri". Punctul marchează locul de intersecţie dintre privirea fizică şi viziunea spirituală, aşa cum cifra zero trasează graniţa dintre infinitul pozitiv şi cel negativ. Precum în **aleph**-ul borgesian, în el se rezumă inefabil utopia intelectului omniscient, nostalgia simultaneităţii, ideea unei cunoaşteri extatice, graţie căreia ieşirea din sine echivalează cu o revelare a sinelui profund... Atunci cînd cultivau **punctualitatea rituală**, societăţile tradiţionale gîndeau sau intuiau faptul că Sensul este rezultatul unei adecvări, produsul unor coincidenţe subtile. Omul tradiţional ştia cît este de riscant să ratezi întîlnirile teofanice: la ora legiuită, el era de faţă, prezent în mijlocul unor secvenţe gestuale imuabile, atent la actualitatea evenimentului religios. Ştim că în toate civilizaţiile străvechi, timpul era suma rotundă a unor punctaje sacrale. Ciclurile zilnice şi ritmurile sezoniere erau percepute în perspectiva unui calendar hieratic. Ritualizarea existenţei colective compensa mizeriile existenţei individuale, întrucît tot ceea ce, în viaţa personală, amintea uzura biologică şi tristele hazarduri ale supravieţuirii se transfigura sub impactul organizator al cultului public. Majoritatea miturilor paradisiace privesc Istoria propriu-zisă (trăită ca alunecare în lume) ca pe o tragică defazare. Neascultarea adamică este, dacă vrem, o eroare de calcul, o ieşire din sincronia comuniunii cu Dumnezeu. Schema aceasta se regăseşte apoi în toată devenirea lui Israel: cînd Moise urcă pe Horeb, pentru a se întîlni cu Yahwe, poporul ales se transformă, haotic, în populaţie idolatră. În vreme de profetul este **punctual**, massele intră în durata paralelă a nerăbdării. Pe aceleaşi înălţimi, Mîntuitorul Hristos Se schimbă la Faţă în preajma unor apostoli adormiţi, cărora somnul le răpeşte privilegiul întîlnirii cu firea divină a Învăţătorului. Pretutindeni, starea de păcat este consecinţa unei **delocalizări**: nu eşti prezent acolo unde Dumnezeu hotărăşte să ţi se arate.

Scurta digresiune de mai sus avea un scop: acela de a arăta că, departe de a fi un oarecare imperativ al civilizaţiei, punctualitatea descoperă o **forma mentis** şi primeşte, în absolut, conotaţii soteriologice. A oferi celuilalt, în loc de consistenţa dialogului, golul unei întîrzieri, înseamnă a fi prost crescut, adică **imatur** sub raport religios. Atunci cînd nu sîntem punctuali, punem semnul egalităţii între absenţa şi prezenţa noastră. Pînă a fi un semn de impoliteţe, nepunctualitatea atestă derivele interioare ale omului căzut, care uită că Dumnezeu nu îi cere decît receptivitate, atenţie lăuntrică. E clar, de pildă, că atunci cînd scria: "iubeşte şi fă ce vrei", Fericitul Augustin nu suspenda poruncile şi nici nu aluneca în vreun pietism sentimental, ci îşi amintea că, aşa cum iubiţii nu întîrzie niciodată, omul religios soseşte negreşit la orice întîlnire cu Dumnezeu şi cu semenii săi. Şi într-adevăr: poţi dori - dacă iubeşti - altceva decît proximitatea fiinţei iubite?

Acest raport de **adecvare** (între cuvinte şi fapte, între intenţii şi împrejurări, între aparenţe şi peisajul interior) este omniprezent în teologia patristică. O mulţime de elemente oarecum tehnice (precum listele de păcate, analiza ascensiunii spirituale etc.) ţin mai mult de aspiraţia exactităţii, de grija pentru minuţioasa ajustare a remediilor, decît de contabilitatea maleficiilor omeneşti. Într-o ordine similară, creştinii primelor veacuri (şi mai apoi călugării) erau înhumaţi în poziţie (semi)verticală pentru a întîmpina, cu **promptitudinea** necesară, momentul unic al Parusiei. Chiar dacă a doua venire a lui Hristos rămîne imprevizibilă, ea nu va fi aleatorie, pentru că nici Întruparea Fiului nu intervenise arbitrar, ci se produsese exact la "plinirea vremii"; "Tot aşa eram şi noi: cînd eram copii, robiţi eram sub stihiile lumii, dar cînd a venit plinirea vremii (**to pleroma tou chronou**), Dumnezeu L-a trimis pe Fiul său..." (**Galateni**, 4,4). Am putea considera punctul culminant la care se referă Sf. Pavel drept unul de "apogeu pleromatic"; Hristos se naşte, ne mai spune Apostolul, "spre buna rînduială a plinirii vremurilor" (**eis oikonomian tou pleromatos ton chronon, Efeseni**, 1,10), adică atunci cînd firea omului nu se mai putea corupe fără să se destrame ireversibil. Reuşind să fixeze în eternitatea Jertfei clipita supremei decăderi, Dumnezeu se arată a fi punctual la întîlnirea cu fiii săi rătăciţi.

Vechii greci denumeau "momentul optim" prin substantivul **ho kairos** - un concept de mare fineţe, căruia Paul Tillich i-a dedicat cîndva pagini memorabile. În construcţiile infinitivale, **kairos esti** desemna "coacerea" condiţiilor, venirea timpului, împlinirea unui termen care nu mai suferă amînări nici pe planul virtualităţii, nici pe acela al actului. Termenul avea accepţii temporale (momentul ideal al unei acţiuni) sau spaţiale (locul cel mai potrivit), dar şi intensive: **kairos** este punctul culminant din istoria unei persoane, clipa de maximă amplitudine psiho-fizică, pragul care separă încheierea creşterii de începutul descreşterii întru moarte. În literatura patristică, **kairos** avea să înlocuiască - pentru a desemna "veacul acesta" - noţiunea de **aion**, monopolizată de cercurile gnostice.

Ideea că acţiunea bună depinde de un moment irepetabil străbate toate culturile mediteraneene, de la campaniile lui Alexandru pînă la capitalismul neoliberal de astăzi. Societăţile acelea îşi aminteau spusele Eccleziastului: "Pentru orice lucru este o clipă prielnică şi vreme pentru orice îndeletnicire de sub cer" (**Eccl**, 3,1). Desigur, Providenţa - această sursă a sincronizării dintre faptele omeneşti şi oportunităţile destinale - a căpătat treptat formele previziunii profane: plan de producţie, agendă comercială, tehnică de marketing, studiu de piaţă, sondaj de opinie. La fel de precise ca mecanismul unui ceas elveţian, mişcările omului modern se consumă adesea în vidul unui cosmos entropic. Întorsătura se dovedeşte prea gravă pentru a fi discutată aici. Ceea ce ne interesează deocamdată este doar perpetuarea **mentalităţii punctuale**, de care aminteam. Occidentul prosperă şi pentru că actorii sociali sînt negreşit punctuali. Copiii învaţă de timpuriu că nepunctualitatea descalifică, iar adulţii ştiu că, în termeni de afaceri, "ocazia unică" este un pleonasm. O formulă de tipul "The right man in the right place" denotă, în Apus, mai mult decît o exigenţă profesională. E vorba de o filosofie a exactităţii, de o practică a lucrului bine făcut, dar şi de o etică personală, la şcoala cărora noi abia ne-am înscris....

Teodor BACONSKY

Trecerea prin reviste

Dintre revistele temerare de literatură, în sensul că se încăpăţînează să supravieţuiască din fonduri nesigure şi prea puţin generoase, face parte şi **Zburătorul** din Oneşti, condusă de poetul Gheorghe Izbăşescu. Ea se doreşte a fi continuatoarea **Sburătorului** lui Eugen Lovinescu, iar numărul triplu 1-2-3 pe 1994 este dedicat chiar împlinirii, la 14 aprilie '94, a 75 de ani de la înfiinţarea cenaclului şi a revistei **Sburătorul**. Pe prima pagină, un portret al lui E. Lovinescu de Marcel Iancu şi editorialul "Locuinţa lui E. Lovinescu din Bucureşti", semnat de Gh. Izbăşescu: "Primul sediu al Sburătorului a fost pe strada Cîmpineanu, nr. 40, colţ cu Luterană (porţiune a străzii dispărută prin amenajarea Pieţei Palatului, cam pe locul unde e astăzi pajiştea cu flori din faţa sălii de spectacole a Palatului)... al doilea fiind locuinţa lui E. Lovinescu din bulevardul Elisabeta. Oare nu ar fi trebuit ca în această zi de 19 aprilie 1994, locuinţa aceasta să fie casă memorială şi loc de pelerinaj naţional?" Pentru a primi un răspuns, întrebarea ar trebui să se şi facă auzită. Interviul acordat revistei de Monica Lovinescu în septembrie anul trecut, cu prilejul unui sejur în zona Neamţului, ne ajută să ne păstrăm speranţa, dacă nu pe baza unor date concrete, măcar în numele unui principiu: "Am mare încredere în forţa românilor de a o lua de la capăt". Prin bunăvoinţa d-nei Monica Lovinescu, revista **Zburătorul** a putut reproduce şi cîteva scrisori inedite: una a lui Titu Maiorescu adresată lui Lovinescu, alta a lui Lovinescu, în care îl roagă pe Emile Faguet să-i fie îndrumător la doctorat (teza asupra lui J.J. Weiss), şi răspunsul afirmativ al lui Faguet. Cu acelaşi prilej comemorativ, Eugen Budău semnează un articol de informare utilă, "75 de ani de la apariţia revistei **Sburătorul**".

Rubrica de cronică literară a revistei este foarte stufoasă în încercarea de a recupera timpul pierdut şi de a acoperi cît mai mult din ceea ce redactorii ei consideră a fi demn de semnalat, în general cărţi de poezie: Nichita Danilov, **Urechea de cîrpă**, Mircea Petean, **Zi după zi**, Dumitru Chioaru, **Noaptea din zi**, Gh. Izbăşescu, **Ulise-al oraşului** etc. O nouă lectură a poeziei Antei Raluca Buzinschi, poetă optzecistă prematur dispărută, propune Theodor Rogin care este de părere că opera ei ar merita "cel puţin un studiu amplu într-o Istorie a poeziei române contemporane".

Lung, prea lung şi greu de urmărit, cu atît mai mult cu cît timpul care s-a scurs nu-i mai asigură impactul necesar, răspunsul pe care Gh. Izbăşescu îl dă articolului Ioanei Pîrvulescu "Tristeţea unui top literar" din **România literară** nr. 5/'94, în apărarea Anchetei Zburătorului - "Cărţile româneşti importante ale anului 1993."

Scrisoarea lui Ion Zubaşcu adresată lui Mircea Handoca formulează o propunere interesantă: editarea împreună a romanelor **Maitrey** de Mircea Eliade şi **Dragostea nu moare** de Maitrey Devy. "India şi România sînt ancorate una de alta prin dragostea lui Mircea Eliade pentru Maitrey, pe valurile oricărei istorii viitoare".

Semnalăm de asemenea articolul lui Gh. Perian "În jurul lui Dosoftei", ce înregistrează pe baza unei bune bibliografii principalele controverse legate de autorul **Psaltirii în versuri** din 1673, "de cultura sa, de relaţiile lui cu folclorul şi de situarea operei lui la confluenţa spiritului medieval cu cel baroc." **(MaV)**

ERATĂ

În numărul 83, la "Bonul de lectură" I.L.CARAGIALE: **Despre lume, artă şi neamul românesc,** cea de a doua frază se va citi: Nu rîdem **decît** de ceea ce resimţim ca fiindu-ne exterior. Punem omisiunea pe seama căldurii mari!

Firescul de ieri

De la Marea Revoluţie din Octombrie, mama Rusie Sovietică nu şi-a mai potrivit nici pînă azi ceasul după fusul orar internaţional. Dovada o constituie relatarea din **Universul** din 2 ianuarie 1930: "Se ştie că Sovietele au introdus un nou calendar, dar care pînă în prezent e facultativ. Aici sîmbăta şi duminica sînt suspendate, săptămînile au cinci zile în loc de şapte; fiecare vineri e duminică. Schimbarea aceasta ciudată s-a făcut, afirmă demnitarii de la Moscova, din motive de necesităţi economice. Noua săptămînă din care s-au tăiat 48 de ore va fi «săptămîna muncii continue». Nu vor mai exista alte sărbători decît aniversarea morţii lui Lenin,1 octombrie şi 1 mai. În condiţiile acestea, afirmă **Izvestia**, industria va progresa mult, producţia cărbunelui va creşte cu 3 la sută şi tot aşa aceea a uzinelor. Într-un cuvînt, sovietele au descoperit un mijloc infailibil spre a edifica socialismul integral. Ceka a suprimat sîmbăta evreilor şi duminica creştinilor. Proletariatul se va odihni deci în ziua a 5-a şi va lucra în ziua a 7-a ca să nu procedeze ca Dumnezeu". (Culeasă de E.I.)

Din viaţa unui extremist de centru

Preda, oportunul

Dintre spectacolele tonice pe care viaţa, generoasă cum o ştim, ni le pune la dispoziţie, unul, cu deosebire amuzant şi profund, este acela al prostiei-care-nu-învinge. Exact - există (şi se rîde prea puţin de plăcere...) prostii, stupidităţi care nu cuceresc masele, care n-au succes şi e foarte simpatic să le vezi cum nu "prind", refuzate şi neîmpărtăşite. Pesimismul nostru zilnic nu dă importanţă acestor înfrîngeri; sceptici duri cum sîntem, indisponibili la miracolele, chiar micuţe, ale binelui, dar niciodată banale - noi stăm neclintiţi în logica triumfului permanent al răului. Am minţi afirmînd că aceste victorii doar ne mîhnesc şi ne disperă. Nu. Ele, ca şi Gorică Pirgu, au părţile lor, cum ar fi satisfacerea deşteptăciunii, forţa care ne ţine şi dă viaţă puterii noastre de previziune, la fel de capabilă ca şi răul general, chiar la înălţimea lui, exprimată prin acea sistematică şi binefăcătoare concluzie a fiecărei zile rele (şi care nu e rea?): "Păi, nu ţi-am spus că aşa va fi?"

Aşa stînd lucrurile în general - spectacolul prostiei-care-nu-învinge, oricît de particular, rar sau straniu, are ceva din farmecul şi din destinul unei "Cîntăreţe chele", spre care alerg nesmintit, dispus să-i exagerez succesul. Săptămîna trecută mi s-a jucat, de pildă, "Marin Preda, oportunul". Adică. Se ştie ce campanie stupidă, de dreaptă apucată de stîngism, s-a desfăşurat împotriva lui "Preda oportunistul", "colaboraţionistul", "omul puterii comuniste" ş.a.m.d., de se năştea întrebarea "cît de ş.a.m.d. putem fi la cap?" Erau articolele unor oameni inteligenţi, cu carte şi doxă la bază, cu studii şi frază, dar căzuţi în cel mai schematic anticomunism, frate bun nu cu codrul - căci acela, la noi, românii, e bătut de gînduri - ci cu proletcultismul care imputa **Moromeţilor** absenţa clasei muncitoare, cînd nu a luptei din colonii. Turbarea inteligenţelor asigură prostiei, ca nimic altceva, cea mai substanţială energie. Stupizenia susţinută cu tenacitate de un om inteligent are o forţă şi o strălucire la care ani de-a rîndul, dînd în brînci, proştii autentici şi verificaţi, oricît de agresivi şi cu publicaţii pe mînă, nu parvin să le deţină. Cum o să compar - în ochii mei el fiind un critic literar de o valoare eminentă pînă nu se bagă în politică unde o face fiartă, într-o lungă tradiţie lăsată de genii ale locului! - campania lansată şi neabandonată de domnul Gh. Grigurcu împotriva "oportunismului lui Preda", cu una a unei mediocrităţi patente? Niciodată! Cazul acesta îl văd dezlegat de Tudor Călăraşu, tatăl lui Marin Preda, cu acea observaţie capitală privitoare la cîţiva consăteni din Siliştea-Gumeşti: "Sînt deştepţi, dar îi mănîncă prostia!" Rareori "fenomenul" - care nu ocoleşte pe nimeni - a fost sintetizat mai concis, în cruzimea sa dialectică. Domnul Ion Buduca a dat la timp o replică memorabilă acestei campanii, afirmînd că "oportunismul lui Preda e o problemă a oportuniştilor", dar, ca de obicei, ideea cea bună n-a avut spor; fatalist, m-am încredinţat logicii infernale conform căreia şi prostia asta va învinge o bună bucată de vreme, urmînd ca intelectualul la curent cu mersul ideilor să nu mai deschidă **Moromeţii**, nici **Viaţa ca o pradă**, dezgustat rapid, cum îi e felul, de talentul care s-a vîndut comuniştilor. Pe scurt: prevedeam o biruinţă a domnului Grigurcu, o biruinţă a gîndului său. Ei bine - "cîrnaţi!", dacă se mai ţine minte expresia de fastuoasă vitalitate a deratizatorului Vasile din **Cel mai iubit...** Săptămîna trecută, în editorialele a două cotidiane de mare tiraj, care numai ale puterii nu sînt, domnii I. Cristoiu şi Eugen Şerbănescu recurgeau - competent şi degajat, cu o evidentă plăcere a citatului - la **Moromeţii**, la scene, replici şi personaje de acolo, pentru a descrie şi explica nişte situaţii ale politichiei de azi. Era limpede şi tonic, cum spuneam: foarte simpatic, că absolut nimic din vehemenţele morale ale "demascării" nu le stătea pe cap. Dl Ion Cristoiu aducea - pe larg, copios, textul sunînd adorabil în corpul sobrului articol - scena seceratului cu Birică, Polina şi Bălosu, pentru a lămuri plictisul mulţimii în revolta anti-Caritas. Dl Eugen Şerbănescu (sub un titlu, totuşi suspect de dezinvolt: "Pe ce te bazezi, Nicolae?") îl punea pe dl. Manolescu în fierăria lui Iocan, faţă în faţă cu Ţugurlan. Rece la orice-i azi punct de vedere strict politic, nu puteam să nu observ că toate citatele din opera "oportunistului" sunau extrem de oportun şi de adecvat; sunau, tot timpul, bine, plăcut, asigurînd parcă acea furnicătură feerică a inspiraţiei; sunau ca la ele acasă, răsunau, cum se spune, fără moarte. De ce, de unde? Din aceea că - "lîngă" sau "după" Caragiale şi **Ţiganiada** - moromeţianismul e una din cele mai cuprinzătoare formule pentru a înţelege acea eternitate a sucelilor şi răsucelilor româneşti de la '69, '79, '89 şi etc. Şi e de un haz plin şi rotund - ca al "Cîntăreţei" - să vedem că după ce ni s-a sugerat "a ieşi din Caragiale" dacă vrem să fim cineva în lume, suciţi cum sîntem, fundamentalişti de-ai lui Cănuţă, ne trezim intrînd, textual şi metatextual, în Siliştea-Gumeştilor, cu a ei "fonciere" care, într-adevăr, dacă nu e, nimic nu e şi nu se mai înţelege nimic din ţara asta.

Radu COSAŞU

Firescul de ieri şi de azi

"O viaţă în dans. Ultimul pas..."

Etern şi sincer poţi regreta că nu ai cum spune tot ce simţi în faţa unei inscripţii funerare. Nicolae Iorga cu **Istoria Românilor în chipuri şi icoane,** din 1905, te scoate din grea încurcătură: "locul unde zac ei vorbeşte inimilor noastre, fiindcă supt numele lor scrise pe acele pietre sau lespezi de marmură se cuprinde, în povestirea faptelor trecutului, o parte din viaţa tuturora, o parte de unde se desface viaţa noastră". Cît de egali sînt Ştefan cel Mare şi Bănuţă Alexandrina în moarte e fapt dovedit şi de stilistica identică a inscripţiilor de pe cripte, de atunci şi pînă acum. Timpul este suspendat practic, dăltuitorii de inscripţii lucrînd cu felii sau întreguri: viaţă şi moarte, uneori eternitate şi cu timp circular, cel al regăsirii în lumea de dincolo. Mult mai interesant este că muritorul vrea să trăiască doar cît îi trăiesc supravieţuitorii lăsîndu-se inocent pe mîna capricioasei amintiri. Dar să ne aplecăm printre mormintele din Bellu. Citim nelinişte şi aşteptare continuă, idealizare biblică şi deziluzie în catrenul de la căpătîiul Alexandrinei Bănuţă (1977-1987): "Dimineaţa-ntreb zadarnic: /Vine îngeraşul azi?/ Seara plîng cu toţi amarnic:/ N-a venit nici ieri, nici azi/". În cazul retoricii şi idealizării ştiinţifico - subiective nu putem decît să aducem un pios omagiu: "Genialul Giorgică G. Iliescu în etate de 10 ani părăsi pămîntul pentru a locui între îngeri. (1887-1897)." Versul dăltuit e de inspiraţie proprie doinei (dialogul surd cu piatra ce nu dă iluzii şi ilustrarea proverbului "după faptă şi răsplată" le regăsim în "Cruce albă, piatră rece/ Cu tine nu pot petrece/ Cum mi-a fost în viaţă firea/ Şi-a rămas doar amintirea"), şchiop preluat din Goga (dar cu urma aceea de regret a romanţei, în care găsim repetiţia interogaţiei, adresarea directă, verbul "a te duce" cu durată scurtă şi cu înţeles de regăsire ca-n Ioana Al. Paciurea (1851-1935): "De ce te-ai dus de lîngă mine/ de ce ai plecat şi mai lăsat/ de ce nu mai (**sic**) luat cu tine/ Şi mai lăsat îndurerat".) şi amintind de Eminescu (Radu Breza 1980-1989):" Şi te-ai dus dulce minune/ Ş-ai murit iubirea noastră/ Fără tine, Răducule,/ Totul este trist în lume"). Nevoia de a ajusta versuri celebre se adaugă celei de a fi şi mai lapidar: "O viaţă în dans/ Ultimul pas "- luciditate minulesciană şi dinamism etern - sau "Stiamo in alto/ Stiamo in luce" - unde româna se vede că are limite în faţa unei formulări eterne. Metaforele sînt aceleaşi, forme cosmice sau terestre ale exprimării provizoratului şi integrării în natură: Ilie S. Grigorescu Patărău, 11 ani la 12 noe 1892: "Tu te-ai stins în floarea vieţii, plîns de toţi ce te-au iubit/ Stea, în zorii dimineţii, floare mîndră ce-ai pălit". "Dormitul" este eufemismul frecvent al "muritului", deşi, nemîngîiaţi, şi cei de dincolo şi cei de aici speră ca timpul să nu-i separe pentru multă vreme. E aici o aruncare în golul durerii, pentru că nici un muritor nu şi-ar dori, altfel, moartea apropiată. Formele fixe ale epitafului (de la catren, implorare şi rugăciune) rar, aproape niciodată, nu pot da formule geniale. De fapt, inscripţia în sine se consideră deosebită, prin simpla ei existenţă. Timpul se încearcă a fi oprit în loc şi comprimat prin adresările de pe pietrele funerare - cei trăitori către cel mort, cel decedat către cei trăitori şi către Dumnezeu şi trecători - şi se doreşte constant şi copleşitor afectiv prin semnăturile celor încă în viaţă. Pe de o parte avem: "Ce eşti, am fostă", "Tăicuţule, te rog fierbinte...", "Te implor slăvitul meu ceresc părinte", "Trecător, opreşte-ţi pasul...", iar pe de altă parte vedem "Te regretă fraţii, părinţii şi bunicii", "Părinţii amăriţi", "Puiu", "Mami, Tati şi Maiţa". De fapt, epitaful este încercarea de a opri în piatră timpul trăit în viaţă, un perpetuu dor. După perfecţiune. Adică, de a spune că şi viaţa, neatingînd aceste idealuri, e un abis. Dar ce abis! "Ei mi s-au pornit/ S-au călătorit/ Din lumea cu dor/ În cea fără dor".

Eugen ISTODOR

Un monstru sacru se clatină

Criticul german Marcel REICH-RANICKI acuzat de colaboraţionism cu autorităţile comuniste poloneze

La începutul lunii iunie emisiunea culturală a canalului 1 (ARD) al televiziunii germane, "Kulturweltspiegel", a transmis o relatare prin care s-a încercat să se demonstreze că celebrul critic literar, Marcel Reich-Ranicki, ar fi fost un colaborator al serviciilor secrete poloneze. Gravele acuzaţii aduse criticului, supranumit "Papă al literaturii germane", de cîteva săptămîni încoace agită paginile culturale ale presei, împărţind părerile, creînd tabere pro şi contra. Datorită unor dezbateri îndelungate despre problema colaboraţionismului intelectual, după ce arhivele securităţii est-germane au devenit accesibile, publicistica germană a ultimilor 4 ani a dispus de un subiect aproape inepuizabil în ceea ce priveşte aspectul senzaţional al tematicii. Efectul benefic al acestor dezbateri nu se poate ignora, chiar dacă observatorul neutru ar putea avea, pe alocuri, impresia că sub masca obiectivităţii se mai încheie şi nişte socoteli mai vechi. Asta ca o primă concluzie. O altă constatare, valabilă şi pentru celelalte ţări ieşite din zodia comunismului, rezultă din greutăţile întîmpinate de cei care în mod dezinteresat încearcă o reconsiderare critică a trecutului. Cu cît epoca istorică în discuţie e mai apropiată de prezent, cu atît mai complicată devine reconsiderarea. Asta şi din pricina faptului că majoritatea protagoniştilor mai trăiesc, mulţi dintre ei jucînd încă un rol public. Reticenţa faţă de o dezbatere obiectivă are cauze multiple. O analiză a acestora ar depăşi însemnările de faţă. Simptomatic în acest context rămîne, fără îndoială, cazul Marcel Reich-Ranicki.

Temut critic, deopotrivă admirat şi contestat, Reich-Ranicki a imprimat paginilor culturale ale hebdomadarului **Die Zeit** şi ale cotidianului **Frankfurter Allgemeine Zeitung**, pe care le-a condus mulţi ani, o tentă inconfundabilă. Scriitorii ignoraţi de pana ascuţită a acestui critic adeseori s-au simţit jigniţi, cei "desfiinţaţi", în schimb, de multe ori chiar au profitat în urma acestor "atenţii", pentru că publicul cititor dorea să verifice "judecăţile" aspre, cumpărînd volumele împricinate. Şi polarizarea părerilor despre Marcel Reich-Ranicki, care, de exemplu, nu a ezitat s-o atace vehement pe Christa Wolf pentru poziţia ei conciliantă faţă de regimul comunist din Germania Răsăriteană, nu este ceva nefiresc. Acum însă i se reproşează tocmai lui aceeaşi atitudine faţă de regimul comunist din Polonia. Mai mult: autorul emisiunii pomenite mai sus a afirmat că Reich-Ranicki ar fi colaborat, în perioada 1948-49, cînd deţinea funcţia de consul polonez la Londra, cu serviciile secrete comuniste, trădînd membrii guvernului polonez din exil. Este cunoscut faptul că Reich-Ranicki, evreu de origine, a fost deportat de nazişti în 1938 din Germania în ghetto-ul de la Varşovia. A supravieţuit datorită unor împrejurări fericite şi a fost eliberat de Armata Roşie. Aceste elemente biografice sînt semnificative pentru evoluţia viitorului critic. El niciodată n-a negat apropierea sa inevitabilă de stînga comunistă, în care a identificat singura alternativă capabilă să creeze o contrapondere faţă de nazismul antisemit şi ucigător. Într-un interviu acordat recent săptămînalului **Die Zeit**, Reich-Ranicki mărturiseşte că a crezut atunci în comunism. "Am crezut chiar şi atunci în partid", îşi continuă mărturisirea, "cînd am fost exclus. Credeam că măsura e nedreaptă". Despre aceste dileme de conştiinţă există sute de relatări ale unor comunişti credincioşi, deveniţi victime ale epurărilor staliniste. În presa germană acum i se reproşează lui Reich-Ranicki nu aderarea la comunism, ci atitudinea cameleonică şi pro-stalinistă din scrierile publicate în perioada 1953-57, deci cînd el însuşi devenise deja o victimă a epurărilor. Majoritatea studiilor, ediţiilor critice, articolelor şi eseurilor sale din această perioadă, care se ocupau de aşa-numita literatură germană "progresistă" reflectă spiritul dihotomiei schematice a realismului socialist şi primitivismul teoriei reflectării realiste a operelor literare. Citatele din Stalin sau liderii comunişti est-germani în scrierile pseudo-teoretice ale lui Marceli Ranicki, precum suna numele său în perioada poloneză, au îndeplinit, cum îi reproşează un profesor de la Universitatea din Poznan în ziarul **Frankfurter Rundschau**, mai mult decît o funcţie de legitimare şi de ornament ideologic. Scriitorului realist german Theodor Fontane, care a trăit în secolul trecut, Marceli Ranicki îi imputa, de pildă, faptul că n-a citit nici o pagină din Marx. Literatura din Republica Federală, în schimb, a descris-o exclusiv din prisma literaturii "progresiste" est-germane, supraapreciind scriitorii reprezentativi din Republica Democrată Germană, precum Anna Seghers sau Friedrich Wolf, pentru operele lor realist-socialiste. Iată o mostră dintr-o monografie din anul 1957 intitulată: "Epica Annei Seghers": Scriitoarea "a făcut un pas imens de la obiectivismul observatorului nepartinic la revolta împotriva ordinii sociale din lumea capitalistă. Dar nu numai atît. A făcut şi cel de-al doilea pas: de la revolta elementară la lupta revoluţionară. Astfel ea a devenit în anul 1929 membră a Partidului Comunist din Germania." Exemple de acest gen se găsesc cu duiumul în "creaţiile" fostului critic stalinist, adept al teoriei lui Georg Lukacs - ca de altfel în mai toate scrierile proletcultiste din ţările frăţeşti. (Cartea recent apărută a Anei Selejan, **Reeducare şi prigoană. România în timpul primului război cultural, 1944-1948**, conţine zeci şi zeci de exemple de acest gen. Multe din ele aparţin unor personalităţi literare de prim rang, care, asemenea lui Reich-Ranicki, au trecut ulterior printr-un proces de detaşare, transformîndu-se din credincioşi dogmatici în contestatari violenţi ai sistemului.)

Acuzaţiile formulate acum se referă şi la atitudinea refractară faţă de deschiderea ideologică de după "dezgheţul" polonez din anul 1956, cînd maniheismul proletcultist a început să se clatine. Atunci Marcel Reich-Ranicki încă l-ar fi contestat pe Kafka, de pildă, opunîndu-i unilateral nişte scriitori ca Arnold Zweig sau Bernhard Kellermann, inferiori din toate punctele de vedere autorului **Castelului**, **Coloniei penitenciare** şi **Procesului**. După ce Reich-Ranicki s-a stabilit la sfîrşitul anilor '50 în Germania federală, "eliberării" de stalinismul uniformizator nu i-a mai stat nimic în cale.

Spiritele agitate în jurul cazului Raich-Ranicki, dar şi părerile contradictorii lansate în presa germană au fost impulsionate de o nouă ştire transmisă de Agenţia de Presă Germană potrivit căreia s-ar fi descoperit documente ale Serviciului secret polonez (MBP) din care rezultă că Marceli Ranicki ar fi fost din octombrie 1944 pînă-n ianuarie 1950 ofiţer activ de securitate, şi nu un simplu colaborator. În această funcţie ar fi activat mai întîi ca cenzor al MBP-ului, iar apoi ca ofiţer al departamentului de informaţii externe. Potrivit aceleiaşi ştiri, publicate de **Süddeutsche Zeitung** (din 13 iunie) Marcel Reich-Ranicki a fost demis din aparatul de securitate de-abia în anul 1955. Dacă aceste acuzaţii corespund realităţii, întreaga dezbatere va primi o cu totul altă tentă. Accentul nu se va mai putea pune pe eventuale alunecări şi devieri mai mult sau mai puţin motivabile, ci pe faptul cum de e posibil ca un om, care revendică pentru propria-i persoană infailibilitate - nu numai în ce priveşte judecăţile de valoare emise, ci şi în cele moral-etice - şi-a eştompat atît de bine propriul trecut? Datorită căror mecanisme psihice, sociale sau chiar etice un om se autocatapultează pe amvonul moralităţii intangibile, ascunzînd celor cărora se adresează petele propriei biografii? De acum înainte, dezbaterea nu va mai putea ignora toate aceste întrebări. Dar şi creditul acordat unor personalităţi va trebui privit cu mai mult scepticism.

William TOTOK
Berlin, 14.VI.1994

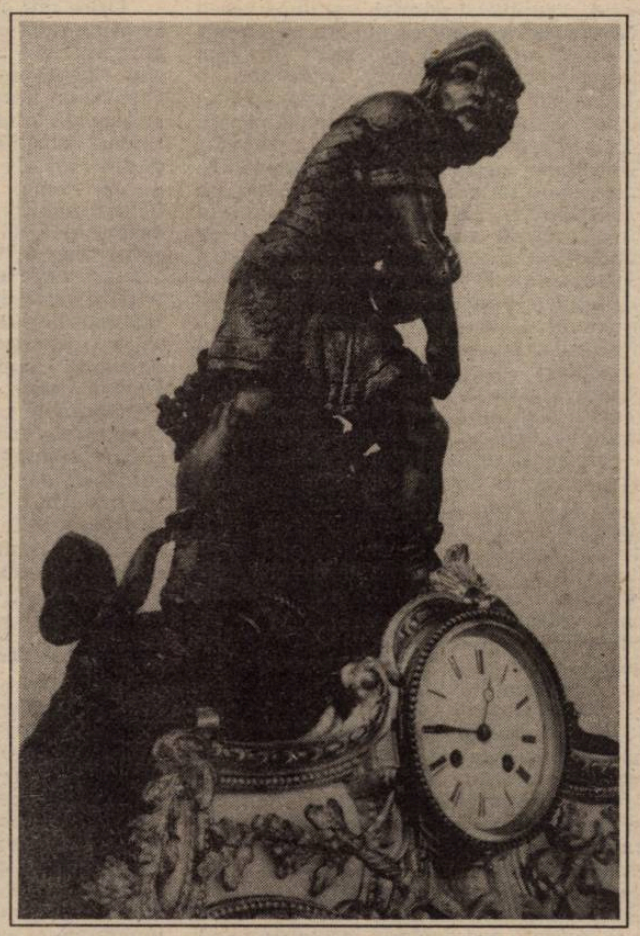

Ilustraţia acestui număr este realizată de Cosmin Bumbuţ cu ceasornice din colecţia Muzeului judeţean Maramureş

Bonuri de lectură

Răsvan Popescu

Omul cu cioc şi ghiare

Bucureşti, Olimp, 1994, 121 pp., 1000 lei

De la primele pagini, **Omul...** lui Răsvan Popescu e în stare să atragă pe tot cititorul de romane poliţiste, plictisit de aceeaşi veche intrigă în care vinovaţii sînt mereu foştii legionari sau agenturile străine şi-n care societatea românească apare mereu sănătoasă, morală, curată în miezul ei. În sfîrşit, îţi zici, autorii de "criminalîcuri" pot aborda în voie teme fierbinţi - mafia românească, dedesubturile politice, tarele ascunse ale societăţii -, pot investiga, prin lupa unor Maigret români, imensa şi încurcata filieră a corupţiei autohtone. Cîte libertăţi, de neconceput pe vremea lui Zincă şi Ojog! Şi cine altul decît un gazetar e mai potrivit ca erou al unor atari aventuri? Mai ales că, în cazul lui Răsvan Popescu, gazetarul-erou l-ar reflecta chiar pe gazetarul-autor, versat observator al "realităţii româneşti"...

Dar libertatea de care profită Răsvan Popescu o depăşeşte pe cea garantă de Constituţie: este cea a creatorului adevărat. Investigaţia se mută din planul gazetăresc-detectivistic în cel al eului protagonist. (Librarii pot numi aşa ceva "roman poliţisto-psihologic", după hazliul model al programelor Cinematecii.) Vinovată nu e găsită doar societatea (sau o parte a ei). Ziaristul nu luptă împotriva "caracatiţei", ba chiar îşi identifică propria persoană cu una din tentacule. Mercenar al unei veroase prese de propagandă, eroul (sau, mă rog, **anti-eroul**) conştientizează, odată cu arestarea sa pentru o crimă necomisă, marea şi adevărata lui vinovăţie. Frate bun cu **Străinul** şi văr cu **Indiferenţii**, **Omul cu cioc şi ghiare** descoperă în sine sursa nedreptăţii universale. El, cel obişnuit să calce pe cadavre, se descoperă, prea tîrziu, înconjurat de o dragoste la care nu poate - nu ştie - să răspundă. Verdictul? Şi-l va da singur, în final...

Hop! Era să vă dezvălui sfîrşitul cărţii, ceea ce nu se face. Citiţi singuri această carte, care, e drept, nu-i poliţistă, dar nici "literatura inadaptării" nu este. Poate a **prea-adaptării**, sau, ca să folosesc stilul lui Răsvan Popescu, vizibil influenţat de lecturi în engleză, "a adaptării prea".

Luciano De Crescenzo

Elena, Elena, dragostea mea

Traducere şi postfaţă de
Oana SĂLIŞTEANU-CRISTEA
Bucureşti, Univers, 283 pp., 2000 lei

Aţi auzit de Homer? - Desigur, este tăticul familiei Simpson.

Dar de Elena, cea pentru care s-au omorît bărbaţii între ei? - Cum să nu, e cîte-o Elenă de-asta zi de zi, în paginile de scandal...

Sîntem atît de bine informaţi în ziua de azi şi atît de ageri... Nimic nu ne scapă, decît, uneori, esenţialul. Luciano De Crescenzo, un italian plin de răbdare, vrea să ne ajute să ne mai adunăm gîndurile. Romanul său relatează păţanii arhiştiute, vechi din vremea cînd evenimentul zilei se confunda cu mitologia. Desigur, cei mai pe faţă dintre noi nu au scăpat apariţia fermecătorului povestitor napolitan pe postul nostru de televiziune, într-una din acele emisiuni culturale pentru insomniaci. Pentru cîteva minute, locul mutrelor încruntate şi al exprimărilor savante era luat de un bunic cu privire de veşnic copil, care ne istorisea fascinat legenda lui Orfeu. N-ar fi fost poate mai nimerit acest filmuleţ în locul scălîmbăielilor televizuale "pentru copii", în care Magicianul e un tăntălău împiedicat, iar Făt Frumos un puşti răzgîiat în schimbare de voce?! Cum ne handicapăm copiii: noi am crescut cu basme adevărate, lor le dăm "parodii"...

Ca o posibilă soluţie, n-aveţi decît să căutaţi în librării **Elena, Elena...**, o carte care merge la izvoarele cele mai pure ale gustului nostru pentru aventură: copilăria şi mitologia. Aici vraja rămîne vrajă - chiar atunci cînd vocea şugubeaţă a autorului pare s-o destrame, mai mult o adînceşte; iar eroii rămîn eroi - deşi trec şi ei prin proba crudă (poate cea mai crudă din multimilenara lor "activitate") a deriziunii, din care totuşi ies învingători, lăsînd răpusă blazarea noastră de sfîrşit de eră. Chiar şi atunci cînd comentează războiul troian ca un crainic sportiv, De Crescenzo ne dăruieşte "the real thing".

Citiţi aşadar copiilor **Elena, Elena, dragostea mea**, avînd grijă să săriţi fragmentele - puţine şi, de altfel, delicioase - în care mitologia se arată mai carnală decît basmul cu zîne. Dar în primul rînd citiţi pentru dumneavoastră acest inteligent **digest** al **Iliadei**, chiar dacă aveţi proaspătă în minte versiunea homerică. Este o carte scrisă cu umor şi cu iubire de semeni... Aceşti semeni tot mai ocupaţi, care nu mai au timp de lecturi şi la care Luciano De Crescenzo s-a gîndit încă o dată cînd, de curînd, şi-a reeditat best-selle-urile - **Elena, Elena...** şi **Aşa grăit-a Bellavista** - în variantă de casete audio: bune de ascultat în goana automobilului... (Iată cum - aviz specialiştilor - **ciclul troian** reintră în tradiţia orală.)

Cu Luciano De Crescenzo îl redescoperim pe Homer (nu Simpson, celălalt). Alături de Leon, cel mai tînăr participant la războiul troian, ne regăsim la rîndu-ne părintele pierdut şi, la drept vorbind, ne regăsim pe noi înşine.

Ne înlesneşte acest traseu şi traducerea din italiană, deopotrivă expertă şi sensibilă, a Oanei Sălişteanu-Cristea, iscusită în reproducerea jocului cu diversele registre de limbă ale acestui aed în blugi.

Florin DUMITRESCU

Scrisoare din Europa

"Vestul nu este mult mai bun decît Estul"

În realitate nimeni în afară de Stasi nu ştia că Rainer Schedlinski lucrează pentru securitate. Circulau zvonuri, aşa cum circulau şi despre Anderson, şi, într-un fel, acele zvonuri îl protejau. Şi apoi, este prea puţin probabil ca prietenii săi - cu excepţia unora precum Anderson, care erau însărcinaţi să dea informaţii despre el - să-l fi urmărit pînă la parcarea unde îşi întîlnea superiorul sau pînă la casa de la ţară unde îşi făcea rapoartele. În orice caz, prietenii s-au bucurat cînd a început să editeze **ariadne fabrik**. Le-a spus că era un "nou concept" - eseuri critice despre "gîndirea din Prenzlauer Berg" - şi oameni cum ar fi pastorul disident Wolfgang Ullmann, care acum se află în Bundestag, şi poetul Elke Erb, şi însuşi Anderson şi-au trimis manuscrisele. Schedlinski nu ştia că Anderson era informator Stasi şi este greu de crezut că acesta ar fi ştiut acelaşi lucru despre **el**, deşi unii prieteni ar deţine "dovada" că Anderson era deosebit de preţios pentru cei din Stasi,pentru că, la plecarea în Occident, i s-au dat numele tuturor celorlalte contacte din Prenzlauer Berg. Schedlinski ştia despre Anderson că venise la Magdeburg cu Heiner Müller, scrisese pentru **ariadne fabrik** şi chiar îi trimisese o maşină de fotocopiat.

Primul număr din **ariadne fabrik** a fost publicat în 1986 - cincizeci de pagini culese la computer şi legate într-un carton negru, zgunţuros, gosolan - şi după aceea Schedlinski a reuşit să publice un număr la două luni. «Le-am spus celor din Stasi despre noul meu concept», relatează el. «Le-am spus: "Voi scoate revista aceasta nouă." Şi nu a fost nici o problemă, pentru că de fapt Stasi organiza totul.» Schedlinski insistă pe ideea că cele 400 de mărci pe număr reprezentau singura lor «contribuţie». Nu spune însă de unde a făcut rost de cele opt sau nouă mii de mărci vest-germane pentru computerul japonez sau de o mie de mărci ca să-l plătească pentru dactilografiere pe prietenul său Andreas Koziol. Majoritatea numerelor aveau un tiraj între 50 şi 70 exemplare - legea din Germania de Est permitea publicarea unui ziar sau a unei reviste fără aprobarea guvernului dacă tirajul nu depăşea 99 exemplare (...).

Cu ani în urmă, Schedlinski se gîndise să emigreze în Occident. În 1988 şi-a luat viza şi era pe punctul de a trece în Berlinul de Vest, cînd a început să discute despre aceasta cu Anderson. Sascha a încercat să-l determine să nu plece şi în cele din urmă prietena lui de atunci se pare că l-a convins. Acum declară că se bucură că n-a plecat. «Mentalitatea vest-germană nu mi se potriveşte. Vestul nu este mult mai bun decît Estul - doar mai sclipitor. Acesta-i primul lucru pe care l-am descoperit acolo. Al doilea fiind acela că într-un bar totdeauna îţi plăteşti băutura din propriul buzunar. Lumea nu este atît de prietenoasă ca aici. Nu este atîta solidaritate. În Occident, există cafenele pentru artişti cu fulare de mătase, cafenele pentru artişti cu cîini, dar nu şi cafenele doar pentru artişti. Oameni din Vest vor să fie diferiţi. Pentru a fi "diferit" aici, trebuia întotdeauna să formezi un grup.»

Schedlinski a lucrat la editura Galrev de cum s-a înfiinţat. Este deosebit de interesat de munca de aici şi, deşi din multe puncte de vedere proiectul este al lui Anderson, el a organizat totul: a dat banii, a conceput şi desenat coperta cărţilor şi o emblemă foarte reuşită a editurii, a cumpărat aparatura de culegere şi copiere, ba chiar şi o maşină de tipărit Heidelberger Druckmaschinen. Dar editura funcţionează ca o cooperativă şi astăzi ea poate să reprezinte unul din puţinele locuri din Prenzlauer Berg unde Schedlinski mai poate să-şi găsească o slujbă, deşi oamenii din Prenzlauer Berg au tendinţa să considere că este o ipocrizie şi «un lucru necreştinesc» să te înverşunezi împotriva unor informatori ca Schedlinski; un lucru pe care doar cei care vor să dea satisfacţie Occidentului îl mai fac - şi aceasta îi asigură un fel de protecţie. Majoritatea celor cărora le-a făcut vreun rău îl lasă în pace. Dar îl tratează ca pe o victimă, ceea ce, în fapt, şi este (...).

Anderson nu îi mai telefonează decît rareori acum, dar, în schimb, Schedlinski îi telefonează el, în Berlinul de Vest, cînd are nevoie de comenzi sau are probleme cu aparatura. Schedlinski este de părere că Anderson nu-şi mai găseşte locul în toată «afacerea» - ceea ce vrea să spună că Anderson refuză să vorbească despre motivele care l-au determinat să se «alăture» celor din Stasi sau chiar pur şi simplu să mărturisească că a făcut-o. Schedlinski povesteşte că toamna trecută, după Tîrgul de carte de la Frankfurt, Anderson şi-a cumpărat propriul dosar de pe piaţa neagră. L-a costat 30000 de mărci, dar probabil era dosarul său de victimă, cuprinzînd rapoartele altor informatori despre propria lui persoană. Ultimele trei mape din dosarul de «informator» al lui Anderson - mapele care acopereau anii petrecuţi în Occident - lipsesc; în timp ce informatorii care au operat numai în Germania de Est nu pot fi acuzaţi de legea vest-germană (care este acum legea Germaniei), lucrurile sînt mai puţin clare în ce priveşte activitatea informatorilor care au operat în Germania de Vest; ar putea fi incriminaţi ca spioni. Nimeni nu ştie dacă Anderson deţine acele dosare sau dacă au fost distruse ori furate de către persoane care voiau să-l şantajeze, sau să-l protejeze, sau dacă făceau parte dintr-un tîrg care-l împiedica să vorbească. Stasi l-a recrutat pe Anderson şantajîndu-l cu cecurile falsificate la Dresda, iar acum circulă tot felul de zvonuri care-l pun în legătură cu alte crime; lumea spune că agenţii Stasi importanţi care figurează în mapele dispărute - unii dintre ei cetăţeni vest-germani membri ai Guvernului - s-ar putea să folosească aceste crime pentru a-l «convinge» pe Anderson să nu-i demaşte.

Orice afli despre un agent Stasi mai implică încă o duzină de alţi cetăţeni germani care au lucrat pentru Stasi. Şi cînd turiştii trec pe lîngă Galrev vizitînd Prenzlauer Berg, iar reporterii bat la uşă ca să vadă locul unde Sascha Anderson şi Rainer Schedlinski tipăresc cărţi, Galrev devine un alt **point de repère** într-un peisaj moral şi aşa greu de înţeles. Schedlinski le deschide. Le povesteşte despre ceea ce nu a făcut: nu a informat despre complotul de la **Tageszeitung** de a ascunde ziare în camioane poloneze şi-a le trimite astfel în Germania de Est; nu a informat despre banii lui Lutz Rathenow; nu a informat despre activităţile cu adevărat «criminale» al prietenului său Detlef Opitz; nu a informat despre convingerile politice ale prietenei sale Cornelia Jentzsch, care lucrează la Galrev, ci numai despre prietenul ei; nu a informat despre planurile activistului pacifist Gerd Poppe care intenţiona să demonstreze la bazele militare sovietice, ci numai «impresiile» de la o cină organizată la locuinţa acestuia.

Un "sport" perpetuu: victime şi asupritori

Vara trecută, un producător de la Westdeutscher Rundfunk a venit în Prenzlauer Berg să filmeze «un portret al poetului Rainer Schedlinski». S-a întors în ianuarie pentru «filmări suplimentare», aducînd pagina din dosarele lui Lutz Rathenow - care făcea să circule propriile dosare - şi i-a arătat lui Schedlinski un raport făcut în 1985 informînd despre acţiunea lui Rathenow de a aduna semnături pe o petiţie în favoarea legii imigraţiei, şi apoi a filmat expresia de pe chipul lui Schedlinski. Mai tîrziu Rathenow a declarat că, de fapt, cu acele rapoarte Schedlinski i-a făcut publice «propriile intenţii»; Schedlinski nu-i înţelege sentimentele pentru că în fond Rathenow îşi publicase singur petiţia în toate ziarele clandestine, şi chiar şi în **ariadne fabrik**, şi vorbise mult despre cum să facă pentru ca semnăturile să ajungă în Occident. Nu prea vede diferenţa între a-ţi face publice propriile intenţii intime şi a avea pe altcineva care să o facă în locul tău - deşi îşi dă seama cînd presa vest-germană vorbeşte despre el. A negat zvonurile care circulau despre el pînă în momentul deschiderii dosarului. Le-a negat şi la televiziune pînă ce i-a fost înmînată o copie după contractul prin care se angajase să lucreze ca informator.

Prima «probă» reală în ce-l priveşte a apărut în **Stern** în ianuarie. Era o copie a raportului său despre Revelionul de la Rathenow, cînd au jucat Monopoly. După aceea, a «mărturisit»într-un articol din **Frankfurter Allgemeine Zeitung**. Şi apoi au urmat cîte trei-patru interviuri pe zi, pentru că Stasi organizase un fel de sport perpetuu - «victime şi asupritori», după cum se spunea - iar lumea se aştepta ca jucătorii să se înfrunte la televiziune şi în coloanele ziarelor, iar vechii superiori de la Stasi, care acum aveau slujbe bune sau trăiau liniştiţi din pensii îndestulătoare, erau plătiţi să-i urmărească, în calitate de comentatori. Lui Schedlinski i s-a acordat multă importanţă, deşi uneori se descrie ca «victimă a terorii presei». A scris articole pentru toate ziarele germane importante şi pentru un săptămînal din Zürich - **Wochenzeitung** - şi pentru o revistă olandeză - **Elsevier**. A început să scrie o carte de eseuri despre «rolul jucat de Stasi în RDG». A fost invitat să vorbească despre «Germanistică şi ştiinţa politică» la Universitatea Georgetown şi să conferenţieze la Institutul Goethe din Chicago. «Nu sînt nervos», spune el. «Nu am considerat niciodată că spun ceva important».

Cea mai populară distracţie din Berlinul de Est la ora actuală o reprezintă o întîlnire săptămînală de "ridicare" a conştiinţei organizată pentru victime într-un local numit Casa de la Checkpoint Charlie, pe care un vest-berlinez întreprinzător a deschis-o cu ani în urmă la vechiul punct de trecere. Stasi,care participă la aceste întîlniri, le numeşte «investigaţie interioară». Henryk Broder preferă să le numească «o obsesie». «Cînd vezi acolo vreun tip plîngînd, alături de vecinul care-l spionase, cînd vezi un tip care a fost persecutat şi poate torturat dorind să vorbească despre asta cu agentul responsabil pentru suferinţele sale - capeţi imaginea Germaniei în rezumat». Unii dintre prietenii săi germani spun că nu ar trebui să vorbească despre victime şi asupritori, pentru că Stasi reprezintă «o problemă germană».

Novalis şi Stasi?

Prietenul meu Wiglaf Droste, ziarist în Berlinul de Vest, este neliniştit în privinţa «unui cult al victimelor» care ar putea domina întreaga Germanie. Este de acord cu Broder, cu care, în rest, are numai puncte de vedere divergente în ce priveşte implicaţiile pe care le-ar avea o «victimizare» a germanilor. Cînd au început să circule zvonurile despre Sascha Anderson, Droste scria că poate scandalul avea să-l preocupe într-atît pe acesta încît nu-şi va mai putea scrie «poeziile lui proaste», dar acum, constatînd atenţia de care Biermann şi chiar Rathenow se bucură în calitate de victime, se teme că oamenii vor fi cu atît mai doritori să le citească poeziile proaste şi chiar proza şchioapă, cu un soi de reverenţă - arta devine o chestiune politică. Îl nelinişteşte activitatea Comisiei Stasi prin care «victimele sînt încurajate să se facă tot mai interesante pentru presă, pentru "arta" lor, şi unul faţă de altul». El este de părere că în momentul de faţă germanii se complac într-o situaţie foarte nesănătoasă, foarte «germană» şi, în căutările lor pentru descoperirea unei «identităţi», încep să semene tot mai mult cu Heinrich von Ofterdingen, personajul lui Novalis aflat în căutarea florii albastre, şi fac din «Germania» singurul subiect demn de atenţie în întreaga lume.

Germanii sînt foarte complicaţi cînd încep să vorbească despre căinţă: vor ca remuşcările să fie «corecte». Aşa că au tendinţa să vorbească în termeni de metaforă morală - Stasi pentru statul comunist, statul comunist pentru cel nazist, iar acesta pentru «Germania». Uneori par să spună că-şi pot «rezolva» trecutul rezolvîndu-şi prezentul, că o conştiinţă corectă şi căinţa vor anula devierile trecute, de parcă (un prieten evreu din Berlin mi-a spus asta) cu destulă atenţie şi concentrare vor ajunge la o «soluţie finală a problemei naziste». Ironia le scapă. La vremuri grele, germanii nu sînt preocupaţi de ironie. Preferă să vorbească despre «germanitatea» victimelor şi «germanitatea» informatorilor şi, mai ales, despre germanitatea acelor informatori loiali R.D.G.-ului şi care sînt acum abandonaţi ca fiind doar trădători.

Anderson nu vrea să vorbească despre «afacerea Biermann». Îşi petrece majoritatea timpului la Jena, unde are o prietenă şi şi-a instalat un robot la telefonul din Berlin. Biermann refuză să vorbească despre întreaga afacere, pentru că are o înţelegere cu cei de la **Der Speigel** şi nu vorbeşte decît cu ei. Are multe suferinţe. Cei din Stasi au adunat mult material despre «caracterul său distructiv». (...)

Unii scriitori consideră că Biermann şi-a arogat, datorită suferinţelor prin care a trecut, rolul de arbitru. «El este vedeta, dar nu mai aparţine acum Estului», declară Papenfuss Gorek. «Multe lucruri s-au petrecut în Est fără el. Estul i-a aparţinut atîta vreme cît a trăit aici» (...).

"Dar v-am iubit pe toţi"

Adevărata Stasi, desigur, încă mai există. Este uşor să-i reperezi pe agenţi prin Berlin. Cei care nu s-au retras la pensie s-au făcut şoferi de taxi. Ofiţerii sînt vedete de televiziune, dau sfaturi organizatorilor de mese rotunde despre credibilitatea victimelor care se plîng, despre autenticitatea dosarelor lor şi despre calităţile morale ale celor pe care-i spionau. Generalii huzuresc pe malul lacurilor din Bavaria, aşteptînd procesele pe care fără îndoială le vor cîştiga (cu excepţia lui Erich Mielke, şeful Stasi, care este judecat nu pentru teroarea pe care a răspîndit-o în Germania de Est atîţia ani, ci pentru a fi ucis doi nazişti în 1931). Pînă şi Alexander Schalk-Golodkowski - care era însărcinatul oficial cu spălatul banilor pentru R.D.G., cu o societate anonimă de stat şi bilioane de mărci investite în companii risipite prin Occident - s-a retras la o vilă de la Tegernsee, pe care a ajuns să o îndrăgească cu ocazia vizitelor sale de afaceri la Franz Josef Strauss şi alţi vechi conducători ai dreptei vest-germane care făceau mulţi bani de pe urma acelei **Ostpolitik** socialiste a lui Willy Brandt. Din punct de vedere moral, nu sînt cu nimic mai puţin vinovaţi decît majoritatea informatorilor. Legal, erau însă funcţionari salariaţi ai statului est-german şi erau răspunzători de «ordinea» din acel stat. («Dar v-am iubit pe toţi», declară Mielke acum).

În ianuarie, doi recruţi au fost condamnaţi pentru vina de a fi tras la Zidul Berlinului - dar nu şi generalul lor, care dăduse ordin ca oricine ar fi încercat să fugă să fie împuşcat pe loc. Lucrurile nu sînt foarte diferite de ceea ce s-a petrecut cu Sascha Anderson şi Rainer Schedlinski cînd au fost demascaţi, în timp ce superiorii lor angajau agenţi literari şi se vindeau ca «istorici». Dosarele care i-ar fi putut implica pe oricare dintre acei lucrători Stasi ca «pasibili de judecată» pentru crimele făptuite au dispărut în cursul tîrgului făcut între Stasi şi unii cetăţeni berlinezi.

În momentul de faţă s-a ajuns la situaţia ca aceia care au creat sistemul să-i învinuiască pe informatorii Stasi pentru această situaţie, din cîte am auzit, comparabilă gestului naziştilor de a arunca toată vina pe umerii Gestapoului. Aceasta simplifică viaţa pentru est-germani şi chiar şi pentru unii vest-germani - care într-un fel sau altul au sprijinit regimul comunist, fie că au făcut bani de pe urma lui, fie că ei înşişi spionau pentru el, fie că erau naivi şi fuseseră înşelaţi de el, sau chiar simpatizau cu principiile «socialiste», fie că se temeau de fascism în Germania de Vest mai mult decît de comunism în Germania de Est, fie pentru că divizarea Germaniei era convenabilă, pentru că Războiul Rece era o digresiune mulţumitoare de la propria lor istorie. Dacă judecarea crimelor naziste (şi a complicităţii germane) începută la Nürnberg a fost întreruptă din cauza Germaniei de Est, ea s-a oprit la vreme pentru a scăpa o generaţie de vest-germani de la obligaţia de a se justifica, ei între ei, ei faţă de victime şi faţă de «istorie». Războiul Rece a «reabilitat» acea generaţie mai repede şi cu mult mai mult succes decît s-ar fi putut reabilita singură vreodată, şi o parte din acea generaţie se mai află încă la cîrma Germaniei. Nu prea pare să aibă vreo dorinţă de a se justifica. Se consideră o generaţie de realişti şi pînă la urmă se simte mult mai în largul ei făcînd afaceri cu nomenclaturiştii din vechea elită est-germană decît cu oricare dintre radicalii şaizecişti moralizatori şi confuzi de pe ambele părţi ale Zidului acum invizibil. Protejarea celor care odinioară au condus Germania de Est înseamnă de fapt un fel de auto-protecţie.

Geiger susţine că aceia care doresc să evite acum o discuţie despre Stasi, în interesul «unităţii» sau al «vindecării» sau al «stabilităţii», îi împiedică nu numai pe est-germani să înţeleagă ce s-a petrecut cu ei, ci şi pe toţi germanii.

Jane KRAMER

Text apărut în **The New Yorker**, 1992

Selecţie şi traducere de Ilieş CÂMPEANU

Un nou Est şi un nou Vest în Europa

Unirea Europei într-o singură entitate este un vis sublim şi va rămîne aşa încă multă vreme. La un moment dat, în euforia generată de prăbuşirea comunismului în partea răsăriteană a continentului, s-a ventilat ideea că Europa va deveni în sfîrşit una. **Visătorii la lumina zilei au uitat că Rusia este o mare putere euroasiatică, de fapt mai mult asiatică decît europeană, şi asta nu numai sub raport geografic. Dar mai ales, ei n-au ţinut seama de diviziunea seculară între cele două părţi ale Europei.**

I.

La început a fost Renaşterea, momentul de cotitură cînd Europa a luat-o înaintea celorlalte continente şi, deoarece Renaşterea a fost prin excelenţă un fenomen vest-european, **acolo** s-a stabilit centrul sistemului mondial, la care s-a alăturat ulterior America. Prin depăşirea fragmentării feudale, s-a format statul naţional modern , iar prin revoluţiile burgheze s-a desfăşurat în lumea întreagă expansiunea capitalismului inovator. Acestea au fost condiţiile istorice care au permis statelor vest-europene să beneficieze din plin de revoluţia industrială, să cucerească vaste imperii coloniale, devenind astfel bogate şi dezvoltate.

În Europa de Est, popoarele şi naţionalităţile, luptînd pentru formarea statului naţional în multe cazuri pînă în zilele noastre, au rămas predominant agrare, cu structuri feudale care au supravieţuit pînă tîrziu în secolul XX. Şi deoarece revoluţia din Octombrie 1917 a izbucnit în Rusia ţărănească înapoiată şi s-a extins ulterior în ţări slab dezvoltate, au fost toate confruntate cu formidabila sarcină a industrializării rapide, cu un proletariat care abia trebuia creat, într-un mediu internaţional ostil. De aceea, departe de a constitui o revoluţie cu caracter socialist, acest act politic a fost mai curînd o reacţie anti-sistemică împotriva dominaţiei Occidentului industrializat. Strategia depăşirii subdezvoltării - şi nu principiile socialiste - şi-a pus amprenta asupra laturilor economice şi politice ale societăţilor din Est. Stalinismul nu a fost altceva decît o strategie a învingerii subdezvoltării prin forţă şi represiune. Aşa încît aşa-numitul conflict Est-Vest de-a lungul războiului rece a avut de fapt un conţinut Nord-Sud, mascat cu dibăcie de o schemă ideologică şi un verbiaj propagandistic adecvat. Confruntarea ideologică, proptită de forţa militară, a dominat conflictul Est-Vest. Descrierea lui ca o competiţie între capitalism şi socialism a constituit o fraudă, deoarece numai capitalismul era **real**, iar socialismul o falsă pretenţie.

Eşecul cel mai elocvent al comunismului rezidă în aceea că, după atîtea decenii de eforturi şi sacrificii enorme, nu a reuşit să reducă gradul de inferioritate al Europei de Est faţă de Europa de Vest. Ba se poate spune că decalajul a crescut în faza revoluţiei computerului şi informaticii, pe care planificarea rigidă de stat n-a putut-o asimila. În locul zidului de la Berlin a apărut un zid care desparte sărăcia de bogăţie: în termenii produsului naţional brut pe cap de locuitor, 2000-5000 dolari în Est, faţă de 10.000-20.000 dolari în Vest.

II.

În aceste condiţii, care este perspectiva dezvoltării economice şi politice pe continentul european?

Mai întîi, să ţinem cont că pe plan global, odată cu înlăturarea confruntării politico-militare dintre SUA şi URSS, ca tip de conflict dominant în afacerile mondiale, accentul s-a deplasat pe competiţia economico-tehnologică. Piaţa mondială a devenit acum principalul cîmp de bătălie, deşi puterea militară şi recurgerea la folosirea forţei rămîn un factor important în politica internaţională. Goana după alianţe şi baze militare din timpul războiului rece a fost înlocuită de eforturile febrile de formare a unor blocuri economice, pieţe comune şi zone economice libere. Este firesc ca acestea să graviteze în jurul celor trei centre de putere: SUA, Europa occidentală şi Japonia. În această competiţie, şansa Europei de a-şi depăşi competitorii depinde de capacitatea Uniunii Europene de a coopta restul continentului, pentru a forma astfel cea mai largă piaţă comună, cu cea mai puternică bază productivă din lume. De aceea, în faţa dilemei între "lărgire" şi "adîncire", accentul a căzut recent pe prima, un motiv în plus fiind acela că, în timp de recesiune economică, guvernele sînt preocupate prioritar de condiţiile economiei naţionale şi deci prea puţin dispuse să adopte măsuri de integrare supranaţională. Finlanda, Austria, Suedia şi Norvegia au şi fost acceptate în Uniunea Europeană şi au fost exprimate intenţii de a atrage treptat în anii următori Cehia, Ungaria şi Polonia, iar apoi Slovacia, România şi Bulgaria, în prezent membri asociaţi.

Rusia constituie, însă, o problemă aparte. În timp ce mecanismul sistemului economic mondial sileşte ţările est-europene să se conformeze jocului de pe piaţa mondială, ale cărui reguli sînt stabilite în centrul sistemului şi supravegheate prin arbitrajul sever al Fondului Monetar Internaţional, în cazul Rusiei dinamica competiţiei pentru supremaţia mondială generează în sînul ei, ca mare putere, voinţa de a rezista tendinţei Occidentului de a-i impune cursul politicii şi dezvoltării ei. Ca şi în 1917, avem de a face cu o reacţie anti-sistemică, îndreptată de astă dată împotriva presiunilor, ca să adopte modelul occidental, ca mijloc de cooptare a Rusiei în sistem.

Premisa cancelariilor occidentale că economia de piaţă, combinată cu pluralismul politic şi libertăţile individuale vor îmblînzi ursul rusesc, permiţînd Occidentului să-l ducă de sfoară, s-a dovedit nerealistă. Este adevărat că, atîta timp cît a fost la putere Mihail Gorbaciov şi chiar la începutul prezidenţiei lui Eltîn, această premisă părea plauzibilă. Dar alegerile parlamentare din decembrie 1993 au dat-o peste cap. Noul parlament se afirmă atît împotriva restaurării capitalismului cît şi a modelului democratic occidental, iar decizia de a amnistia pe puciştii comunişti din 1990 şi pe răzvrătiţii din 1993 a fost primul semnal în această direcţie.

Mîndria naţională velicorusă a suferit un şoc: căderea de la prestigiosul statut de superputere, egalat doar de America, la Rusia lui Eltîn care arată ca ruda săracă invitată la dinnerul celor 7 bogaţi cu un tacîm în plus. De aceea, cînd Ruţkoi sau Jirinovski proslăvesc marea Rusie şi îi acuză pe Gorbaciov şi pe Eltîn că au vîndut ţara Occidentului, ei ating o coardă populară extrem de sensibilă.

Ruşii, împărtăşind o mentalitate comunitară mai curînd decît un cult al libertăţii individuale, lipsiţi de pragmatismul american sau de etica nemţească a muncii, sînt dotaţi în schimb cu o spiritualitate unică şi un simţ misionar al "Sfintei Rusii", fiind convinşi că au un destin al lor propriu. De aici, credinţa că drumul Occidentului nu este potrivit Rusiei, că Rusia trebuie să-şi urmeze drumul propriu. Liderul politic care va trasa în faţa naţiunii un asemenea curs va cîştiga alegerile prezidenţiale din 1996.

Pentru a încheia acest punct, să spunem că nu va fi o Europă unită "de la Atlantic la Urali", ci se profilează intrarea într-un viitor, mai mult sau mai puţin îndepărtat, a ţărilor est-europene în Uniunea Europeană şi NATO, iar în jurul Rusiei, ca centru de putere, formarea unei entităţi al cărei caracter urmează a se cristaliza în curînd. Cunoscutul analist german Cristoph Bertram scrie: "Două grupuri separate vor lua naştere. Uniunea Europeană şi NATO vor încorpora treptat Europa de Est, inclusiv ţările baltice. În acelaşi timp, o grupare a fostelor republici sovietice se va strînge în jurul Rusiei".[*] Să le examinăm pe rînd.

III.

Există în Occident păreri diferite asupra datelor cooptării în Uniunea Europeană a ţărilor est-europene, ca şi asupra mijloacelor ce ar trebui folosite în acest scop. Unii acordă prioritate considerentelor de securitate europeană, alţii pun accentul pe criterii strict economice.

Un specialist în materie, prof. Holger Wolf, a calculat că, dacă ţările central-europene vor cîştiga teren în ritmul Spaniei şi al Portugaliei, atunci Cehia va avea nevoie de 20 de ani, iar Polonia şi Ungaria de 30 de ani pentru a atinge nivelul mediu al UE. Comisia de la Bruxelles a comandat un studiu pe această temă la Center for Economic Policy Research din Londra. Raportul acestui centru avertizează că, dacă nu se întreprinde acum nimic pentru a reduce decalajul membrilor asociaţi, întreaga mişcare pentru integrarea restului Europei va fi stopată. Se arată că Polonia, Ungaria, Cehia şi Slovacia vor avea nevoie de cel puţin 10 ani după ce au devenit membri, pentru a beneficia de fondurile agricole şi structurale ale UE, iar fără un aranjament prealabil aceasta va costa peste 60 miliarde dolari anual, adică exact suma bugetului total al UE.

Noi, cei din Est, ar trebui să spunem că nu numai că nu se întreprind măsuri serioase pentru reducerea decalajului, dar asistăm în prezent la fenomene care duc la mărirea lui. Ultimul raport al UN European Commission din Geneva dezvăluie că, în ultimii patru ani, băncile internaţionale care au acordat împrumuturi Europei de Est au totalizat circa 5 miliarde dolari, la care se adaugă 5,4 miliarde dolari ajutoare oficiale date de OECD şi guverne occidentale. Deci, un total de **10,4 miliarde dolari în 4 ani** au venit dinspre Vest spre Est. Dar datoria externă a Europei de Est, inclusiv Rusia, depăşeşte cu mult 150 miliarde dolari, ceea ce înseamnă că aceste ţări au de plătit cel puţin **10 miliarde dolari anual** servicii şi capital, adică trebuie să plătească într-un an cît au primit în 4 ani. Nu-i de mirare că Clubul de la Paris al băncilor debitoare a fost nevoit să reducă datoria externă a Poloniei şi Bulgariei şi să amîne plăţile Rusiei pentru a le salva de la faliment.

Acelaşi raport al Comisiei ONU prezintă o situaţie asemănătoare în comerţul Est-Vest în Europa. În ultimii 4 ani surplusul Vestului în acest comerţ a crescut într-un ritm ambarasant. Din cauza măsurilor protecţioniste împotriva mărfurilor mai ieftine din Est, UE a înregistrat în 1993 un surplus de 5 miliarde dolari în comerţul cu Estul. Bref, **grosul fluxului monetar în Europa curge dinspre săracul Est spre bogatul Vest,** şi nu invers. În mod evident, dacă este vorba de integrarea ţărilor est-europene în UE, se impune o schimbare radicală a politicii economice şi financiare faţă de aceste ţări.

IV.

Recentele alegeri prezidenţiale din Ucraina şi Belarus au repus la ordinea zilei problema structurii Comunităţii Statelor Independente. Din 1991, cînd în aceste state au răsunat strigăte de independenţă şi disociere de Moscova, anii care au trecut s-au dovedit foarte amari: euforia s-a transformat în deziluzie şi disperare faţă de greutăţile vieţii postsovietice, primii paşi spre economia de piaţă au adus declin în producţie, şomaj şi hiperinflaţie. Guvernele s-au trezit într-o situaţie de izolare şi dezorientare, neştiind încotro s-o apuce.

Politica imperială a lui Stalin s-a bazat pe două metode clasice de colonizare: implantarea unor masive comunităţi ruseşti în republici, cu activişti de partid şi manageri care ocupau poziţii-cheie, şi transformarea economiei republicilor în subsisteme ale sistemului central moscovit, catalizatorul fiind dependenţa în materie de energie. Aşa se facă că, după proclamarea entuziastă a independenţei, majoritatea republicilor s-au trezit fără petrol şi gaze, lipsite de o reţea proprie de comerţ exterior şi de pieţe de desfacere pentru produsele lor oricum necompetitive pe pieţele occidentale. Ucraina a acumulat o imensă datorie faţă de Rusia, iar energia a devenit atît de scumpă, încît iarna se economiseşte căldură chiar şi în şcolile primare. Producţia industrială s-a prăbuşit cu 80 la sută, iar şomajul a sărit la 40 la sută. Cînd Leonid Kuchma, candidatul prezidenţial, le-a spus ucrainenilor că ţara nu are o altă piaţă viabilă şi nici o altă resursă de energie şi deci fără o "uniune economică" cu Rusia nu va fi nici o Ucrainâ, votul în favoarea lui a fost zdrobitor. Pe aceeaşi clapă a apăsat Alexandr Lukaşenco în Belarus, unde hiperinflaţia a atins 500 la sută! Georgia, care se aflase în fruntea luptei pentru independenţă de Moscova, a fost nevoită să apeleze la trupele ruseşti pentru a face faţă rebeliunii din Abhazia, iar Armenia, vlăguită de războiul din Nagorno-Karabah, a trebuit să ceară Moscovei petrol, cereale şi... intervenţia armatei ruseşti. În Tadjikistan numai sosirea a 25.000 soldaţi ruşi a pus capăt războiului civil. Şi în Republica Moldova, noi am văzut cu amărăciune Chişinăul întorcîndu-se cu faţa spre Moscova.

Desigur, există republici cu mari bogăţii naturale, ca Uzbekistan sau Kazahstan, care reuşesc să se descurce şi fără Moscova, iar ţările baltice au şi stabilit intense legături economice cu ţările scandinave şi vest-europene, care le permit să stea pe picioare proprii.

Oricum, restaurarea Uniunii Sovietice, aşa cum visează Jirinovski şi col. Viktor Alksnis, nu este posibilă în condiţiile actuale şi nici liderii republicilor care vor o apropiere de Moscova nu doresc revenirea la vechile legături de subordonare. De altfel, însăşi economia Rusiei e la pămînt, cu o producţie în cădere liberă şi o inflaţie galopantă. Este semnificativ că şi liderul naţionalist Ruţkoi a ţinut să se delimiteze de restauratori, vorbind din punctul de vedere al Rusiei: "Orice rus care pomeneşte de restaurarea Uniunii Sovietice dovedeşte lipsă de respect faţă de propria ţară. Destul am avut o Uniune de tipul vacii cu lapte care cu capul rumega iarbă în Rusia, iar mulsul se făcea în celelalte republici". Este deci probabil ca în jurul Rusiei să se constituie o formă de **uniune economică,** mai curînd decît o structură politico-militară. Dar asigurarea securităţii şi păcii în această uniune va reveni forţelor armate ale Federaţiei Ruse, o realitate care pare acceptată de guvernele de la Washington, Paris şi Bonn. Mai greu va fi acceptată de ţări ca Ucraina, care are propriile ambiţii militare. Deocamdată, apare limpede că la Moscova nu s-a elaborat încă o concepţie cu privire la noul Est, aşa cum s-a văzut cu ocazia adeziunii condiţionate a Rusiei la parteneriatul pentru pace propus de NATO.

În ce priveşte sistemul de securitate europeană, atît concepţia lui cît şi forma de organizare vor trebui să pornească de la existenţa a două grupuri de state pe continent - noul Est şi noul Vest. Problema este ca linia de despărţire să fie una de cooperare şi nu de confruntare.

Silviu BRUCAN

---

[*] Let's be clear: "Not One Europe but a New West and a New East", în **International Herald Tribune,** 12 iulie 1994.

ORA EXACTĂ

- convorbire cu dna Ileana TOMA, astronom -

Ora lui Farfuridi - "12 trecute fix" - şi ora lozincii: " să îndeplinim cincinalul în 4 ani şi jumătate", exprimă amîndouă, la un veac distanţă, aceeaşi percepere bizară a timpului. Ei i se datora, de pildă, şi surpriza pe care părea s-o provoace în fiecare an, pînă la cel mai înalt nivel, schimbarea anotimpurilor (vezi organizarea pe plan naţional, în regim de campanie, a Comandamentului Zăpezii sau discutarea, aproape în fiecare vară, în şedinţe CEPEx a necesităţii producerii sucurilor răcoritoare...). Viziunile grandioase ce planificau România pînă în mileniul III păreau a uita regulat că iarna ninge şi vara e cald, amănunte pe care nu le ignorau locuitorii preistorici ai peşterilor, din cîte ştim despre ei.

În ultimii ani sînt semne că memoria succesiunii anotimpurilor ne-a revenit. Mai rămîne să intrăm în ora precisă a vremii noastre cu punctualitate.

Am socotit utilă pentru această temă o discuţie cu dna ILEANA TOMA, astronom, care ne-a anunţat, de la Observatorul Astronomic Bucureşti, timp de 34 de ani şi jumătate, ora exactă.

Timpul şi tunul

Stimată doamnă Ileana Toma, ce înseamnă, de fapt, ora exactă?

Ileana TOMA: Ora exactă reprezintă raportul nostru cu mersul soarelui; cu răsăritul şi apusul, cu toată aventura medie a soarelui, în timpul zilei şi, desigur, în timpul nopţii, în cealaltă parte a pămîntului, nevăzută atunci ochilor noştri. Cînd sîntem la ora exactă într-un loc, nu facem numai o dovadă de politeţe: respectăm un mare simbol. Ea este legătura noastră cu acei **luminători** din Geneză, soarele, luna şi stelele făcute de Dumnezeu în Ziua a patra a Creaţiunii: "Să fie nişte luminători în întinderea cerului, ca să despartă ziua de noapte: ei să fie nişte semne ca să arate vremile, zilele şi anii şi să slujească de luminători în întinderea cerului şi să lumineze pămîntul". (Biblia, 1-14). Creatorul Bibliei, poporul ebraic, concepe cel dintîi trecerea de la timpul veşniciei - pe care religia Mesopotamiei sau a Indiei îl atribuie omului - la timpul concret dat fiinţei noastre: veşnicia este cuvenită numai lui Dumnezeu. Aşa privind lucrurile, delăsarea, nepunctualitatea ar putea fi considerate ca forme întîrziate de păgînism. În creştinism, clipa contează.

Credeţi că în spaţiul nostru avem o percepţie exactă a ei?

Ileana TOMA: Basmele, poveştile, snoavele, chiar cele adaptate, modernizate, ne-o spun îndestul: poporul are o părere foarte precisă despre trecerea clipei şi despre punctualitate. Un exemplu: la întîlnirea pe care Dumnezeu a fixat-o oamenilor pentru a le împărţi calităţile, unul a întîrziat, n-a fost punctual. "Rău îmi pare, spune Domnul, însuşirile bune s-au cam împărţit, au mai rămas acum doar frumuseţea şi prostia. Ce să-ţi dau?" Omul spune doar atît: "Doamne, frumuseţea e trecătoare..." (Deci e conştient de trecerea timpului, dar nu mai are ce face...) Ce ziceţi? Reiese că e prost cel care are prea mult simţul relativului şi al reversibilităţii. Celui obişnuit să întîrzie nu i se pare importantă nici întîlnirea cu Dumnezeu.

Poate că, luat cu istoria neprielnică locului, omul acela n-a auzit ora exactă...

Ileana TOMA: Acum un secol, pe teritoriul Observatorului Astronomic din Bucureşti s-a construit prima sală meridiană, s-a pus un pilastru pe care s-a aşezat o lunetă solidar legată cu pilastrul, a cărei axă era orientată riguros Est-Vest, în aşa fel ca luneta să poată străbate meridianul locului. Ora exactă se putea stabili atunci cu o precizie de o sutime de secundă. Astronomii din veacul trecut au rugat pe Vodă Carol I să le dea un tun de la 1877 şi trăgeau cu tunul la ora exactă, ca bucureşteanul să-şi poată potrivi ceasul. Îl încărcau cu praf de puşcă, probabil, şi bufnea, nu ştiu de cîte ori pe zi... mă rog, atunci, cum se vede, **ora exactă** era în mod material foarte legată de mîndria românilor, independenţa. Bănuiesc că tunul se auzea destul de clar.

Secunda atomică

La ce performanţe a ajuns astăzi cronometria?

Ileana TOMA: La unitatea etalon numită secunda atomică, la timp atomic: cu ajutorul lui corectăm continuu timpul nostru astronomic, care este afectat de neuniformităţile rotaţiei pămîntului. În ultimele decenii, etalonul de timp perfect, uniform, se stabileşte cu ajutorul atomului de cesiu 133. Prin definiţie, secunda este egală cu durata a peste 9 miliarde de perioade ale radiaţiei ce corespunde tranziţiei dintre două nivele hiperfine ale stării fundamentale a atomului de cesiu. (Numărul exact - compus din zece cifre - ar fi apărut mai impunător, dar mă tem de greşelile de tipar. Mi se pare c-aş fi şi cam didactică...) Orologiile cu cuarţ, primele instrumente de măsură care s-au despărţit de mişcarea de rotaţie a pămîntului - ea fiind neuniformă, variabilă din diferite cauze - păstrează exactitatea timpului cu aproape o miime de secundă pe lună. Noi tot timpul observăm stelele, ca să le comparăm cu orologiile: acum orologiile sînt mai exacte. Biroul internaţional al orei din Paris se ocupă de corelarea timpului astronomic (după ce el a fost corectat de toate neregularităţile) cu acest timp atomic. Îl corectează şi pe acesta din urmă la un moment dat, fiindcă noi trăim, totuşi, după timpul numit astronomic. (Şi soarele tot după el răsare.) Şi-atunci, într-o zi oarecare, se dictează observatoarelor din toată lumea: **corectaţi ceasurile cu o secundă**. Pe omul care se scoală cînd e lumină şi se culcă atunci cînd e întuneric, aceste lucruri nu-l interesează, nu le sesizează nicicum. Dar cînd e să trimiţi o rachetă spre Lună sau spre Marte... Iată că precizia măsurării timpului determină într-o oarecare măsură şi răspunsul nostru faţă de el, care este punctualitatea.

"Am pierdut o stea"

Astronomii nu întîrzie niciodată? Am în vedere faptul că oamenii care fac calcule cu secunda atomică pot aştepta uneori tramvaiul în staţie cu sferturile de oră. Cum resimt ei acest dublu ritm?

Ileana TOMA: La peste 10 ani de la moartea drei Ella Marcus, în colectivul căreia am lucrat, încă îmi sună în urechi strigătul său: "am pierdut o stea!" Chiar dacă nu ca intensitate, dar ca profunzime era tonul tragediei care constată ireparabilul. Dacă întîrzia cineva, din motive explicabile, foarte pămînteşti

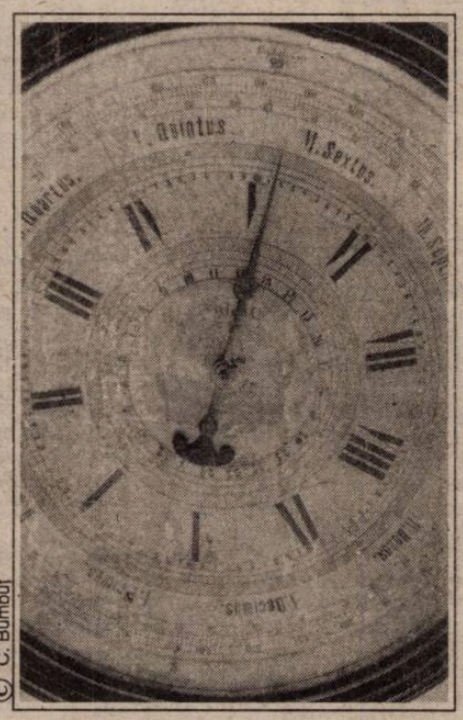

Ceasornic din colecţia Muzeului judeţean Maramureş

totdeauna, ea pierdea, de fapt, un cer de stele, nu numai cea pe care o aveai de observat, dar şi reperele ale căror coordonate se cunoşteau. Totul cădea baltă, fiindcă acele 20 de secunde, cînd trebuia cercetată steaua, nu puteau fi orice fel de alte 20 de secunde din acea noapte sau din viitoarele, ci numai cele obligatorii, cînd ea trecea exact la meridian. Cataloagele stelare, care s-au alcătuit sub conducerea drei Marcus, cuprind peste 10.000 de stele: fiecare trebuia observată de 5 ori, plus stelele de reper, iar coordonata se dădea cu precizie de sutime de secundă, indicîndu-se şi miimea. Domnişoara avea mîini frumoase, arse însă de gătitul la lampa cu gaz; ducea singură grija unei familii numeroase şi suferinde. Era în felul ei un fenomen: fusese cea mai tînără absolventă a Facultăţii de matematică la începutul secolului şi plecase apoi cu o bursă la Paris. Cînta bine la pian, era prietenă cu Clara Haskil, colega ei de cameră în studenţia pariziană. Nu-şi întemeiase o familie, astronomilor le e greu s-o facă, au program de lucru numai noaptea, o viaţă dificil de împărtăşit cu altcineva care n-ar fi în aceeaşi meserie. Directorul Observatorului, acad. Gh. Demetrescu, îmi pare că s-a căsătorit doar la bătrîneţe. Figură luminoasă, de o mare discreţie - mi-l amintesc în biroul său igrasios de la subsolul Observatorului: stătea la masa de lucru, cu dactilografa în stînga, contabilul în dreapta şi la picioare cu căţeluşa de pripas, Diana, ca să-l încălzească iarna, că-n subsol trăgea. Fusese un conflict în Observator şi-atunci el cedase biroul, se retrăsese în cea mai incomodă încăpere...

Astronom caut contract economic

De altfel, modestia şi devotamentul faţă de astronomie a acestor înaintaşi au fost o şcoală bună (şi aspră) de virtuţile căreia ne-am dat seama atunci cînd am început să umblăm după contracte economice ca să ne autofinanţăm. Niciodată n-am fost mai mulţi de 50 de cercetători la Observator. Dar ceea ce-şi permitea Egiptul antic, care-şi onora astronomii, nu-şi permitea dictatura multilateral dezvoltată din România. Am umblat din poartă-n poartă căutînd contracte; am făcut de toate: calcule pentru înclinarea oglinzilor de la captatoarele de energie solară, calendare, fazele Lunii - Lună plină, Lună nouă, traduceri, informaţii magazin la "mai aveţi o întrebare?" etc. Simţeam că banii ni se dau din milă, uneori nu luam mai mult de cîteva mii de lei.

Punctualitatea - o dovadă a unicităţii

Ce părere aveţi: românul este punctual?

Ileana TOMA: Mi se pare că românul este destul de indiferent la o serie întreagă de lucruri. Punctual, ca o calitate anume, nu mi se pare că ar fi: cîteodată am impresia că nu simte timpul şi comandamentele lui presante; are timp - i se pare - deci poate greşi; ei, şi ce-i cu asta? Doar nu dau turcii.

În '90 a votat cum ar fi trebuit să voteze cu 5 ani înainte: n-a fost punctual, momentul prielnic i se pare mereu reversibil. Nu e. Dacă-l asculţi, o părere prea grozavă despre sine parcă n-ar avea. Pare foarte rezonabil şi conciliant, uneori umil: numai cînd întîrzie îşi dă măsura: "să mă aştepte". Cine? Ceilalţi: aproapele, lumea, universul - bineînţeles. Restul. Punctualitatea i se pare ca şi legea circulaţiei: de vreme ce crede că lui nu i se poate întîmpla un accident, n-o respectă.

Nu credeţi că punctualitatea e şi o datorie faţă de unicitatea noastră în lume?

Ileana TOMA: Categoric. Nefiind convins de valoarea, de unicitatea timpului nu sînt convins nici de unicitatea mea. Lipsa de punctualitate arată şi o foarte proastă părere a noastră despre noi înşine, ne considerăm de serie; întîlnirea cuiva cu noi, la o oră exactă şi într-o zi stabilită, nu e un eveniment ci o întîmplare care poate avea loc sau nu, n-are importanţă. De la faptul că fenomenele cereşti nu sînt repetabile în cursul unei vieţi de om, putem conchide că nici ceea ce i se întîmplă unui om nu este repetabil într-o viaţă (Doamne fereşte să vină Stalin de două ori în timpul existenţei noastre!). Eşti conştient de unicitate, atîta vreme cît eşti conştient că întîmplările vieţii tale nu sînt repetabile. De aceea, trebuie să acorzi valoarea şi importanţa cuvenită timpului, zilei şi orei la care se petrec. Afară, bineînţeles, dacă nu eşti pus, dacă nu ţi se dictează să fii anacronic; cazul bisericii de stil vechi din răsărit, care sărbătoreşte Crăciunul la Bobotează de exemplu. După 1917, oficial, puterea sovietică a acceptat calendarul pe stil nou: în toată efervescenţa evenimentelor cineva trebuia să rămînă, însă, mereu retrograd, reacţionar, la care să se facă referire ca la un etalon de înapoiere faţă de timp: biserica a fost aceea, ea trebuia, conform ideologiei oficiale, să încarneze anacronismul şi regresiunea, dereglarea faţă de timp. Şi a încarnat-o, cu o obstinaţie care, cred eu, nu ţine de fidelitatea dogmatică... Este o părere proprie, dar nu uitaţi că am o percepţie acută a timpului şi cred că ocupaţia omului, singura pe care i-o rezervase divinitatea, era contemplarea "luminătorilor": să fie, deci, astronom. Viaţa de după aceea, cînd a fost alungat din Paradis, ţine de pedeapsă, nu de soarta lui primordială.

A consemnat
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Ilieş CÂMPEANU .
CORECTURĂ: Lidia LUPESCU, Gabriela MAŞEK; DIFUZARE: Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Corina MÎŢĂ, Monica BRĂTOI
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

● Anul II ● Nr. 85 ● 26 august - 1 septembrie 1994 ●

Anul II
nr. 86
2-8 septembrie 1994
16 pagini 150 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

...FAPTE DIVERSE... FAPTE DIVERSE... FAPTE DIVERSE... FAPTE DIVERSE... FAPTE DIVERSE... FAPTE DIVERSE... FAPTE DIVERSE... FAPTE

© S. Ghețje

... Am văzut aci'ntr'o noapte
Nişte fapte
Care m'au scandalizat!

(G. Topîrceanu, *Parodii originale*)

EDITOR:
FUNDAȚIA
CULTURALĂ
ROMÂNĂ

Strategii ficţionale

Selectat şi reconstruit după criterii şi convenţii culturale comune ziaristului şi cititorului său, faptul divers e o creaţie de limbaj şi un ansamblu de strategii narative. Tradiţiile speciei s-au regăsit, după pauza creată de discursul static, ideologic, al deceniilor trecute, în plăcerea pură a naraţiei. La începutul secolului, tehnica detaliului concret, mizînd pe implicarea cititorului în poveste şi pregătind saltul în neprevăzut, sau autentificînd realitatea informaţiei, funcţiona la fel de sigur ca astăzi: "Hristache a scos de sub perina patului un revolver calibru 7 şi a tras cu repeziciune trei cartuşe"; "adormind pe marginea balconului de la etajul al doilea din casa sa, a căzut jos pe pietre, fracturîndu-şi coastele"; "cuţitul a pătruns în plămîni, străpungîndu-i" (**Universul**, iulie 1904). Textele contemporane supralicitează uneori detaliul tehnic (preluat din discursul medical sau administrativ-poliţienesc), creînd o distanţă suplimentară faţă de lumea violenţei reprezentate, cu riscul aglomerării involuntar comice: "rezultatul - fractură deschisă tip III cominutivă braţ drept, întreruperea axului neuro-vascular, traumatism cranio-cerebral cu hematom epicranial în vertex etc." Mai interesante sînt asocierile de detalii nemotivate, ale căror consecinţe nu par să se armonizeze: "Un inginer capabil s-a spînzurat în baie de o ţeavă". Detaliile care trimit la un univers tradiţional, rustic (şi idilic prin convenţie literară) apar la începutul secolului fără vreo intenţie parodică, prin simplă adecvare referenţială: "bragagiul Marcu Ştefan, luîndu-se la ceartă cu locuitorul Manole Georgescu din calea Rudului, l-a lovit cu o cobiliţă în cap" (1904);în prezent, texte asemănătoare proiectează parodic autohtonismul pe un fundal modern ("în goana căruţei, ciobanul Ion a încercat să-şi violeze nepoata"). Detaliile cotidianului - indicii ale realităţii - sînt dublate de obicei de strategii prin care se produce insolitul (la limită, supranatural) şi ficţiunea (în varianta literaturii de consum). Faptul divers programatic banal e mai puţin frecvent şi mai subtil - presupunînd negarea convenţiilor dominante. Senzaţionalul recurge în momentul de faţă mai puţin la tehnica naivă a atribuirii de epitete afectiv hiperbolice - "groaznicul incendiu", "nenorocita întîmplare", "arsă oribil", "tortură cumplită" etc. - şi mai mult la tacticile de selecţie şi de ierarhizare a informaţiei. Insolitul e produs de disproporţia aparentă dintre cauză şi efect ("Din cauza unei ţigări/Un bărbat de 39 de ani a ars ca o torţă") sau de omiterea ori amînarea cauzei; mecanismul e uneori atît de evident încît se lasă bănuit de autoparodie: "În timp ce la televizor se transmitea meciul de fotbal dintre Dinamo şi Cagliari/Lui Ilie Neacşa i-au picat dinţii din faţă./Pumnul vecinului, Adrian, a fost hotărîtor". Strategice sînt şi schimbările de rol, mai ales în titluri: autorul acţiunii e non-uman - "Un vînător a fost împuşcat de propriul cîine"; "Doi tauri încalcă o hotărîre a guvernului" - sau chiar non-animat: "Celebrul medic farmacist Oiţă a fost ucis de propriile invenţii". Victima, la rîndul ei, poate fi un animal pus în situaţii specific umane: "Gică Păstuc a încercat să electrocuteze o găină"; "Un controlor de autobuz din Buzău a obligat o găină să-şi cumpere bilet". Instrumentul unei agresiuni e atipic atunci cînd provine dintr-o persoană tratată ca obiect - "S-a aruncat cu SRI-işti din autobuz" - sau (mai des) cînd presupune o schimbare de funcţie: obiectul de utilitate casnică transformat în armă - "H.C.a smuls chiuveta din baie şi i-a spart capul soţiei cu ea"; "O femeie şi-a ucis bărbatul cu o paletă de muşte". Efectul contrastelor - între rol şi obiectul sau persoana care îl îndeplineşte, între acţiunea-tip şi participanţii neobişnuiţi - e la limita dintre senzaţional şi comic. Procedeele de ficţionalizare atrase de paradigmele mitului, basmului, fabulei sau desenelor animate sînt la urma urmei mai amuzante decît cele produse de tiparul literaturii sentimentale şi moralizatoare. Aceasta din urmă, cu forme extreme naiv-vulgare în dialoguri şi monologuri interioare - "în seara aceea blestemată, Tatiana şi-a propus «să taie gîtul pisicii». Nu mai putea continua cu viaţa de iad" - e vizibil şi în textele mai vechi; semne discrete de literatură sînt, de altfel, perfectul simplu - "trase două focuri", "primi o telegramă din Slobozia" ori naraţiunea din perspectiva personajului - "era gata să plece în oraş, cînd observă că se opreşte în apropierea gării o căruţă ţărănească, cu doi tineri..." ("Fuga unui vizitiu cu fiica stăpînului său", în **Universul**, 1904). În fine, o continuitate între ştirile senzaţionale mai vechi şi mai noi o ilustrează şi revenirea la tiparul de desemnare epică a evenimentului şi a autorului unei fapte: "Asasinatul din Bulevardul Carol"; "Violatorul din Herăstrău", "Sugrumătorul din Labirint". Dacă stilul relativ sobru şi informativ şi cel literarizant sînt însă evidente continuări ale tradiţiei, există o direcţie actuală evident inovatoare: în tratarea burlescă a accidentelor şi catastrofelor: "Micuţul Zaharia a fiert în oala cu cartofi"; "Cadavrul a fost înfulecat abia după ce s-a frăgezit o zi pe fundul gropii"; "Un copil de 8 ani a fost «făcut garaj» de o maşină" etc.

Rodica ZAFIU

Din hronicul faptului divers

Curentul, 1 ianuarie 1930:

• În atelierul de fierărie al Societăţii Unirea, din Schela Runcu, muncitorii fierari Ghe. Iordan din Scorţeni şi Suciu Ion din Braşov ştremuiau un fier cu ciocane de 5 kg. La un moment dat greşind loviturile, muncitorii au izbit ciocanele unul de altul aşa fel că din ele s-a desprins o schijă care a intrat în Suciu. Nenorocitul a murit imediat; Ghe. Iordan, vizitîndu-şi tovarăşul mort, imediat a înnebunit subit, luînd-o la fugă prin schelă. După anchetă, s-a autorizat înmormîntarea lui Suciu şi internarea lui Iordan.

• Cel mai mişcător exemplu de dragoste l-a dat căţeaua unui ţăran din Westfalia, dar l-a dat cu preţul vieţii. Într-o dimineaţă, ţăranul a plecat la oraş, distanţă de 25 km. Căţeaua lăsată acasă, fiindcă era în ajun de a face pui, şi-a găsit stăpînul la oraş, cînd era gata de plecare înapoi. Mai mult, ea fată 7 pui. În căruţă nu putea fi luată acasă, deoarece era încărcată cu 2 butoaie cu vin. Astfel fiind, stăpînul roagă pe cineva să o ţină pe căţea acolo, urmînd ca peste două zile să revină la oraş. A doua zi, dimineaţa, ţăranul găsi căţeaua şi puii în grajdul lui. Puii erau vii, căţeaua murise. Ea a făcut într-o noapte de 14 ori drumul de 25 de km., adică 350 km.

Curentul, 2 martie 1933:

• Cairo. Arheologul Müller a descoperit Mumia marelui preot Im Ho Tep care trăise acum 3800 de ani şi care lăsase o casetă cu aur cu inscripţia "Moarte veşnică celui ce-o deschide." Müller a deschis cutia. În ea se afla Papyrusul lui Toth, conţinînd cuvinte magice. Descifrînd manuscrisul, mumia ieşi din sicriu şi arheologul înnebuni. Ancheta a stabilit că marele preot Im Ho Tep avusese o dragoste nepermisă cu o fecioară vestală a lui Isis. Fecioara a murit, iar el a furat papyrusul spre a o reînvia. Prins, a fost îngropat de viu. În timp ce savantul a înnebunit şi pînă să se dezmeticească poliţia, mumia a furat cartea sfîntă cu formula magică ce-i dăduse viaţă. Mumia a devenit Ardath-Bey, tînăr şi elegant egiptean, care a dus averea şi mumia vestalei în muzeu. La miezul nopţii încerca să-i dea viaţă vestalei. Formula avu un efect straniu asupra europencei Helen Grosvenor. Autorităţile au concentrat toate forţele pentru a salva tînăra fată. Se aşteaptă rezultatul anchetei.

Universul, 4 ianuarie 1930:

• O tînără doamnă din Creusot, din motive necunoscute, s-a spînzurat de un cui de tavanul iatacului ei. Deodată însă se pomeni trîntită la pămînt şi bucăţi mari de moloz îi căzură în cap. Tînăra femeie fu grav rănită, dar ideile de sinucidere au părăsit-o.

Universul, 2 martie 1933:

• Un doctor american W.C. Minor, care, comiţînd în 1872 o crimă, fusese declarat iresponsabil şi închis în penitenciar. De acolo el a reuşit să colaboreze la un dicţionar al Universităţii din Oxford. Editorii au fost foarte mulţumiţi, Minor a colaborat din închisoare timp de 20 de ani. După ce fu eliberat din închisoare, după 38 de ani, dr. Minor a fost retrimis în SUA unde a fost internat într-un azil.

●

Scînteia, 1 iulie 1976, "De pretutindeni":

Institutul de cercetări în domeniul lînii, în colaborare cu Institutul textil din Moscova, a pus la punct un interesant procedeu de confecţionare a unor pături igienice destinate spitalelor. Procedeul - constînd în impregnarea, pe cale chimică, a lînii din care urmează să se confecţioneze păturile, cu un preparat bactericid - permite astfel o dezinfectare completă. Primele rezultate practice indică deja o micşorare considerabilă a riscurilor de infecţie.

• Un număr mare de şoareci de cîmp au provocat în Japonia dereglarea circulaţiei feroviare pe o linie foarte frecventă. Înfometate, animalele au ros cablul electric, astfel încît indicatorul "cale liberă" nu se mai aprindea. Un tren expres şi alte 10 trenuri au fost nevoite să staţioneze 90 de minute, pînă cînd cauza misteriosului stop a fost depistată şi înlăturată.

Într-un acces de nervi, o schimbă,
'N Chicago, măcelarul Timber
Pe mama soacră
'N carne macră,
Pe care-o vinde, -apoi, ca „Limbă".

Scînteia, 13 august 1976, "Faptul divers":

• Inimosul profesor de istorie Gabriel Popa din Scorei-Sibiu şi-a consacrat ani şi ani de zile unei pasiuni: stabilirea vechimii şi evoluţiei aşezării natale. Culegînd zeci şi sute de piese, profesorul Gabriel Popa a descoperit 3 ciocane de piatră din epoca neolitică. Continuînd investigaţiile,profesorul din Scoreni lucrează acum la monografia satului. Succes!

• Numele şi prenumele: Ilie Parfon. Vîrsta: 35 de ani. Locul naşterii: Udeşti-Suceava. Domiciliul: Buşteni, Ciocîrliei 12. Ocupaţia: fără. Locul faptei: Timişoara, voiaj de plăcere. Vrînd să facă turul aşezării, a urcat în tramvai unde a fost prins fără bilet. A început să se răstească. Şi unde nu zici că Parfon a provocat un scandal de pomină, fapt pentru care călătorii l-au luat frumuşel de guler şi l-au dus la miliţie.

România liberă, 3 ianuarie 1979,"Zig-Zag":

• La Tehnoton Iaşi a intrat în producţie o nouă capacitate unde a început să se realizeze un nou casetofon românesc, din seria MC-12A pe care-l vom vedea curînd în magazine.

• Bilanţul vînătorilor din judeţul Dolj în anul trecut: 650 fazani, 3.200 iepuri, 40 mistreţi, 25.005 animale şi păsări răpitoare.

• Şoferiţa Victoriţa Cornaru de la autobaza II Mărfuri Cîmpulung-Muscel lucrează de 24 de ani numai pe şantiere de tonaj mare şi cu remorci transportă material lemnos pe drumurile greu accesibile de munte ale Mateiaşului şi Dîmbovicioarei. În cele 2 decenii de activitate n-a suferit nici măcar o observaţie din partea organelor de miliţie.

●

Crima de la Ploieşti a tulburat coafeze şi conştiinţe lucide şi tinere ale democraţiei. Iată în rezumat cum a fost prezentată de două cotidiane de tiraj:

Evenimentul zilei, 21 iunie a.c.:

• Joi, 16 iunie, ora 10 dimineaţa, doctorul pediatru Roxana Călin a ucis-o pe Iuliana Ţinteanu, soţia amantului său. Crima s-a petrecut în apartamentul Roxanei. Legătura cu Bogdan Ţinteanu dura de mult timp şi era confidenţială. Iuliana, cea care avea să sfîrşească împachetată în 10 pungi, simţise că soţul său iubeşte şi a descoperit pe Roxana ca aleasa inimii sale. Păstrînd aparenţa unor relaţii familiale, de conjunctură, tipic provinciale, Iuliana a început s-o înţepe cu ironii pe amantă. În dimineaţa de 16 i-a răspuns. A profitat de faptul că Iuliana i-a cerut nişte analize, a luat seringa, i-a injectat un anestezic puternic, apoi i-a secţionat trupul în cada de baie. Injectarea cu Thiopental i-a venit în timp ce-şi pregătea seringa. Iuliana a cedat dozei şi a intrat în comă. Declicul s-a produs instantaneu în creierul Roxanei. A tranşat cu un cuţit de bucătărie. Tăieturile ocoleau cu precizie încheieturile. Au apărut copiii, cărora le-a spus să nu intre că a dat cu un dezinfectant puternic. A cumpărat ziare şi sacoşe. Picioarele erau învelite-n **Evenimentul zilei**. Din ghene de gunoi Poliţia a refăcut întregul cadavru. Bucăţile au fost transportate de acasă cu taxiul sau maşina personală, pe parcursul a trei zile. Bogdan a recunoscut relaţia cu Roxana.

Evenimentul zilei, 23 a.c.:

A putut fi Iuliana tranşată cu un cuţit de bucătărie cu o lamă de 14,5 cm de o femeie de circa 65 kg şi 1,60 metri înălţime în cada de baie? Aşteptăm răspunsurile medicilor legişti şi specialiştilor în criminologie la 6170912.

Prim-procurorul Parchetului Judeţean Prahova precizează că Roxana a declarat că n-a putut renunţa la amantul ei pentru că era potent şi deştept. În cercurile de intelectuali din Ploieşti n-a mai fost o crimă din 1968. Roxana, într-un concediu la mare, enervată că unul din băieţi a pupat o pisică în bot, a înecat bietul animal în WC. Anestezicul folosit era bun pentru oprirea sarcinii. Copiii sînt făcuţi cu Bogdan Ţinteanu. În 23 iunie, cadavrului îi lipsesc porţiuni din torace. Roxana avea ca pasiune cusutul pe etamină. Bogdan lucra la proiectarea unei biserici.

Evenimentul zilei, 11 iulie a.c.:

Inima, ficatul şi splina se aflau în congelatorul Roxanei printre sarmale şi cîrnaţi. Nu se ştie dacă i s-a injectat şi ce, dacă victima era vie sau moartă la tranşare. Doru, soţul Roxanei, pleca lunea, venea vinerea. Nu ştia de relaţia celor doi, dar părinţii lui au aflat pentru că erau telefoanele cuplate.

România liberă, 23 iunie a.c.:

Prim procurorul : "Iuliana Ţinteanu nu se droga, poate decît cu alcool. Roxana s-a aflat într-un moment de îngustare a cîmpului conştiinţei". Nu s-au găsit toate fragmentele fiindcă asasina nu-şi aminteşte unde le-a aruncat. Au început, în oraş, să se facă pariuri dacă va fi declarată iresponsabilă sau nu.

România liberă, 27 iunie a.c.:

Măcelarul cu părul blond şi chip frumos a mîntuit spunînd că Thiopentalul cauzează moartea. În realitate, doar o adoarme. Deci Iuliana a fost făcută pachet cu bună ştiinţă. Roxana e o femeie puternică. A fost ajutată la tranşare? Două perechi de mănuşi de chirurg şi două cuţite au fost găsite. Cuţitele n-au putut tăia şi oasele. Probabil s-a implicat şi un fierăstrău.

Selecţie de
Eugen ISTODOR

Ilustraţia şi versurile din acest număr au fost preluate din Edward LEAR & Comp., **Limericks**, Antologie, tălmăciri şi note de Şerban FOARŢĂ, Editura de Vest, Timişoara, 1992.

Propuneri de
Dilema
pentru viitor:
✦**Istoria ca alibi**
✦**Serialul TV şi România profundă**
✦**Arte şi meserii**

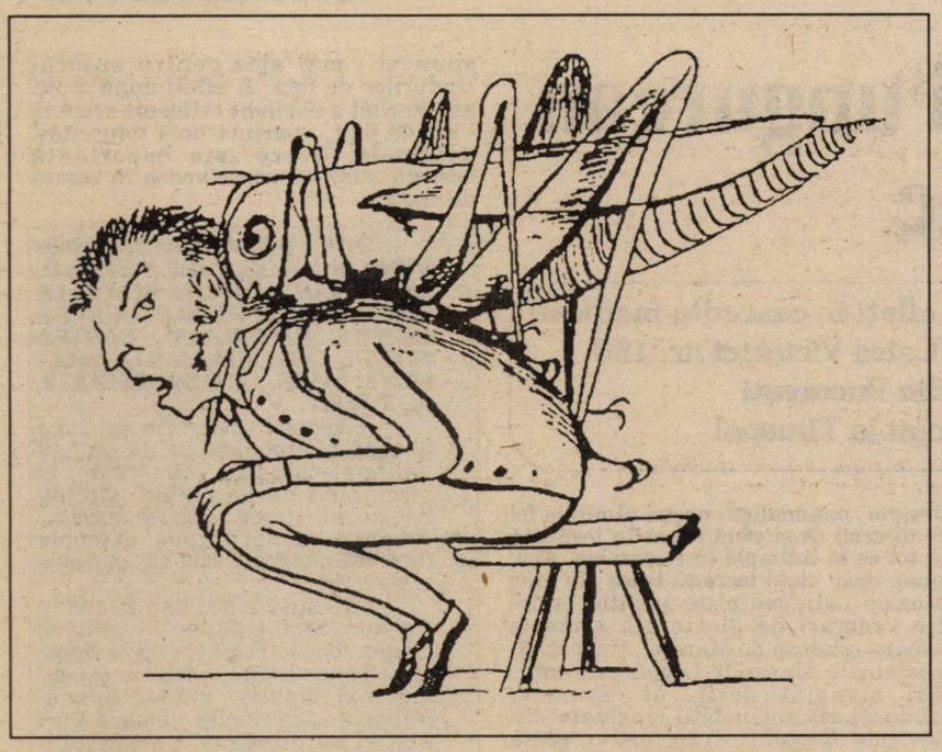

Citind o cronică din „anii satanici” (IV)

Începutul întîlnirii cu N. Ceauşescu este corect consemnat în **Jurnalul** lui Mircea Zaciu. Ne strînsesem într-un hol unde ajunsesem străbătînd lungi coridoare sinistre, populate cu tineri ofiţeri de securitate bine clădiţi, dar cu un aspect puhav, nesănătos, rînced, cu pantaloni boţiţi de prea mult stat pe scaune, strînşi în vestoane ce crăpau pe ei, anunţînd viitoarele obezităţi - de clasă, de rasă, de castă. Nu aveau un aer agresiv, ci mai degrabă plictisit şi somnolent. Dospiţi de prea multă şedere şi înăcriţi de atîtea lungi ceasuri, zi de zi, în uniforme.

Era cald, o căldură bolnavă, de seră. Ne înăbuşeam. Poate şi pentru că aveam trac.

Sala unde s-a ţinut întîlnirea era dreptunghiulară şi ava două intrări. Una laterală, pe unde am fost introduşi noi, ce dădea spre baza îngustă a unei lungi mese în formă de U, alta centrală, ce se deschidea spre mijlocul unuia din cele două braţe ale mesei. Pe acolo a apărut N. Ceauşescu, urmat, cum scrie Mircea Zaciu, “la mare distanţă” de Dumitru Popescu, Ilie Rădulescu, Suzana Gâdea. În dreapta lui, dar mai departe şi spre colţ, s-au aşezat George Macovescu şi G. Bălăiţă, iar pe latura îngustă, singur, Şerban Cioculescu, noi, cei “convocaţi”, pe cealaltă parte lungă a mesei, în faţa lui N. Ceauşescu şi a celorlalţi demnitari. Dacă prezenţa lui George Macovescu era explicabilă - era preşedintele Uniunii -, a lui G. Bălăiţă şi a lui Şerban Cioculescu nu avea nici o justificare. Cine îi chemase şi de ce?! În ce calitate?!

Într-un colţ, la o mică masă de secretariat, veniseră două stenografe. Două femei grase, pătrăţoase, îmbrăcate în demodate rochii de diolen şi coafate “permanent”; probabil modestia funcţiei nu le dădea şi lor dreptul să poarte celebrul “coc Comitetul Central”, cum adesea cereau, în acei ani, ţigăncile avute de prin Bucureşti să li se facă înainte de vreo nuntă sau vreun botez.

La sosirea lui N. Ceauşescu ne-am ridicat, tăcuţi, mai mult crispaţi decît ostili. Un ins mărunt, cenuşiu, aparenţă mediocră de şters birocrat ursuz. Nici un semn exterior de autoritate şi putere asupra celorlalţi, în afară de îmbufnare. Dumitru Popescu, abstras, ţeapăn, un monument de scîrbă rece. Faţă de cine şi de ce? Ilie Rădulescu, rotunjor, negricios, cu o vioiciune unsuroasă pe faţa lui de posibil mic negustor de orice; ţi-l poţi lesne imagina şoptind şuierat şi vesel, în zona Covaci - Lipscani, “Ia Kentu'! Ia Kentu'!”. Suzana Gâdea, ca o enormă broască ţestoasă, respirînd greu în guşă.

Cel dintîi vorbitor, conform planului nostru, a fost Ştefan Augustin Doinaş. Distant, glacial, poetul a citit un text “de principii”, redactat în termeni sobri şi severi, fără nici un punct de contact cu tonul şi limbajul discursurilor oficiale. Ascultîndu-l, pe N. Ceauşescu îl apucase parcă o bruscă şi chinuitoare durere de dinţi. Grimasa îl trăda. N. Ceauşescu se simţea sfidat, dispreţuit, călcat în picioare de intelectualismul biciuitor al intervenţiei lui Doinaş; probabil nici nu înţelegea toate cuvintele, erau multe neologisme, multe abstracţiuni, idei şi nu ideologie formulată propagandistic, o sintaxă violent contrastantă cu adipoasele construcţii ale limbii activiste. Lui N. Ceauşescu nu-i scăpa însă, cu siguranţă, sensul profund al acestui discurs ce ignora, trufaş, locul unde era ţinut: la Comitetul Central, în faţa puterii supreme. Faţă în faţă, înălţimea spiritului liber şi nimicnicia împuternicită, în toată jălnicia ei.

Ce a urmat l-a iritat şi mai mult pe N. Ceauşescu. “Tovarăşii scriitori” nu veniseră pentru a se plînge de alţi “tovarăşi scriitori”, nici pentru a cere tiraje, drepturi de autor mai grase, îngăduinţe diverse ori altceva din aceeaşi zonă a posibilului concret. “Tovarăşii scriitori” îşi permiteau să nu se ocupe doar de “viaţa literară” şi de eternele şi binevenitele scandaluri şi confruntări scriitoriceşti. Unul dintre noi, de pildă, a vorbit despre starea de mizerie, de înapoiere şi de descompunere socială din sate, afirmînd că în multe localităţi rurale singurele construcţii noi sînt bufetele şi sediile posturilor de miliţie: alcoolism şi teroare. Un altul a criticat violent calitatea şi politica programelor de televiziune, acuzîndu-l indirect pe N. Ceauşescu de deznaţionalizare; acest vorbitor a spus, astfel, că românii au abandonat postul naţional de televiziune, cei din sud în favoarea bulgarilor, cei din vest în favoarea celei maghiare, cei din est în favoarea celei sovietice etc. Şi era în 1981!

Chiar dacă, aşa cum notează Mircea Zaciu în **Jurnalul** său, n-au lipsit intervenţiile banale, cele în care vorbitorii au cedat micilor vanităţi, au fost timoraţi, linguşitori, meschini, incapabili să iasă din rutina zdrenţuită a slugărniciei, acea întîlnire şi-a făcut pe deplin efectul.

Şi pe loc, şi mai tîrziu. N. Ceauşescu a înţeles ce trebuia înţeles. Nu se uita niciodată la cel care vorbea, cum ar fi fost normal, ci pe furiş ne scruta pe fiecare dintre noi, ferindu-şi brusc privirea dacă i-o prindeai. Ne cîntărea din ochi? Nu-şi nota, din ceea ce spuneau vorbitorii, decît ceea ce i-ar fi oferit un eventual prilej de a contraataca; selecţia era făcută nu în raport de importanţa chestiunilor aduse în discuţie, în raport de gravitatea lor, ci exclusiv în funcţie de ce considera el vulnerabil în argumentaţia noastră. Îşi pregătea răspunsul pentru a ne înfunda, nicidecum pentru a ne semnala că ia în seamă ce i s-a spus. Comportament agresiv tipic propagandiştilor de partid, interesaţi doar să aibă dreptate, în orice împrejurare, cu orice preţ. Cuvîntarea lui de la sfîrşit nu a avut aproape nici o legătură cu ce se discutase, dar “tonul - cum notează Mircea Zaciu - a fost civilizat şi curtenitor, chiar ademenitor”. O viclenie! N. Ceauşescu a dat, prudent, înapoi (prin escamotare), preferînd să nu rişte o confruntare directă. Noi cîştigasem, de fapt, dar n-am fost capabili să avem iniţiativa în continuare. Unii dintre noi, probabil, n-au înţeles nici ei prea bine ce se petrecuse atunci: o probă este chiar ceea ce consemnează Mircea Zaciu în **Jurnal**. Ca şi ceea ce nu consemnează.

Despre această întîlnire nu s-a scris nimic în presă, ca şi cum n-ar fi avut loc. Totuşi, climatul publicistic s-a destins în săptămînile şi lunile următoare. În vară, Conferinţa Uniunii Scriitorilor s-a ţinut normal, iar Consiliul Uniunii a fost ales prin vot secret. Înfrîngerea naţional-comuniştilor şi a scriitorilor cu funcţii în partid a fost aproape totală. Dar N. Ceauşescu nu a venit la şedinţă (fapt fără precedent), iar de atunci nu s-a mai întîlnit niciodată cu vreun grup de scriitori. Simţise că lumea aceasta îi devenise ireductibil ostilă şi că nu va mai reuşi să şi-o apropie vreodată. Atunci, poate, s-a hotărît să o dezintegreze cu încetul şi pe tăcute. Să o sugrume. Să o asfixieze. Ceea ce s-a şi întîmplat. Aceasta este însă o altă istorie!

Mircea IORGULESCU

Micul (şi tristul) ecran

În televiziunea română lucrează o sumedenie de oameni cu experienţă îndelungată şi cu o solidă calificare profesională. Şi totuşi, televiziunea română e proastă. Cu alte cuvinte, **performanţa globală** a instituţiei e sub nivelul **capacităţilor individuale** care o compun. Care e explicaţia? Viciu de concepţie? Proastă coordonare? Dificultăţi de adaptare la un stil nou, altul decît cel practicat înainte de 1989? Nu avem datele necesare - şi nici răgazul - pentru a încerca un răspuns analitic la aceste întrebări. Ştim, pe de altă parte, mai ales de cînd putem urmări programele de televiziune ale altor ţări, că mai peste tot s-a atins un nivel de platitudine şi de ieftinătate inimaginabil. Deosebirea este că platitudinea şi ieftinătatea altora au, măcar, o anumită acurateţe tehnică, o strălucire de primă instanţă, un fel de finisaj soporific. La noi, ele sînt sărăcăcioase şi şleampete. Totul e dizarmonic şi neglijent, de la imaginea de ansamblu pînă la detalii.

Eşecul cel mai evident şi cel mai supărător este emisiunea de actualităţi. Mai întîi e nepermis de lungă: se întîmplă să atingă patruzeci de minute, cumulînd informaţii şi comentarii care şi-ar avea locul în alte emisiuni sau nicăieri. Criteriile de selecţie a ştirilor sînt obscure. Evenimente care merită a fi consemnate sînt trecute cu vederea, pentru a face loc unor reportaje minore, provinciale şi festiviste, interesante doar pentru propriii lor protagonişti. Se reinventează, încet-încet, mitologia treierătoarei şi a furnalului, ca şi inventarul satiric al instalaţiilor stricate sau al cuptoarelor avariate. Responsabilii emisiunii nu reuşesc să treacă peste convingerea lor înnăscută, potrivit cărea ierarhia ştirilor se pliază perfect pe ierarhia puterii. Ei nu concep că, la un moment dat, **ştirea zilei**, cea cu care trebuie început, poate fi alta decît şedinţa de guvern, sesiunea parlamentară sau protocoalele preşedinţiei. Un convenţional respect pentru foruri şi “organe” provoacă, adesea, dozajul nerezonabil al informaţiei. Conferinţe de presă rutiniere, declaraţii politice lăbărţate şi găunoase, comunicate guvernamentale pletorice, alcătuite ca nişte procese verbale solemn didactice (cu torente de “în principal”, “în ceea ce priveşte”, “ţinem să subliniem” ş.a.) – sînt relatate **in extenso**, cu o penibilă cuminţenie subalternă. E curios că nimeni dintre cei a căror listă ne este prezentată la sfîrşitul emisiunii, aşadar nimeni dintre “realizatori” nu pare să fie preocupat de posibile şi necesare îmbunătăţiri. Nimeni nu pare a fi văzut “actualităţile” ARD sau ZDF care încap în cincisprezece minute sau “actualităţile” colegilor de la “Antena 1”, lungi, dar mai bine structurate, mai apropiate de tonul corect.

Ar fi bine să reflecteze cineva şi la reforma buletinului “meteo”, gîndit, deocamdată, ca o mică prelegere de specialitate, debitată cu un ştaif inutil de meseriaşi onorabili dar netelegenici. Există formule mai vioaie, mai cordiale, mai destinse. Totul e să priveşti în jur, să vrei să înveţi de la alţii.

O mare problemă este aceea a moderatorilor. Rolul lor e determinant pentru reuşita unui **talk-show** eficient jurnalistic, riguros, elegant, accesibil. Moderatorul trebuie să fie politicos fără onctuozitate, comunicativ fără a deveni prea familiar, inteligent fără aroganţă. El trebuie să ştie **cînd** şi **cît** să vorbească, să-şi dozeze intervenţiile în aşa fel încît să stimuleze opiniile interlocutorilor. E o meserie extrem de grea, în care farmecul personal, spontaneitatea, calmul sînt calităţi decisive, de neînlocuit prin hărnicie tenace sau prin simpla bună intenţie. Sîntem încă departe de performanţe cu adevărat memorabile în acest domeniu. Avem de-a face mai curînd cu o bogată colecţie de incompetenţe. Moderatorii noştri sînt diletanţi, chiar cînd par a fi dobîndit oarecare dezinvoltură. Unii tind să ocupe tot ecranul cu suficienţa lor egolatră, transformîndu-şi invitaţii în materia primă a unui spectacol propriu. Obraznici, hărţuitori, cu atît mai siguri de ei înşişi cu cît sînt mai inconsistenţi, ei se comportă ca nişte satrapi mărunţi, ca nişte vedete de suburbie. Alţii, dimpotrivă, cultivă tonul mieros, îşi flatează slugarnic conlocutorii şi telespectatorii, privesc umed spre camera de luat vederi, cu un aer de băieţi buni şi sinceri, gata să împace pe toată lumea. Mai există stilul şugubăţ, stilul **maître d'hotel**, stilul pionieresc (bazat, înainte de orice, pe tutuirea preopinenţilor, mai ales dacă sînt tineri) sau stilul “analiza muncii”. De curînd, am avut surpriza să descopăr un caz cu totul neobişnuit: era vorba de un dialog între guvern şi opoziţie pe tema privatizării. Nu reţin, dintre participanţi, decît pe dl Florin Georgescu, ministrul finanţelor, şi pe domnii Ciumara şi Dinu Patriciu. Moderatorul era un personaj straniu, oarecum înspăimîntător, cu alură şi maniere de plutonier. Corpolent, asudat, nervos, vădit iritat de prestaţia opozanţilor şi în chip infantil partizan al ministrului, individul avea ceva de anchetator care încearcă, disperat, să-şi domine instinctele. De la bun început, moderatorul a proferat cîteva ameninţări, deopotrivă grosolane şi caraghioase, menite să-i aducă pe invitaţi la ordine: dacă nu se poartă cum trebuie, el, gazda, are căderea să întrerupă emisiunea şi să difuzeze, în locul ei, muzică. Convins, din plecare, că stă de vorbă cu nişte loaze nedisciplinate, moderatorul nostru n-a făcut, de-a lungul tensionatei discuţii pe care a mediat-o, decît să-şi confirme presimţirile. La urmă, epuizat, excedat, dezamăgit de toţi şi de toate, dispus, e drept, să-şi facă şi autocritica, el a avut aerul că-i lasă pe toţi corijenţi şi că se abţine cu greu să nu-i pocnească. Telespectatorul răsuflă uşurat, bucuros că maratonul isteric la care a fost martor s-a încheiat. Rămîne, firească, întrebarea: de unde a fost pescuit un asemenea ipochimen şi prin ce ironic **malentendu** i s-a putut încredinţa un rol pentru care nici el, nici urmaşii lui, nici urmaşii urmaşilor lui nu au cum să livreze stofa cuvenită?

Multe şi melancolice lucruri se pot spune încă despre televiziunea noastră. Ea are toate motivele să fie îngrijorată de concurenţa noilor posturi independente: n-ar fi exclus ca, destul de curînd, să o vedem ieşind din cursă, pentru a ajunge o instituţie desuetă, cu iradiere strict confidenţială. Şi totuşi, nu toate şansele sînt pierdute. Cu un consiliu de administraţie din care ar urma să facă parte Lucian Pintilie, Gabriel Liiceanu, Octavian Paler şi N.C. Munteanu - adică cei propuşi de sindicatele televiziunii, lucrurile s-ar putea îndrepta. Numai că pe cei patru candidaţi îi aşteaptă audierile parlamentare. Cu alte cuvinte, atîrnă niţeluş de dl. Adrian Păunescu ca totul să meargă bine. De cine? De Adrian Păunescu? Da. Cum adică? Lucian Pintilie şi Gabriel Liiceanu, Octavian Paler şi N.C Munteanu depind, au ajuns să depindă de judecata lui Adrian Păunescu? Da. De judecata lui Adrian Păunescu. E o glumă? La nici cinci ani de la revoluţie, poetul de curte al dictatorului răsturnat, judecat şi împuşcat, decide asupra televiziunii naţionale? Nu, nu e o glumă. E o victorie a democraţiei, a socialismului, a sufragiului, a plebicistului, a naţiei noastre mîndre care nu înţelege să renunţe la faliţii ei! O, geniu al venitorelui Rrromâniei! Cînd oare vom putea trăi sub aripa ta, fără să murim de rîs în fiecare clipă?

Andrei PLEŞU

Unu-i moldovean, unu-i ungurean şi altu-i sovietic

✦ **Multă sănătate, fericire şi putere de muncă tuturor celor aflaţi în concediu medical!**
✦ **Spionii dovediţi cu acte în regulă pot fi găsiţi zilnic pe Calea Victoriei nr. 120**
✦ **Mişcarea Internaţională Rusia Mare - filiala din Bucureşti**
✦ **Banii primiţi de Chişinău de la Moscova s-au topit la Tiraspol**

Forţele sănătoase ale naţiunii sînt în concediu

Ultima apariţie în public a dlui Ion Iliescu a fost la ceremonia oficială prin care au fost investiţi cei doi miniştri oferiţi de PUNR: al Agriculturii şi al Telecomunicaţiilor. Preşedintele s-a simţit dator să polemizeze cu cei care au crezut că PDSR se asociază la guvernare cu o forţă politică extremistă. Pe un ton categoric, declaraţia prezidenţială s-a referit la "excese verbale" care **nu reprezintă** politica unui întreg partid. Şi de această dată, nu marele public a fost destinatarul declaraţiilor prezidenţiale; doar cei care şi-au amintit de recentele acuzaţii aduse de preşedintele PUNR Gheorghe Funar trimisului CSCE, Max van der Stoel, au ştiut (sau mai curînd **au ghicit**) despre ce şi despre cine era vorba.

Acele declaraţii s-ar putea să îl vizeze şi pe liderul Partidului România Mare, Corneliu Vadim Tudor. Mai ales că, după dispariţia în concediu medical a dlui Iliescu, a fost dată ca sigură începerea discuţiilor pentru primirea în guvern şi a celor doi aliaţi rămaşi, cel puţin teoretic, în afară: PRM şi PSM. Nici aceste două partide nu sînt extremiste; ele comit doar "excese verbale", pentru că altfel fac parte, după cum a declarat C.V. T., din "forţele sănătoase ale naţiunii".

Şi el poate fi ministru

Dacă sînteţi ziarist în criză de subiecte, sau lider politic al opoziţiei la o conferinţă de presă într-o săptămînă în care nu s-a întîmplat mare lucru, PRM şi conducătorul său vă scot imediat din încurcătură. Mai ales dacă sînteţi printre **abonaţii** dlui Vadim Tudor, cei pe care domnia-sa îi înjură săptămînal în revista d-sale, aflată, ca şi partidul, într-o cădere de popularitate (număr foarte mare de retururi în fiecare săptămînă, preţ dublat la 400 de lei exemplarul), în ciuda declaraţiilor contrare ale preşedintelui PRM. Iar o revistă umoristică (vezi "Caţavencu", în fiecare săptămînă) îşi are în evoluţia acestui partid, ca şi în prestaţiile publice ale primarului Gheorghe Funar, o adevărată mină de aur.

Atragerea PRM în guvern - dacă se va produce - va determina, în primul rînd, o deplasare a oportuniştilor "de la vîrf" către această extremă a politicii româneşti. Ce înseamnă accesul nemijloct la decizie a acestui partid se poate vedea din caseta care urmează. Ea cuprinde înregistrări făcute la ultima conferinţă de presă a Partidului România Mare. Se va vedea cu uşurinţă dacă rîndurile de mai jos cuprind doar **excese verbale.**

PREŞEDINTELE PARTIDULUI ROMÂNIA MARE, CORNELIU VADIM TUDOR, VORBIND DESPRE UN COMENTARIU AL AGENŢIEI REUTER • PREŞEDINTELE PRM A CONSIDERAT AGENŢIA CA FĂCÎND PARTE DIN CATEGORIA UNOR "COMENTATORI POLITICI PRETINŞI INDEPENDENŢI, DAR CARE ACUM ÎŞI DAU ARAMA PE FAŢĂ" • CONFERINŢĂ DE PRESĂ A PRM • VINERI, 26 AUGUST 1994

"Ne referim, printre altele, la un comentariu al agenţiei britanice de presă Reuters, care, referindu-se la antrenarea la guvernare a PUNR, foloseşte expresia «cîinii naţionalismului», formulare total irresponsabilă, descalificantă pentru o agenţie care se pretinde a fi serioasă, mai ales că Reuters n-a luat niciodată atitudine faţă de pericolul real pe care şovinismul maghiar îl reprezintă pentru România şi pentru pacea întregii Europe".

PREŞEDINTELE PARTIDULUI ROMÂNIA MARE, CORNELIU VADIM TUDOR, DESPRE O REUNIUNE DE LA GRUPUL PENTRU DIALOG SOCIAL • APEL FĂCUT DE PREŞEDINTELE PRM PENTRU PEDEPSIREA UNUI DIPLOMAT STRĂIN • CONFERINŢĂ DE PRESĂ A PRM • VINERI, 26 AUGUST 1994

"Atacuri de o gravitate extremă împotriva Partidului România Mare au proferat unii foşti propagandişti PCR, convertiţi peste noapte în capitalişti şi monarhişti, care s-au reunit în ziua de 17 august la sediul pe care Grupul pentru Dialog Social îl ocupă ilegal, pe baza unei semnături a dlui Silviu Brucan, în Palatul Cuza de pe Calea Victoriei. Sub bagheta unui transfug fără patrie, Sami Damian, dar ceea ce este cu adevărat grav, sub oblăduirea ataşatului cultural al Germaniei la Bucureşti, dl Peter Primus, o mînă de veleitari neruşinaţi au batjocorit istoria naţională şi forţele sănătoase ale acestei ţări. (...)Aceşti aventurieri reprezintă toate scursurile vieţii social-politice şi culturale, de la spioni dovediţi cu acte în regulă, care au făcut şi probabil vor face o binemeritată puşcărie, şi pînă la fanatici sionişti, odrasle de legionari, foşti secretari PCR şi infractori de drept comun.

Şi pentru că nu ne place să rămînem datori nimănui, îl rugăm pe ministrul de Externe al României, dl Teodor Meleşcanu, să-l cheme la ordine pe abuzivul diplomat german, care probabil confundă România cu fosta Iugoslavie.

Cît despre rătăciţii care au spurcat iarăşi ţara şi simbolurile sale supreme, le vom face un pustiu de bine să le dăm numele de ocară, pentru a nu năpîrli pe mai departe în iluzia că România ar fi un sat fără cîini şi că noi nu ştim cu ce se îndeletnicesc ei pe aici şi cine-i plăteşte: Emil Constantinescu, Ana Blandiana, Laurenţiu Ulici, Radu Călin Cristea, Sorin Antohi, Gabriel Dimisianu, Cristian Tudor Popescu, Gabriel Andreescu, Gabriela Adameşteanu, Viola Vancea, Andrei Cornea şi, firește, evreul rătăcitor, Sami Damian".

Spionii generalului Suvorov

Ar fi obositor să facem comparaţii cu texte din alte epoci istorice (deşi, în mod automat, revin în minte "viperele lubrice" din cuvîntările lui Stalin). Partidul care a cerut două posturi de miniştri, cinci de secretari de stat, trei de ambasadori, trei de însărcinaţi cu afaceri ad-interim, doi de funcţionari în organismele internaţionale la care România este parte, precum şi 23 de alte posturi de funcţionari de stat, cere, pînă una-alta, atenţionarea sau chiar expulzarea unor ataşaţi culturali, ia atitudine - cum numai comunicatele din vremea lui Gh. Gheorghiu-Dej o mai făceau - împotriva agenţiilor internaţionale de presă, sugerează că ziarişti şi intelectuali marcanţi ar fi "spioni dovediţi cu acte în regulă", că ştie "cu ce se îndeletnicesc ei aici şi cine-i plăteşte". Ca să nu mai vorbim de faptul că apartenenţa la o organizaţie sionistă constituia o infracţiune doar pe vremea lui Stalin.

Rămîne să vedem cît de repede va avea acest partid acces direct la decizie politică.

Desigur, naţionaliştii noştri rămîn la fel de discreţi ca şi pînă acum în legătură cu tot ce se întîmplă în Basarabia. Aici, ajung doar nişte **lacrămi lirice** ale dnei Leonida Lari, sau nişte amintiri eroice din vremuri de glorie ale armatei române condusă de Mareşal. Generalul-locotenent Alexandr Lebed este mult mai menajat decît, să spunem, conducătorii minorităţii maghiare din România. Faptul că Transnistria, aflată mai aproape de Bucureşti decît Budapesta, adăposteşte cinci mii de militari ai Armatei a 14-a ruse, este de mult mai mică importanţă. Poziţia lui Lebed în armata rusă este, iarăşi, minoră. Despre el, surse occidentale şi ruseşti vorbesc ca despre cel mai popular general al armatei ruse, viitor ministru al apărării sau, poate, chiar candidat la viitoarele alegeri prezidenţiale, candidat faţă de care Vladimir Jirinovski este doar un clovn jucîndu-se de-a Rusia Mare. De aceea, menţinerea sa într-o **gubernie** mărginaşă (după cum se ştie, se vorbea despre transferarea sa în Turkmenistan) este perfect explicabilă; rămînerea lui Lebed lîngă Republica Moldova nu înseamnă neapărat importanţa capitală a Basarabiei şi - implicit - a ţării noastre pentru această zonă. Mai simplă şi mai raţională este considerarea adversităţii generalilor moscoviţi mai mari în grad decît Lebed, care nu văd cu ochi buni o eventuală promovare a unui asemenea personaj energic, dintr-o altă generaţie de militari, cea a "eroilor Afganistanului".

Pentru aceiaşi naţionalişti de la Bucureşti, ultimele ştiri de la Tiraspol sînt complet neimportante. Ce contează, comparată cu pericolul maghiar intern şi extern (ca şi cel occidental intern şi extern), tentativa de "independenţă financiară" faţă de Moldova făcută săptămîna trecută? Adoptarea "cupoanelor" cu chipul generalului Suvorov ar fi explicat ceva dacă ar fi generat şi altceva decît simple declaraţii din partea Chişinăului. Dar, deocamdată, aflăm de la BBC că un credit primit din Rusia de către Republica Moldova **acoperă exact consumul Transnistriei.**

Şi de această dată, banii vorbesc mai explicit decît oamenii politici.

Moldoveni! Aţi jucat la Caritas?

În săptămîna trecută, cea în care s-a scindat mişcarea sindicală (toată presa cotidiană şi săptămînală a scris despre aripile "Ciorbea" şi "Mitrea" ale fostei CNSLR-Frăţia ca reprezentînd aripi aliate, respectiv, Opoziţiei şi Puterii), cea în care a fost arestat Ioan Stoica, artizanul jocului "Caritas", s-a mai întîmplat un lucru extrem de important. Important - îndrăznim s-o spunem - mai ales pentru autorul rîndurilor de faţă. A aflat, după mulţi ani de cînd a dobîndit cetăţenie română - că, de fapt, aparţine unei minorităţi naţionale. De ce este importantă această ştire, se poate vedea în casetă de mai jos.

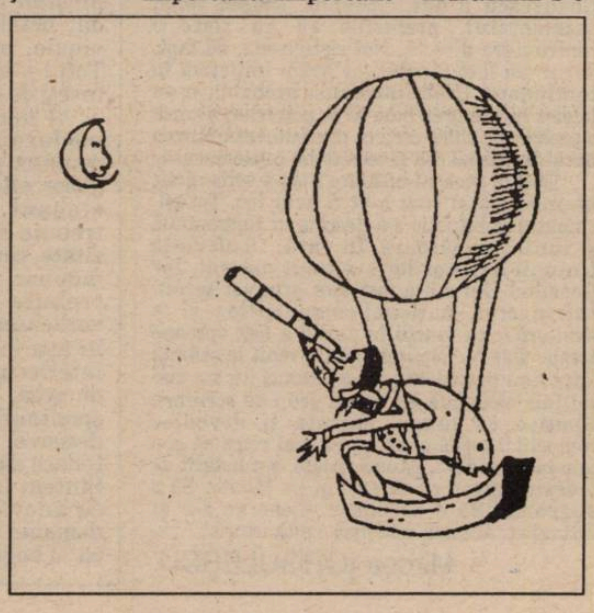

DIN LUCRAREA "MOLDOVENII ÎN ISTORIE" DE PETRE P. MOLDOVAN, APĂRUTĂ ÎN 1994 LA CHIŞINĂU, "ÎN REDACŢIA ŞI PE CONTUL AUTORULUI" • CARTEA ARE PE COPERTĂ HARTA "MOLDOVEI MARI", CEA DIN SECOLUL AL XV-LEA

"Filologii nepărtinitori din lume fixează şi recunosc ca pe un fapt naţional-cultural, constituit şi statornicit pe parcursul istoriei, denumirea «limbă moldovenească». Aducem numai cîteva exemple (această problemă fiind obiectul unei alte lucrări).

Filologul american Franklin Folsom, reconstituind în volumul **Cartea limbii (The Language Book**, New York, 1963)», arborele genealogic al limbilor indoeuropene, înregistrează printre «limbile vii», alături de franceză, portugheză, română, spaniolă, «limba moldovenească». Autorul american fixează şi denumirile altor limbi romanice: sardina, provensala, catalana..." (p. 133).

"Este mai mult decît curios faptul că, bunăoară, provensala, catalana, care nici pe departe nu au funcţiile limbii moldoveneşti (întîi de toate, limbă oficială a unui stat multisecular independent, limbă naţională cu prestigiu politic, naţional-istoric ş.a.) sînt recunoscute de filologia (politica lingvistică) română. Denumirea Limbă moldovenească, limbă romanică vorbită de moldoveni, nu este recunoscută de politica (filologia) română... Oare au ceva comun aceste exhibiţii cu ştiinţa limbii?" (pp. 133-134).

Cărţi de felul acesta au umplut, în ultimele luni, rafturile librăriilor din Basarabia. Ele se încadrează, după cum este uşor de ghicit, într-o revigorare a propagandei oficiale a anilor '70, cea pentru care "savanţi" de dincolo de Prut acreditau ideea existenţei "celor două limbi est-romanice", româna şi "moldoveneasca". "Moldoveneasca" s-a învăţat (şi se mai învaţă) în şcolile primare, infestată de calcuri lingvistice după rusă, "curăţată" pe cît posibil de neologismele de origine latină; este mai comic că, atunci cînd româna şi rusa aveau neologisme asemănătoare, se adopta automat forma rusă. De pildă, în "moldovenească", la "calculator" sau "computer" se spune "computator".

Noua propagandă naţional-comunistă de la Chişinău, sprijinită pe faţă de toate publicaţiile aliate partidelor de guvernămînt, **uită** unele elemente din propaganda-mamă, cea de dinainte de 1989: rolul rusismelor este atenuat, construcţiile ruseşti apar "ca din întîmplare", doar prin ziare, la radio şi la televiziune. În schimb, "ştiinţa popularizată" de felul celei reproduse în ultima casetă adoptă, deocamdată, primul stadiu al denaturării faptelor: cel "discret". Deocamdată, doar se sugerează, prin ilustraţia copertei şi prin cîteva pasaje de text, că nu România trebuie să aibă pretenţii legitime la teritoriul dintre Prut şi Nistru, ci invers, Republica Moldova trebuie să aibă pretenţii legitime, consfinţite de istorie, asupra unui teritoriu aflat acum sub jurisdicţie românească. Se află aici, deocamdată menţinute la stadiul "demonstraţiei ştiinţifice", ideile din rezoluţia celui de-al cincilea congres al Partidului Comunist Român, cele cu privire la: "statul imperialist multinaţional România". Dar poate ne înşelăm. Să-l lăsăm pe Petre P. Moldovan să vorbească:

"Scopul lucrării este pe cît de simplu, pe atît de modest. Materialele expuse în paginile ei vin să demonstreze că numele etnic **moldovan**, denumirea **limbă moldovenească**, numele **Moldova** sînt tot aşa de sfinte, scumpe şi dulci pentru populaţia băştinaşă majoritară din Republica Moldova ca şi numele etnic **român**, expresia **limba română**, numele **România** - pentru populaţia băştinaşă majoritară din România".

Radu Eugeniu STAN

Stagnarea prin remaniere

N-am putea spune că ne aşteptam la cine ştie ce consecinţe ale ultimei remanieri guvernamentale. Şi totuşi, acestea n-au întîrziat să apară, dar nu în planul guvernării propriu-zise; clar şi răspicat, celelalte partide ale coaliţiei majoritare şi-au exprimat punctul de vedere în legătură cu "participarea la guvernare". Dacă PSM a anunţat că rămîne în expectativă, nedorind deocamdată să guverneze "după programul altui partid", liderul PRM a cerut, negustoreşte, posturi: atîţia miniştri, atîţia secretari de stat, atîţia prefecţi, atîţia directori generali etc. Strict politic vorbind, socialiştii au pus problema mai abil, accentuînd, chipurile, **deosebirile de program**, pe cînd PRM s-a repezit încă o dată să pună mîna pe posturi. Pe de altă parte, PDSR a anunţat începerea unor discuţii "exploratorii" pentru definirea unui pact concret între cele patru formaţiuni care alcătuiesc majoritatea parlamentară (sau "patrulaterul roşu", cum le-au etichetat imediat ziariştii). Nu putem şti dacă poftele liderului PRM vor fi satisfăcute la următoarea remaniere, nici cum va arăta acordul dintre cele patru partide. Dar vîlva stîrnită merită cîteva observaţii în plus.

În primul rînd, din punctul de vedere al exercitării propriu-zise a puterii, e destul de neimportant dacă, după PUNR, vor intra în guvern şi celelalte două partide. Ministerele sînt oricum pline (la niveluri mai mari sau mai mici) de oamenii lor, declaraţi ca atare sau mascaţi în "tehnicieni independenţi". Faptul că doi-trei miniştri vor purta în piept insigne PSM sau PRM nu are cum să aducă vreo schimbare în bine, deoarece, simplificînd lucrurile, binele înseamnă acum pentru România reforma şi deschiderea spre lume - adică exact ceea ce nu vor cu nici un chip respectivele partide şi liderii lor. Cît despre schimbările în rău, acestea pot veni oricum, chiar şi fără "patrioţii" din PRM în fotolii ministeriale. Este evident că intrarea în executiv a membrilor unui partid extremist sau a altuia care are nostalgii multilateral dezvoltate ar aduce un serios deficit de imagine PDSR-ului, care luptă din răsputeri să-şi creeze un profil social-democrat european. Dar într-un moment în care Occidentul le întreţine guvernanţilor noştri iluzia că, dacă reprezinţi o "insulă de stabilitate" într-un ocean de conflicte, atunci îţi poţi permite orice pe plan intern, Europa e unul dintre ultimele lucruri la care se gîndesc capii partidului de guvernămînt. Mai ales cînd totul s-a transformat într-o luptă pe viaţă şi pe moarte pentru a stoarce cît mai mult, pentru o căpătuială cît mai rapidă, acum, cît se mai pot da lovituri, cît se mai pot face afaceri din nimic. Iar aici e unul dintre punctele care arată cît de mult s-au grăbit comentatorii care au botezat coaliţia majoritară "patrulaterul roşu". Este evident că cele patru partide grupează mulţi foşti activişti comunişti, că au nostalgii, că vor să restaureze ce se mai poate restaura şi că au drept duşmani principali democraţia (cea adevărată!) şi economia de piaţă. Dar e la fel de adevărat că liderii şi activiştii acestor partide au devenit (sau sînt pe cale de a deveni) patroni, proprietari de firme, ferme, maşini, case etc. Au prins, cu alte cuvinte, gustul capitalismului. Ei nu mai sînt deloc exponenţi ai comunismului de ieri, ci ai haosului de azi, în care cine a cîştigat alegerile se comportă ca un stăpîn, pornind de la ideea că a guverna înseamnă a face orice pentru a te menţine la putere şi a păstra societatea între limitele care convin cel mai mult clientelei tale politice. Aşa cum se vede şi din felul în care PRM şi-a formulat dorinţa de "a se înfrupta din răspunderea guvernării", nu comunismul este pericolul, ci incompetenţa (e drept că între ele e o relaţie cît se poate de profundă); nu e important că patrulaterul e roşu, ci că nişte partiduleţe care au obţinut 3 la sută din voturi pot cere, pe faţă, ce vor, iar un alt partid mai mare, care se declară pe la toate colţurile "european", le acceptă şantajul din teama de a nu pierde puterea sau din incapacitatea de a o împărţi cu alte partide, serioase şi cu oameni competenţi, dar "din afara familiei", deci duşmane. Viaţa noastră politică suferă, printre altele, din cauza nivelului submediocru al mentalităţii care îi animă pe cei mai mulţi dintre cei care au pus mîna pe o felie din tortul puterii: odată dispărut stăpînul, în decembrie '89, ingineraşi şi contabili care nu sperau să ajungă nici măcar şefi de secţie într-o fabrică, activişti care visau să urce pe o treaptă suficient de înaltă încît să le permită accesul la magazinele cu circuit închis, profesori plictisiţi despre care studenţii făceau bancuri s-au văzut "intraţi la guvernare" (după o expresie la modă), deputaţi, senatori, invitaţi să-şi dea cu părerea la TV, vînaţi de ziarişti şi recunoscuţi de oameni pe stradă. Omeneşte vorbind, toate acestea tulbură percepţia şi, în suflete mai slabe, creează false imagini despre sine şi despre alţii. Aşa încît oamenii încep să creadă că totul li se cuvine şi că atenţia care li se acordă nu se explică prin conjunctură, ci prin marile dumnealor merite. Pretenţiile de a guverna, felul în care sînt ele exprimate (şi de către cine!) duc la transformarea actului guvernării într-un fel de activitate profitabilă, din care fiecare ia cît îi trebuie. Şi toate aceste negustorii, şi şantaje se fac - culmea! - în numele pluralismului, al democraţiei, prin "negocieri" şi "tratative" între forţe politice de trei procente votate liber de popor. Nimeni nu ştie cîţi membri au aceste partide şi care e baza lor electorală, în schimb ele se declară pline de personalităţi "gata oricînd să preia responsabilitatea guvernării". Nimeni nu se îndoieşte de existenţa nostalgiilor comuniste la aceşti inşi care au făcut rapid o carieră de politicieni şi aplică acum, în democraţia noastră imperfectă, reflexele dobîndite înainte, pe cînd le era teamă de "şefii ierarhici". Dar cred că între ipoteza reinstaurării dictaturii de către nişte oameni care o duc acum mult mai bine decît în comunism şi perspectiva unei stagnări cauzate de submediocritate, de lipsa unui program autentic, de miniştri incompetenţi şi corupţi, puşi în fotolii doar pentru că sînt "oamenii noştri", cred că sîntem mai aproape de varianta a doua. Adică un fel de brejnevism cu faţă pluralistă.

Mircea VASILESCU

De jur împrejur...

Refugiaţii

Nu prea seamănă între ei toţi cei care se înghesuie pe drumurile planetei: şirurile lungi de rwandezi cu boccele deasupra capului, cubanezii de pe ambarcaţiunile de ocazie, jucării pe valurile oceanului, musulmanii lui Fikret Abdici, înghesuiţi pe teritoriul nimănui între sîrbii şi croaţii din Krajna.

După cucerirea capitalei Kigali, conducătorii tutsi au declarat ceea ce comunitatea internaţională dorea să audă: că nu se vor răzbuna pentru masacru, că îi vor pedepsi doar pe cei vinovaţi, că n-au nici o dorinţă să guverneze o ţară pustie. În lagărele din Zair, holera şi dizenteria făceau ravagii. Părea că reîntoarcerea etnicilor hutu la casele lor, ca să strîngă recolta pentru a evita foametea, ar fi fost singura rezolvare raţională a situaţiei. Dar frica s-a dovedit mai puternică decît argumentele. Din Rwanda vin veşti despre răzbunările învingătorilor împotriva celor rămaşi pe loc. E prea puţin important deocamdată dacă crimele sînt un rezultat al unor ordine sau al unor excese inevitabile după atrocităţile anterioare. Important este că guvernanţii n-au voinţa sau puterea de a asigura minima încredere: se rostesc nume de localităţi şi împrejurări precise în care forţele de ordine au adăugat noi victime celor pe care nimeni n-a fost în stare să le numere. Armata învinsă n-a fost dezarmată, ea se regrupează în lagărele de refugiaţi, în care trăiesc şi mor aproape două milioane de oameni (conform datelor anterioare ultimului conflict, Rwanda avea o populaţie de 8.200.000 de locuitori). Conflictele se întind în Burundi, altă ţară care conţine amestecul dovedit exploziv între o majoritate hutu şi o minoritate tutsi. Orice se va întîmpla cu ţările, e aproape sigur că lagărele de refugiaţi nu se vor goli.

Fidel Castro nu se teme că va rămîne fără populaţie. Unul din ultimii reprezentanţi ai unui "sistem din toate punctele de vedere superior", el îi foloseşte pe refugiaţi ca pe un mijloc extrem de presiune. Coreea de Nord practică şantajul atomic pentru a obţine sprijin economic, iar Castro foloseşte plutele. Oamenii îşi riscă viaţa fugind din Cuba pentru că nu mai suportă combinaţia între dictatură şi mizerie. Florida e destul de aproape şi acolo e democraţie, şi belşug, şi rudele cu drept de vot fugite mai de mult. În faţa afluxului de refugiaţi, Statele Unite anulează o reglementare veche de 28 de ani prin care cubanezilor li se garanta rezidenţă permanentă de îndată ce atingeau ţărmul. Nu către rudele din Florida, ci către un fel de lagăr de refugiaţi la baza de la Guantanamo, desigur mai dichisit decît cele din Africa Centrală, călătoresc acum în maxime condiţii de risc cubanezii. Probabil că în cele din urmă, Fidel Castro va obţine unele concesii în privinţa embargoului economic şi cei care au rămas vor trăi ceva mai puţin rău. Sau se va spune că trăiesc bine. Dacă liderul cubanez va limita emigraţia, orice va face după aceea va fi declarat de către administraţia Clinton "paşi spre democraţie" (vezi situaţia Chinei). Nu e de crezut că acei care au reuşit totuşi să fugă, se vor întoarce: frica de represalii este mai reală şi mai imediată decît discuţiile despre embargou. Tot frica i-a mînat pe drum şi pe cele cîteva mii de musulmani, populaţia unei regiuni condusă de un lider musulman - Fikret Abdici - secesionist, acum învins. Un conflict ocolit de mediile de informare pînă la apariţia în zona nimănui din Krajna a mulţimii de oameni care nu au unde să se ducă şi cărora le e teamă să se întoarcă: lîngă Velika Kladuşa nu e loc nici măcar pentru organizarea unui lagăr.

Oricît de precară ar fi situaţia lor momentană, refugiaţii au dreptate pe termen scurt: spre deosebire de cei care rămîn pe loc, ei sînt în viaţă (dacă scapă de holeră, înec şi altele asemenea). Pe termen lung ei sînt doar un substantiv folosit întotdeauna la plural, un mediu bun pentru organizaţiile teroriste şi un argument în tratativele de pace. Oricîte zîmbete şi strîngeri de mîini etalează procesul de pace din Orientul Mijlociu pentru refugiaţii palestinieni, ajunşi deja la a treia generaţie - nu se întrevede nici o speranţă de reîntoarcere.

Se naşte sub ochii noştri o nouă seminţie a populaţiilor provizorii care se deplasează nu de dragul unui spaţiu mai mănos, ci spre un loc unde să nu le fie frică.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Afaceri, cifre, anchete, anchetaţi

Numai răuvoitorii, opozanţii-cu-orice-preţ, cei plătiţi de agenturile străine, denigratorii poporului român şi monarhiştii mai pot afirma astăzi că în România nu s-a schimbat nimic, că restauraţia e în floare, că nu se privatizează destul de repede şi destul de mult, că de ce, că dacă etc. E suficient să citeşti ziarele ca să-ţi dai seama imediat ce dinamică a schimbării a cuprins toată ţara, cîte se întîmplă (nici cu gîndul nu gîndeşti!), cîte afaceri se fac şi se desfac, cîţi oameni şi-au pus cravata cu acul de rigoare, şi-au îmbogăţit vocabularul de bază cu cîteva cuvinte noi (peigeăr, dilăr, a printa şi altele asemenea, printre care profit brut şi net) şi asudă zilnic pentru triumful capitalismului în patru ani şi jumătate, precum un cincinal de pe vremuri. Că unele afaceri sînt mai puţin curate, nu contează - din greşeli se-nvaţă, iar opera de făurire a economiei de piaţă cere nu numai sacrificii, dar şi sacrificaţi. Astfel încît "Patronul Caritasului a fost lăsat din braţe", ne informează **Adevărul** din 25 august. "Hotărîrea poliţiei şi procuraturii de a-l aresta pe Ioan Stoica la numai cîteva zile de la intrarea PUNR în guvern constituie un act de curaj, care trebuie apreciat ca atare", laudă, prin ricoşeu, cineva care semnează D.T. (orice asemănare cu iniţiale reale e absolut întîmplătoare). Şi conchide: "...organele de anchetă sînt puse în dificila situaţie de a alege între a muşamaliza afacerea sau a-şi îndeplini datoria conform principiului separării puterilor în stat". Relatînd şi ea despre arestarea marelui binefăcător clujean, **Ora** ţinteşte în direcţia unde privesc toţi: "Întrebarea este: îi va vinde pe Funar şi Gavra?". Şi avansează, prin directorul său, o ipoteză printre altele: "Ceva îmi spune că orice e posibil, mai puţin următorul fapt lipsit oarecum de importanţă: ca Ioan Stoica să fi fost arestat pentru că e vinovat şi trebuie să dea socoteală. Asta nu! (...) N-a fost o arestare, ci un spectacol sugerat. Chestie de gust. În care Tărăcilă a umflat toate poturile, inclusiv pe cel al presei". "Ancheta în cazul Caritas va fi foarte dificilă" - titrează sec **Curierul naţional**, fără prea multe adjective şi semne de exclamare, cu gîndul doar la milioanele de chitanţe pe care va trebui să le numere poliţia. După ce, cu cîteva zile în urmă, directorul lui a meditat la specificul naţional pornind de la faptul că poporul român păgubit de Caritas nu a reacţionat destul de dur, **Evenimentul zilei** nu se zgîrceşte la titluri: "Ultimele replici în dezastruosul cutremur al jocurilor de întrajutorare. După Ioan Stoica a fost arestat şi Gheorghe Popilean. Urmează Gheorghe Funar?". În paginile 2-3, "dezastruosul" devine "devastatorul", iar întrebarea referitoare la Gheorghe Funar este reluată (fără folos însă) de două ori. Cu puţină imaginaţie, **Cotidianul** îi şi vede pe cei doi baci ai finanţelor compătimind împreună: "Dacă vor locui pe timpul cercetărilor în aceeaşi celulă din arestul de pe strada Rahovei, îşi vor putea împărtăşi din experienţa acumulată". Şi, mergînd mai departe cu proiecţia, ziarul cu poze colorate ne spune cum va fi (dacă va fi!): "Va fi probabil cel mai lung proces din istoria post-decembristă. Procedura este următoarea: pe de o parte este anchetat în stare de arest Stoica, pe de alta sînt adunate cele aproximativ 4 milioane de plîngeri penale. Fiecare plîngere trebuie analizată separat de procuror, ceea ce va dura luni sau ani. Apoi va fi pus pe rol dosarul penal... Apoi urmează circul: la ce termen de judecată pot fi adunaţi laolaltă 4 milioane de părţi civile (sic!) pentru ca procedura să fie completă? (...) Cîţi vor rezista procesului maraton? Greu de spus". **România liberă** a numărat altfel: "Suma totală trecută prin bancă este de 138 milioane (sic!) lei. Împotriva firmei Caritas există deocamdată 40.000 de plîngeri". **Libertatea** n-a numărat şi nu ştie, dar afirmă şi se întreabă: "Nu ştim dacă, alături de patronul Caritas-ului, nu vor pica şi alte capete, care i-au facilitat ascensiunea. Să fi contribuit la arestarea sa presiunile Grupului de depunători aflaţi, la Cluj, în greva foamei, sau hotărîrea factorilor de decizie la nivel naţional de a desfiinţa prin exemple drastice practica jocurilor de întrajutorare care, pînă în ziua de azi, au adus prea multora necazuri, iar beneficii doar unui grup restrîns de privilegiaţi?". Iar dacă în legătură cu Caritas lucrurile sînt, de-acum, rezolvate (în sensul că nimeni nu ştie ce, cît şi cum va urma), ziarele noastre – atente cum sînt la tot ce mişcă-n ţara asta, bunul, banul - au publicat lista primelor 100 de firme particulare, aşa încît cititorii au avut ce număra, iar un editorialist al **Adevărului** a găsit ocazia unei metafore ("Cei 100 sînt tot atîtea pistoane ale economiei de piaţă") pe care numai "cureaua de transmisie" de odinioară o mai egalează. Iar dacă unii sînt deja privatizaţi şi miliardari, alţii abia acum încearcă să devină şi stîrnesc suspiciuni. Dar orice suspiciune poate fi înlăturată printr-o scrisoare potrivită adresată omului potrivit. Aşa face preşedintele Camerei Deputaţilor, cerînd, printr-o scrisoare pe care mai toate ziarele s-au grăbit să o publice, o anchetă din partea Guvernului în legătură cu acele afaceri în care "unii gazetari" au bănuit că este implicată familia dumisale. Guvernul, executiv cum e, porneşte imediat la treabă. Iar gazetarii noştri uită să se mai întrebe: fără scrisoare, ar mai fi existat ancheta? (M.V.)

De aici porneşte totul

Conform DEX-ului, **fapt divers** = a) întîmplare banală, de toate zilele; b) rubrică de ziar care prezintă succint întîmplările şi evenimentele petrecute în cursul zilei. Trecînd peste limitarea excesivă (poate fi vorba de un săptămînal, bilunar etc., şi de întîmplările unei perioade oarecare), sare în ochi contradicţia în termeni, căci tot DEX-ul susţine că **eveniment** = întîmplare importantă, fapt de mare însemnătate.

Desigur, nu există dicţionare perfecte. La fel de adevărat e însă că ambiguitatea definiţiei e dublată de o reală confuzie a percepţiei publice. Aici intervine şi presiunea pieţei sau, ca s-o spunem mai pe şleau, principiul minimei rezistenţe. Ce fel de fapte diverse cere "piaţa" se ştie: crime, violuri, accidente, catastrofe, can-canuri, picanterii, miracole, scandaluri. Cele mai multe dintre acestea, din păcate, tind să respecte prima definiţie menţionată, devenind banale prin frecvenţă. Există, în acelaşi timp, tendinţa greu mărturisibilă de a considera drept notabile exclusiv evenimentele negative. Pe această observaţie s-au ridicat trusturi de presă. Au oamenii senzaţia că tot ce se întîmplă e catastrofal? - să le dăm satisfacţie, confirmîndu-le această impresie ceas de ceas, zi de zi şi în proporţie de masă.

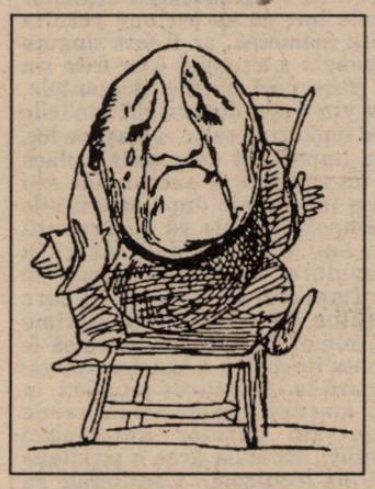

Trei exploratori români pătrund, în zona arctică, într-o regiune care pe toate hărţile figurează ca necunoscută. Printr-un noroc rar, îl cunosc pe nepotul eschimosului care, în 1909, l-a ajutat pe Robert Perry să cucerească Polul Nord. Fac cîteva experienţe în premieră mondială, descoperă mai multe peşteri şi li se permite accesul în baza militară americană de la Thule unde, la 76o latitudine nordică, urmăresc la TV, împreună cu gazdele, meciul de fotbal România - SUA de la World Cup '94! Reflectarea în mass-media a acestor aventuri - mai mult decît palidă, probabil pentru că nu au conotaţii politice, nici sociale. S-ar putea crede că reacţia omului de rînd e previzibilă: "Nouă nu ne-ajung banii de mîncare şi ăştia se plimbă prin Groenlanda!". Dar nu e chiar aşa. Nici victoriile naţionalei de fotbal n-au ridicat nivelul de trai al românilor care au izbucnit în stradă cîntînd, însă, la fel ca isprăvile echipei lui Teodor Negoiţă, au constituit adevărate misiuni diplomatice. Nu numai că mai află lumea unde ne situăm pe hartă, dar începe să se intereseze de noi - ceea ce, mai devreme sau mai tîrziu, se poate traduce într-un sprijin concret. În ciuda aşteptărilor unora, "stupid people" înţelege aceste procese şi e gata să salute orice fapt pozitiv, cu două condiţii: să se producă şi să fie făcut cunoscut.

Din nefericire, un intens rol distructiv în încercarea de a se alcătui o scară de valori îl joacă mijlocul de comunicare în masă cel mai percutant, televiziunea.

Pe 20 august, topul actualităţilor arăta astfel: 1. PAC a decis să semneze actul adiţional al protocolului Convenţiei Democratice (reportaj); 2. Guvernul a luat cîteva hotărîri de ordin fiscal (lux de amănunte, tabele, cifre); 3. A murit Manfred Woerner, omul căruia i se datorează - în mare măsură - Parteneriatul pentru pace, cu tot ce implică acesta pentru Europa de Est. În continuare, obişnuita ploaie de vernisaje, comune care au împlinit fix 147 ani, recolte-record de muşeţel, fabrici care s-au adaptat economiei de piaţă şi nu mai produc şuruburi mici (tip CAER) ci cuie mari (foarte solicitate în Australia şi Scoţia). Imperfectul discernămînt al omului de pe stradă - scuzabil, după patru decenii de educaţie comunistă - este în felul acesta zăpăcit şi mai tare. Nu e cazul, deci, să ne uimească succesul integramelor, al Sandrei Brown şi al **Tinerei stăpîne**.

Dacă în domeniul social-economic ne aflăm într-un "no man's land" fără precedent şi nimeni în lume nu poate băga mîna-n foc care e metoda ideală de trecere de la socialism la... – chiar, la ce? – în domeniul informaţional există acumulată o experienţă care ar trebui să interzică bîlbîielile, există reguli verificate şi definiţii riguroase, cărţi, manuale şi, mai ales, exemple vii. Niciodată buletinul de ştiri BBC nu prezintă realizările curente ale unei uzine ori un festival folcloric local, dar nici un borfaş mărunt ori bătaia dintr-o crîşmă, ci doar cîteva ştiri principale - acelea, însă, comentate cu profesionalism şi, cu rarisime excepţii, de la faţa locului. Un eveniment poate fi considerat ca atare în doar două condiţii: priveşte (direct sau indirect) majoritatea publicului şi/sau constituie o remarcabilă premieră (caz în care poate aparţine unui domeniu îngust, specializat, dar e prezentat într-un limbaj accesibil tuturor).

Ce se întîmplă cînd aceste reguli elementare sînt ignorate depăşeşte subiectul **fapt divers** şi trimite la ceva mult mai grav: confuzia criteriilor şi a valorilor. De fapt, de aici porneşte totul. Care tot? Păi, uitaţi-vă în jur...

Tudor Călin ZAROJANU

„Faptul divers": atît de departe?

Iniţial m-am gîndit ca cele de mai jos să poarte drept titlu "«Faptul divers» - atît de aproape şi atît de departe!", văzîndu-l ca o astfel de realitate în raport cu cititorul. Dar sper că acest lucru va apărea din cele spuse.

"Faptul divers" este o ilustrare a unei rupturi într-o presupusă ordine. Desigur, această ordine nu există. Există numai un relativ - uneori chiar precar - echilibru înre bine şi rău şi deci între comun şi ieşit din comun. Este încurajator să gîndim că precaritatea acestui echilibru este numai temporară, ca tranziţia, de pildă. Un fapt divers este expresia caracterului obligatoriu al diversităţii: în această lume în care ne mişcăm, în care totul pare a fi rutină şi obişnuit, există o mare diversitate. Prin consemnarea faptelor diverse aflăm că în însuşi cadrul comun al vieţii există evenimente ieşite din comun.

Ziariştii cunosc prea bine sau cel puţin au intuiţia clară a plictisului existenţial. Că oamenii se plictisesc se vede chiar dacă nu eşti ziarist, dar dacă mai şi eşti, atunci acest lucru trebuie să te şi preocupe, ba chiar să-l consideri zona unei nesfîrşite intervenţii, evident aducătoare şi de bani.

Există o legătură directă între "vacuitatea vieţii" şi plictiseală şi, de asemenea, o bogată literatură descriind intolerabila plictiseală generată de micile oraşe, de orăşelele de provincie, în care "nu se întîmplă nimic". Mulţi scriitori s-au ocupat de plictiseală şi de unele evenimente care o previn sau o anulează: migraţia, războiul, revoluţia, crima, sinuciderea, pornografia, alcoolul, catastrofa. În lumea de astăzi, catastrofa pare să fie cea mai sigură

Un domn în vîrstă din Boemia
Avea o fată, Euphemia;
Or, ea, de soţ, îşi luă un hoţ,
Spre jalea tatei din Boemia.

liberare de plictiseală. Deci, să căutăm catastrofe, să le găsim sau măcar să le inventăm. O catastrofă te scoate sigur din monotonie şi te pune rapid în contact cu realitatea: monotonia, îţi vei spune apoi, este ceva binecuvîntat, dar fragil.

Ziariştii mai şi înţeleg foarte bine că omul de rînd este fascinat de întîmplări şocante care să-i contrazică monotonia vieţii. Omul trebuie însă să iasă din acest contact cu ne-comunul, împăcat cu monotonia, spunîndu-şi uşurat că monotonia este preferabilă. Cunosc pe cineva care la întrebarea "Ce mai faci?"

îmi răspunde cu "Mulţumesc lui Dumnezeu, monoton!"

Pentru a înţelege de ce există "Fapt divers" trebuie deci să invocăm plictiseala. Cotidianul este tern. Citind "Faptul divers" ieşim din el şi ne întoarcem spăşiţi, acceptîndu-l: "Ce bine că nu mi se întîmplă lucruri de astea!", "Vai, cîte se mai întîmplă în lume/în ţară/în Bucureşti", deci în lumea ta, unde te afli şi tu. Dar, iată, spre mulţumirea ta, nu eşti decît spectator la mîna a doua şi - ce bine! - nu actor. Lectura se termină cu sentimente diferite: amărăciune, compasiune creştinească, îngrijorare - "Cît de rea e lumea!" -, nedumerire - "Cum e posibil?" -, chiar neîncredere - "Să fie oare adevărat?", "Dacă e o invenţie?", "Nu-i de crezut!". Oricare sentiment este posibil, dar satisfacţia este sigură: satisfacţia că nu este vorba despre tine.

Lectura "Faptului divers" nu induce nici în ziarist şi nici în cititor o stare de responsabilizare. Ambii află doar ceva extraordinar. Cel mai important sentiment cu care se sfîrşeşte lectura "Faptului divers", care şi stă în centrul psihologiei ei, este uşurarea resimţită de cititor. Să vedem ce este această uşurare, percepută ca o compensaţie primită de cititor la capătul lecturii. El, cititorul, citeşte cu stupoare, chiar din titlu, că oameni "ca mine, ca tine", obişnuiţi, fac sau păţesc grozăvenii de nedescris. Din **Evenimentul zilei**, parcă fascinat de viol, află că aproape orice poate deveni victimă a violului. Românul este în stare să violeze aproape tot ce-i iese în cale. Ar părea că violul este incompatibil cu cea mai simplă alegere. A spune că "o fată a fost violată într-un liceu" este desigur un fapt divers, dar el corespunde unor aşteptări culturale, determinate de curriculum-ul vieţii. Un fapt "foarte" divers are loc atunci cînd cititorului i se violează aşteptările. Şi acest lucru este chiar vizat de unii ziarişti: ieşirea dintr-un soi de normalitate a ne-comunului, o depărtare cît mai mare de neobişnuit - şi deci de aşteptat -, ajungînd la un imposibil care, iată că există. Căci a viola o fată într-un liceu mai este de conceput, dar a viola o bătrînă, eventual propria ta mamă sau o găină etc. este chiar de neconceput. În aceste situaţii, faptele diverse par a fi exerciţii de imaginaţie ca cele prea bine cunoscute în tehnica brainstorminguului, unde ţi se cere să dai soluţii cît mai năstruşnice, mai originale şi mai de neîntîlnit, indiferent cît de imposibile ţi se par. Faptele diverse se înscriu într-un imaginar inimaginabil de către mine, cititorul cu o imaginaţie cuminte. Dar, să revenim la analiza psihologică a lecturii faptului divers şi la răsuflarea uşurată a cititorului. Repede observăm că atît criminalii, cît şi victimele lor, sînt oameni obişnuiţi, "ca mine, ca tine". Ni se dau totdeauna despre ei acele detalii, uneori doar în treacăt spuse, pentru a-i face cît mai reali, cît mai concreţi. Uneori parcă-i şi vedem făcînd ce au făcut sau păţind ce au păţit. Femeia violată şi ucisă în curtea unui spital avea "papuci de plastic", "un portofel cu 600 de lei", "o bluză albă" etc. Oricine ar fi putut fi în locul ei. Chiar şi eu, îşi spune în sinea sa cititorul. El găseşte întotdeauna o serie de puncte comune fie cu criminalul, fie cu victima. Pentru acest efect de identificare cu altul se foloseşte

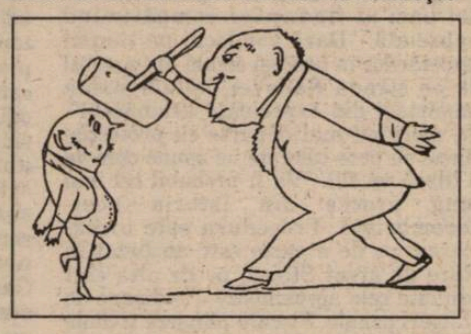

tehnica trăsăturilor generale: ei au copii, sînt căsătoriţi, au "uneori" serviciu. Se construieşte astfel ordinarul din care ţîşneşte, odată cu stupoarea cititorului, extraordinarul: fapta. Fapta este o acţiune. Ea stîrneşte "durere, stupoare, supoziţii" (**România Liberă**, 25 aug.). **Evenimentul zilei** foloseşte strategic verbe sugestive, evocatoare, afectogene, dintr-un limbaj cu tentă arhaică – chiar fapta este în afara frecvenţei –: victima este ciopîrţită, căsăpită etc. Psihologic, la nivelul lecturii, este o mare deosebire între "a ciopîrţi" şi "a mutila", de pildă. Verbele sînt predominante într-o comunicare în care lipseşte contactul direct cu interlocutorul. Ziariştii par să ştie acest fapt psihologic.

Poftindu-şi unul soaţa-n cufăr
Aceasta zise: „Nu mai sufăr –
Aş vrea să ies!"; „Bine-nţeles"
Răspunse el, bucşind-o-n cufăr.

Ce-i rămîne cititorului "Faptului divers" decît să răsufle uşurat şi să-şi zică "Ce bine că nu eram eu" sau "Eu n-aş fi fost în stare să fac aşa ceva" căci şi eu am nevastă, dar n-aş fi în stare s-o căsăpesc, şi eu am mamă sau bunică sau vecină, dar nu le-aş viola ca să le iau pensia, şi eu am copii, dar nu le-aş da în cap cu tocătorul de vinete, cu ranga sau cu ce-mi vine în cale etc. Identificării cu personajele "Faptului divers" îi urmează o respingere; includerii îi urmează excluderea din această lume a faptelor diverse. Şi totuşi, în final, cititorului i se dă o compensaţie mai elevată. Depăşind oroarea umană la care el tocmai a fost spectator, cititorul accede la o concluzie sub forma unei morale a cotidianului: faptele neobişnuite sînt printre noi, ele se petrec în această lume monotonă în care ne mişcăm. "Faptul divers" este în viaţa noastră, aşa cum moartea este printre noi. Numai că a spune că moartea este printre noi este o idee, o metaforă, pe cînd faptul divers este o realitate. Este ilustrarea acestei idei. El ne spune, dincolo de frecvenţa lui exasperantă - unii o leagă de tranziţie - că ne mişcăm şi trăim într-o realitate fragilă, că riscul există. Acestui gînd i se adaugă unul mai adînc şi mai lumesc: am scăpat de rău şi de data asta, mă întorc la monotonia cotidiană. Ce citim în "Faptul divers" este atît de aproape şi atît de departe de noi! Este chiar trăirea părelnică a fragilei noastre "democraţii" sau libertăţi? Să fie, însă, oare adevărat că faptul divers este ceva extraordinar şi viaţa ceva cu totul obişnuit?

Aurora LIICEANU

„Zosim Ora, servitor din strada Cuţitul de Argint 64, a căzut, ieri, de pe scări şi s-a rănit grav. Cu ambulanţa Salvării a fost dus la Spitalul pentru copii."

(*Curentul*, 1 ianuarie 1930)

Mistica faptului divers

"...Spaima pe care o am să nu mă consume viaţa de toate zilele"
M. Eliade, *Şantier*

Deşi născut în numele diversităţii, faptul divers se integrează mai degrabă categoriei derizoriului. El este "divers" tocmai pentru că aparţine unei mulţimi de întîmplări nesemnificative, fără importanţă, livrate uşor spre pulverizare în "moara de vînt a zeilor". Fie că e obsedant repetabil precum accidentele de circulaţie sau epidemiile de gripă, fie că reprezintă un eveniment insolit precum ploile cu broaşte, faptul divers scapă prin definiţie atenţiei prelungite şi este dintru început destinat să lunece în neantul uitării. Cu toate acestea, un şir de fapte diverse pot reflecta o lume, exprima mentalităţi, defini o epocă. Este suficient să parcurgem o rubrică de "anunţuri sau vînzări diverse" din ziare pentru a rămîne uimiţi de inepuizabila imaginaţie, dar şi stupizenie umană. Iată de pildă, răsfoind un recent cotidian cu "anunţuri diverse", poţi afla că "un cavou cu două locuri" costă cît o "rulotă deosebită" (adică 2100 $) iar "fermoarele din Italia" se vînd în paralel cu "stivele de fîn". Un aparat de reperat metale preţioase este prezentat ca detector (englezesc!) pentru localizarea comorilor şi recomandat ca "cel mai profitabil hobby din Europa acum în România". Se oferă morminte contra construirii a două cripte pe al doilea mormînt - ce frază funebru întortocheată! - se vînd pe capete şi la discreţie "locuri de veci" - ce mistică sintagmă! - şi aferent o "Biblie veche ilustrată şi aprobată de Papa Pius IX". Ceva mai jos, parcă pentru a completa peisajul strict Patafizic, se oferă "o maşină automată de fabricat clătite dimpreună cu un teren viran şi o casă demolabilă". Strivitoarea rubrică de fapte diverse nici nu mai are nevoie de comentarii. Neîndoielnic, faptul divers este o invenţie a modernităţii şi a societăţilor de consum. El pare să transmute "faptul" sau "facerea sfîntă" într-o "făcătură" demoniacă, al cărei destin inexorabil nu poate fi altul decît cel al bolgiilor digestiei negustoreşti. În fond, ce ne-am face, nu-i aşa, fără "fapte diverse"? Cu ce s-ar mai hrăni şi ce ar mai digera omul-mass-media, cetăţeanul grăbit şi presat sub teascurile istoriei? Cum de s-ar mai prelungi fără acest aliment "inefabil" darwinianul fenomen de transformare a creierului avid de "fapte diverse" într-un fel de organ digestiv **sui generis**? Şi cine ar mai avea timp să se înspăimînte de coborîrea "facerii" în subteranele "faptului divers" acţionînd subversiv asupra mentalităţilor, obişnuind omul cu privirea superficială şi reflexivitatea grăbită, hipnotizîndu-l aproape, cu spectacolul ameţitor al diversităţii şi deriziunii. Aşadar, nu putem vorbi de o "mistică" a faptului divers decît în măsura în care el devine capabil să ne proiecteze din infernurile precarităţii spre acel principiu tainic al permanenţei şi universalului. Lucrurile triviale, observa Vasile Lovinescu (iar faptul divers poate cădea uşor în trivialitate) capătă o importanţă mistică numai atunci cînd devin materie combustibilă. Adică materie care arde. În ce măsură simţim noi "arsura" faptelor diverse ce ne înconjoară e greu de spus. Am realizat în acest sens o anchetă cu simpla întrebare: **"Care este cel mai recent fapt divers care v-a impresionat?" G.V. (vînzătoare ambulantă)**: Au venit doi poliţai şi au luat-o pă femeia de colo, cu pepenii. Şi au amendat-o cu zece mii la colţ şi i-au dat drumul. I-au dat şi pepenii înapoi. Eu zic că e prea de tot. Că poate nici nu erau poliţai. **B.C. (fizician)**: Lasă-mă domne în pace! Dumneata eşti cu fapte diverse şi eu am probleme la reactor! **D.N. (elevă)**: Cred că povestea cu cometa care s-a ciocnit de Jupiter. Ar fi putut să ne afecteze. Dar poate că ne-au mint. **T.C. (studentă)**: Păi, căsătoria lui "Maicăl" cu fata lu' "Prislei" şi furtuna cu inundaţii din Timişoara. Deşi nu ştiu dacă astea cu furtuna sunt fapte diverse. **P.S. (economist)**: Pentru mine nu există fapte diverse. Dacă mă interesează ceva, e important, dacă nu, restul n-am treabă! Cel mai tare mă impresionează acum restanţele la plata întreţinerii. **S.C.(creştin)**: Vedeţi, ştiinţa asta a anchetelor sociale are în ea ceva demonic. Ea ar vrea să-l spovedească pe om, să-i smulgă un adevăr. Eu nu cred în fapte diverse. Faptele vin de la Dumnezeu sau de la Diavol. Depinde de discernămîntul nostru. Dar fapt divers, nu există! **C.N. (fostă elevă)**: Nu ştiu ce să vă spun. Eu mă pregătesc pentru facultate. Nu citesc ziare, nu mă uit la televizor, doar învăţ. Nu-mi aduc aminte să mă fi impresionat ceva deosebit. **D.M. (pensionară)**: Ce să vă zic? Trebuie să te programezi la medic pentru o injecţie. Te scoli cu noaptea-n cap şi vii la 5 dimineaţa la policlinică să iei bon de ordine. Şi pe la prînz, dacă-i mai dai ceva şi asistentei, ajungi să faci şi injecţia. Eu am 72 de ani şi nu-mi ajunge pensia. De mîine cred că nu o să mai am putere să mă scol. Asta-i faptul! **R.C. (băiat al străzii)**: Păi m-a impresionat cînd a murit actorul ăla, cum îi spune, Ion Luchian Mihalea. Iar Dumineca trecută, ştergeam parbrize şi mi-a dat unu' cinci mii de lei. **S.B. (poliţist)**: Nu ne mai impresionează nimic! Acum totul e posibil. E mizerie peste tot, gunoaie. La gurile de metrou din Crîngaşi culegem zilnic beţivi. Ieri am avut un băiat înjunghiat. Ce să mai zic? **I.B.(profesor)**: M-aţi luat cam repede! Ultimul fapt divers care m-a impresionat? Păi Apocalipsa noastră zilnică. Mă mir că nu-i spune aşa în Evenimentul, că tot scrie acolo de copiii care dau în părinţi, de crime, violuri, hoţie. Apocalipsa e făcută din fapte diverse! **M.L. (pensionar)**: Pe vremea bunicului, mulţi şi-au petrecut bătrîneţile tot comentînd afacerea Dreyfus, că asta era pe atunci. Acum... cu atîtea fapte diverse... Nu ştiu ce să zic, parcă am fi într-o casă de nebuni. Băiatul vecinei mele de la trei s-a înecat. Da' mie nu mi se pare asta fapt divers! Am fost la înmormîntare acu' trei zile. **V.P. (dactilografă)**: Ce fapt divers? În general nu mă mai impresionează. Că nu mai ajung la pensie. Da', dacă vreţi cu tot dinadinsul fapt divers, mă gîndesc

De plictiseală, în Peru,
Cutăruia i se păru
Că, dacă-şi crapă capul, scapă
De plictiseala din Peru.

la bacteria aia carnivoră. Ştiu eu pe unii, pe care mi-ar place tare mult să-i mănînce.

Aşadar ce s-ar putea alege din vîrtejul acestei macerări universale de fapte şi evenimente? Trecute prin concasoarele mass-media, frămîntările, neliniştile şi dramele noastre îşi pierd substanţa esenţială şi semnificaţia. Decad în trivial, desuet, banal, mediocru. Sub ploaia de fapte diverse, ajungem să nu ne mai mire nimic, ne pierdem pe nesimţite discernămîntul şi capacitatea de a recunoaşte cu adevărat esenţa fiinţelor şi întîmplărilor în mijlocul cărora trăim. Arar un fapt divers ajunge să ne mai tulbure împietrirea. Poate tocmai de aceea am dorit să încheiem această anchetă cu exemplificarea unui fapt ce nu poate fi în nici un caz etichetat ca "divers". Ni l-a sugerat o scriitoare, întrebată fiind şi ea, ce fapt divers a impresionat-o în ultima vreme. Ne-a citat o observaţie a lui Mircea Eliade: "S-a întîmplat ceva ieri seară! Nu s-a coborît noaptea pe care o cunosc eu!"

Silvia CHIŢIMIA

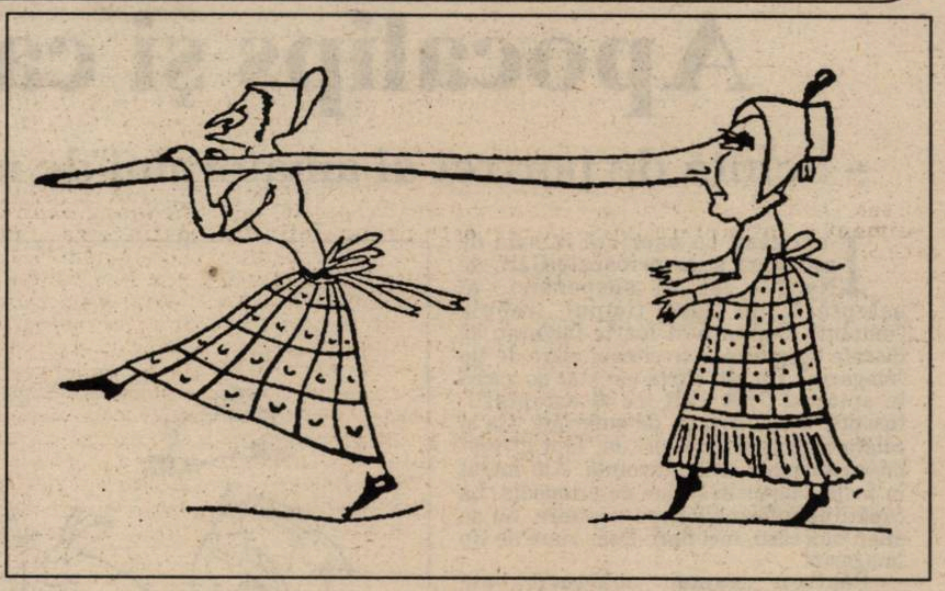

La un miting

Într-o bună zi, handicapaţii au decis că toate măsurile guvernamentale îi ignoră sau le sînt potrivnice. E în firea lucrurilor ca omul să încerce să-şi dea întreaga măsură, care, de cele mai multe ori, este beteagă. Aşadar, întrucît puterea îi ignoră pe handicapaţi, aceştia au organizat un miting. Nu era greu să strîngi cîteva mii de handicapaţi neuromotori în acelaşi loc, adică în faţa Parlamentului, după un marş de un ceas prin oraş, mai ales că handicapul ţine de multe ori locul crizei existenţiale şi, cu toate că par, nu sînt prea mulţi simulanţi. Dacă extindem înţelesul handicapului, de la absenţa membrelor, la absenţa stărilor.

Însă o asemenea acţiune, amplă şi de durată, cum este un marş pe străzile oraşului, cere organizare, viziune; nu degeaba unele asociaţii de handicapaţi sînt conduse de nehandicapaţi, după cum unele de nehandicapaţi sînt conduse de handicapaţi. De aceea, biroul organizatoric a căutat şi a găsit cea mai bună formulă, cea mai expresivă comunicare, adică aceea a corpului uman. În adunarea spontană se impuneau cîteva rectificări - din primul rînd au fost înlăturaţi indivizii care, din punct de vedere anatomic, erau intacţi. Apoi coloana de manifestanţi a fost reorganizată pe criterii riguroase, estetice. Au rămas în primele rînduri doar cei care se deplasau în cărucioare, în cîrje, amputaţii, orbii. În spatele lor, se găseau cei cu membrele chircite de la natură, cu organele anapoda, acromegalicii, torsionaştii involuntari, parkinsonienii, balerini fără muzică, dînd din cap fără oprire, bătînd aerul cu braţele. Al treilea pluton era format din cei cu tulburări mentale şi de comportament. Erau inşi cu priviri rătăcite, care îşi ştergeau concentraţi palmele de piepţii cămăşii, apoi se puneau în mişcare şi mergeau cu greutate, grupa celor care pleoscăiau, tropăiau, grohăiau, dădeau ochii peste cap. A patra divizie, cea a bolnavilor cronici. Aici se discuta, cu asprime şi încruntătură, despre litiaza renală, hepatite, scleroză în plăci ş.a.m.d. Mai erau cîteva subgrupe, nu la fel de bine reprezentate, însă aflate sub controlul şi administraţia organizatorilor. Mai puţin aceştia, nici un om normal nu avea ce căuta în coloană.

Se şi hotărîse cine va vorbi politicienilor. Doamna X, de la acromegalici, dl Y, torsionistul, şi un puşti cu ambele picioare amputate, de la organizaţiile de tineret. Aveau pregătit un proiect de lege, împărţit în capitole anatomo-fiziologice. Porneau de la generalităţi, adică de la picioare, pentru a ajunge la cap. Cel mai consistent capitol de lege. În caz contrar, se mai spunea în textul comunicatului, ei vor rămîne în mijlocul oraşului, pînă la rezolvarea revendicărilor. Unul, epileptic, încercă să ţină chiar o cuvîntare, însă era atît de tulburat de privirile insistente întoarse către el, că două asistente medicale trebuiră să-i administreze calmante şi să-l tîrască la secţiunea sa, tulburări psihice. Un singur incident s-a petrecut. Şi acela încă de la începutul mitingului. Un om între două vîrste încerca să intre în rîndul celor cu afecţiuni locomotorii. Organizatorul, bătrîn, slab şi chel ca un cui, cu o energie

Un domn din vitrega Alaskă
Ce-ar fi dorit să nu se nască
Trăia-ntr-un mare jilţ în care
Muri, în vitrega-i Alaskă.

incontrolabilă, îl scoase de trei ori din coloană. Îi cerea invariabil certificatul de handicapat. Nu am, dom'le, ce crezi? răspundea invariabil intrusul, eu am tulburări afective. Înţelegi? Am încercat de două ori să mă sinucid. Domnu', domnu', nu-l ai, nu intri, se răţoia chelbosul, da' nu-nţelegi mata că n-ai ce căuta aici? Aici e altceva, aici sîntem handicapaţi. Noi ne-am organizat, mă-nţelegi? Da' trebuie să vin şi eu, ce crezi? Eu am de susţinut, nu aşa... Eu nu mă erijez! Discuţia dură preţ de două-trei minute, cei doi transpiraseră în vreme ce handicapaţii locomotori protestau că stăm în Soarele ăsta, mai avem de mers şi la Parlament, da' dă-l domne afară, nu răspundeţi la provocări. Credeau că e doar un spion infiltrat între ei, să le afle intenţiile. Erau patru doamne care ar fi jurat că l-au mai văzut şi o a cincea care o ţinea morţiş că bărbatul o întrebase insistent încotro merg. Acesta era semnul neîndoielnic al unei curiozităţi bolnăvicioase, nu-i aşa? care dovedea că prezenţa bărbatului nu e lucru curat. Domnul de la cronici fusese avocat, era membru în mai toate asociaţiile de pensionari, handicapaţi şi ajutor social. Ştia multe şi le număra pe degete. Ca să fii handicapat trebuie mult efort - cîteva comisii doctorale, teste, să nu mai spunem de radiografii! De seruri! De atele, garouri, flacoane şi reţete! Ptii, nu-i chiar aşa cum crede cîte unul! Nu e simplu deloc! Pînă la urmă se puseră două-trei cu bastoanele, cîrjele şi sacoşele pe intrus, cărîndu-i ghionţi şi tăvălindu-l bine. Cară-te, n-auzi? Cară-te, nu mai sta! - se răţoia chelbosul bătînd din picioare, nerăbdător. Ce crezi? Avem şi noi planurile noastre.

Sorin ŞERB

„În rezervaţia naturală de la Zau de Cîmpie, Mureş – unica de acest fel din Europa – au înflorit bujorii."

(*România liberă*, 3 ianuarie 1979)

Apocalips şi carnaval

– Schiţă de portret al amatorului de magazine ilustrate –

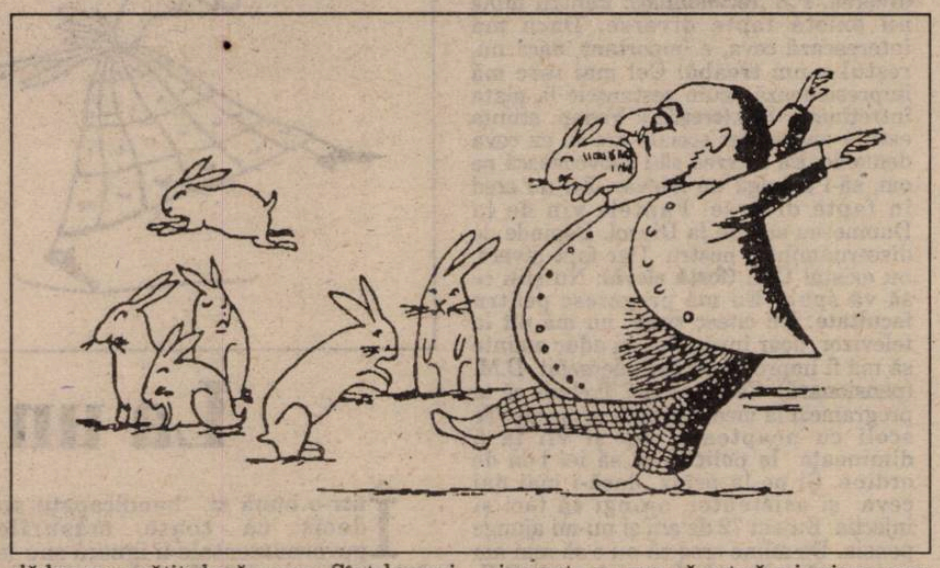

I-am găsit cu uşurinţă în sala de aşteptare şi pe peroanele Gării de Nord - loc al suspensiei, al aşteptării, în care timpul trebuie "umplut". S-au arătat foarte încîntaţi să discute despre ceea ce citeau: ziare de tip "magazin". Cu alţi cîţiva am stat de vorbă în spitalul CFR - alt loc al aşteptării, însoţite, de astă dată, de suferinţă. Ca şi călătorii, bolnavii cititori de "fapt divers" mi-au răspuns cu bunăvoinţă. Am intrat în toate saloanele secţiei de ortopedie. La căpătîiul suferinzilor, pe noptiere, nu se aflau nici cărţi, nici flori. Doar ziare de tip "magazin".

Păstrez numai mărturii ale împătimiţilor faptului divers, pe care nu l-am definit, lăsînd pe fiecare vorbitor să-l situeze unde crede: printre afacerile criminale, curiozităţile ştiinţifice, recorduri, întîmplările ciudate. I-am întrebat ce gazete citesc şi de ce. Motivele atracţiei lor pentru presa "uşoară" acoperă - se va vedea - triada retorică a efectelor scontate în receptarea textelor literare "grele": **docere, delectare, mover**. I-am mai întrebat dacă îşi amintesc vreuna din întîmplările citite şi cei mai mulţi au invocat ultima lectură. În rest, nu, faptul divers nu se ţine minte. În fine, am vrut să aflu dacă stă în picioare o acuzaţie adusă în mod curent astăzi presei scrise: privilegiind senzaţionalul ieftin, ea deturnează atenţia cititorului de la evenimentul politic şi economic cu adevărat important. Aşa că le-am adresat, acestor fervenţi ai faptului divers, o întrebare despre ultima remaniere guvernamentală şi o alta despre privatizarea "în masă".

Putem schiţa, din aceste probe de mentalitate, portretul consumatorului de fapt divers? Tendinţa caricaturizării este mare, invariantele fiind evidente. Ii vom rezista însă; "portretul" rămîne provizoriu (căci diferenţele există). Mobilul hotărîtor, al lecturii, cred, nu este informaţia în sine ci forma epică pe care ea o îmbracă: oamenii au nevoie de poveşti, de istorii condensate în care credibilitatea trece pe planul al doilea. Sînt mai puţini cei care cred în adevărul lor referenţial (de regulă, relatările acestora sînt ininteligibile şi nu le-am transcris aici); majoritatea intră cu ingenuitate într-o postură estetică. În fond, această "maculatură" are meritul (indirect) de a se substitui unor circuite orale tradiţionale în care cuvîntul explica şi judeca lumea. Însă "Lumea" din cuprinsul acestor gazete este fără miez, paroxistică în sens carnavalesc sau apocaliptic. Amatorul de magazine ilustrate vrea să se minuneze, dar monotonia paroxismului îl blochează. Vrea să recompună lumea, dar acumularea de fapt divers sfîrşeşte prin a evoca "nimicul". Faptul divers - mitologie secularizată şi democratizată - oferă totuşi iluzia inserţiei în lume. Mînat de cel mai arhaic instinct estetic - acela de colecţionar - cititorul de gazete îşi reface zilnic colecţia de bibelouri bizare, care dispar peste noapte.

Întreprinzător particular, 29 de ani, Tîrgu Neamţ:

Îmi plac istorioarele mici fiindcă le citeşti imediat şi poţi învăţa ceva, deci într-un timp relativ scurt poţi afla ce se întîmplă pe tot globul. Deci ăsta-i interesul lor. Şi interesul nostru, al cititorilor. Istorioarele astea îs binevenite, mie îmi plac, le accept. În mare parte, da, le ţin minte. Bine, nu pe toate, că sînt prea multe. Dar ţin minte povestea cu căluţul acela mic de 20 de cm., prin nişte împerecheri a unor specialişti, nu ştiu ce... Sau cu copacii ăştia japonezi, cum le spune - bonzai, da. Cîte şi mai cîte sunt, ce să vă spun. Mă interesează recordurile; mi-am cumpărat o carte, am găsit asta, Guinness Book, trădusă în româneşte de Cristian Ţopescu. Şi e foarte frumoasă, în ea sînt recorduri trăznite, citeam că unul a stat pe un stîlp 72 de ore! Şi pe urmă dădea ce-a păţit după aceea. Sînt lucruri hazlii, şi poţi să şi înveţi din ele. Mă interesează şi astea cu crime, orice, orice citesc. Citesc **Infractorul**, **Infractoarea**, ziarul ăsta **Internaţional Magazin**, care întotdeauna ai ce găsi în el, **Tineretul liber**, **Evenimentul zilei**. Să vă spun sincer: politica pentru mine nu face nici doi bani. Puterea nu se interesează de omul de jos, se interesează ei între ei, cum să facă mai mulţi bani. Şi dacă s-au făcut milionari, ce-i mai interesează? Politica asta e greu de înţeles; cade mai greu decît carnea de porc.

Candidată la Facultatea de Psihologie, 19 ani:

Citesc multe, sigur, mă interesează tot ce este nou. Mă pasionează în special paranormalul. **Magazinul Internaţional** e cel mai bun. Are faptul divers din orice domeniu. Cred că faptul divers e ceea ce aduce noul, construieşte ceva, metode noi sau invenţii. Ţin minte foarte multe din ele; îmi place să le povestesc la cunoscuţi - ce-am mai aflat, ce-am mai auzit. Chiar acuma, în ziarul care-l am în mînă este vorba de revoluţia scutecelor. Deci un om de ştiinţă american, sau n-am reţinut exact, căuta să distrugă gunoaiele şi în scurt timp a avut un nepoţel şi s-a interesat chiar la copiii mici cum s-ar putea scăpa de schimbatul ăsta, mereu, de murdăritul ăsta. Şi a inventat nişte scutece cu nişte reacţii chîmice care durează 10 minute cel mult şi transformă urina, deci tot, la copilul mic, în foarte puţină, cîteva grame de cenuşă, deci scutecul respectiv poate fi scuturat şi folosit. Deci este ceva interesant şi, zic eu, ceva de viitor. De politică nu mă interesez, nu prea. Nici de privatizare. La noi numai printr-o greşeală se poate face ceva bun.

Iubindu-se bălaiul Sam
Cu o negresă-n Tottenham
Cvadrupli, Bunul
I-a dat: unul
Alb, unul negru şi doi crem.

Comerciantă (ţine o tarabă cu bijuterii), 44 de ani, Arad:

Citesc **Dracula, Infractoarea, Can-can magazin, Delictul, Evenimentul zilei**. Mie îmi place mai mult să aflu despre ce fac oamenii care le place să facă rău. Şi pe urmă, ce se petrece în lume în general. Eu, în fond, mă impresionează violurile şi omorurile care se fac. Nu prea ţin minte; numai aşa cît citesc şi-atîta tot. Şi să ştiţi că din ceea ce se petrece, pot să iau şi eu ceva înţeles, cum să mă păzesc şi eu în viaţă, că sînt de una singură, sînt văduvă, şi cu asta aş vrea să pot să-mi asigur, cum să zic, liniştea, protecţia, şi plus de asta vreau ca şi copiii mei să nu ajungă ceea ce fac alţii. Să le explic şi eu, să-i învăţ. Da, sigur, că le povestesc la copii ce citesc, şi ei spun, copiii, zice "Niciodată n-am să fac aşa ceea ce scrie acolo". Am mai mulţi copiii, patru. Vă spun sincer, am un copil care el e condamnat... pentru viol... şi, înainte de-a face violul ăsta, eu l-am învăţat, foarte mult l-am învăţat. Nu m-a ascultat... Acuma, nu am reuşit să citesc total **Evenimentul zilei** şi nu am aflat că a băgat 2 miniştri noi.

Subofiţer MApN, 24 de ani, Bucureşti:

Mă interesează pînă unde ajunge mintea omului, în special privind aberaţii din astea: crime, prostii de genul acesta. Deci aberaţiile mă interesează în primul rînd ca fapt divers. Sînt şi-n **Evenimentul** şi-n mai multe ziare; deci, pe unde prind, le citesc. Eu vreau să văd pînă unde ajunge mintea umană, pentru că sîntem deja în ultimul prag al minţii umane, o minte care a degenerat destul de mult. Sînt multe, în primul rînd bestialitatea cu care se omoară oamenii între oameni, ca fiinţe. Chiar aseară am citit, nu mai reţin ziarul, despre o femeie care a putut să-şi omoare bărbatul prin mai multe decapitări, adică tăieturi în mai multe membre. Iar un alt caz interesant, faptul că omul poate arde în zona abdomenului fără a degaja un miros urît ci că degajă un miros plăcut şi că organele celelalte rămîn integre. De obicei ştim că dacă dăm foc la un hoit, miroase foarte urît. Pe moment astea îmi vin în minte. Politica nu mă interesează, pentru că sînt restricţii la serviciu. Mă interesează economia, datorită faptului că trebuie să-ţi faci o bază în viaţă ca să ai pretenţii. Privatizarea în masă e ceva care nu e, exact cum e şi cu Dumnezeu. Privatizarea e bună, dacă ţi-o faci pentru tine şi familia ta.

Şomeră, 45 de ani, Cluj:

Eu iau **Magazin**, că aici găsesc reţete, a fost ceva interesant de exemplu despre petele de grăsime de pe haine sau despre molii, de carii la mobilă, dar nu-i musai să citim numai despre descoperiri. Mie îmi place că sînt lucruri şi din lume, de exemplu despre artişti, şi e şi normal, că ne mai interesează şi aşa ceva. Sau rubricile cu ştiinţă şi de întîmplări adevărate. De exemplu, m-a impresionat în ziarul de astăzi cum s-a trezit din coşciug unul, în nu ştiu ce ţară, în **Evenimentul**. Politica şi economia nu mai mă interesează, ştiţi de ce? Că sînt în şomaj după 28 de ani de serviciu. Am lucrat la o întrepridere de candelabre. Şi aş vrea să mai lucrez şi am umblat din poartă în poartă la Cluj, la fiecare fabrică. Păi chiar femeie de serviciu nu mă duc, că am un băiat student, cu bursă de merit.

Soldat la Otopeni, 20 de ani:

De obicei citesc mai mult **Pirat magazin, Cine-TV**, ziare din astea mai frumoase, cu staruri de cinema. Îmi place să aflu tot felul de poveşti, de întîmplări sau cazuri. Sînt multe, dar nu sînt adevărate; majoritatea din ele sînt cascadorii, aşa, fel şi fel de minuni. Dar citesc de curiozitate, să mai yedem ce se mai întîmplă prin Occident. Îmi place să aflu trecutul actorilor, şi viitorul, cel mai mult. Politica şi economia României nu mă interesează. Deocamdată sînt soldat şi mai am 5 luni şi vom vedea ce va fi. **Infractoarea** iar îmi place foarte mult. Ce să vă povestesc? Sînt mai multe, sînt fel şi fel de coşmaruri. Am citit un caz care m-a copleşit pur şi simplu: un tată şi-a omorît familia, şi-a violat fetiţa de 7 ani. Eu iau **Infractoarea** şi nu **Infractorul** pentru că aici sînt mai multe cazuri cu femei. N-am nimic cu femeile dar în ziua de azi trebuie să ştii de ce să te fereşti. Că eu sînt tot bărbat şi ştiu ce-i poate capul şi la alt bărbat. Dar de la o femeie poţi să te aştepţi la orice.

Strungar, 38 de ani, Gorj:

Iau **Magazin**, că mă atrage curiozitatea. Misterul. Nu ştii ce găseşti, dar speri să găseşti, nu? Din punctul "întîmplări", mi-au rămas în minte ştirile astea cu subconştientul. Sînt ăştia, clarvăzătorii, la unii s-a adeverit, cum a fost cel din India. Dacă Jules Verne a prevăzut şi s-a întîmplat, e ceva. El a avut bază ştiinţifică. Mă ţin la curent şi cu politica şi cu economia, dar ajungînd la concluzia că e prea mare haos, parcă-ţi displace şi parcă prefer lucruri din astea mai palpabile.

Student la Drept, 21 de ani, internat cu fractură la picior:

Citesc **Evenimenul zilei, Magazin Internaţional, Blitz magazin, Dracula**. Pot să vă povestesc una tare de tot: că ar fi 4 congresmani americani extratereştri. Sincer să fiu, e cam discutabilă. În general întîmplările prezentate sînt credibile, bine, mai sînt şi înflorite ca să se vîndă gazeta. Asta nu mă supără, mă amuză. Unele articole cred că sînt chiar inventate. Dar din galeria de întîmplări posibile, m-a frapat povestea că Ceauşescu ar fi avut o sosie, care se află acum în Uruguay... Citesc cazurile despre OZN-uri (povesteşte unul). Sau am citit despre lumina curbată - un con de lumină pornea în sus, aşa, şi lumina ceva în jos (gesturi). Mă atrag întîmplările ieşite din comun. Despre crime citesc mai puţin pentru că sînt oribile. Sînt orori, nu e ceva firesc... Citeşti aşa ca să afli, să ai o idee, dar nu că aşa e viaţa în general. Politica internaţională mă interesează; politica în România e cam stagnantă, aşa. Remanierea? Ceva aşa, de n-ar mai fi... Economia, da. Citesc curent **Capital**; sînt tot felul de sinteze economice acolo, bine fundamentate.

Ingineră, 54 de ani, la un Centru de Calcul din Bucureşti:

Mă îngrozesc ororile din ziare, crimele, violenţa în ultima vreme; cu violenţa ne-a terminat pe toată lumea. Sîntem prea speriaţi. Ne-nchidem, şi la spital, de frică să nu se cţere, să nu vină cineva. Ne plac ziarele care ne scriu ceva frumos, să ne înveselească, să ne mai spună şi lucruri bune. Ce citesc? Toate le spicuiesc. Dar sînt simpatizanta **Formulei AS**... parcă-mi atinge toate dorinţele. Sînt lucruri mai de suflet, mai apropiate de necazurile noastre. În **Magazin Internaţional** sînt lucruri interesante, fiind variată scrierea în ele. Pînă la urmă ce să vă spun? Nu le cred nici pe cele pe care le citesc acolo, dar ne mai amuză puţin, ne dau altă suflare. Bine, cu politica şi economia, cu astea sîntem la zi. O, nu vă spun ce opoziţie e în spital! Citim, ne informăm, vrem să înţelegem ce ne poate salva. Privatizarea trebuie să se facă, dar răbdare nu mai există; oamenii sînt încărcaţi nervos la maximum. Şi e lumea săracă, aşa, şi sufleteşte, şi pe dinăuntru şi pe dinafară. Eu vă spun... dacă dv. aţi putea aşa, cu un articol, să ne băgaţi într-o altă lume, să ne duceţi, să ne mai trezim peste 5 ani, ar fi minunat.

A consemnat
Delia VERDEŞ

„În satul Trinea-Hotin femeia I. F. a dat naştere unui copil cu corp de om şi cu membre şi capul de broască. Copilul a trăit trei zile şi a încetat din viaţă."

(*Curentul*, 2 martie 1933)

Ion CRISTOIU:

„Totul a pornit din proza rusească"

Domnule Ion Cristoiu, cum apreciaţi ponderea pe care Evenimentul zilei, **ziarul pe care îl conduceţi, o acordă faptului divers?**

Ion Cristoiu: Plecînd de la premisa că "faptele mari", politicul, nu-i mai interesează atît de mult pe cititori, **Evenimentul zilei** a acordat, de la început, o atenţie deosebită faptului divers.

De fapt, terminologia de "fapt divers" nu cred că e cea mai adecvată, avînd şi o conotaţie peiorativă: faptele realităţii s-ar împărţi în două, importante şi diverse; cele importante trebuie reflectate în presă, celelalte nu. De aici se poate interpreta că un ziar care se ocupă de evenimente politice interne şi internaţionale e serios, iar unul cu mare pondere de fapte diverse e neserios. Cu toate acestea, vă spun că, pentru foarte mulţi cititori, o femeie căreia i-a fost ucis soţul şi nu i s-a făcut dreptate e un fapt important, iar o cuvîntare a domnului Iliescu un fapt divers.

Aţi făcut o disociere între "fapte mari" şi "fapte diverse". Pe baza căror criterii stabiliţi ce este fapt divers şi ce - eveniment crucial?

I.C.: Criteriul de diferenţiere a faptelor după importanţa lor nu vine din interiorul redacţiei. Noi ne gîndim întotdeauna dacă respectiva ştire l-ar interesa sau nu pe cititor. De exemplu, povestea celor doi scafandrii care, trecînd, pe un pod, l-au salvat pe un individ gata să se înece, am "promovat-o" pe pagina doi, pentru că era inedită şi ne-am gîndit că va suscita interes: de obicei, scafandrii sînt în apă, nu pe pod. Precum vedeţi, e chestie de intuiţie, care te poate sau nu înşela. Însă, de fiecare dată, important pentru noi e echivalent cu interesant pentru cititor.

Pe lîngă doleanţele cititorului, ţineţi cont şi de o anumită semnificaţie morală, socială a faptelor diverse pe care le publicaţi?

I.C.: Eu sînt un mare admirator al literaturii ruse. De cîte ori reciteam, înainte de 1989, Gogol, Cehov, Ilf şi Petrov, mă apuca invidia şi mă întrebam de unde Dumnezeu scot ei toate acele întîmplări. Consideram că noi, românii, n-o să putem niciodată scrie despre aşa ceva. Iată că perioada de tranziţie mi-a dovedit contrariul: în năuceala generală, pe fundalul unui capitalism pătruns cu violenţă ca şi în Rusia secolului XIX şi al unei mentalităţi patriarhale (pudoarea exagerată, obiceiul sătesc de a fi atent la cum umblă celălalt, uimirea faţă de pletoşi, homosexuali) au apărut şi la noi fapte diverse asemănătoare. Sigur că, pe măsură ce societatea românească se va îndrepta spre una occidentală, ele vor dispărea, dar va fi şi o plictiseală de moarte.

Un tînăr hîtru din Bengal
S-a dus o dată la un bal
Mascat în os,
Încît l-a ros,
În hol, un patruped banal.

În ce măsură faptele diverse pe care le consemnaţi se structurează într-o campanie de presă? De exemplu, şirul de teribile violuri şi asasinate era deliberat selectat pentru a susţine campania dusă de Evenimentul zilei **în favoarea pedepsei cu moartea?**

I.C.: Între violuri, crime şi campania pentru pedeapsa cu moartea nu am făcut nici o legătură. Oricum, în ultimul timp, dacă citiţi ziarul cu atenţie, veţi observa că ponderea lor a scăzut. De ce? Pentru că atunci cînd a apărut ziarul, un viol pe prima pagină era un lucru şocant. Acuma trebuie să fie ceva cu totul ieşit din comun ca să mai merite atenţie. Noi n-am publicat toate acele lucruri dintr-o pasiune morbidă, şi nici pentru a susţine ceva, ci fiindcă sîntem un ziar al faptelor, al evenimentelor. Campania pentru pedeapsa cu moartea am dus-o pentru că am primit foarte multe telefoane şi scrisori la redacţie care o cereau. Am crezut că, în România, dacă omul vrea ceva, o şi face. De fapt este o mare deosebire între starea de spirit şi starea de a face.

Violenţa violului unei bunici, de exemplu, dar şi a altor tipuri de crime din Evenimentul zilei, **nu stîrneşte noi valuri de agresivitate?**

I.C.: Ea poate trezi o stare de spirit, pe care mulţi n-au înţeles-o, şi anume cea de vigilenţă. Noua realitate, democraţia,

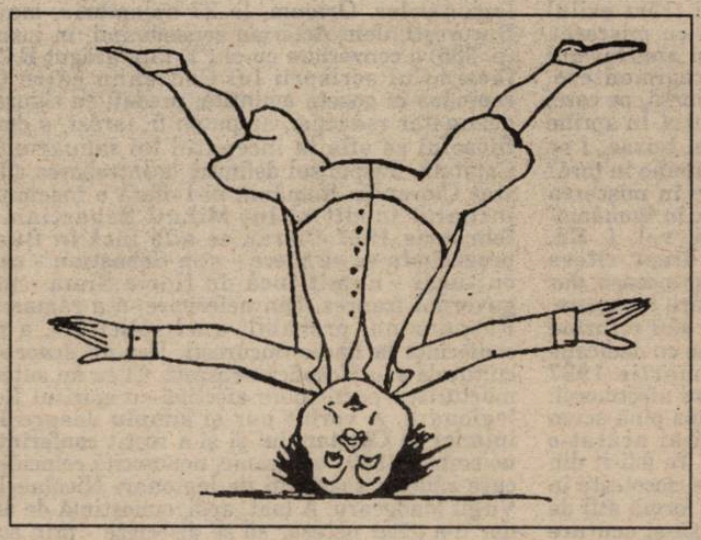

i-a prins pe majoritatea românilor pe picior greşit. Înainte, te puteai aventura la 1 noaptea într-un parc. Acum, nu mai e chiar aşa. Poate că insistenţa noastră a creat o stare de vigilenţă. Chiar şi eu, dacă văd la marginea drumului cinci tineri mai nebărbieriţi, zic: "Aştia sînt violatori". Sigur că, în afară de Poliţie, şi omul ar trebui să se gîndească puţin înainte să-şi trimită fata la discotecă.

Să fie Poliţia principala sursă a relatărilor abundînd în amănunte ale ziarului pe care-l conduceţi? În cazul cînd informaţiile nu provin de acolo, cum le verificaţi?

I.C.: În crimele celebre, sursa principală e Poliţia, dar uneori noi mergem mai departe cu investigaţia. Poliţia nu ne dă toate amănuntele, ci un fir, iar noi ne deplasăm apoi la vecini, la cei bănuiţi. În crima din Labirint am fost acuzaţi că, deşi ştiam de la început cine era criminalul, am luat-o intenţionat pe o pistă falsă. E adevărat că, deseori, Poliţia foloseşte presa pentru propriile interese. Pistele false sînt oferite opiniei publice pentru a nu-l alerta pe adevăratul criminal. Abia după ce l-au prins, zic "Vi-l dăm vouă", de parcă noi am fi nişte bandiţi care cine ştie ce-am face. O altă sursă de informaţie sînt telefoanele, majoritatea anomime - plăcerea românului. Verificarea surselor e într-adevăr foarte grea, pentru că avem de-a face cu instituţii total opace. De pildă, în cazul problemelor de sănătate ale preşedintelui - am primit ştirea că e în spital pe la 6. Am dat telefon la Cotroceni, unde dl. Dan Iosif s-a jurat pe mamă şi pe tată că dl. Iliescu e la Scroviştea. La Elias, ne-au spus că nici vorbă să fie acolo. De aceea, de multe ori sînt obligat să risc. Uneori risc pe cont propriu.

Puteţi comenta stilistica întîmplărilor mai mult sau mai puţin macabre ce apar în Evenimentul zilei, **aproximativ aceeaşi pentru majoritatea lor?**

Totul cred că a pornit, şi ca stil, din proza rusească satirică. Acolo oamenii nu sînt urîţi, ci ei iubesc aceste personaje caraghioase. Şi noi facem cam acelaşi lucru: nu ne indignăm, n-avem fermităţi à la **Adevărul**, nu ne-ncrîncenăm, căci ştim că nimic nu se va schimba. În spatele a ceea ce publicăm se ascunde un anumit scepticism, se vede foarte bine personalitatea mea. Părerea mea este că **Evenimentul zilei** e inimitabil, fiind un ziar cu personalitate. Este foarte greu să imiţi o asemenea manieră - mai sceptică, mai ironică, mai românească, plus ceva care şi mie-mi scapă.

Ca să încheiem cu ceva concret, ce semnificaţie au dimensiunile la gît ale cîtorva personalităţi politice neaoşe, publicate de Evenimentul zilei, **recent, ca fapt divers?**

I.C.: Reporterul nu a vrut să spună nimic deosebit cu asta, decît, poate, că nu Petre Roman are gîtul cel mai gros (conform folclorului). Sursa de la fabrica de cămăşi Braiconf l-a desemnat cîştigător pe Adrian Păunescu în materie de gîturi.

Altfel, nu e decît un fapt pitoresc, un fapt de metrou. Şocul apare datorită contrastului dintre postura de om politic cu apariţii publice a oricăruia din cei măsuraţi şi faptul că noi ne ocupăm de gîtul lui.

Bogdan FICEAC:

În sprijinul „ mentalităţii de contribuabil"

D-le Bogdan Ficeac, în calitate de redactor şef adjunct al României libere, **cum puteţi caracteriza ponderea pe care ziarul dv. o acordă faptului divers?**

Bogdan Ficeac: Acordăm o importanţă mare faptului divers, pentru că este unul din subiectele care interesează cititorul. Sondajele arată că faptele diverse, alături de utile şi de senzaţional, sînt, pe primele locuri în topul preferinţelor lor.

Cum diferenţiaţi simplul fapt divers de evenimentul cu repercusiuni naţionale, internaţionale?

B.F.: Prin experienţa redactorilor, prin urmărirea contextului în care s-a petrecut. Urmărim dacă există anumite precedente, sau previziuni de viitor ce-ar putea genera efecte. Spre exemplu, acum ne ocupăm de traficul cu plutoniu, despre care nu ştim unde ar putea ajunge.

Selectarea şi prezentarea anumitor fapte diverse se structurează uneori în campanii de presă?

B.F.: Da. De pildă, noi încercăm acum o campanie pe probleme de sănătate şi de protecţie a mediului înconjurător. Consemnăm accidente, intoxicaţii, prezentate ca fapte diverse, dar care de fapt sînt urmări ale unei indiferenţe pe plan social, ale unei lipse legislative. Existenţa acestor fapte diverse inoculează o preocupare faţă de problemele sus-amintite, şi, de asemenea, sperăm ca ele să-l ajute pe cetăţean să-şi însuşească şi mentalitatea de contribuabil: omul nu se gîndeşte că banii lui se duc, printre altele, pe anumite organizaţii guvernamentale care, în loc să-l protejeze, îşi văd de treburile lor.

Ce loc îi acordaţi violenţei în relatarea faptelor diverse şi ce semnificaţie morală daţi, în general, acestora?

B.F.: Ştim că un eşantion destul de larg de cititori preferă relatările despre violenţă. Noi considerăm că poţi "lua ochii" publicului şi prin altceva. Normal că, atunci cînd apar nişte crime despre care scrie toată presa, nu putem să nu scriem şi noi. Însă nu punem accent pe ele. O operaţie de despărţire a unor siamezi sau povestea copilului-cîine sînt relatări cu o anumită doză de senzaţional, care ajung să intereseze mai mult publicul decît cruzimea unei crime. În modul cum le prezentăm, încercăm să respectăm dreptul la intimitate al persoanelor implicate, să păstrăm o anumită decenţă şi corectitudine.

A consemnat
Iaromira POPOVICI

La Poliţie nu-s mai multe Românii

În lumea presei nu-s mai multe specializări. **Infractorul**, **Infractoarea**, **Infractorul de ambe sexe** şi **Academia Infractorul**, nu fac altceva decît să exploateze brut diverse crime, violuri, înmormîntări, reînvieri, naşteri, incesturi. Cititorul e mort după aşa ceva, iar reporterii îi fac şi vînt în groapă. Apoi există rubrici alimentate cu acest tip de"fapt divers", macabru sau violent, în mai toate cotidianele. Că **Evenimentul zilei** răscoleşte şi mai departe în locul cald, că **România liberă** se abstrage în coltul unui editorial despre actualii potentaţi, că **Ora** se dă bine cu cititorul printr-o pierdere a reporterului prin mulţime, că **Adevărul** consemnează cu obiectivitea aceea înţepată a celor cu funcţii de răspundere şi că **Ziua** face ce face şi-ţi dă senzaţia că a ajuns după 3-4 ani de la crimă, asta este stil şi nimic mai mult. Cu toatele, aceste cotidiane îşi susţin rubricile cu date preluate din dosarele de presă de la Inspectoratul General al Poliţiei, de la Poliţia Municipiului Bucureşti şi de la Ministerul de Interne. Am stat de vorbă în acest sens cu maiorul Neda de la IGP. Aici se primeşte de la Dispeceratul IGP un buletin informativ cu cele mai semnificative cazuri rezolvate în toată ţara. Un lucrător de poliţie stă zi şi noapte lipit de telex şi primeşte aceste ştiri, şi le selectează doar pe cele cu crime, accidente de circulaţie, violuri remarcabile, şi le prelucrează. Dis de dimineaţă ulii-reporteri atacă aceste sinteze pentru presă şi le devoră; ca să nu se obosească să scrie şi ca să nu mai prindă şi colegii lor de la alte cotidiane, rup foile. Alţii întreabă: "cînd a dat cu cuţitul era nervos? Bunica era violată sau virgină? Dimensiunile penisului sînt conforme cu realitatea? Unde s-au dus criminalii după crimă?" Detalii pe care ofiţerul de la biroul de presă nu le poate da, din simplul motiv că la el vine doar informaţia minimă, restul a rămas la şeful de post din nu se ştie ce comună. Aceasta ar fi sursa de informaţie a coloanelor de fapte abominabile, doar că reporterul le prelucrează şi el după cum transcrie. Munca poliţistului e ignorată. De altfel, consemnarea în acest dosar pentru presă a faptei vine la sfîrşit, cînd deja verdictul anchetatorului e pus şi cînd el iese din arenă. Cel mai slab reprezentat capitol în acest dosar e cel cu infracţiuni economice. Şi asta pentru că, ori de cîte ori e arestat cîte cineva de prea sus, procuratura îl face scăpat. Şpagă? De ce nu? Aici apar cel mai des primitori-descărcători, controlori de tren, casieri. Cum de apar fotografii în ziare cu diversele chipuri în care mor semenii noştri, e simplu. Biroul de presă le procură. Dar ce te faci cînd în **Infractorul** sub "Criminala a murit înfundînd trombonul" descoperi fotografia nudă a unei Claudia Schiffer? Aici se întîmplă ceva grav cu directorul publicaţiei respective. Cum se face că-s atîtea amănunte relatate-n **Evenimentul zilei**? "Are o armată de oameni, dotată cu celulare, care transmit de la faţa locului". Nu-i cheamă poliţia, ci vreo bătrînă trezită de căderea cadavrului din pat. La asta se mai adaugă şi banii care se aud uneori în buzunarele funcţionarilor din Poliţie pentru vreo informaţie bine dezvăluită.

Eugen ISTODOR

Noua generaţie a anilor treizeci (XIV)

Suflet chinuit de nelinişti intratabile, refuzînd istoria şi istoricitatea pentru o imanenţă care-i scăpa mereu, Cioran îşi trăia exilul alterităţii în propria-i ţară. Simpatiza cu mişcarea extremist de dreapta, dar nihilismul şi anarhismul său funciar îl împiedicau să i se înregimenteze. Soluţia era deşţărarea, căutînd febril o bursă, pe care, în sfîrşit, în 1937, a găsit-o, plecînd la Paris. În aprilie 1937, tot febricitînd în căutarea unei burse, i se confesa lui Eliade: "Ce-aş face dacă aş rămîne în ţară? Din moment ce nu mă pot integra activ în mişcarea naţionalistă, eu n-am nici un sens practic în România" (**Mircea Eliade şi corespondenţii săi**, vol. I, Ed. Minerva, 1993, p. 193). Avusese, ce-i drept, cîteva întîlniri cu Corneliu Zelea Codreanu, îl fermecase, dar nu se putea înregimenta în cadrele mişcării legionare. Era o neputinţă structurală, psihismul său refuzînd un astfel de activism militant. Îi trimisese cu dedicaţie **Schimbarea la faţă a României**. În martie 1937 Codreanu îi mulţumeşte printr-o scrisoare afectuoasă: "Mă vei ierta, desigur, că nu ţi-am răspuns pînă acum faţă de atenţia deosebită pe care mi-ai arătat-o trimiţîndu-mi frumoasa D-tale lucrare... Te felicit din adîncul inimii pentru tot zbuciumul care clocoteşte în pieptul D-tale şi pe care l-ai redat într-o formă atît de înaltă. D-ta voieşti ca neamul acesta să-şi scuture haina de pigmeu pe care o poartă de amar de vreme şi să se îmbrace în haină de împărat. Şi el vrea, dovadă este că te-a născut pe D-ta, din lutul său, ca s-o scrii. Căci toţi cei ce scriem sau luptăm nu o facem de la noi ci împinşi de lava românească a vulcanului care vrea să iasă din adîncuri să izbucnească către înălţimi". (Facsimilul scrisorii reprodus în **Buna vestire de Duminică**, II, nr. 7 din 12 ianuarie 1941).

Afundat în atmosfera pariziană, Cioran se zbătea să se acomodeze. Venirea legionarilor la putere l-a aflat la Paris. Am găsit într-o gazetă legionară (**Cuvînt strămoşesc**) din octombrie 1940 un apel spre colaborare adresat "următorilor camarazi". Emil Cioran (fratele său, Aurel, era membru în redacţie) era pomenit printre cei invitaţi. Mi-am spus, citind acest apel, că Emil Cioran e pus la adăpost de colaborare. M-am înşelat. În noiembrie 1940 (să fi revenit în octombrie?) Cioran se afla la Bucureşti. O fi venit în vacanţă de sărbători? A venit special pentru a vedea România dezlănţuită şi învolburată de febra verde? Şi, iar întrebare, cînd s-a înapoiat în capitala Franţei? A rămas în ţară pînă după rebeliunea legionarilor. Oricum, la 27 noiembrie, mai era în Bucureşti, Jeni Acterian consemnînd, în jurnalul ei, (p. 335) o convorbire cu el ("E tare drăguţ E.C."). Dar facsimilul scrisorii lui Codreanu către Cioran, reprodus în gazeta amintită, predat, cu siguranţă, de destinatar redacţiei, ar putea fi, iarăşi, o dovadă că filosoful se afla la începutul lui ianuarie 1941 în Capitală. Răspunsul definitiv la întrebarea cît timp a stat Cioran în România ni-l oferă o însemnare din jurnalul inedit al lui Mihail Sebastian. La 12 februarie 1941 Cioran se afla încă în Bucureşti, pregătindu-se să plece - ştia Sebastian - ca ataşat cultural - numit încă de Horia Sima - pe lîngă guvernul francez. Din nefericire, n-a rămas inactiv. Răspunzînd, probabil, unei solicitări, a rostit o conferinţă la Radio-Bucureşti. Dar nu despre o temă culturală sau filosofică neutrală. Ci cu un subiect care mărturisea participare afectivă cu spiritul României legionare. A vorbit pur şi simplu despre **Profilul interior al Căpitanului** şi şi-a rostit conferinţa în 27 noiembrie 1940 - zi stranie, nenorocită coincidenţă - în care cădeau asasinaţi de legionari Nicolae Iorga şi Virgil Madgearu. A luat, apoi, cunoştinţă de asasinat, dar n-a găsit necesar să se disocieze - prin scris - de actul sinistru. În schimb a găsit că mai e posibil, după asasinat, să recidiveze în eroare, încredinţînd textul conferinţei, spre publicare, chiar gazetei care, în octombrie, apelase la el pentru colaborare. Oferind conferinţa spre publicare, din nefericire pentru Cioran, textul ei s-a păstrat. Să spun ca semn acuzator? De ce a rostit Cioran această nesocotită conferinţă? Deşi ar merita o reproducere integrală, mă voi limita la cîteva excerpte: "Înainte de Corneliu Codreanu, România era o Sahară populată. Cei aflaţi între cer şi pămînt n-aveau nici un conţinut, decît aşteptarea. Cineva trebuia să vină. Treceam prin deşertul românesc incapabil de orice. Pînă şi dispreţul mi se părea un efort. Ţara nu putea fi o problemă decît negativ... România nu era decît o farsă reuşită... Biata ţară era o pauză vastă între un început fără măreţie şi un posibil vag. În noi gemea viitorul. În unul clocotea. Şi el a rupt tăcerea blîndă a existenţei noastre şi ne-a obligat să fim. Virtualităţile unui neam s-au întruchipat în el. România din **putinţă** se îndrepta spre **putere**... Aceste gînduri (ale lui C.Z. Codreanu, n.n.) au urzit rostul nostru. În ele respiră natura şi cerul. Şi cînd au pornit spre înfăptuire, temelia istorică a ţării s-a zguduit. Corneliu Codreanu n-a pus problemele României imediate, ale României moderne şi contemporane. Era mult prea puţin... El a pus problema în termeni ultimi, în totalitatea devenirii naţionale. El n-a vrut să-ndrepte mizeria aproximativă a condiţiei noastre **ci să introducă absolutul în respiraţia** zilnică a României. Legiunea n-ar trebui astfel să creeze trecutul ei, să insufle absenţa seculară, să salveze, printr-o nebunie inspirată şi unică, imensul timp pierdut... Căpitanul a dat românului un rost. Înainte de el, românul era numai român, adică un material uman alcătuit din aţipiri şi umilinţi. Legionarul este un român cu substanţă, un român primejdios, o fatalitate pentru sine şi pentru alţii, o vijelie umană infinit ameninţătoare. Garda de Fier e o pădure fanatică. Legionarul trebuie să fie un om în care mîndria suferă de insomnie... Acel ce a dat ţării altă direcţie şi altă structură unea în sine o presiune elementară cu detaşarea spiritului. Soluţiile sale sunt valabile în imediat şi în veşnicie. Istoria nu cunoaşte un vizionar cu spirit mai practic şi atîta pricepere în **lume** sprijinită pe un suflet de sfînt. Tot aşa, ea nu cunoaşte o a doua «mişcare» în care problema mîntuirii să meargă mînă în mînă cu gospodăria... În preajma Căpitanului nimeni nu rămînea călduţ. Peste ţară a trecut un fior nou. O regiune umană bîntuită de esenţial. Suferinţa devine criteriul vredniciei şi moartea al chemării. În cîţiva ani România a cunoscut o palpitaţie tragică... Credinţa unui om a dat naştere unei lumi ce lasă-n urmă tragedia antică şi pe Shakespeare. Şi aceasta în Balcani! **Pe un plan absolut, dacă ar trebui să aleg între România şi Căpitan, n-aş fi ezitat o clipă**. După moartea lui ne-am simţit fiecare mai singuri... Cu excepţia lui Iisus, nici un mort n-a fost mai prezent între vii... De-aci încolo, ţara va fi condusă de un mort, îmi spunea un prieten pe malurile Senei. Acest mort a răspîndit un parfum de veşnicie peste pleava noastră umană, şi-a readus cerul deasupra României" (Emil Cioran, **Profilul interior al Căpitanului, Glasul strămoşesc**, III, nr. 10 din 25 decembrie 1940). Să adaug că acest text delirant a fost rostit în preajma evenimentului reînhumării lui Codreanu, cu pompă fastuoasă şi solemnă, în 30 noiembrie 1940, la Casa Verde din Bucureşti.

Z. ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

„Ce fel de viitor?" sau virtuţile ecologiei

Este ecologia o modă? Este ecologia o preocupare? Orice ar fi, ecologia este o noţiune care apare constant în articolele de ziar, un cuvînt care furnizează material pentru dezbateri şi controverse, în care unii le spun celorlalţi că sînt "reacţionari paseişti", "stîngişti retrogrizi", "dictatori în cămaşă verde", naiv frămîntaţi de neliniştі nemotivate etc. Deocamdată ecologia bîntuie spiritele, pe cele mai serioase, ca şi pe cele mai uşuratice. Dar este ea mijlocul cel mai potrivit pentru abordarea problemelor create de dezvoltarea industrială şi urbană la o scară necunoscută pînă acum?

Înţelegerea preocupării ecologice, adică atribuirea unui sens atenţiei care se dă în Occident de vreo cincizeci de ani (în special în ultimii treizeci de ani) efectelor ireversibile ale dezvoltării industriale şi urbane asupra planetei, florei, faunei, apelor, aerului traduce o primejdie difuză care ne ameninţă pe toţi, chiar dacă unele populaţii nu resimt încă urgenţa (scriu populaţii şi nu popoare, deoarece miza ecologică nu poate fi concepută în termenii frontierelor naţionale, ca imagine a mondializării economiei moderne).

Vîrsta mea (vai!) mi-a permis să observ spectacolul zonelor industriale occidentale care nu erau cu nimic superioare celor descoperite în ţările din Est şi în URSS după căderea Zidului Berlinului. Ele au fost şi sînt comparabile cu cele ce pot fi văzute acum în ţările lumii a treia, care se integrează unei dezvoltări intense. Aceste două realităţi sînt separate doar de o distanţă temporală, decalaj care marchează tocmai apariţia discursului ecologic în ţările dezvoltate. Nu este lipsit de interes că în perioada definită de economişti ca fiind "cei treizeci de ani glorioşi ai Occidentului" (adică de la sfîrşitul celui de al doilea război mondial pînă la mijlocul anilor '70, epocă în care această regiune a lumii a cunoscut o dezvoltare ştiinţifică şi industrială şi o urbanizare fără precedent, inedită, extraordinară în istoria omenirii) ecologia nu figura în panoplia argumentelor folosite împotriva comunismului real. Pe vremea aceea, mecanismele "dezvoltante" funcţionau sincron, doar că în Est ele păreau mai haotice, supuse imperativelor politice care le subordonau unor determinări străine de logica lor: de unde şi iraţionalitatea lor economică, de unde şi întrecerea neîncheiată cu Occidentul, mereu înainte cu cîteva tehnologii.

Şi exact la sfîrşitul anilor '70, cînd s-a înfăptuit în Occident ceea ce s-ar putea numi a treia revoluţie industrială (revoluţia electronico-informatică) preocuparea ecologică a depăşit micile cercuri critice, considerate pînă atunci "conservatoare" sau "reacţionare", pentru ca, doar în cîţiva ani, să capete un loc de frunte în dezbaterea mediatico-politică. Desigur, la început, temele erau adeseori confuze, mai ales la generaţiile tinere din ţările cele mai bogate, care, după dispariţia civilizaţiei rurale occidentale, visau o fericire rustică, uitînd în timp ce trăiau confortabil şi în abundenţă cît de grea, violentă şi crîncenă fusese pe vremuri viaţa rurală. În rest, neliniştea se cuibărise printre economiştii Clubului de la Roma, care i-au avertizat pe cetăţenii occidentali împotriva primejdiilor unei creşteri infinite, formulînd în acest scop teoria creşterii zero care n-a fost niciodată luată în serios de către forţele economice şi puterea politică.

La efectele distructive ale dezvoltării intense, accelerate, statele occidentale au reacţionat în felul lor obişnuit, încercînd să împace protecţia propriului lor teritoriu şi transferarea deşeurilor în alte părţi, transformînd în profit acţiunile care încercau să protejeze ce se mai putea, sau folosind argumentul ecologic pentru a bloca drumul potenţialilor concurenţi industriali. Deoarece trebuie recunoscut că e un cinism nemaipomenit să votezi legi, să promulgi decrete, să elaborezi regulamente pentru a-i obliga pe industriaşi să producă "curat", dacă pe de altă parte li se permite să-şi instaleze în alte părţi industriile lor poluante, acolo unde nici o lege nu protejează locurile şi persoanele. Aceasta este situaţia deşeurilor pe care Occidentul le exportă masiv în ţările subdezvoltate. Încă o dovadă, dacă mai era nevoie, că în pofida discursurilor frumoase despre caracterul universal al valorilor umaniste, viaţa nu are acelaşi preţ aici şi acolo, în Nord şi Sud.

După colonialism, neocolonialism, extinderea pieţei la nivel planetar, o ultimă primejdie ameninţă ceea ce mai rămîne din specificitatea culturilor: turismul, desigur sursă a unor importante profituri, dar şi a unor distrugeri culturale ireversibile. Pentru cititorul român exemplele mele o să pară exotice, dar le dau pentru ca să-i pun pe gînduri pe cei care pretind că pot armoniza supravieţuirea tradiţiilor şi a turismului masiv. Astfel, în Borneo, după despădurirea industrială intensivă, care a distrus flora, fauna şi sociabilitatea populaţiilor din junglă, turismul de masă a antrenat efecte asemănătoare, în aşa fel încît indigenii s-au revoltat împotriva schimbării modului lor de viaţă, ei devenind marginali ai bidonvilurilor, destin asemănător cu cel al populaţiilor amerindiene din America Latină (**Far Eastern Economic Review**, iunie 1994, Hong Kong). În China, unde capitalismul cel mai radical triumfă sub conducerea Partidului comunist (paradox încă neexplicat) se desfăşoară o vie controversă între autorităţile economice şi ecologii Universităţii din Pekin în legătură cu instalarea unui Complex turistic în mijlocul unor păduri alpine din Sud, rezervaţia naturală a celebrilor panda. Şi iarăşi se pare că partizanii economic ai dezvoltării vor cîştiga partida (**The Wall Street Journal**, 10 iulie 1994, New York). Chiar şi în Rusia cercetătorii Academiei de ştiinţe se revoltă împotriva ecoturismului care se organizează în rezervaţiile naturale din Siberia (**Nature**, iunie 1994, Londra, şi **Novaia Ejednievnaia gazeta**, iunie 1994, Moscova). Aş putea să dau mai multe exemple ca să ajungem mereu la aceeaşi concluzie, a contradicţiei de nerezolvat între spiritul timpului, îndreptat doar spre orizontul profitului, şi menţinerea echilibrului care să permită supravieţuirea pe termen lung a planetei. Bănuiesc că mulţi o să spună că sînt pesimist; dacă se consultă anchetele realizate de serioase institute de cercetări occidentale, se va vedea că sînt doar realist.

Poate că tocmai ecologia şi instrumentalizarea ei economică ne dau măsura antinomiilor consubstanţiale postmodernităţii. Întrebare: cum va putea suporta planeta o dezvoltare identică cu cea a ţărilor celor mai industrializate, fără să fie acoperită peste tot de beton, ajungînd la totala ei distrugere? Adică, cum să se împace sfîrşitul unei lumi dedicate întru totul dezvoltării infinite a producerii de obiecte care nu mai corespund nevoilor esenţiale ale oamenilor, respectînd în acelaşi timp echilibrele naturale moştenite din epoca în care viaţa era concepută în termenii adaptării şi ai limitării raporturilor umane cu o natură divinizată, sau într-o relaţie simbiotică cu divinitatea? Deocamdată, aş aminti doar o previziune demografică a Băncii Mondiale publicată la începutul lunii iulie 1994: în anul 2030 populaţia mondială va fi de 10 miliarde de locuitori! Dacă nivelul dezvoltării occidentale este oferit drept exemplu ultim tuturor populaţiilor de pe planetă, Terra nu va mai fi capabilă să regenereze tot ce i s-a luat. Occidentul ar trebui să dea exemplul şi să-şi reducă nivelul de trai scandalos de înalt. Dar noi ştim că mecanismul "dezvoltant" e ca Zeus, îi orbeşte întîi pe cei pe care vrea să-i piardă. Aşa că viitorul nu pare deloc luminos; se va amplifica situaţia prezentă, mase din ce în ce mai mari vor fi sortite foametei, mizeriei, contagiunii globale, unei demografii cu atît mai pustiitoare cu cît este mai legată de sărăcie.

Chiar în momentul în care lumea comunistă exploda, un înalt funcţionar nord-american publica o carte intitulată **Sfîrşitul istoriei** pe care la timpul său eu însumi am criticat-o pentru neo-hegelianismul ei simplist. Iar acum trebuie să fac **mea culpa**. De fapt, Fukuyama n-a făcut decît să dea un nume sub o mască filosofică spiritului utilitarist şi funcţional, pe scurt, gestionar. Această carte ne spune că nu există viitor, **no future**, dincolo de eterna rearanjare care organizează lumea conform celor două poluri: unul al Muncii şi al doilea al Bogăţiei pe care gestiunea încearcă mereu să le separe. Or, gîndirea ecologică redusă la spiritul utilitar al lumii nu oferă nici o soluţie acestor antinomii. Doar o critică radicală a bunăstării (physis ca sumă a mărfurilor), care a luat forma existenţei, ne-ar putea arăta drumul. Într-un text esenţial, **Zur Seinsfrage,** Heidegger defrişează calea:

"Deoarece ţine de esenţa voinţei de putere să nu permită realului pe care îşi întemeiază puterea să se manifeste în acea realitate care este în mod esenţial ea însăşi".

Ne rămîne să ne gîndim şi să ducem mai departe implicaţiile radicale ale meditaţiei noastre.

Claude KARNOOUH

L'Espi, Saint Roman de Tousques,
12 aug. 1994

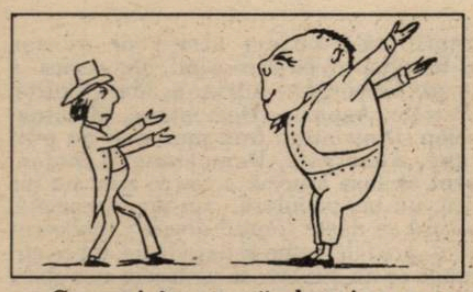

Triumful faptului divers

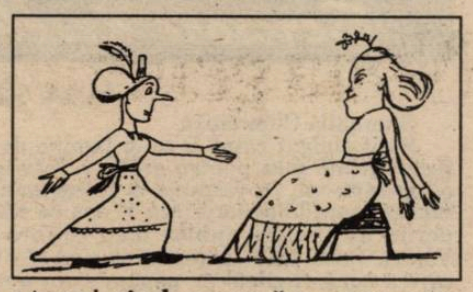

Cu ani în urmă, bunica mea maternă îşi prelungea abonamentul la **România liberă** din două motive: primul, era interesată de rubrica necrologică - acea formă de actualitate uşor macabră cu care se delectează pensionarii de pretutindeni; al doilea, nutrea pasiunea faptului divers. În această din urmă privinţă, oferta ziarului cuprindea o dublă atracţie. Pe de o parte, era vorba de fapte, adică de întîmplări reale, petrecute aievea, spre deosebire de restul paginilor, umplute cu trucaje tovărăşeşti. Pe de altă parte, aceste fapte erau diverse, pestriţe, felurite, policrome, adică în deplin contrast cu golurile oficiale din vecinătate. În principiu **faptele**, pe care ziariştii comunişti ai epocii le preluau de pe telexurile Agerpres, furnizau singurele informaţii nepolitizate, deci reconfortante prin exotismul lor epic şi, cel mai adesea, geografic. Atît rubrica "Decese" cît şi cea a "Faptului divers" prilejuiau cititorilor o formă inocentă de evaziune către lumea morţilor şi respectiv "lumea liberă". Le citeai şi puteai visa impenitent la existenţa unor spaţii neanexate partinic.

Sub comunişti, regimul faptului divers a trecut printr-o primă etapă "mixtă" (în care, alături de evenimentele de aiurea, erau admise şi cele româneşti), urmată de o a doua, monocoloră, în care incidentul se consuma, aproape exclusiv, pe alte meleaguri. Mi se pare că această schimbare de registru nu a fost gratuită. În faza paroxistică a anilor '80, fantezia perversă a cenzurii va fi înţeles pesemne că **faptul divers** prilejuieşte un exerciţiu de libertate, reprezentînd, prin urmare, un mijloc de influenţare a opiniei publice. Dacă înainte vreme, lumea putea afla amănunte despre cazurile penale spectaculoase (de tip Rîmaru), sau despre cutare curiozitate zoologică (o vacă a fătat viţei gemeni), spre sfîrşit, ieşirea din banalitate (înţeleasă ca semn de neregulă structurală) devenise apanajul societăţilor occidentale. În pofida unor derogări involuntare (de pildă, circulaţia privată a casetelor video), sistemul îşi urma logica represivă în toate acele domenii în care, precum în presă, controlul ideologic putea fi exercitat pînă la capăt. Oamenii puterii pricepuseră că excepţia nu este negreşit chemată să întărească Regula, că ea dă uneori de gîndit, sugerează alternative, ilustrează caracterul adesea imprevizibil al deciziilor personale. Or, tocmai aici stătea **pericolul** faptului divers. El demonstra că planificarea obiectivă şi cosmetizarea partizană a Realităţii pot fi contrazise prin emergenţa punctuală a unui comportament deviant. A da publicităţii existenţa unor asemenea comportamente înseamnă a recunoaşte că dinamica socială depăşeşte uneori competenţa oficialităţilor. Evident, cenzura nu a izbutit să suprime cu totul faptul divers. Acesta a suferit însă un tratament adecvat: realităţile interne (atîtea cîte mai rezistau) erau culese din zone neutre (de pildă: un gospodar care cultivă legume, potrivit indicaţiilor, a recoltat pe parcela din faţa blocului un bostan hipertrofic), în vreme ce ştirile externe deveneau simple variaţiuni anecdotice pe tema infernului capitalist (şomerii din New York etc.).

După ce faptul divers românesc a fost neutralizat, iar cel extern a fost politizat, a mai existat o etapă - limitată la ultimii cinci ani ai dictaturii lui Ceauşescu - cînd specia a căpătat conotaţii pur "naturaliste": nu mai aveam dreptul decît la o doză zilnică de catastrofe geologice (cutremure, alunecări de teren) sau la cronica unor furii meteorologice (cicloane, secete, incendii forestiere, inundaţii) abătute sistematic şi deci elocvent asupra acelor teritorii ale planetei încă străine de marxism. Firea se răzbuna pe imperialişti, în vreme ce populaţia continua să asculte "Europa Liberă".

Desigur că astăzi, cînd ne permitem un minim recul, lucrurile pot fi luate ironic. Dar nu trebuie să uităm că războiul cenzurii cu faptul divers se înscrie în patologia generală a defunctului regim. O patologie care făcea din zvon un mijloc de comunicare în masă şi care avea cinismul de a lăsa un popor întreg (lovit, precum noi, de cutremurul din 1977) fără informaţii de primă utilitate. Mă gîndesc - de data aceasta fără pic de umor - la numărul incalculabil de ore în care românii ar fi putut asculta la radio, vedea la televiziune sau citi în presă **altceva** decît ditirambii stalinişti, dejişti şi mai apoi ceauşişti. Ne putem face o idee cu privire la monstruozitatea căreia i-am fost victime, comparînd ce am pierdut de-a lungul a cinci decenii de propagandă roşie cu ceea ce cîştigăm astăzi, parcurgînd un singur text bine scris şi necenzurat. Se înţelege că, la vremea respectivă, intelectualii au avut (sau mai degrabă şi-au creat) alt statut pentru că ei sînt, în cultură, ceea ce sînt spionii în diplomaţie: nişte iscoditori avizaţi, nişte profesionişti ai informaţiei, capabili să depisteze, sub dunele ideologiei, filoanele cunoaşterii neinfectate. Unii participau la"traficul" de carte apuseană, şi nu pot să nu amintesc aici contribuţia regretatului anticar "clandestin" care a fost Radu Sterescu; alţii multiplicau prin fotocopiere volumele interzise; toţi, în frunte cu filosoful de la Păltiniş şi discipolii săi ("catharizaţi" sau nu), căutau să suplinească lacunele bibliografice ale momentului printr-o riguroasă întoarcere la sursele reflecţiei antice şi patristice. Nu la intelectualii veritabili mă gîndesc, aşadar, întrucît ei au avut mereu abilitatea de a-şi apăra pertinenţa şi facultatea de a exploata ascetic privaţiunile universului totalitar. Mă gîndesc la **românul mediu**, la insul căruia i s-a refuzat accesul la educaţia elementară şi care, semi-urbanizat prin forţa industrializării artificiale petrecute în România, alimentează astăzi, fără ca măcar să ştie, discursul occidental pe marginea "barbariei" balcanice. Firavele noastre cercuri liberale speră că acest tip uman majoritar, care asigură gloria imprecaţiilor ţigăneşti, perpetuează etica socialistă a chiulului şi fură ca în codru, va fi numai bun pentru economia de piaţă. Am putea vedea aici o frumoasă probă de optimism, dacă nu ar fi vorba, pur şi simplu, de un calcul sociologic eronat. În realitate, compatriotul nostru de bază este un individ neinformat (sau doar dezinformat) şi lipsit de reperele morale care subîntind acţiunile de anvergură istorică. Lăudăros şi infantil, şmecherit şi nu o dată abject, egoist în sensul cel mai grotesc al cuvîntului, laş cînd speră ca astfel să-şi salveze pielea, dar agresiv cu cei slabi, necalificat, dar convins că se pricepe la orice, trivial în raporturile sociale şi analfabet în cele sfinte, omul acesta care umple metrourile şi cartierele mărginaşe constituie, de ce nu am recunoaşte-o, adevărata premisă a "reformei".

Observabilă cu ochiul liber, predominanţa tipului descris anterior i-a obligat pe mulţi intelectuali să se refugieze - a cîta oară? - în acea logică a dispreţului axată pe tradiţionala opoziţie dintre "prostime" şi "boierime". Aici, vulgul incult, acolo, elitele dornice de fineţuri. Unii "muncesc", alţii "gîndesc". Sau, în versiune post-comunistă: unii se descurcă, alţii aspiră. Experienţa noastră istorică notează două tipuri de reacţii în faţa acestui clivaj. Pe de o parte, decalajul este privit ca fatalitate ierarhică: mulţimile evoluează lent, iar nevoia lor de a fi stăpînite este endemică. Pe de altă parte, separaţia apare ca produs al unei înapoieri pe care programele "iluministe" o vor putea treptat remedia. Adepţii primei atitudini încearcă să evite anarhia creată, precum în comunism, prin exaltarea originilor joase. Ceilalţi caută să stopeze tendinţele regresive şi adîncirea unei stări de ignoranţă din care pot izbucni crizele de identitate, ca şi epidemiile. E ciudat să observăm că, dincolo de cuvintele care se schimbă, ecuaţia rămîne, de cel puţin două secole, intactă. Personal, cred că în loc să-şi dezvolte sentimentul superiorităţii sau să proiecteze nu ştiu ce injecţii aculturante, intelectualii noştri ar face mai bine să privească în sfîrşit relaţia lor cu mulţimea în termeni de **compasiune şi responsabilitate. Compasiune**, întrucît omul mijlociu despre care vorbim este de două ori victima unui sistem mutilant: întîi, pentru că sistemul acela l-a deposedat de toate valorile, de la cele religioase, pînă la cele individuale; apoi, pentru că, manevrînd argumentul majorităţii, propaganda comunistă a reuşit să-l convingă că abrutizarea lui este **normală. Responsabilitate**, pentru că intelectualul autentic nu este nici stăpînul care domneşte peste o gloată debilă, nici belferul gata să emită, condescendent, cîte un: "bonjour popor"! Intelectual autentic este, mi se pare, acela care îşi ridică înzestrările pînă la vocaţia diaconiei. Evident că, după atîtea abuzuri semantice, retorica "omului superior care se sacrifică pe altarul binelului obştesc" şi-a pierdut, învechindu-se, orice virtute mobilizatoare. Dar ne putem oare lipsi de temelia morală a sacrificiului atunci cînd reaşezăm - aşa cum avem datoria de a o face - raportul dintre elite şi restul naţiei?

Dacă ne luăm după starea actuală a presei, s-ar zice că da. După 1989, trei sferturi din intelectualii români, inclusiv cei mai obstinaţi "şoareci de bibliotecă", au purces pe calea gazetăriei. După un interval de defulări zgomotoase, s-a produs o anumită decantare, sprijinită pe recunoaşterea afinităţilor şi pe formara unor echipe redacţionale relativ omogene. Săptămînalele şi revistele specializate au reuşit astfel să-şi găsească tonul şi să-şi fidelizeze publicul. Cu toate acestea, **presa cotidiană** a rămas aproape integral la stadiul tarabei cu acoperiş de tablă ondulată, care a simbolizat, la început, renaşterea iniţiativei particulare în România post-decembristă. Aşa cum dugheana ascunde un colţ haotic de bazar oriental, cotidianul actual s-a prefăcut într-un bîlci al faptului divers. Avem de-a face cu o invazie a nimicului, cu un potop de mărunţişuri aduse în prim-planul atenţiei publice prin intermediul unui aparent iresponsabil montaj mediatic. De ce spun: **aparent** iresponsabil? Pentru că patronii respectivelor ziare, care au intenţia clară de a cîştiga bani pe seama unor strategii populiste, ştiu prea bine că în materie de presă oferta este cea care naşte cererea şi nu invers, precum în comerţul obişnuit. Dacă fiecare autor ar scrie negociind la nesfîrşit accesibilitatea şi ar miza exclusiv pe divertismentul cititorului, cultura însăşi ar cunoaşte un colaps. Una este să nu te exprimi păsăreşte, şi alta să suprimi, mercantil, responsabilitatea morală şi eleganţa cuvîntului scris.

Cîndva, cititorul vîna faptul divers în coloanele unor ziare altminteri ilizibile. Astăzi, faptul divers vînează cititorul, confiscîndu-i discernămîntul. Deocamdată, faptul divers este metastaza unei libertăţi rău înţelese şi alibiul unei lenevii mentale care ştie totuşi să rămînă "lucrativă". Am scăpat de dictatura falsului şi ne-am ales cu tirania fleacului. În loc ca omul de jos să priceapă, cu ajutorul unei prese care îşi asumă rostul educativ, că viaţa nu este o combinaţie de hazarduri tragi-comice, el continuă să trăiască sub semnul derizoriului. În loc de întruchipări exemplare, de dialoguri elucidante şi de opinii care dau de gîndit, i se servesc, într-un ambalaj senzaţionalist, toate ipostazele nemerniciei. Năpădit de o pornografie abia deghizată şi de cancanuri minore, asaltat de ciocane care sparg capete şi de amanţi care zboară pe geam, copleşit de preziceri horoscopice şi de relatarea unor aprige bătăi în cîrciumi de gară, românul mediu continuă să-şi spele creierii, cu diferenţa că, acum, o face pe spezele proprii. Dacă, vreodată, urmaşii noştri vor avea exigenţe de alt nivel, le va fi cu siguranţă greu să înţeleagă de unde vin.

Teodor BACONSKY

Scrisori deschise

Iassy 12 Mart' 895

Stimabilă Cumnăţică,

Sunt obligat către D-ta şi familie de a vă esprima recunoştinţa mea pentru graba şi interesul ce a'ţi pus adresându-mi, ca rèspuns la telegrama mea, cuvinte mângâitoare la nenorocirea ce aşa de crud m'a lovit cu perderea Liviţei, iubita mea soţioră şi simpatica Vóstră sora. Iată în resumat cum s'a succedat răul care a curmat zilele ei, pentru a nu o mai avea între noi:

În ziua de 23 Fevruar s'a îmbolnăvit şi a doua zi medicul curant constată **pneumonia simplă**; n'am negligeat de îndată a chema şi alţi medici carii au luat tóte măsurele posibele - ce oferă ştiinţa pentru combaterea răului, însă elŭ creştea din ce în ce, aşa că la 2 Mart pneumonia s'a **duplat** şi în ziua de 4 ora 5 p.m. ş'a dat ultima suflare, lăsindu-mă dezolat şi părăsit de orice mângâere, cine ştie dacă nu pentru tot-d'a-una?!

Marţi 7 ale curentei ora 2 p.m. a avut loc înmormântarea la cimitirul Eternitatea.

Acestea sunt fazele nenorocite care a răpit din braţele mele - după un traiu de 28 1/2 ani - pe fiinţa care a fost un model ca soţie, de un caracter blând şi o abnegaţiune rară, îndurând alăturea cu mine tóte loviturele sórtei!

După înţelegerea ce am avut'o cu Dna Hazu şi prin intermediul D-sale am plasat pe ţiţaca Elencu la ospiciul de infirmi din Galata, neavând cine mai îngriji de ea.

Ambele case atât bătrâneşti cât şi ale ţiţacăi Elenei trec dară în posesiunea D-Vóstre ca conmoştenitóre, de acea grăbiţi a vă înţelege cu Prigoriţă spre a lua demarşele cuvenite pentru punerea succesorilor în posesiune, şi a accelera această formalitate cât de urgent, de ore ce dacă s'ar mai întârzia ar fi cu totul în desavantajul D-Vóstră, căci după cum ştiţi deteriorarea progresază din lipsa reparaţiunelor care trebue făcute de îndată.

Eu stau încă provizoriu în casă şi acésta o fac în interesul D-Vóstra de a fi un simplu observator asupra acea ce este, căci lipsa de mijlóce mă sileşte a mă muta mai la centru unde sunt imediat în contact cu persónele ce'mi ofer mici afaceri prin care'mi pot sustine traiul.

Aşa dară pentru un scurt timp mă pun la dispoziţia D-Vóstră gata a ve servi în afacere fără vr'un interes material. Rămâne dară de mă încunoştiinţaţi de orice ve'ţi chibzui că este de făcut adresându'mi scrisorele strada Tataraş 23.

Am auzit cu bucurie de căsătoria Aglaei, î-i urez tóte fericirele dorite şi deplină armonie cu fiitorul ei soţ, căci aceasta este comóra vieţei conjugale.

Îmbrăţişeri şi sărutări fraternele tuturor copiilor

Devotat servitor

Vasile

P.S. Eri Sâmbătă 11 Mart curent, am depus în mânile Dnei Casandra Hazu actele de proprietatea ambelor case; dacă veţi avea trebuinţă de ele vă puteţi adresa direct către Dneii.

(din arhiva domnului Radu IONESCU)

Firescul de ieri

Senzaţional, eclatant, prozaic

Cine citeşte **Istoria literaturii române** a lui Călinescu nu poate trece cu vederea amănuntul picant şi şocant cu care autorul îşi ţine treaz cititorul pe parcursul a mii de pagini. Ceea ce face criticul şi istoricul literar e nici mai mult, nici mai puţin decît o reordonare a diversităţii biografice după principiul relevant al creionării de personalitate. Pentru unii dintre autorii ce au prins trenul Istoriei lui Călinescu, detaliul neobişnuit este singurul care-i scoate din banalitate. Citească-se astăzi opera unor Daniel Scavinschi, Baronzi, Sihleanu şi se va vedea că nu te poţi prăbuşi în extaz din cauza bolovănoasei limbi şi a contondentului lor talent. În cazul lui Scavinschi opera îi este viaţa. **Scrisoarea a IV-a (un poet necunoscut)** a lui Negruzzi ne arată un orfan suprasensibil, ce-nvaţă spiţerie şi botanică şi scrie în plină zavistie şi mizerie ieşeană imne pentru fericirea patriei, sonete, ode şi epitalame pentru fericirea poporului. Ingratul popor ce-i făcea? Cum el iubea mult liniştea, copiii îi tocau la cap toată ziua, îşi făceau jucărea-zmeu din poeziile lui. Ce avem pînă aici? Un om sub vremile din afara lui. Dar ia să-l descoperim şi pe cel ticăit după timpul său interior: era de o statură microscopică şi-şi îngrijea nişte mustăţi mai mari decît mari şi nu trecea zi ca să nu ia medicamente pentru tot felul de boale închipuite. Moare la 32 de ani odată cu căderea fir după fir a mustăţilor. Nu poţi lupta cu idealismul poeziei ajutîndu-te de materialitatea mustăţilor. Scavinschi n-are simţ practic şi trece aşa cu chiu în "fapt divers". Lumea cu care nu s-a împăcat abia aşteaptă. Sihleanu muri la 14 martie 1857 "de o boală necunoscută, trist fenomen al naturii, care dintr-o mică bubă ieşită pe buza junelui, cangrenă în cîteva ore tot trupul său". Chiar şi puţina ştiinţă a ministrului Mincu l-ar fi putut salva pe Sihleanu. Dar ce folos, noroc pentru "faptul divers" care poate consemna încă un capitol: o boală netratabilă atunci, curioasă ca descriere acum. Dar să nu ne lăsăm pe

➠

Din viaţa unui extremist de centru

Parcurile de „Salvări"

Într-un "élan du coeur", nu de fiecare zi în viaţa noastră literară, domnul Nicolae Breban începe un interviu acordat lui Constantin Stănescu (**Adevărul literar şi artistic**, nr. 230) vorbind de bine cîţiva confraţi din generaţia precedentă; Domnia sa îi socoteşte "excelent salvaţi" pe Mazilu, Raicu şi Cosaşu, dintr-un grup mai mare de "editorialişti în pantaloni scurţi" care scriau prin anii '50 în **Scînteia Tineretului**. Fără a se insista cum s-au salvat, se specifică imediat de la ce: "Ei s-au salvat de la credinţa lor în comunism... şi au ieşit cu bine din acel tunel", putîndu-se azi bucura de-o caracterizare favorabilă, uneori superlativă, cel puţin din partea unui scriitor atît de exigent ca domnul Breban. Realist vorbind, la preţurile de azi, la acţiunile ce se cumpără şi se vînd pe piaţa literară, nu-s de făcut nazuri, nici de exprimat gratitudini; n-am nici dezinvoltura atît de fericită a domnului Breban ca să mă opresc şi să contemplu fiecare frumuseţe de vorbă acordată celor trei salvaţi; sînt mulţumit că Mazilu e socotit drept "cel mai mare dramaturg român de după război".

Dar, ridicîndu-ne dincolo de realismul zilei, dostoievskian vorbind, cum îi place oricînd domnului Breban, caragialian vorbind, cum îmi place mie, şi nu văd incompatibilitatea cu Celălalt, - i-aş face cîteva dificultăţi prea bunului nostru confrate, căruia, desigur, nu trebuie să-i mai explic că a face dificultăţi nu înseamnă nici nerecunoştinţă urîtă, nici meschinărie, nici rea voinţă, nici pisălogeală. Dificultosul suprem - la care noi, abia salvaţii, nu vom ajunge nici după moarte - rămîne cel care, primind spovedania posedatului, îi va obiecta că a vorbit prea frumos şi a pus prea mult stil în frază. La nivelul graţiei precare de care mă bucur, obiecţia mea porneşte de la sistemul metaforic folosit de domnul Breban pentru a-şi caracteriza salvarea sa şi a alor săi, căci, foarte frumos, şi domnia sa speră că s-a salvat şi la întrebarea: "de la ce?", ni se răspunde: "Noi, după 10 ani, n-am mai crezut în comunism, noi am crezut în estetică... Cînd spun că sper că m-am salvat, eu, sau Nichita, sau Fănuş Neagu, sau, de ce nu?, D.R. Popescu - o spun nu numai cu mîndrie, dar şi cu uimire: noi am trecut prin groapa cu lei, ca şi profetul Daniil..."

Objection: de ce pentru unii tunelul şi pentru alţii groapa cu lei? Să fie în această diferenţă de peisaj şi o diferenţă de chin? Chinul de a sfîşia o beznă, pierzînd toate iluziile şi păstrînd, fără melodramă de victimă, cîteva certitudini, cum ar fi dezgustul de a muri ca un prost, să fie mai lesnicios, deci inferior moral, celui de a-ţi păstra credinţa estetică între ghearele unor lei? Şi dacă cel care a ieşit întreg din tunel, nicicum mîndru sau pur, devine mai bogat şi mai apărat de relele viitoare decît preamulţumitul care, scăpat dintre fiare, se va încurca şi va sombra în bezna noilor tunele? Căci gropile şi tunelele se succed, ba chiar dau unele într-altele, în scenografia acestui secol care a descoperit că Judecata de Apoi are loc în fiecare zi. Textul domnului Breban ignoră această îmbulzeală (Caraion îi zicea insomnie) a sensurilor, tot aşa cum nu ia în seamă ce se întîmplă la o ieşire cu bine din groapa cu lei sau dintr-un tunel, adică după aşa-zisa salvare, cînd viaţa continuă să-şi facă de cap, fără de concluzii. Atunci, de obicei, apare o Salvare, o ambulanţă! Urci în ea sau nu? Urcînd, cum te comporţi cu personalul, cu muribunzii şi răniţii din jur? Te întinzi "melo" lîngă ei, încercînd să-ţi revii în puteri? Îi abordezi liric, luîndu-le mîinile într-ale tale şi murmurîndu-le cîte ceva - e soluţia cioraniană pentru a nu te sinucide!? Sau încerci imediat să pui mîna pe volan, începînd să comanzi în numele prestigioasei salvări?

Nu ştiu cum se face că nici unul dintre cei "salvaţi excelent de la comunism" n-au încercat niciodată, timp de peste 30 de ani, să devină autoritari sau să aparţină autorităţilor care decid, kafkian, la cine să se trimită sau nu ambulanţele. Ei erau limpeziţi - o scriu fără mîndrie şi fără bucurie, dar cu o anume linişte - că nu se poate ieşi din groapa cu lei pentru a deveni - iartă-mi-se precizia! - factor de putere (ar înseamna să nu ştii din ce-ai ieşit şi nici în ce te bagi). Singurul topos unde merită să te chinui, după salvare dacă există aşa ceva, e această ambulanţă care, insomniacă - în locul turnului de fildeş în care băteau valurile de merdă, cum îi plăcea lui Flaubert să-şi descrie spaţiul de lucru - a recuperat masa de scris.

Nu-i fac nici o vină domnului Breban pentru că energia sa nu se lasă sedusă de o ambulanţă. L-aş vrea doar mai puţin mîndru şi bucuros pe vremea asta în care parcurile de "Salvări" sînt solicitate la maximum şi toate salvările se dovedesc insuficiente.

Radu COSAŞU

➠

valurile vremii că-l putem strivi pe şi aşa necunoscutul Baronzi. Avea zece copii, dar curios e cum i-a botezat: Gheorghe, Adriana, Marghioliţa, Anastasie, Pericle, Aspazia, Demostene, Măriuţa, Nicolae, Xenofon. Dintr-atîţia fraţi mai mari au trăit doar Gheorghe, Anastasie, Demostene, Xenofon. Baronzi a vrut să lase o urmă a tot ce ştia: un pic cultură clasică, un pic populară, un pic fanariotă. Din amestecătură se naşte "faptul divers". Inadecvat la vremi, născut prea devreme şi paradă de tot ce ştii pentru a ascunde ce nu ştii. Dar ce ne facem cu autorii despre care am auzit? Călinescu e necruţător, strică cheful muritorilor de a-şi ridica statui: Dinicu Golescu ce putea face la Pesta decît să spună că-i frumoasă piaţa centrală fiindcă măsura 80 de stînjeni. O măsurase dumnealui cu piciorul. Să mai spunem că el crede că-n muzeu e musai să te întristezi la tablouri cu plecarea la oaste şi să te fericeşti în faţa unuia cu venirea de la oaste. Confuzia practicului cu esteticul şi excesul de protocol produc hilaritate şi adaugă încă un model de fabricare a faptului divers. Ienăchiţă Văcărescu şi Iancu Văcărescu erau mari iubăreţi. "Trece des şi-l mai priveşte / Că cu foc îl mai iubeşte, / Ienăchiţă stih îi face, / Că domniţa mult îi place" şi "El cu doamna s-ar lovi / Dacă vodă ar muri" - spun cronicile mondene, pe atunci versuri de mahala. Dacă bîrfa n-ar fi, "faptul divers" nu s-ar povesti. Despre Heliade-Rădulescu ştim că s-a pierdut în noaptea unei lumi ce italieniza penibil şi care nu mai este. Apoi că a participat pe la Revoluţia din 1848. Rămase celebru prin arătarea sa în manta albă imensă şi-n caleaşcă precum un apostol. Mai precis, alăturarea de o năzărire e mai corectă fiindcă guvernul provizoriu era pe ducă. Deşi fugise la arestarea celorlalţi comandată de Odobescu, Heliade crede că-şi poate spăla laşitatea prin afişarea sa imaculată. Ce-i drept, poporul a fost la răspîntie şi a aplaudat. Faptul divers trăieşte însă şi din extraordinar. E cazul lui Alexandrescu ce recita pe din afară Anacreon tot, stihuri din Sofocle şi Euripide şi "din scoarţă pînă la scoarţă" Istoria lui Arghir şi Alexandria. Astăzi priveşti vreo poză şi găseşti un cîine nu prea mîndru ca şi coadă, fălnicie a maxilarelor, în orice caz unul pe patru labe ce a străbătut cale lungă pentru a-şi regăsi stăpînul nerecunoscător. Haşdeu era "scheletic, livid, cu scobituri în obraji, muşchi răsuciţi ca funiile", dar avea succes la femei. La Chişinău avea trei odăi la etaj şi legături şi cu o mamă şi cu fiica mamei şi separat cu "alte fete binevoitoare". De unde dom'le, atîta succes? Chiar de trăieşti în vremea lui, chiar dacă mai tîrziu eternul bărbătesc nu poate să nu te izbească. În uliţa Ţicăul de sus nr. 4 împreună cu o ţăţacă locuia Ion Creangă. Trăia precum Flămînzilă al lui. N-aţi auzit prin bîlciuri de omul ce ridică ghioaga, sau de cei ce strivesc omul cu un pumn?

Ei, ca şi Creangă, lucrau mult pentru fizic. Adică, "dormea vara în tinda din dos, unde avea o ştioalnă în miniatură în chip de hîrdău de apă", "se scărpina cu o lopăţică crestată", mînca înconjurat de Fiţa, Siţa, Florica, Frusina, Tica, Suru, Ghiţă, Vasilică, Todirică, Bălănica, Miţulica, Tărcata, Frăsina şi Titu, pisicile, cărora le arunca cîte ceva din ce rămînea: o mămăligă întreagă, un crap întreg, o oală de găluşte, o găină friptă, o strachină de plăcinte. Astea toate la o singură masă erau udate de o carafă de vin şi o cofiţă cu apă. Creangă şi prin asta s-a sustras istoriei năucite, în căutare de exemplarităţi. Pe care le oferea cu prisosinţă Junimea.

De fapt, aşa în paranteză fie spus, cei din jurul nostru îşi trăiesc viaţa, noi nu prea vrem să ne-o trăim. Ce ne interesează pe noi e doar fapta, dar de fiecare dată rămîne în memoria noastră titlul şi atunci căutăm ceva identic care să ne readucă în starea de contemplaţie. Activă, ca după ea să ne punem pe bîrfe.

Eugen ISTODOR

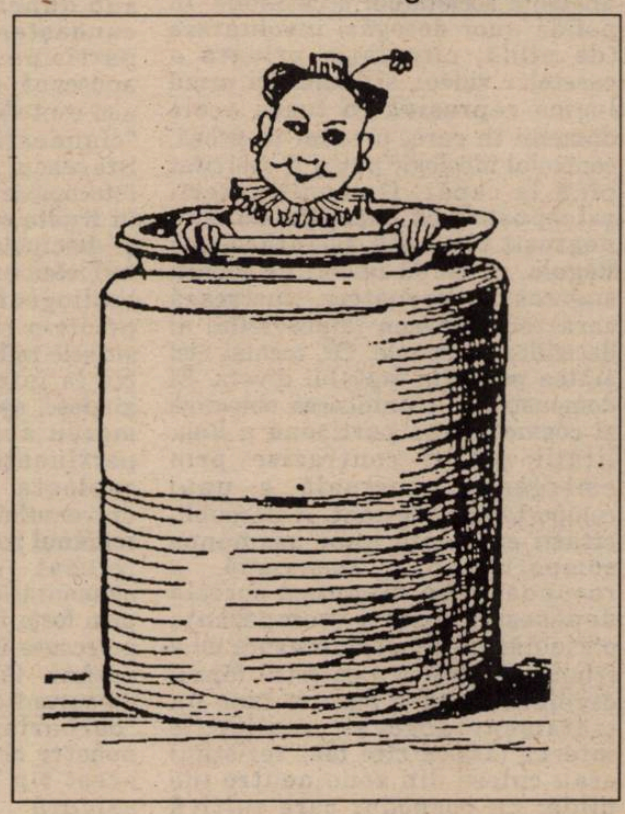

Europa în fața unei duble provocări (I)

Trei cercuri economice ale tranziției

Anul 1989 a fost un moment de răscruce în devenirea istorică, marcînd începutul evoluției postcomuniste a Europei și încheierea războiului rece. Transformarea postcomunistă definește sfîrșitul acestui secol: scopul ei este stoparea descompunerii sistemelor de comandă prin transformarea lor în entități economice viabile, prin reintroducerea mecanismelor de piață, ca și prin constituirea de structuri politice democratice. Această întreprindere este o provocare istorică cu care se confruntă Europa. Dar provocarea este însoțită de o neliniște crescîndă care cuprinde continentul. Sînt semne care arată că principalele economii europene au pierdut teren în mod constant, în competiția mondială din ultimele două decenii, și dinamica lor pare să fie caracterizată de o diminuare a vitalității. În plus, reunificarea Germaniei și implicațiile regionale și internaționale ale colapsului comunismului produc o presiune extraordinară asupra direcției, vitezei și a structurilor acceptate în construcția europeană, așa cum au fost ele definite de Tratatul de la Maastricht. În timp ce Europa de Est (această denumire este folosită în sensul ei larg, tradițional) și statele nou apărute se zbat să obțină viabilitatea economică într-o ambianță internațională relativ ostilă, țările europene occidentale sînt obsedate de recîștigarea vitalității. Problemele celor două spații se combină, complicînd extraordinar sarcinile politicienilor din țările respective.

Într-un sens restrîns tranziția postcomunistă se referă la modificarea anatomică și fiziologică a vechiului sistem de comandă. Într-un sens mai larg este vorba despre întreaga arie de consecințe antrenate de dezmembrarea comunismului pe tot continentul. Un exemplu edificator este "explozia" sistemului politic italian, intensificată de dispariția aproape subită în Europa a confruntării ideologice și militare dintre blocuri. Implozia sau metamorfoza (ca în Italia) partidelor comuniste majore mai are o consecință semnificativă. De altfel, în Europa ca întreg, tranziția postcomunistă trebuie analizată în funcție de tendințele care au putut fi observate în ultimii douăzeci de ani, în termenii proceselor care au permis (sau nu) evoluții instituționale și tehnologice oportune, determinate de presiuni competitive interne sau externe. Un recent studiu OECD subliniază "incriminarea nu este schimbare, ci doar inabilitatea sau neputința țărilor occidentale de a face față unei situații".[1] Același studiu observă că în ultimii 20 de ani în țările industrializate, îndeosebi în cele din Europa, s-a produs o scleroză a arterelor economice. (ibid)

Dubla conotație a tranziției europene nu e suficientă pentru a înțelege evoluția continentului în contextul economiei mondiale. De fapt, am fost martorii unui proces de redistribuire a puterii economice în spațiul mondial al cărui centru de gravitate economică se deplasează lent și, se pare, inexorabil, spre coastele Pacificului. "Japonia, cea care spune nu" (Shintaro Ishisara) a devenit o realitate fățișă în februarie 1994, cînd pentru prima oară în relațiile niponoamericane postbelice, primul ministru japonez a menționat eventualitatea unor măsuri punitive ca răspuns la eventuale decizii unilaterale ale Statelor Unite. Gîndirea economică și politică internațională nu a ezitat să ia în considerație creșterea economiilor asiatice. Astfel, un raport al comisiei Bretton Woods (condusă de Paul Volker) dedicat celei de a 50-a aniversări a FMI și a Băncii Mondiale recomandă modificarea structurilor de vot în organismele financiare internaționale pentru a fi în consonanță cu dezvoltarea forțelor economice din Asia[2].

Trebuie menționat, de asemeni, gigantul care se conturează la orizont: China, considerată de mulți o superputere economică în formare. Deșteptarea Chinei va accentua, fără îndoială, procesul de redistribuție a puterii în lume, cu o constelație de consecințe geopolitice și economice. Vizita cancelarului Helmuth Kohl la Pekin, în 1993, nu a exprimat doar noua concepție și impetuozitate în proiectarea intereselor politice și economice ex-regionale ale Germaniei, ci a dat și un semnal asupra modului în care Bonnul se situează față de China.[3] De asemeni, modul în care administrația Clinton a renunțat la retragerea clauzei națiunii celei mai favorizate pentru China dovedește puterea irezistibilă a logicii economice în zilele noastre pentru lumea politică. Mai mult ca oricînd, politica externă înseamnă politică economică externă. În această ordine de idei să ne reamintim cum a fost privită Japonia de către țările occidentale după șocul petrolier din anii '70, cînd a fost acuzată că practică o diplomație obsesiv egoistă a petrolului. Astăzi, chiar Statele Unite sînt obligate să adopte o postură similară în relațiile internaționale.[4]

Beneficiind de perspectiva timpului, putem observa cît de nerealistă și greșită a fost viziunea care a anunțat "sfîrșitul istoriei" (Francis Fukuyama) concentrîndu-se doar asupra sfîrșitului comunismului.[5]

Pe de altă parte, confruntarea ideologică nu este și nu poate fi un fenomen al trecutului - distincția stînga împotriva dreptei a definit și va defini procesul politic din toate democrațiile și ar fi o naivitate să presupunem că tentațiile socialiste sau social democrate au rămas definitiv în urmă, în fostele societăți de comandă.[6]

E poate o ironie, dar dintr-o anume perspectivă, lumea de după războiul rece pare mai puțin stabilă: proliferarea conflictelor militare și interetnice, extinderea recesiunii economice și a protecționismului comercial, ascensiunea fundamentalismului islamic și a naționalismului, a tribalismului și extremismului de dreapta (neofascismul) sînt semne foarte îngrijorătoare. Putem vorbi despre trei cercuri concentrice ale tranziției (crizei) în lume: unul al fostelor state comuniste, altul mai larg, care cuprinde întreaga Europă, și al treilea care se referă la procesele din spațiul mondial.

O încercare de a defini vitalitatea *și* viabilitatea

Într-o lume ideală, a concurenței perfecte, fără granițe semnificative, preocuparea pentru macro-comportament n-ar fi justificată. Dar lumea reală e altfel. Chiar argumentele elaborate în termenii "noii revoluții industriale" și ai tendinței de globalizare a activităților economice care reduc spațiul deciziilor economice naționale, nu pot eluda un adevăr fundamental: lumea reală e alcătuită din entități naționale care dezvoltă și urmăresc scopuri naționale, etalînd trăsături și dinamici specifice. Mai mult, în lumea reală există o concurență imperfectă și avantajele comparative se modifică, rezultat al unor uimitoare procese de ajungere din urmă și al unor schimbări instituționale încununate de succes.

Nu ducem lipsă de concepte și de explicații extrem de sofisticate care încearcă să sesizeze analitic evoluția economică diferențiată a entităților naționale în spațiul mondial.

La sfîrșitul anilor '70, Charles Kindleberger vorbea despre "îmbătrînirea economiei", încercînd să definească unele cauze instituționale ale încetinirii dinamicii sistemelor economice naționale. Cîțiva ani mai tîrziu, Mancur Olson a considerat că scleroza instituțională e motivul de bază al declinului societăților. În cartea sa **Mărirea și decăderea națiunilor**, el a evidențiat dezvoltarea "coaliților de interese statornicite", care pun stăpînire pe domeniul public și osifică procesul de luare a deciziei, afectînd astfel negativ productivitatea societală. E interesant că acest concept a fost utilizat mai tîrziu la analiza euthanasiei economice a sistemelor de comandă.[7] "Suprasolicitarea" este considerată de Paul Kennedy drept un factor esențial care explică declinul marilor puteri (al imperiilor). Altfel spus, nimeni nu este suficient de puternic pentru a se putea bucura de o supremație susținută (permanentă) și în creștere, dacă nu e înzestrat cu o vitalitate celestă. De exemplu, descompunerea fostei Uniuni Sovietice poate fi relaționată cu disoluția instituțională, provocată de un virus numit Glasnosti. Dar este un fapt de necontestat că deschiderea politică în sine a fost concepută de conducătorii sovietici ca o modalitate de a determina revigorarea sistemului economic, care fusese complet copleșit de competiția militară cu Statele Unite.

Michael Porter folosește teoria organizării industriale și pune accentul pe mănunchiuri de aptitudini și pe creșterea endogenă pentru a lămuri competitivitatea națiunilor. Dintr-o perspectivă diferită, George Lodge și Bruce Scott, care sînt și profesori la Harvard Business School, evidențiază existența și necesitatea unei strategii naționale pentru a obține sau a redobîndi competitivitatea. În același sens argumentează Alice Amsden și Robert Wade. Comparînd miracolul economic asiatic cu lumea anglo-saxonă, Lester Thurow, decan la Sloan School of Management de la MIT, face distincția între "economiile consumatoriste și cele productiviste". El arată că acestea din urmă vor deveni probabil forța economică dominantă în lume, deoarece configurația lor instituțională și culturală favorizează acumularea (investiția) și formarea capitalului uman cu educație superioară. "Economiile consumatoriste" dovedesc, relativ, o înclinație inferioară pentru acumulare și o perspectivă investițională pe termen scurt - ultima fiind considerată o consecință a structurii inadecvate a conducerii corporatiste. Există chiar o școală economică, **evoluționistă** (Richard Nelson și Sidney Winter, Jacques Lesourne) care încearcă să discearnă care sînt cauzele instituționale ale diferențelor între dinamica economiilor naționale. Din această perspectivă teoretică a scris John Cornwall **Teoria prăbușirii economice.**

Explicațiile menționate mai sus se referă la partea dezvoltată economic a lumii și sînt într-o măsură semnificativă produsul intelectual al unui sentiment de neliniște și teamă al lumii occidentale față de dinamismul economiilor asiatice.[8] La această enumerare se pot adăuga precizările clasice privind disfuncțiile și ineficiența congenitală a sistemelor de comandă, oferite în special de Ludwig von Mises și Friederich von Hayek (protagoniști ai dezbaterii privind Calculația economică) din anii 1920 și 1930 și, mai recent, de Janos Kornai. Toate aceste explicații sugerează două concepte: vitalitate și viabilitate.

Pe scurt, se poate spune că **vitalitate** înseamnă în esență ritmuri relativ înalte ale creșterii economice competitive; este implicată existența unui echilibru pe termen lung al balanței de plăți. Creșterea economică competitivă presupune inovare intensă (sau imitație creativă) și o acumulare continuă a capitalului uman cu o educație superioară. Teoria neo-creșterii (Paul Romer) cu accentul pe care îl pune pe cunoaștere, pe externalități și concurența imperfectă oferă un suport teoretic lămuritor. Ea poate fi pusă în relație cu ceea ce Gunnar Myrdal numea "cauzalitate cumulativă" în încercarea de a stabili ce anume îi permite unui competitor slab (o țară săracă) să spargă cercul vicios, și ce îl face pe unul care a fost bun (o țară bogată) să iasă din "coridorul" unei prosperități susținute.

În ceea ce privește **viabilitatea** avansez următoarea definiție posibilă: menținerea unui venit satisfăcător pe cap de locuitor și distribuirea veniturilor în așa fel încît să nu se distrugă țesutul social al societății. Într-un sens mai larg, definiția se referă și la degradarea entropică a mediului.

Ambele definiții presupun o anume stabilitate în evoluția societății: schimbarea poate fi controlată fie pentru că este indusă din interiorul acesteia, fie pentru că societatea are capacitatea de a o asimila într-un mod nedistructiv. Lucrurile devin mult mai complicate în cazurile unor societăți cuprinse de convlusii, mișcări sociale, sau care trec prin dramatice schimbări instituționale și structurale. Este lesne de presupus că transformarea societală, ca schimbare instituțională de ansamblu, este însoțită de confuzie, volatilitate și fragilitate. În asemenea împrejurări, stabilitatea economică, socială și politică este foarte greu de dobîndit; ea poate deveni foarte ușor doar un proiect mental și un coșmar politic.

O economie viabilă nu este în mod necesar și una vitală. Declinul secular lent al Marii Britanii este relevant în această privință, deși cu greu mai poate fi pusă sub semnul întrebării soliditatea funciară a societății britanice. Adevărul este că există analiști care se tem de răspîndirea "maladiei britanice" - ceea ce eu aș numi oboseala civilizației[9], un fel de simptom spenglerian - pe tot bătrînul continent.

Daniel DĂIANU

---

1. Vezi comentariul lui Reginald Dale: "Cum să facem să reapară locurile de muncă" - **International Herald Tribune**, 3 mai 1994, p. 210.
2. Vezi Alex. Brummer: "Bretton Woods spre reconsiderarea cursurilor de schimb" în **Guardian Weekly**, 19 iunie 1994, p. 21.
3. Merită să observăm că Helmuth Kohl nu s-a întors din China cu mîinile goale: dincolo de consolidarea relațiilor politice a anunțat și încheierea de contracte economice de 3 miliarde de dolari. Nu cunosc un alt om de stat european capabil să fi obținut ceva comparabil în termeni de afaceri.
4. De exemplu, chiar președintele Clinton a devenit cel mai eficace comisvoiajor al firmei Boeing în contractul de 6 miliarde de dolari încheiat cu Arabia Saudită la începutul anului 1994.
5. "Unii au vestit noua competiție ca «sfîrșitul istoriei», ca o eră nouă cînd marea diviziune ideologică nu va mai scinda lumea occidentală odată cu dispariția Zidului Berlinului, și nu va mai fi nimic de rezolvat. E greu de imaginat o prostie mai mare" (J. Dale Davidson și Lord William Rees-Mogg, 1991, p. 21).
6. Există suficiente date care indică resuscitarea ideilor socialiste (și sub înfățișarea social-democrației) din fostele țări comuniste. După părerea mea, rezultatele recentelor alegeri din unele țări din regiune nu sînt de neînțeles și nu reflectă doar o conjunctură.
7. Mancur Olson și Peter Murell folosesc noțiunea de "interese acaparatoare".
8. Așa cum a observat James Fallows, Occidentul înțelege cu greu schimbările din spațiul mondial. "Societățile occidentale și în special America au întrebuințat instrumentele intelectuale inadecvate pentru a clasifica, a rîndui și a înțelege informațiile pe care le primeau despre Asia. Ele încercau să înghesuie faptele în scheme, modele și categorii familiare, și sînt răniți și frustrați cînd prezicerile derivate din aceste modele nu se adeveresc" (p.5). Clișeele mentale, care fac concluziile occidentale în legătură cu restul lumii foarte hazardate, vin din trei surse principale: dorința de a-i converti pe ceilalți; presupunerea arogantă a superiorității, nu în accepția grosolană - șovină, rasială - a epocii coloniale dinainte, ci într-o formă mai subtilă; și o "inadecvată convingere scientistă" (p.6). Ar trebui menționat, de asemenea, că studiul publicat în 1993 de Banca Mondială despre prosperitatea economiilor asiatice a fost efectuat în urma presiunii blînde exercitate de guvernul japonez și că multe din concluziile lui nu se potrivesc cu schemele analitice ale paradigmei neoclasice.
9. Pe un ton foarte posomorît, Zbignew Brzezinski spune: "Relevanța globală a mesajului politic occidental poate fi viciată de tendința sporită a lumii dezvoltate de a introduce în interiorul conținutului democrației liberale un stil de viață pe care l-aș defini ca pe o abundență permisivă... Dimpotrivă, cum treci de Occidentul bogat, viața omului este dominată de preocuparea fundamentală a supraviețuirii și nu de consumul ostentativ" (1993, p. XIII).

(Versiune a referatului prezentat la conferința "Transformarea economiilor și integrarea europeană" - Sofia, 27 - 28 mai)

Dictatura şi teroarea faptului divers

Dacă vreodată vei spune că la Washington plouă şi, de fapt, acolo viscoleşte, e un lucru neplăcut pentru un post de radio, dar nu foarte grav. Dar dacă vei afirma că la Bucureşti străluceşte soarele şi, în realitate, acolo tocmai s-a stricat vremea, e mai mult decît grav. Şi pentru credibilitatea postului şi pentru cea a jurnalistului. Nu da nici o informaţie dacă nu eşti sigur pe ea, dacă nu eşti convins că ea corespunde unei realităţi. Verifică! O dată, de două ori, de o mie de ori. Ai un mare avantaj faţă de mulţi dintre noi. Ai trăit viaţa de acolo, ai experienţa nemijlocită a sistemului, îi cunoşti din interior mecanismele, reacţiile, automatismele. Foloseşte cum se cuvine această experienţă, dar nu te bizui doar pe intuiţii, nu-ţi imagina că ştii totul, nu te lăsa dominat de emoţii, struneşte-ţi indignarea, elimină pasiunea, fii obiectiv, cît mai obiectiv cu putinţă. Şi verifică, verifică mereu. Acestea sînt, în esenţă, cîteva din puţinele "sfaturi" pe care mi le-a dat Noel Bernard în 1980 cînd m-am angajat la **Europa Liberă**. Pentru două luni, de probă.

Uşor de spus, greu de făcut. Şi nu doar pentru că între momentul în care am părăsit România, în 1977, şi cel în care am ajuns la **Europa liberă** trecuseră trei ani buni şi, luat de ale vieţii valuri, pierdusem legătura cu realitatea românească. Iar în România situaţia evoluase şi evolua tot mai dramatic. Oricît de paradoxal ar părea, şi în stagnare există un fel de evoluţie. Problema era că pentru actualitatea românească, în cea mai mare parte, trebuia să ne strîngem singuri informaţiile, să le triem, să le ordonăm, să le comentăm. O muncă de Sisif. Evident, aveam la dispoziţie informaţiile agenţiilor de presă, cercetările institutului nostru de documentare, îndeobşte foarte atent verificate, relatările corespondenţilor străini din România sau care vizitau România, dar care aveau defectul că erau scrise pentru cititorii occidentali. Românii n-ar fi fost interesaţi în ruptul capului de informaţia, desigur exactă, că Ploieştiul e un oraş la 60 de kilometri de Bucureşti. Mai erau şi scrisorile venite din ţară, precum şi relatările puţinilor români în trecere prin Occident şi care aveau curajul să stea de vorbă cu noi. Numai că aceste informaţii nu erau socotite fiabile sută la sută. Veridicitatea şi credibilitatea lor puteau fi mînate de afectivitate, de poziţia ideologică a celui cu care stăteai de vorbă, de regulă net anticomunistă. În multe cazuri informaţia putea fi uşor deformată, exagerată, mai ales cînd relatarea era la mîna a doua, "am auzit", "se spune că", "mi-a povestit cineva" ş.a.m.d. Pentru o imagine generală, pentru o stare de spirit, pentru atmosferă, aceste informaţii erau bune, dar nu mai mult. Şi, oricum, la sfîrşitul unui comentariu nu puteai trece la "surse" scrisori anonime, pseudonime sau numele adevărat al interlocutorului care acceptă să-şi dezvăluie identitatea. Textele noastre circulau şi, ca să zic aşa, mîna lungă a revoluţiei avea ochi şi urechi peste tot. Cel puţin aşa se spunea.

Or, noi, la **Europa liberă**, trăiam sub "teroarea" celor două surse. Benefică, trebuie să recunosc, care ne-a obligat la rigoare, la exactitate şi ne-a împiedicat să greşim. Lucru ciudat pentru un român, presa românească era socotită şi acceptată ca o sursă demnă de atenţie. Dincolo de zgura ideologică şi propagandistică, lesne de înlăturat, erau faptele şi realităţile care contraziceau violent propaganda oficială. Cenzura, aidoma sistemului, funcţiona mai mult decît imperfect. Aşa am ajuns să citesc **Scînteia** şi pe muchie, în căutarea faptului divers. Şi nu a faimosului cîine muşcat de un om, care ar fi o culme a faptului divers. Nici vorbă de senzaţional. Ceea ce ne interesa era banalitatea faptului cotidian şi care reprezenta viaţa de zi cu zi a românului, reversul medaliei, inversul propagandei. Acolo, în banalitatea faptului divers se refugiau adevărul, realitatea dramatică, ineficienţa, indiferenţa şi cruzimea sistemului, acolo se ascundea mizeria vieţii cotidiene. Şi ca să literaturizăm puţin, "aux fond de la misère il y a toujours un homme" (Malraux). În fine, lucru ştiut, nu puţini scriitori şi-au apropiat faptul divers, l-au ridicat la înălţimea literaturii. Chiar şi la noi un mare admirator al lui Malraux, pornind de la faptul divers, a scris admirabile cronici de trei secunde, cu bătaie lungă, în ciuda cenzurii, sublimîndu-le mai apoi într-"un august pe un bloc de gheaţă". În căutarea obsedantă a faptului divers, am citit cu o atenţie de detectiv presa românească, atent la cele mai umile detalii, aparent, neînsemnate. Adeseori publicaţii aproape necunoscute publicului care aveau ca obiect agricultura, zootehnia, silvicultura, statistica, protecţia muncii. Cîţi români ştiu că în România apărea o revistă care se numea **Viitorul social**? Evident, şi aceea plină de "citate" şi de "realizări", dar în care au apărut importante anchete despre situaţia şi migraţia forţei de muncă, despre orientarea profesională a tineretului, despre navetişti, despre căminele de nefamilişti, despre urmările politicii demografice ş.a.m.d. Chiar şi faptul că de la un an la altul Anuarul statistic al RSR devenea tot mai subţire, tot mai pricăjit, că dispăreau secţiuni şi capitole întregi, constituia un remarcabil exerciţiu de presă şi o sursă de comentarii. Fără să citesc enormele relatări despre manifestările cenaclului **Flacăra**, n-aş fi fost niciodată în măsură să relatez ridicolul episod cu turcul şi cu al său "benim boc", de care a rîs o ţară întreagă.

Nu puteai trăi la nesfîrşit spunînd doar că sistemul e nedemocratic, rău, păcătos, stupid, generator de inechităţi, de forme fără fond, de mizerie, de sărăcie, de frustrări. Românii le ştiau şi le trăiau pe propria lor piele. Aveai nevoie de detaliile care să te facă să nu rămîi la generalităţi şi la suprafaţa lucrurilor, care să-ţi susţină afirmaţiile, să te facă convingător, să confere seriozitate, credibilitate, greutate spuselor tale. Faptul divers a fost în foarte multe cazuri pîinea noastră cea de toate zilele. Trebuia doar citit cu atenţie, selectat, îndosariat, repus în context şi contrapus adevărurilor oficiale şi propagandei. Efectul era devastator. În ciuda eticii şi echităţii comuniste, atitudinea românului faţă de muncă şi faţă de proprietatea socialistă era violent scoasă în evidenţă de măruntele relatări din sălile tribunalelor şi de la miliţie, din paginile care reproduceau scrisorile cititorilor. Grija părintească a partidului pentru bunăstarea poporului era contrazisă de frigul din apartamente, anii lumină - de frecventele întreruperi de curent electric, belşugul societăţii multilateral dezvoltate - de cozi, magazine cu rafturi goale, alimentaţie ştiinţifică, arondări, cartele, tichete, mercuriale, "înlocuitori". Ocrotirea sănătăţii era contrazisă de mizeria din spitale, de lipsa de medicamente şi de salvările care refuzau să se deplaseze la apelurile persoanelor în vîrstă, iar succesele noii revoluţii agrare - de recoltele care putrezeau pe cîmp şi de elevii, studenţii şi militarii scoşi la cules. Toate acestea şi încă multe altele le puteai afla dînd atenţia cuvenită, între altele, şi faptului divers. Sigur, se adăuga aici şi atitudinea noastră faţă de acest gen de informaţie, care, de altfel, nu făcea decît să dea un spor de credibilitate spuselor noastre. Eram adeseori întrebaţi de unde ştim noi aşa de bine toate cîte le spunem la microfon. Eram crezuţi în toate, însă nimeni nu vroia să creadă cînd le spuneam că din **Scînteia**. Ei, lăsaţi că ştim noi... Omagiu mai mare nici că s-ar putea. Datorat, între altele, şi faptului divers. Altfel citit.

N.C. MUNTEANU

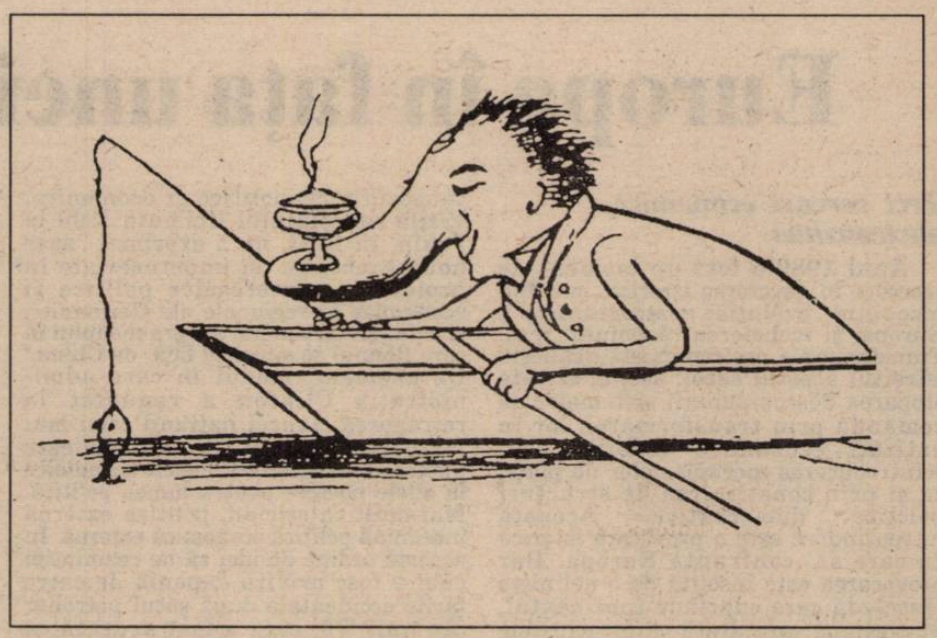

Să nu-ţi faci chip cioplit

Dacă m-ar urmări, cu duşmănie, în tot ce scriu, dacă mi-ar căuta, cu tot dinadinsul, nod în papură, oricare inamic al meu ar putea să dovedească, şi asta cu citate, că am o părere foarte proastă despre poporul român. Eu, însă, nu am o părere foarte proastă despre poporul român, ci despre oameni în general, iar faptul că m-am născut român mă ţine aproape de oamenii din preajma mea, nici mai proşti, nici mai deştepţi decît alţii. Dacă, de pildă, îmi era dat să mă nasc în Marea Britanie, m-aş fi ocupat, cu aceeaşi devoţiune, de defectele briţilor şi nu dintr-o lipsă de patriotism care m-ar urmări în tot locul, ci datorită faptului că omul, cînd e să fie prost, nu cunoaşte frontiere.

Faptul divers există de cînd lumea. El ţine, într-un fel, de felul comun de-a fi al omului, dar devine "divers" prin ceva care îl scoate în faţă. Nu e altceva decît coacem cu toţii în subteranele fiinţei, dar iese în evidenţă pentru că transformă în faptă ceea ce la alţii e numai gînd. Vreau să spun că semănăm destul de bine între noi ca să ne cunoaştem unii pe alţii şi ca să devenim previzibili şi plicticoşi. Faptul divers ne scoate din amorţeală, ne demonstrează că fiecare poate intra în **Guiness Book of Records**, dacă se străduieşte puţin. Aş fi chiar în stare să aduc un elogiu faptului divers, singurul care ne colorează existenţa, dacă la noi faptul divers n-ar defini normalitatea.

La noi, însă, se întîmplă pe dos: curiozitatea pe care o desemnează faptul divers defineşte majoritatea, astfel încît viaţa banală, normală, acoperită de praful familiei, slujbei, naşterii, cununiei şi morţii devine ea însăşi o curiozitate.

Un bărbat potolit e o figură bizară, o femeie fidelă e-o ciudăţenie, o familie ca lumea e bănuită de orori, un om politic corect e ori mason, ori agent străin, ori diversionist. Un copil cuminte, ascultător, serios, devine caz clinic. Ni se pare atît de normal să nu ne ţinem de cuvînt, să călcăm pe alături la tot pasul, să minţim, să corupem, să ne lăsăm corupţi, să abuzăm de încrederea altora şi mai presus de toate să luăm în rîs orice figură serioasă apare în lumea noastră culturală, socială, politică, încît prima reacţie pe care-o avem la vederea lui este ca la personajul lui Preda care vede o girafă: "Aşa ceva nu există". Dacă totuşi ne convingem că există, ne apropiem tiptil de el, îl studiem, cum e şi normal, ca pe o aberaţie, apoi găsim în biografia lui ceva cît de cît asemănător cu biografia noastră. Îl asimilăm, ca pe un fapt divers: se chinuie să nu fie ca noi, dar e ca noi. Voinţa, caracterul, principiile nu-l vor scoate niciodată dintre noi, deasupra noastră.

Asta pentru că viaţa pe care o trăim e un fapt divers. Pe prima pagină apar criminalul, escrocul, tîlharul, violatorul, sadicul, şmecherul. Martirul, sfîntul nu există. Inteligenţa supravieţuirii noastre stă ascunsă într-o înţelepciune populară, destul de ambiguă: "Capul plecat sabia nu-l taie". Înţelegem cu toţii metafora colorată de o morală bizară. Dar decapitările, pe cînd se făceau cu adevărat "execuţii capitale", contrazic formularea, preluată în mai toate dicţionarele înţelepciunii. Condamnatul era dus spre eşafod, era pus să îngenuncheze, îşi pleca (fac o pauză ca să evit cacofonia) capul şi sabia îl tăia. Probabil că sabia călăului a tăiat prea puţine capete, de vreme ce folclorul a conservat, întoarsă pe dos, o imagine care ţine de barbaria pe care n-am ascuns-o destul de adînc sub carapacea civilizaţiei noastre.

> Era un domn bătrîn în Philae;
> Avea deprinderi necrofile:
> Privea din palm, pe timp de calm
> Marin, ruinele din Philae.

Constat acum, la încheierea rîndurilor pe care le scriu, că nu am vorbit despre faptul divers, aşa cum este el înţeles în toată lumea, ci despre viaţa de toate zilele, pe care noi o transformăm în fapt divers, ca să nu încapă în ea nici un gest de noblete, ca să putem rîde în voie, ca în carnavalurile Evului Mediu, de tot ce-i sfînt, ca să ridicăm statui pentru pitici şi să spargem cu ciocanul, în hohotele mulţimii, statuile în viaţă.

Val CONDURACHE

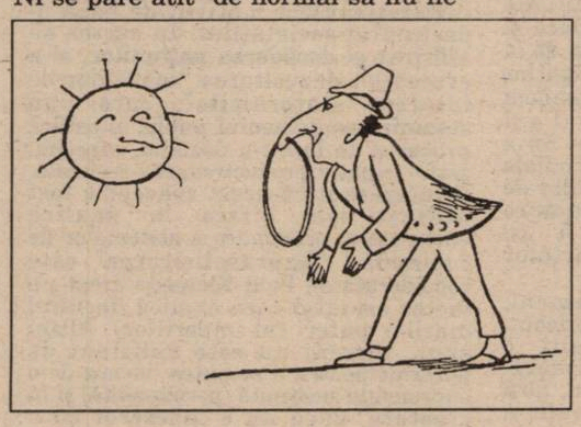

Locul unde nu există fapt divers

Ştiţi care este acel loc? Răspunsul e simplu: literatura. Şi chiar dacă un mic excurs explicativ rămîne necesar, simplitatea răspunsului nu se alterează. E vorba, firește, de literatura bună, de literatura care nu cade ea însăşi în "faptul divers".

În ordine istorică, acesta a fost descoperit destul de tîrziu: secole la rînd, "faptul divers" a suscitat mica istorie, memorialistica, documentul brut ori curiozitatea anecdotică. Literatura s-ar fi simţit însă degradată să apeleze la el. Ea trebuia să se miște într-o zonă a excepţionalului - fie acesta lingvistic, formular ori figurativ. Dar şi în zona excepţionalului tematic.

Ceea ce ştim, teoretic, de vreo treizeci de ani, ceea ce s-a codificat relativ recent în limbaj conceptual, scriitorii au ştiut dintotdeauna: şi anume că literatură înseamnă limbaj "monumental", opus limbajului "documental", strict consemnativ şi utilitar. Dacă lexicul, sintaxa, formulele fixe, aparatul figurativ şi mai ales aparatul prozodic reprezintă structura internă a acestui limbaj, lui i se cere asociată o tematică pe măsură. Şi astfel literatura şi-a creat cîmpul privilegiat al temelor, personajelor şi situaţiilor, tinzînd toată spre nivelul **excelsus.**

Secole la rînd, poezia şi teatrul în special au arborat registrul înalt al limbajului; personajele lor erau eroi ori semizei, situaţiile în care aceştia se mişcau îmbrăcau un caracter excepţional, acţiunea trebuia să cuprindă o împrejurare-limită, gravă, un moment în care însăşi condiţia umană se cerea redefinită. Pentru literatura europeană, mitologia greco-romană s-a constituit într-un depozit de asemenea scenarii şi, pe baza ei, s-a compus un cod al literarităţii. Excepţia - la scară umană - s-a convertit în regulă - literar vorbind. Chiar atunci cînd îşi exprima cele mai personale şi irepetabile trăiri, poetul liric european se simţea obligat să recurgă la **topos**-uri îndelung verificate. Secole la rînd, acest poet a fost incapabil să-şi imagineze şi să scrie secvenţa **Eu, poetul Ion** (Johannes, Jean, Giovanni, Juan) **sînt îndrăgostit de Maria**: formularea ar fi echivalat cu o necuviinţă. De la medievali la neoclasicii din secolul al XVIII-lea, acest precept restrictiv nescris a acţionat cu forţă repetitivă. Dacă în universala apologie a generalului şi a supra-individualului răzbătea cîte o plîngere personală, cîte o consemnare brută a ocazionalului umil, ea a rămas celebră în istorie ca înfrîngere a regulii.

Romanul englez din secolul al XVIII-lea şi apoi romantismul încep să se ocupe de oamenii obişnuiţi; părăsind teritoriul poeticităţii tradiţionale, ei coboară pe pămîntul vulgar şi concret. Totuşi, mutaţia esenţială se verifică abia în a doua jumătate a secolului trecut. Romantismul făcuse loc, ce-i drept, chiar în poemul liric fiinţelor marginale (nebunilor, estropiaţilor, bolnavilor incurabili, vicioşilor), la tot

> Fiindu-i viaţa un romanţ
> Trăieşte astăzi într-un şanţ,
> În care, -ntruna,-şi scrie juna
> Misteriosul ei romanţ.

ceea ce ieşea din normele politicii tradiţionale; dar aparatul imagistic, prozodic şi lexical se schimbă infinit mai greu decît inspiraţia concretă; la nivelul expresiei, romantismul operează cu majoritatea clişeelor epocii baroce şi neoclasice.

Cea de a doua jumătate a secolului trecut aduce în plan literar omul anonim şi, odată cu el, "faptul divers". Cînd Titu Maiorescu, într-un cunoscut studiu (**Literatura română şi străinătatea**), observa, la 1885, acest fapt, fenomenul avea deja o vechime de cîteva decenii. În doar cîţiva ani, eroii excepţionali şi situaţiile-limită, semizeii mitologici ajunseseră la fel de ridicoli precum simplitatea şi banalul în urmă cu trei secole. Începuse să intereseze anonimul, individul fără identitate pierdut în metropolă, slujbaşul umil, ţăranul aproape idiot. De la Flaubert şi Zola la Dostoievski şi Cehov, lumea literaturii s-a schimbat din temelii, sub aspectul figuraţiei concrete. S-a intrat în alt univers uman, inimaginabil în secolul al XVII-lea, cu doar două sute de ani mai devreme.

Mi se pare evident că astăzi, la finele secolului XX, ne găsim în aceeaşi fază istorică inaugurată de secolul al XIX-lea. Reforma de acum o sută cincizeci de ani a mers, accentuîndu-se, în acelaşi sens; sîntem contemporani cu o literatură din care tragedia, în sens plin, a dispărut, în care domină drama, dramoleta, comedia neagră şi toate formele literare intermediare. Cît despre eroii literaturii - ei au rămas cei duşi la perfecţiune de Cehov, oamenii mărunţi care-şi pun mari probleme ori trăiesc dileme insignifiante.

Între faptul divers şi omul mărunt există o relaţie definitorie? Gîndirea comună s-a obişnuit să-i privească drept o unitate. Această gîndire s-a lăsat indusă în eroare de "procesele-verbale" caragialiene, cu aparenţe autentice, de falsele articole de gazetă compuse de Cehov, de romanele care nu fac altceva decît să transcrie - aşa-zicînd - o anchetă. S-a putut trage concluzia că faptul divers a invadat literatura - ceea ce este o iluzie periculoasă. Pentru că, în realitate, situaţiile "medii" pe care literatura, de la 1850 şi pînă astăzi, le pune în scenă nu reprezintă faptul divers, ci tot excepţia absolută, prezentată sub aparenţele faptului divers. Gogolianul Akaki Akakievici nu personifică umanitatea obişnuită, ci umanitatea excepţională, drapată în culori cenuşii. Între el şi Agamemnon nu există nici o diferenţă esenţială - doar că Agamemnon este mai fad. A trebuit să treacă o sută cincizeci de ani ca să înţelegem că cenuşiul gogolian marca o nouă vîrstă a literaturii, dar în nici un caz schimbarea statutului ei.

Cînd marii autori ai secolului nostru au imaginat "oameni fără însuşiri" (Musil) ori au compus romane dintr-o suită nesfîrşită de "fapte diverse" din aceeaşi zi (Joyce), ei au vizat, explicit, epopeea, adică cea mai înaltă formă literară a epocii clasice. Şi nici nu e de mirare: inteligenţa scriitorului a intuit, înaintea teoreticianului, un fapt simplu - acela că în marea literatură nu există "fapt divers".

Mihai ZAMFIR

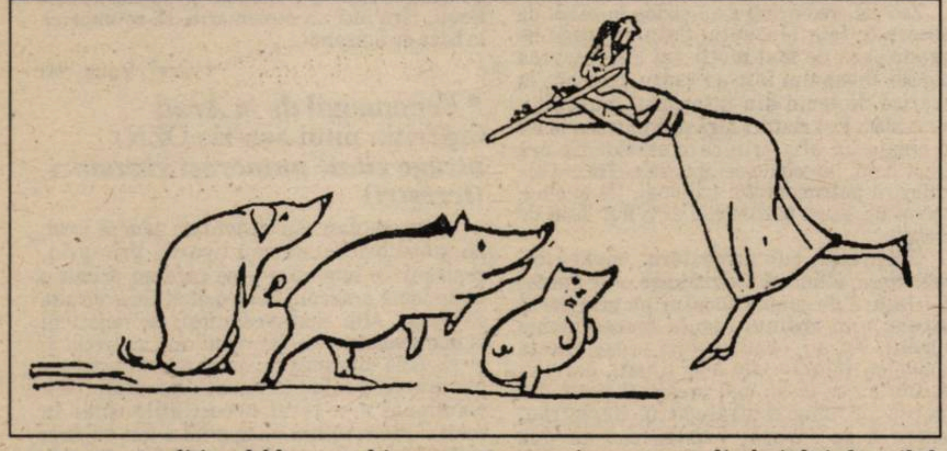

Universus... diversus
post-modernus

Un tradiţional blestem chinezesc îţi urează cu înşelătoare cordialitate "să trăieşti în vremuri interesante". Sofisma se volatilizează de îndată pentru cei deprinşi cu contrastul **contemplare - acţiune**. Epocile cu stabilitate evoluează tern, din inerţie; cele năbădăioase te sorb în mişcarea lor tulburată. **Condamnaţi la fericirea** de a fi apucat şi astfel de clipe, iată-ne însă resimţind şi un alt ghimpe al acestei urări. Nu doar bietul individ îşi înăbuşe spiritul contemplativ **supt vremi**, ci însăşi naţia română are în cele din urmă prilej de suferinţă. Conservatoare ca orişicare civilizaţiune tradiţională, dînsa se dă desprinsă cu greu de vremile apuse, şi adastă sfielnicioasă la vămile Apusului, prelungindu-şi astfel tranziţiunea. Mai mult, bărbaţii şi damele, deopotrivă vlăguiţi de a-şi ţine suflarea pînă va să se hotărască soarta domniilor lor, îşi întoarnă **ocupaţiunea lor mintală** aiurea, şi fie se complac în postul de **privitori ca la teatru** ai evenimentelor tulburate ce scutură ţara, fie trec, plictisiţi ori suduind printre dinţi, peste prima pagină a gazetelor şi cată numaidecît pagina de "fapt divers". Care pagină dacă înainte de op'ş'nouă era un prilej de trezire a fantasiei populare din somnul în care o forţase tirania, ca dînd esemplu că, care va să zică, se poate şi altminteri făptui, azi ea nu face decît tocmai să înmoţăiască norodul şi să-l mîie în netrebnicie!...

Odată sfîrşită introducerea în tema ce mi s-a propus - **faptul divers şi post-modernismul** - cer scuze cititorului pentru a fi încercat din raţiuni retorico-didactice să **înfăţişez** (iar nu să descriu) cîte ceva din maniera post-modernă: citatul cultural şi existenţial (sin - dar şi ana-cronic), parodia, imitaţia şi pastişa, înghiţirea de către text a intertextului artistic şi a contextului real, contaminarea metalimbajului de stilul limbajului direct ş.d. Desigur, dacă subsemnatul ar fi fost un autor post-modern **genuin**, atunci fragmentul de mai sus (pur ilustrativ şi fără vreo pretenţie estetică) ar fi înfăţişat totodată însuşi faptul divers în aceeaşi viziune; mai mult, viziunea post-modernă *ca* fapt divers (ba chiar şi invers), căci, într-adevăr, unul dintre procedeele favorite ale post-modernismului este (*con*)fuziunea ironică dintre termenii oricărei dihotomii; mai bine: ai oricărei opoziţii, cu precădere cea dintre **ce** şi **cum** se spune.

Două sînt în genere confuziile pe care le provoacă post-modernismul. Prima reduce acest fenomen cultural la o simplă tehnică. O a doua abandonează post-modernismul derizoriului, banalului fără perspectivă ori deschidere.

În primul caz, confuzia pleacă, probabil, dintr-un istorism miop (care nu bate, de obicei, mai departe de arhitectura post-belică şi tratamentul formal pe care aceasta îl aplică volumelor şi temelor), din inapetenţă, ori, pur şi simplu, din frustrarea inadaptării. Anxioşi şi febrili, partizanii modelului post-modern simplist fixează cu obstinaţie lumina chioară a cîte unei declaraţii epatante gen: "artistul adevărat nu are nimic de spus... el are doar un fel de a spune..." (A. Robbe-Grillet, 1957). Ei invocă precipitat pe vreun Ihab Hassan, parcurs lapidar şi selectiv, pentru care **Retorica, Semnificantul, Sintagma, Imanenţa** reprezintă Post-modernismul în opoziţie polară cu Modernismul conturat de **Semantică, Semnificat, Paradigmă, Transcendenţă.**

Cealaltă confuzie repartizează irevocabil post-modernismul realităţii fruste şi teşite de orice verticalitate creatoare, de orice ascensiune ori ascendenţă metafizică. Să vedem: în **Finnegans Wake** precursorul/ întemeietorul Joyce se căznește să reconstitui Turnul Babel, pod vertical ce reunește certatele tărîmuri de sus şi de jos; în miezul curentului, de această dată, Borges, J. Fowles, Robert Coover, K. Vonnegut Jr. ş.a. "reciclează" unitatea exemplară a mitului, arhetipului, basmului tradiţional etc. dinspre diversul cotidian, uneori de-a dreptul sordid, dar care niciodată nu va mai fi univoc şi banal. De-acum, **comonalitatea** hermeneutică a mitopeei şi **comunul** prozaic sînt imperceptibil dar indisolubil reunite.

Disimularea e totul. Verticala impracticabilă a artei intransigent ascete, a avangardei şi experimentului modern ameţitor de înalte a alungat definitiv masa cititorilor în platitudinea pieţei (scuzat fie-mi pleonasmul etimologic). Aici kitschul, academismul şi realismul de tot soiul ştiu cu şiretenie pornografică (care va să zică, de tîrfă - **porne**) să se vîndă (**pernanai**) ca obiectualitate pură. Post-modernul mizează pe o lovitură de bursă. El ştie că cititorul ("clientul nostru, stăpînul nostru"), transformat irevocabil în consumator de cultură altimetric modestă, trebuie recîştigat prin seducţia comercialului. Pentru a îndruma consumatorul către elevaţia unde arta a sălăşluit dintotdeauna, trebuie alese (ori repede tăiate) cărări uşor accesibile, ghidul fiind obligat să meargă mereu cu privirile înapoi, atent să nu supere gustul cititorului. Eventual să-i presare drumul cu picanterii de fapt divers.

Dacă ar fi să ne luăm după **Dicţionarul explicativ al limbii române** (1975), faptul divers este "o întîmplare banală, de toate zilele", iar rubrica de ziar omonimă ar prezenta succint evenimentele zilei. Definiţia contravine flagrant înţelesului primar de **divertisment** şi **curiozitate**. Ea s-ar mai putea verifica doar în China comunistă, unde gazetele ţin socoteala măreţelor victorii de fiecare zi şi se distribuie prin abonamente obligatorii de sindicat sau organizaţie de partid. În orice altă parte, o astfel de politică redacţională ar fi o inexplicabilă sinucidere.

În realitate, faptul divers este un "Ai auzit, dragă, ce-a păţit X?" augmentat la scară planetară. Instrument al terapeuticii mic-burgheze, el constă într-o contemplare catarctică a diferenţei, a diversului. Ceea ce era odinioară **Alteritatea supremă** (transcendentul) sacrificată fertil într-o istorie exemplară (mit) a comunităţii, nu mai e acum decît **simplă diversitate** - istorioară insolită în care celălalt se supune pentru mine unui efort ori suferinţe repulsive pentru individul comun. Supra-lumescul arhetipal se metamorfozează în atipicalitatea imundă (**imundus**).

Panem et circenses... Ceremonia în papuci şi-a atins scopul. Parcursă amuzat, cu vanitoasă distanţă, povestioara ne-a reîntărit încrederea în - şi apetitul pentru - mecanica monotonă a banalului cotidian, după ce am făcut experienţa, încă mirabilă, deşi inconştientă şi vicară, a identităţii cu Alter-ul. Conştiinţa post-modernă este conştienţa secretă şi tragică a acestei Identităţi a diversului; ea face apel la dialectica ironică ce produce **con-versia** polilor ad-verşi. **Alte măşti, aceeaşi scenă**... Diversele accidente ale contingentului trimit, etern blestem al posterităţii, la acelaşi model transcendent dintru începuturi, tot astfel cum explodează etern în avatarii săi. Orice nou text este o reîncarnare a textului originar care rămîne, în acelaşi timp, irepetabil (vezi **Don Quijote**-le lui Pierre Menard). Opera post-modernă este o subversivă reducere la absurd a atitudinilor închistat adverse, pe care le transformă, cu dexteritatea alchimiei şi sofistica perfidă a eleaţilor, una în cealaltă. Nerenunţînd la obiectivul artei "moderne" (Lyotard) de a prezenta imprezentabilul, post-modernismul demolează obişnuinţa pragmatic-subiectiv-raţionalistă de a expulza Alteritatea în extraneu (stranietate, străinătate etc.), readucînd-o în imanenţa existenţei cotidiene. Diversul redevine lizibil ca... univers.

Curat diversiune... Să vezi şi să nu crezi!

Bogdan ŞTEFĂNESCU

VARIATE, BANALE, MĂRUNTE

Facem o nedreptate faptului divers cedîndu-l banalităţii, dacă ne luăm după definiţia lui curentă. Banali devenim în statistică, în istorie, ori în scriptele administraţiei care ne înregistrează la grămadă. Faptul divers certifică dreptul omului comun la celebritate şi la aventură, condamnat altfel la o existenţă lipsită de relief. Pentru o clipă - datorită exploziei unei butelii de aragaz care l-a rănit şi i-a avariat apartamentul -, cel care fusese pînă atunci doar "cap de locuitor", simplă persoană, devine personaj; pagina de ziar care consemnează victoria unui comandant de armate sau mariajul vedetei internaţionale, cuprinde şi numele său, conferindu-i o celebritate efemeră. Doar un erou gogolian, Bobcinski din **Revizorul**, cu o acută conştiinţă a anonimatului încearcă să se semnaleze reprezentantului divinităţii pe pămînt, ţarul, numai prin forţa purei sale existenţe. Atît cere el de la nesperata întîlnire cu şansa: să i se spună ţarului că în gubernia x trăieşte Ivan Ivanovici Bobcinski. Dar revizorul este unul fals şi ţarul nu va afla niciodată de mărunta existenţă a supusului său; pentru a ieşi din anonimat lui Bobcinski i-ar fi trebuit un "fapt divers", să dea peste el o trăsură, de pildă. Să fie adică eroul uneia din întîmplările cele mai aparent banale. Oare? Punerea în evidenţă a faptului divers este, într-un fel, şi recunoaşterea varietăţii lumii şi a experienţelor individuale într-un timp dat. Cîteva ştiri din **Universul** de acum jumătate de secol (august1944) dau atmosfera timpului prin simpla consemnare, lipsită de comentariu, a ceea ce constituia pe atunci întîmplarea obişnuită, măruntă:

* Fals cu acte de sinistrat

Croitorul Constantin Datcu din str.Cluj 16 şi Mercan Niculescu, dispărut, au fost trimişi în judecată pentru fals, iar femeia Constantina Staicu pentru uz de fals. Primii doi, ştergînd numele adevăratului posesor de pe o fişă de sinistrat au înscris într'însa pe Constantina Staicu, care a uzat apoi de această fişă falsificată încercînd să obţină un ajutor bănesc.

* Furt

Ioana Cionoiu din Bucureşti str. Vulturi 30, fiind în serviciul restaurantului "Parc Silistra", a furat mai multe feţe de masă de olandă, spre a-şi confecţiona un halat. Trimisă în judecată a fost condamnată la un an închisoare corecţională şi 25.000 lei amendă.

* Specula cu chiriile

Dna Maria Strătescu din str. Rondă nr. 33 a fost trimisă în judecată de sabotaj, în baza dispoziţiunilor penale din legea chiriilor. E învinuită că a închiriat cu 180.000 lei un imobil în str.Teofil 47, deşi chiria maximă permisă de lege era de 27.000 lei.

* Pungaşi de buzunare

A fost prins încă unul, în toiul activităţii asupra faptului. E vorba de Nenciu Pavel, din şoseaua Iancului 57, vechi tehnician al genului dar nu prea cunoscut pînă acum poliţiei de cînd nu se mai tipăresc faimoasele broşuri ce le făceau cunoscute mutrele.

Într-un timp tensionat, cînd ni se contura destinul în linii dure (perioada 17-23 august 1944), iar ziarele erau pline de numele celor morţi pe front, o ceartă din amor devine un capăt de lume pentru cineva care părea să ignore tot ce se întîmplă în jur. Am putea spune că, paradoxal, era aproape o reacţie de normalitate, într-o vreme cînd o întreagă colectivitate umană trecea printr-o tragedie: a te sinucide în vreme de război, cînd moartea putea să te secere oricînd, oriunde, chiar în adăpost, va să zică a-ţi proclama dreptul la drama individuală, unică, nedepinzînd de conjunctura generală.

* Încercare de sinucidere

Ieri la prînz, tînăra Florica Filofteia, din serviciul d-lui căpitan Popovici din str. Elena Perechide nr. 12, certîndu-se cu prietenul său, a băut spirt denaturat. Cu ambulanţa salvării, a fost transportată la spitalul Colentina.

Faptul putea degenera în ridicol ("Groaznica sinucidere din str. Fidelităţii") sau urca la sublim ("Doamna Bovary"). Fiind un "fapt divers" nu ştim continuarea lui. Dacă n-am avea la dispoziţie şi alte izvoare documentare, în afara propriei experienţe, am putea reconstitui perioada de teroare a timpului prin care am trecut, observînd fie şi numai dispariţia faptului divers din coloanele presei de partid (singura) ocupată cu transformarea din temelii a "lumii vechi", membrii societăţii ieşeau în evidenţă doar prin fapte de muncă şi de ataşament colectiv. Dacă nu spărgeau normele ca fruntaşi în muncă sau nu doseau cotele, ca sabotori-chiaburi, oamenii nu existau, cu drame, cu necazuri individuale, cu viaţă diversă, banală. O textilistă, de pildă, chiar dacă ajungea la spitalul de urgenţă, în urma unei încercări de sinucidere determinată de cearta cu prietenul său avea mai puţin drept la celebritatea efemeră a dramei sale decît servitoarea dlui căpitan Popovici, neputînd accede la "faptul divers". Înregimentarea a fost obţinută şi prin şedinţe, şi prin mitinguri şi coloane de demonstranţi la parăzi, de la care era riscant să lipseşti - dar şi prin dispariţia micilor banalităţi consemnate în presă.

Cînd au reapărut, au avut aerul unor istorioare moralizatoare - "aşa da", "aşa nu".

* Pionierească

În calitate de membri ai cercului micilor agenţi de circulaţie, Ioana Brenciu şi Nicolae Bărbulescu, elevi în clasa a VIII-a la Şcoala generală nr. 24 din Capitală, se aflau în post, la intersecţia străzilor Mihail Eminescu şi Tunari. La un moment dat, au observat un autobuz care plecase din staţie fără să se asigure. Pe scară, prinsă între uşile maşinii, se afla o bătrînă. Văzînd pericolul, cei doi pionieri au alergat înaintea autobuzului, reuşind să-l oprească. Între timp, bătrîna fusese tîrîtă pe caldarîm, accidentîndu-se grav. Pionierii au oprit primul autoturism şi au transportat victima la spital. Acum, bătrîna se află în afara oricărui pericol.

("Scînteia", 5 februarie 1970)

* Lăptăreasa din Chiajna

Lăptăreasa dv. unde mulge: la vaca proprie sau la vaca statului? Întrebarea nu-i lipsită de interes. Gheorghiţa Tiuleta, care aproviziona locatarii de pe strada Marcovici nr. 4-6 (Bucureşti) deşi este din comuna Chiajna, mulgea laptele la... unităţile comerţului de stat şi îl revindea la preţ de specula. Cîştiga un leu la kilogram. Am spus "cîştiga". Acum nu mai cîştigă. O fi înţărcat bălaia sau o fi răsturnat găleata cu copita. Tot ce se poate. Tovarăşii de la miliţie vor stabili precis cauza.

("Scînteia", 17 martie 1968)

În perioada cînd obţinerea unui paşaport echivala cu o favoare, aflam dintr-o ştire scurtă (inserată, probabil, la "de pretutindeni" sau "fel de fel" - rubrici care voiau a înlocui "faptul divers") că soarta comorilor artistice ale lumii putea fi ocrotită şi de românii rămaşi acasă, fără posibilitatea de a atenta la bunurile umanităţii toată ziua bună ziua. Informaţie? Umor involuntar?

* Atenţie la monumentele istorice!

La fiecare sfîrşit de săptămînă, presiunea exercitată de vizitatori pe pardoseala celor trei renumite catedrale britanice - Canterbury, York şi Sfîntul Paul - echivalează cu 21 de avioane "Boeing - 747" încărcate la refuz.

("Scînteia", iulie 1972)

De altfel, foarte atentă la dozajul pozitiv, tocmai dorind a scoate faptul divers din zona senzaţionalului, presa publica sub titlul în chestiune informaţii revelatoare asupra "calităţii vieţii" pe care o trăiam.

* Epocală! (a "Epocii" - n.n.)

Direcţia spaţiului locativ al Capitalei, către C. Dumitrescu (str. 30 Decembrie 9, Sectorul 4): "La scrisoarea dv. prin care solicitaţi extindere pentru o cameră alăturată deţinută de Ion Dăscălescu care şi-a cumpărat o locuinţă proprietate personală, vă comunicăm: cererea dv. nu poate fi rezolvată favorabil deoarece I. Dăscălescu intenţionează a lăsa pe soţia sa în camera ce o solicitaţi. Organul de spaţiu nu poate obliga pe colocatar să cedeze camera în cauză, întrucît nu s-au emis dispoziţiile legale în care să se precizeze că soţul şi soţia să deţină acelaşi domiciliu".

("Scînteia", 17 martie 1968)

Noianul de ştiri senzaţionale care au apărut după dec. 1989 n-a reabilitat încă faptul divers ca semn de pătrundere într-o lume deschisă, aptă de normalitatea banalului semnificativ: puţine ziare au, într-adevăr, o percepţie exactă a ceea ce trebuie comunicat cititorilor la această rubrică. Sîntem încă în stare de tranziţie nu numai în ce priveşte certificatele de proprietate, dar şi dacă ne referim la proprietatea termenilor. Astăzi, la noi, faptul divers este mai mult un "fel de fel" - în care trebuie să citim cum putem semnele vremii noastre, evidente nu numai în România.

Absurdul, deriziunea, contestarea autorităţii şi vulgaritatea se amestecă din plin cu patetismul unei ştiri stinghere care ne este oferită ca fapt divers. Alcătuirea unui modest florilegiu nu ne-a luat prea mult timp:

* De ce întîrzie trenul?

Pe traseul Iaşi-Dorohoi a fost constatată de multe ori întîrzierea trenului (156 de km în aproximativ patru ore) deoarece se trage semnalul de alarmă nejustificat, pereclitînd siguranţa circulaţiei feroviare şi implicit a călătorilor. În urma cercetărilor efectuate de Poliţia TF Iaşi, s-au obţinut informaţii care conduc la concluzia că cei care trag semnalele de alarmă fac parte chiar din personalul CFR. Aceştia sînt ceferişti care fac naveta pe ruta Iaşi-Dorohoi. Uneori, aceştia recurg chiar la intervenţi la sistemul de frînare, pentru a opri trenul în satele unde locuiesc, dar care nu au staţie de oprire. (Nord-Est PRESS)

("Cronica română", 19 aug. '94)

* De Paşti, ministrul culturii a fost înjurat de credincioşi

Zeci de credincioşi s-au strîns în seara de Înviere în faţa Muzeului Satului, unde se organizează de mai mulţi ani Sărbătoarea Învierii Domnului într-un cadru deosebit, la biserica de lemn din interiorul muzeului. Deziluzia a fost mare. Lîngă poartă trona la loc de cinste un afiş prin care ceremonia era suspendată, invocîndu-se motivele obscure ale protejării patrimoniului naţional. Ca şi cînd, pînă acum, acest patrimoniu ar fi fost lăsat de izbeliste.

Obişnuiţi cu atmosfera muzeului, credincioşii, uitînd că e sărbătoare, s-au apucat să-l înjure de mama focului pe ministrul culturii, din ordinul căruia fusese închis muzeul. Nu a fost uitat nici preşedintele României. Înjurau mai ales tinerii, dar nici bătrînii nu se lăsau mai prejos. O parte din tineri s-au refugiat strategic în Herăstrău, pentru a se săruta. Vîrstnicii s-au dus bombănind spre Mînăstirea Casin.

("Tineretul liber", 4 mai a.c.)

* Producţia naţională de tămîie a scăzut îngrijorător

Aflăm de la corespondentul Mediafax din Galaţi. Dacă în 1989 s-au recoltat 1047 tone de răşină din pădurile patriei, în 1993 producţia a scăzut la numai 25 tone. Lipsa tămîiei, deşi nebăgată în seamă de majoritatea populaţiei, este un amarnic motiv de îngrijorare pentru feţele bisericeşti. Iar negustorii noştri, după importul de zahăr şi grîu, îşi freacă palmele de bucurie la gîndul banilor ce le vor umple buzunarele din importul de tămîie.

("Ora", august 1994)

* Cine fură azi 15.000 de ouă...

Gheorghe Nica, de 42 de ani, Gheorghe Tudose, de 47 de ani, Ion Vasilichia, de 26 de ani, erau salariaţi la S.C. "Avicola" S.A. Buftea. Şi puteau să mai fie dacă, în noaptea de 18/19 august, nu ar fi sustras din secţia de sortare a unităţii 15.000 de ouă, în valoare de 1.960.000 de lei.

("Cronica română", 24 august 1994)

* Despre imnuri (fragment)

Republica Guineea, pentru a evita sensibilităţile protocolare şi pentru a elimina o situaţie anterior aproape catastrofală, a alcătuit o orchestră specială care cîntă numai imnurile ţărilor străine, la toate ocaziile, oficiale. Această orchestră specializată a cîntat în ultimii 6 ani, în mod strict şi neabătut, în ciuda tuturor atenţionărilor, la toate recepţiile de ziua naţională a Elveţiei, Imnul Suediei şi adesea invers. Ambasadorii Elveţiei, după numeroase încercări de corectare, s-au declarat definitiv înfrînţi, iar ca măsură suplimentară au grijă ca înaintea intonării imnurilor să anunţe la microfon că unul din invitaţii de onoare la recepţia respectivă este "bunul şi străvechiul meu prieten personal, ambasadorul Suediei", chiar dacă l-a cunoscut cu o zi înainte.

("Libertatea", 30/31 iulie a.c.)

* Se caută un mire

Doar două cupluri şi trei adolescente mai compun tribul Juma din jungla amazoniană. Tînărul Kare, ce putea salva tribul de la extincţie, a pierit ucis de o panteră. Membrii comunităţii caută un bărbat de rasă albă, care să ia în căsătorie una din cele trei fete, în vîrstă de 14 ani, şi să se integreze modului de trai al tribului ce număra 300 de membri în 1940. Înrudirea propusă de tribul vecin, Parantins, a fost respinsă pe motiv că acesta s-a adaptat civilizaţiei moderne. Juma a fost decimat în cursul a patru masacre comise de forestierii brazilieni. Tribul a fost atacat ultima dată în 1973, cînd a pierdut 31 de membri. (A.P.)

("Meridian magazin" nr. 27, ian. 1994)

* Navă cosmică

Oficiali ai industriei spaţiale ruse au vrut să repatrieze o navă ce s-a întors de pe orbita terestră aterizînd în Kazahstan. Dar aprigii vameşi kazahi le-au cerut... **"un document prin care să dovedească că nava a venit într-adevăr din spaţiu"**, a declarat siderat un specialist al agenţiei spaţiale ruse. Cei doi cosmonauţi care au avut în cosmos o misiune de 15 zile au fost lăsaţi, fără nici un comentariu, să se întoarcă la baza de lansare.

("Ora", 5 aug. '94)

* Fenomenul de la Arad (apariţia unui aşa-zis OZN) atrage zilnic numeroşi vizitatori (tereştri)

Cei care doar din curiozitate admiră locul, îşi pierd brichetele sau ţigările prin grîu, copleşiţi de importanţa pe care au primit-o dintr-odată arădenii, fiind vizitaţi chiar de alte civilizaţii. Alţii, mai credincioşi, fac rugăciuni la marginea lanului, iar romii care au trecut şi ei să vadă minunea au cules toate sticlele şi borcanele goale, aruncate pe cîmp. Un emoţionat şi-a făcut necesităţile chiar în centrul cercului mic, unde grîul a fost uniform presat, folosind ambalajul a două pachete de Bucegi în locul hîrtiei igienice.

("România liberă", 2 iulie a.c.)

Ştiri adevărate (sau inventate) care apar ca fapt divers par să ne fixeze un profil inconfundabil în momentul de faţă: avem aceeaşi atitudine arbitrară faţă de orarul trenurilor ca şi faţă de eventualele semnale din Cosmos. O prea mare şi bruscă senzaţie a importanţei individuale, îndelung reprimate în perioada dictaturii, poate fi măsurată şi cu ajutorul faptului senzaţional, ajuns divers, banal, mărunt.

* Dispute politice

Marţi, 23 august, Dumitru Băncescu (23 ani) din Răuseni - Botoşani, a fost înjunghiat de tatăl său, în urma unor discuţii contradictorii pe teme politice, în care tatăl nu suporta să fie contrazis.

("Evenimentul zilei", 27 august a.c.)

...

... Cu 5-6 ani în urmă, după participarea la demonstraţia consacrată "marii sărbători naţionale", tatăl şi fiul s-ar fi invitat reciproc la o bere, oftînd amîndoi din acelaşi motiv, nerostit. Cu cosmosul treacă - meargă, dar te pui cu politica? În chestiunea aceasta, românul de azi argumentează pînă la cuţit.

Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU
RESPONSABIL DE NUMĂR: Iaromira POPOVICI
CORECTURĂ: Lidia LUPESCU, Gabriela MAŞEK; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

Anul II
nr. 89
23-28 septembrie 1994
16 pagini 200 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

ARTE ȘI MESERII

© C.Bumbuț

"Mă văd la diferite vîrste ale istoriei, foarte clar, exersînd meserii diferite și în întîmplări numeroase. Individul de azi este rezultatul individualităților mele dispărute. Am fost luntraș pe Nil, apoi retor grec... Am fost pirat și călugăr, saltimbanc și vizitiu. Poate împărat în Orient?"

Gustave FLAUBERT, *Scrisoare către G.Sand*

În acest număr

Ştefan Aug.DOINAŞ pag.2

Nicolae MANOLESCU, Val CONDURACHE pag.6

Alex. ŞTEFĂNESCU pag.7

Delia VERDEŞ pag. 8

Doina CIUREA pag. 14

N.C. MUNTEANU pag. 15

În pagina 16, un interviu cu Sergiu CELAC despre meseria de diplomat

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Arta meseriei, meseria artei

Binomul verbal "arte şi meserii" are pentru mine o conotaţie sentimentală. Mai întîi, pentru că îmi aduce aminte de un tip de şcoală secundară, de pe timpul cînd eu însumi eram elev; tip de şcoală din care a apărut, am impresia, liceul industrial. În al doilea rînd, deoarece mă face să mă gîndesc, cu tristeţe, la degringolada morală a unui confrate, mare mînuitor de limbă românească, între volumele de versuri ale căruia se află unul intitulat **Arte şi Meserie**. În fine, pentru că resuscită vraja acelor ani de studenţie cînd apărea **Revista Cercului Literar** din Sibiu, publicaţie care adăpostea şi o "cronică a artelor minore". Deoarece această revistă nu se mai găseşte azi decît în cîteva colecţii particulare şi în prea puţine biblioteci din ţară, prezentarea acelei "cronici a artelor minore" - care acoperă perfect tema prezentă - nu mi se pare lipsită de interes.

Încă din primul număr (ianuarie, 1945), Radu Stanca semnează o "mică introducere" care definea astfel obiectul acelei cronici: "Fără a fi o căutare obiectivă a frumosului, de care este distinctă, tendinţa de a înfrumuseţa este însă mult mai general-umană decît aceea. Iată de ce, spre deosebire de artele majore care sînt un bun al unei valori şi al căror tabel nu urcă numeric nici pînă la zece, artele minore, care sînt un bun al unei tendinţe psihice, sînt infinite ca număr, pentru că însoţesc, desigur benevol, absolut orice preocupare umană. Tendinţa de a înfrumuseţa care se manifestă în aceste arte minore apare astfel ca un secondant al oricărei activităţi umane, ceea ce face ca artele minore să poată fi considerate îndeobşte arte industriale. Bastarde ale zeilor, artele minore nu reprezintă un obiect estetic în ele însele şi au alt rost decît acela de a învălui cu mirezmele Olimpului cerul secund./.../ Dacă unele din ele, deşi au figurat odinioară chiar în tabelul artelor majore, precum amintita artă a grădinăritului sau precum virtuozitatea rapsodică şi instrumentală, căderea lor, asemenea căderii lui Lucifer, între artele minore, nu este rezultatul unor deficienţe fatale, ci tocmai dovada unei ambiţii estetice capabilă de a urca pînă la lupta cu supremii zei". În acelaşi număr al revistei, I. Negoiţescu scrie despre posibilele "marionete ale lui Victor Hugo?", iar Henri Jacquier prezintă "cartea despre Paris a dlui G. Petrescu-Ercea", ca o mică "capodoperă de tipografie pură".

În continuare, nr. 2 (februarie 1945) conţine articolul "Limitele artelor minore" de Cornel Regman ("Spre deosebire de artele majore esenţial cumpătate în ele însile, artele minore sunt cel mai adesea efectul obţinut în plus al activităţii exercitate cu dezinvoltură a meşteşugului. Fructe ale virtuozităţii, artele minore se însoţesc pe dedesubt de o stare de răsfăţ şi de prea plin care vine să se adaoge - de altfel armonios - peste lucrarea concepută iniţial cu economie") şi un altul - "Un propulsor poetic" - în care Deliu Petroiu analizează enigma, "această metaforă ermetizată", care ţine de tehnică. Acelaşi autor examinează în nr. 3 al revistei (martie, 1945) "tehnica epigramei", în timp ce Ilie Balea scrie "despre fard" ("Fardul, alături de costum, de studiul şi arhitectura coafurei, de coliere şi bijuterii, împlineşte oficiul de înfrumuseţare a unui idol care se cere adorat"). "Devalorizarea decorativului" (nr.4, aprilie 1945), de Henri Jacquier, marele nostru prieten francez, este titlul sub care e prezentată evoluţia istorică a termenului: "Acest concept se degradează supt ochii noştri: se turteşte, din volum devine suprafaţă; aproape echivalent cu supraadăogat, cu supraîncărcat, el cade victimă fobiei vremii noastre pentru tot ce e placaj, stucatură, fioritură, epitheton ornans; şi trece din lumea substantivală în cea adjectivală, menit în cele din urmă să se stingă în amurgul realităţii pe care o exprimă". Spre o definire a "naturii" artelor minore se îndreaptă Deliu Petroiu (nr.5, mai 1945), subliniind accentul pus pe artizanat, pe meşteşugul atent şi dificil, care cer efort, fineţe, subtilitate, ca în arta imprimeriei; trudă şi migală, dar şi caracterul de amatorism; plăcerea de a **face** (Valéry), pentru a conchide: "în timp ce în imperiul artelor majore n-au acces decît două simţuri superioare, aici au preţ şi toate celelalte".

Revista Cercului Literar a avut o viaţă scurtă: doar 6 apariţii în cursul anului 1945. În ultimul număr, după ce Radu Stanca aduce un omagiu proaspătului dispărut, actorul Constantin Tănase, într-un text intitulat "Moartea pehlivanului", Henri Jacquier, mai doct şi mai vioi ca oricînd, semnează un memorabil "Pseudo-gastronomicos". Autorul avansează mai întîi o definiţie: "Vechea definiţie a omului **animal rezonabil**, credem că priveşte numai pe o fiinţă ideală./.../ Noi propunem una mai reală: omul este animalul care bea fără sete. Urmează o spumoasă enumerare oenologică: "un vin poate fi echilibrat, fructat, cîlţos, despuiat, dulce, tare, cald, focos, generos, capitos, fumegos, uşor, proaspăt, corpolent, licoros, viu, curgător, fraged, gras, onctuos, aromat, savuros, distins, suav, catifelat, slab, subţire, dur, sec, verde, aspru, acerb, moale, plat, greu, gros, albastru şi piccolo".

Am făcut acest succint excurs sentimental pentru a se vedea că interesul faţă de "artele minore" care s-a manifestat atît de fertil şi pregnant la începutul secolului XX, în ceea ce se numeşte **Art Nouveau** sau **Jugendstil**, n-a rămas fără ecou, indirect, în rîndurile grupului nostru, ale cărui preocupări preponderent estetice şi de filosofia culturii se deschideau îndeosebi asupra acestui domeniu în care frumosul, din valoare capitală, devine valoare adjuvantă, îmbrăcînd diverse aspecte ale vieţii cotidiene.

Discuţia despre meserie şi artă se impune întotdeauna cînd se încearcă identificarea unor puncte de contact între tradiţia artei şi progresul tehnicei care o însoţeşte, ori de cîte ori se insistă asupra unor simbioze a lor. Or, această simbioză s-a petrecut, îndeosebi ca o perspectivă pentru viitor, la finele secolului XIX, odată cu apariţia cinematografului şi cu manifestarea acelui "stil nou" care a primit numele de **Art Nouveau** sau **Jugendstil**. Discutarea caracterului tehnic al cinematografului - creaţie care şi-a cucerit foarte repede locul între artele majore - depăşeşte cadrul acestui articol. În schimb, complexul artistic prezent în **Jugendstil** merită măcar un popas rapid. E clar că noul stil înţelegea să concilieze aspiraţiile artistice ale unor arte cu tradiţie cu noile fenomene ale erei tehnice. Chiar dacă momentul **Jugendstil** în sine a fost pasager, el va întreţine un fel de utopie care se înscrie între fantasmele cele mai îndrăzneţe şi mai populare ale modernităţii - mariajul între arte şi tehnică, vizibil încă de la Expoziţia Universală din 1900 de la Paris, care a fost organizată - sugestiv, nu? - în "Galérie des Machines". Artişti precum August Endell la München, Victor Horta şi Henri Van de Velde la Bruxelles, Hector Guimard la Paris, Louis Comfort Tiffany la New York, Emile Gallé la Nancy, Christian Engelhardt la Copenhaga, Juriaan Kok în Olanda, Bruno Schmitz la Leipzig, culminînd cu Otto Wagner, Adolf Loos, Josef Hoffman, Josef Maria Olbrich la Viena sau Gaudi la Barcelona au ilustrat această fertilă fuziune între artă şi meşteşug, între inspiraţie şi tehnică.

Cel puţin şapte sunt domeniile în care noua orientare artistică a dus la perfecţionarea unor "arte minore" care, fără îndoială existau demult, dar cărora acum li se dă un nou impuls. Mai întîi, pe trunchiul viguros şi multisecular al arhitecturii s-a dezvoltat **ornamentaţia**, îndeosebi ca inovaţie în sfera materialelor utilizate: sticla şi oţelul, în care excelează Horta şi Guimard, placajele, ţiglele şi frescele în faianţă preferate de Gaudi, majolica tipică pentru Otto Wagner. S-a dezvoltat, apoi, vechea artă-meşteşug a **mobilierului**: pentru masă sau bufet Gallé foloseşte o marcheterie în care ebenul dă naştere, prin inserturi, unor adevărate peisaje: mobilele "grele" ale unor Georges Hoentschel sau Eugène Vallin, cele "rafinate" semnate de Edward Collona sau Hoffman, sau în fine cele "severe", create de Ch. Mackintosh. **Feroneria** constituie poate marea surpriză a epocii: un Archibald Knox cultivă aşa-numitul "stil celtic", Horta are predilecţie pentru porţi şi balcoane din fier forjat, Georges de Feure se distinge prin accesorii extrem de decorative - clanţe, broaşte, mînere etc. **Bijuteriile** devin adevărate opere de artă prin Lalique, Georges Fouquet, C.R. Ashbee, excelînd atît prin motive (fluturi, insecte, fructe, flori etc.) cît şi prin coloritul lor. **Arta sticlei** capătă un nou avînt în direcţia rafinamentului şi delicateţei graţie unor Tiffany, Christopher Dresser, şi mai ales Gallé. **Ceramica** recucereşte linia gravă şi încărcată a vaselor primitive (Ernest Chaplet) cu ornamente în relief (Auguste Delaherche) sau cu profiluri puternic alungite (Taxile Doat şi Gustave Obiols). În fine, o atenţie deosebită e acordată **graficei**, îndeosebi ca pagini de titlu pentru reviste şi cărţi, semnate de Van de Velde, Eugène Grasset şi mai ales Aubrey Beardsley.

La toţi aceşti artişti-producători de obiecte de artă interesul pur artistic se conjugă inextricabil cu însuşirea unor noţiuni ce vin din ştiinţă şi cu practica unor meşteşuguri pe care le preia industria. Un Emile Gallé (1846-1904), ca să dau un singur exemplu, a studiat chimia şi botanica, a făcut practică în atelierele de sticlărie şi ceramică ale tatălui său, a executat proiecte de decoruri în faianţă, şi-a însuşit secretele fabricării mobilelor. Dacă la un Tiffany îndrăzneala flamboiantă face din sticlă materie "pe cît de magică, pe atît de fragilă", vasele de Nancy ale lui Gallé dau impresia rigorii obţinute prin constrîngere: ele sunt mai grele, corespunzînd unui anumit gust burghez, ceea ce de altfel i-a sporit popularitatea şi succesul pe piaţă.

Dar alături de o artă a meseriei, există desigur şi o meserie a artei, de care trebuie să ţinem seama chiar în arta cea mai abstractă, care este aceea a cuvîntului. Interesul pentru această problemă formează un întreg capitol al Esteticii moderne. Lecţia de lucid laborator literar, de "compoziţie" elaborată vers cu vers a unui poem, dată în secolul trecut de Edgar Poe, a fost reluată şi împinsă pînă la extremele ei consecinţe de Paul Valéry, creatorul acelei analitice a creaţiei numită **poietică**. A considera producţia de versuri nu ca un scop în sine, ci doar ca un instrument, ca un exerciţiu, care să-şi vădească limpede caracterul de "artificiu supus voinţei de **a face**," - iată în ce constă aportul poetului francez. "Poezia însăşi nu m-a interesat ca un fel de instinct de privighetoare; - ci **mai ales** ca o problemă şi un pretext pentru dificultăţi - sau ca o construcţie bine definită, în condiţii psihologice şi fizice impuse", scria el încă în 1915. Creaţia este, pentru un asemenea scriitor, un moment de maximă luciditate a spiritului, o stare de veghe extremă: "J'ai toujours fait mes vers en me regardant les faire". Că pentru Valéry practica versurilor ţine de o elaborare conştientă, de un calcul precis al valenţelor implicite limbajului, o dovedeşte o declaraţie precum aceasta: "Practica poeziei poate (aproape singură) să conducă la depăşirea concepţiei naive în literatură, aşa cum practica şi studiul ornamentului duce la depăşirea imitaţiei naive în artele plastice, aşa cum studiul formelor duce la depăşirea numărului în matematici", notează el în 1934. De aici, concepţia despre poezie ca o **ars combinatoria**; de aici - formula - şocantă pentru multă lume - a poeziei ca "sărbătoare a intelectului"; de aici, insistenţa asupra caracterului dificil şi ambiguu al liricii moderne. Tehnica compoziţiei trece astfel înaintea "momentului de graţie", a "inspiraţiei" - concept romantic care nu mai spune nimic despre adevăratul proces al elaborării unui text. "Ambiţia mea literară a fost o scriitură de precizie, conţinutul (fiindu-mi) indiferent". Şi mai departe, ca încheiere: "Un poem cu variante - e un scandal pentru opinia curentă şi vulgară. Pentru mine e un merit. Inteligenţa se defineşte prin numărul de variante".

Ştefan Aug. DOINAŞ

Dreptatea sau trasul la ţintă?

Andrei Pleşu mă numeşte (în **Dilema** nr. 88) "un bun vecin şi prieten cu care pot să intru în disjuncţie fără să-mi otrăvesc prietenia...". Aşa este şi-mi pare bine. În ce ar consta însă recenta noastră disjuncţie? Într-un grăbit schimb de opinii în chiar poarta casei Domniei sale, cînd am solicitat mai multă atenţie la "context". Era vorba despre o carte a lui Emmanuel Terray inclusă de A. Pleşu printre "sofismele conştiinţei vinovate" (**Dilema** nr. 83-84-85) şi despre nişte pasaje din corespondenţa dintre Marx şi Engels care ar incita la **"crimă** politică". Cartea cu pricina n-o cunosc, identific şi eu în dreapta şi-n stînga destule conştiinţe vinovate care încearcă salvarea, de sine şi de blamul celorlalţi, prin sofisme; dar fondul controversei priveşte modul în care aplicăm, şi cui anume, circumstanţe... nu atenuante, doar explicative.

Sînt un constant şi atent cititor al scrierilor bunului meu vecin şi prieten. De o vreme îi cedează parcă şi el în incriminări selectivităţii partizane, uneia cu tăiş **invers** decît al celor cu care polemizează. Înţeleg: îl exasperează acea nefastă experienţă practică a secolului pe care a simţit-o pe propria-i piele. Îl rog să-i înţeleagă şi pe cei care au parcurs, succesiv, **două** experienţe terifiante. Ne place sau nu - dar fiecare purtăm în şi cu noi "contexte" biografice. Doar să nu le exacerbăm în idiosincrazii.

Într-un alt text (nr.87) Andrei Pleşu argumentează în favoarea reaşezării "unei distanţe convenabile între politică şi cultură". De acord, dar tocmai de aceea eu nu văd "cazul german" atît de împovărat de "trecutul ca toxină". Dimpotrivă, "lecţia germană" în literatura postbelică îmi pare exemplară tocmai prin neiertarea ei faţă de sine. Mă întreb: de ce atîta îngrijorare pentru culpabilizarea la nemţi şi prezumţia că "ruşii" nu se simt cu nimic vinovaţi - cînd marea lor literatură a continuat şi continuă să facă procesul propriilor erori şi ororI?! Iar pentru a lărgi exemplele, de ce publicistului i se pare firesc blocajul "socialismului" suedez, pe cîtă vreme interogaţia veche de sute de ani "cum să suprimăm nedreptăţile sociale" - nefirească?!

Să revin însă la conştiinţa mea vinovată de "contextualist". Doar prin **texte** avem de dat socoteala, opinează A. Pleşu. Corect; şi excepţie nu fac nici personalităţi infinit mai importante. Dar eu înţeleg prin "text" fie opera, fie o parte a ei coerent însumată - nu cîte un fragment rupt din două "contexte", întîi de frazele care-l preced şi succed, de sensul paginii şi al paginilor împrejmuitoare, iar apoi de biografie, viziune, epocă. Unul dintre cei incriminaţi spunea că **citate se pot găsi pentru orice**. Mi-a trecut prin minte să probez evidenţa citînd fraze liberale din autori antiliberali şi altele radicale din spirite funciar străine oricărui radicalism. Amîn demonstraţia. Acum îmi ajunge concluzia: relevant e doar eşafodajul unei gîndiri - oricare ar fi ea, dacă într-adevăr aparţine unui gînditor autentic.

Pricep graba cu care şi Andrei, şi alţii mai puţin echilibraţi, doresc să denunţe răul de la chiar sursele lui. Dar tocmai aici începe discuţia: **ce** şi **cît** se constituie în rădăcina unui sau altui rău? E spinoasă relaţia dintre idei originare (eventual originale) şi fapte degradate. Pentru părinţii unor copii malformaţi obişnuiesc să invoc formula "vinovaţi fără vină". E şi cazul lui Nietzsche sau al lui Marx. Maximaliştii în idee răspund şi nu răspund pentru toţi presupuşii lor urmaşi practicieni; ca să nu mai stărui asupra deosebirii dintre valoare şi pseudovaloare. Greu am învăţat să nu-l confundăm pe Nietzsche cu Hitler; ar fi păcat dacă ar trece tot atîta timp pînă să-l disociem pe Marx de Stalin - noi, est-europenii, căci Vestul, la uşa căruia batem, dovedeşte că ştie să evite confuzia.

Nominalizările lui Andrei, facil polemice, amestecă practicieni aj terorii cu teoreticieni de marcă, fie şi contestabili. În privinţa acestora să încercăm - vorba croceană despre Hegel - să disociem "ce e viu şi ce e mort". Pentru asta e nevoie de studiu, răbdare, argumentarea punctului propriu de vedere, supus şi el erorii. Să punem la lucru texte şi contexte; nu pre- ci post-judecăţi. Infailibil nu e nici autorul comentat, nici comentatorul lui. Poate fi relevant şi un fragment - cu condiţia să răsfrîngă spiritul de ansamblu ori măcar un important segment al său, temporal sau structural.

În finalul articolului e invocat Noica, după care bunul-simţ n-are **"decît** dreptate". Nu ne prisoseşte bunul-simţ. Nu sîntem încă sătui de dreptate. Cînd Andrei conchide: "Nu poţi trage la ţintă dacă te uiţi la «contextul» ei" - el îi parafrazează şi pe Noica, şi pe Nietzsche. Acesta din urmă denunţa într-o carte spiritele **nelibere** care "mai cred încă în adevăr", după care, în autobiografia sa intelectuală, accepta ambele componente prezente în "virtutea persană": "A spune adevărul şi **a trage bine cu arcul**". Iarăşi sîntem puşi să alegem între cele două. Nu-l văd pe Andrei Pleşu printre acei "persani" de-ai noştri care preferă să tragă la ţinte **decît** să caute adevărul. Personal aleg libertatea de a nu trage cu puşca. Dreptatea poate să pară plictisitoare - utilă totuşi după **tot** ce a acumulat, ca extremism, acest secol. Perseverez în recomandarea să nu transformăm analiza în voluptoase probe de tir, la ţinte numite Nietzsche sau Marx, Heidegger ori Sartre - lista rămîne deschisă...

Ar mai fi multe de discutat pe marginea articolelor invocate: de pildă relaţia istorică dintre creştinism şi comunism, în legătură cu care şi-au spus părerea cercetători mult mai avizaţi decît Emmanuel Terray; sau analogiile şi deosebirile dintre fascism şi comunism, ireductibile doar la "totalitarisme". Dar pentru toate astea aştept să ne mai întîlnim la poarta de după colţ.

Un bun vecin şi prieten

© H. Conrad

Revoluţia repudiată

Cel puţin doi din trei români pufnesc în rîs cînd aud cuvîntul "revoluţie". Reacţia lor este spontană, sinceră şi irezistibilă. Cine vorbeşte astăzi cu seriozitate în România despre "revoluţie" are toate şansele să fie luat drept idiot ori demagog.

Românii se gîndesc, bineînţeles, la ceea ce s-a petrecut în ţara lor în decembrie 1989. Atunci, dictatorul comunist Nicolae Ceauşescu a fost înlăturat de la putere, iar odată cu el s-a prăbuşit şi regimul ce fusese instalat oficial, cu sprijinul şi sub ameninţarea armatei sovietice, într-un alt sfîrşit de decembrie, în 1947.

Cel mai comod, însă şi cel mai echivoc termen folosit astăzi în România pentru a se desemna schimbarea istorică produsă în decembrie 1989 este "evenimente". Această denumire a căpătat de altfel statut oficial şi tinde să se generalizeze. Există astfel, înfiinţată mai de mult, o comisie parlamentară "pentru cercetarea **evenimentelor** din decembrie 1989", iar în vara acestui an Serviciul Român de Informaţii, instituţie apărută în martie 1990, dar căreia i se atribuie în mod curent preluarea sarcinilor, a funcţiilor şi a rolului vechii Securităţi, a produs un document intitulat "Punct de vedere preliminar al SRI privind **evenimentele** din decembrie 1989". Politicienii români sînt şi ei reticenţi; cei mai mulţi preferă, indiferent de apartenenţa lor partinică, să întrebuinţeze acelaşi dezangajant şi confortabil termen de "evenimente". Presa a excelat şi excelează prin inventivitate lingvistică, putîndu-se deosebi două mari direcţii, în funcţie de registru: una "populară", de consum, colorată, batjocoritoare, cinică, alta "nobilă", destinată elitei, simpozioanelor, seminariilor, reuniunilor cu inevitabilă participare internaţională, "eseurilor" scrobite, cu "aparat" (între cinci şi zece trimiteri bibliografice pentru un text de numai cîteva pagini dactilografiate), în care se caută, deseori exclusiv, doar metafora cît mai expresivă, susceptibilă însă de a fi luată drept concept. Numitorul comun al celor două orientări rămîne însă aceeaşi rezervă faţă de termenul "revoluţie", repudiat cu multă vervă şi mai întotdeauna grosolan într-un caz, persiflat elegant, savant şi snob în celălalt.

Există însă şi două excepţii notabile.

Ziaristul Ion Cristoiu, care conduce cotidianul autohton cu cel mai mare tiraj, a susţinut şi susţine că în România a avut loc o revoluţie, dar că ea s-a prelungit vreme de cinci-şase săptămîni după înlăturarea de la putere a lui Nicolae Ceauşescu şi suprimarea lui. Înlăturarea acestuia, crede Ion Cristoiu, a reprezentat momentul de declaşare a revoluţiei anticomuniste, nicidecum cel în care revoluţia s-a încheiat.

În sfîrşit, un partizan consecvent al denumirii de "revoluţie" pentru schimbările de acum aproape cinci ani este preşedintele Ion Iliescu. El şi-a intitulat de altfel o carte de memorii şi reflecţii politice **Revoluţie şi reformă**, fiind singurul reprezentant proeminent al noii puteri pentru care termenul "revoluţie", raportat la ceea ce s-a petrecut în decembrie 1989, nu este o etichetă mai mult sau mai puţin mincinoasă.

Dacă discreditarea şi contestarea "revoluţiei" sînt astăzi cvasi-unanime, motivele şi argumentele diferă de la o grupare politică la alta, de la o instituţie la alta şi de la un segment social la altul.

Abundă "interpretările", însă lipsesc aproape cu totul prezentările de date şi fapte; singura lucrare unde informaţiile sînt sistematizate şi ordonate fără a se urmări demonstrarea unei teze anume este, pînă la această dată, cartea lui Nestor Rateş, **Revoluţia încîlcită**, publicată la New York în 1991 şi apărută de curînd şi în limba română, la Editura "Litera" din Bucureşti.

Care sînt însă principalele "interpretări" ale **evenimentelor** din decembrie 1989?

(va urma)

Mircea IORGULESCU

Schimb de păreri

Bunul vecin şi prieten pe care l-am invocat săptămîna trecută (cf. **Contextul**, în **Dilema**, nr. 88,p.3) a trimis la redacţie, cu o promptitudine pentru care îl admir de mult, trei file de răspuns (**Dreptatea sau trasul la ţintă**?) de natură să redeschidă discuţia. Le publicăm în pagina alăturată şi ne grăbim la rîndul nostru, să reacţionăm. Nu din încăpăţînarea de a avea dreptate, ci din convingerea că limpezirea "disjuncţiei" dintre noi e esenţială pentru ameliorarea atmosferei intelectuale (şi politice) în care trăim.

Voi începe prin a spune că bunul meu vecin şi prieten (pentru simplificare îi voi spune B.V.P. aşteptînd să decidă singur momentul cînd se va deconspira) a ales un titlu născător de confuzii prin suprainterpretarea intenţiilor mele. În încercarea de a defini raportul corect dintre "text" şi "context", eu n-am făcut decît să recurg la un soi de metaforă: am spus că nu poţi ţinti dacă, în loc să priveşti ţinta, priveşti "contextul" din jurul ei. De aceea, - ziceam - "contextualiştii", deşi **au dreptate** să acorde importanţă contextului, nu au **decît** dreptate (o dreptate parţială) cîtă vreme pierd din vedere textul însuşi. Or, titlul la care s-a oprit B.V.P. lasă să se înţeleagă, pe de o parte, că eu nu dau doi bani pe dreptate, că sînt sătul de ea (în vreme ce B.V.P. nu e încă sătul) şi, pe de altă parte, că prefer, după o schemă adversativă, să trag cu puşca decît să caut, obiectiv, adevărul. Metafora mea pare să-i fi sunat amicului meu a pluton de execuţie (de care el se delimitează: "Personal aleg libertatea de a **nu** trage cu puşca"). E un **melentendu**. Nu vreau sînge, nu mă distrează să practic "voluptuoase probe de tir" împotriva "dreptăţii". Tot ce vreau e să nu mă las devorat de contexte înainte de a ajunge la text şi să nu justific texte **evident** criminale prin contexte care pot părea binevoitoare şi, eventual, solide teoretic. Eu găsesc, de pildă, în paginile "clasicilor" marxismului, declaraţii potrivit cărora "odată ajunşi la putere", comuniştii "vor fi constrînşi să acţioneze cum s-a acţionat în 1793". În alte locuri se vorbeşte despre necesitatea de "a forţa pe democraţi să treacă de la discursurile teroriste la fapte". Ce "context" poate atenua radicalitatea asasină a unor asemenea pasaje? Cum să manevrez "biografia, viziunea, epoca", "eşafodajul" "de marcă" al gîndirii marxiste, ca să rezulte că "a acţiona ca în 1793" sau "a trece la acte teroriste" sînt simple hiperbole romantice ale unor "maximalişti în idee"? Despre astfel de **texte**, B.V.P. se exprimă cu o precauţie ameţitoare. Ele, "**ar incita** - chipurile - la crimă politică". Cum să înţeleg acest condiţional-optativ? Adică numai eu, cu interpretările mele necontextuale, pot pretinde că "aş incita" la crimă! Dar, de fapt, ele ce fac? Unde e "fineţea" pe care eu n-o văd? Care e marele subtext umanist, marea construcţie raţionalistă pe care se bizuie asemenea nevinovate pasaje?

Să luăm alt "teoretician de marcă", unul contemporan. Se numeşte Jean Paul Sartre şi nu ezită să spună, într-o discuţie publicată în **Actuel**, la 28 februarie 1973, că "un regim revoluţionar trebuie să se debaraseze de un anumit număr de indivizi care îl ameninţă" şi că "nu există alt mijloc, pentru aceasta, decît moartea. Căci dintr-o închisoare se mai poate ieşi". "Revoluţionarii de la 1793 n-au ucis destul" - conchide marele filosof. Ce faci cînd dai peste un asemenea text? Te îngrozeşti? Te înfurii? Nu! - m-ar sfătui, probabil, B.V.P. Te apuci, răbdător, de studiu, scormoneşti contexte pînă dai de "spiritul de ansamblu" care explică totul şi te ajută să treci peste micul acces de bestialitate al unui idealist... Să nu amestecăm "ideile originare" cu "faptele degradate" - propune B.V.P. I-aş fi recunoscător să-mi arate, pe text, care sînt, în fragmentele citate din Marx şi Sartre, "ideile originare" valabile care trebuie deosebite de promiscuitatea realului.

B.V.P. îmi reproşează că mă răfuiesc doar cu **una** din experienţele "terifiante" ale veacului, neînţelegîndu-i pe cei care au trecut prin **două**. Se poate. Dar trebuie să constat că şi cei care au trecut prin două (nazism şi comunism) se răfuiesc, în genere, numai cu cea dintîi. Şi tocmai de-aia mă răfuiesc eu mai abitir cu cealaltă! Eu nu ştiu să existe, în toată opera lui Heidegger, o singură propoziţie care să ceară **moarte**, moarte **la propriu**, asasinat. Dar ştiu că există un **scandal** Heidegger, provocat de perioada lui nazistă, un scandal academic şi mediatic căruia nu-i corespunde nici un scandal Sartre de anvergură asemănătoare. Publicistica lui Sartre oferă nu fragmente izolate de isterie, ci zeci şi zeci de pagini irespirabile, zeci şi sute de gesturi delirante în favoarea unor realităţi, care, pentru orice om normal, sînt înfricoşătoare. Dar Sartre nu şi-a pierdut onorabilitatea. Şi nimeni n-a analizat **L'Etre et lé Néant** pentru a depista în el o substructură stalinistă. În schimb - ca să luăm alt exemplu - articolele de tinereţe gardistă ale lui Mircea Eliade au devenit pentru unii exegeţi de ultimă oră argumente suficiente pentru demolarea **întregii** sale opere, ca antisemită şi "reacţionară". Aici, dragul meu B.V.P., e toată problema: pe unii "contextul" îi salvează, pe alţii nu. Unii rămîn sus oricît de jos s-ar fi întîmplat să coboare, alţii, dimpotrivă, oricît de sus au putut urca, rămîn, fatalmente jos, supuşi unui oprobriu mereu vigilent, mereu legitim. E unul din chipurile acelui "mare tabu" descris, curajos, de Jean-François Revel: a face crime la stînga nu e la fel de compromiţător ca a face crime la dreapta. Sau, cum spune Revel, "există o limită în ostilitatea faţă de comunism: dacă o depăşeşti, eşti, brusc, suspectat de fascism...". Apare, astfel, o tulburătoare **ierarhie a răului**, o diversificare de rang a asasinatului. Faptul că la începutul anilor'30 au pierit în Ucraina, prin înfometare **organizată**, tot atîţia oameni cît, mai tîrziu, în toată Europa, în urma Holocaustului, faptul că soldaţii Chinei comuniste au ucis **jumătate** din populaţia tibetană, şi multe asemenea orori, provocate în numele unei ideologii "victorioase", nu determină aceeaşi **calitate a indignării** ca dezastrele dreptei. Şi asta pentru un singur motiv: vin de la stînga, adică dintr-o sursă care, în sine, e pură! În acest context, mă mir, dragul meu B.V.P., că pui culpabilizarea de sine a Germaniei pe acelaşi plan cu cea rusească. Marii scriitori - spui tu - au fost, şi de o parte şi de alta, autocritici. Dar eu nu de elitele scriitoriceşti vorbesc. Ci de naţiuni şi state. De naţiunea şi statul german care îşi asumă o vinovăţie globală şi şi-au făcut un program din a răscumpăra neîncetat dementa lui Hitler. Şi de naţiunea rusă şi ex-statul sovietic care au încheiat scurt litigiul, trecîndu-l pe Stalin din mausoleu în raclă.

Am să-ţi spun, foarte deschis, ceva, dragul meu B.V.P.: dacă la discuţia de la colţul străzii, mi-ai fi mărturisit, simplu, că ai o slăbiciune pentru Marx, că marxismul e una din componentele calde încă ale tinereţii tale, că ai crezut în el, drept care nu te poţi dezice cu totul, şi că, prin urmare, eşti înclinat să treci cu vederea excesele lui "revoluţionare", oricît de barbar ţi-ar suna ele astăzi, te-aş fi înţeles, aş fi încheiat discuţia cordial şi definitiv, admiţînd că orice iubire, chiar şi una "deviată", trebuie respectată. Există oameni care nu s-au ferit să facă asemenea delicte mărturisiri. (Karl Popper, de pildă, care, aflînd din cartea **The Red Prussian** a lui Leopold Schwarzschild că Marx n-a fost nici pe departe atît de umanitar şi de iubitor de libertate pe cît se spune, a admis, nu fără o urmă de melancolie, că dovezile oferite de colegul său - "mai ales din corespondenţa lui Marx cu Engels" - sînt "zdrobitoare" şi s-a înclinat în faţa evidenţei.)

Tu însă ţii steagul sus! Tu poţi conceda că unul din idolii tăi e, pe alocuri, "discutabil". Dar că "**ar incita** la crimă"? Că e un teoretician al terorii, că textele lui îl incriminează ca pe un fals (şi crud) profet şi că în umbra lui - şi pe baza **indicaţiilor lui exprese** (ceea ce nu cred că e cazul cu Nietzsche, pînă nu mi-o dovedeşti pe text) - a crescut un mormînt, urmărind zeci de milioane de victime - toate astea ţi se par de neconceput, afirmaţii răutăcioase, superficiale, diletante, ale unui ins alunecat în "selectivitate partizană". "Ar mai fi multe de discutat" - spui tu, la sfîrşitul textului tău. "Amîn demonstraţia" - spui de asemenea, mai pe la mijloc. Ei bine, n-o mai amîna. Să discutăm deschis tot ce e de discutat. Eu sînt gata. Atîta te rog: nu mă obliga, cu obstinaţia ta stîngistă, să mă rostogolesc mai la dreapta decît aş vrea să fiu. Şi nu mă obliga la cultul "marelui tabu".

Andrei PLEŞU

Marii bancheri şi fabricanţi au declanşat războiul

✦ "Dacii şi romanii s-au contopit unii cu alţii" ✦ Muncitorii nu trăiau prea bine ✦ Locul 2 şi medalie de argint: Emil Constantinescu! ✦ Ce şi cum gîndeşte cel mai puternic om din ţara noastră ✦ Se aşteaptă volumul doi din "Revoluţie şi reformă"

Minerii au năvălit în Timişoara. Conduşi de Gh. Doja

Acum exact o săptămînă, pentru o parte din populaţia României, s-a produs un eveniment mai important decît orice dezbatere parlamentară, pe orice temă, decît orice lansare de volum prezidenţial despre "Revoluţie şi reformă", în orice localitate, orice polemică privind privatizarea accelerată, normală sau încetinită. Această parte din populaţia României s-a întors la şcoală. Cu ajutorul televiziunii oficiale, ne-am adus aminte şi noi, ceilalţi, de acest eveniment. Am aflat chiar că învăţătorii şi profesorii au primit o majorare de salariu care face ca un învăţător gradul II cu treizeci de ani vechime, de pildă, să primească ameţitoarea sumă de 164.000 lei (brut) în fiecare lună. Iar unul de gradul I, cu treizeci de mii mai mult.

Aceşti învăţători sunt obligaţi să-i înveţe pe copiii dumneavoastră lucruri cum sunt cele din pasajul de mai jos:

"Trăind şi muncind împreună în aceleaşi oraşe şi sate ale provinciei Dacia, încetul cu încetul, dacii şi romanii s-au contopit unii cu alţii. Din această contopire daco-romană s-a născut un nou popor: poporul român. El a rezultat nu numai din traiul în comun, din amestecul şi înrudirea dintre daci şi romani, ci şi din împletirea civilizaţiei dacilor cu cea a romanilor.

Localnicii, adică dacii, s-ar putea asemăna cu o tulpină viguroasă, adînc înfiptă în pămîntul strămoşesc, iar coloniştii romani, cu un altoi care face ca roada să fie mai bună şi mai frumoasă."

Am citat din manualul de Istorie a românilor de clasa a IV-a, în vigoare anul acesta (autor: Dumitru Almaş, Editura Didactică şi Pedagogică - R.A., Bucureşti, 1994). Premianţii actualelor clase a IV-a vor şti, în luna iunie a anului 1995, că istoria ţării lor este un şir de răscoale ale poporului muncitor împotriva exploatatorilor români sau străini, că Bobîlna a însemnat "o mare ridicare a ţărănimii" şi "totodată, o strînsă colaborare între ţăranii români şi maghiari în lupta pentru libertate socială", că Doja a fost printre primii care i-a adunat pe proletarii în formare în lupta împotriva nobililor ("alături de ţăranii români, maghiari, secui, saşi şi sîrbi, veneau şi minerii, lucrătorii din ocne şi sărăcimea din oraşe"), că revoluţia de la 1848 a fost o "ridicare a poporului" de felul celei din decembrie 1989, că la 24 ianuarie 1859 tot poporul muncitor a hotărît, înconjurînd clădirea în care se ţinea adunarea de alegere, ca Al. I. Cuza să fie domn al Principatelor ("Ei strigau de clocotea cerul: «Cuza şi Unirea!»") şi aşa mai departe. Caseta de mai jos ne lămureşte pe deplin asupra lucrurilor pe care elevii de clasa a IV-a sunt obligaţi să le înveţe despre trecutul mai apropiat sau mai îndepărtat al ţării lor.

Persistă - în prima carte de istorie a multor copii de nouă ani - pure invenţii despre istoria României, invenţiile propagandiştilor istorici ai ultimilor cincizeci de ani. Să enumerăm doar cîteva: Tudor Vladimirescu - exponent al ţărănimii exploatate, revoluţia de la 1848 - mişcare de mase, condusă de paşoptiştii de stînga, răscoala de la 1907 - luptă justă dusă împotriva marilor boieri de poporul exploatat, Partidul Social Democrat - transformat în întregime în PCR (adăugirea - neexplicată - cu privire la "caracterul antinaţional" al PCR nu are nici un sens în text), al doilea război mondial - declanşat de "imperialişti" etc. etc. etc.

Despre istoria românească de după 1947, dl Dumitru Almaş nu le scrie copiilor nici un rînd. Poate că e mai bine aşa.

DIN MANUALUL "ISTORIA ROMÂNILOR" DE DUMITRU ALMAŞ, PENTRU CLASA A IV-A, EDITURA DIDACTICĂ ŞI PEDAGOGICĂ - R.A., BUCUREŞTI, 1994

"Dezvoltîndu-se industria şi construcţiile, a sporit mult şi numărul muncitorilor. Ei formau proletariatul sau clasa muncitoare. Muncitorii nu trăiau prea bine. Erau obligaţi să lucreze 12-14 ore pe zi, adică din zori şi pînă noaptea, aproape fără întrerupere. Salariile erau mici şi nu acopereau toate nevoile de trai ale familiilor de muncitori. Dacă un muncitor se îmbolnăvea sau accidenta, nu primea nici un ajutor. Patronii, adică stăpînii fabricilor, puteau reduce salariile sau concedia lucrătorii cînd voiau". (pag. 105)

"Peste trei ani, în 1893, muncitorii au creat un partid al lor, numit Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România. Acesta a condus lupta pentru ziua de lucru de 8 ore, pentru dreptul muncitorilor de a participa la conducerea ţării, pentru libertate." (pag. 107)

"Parlamentul se compunea din Adunarea Deputaţilor şi Senat. Deputaţii şi senatorii se alegeau prin vot universal, cuprinzînd însă numai bărbaţii. Ei erau propuşi de diverse partide. Cele mai însemnate partide au fost: Partidul Naţional Liberal şi Partidul Naţional Ţărănesc. Deşi aveau drept de vot, ţăranii, muncitorii, oamenii săraci nu puteau participa la conducerea ţării. Viaţa i-a îndemnat pe muncitori să-şi reorganizeze Partidul Social Democrat, care în 1921 s-a transformat în partid comunist. În 1924, acest partid, datorită politicii sale antinaţionale, a fost interzis prin lege." (pag. 118)

"Trebuie ştiut că al doilea război mondial l-au pregătit marile state care voiau să împartă din nou lumea pentru a o stăpîni. Cele mai bine pregătite de război au fost statele care aveau guverne fasciste: Germania, Italia, Japonia. Aceste guverne erau susţinute de marii bancheri şi fabricanţi de arme din lume. Vinovate sînt şi celelalte state mari, care n-au căutat să oprească înarmarea ţărilor fasciste. Le-au îngăduit să ocupe ţări ca Austria, Cehoslovacia, Abisinia". (pag. 121)

Sub conducerea înţeleaptă a Partidului

Fostul corespondent parlamentar al **Curierului Naţional** şi actualul purtător de cuvînt al guvernului României, dl Ioan Roşca, a negat cu hotărîre că partidul de guvernămînt doreşte să devină - în mod recunoscut - gruparea care face şi desface totul în parlamentul ţării. Pentru d-sa, supunerea "spre avizare" Comitetului Director al PDSR a propunerilor

© S.Ghetje

legislative are drept scop doar "întărirea sprijinului parlamentar al PDSR". E vorba de "acte normative considerate deosebit de importante".

Deci să nu ne închipuim că, de acum înainte, pentru orice ar vrea guvernul, are nevoie de "aprobare de la partid". De o asemenea aprobare este nevoie doar pentru o lege cum este cea "privind accelerarea privatizării". Iar aici guvernul se sfătuieşte chiar şi cu partidele din opoziţie, pe care le invită la discuţii, dovedind o amabilitate de zile mari. Asemenea discuţii, la ora apariţiei acestor rînduri, vor fi avut loc şi la Cotroceni, astfel că nemulţumiţii din diverse partide vor trebui să-şi tempereze criticile. Vor fi combătuţi mai ales de cei pentru care confruntarea politică e un fel de competiţie sportivă, în care contează, de fiecare dată, poziţia precisă în cursă a echipei proprii de ştafetă.

DIN PRIMA EDIŢIE A CĂRŢII "REVOLUŢIE ŞI REFORMĂ" DE ION ILIESCU (1993, fără editură) • A DOUA EDIŢIE A FOST LANSATĂ SĂPTĂMÎNA TRECUTĂ

"Îndrăznesc să afirm că, dacă ţara ar fi fost condusă într-o altă manieră şi, dacă raţiunea ar fi reuşit, cu intermitenţe măcar, să îngrădească absurdul şi excesele dictaturii, chiar în cadrul unui sistem ale cărui întruchipări s-au dovedit a fi în contradicţie cu principiile pe care le proclamă, România ar fi arătat azi cu totul altfel, avînd în vedere resursele şi posibilităţile sale, printre care potenţialul uman şi intelectual a fost şi rămîne un element de forţă. Ei bine, tocmai acest potenţial a fost blocat şi neglijat, înşelat în străduinţele şi speranţele sale. Să nu uităm că, în aceeaşi perioadă şi sub acoperămîntul aceluiaşi model de la Răsărit, alte ţări, la fel de socialiste ca şi noi, au obţinut totuşi alte rezultate, oricum, mai promiţătoare şi mai consistente pentru stabilitatea şi evoluţia lor." (pag. 7-8)

"Demult decepţionaţi de o putere care se pretindea a fi a lor, confruntaţi cu dificultăţi materiale insuportabile, muncitorii - bunăoară, minerii din Valea Jiului sau muncitorii din Braşov - s-au ridicat, în cîteva rînduri, pentru a protesta atît faţă de o politică economică generatoare de mizerie, cît şi faţă de o dictatură ce nu mai ţinea cîtuşi de puţin seama de grijile şi de nevoile lor. Era limpede că în cazul unei revolte, ei aveau să fie grupurile cele mai puternice. (...) În sfîrşit, intelectualii, retraşi în «turnul de fildeş», în biblioteci sau în centre de învăţămînt şi cercetare, trăiau cu speranţa că lucrurile nu pot dura aşa la infinit, că trebuie să existe o ieşire. Ajunşi în conflict surd cu puterea, lucrînd în condiţii nefireşti, ei au clădit, totuşi, o cultură redutabilă, cu multe valori de excepţie." (pag. 9)

"Este de la sine înţeles că, în asemenea circumstanţe, toate serviciile specializate ale ţărilor avînd interese în această zonă au trimis agenţi la faţa locului. Pare cu mult mai greu de stabilit rolul lor anume, rapoartele Securităţii calificîndu-i pe toţi, la grămadă, ca agenţi ostili, duşmani ai puterii socialiste etc. Bunul simţ îmi spune că, dacă unii au avut într-adevăr o misiune precisă de diversiune şi provocare, alţii nu se aflau în România decît pentru a culege informaţii precise şi sigure de care guvernele respective aveau nevoie. (...) Ceea ce este însă dovedit este faptul că, spre mijlocul lunii decembrie, numărul «turiştilor» sovietici şi unguri care călătoreau fie singuri, fie în grup, cu autocare, a crescut în mod semnificativ, astfel încît cei însărcinaţi cu supravegherea lor nu mai ajungeau să facă faţă situaţiei!" (pag. 29-30).

"Cred că nu mă înşel afirmînd că exploatarea politică a acestor evenimente de către opoziţia încă marcată de amploarea înfrîngerii electorale a mînjit în mod nedrept imaginea ţării şi că a dăunat intereselor fundamentale ale democraţiei noastre abia înfiripate. Opinia publică românească nu a iertat acest lucru unora dintre politicienii noştri şi, fapt încă şi mai regretabil, ea s-a simţit nedrept tratată de presa din străinătate şi de anume cercuri politice, ceea ce a provocat un reflex de neîncredere faţă de Occident, sentiment păgubitor pentru ţară în general şi poate şi pentru Occident." (pag. 95)

"Unele cercuri politice din Occident..."

În a doua casetă se pot citi doar cîteva din opiniile ale celui mai puternic om din România lunii septembrie 1994, dacă e să credem opinia majoritară în ţară noastră. Este normal ca aceste opinii să fie cît se poate de interesante pentru oricine doreşte să-şi formeze o părere despre societatea noastră din aceşti ani. Aşa că, nu poate fi considerată decît justă opinia conform căreia lansarea cărţii preşedintelui Iliescu (deşi prima ediţie era apărută cu un an în urmă) a fost cît se poate de utilă. Am considerat şi noi normal să reproducem opinii ale preşedintelui ţării despre: socialismul cu faţă umană, despre clasele sociale din România anului 1989 şi despre rolul lor, despre teoria conspiraţiei în explicarea evenimentelor din 17-22 decembrie 1989, despre opoziţia politică de aici şi din străinătate, despre "unele cercuri politice din Occident".

După cum este şi firesc, nu le comentăm.

Radu Eugeniu STAN

Unirea face puterea altuia

Observatorului vieţii politice româneşti, oricît de atent sau de binevoitor, îi e din ce în ce mai greu, în ultima vreme, să vorbească despre acţiunile - sau mişcările, sau strategia, sau demersurile - Opoziţiei. Presa noastră cea de toate zilele a tot semnalat conflicte, disensiuni, luări de poziţie (urmate, desigur, de clarificări, dezminţiri, nuanţări) ale unor lideri sau membri marcanţi ai partidelor de opoziţie, de la "cazul Dijmărescu" la "demisia" lui Nicolae Ţăran, de la dorinţa PL '93 de a "detrona" PNŢCD de la şefia CDR pînă la pretinsele tratative între PSDR şi PD. Multe dintre aceste ştiri s-au infirmat, altele au rămas în suspensie, toate vor fi purtat amprenta lunii august, cînd presa din întreaga lume trebuie să "inventeze" o actualitate pe care cititorii o aşteaptă la cafeaua de dimineaţă sau la ceaiul de după masă, dar politicienii aflaţi în vacanţă nu o mai susţin cu nimic, nici cu acţiuni-surpriză, nici cu declaraţii-bombă. Dar dincolo de orice speculaţie şi de orice (omenească) pornire spre senzaţionalism, nu se poate să nu observăm că aceleaşi ziare au observat şi comentat o susţinută "ofensivă de vară" a partidului de guvernămînt, căreia, dinspre zona opoziţiei, nu i se răspunde cu acţiuni politice pe măsură.

S-ar putea spune că asistăm la un oarecare defazaj în evoluţia PDSR şi, respectiv, a partidelor de opoziţie. Partidul lui Adrian Năstase a depăşit momentul "clarificărilor" interne şi e orientat acum spre un gen de expansiune menită să-l fortifice, fie prin cooptarea de noi membri marcanţi, fie prin "înghiţirea" unor partide, fie prin "subordonarea" altora. Opoziţia e marcată de două aspecte: ideea că trebuie să fie unită cu orice preţ, forţa sa constînd tocmai în unire şi, pe de altă parte, faza "clarificărilor" interne, pe care, dacă le luăm separat, unele partide au trecut-o, altele nu, dar la nivelul Convenţiei ca ansamblu e un proces departe de a fi încheiat. De cînd a luat fiinţă, Convenţia Democratică s-a bizuit pe un principiu unificator cît se poate de generos: lupta împotriva comunismului, pentru instaurarea democraţiei adevărate. Sloganul ei electoral din 1992 a fost "schimbarea". Dar sentimentul că "uniţi, sîntem mai puternici" pare să fi lucrat chiar împotriva partidelor din componenţa CDR, care au ajuns acum în faza cînd trebuie să-şi afirme individualitatea şi le e greu s-o facă fără a vedea prăbuşindu-se edificiul Opoziţiei unite. Pe de altă parte, temeiul însuşi al acestei uniri începe să se şubrezească: neocomunismul care le-a dat partidelor de opoziţie ocazia de a-şi aduna forţele la un loc devine, tot mai mult, o falsă problemă: PDSR e susţinut de mari patroni, mulţi dintre membrii săi marcanţi au devenit exponenţi ai noilor îmbogăţiţi (prin ce metode, contează mai puţin pentru discuţia de faţă), mulţi foşti activişti se simt mult mai bine - asta e clar - în pielea cea nouă de "oameni de afaceri". Stafia neocomunismul nu prea mai are a ne speria, în schimb eventualitatea perpetuării la guvernare a actualilor potentaţi sau a aliaţilor lor este destul de consitentă. Şi aici se vede că, strategic vorbind, tendinţa opoziţiei de a-şi centra discursul aproape exclusiv pe ideea "luptei anticomuniste" s-a dovedit falimentară: lupta a rămas acum fără obiect, iar partidele din CDR fără principiu unificator. În timp ce PDSR şi-a identificat şi încearcă să-şi menţină o anume bază electorală, multe dintre partidele de opoziţie nu ştiu exact cui se adresează (şi din această cauză îşi contruiesc discursul greşit) sau, şi mai rău, două-trei partide se orientează spre acelaşi segment electoral, declarîndu-se însă entităţi distincte; se concurează deci fără s-o recunoască. Chiar dacă alegerile nu vor fi anticipate, ci la termen, această neclaritate va avea consecinţe asupra rezultatelor. Din punct de vedere economic, PDSR prosperă, în timp ce partidele de opoziţie, inclusiv PD, se declară în continuare - şi cele mai multe chiar sînt - sărace, ceea ce va avea, de asemenea, consecinţe asupra campaniei electorale şi a votului. Ideologic, lucrurile sînt la fel de tulburi: CDR grupează, după cum se ştie, toate curentele politice principale, de la centru-stînga la centru-dreapta, unele chiar prin mai mulţi reprezentanţi; ideea că aceste forţe pot fi unite la nesfîrşit, în numele luptei anticomuniste, se arată din ce în ce mai mult o iluzie. Chestiunea "opoziţiei unite" a rămas valabilă mai ales din raţiuni practice şi, parţial, electorale: adunate la un loc, partidele din CDR dispun de mai multe mijloace (inclusiv materiale) şi, pe de altă parte, cîştigă voturile negative (cei care **nu** (**mai**) vor să voteze cu actuala putere, fără a fi neapărat adepţi ai CDR). În rest, a menţine în continuare această iluzie înseamnă a refuza confruntarea cu sine şi a evita asumarea unei identităţi politice adevărate (cu toate riscurile care decurg de aici). E adevărat, pe de altă parte, că a porni pe picioarele proprii către inimile alegătorilor ar reprezenta pentru unele dintre partidele de opoziţie aproape o sinucidere; umbrela unită a Convenţiei le-a împiedicat, atîta timp, să se afirme şi să se organizeze ca forţe politice de sine stătătoare, încît acum n-ar putea merge decît ezitant către un electorat care se ştie "de opoziţie" şi nimic mai mult. Oricum ar fi şi orice ar face, partidele de opoziţie (în primul rînd cele din Convenţia Democratică) vor trebui să accepte, cît mai curînd, confruntarea cu adevăratul statut al fiecăruia şi să-şi asume o individualitate politică precisă. Vor trebui, de asemenea, să construiască o acţiune politică eficientă şi coerentă, renunţînd la postura (comodă, ce-i drept, şi spectaculoasă) de lansatoare de comunicate şi proteste, gata oricînd să părăsească, în bloc, sala Parlamentului. Asupra opoziţiei din România planează un soi de responsabilitate cu mult mai mare, în ordine istorică, decît asupra celor care au luat puterea după '89: este adevărat că guvernanţii sînt vinovaţi pentru situaţia în care a ajuns ţara, dar de opoziţie (unită sau separat) depinde cînd şi cum vom ieşi din această situaţie şi, mai ales, către ce ne vom îndrepta. Altminteri, mai împinşi de FMI, mai urecheaţi de Europa, mai umplîndu-şi buzunarele, mai dîndu-se unii pe alţii pe mîna Parchetului, comuniştii de ieri vor construi, sontîc-sontîc, de voie, de nevoie, capitalismul de mîine.

Mircea VASILESCU

De jur împrejur...

Foşti şi viitori preşedinţi

Despre Jimmy Carter un important săptămînal american afirmă că este cel mai bun fost preşedinte, păcat că a trebuit să treacă pentru asta prin faza de preşedinte. În ultimele luni, Carter a făcut dovada calităţilor sale de negociator internaţional: în două împrejurări, în Coreea de Nord şi în Haiti, el a izbutit să dezamorseze situaţii în care se declanşase alarmă militară de gradul zero. Dar nici o negociere nu se termină cu menţinerea poziţiilor iniţiale pentru ambele părţi. În cazul Haiti, hunta militară de la putere dorea perpetuarea situaţiei existente, situaţie creată în 1991, printr-un puci care l-a înlăturat pe preşedintele ales cu 70% din voturi, Jean-Bertrand Aristide. În cei trei ani generalii "s-au ilustrat" prin teroare, violări flagrante ale drepturilor omului; sancţiunile economice au contribuit din plin la sărăcirea unei populaţii care şi aşa deţinea în emisferă tristul record în materie. Încă administraţia Bush se angajase să sprijine şi să iniţieze acţiuni în favoarea restabilirii legitimităţii democratice. În campania electorală, candidatul Clinton s-a arătat a fi emoţionat de situaţia din Haiti, de fluxul de emigranţi care ajung în Florida. După un an şi jumătate de tratative cu hunta, în care generalii haitieni şi-au călcat cu voioşie promisiunile, preşedintele Clinton este confruntat cu o problemă de prestigiu: a ameninţat de prea multe ori pentru ca să-şi permită să nu facă nimic. Consiliul de Securitate a dat o rezoluţie prin care e de acord cu intervenţia militară a SUA, o seamă de ţări europene au promis sprijin, ţările din America Latină însă au insistat asupra necesităţii de a continua negocierile: e evident că la faţa locului nu se doreşte ca Statele Unite să-şi asume efectiv rolul de jandarm în curtea interioară. Dar, ceea ce afectează cel mai mult administraţia este absenţa suportului popular pentru o intervenţie militară: 47% o dezaprobă, în timp ce doar 31% ar fi de acord cu efectuarea ei. Politicienii - atît adversarii preşedintelui, cît şi cei din partidul său - sînt la rîndul lor extrem de circumspecţi. În faţa dovezilor cu privire la comportamentul dictatorial al actualilor conducători, se spune că nici Aristide (care a stat cu totul la putere 7 luni) nu reprezintă mari garanţii în privinţa respectării cadrului democratic. Retorica înflăcărată a părintelui Aristide a fost întotdeauna deosebit de severă cu adversarii - bogaţii, militarii - pe care i-a ameninţat cu lichidarea. E greu să ceri soldaţilor americani să moară pentru reinstalarea la putere - oricît de legitim ar fi - a unui conducător care a denunţat "epidemia ucigaşă capitalistă" şi "imperialismul american mai periculos decît SIDA". Interesele politice şi securitare ale Statelor Unite nu sînt ameninţate de Haiti, generalul Cedras încalcă drepturile omului, dar aşa va proceda probabil şi Aristide. Experienţa somaleză a dovedit că cea mai mare forţă militară din lume este neputincioasă în faţa unor bande înarmate care acţionează liber în absenţa unor structuri statale consistente.

Toate aceste argumente au determinat acţiunea echipei de negociatori care şi-a desfăşurat convorbirile în timp ce se ambalau motoarele pentru invazie. Cu port-avioanele în faţa portului, generalii haitieni au acceptat cu destule reticenţe predarea puterii pînă la 15 octombrie. În acest răstimp, trupele americane vor debarca în Haiti pentru a apăra drepturile omului, "ale celor care îl susţin pe Aristide şi ale celor care i se împotrivesc", spunea preşedintele Clinton luni, cînd, în stilul său specific, fusese consecvent cu sine fără a rezolva de fapt nimic.

Helicopterele aterizează paşnic pe aeroportul din capitală. Soldaţi americani, înarmaţi pînă în dinţi, patrulează. Desigur, e caraghios: soldaţii sînt întîmpinaţi de o populaţie dansînd care-şi arată dantura perfectă în zîmbete largi. Aici e caraghios; serios, tragic şi demn e în Bosnia, în Rwanda, în Afganistan, în Liberia, în Cambodgia... Congresul american şi alegătorii nu acţionează în funcţie de estetica tragicului, ci de principiul înscris în Constituţia lor, al dreptului la viaţă. "Băieţii" au voie să fie caraghioşi, totul e să nu fie morţi, trimişi de un preşedinte liberal în apărarea unui preot marxizant. Televiziunile care se respectă transmit în direct imaginile invaziei paşnice, "alianţa forţei cu diplomaţia creativă". Pe străzi, o parte a populaţiei asistă calmă la spectacol. O manifestaţie în favoarea preşedintelui Aristide a fost împrăştiată de poliţie, care a folosit bastoanele de cauciuc. Mulţi se refugiază în interiorul ţării, avînd motivele lor să se îndoiască atît în legătură cu promisiunea generalilor de cooperare cu trupele americane, cît şi de făgăduiala lui Aristide că odată revenit la putere nu va încerca să se răzbune.

Fostul preşedinte a încheiat un acord din care nu prea reiese clar nici cum vor părăsi conducerea generalii, nici cînd vor pleca trupele americane (care urmează să fie înlocuite de cele ale ONU), nici cum va fi restaurată democraţia. Actualul preşedinte priveşte, probabil, imaginile de carnaval de la Port-au-Prince şi se întreabă dacă a scăpat de acest ghimpe care îi întîrzie marile planuri de politică internă. Într-o democraţie care funcţionează, cariera de viitor fost preşedinte se pregăteşte din timp.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Mesajul prezidenţial, de la afront la deget

Într-o ţară fără consens (cum e a noastră), un mesaj prezidenţial către Parlament nu poate trece neobservat de o presă liberă şi independentă. Mai mult decît atît: adresat aleşilor naţiei, mesajul devine una dintre ţintele predilecte ale editorialiştilor, pe care nu i-a ales nimeni, dar care "fac" opinia publică şi educă spiritul civic al celor mulţi, în funcţie de tiraj şi de difuzare. Aşadar, discursul rostit de preşedinte în faţa camerelor reunite ale Parlamentului a poposit sub privirile critice şi independente ale gazetarilor naţionali, care şi-au dat apoi cu părerea, cu titluri şi subtitluri cu tot. "Afront gratuit" - sintetizează **Cronica română**, referindu-se la discuţia care a precedat discursul şi arătînd ce rost a avut ea: "Argumentele sînt mai multe: unii s-au aşteptat la o cu totul altă poziţie a preşedintelui, una mai agresivă probabil; alţii au crezut că e momentul ca preşedintele să fie săpunit puţin în Parlament; o a treia categorie spera să profite de prilej pentru a se mediatiza cu sîrg pe micul ecran, iar o a patra, cea mai redusă, avea în vedere o dezbatere reală şi sobră, care putea avantaja pe toată lumea". Urmărindu-şi cu obstinaţie tema favorită, **Adevărul** e gata-gata să spună că "a avut din nou dreptate": "De la tribuna Parlamentului, preşedintele Iliescu e nevoit să recunoască: Corupţia a atins cota de alarmă. Un test pentru clasa politică, ea însăşi atinsă pînă la vîrf de acest flagel". Cu un ochi la Romanian Open Tennis, editorialistul **Adevărului** concentrează relaţia preşedinte - Parlament astfel: "Serviciu-vole şi punct cîştigat". Advantage out. Cu oarecari nostalgii lacustre, **Cotidianul** face calambururi mici şi se întreabă ce-ar fi fost dacă ar fi fost: "Dl. Iliescu şi-a limitat demonstraţia de curaj la prezentarea mesajului şi la plecarea din faţa Camerelor. Ce-ar fi fost, îţi venea să te întrebi, dacă dl. Iliescu, tot tresărind, tot aşteptînd, se hotăra să apară în faţa Camerelor reunite zicînd: Uite-mă! Poftim, întrebaţi-mă ce doriţi!" Ce-ar fi fost însă dacă **România liberă** n-ar fi cronometrat timpul dintre terminarea discursului prezidenţial şi suspendarea şedinţei? "Şi uita aşa, după o staţionare neprevăzută, preşedintele a putut intra în Cameră. A vorbit, şi-a luat aplauzele şi s-a aşezat la dreapta Văcăroiului. După 14 secunde fix, onorabilul prezident A. Năstase a... suspendat şedinţa". Altfel, **R.I.** dedică editorialul din acelaşi număr unei relatări pline de suspans: cum se călătoreşte cu un personal de pe Valea Prahovei pînă la Bucureşti, seara, cu bilet de clasa I, pe întuneric şi cu frica în oase. Finalul relatării risipeşte tensiunea şi (re)stabileşte conexiunea: "O să mă întrebaţi ce legătură este între mesajul de lemn, de ieri, din Parlament, al preşedintelui Ion Iliescu şi personalul de 20 şi 16. Nici una." **Jurnalul naţional**, ai cărui redactori n-au călătorit cu trenul, descoperă un nou tip de umilinţe ("Umilinţe procedurale în Dealul Mitropoliei") şi noi nuanţe muzicale printre aleşii noştri care l-au făcut pe preşedinte să aştepte: "Ne ferim să dăm verdicte de culpabilitate, mai ales din cauză că am putea semnala multe poziţii decente şi raţionale atît de o parte, cît şi de alta a culoarului parlamentar. Rămîne ca o concluzie a preludiului dodecafonic la prezenţa preşedintelui Iliescu pe scena Parlamentului «ideea felului în care se crează (sic!) anumite practici parlamentare» (Adrian Năstase). Mai ales că de faţă a fost şi întreg Executivul". Despre scenă vorbeşte şi **Libertatea**, prevestind chiar în momentele în care preşedintele îşi începea alocuţiunea: "Vom îndrăzni totuşi să credem că ideea centrală a discursului va aborda căderea ultimei redute de neîncredere internaţională, reprezentată de anunţul apropiatei vizite în Statele Unite, ceea ce poate constitui, desigur, apogeul unei confirmări întîrziate a deciziei electorale româneşti. Întîlnirea oficială cu Bill Clinton era piesa cea mai importantă care lipsea din panoplia Cotrocenilor. Este, desigur, un succes personal al d-lui Iliescu, dar şi o (tîrzie) intrare a României în scena spectacolului democratic". Deloc pasionat de metafore teatrale, **Evenimentul zilei**, prin condeiul directorului său, procedează metodic: după un editorial prudent şi cartezian dedicat mesajului ("Pentru a nu mă vedea tras pe sfoară, ca acum doi ani, prefer să mă îndoiesc. Vom privatiza şi vom vedea!"), urmează un serial intitulat nedubitativ: "Cui îi face preşedintele cu deştu'?" Enumerînd diverse persoane şi instituţii aflate în atenţia degetului prezidenţial, **Ev.z.** se arată mare specialist în cititul printre rînduri, practică veche şi utilă, după cum se vede, şi în vremuri de tranziţie. Ceea ce, la rigoare, poate oferi o explicaţie şi pentru tirajul ziarului. (**M.V.**)

În viaţa cotidiană, ne lovim de o mulţime de lucruri prost făcute şi prost gîndite. Ne aflăm undeva, între faza occidentală actuală, în care produsele de orice fel, chiar şi cele nemateriale, sînt folosite pentru scurt timp, fiind repede înlocuite, şi faza în care lucrurile erau concepute pentru un uz mai îndelungat. Cumpărăm un aparat nou cu o mulţime de butoane şi facilităţi, dar îl păstrăm şi pe cel vechi, aşa, pentru orice eventualitate, fiindcă ştim că mai poate fi reparat, chiar dacă nu găsim şi meşterul care să o facă. Avem de ales între vechituri trainice şi noutăţi strălucitoare dar fragile. La scară mondială, progresul tehnic şi explozia demografică şi informaţională au adus cu ele producţia pe bandă şi pieţele de desfacere enorme. La noi şi nu numai la noi a existat vremea cînd, în comunităţile mai mici sau chiar în unele gospodării mai complexe, se produceau aproape toate bunurile necesare traiului membrilor lor. Lucrurile se făceau după măsura şi necesităţile fiecăruia. Astăzi, dacă e să dăm numai un exemplu, în fabrici se fac milioane de tricouri, cu doar trei mărimi. Se renunţă la variaţii, la nuanţe. În această evoluţie, dacă evoluţie este, e cert că s-a pierdut ceva.

Ce s-a pierdut, unde s-a pierdut, ce se poate recupera, care-s tradiţiile mai importante, care e starea actuală şi dinamica unor profesii, ce rol joacă spiritul, în exercitarea oricărei meserii (în accepţiunea largă a termenului), cîtă artă trebuie pusă într-un meşteşug şi, de ce nu, cît meşteşug într-o artă - toate aceste probleme fac obiectul preocupării colaboratorilor noştri, iscusiţi în ale **"meseriei"**. (A.M.)

Postură şi impostură

Între cele două războaie, în ţară existau mai multe şcoli de arte şi meserii. Nu se studia pianul acolo, nu erau nici clase de balet, de pictură sau canto. Şcolile respective nu aveau nici o legătură cu şcolile populare de mai tîrziu, ele pregăteau elevii pentru meserii de fineţe, dar fără o legătură directă cu arta. Asta pentru că atunci un meşter în lemn, în fier sau în sticlă, un butafor sau un "sobar" nu făceau obiecte de serie, ci executau unicate în arta decorativă. Şcolile de meserii de mai tîrziu pregăteau muncitori calificaţi, însă nu mai puteai să-i ceri unui lăcătuş mecanic să-ţi facă un gard de fier forjat "la comandă", unui tinichigiu să-ţi execute un acoperiş de tablă cu înfloriturі, arabescuri şi figurine în spaţiu. Meseria avea şi partea ei de "artă", chiar dacă ea consta, într-o estetică generalizată în artele propriu-zise în a fi un "adaos" la formele "utile". Lucrurile au evoluat şi ceea ce ţinea de meşteşug şi de arta lui a trecut în sarcina designului şi a esteticii ambientale.

Am răvăzut, nu de mult, pe poarta unei şcoli din Iaşi, însemnele de altădată, desenate în fier forjat: "Şcoala de arte şi meserii". În primul moment m-am bucurat: "Iată, mi-am zis , ne-am întors la frumoasele vremuri de altădată". Îndată după aceea mi-am dat seama că şcolile acestea vor produce nişte meşteşugari întîrziaţi, de care nimeni nu mai are nevoie. Pentru că acum designul industrial se face pe calculator, de arhitecţi, şi se execută în tehnologii de vîrf, fie că e vorba de mecanică fină, fie de ateliere de mobilă. Şcoala de arte şi meserii va produce serii de absolvenţi pentru anii '30 şi cu tot parfumul de epocă, un felinar de fier forjat nu e altceva decît un obiect de muzeu. Ne-am lovit cu toţii de nepriceperea meşterilor, ori de cîte ori am avut de făcut cîte ceva pe lîngă casă şi de fiecare dată ne-am amintit cu cît respect vorbeau bunicii noştri despre meseriaşii de altădată. Acum, însă, aşa-numitele meserii de artă nu se mai fac nicăieri de muncitori calificaţi, aşa cum nici negustorii de muzică nu mai trec seara pe sub ferestre cîntînd din flaşnetă: vînd casete în butique-uri. De pe urma şcolilor de arte şi meserii vom avea meşteşugari şi vânzători ambulanţi, care vînd cutii de şah şi de table, cu tot felul de intarsii în ele, cerbi, elefanţi şi cămile sculptaţi în lemn, felinare de vînt pentru cimitire ori suporturi pentru ghivecele de flori pe care locatarii "cu gust" le agaţă pe casa scării, ca să-i dea viaţă. Nostalgia pentru "şcoala de arte şi meserii", în lipsa tehnologiei de prelucrare şi-a studiilor complete va duce la un fel de struţo-cămilă, nici cal, nici măgar şi va încuraja o clientelă şi aşa greu de scos din gusturile pentru mătasea cu paiete şi carpeta pluşată cu scene ilustrate din 1001 de nopţi.

Trecînd, recent prin tot felul de magazine şi zăbovind în unele din ele cu oarecare curiozitate, m-am întrebat unde au dispărut lucrurile de gust, aduse din import în primii ani de după evenimentele din decembrie şi de ce în locul lor au apărut din nou mărfurile ncastre lipsite de gust, mobile bizare, covoare pluşate în culori fistichii, oglinzi încrustate, mari cît o jumătate de perete şi statuete ori coşuleţe de porţelan. Comerciantul s-a adaptat la legile economiei de piaţă mai repede în comerţul particular decît în comerţul de stat şi a încetat să mai aducă, din altă parte, lucruri care nu se vînd. Cererea e dictată de lipsa de gust a cumpărătorului, iar oferta îl satisface pe acesta din urmă. Noi pregătim meşteşugari fără să avem designeri: de la etichetele de pe borcane şi sticle, la ambalajele pentru biscuiţi şi ciocolate noi am rămas la anii '50. În loc să privim în jurul nostru, ne aducem aminte de cîte o amintire duioasă, cum este şi aceasta, a şcolii de arte şi meserii. Am fi în stare să renunţăm şi la gazul metan, numai să vedem coşarii căţăraţi pe acoperişuri.

Dacă e să vorbim într-un sens mai larg despre arte şi meserii, va trebui să recunoaştem că admiraţia noastră de consumatori a rămas în afara timpului: manifestăm aceeaşi indiferenţă la tehnică, dacă nu cădem în dispreţ şi arătăm aceeaşi admiraţie primitivă îndemînării. Românul ca părinte e retrograd: el rămîne în extaz cînd copilul cioplеşte un băţ şi vede născîndu-se în el un nou Brâncuşi, dar e cu totul indiferent la aptitudinea cibernetică. Cultul individualităţii pune tehnica între paranteze, pentru că e creatoare de serii. Recunoaşterea îndemînării e, de fapt, primul semn de frustrare: pregătit sufleteşte pentru un destin de excepţie (în fiecare cioplitor zace un Brâncuşi, în fiecare rapsod - un Enescu, în cel ce versifică vesel - un Eminescu), românul devine incapabil să recunoască excepţia, atunci cînd se produce şi o socoate străină de specificul naţional. Ea e condamnată la exil de o mentalitate conservatoare, care se contemplă mereu în proiect, refuzîndu-şi împlinirea într-un destin. Din jocul acesta marele artist e marginalizat. În locul lui vine meşteşugarul, incapabil de invenţie a formelor.

Plecînd de la existenţa unei şcoli anacronice, ajungem la o dramă naţională. Avînd o mare conştiinţă a "unicităţii" (nu spunea şi Marin Preda: de ce oare românul se crede atît de unic pe lume încît nici nu ajunge la martiriu, nici nu-l admiră pe cel în stare s-o facă?), românul nu e în stare să-şi construiască o individualitate. De aceea nici Renaşterea nu a putut să ne stingă decît prin ricoşeu: unicitatea e un bun comun, e un dat al fiecăruia, pe ea se întemeiază colectivităţile orgolioase, incapabile, însă, să recunoască şi să protejeze, printr-un cult, individualitatea, pe care o detestă, în fond. De aceea şi democraţia de tip liberal îşi găseşte foarte greu aderenţa într-o comunitate colectivistă. Oricît ar părea de paradoxal, dar unicitatea e suportul totalitarismelor de tot felul: ea îngăduie fiecăruia să viseze la un destin pe măsura naşterii, dar nu permite nimănui să-l împlinească. Şirul dictaturilor, aproape neîntrerupt la noi, nu se datorează blestemului de-a avea un suveran ostil ridicării personalităţilor; noi îi secretăm pe dictatori, pe autocraţi, ei sînt proiecţia noastră în eternitate. Şi dacă unii din ei ajung să se creadă excepţii, precum Ceauşescu, faptul se întîmplă, în ciuda tuturor evidenţelor, cu consimţămîntul majorităţii, dar şi al elitei, care preferă impostura (Ceauşescu nu avea geniu, deci i se putea recunoaşte că are geniu) oricărei evidenţe (cu toate compromisurile politice, Nichita Stănescu este un geniu, tocmai de aceea, calitatea i se refuză: la statuia lui, se spune, a lucrat regimul comunist care, o ştim cu toţii, a preferat impostura).

Am, însă, senzaţia că foarte puţină lume, chiar de cea mai bună calitate, este dispusă la noi la oglindire. Spiritul critic, atît cît există, este tolerat cît să micşoreze valorile şi să niveleze ierarhiile. Nu ne-am copt destul ca să ne judecăm în negativ spiritul naţional şi chiar dacă vine pe căi ocolite şi prin personaje nedemne (stilul "Vadim" are audienţă pe aceste canale) riposta ne defineşte încă.

Val CONDURACHE

Meseriile româneşti

Ideologia culturală din anii comunismului a fost obsedată de teme şi de tipuri. Cu toate acestea, nimeni n-a studiat vreodată cu atenţie "nomenklatorul" de meserii din literatura noastră, fie anterioară, fie contemporană. Am sugerat cîndva unui student al meu interesat de Caragiale ("lumea lui Caragiale"!) să nu piardă vremea cu generalităţi referitoare la tipologia caragialiană şi să încerce să vadă ce fac, cu ce se ocupă în mod concret personajele schiţelor, nuvelelor şi pieselor. Cu acea ocazie, studentul meu a descoperit cîteva lucruri cu totul neaşteptate. Cît de prost cunoscut era acest aspect, se poate vedea şi din amănuntul ciudat că **Năpasta** a fost apreciată de către majoritatea comentatorilor drept o dramă ţărănească. În realitate, personajele piesei, deşi aparţin satului, sub raportul... domiciliului, nu sînt ţărani, sub raportul ocupaţiilor propriu-zise. Toată speculaţia legată de psihologia Ancăi, ţăranca însetată de răzbunare, cade, dacă stabilim exact "meseria" personajului. O confuzie similară a viciat interpretarea romanului **Mara** de Slavici. Propabil din cauza **Novelelor din popor**, preponderent rurale, s-a vorbit şi despre roman ca despre unul ţărănesc. Cum se poate lesne observa, Mara şi restul personajelor trăiesc la oraş, fac negoţ sau meserii specifice tîrgurilor ardeleneşti din secolul trecut, sînt breslaşi, cu alte cuvinte.

Tematica şi tipologia romanului nostru n-au fost (alt clişeu!) rurale de la început. Impresia predominanţei ruralului s-a născut, după cum a remarcat E. Lovinescu acum vreo nouă decenii, sub influenţa spiritului de viaţă ardelenesc. În jurul lui 1900, cînd românii transilvăneni începuseră să treacă munţii în "ţară", specificul lor ţărănesc, explicabil istoriceşte, a făcut parte din bagajele imigranţilor la Bucureşti. Dar romanul nostru este anterior acelora scrise de Agîrbiceanu sau Rebreanu. Cînd au apărut primele noastre romane mai mult sau mai puţin originale, în plin romantism şi pe model franţuzesc, acestea erau orăşeneşti aproape fără excepţie. Au fost incluse uneori în categoria "romanului cu mistere". Misterele cu pricina erau ale marelui oraş (Londra, Paris), cu care amărîtele noastre aşezări urbane de după 1850 erau asimilate, nu fără un secret orgoliu. Meseriile primilor eroi de roman românesc erau burgheze: negustori, hoţi (lumea închisorilor era la modă), intelectuali (îndeosebi preoţi), chivuţe, avocaţi etc. În saloanele bucureştene ale epocii Cuza şi apoi Carol I, îşi dădeau întîlnire boieri (mulţi scăpătaţi, dar cu pretenţii) şi afacerişti de toate culorile. Omul de afaceri, îmbogăţitul (în Moldova lui Mihalache Sturza, îmbogăţitul era un personaj obişnuit), trişorul (nu doar la cărţi) ţineau, cum se zice, mijlocul tabloului social din romane. Arendaşul care uzurpase pe boier se muta şi el uneori la oraş (Tănase Scatiu), intra în politică şi, iată, politicianul modern trecea înaintea patriarhului proprietar de pămînt care consuma de obicei la Paris ceea ce arendaşul îi expedia periodic din ţară.

După primul război, o dată cu generaţia lui Camil Petrescu, Cezar Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, G. Călinescu, Rebreanu şi Sadoveanu, romanul românesc acoperă cam tot nomenklatorul de meserii din societate. Şi,din nou, romanul ţărănesc este minoritar, în pofida ideii pe care critica a întreţinut-o în privinţa aceasta. E la mijloc o prejudecată a criticii. Cel mai net a formulat-o Călinescu, arfirmînd că, în lipsa tradiţiilor urbane, romanul nostru e condamnat să producă, încă multe decenii, variante de Ion. Se subînţelege că, tematic, romanul nostru ar fi condamnat să se limiteze la profesia de ţăran şi la lumea satului. Chiar în timp ce G. Călinescu susţinea această teză, romanul românesc se orienta în mod decisiv spre urban şi spre profesiile burghezo-liberale. În deceniile interbelice, romanul ţărănesc este unul istoric (**Răscoala**) sau nu este deloc. Toate capodoperele genului de după 1918 ilustrează faimoasa idee despre sincronism a lui Lovinescu. Romancierii "văd" acum luminile oraşului. Nu doar Mateiu Caragiale este un tipic orăşean, dar şi Camil Petrescu sau Ibrăileanu. Balţăteştiul din **Adela** nu e un sat măricel, dar un oraş mititel. Oraşul se defineşte ca mentalitate, nu ca număr de locuitori. Mentalitatea de orăşean n-o au totdeauna toţi locuitorii oraşelor, după cum există ţărani care n-au mentalitate rurală. Oraşul e o formă deschisă, istorică. Se ştie distincţia lui Blaga: o formă de cultură majoră.

Interesant este să urmărim, pe scurt, cum arată nomenklatorul de meserii din romanul interbelic. Protagoniştii sînt intelectuali (profesori, oameni politici, ofiţeri, oameni de afaceri, literaţi, artişti, în general mic-burghezi). E drept, nu avem decît rareori medici protagonişti (Walter din **Drumul ascuns**), trebuind să aşteptăm pe Buzura, după al doilea război. Profesorii alcătuiesc, şi ei, o lume a lor şi fac parte dintr-o literatură a dascălilor, cu profil distinct. Prezenţa lor nu e remarcabilă în afara acestui ghetto sui-generis. Şi mai precară este reprezentarea muncitorilor manuali. Noi nu avem (tot pînă după 1948) o literatură interesată de muncitori. De vină este industria naţională, destul de subţire. La asta ar trebui să adaug precizarea că manualitatea trezeşte mai puţine sugestii romaneşti decît intelectualitatea. În ciuda avertismentelor lui Mircea Eliade, romanul a continuat să ierarhizeze problemele şi tipurile, socotindu-le pe unele mai generoase literar (aşadar, moral) decît pe altele. România are, după 1918, revelaţia vieţii politice moderne şi pe a prosperităţii economice. Personajele principale din proza anilor '20-'30 sînt, de aceea, politicienii şi afaceriştii. Meseriaşii propriu-zişi nu au, nici acum, o şansă literară reală. România nu cunoaşte cu adevărat o proză a breslelor (Slavici n-are urmaşi), aşa cum are Germania, de pildă.

Cîteva cuvinte despre romanul din anii comunismului. Lăsînd la o parte epoca de cenzură completă (1948-1964), romanul şi-a extins aria de interes spre zone necunoscute înainte de război. Noua intelectualitate (care nu semăna neapărat cu aceea veche), cu origine sănătoasă, de obicei, muncitorească adică sau ţărănească. Eroii intelectuali ai romanelor nu mai alcătuiesc o castă, nu mai au caracterul de elită pe care-l aveau cei din epoca interbelică. Ei nu se deosebesc de muncitorii manuali decît prin funcţia socială pe care o îndeplinesc momentan. Plinătatea specifică a conştiinţei intelectuale, pusă în valoare de Camil Petrescu, bunăoară, îşi pierde înţelesul. Ca să nu spun că oricine poate fi trimis la "munca de jos". Interşanjabilitatea profesiilor e un lucru relativ nou. Încă o observaţie. Revine în forţă romanul ţărănesc, întîi cu accente sămănătoriste, apoi realist şi critic la adresa tragediilor născute din colectivizarea forţată. Se reînnoadă cu o tradiţie tematică de dinainte de 1918.

Există meserii româneşti? O privire aruncată asupra romanului nostru arată că nu. Meseriile pătrund la noi în roman doar în măsura în care istoria socială le impune ca tematică şi tipologie.

Nicolae MANOLESCU

Profesia de scriitor

Am fost privit de mulţi scriitori ca un inamic public atunci cînd am scris (cu zece-doisprezece ani în urmă) că a face literatură înseamnă a practica o profesie şi nu a intra în comunicare cu transcendenţa sau a îndeplini o misiune profetică. Valul de indignare a fost şi mai mare atunci cînd am revenit şi am afirmat că valoarea literară este o valoare de întrebuinţare, că orice text, departe de a fi "nemuritor", are, ca orice produs utilizabil, un termen de garanţie (care poate fi, este adevărat, de doi ani, dar şi de două milenii) şi că biografia scriitorilor nu ne interesează în aprecierea operei lor, aşa cum nu ne interesează fidelitatea conjugală a unui croitor atunci cînd încercăm, în faţa oglinzii, costumul făcut de el.

Eu consider şi azi că atitudinea mea a fost **revendicativă** atunci cînd am susţinut că scrisul este o profesie. Revendicativă nu numai faţă de autorităţile comuniste, ci şi faţă de mentalitatea omului comun, care îl priveşte pe scriitor ca pe o persoană fără meserie, ca pe un ins care îşi improvizează existenţa în funcţie de momentele sale de inspiraţie. Nu m-a indus niciodată în eroare faptul că multiubitul om comun trece uneori de la desconsiderarea la zeificarea scriitorului (ceea ce este, pînă la urmă, cam acelaşi lucru, pentru că nici "scîrţa-scîrţa pe hîrtie" şi nici zeul nu primesc prea mari recompense bănesti).

Profesia reprezintă, după părerea mea, suprema formă de consacrare a unei îndeletniciri. Dacă prind toată viaţa muşte, dintr-un capriciu, nu pot avea decît un statut de nebun. Dar dacă însăşi colectivitatea îmi cere să prind muşte şi mă şi înregistrează ca prinzător de muşte îmi recunoaşte **un loc în societate.** Drept urmare, îmi dă o maşină cu care să alerg după bîzîitoarele fiinţe zburătoare, îmi instalează un radar, îmi acordă dreptul de a-i pălmui chiar şi pe înalţi demnitari atunci cînd pe obrazul lor gingaş se instalează vreun exemplar din respectiva insectă.

Dacă un scriitor vede în profesia lui şi altceva decît o profesie îl priveşte. Poate să-şi facă - pe cont propriu - orice iluzie, cu atît mai mult cu cît în modul acesta reuşeşte uneori să devină mai productiv şi să dea produse de mai bună calitate. În fond şi şoferul unui autobuz are dreptul să-şi imagineze că este un profet şi că duce o mică colectivitate pe calea cea bună, aşa cum un tăietor de vite de la abator are dreptul să-şi imagineze că ajută suflete nevinovate să se elibereze din trupurile netrebnice.

Există o întreagă mitologie a scrisului, pe care n-o contest, dar care ţine de credinţele intime ale fiecărui scriitor în parte şi nu poate fi omologată, atunci cînd se alcătuieşte un nomenclator de meserii.

Admirarea exaltată de către nescriitori a scriitorilor este întotdeauna suspectă, este o pregătire (fie şi involuntară) a terenului pentru excluderea scriitorilor din rîndul oamenilor serioşi. În ceea ce mă priveşte, nu-mi doresc să fiu întîmpinat, cînd mă duc într-o vizită, cu flori, nu vreau aplauze, nu aştept din partea "oamenilor obişnuiţi" declaraţii de genul: "Dumneavoastră sunteţi cu totul altceva decît noi" sau "Despre munca noastră n-avem ce să vă spunem, o să vă plictisiţi". Ambiţia mea supremă este să fiu tratat ca oricare dintre ei, adică luat în serios. Îmi place să ştiu atunci cînd termin de scris un text (de exemplu, textul acesta, pentru **Dilema**) că îl pot da oricînd în schimbul unui kilogram de brînză sau al unei perechi de ciorapi. Dacă mă angajez sufleteşte în timp ce îl scriu, dacă după terminarea lui am sentimentul imposibilităţii de-a comunica şi ajung la un pas de sinucidere, dacă trăiesc cu iluzia că voi fi citit de generaţiile viitoare - toate acestea nu mă interesează decît pe mine.

Alex. ŞTEFĂNESCU

Brăţara de aur şi pasărea măiastră

Una din moştenirile à rebours preluate de modernitate este şi conotaţia uşor peiorativă a cuvîntului "meseriaş". A-ţi da copiii la "o meserie" sună în ochii multora ruşinos, depreciativ, cîtă vreme a-i orienta spre artă, a-i face pictori, sculptori sau arhitecţi constituie o adevărată realizare şi un motiv de mîndrie. Cu toate acestea, atît arta cît şi meseria au origini comune. Grecii şi latinii nu făceau o separaţie radicală între meşteşugari şi artişti. Olarii îşi semnau lutul la fel ca şi pictorii pînza sau sculptorii marmura. Artele şi meseriile îşi trag denumirea din aceeaşi ţesătură semantică. Latinul **ars artis** desemna "meşteşugul", iar **artifex** pe "meşteşugar". Omologul lor grec, **tehne** (meşteşug), va face carieră în secolul XX, fiind la originea cuvîntului "tehnologie". **Maistru** şi **Meşter** derivă din latinul **Magister** desemnînd pe "cel ce comandă", pe "maestrul care instruieşte". El i-a dat pe francezul **Maître** şi germanul **Meister.** Aceeaşi filiaţie naşte în limba română pe atît de poeticele **Măiestru** şi **Măiastră**, singurele ce mai păstrează aureola de suprafiresc şi angelic asociată originii mitice a artelor şi meseriilor.

Fiecare Corporaţie sau Confrerie artizanală îşi alegea zeul său Lar practicînd rituri specifice pe care **Magisteru,** meşterul adică, le îndeplinea pentru comunitatea respectivă. Aniversarea corporaţiei de meseriaşi - **natalis collegi** - se confunda cu cea a zeului său tutelar - **natalis Dei** - şi presupunea inaugurarea şi consacrarea templului său - **natalis templi**. În India, fiecărei meserii distribuite între castele inferioare îi corespundea un cult special dedicat unor personaje divine sau legendare. Mai aproape de spaţiul balcanic au fost Corporaţiile de Meseriaşi germane ce-şi aveau Sfîntul Protector, altare şi însemne simbolice, reguli etice şi comemorări rituale. Pentru a fi admis era nevoie de un nume nepătat şi de origine onorabilă. Străinii nu erau acceptaţi. Corporaţiile se caracterizau printr-un ascuţit simţ al onoarei şi o anume detaşare olimpiană faţă de rodul acţiunii, înrudită cu principiile Bhagavodgitei. Tratatele medievale pomenesc de practici misterioase legate de executarea construcţiilor. Accesul la meserie presupunea rituri de iniţiere, asimilarea unor reguli simbolice şi coduri interne ale Artei, considerate secrete şi sacre. Relaţia între instruirea misterică şi iniţierea în Arte şi Meserii o păstrează, de pildă, riturile Misterelor Orfice şi Dionysiace în componenţa cărora intrau teme preluate din Arta filaturii şi a ţesutului. Cunoaşterea şi stăpînirea arcanelor unei Arte avea valoarea unui cîştig ontologic. Odată cu obţinerea măiestriei exterioare se realiza şi o paralelă desăvîrşire duhovnicească. Calităţile, virtuţile (răbdarea, puterea de concentrare, conduita etică, credinţa, tenacitatea etc.) dezvoltate prin exerciţiul unei meserii anume, participau la maturizarea artizanului, îl modelau lăuntric. Arta ţesutului, a navigaţiei, arta arhitecturală sau arta agriculturii aveau aşadar o valoare simbolică şi iniţiatică.

Îndărătul operaţiilor materiale, meseriaşului i se revelau rosturi mai adînci, de ordin cosmic şi religios. Olăritul sau ţesutul, agricultura sau construcţiile erau activităţi marcate de amprenta sacralităţii, operînd cu paradigme divine. Olarul îşi modela argila asemeni Demiurgului care a modelat lumea. Ţeserea pînzei reflecta ritmurile astrale, iar construcţia casei se conforma unor rigori cosmogonice. Arta sau Meseria - ceea ce tradiţional însemna acelaşi lucru - nu erau o ruşine, ci dimpotrivă, ele reflectau şi actualizau o activitate divină. Românul avea în acest sens o vorbă de cinste, astăzi uitată sau răstălmăcită, "Meseria este o brăţară de aur". Brăţara de aur sugerînd nu lanţul zăngănitor al unei bogăţii exterioare, profane, ci măiastra îndemînare a celor ce ştiu să-şi folosească talentele şi înzestrarea nativă (legea proprie sau **swadharma** cum zice indianul) pentru a se înălţa şi apropia de planul Divin.

Ei bine, în încheiere, mă veţi întreba pe bună dreptate "ce legătură au toate acestea cu artele şi meseriile de azi?!"

Am să vă răspund precum personajul-simbol din ultimele secvenţe ale filmului **Corabia nebunilor**, că tot navigăm împreună pe o asemenea navă: "Nici una, domnilor. Nici una!".

Silvia CHIŢIMIA

Vraciul şi măscăriciul

Fraze de abecedar: Ţăranul lucrează pămîntul. Tîmplarul cioplește lemnul. Morarul... etc. Toate îndeletnicirile omeneşti se răsfrîng asupra lucrurilor, asupra materiei. Orice om "cumsecade" păstrează acelaşi raport cu universul de zeci de mii de ani. Orice meserie cinstită înseamnă o aplecare asupra aceleiaşi cuprinzătoare Naturi, deşi cu instrumente şi în atitudini diferite. Piele tăbăcită sau atom de plutoniu - iată faţete ale aceleiaşi largi realităţi.

De ce ne miră astăzi opinia contemporanilor cu bătături în palme şi preocupări concrete faţă de semenii lor intelectuali? Materia primă a acestora din urmă nu-i din aceeaşi lume palpabilă şi caducă: ea este **spiritul** - o fantasmă, ceva ce nu se vede, un ce la fel de inefabil ca văzduhul. Sclipire de geniu sau nălucire vană. După cum răspunde la această întrebare - prin fapte, prin acţiune publică, prin atitudine - intelectualul s-a încadrat, din epoca de piatră, pînă azi - în două prototipuri: **vraciul** şi **măscăriciul.**

Acestea nu sînt meserii, ci funcţii sociale. Ele nu sînt alese de cel în cauză, ci îi sînt hotărîte de opinia publică. Vechi de cînd lumea, ele sînt încă în vigoare: le putem discerne mai lesne în triburile indigenilor şi în comunităţile săteşti, mai greu - dar cu mai ample semnificaţii - în marile aglomeraţii urbane, în ceea ce numim societatea civilă. Orice sat are o babă cu vrăji, venerată şi temută, după cum are şi un prost al satului, nebun, adeseori hiper-lucid, dar îndeobşte prilejuitor de hohote voioase sau oprobriu.

Intelectualii noştri, raţionalişti şi mîndri de mintoşenia lor, n-au decît să-şi rîdă de obscurantismul maselor, de vulgaritatea prejudecăţilor sociale, n-au decît să se proclame superiori, neînţeleşi şi demiurgi, n-au decît să se auto-expliciteze, la infinit, contemplînd-şi propriul buric, adorabil şi sacru. Ei uită sau ignoră că alteritatea pe care şi-o cocoloşesc atît este fructul unei lungi tradiţii, că ei înşişi îi sînt odrasle, cu toate meritele lor. Diplomele pe care şi le vîntură cu superbie sînt la rîndul lor nişte prejudecăţi sociale, nişte scorneli ale aceleiaşi rînduieli "nedrepte" şi "ignare". La fel cum crezi că statul îţi datorează, la terminarea unei facultăţi, post de lucru sigur, soldă fixă şi nemărginit respect, la fel ar trebui să răspunzi la întrebarea crucială pe care comunitatea ţi-o pune, în mod implicit, dar acut: **vraci** ori **măscărici?**

E o alegere grea. În vremuri de bejenie, vraciul devine profet, iar măscariciul - ţap ispăşitor. Vocea primului este atunci mai ascultată ca oricînd şi capătă puteri legiuitoare: ea reproduce mesajul Divinităţii. Nebunul, adică măscăriciul, este delegat cu răspunsul plin de căinţă al muritorilor: scop în care va fi sacrificat. Căci este prea "talentat", prea excentric, prea exuberant, el trebuie să expieze, cu propriul sînge, vinovăţia generală. Dar, dacă recolta-i bună şi Cerul binevoitor, cine devine starostele sărbătorilor, cine strigă în piaţa publică adevărul despre hainele împăratului, cine trezeşte instinctele şi pofta de viaţă a tribului amorţit? Cine altul decît măscăriciul, dublură dionisiacă de circumstanţă a vraciului, acum retras în tăcere pentru un răstimp.

În cetatea cu metrou şi televiziune prin cablu, vracii şi măscăricii nu doar că nu au dispărut, dar se ivesc la tot pasul. Ia să-i vedem: pe de o parte, avem doctorul priceput, tămăduitorul miraculos, cel care nu e doar tobă de carte, ci are şi un secret al său, inexplicabil, un **har**; pe de cealaltă parte - profesorul distrat, cel care observă aştrii sau microorganismele prin ochelarii mai tot timpul sparţi sau care inventă maşini inutile, aberante şi costisitoare. Pe de o parte ai **preotul**, care te poate vindeca - sufleteşte sau trupeşte - cu o rugăciune, cu o vorbă, cu o privire; pe de cealaltă parte - **actorul**; fătarnic şi palavragiu, de obicei beţiv şi nimfoman, talentat dar superficial (nu spune cîntecul: "un actor grăbit"?), pe scurt, o hahaleră.

Valabile sînt şi contrariile: există doctori închipuiţi, atrofiaţi la stadiul unor contopişti, vorbitori ai unui jargon molieresc, ascunzîndu-şi sub aerele savante perfecta necunoaştere a tainelor corpului omenesc; precum şi mulţi oameni de ştiinţă, rupţi de realitate de-a dreptul bufoneşte, dar în stare să răstoarne lumea doar cu o pîrghie, cu o reacţie chimică, cu o ecuaţie! Tot aşa, există şi popi ilari, fonfi şi lipsiţi de orice urmă de sfinţenie; şi există actori minunaţi, capabili să îndeplinească, prin jocul lor, ancestrala funcţie ritualică şi iniţiatică a teatrului.

Cît de relative şi mutabile sînt atari categorisiri ale societăţii, de-a lungul epocilor, se vede din pilda, atît de dragă umaniştilor Renaşterii, a lui Socrate - cel mai mare măscărici al Antichităţii, devenit în timp Vraciul absolut. Dar nu reflecţiile lui Erasm ori Rabelais ne interesează, nu reconsiderările lor pe tema "Cine-i adevăratul nebun?", ci opinia iniţială, scandaloasă şi neîndurătoare, a autorităţilor ateniene: Socrate e un saltimbanc pervers, un coate-goale cu idei nocive, un parazit! Acest lux, greu de închipuit astăzi, de a sacrifica, pe altarul binelui public, pe cel care avea să devină părintele legendar al gîndirii europene... Dar, poate şi mai mult, atitudinea lui Socrate însuşi: acceptare, complezenţă, detaşare amuzată sau ce? Scălîmbăielile sale, aparenţa sa de bufon idiot ce ascundeau? S-o lăsăm ca temă de meditaţie tinerilor noştri intelectuali, bolnavi de subiectivitate...

Albatroşi aruncaţi de soartă pe această imensă punte plină de mateloţi scăldaţi de sudoare, avem poate datoria să-i ghidăm către ţărm, ori poate doar să-i distrăm cu zbaterea noastră neîndemînatică de aripi. Alegoria, prea romantică pentru vremuri de tranziţie, a lui Baudelaire ne flatează, dar ne şi poate induce în eroare. Cine ne-a spus că ţelul nostru e zborul singuratic şi superb către tării? Astăzi, cînd tot cititorul "Evenimentului" poate deveni poet, cînd orice gospodină cu nevroze se poate închipui regizoare originală, în cacofonia generală, vraciul şi măscăriciul se confundă în figura unică a **scamatorului**: ce execută ei e un truc. Oricine-l poate face, dacă-l "prinde". Demitizat, desfermecat, explicitat de însăşi aspiraţiile sale filosofice, intelectualul nu trebuie să se mire că nu mai este ascultat. El însuşi a demonstrat că nu mai are nimic de spus.

Florin DUMITRESCU

Tabla de materii

Cum au intrat meseriile româneşti în Europa

"Aburitor plută", "aburitor textile", "acar", "acordeur piane"... Aşa începe **Nomenclatorul meseriilor şi funcţiilor** - pomelnic de uz administrativ, reeditat în 1992, sub imperiul unei necesităţi paradoxale: codificarea informaţiilor legate de şomaj. Opusculul însă devenise un instrument de lucru inoperant. Fiindcă democraţia, în fragilitatea ei, şi capitalismul, în sălbăticia lui, creau peste noapte denumiri de meserii şi funcţii noi. Asistate de experţi ai Băncii Mondiale, trei ministere (Muncă, Învăţămînt, Industrii) şi Comisia Naţională de Statistică se angajează într-un război cu terminologia profesonală, purtat pînă în primăvrara lui 1994 - cînd intră în lungul proces al avizărilor şi aprobărilor **Clasificarea Ocupaţiilor din România (COR).** Autorii ei anunţă în preambul că lucrarea "facilitează comparaţiile internaţionale, reflectă restructurările socio-economice, armonizează clasificarea ocupaţiilor din România cu cea a ţărilor din CEE". COR cuprinde şi o listă alfabetică a ocupaţiilor din România (în jur de 22.000 la număr) care începe astfel: "Aburitor plută", "aburitor textile", "acar"...

Tablă de materii

Prin noua listă, primesc dreptul de a exista în cetate sute de ocupaţii inexistente în nomenclatorul românesc ante-revoluţionar, printre care: agent de asigurare, amanetar,

C. Bumbuț

anchetator poliţie, arhiepiscop, astrolog, asistent social, broker, cămătar, cenzor (cu sensul de inspector financiar), chestor parlament, cioban, clown, ciupercar, comentator politic, comisar (gardă financiară), critic de artă... literar... muzical, crupier, curăţitor de faţade, dansator, deputat, detectiv, diacon, discotecar, editorialist, expert (de diverse tipuri), filolog, filozof, gonaci, gropar, gunoier, guvernantă, guvernator, haham, hamal, hipnotizator, hingher, lutier, magician, manager sportiv, ministru, mitropolit, moaşă, moaşă-şefă, muezin, nămolar, notar, oier, organizator, pastor, patriarh, patron (de două feluri: unitate agrement şi unitate alimentaţie publică), poet, politolog, predicator, prefect, preot, primar, rabin, ranner, scriitor (în vechiul nomenclator figura numai "scriitor vagoane"), senator, staret, stewardesă, supraveghetor jocuri (cazinou), văcar, vicar, vînător, vînzător ambulant.

Meserii de împrumut

Autorii Listei au optat pentru soluţia traducerii sau parafrazării şi mai puţin pentru cea a transplanturlor anglo-saxone - pe moşie revărsate oricum prin canalele mass-media de către tehnicienii Reformei. Astfel, pentru "body-guard" s-a ales echivalentul "agent gardă corp". termenul "broker" figurează cel mai adesea între paranteze explicative, în dreptul unor ocupaţii ca: agent contractări achiziţii (broker mărfuri), agent imobiliar (broker imobiliar), cambist (broker valori), intermediar în activitatea financiară şi contabilă (broker). Iar managerul, acest personaj messianic al tranziţiei, apare ca atare doar în sintagma "manager sportiv".

Mai bine preşedinţi decît controlori

Nomenclatorul cuprindea opt titluri de "agenţi". În listă, apar 29 (consular, literar, evidenţă şi plată a ajutorului de şomaj etc.). Lista îi onorează pe cercetători şi ingineri., înşirînd toate domeniile lor posibile de activitate. Într-o "paletă largă" ni se înfăţişează conducătorii, confecţionerii, consilierii, experţii şi preşedinţii. Înainte, după nomeclatorul obişnuit, nu puteai prezida decît un club sau o federaţie. Acum, poţi fi preşedinte de: academie, cooperativă, culte, Curtea Supremă de Justiţie, organizaţie politică, parlament, România şi tribunal. În schimb, în listă, apar mai puţini controlori (15 faţă de 56 de feluri în vechiul regim).

Inductori de reverie

Remarcabilă continuitatea unor meserii ale căror denumiri trezesc în minte reprezentări vagi, quasi-onirice: colector şi preparator făină, sînge, carne, oase; colector şi sortator păr; destrămător; înnodator şi îngreunător de mătase naturală; înnobilator scîndurele pentru creioane; măţar.

Meserii neoficiale

Cîteva specializări ale meseriei de hoţ.

Şpringar = hoţ de apartament, spărgător. Unealta de bază; pontoarca - o lamelă cu 5 dinţi introdusă într-o cheie yale secţionată. Şpringarul se mai slujeşte şi de şabăr (o daltă cu cap de vidia), de piciorul-de-capră (un şperaclu în formă de T) şi de gura-de-lup un cleşte uriaş).

Şmenar = meserie practicată în echipă: un carditor sau şiustangiu îl păzeşte pe şmenar; şmenul poate fi "cu birlici" (bancnote de 1$), sau cu hîrtii pur şi simplu. În toiul operaţiunii poate apărea un "Maradona" - un tip elegant care se dă drept poliţist şi "confiscă" banii fraierului, acuzîndu-l că a încălcat legea. Evident, acesta este "pe blat"

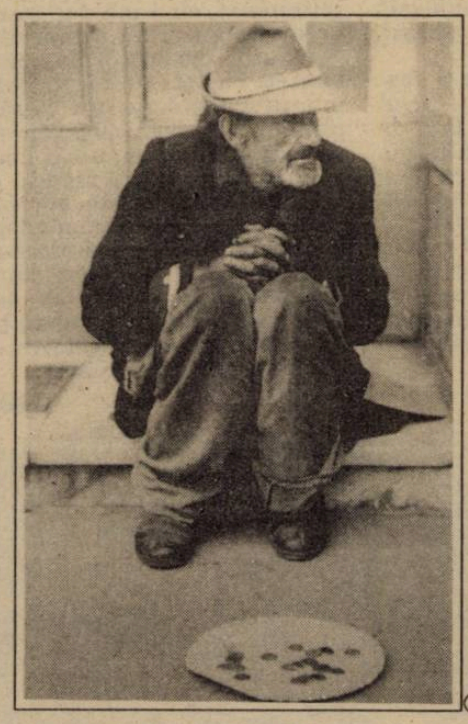

S. Ghelie

cu şmenarii. Şmenarii fac victime şi printre vînzătorii de la buticuri.

Şuţi şi panacotişti = hoţi de buzunare. Buzunarul interior al hainei se cheamă "căldură" - aşa îi spun hoţii mai vîrstnici; tinerii îl numesc "primărie". Portofelul e "coaja" - "I-am luat coaja şi n-avea decît ecsive" (acte).

Ploscari = hoţi la poşetă. Poşeta cu închizătoare de metal care face "clic" se cheamă "pisică".

Maimuţari = hoţi de valize.

Lest = oamenii în general (ca domeniu de activitate).

Angajăm factotum

Optimiştii susţin că asistăm la naşterea unei noi "culturi profesionale" invocînd sloganul "Piaţa naşte în permanenţă job-uri noi". Ei ne atrag atenţia că începem să trăim printre directori de vînzări, manageri de sistem, manageri de sistem logistic, secretari executivi. Omul nou-dinamic e ţinta celor mai multe oferte de slujbe publicate în ziarele de mare tiraj. El are în jur de treizeci de ani; are noţiuni de engleză, contabilitate, PC; posedă carnet de conducere.

Meserii în suferinţă

Pesimiştii susţin că asistăm la o gravă criză profesională: în România există la ora actuală (după datele oficiale) un milion şi un sfert de şomeri şi mai mult de jumătate dintre ei sînt "şomeri cronici" - adică au depăşit cele 9 luni de plată a ajutorului de şomaj şi chiar şi următoarele 18 luni în care se acordă alocaţia de sprijin. Or, cel care nu-şi mai practică meseria îşi taie legătura cu sistemele de inserţie socială; treptat, va deveni un marginal, un exclus. Un milion dintre şomerii României sînt muncitori. "Piaţa suprimă în permanenţă job-uri vechi". Cei mai sacrificaţi pe altarul tranziţiei sînt lăcătuşii, aproape 60.000 - şomeri. Pe locul doi: confecţionerii de îmbrăcăminte - 40.000 şi apoi strungarii - 25.000. Urmează mecanicii agricoli, ţesătorii, electricienii, şoferii, filatorii şi sudorii. Şomerii care au terminat o facultate sînt mai puţini: 20.000. Mai mult de jumătate - ingineri. Primii în top sînt electroniştii, mecanicii, constructorii, metalurgiştii.

Meserii practicate pe jumătate

Multe fabrici şi uzine ale patriei noastre temperează creşterea şomajului recunoscut oficial ţinîndu-şi angajaţii în şomaj tehnic. Unele practică partajul timpului de muncă, trimiţînd, prin rotaţie, o parte dintre muncitori în concedii fără plată. Altele, pentru a nu opera concedieri, scad salariile tuturor: principiul "solidarităţii interne". Prost hrănit, prost îmbrăcat, muncitorul român se mulţumeşte cu gîndul că "are serviciu". O altă soluţie: se expediază acasă, pe timp nedeteriminat, o parte din personal cu 70 sau 50% din salariu. Dacă volumul producţiei rămîne acelaşi, salariile celor păstraţi la lucru se măresc - procedeu la limita legalităţii. "Subocuparea forţei de muncă este un fenomen de mare amploare la noi" - recunosc forurile competente. Atît de mare încît nici nu poate fi măsurată cu instrumentele statisticii.

Reconversia industriei în plugărit

Pe fondul restructurării economice ezitante, dezideratul "reconversiei profesionale" sună propagandistic şi puţin ameninţător. Specialiştii în administrarea pieţei muncii nu ştiu cînd şi cum dar ştiu că în viitor 30% din forţa de muncă va lucra în industrie; 5% - în aricultură; 65% - în servicii. Fiindcă aceasta e repartizarea populaţiei ocupate în ţările cu o economie modernă. Deocamdată, 31,6% din românii ocupaţi lucrează în industrie, 5,5% - în construcţii, 32,9% - în agricultură şi 30% - în servicii. Faţă de 1989, s-a înregistrat o creştere de aproape cinci procente a gradului de ocupare în agricultură, desigur, datorită Legii fondului funciar. Întoarcerea la sat dictată de sărăcie şi cîştigarea pîinii la coarnele plugului nu reprezintă, însă, decît o altă faţetă a deprofesionalizării. Agricultura absoarbe o parte din şomerii potenţiali ai României, dar se observă cu uşurinţă că fenomenul se opune sensului general al procesului de reconversie la care visează specialiştii. Oricum, dintre lucrătorii agricoli 65% sînt femei şi 60% au depăşit vîrsta de 50 de ani.

Mică antologie de folclor "meseriaş"

Nume de meserii utilizabile cînd dai cu tifla: comersant de piei de cloşcă; ajutor de băgător de seamă; inginer la coada vacii; Gigi de la-mpins vagoane; responsabil cu prezenţa; precum şi refrenele: "Nu da, muică, cu patentu'..." sau "Vino, mamă, să mă vezi/ Cum lucrez la Spaţii Verzi..." în care, evident, mama e invocată ca agent al propulsării noastre în ordinea socială în care ocupăm fiecare o căsuţă.

Delia VERDEŞ

"Meseria" de parlamentar

Am încercat - în cadrul unei anchete despre meserii, pentru **Dilema** - să aflu de la parlamentari răspunsul la întrebarea: cum se împacă actuala lor stare de parlamentar cu meseria de bază, cu pregătirea profesională? Dar mai nimeni nu a cadadicsit să discute această chestiune "pentru că avem probleme politice care ar trebui să intre în atenţia presei", în cel mai bun caz, răspunsul rezumîndu-se la "acum sîntem parlamentari" şi gata. Oare ce legătură să fie între acest "răspuns" şi iniţiativele parlamentare care au vizat "autoservirea", legislativă a aleşilor, din prima şi cea de-a doua legislatură, respectiv: 1) lege privind drepturile foştilor parlamentari şi 2) articol de lege care să stipuleze "ajutor de şomaj raportat la funcţia de parlamentar, pentru cei care nu mai sînt aleşi şi nici nu mai sînt reprimiţi să lucreze în vechea meserie"?!

În prima legislatură, parlamentarii, fără deosebire de orientare politică, s-au precipitat, spre finalul mandatului, să dea o lege care să le asigure "drepturile de foşti parlamentari", care se refereau la "bani, avantaje materiale şi continuarea imunităţii încă mulţi ani". Cei mai aprigi susţinători ai acestei "iniţiative legislative" au fost cei care în viaţa "civilă" nu aveau nici o perspectivă, ba chiar nici o meserie, başca studiile necesare unui demnitar de probă, adică superioare măcar.

A doua legislatură a consemnat la dezbaterea protecţiei sociale a şomerilor, introducerea unui articol care prevedea "dreptul parlamentarilor de a primi ajutor de şomaj ca deputaţi sau senatori şomeri" - faptul de a nu mai fi aleşi echivalînd deci cu o desfacere a contractului de muncă (pe undeva aşa şi e - lipsă de compatibilitate cu postura de ales al poporului - gura păcătosului adevăr grăieşte). Mult prea absurd, proiectul a căzut la vot, dar faptul rămîne şi meseria de parlamentar se învaţă la locul de muncă, oricum.

Petru IONESCU

Nu cred în materialele sintetice

convorbire cu Maria LUNGU,
pictor restaurator şi consilier în Ministerul Culturii

În ce constă spectaculosul meseriei de restaurator?

Maria Lungu: Lucrarea vine în laborator mutilată, "îmbolnăvită" de vreme, de climatul care i-a fost mai mult sau mai puţin favorabil şi, în urma proceselor de restaurare, ajunge să poată fi redată publicului, pe simeza expoziţiilor în care-a fost cîndva. Fiecare lucrare este un individ în parte un organism; nu toate "bolile" sînt la fel, nu toate operaţiunile de restaurare sînt aplicabile pentru orice restaurator - unul dintre acestea fiind păstrarea originalităţii operei. Noi tratăm "boala", dar nu avem voie să modificăm ceea ce a făcut autorul. E adevărat că de tablourile bolnave s-au ocupat, în timp, nu numai specialişti, ci şi meşteşugari artizani, care s-au priceput mai mult sau mai puţin. Intervenţia umană este una din cele mai periculoase "boli". Tablourile care sosesc în laborator au suferit cel puţin 3-4 intervenţii, chiar şi cele valoroase, din galeria universală - al căror circuit în pinacoteci, expoziţii, case de licitaţie e dificil de depistat.

Există o tradiţie a şcolii româneşti de restaurare?

M.L.: Se poate vorbi de o asemenea tradiţie, întrucît sînt deja 60 de ani de cînd s-au pus bazele acestei specializări la noi în ţară.

Unde sînt pregătiţi specialiştii în domeniu?

M.L.: De restaurare – tehnică pictură se ocupă laboratoarele muzeelor naţionale din ţară (şi de partea practică, şi de cea teoretică), fiindcă Academia de Arte Frumoase nu are decît o secţie - secţia monumentală. Centrul postliceal şi postuniversitar de pregătire a cadrelor artistice, funcţionînd pe lîngă Ministerul Culturii, organizează cursuri periodice pentru conservatori şi restauratori, solicitînd, pentru latura teoretică, specialiştii din reţea (care la ora actuală nu prea mai sînt, pentru că toţi cei vechi, cu experienţă, s-au pensionat, au plecat, etc.) Aceasta este singura instituţie abilitată juridic, ale cărei diplome sînt unanim recunoscute. Printre specialişti s-au infiltrat, însă, numeroşi artizani, care practică "după ureche" această ştiinţă a restaurării, în ideea de a-i înşela pe iubitorii de artă (şi nu puţini sînt cei traşi pe sfoară!). Considerînd că pot cîştiga bani frumoşi de pe urma acestei meserii, practică pe scară largă empirismul. Specialişti sîntem doar 600 - incluzînd şi conservatorii. Cifra este aproximativă, şi nici nu poate fi altfel, în condiţiile în care oamenii pleacă pentru că salariile sînt cum sînt, materialele lipsesc şi se lovesc peste tot de lipsa de înţelegere. Mulţi lucrează în străinătate - unde românul e ştiut ca inventiv şi cu mînă bună.

S-a încercat colaborarea cu specialişti din străinătate?

M.L.: Trecînd peste faptul că străinii au adus materiale noi, pe care le-au testat în laboratoarele noastre, pe opere de valoare, colaborarea există, şi este chiar rodnică. Am făcut parte din echipa care a lucrat în Olanda, la restaurarea a 4 lucrări - printre care şi "Haman cerînd iertare Esterei". Această lucrare nu a fost dusă acolo doar pentru restaurare, ci şi pentru investigare: nu eram siguri dacă este sau nu un Rembrandt, şi doar olandezii puteau certifica acest lucru. Am avut emoţii cînd lucrarea s-a întors, după sute de ani, de unde a plecat. Apoi a revenit în ţară, frumos restaurată şi certificată ca aparţinînd şcolii Rembrandt.

Care sînt condiţiile de lucru ale restauratorului în laboratoarele noastre?

M.L.: Lucrăm cu instrumente chirurgicale şi radiografii, întocmai ca medicii. Dar mediul de lucru din laborator este destul de toxic - chiar dacă nu se ridică la nivelul celui industrial. Deşi solvenţii şi materialele (mai ales cele pentru curăţare) sînt toxice pentru organism, n-am avut niciodată în dotare materiale de protecţie, aer condiţionat, hote. După ce că sîntem o mînă de restauratori specialişti, jumătate din noi au afecţiuni ale pielii, ficatului, plămînilor. Nu mai spun că lucrăm cu bisturie deja tocite, după 20 de ani, şi că există laboratoare care nu mai pot funcţiona deoarece nu mai au acel minim de aparatură necesar. Baţi din uşă-n uşă şi niciodată nu există fonduri... Reţeaua restaurare a fost multă vreme marginalizată. Lucrînd de un an şi jumătate în Ministerul Culturii, am încercat să fac ceva pentru breaslă. Şi, cu ajutorul cîtorva directori, piatra a fost, în sfîrşit, urnită. S-a obţinut, în primul rînd, un spor de toxicitate - la care nimeni nu s-a gîndit pînă acum.

În afară se lucrează altfel decît la noi?

M.L.: În străinătate se lucrează cu materiale sintetice - pe care noi ne-am ferit să le folosim. Şcoala românească a folosit şi continuă să folosească materiale de natură organică. De aceea

este şi atît de bine cotată. Ideal ar fi ca lucrările vechi de sute de ani, executate cu materie organică, să fie completate cu acelaşi tip de material. Materialele sintetice vor fi pentru noi o mică problemă, în sensul că mai întîi trebuie testate: la ce temperatură rezistă, care este perioada de îmbătrînire, în ce împrejurări pot fi folosite (poate nu avem încă dotarea necesară pentru a le folosi). Sinceră să fiu, nu prea am încredere în ele. Pentru intervenţii locale, pe lucrări cu degradări de tehnică, cu lacune, mai merg; dar pentru operaţiuni complexe asupra unei lucrări nu le-aş folosi - mai ales atîta timp cît nu sînt testate. Chiar dacă olandezul sau neamţul, ne dă toate indicaţiile despre material, aici condiţiile sînt altele şi e nevoie de testări noi.

Care este raportul dintre pictor şi restaurator?

M.L.: Olandezii privesc restaurarea ca nişte tehnicieni şi s-au mirat că eu sînt pictor. Şi-au dat seama însă că la partea cea mai delicată - retuşul - mă descurc mai bine. Ca pictor, gîndesc nuanţa respectivă şi o pun "din prima"; se simte mîna artistului. S-a pus problema dacă restauratorii trebuie sau nu să fie artişti. Pentru ca nu cumva artistul, cu imaginaţia sa, să meargă mai departe decît originalul. Dacă la un Breugel, pasărea de pe un copac i se pare prea singuratică şi mai face una? S-a ajuns la concluzia că pictura trebuie restaurată de cel care şi creează, ca s-o poată înţelege mai întîi. Creaţia şi restaurarea sînt două domenii care converg pînă la un punct, după care se separă. Le iubesc pe amîndouă, dar mă detaşez de creaţie cînd restaurez, şi nu încep operaţiunile propriu-zise pînă nu mă familiarizez cu respectiva lucrare. Întîi dialoghez cu ea şi am o satisfacţie nebună cînd observ că a preluat de la mine exact ceea ce avea nevoie. De multe ori, lucrările restaurate îmi inspiră creaţia.

A consemnat
Simona BASARAB

Moş Pompei

Copiii îi ziceau "Moşul". Părinţii, pe vremea cînd şi ei erau copii, îl cunoscuseră tot aşa, drept "Moşul". Tînăr fusese, poate, pe vremea bunicilor. Era antrenor de tenis. Unica lui meserie. Generaţii după generaţii, trecuseră prin mîinile lui. Îl chema Raitta Pompei. Era dintr-un neam de italieni şi, nu se ştia cum de nimerise într-un mic orăşel românesc. Nimeni nu-i mai putea preciza vîrsta. "Peste '70", se spunea. Odată, demult, se pare că fusese campion. Lumea îşi mai amintea de timpul cînd în fiecare vară, prin localitate trecea Tache Caralulis. Bogatul grec, cu frumoasa lui nevastă făceau furori. Caralulis nu scăpa niciodată ocazia unei partide cu "Moşul". Meciurile anuale dintre grec şi italian ajunseseră de pomină prin partea locului. Rezultatele, însă, s-au uitat repede. Probabil, fiindcă bătea Caralulis. Dar asta nu conta. Oricum "Moşul" devenise o adevărată instituţie. Se făcuse un obicei. Părinţii îşi dădeau copiii la tenis, tot aşa cum i-ar fi pus să înveţe o limbă străină ori să cînte la un instrument. Costa 5 lei ora. Pompei te programa riguros. Lucra cu tine un ceas întreg. La fel făcuse şi cu părinţii şi cu bunicii... Pe aceleaşi vechi terenuri, construite cîndva de americani (pe vremea societăţilor petroliere mixte).

Folosea cîteva cuvinte-cheie, din care elevul trebuia să înţeleagă ce greşise: piciorul, distanţa, genunchii acoperă... Uneori făcea economie pînă şi la aceste vorbe. Imita doar cîte o mişcare incorectă. Şedea întotdeauna undeva în mijlocul terenului, de unde returna toate mingile fără nici un efort, chiar la mîna învăţăcelului. În palma stîngă ţinea mereu cîte şase-şapte mingi odată. Mingi bej şi chelioase, ca nişte cartofi. Mişcările lui erau speciale, bătrîneşti, de antrenor. Arareori lovea aşa cum pretindea elevilor s-o facă. Atunci zicea: "Uite aşa se dă!". Iar copiii aveau obiceiul să spună că "nici Năstase n-o mai prinde p-asta!". Dar nu numai copiii luau lecţii de la el. O făceau şi oameni în toată firea: arhitecţi, doctori, ingineri. Pentru toţi, reţeta era la fel. Aceeaşi metodă. Acelaşi calm, aceeaşi bunăvoinţă, aceleaşi vorbe. Pompei n-avea nevoie să schimbe nimic. Pe echipamente nu dădea doi bani. El avea un Pluto jerpelit. Uneori, elevii veneau să i se laude cu vreo rachetă nouă. El se bucura. Dacă era întrebat zicea că-i bună. Rîdea apoi cu rîsul lui tabagic. Rămîneai totdeauna cu o îndoială. Din mîna lui, nu ştiu să fi ieşit cîndva vreun campion. Dar nu-şi propusese aşa ceva. Atîta doar, că o întreagă comunitate dobîndise bucuria jocului. Într-un stil desăvîrşit.

Pompei era om sărac. Puţinii bani pe care-i cîştiga dimineaţa, îi cheltuia seara pe bere. Bea multă bere... Era beţiv. Şi, ca orice antrenor, fuma mult. La tenis îl vedeai însă cît era vara de lungă. Cîte şase-şapte ore pe zi. În plin soare. Bronzul şi glasul lui hîrîit te duceau cu gîndul la zgura terenului. Era parte din complexul cel vechi.

Am urmat şi eu lecţiile lui vacanţă de vacanţă. Într-un an, însă, nu l-am mai găsit acolo. Erau numai nişte necunoscuţi. M-am simţit de parcă mi-ar fi fost ocupată casa de alţii. Pe teren apăruse un antrenor mai tînăr. I se zicea Fredy. Purta un tricou cu dunguliţe, à la Borg. Avea şi un secund. Spunea că vrea că facă echipă. Echipă cu care să cîştige campionatul judeţean. Vorbea într-una de o taxă de 50 de lei pentru antrenamentele colective. La un moment dat a trimis un copil la restaurant să-i cumpere nişte crenvurşti fierţi. Ţinea racheta în mînă ca pe o tigaie. Un dobitoc. În acea zi am stat de-o parte. N-am călcat pe teren. Era o Anglie fără rege. Republică. Am recunoscut vag cîteva figuri. Dar erau schimbate. Tovarăşii mei se făcuseră mai mari. Şi jucau cu Fredy. Totul se schimbase. Întrebările mele timide n-au primit nici un răspuns. Speram că lucrurile vor reveni la ceea ce ştiam eu. Nu puteau fi vorba decît de ceva provizoriu. Am aşteptat cîteva ore, timp în care, prin faţa ochilor, mi s-a derulat grotescul spectacol dat de Fredy. Apoi, dintr-odată am ştiut... Pompei murise.

Andrei MANOLESCU

Micii meşteşugari

Epoca de tranziţie lasă, vrînd-nevrînd, din ce în ce mai puţin loc bătrînilor meseriaşi singuratici, fie ei cizmari, croitori, frizeri, pălărieri, făcători de chei sau remaieuze. Spaţiile ce le-au aparţinut odată sînt ades înlocuite de pestriţele buticuri, meşteşugarii lăsîndu-se de treabă şi dintr-un alt motiv: nu prea mai reuşesc să-şi formeze ucenici, puţini dintre tineri îndreptîndu-se către această cenuşie migală. Mulţi dintre locuitorii cartierelor bucureştene regretă, însă, împuţinarea meşterilor înceţi, dar temeinici şi ieftini. De aceea, vă oferim cîteva portrete ale unor asemenea "ultimi mohicani".

Croitorul Dan Ioan

Înghesuit în atelierul său de pe strada Popa Soare 20, croitorul Dan Ioan este şi academician: în iunie 1935, meşterul acului a intrat în posesia unei diplome de maestru croitor înmînată de Academia Superioară de Croitorie şi Mode "pentru succesul obţinut în faţa juriului examinator la cursul tehnic de croeală, mulaje, probe şi lucru practic (...)". Toate aceste complicate operaţiuni a început să le înveţe de la vîrsta de 14 ani, cînd a intrat ucenic la croitorul Ionel Pîrvan din Orăştie. De la cusăturile mărunte la căptuşeală şi surfilatul pe marginea hainei a ajuns să ştie cum se pregăteşte haina pentru prima probă: pense la piepţi, făcut pînzele, scăzut, făcut teslul etc. Pe vremea lui Ceauşescu, obligat fiind să intre în cooperativă, a ajuns responsabilul centrului de pe Calea Moşilor 18. Acum are o maşină Singer cu care face orice fel de reparaţii. Printre clienţii săi, academicianul se laudă cu maestrul Radu Beligan.

Pălărierul Nicola Ion

Mai puţin vorbăreţ decît croitorul, pălărierul de pe Şoseaua Giurgiului 411 susţine că este alesul VIP-urilor: ca tînăr posesor al brevetului de meşter, dl Nicola se laudă că ar fi îmbrăcat capete roşii din cele mai alese: Gheorghe Gheorghiu-Dej însuşi îşi comanda la el pălării clasice, cu borul jos, Petru Groza din cele rulate în sus, bolero, iar Gheorghe Maurer şi Constantin Mănescu - ce se nimerea. Deşi se plînge că nu are destulă neofalină pentru curăţirea pălăriilor, iar unii din vechii-i muşterii mai de rînd se lamentează că-i ţine cu lunile pînă să le onoreze comenzile, dl Nicola afirmă că, în momentul de faţă, îl numără printre clienţii săi pe preşedintele Iliescu. Acesta se pare că ar fi comandat de la pălărier mai multe pălării sport, cu bor mic.

Făcătorul de chei Sandu Sticlaru

Da, acelaşi cu actorul. După o carieră de teatru şi film pe care o consideră normală, actorului ieşit la pensie i-a venit ideea să se ocupe de chei în Italia, unde a pus ochii pe o maşină de făcut profilul acestora. După ce a exersat, un timp, cu aparatul de chei acasă, dl Sticlaru s-a mutat sub firma "Chei, Yale" de pe Dionisie Lupu. Din cheile brute ce şi le procură de la magazin face, acum, chei cu zimţii şi pe stînga, şi pe dreapta, care, în majoritate, se potrivesc broaştelor în cauză. Unii dintre clienţii săi se miră de chipul meşteşugarului, căruia îi spun că seamănă cu actorul.

Iaromira POPOVICI

Noua generaţie a anilor treizeci (XVII)

Se poate însă reconstitui procesul convertirii lui Eliade la legionarism, firește, cu ajutorul publicisticii sale din anii aceia, conturîndu-se, pe această cale, fenomenul surprins de Sebastian în jurnal. Nu exhaustivitatea e în intenţia acestui succint paragraf, ci etalarea cîtorva eşantioane reprezentative care să fixeze fenomenul. În 24 ianuarie 1937 a scris, în **Vremea**, nu un articol despre Unirea Principatelor ci un lamento participativ despre moartea lui Moţa şi Marin în războiul spaniol. "Rareori se întîlneşte în istoria unui neam o moarte atît de semnificativă ca moartea celor doi fruntaşi legionari, căzuţi pe frontul spaniol. Plecarea celor şapte comandanţi legionari români în Spania, unde au luptat, ca voluntari, în trupe de şoc, a fost simbolică... Atît Ion Moţa, cît şi Vasile Marin dăduseră nenumărate probe de spiritul lor de jertfă: închisori, suferinţă, prigoană morală, o tinereţe trăită eroic. Această ultimă şi fatală încercare - plecarea în Spania - şi-o aleseseră ei singuri, ca o supremă dovadă de credinţă şi eroism creştin... Semnificaţia morţii lor trece, deci, deasupra valorilor eroismului viril. Moartea voluntară a lui Ion Moţa şi Vasiel Marin are un sens mistic: jertfa pentru creştinism. O jertfă care să verifice eroismul şi credinţa unei întregi generaţii. O jertfă menită să fructifice, să întărească creştinismul, să dinamizeze un tineret...: Ca şi şeful şi prietenul său Corneliu Codreanu, Ion Moţa credea că misiunea generaţiei tinere este să împace România cu Dumnezeu... Destinul i-a ales pe ei ca să **mărturisească**, să arate celorlalţi seninătatea pe care ţi-o dă credinţa, sensul creştin şi eroic pe care îl capătă viaţa atunci cînd eşti gata, în orice clipă, să renunţi la ea". În iunie 1937, într-un articol publicat în oficiosul legionar **Buna Vestire,** Eliade înalţă mişcarea legionară la dimensiunea unei revoluţii naţionale, conferind, după un deceniu, revoluţiei spirituale de el încurajată în 1927, o finalitate politică legionară care, de fapt, atunci nu o avusese. "Anul 1927 a însemnat începutul luptei între generaţii... Mişcarea tinerească din 1927 s-a născut din conştiinţa acestei misiuni istorice; de a schimba sufletul României, subordonînd toate valorile unei singure valori supreme: Spiritul. Subordonare care înseamnă, mai ales în faza ei eroică, sacrificii, renunţare la sine, asceză. Sensul istoric al acestei mişcări tinereşti nu este deloc greu de descifrat. Avîndu-şi izvoarele vii în creştinism - şi creştinism înseamnă «răsturnarea tuturor valorilor», ea înseamnă crearea unui om nou... Asemenea «cauze», asemenea «idealuri» nu se mai întîlniseră de mult în istoria României moderne. De aici mirarea idignată a oamenilor lumii vechi... De multe sute de ani se părea că creştinismul răsăritean nu mai poate crea forme istorice... De abia acum începe a fi înţeles sensul acestei revoluţii creştine care încearcă să creeze o Românie nouă, creînd întîi un om nou, un creştin perfect şi care înlocuieşte vechea «viaţă politică» printr-o «viaţă civilă», adică restaurează raporturi de omenie şi creştinătate în sînul aceleiaşi comunităţi de sînge. De abia acum începe să se vorbească despre o «misiune a României»... Dacă ea va izbuti pînă la capăt, dacă va cuprinde, adică, întreaga comunitate românească - va fi cea mai mare revoluţie a veacului" (Mircea Eliade, **O revoluţie creştină, Buna Vestire**, I, nr. 100 din 27 iunie 1937).

Cum anume se putea concilia revoluţia creştină cu o mişcare politică, cea a legionarilor, care predica şi practica asasinatul politic ca mijloc de dispută cu adversarii, nu se întreba Eliade. Şi doar, de la începuturi, mişcarea legionară a practicat asasinatul ca mijloc de luptă politică (vezi cazul Manciu din 1924, asasinat chiar de C.Z. Codreanu, în 1933 legionarii îl asasinaseră pe I.G. Duca, în 1936 pe Mihai Stelescu iar la Congresul studenţesc legionar de la Tîrgu Mureş, din aprilie 1936, se alcătuiseră, oficial, liste negre cuprinzînd oamenii politici adversari Gărzii de Fier, care trebuiau asasinaţi, iar echipierii juraseră că-şi vor îndeplini misiunea asumată). Eliade ignora aceste fapte care demonstrau, totuşi, că această revoluţie politică nu poate fi cu adevărat creştină, deşi legionarii predicau spiritul creştin ca fundament al omului nou, creat de legionarism. Dar, încă o dată, cum se poate concilia, în epoca modernă, Evanghelia creştină cu glonţul asasin? Peste cîteva luni în acelaşi an 1937, la decesul generalului Gh. Cantacuzino-Grănicerul, comandantul, formal, (pentru că, de fapt, comandant rămăsese Codreanu) al partidului "Totul pentru Ţară" (denumirea mascată a Gărzii de Fier), Eliade scrie în aceeaşi gazetă: "Îmbrăţişînd idealurile Legiunii, generalul Cantacuzino a recunoscut în noua sa familie spirituală aceeaşi iubire de libertate, acelaşi simţ al onoarei şi demnităţii, aceeaşi nepăsare de moarte, de suferinţă şi de prigoană - pe care le păstrează intacte în sufletul său de oştean. A recunoscut în Căpitan şi în legionarii săi morala medievală bărbătească, românească, pe care deznădăjduise s-o mai vadă stăpînind sufletele contemporanilor... Generalul Cantacuzino şi-a regăsit în idealurile legionare crezul său intact... Tinerii cari îşi încep viaţa pregătindu-se de moarte alcătuiesc azi marea familie românească în care virtutea şi bărbăţia prefanariotă, realizată de generalul Cantacuzino, luminează destinul veacului întreg..." - (Mircea Eliade, **Mitul Generalului, Buna Vestire**, I, nr. 189, din 14 octombrie 1937).

Există un text al lui Eliade, tot din 1937, şi apărut tot în **Buna Vestire**. E răspunsul lui la ancheta ziarului în legătură cu prognozele legionare privind rezultatul alegerilor legislative din decembrie 1937. S-a intitulat "De ce cred în biruinţa legioanră" şi au răspuns, aprobator pînă la entuziasm, Sextil Puşcariu, I. Găvănescul, colonel Emil Cristodulo, Nicolae Roşu, prof. Grigore Cristescu, Corneliu Şumuleanu, colonel V. Pipercescu, Mircea Eliade, Vasile Băncilă, prof. Dan Rădulescu, general Mehedinţi. La 17 decembrie e inserat răspunsul la anchetă al lui M. Eliade, însoţit, desigur, de o fotografie. E necesar să fie recitit (sau citit): "Cred în destinul neamului românesc - de aceea cred în biruinţa mişcării legionare. Un neam care a dovedit uriaşe puteri de creaţie, în toate nivelurile realităţii, nu poate naufragia la periferia istoriei, într-o democraţie balcanizată şi într-o catastrofă civilă... Cine nu se îndoieşte de destinul neamului nostru nu se poate îndoi de biruinţa mişcării legionare. Cred în această biruinţă pentru că, înainte de toate, cred în biruinţa duhului creştin. O mişcare izvorîtă şi alimentată de spiritualitatea creştină, o revoluţie spirituală care luptă în primul rînd împotriva **păcatului şi a nevredniciei** - nu este o mişcare politică. Ea este o revoluţie creştină... Dar în timp ce alte popoare trăiesc în această revoluţie în numele luptei de clasă şi al primatului economic (comunismul) sau al statului (fascismul) sau al rasei (hitlerismul) - mişcarea legionară s-a născut sub semnul Arhanghelului Mihail şi va birui prin harul dumnezeiesc. De aceea, în timp ce toate revoluţiile contemporane sunt politice - revoluţia legionară este **spirituală şi creştină**. În timp ce toate revoluţiile contemporane au ca scop **cucerirea puterii** de către o clasă socială sau de către un om, revoluţia legionară are drept ţintă supremă: mîntuirea neamului, împăcarea neamului românesc cu Dumnezeu, cum a spus Căpitanul. De aceea sensul mişcării legionare se deosebeşte de tot ce s-a făcut pînă astăzi în istorie şi biruinţa legionară va aduce după sine nu numai restaurarea virtuţilor neamului nostru, o Românie vrednică, demnă şi puternică - ci va crea un **om nou**, corespunzător unui **nou tip de viaţă** europeană... Omul nou se naşte dintr-o adevărată trăire şi fructificare a libertăţii. Cred în biruinţa mişcării legionare pentru că cred în **libertate** în puterea sufletului, împotriva determinismului biologic şi economic. Cei care vin în Legiune vin pentru că se simt liberi. Cred în biruinţa mişcării legionare pentru că cred în dragoste... Cred în destinul neamului nostru, cred în revoluţia creştină a omului nou, cred în libertate şi dragoste. De aceea cred în biruinţa mişcării legionare într-o Românie mîndră şi puternică, într-un stil nou de viaţă care va transforma în valoare spirituală de universală circulaţie bogăţiile sufletului românesc" (**Buna Vestire** I, nr. 244 din 17 decembrie 1937).

Acest credo în delir a fost contestat, indirect, de autor. Biograful său, Lescott Mc. Ricketts mi-a relatat, într-o convorbire la Bucureşti, prin 1985, cînd îşi aduna materialul pentru monografie, că profesorul i-a precizat că textul acesta nu l-a scris el ci M. Polihroniade, redactor la **Buna Vestire**. I-ar fi cerut să răspundă la anchetă şi cum Eliade nu i-a dat textul, Polihroniade a închipuit el unul. Nevoind să-i creeze neplăceri unui prieten, nu a dat, în presă, cuvenita dezminţire. Nici atunci, nici, mai abitir, peste decenii. Am verificat această afirmaţie, comparînd-o cu alte texte prolegionare ale lui Eliade. Textul e, indiscutabil, al lui Eliade şi corespunde credoului său de atunci, cum i se confesase şi lui Sebastian. De altfel, chiar Eliade trimite în textul său la alte articole ale sale: "Le aminteam cu alte prilejuri că în cele mai disciplinate şi mai severe ordine călugăreşti s-au putut înălţa totuşi destule personalităţi. Un Thoma d'Aquino, un Francis din Assisi, un Bonaventura, un François de Salle". De altfel, sînt probe că Eliade a îndeplinit, din partea mişcării legionare, în această campanie electorală, anumite funcţiuni de ordin propagandistic în provincie. Ar fi fost unul dintre cei care s-au ocupat, din partea Centrului, de propaganda electorală în judeţul Prahova. Am găsit, în **Buna Vestire**, următoarea înştiinţare, cu rost de chemare: "De la partidul Totul pentru Ţară primim următoarele: Şefii de judeţe ai partidului Totul pentru Ţară vor achita taxele pentru Cameră şi Senat luni 6 decembrie. În aceeaşi zi, la ora 6 seara, vor răspunde telegrafic pe adresa Neculai Totu (acesta, comandant legioanr, era preşedintele Comitetului Electoral Central al mişcării legionare pentru aceste alegeri, n.n.), Gutemberg 3 Bucureşti, dacă au achitat sau nu taxele: 1. Sextil Puşcariu. 2. Ion Găvănescul, 3. Nicolae Roşu, 4. Colonel Pipercescu, 5. Colonel Cristodulo, 6. Mircea Eliade, 7. Ion Cantacuzino, 8. prof. Pantazi. Neculai Totu, Şeful Biroului electoral central legionar" (**Buna Vestire**, I, nr. 234 din 6 decembrie 1937, p. 8). Am reprodus înştiinţarea întocmai. Din ea reiese, indiscutabil, că Eliade era bine angrenat în activitatea electorală a legionarilor în acea campanie. Şi nu cred că aici e, din nou, intervenţia malefică a lui Polihroniade.

Z. ORNEA

Aduse cu poşta

Meserii şi bresle

Sînt unele meserii care, anterioare epocii pe care cu uşoară cumsecădenie o numim "era noastră" se bucură de acelaşi respect, indiferent de cîte facilităţi ne oferă automatele sau automaţii care le mînuiesc. Şi asta pentru că sîntem condamnaţi să nu facem chiar totul. Nu e cumva un ascuns maniheism în această necesară apropiere faţă de alţii?

Întrebările se pun din mers, pe un drum ce duce la vechea şi nedrept uitata Sighişoară, "cetatea cu numărul 6", în limba vechilor ei locuitori, aşa cum Sibiul, "Siebenburgen", era nr. 7.

Văzînd astăzi oraşul, nu se poarte să nu te întrebi dacă organizarea lor nu a fost arma de bază în lupta cu timpul, cea mai perfidă dintre toate. Poate nu întîmplător, singurul turn care nu poartă numele unei bresle este cel cu ceas. Mu a pare să fi fost singura preocupare a cetăţii: printre figurinele orolog lui, Ziua şi Noaptea, marcînd de fapt ziua de lucru a meseriaşilor; cînd Ziua apărea, atelierele se deschideau, închiderea lor fiind anunţată de ieşirea N[illegible]

Dar concret, statistic: în secolul XV erau [illegible] bresle cu 18 branşe, pentru ca în secolul [illegible] să fie constatate 15 bresle cu 20 branşe; ave[illegible] de-a face cu cel mai bine organizat oraş din punct de vedere al repartizării meseriilor. Care erau însă cele mai răspîndite cu 4 sau 5 secole în urmă? Există mai multe turnuri purtînd numele cîte unei bresle (oare de ce tocmai turnuri? doar pentru a atrage atenţia stingherilor călători sau pentru a celebra uitate ceremonii de castă?). Turnul Tăbăcarilor, unul dintre cele mai vechi, prelungire a laturii de S-E a cetăţii; Turnul Cositorarilor, înalt de 25 m., cu o arhitectură unică (porneşte de la o bază pătrată, se lărgeşte devenind octogonal, în timp ce acoperişul este hexagonal); cel al Aurarilor, împreună cu bastionul Castaldo (construit în 1551), a format cheia sistemului defensiv al cetăţii; trăznit în 1809, demolat în 1863 şi transformat în sală de gimnastică, este capelă mortuară din 1935. Turnul Frînghierilor, printr-o neaşteptată permanenţă, este folosit şi acum, fiind locuinţa paznicului cimitirului de lîngă Biserica din deal.

Măcelarii îşi aveau turnul octogonal, ridicat pe o bază hexagonală pentru a obţine un cîmp de vedere peste micul bastion de artilerie aflat în faţă; vecinătatea Frînghierilor a fost, după cîte se pare, benefică, porţiunea de zid între cele două turnuri fiind cel mai bine conservată. Turnul Cojocarilor, în continuarea ultimelor două, datează din secolul 15 şi este despărţit de ele prin poarta Törle. Cel al Ţesătorilor nu mai există (feminizarea îndeletnicirii să fie de vină?) ; demolat în 1858 (materialul său a servit la pavarea cetăţii) după ce o vreme folosise ca închisoare militară. Turnul Croitorilor proteja poarta din N-E a cetăţii, servind totodată ca pulberărie; în timpul incendiului din 1676, explozia a distrus o parte din el.

Cizmarii şi-au construit turnul relativ tîrziu, în 1521 (handicap aparent, multă vreme cizmele "nemţeşti" fiind semnul sigur al unei stări sociale bune, vezi personajele lui Slavici) şi poartă semnele arhitecturii baroce; în faţa sa, pînă în 1846, a existat un bastion de artilerie. Turnul Lăcătuşilor rămîne doar o amintire, fiind demolat în 1894 pentru a face loc actualei Biserici Catolice; cel al Dogarilor a avut o soartă asemănătoare în 1886; în secolele 13-14 se pare că a servit şi ca locuinţă, imagine a unei simbioze întreţinute artificial şi astăzi între casă şi locul de muncă (v. Downing Street 10).

Cronicile amintesc şi de un Turn al Bărbierilor, demolat în 1631 pentru a face loc Turnului Fierarilor, cu rol de flancare a zidului de incintă . Acesta proteja şi Klosterkirche în caz de asediu; liniştitele meserii făceau loc treptat celor practice, dictate de asediile pe care oraşul nu le mai putea evita (sîntem, la mai mult de un secol de Mohacs).

Cîte dintre meseriile orăşenilor din vechime au rămas, cîte s-au adăugat? Cantitativ, avantajul este al epocii moderne. Din punct de vedere al drămuirii timpului şi a diferenţelor între ele, epoca breslelor oferea mai multă încredere. Exista o ierarhie ştiută şi respectată. Chiar dacă uneori vîrfurile, ieri ca şi astăzi, erau ascunse privirilor; marcni au fost, în definitiv o corporaţie de zidari.

Radu CARP

ETICA MÎINII

Ne lipseşte încă un studiu interdisciplinar referitor la percepţia culturală asupra meseriilor în societatea românească (tradiţională sau contemporană). În absenţa lui, ne putem cel puţin imagina ce obiective ar trebui să-şi fixeze o asemenea anchetă. Patru par a fi, aici, pistele de urmat. În primul rînd, ar fi normal să aproximăm data la care a apărut la noi distincţia arte/meserii. Data aceasta ar putea marca, de pildă, sfîrşitul feudalităţii în Ţările Române şi, implicit, declinul artei votive. În al doilea rînd, ar fi util să identificăm grupurile poltice, intelectuale şi religioase care îşi asumă azi, aşa cum îşi asumau în trecut, obligaţia de a trasa frontiera dintre arte şi meserii. Există artişti (precum iconarii) lipsiţi de veleităţi demiurgice şi meşteşugari (precum ebeniştii sau argintarii) care tind spre condiţia artistului. Există mai ales comanditari ale căror gusturi se cristalizează într-o estetică oficială. Cine influenţează pe cine? În al treilea rînd, s-ar cuveni să stabilim cronologia acestor raporturi de alternativă superioritate. De ce fiinţele înzestrate sînt uneori preţuite sub specia artei şi alteori sub aceea a simplei dexterităţi? E o chestiune de mentalitate, sau de simplu determinism tehnico-economic? În sfîrşit, ar fi interesant să explicăm simultaneitatea unor percepţii diferite asupra amintitului raport, în funcţie de anumite criterii pozitive precum gradul personal de instrucţie, apartenenţa confesională sau sexul.

Dus la bun sfîrşit, un asemenea studiu ar avea nu puţine foloase. Pe de o parte, el ar izbuti să reabiliteze, sub raport antropologic, îndeobşte depreciatele meserii. Am reuşi să retrasăm astfel genealogia unor prejudecăţi umaniste, dar mai cu seamă să schiţăm istoria gîndirii corporatiste începînd cu apariţia breslelor în Evul Mediu românesc, trecînd prin gîndirea economică a dreptei interbelice şi sfîrşind cu sindicatele profesionale renăscute după Decembrie 1989. Pe de altă parte, proiectul formulat aici ar avea darul de a valida o eventuală strategie de restructurare a învăţămîntului pe baza unor tradiţii meşteşugăreşti corect evaluate. Mai mult, s-ar putea desena o hartă a disponibilităţilor regionale, evitîndu-se ca atare atît abuzurile dirijiste, cît şi relansarea artificială a unor tehnici de mult degradate în artizanat.

Nu ştiu dacă un asemenea studiu va deveni vreodată realitate. Ar trebui, pentru aceasta, ca un sponsor inteligent să finanţeze eforturile unor specialişti altminteri nemotivate, o echipă de istorici care să cerceteze arhivele municipale şi parohiale pentru a reconstitui vocabularul tehnic al meseriilor tradiţionale şi aria lor de răspîndire; o alta, de etnologi, care să caute, pe teren, formele sub care patrimoniul tehnicilor populare supravieţuieşte, în acord sau în dezacord cu modernitatea; o a treia echipă, formată din sociologi care să realizeze sondaje de opinie referitoare la opţiunile diferitelor grupuri sociale în materie de meserii; în sfîrşit, o echipă de antropologi, care să reconstituie ierarhia reală şi configuraţia axiologică a meseriilor la nivelul imaginarului colectiv.

În acest din urmă sens, ignoranţa noastră se dovedeşte a fi totală. Tot ce putem preciza, cu ajutorul unei abordări aproape empirice, priveşte raţiunile pentru care comunismul a marginalizat meseriile. Dacă meseriile au fost devalorizate, aceasta s-a întîmplat în măsura în care meseriaşul este caracterizat prin trei calităţi funciarmente străine de logica sistemului marxist-leninist: **competenţa, respectul tradiţiei** şi **solidaritatea** (de breaslă). Nu numai că meseriaşul este un mic-burghez în devenire (deci exponentul virtual al unei clase mijlocii care trebuie cu orice preţ distrusă), dar el vehiculează, pe deasupra, acea etică a micii proprietăţi pe care nici o demagogie socializantă nu o poate face impopulară. În cazul patronatului industrial sau al marilor proprietari agricoli, isteria egalitară putea încă exploata prezumptivul resentiment al claselor subalterne. Nu însă şi în cazul meseriaşului care îşi practică liniştit meşteşugul într-un colţ de cartier: cum să-l prezinţi ca duşman al poporului pe insul harnic şi jovial, care îşi înscrie pe firmă prenumele diminutivat, dacă nu chiar porecla? Cum poţi "naţionaliza" o ladă cu scule, o odaie de obicei igrasioasă şi un cont la bancă în veşnic deficit? Iată una dintre acele false întrebări la care partidul comunist a ştiut totuşi să răspundă, extrapolînd în mod tragi-comic ficţiunea ideologică a "chiaburimii". Cunoaştem rezultatul. Nu modesta avere a meseriaşilor a trecut de fapt în proprietatea statului comunist, ci principiul însuşi al competenţei. Am avea puţine motive să deplîngem dispariţia unor elemente de pitoresc local (micul atelier etc.) dată fiind inevitabila lor caducitate. Putem în schimb regreta deprecierea ideii, potrivit căreia manualitatea este indispensabilă umanizării. Se înţelege că nu mă refer aici la sloganul evoluţionist "munca l-a făcut pe om", dar la puterea comunicativă a gestului ca sursă a individualizării şi temelie a funcţiei simbolice. Dumnezeu i-a **făcut** pe protopărinţi, Hristos a frînt pîinea cu aceleaşi mîini cu care îi vindecase, prin atingere, pe demonizaţi, apostolii "şi-au întins mîinile" asupra primilor preoţi, tot aşa cum patriarhii ecumenici aveau să-şi întindă dreapta peste creştetul bazileilor... Fie că ne împreunăm palmele în rugăciune, fie că alergăm pe tastele unui calculator, mîna rămîne auxiliul oricărui comportament creator de sens.

Ştim că, mai presus de diferenţele formale, societăţile indo-europene s-au întemeiat pe structura tripartită analizată de Dumézil: filosofii gîndesc asupra binelui metafizic sau public, militarii păzesc obştea de pericole externe, meşteşugarii produc bunuri materiale. Chiar dacă, de la o epocă la alta, filosoful devine preot, rege sau profet, aşa cum războinicul se poate transforma în cavaler sau în mercenar, iar meşteşugarul, în artist, schema platonică a unei comunităţi în care **statutul** şi **funcţia** se justifică reciproc a constituit mereu armătura bunului-simţ. De acolo, adică de foarte departe, trebuie să fi venit şi în societatea românească (tradiţională convingerea că "a fi om" înseamnă "a şti să faci ceva cu mîinile tale". Nu găsesc, în acest dicton, nici o urmă de dispreţ faţă de activitatea intelectuală: mîna este, pur şi simplu, instrumentul simbolic al **gestului adecvat**. Iată de ce cred că proverbul: "meseria, brăţară de aur", care asociază munca şi prosperitatea pe fondul unui simbolism al autorităţii, se cere interpretat în acelaşi spirit.

***

Statele occidentale cele mai prospere (cazul Germaniei fiind în speţă exemplar) sînt tocmai acelea unde meseriile se bucură de preţuirea generală şi fac obiectul unor strategii educaţionale complexe. Trustul Wolkswagen asigură formarea unor zeci de mii de tineri, cărora le garantează ulterior un loc de muncă în propriile uzine. În Franţa - mîndră de superioritatea ei culturală, dar complexată în faţa gigantului economic de peste Rin - transformarea şcolii într-un poligon pragmatic este pe punctul de a deveni o realitate. Elveţia - a cărei bunăstare continuă să creeze perplexităţi în toată Piaţa Comună - este, din acest unghi, o federaţie de "triburi" profesionale în care tradiţiile meşteşugăreşti (cantonale şi familiale) sînt astăzi la fel de importante ca pe vremea lui Calvin şi Zwingli. În această ţară alpină unde Jung părăsea adesea biblioteca pentru a ciopli, înfăşurat într-un şorţ de fierar, cîte o piatră din vecinătate, toată lumea ştie că între tehnica manuală şi tehnologia de vîrf nu există o diferenţă de esenţă, ci doar una de grad. De acum încolo, Occidentul este pregătit să accepte faptul că, departe de a provoca atrofia manualităţii, universul **hight-tech** reaşază mîna omenească în centrul oricărei operaţiuni semnificante. Mitologia pozitivistă a secolului XIX închipuia omul viitorului ca pe un individ care gîndeşte suveran, în timp ce maşinile robotesc pe seama unei prosperităţi automate. Potrivit acestei viziuni demiurgic-intelectualise, paradisul terestru ar începe acolo unde sudoarea, petele de ulei, negrul de fum şi toate celelalte vestigii ale sclaviei preindustriale dispar: Emile Zola este înlocuit cu H.G. Wells, Germinal se îmbracă într-un impersonal halat alb.

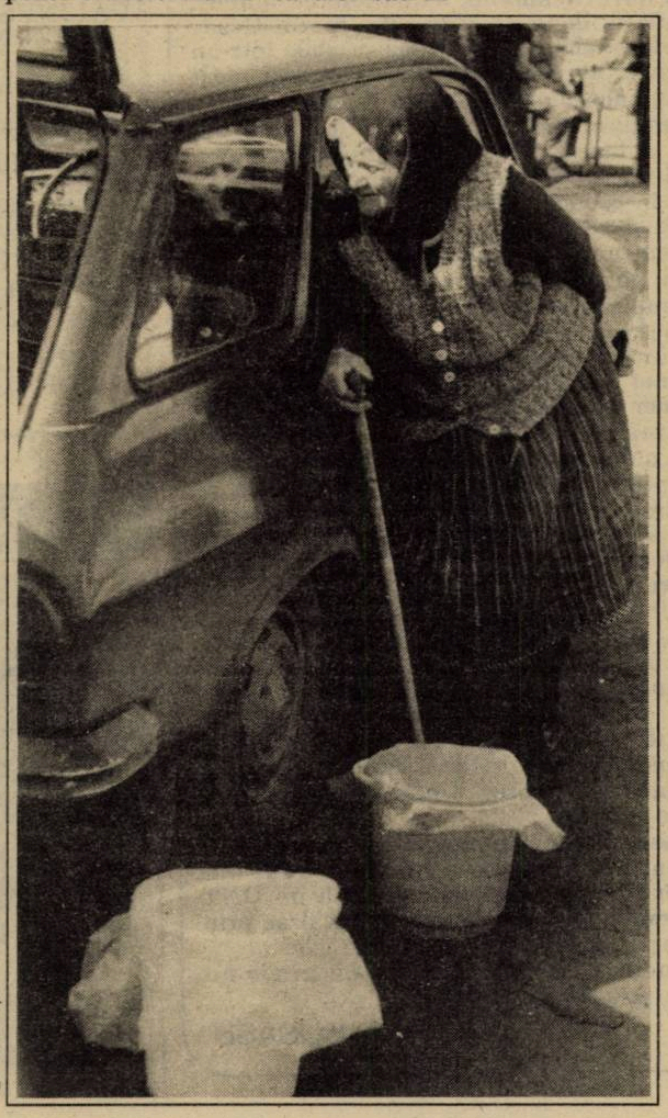

© S. Ghejie

Evoluţia tehnologiilor a dovedit însă că omul-creier este în realitate o fiinţă amputată. Tot mai numeroşi sînt cei dispuşi să admită faptul că adevăratul pariu nu priveşte posibilitatea de a suprima manualitatea, ci pe aceea de **a controla puterea crescîndă a mîinii într-o lume digitalizată**. Ideal ar fi ca, în viitorul mileniu, mîna să nu fie prelungirea amorfă a unei cerebralităţi hipertrofice, cît suportul responsabil al unor imperative morale. În societăţile informatizate, ea încetează de a mai fi organul artefactului sau al trudei anonime. Stăpînă peste o mulţime de claviaturi (armament telecomandat, computer, robot telefonic, telefax, sau simplu buton electro-menajer) mîna aceasta care poate scurt-circuita din vîrful degetelor, orice reţea tehnologică, se transformă treptat într-un redutabil instrument decizional. Mutaţia se dovedeşte a fi capitală. În trecut, mîna activa o hotărîre punctuală şi unilaterală. A semna un tratat diplomatic, a ucide un adversar pe cîmpul de luptă, a modela materia (lut, bronz sau marmură), a manipula obiectele casnice, a întinde mîna pentru a-ţi semnala pacifismul sau dimpotrivă, agresivitatea - toate aceste comportamente gestuale standardizate afectau realitatea într-o măsură limitată şi clară. Gestul ţinea de o specialitate ("arte şi meserii"), integrîndu-se într-o serie cauzală relativ previzibilă. Astăzi, simetria dintre intenţie şi gest suportă ambiguităţile unui univers tehnologic construit pe o logică binară. Odinioară subiectivă, opţiunea între da şi nu a devenit acum perfect obiectivă. În faţa terminalelor informatice, insul este în permanenţă confruntat cu o alternativă neutră sub raport moral. Dacă un copil ar pătrunde la Pentagon cu uşurinţa cu care avionul recent prăbuşit în curtea Casei Albe a trecut de radare, mîna lui ar putea declanşa un atac atomic fără ca pupitrul de comandă să-şi facă prea multe scrupule referitoare la viitorul planetei. În această ordine, am putea formula o multitudine de alte ipoteze mai puţin catastrofiste, dar nu mai puţin grăitoare. Dacă nu ai precauţia de a transfera pe o dischetă de siguranţă un anumit text (fie el teză de doctorat, roman, sau fişier al clienţilor) munca ta de cîţiva ani poate fi ştearsă de pe discul dur al calculatorului printr-o simplă mişcare necontrolată. Sau: în urma unui "delict de iniţiere" (efectuat printr-un banal apel telefonic) valorile bursiere ale unei companii multinaţionale se prăbuşesc; după trei luni, consiliul de administraţie îl felicită pe noul P.D.G., dar 2500 de salariaţi de la o oarecare sucursală sînt, pe de altă parte, concediaţi. Concluzia e limpede: pe măsură ce gesturile noastre se simplifică, urmările lor se amplifică. Printr-o apăsare de buton putem distruge planeta, o parte a memoriei personale sau cariera profesională a unor inşi care nu mai înţeleg ce li se întîmplă.

Să nu credem că dacă exemplele precedente traduc stadiul tehnologic atins de Occident, ele nu vor fi cît de curînd valabile şi în Estul Europei. E suficient, de pildă, ca 1 procent din serviciile publice să se informatizeze, pentru ca restul de 99 să pară imediat anacronice, dacă nu chiar absurde. În următorii ani, societatea românească va încasa acest şoc tehnologic indiferent de culoarea guvernelor sau de stările de spirit ale populaţiei. Euforizate de accesul la o putere cîteodată uriaşă, mîinile vor depăşi tot mai des reflexele morale şi viteza de reacţie a minţilor obişnuite. Lăsînd la o parte orice scenariu S.F., e de presupus că alianţa noastră **tactilă** cu inteligenţa artificială va periclita tradiţiile mai mult decît au făcut-o urbanizarea forţată şi comunismul.

Iată de ce a sosit poate timpul să reflectăm la o altă educaţie a mîinii şi la o nouă etică a manualităţii. Nu ni se pune doar problema de a instala supape de siguranţă acolo unde sistemele pe care le folosim nu se (mai) pot auto-regla. Ceea ce ni se cere, ca specie, este găsirea raportului optim între creativitatea personală şi adecvarea tehnico-rituală a rolurilor sociale. În această privinţă, e foarte posibil să obţinem din partea teologiei mai multe răspunsuri decît ne-am putea aştepta.

Teodor BAŢONSKY

Firescul de azi

Sufleţel

I se spune Sufleţel; alt nume nu pare să aibă. Vinde casete fiindcă muzica e viaţa lui. Unii o fac, alţii o vînd - şi unii şi alţii se ocupă de muzică. Şi muzica i-o meserie nu? Datorită darului ei de a linişti, el o consideră o terapie. Şi ştie ce gen anume îi trebuie fiecăruia dintre cumpărătorii săi. Îşi aranjează meticulos taraba (aproape o oră!), pentru că nu trebuie să fie un rock lîngă un rapp şi lîngă un compozitor celebru. Ţine la profesionalism.

Dac-o să vîndă toată viaţa casete? Da, într-o formă sau alta. Apariţia legii dreptului de autor îl va găsi pregătit şi, împreună cu un asociat, va face "o treabă foarte rusească": va desface, în exclusivitate, albumele cîtorva trupe. Acesta-i viitorul; dar trecutul său? Nu prea-i place să vorbească despre asta. Fiindcă s-a ocupat de nişte treburi "prea periculoase". Pînă a ajuns la concluzia că, decît să moară-n altă parte, tot mai bine-i acasă. Chiar aşa, de ce să moară pe ogorul altuia? La prima vedere nu pare prea studios.

Dar nu-i decît o aparenţă, înşelătoare ca oricare alta. A fost prea mult plecat din ţară şi n-a avut timp să se ocupe şi de şcoală. Aşa că acum îşi face liceul la seral. (Că i s-au pus şi bețe-n roate, asta-i altă poveste. Dar dacă vrea el să facă ceva, tot face.) Apăruse mirajul Occidentului (Germania, chestii...), şi după clasa a X-a s-a dus, ca tot omul, să facă rost de ceva bani. Fiindcă-i bine să fii învăţat de mic cu greul şi cu munca. N-ai văzut cum sînt ăştia acuma, băieţi plini de bani şi de "legături", şmecheri: "Dă-te, mă, la o parte din calea mea, că nu văd bine..."? Dar s-a întors, că nici pe-acolo nu umblă cîinii cu covrigi în coadă. Şi s-a lăsat de exhibiţii, că tot mai bine-i la taraba cu casete. **(S.Bas.)**

Nu rataţi...

De revăzut la Cinematecă filme de referinţă şi comedii de mare succes:

Mireasa era în negru (r. François Truffaut, 1967; fantezie poliţistă cu Jeanne Moreau, Claude Rich, Jean-Claude Brialy), vineri, orele 14,30; 16,45 şi 19, sala Eforie;

Avarul (r. Louis de Funès şi Jean Girault, 1980; ecranizarea comediei lui Mollière, cu Louis de Funès în rolul titular), sîmbătă, orele 14 şi 18, sala Union;

Nopţi sălbatice (r. Cyril Collard, 1992, César-ul pentru cel mai bun film francez în 1993), sîmbătă, orele 14,15 şi 16,15; duminică, ora 18,45 şi joi, ora 14, sala VideoCinemateca;

Domiciliu conjugal (r. François Truffaut, 1970; cu Jean-Pierre Léaud şi Claude Jade; comedie psihologică avîndu-l ca erou pe veşnic fluşturaticul Antoine Doinel), duminică, orele 14,30; 16,45 şi 19, sala Eforie;

Noaptea americană (r. François Truffaut, 1973; cu Jacqueline Bisset, Valentina Cortese, Alexandra Stewart, Jean-Pierre Léaud, François Truffaut; film despre cinematograf, în care narcisismul inerent temei alunecă spre ironie), luni, orele 14,30; 16,45 şi 19, sala Eforie;

Verişoara mea Rachel (r. Henry Koster, 1952; ecranizarea romanului lui Daphne du Maurier, cu Olivia de Havilland şi Richard Burton), luni, ora 16 şi marţi, orele 14,30 şi 16,45, sala Union;

Divorţ italian (r. Pietro Germi, 1961; comedie cu Marcello Mastroianni, Daniella Rocca, Stefania Sandrelli), luni, ora 18, sala VideoCinemateca;

Dragoste în fugă (r. François Truffaut, 1979; cu Jean-Pierre Léaud şi Claude Jade; ultimul film din seria Doinel), marţi, orele 14,30; 16,45 şi 19, sala Eforie;

Mirii anului (r. Jean - Paul Rappeneau, 1970; comedie cu Jean-Paul Belmondo şi Marlène Jobert), joi, ora 18 şi vineri, ora 10, sala Eforie; **Tatuatul** (r. Denis de la Patellière, 1968; cu celebrul cuplu comic Jean Gabin-Louis de Funès), joi, orele 14,15 şi 18,30, sala Union

Drumul spre înalta societate (r. Jack Clayton, 1958; ecranizarea romanului lui John Braine şi veritabil "recital" pentru Simone Signoret, alături de Laurence Harvey), joi, ora 18, sala Video-Cinematecă.

Simona BASARAB

Ultima 1/2 oră

Manuscrisul complet al unui roman inedit scris acum 120 de ani de Jules Verne a fost descoperit acum cîteva zile de strănepotul acestuia, Jean Verne, pe fundul unui cufăr. Se pare că Jules Verne l-a scris după terminarea romanului **Cinci săptămîni în balon**. El poartă încîntătorul titlu **Parisul în secolul XX**.

Din viaţa unui extremist de centru

„Comedia umană" în „Cîntarea României"

Cînd nenorocitul de Engels spunea că a învăţat de la Balzac mai mult decît de la o sută de economişti, ştia ce spune. Se pot face cîte ironii te lasă inima la adresa lui **Anti-Dühring** - mai ales de către cei care n-au citit cartea! - poţi să nu fii engelsist, ba chiar să-ţi aminteşti precis cum la un întîi de mai i-ai aruncat portretul în Ciorogîrla, balzacianismul orînduirii noastre de tranziţie şi restauraţie sare bine în ochi, dacă ţi-ai obosit privirea citind cît de cît **Comedia umană**. (Faulkner zicea că-i singura carte pe care o citeşte anual.) Poate că o înnobilăm peste măsură, acesta să ne fie păcatul, dar "Cîntarea României", azi, e plină de Balzac, chiar dacă scriitorii români cei mai avizaţi îl socotesc desuet şi n-ar mai începe, nici în ruptul capului, un roman în celebra cadenţă: "într-o frumoasă dimineaţă a anului 1994, un tînăr..." Ei şi ce dacă dumnealor n-ar mai scrie aşa? În orice dimineaţă a anului 1994, cel ce o ia prin Bucureşti şi dincolo de barierele lui, nu va auzi decît poveştile îmbogăţirii şi sărăcirii, ale creşterii şi descreşterii averii lu' ăla care pînă în '89 n-a fost nimic şi al lu' ălălaltu' care a pierdut totul la "Caritas", o epică gîlgîind de destine răsucite, răsturnate, frînte şi iar înălţate, toate calate pe ban şi iar pe ban. Or, dacă ce e amorul, ştim - cu atît mai abitir ştim ce e balzacianismul.

E restaurarea sentimentului pasional pentru avere, pentru bogăţie, pentru capital, pentru afaceri, după destrămarea unei lungi iluzii, de cel puţin 50 de ani, conform căreia viaţa s-ar putea aşeza după generoasa lozincă: "libertate, egalitate, fraternitate!" Poate că nici Shakespeare n-a reuşit să descrie ca Balzac ce poate face banul din om şi ce înseamnă îmbogăţirea ca energie vitală şi morbidă pentru organismul social. Oriunde avem de-a face cu "pierderea iluziilor" şi acumularea de capital, Balzac e de cea mai aprigă actualitate. Spectacolul lui a devenit clasic, atît literar cît şi economic: aranjaţii unei revoluţii eşuate, foştii activişti ai Terorii şi ai Imperiului napoleonian devin stăpînii unui capital enorm şi au a se lupta, împăca, încuscri şi domni cu o aristocraţie deranjată - pînă la decapitare - care-şi cere şi ea drepturile la dominaţie, expresie şi lux, fascinînd "lumea proastă", convertind-o la valorile ei; vor înflori toate cîte le ştim şi le trăim peste 150 de ani (azi, cînd economişti de talia lui Milton Friedman vor spune că încă nu ştiu ce e de făcut, fiindcă lecţia asta, a trecerii de la socialism la capitalism, nu li s-a predat): duplicităţile unor biografii scandaloase, neruşinarea, lăcomia, parvenitismul, trufiile, mafiile, bădărăniile naturii umane, saloanele cu momîi, Gobsec, Vautrin, doamna Marneffe, bietul César Biroteau şi atîtea alte VIP-uri recognoscibile într-un Bucureşti care, nu ştiu de ce, se vrea mai mult kafkian decît balzacian. Nu e încă vremea. Etic şi estetic, balzacianismul nu lasă nici o frumuseţe îmbogăţirii. A face avere e totdeauna dizgraţios, stîrnind cel mai consistent sentiment omenesc: invidia. Dar, în pofida frazei sale romanţioase, dl. de Balzac e crud şi calm: pentru Domnia sa, forţa celor care se bat pentru ban, halcă şi ciolan e impunătoare, necesară şi normală. Comedia umană - dacă fenomenul suportă termenul! - de aici începe, se dezvoltă şi încă nu moare.

La noi - unde melodrama e consecinţa oricărei comedii - numai puţinătatea capitalului aflat pe piaţă şi absenţa unei legi a falimentului îngăduie a trata îmburghezirea (mare şi mică...) fără calm şi obiectivitate; numai considerente înguste de partid o văd la dreapta şi la stînga, cînd ea lucrează în straturile întregului popor; cu acea retorică a frazei balzaciene, ne putem întreba: ce fostă sau nouă nomenclatură putea depune, într-o singură zi, două miliarde de lei, cum s-a întîmplat la "Caritas", şi încă nu s-a dezminţit? Cîţi nomenclaturişti şi ai cui se îngrămădeau, noapte de noapte, în trenuri, autobuze şi căruţe, spre "Caritas"? Patru milioane de depunători au părut o cifră magică: tot atîţia erau membrii de partid ai PCR, nevinovaţi ca un antinevralgic. Îmbogăţirea e o cauză oarbă a întregului popor, singura lumină venindu-i dinspre invidia atotputernică. Gobsec. E negru spus, dar cine o suportă vede mai bine.

- Şi la ce ne-ar ajuta să fim ceva mai balzacieni în analizele noastre? - cum m-a întrebat unul din miliardarii îngheţatei, fost un nimic la un ONT judeţean de munte. Ani de zile am citit Balzac prin cabanele mele şi n-am ajuns la concluziile tale.

- Nu-s concluzii. E doar o linişte că nimic nu începe şi nu se prăpădeşte cu noi.

Radu COSAŞU

Fundaţia Culturală Română

organizează la Sinaia, în perioada 24-28 septembrie, reuniunea internaţională a revistelor de cultură:

Contribuţia politicii culturale la înţelegerea fenomenului istoric contemporan şi la remodelarea mentalităţilor

Mese rotunde:

- *"Probleme de management ale revistelor de cultură"*
- *"Supravieţuirea şi remodelarea revistelor culturale în perioada de tranziţie - **Lettre Internationale**"*
- *"Europa de Est - Europa Centrală"*
- *"Tentaţiile şi riscurile unei geografii culturale: centru/periferie; regional/universal"*

Dintre participanţii străini: DAVID APPLEFIELD (Franţa), SIMONE AROUS (Franţa), DIETER BACHMANN (Elveţia), MAREK BEYLIN (Polonia), DANUBA SOSNOVSKA (Polonia), LUDMILA BUSSUEK (Rusia), ROSINE CHRISTIN (Franţa), JEAN LOUIS COURRIOL (Franţa), GERHARDT CSEJKA (Germania), WALTER FAMLER (Austria), RUDOLF FISCHER (Ungaria), IRENA GRUDZINSKA-GROSS (S.U.A.), MARTIN HALA (Republica Cehă), EVGHENIA IVANOVA (Bulgaria), IOSSIFOV ALEXANDER (Bulgaria), SERGHEI JAKOVLEV (Rusia), EVA KARADI (Ungaria), ANETTE LABOREY (Franţa), ROBERT LOUIT (Franţa), ADAM MICHNIK (Polonia), GABOR MIHALYI (Ungaria), OLIVIER MONGIN (Franţa), FRON NAZI (S.U.A.), KLAUS NELLEN (Austria), JONATHAN SCHELL (S.U.A.), DAN SHAFRAN (Suedia), VLADIMIR TISMĂNEANU (S.U.A.), TILMAN SPENGLER (Germania), IVAN KRISTEV (Bulgaria), ANN ALLBRITTON (S.U.A.), DAVID CARLSSON (Suedia), SORIN ALEXANDRESCU (Olanda)

Dintre participanţii români: G. ADAMEŞTEANU, SORIN ANTOHI, HORVATH ANDOR, CĂLIN ANASTASIU, GEORGE BĂLĂIŢĂ, NICOLAE BREBAN, AUGUSTIN BUZURA, ALEXANDRU CĂLINESCU, A. CORNEA, PAVEL CÎMPEANU, C. CÎMPIAN, DUMITRU CHIOARU, DAN CRISTEA, GABRIEL CHIFU, LIVIANA DAN, ŞTEFAN AUG. DOINAŞ, B. ELVIN, MARIUS GHICA, HERBERT GRUENWALD, IRINA HOREA, ION HOLBAN, DAN C. MIHĂILESCU, MIRCEA MARTIN, NICOLAE MANOLESCU, ANDREI PLEŞU, H. PATAPIEVICI, MARIAN PAPAHAGI, DUMITRU SOLOMON, ION SIMUŢ, ŞTEFANA STERIADE, DOREL SANDOR, ELENA ŞTEFOI, ALEX ŞTEFĂNESCU, ALIN TEODORESCU, CORNEL UNGUREANU, MIRCEA VASILESCU, TUDOR VLAD, MIHAI ZAMFIR

Vom reveni într-un număr viitor.

Firescul de pretutindeni

MANHATTAN WOODY ALLEN

În finalul dramei **Crime şi delicte** - unul din cele mai bune filme ale lui Woody Allen din ultimii ani - personajul interpretat de Martin Landau recurge la un alter ego narativ pentru a-i mărturisi personajului interpretat de Woody cum a reuşit să se debaraseze de o amantă sîcîitoare (Anjelica Huston), apelînd la un ucigaş plătit: cel care se "spălase pe mîini" în acest fel nu avea, peste ani, nici o remuşcare - şi nici o "justiţie divină" nu intervenise pentru a repara lucrurile; totul "reintrase în normal", viaţa curgea mai departe, crima fusese perfectă. La care Woody îi răspunde că aşa ceva nu e plauzibil. Or, ironia face ca spectatorul să ştie - la fel ca şi amantul asasin - că lucrurile se petrecuseră întocmai, filmul însuşi stînd mărturie! Viaţa nu imită arta: într-un roman (sau un film - desigur, nu acesta!) crima ar fi fost pedepsită; în "viaţa adevărată", ucigaşul scapă nepedepsit...

Chipurile. Filmele lui Woody Allen nu sînt, firește, decît variaţiuni pe aceeaşi temă, în care "familia" - actorii care, ca şi la Bergman, la Truffaut sau la Cassavetes, dau chip feluritelor fantasme ale cineastului - îl însoţeşte pe acesta, de la un film la altul, de la o poveste la alta, cu fidelitate. În ritmul în care lucrează - cam un film pe an -, cariera cinematografică a lui Woody Allen este o veritabilă oglindă a obsesiilor sale la un moment dat şi, totodată, o oglindă - dincolo de Cinema, de Ficţiune - a chipurilor actorilor săi de-a lungul drumului parcurs împreună. O operă, altfel spus, care dă seamă de timpul care trece în modul cel mai apropiat cu putinţă: filmînd feţele.

"Jurnalul lui Woody" se întoarce, odată cu **Manhattan Murder Mystery** (1993), la partenera sa din perioada celor mai mari succese: Diane Keaton. Filmele de referinţă făcute împreună s-au numit **Annie Hall** (1977), **Interiors** (1978) şi **Manhattan** (1979). După aproape douăzeci de ani, şi după "bucla cine-sentimentală" pe care a constituit-o legătura cu Mia Farrow, Woody Allen o regăseşte, aşadar, pe Diane Keaton într-un film care, în mod semnificativ, păstrează în triada titlului numele filmului din 1979. Pentru un cineast care a declarat că nu poate trăi în afara Manhattanului lucrul n-ar fi atît de spectaculos, dacă n-am şti că, prin această "amprentă", vechiul joc al cinematografului allenian cu Realitatea şi Ficţiunea - circumscris la perimetrul cartierului new-yorkez cel mai drag cineastului - este "arătat cu degetul"!

Şi chipul Dianei Keaton este, de fapt, un palimpsest. Annie Hall revine în acest film - deopotrivă al unei toamne afective şi al (re)"descoperirii primăverii" în plăcerea jocului şi a improvizaţiei - revine prin personajul Caron Lipton: felul acesteia de a se îmbrăca, deşi mai puţin excentric, este totuşi un rapel complice al "stilului Annie Hall". După cum, tot complice, personajul interpretat de Alan Alda pare o dezvoltare ironică a celui interpretat în **Crime şi delicte** - ca şi cum Woody nu l-ar fi iertat pentru faptul că, în filmul de acum cinci ani, acesta i-o "suflase" pe Mia Farrow! Anjelica Huston, în fine, apare - mai sexy ca oricînd - în rolul romancierei Marcia Fox, suprem inteligentă şi, pînă la urmă, chiar fericită s-ar părea, ca un fel de răzbunare pentru acelaşi **Crime şi delicte** în care fusese victima cinismului masculin împins pînă la omucidere...

Chiar dacă are aerul că se joacă cu personajele sale - şi care creator nu face la fel? -, Woody Allen nu uită să "răsplătească", în felul său, fidelităţile: **Manhattan Murder Mystery** este, înainte de orice, un **remake sentimental.**

Filmele. "Remake sentimental" în care intră, cum ar putea lipsi, şi filmele pe care Woody le ştie pe dinafară, cu care a crescut şi pe care simte nevoia irepresibilă să le invoce... Nu doar filmele sale, desigur (aici narcisismul are limite în pudoare), ci - mai ales - ale altora: ale Maeştrilor. De la **Double Indemnity**, filmul lui Billy Wilder din 1944 pe care-l introduce "ecran în ecran" în filmul său, şi pînă la pastişa finală la **Doamna din Shanghai** al lui Orson Welles, film realizat în 1948, care-i prilejuieşte lui Woody Allen o antologică punere în abis... (Trecînd, evident, prin **Vertigo** al lui Hitchcock (1958) - la care trimiterea este mult mai subtilă: un simplu însemn pe autobuzul care-o "aduce înapoi din morţi" pe doamna House!).

Prezenţa acestor pelicule în trama **Misterului crimei din Manhattan** nu este cîtuşi de puţin întîmplătoare (după cum nu este vorba de "simple citate"). Mai întîi pentru că personajul Larry Lipton, ca şi Woody Allen, este un fan al peliculelor vechi din anii '30-'40: a se vedea scena în care ţinea neapărat să vadă la TV "un film cu Bob Hope"! Apoi, pentru că subiectele filmului-motor (**Double Indemnity**) şi, respectiv, al filmului-revelator (**Vertigo**) sînt foarte apropiate de povestea **Misterului crimei din Manhattan**. Căci, ce se întîmplă în **Double Indemnity**? Un agent de asigurare este sedus de o doamnă care-l convinge să-i ucidă soţul; şeful agentului de asigurare îşi propune să rezolve enigma crimei... În **Vertigo**, un soţ îşi ucide soţia "sub ochii" celui pus s-o urmărească (îndrăgostindu-se de ea), folosindu-se de o dublură; "dublura" reapare în partea a doua a filmului... Primul cuvînt din titlu **"Double Indemnity"** şi "dublura" din **Vertigo** vor reveni în discuţia - ilariantă - dintre Carol şi Larry apropo de "locurile de veci" şi de ideea existenţei "gemenilor". Filmele la care fac aluzie personajele cinefile din **Misterul crimei din Manhattan** oferă, de fapt, substanţa însăşi a filmului: aceasta nu are "adîncime" decît în sensul preexistenţei acestor poveşti de peliculă, care se amuză să intervină în trama filmului-victimă! **Misterul crimei din Manhattan** nu este nimic altceva decît ceea ce enunţă titlul însuşi: adică un "Mystery" (în engleză: poveste poliţistă) cu o crimă ("murder") în "Manhattan". Cele trei elemente sînt luate à la lettre - chit că povestea în sine îşi permite, ca-ntotdeauna la Woody Allen, nenumărate "calambururi"... Cînd, în final, Larry Lipton, găsindu-şi soţia legată, "ca-n filme", va exclama: "Să mai zică unii că arta imită viaţa!", această remarcă, spusă cu aceeaşi "lejeritate" care caracterizează întregul film, nu este doar intratextuală şi intertextuală - scuzate fie-ne neologismele! -, ci chiar, ei da, "serioasă" în intenţia ei concluzivă: despre asta a fost vorba în acest film, **folks** - pare a spune Woody. Cu această exclamaţie care trimite la finalul de la **Crime şi delicte** - dar şi la **Zelig**, la **Trandafirul roşu din Cairo**, la **Love and Death** etc. - de fapt la toată creaţia sa, în aceeaşi măsură în care "trimite" la **Vertigo**, la **Doamna din Shanghai** şi la **Double Indemnity**..., Woody Allen plasează morala exact acolo unde trebuie ea să stea: în culise!

(Cu amănuntul că, în filmele sale, culisele sînt pe scenă...)

Incidenţe & Co. "Dacă mă duc pînă a Hackensack/ Abia aştept să mă-ntorc la New York" - cîntă, în genericul fimului, Cole Porter; Helen Moss, amanta asasinului cu care va sta de vorbă Alan Alda, îi mărturiseşte acestuia că este, "de fel, din Hackensack"... În **Play It Again, Sam** - piesa lui Woody Allen ecranizată de Harold Ross în 1972, cu Woody şi Diane Keaton în rolurile principale - este vorba de un fan al lui Humphrey Bogart ajutat de fantoma acestuia să-şi găsească o iubită, după divorţ; Ted, scriitorul divorţat interpretat de Alan Alda, îi face curte soţiei lui Larry Lipton spunîndu-i, la un moment dat, că ar putea s-o ajute să găsească un restaurant şi să înceapă o mică afacere împreună: el ar sta la o masă la intrare, "ca Rick din Casablanca"... ("Mai curînd ca Peter Lorre, frîngîndu-şi mîinile", va comenta Larry, odată întorşi acasă.) Amîndoi la pîndă în maşină, Larry îi arată lui Carol cinematograful unde au văzut împreună **Anul trecut la Merienbad** la începutul relaţiei lor... "Şi eu a trebuit să ţi-l explic timp de şase luni", spune Carol. "Cum de-ai ştiut că sînt flash-back-uri?!", încă se miră Larry; la sfîrşitul **Crimei misterioase din Manhattan**, Marcia îi explică lui Ted... crima însăşi - ale cărei "preliminarii" au fost înfăţişate ("ca într-un film"!) tot prin flash-back-uri; Marcia şi Ted sînt la începutul legăturii lor... Deasupra patului conjugal al lui Carol şi Larry există un însemn "Canal St."; în trei cadruri din patru, pe ecran apare doar "anal St": de la (psycho)**analyst**? De la "anal stage" (stadiul anal)? Gag vizual. În fine, Larry spune în film - de două ori chiar - că detestă scufundările - "peştii se holbează la tine privindu-te drept în ochi!"... Descriind "instituţia cinematografului, care prescrie un spectator imobil şi tăcut", semioticianul Christian Metz ajunge să vorbească - într-o culegere de articole: **Pour Émile Benveniste**, Seuil, 1975 - despre "spectatorii-peşti, care absorb totul prin ochi, şi nimic prin corp". Gag teoretic. Sau poate că Woody Allen n-a citit nici un rînd din Christian Metz... (şi tocmai de aceea!) & Co Marshall Brickman, co-scenaristul lui Woody Allen, este autorul unui film cu titlul **The Manhattan Project** (1986). Gag - probabil - metatextual.

"Carol, personajul pe care-l interpretează Diane Keaton în Manhattan Murder Mystery, **spune despre ancheta pe care o face în legătură cu vecinul ei de palier că este cea mai mare experienţă de libertate din viaţa sa...**

Woody Allen: Aveam chef de multă vreme să turnez o poveste de crimă şi mister. Am crescut cu plăcerea pe care mi-o provoacă acest gen de intrigă, şi ea nu m-a părăsit. În **Annie Hall**, o scenă ar fi trebuit să orienteze scenariul originar într-o altă direcţie: aştept în faţa cinematografului să văd un film de Bergman şi-mi dau seama că e prea tîrziu, filmul a început deja. Îi spun Dianei Heaton că nu vreau să intru, însă ea îmi răspunde că trebuie neapărat că intrăm, aşa că totuşi vedem acel film. Cînd ieşim, cumpărăm nişte ziare şi saumon fumé, ne întorcem acasă, luăm ascensorul şi acolo ne întîlnim cu un cuplu de vecini care ne propun să venim să bem un păhărel la ei. Era începutul unei poveşti de crimă misterioasă, exact cum se-ntîmplă în **MMM**. Însă atunci mi-am spus că de fapt n-am chef să las intriga să meargă pe această pistă; mi-am păstrat personajele şi asta a dat **Annie Hall**...

În timpul copilăriei mele n-am citit prea multe cărţi însă mergeam foarte des la cinema, aşa că filmele au fost tot bagajul meu, toate rădăcinile şi referinţele mele. Eu gîndesc totul întotdeauna în legătură cu cinematograful, în acelaşi fel în care cineva care scrie un roman va cita alţi scriitori ca punct de reper. Am văzut atîtea filme şi mi-au plăcut atît de mult încît dragostea mea de cinema se exprimă în orice moment, fără ca acest lucru să se petreacă, în mod automat, conştient...

Credeţi că există o anumită asemănare între intrigile poliţiste şi psihanaliză?

W.A.: Ah da, înţeleg ce vreţi să spuneţi... În ambele cazuri, se încearcă descoperirea unui lucru. Absolut. Doctorul şi detectivul au în mod clar o funcţie identică, ei caută indicii, în vise, în limbaj sau în observarea realităţii. Dezlegarea unei enigme poliţiste este ca un puzzle, şi acelaşi lucru se întîmplă în mod efectiv în psihanaliză" (**Cahiers du cinéma**, octombrie 1993).

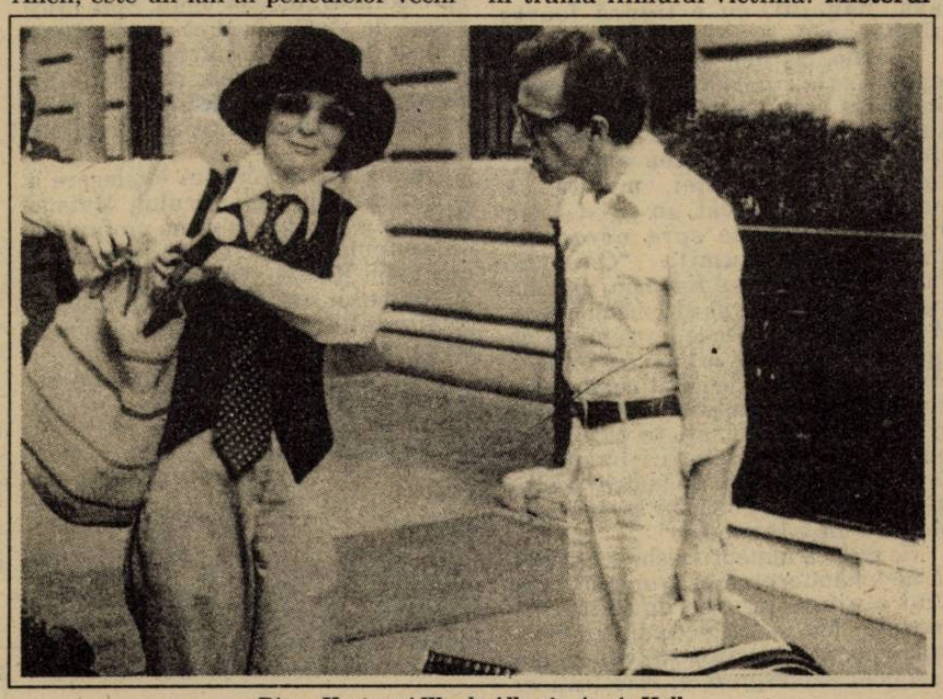

Diane Keaton şi Woody Allen în *Annie Hall*

Pagină realizată de
Alex. Leo ŞERBAN

Bashō şi ucenicii lui

Dacă un istoric englez - G.M. Trevelyan - era de părere că ucenicia devenise la un moment dat în Anglia (şi nu numai) cheia vieţii naţionale, **precum fusese cîndva şerbia**, alt istoric, român - N. Iorga - punea în primul rînd în evidenţă aspectul **moral**, pierdut ulterior, al acestui tip de constrîngere. Meşterul însemna mai mult decît un model, un reazăm: bine făcea ucenicul că nu se rupea de el, trăind uneori sub acelaşi acoperiş, pînă la cîştigarea propriei independenţe.

Regăsim în Japonia asemenea relaţii "patriarhale" maestru-ucenic, de bună voie acceptate şi păstrate pînă în zilele noastre în perimetrul unor arte tradiţionale. Acum cîteva secole însă, se practicau şi în şcolile de poezie, cu urmări dintre cele mai benefice, după cum se constată.

Lucrurile se petreceau şi nu se petreceau, totuşi, la fel ca pe alte meleaguri: maestrul japonez vorbea puţin şi nu pur şi simplu din plăcerea de a vorbi. Nu făcea teorii, nu dorea cu orice preţ să convingă şi îşi exprima cu zgîrcenie opiniile. Era adeptul concepţiei filozofico-religioase care considera cuvintele cu atît mai valabile,cu cît apar mai rar la lumină. O "anecdotă" *zen* ne povesteşte cum un predicator japonez vestit, abia reîntors din China, a fost chemat în faţa Împăratului să demonstreze ce învăţase. "Discursul" său n-a constat însă decît dintr-o unică notă, scoasă cu ajutorul unui flaut. După care s-a înclinat şi a plecat.

Ideea că ucenicul japonez beneficiază de maestru prin "absorbţie" mi-a fost oferită recent de un japonez pe care îl rugasem să îmi spună cîte ceva despre relaţiile învăţător-învăţăcel.

Şi maestrul absorbea la rîndul lui ceea ce se afla în jur, "dizolvîndu-se - nu anihilîndu-se! - în natură şi sfătuindu-şi ucenicul, precum Basho, să privească totul cu atenţie: pinul cu pinul, bambusul cu bambusul... Pînă cînd poetul devenea poezia însăşi. (Poate că nu altfel decît în ezotericele iniţieri prin înţelegere şi asimilare, în numele unităţii cosmice. Omnia in Unum.)

Dar indiferent de modul de a-şi împărtăşi cunoştinţele, de apartenenţa la un sistem sau altul, de stilul sau de aura personală, o generală observaţie rămîne aceea că un "maestru" e totdeauna îndreptăţit să fie maestru şi prin ceva obiectiv.

Ne putem întreba care ar fi îndreptăţirea obiectivă a *haijin*-ului Matsuo Basho (1644-1694), pentru ca la trei sute de ani de la moarte să continue să rămînă un învăţător exemplar în memoria culturală a oamenilor? A făcut parte din categoria marilor înnoitori în domeniul artei: e creatorul haiku-ului care a răzbit şi s-a menţinut pînă azi, ca forma cea mai vitală şi mai naturală, corespunzătoare impulsului artistic japonez. (Vezi ce crede despre asta D.T. Suzuki în *"Zen and the Japanese Culture"*)

Ca maestru, ca specialist recunoscut în *renga* - o înlănţuire de versuri compuse de mai mulţi poeţi, la început un amuzant joc de societate -, Basho s-a concentrat inevitabil asupra tristihului de deschidere, *hokku* (5-7-5 silabe), unitate cu sens independent. Figurînd în multe antologii, *renga* începuse totuşi să devină de neutilizat în cercuri mai largi. Din cauza înmulţirii codurilor sofisticate, a aluziilor livreşti (referiri la literatura chineză clasică, de pildă, semn de erudiţie în epocă), preluate în parte şi de şcolile de *haikai* Teimon şi Danrin, de ale căror tehnici, în ceea ce aveau mai bun, se va folosi de altfel şi Basho (Alţi Învăţători i-au călăuzit pe Învăţători, e firesc).

Operaţia de "reformare" a căzut, aşadar, prin destin, în seama lui. Şi cu toate că n-a susţinut ca Socrate că a fost trimis de Zeu, noi înclinăm să credem că da. (Şi apoi, conform concepţiei *zen*, nu-i arta o "muncă divină", nu-şi trăieşte artistul momentul suprem în clipa iluminării, *satori*?) Oricum, de născut, Matsuo Basho s-a născut în provincia Iga, la Ueho, într-o onorabilă familie de samurai, dar există supoziţii diverse în privinţa motivelor care l-au făcut să renunţe la beneficiile clasei sale, pentru un rang măsurat doar cu valoarea operei proprii. După ce a optat pentru poezie, ajuns judecătorul tot mai competent al concursurilor de *renga*, a căpătat prestanţă de maestru în capitală. La Edo.

Deşi a evaluat uneori şi a dat sugestii, n-a scris totuşi nici un tratat de artă poetică. O serie de lucruri se pot deduce din jurnalele lui de călătorie, înţesate de *haiku*-uri; altele din proza scurtă *Haibuh* sau din conversaţiile cu discipolii publicate de aceştia.

Discipolii i-au construit în 1680 o locuinţă la marginea oraşului Edo; de fapt un fel de colibă, asemănătoare multor altora în care a stat poetul, mereu pe picior de plecare. O putem vedea şi într-un desen făcut chiar de Basho, cu bananierul plantat alături, de la care şi-a tras faimosul pseudonim rămas pentru posteritate (*basho* =bananier), copac prezent şi în versurile sale. Perioade mai lungi în ultimii ani de viaţă şi-a găsit adăpost în preajma lacului Biwa, la est de Kyoto, la elevul său Kyorai (1651-1704).

În iarna lui 1686, Basho a locuit temporar în vecinătatea lui Kawai Sora (1648-1710), cel mai în vîrstă dintre adepţi, devenit unul dintre "cei zece înţelepţi ai *haiku* -ului".

Sora îi tăia lemnele şi îi făcea focul. În preajma lui a scris, se zice, superbul haiku *"kimi hi wo take/ yoki mono misen/ yukimaroge"*. Ceea ce s-ar putea traduce prin: "hei, tu, aprinde focul/ să-ţi arăt ceva frumos/ un bulgăre mare de zăpadă".

Dacă te gîndeşti la "surplusul de semnificaţii" pe care Basho îl pretindea haiku-urilor, putem vedea şi aici temporalul în ideala lui proiecţie atemporală; dar, pe de altă parte, dacă dincolo de inspirata combinaţie de contraste, ne gîndim la ingenuitatea, la "concreteţea" haiku-ului, putem invoca şi comentariul lui Makoto Ueda. Acesta era de părere că e vorba de o scenă simplă, petrecută într-o dimineaţă cu ninsoare, cînd Basho s-a bucurat copilăreşte făcînd un bulgăre de zăpadă, bucurie împărtăşită cu Sora. O stare de bună dispoziţie rar întîlnită în haiku-urile lui.

Într-un desen din 1693, considerat a fi imaginea exactă a protagoniştilor, apare Basho în chip de drumeţ, urmat de Sora, care îi ducea, ca să zicem aşa, bagajul, cu o figură foarte zîmbitoare.

Basho, cel mai important poet al epocii sale, umbla la fel de prost îmbrăcat ca şi desculţul învăţător de la Atena. Ca să vedem totuşi cum depăşea sensibilitatea artistului mizeriile existenţei, merită să amintim în treacăt un episod din lunga-i călătorie spre nord, din însemnările numite *"Oku no hosomichi"*. Pictorul Kaemon, una din nenumăratele lui gazde momentane, îi dăruieşte o pereche de sandale de paie cu şireturi albastru închis. Poetul apreciază imediat combinaţia de culori "de un autentic rafinament" şi, pentru că o găseşte prielnică poeziei, scrie haiku-ul următor: *"ayamekusa/ ashi ni musuban/ waraji no o"*. Sau: "lujeri de irişi/ să-mi leg la picioare/ şnur la sandale".

Se zice că Matsuo Basho a început să fie învăţătorul unui grup mic, pînă cînd a ajuns la vreo două mii de ucenici... Mai mulţi decît haiku-urile sale. Şcoala propriu-zisă, cuprindea însă doar şaptesprezece; înzestraţi cu adevărat, erau vreo zece, cum se întîmplă, dintre care patru au fost mai apropiaţi maestrului şi numai unul discipolului preferat, Kikaku (1661-1707). Exact cel care a adoptat ulterior alt stil poetic.

Selecţia se făcea, de fapt, de la sine. Învăţăceii remarcabili au devenit "demnii concurenţi" ai Învăţătorului, în timp ce alţii, după ce au avut privilegiul să-i stea în preajmă, au rămas cronicari ai vieţii acestuia (la fel ca în cazul lui Eckermann).

Au fost, desigur, oameni şi oameni. Dar propriu comportamentului japonez era faptul că pînă şi "impostorii" aveau dorinţa sinceră de a fi în slujba haiku-ului. Nici ucenicii cei lipsiţi de har sau cei care pînă la urmă n-au optat pentru maniera lui Basho, nu l-au renegat. Nu l-au judecat şi nici nu l-au comentat cu rea credinţă, conform unor tendinţe bine cunoscute nouă.

Cînd Rilke, după perioada sa de secretariat benevol, s-a despărţit cam brusc de Rodin, nu s-a putut abţine să-i declare într-o răbufnire de orgoliu că nimeni altcineva, nici în Franţa, nici aiurea, nu va mai fi în stare să-l înţeleagă asemeni lui (Paris, mai 1905).

Într-un sens, poate că avea dreptate. Ucenicul nu a ajuns mai prejos decît maestrul, iar întrebarea "cine dă, cine primeşte?" străluceşte în continuare pe frontispiciul şcolilor noastre de înţelepciune.

Japonezul spune însă fără ezitare "nimeni nu dă, nimeni nu primeşte". Şi de aici, un profund bun simţ de ambele părţi, păstrarea deopotrivă a măsurii. Un fel de perfectă echivalenţă geometrică a figurilor nu totdeauna egale.

Dacă elevul cel mai iubit al lui Basho, înzestratul Kikaku, plin de talent şi de agilitate intelectuală, a cultivat în locul haiku-ului auster al maestrului, haiku-ul ironic, consecinţa ("logică" - am zice noi), n-a fost cîtuşi de puţin ruperea relaţiilor, chiar dacă a fi, nu doar ca ipostaze morale, între fiul risipitor şi fratele fiului risipitor, între Kikaku şi loialul Kyorai, a însemnat o situaţie mai dificilă, se pare, pînă şi pentru maestrul japonez, atît de priceput în a netezi contrariile. Singurul moment, totuşi, cînd, după cîte ştim, Basho s-a lăsat "violent" bîntuit de duhul amărăciunii, al indignării chiar, din cauza fiului rătăcitor, a fost acela cînd i-a dat ucenicului faimoasa replică, pentru noi, azi, de o înduioşătoare candoare. Kikaku scrisese: *"Akatonbo/ hane wo tottara/ togarashi"* ("Libelula roşie/ îi smulgi aripile/ (devine) un ardei). Lui Basho nu i s-a părut deloc amuzant şi a ripostat: *"Togarashi/ hane wo tsuketara/ akatonbo"*. Adică: "Un ardei roşu/ îi pui aripi/ o libelulă".

Cum ar fi putut accepta tocmai el o acţiune împotriva naturii? Nu doar ca japonez iubitor de natură, ci şi ca *haijin* învăţat de *zen* să se îndrepte spre adîncul surselor vieţii. Spre orice formă de viaţă. Cred că acum cîteva sute de ani preotul Butcho, cel cu care practicase Basho *zen*, nu gîndea în esenţă altfel decît D.T. Suzuki: *zen*-ul cuprinde întregul univers în palma sa.

Ajuns la o înţeleaptă înţelegere a variabilului şi a identicului, Matsuo Basho a găsit pînă la urmă profitabilă chiar, pentru şcoala lui, prezenţa ereticului Kikaku. Deoarece, odată cu vîrsta, stilul i se "subţia", zicea el, şi originalul discipol putea veni cu o revigorare...

Dincolo de cîteva episoade, adevărul e că nu pătrundem decît cu aproximaţie în intimitatea meseriei de *haijin* cu ajutorul relatărilor ucenicilor. Nu din voinţa de a nu dezvălui unele lucruri sau din maniera laconică, specifică, de a le prezenta, ci din cauza hermetismului propriu oricărei arte, totdeauna deconcertant pentru cei din afară. Cînd Hattori Doho notează ce a învăţat de la maestru, şi anume că scrierea unui *hokku* (haiku) constă în

a apuca în minte mişcarea trecătoare şi a o returna, el ne oferă, desigur, o informaţie preţioasă. Dar care scapă neîndoielnic analizei ignorantului.

Ceea ce nu însemană că nu ni se furnizează şi amănunte foarte utile, măcar pentru o privire de ansamblu. Găsim în **Kyoraisho** ("Convorbirile cu Kyorai") un pasaj revelator despre stîngăcia începutului - a oricăror începuturi -, despre novicele grăbit să descopere taina poeziei. Convins că poate lua **ad litteram** părerea maestrului despre necesitatea **siguranţei şi clarităţii,** îi prezintă, mai în glumă, mai în serios, următorul tristih: *"yusuzumi/ senki okoshite/ kaerikeri"* ("răcoarea serii/ o criză de lumbago/ m-am dus acasă"). Basho a izbucnit în rîs - n-a fost un morocănos - şi a zis: "Nu-i asta ideea!" sau, cu alte cuvinte, **n-ai prins încă spiul!...**

Cînd ucenicii primeau sfaturi, în replici sumare sau în conversaţii mai lungi, ţineau pe atunci seama de ele. Se lăsau călăuziţi cu grija decentă de a nu contrazice tot timpul, de a nu învenina sau dilua inutil discuţiile. Conchidem totuşi că maestrul era cel care controla, într-un fel, atît antagonismele, cît şi omogenizarea exagerată.

Aşa se învăţa meseria pas cu pas, cu o acuitate mereu sporită şi cu o statornică încredere în competenţa învăţătorului. Aşa s-au experimentat şi au fost înţelese posibilităţile şi caracteristicile haiku-ului, azi cu patimă clasică: austeritatea, sinceritatea, lipsa de sentimentalism şi de didacticism, rafinamentul discret... Aşa s-a combinat talentul cu deprinderea profesională şi au apărut toate acele versuri pe care nu lirica ambiţie de a dăinui le-a făcut pînă acum să dăinuie.

Dar uităm să extragem tocmai învăţătura principală: niciodată nu-ţi oferă kaiku-ul mai mult decît eşti în stare să ceri de la el.

E, în definitiv, însuşi paradoxul artei. Mereu prea devreme sau prea tîrziu ca să mai fie învăţat în şcolile Europei secolului nostru, unde se depreciază treptat chiar "ideea" de maestru, ca fiind anacronică. Un nonsens. Sînt de preferat şarlatanii ce i-au uzurpat din "necesităţi istorice" locul. Cei ce-au pretins să fie consideraţi slugarnic nu doar învăţători, ci şi "faruri călăuzitoare" pentru întreaga omenire?!...

Venită parcă de departe, de la Basho, o semnificativă tăcere se opune oricărui răspuns prostesc.

Doina CIUREA

Conform sistemului general de citire Hepburn, în acest text: Sh = ş; Ts = ţ ; J = gi; CH = ci.

Un meşteşug în transformare

Johannes Gutenberg s-ar mira dacă ar păşi în marea hală de producţie a firmei "Westermann druck" din Braunschweig. În anul 1440 a început să lucreze pentru prima oară cu litere mobile, turnate din plumb, la teascul său acţionat de mînă - şi este considerat de atunci inventatorul tiparului. Bătrînul meşter nu şi-ar fi imaginat niciodată că vor exista cîndva maşini care să aştearnă pe hîrtie, în numai cîteva secunde şi cu o precizie extraordinară, nu numai texte tipărite ci şi imagini şi grafice multicolore. În hala tipografiei din Braunschweig se află trei maşini ultramoderne de acest gen, maşini de ofset cu role, din care se revarsă într-un şuvoi neîntrerupt coli tipărite pe ambele părţi, gata tăiate şi fălţuite, pentru cataloage, manuale şcolare, reviste. Benzi parcă nesfîrşite de hîrtie se rotesc cu o viteză ameţitoare pe cilindrii maşinilor rotative. Se tipăreşte o revistă-magazin pentru femei, bogat ilustrată. La 100 de pagini grosime şi un tiraj de 90.000 de exemplare, fabricarea înghite aproape 30 de tone de hîrtie. Simultan cu partea interioară a revistei, care ia naştere în maşina de ofset, o altă maşină execută copertele.

Şi totul se desfăşoară de parcă întregul proces de producţie ar fi dirijat din umbră de o mînă nevăzută. Căci pupitrul de comandă, prevăzut cu nenumărate butoane şi regulatoare, amintind de puntea de comandă a unui vas, trece aproape neobservat. De acolo, maistrul tipograf Günter Schiwiora, şeful halei, poate supraveghea şi regla în orice moment toate funcţiunile maşinilor rotative. "În cei 25 de ani, de cînd mi-am început aici calificarea, tehnica a făcut progrese imense" - îşi aminteşte tipograful, azi în vîrstă de 40 de ani. Continuă apoi: "Pe atunci existau doar maşini mecanice, apoi electromecanice. Astăzi, aproape totul se desfăşoară electronic. Vechiul meşteşug al tipografiei, tehnica de imprimare şi de reproducere şi zaţul au cunoscut, în special în ultimii 15 ani, o evoluţie mai vertiginoasă decît poate oricare altă ramură.

Günter Schiwiora mai stăpîneşte însă şi detaliile mecanice ale maşinilor sale. "Din cînd în cînd se întîmplă să mai însurubez sau să deşurubez o piesă şi s-o reglez manual." Dar asemenea operaţiuni au devenit între timp aproape o excepţie în profesia sa. De la o generaţie de maşini la cealaltă cresc exigenţele cu care se văd confruntaţi tipografii. "Cine optează pentru această meserie, trebuie să se priceapă la computere, să se familiarizeze cît de cît cu electronica modernă. Dar în rest, calificarea ucenicilor nu se deosebeşte prea mult de cea de acum 25 de ani." Ca şi Günther Schiwiora pe atunci, tinerii săi colegi mai deprind şi astăzi cum trebuie amestecate cele patru cerneli de tipar - galben, roşu, albastru şi negru - şi cum trebuie nuanţate perfect pentru ca să corespundă originalului, cum se menţine intensitatea culorii, odată aleasă, pentru întreg tirajul. Înainte de începerea tiparului, maşinile trebuie pregătite "după toate regulile artei" pentru comanda respectivă. Un prim pas îl constituie fixarea clişeelor , executate în secţia de montaj şi copiere a firmei.

De îndată ce totul este "gata de start", poate începe tiparul de probă. "Primele coli nu sînt niciodată aşa cum trebuie să fie" - explică Günter Schiwiora. Maistrul nu este mulţumit decît atunci cînd tiparul de probă corespunde perfect originalului adus de client. Pentru măsurarea intensităţii culorii există desigur mijloace tehnice. Totuşi, tipografului i se cere un ochi pentru culoare, doar aşa va putea recunoaşte cele mai fine nuanţe. "Simţul culorii este ceva ce nu se poate învăţa, trebuie să-l ai! Desigur, din cînd în cînd îţi poţi permite şi o mică slăbiciune. În ceea ce mă priveşte, nu disting atît de bine albastrul, alţii, la rîndul lor, au dificultăţi cu galbenul." Pentru ca rezultatul să satisfacă exigenţele lucrătorilor şi ale clientului, coala de probă este supusă nu numai unui singur tipograf spre examinare critică, ci mai multor colegi. "Uneori, rezultatul obţinut de noi întrece chiar originalul", relatează Günter Schiwiora cu mîndrie. Dacă toţi tipografii au căzut de acord, şeful halei semnează coala. "Este ceva de felul unui document, în conformitate cu care se tipăreşte întregul tiraj".

Înainte de a se ajunge aici, maşina începe prin a produce maculatură. Pentru tiparul de probă al revistei PRISMA se consumă aproape o tonă de hîrtie. Dar materialul nu este irosit cu totul din moment ce merge apoi la reciclare şi este prelucrat sub formă de carton şi material de ambalaj. Graţie tehnicii moderne s-a reuşit în decursul ultimilor ani să se reducă la un minimum consumul de hîrtie pentru tiparul de probă. Şi în ceea ce priveşte folosirea apei şi a substanţelor chimice s-au schimbat multe în decursul timpului. "Cernelile noastre de tipar sînt aproape neutre din punctul de vedere al mirosului şi au la bază substanţe solubile în apă, nepoluante. Dacă ne vedem nevoiţi să folosim uneori o substanţă mai poluantă, reziduurile sînt colectate în recipiente speciale şi trimise la o firmă specializată în recuperare" - ţine să adauge Günter Schiwiora. Firma "Westermann druck" dispune în plus de o instalaţie internă de filtrare în care apa poluată este epurată pînă la un asemenea grad încît să poată fi evacuată în reţeaua normală de ape industriale. O dată sau de două ori pe an îşi fac apariţia - în mod inopinat, se înţelege! - lucrători de la Oficiul de supraveghere a industriei pentru a prelua probe şi pentru a controla respectarea dispoziţiilor de protecţie a mediului înconjurător. Pînă în prezent nu a existat niciodată un motiv de imputare. (...)

La firma "Westermann druck" se lucrează în trei schimburi, 24 din 24 de ore. Munca şi-o împart 30-35 de tipografi şi ajutoare. Günter Schiwiora mărturiseşte deschis că uneori îi vine destul de greu să treacă de la schimbul de noapte la schimbul de dimineaţă. "De la o săptămînă la alta, totul merge par[illegible] masa, dormi, munceşti într-un cu totul alt ritm." De aceea nu regretă [illegible] familie, soţie, copii care şi-ar desfăşura viaţa într-un ritm diferit de al său. "Dac[illegible] ies din tura de noapte şi vin acasă pe la şase şi jumătate dimineaţa, scot telefonul din priză şi blochez soneria. Cîteodată mai beau şi o bere înainte de a merge la culcare, aşa dorm mai repede."

Deşi lucrul în schimb îl oboseşte uneori, Günter Schiwiora este foarte [illegible]mit cu meseria sa. Cîndva îşi dorise să fie tehnician dentar - "dar şi asta este o [illegible] tehnică", glumeşte el. Avea şaisprezece ani cînd a intrat ca ucenic la firm[illegible] Westermann. "Şi de atunci mi-a făcut întotdeauna plăcere să merg la lucru. Am o profesie foarte variată. Tipărim aproape în fiecare zi altceva, apoi, tehnica în permanentă dezvoltare ne pune faţă în faţă cu cerinţe mereu noi. În plus, am aici colegi cu care îmi face plăcere să lucrez." Günter Schiwiora nu regretă "frumoasele timpuri de odinioară", cînd se mai folosea zaţul de plumb, cînd tehnica nu-şi spunea atît de pronunţat cuvîntul ca în prezent. "Aş zice că este o amintire nostalgică, dar aşa nu mai poţi cîştiga un ban în timpurile noastre."

Christiane WEIGEL

Prisma, nr.3/1994

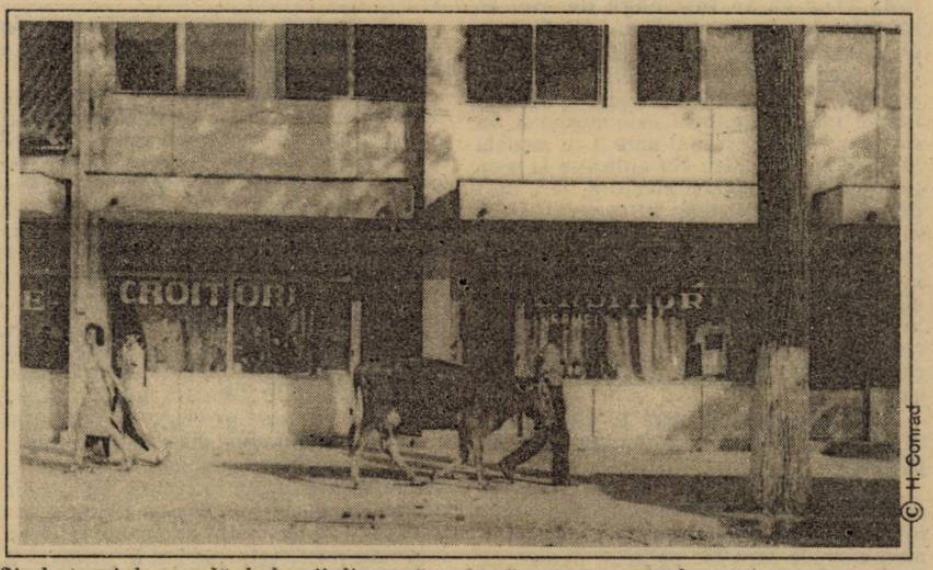

Mai bine vînzător de ţigări decît comunist

De opt luni sînt în R.F.G. Uteciştii de azi, refegiştii de mîine! Utecist fusesem. Din fericire m-am oprit aici. Refegist sînt pe cale să devin. Am depus cererea de azil politic şi aştept. Am 36 de ani, merg pe 37. Nu mai sînt chiar aşa de tînăr, dar nici foarte bătrîn. Nenorocirea e că n-am o meserie cu căutare, aici, în RFG. În ţară am fost ziarist, un fel de ziarist. Am lucrat la o revistă, apoi la alta, am scris la mai multe, am lucrat şi la televiziune. Însă acesta e trecutul. Şi trecutul nu înseamnă nimic acum. Aici eşti ceea ce faci şi ceea ce poţi. De putut nu prea pot. Nu ştiu limba germană. Decît din doi în doi. Am urmat o şcoală populară de limba germană pentru gastarbeiteri. Muncitori oaspeţi, adică. Oaspete nu prea sînt. Eu am venit, nu m-a invitat nimeni. Trăiesc din ajutor social, 298 de mărci pe lună. Banii sînt prea mulţi ca să mor, prea puţini ca să trăiesc. Şi nu fac nimic. Mă uit la televizor, citesc romane franţuzeşti luate de la biblioteca municipală şi fumez. Ajutorul social pe care-l primesc e calculat la sînge, îmi ajunge să trăiesc corect, excesele fiind înlăturate fără milă. Ţigările, de exemplu. Şi eu fumez ca un turc. Şi, poftim, mi-am vîndut ţara şi n-am nici de-o ţigară! Acesta este capitalismul mult visat! Înjur, mă indignez, aşa în general şi habar n-am că viitorul meu capitalist în ţigări stă.

În cercurile emigranţilor români din Frankfurt, o adevărată "mafie" de doritori de o viaţă mai bună, şomeri, visători, descurcăreţi, şmecheri, cunosc un evreu din Cernăuţi, fost profesor de limba rusă la Bucureşti. În prezent vînzător de ţigări. N-aş vrea să încerc? Vreau. Fac orice, numai să nu mai fiu la mîna nimănui, să am banii mei, să răzbesc, să fiu liber şi să călătoresc. Sînt chemat la un fel de interviu. Patronul e un neamţ blînd, dar atipic. Nu e blond, n-are ochi albaştri, nu priveşte spre nord. Priveşte spre casa de bani. Şi-l mai cheamă şi domnul Senius. E capitalist şi, aveam să aflu mai tîrziu, milionar. Dar nu părea. Vorbim de una, de alta, e uşor uimit de "calma" mea violenţă anticomunistă. Însă aici ne înţelegem foarte bine. Îl conving în cele din urmă că idealul meu de viaţă e să vînd ţigări cu el şi pentru el, că ard de dorinţa să-mi vînd forţa de muncă. Bine, face el, cu condiţia să fiu punctual la program, dar foarte punctual, ah, nemţii ăştia, să fiu corect şi politicos cu clienţii. Corect şi cu casa de bani, se înţelege. Şi să nu mă sperii. La început e greu, foarte greu. Greu pe naiba, ce atîta filozofie să vinzi ţigări?

Peste două săptămîni încep şi constat că e mai greu decît greu. Omul are concesiunea vînzărilor de ţigări în gara din Frankfurt. Asta înseamnă patru magazine şi vreo 30 de angajaţi. Sînt repartizat în magazinul cel mai greu, cel aşezat chiar pe colţ. În hala cea mare, pe unde se scurg în valuri succesive, după ore, mii, zeci de mii de călători. Şi toţi fumători. Şi toţi îngrozitor de grăbiţi. Între şase şi opt dimineaţa şi între cinci şi şapte seara nu ai timp nici măcar să-ţi dai seama cum te cheamă.

Magazinul în care îmi încep fabuloasa carieră de vînzător de ţigări e cît o batistă, vreo patru metri pătraţi, pentru că într-o gară ca Frankfurtul spaţiul comercial e îngrozitor de scump. Drept care e raţionalizat la sînge. Două vitrine, două uşi, pe una se intra, pe alta se ieşea, spaţiu pentru nu mai mult de patru clienţi, care intră şi ies la nesfîrşit, o tejghea în spatele căreia nu încap mai mult de doi vînzători, iar între ei, o casă de bani. În spate o mică magazie de mînă pentru marfă, în care depozitam banii din casă, în teancuri de cîte o mie, îndată ce acolo se strîngea mai mult de o mie de mărci. Din spirit de prevedere. Nu poţi şti ce dement îţi intră în magazin, dementii fiind atraşi de regulă de banii din casă. În rest, peste tot, deasupra, dedesubt, în spate, în stînga şi în dreapta, ţigări, tutun, ţigarete şi ţigări de foi, Sumatra sau Brazilia, adică blonde sau brune, ah, minunatele noastre romanţe, şi vreo două miliarde de articole pentru fumători, brichete, pipe, ieftine, scumpe şi foarte scumpe şi cîte şi mai cîte. În dreapta sau în stînga fiecărui vînzător, ascunse de ochii clientului se află rafturi cu cele mai vîndute mărci de ţigări, cam treizeci. De la o vreme le înveţi şi le ştii locul chiar şi cu ochii închişi, un pas nu faci ca să ajungi la ele, e deajuns doar să întinzi mîna. Intră clientul, spui bună ziua, zîmbeşti, te interesezi ce i-ar pofti inima în materie de iarba dracului, scoţi pachetul, i-l dai, baţi suma în casă, aşezi în sertar banii pe căprării, dai restul şi cînd răsufli uşurat de ispravă, apare alt client şi o iei de la început. Cînd nu ai clienţi, umpli rafturile care s-au golit sau stau să se golească. Dacă eşti în tura de la nouă dimineaţa, cînd se mai linişteşte vînzarea, te ocupi şi de aprovizionarea de la magazia centrală pentru ziua respectivă. Ei, şi dacă termini şi treaba asta, goleşti automatul din faţa magazinului, îl umpli cu ţigări pentru următoarele 24 de ore, numeri banii şi baţi suma în casă. Şapte ore pe zi, cu jumătate de oră pauză de masă, cinci zile pe săptămînă.

Pare uşor. E infernal. După şapte ore eşti frînt ca un tăietor de lemne. Pînă şi în somn vînd ţigări. Pentru început am un fel de profesor care mă învaţă tainele, trucurile şi şmecheriile meseriei. Eu am o problemă în plus. Germana mea e îndoielnică, sînt încordat ca un arc pîndind să înţeleg ce spune clientul, să ghicesc ce fumează, însă mereu gîndesc şi socotesc în româneşte şi dau restul în nemţeşte. Lucrez în trei ture. Cînd încep la 6, mă scol la patru şi jumătate, sînt la 6 fără 5 în faţa magazinului, la 6 punct intră primul client. La 23 fără un minut poate intra ultimul client şi trebuie să rămîn cu el chiar dacă ar vrea să cumpere tot magazinul. Îndată după aceea facem casa şi, dacă aveam chef, spălam pe jos magazinul cît o batistă. N-aveam chef, dar îl spălam, ori de cîte ori aveam ocazia. Pentru şapte mărci şi jumătate în plus. Încolo cîştig 1300 de mărci pe lună. Sînt bani mulţi. La care se mai adaugă ceva dacă muncesc duminica şi în sărbătorile legale, pentru sumele respective neplătindu-se impozit. Muncesc toate duminicile şi sărbătorile legale. Asta a fost la început. Pentru că după un an de zile, fiind conştiincios, punctual, talentat şi harnic, român, de, am ajuns la fabuloasa sumă de 1800 de mărci.

Evident, am şi probleme. Cu prietenii. De acolo. De aici. Intelectual care vinde ţigări! Dar puţin îmi pasă, asta pot, asta fac şi sînt mulţumit. Mama mi-a spus că orice muncă e bună dacă o faci cinstit. Cu credinţă, zicea ea! Credinţă la vîndut iarba dracului! Am făcut-o şi pe asta. Cu oarecare umor. Decît comunist, mai bine vînzător de ţigări în Germania. Şi nu regret. Dar deloc, deloc, deloc. Oricînd o pot lua de la început. Am învăţat ce înseamnă să munceşti în Germania. Şi am mai învăţat pe viu ce este capitalismul mai mult decît din toate manualele de la Academia de ştiinţe economice "V.I.Lenin". E ceva bun! Chiar şi pentru un vînzător de ţigări! În plus, pot să spun că viaţa e un roman. Pe bune!

N.C. MUNTEANU

„Am făcut examenul de stabilitate emoţională”

- de vorbă cu dl. Sergiu CELAC, ambasadorul României în Marea Britanie

“Cînd o să fiu mare eu vreau să mă fac musafir, că merg în vizită îmbrăcat frumos şi mănînc prăjituri şi suc şi spun poezii” (răspunsul unui copil la întrebarea: “ce-ai să te faci cînd o să fii mare?”)

Stimate domnule Sergiu Celac, în mod obişnuit imaginea diplomatului e cea a unui om ce-şi duce viaţa într-un fel de petrecere perpetuă, mai tot timpul la recepţii, şi cunoaşte secretele de care depinde soarta lumii; el se pronunţă asupra lucrurilor cu vorbe de spirit, menite uneori să devină memorabile. Cine este diplomatul, privit dinăuntrul profesiei?

Sergiu CELAC: Este, sau în orice caz ar trebui să fie, prin excelenţă, exemplarul apoteotic al funcţionarului public ideal. Există şcoli care pregătesc diplomaţi, dar există şi diplomaţi foarte talentaţi, fără studii de specialitate; sînt medici, avocaţi, ingineri care s-au dovedit profesionişti de marcă, după cum există şi persoane care au absolvit institutul de diplomaţie, au şi doctorate în domeniu sau în ştiinţe politice, dar nu s-au evidenţiat ca meseriaşi de excepţie. Utili, da, sînt; dar nu mari diplomaţi. Englezul Harold Nicholson, probabil cel mai mare teoretician al diplomaţiei, observa că e nevoie de minimum 12 ani, cu trecere prin etape sucesive, ca să poţi spune că un diplomat a devenit un profesionist util; unul care ştie meseria şi nu greşeşte, atît. Fiindcă nu fac parte dintre cei şcoliţi anume - eu sînt absolvent al Facultăţii de filologie, la Universitatea din Bucureşti - n-aş vrea să se înţeleagă de aici că apreciez mai puţin şcolirea; se ştie, un diplomat cu studii de specialitate devine mai repede unul util. Dar dincolo de toate acestea, chiar dincolo de unele aptitudini native necesare muncii, este nevoie de un continuu efort personal spre a te modela în vederea meseriei. Cu aplicaţie şi scop precis: munceşti pentru a fi bun diplomat, nu munceşti în general. Doar în talent fără muncă eu nu cred, în nici un domeniu: diplomaţia este una din meseriile unde se munceşte foarte mult, aici trebuie să ştii o sumedenie de lucruri mărunte şi să le faci bine înainte de a crea. Şi trebuie să vrei din rărunchi să fii cel mai bun, competiţia nu încetează nici o clipă.

Cîte alte meserii intră în meseria de diplomat? Începe cumva cu cea de psiholog?

Sergiu CELAC: Nu. Începe cu buna cunoaştere a limbilor străine. Sau, mai întîi, cu efortul constant de a pătrunde mecanismele care **fac** politica, pentru că profesia de diplomat implică înţelegerea profundă a politicii pe care o reprezinţi. Pînă la urmă este vorba de un tip de gîndire politică nespecifică omului politic. Acesta este preocupat, în mod normal, de putere; diplomatul trebuie să înţeleagă cum funcţionează puterea şi cum acţionează omul politic dar, în nici un caz, nu poate şi mai ales nu trebuie să vrea să rîvnească puterea. E nevoie, subliniez, de cunoaşterea limbilor străine nu doar cu dicţionarul într-o mînă şi cu gramatica într-alta. Înţelegerea unei culturi, a unui tip de civilizaţie cu care intri în dialog presupune o foarte bună stăpînire a limbii. Dialogul fără respect nu e de conceput; şi cum poţi respecta cu adevărat un partener ale cărui resorturi intime de gîndire, sau logică diferită, sau impulsuri culturale le ignori? Cineva care vrea să-şi exercite profesia cu seriozitate e obligat, de asemenea să ştie să scrie bine în limba sa naţională; diplomatul român trebuie să ştie să scrie frumos românește (şi să pună virgulele la locul lor pentru a evita confuziile). Documentele diplomatice ale trecutului - semnate de Alecsandri, Ghica, Titulescu, Gafencu, Tilea dar şi de alţii mai puţin cunoscuţi - izbesc prin calitatea senzaţională a stăpînirii cuvîntului. Aş mai adăuga aici nu o meserie, ci un stil de lucru: conştiinciozitatea profesională în lucrurile mici. În general unui diplomat îi este dat foarte rar să facă acţiuni diplomatice, să avanseze propuneri sau să sugereze guvernului său iniţiative care să modifice nişte **datum**-uri politice. Aşa că înţelegerea conştientă a lucrului mic bine făcut devine o premisă obligatorie a activităţii: e important să ştii să baţi la maşină, de pildă, e nevoie să cunoşti elemente de contabilitate - fiindcă mereu cheltuieşti banul public şi trebuie s-o faci cu minuţie şi responsabilitate, - se cuvine să posezi noţiuni de drept. Şi să ştii bine formularistica! Sînt anumite tipuri de documente pe care trebuie să le visezi, nu se poate să le bîjbîi sau să le inventezi de fiecare dată. Mai nou, au apărut alte două cerinţe: să înveţi să lucrezi cu computerul sau, mă rog, măcar să nu fii ostil faţă de el şi să ai capacitate mediatică. Evoluţiile recente au modificat nişte lucruri, au înfrînt nişte tabu-uri; ieşirea în public, la TV sau în presă, constituie o parte a activităţii cotidiene pentru un diplomat, nu numai pentru ambasador. Asta implică şi meşteşug şi prezenţă de spirit şi un anumit tip de responsabilitate pentru a şti întotdeauna - indiferent de surpriza întrebării - să răspunzi ceea ce **poţi** şi **vrei** să răspunzi.

Imaginea lucrurilor şi realitatea lor.

Cît depinde imaginea ţării în lume de abilitatea/străduinţa/subtilitatea cu care o prezintă un diplomat?

Sergiu CELAC: Eu nu sînt chiar aşa de paranoic ca unii contemporani de-ai noştri, cînd vine vorba de imaginea României în lume. Mă repet spunînd că ea nu este o reflectare mecanică, dar, pînă la urmă, este totuşi o reflectare a ceea ce se întîmplă cu adevărat pe teren. Oricît de străluciţi ar fi cei puşi să convingă/ să păcălească lumea în legătură cu imaginea unei ţări, succesul lor va fi limitat, cîteodată chiar nul, dacă nu-s sprijiniţi de faptele reale. Noi am intrat într-o fază nouă a imaginii, în ţară au început să se întîmple unele lucruri bune şi în economie şi în ce priveşte stabilizarea relativă a sistemului politic în democraţie. Dar... un exemplu mai concret, minor la prima vedere: acum vreo lună am însoţit un om de afaceri din Marea Britanie, cu interese în mai multe domenii, la două instituţii româneşti. Intrînd în prima, s-a uitat în jur şi mi-a spus: “constat o puternică influenţă americană în această insituţie” (peste tot erau semne care interziceau fumatul). Pentru că în timpul discuţiilor am fost serviţi cu mai multe cafele - care, precum se ştie, au efect diuretic - la cea de a doua adresă oaspetele britanic a fost nevoit să viziteze o anumită parte a acelei instituţii. Cînd a ieşit mi-a spus: “constat în această instituţie o puternică influenţă a masei euroasiatice: aşa un closet n-am văzut nici la Habarovsk”. Putem rîde de anecdotică, dar starea grupurilor sanitare este şi ea un indiciu al seriozităţii unei instituţii, al capacităţii de absorbire a elementelor fireşti, minore, minime de civilizaţie. Este o impresie care rămîne şi se comunică mai departe, nefavorabil: gunoaiele de pe arterele de circulaţie, telefoanele capricioase, apa care nu curge, inerţia, nu se pot combate prin oricît de abile prestaţii profesionale, diplomatice.

Aţi putea vorbi despre conflictul interior al unui diplomat?

Sergiu CELAC: De ce nu? Există, am trecut prin el, ca şi colegii care au rămas în meserie în anii cei mai dificili, 10 - 12 ani înainte de 1989, cînd conflictul se manifesta între **raţiune** şi **disciplină**. N-aş spune conştiinţă, aş spune raţiune. Pentru că este foarte dificil - chiar dacă eşti antrenat ca şi un militar în respectarea ordinelor - să repeţi papagaliceşte nişte dispoziţii care îţi apar evident ca absurde. Din acest copnflict interior există o ieşire foarte simplă: chiar ieşirea. În momentul în care ai un dezacord de fond cu o politică sau cu un aspect al acestei politici există calea permanent deschisă a demisiei. Dacă ai nevoie de libertatea de a-ţi spune necondiţionat şi public părerea, întîi îţi dai demisia, după aia îţi susţii deschis dezacordul. Pînă la ieşirea din joc, însă, îţi spui părerea pe canalele ierarhice ale meseriei tale. Într-o democraţie este mult mai simplu, prin însuşi faptul că ai posibilitatea să-ţi spui părerea şi există mecanismele prin care poţi să ţi-o argumentezi înainte de a ajunge la conflict. (Pînă la urmă, democraţia nu reprezintă altceva decît o modalitate elegantă de dezamorsare a conflictelor înainte ca ele să izbucnească.) Trebuie să ai capacitatea de compromis, o parte a procesului de negociere, care este componenta esenţială a meseriei, dar bineînţeles, şi verticalitate personală. Trebuie să fii foarte vertical pentru a face compromisuri utile şi acceptabile.

Sindromul recunoştinţei

Domnule Celac, un diplomat reprezintă ţara, deci atît puterea cît şi opoziţia. Cum receptează diplomaţii români contemporani, mai ales cei cu îndelungate stagii de serviciu în Ministerul de Externe, această nouă realitate?

Sergiu CELAC: Diplomatul este în primul rînd funcţionarul public prin definiţie. Unul din primele decrete ale puterii de după Revoluţie, nr. 8, din 31 dec. 1989, a scos diplomaţia, justiţia, poliţia şi armata de sub incidenţa jocului politic. Este nu numai comod, este şi foarte necesar. A înţelege politica externă ca pe o prelungire şi ca pe o reflectare a politicii interne este, după părerea mea, un concept leninist care presupune exisenţa unei **singure** politici interne. O ţară la răscruce de vînturi ca a noastră nu poate să aibă mai multe politici externe, trebuie să existe un consens asupra principiilor fundamentale şi a formulării interesului naţional. Asta nu înseamnă să te bălăbăni după cum bate vîntul, s-ar crea o impresie de neseriozitate; şi aici trebuie să ai flexibilitatea necesară în verticalitate. **Interesul naţional fundamental este acela de a fi.** Pe acesta îl slujesc diplomaţii, în gradele lor deosebite de personalitate şi competenţă. Aş face o mare deosebire între oamenii ajunşi în minister cu sarcină de partid şi profesionişti care au muncit acolo chiar în timpuri grele, aceştia din urmă n-au avut multe dificultăţi de adaptare şi de exercitare a profesiei în condiţiile nou create de revoluţie. Ceilalţi, nu mulţi, dar care mai există totuşi şi acum în misiunile diplomatice, încearcă să se adapteze, mai mult sau mai puţin sincer, cu mai multe sau mai puţine rezultate. Funcţionează încă, în cazul lor, un sindrom, l-aş numi al recunoştinţei, fiindcă li s-a băgat în cap că dacă nu era partidul să-i ia de la coarnele plugului sau de la strungul din hala 3, ei, altfel, n-ar fi realizat nimic. Fals: cine e talentat, cine e capabil să înveţe şi efectiv dornic să priceapă ar fi răzbit oricum. Diplomaţia nu este automat o elită, chiar dacă are şi ea o elită: este o meserie ca oricare alta. Respectul public faţă de un tinichigiu strălucit se cuvine să fie mai mare decît faţă de un diplomat mediocru. Aş mai semnala un sindrom - al superiorităţii să-i spun? - nu ştiu dacă termenul este exact: la vreo lună de la sosirea la post, unii tineri diplomaţi români, probabil impresionaţi de stilul ţării gazdă, de ritmul şi de civilizaţia ei, încep să fie agasaţi de comportarea celor din ţară - **ăia** care nu răspund la scrisori, **ăia** care nu ştiu să spună da sau nu imediat la o propunere făcută, **ăia** care etc. etc. Ei bine, **ăia** şi **ăilalţi**, şi **toţi** cei de-acasă - aşa cum sînt acum şi cum încearcă să devină - reprezintă ţara noastră. Noi pe ăştia trebuie să-i iubim şi să-i slujim pe leafa pe care o primim de la contribuabilul român. În momentul în care eşti gata să înţelegi mai bine partenerii/interlocutorii din ţara gazdă decît pe propriii tăi conaţionali e deja un semnal de alarmă. Rotirea diplomaţilor, stagiul lor în centrală între o misiune şi alta, tocmai asta vrea să prevină.

De cîteva ori - nu!

Trimiterea în diplomaţie credeţi că mai este astăzi o recompensă politică?

Sergiu CELAC: Din profundă nefericire, da. De aceea, fără a mă fi transformat într-un băştinaş britanic, am cea mai mare admiraţie pentru sistemul lor diplomatic care este 100% profesionist. A folosi diplomaţia pentru rezolvarea unor bacşişuri politice în cadrul jocului de putere este profund contraproductiv.

În linii generale am aflat cam ce trebuie să ştie un diplomat profesionist. Există şi ceva care nu trebuie să ştie?

Sergiu CELAC: Două lucruri: un diplomat nu trebuie să ştie să mintă şi nu trebuie să vrea să cunoască niciodată tentaţia puterii. De s-ar putea, minciuna ar trebui interzisă în diplomaţie printr-un regulament de ordine interioară, fiindcă în această meserie ea este ucigătoare. Asta nu înseamnă că spui totdeauna tot adevărul pe care-l ştii; foloseşti doar partea lui utilă, iar cînd, într-o convorbire, afirmi cu meşteşug, dar şi cu tărie: “domnule, asta nu ţi-o spun, o ştiu, dar nu-mi aparţine, şi nu ţi-o spun” faptul trezeşte respect. Flerul profesional, niciodată lăsat liber - un fler à la Moromete, i-aş zice, pentru că diplomatul trebuie să aibă în orice moment un răspuns la întrebarea “pe ce te bazezi, domne?” - îţi dictează totdeauna proporţia de adevăr în declaraţiile pe care le faci. Diplomatul, pe de altă parte, e un mesager. Este foarte uşoară iluzia la nivelul mesagerului. În momentul în care transmite un mesaj dintr-o parte în alta, lipsa de autocenzură l-ar putea face să capete iluzia că este jucător într-un teren în care, de fapt, nu el este selectat să joace. Nici dreptul la politică, nici iluzia puterii nu-i sînt permise diplomatului profesionist.

Să încheiem cu o întrebare frivolă: Ce-aţi făcut în prima zi de vacanţă în România?

Sergiu CELAC: Secretara direcţiei Europa 1 din Ministerul de Externe mi-a întins cu oarecare jenă o hîrtie-somaţie, conform căreia eu şi soţia mea trebuia să facem, înainte de revenirea la post, la Londra, un examen medical complet, care cuprindea şi o expertiză psihiatrică, de stabilitate emoţională. “Mă scuzaţi, nu ştiu ce idiot a inventat în povestea asta, dar ştiţi... regulamentul aşa prevede” - “Ştiu, am răspuns, aşa-i regulamentul, ştiu chiar şi cine-i idiotul care l-a impus: eu”. În zilele de la începutul anului 1990, (cînd S.C. era ministru de externe - n.n.) am observat cîtă labilitate emoţională era în Minister, şi probabil nu numai acolo. Sîntem un popor traumatizat, unii au trecut mai repede peste şocul libertăţii, alţii mai greu, dar Ministerul de Externe este o instituţie în care luxul de a avea persoane cu labilităţi psihice este prea mare pentru a-l risca. Am făcut examenul.

A consemnat
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Andrei MANOLESCU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Gabriela MAŞEK; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

● Anul II ● Nr. 89 ● 23-28 septembrie 1994 ●

Anul II
nr. 90
30 sept. - 6 oct. 1994
16 pagini 200 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

DEMOCRAȚIE

ȘI

DEMOCRAȚI

EDITOR: FUNDATIA CULTURALA ROMÂNA

Argument

S-a spus despre Republica de la Weimar că a fost o democraţie fără democraţi şi că doar prezenţa unui sistem democratic fără personalităţile şi persoanele care să-i cunoască modul de întrebuinţare nu putea asigura durata. Dacă se adaugă şi criza economică, condiţiile pentru venirea la putere a lui Hitler şi a nazismului erau reunite. E o concluzie care înspăimîntă multe ţări europene, care acum îşi construiesc şi democraţia şi îşi educă şi democraţii. Criza economică se numeşte acum recesiune, efectele ei sînt aproape insuportabile pentru economiile rău construite cu plan şi încăpăţînare. Aproape în toate ţările foste comuniste există formaţiuni politice şi lideri care pot subscrie la aserţiunea unui senator român: "Dacă eşti legitim nu mai e necesar să fii şi legal". Cu alte cuvinte, legitimitatea dobîndită după primele alegeri libere poate fi tocmai bine folosită pentru instalarea unei dictaturi. Pe de altă parte apar teorii conform cărora democraţia ar fi un fel de talent înnăscut pe care unele popoare îl au, iar altele nu. Teorie pe care o susţin cu jumătate de gură filosofi ai culturii şi în mod cu totul explicit dictatori de diferite rase şi culori. E o teorie care circulă şi pe străzile bucureştene în contact cu murdăria oraşului, cerşetorii, violenţa, raportată la dezbaterile parlamentare şi hotărîrile guvernamentale. Democraţia este după chipul democraţilor ei, şi acesta e departe de a fi armonios. Din constatarea acestor realităţi s-a născut tematica numărului de faţă. Turul de orizont pe care îl propun colaboratorii noştri în mai toate sectoarele vieţii din România face un inventar - firește incomplet - al problemelor şi se poate observa că, dincolo de dezamăgirile personale şi colective, se pot identifica germenii unei societăţi democratice locuite de democraţi.

În epoca comunistă s-a bucurat de circulaţie internaţională bancul conform căruia în Elveţia s-ar putea construi socialismul dar ar fi păcat. Ar fi la fel de trist să nu se încerce, folosind contextul internaţional favorabil, edificarea democraţiei în ţările care deocamdată privesc cu atîta jind la Elveţia. (M.B.)

Ordinea şi haosul

Nici o democraţie nu se poate dezvolta fără propria sa **critică**. Nici o tiranie nu se poate menţine fără propriul său **elogiu**. Amîndouă aceste practici - şi critica, şi elogiul - sînt virtuţi civice. Cu cît un cetăţean liber este mai exigent şi mai necruţător în critica pe care o aduce societăţii democratice în care trăieşte, cu atît el este un mai bun cetăţean, un mai adevărat democrat: adevărul pe care-l slujeşte este acela al realului imediat, alimentul amar cu care se hrănesc oamenii lucizi şi curajoşi. Cu cît un cetăţean este mai obedient şi mai laudativ faţă de regimul în care se complace, cu atît el este un mai desăvîrşit supus: adevărul căruia i se jertfeşte ţine de un ideal, de o utopie: este un vis care ameţeşte şi înflăcărează mulţimile, un opium al popoarelor.

Putem decide de care parte se află binele social?

Fiecare tip de societatea îşi creează o morală pe măsura sa şi acţionînd în favoarea scopurilor sale. Binele în democraţie nu este acelaşi cu Binele din dictatură. Un adevărat democrat, examinînd - ce-i drept, cu mirare, cu milă şi cu revoltă - lucrurile care-i fac pe oameni fericiţi, va fi obligat de propria sa structură psihică să admită anumite virtuţi care aparţin tiraniei, şi cu care el, democratul, nu va fi niciodată de acord: idealul unei societăţi în care oamenii, renunţînd la libertatea individuală şi la afirmarea personalităţii, se simt fericiţi într-o organizare organică, de tip colectivist sau (ca să elimin orice nuanţă peiorativă) de tip comunitar. Principiul general din care poate să derive aici Binele este starea de **ordine**. O colectivitate, o celulă comunitară are întotdeauna o structură bine organizată: ea constituie un ansamblu de tip organic: un sistem închis, fidel legilor funcţionalităţii sale, generator de linişte şi securitate: membrii unei astfel de societăţi se simt ocrotiţi, dispensaţi de a se zbate pentru interesele imediate, scutiţi de a gîndi la problemele insolubile ale existenţei, oblojiţi şi chiar oploşiţi. Ei se află mereu sub aripa cuiva care se ocupă de situaţia fiecăruia. Comunitatea dă naştere mereu (este singurul ei mijloc de a se dezvolta) unor noi funcţii sociale.

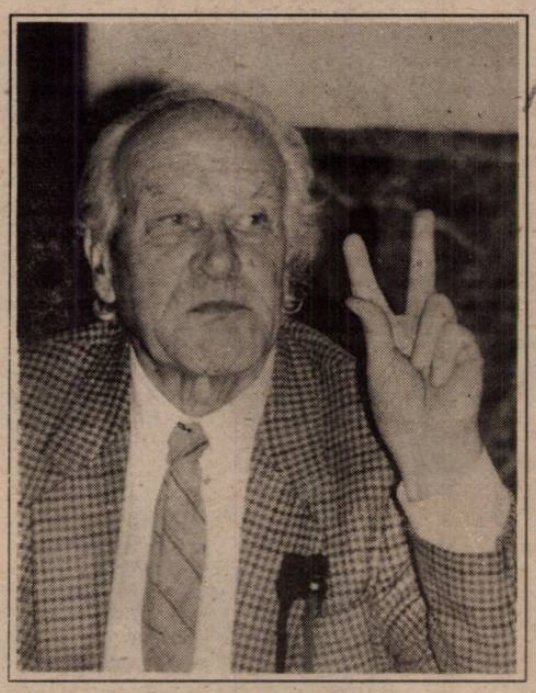

În timpul comunismului din România, acestea au fost lupta împotriva duşmanului de clasă, preocuparea pentru securitatea statului, vigilenţa socialistă, "Cîntarea României", poleirea imaginii conducătorului, întreţinerea sărbătorilor profane, stimularea orgoliului naţional întotdeauna subordonată devotamentului faţă de URSS, neabaterea de la dogmele marxiste etc. etc. Aceste funcţii "au creat" în fiecare supus "organele" specifice pentru a le satisface şi pentru a asigura astfel fericirea tuturora. Orice tiranie generează, continuu şi în proporţie de masă, acea specie de biped gînditor care se numeşte "omul nou": calapodul acestei fiinţe este conducătorul statului; model glorificat zi de zi de un popor întreg care, astfel, se laudă - automulţumit - pe sine însuşi, precum şi starea de ordine beată în care huzureşte. Steagul unui astfel de stat are două feţe: pe una se vede, sub forma stemei, iubirea de patrie; pe cealaltă, sub forma unei sigle invizibile, ura faţă de burghez şi faţă de străin.

Individul democrat, în schimb, este departe de a concepe un Bine în sine al democraţiei, aceasta părîndu-i-se un simplu mijloc. Frămîntat de îndoiala dacă ceea ce face este într-adevăr ceea ce trebuie făcut, împovărat de propria sa libertate, plasat necontenit în situaţia de a alege, de a lua o decizie, de a se pronunţa, fără alt ajutor decît acela al raţiunii sale, responsabil întrucît îşi selectează reprezentanţii care vor elabora legile care-l privesc pe el însuşi, omul democratic trăieşte o angoasă aparte: aceea de a se simţi un prizonier liber al unei stări de lucruri dezordonate, fluide, schimbătoare, - într-o stare de **haos**. Menirea sa, destinul său constă în obligaţia de a întreţine această mişcare browniană a celulei sociale din care face parte. Un sentiment de continuă responsabilitate îi sporeşte clipă de clipă incertitudinile; o alarmantă impresie de insecuritate morală îi paralizează adesea acţiunile. Democraţia este - aşa cum s-a spus - un tip de societate deschisă, fără model organicist, fără practici magice tribale (Karl Popper). Cetăţeanul democrat nu poate face bine societăţii sale decît ridicîndu-şi mereu vocea pentru a atrage atenţia asupra disfuncţiilor ei, fiind mereu nemulţumit de sine şi de ceilalţi, nemulţumit de democraţia la care aderă, ameţit de prăpastia care se cască tot timpul între principii şi fapte.

Acest haos, interior şi exterior, este ceea ce Platon, în **Republica** (partea IV, 557-558) prezintă ca imagine a democraţiei ateniene (pe care, în treacăt fie spus, n-o iubea deloc).

"Există sorţi ca aceasta să fie cea mai frumoasă dintre toate orînduirile! (exclamă el, nu fără ironie). Căci precum o haină împestriţată cu toate culorile poate apărea drept cea mai frumoasă, tot aşa ar putea apărea şi această cetate, împestriţată fiind cu toate caracterele. Şi probabil că mulţimea ar şi judeca-o drept cea mai frumoasă, după cum copiii şi femeile judecă privind lucrurile pestriţ colorate. (...) Pentru că din pricina toleranţei ei, există acolo toate felurile de orînduiri şi cel care vrea să proiecteze o cetate - ceea ce noi am făcut acum - are posibilitatea să aleagă felul de cetate care îi este pe plac, ca şi cînd ajungînd la un bazar de regimuri politice şi alegînd, el ar putea astfel plănui cetatea sa. (...) Faptul că nu există nici o obligaţie de a exercita magistraturi în această cetate, nici dacă ar fi capabil de a conduce, nici obligaţia de a te supune, dacă nu voieşti, nici cea de a te război cînd se face război, nici cea de a sta în pace, cînd ceilalţi stau, dacă nu pofteşti pacea, nici obligaţia de a nu avea magistraturi sau de a nu fi judecător, dacă nu există o lege care să te oprească de la acestea, - oare nu face această stare de lucruri binecuvîntat şi plăcut un astfel de trai, pe moment? (...) Ori n-ai văzut că într-o astfel de orînduire oameni, condamnaţi la moarte sau la exil, totuşi rămîn şi se plimbă în mijlocul cetăţii, de parcă nimeni nu s-ar sinchisi şi nu i-ar vedea cum se preumblă în chipul unui erou sculat din morţi?" Mai mult: pentru Platon, democraţia este chiar generatoare de despotism: "E probabil deci - am spus eu - că tirania nu se înjghebează din alt regim politic decît din democraţie, din suprema libertate ivindu-se cea mai cuprinzătoare şi mai desăvîrşită robie".

Critică sau elogiu? Caricatură sau portret realist? După unii comentatori, aceste pasaje ar contesta, aproape punct cu punct, viziunea despre democraţia ateniană, care apare într-un discurs al lui Pericle, pronunţat cu o jumătate de veac înainte.

În sprijinul ideii că, în comparaţie cu tirania, democraţia apare ca o stare de haos, pe care numai raţionalitatea individului responsabil de propria sa libertate o transformă în **ordine a libertăţii**, am să citez (am mai făcut-o cîndva) din **La Quête du Sens** (Paris, Seuil, 1987) de Yves Barel. "Ca să joc pentru o clipă rolul de avocat al diavolului, trebuie să spun că se găseşte într-adevăr, în arsenalul democratic atenian, o stranie cutumă care pare să arate dificultatea de a fi democratic **şi** de a articula totodată această democraţie pe un referent sau un sistem de referenţi alţii decît democraţia însăşi. E vorba de **graphé paranomon**, procedură judiciară prin care un om poate fi judecat şi condamnat pentru că a propus o măsură «ilegală» Adunării poporului, chiar în cazul în care Adunarea **a aprobat** propunerea. Pentru a măsura perversitatea procedurii, trebuie să amintim că la Atena Adunarea poporului este **suverană**, fără limitare de competenţă. (...) Prin urmare, tot ce decide Adunarea este «legal» şi nu există autoritate exterioară (cod, instituţie, «constituţie») abilitată să decidă între ceea ce este legal şi ilegal. Astfel că **graphé paranomon** este o procedură diabolică prin care autoritatea «legală» spune că o hotărîre care vine chiar din partea ei şi este deci «legală», este «ilegală». Foarte prozaic, aceasta înseamnă, bineînţeles, că democraţia ateniană a inventat un procedeu care să-i permită să revină asupra anumitor decizii ale sale. E vorba de autoreglare democratică, dictată de o conştiinţă realistă sigură în ce priveşte maniera în care au loc discuţiile şi votul, în care demagogia sau însufleţirea de moment pot să facă ravagii, în care o mînă de agitatori poate să confişte voinţa populară sau, dimpotrivă, în care un **démos** momentan imbecil poate să-şi impună deciziile absurde în faţa înţelepţilor politici" (p. 272).

Perversă sau nu, diabolică sau nu, o atare procedură nu ar fi total superfluă nici la noi, astăzi, în viaţa parlamentară. Democraţia nu are nici o altă armă de apărare decît puritatea raţională a practicilor sale, adică verificarea practică a măsurilor care se iau şi se aplică în numele ei.

Ştefan Aug. DOINAŞ

Propuneri de

Dilema

pentru viitor:

- **Suspiciunea**
- **Împrumuturi politice, împrumuturi culturale**

Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră, fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Vă rugăm ca materialele, de maximum trei pagini, dactilografiate la două rînduri, să ne parvină în vinerea anterioară apariţiei numărului. Vă mulţumim. Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

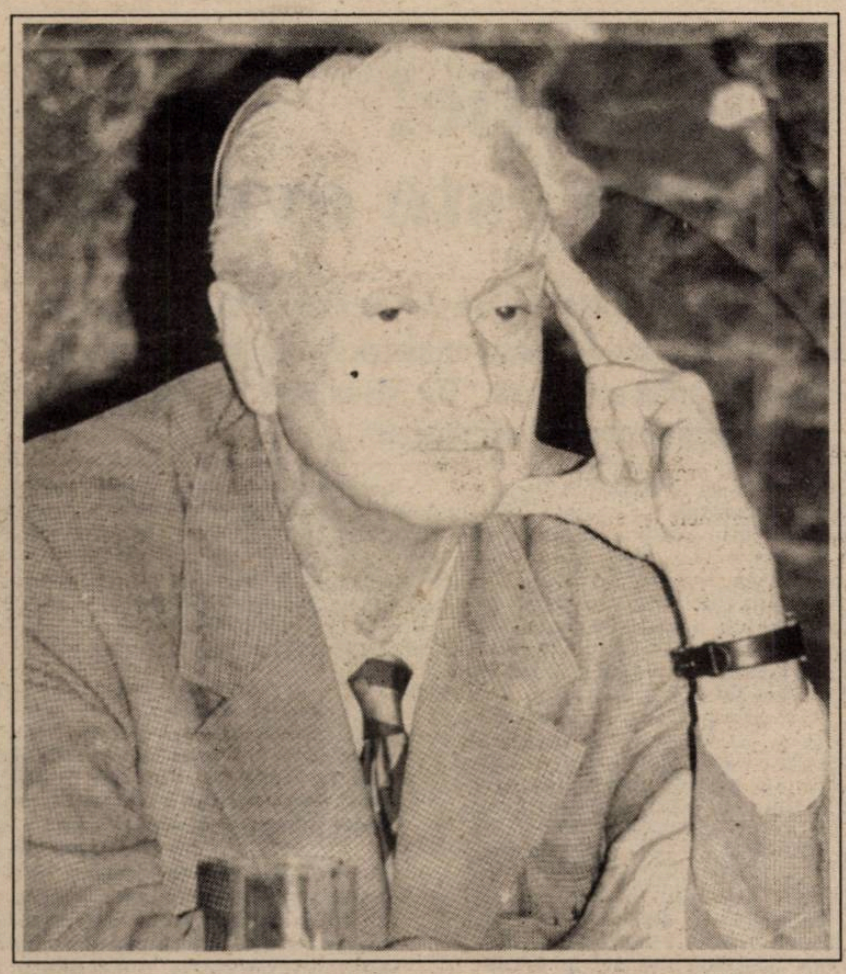

© R. Petrescu

Revoluţia repudiată (II)

După aproape cinci ani de la "evenimente", denumirea cvasi-generalizată şi cvasi-oficializată a răsturnării lui Nicolae Ceauşescu şi a dispariţiei regimului comunist, cea mai răspîndită şi mai acceptată interpretare a acestui moment istoric este astăzi cea schiţată şi furnizată de însuşi dictatorul defunct.

Cu sau fără premeditare, conştient ori nu, fie complet şi explicit, fie parţial şi indirect, explicaţia propagandistică dată de Nicolae Ceauşescu în ultimele lui apariţii publice a fost, în aceşti aproape cinci ani, preluată, însuşită., dezvoltată, întărită şi susţinută de majoritatea celor care, de atunci încoace, s-au pronunţat despre "evenimente".

Cu puţine, rarisime excepţii, prezentarea şi definirea "evenimentelor" s-au făcut şi se fac în spiritul şi adesea chiar în litera ceauşismului. Pînă şi echivocul termen "evenimente" pare selectat şi impus de fosta secţie de presă a fostului Comitet Central al fostului PCR. Ceauşism fără Ceauşescu: spontan, difuz, consensual, pe baza unui fond comun de tipare şi reflexe mentale.

Încă din primele zile ale tulburărilor de la Timişoara, pentru Nicolae Ceauşescu n-a fost vorba decît de "intervenţia unor cercuri din afară", "atît din Est, cît şi din Vest". Aceste "cercuri" ar fi acţionat prin intermediul "agenturilor de spionaj", ce ar fi manipulat "huligani", "elemente declasate", "agenţi" şi "trădători" participanţi la un "puci" urmărind dezmembrarea statului român. De la primele şedinţe ale Comitetului Politic Executiv, în care şi-a "informat" echipa despre ceea ce se petrecea la Timişoara, pînă la bombănelile iritate şi dispreţuitoare din timpul "procesului"-mascaradă, ce i-a fost înscenat după propriile-i reguli, Nicolae Ceauşescu nu a făcut decît să repete aceste formule.

Iniţial au fost primite şi privite cu ostilitate şi sarcasm; este chiar probabil că refuzul lui Nicolae Ceauşescu de a înţelege şi defini corect ceea ce se petrecuse la Timişoara a contribuit mult la îndîrjirea populaţiei din restul ţării şi la înfiripărea neîncrederii structurilor de putere (aparatul de partid, armata, securitatea) în viitorul politic al dictatorului.

În atmosfera de chermeză sîngeroasă de după înlăturarea lui de la putere, afirmaţiile despre "huligani", "agenturi", "trădători" şi "puci" au fost violent resimţite ca ofensatoare pentru memoria victimelor şi denigratoare pentru importanţa momentului. Reprezentanţii structurilor de putere, care sfîrşiseră prin a consimţi şi chiar participa la răsturnarea lui Nicolae Ceauşescu, fie şi prin pasivitate, au aderat public la "revoluţie", într-un stil patetic şi festivist ce amintea izbitor de retorica tip "Cîntarea României". Forme vechi pentru un nou fond, confuz, imprevizibil, contradictoriu. Arestarea în serie a foştilor demnitari comunişti şi a vîrfurilor Securităţii a orientat furia populară spre instituţiile de putere reprezentate de aceştia, dar a şi limitat responsabilităţile pentru starea precară a ţării la ceea ce se întîmplase după 16 decembrie şi pînă la încetarea acţiunilor duse de misterioşii "teroriştі". Partidul se volatilizase, de altfel, în după-amiaza zilei de 22 decembrie, iar Securitatea fusese desfiinţată şi trecută în subordinea armatei. Niciunul, totuşi, dintre cei arestaţi nu a îndrăznit, atunci, să pună la îndoială revoluţia ori să preia vreuna dintre afirmaţiile ceauşiste.

Contestarea revoluţiei au declanşat-o însă opozanţii regimului Ceauşescu, nicidecum sprijinitorii acestuia. Cei mai mulţi dintre cei deveniţi, peste noapte, "foşti" se străduiau **să-şi declare aderiunea şi să-şi manifeste ataşamentul** faţă de sensul "evenimentelor" şi faţă de noile autorităţi. În schimb, o bună, considerabilă parte dintre noile vedete ale vieţii publice româneşti a început să pună la îndoială dorinţa de schimbare reală a echipei venite la putere, în care, de altfel, figurau. Pionierii acestei acţiuni au fost figuri proeminente ale "disidenţei" (sau "rezistenţei") anti-ceauşiste. Intervenţia cea mai răsunătoare a avut-o Doina Cornea, care în primele zile ale lunii ianuarie 1990 şi-a dat demisia din Consiliul Frontului Salvării Naţionale, acuzîndu-i pe cei care făceau parte din acest improvizat organism de putere de "neo-comunism". Un gest simbolic şi cu îndelungate consecinţe: "revoluţia" s-a transformat în "revoluţie confiscată" ("furată"), apoi în "rotaţie de cadre", apoi în manevră de trecere în faţă a "eşalonului doi", apoi în "complot" şi "lovitură de stat" organizată de "neo-comunişti" împotriva lui Ceaşescu, pentru a-şi păstra puterea etc. etc. O atitudine care a cîştigat numeroşi partizani şi care avea să devină chiar baza primei confruntări electorale libere, în primăvara anului 1990. Şi astăzi, încă, teza "neo-" sau "criptocomunismului" echipei aflate la putere coagulează ideologic bună parte din forţele politice de opoziţie.

(va urma)

Mircea IORGULESCU

O scrisoare (care trebuia) pierdută

Avem rareori ocazia să lăudăm Guvernul. De aceea, cînd o asemenea ocazie se prezintă, cred că trebuie să reacţionăm fără echivoc, cu bună-credinţă, aşa cum o facem şi cînd opinia noastră e negativă. În scandalul iscat de numirea noului ambasaor american la Bucureşti, guvernul a ştiut să se poarte **normal** şi **consecvent;** şi-a confirmat declaraţiile făcute Statelor Unite cu privire la noul lor reprezentant în România şi a dezavuat ieşirea isterică a celor cîtorva parlamentari, al căror zel naţional a mers pînă la caricatură. Costul politic al acestei acţiuni guvernamentale e foarte ridicat. În consecinţă, ea trebuie cu atît mai mult să fie semnalată ca lăudabilă. E, poate, pentru prima oară cînd guvernul Văcăroiu ia o decizie de dragul strictei **corectitudini**, sfidînd calculul politic de conjunctură. Sigur că nici un guvern inteligent nu s-ar putea situa de partea lui Simeon Tatu (despre care mi se tot spune că ar fi preot) împotriva Statelor Unite ale Americii. Dar am văzut, din păcate, destule mişcări neinteligente ale executivului nostru, ca să mă bucur sincer la primul semn de "dezgheţ". O consecinţă a strategiei politice deficitare a partidului de guvernămînt este, de altfel, chiar actuala criză. PDSR nu face, acum, decît să repare, atît cît se poate, un viciu anterior de gîndire politică. Cînd faci alianţă cu un partid care a dat, în timp, nenumărate probe de naţionalism nătîng, de moralitate dubioasă, de abuz demagogic, un partid pe care atîta lume, în ţară şi în străinătate, îl califică drept "extremist", e bine să ştii la ce să te aştepţi. Domnul preşedinte Ion Iliescu va trebui, probabil, să reevalueze formula "excese verbale" (adică **doar** verbale) cu care a încercat să atenueze gafele de comportament ale noului aliat la guvernare. În fond, ce poate fi o scrisoare, chiar şi una adresată Senatului american? Ce altceva decît, în cel mai rău caz, "un exces verbal"? Dar cu ce preţ? Cu ce consecinţe? În politică nu există "excese verbale" scuzabile. Discursul politic, chiar cînd e pur verbiaj, e un **act** politic şi, în orice caz, un **simptom** politic. Sub el se ascunde fie agresivitatea reală, fie tupeul, fie găunoşenia. În aceste condiţii, a spune: "să nu ne luăm după vorbe" e o imprudenţă. Trebuie să te iei după orice, după orice expresie a derapajului ideologic, moral şi retoric. **Toate** sînt semnificative. Considerînd cu atenţie penibilul incident de săptămîna trecută, preşedinţia şi guvernul vor reflecta, sper, mai riguros, şi asupra altor posibile alianţe viitoare, cu formaţiuni politice ale căror manifestări, la nivelul limbajului şi al atitudinii, ţin de suburbie, cînd nu direct de psihopatie. Evident, ştiu cu ce argumente se apără, la limită, guvernul de infamantele sale complicităţi: n-a avut de ales, a fost "împins" să şi le asume pentru a-şi asigura majoritatea parlamentară. Admit că opoziţia, blocată în postura - de tradiţie ţărănistă - a rezervei critice, n-a apelat prea mult, în ultimii ani, la imaginaţie: ea nu şi-a pus problema de a valorifica în beneficiu propriu precarităţile coaliţiei guvernamentale. Pe de altă parte, imaginaţia nu e nici pentru reprezentanţii puterii o înzestrare caracteristică. Ei se grăbesc să ia drept fatalitate un pact politic prost negociat, şi, ceea ce e mai grav, nu reuşesc să-şi ascundă o anumită simpatie de substrat faţă de sudoareă neaoşă a patrioţilor de operetă.

Scrisoarea parlamentarilor mioritici care au dat atîta bătaie de cap ministrului nostru de externe şi întregului guvern ar trebui cercetată ca un sindrom morbid plin de învăţăminte. Iată trei dintre ele:

1. Întrucît semnatarii scrisorii aparţin unor formaţiuni politice cu ideologii divergente, rezultă că platforma nervozităţii şovine poate încuraja o aglutinare politică pe care nici o altă platformă nu o îngăduie. Dacă există un "consens" (latent), un germen de reconciliere pe scena noastră politică, acesta pare să fie naţionalismul rudimentar, xenofobia crasă, aflate la pîndă chiar şi "în cele mai bune familii". Dacă un "liberal '93" (cu trecut PAC), un ţărănist, un pedeserist şi un peunerist pot să treacă peste tensiunile dintre ei (ceea ce n-au făcut cînd erau în joc cauze mai înalte), de îndată ce trebuie dat la cap unui ambasador american de origine evreiască, înseamnă că în această zonă trebuie să căutăm eventualele motivaţii ale unei eventuale pupături generale. Aici e românul sensibil! Aici se face el frate cu toţi ceilalţi români, mai mult sau mai puţin oneşti. Să nu ne lăsăm înşelaţi: nu avem de a face cu un consens al iubirii de ţară, ci cu unul al urii, al inamicului comun, al "străinului" rău care atentează la străvechea noastră virginitate.

2. Cine cîntăreşte consecinţele pe care scrisoarea parlamentarilor le-ar fi putut avea pentru România, pentru destinul ei politic şi economic, pentru şubreda ei imagine internaţională, realizează neîntîrziat că naţionalismul gregar e **nepatriotic.** În definitiv, singura măsură dreaptă a iubirii de ţară e binele pe care ea îl poate stîrni, contravaloarea ei în cîştig naţional. Dacă, dimpotrivă, animaţi de un şovinism visceral, confiscaţi de voluptatea zbieretelor patriotice, nu reuşim decît să ne facem ţara de rîs, să o condamnăm la izolare şi sărăcie fudulă, atunci ne comportăm ca nişte duşmani, ca nişte scandalagii iresponsabili, de care ţara are a se lepăda. (Vezi Caragiale, teribilul, enciclopedicul, inevitabilul: "...şovinismul este caricatura patriotismului".)

3. A fi om politic, membru activ al unui partid şi al unui parlament - iată titluri care presupun (sau ar trebui să presupună) oarecare dibăcie, oarecare simţ al realului. Faptul că semnatarii scrisorii buclucaşe nu şi-au dat seama de enormitatea gestului lor e o dovadă de diletantism, de incapacitate civilă peste care cu greu se poate trece. Pînă şi cea din urmă dintre gospodine ar fi reflectat mai mult, înainte de a-şi da în petec. Cu atît mai mult un adevărat "om de stat". În greaca veche, cel aflat la antipodul "personajului public", la antipodul celui care are simţul comunităţii şi înţelege să o slujească, se chema "idiótes". "Idiótes" e "particularul", cel care stă de-o parte, care nu se amestecă în trebile statului. Nu putem contempla tragi-comedia "epistolarilor" dîmboviţeni fără a constata că există o repartiţie echitabilă a "idioţilor" în toate partidele. Şi că nici unul din ei nu-şi onorează numele. Dacă şi l-ar onora, dacă ar fi "idioţi" autentici, ar sta la o parte, nu s-ar mai amesteca în trebile publice şi ne-ar scuti de nevricalele lor de provincie.

Andrei PLEŞU

P.S.: Guvernul pare foarte mulţumit că pînă şi acei membri ai săi care aparţin PUNR-ului s-au dezis de propriul partid. Pe mine această "fermitate" a atitudinii nu mă convinge. Ea arată doar că unii ţin mai mult la calitatea de "ministru" decît la aceea de "membru de partid".

Atenţie! Boris Elţîn este evreu!

✦ România a fost şi este independentă! • Faţă de Occident • Ce grade aveau industriaşii din Rusia? • Ne era dor de fostul ministru Avram • Apelurile lor, minerii noştri • Traduceţi în limba maghiară: "Un NU hotărît" • "DA hotărît" se spune numai în româneşte

© R. Petrescu

Uniunea Industriaşilor Sovietici Socialişti - S.A.

Una dintre minciunile cele mai mari care s-au spus despre România anilor '80 a fost şi este "independenţa faţă de Moscova"; este o teză pe care acum nu îndrăznesc să o mai susţină în mod deschis decît reprezentanţii extremei drepte de la Bucureşti, cei care încearcă, în faţa unor partizani al căror număr este în scădere, să reabiliteze în vreun fel sau altul un regim de care au fost legaţi. Dar este foarte bine ştiut că, începînd din 1980, principalul partener economic al României a redevenit Uniunea Sovietică, "izolarea" lui Ceauşescu fiind, în fapt, o rupere a relaţiilor cu Occidentul. Douăzeci şi şase la sută din schimburile comerciale româneşti se petreceau, în 1985, cu Moscova, procéntul crescînd la treizeci şi trei la sută după numai un an. Iar evoluţia în comunitatea internaţională era cvasi-identică: de pildă, nimeni nu îşi poate aminti de vreun vot românesc la ONU care să fi fost diferit de cel sovietic.

Acestea sînt premisele reale pentru o judecată obiectivă a unei întruniri extrem de importante care a avut loc la Bucureşti săptămîna trecută. Acum, toată lumea pare să fi uitat de ea, atentă cum este la numirea unui ambasador care s-a făcut în urmă cu vreo două luni (la care au reacţionat, cu o promptitudine şi o inteligenţă de invidiat, cîţiva oameni politici români) şi la "uraganul Moses" care bîntuie imaginarul colectiv al politicii de pe Dîmboviţa.

Deci, s-a semnat Convenţia bilaterală de colaborare între Uniunea Generală a Industriaşilor din România şi Uniunea Industriaşilor şi Întreprinzătrilor din Rusia. În plus, declaraţia comună vorbeşte şi de "integrarea economică" a celor două ţări, uitînd că nu poate fi vorba decît, cel mult, de o re-integrare. Se uită şi faptul că "industriaşii" reprezentaţi de George C. Păunescu sînt, de fapt, directori de întreprinderi socialiste reformate mai mult sau mai puţin, aflate într-o foarte clară şi solidă proprietate de stat. Iar dl Arkadii Volski, semnatarul rus al documentelor de la Bucureşti, este cunoscut drept unul dintre cei mai însemnaţi reprezentanţi ai Complexului militaro-industrial. Acest domn nu a vorbit, precum ceilalţi delegaţi, că nu s-ar reface un nou CAER. Dimpotrivă, domnia sa a reamintit că prăbuşirea acelui sistem economic a dus la pierderi imense pentru toţi foştii membri; mai mult, nu merită făcute eforturi pentru adaptarea la sistemul de plăţi în valută forte. Dl Volski regretă dispariţia rublei transferabile; o înlocuire a ei cu un urmaş modernizat ar duce la "relansarea schimburilor economice şi la fluidizarea lor". Fluidizarea se va produce, e clar pentru oricine, spre Moscova.

La Reuniunea de la Bucureşti, care a avut loc în ceea ce se numeşte acum "Palatul Parlamentului", au reapărut personaje despre care nu mai auzisem de multă vreme: dl Ioan Avram, fostul ministru al construcţiilor de maşini, şi dl Alexandru Bârlădeanu, fost preşedinte al Senatului.

Vatra Românească - aripa FSN

A fost surprinzător faptul că, la afirmaţiile făcute la Reuniune, a reacţionat un partid a cărui poziţie nu a fost totdeauna foarte clară: Partidul Democrat al dlui Petre Roman. Cu o vehemenţă caracteristică altădată doar ţărăniştilor, la conferinţa de presă de joia trecută, dl Adrian Severin a atacat ceea ce domnia sa a văzut ca fiind o refacere incontestabilă a fostului CAER. În plus, dl Severin a mai afirmat că, în Casa Republicii, s-a făcut şi ameninţarea că, dacă politicienii din România şi din Rusia nu vor răspunde aşa cum trebuie necesităţii vitale a reintegrării economice rapide a celor două ţări, atunci **se va face apel la muncitorii din fabrici şi din uzine.** Nu am reuşit să aflăm nici autorul acestei ameninţări, nici autorul apelului potenţial către clasa muncitoare.

Pînă acum, nimeni nu l-a contrazis pe dl Severin. După cum nu a contrazis nici alte două afirmaţii, făcute la aceeaşi conferinţă de presă. Prima ţine mai mult de "atmosferă": limba de comunicare a Reuniunii de la Bucureşti a fost limba rusă. A doua afirmaţie se referă la distanţa de numai o zi dintre întîlnirea "industriaşilor" şi prima conferinţă de presă a dlui Evghenii Primakov, şeful serviciilor secrete ale Rusiei.

Ne aducem aminte că dl Primakov a pledat pentru o "zonă unică" formată din fostele state membre ale URSS, "unicitatea" constînd nu numai în colaborare economică foarte strînsă, ci şi în decizii politice comune. Ar fi foarte bine, a spus şeful serviciilor secrete, ca la această zonă să adere şi foşti membri ai blocului comunist (mai ales că, în viziunea Rusiei, nici nu poate fi vorba de vreo înaintare a NATO spre Vest, prin integrarea Poloniei şi Ungariei). Altfel, dacă acest "scenariu pozitiv" nu va fi urmat, Europa va avea la limitele ei de răsărit focare de conflict de tip iugoslav. Acesta este "scenariul negativ".

Aplicînd aelaşi mod de interpretare a realităţii politice, am putea spune că nu a fost întîmplător că, tocmai săptămîna trecută, PD(FSN) a difuzat printre ziariştii din sala conferinţei de presă un document numit "Carta Partidului Democrat pentru o nouă politică naţională", chiar după ce vorbise despre eşecul tratativelor guvern-opoziţie, tratative la care nu fusese invitat. Judecînd la fel, după "coincidenţe", ne-am întreba şi noi de ce şi-a adus aminte brusc PD(FSN) despre politica naţională.

Semnăturile veneau din 11 judeţe: Arad, Bihor, Braşov, Cluj, Covasna, Harghita, Maramureş, Mureş, Satu-Mare, Sălaj şi Timiş. Redăm cîteva fragmente care, dacă ne aducem aminte ultimii patru ani ai politicii româneşti, ar trebui să ridice iarăşi cu cîteva grade Celsius temperatura din Parlament.

DIN PROIECTUL PRIVIND LEGEA ÎNVĂŢĂMÎNTULUI ÎN LIMBILE MINORITĂŢILOR NAŢIONALE, INIŢIAT DE UNIUNEA DEMOCRATICĂ A MAGHIARILOR DIN ROMÂNIA

Art. 3 (1) În funcţie de solicitări şi necesităţi exprimate, se organizează un învăţămînt integral cu limba de predare a minorităţilor naţionale în toate domeniile vieţii social-economice, didactice şi cultural-artistice în: (...) d) învăţămîntul profesional, în şcoli, secţii, clase sau grupe distincte; e) învăţămîntul universitar, superior, colegial în universităţi, instituţii de învăţămînt superior, colegii, facultăţi, secţii, ani sau grupe distincte; f) învăţămîntul postuniversitar şi postgradual.

Acestea pot fi de stat, private sau confesionale.

(2) Persoanele fizice şi juridice aparţinînd minorităţilor naţionale au dreptul de a înfiinţa şi întreţine instituţii de învăţămînt confesionale şi private în limba lor maternă.

Art. 4. Studiul limbii române se desfăşoară în interesul tuturor persoanelor aparţinînd minorităţilor naţionale din România.

În învăţămîntul primar, gimnazial şi liceal, limba şi literatura română se predau după programe de învăţămînt, respectiv manuale şcolare elaborate în mod special pentru minoritatea respectivă.

Art. 7. În învăţămîntul tehnic, agricol, economic, medical şi juridic, pregătirea de specialitate se face în limba maternă, cu asigurarea însuşirii terminologiei de specialitate şi în limba română.

Art. 10. (2) Pentru acoperirea necesarului de cadre didactice, vor fi acceptate, în condiţiile legii, cadre didactice invitate din alte ţări, în calitate de cadre didactice asociate.

Art. 18. (1) Prin efectul prezentei legi, se abrogă Decretul 176 din 2 august 1948, publicat în Monitorul Oficial (partea 1/a) nr. 177 din 3 august 1948, emis de Prezidiul Marii Adunări Naţionale a Republicii Populare Române, pentru trecerea în proprietatea statului a bunurilor bisericilor, congregaţiilor, comunităţilor sau particularilor ce au servit pentru funcţionarea instituţiilor de învăţămînt general, tehnic sau profesional,şi se dispune restabilirea, prin efectul legii, a dreptului de proprietate asupra tuturor bunurilor mobile şi imobile luate prin aceste legi abrogate.

DIN "CARTA PARTIDULUI DEMOCRAT PENTRU O NOUĂ POLITICĂ NAŢIONALĂ"

5. Problema autoadministrării locale priveşte colectivităţile teritoriale, iar nu pe cele etnice.

Ca urmare, Partidul Democrat propune:

- DA, autonomiei culturale; NU, bantustanizării;
- DA, inscripţiilor utilitare şi tradţionale multilingve, conform unor criterii clare, evidenţiind inscripţia în limba oficială; NU, exclusivismului din indiferent care parte ar veni;
- DA, aşezămintelor de învăţămînt private, de toate gradele, în limba maternă; NU, presiunilor intolerante asupra elevilor sau încercării de separare şi învrăjbire a tineretului, indiferent din ce direcţie vin şi ce mobiluri au.

Aduceţi termometre în Senat!

Pe data de 15 septembrie 1994, Senatul României primise un text care debuta astfel:

"Subsemnaţii 492.380 cetăţeni (conform dosarelor anexate), în conformitate cu prevederile art. 73 din Constituţia României, vă înaintăm spre dezbatere şi adoptare în Parlamentul României, cu procedură de urgenţă, Proiectul privind Legea învăţămîntului în limbile minorităţilor naţionale".

Nu se ştie, însă, dacă parlamentarii, cel puţin pînă ce se va întoarce din străinătate preşedintele Iliescu (unde ar trebui să se întîlnească şi cu înalte oficialităţi americane), nu vor fi atenţi la cu totul alte lucruri. Mai ales că, de curînd, au fost ajutaţi să fie atenţi la noul ambasador al Statelor Unite la Bucureşti. Cine i-a ajutat, toată lumea ştie.

Radu Eugeniu STAN

Din Parlament

„KGB nu-i departe de ITB"

Asta era concluzia unui parlamentar PL-93, în legătură cu recentele "gafe" care au implicat parlamentul cu "acordul tacit al Cotroceniului".

Astfel, "scrisoarea celor şapte" parlamentari ("cum de-a scăpat-o Bîrlădeanu, sau chiar el a moşit-o!?" - se întreba parlamentarul nostru curios) prin care se cere Senatului american să retragă numirea ambasadorului SUA la Bucureşti, în persoana d-lui Moses, adresată în preajma vizitei preşedintelui Iliescu la ONU unde se speră un tête-à-tête cu Clinton, reprezintă un "veritabil KGB-ism din partea PUNR-ului", care "combină nebunia de Napoca cu sănătatea de Moscova". Aşa cum numai "ITB-iştii conduceau ceva real în ţara asta sub comunism", respectiv tramvaiele, tot aşa şi KGB-ul se pare a fi singura "forţă conducătoare în stat".

La fel s-a întîmplat şi în cazul unei oarecari declaraţii a filialei locale a UDMR din Miercurea-Ciuc - prin care se acuza de sfidare, demonstraţie de forţă a românilor faţă de maghiari, cu ocazia înscăunării episcopului ortodox de Harghita şi Covasna, pentru că la sărbătoare au participat şi armata şi jandarmeria. Ei bine, chestia nu s-ar fi bucurat de atîta popularitate dacă nu ar fi fost citită în Senat de C.V. Tudor, care a cerut şi-o dezbatere pe chestia asta, fapt pentru care senatorii UDMR i-au mulţumit, "noi neavînd intenţia să solicităm citirea declaraţiei în Senat, declaraţie de care nici nu aveam ştiinţă".

Raportul Comisiei anti-corupţie a pus capac la toate astea, mai puţin corupţiei.

Petru IONESCU

Metoda loviturii de stat, sau arie veche, noi lăutari

Felul în care parlamentarii noştri se simt îndreptăţiţi să ne facă de rîsul lumii ar fi oarecum ridicol dacă n-ar fi de-a dreptul periculos. De cîţiva ani buni (în prelungirea mai multor epoci), "dragostea" de patrie întunecă într-atît minţile unor lideri politici încît ei ne pot pretinde să-i urmăm la pierzanie. Fie că fac eforturi să ne ridice cu mic cu mare împotriva ungurilor (şi pe ei împotriva noastră), fie că ne tot ordonă în fel şi chip trecerea Prutului ori reîntoarcerea înfricoşată la sînul Moscovei, înfierbîntaţii noştri falşi patrioţi vor un singur lucru: să le dăm posibilitatea să ne "apere" subjugîndu-ne, să-i votăm vreo jumătate de secol de frica vecinilor, a imperialismului, a finanţelor mondiale şi a comunităţii iudaice. Calculul lor e înduioşător de simplu şi chiar din cauza asta a garantat îndelungata rezistenţă a regimului ceauşist: convingîndu-ne că ungurii şi evreii, americanii şi nemţii, Fondul Monetar şi Uniunea Europeană n-au alt ţel decît să jefuiască ori să dezmembreze "mîndrul stat românesc", naţionaliştii ne pot încăleca şi se pot îmbogăţi pe seama spaimelor noastre mulţi ani de-aici înainte. Cui să-i mai pese că **ai noştri** sînt coruptibili, mincinoşi, neprofesionişti, agramaţi şi agresivi, dacă întreaga străinătate ne vrea răul şi n-avem altă ieşire decît să mizăm pe "curajoşii" gen Funar?! Învaţată să "nască" măcar un mare conflict pe trimestru, stînga ultranaţionalistă deghizată în dreaptă naţională se joacă de aproape un cincinal cu soarta reformei şi cu soarta ţării. În loc s-o contracareze cu acţiuni şi cu programe politice coerente şi convingătoare, partidul majoritar şi partidele de opoziţie fac sistematic jocul acestor forţe pentru care izolarea României sau antrenarea ei în duşmănii politico-diplomatice sînt obiective majore. "Întîmplarea" scandaloasă cu scrisoarea celor 7 parlamentari adresată Senatului american nu este decît ultima dintr-un şir ignorat în mod iresponsabil de executivele postdecembriste şi aplaudat din off de partidele care-au pierdut alegerile în '90 şi '92. Ea ne arată cît de legată la ochi continuă să se mişte clasa noastră politică: majoritarii refuză să vadă că aşa-zişii lor aliaţi le pregătesc din aproape în aproape o ultimă lovitură de graţie. Opozanţii se încăpăţînează să-şi urască într-atît adversarii încît să nu le mai pese de viitorul ţării ori de judecata electoratului. Primii nu vor înţelege (şi dacă înţeleg nu vor recunoaşte) că aliaţii au intrat în coaliţia proguvernamentală şi au forţat intrarea în guvern **nu** pentru a sprijini programul PDSR ci pentru a-l bloca uzînd de prefăcătorii, şantaje, scandaluri şi manevre de tip securistic. Ceilalţi nu vor accepta (şi dacă acceptă nu le va mai folosi la nimic) că s-au îmbătat cu apa chioară a "imaginii intransigente", lăsînd puterea de decizie parlamentară în mîinile celor care îşi doresc înlocuirea legislativului cu un consiliu de militari. De dragul de a-i vedea mereu umiliţi pe liderii Convenţiei Democratice, conducerea PDSR i-a împins de bunăvoie în faţă pe cei care azi o umilesc mai tare decît ar fi putut s-o facă vreodată victoria (normală) a opoziţiei democratice. De dragul de a înspăimînta în permanenţă puterea cu eventualitatea unei conlucrări CDR (fără UDMR) - PUNR, conducerea PNŢCD s-a grăbit să laude numirea unui naţionalist la Justiţie, doi tineri liberali s-au repezit să devină antisemiţi, profesorul Constantinescu s-a arătat adeseori dispus să "îndulcească" peste hotare tezele funariste. Aşa cum în '91 minerii, ultranaţionaliştii comunişti şi opoziţia anticomunistă s-au coalizat pentru a dărîma un guvern căruia în fond i se reproşa componenţa etnică, în '94 se pot coaliza două partide aflate la guvernare şi două partide adversare ale guvernului pentru a compromite vizita prezidenţială în Statele Unite şi a demonstra lumii că n-am ieşit din faza primitivismului resentimentar. Americanii trebuie să afle deci, acum, că în România aproape toate forţele politice sînt antisemite, tot aşa cum în '91 nimeni nu trebuia să se îndoiască de unanimitatea cu care era dorită căderea guvernului Roman. Atunci au fost folosite magistral strada, preşedinţia, sindicatele, partidele istorice şi Alianţa Civică. Acum a fost rîndul bisericii, al liberalilor, al universitarilor greu de trecut în tagma extremiştilor. Tactica e veche de cînd lumea, dar pe la noi ea prinde încă de minune. Semnatarii din afara PUNR nu s-au întrebat nici un moment **cui** anume **foloseşte** să-şi exprime public şi transoceanic antipatia pentru un viitor ambasador al Washington-ului la Bucureşti. Tot aşa, bucuroşi să aibă un prim-ministru susţinut de naţionalişti, majoritarii nu s-au întrebat cu adevărat în momentele-cheie ale actualei legislaturi **împotriva cui** şi în **ce scopuri** se luptă ei cu adevărat. Ce-i drept, nici opoziţia nu s-a întrebat - în '90, în '92 sau în '94, - **pentru ce** luptă şi ce anume respinge.

Poate că partidul care se crede încă partid de guvernămînt - deşi se lasă condus, sabotat şi compromis în văzul lumii de către duşmanii revoluţiei - îşi merită soarta. Poate că vechea nouă Convenţie Democratică incapabilă să-şi dea seama dacă e republicană sau monarhistă, reformistă sau antireformistă, naţionalistă sau adeptă a drepturilor minorităţilor merită şi ea viitoare usturătoare eşecuri. Păstrînd proporţiile şi schimbînd ce-i de schimbat la scara istoriei, momentul seamănă izbitor cu cel din 1938. Nu-i greu să ţi-i închipui pe actualii noştri lideri politici - fie ei guvernanţi ori antiguvernanţi - explicînd pompos, peste o jumătate de secol, cum a fost posibil dezastrul unei Românii care avea toate şansele să prospere şi să conteze între ţările lumii. De vină vor fi fost desigur marile puteri, duşmanii neamului plătiţi de agenturi străine, comploturile antiromâneşti de tot felul. Cît despre ei, cei direct implicaţi azi în procesul politic, ce altceva ar putea invoca în favoarea lor decît veşnicul şi prea românescul statut de victimă?!

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur...

Simpson şi Barry

În luna august Statele Unite au fost zguduite de ceea ce s-ar putea numi un super fapt divers: un foarte celebru sportiv de culoare, O. J. Simpson a fost arestat - la capătul unei urmăriri spectaculoase - difuzată în direct la Televiziune - sub acuzaţia de dublă crimă. Victimele au fost soţia lui Simpson şi prietenul ei - ambii albi, găsiţi înjunghiaţi într-o baltă de sînge. Probele par a-l încrimina pe O.J. - personaj care părea perfect integrat lumii marilor vedete ale spectacolului, ştiind să tragă imense foloase de pe urma legăturilor cu lumea afacerilor. Avea succes, era bogat, era admirat - era o probă a perenităţii "Visului american". Depăşind sordidul unei copilării într-unul din ghetourile negre din San Francisco, Simpson a ştiut să-şi exploateze şi să-şi valorifice talentul cu o ambiţie care a impus admiraţia. "Nu m-a neliniştit niciodată faptul că sînt negru" - a afirmat el prin '77, după un rol într-un film alături de Elisabeth Montgomery. Dar era conştient că ascensiunea lui - ulterioară succeselor sportive - s-a datorat unei deplasări în mentalitatea americană, care dorea să-şi ofere imaginea unei societăţi perfect integrate, cu o atitudine normală faţă de reprezentanţii minorităţilor. "Am fost la locul potrivit în momentul potrivit" recunoştea el importanţa "cărţii rasiale" în cariera lui, deşi nu şi-a legat numele de nici o mişcare sau manifestare militantă a oamenilor de culoare, s-a străduit tot timpul să vorbească ca un alb, să se comporte ca un alb şi în cele din urmă s-a şi căsătorit ca un alb. Probele pe care le-a expus deocamdată poliţia dovedesc că n-a fost, în cele din urmă, o căsnicie fericită şi crima, chiar dacă nu e dovedită cu precizie, pare plauzibilă.

Preliminariile procesului se bucură de o popularitate care fără îndoială va influenţa desfăşurarea procedurii. Într-un sondaj efectuat la puţin timp după arestare, majoritatea albilor au răspuns că ei cred că Simpson va avea parte de o judecată dreaptă, în timp ce majoritatea subiecţilor de culoare se îndoiesc de acest lucru. N-au nici un motiv să-l considere pe Simpson ca pe unul de-al lor, dar odată ajuns în boxa acuzaţilor, va fi considerat un negru ca toţi ceilalţi, adică un individ cu un potenţial criminal sporit - spun radicalii, care neagă utilitatea tuturor eforturilor (şi n-au fost nici puţine şi nici mici) pentru a oferi egalitatea şanselor tuturor cetăţenilor Americii.

Un triumf al radicalismului captat de fostul şi probabil viitorul primar negru al oraşului Washington. Marion Barry a avut o legislatură meritoasă între 1978 şi 1982 ştiind să profite de extinderea generală a dezvoltării din anii '80, roade pe care le-a cules şi în cel de al doilea mandat. A treia legislatură a fost o catastrofă: serviciul public s-a deteriorat, şcolile la fel, a crescut deficitul, s-a răspîndit consumul de droguri, a crescut rata criminalităţi. Unul din adjuncţii săi a fost condamnat pentru fraudă; alţi 13 consilieri au ajuns în puşcărie pentru felurite delicte. În cele din urmă şi Barry a fost arestat şi condamnat pentru consum de droguri. După şase luni în spatele gratiilor, Barry şi-a reluat cariera politică, construindu-şi un nou profil bazat pe pocăinţă şi solidaritate cu populaţia neagră săracă din capitala Statelor Unite. El a cîştigat alegerile primare, devenind candidatul Partidului Democrat pentru scrutinul din noiembrie. Nu şi-a ascuns trecutul, dimpotrivă, a pus accentul pe ispăşire: devenind curat şi găsindu-l pe Dumnezeu, Barry şi-a regăsit şi identitatea afro-americană. A fost susţinut de organizaţiile de tineret islamice şi de Louis Farrakhan - un lider negru extremist, rasist şi şovin. E greu de detectat în ce măsură criteriul rasial a jucat în campania electorală a lui Barry, pentru că şi contracandidaţii săi erau negri. Este evident că el a găsit o linie de joc care îmbină discriminarea rasială cu cea economică şi socială. Alegătorii săi n-au fost influenţaţi de trecerea lui prin puşcărie: ca şi în cazul Simpson, nu sînt deloc convinşi de imparţialitatea şi dreapta măsură a justiţiei.

E un simptom care durează: revolta din Los Angeles care a confruntat democraţia americană cu o faţă pe care nu vroia să şi-o cunoască a pornit de la un verdict nedrept, care-i achita pe poliţiştii albi filmaţi în timp ce băteau cu sălbăticie un negru pe care-l bănuiau delincvent. Apoi au fost condamnaţi. Dar un negru, filmat şi el în timp ce izbea cu o furie ucigaşă un şofer alb, a fost tratat cu foarte multă blîndeţe. Probabil că acest tip de decizii în compensaţie în care se amestecă prea multe criterii exterioare delictului propriu-zis clatină încrederea într-una din cele mai solide instituţii americane.

Procesul lui Simpson va începe în ziua alegerilor şi o seamă de voci propun comutarea datei audierilor de teamă că americanii vor sta lipiţi de televizor şi nu se vor prezenta la vot. Între Simpson şi Barry vor prefera vedeta şi nu pe pocăit.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Alt sondaj care nu poate concura prostia

Pe vremuri, nebunul aruncător cu piatra era... "unic". Acum, el "beneficiază" de girul diversităţii partinice şi al aleşilor care cred că-i de-ajuns să-i judeci pe evrei pentru a fi patriot. De ruşine, îţi vine să regreţi anii în care cepeexiştii nu suflau în front iar diplomaţia ceauşistă se înţelegea de minune cu Moses cel de-acasă şi cu Moses cel trimis de americani. Noroc cu IMAS-ul, IRSOP-ul şi SOROS-ul: cînd e mai greu şi mai greu, cînd te-apucă lehamitea de-atîta "democraţie" şi disperarea din cauza atîtor "vigilenţi" care nu pot trăi de grija altora, cele trei instituţii-cheie convoacă o conferinţă de presă şi te conving că "există alternativă". Ca să nu te mai poţi îndoi nici cît negru sub unghie, pînă şi **România liberă** renunţă - pentru o singură zi - la "relele" anunţate de obicei pe prima pagină, ajutîndu-te să-ţi pierzi minţile de bucurie: "Potrivit intenţiilor de vot, coaliţia forţelor de opoziţie (CDR+PD) are cel mai mare procentaj, de 54% (49+5), faţă de 37% cît însumează partidele din arcul guvernamental (PDSR, PUNR, PRM, PSM, fără PDAR, considerat instabil). Creşteri importante faţă de sondajul din iunie înregistrează PAC, de la 7% la 10% (locul III - în top) şi PNŢCD, de la 14% la 16% (locul II, după PDSR). În aceeaşi zi, adică sîmbătă, 24 septembrie, **Cronica română** "transcria" rezultatele sondajului cu un condei orientat în altă direcţie: "În urcare, PDSR, PNŢCD şi PAC". Aşadar, n-au cîştigat în opţiunile electoratului numai adversarii puterii, ci şi guvernanţii: PDSR "sare" de la 22% la 25%, iar PUNR de la 2% la 4%. Şi totuşi, "ca dominantă a opiniilor se menţine nemulţumirea faţă de instituţiile statului, faţă de modul cum sînt gestionate diferitele sectoare ale vieţii publice, faţă de nivelul de trai şi perspectivele dezvoltării". **Jurnalul naţional** publică în pagina 12 datele furnizate de IMAS sub titlul "Barometrul opiniei publice", pentru a se indigna pe pagina 16 fiindcă "SOROS dă bani şi tot el (ca să vezi) face clasamentul". Motivele indignării nu ţin, Doamne fereşte, de sferele etnicului şi ale politicului. Nu, **Jurnalul naţional** e pur şi simplu jignit că n-a fost trecut pe un loc fruntaş în topul publicaţiilor căutate de cititori. **Adevărul** preferă schemele: din cercuri şi dreptunghiuri (cu porţiuni colorate în negru, haşurate sau rămase albe) aflăm că doar 2% dintre subiecţii chestionaţi sînt "foarte mulţumiţi de felul în care trăiesc"; "deloc şi nu prea mulţumiţi" sînt însă 76%. Oricum, majoritatea consideră că "sindicatele nu trebuie să se implice în politică" (57%) şi că "privatizarea trebuie făcută rapid" (58%). Activitatea guvernului îi nemulţumeşte pe 72% dintre cei care au răspuns chestionarului, dar prestaţia Parlamentului deţine recordul absolut al preferinţelor negative: 77%, ceea ce ar trebui să dea totuşi de gîndit "aleşilor neamului". **Evenimentul zilei** înregistrează rezultatele ultimului sondaj al Institutului de Marketing şi Sondaje doar pentru a mai jubila încă o dată la auzul confirmării propriului său succes. În afară de faptul că el (şi numai el) este "cel mai citit ziar din ţară", **Evenimentul** reţine următoarele informaţii: "Emil Constantinescu conduce în topul oamenilor politici"; "Ilie Verdeţ, preşedintele PSM, este cel mai nepopular om politic"; "Parlamentul suferă de aceeaşi cronică lipsă de încredere". **Vocea României**, aflată pe ultimul loc în lista preferinţelor întocmită de IMAS (0,4%), se "răzbună" găzduind pe prima pagină opinia unui cititor domiciliat în... Brazilia: "Ziarul dvs. este unul dintre cele mai importante din România". Semnează, cu nume, prenume şi adresă completă, "un brazilian filo-român, veteran în munca de difuzare a culturii româneşti" în propria ţară, "profesor universitar la pensie". Şi pentru că dreptul de a citi şi de a lăuda pe cine-ţi convine e garantat de legea fundamentală, **Curierul naţional** nu se interesează deloc, la sfîrşit de săptămînă şi început de toamnă astronomică, de poziţia pe care-o ocupă în sondajul IMAS. În schimb, constată cu litere de-o şchioapă că "Reuniunea de la Bucureşti a Consiliului Congresului Industriaşilor şi Întreprinzătorilor a fost o reuşită". Nici nu putea fi altfel, de vreme ce iniţiativa, organizarea şi foloasele sînt ale patronului ziarului respectiv (care este - în acelaşi timp - preşedintele UGIR), iar la sfîrşitul reuniunii s-a semnat o convenţie româno-rusă la fel de "preţioasă" ca şi diversiunea PUNR menită să ne îndepărteze încă o dată de Statele Unite. **(E.Ş.)**

Definiţia clasică a democraţiei (apud Joseph Schumpeter)
Metoda democratică e o convenţie instituţională care constă în a lua decizii politice pentru binele comun, în aşa fel încît cel care decide e poporul însuşi, prin reprezentanţii săi aleşi.

De ce 20 de ani?

Totul a pornit de la un interviu pe care l-am acordat la 22 ianuarie 1990 redactorului-şef al ziarului LE FIGARO, Pierre Bois, în care estimam că în România viaţa socială după revoluţie se va echilibra în 10 ani, dar pentru a deprinde democraţia românii vor avea nevoie de 20 de ani. Declaraţia a şocat pe toţi cei care socoteau că românul e democrat din născare şi era de ajuns ca să fie dărîmată dictatura ceauşistă pentru ca el să-şi arate virtuţile libertare.

A urmat o ploaie de etichetări şi înjurături din bogata recuzită a presei noastre libere, ameninţări din cele mai terifiante, iar unul m-a dat chiar în judecată că "am jignit demnitatea poporului român".

Desigur, nu era vorba de o prognoză ştiinţifică, ci mai curînd o estimare a profunzimii tarelor şi habitudinilor sociale sădite în oameni timp de jumătate de secol de dictatură, a tăriei prejudecăţilor şi mentalităţii formate de o prelucrare ideologică cotidiană pe cît de insistentă pe atît de ingenioasă, ca să nu mai vorbim de efectele realismului socialist obţinute de "inginerii sufletelor". Ştiam că toate acestea au o rezilienţă tenace, ceea ce mă făcea să cred că numai generaţia următoare, crescută într-o ambianţă diferită, va fi în stare să practice democraţia în adevăratul înţeles al cuvîntului.

Mai spuneam atunci că prima noastră lecţie de democraţie va fi în ziua declanşării campaniei electorale pentru alegerile din 20 mai 1990. S-a întîmplat, însă, ca cei care au cîştigat alegerile să înveţe anevoie a guverna în mod democratic, iar cei care le-au pierdut să refuze a accepta verdictul votului popular.

Cînd s-a decretat amnistia generală, hoţii şi banditii au înţeles că au venit şi pentru ei vremuri mai bune, muncitorii au recepţionat decizia picată din cer a săptămînii de lucru de 5 zile ca un semnal că nu mai trebuie să se omoare cu munca, iar studenţii au socotit că în democraţie nu mai e necesar să învete, ci să se dedice cu abnegaţie vieţii politice a ţării. La un examen universitar din vara lui 1990, un student, care nu găsea răspuns la întrebare, a declarat plin de ardoare patriotică: "Domnule profesor, eu am fost în Piaţa Universităţii!".

Cetăţenii de pe stradă au apucat cu ambele mîini noile libertăţi democratice, numărul publicaţiilor a sărit de la 100 la circa 2.000, libertatea presei a devenit libertinaj, iar marşurile de protest şi mitingurile populare se ţineau lanţ. Sindicatele organizate peste noapte au început să se joace de-a greva, refuzînd cu indignare să accepte în contractul colectiv legea de fier a economiei capitaliste care leagă mărirea salariilor de creşterea productivităţii muncii. Ambiţia lor supremă era să organizeze o grevă generală care să paralizeze economia, ca cea mai bună strategie pentru a ridica standardul de viaţă al membrilor de sindicat. În Valea Jiului, minerii au ajuns la concluzia că munca în subteran trebuie răsplătită cu cele mai mari salarii din ţară şi, întrucît guvernul Roman nu mişca în această direcţie, au năvălit în Capitală şi l-au răsturnat. În timp ce producţia mergea în jos, salariile mergeau în sus. Cu alte cuvinte, democraţia era folosită pentru a pune piedici economiei de piaţă, aşa ca să nu avem nici una nici alta.

În viaţa politică, partidele, înainte de alegeri, au început să se rupă în două (FSN) în loc să-şi consolideze unitatea pentru a cîştiga votul popular. Moţiunile de neîncredere în guvern erau astfel concepute încît, în loc să-l trîntească pe Văcăroiu, îi ofereau ocazia unor victorii. Dat fiind că, Convenţia Democratică avea pentru prima dată şansa de a cîştiga alegerile, PNŢCD a declarat că numai Regele poate salva ţara, torpilîndu-şi cadidatul la preşedinţia republicii, PL'93 a propus zgomotos ca Convenţia - formată din creştin-democraţi, liberali şi social-democraţi - să devină un partid politic monolit, iar PAC a lansat ideea ca preşedinţia CD să fie deţinută prin rotaţie. A doua zi după ce PUNR a devenit partid de guvernămînt şi a declarat solemn că sprijină efortul României de a încheia Tratatul cu Ungaria, preşedintele PUNR Gheorghe Funar a trimis o scrisoare fulminantă dlui Constantinescu, cerîndu-i ca CD să acţioneze pentru a scoate în afara legii UDMR. În Parlament s-a realizat un consens în jurul interesului naţional numai cînd s-au votat noile salarii ale deputaţilor şi senatorilor, plata jetoanelor de prezenţă şi diurnele la călătoriile în străinătate.

© R. Petrescu

Boala copilăriei democraţiei afectează şi politica externă. Cînd a venit în vizită preşedintele François Mitterrand, pentru că acesta a dat mîna cu preşedintele Iliescu, demonstranţii l-au luat cu "Huo!". Alţi demonstranţi au mărşăluit în faţa Ambasadei Rusiei cu strigătul: "Problema Basarabiei nu suferă amînare!" Ei s-au simţit ofensaţi cînd un ziarist a remarcat că politica externă se face cu capul, nu cu picioarele.

Parcă de un timp, lucrurile s-au mai aşezat puţin. Este pauza dintre absolvirea primelor patru clase primare şi trecerea în prima clasă de liceu la şcoala democraţiei.

Silviu BRUCAN

„Schimbarea la psihic"

"Cînd nu este necesar să se schimbe, este necesar să nu se schimbe" a declarat cîndva în parlamentul englez Viscount Falkland şi aceste vorbe par să ilustreze prea bine ceea ce în mintea noastră înseamnă conservatorismul englez. Este adevărat că astăzi cele mai frecvent auzite vorbe sînt tranziţie, schimbare, democraţie, pluralism, alternativă. Mai mult, aşa cum ne-am obişnuit deja cu unele plurale - există chimii şi nu o chimie, matematici şi nu o matematică etc. - tot aşa de repede şi imperceptibil cuvintele de mai sus au luat forma pluralului: tranziţii, schimbări, democraţii, alternative. Pare că însăşi realitatea, viaţa obligă la flexibilitate şi diversitate deci la schimbări. În această lume în care presiunile la schimbări nu ţin seama de potenţialul de flexibilitate al ecologiei mentale, se aud unele voci anxioase care ne reamintesc de confortul psihologic al constanţei, de nevoia de repere stabile, de principii solide şi de fidelitate. Mai mult, destabilizarea privită ca pericol social nu este suficient de gîndită ca pericol individual. Dimpotrivă, ni se spune că este bine să nu avem destabilizare socială dar să avem identităţi personale destabilizate, rezultate din exerciţiul flexibilităţii. Declaraţia lui Falkland poate fi privită şi ca un principiu în studierea schimbării sociale, culturale, pentru că nici individul, nici grupul nu se schimbă dacă nu există neapărată nevoie. Fermecătoarele anchete antropologice asupra riturilor de trecere - **rites de passage** - au arătat cît de necesar este ca individul să se obişnuiască cu el atunci cînd el nu mai este cel de dinainte. Un exemplu la îndemînă dar, vai, atît de vitregit de economic, ar fi luna de miere. Cine mai are astăzi timp şi bani pentru o lună întreagă de miere? Timpii fizici ai schimbării nu sînt chiar întîmplători, ei urmează măsurători ale psihicului. Timpii noştri sînt deja gîndiţi. Americanii care au uimit pe europeni cu mobilitatea socială, cu mutatul de colo-colo, mînă-n mînă cu selfmade man, se ocupă de recuperări identitare, constatînd cît de fragilă este identitatea şi cîtă asistenţă necesită un rătăcit de identitate.

Vorbim mult despre schimbare, dar nu-i asociem în preajmă perechea: fixitatea, constanţa, stabilul. Căci prima lege a schimbării, ne spune un analist social fascinat de demolarea prejudecăţilor, este următoarea: "Totul se află într-o stare de linişte, pace pînă ce nu este deranjată de o cerinţă". Nici chiar cerinţa nu este un garant al deranjului care devine forţa de schimbare, pentru că lumea este plină de oameni care vor suferi, vor muri înainte ca ei să producă credinţa şi ulterior obişnuinţa ce urmează schimbării. Altfel spus, nimic din istoria umanităţii nu s-a schimbat sau se va schimba vreodată pînă ce privilegiata obişnuinţă nu va fi dislocată de către cerinţele vieţii. Repertoriul este larg: de la inconfort la catastrofe. Undeva, pe acest continuu, se obţine schimbarea şi preţul ei.

Şi, în fond, de ce nu vrea sau nu prea doreşte omul să se schimbe? De ce tradiţia, convenţiile, obişnuinţa sînt atît de puternice, de ce ele controlează cu străşnicie identitatea noastră? De ce, nefamiliarul sperie, deşi şi pe drept cuvînt, el şi atrage, noul este primit cu ostilitate, rezerve sau, în cele mai bune cazuri, cu toleranţă? Pentru că aici, în acest univers pe care-l numim identitate mai nou, personalitate sau psihic mai vechi, costurile au un regim special. Sînt costuri psihologice. Capitalul nostru de schimbare, oricît ar fi de diferit, este mic, iar preţurile sînt foarte mari; şi, în fond, "ai numai o singură viaţă", este o expresie perfect ambiguă. Odată ce este găsită o soluţie, ea capătă prestigiu psihologic, concurînd cu instinctul. La nivel social, ea se instituţionalizează. În acest fel apare ideea de economie. Tot ce nu se schimbă este economicos din punct de vedere psihologic. Este, altfel spus, confortabil, securizant. Să mai amintesc şi că "drumul cel mai scurt este cel cunoscut"? Cineva mi-a spus că citise undeva că la Atena, de mult, un orator tare elocvent vorbea la o tribună. Oamenii din agoră nu-l ascultau, se hîrjoneau, se distrau. El vorbea în continuare. De cîteva ori, un ascultător îi spunea că vorbeşte degeaba, nimeni nu-l ascultă, nimeni nu se va schimba prin vorbele lui. Într-un final, vorbitorul îi răspunde: "Eu nu vreau să mă schimb!". Există momente în faţa unui individ în care el ar dori să se schimbe sau altele în care alţii îl doresc schimbat. Există şi pentru grupuri sau pentru popoare momente în care apelul la schimbare se îmbracă în promisiuni de care vor beneficia mai întotdeauna rude îndepărtate în timp.

Omeneşte vorbind, a provoca schimbarea nu înseamnă a o gîndi numai în termeni de eficienţă, ci şi de protecţie psihologică. Uneori ea arată a manipulare. Să ne gîndim cum putem face ca individul să accepte mai uşor schimbarea, ba chiar să nu realizeze că ceva din el s-a schimbat. Este un gînd care ne aminteşte de medicamentele amare luate cu miere. Individul, în cazul nostru, ar urma să nu ştie nici că ceva e amar şi nici că ia miere. Pentru schimbarea socială cea mai bună miere s-a dovedit a fi credibilitatea sursei. Credibilitatea este soporifică. Cînd unor studenţi li s-au înşirat progresele tehnice în viziunea lui Oppenheimer şi în cea a ziarului **Pravda**, ei au acceptat fără crîcnire varianta conţinînd afirmaţiile lui Oppenheimer şi le-au reţinut ca hipnotizaţi. După un timp, li s-a aplicat un test de memorie şi spre surprinderea psihologilor memoria afirmaţiilor din **Pravda** era mai bună ca cea iniţială. Iată deci că, în timp, au găsit o explicaţie experimentatorii, se produce o disociere între sursă şi mesaj. Dacă însă din cînd în cînd reaminteşti numele surselor, acest efect dispare, identitatea sursei credibile sau cu un grad mai mare de credibilitate, şterge în timp memoria afirmaţiilor concurente.

În ultima vreme se vorbeşte mult la noi despre responsabilitatea mass-media în producerea schimbării şi despre morala pe care ea ar trebui s-o aibă. Românul a învăţat că el poate fi marginalizat, manipulat, informat sau rău informat, protejat sau neprotejat etc. În toată această nebunie, omul de pe stradă se simte abandonat în faţa unui pericol social cu care înainte, crede el, nu se confrunta: cineva se ocupa de el. Este oare cineva-ul acesta cineva benefic sau nu? Timpurile au venit peste om, dar nu timpul lui ci timpurile noastre. Brâncuşi a spus că "este bine să te depărtezi de casă cît să te poţi întoarce". Este o metaforă adîncă, cu o mare extensie de sens. A te depărta de casă este fără îndoială o schimbare, dar dacă vrei ca schimbarea să nu fie totală este bine să ştii cît să te depărtezi. De ce? De casa ta. Există o casă ca un punct fix, de care are nevoie, vrînd-nevrînd, orice om. Cu specia nu te joci; nici cu turma lui Nichita Stănescu care a intuit sociologic şi spontan că-i "mult prea grea peste oi".

Zilele trecute, pe o stradă principală a Bucureştiului, o femeie nedumerită şi anxioasă, necunoscută, mi s-a adresat cu următoarele cuvinte: "Banditii ne-au furat apele minerale. Şi Borsecul nostru".

Toate acestea mă fac să mă întreb: oare este bine să umble creanga identitatea, să te sforţezi să te destabilizezi zilnic, să forţezi un histrionic uneori precar reprezentat, deci să te chinui pentru a sta într-o casă care nu este a ta? Poate aşa se gîndesc şi cei care imaginînd o Românie poluată de computere, cu femei avînd în poşetă anticoncepţionale, îşi spun, în mod secret, că dacă pe ecran s-ar vizualiza casa, din ea ne-ar zîmbi familiar Miţa lui Caragiale. Şi noi ne-am simţi confortabil vinovaţi.

Dar există şi oameni pe care nu contextul extern îi împinge la schimbare, ci propria lor natură. Ei nu vor liniste şi nici constanţa mediului artistului. Ei nu doar tolerează alternativele, ci le caută. E drept însă, sînt puţini: o mică populaţie gaussiană. Dincolo de psihologia generală şi psihologiile individuale rămînem să gîndim cu o uşoară lehamite românească: fiecăruia, propria sa schimbare şi neschimbare.

Aurora LIICEANU

Noua definiţie (propusă de Schumpeter)

Metoda democratică e o convenţie instituţională, în care dreptul de a decide revine unui grup de indivizi care şi-au cîştigat acest drept prin competiţie politică în vederea obţinerii votului popular.

Democraţia în sistemul economic

Problematica democraţiei în sistemul economic trebuie abordată pe două paliere şi anume: cît este de democratic un sistem de piaţă dezvoltat, respectiv unde se află în această privinţă o ţară în tranziţie, precum România.

Şi, pentru că orice analiză trebuie să înceapă cu o definire a conceptelor, să precizăm că vom analiza "democraţia" sub cîteva aspecte.

Un studiu exhaustiv ar trebui să identifice în ce măsură sînt întîlnite aceste precepte la nivel macro (al economiei), la nivel micro (al firmei), cît şi la nivelul individului.

Dreptul celuilalt la existenţă şi la un comportament diferit

Cel mai interesant raport ni se pare a fi cel stabilit la nivel macroeconomic, între sectoarele public şi privat. În ţările dezvoltate a existat mult timp o coexistenţă paşnică a acestor două sectoare, bazată pe filosofia că există anumite utilităţi, de natura bunurilor publice (iluminat, apărare, transport în comun, programe radio şi TV, securitate, justiţie etc.) care nu sînt furnizate în condiţii de eficienţă de către sectorul privat, ca atare fiind de dorit reglementarea lor de către stat. În domeniul producerii de bunuri propriu-zise, există şi aici o concurenţă între întreprinderile private şi cele deţinute de stat (de exemplu, Renault), cu precizarea că acestea din urmă se pliază la regulile pieţei, urmărind (în primul rînd) profitul.

Coexistenţa (care este mult mai puţin paşnică decît pare la prima vedere) dintre setorul public şi cel privat a început să fie serios pusă în discuţie odată cu anii '80, cînd politicile thatcheriste şi reaganiene de denaţionalizări masive au făcut prozeliţi pe toate meridianele globului. Astfel încît acum, sectoarele public şi privat din ţările cu o economie dezvoltată se găsesc mai degrabă într-o relaţie antagonică decît într-una de complementaritate.

În România, ţară latină, tensiunile dintre cele două sectoare se rezolvă "la mica înţelegere", sectorul privat parazitînd sectorul public (al cărui potenţial productiv este incomparabil superior), dar şi sectorul public parazitîndu-l pe cel privat (prin transferuri de eficienţă). Astfel încît sîntem mai aproape de cazul Italiei, unde milioane de familii lucrează acasă, în cadrul unor subcontractări cu mari firme publice, acest sector "gri" al economiei reprezentînd 15 sau 20 la sută din Produsul Intern Brut. Privatizarea noastră "sui-generis", de care vor beneficia în primul rînd tot marii directori de la firmele de stat, pare să confirme ideea că, în România, adversităţile dintre sectorul public şi cel privat sînt trecute în surdină de colaborarea ce se stabileşte între acestea, adesea de tip mafiot.

Acceptarea de către minoritate a hotărîrilor majorităţii

Ne vom concentra asupra relaţiilor ce se stabilesc la nivelul firmei, între conducere (patronat) şi salariaţi. Dacă regula simplă a numărului ar funcţiona în acest caz, este clar că deciziile ar fi luate întotdeauna în interesul salariaţilor. Dar, în economiile de piaţă dezvoltate acest lucru nu se întîmplă; o firmă nu funcţionează pe principii democratice dacă doreşte să fie eficientă. Ţările din estul Europei au încercat această formulă (dusă pînă la consecinţele ultime în Iugoslavia lui Tito), a auto-conducerii muncitoreşti, cu rezultatele economice cunoscute. De ce, totuşi, trebuie ca în acest caz să se facă o derogare de la principiile democraţiei? Pentru că s-a demonstrat statistic că marea majoritate a oamenilor (peste 90 la sută) se tem să-şi asume riscuri şi preferă securitatea unui venit mai modest, dar stabil. Aceştia se vor mulţumi cu calitatea de salariaţi, delegînd dreptul de a lua decizii riscante minorităţii care nu se teme să şi le asume (şi căreia nimeni nu-i garantează un venit stabil).

Această logică a sistemului capitalist constituie o importantă derogare de la principiile democraţiei şi nu este deloc greu de înţeles cum politicieni abili pot să întîrzie tranziţia făcînd apel la frustrările unei majorităţi a electoratului. România se află la o răscruce de drumuri, avînd de ales ca economia ei să fie dominată de ideologie (caz în care vechile ineficienţe s-ar perpetua) sau de pragmatism (caz în care trebuie copiat sistemul de piaţă, cu toate meritele şi viciile sale).

Dreptul de a fi informat şi de a lua decizii în cunoştinţă de cauză

În societatea post-industrială, informaţia reprezintă o resursă nepreţuită, chiar dacă este practic inepuizabilă (aparent paradox, întrucît resursele se preţuiesc, de regulă, direct proporţional cu raritatea lor). Informaţia în sine este scumpă, dar accesibilitatea la ea este maximă; în limbaj economic, se spune că, costurile tranzacţionale sînt minime. Informaţia se găseşte la orice colţ de stradă, dar pentru a o obţine, trebuie, adesea, să plăteşti un preţ "piperat" (o carte bună costă mai mult decît o masă la restaurant).

În plus, ţările cu o economie dezvoltată au cetăţeni avizi de lectura de ziare. În ţările anglo-saxone, în cele scandinave, în Japonia, peste trei sferturi din populaţie citesc ziare (chiar dacă multe dintre acestea sînt de scandal).

În România, drept rezultat al unei concepţii materialiste, informaţia nu valora şi nu valorează mai nimic; în plus, costurile tranzacţionale pentru a o obţine sînt enorme.

Nici un sfert dintre români nu citesc ziarul, fiind dependenţi în domeniul informaţional de o singură sursă (celebra noastră televiziune, radioul). Astfel încît dreptul la informaţie economică trebuie circumscris dreptului, mai larg, la informaţie în general, drept care în ţara noastră se află în gravă suferinţă. Iar acest lucru se simte în exercitarea actului democratic.

Existenţa unei atitudini cetăţeneşti, de membru al polis-ului

Este greu să aştepţi o atitudine cetăţenească de la o populaţie neinformată. Dar, din păcate, în acest domeniu carenţele sînt mai multe şi mai vechi, avînd în vedere moştenirea latino-balcano-comunistă.

Să luăm doar obligaţia (firească) a achitării taxelor către stat. Dacă în '92 sau '93 ai fi întrebat pe noii întreprinzători români în ce măsură varsă impozitele datorate statului, ai fi riscat să fii privit ca un extraterestru, într-atît de încetăţenită a devenit practica evaziunii fiscale. Nu-i vorbă că nici Italia sau Spania nu stau mult mai bine în această privinţă; ginta latină nu are un simţ civic prea dezvoltat şi din acest motiv este - pe bună dreptate - ţinta ironiilor nordicilor.

Dar nu este numai atît. În patruzeci de ani de comunism, individul s-a obişnuit să "păcălească" statul, ca răspuns pentru nenumăratele mizerii îndurate. Acest reflex nu numai că n-a dispărut, dar s-a şi amplificat în ultimii ani. Şi nici nu va dispărea pînă cînd nu se va introduce un sistem usturător de sancţiuni, atît împotriva evazioniştilor fiscali propriu-zişi, cît şi împotriva celor presupuşi să-i controleze. Astfel ajungem la ultimul punct al analizei noastre, şi anume:

Funcţionarea unor reguli penalizatoare pentru cei care încalcă logica sistemului

La nivelul firmei, în ţările occidentale regulile jocului sînt extrem de dure: dacă ai greşit o dată, este puţin probabil că vei mai avea ocazia de a greşi a doua oară, deoarece eşti eliminat din competiţie. Iar pentru aceasta nu este neapărat nevoie ca situaţia financiară să fie jenantă; este suficient să nu respecţi angajamentele luate. Sistemul informaţional te face cunoscut tuturor ca partener neserios şi, astfel, statutul de "paria", de repudiat, este aproape inevitabil.

În România, nimeni nu a fost eliminat de pe piaţă pentru nerespectarea cuvîntului dat. Dimpotrivă, cu cît o firmă s-a dovedit mai rea platnică şi mai cu probleme, cu atît eforturile întregului sistem s-au canalizat spre a o scoate din impas şi a o absolvi de orice vină. Nu este de mirare faptul că modelul a făcut prozeliţi, iar arieratele constituie un exemplu edificator în acest sens: firmele mici urmăresc dacă o firmă mare (lider) este penalizată în vreun fel: cum acest lucru nu se întîmplă, ele însele încep să acumuleze arierate, chiar şi în situaţii în care ar avea resursele necesare achitării datoriilor (situaţie cunoscută în economie sub numele de **moral hazard**).

Orice sistem democratic - deci şi cel ce funcţionează în economie - trebuie să dispună de reguli penalizatoare care să-i asigure funcţionarea; instituţia falimentului răspunde tocmai acestui scop. Este profund nedemocratic ca întreg sistemul economic - şi, pe un plan mai general, întreaga populaţie a ţării - să sufere din cauza comportamentului unor agenţi neviabili.

Încheiem aici aceste succinte consideraţii, cu speranţa că am pus bazele unor mai ample viitoare dezbateri pe această temă.

Valentin LAZEA

Note despre egalitate

Nimeni nu pare să se mai întrebe astăzi **care e cel mai bun regim politic**, cu toate că o asemenea interogaţie a dominat reflecţia politică de la Platon şi Aristotel la Leo Strauss ori Friedrich von Hayek. Democraţia a devenit Unicul Regim. "Pentru prima dată în istoria sa, ea e lipsită de un concurent ideologic credibil, cel puţin în **«lumea creştină»**", nota anul trecut Pierre Manet, unul din filosofii care au încercat să lămurească ivirea acestui insolit consens referitor la virtuţile democraţiei. "Concurenţii săi de dreapta - ce vor să înlocuiască democraţia cu un regim non-democratic sau anti-democratic - sînt, ca să zicem aşa, blestemaţi începînd din 1945; concurenţii de stînga - ce vor să înlocuiască democraţia cu un regim presupus a fi **«şi mai»** şi, adică **«în sfîrşit, cu adevărat democratic»** - au fost discreditaţi de evidenţa crescîndă, în anii din urmă, a catastrofei comuniste. S-ar părea deci că există o forţă irezistibilă în această democraţie...". Credinţa că există o mişcare irezistibilă de democratizare a societăţii moderne a fost de fapt formulată în secolul trecut de către Alexis de Tocqueville. El considera chiar că dispariţia deosebirilor de statut şi de condiţie dintre membrii comunităţilor politice este trăsătura distinctivă a modernităţii. Pentru Tocqueville însă, o asemenea **mişcare irezistibilă** putea conduce - iar istoria secolului nostru nu a făcut decît să ilustreze această previziune - "fie către societăţi egalitare şi despotice, fie către societăţi egalitare şi liberale". E relativ uşor să se imagineze că "despotic" şi, respectiv, "liberal" sînt aici atribute ale manierei de exercitare a puterii. Ideea că finalmente **libertatea poate birui tirania** a fost de altfel unul din punctele forte ale "programului" Revoluţiilor est-europene din 1989. Singurul regret al est-europenilor e că azi programele politice reuşesc cu greu să dea un conţinut acestei exigenţe a libertăţii şi mai ales s-o coreleze cu egalitatea. Ce e însă egalitatea? Şi în ce fel poate fi înţeleasă - acum, cînd democraţia pare a fi Unicul Regim - intuiţia lui Tocqueville?

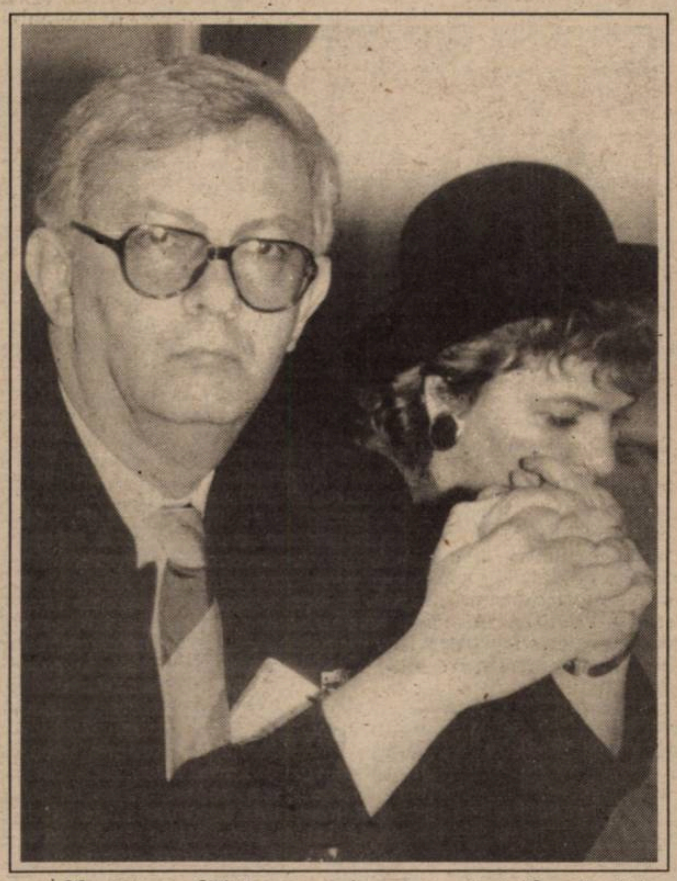

Simplificînd oarecum lucrurile, s-ar putea invoca patru specii ale egalităţii: cea politică (vizată, înainte de toate, de către Tocqueville), egalitatea juridică, cea economică şi, în fine, egalitatea culturală.

Egalitatea politică (recunoaşterea calităţii de cetăţean oricărui membru al comunităţii) şi egalitatea juridică (poziţia identică în faţa Legii a fiecărui individ) au devenit realităţi **vizibile** aş zice, ale lumii liberale: aşa cum Montesquieu îi invita pe filosofi să nu mai caute **libertatea politică** raţionînd asupra principiilor ei, căci o puteau **vedea** în Anglia vremii lor, tot astfel, azi, e suficient **să vezi** societăţile occidentale pentru a găsi acolo - "in actu" - **egalitatea politică şi juridică**. Două exemple sînt suficiente. Se ştie, în primul rînd, că femeile ori membrii minorităţilor rasiale au căpătat, treptat, dreptul de vot, într-un spaţiu definit de altfel prin plurivocitate. Pe de altă parte, membrii minorităţilor sexuale sînt egali în faţa Legii cu "ceilalţi". În schimb, societăţile despotice (comuniste) au condiţionat apartenenţa la comunitatea politică de primirea "carnetului roşu", răsturnînd de asemenea ordinea firească a reprezentării: Raymond Aron, referindu-se la jalnicul spectacol al alegerilor comuniste, scria - ironic - că "aceia care ar trebui să fie aleşi îi desemnează de fapt pe electori". Abuzurile justiţiei comuniste nu au nevoie de ilustrări.

Egalitatea economică e o aberaţie pentru oricine e dispus să înţeleagă faptul că piaţa (sistemul de schimb modern) e un proces şi nu un spaţiu oarecare şi că ea presupune **inegalitatea**. E vorba de inegalitatea talentelor, a virtuţilor, a gusturilor şi a informaţiilor agenţilor acestui proces fie ei consumatori ori producători. Lucrul acesta poate fi de altminteri uşor de înţeles dacă se raţionează prin reducere la absurd: o piaţă în care participanţii ar fi egali (ca talent, virtuţi etc.) ar fi imobilă, nimeni neavînd ce schimba! E adevărat, în acelaşi timp, că **servitutea faţă de Plan** a creat - în comunism - iluzia că o asemenea specie a egalităţii ar fi ceva concret. Nu e însă sigur că apologeţii Planului vor recunoaşte vreodată că, vorbind despre egalitate economică, ei au în vedere concreteţea sărăciei.

Cît priveşte cultura societăţilor liberale, s-ar putea spune - cu vorbele regretatului K.R. Popper - că democraţiile vizează tocmai "evitarea instituirii unei dominaţii culturale". Acceptarea, mai precis cultivarea insistentă a diversităţii nu e însă echivalentă cu egalitatea modelelor culturale şi, cu atît mai puţin, a actorilor/receptorilor culturali. Doar cenzura şi propaganda ar putea zămisli speranţa unei egalităţi de acest fel. Trebuie notat că această speranţă e fundată pe ipoteza unei adaptabilităţi la canon - dirijate sau spontane - a tuturor expresiile culturale şi pe ipoteza unei receptări maximalist-univoce a acestor ilustrări ale adevărului oficial. Dar justificarea cenzurii prin combinarea unui raţionament istoricist şi a ideii că o **anume minoritate** e interpretul privilegiat al acestuia mi se pare o eroare la fel de banală ca şi aserţiunea că majoritatea are întotdeauna dreptate - şi, deci, că tirania sa culturală e îndreptăţită, inclusiv moral.

Cred că acceptarea credinţei potrivit căreia atît diverse minorităţi, cît şi o majoritate oarecare se pot înşela distinge în chip fundamental omul societăţii liberale - cea care a instituit primele două specii ale egalităţii, refutîndu-le (ca iluzorii) pe celelalte două -, de populaţiile societăţii despotice - cea care a încercat, în van, de altfel, să le instituie pe ultimele două, denaturînd ori ignorînd egalitatea politică şi juridică.

Dacă aşa stau lucrurile, atunci un veritabil democrat nu poate să nu se întrebe **care e cel mai bun regim politic**, chiar şi atunci cînd semenii săi, confundînd speciile egalităţii, proclamă democraţia drept Unicul Regim.

Cristian PREDA

"Democraţia sănătoasă (...) nu este, ca şi sănătatea, decît o utopie. Mi-o descriu în felul următor: inteligenţa nu va mai avea în ea nimic de pierdut, sufletele puternice vor fi în ea în largul lor, sufletele slabe vor fi aici educate, sufletele medii se vor simţi în ea jenate de faptul că sînt mediocre şi integrabile numărului mare".

Denis de Rougemont

© R. Petrescu

Forme, substanţă, mentalităţi

Cadrul formal al democraţiei româneşti

Imaginea mea asupra Constituţiei române este considerabil schimbată astăzi în comparaţie cu decembrie 1991, cînd a fost adoptată. Pe vremea aceea eram preocupat aproape exclusiv de defectele ei şi acestea, fără îndoială, nu lipsesc: limitele în privinţa garantării dreptului de proprietate, posibilitatea oferită Consiliului Suprem de Apărare a Ţării de a funcţiona ca un guvern militar, formulele învechite privind definirea statului şi raportul său cu minorităţile ş.a.m.d.

Dar este greu să evaluezi calitatea unui document numai din considerente abstracte. În ultimii trei ani Comitetul Helsinki Român (APADOR - CH), unde lucrez, a avut ocazia - sau mai curînd, a fost obligat - să apeleze la Constituţie pentru critica unor proiecte de lege, a unor interpretări ale Curţii constituţionale, ale deciziilor unor procurori, ale unor hotărîri judecătoreşti. S-au putut observa astfel şi defecte mai fine, scăpări ale Constituţiei - cum ar fi faptul că în competenţa Curţii constituţionale intră **legile şi ordonanţele**, nu şi **hotărîrile**, de asta profitînd acum Guvernul. Şi totuşi, Constituţia s-a dovedit a fi, în această perioadă, un inestimabil instrument pentru prezervarea valorilor statului de drept.

Marea resursă a legii noastre fundamentale sînt articolele 11 şi 20 care transformă documentele internaţionale din domeniul drepturilor omului, ratificate de România, în legislaţie internă şi le interpretează conform aceloraşi standarde. Aşa se face că astăzi România se bucură de reglementările **cu putere de acţiune directă** ale celui mai elaborat document existent astăzi în lume, privitor la drepturile şi libertăţile fundamentale: **Convenţia europeană a drepturilor omului**. Cum a fost posibil ca în 1991 o Constituantă cu tendinţe autoritariste confirmate să accepte astfel de instrumente de protecţie ale statului de drept? Retrospectiv, am impresia că obsesia majorităţii parlamentare de atunci de a-şi manifesta frustrările şovine şi de a face ireversibil caracterul republican al statului a pus în umbră reglementările cu adevărat esenţiale, cum ar fi articolele amintite. În timp s-a dovedit că, totuşi, enunţurile din Constituţie cu tentă naţionalistă au mai curînd un caracter declarativ iar forma republicană nu este, prin ea însăşi, un impediment pentru democraţie.

Constituţia este legea fundamentală a statului, iată un lucru pe care ar trebui să-l reînvăţăm. Şi va trebui să-l înveţe şi cei care ne conduc. Asistăm, în ultimii ani, la o revenire în forţă a conservatorilor. Efortul lor de a instaura arbitrariul cu care i-a învăţat trecutul va mai continua. Dar în mod paradoxal, Constituţia atît de criticată în 1991 a devenit astăzi, în noul context, **principalul garant al prezervării democraţiei**.

Instituţiile

Instituţiile sînt conduse de legi şi depind de personalul care le ocupă. Trecerea de la Constituţie la instituţii defineşte şi prima diferenţă importantă: dintre **democraţia de formă** şi **democraţia practică**.

Principalele instituţii ale statului au astăzi legi noi de funcţionare şi organizare. Legea de organizare judecătorească a consacrat principiul inamovibilităţii judecătorilor - dar punerea în aplicare a fost întîrziată. Legea SRI dă posibilităţi de acţiune excesive angajaţilor acestuia. Dreptul SRI de a avea propriile lui societăţi comerciale şi activităţi economice oferă o putere inacceptabilă acestei instituţii private, motivat, cu suspiciune. (Prevederea a fost socotită aberantă de toţi specialiştii străini cu care am discutat. De altfel, legătura dintre "activităţi secrete" şi "activităţi comerciale" pare să facă parte din specificitatea originalei noastre democraţii. Unui straniu **Serviciu de telecomunicaţii speciale**, cu funcţii cu adevărat "speciale", care eludează controlul parlamentar, i-a fost atribuit şi lui printr-o simplă hotărîre de Guvern, dreptul să posede propriile lui societăţi comerciale.)

Există o nouă lege a Poliţiei care, stipulînd datoria poliţistului de a respecta legea (şi nu ordinul) a făcut un mare pas înainte.

Cîteva observaţii pesimiste sînt motivate de personalul din instituţii. Judecătorii, această categorie fundamentală în statul de drept, sînt de abia la jumătate din numărul necesar, şi slab pregătiţi (cei mai buni absolvenţi de drept se îndreaptă spre avocatură). Poliţia se află la rîndul ei în suferinţă de personal, iar unii dintre angajaţi par incapabili să se adapteze noului cadru. Ce se întîmplă în ministerele Învăţămîntului, Sănătăţii, Culturii? Despre deficienţele de funcţionare în aceste instituţii presa a scris de multe ori; o dovadă că democraţia nu acoperă numai o realitate juridică, ci şi una politică.

Mentalităţile

Dar marele handicap pentru democraţia românească îl constituie astăzi mentalităţile: mentalităţile celor care comandă principalele instituţii ale statului dar şi mentalitatea cetăţeanului.

Sîntem totuşi o ţară în care preşedintele a luat un ziarist de gît şi a cerut neaplicarea hotărîrilor judecătoreşti definitive. Sîntem totuşi ţara în care un prim-ministru, de o mediocritate patentă, îşi permite să rîdă în Parlament şi să sfideze obligaţiile constituţionale. Sîntem ţara unde mai descoperi poliţişti care torturează deţinuţii la **rotisor** şi unde se mai găsesc procurori militari gata să muşamalizeze astfel de comportamente.

Dar nu există mentalitate vinovată a celor care conduc fără să nu existe o mentalitate vinovată a celor care le-au delegat puterea. Nu ar fi posibilă perpetuarea unor comportamente asemenea celor amintite mai sus dacă cetăţenilor li s-ar părea asta atît de intolerabil încît să le sancţioneze imediat.

În acest sens, mentalităţile sînt şi ele conectate, direct, la politică. Există , astăzi, în România, cadrul formal al unei - deşi ne-ideale, totuşi reale - democraţii. Amestecul imperfect dintre ceea ce principiile Constituţiei şi legile ţării cer tuturor să facă, şi ceea ce fac actorii politici şi cetăţenii, dă o măsură asupra responsabilităţii fiecăruia pentru viaţa pe care o trăim.

Gabriel ANDREESCU

„Cînd vorbeşti cu mine, tu să taci!"

La ultima moţiune de cenzură împotriva guvernului, liderul PRM a spus (citez din memorie, documentele de partid încă nu au apărut), că ar trebui să punem la icoane portretul dlui Văcăroiu şi să fim ultramulţumiţi cu ce avem, că altfel ne paşte un regim forte, adică vom da de dracu' - sus-amintitul lăsîndu-ne să înţelegem că el poate oricînd da un telefon pe fir direct lui Nichipercea să-l cheme! Pe de altă parte, se aude tot mai des ideea că am fi inapţi pentru democraţie (la fel cum unii ruşi au reluat afirmaţia că rusul nu ştie decît de cnut).

Probabil toţi cei care susţin asemenea idee au în vedere peisajul foarte fărîmiţat pe care-l oferim ca naţie şi, nu în ultimul rînd, unele caracteristici naţionale care au (re)ieşit la iveală în... transparenţa vremurilor tulburi pe care le traversăm.

S-a glosat mult pe seama oportunismului şi tranzacţionismului nostru: românul se vinde lui însuşi cu frenezie, pentru o vodcă, pentru o pereche de blugi, pentru un porc, pentru un post public, pentru o laudă. Cînd le primim, noi, altminteri o "gură mare", cu gesturi largi şi vehemente, devenim pupăcioşi şi cooperanţi şi ne ploconim "răsăritean şi moale" ca păunul lui Ion Barbu. Descoperim imediat că "totul e relativ", că "toţi sîntem oameni", principiile ni se sfarogesc (**ubi bene...**), spiritul nostru critic îşi revine din erecţie sau îşi schimbă - din recunoştinţă - direcţia înspre duşmanul binefăcătorului nostru de moment, căruia îi veştejim personal, ori prin intermediul unui killer (deocamdată, slavă Domnului, în sens figurat), defectele şi erorile cu rar talent oratoric şi scriptic...

Proasta înţelegere a libertăţii e la fel de vizibilă de sus şi pînă jos. Pentru "omul din popor", slujbaş al statului, ideea de program fix, de normă, de exigenţă din partea şefului, îi trezeşte o revoltă democratică: "adică tot ca înainte?". El vrea să lucreze cătinel, să poată trage o fugă în timpul programului prin magazine şi piaţă, iar dacă lucrul nu e posibil - să schimbe şeful. Pentru omul subţire, fie el gazetar, parlamentar, om al justiţiei sau ministru, libertatea înseamnă să folosească toată gama de epitete şi expresii demolatoare; respectiv să-i voteze pe "ai lui", nu amendamentul, programul, ideea; să învîrtă legile după interesul propriu sau partinic; să dispună de buget după interesul propriu sau de partid...

Bolnăvicioasa, isterica poftă a românului de a fi şef are consecinţe multiple: de aici miile de universităţi particulare, de asociaţii sau partide-fantomă, sciziunile nesfîrşite din viaţa politică, socială, artistică; de aici politica celui ajuns şef de a-şi aduce sau încuraja colaboratori şi echipe palide pentru a evita contestaţiile sau concurenţa; de aici disconfortul psihic pe care-l are în prezenţa unuia mai competent decît el; de aici hărnicia de-a produce gogoşi strălucitoare din inşi decoloraţi dar obedienţi şi de-a ignora sau de-a pune la zid pe concurenţii capabili dar neobedienţi; de aici ţinerea cu dinţii de funcţie, chiar dacă toată "unitatea" e împotriva lui; de aici probabil aspectele pe care le ia la noi conflictul între generaţii, bătrînii crispîndu-se la ideea colaborării cu cei tineri, prin forţa lucrurilor mai plini de iniţiativă, de energie, spontaneitate, mai puţin conformişti şi de multe ori cu o instrucţie mai la zi...

Incapacitatea de-a uita de... temperament, de-a judeca la rece, dar şi această neostenită grijă pentru interesul propriu duc la înlocuirea analizei cu acuza, a argumentelor cu injuria; nasc şi întreţin confuzia criteriilor: a celor etice cu cele estetice, a celor estetice cu cele din plan administrativ, a celor din plan administrativ cu cele politice etc. Tot această componentă temperamentală e la originea intoleranţei, a demolării celorlalţi, a autopropagandei nerušinate. (Ca o remarcă îmbucurătoare: componenta temperamentală e foarte cenzurată însă la românii care au stat mult timp în străinătate; să capete ei acolo nişte coordonate ale valorii de sine mai precis delimitate?)

Un anumit snobism şi o paradoxală - faţă de orgoliul naţional enorm - neîncredere în propriul discernămînt ne fac să colportăm cu uşurinţă zvonul sau opinia altora, să-i evităm pe cei evitaţi (nemaidîndu-le deci o şansă), să înghiţim cu lăcomie locul comun, să aplicăm cu inconştienţă şi grabă stigmate şi etichete, să dăm mare importanţă anecdoticului, să preluăm - cînd interesul ne-o cere! - ranchiunele, criteriile şi ierarhiile valorice prestabilite de alţii. (Altminteri, dacă cei blamaţi au "poziţie", îi vom asigura pe ascuns de "toată stima şi consideraţia"!)

Neîncrederea, suspiciunea faţă de atitudinile, vorbele sau opiniile exprimate prin scris de alţii (un coleg aflat la Paris mi-a scris: "sper că eşti cea care spui în articole că eşti" - adică, presupun, nu o criptocomunistă, o securistă, o profitoare a revoluţiei ş.a.m.d.) au o scuză, o explicaţie. Înclin să cred că e mefienţa datorată erodării cuvîntului de propaganda comunistă. Cu deosebire pentru cei instruiţi, cuvîntul rostit sau scris nu mai e un simplu vehicol al unui gînd, al unei idei sau atitudini interioare, ci a devenit o armă: de provocare, de smulgere a informaţiilor, de acoperire a unor lacune, de mimare a unui conţinut uman sau a unei competenţe inexistente, o armă de scoatere din uz într-un nemilos război psihologic. Uşurinţa cu care s-a folosit şi se foloseşte cuvîntul - sursă inepuizabilă de realităţi paralele, de stres, de suspiciune, de confuzie - duce, fireşte, la neîncrederea în cuvînt. Confucius spunea că datoria înţelepţilor în vremurile tulburi e de a restabili sensul cuvintelor. E minunat şi plin de miez ceea ce a spus Confucius, dar el nu avea în vedere o lume în care propaganda politică are un rol atît de covîrşitor şi în care pe înţelepţi nu se mai dau doi bani. Aici mai degrabă timpul şi, se pare, noile relaţii de muncă ajută la restabilirea sensului cuvintelor. Timpul - care va scoate încet-încet din joc generaţiile educate de comunism (pentru ele dialogul înseamnă: "tu să taci cînd vorbeşti cu mine!") şi care va aduce pe scenă generaţiile tinere. (Cred sincer că şansa noastră de-a ieşi la lumină e direct proporţională cu numărul tinerilor instruiţi şi umblaţi prin lume.) În ce priveşte apariţia, prin sistemul privat, a altor relaţii de muncă - nu e greu de observat că, atunci cînd e bine plătit în funcţie de calitatea şi cantitatea muncii sale, de iniţiativa şi autodisciplina impuse de libera concurenţă, românul devine alt om. Un motiv foarte serios să nu accept ideea că am fi un popor inapt pentru democraţie, cu toate păcatele enumerate mai sus.

Mariana CODRUŢ

"Un MINISTER AL SENSULUI CUVINTELOR, înzestrat cu puteri discreţionare, aceasta îi trebuie Democraţiei".

Denis de Rougemont

„Vorbe goale, să adoarmă copiii!"

Întrebaţi: dacă (1): Pe vremea lui Ceauşescu ar mai fi avut nevoie de democraţie de ar fi înotat în bunăstare, (2):. dacă acum consideră că există democraţie şi la ce ne este ea utilă şi (3): care din actualii lideri politici aduc a democraţi, oamenii din zona Armenească - Rosetti nu s-au ferit să răspundă. La cea dintîi interogaţie, răspunsurile lor oscilează între confuzia bunăstare-democraţie şi recunoaşterea explicită a necesităţii unor libertăţi spirituale. La punctul doi, părerile cetăţeanului trec, gradat, de la apologia actualei democraţii la consideraţia că, deşi ea există, noi nu ştim să ne-o asumăm şi, în sfîrşit, la negarea absolută a existenţei ei. În topul personalităţilor politice cu manifestări democratice sînt - surpriză! - Petre Roman, poate şi datorită prezenţei cuvîntului în cauză în titulatura partidului din care face parte, urmat, la egalitate, de Ion Iliescu şi Emil Constantinescu.

Zidar, 22 de ani:

1. Pînă în 1984 a fost ceva mai bine. Din 1984 încoace s-a strîns cureaua mult, ca şi acuma.

2. Sigur că libertatea este cît de cît în ziua de azi mai bine. Poţi să mai cîştigi un ban şi la particulari. Totuşi, guvernul din ziua de azi nu ajută nici tineretul de la cămin, nici pensionarii, nici muncitorii.

3. Nici unul, mai repede spus. Preşedintele Iliescu, primul lucru pe care trebuia să-l facă după revoluţie era o devalorizare a banilor, nu o stabilizare a lor, ca s-o ia toţi de la zero.

Pensionară, 66 de ani:

1. Mă puneţi într-o situaţie cam delicată. Erai restrîns din multe puncte de vedere, nu puteai nici să rîzi, nici să vorbeşti. Dacă dădea şi mîncare şi căldură şi apă şi nu mai strîngea atîta cureaua, totul ar fi fost destul de bine.

2. Nici acuma nu pot să spun că sîntem străluciţi. Înainte, cînd trebuia să te duci la piaţă, luai de teamă că nu găseai. Azi iei, de teamă că mîine se dublează. Libertatea presei - am o părere destul de bună, deşi pe ici, pe colo, mai exagerează. Mulţi citesc, puţini înţeleg.

3. Am o părere destul de bună despre Iliescu, Petre Roman, Coposu şi simpaticul ăla, cum îi zice - Raţiu.

63 de ani, fost funcţionar la Renel:

1. şi 2. Eu simpatizez şi iubesc foarte mult democraţia, dar aş vrea să nu trăiască nimeni ca mine cu 57 de mii pensie. Am suferit 16 ani sub Ceauşescu, cît am fost bolnav de nervi, iar acum am 60 şi de ani şi mătur strada.

3. Cînd a venit partidul ăsta al nostru, m-am dus şi eu acolo şi m-am înscris la F.S.N. Pe dl. Petre Roman l-am considerat că a fost cel mai bun pentru noi, dar nu pot să cred că şi în F.D.S.N. nu sînt oameni capabili.

Inginer, 40 de ani:

1. Democraţia presupune şi bunăstarea materială.

2. Acuma este democraţie într-o oarecare măsură, prin oarecari libertăţi: libertatea presei, cea de a ieşi în afara graniţelor. Sigur că este utilă, căci nu cred că se mai poate plînge cineva acuma, cît pleacă-n Turcia, Grecia, Germania.

3. Petre Roman şi Adrian Năstase. Prin întreaga lor comportare.

Arhitect, 36 de ani:

1. Anumite drepturi nu existau sau erau îngrădite. Dacă voiam să-i fac o caricatură lui Ceauşescu, nu însemna că voiam să-l jignesc sau să schimb orînduirea, orice om poate fi criticat.

2. Acuma, dacă vreau, pot să fac o caricatură cu Iliescu şi nu cred că se supără. Aşa că democraţia de acum e folositoare, poate rezulta, dintr-un schimb de păreri, o idee, un drum, fără ca cineva să-şi impună punctul de vedere.

3. Îi prefer nu pe cei care vorbesc despre democraţie, ci pe cei care încearcă să promoveze nişte legi, nişte măsuri economice: Corneliu Coposu, Emil Constantinescu.

65 de ani, fostă ziaristă:

1. Sigur că era nevoie de libertate, de mai puţină închistare. Nu vreau să spun mai mult, pentru că am lucrat 35 de ani în presă şi am fost constrînsă să fac şi anumite lucruri...

2. Acum nu-i democraţie. E mai mult anarhie. Sau puterea celui ce-a reuşit din ce-a fost, nomenclaturist sau şef de securitate, să ajungă să conducă. Avem, totuşi, libertatea să spunem ce gîndim, ceea ce-i bine, pentru că am renunţat la acea "dedublare" a personalităţii.

3. Deşi voi fi acuzată de subiectivism - Petre Roman.

Inginer agronom, 65 de ani:

1. Omul are nevoie şi de alte lucruri, pe lîngă mîncare şi casă. Ai nevoie şi spiritual de ceva.

2. Acuma democraţia nu se înţelege cum trebuie: ea implică şi obligaţia de a munci, de a respecta, nu numai drepturi.

3. Nu le cunosc îndeajuns subtilităţile.

Membru al Alianţei Evanghelice din România, 50 de ani:

1. Vremea lui Ceauşescu a fost o vreme care s-a-mplinit la timpul ei. Aşa s-a stabilit de către forţa divină.

2. Cea din ziua de azi ar fi folositoare dacă s-ar şti să se trăiască într-adevăr. Ceea ce-i opreşte e din interiorul oamenilor.

3. Firea omului se poate schimba ca anotimpul de toamnă. Unul din cei demni de a fi puşi la încercare, ca să vedem ce poate, ar fi Emil Constantinescu.

Contabil, 45 de ani, pe marile şantiere ale patriei:

1. În timpul lui Ceauşescu era haos organizat.

2. Nu e viaţă normală, n-ai ce-ţi trebuie. Nu se prinde uşor de noi America, am rămas cu vechile concepţii. Libertăţile astea? Vorbe goale, să adoarmă copiii...

3. Toţi sînt nişte fripturişti, nişte carierişti care stau la pîndă la ciolan.

A consemnat
Iaromira POPOVICI

Dreptul la opţiune şi informaţie

Sînteţi de acord că informaţia e o condiţie absolut necesară a democraţiei? Dacă da, atunci în ce măsură credeţi că prin informaţia pe care o dă ziarul dv., aţi contribuit la lămurirea opţiunilor politice ale cetăţenilor? Ştie cititorul dv. cu cine trebuie să voteze şi de ce?

Dumitru TINU:

Evident, prima condiţie a unei democraţii autentice este informarea, transparenţa. Fără informare corectă şi completă, fără transparenţă în activitatea instituţiilor statului de drept, cetăţeanul nu poate opta, în cunoştinţă de cauză, pentru un partid sau altul. În ceea ce priveşte ziarul nostru, ne străduim să oferim o informaţie cît mai veridică. Acest lucru e înscris chiar pe frontispiciu: **Adevărul**. Asta nu înseamnă că pretindem că prin tot ceea ce spunem şi facem realizăm idealul, că oferim într-adevăr acea informaţie completă şi veridică. Dar ne străduim. Aceasta e preocuparea noastră principală. Referitor însă la cititori, chestiunea este puţin mai complexă. În general, în ţara noastră cititorii presei nu sînt încă pregătiţi pentru a avea o informaţie detaşată de comentariu, de apreciere. Cînd află ceva, o ştire sau un eveniment, ei aşteptă, aşa cum făceau şi pe vremuri, să li se spună şi dacă ceea ce au aflat este bine sau este rău. Doresc să li se dea de-a gata şi opinia ziarului, cred că una din cele mai grave boli ale presei româneşti este faptul că informaţia nu este încă separată de comentariu. În general, e furnizată în învelişul de sentimente ale celui care o transmite.

Asta se întîmplă pentru că aşa vor cititorii?

Ei aşa au fost obişnuiţi de decenii. Cred că nu numai **Adevărul** se confruntă cu această atitudine a cititorului, care aşteaptă informaţia care-i convine şi vrea să-şi găsească întotdeauna confirmarea propriilor sentimente şi opţiuni. Sper că, pe măsură ce ne vom depărta de trecut, vom ajunge şi la situaţia în care el să vrea să verifice dacă ceea ce gîndeşte şi simte este corect sau nu, cînd va putea analiza singur evenimentele într-un complex de informaţii ce-i va fi oferit. Lucrul acesta îi va permite şi formarea unei opţiuni electorale.

Adrian VASILESCU:

Informarea e o condiţie fundamentală. Fără ea, democraţia e un nonsens. Aş vrea să subliniez un lucru esenţial pentru noi: de regulă nu comentăm informaţiile.Ele sînt exacte în msura în care cei ce le aduc sînt profesionişti. Bătălia la noi în ziar este pentru o informare de tip profesionist a cititorului. Asta înseamnă o informare rece. Noi nu dăm opinia ziaristului sau a ziarului. În pagina noastră politică există o gamă largă de ştiri, de la ce se întîmplă în PNŢCD, pînă la ce se întîmplă în PSM. Deci noi fotografiem viaţa politică, evenimentele din legislativ, din executiv, din partidele şi forţele politice din ţară, în aşa fel încît cititorul să afle ce se întîmplă şi să poată să-şi facă singur o opinie. Noi nu vrem să i-o impunem.

Dar ştiţi cam ce opţiuni politice au cititorii dv., spre ce partide se orientează în general?

Mi-ar fi greu să vă spun. De altfel, cred că ziarul **Curierul naţional** este citit de la dreapta la stînga sau, dacă vreţi, de la stînga la dreapta. Ştiu că, în general, clasa politică e cea interesată de pagina politică a ziarului nostru. Dar cu deosebire cititorii **Curierului naţional** sînt din zona afacerilor. Pagina de burse şi suplimentul economic au trezit un interes aparte în rîndul investitorilor, al oamenilor de afaceri, al bancherilor. Din această categorie se recrutează publicul nostru. Repet, n-am sesizat ca interesul pentru **Curierul naţional** să vină dintr-o anumită parte a zonei politice.

Horia ALEXANDRESCU:

Da, sînt absolut de acord că informaţia e o condiţie de bază a democraţiei. Cu scuzele de rigoare pentru lipsa de modestie care ar putea rezulta din spusele mele, eu îmi permit să afirm că ziarul **Cronica Română** şi săptămînalul **Cronica Politică** pe care am început să-l scoatem recent, încearcă să fie cele mai deschise publicaţii, către toate partidele, formaţiunile, grupările şi oamenii politici din România. Fără a acuza pe cineva, cred că orice formă de partizanat manifestată constant de unul sau altul din mijloacele de informare, refuză de fapt electoratului dreptul de a fi la curent şi cu punctul de vedere al celeilalte părţi, întotdeauna adversă şi, cu rare excepţii, neutră. Străduaniile noastre de a pune, de regulă, faţă în faţă reprezentanţi ai puterii şi ai opoziţiei sînt constante şi presupun adesea riscul de a supăra deopotrivă ambele tabere, ceea ce, nu o dată s-a şi întîmplat. Din punctul de vedere al opiniei publice şi al gazetăriei, însă, sîntem convinşi că numai asta poate fi linia oricărui ziar cu adevărat independent şi de centru.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Nomenclatorul şi nomenklatura

De ce cuvîntul "democrat" în titulatura partidului dvs.?
Cît e democraţia "gard" şi cît e "leopard", pentru partidul dvs.?

Vasile Văcaru (senator PDSR)

N-am găsit alt cuvînt, trebuia să ne deosebim cumva de partidul lui Cunescu. Democraţia nu e ce a fost pe vremea grecilor antici, s-a demonetizat. Cuvîntul ăsta "democrat" face bine oriunde îl pui, ca şi: revoluţie, privatizare, reformă, economie de piaţă. N-am dovedit noi că sîntem democraţi?!

Constantin Ticu Dumitrescu (senator PNŢCD)

Afişe cu PNŢCD au apărut încă din 22-23 decembrie 1989, pe Gara de Nord, la metrou. La sediul central se strînseseră, pe 23 decembrie, o serie de persoane care atunci nu aveau nici un drept să se folosească de numele PNŢ-ului la care au adăugat "creştin şi democrat". Astfel erau: Petrina, Ioan Alexandru, Valer Suian (actualul vicepreşedinte al PUNR!), băiatul lui Opriş. I-am întrebat dacă aveau acordul "bătrînilor", dacă dl. Coposu ştia, sau dl. Puiu, şi au zis că pot reînfiinţa PNŢ-ul şi fără ei, deocamdată. Eu am anunţat atunci pe cei din "vechea gardă" de faptul că se punea la cale uzurparea numelui PNŢ. Sigur, cuvintele "creştin-democrat" sînt justificate acum şi probabil indică afilierea partidului nostru la creştin-democraţia europeană occidentală.

Cristian Dumitrescu (senator PD)

Păi, ne folosim de cuvîntul "democrat" în sigla partidului, pentru că chiar aşa sîntem şi-i normal să susţinem democraţia pe toate căile. Dar, despre asta, acum, ca şef de grup parlamentar, declar mai puţine, mai cu grijă.

Ioan Coja (senator PDAR)

Militäm pentru democraţie în agricultură, nu pentru metode de cooperativizare, ca alţii. Şi-apoi e o chestie de uzanţă, folosirea acestui cuvînt în sigla diferitelor partide sau uniuni. Dar cine nu e astăzi democrat, domnule, fie şi de ochii lumii, cum sînt destui?!

Szabo Karoly (senator UDMR)

Cuvîntul ăsta e un fel de înlocuitor şi multe partide sau organizaţii care îl folosesc sînt precum cafeaua aia cu înlocuitori, amestecuri, nechezol. Noi l-am încorporat în sigla noastră nu atît datorită semnificaţiei lui originare, la vechii greci - aceea de supremaţie a majorităţii, a poporului care trebuie să-şi impună punctul de vedere - ci ne convine accepţia nouă, cîştigată în timp datorită apusului, aceea a pluralismului de opinii, de acceptare a alterităţii. De altfel, sîntem un exemplu viu, UDMR-ul reunind mai multe orientări doctrinare: liberalism, creştin-democraţie, social-democraţie ş.a.

Gh. Răducanu (deputat UDRR)

Toţi suntem democraţi, dar nu vrem s-o recunoaştem şi unii o mai iau pe de lături, mai fac gafe, mai aruncă vorbe. Cred că la noi, la romi, democraţia e la ea acasă!

Adrian Năstase (preşedinte executiv PDSR)

La acel moment noi am vrut să găsim o formulă care să prezinte cît mai clar opţiunea noastră social-democrată. N-am vrut să avem dificultăţi, cel puţin sub aspectul denumirii partidului. Ne-am gîndit să folosim în noua denumire a partidului una dintre valorile pe care noi le introducem în setul de acumulări ale social-democraţiei, anume democraţia socială. Dar repet, dacă nu ar fi fost ocupat deja acest segment al social-democraţiei de către partidul dlui Cunescu, automat existînd şi denumirea în nomenclatorul ce a cuprins partidele de la acea oră, probabil că denumirea de partid social democrat am fi adoptat-o, adică PSDR şi nu PDSR. Nu este vorba de vreo interpretare, de vreo conotaţie specială pe care să o fi dat noi noţiunii de democraţie, fie exagerînd denumirea originară care se referă la supremaţia majorităţii, conducerea de către popor, fie marşînd pe accepţia mai nouă a democraţiei, ca pluralism de opinie. (P. I.)

Noua generaţie a anilor treizeci (XVIII)

Frisoanele noii convingeri legionare nu l-au părăsit pe Eliade o dată cu alegerile din decembrie 1937. În **Vremea** din ianuarie 1938 două articole erau consacrate aristocratismului creat de legionarism. Să decupez un fragment din cel de al doilea articol: "Promovarea bărbăţiei şi a spiritului a adus după sine o altă prefacere a sufletului tinerei generaţii româneşti. A creat conştiinţa unei misiuni istorice, sentimentul că ne-am născut ca să împlinim o revoluţie unică în istoria neamului. Legionarul nu mai trăieşte la întîmplare. Viaţa lui are un sens precis şi major: revoluţia creştină, mîntuirea neamului românesc. Eroismul şi sfinţenia sunt valori superioare în care cred tinerii de azi. Am scris de mai multe ori despre spiritul revoluţiei creştine, aşa cum începe a fi realizată ea de mişcarea legionară şi mi-am îngăduit, acum, să mă opresc numai asupra valorilor eroice, aristocratice, pe care le cultivă Legiunea. Conştiinţa unei misiuni istorice a fost întotdeauna caracteristică oricărei aristocaţii... În locul aristocraţiei Legiunea creează o nouă aristocraţie: a spiritului. În locul elitelor care-şi moştenesc drepturile - odată cu virtuţile şi păcatele strămoşeşti - se naşte o nouă elită care-şi cucereşte libertatea învăţînd să moară şi să jertfească. Dar în această nouă aristocraţie legionară, care se naşte, reînvie Evul Mediu românesc: conştiinţa misiunii istorice, vrednicia şi bărbăţia, dispreţul şi indiferenţa faţă de neputincioşi, canalii şi băieţi deştepţi" (Mircea Eliade, **Noua aristocraţie legionară, Vremea**, XI, nr. 522 din 23 ianuarie 1938). În sfîrşit, trei săptămîni mai tîrziu, comenta salvarea, prin legionarism, a provincialismului, după o călătorie, "cu cîţiva prieteni şi camarazi", la Călăraşi: "Legionarismul aduce o transformare radicală a mentalităţii provinciale. Cînd educaţia legionară va da roade se va vedea că sensul vieţii nu este parvenirea, cariera cu orice preţ. Marea revoluţie legionară schimbă centrul de gravitate al fiinţei româneşti din afară înlăuntru... Una din afirmaţiile revoluţionare ale creştinismului era aceasta: nu există om, oricît de jos ar fi căzut el pe scara valorilor morale şi religioase, care să nu fie îndreptăţit să-şi nădăjduiască mîntuirea. O astfel de afirmaţie revoluţionară face şi legionarismul; nu există loc, în ţara românească, unde să nu-ţi poţi realiza, pînă la maxima ei fructificare, viaţa. Legionarismul va pune capăt complexelor de inferioritate ale provinciei. Într-adevăr, idealul legionar, idealul de aspră spiritualitate creştină - poate fi oriunde **trăit**, în mijlocul comunităţii româneşti" (Idem, **Provincia şi legionarismul, Vremea**, XI, nr. 525, din 13 februarie 1938).

Apoi, pledoariile legionare ale lui Eliade încetează. Dar aceasta pentru că ele nu mai pot fi rostite. Instaurara, din februarie 1938, a dictaturii regale, primul guvern Miron Cristea, cu Armand Călinescu la Interne, interzice propaganda legionară. **Vremea** îşi modifică orientarea deschis filolegionară iar serialul lui Eliade despre provincie şi legionarism e întrerupt. Articolul său din nr. 526 (20 februarie) începe, semnificativ, astfel: "Cum nu ştiu încă despre ce se poate şi nu se poate scrie - mă mulţumesc să împărtăşesc cititorilor mei cîteva fapte culese din cele mai inofensive reviste de cultură". De altfel, în decembrie 1938 revista va fi suspendată pentru a reapare la 15 septembrie 1940. **Cuvîntul**, reapărut în ianuarie 1938, la care Eliade scria abundent, e suspendat, şi el, în aprilie 1938. Propaganda legionară e, peste tot, interzisă. Încep timpuri grele pentru Eliade. Nae Ionescu, împreună cu ştiuţi lideri legionari, e arestat şi internat în lagărul de la Miercurea Ciuc. Nae Ionescu e suspendat din învăţămînt şi, prin asta, îşi pierdea postul şi asistentul său, Mircea Eliade. De altfel, Eliade e căutat, şi el, de poliţie, i se face percheziţia locuinţei, dar el, inspirat, se ascundea într-o casă clandestină. Armand Călinescu îl considera, pentru ceea ce scrisese, periculos şi decisese arestarea lui Eliade. În **Memorii** Eliade acreditează versiunea că, întrebat de generalul Condeiescu ce i se impută autorului **Întoarcerei din rai**, Armand Călinescu i-ar fi răspuns: "E omul lui Nae. Îmi ajunge". La 14 iulie 1938 Eliade e arestat şi transportat la Siguranţă. I s-a cerut să semneze o declaraţie de desolidarizare de mişcarea legionară. Refuza, notificînd că el nu fusese membru înscris în mişcarea legionară. E, probabil, adevărat. Dar activitatea publicistică, propagandistică şi sentimente afectiv prolegionare dovedise. Jurnalul lui Sebastian, din care am citat, articolele sale şi încă altele pledează, fără putinţă de tăgadă, despre ataşamentul său legionar activ. Menţinîndu-se în refuz, după şase săptămîni a fost internat, şi el, în lagărul pentru legionari de la Miercurea Ciuc. Eliberarea din lagăr depindea, şi ea, de declaraţia de desolidarizare. Nae Ionescu, îmbolnăvindu-se de cord şi instalat în spitalul militar din Braşov, a dat, din spital, o cam sibilinică declaraţie de desolidarizare. Eliade s-a îmbolnăvit de plămîni, prin octombrie şi, cu intervenţii, e internat în Sanatoriul de la Moroieni. Declaraţia de desolidarizare nu a dat-o, iar cea mai mare parte din foştii săi codeţinuţi din lagărul de la Miercurea aveau să fie, peste zece luni, asasinaţi. După trei săptămîni de la internarea în sanatoriu, Eliade a fost eliberat, deşi a rămas, ca bolnav "liber", acolo. Apoi a revenit la Bucureşti. Norocul - din fericire - i-a surîs. Pentru că, de îndată după ce a murit Nae Ionescu (15 martie 1940) şi considerîndu-se despovărat de obligaţia morală faţă de profesor, Al. Rosetti i-a propus şi s-a zbătut să perfecteze trimiterea sa în diplomaţie, mai întîi ataşat de presă la Londra, apoi la Lisabona. A ieşit din strînsoarea cumplitului angrenaj care îl absorbise doi-trei ani - (cf. Mircea Eliade, **Memorii**, vol II (1937-1960), Ed. Humanitas, 1991, p. 1-46). A aflat, la Londra fiind, de asasinarea de către legionari, a lui N. Iorga şi Virgil Madgearu, ca şi a încarceraţilor de la Jilava. A condamnat gestul "răzbunării" lui Codreanu. "Ei au anulat sensul religios, de «jertfă» al legionarilor executaţi sub Carol şi au compromis iremediabil Garda de Fier, considerată de atunci o mişcare teroristă şi pronazistă. Uciderea lui N. Iorga, marele istoric şi genialul profet cultural, va păta pentru multă vreme numele de român" (**Ibidem**, p. 49). Are incontestabil dreptate. Numai că asasinatele anterioare (începînd cu cel al lui Manciu făptuit de Codreanu însuşi) nu atentaseră ideea de jertfă, de care tot făceau caz legionarii? Disociindu-se, Eliade rămăsese, se pare, încă prizonierul convingerilor adoptate în 1936-1937. A urmat, cum se ştie, lungul său exil. S-a disociat el de convingerile de la sfîrşitul celui de al patrulea deceniu? N-a făcut-o nicăieri public, cum procedase Emil Cioran în chip explicit. Ciudată e semnătura lui, trecută la rubrica "personalităţi", pe un document al legionarilor care îl dezavuau pe Horia Sima în calitatea de comandant al mişcării. Documentul poartă data de august 1954. (Cf. revista **Mişcarea**, II, 1993, nr. 4, p. 14) Să i se fi trecut numele fără a i se fi cerut consimţămîntul? Posibil. Oricum, e necesar să consemnez faptul, chiar dacă pare ciudat. Am găsit însă, în **Memorii**, şi o consemnare care înglobează un regret. Prin 1950 i-a apărut la editura italiană Einaudi cartea **Tecnique dello Yoga**. S-ar fi primit - se pare din ţară - denunţuri la editură (era o editură a Partidului Comunist Italian) privind activitatea fascistă a lui Eliade în România. Editorul şi, mai ales, coordonatorul colecţiei, au refuzat - firesc - să ia în seamă alte obiecţiuni decît cele pur ştiinţifice. "Dar denunţurile primite de Einaudi - notează Eliade -, deşi n-au avut rezultatul aşteptat de cei care le făcuseră, mi-au amintit, oportun, că imprudenţele şi erorile săvîrşite în tinereţe constituie o serie de **malentendu**-uri care mă vor urmări toată viaţa" (Ibidem, p. 111). E singura dată, din cîte ştiu, cînd a vorbit de "imprudenţele şi erorile" din tinereţe. Altfel, neapucînd - de teama consecinţelor - să spună ceva, penitent, despre asta în Europa, în SUA a tot ţinut-o astfel. Dacă apucă să o facă, serios şi automustrător, la vreme, scutea posteritatea de scandalul dezvăluirilor de care are parte acum. Dar să ocolesc, ca analist al perioadei, "imprudenţele şi erorile tinereţii" lui Eliade, n-am cum. E efectiv imposibil pentru cine năzuieşte să reconstituie fizionomia spirituală a epocii. Eliade a fost prea mare şi important pentru generaţia sa, ca să-i putem ignora scrierile şi luările de atitudine. De aş proceda prin eliminare, dimpotrivă, am credinţa că aş comite o blasfemie. Aş încheia acest paragraf cu un pasaj dintr-o scrisoare - datată 7 ianuarie 1946 - a lui Eugen Ionescu, aflat la Paris, către Petru Comarnescu, rămas la Bucureşti: "Sînt nevindecat de moartea în **spiritul meu** a lui Costin (probabil Paul Costin Deleanu n.m.), Arşavir, (Arşavir Acteria n.m.), Horia (Horia Stamatu n.m.) şi alţii, de care m-am rupt în vecii vecilor. La judecata din urmă eu voi fi în stînga sau în dreapta tatălui - iar ei în partea opusă, dacă mă duc în iad, ei se vor duce în rai; dacă mă duc în rai, ei vor fi în iad... Niciodată, niciodată n-o să ne mai dăm mîna; Dumnezeu, El însuşi, ne-a despărţit pe vecie pe unii şi pe alţii, el ne-a ales, pe unii într-o parte, pe alţii într-alta. Pe Eliade şi pe Cioran nu-i pot vedea. Deşi ei «nu mai sunt legionari» (cum spun ei) - ei nu se pot rupe de angajamentul pe care l-au luat, o dată pentru Eternitate. Au rămas legionari fără să mai vrea şi-i simt că sînt din neamul acelor ce pentru mine îmi apar hiene (şi eu, desigur, pentru ei, apar drept hienă; suntem hiene unii pentru alţii - şi asta e din ce în ce mai limpede, cît va mai fi în istorie, - şi după). Numai tu eşti un optimist. Şi poate numai tu ai o inimă pură". (Petru Comarnescu, **Corespondenţă**. Manuscris) Neîmpăcat, să recunoaştem, rechizitoriu. Şi, repet, poartă data ianuarie 1946, redactat fiind de un coleg de generaţie care îşi cunoscuse bine, în intimitate, confraţii şi avea dreptul să-i judece şi să dea sentinţe.

Z. ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Joseph Beuys sau evaporarea timpului

Trecînd prin Paris, nimeni nu va putea evita marea retrospectivă de la Beaubourg consacrată artistului german Joseph Beuys, mort acum opt ani. Printre alte curente şi mişcări, cum ar fi **Arte Povera, The Trash Art, Die Aktion Kunst**, Beuys încarnează pe deplin ceea ce am numit odată "totul e posibil", propriu artei postmoderne, artă care se dezvoltă după toate experienţele novatoare interbelice. Artist ilustru al acestei arte, care se ex-pune şi expune în ceea ce a devenit marele **showbiz** al pieţei planetare (piaţă din care Europa de Est este aproape cu totul exclusă cu excepţia unor contestatari din fosta URSS, cum ar fi Kabakov şi Bulatov) unde toate personalităţile posibile se arată în sincronia acumulării cunoaşterii diacronice, acoperind istoria, ba chiar şi preistoria. De la Duchamp încoace, arta postmodernă, nu mai pretinde să impună una sau mai multe şcoli, sau stiluri, ci în ansamblul ei ea adună şi separă multiple tradiţii şi inovaţii, cele de demult, dar şi cele de ieri în care evident Frumosul nu mai este în căutarea unei **mimetike**, chiar dacă el bîntuie ca preocupare (sorge) memoria, prin negare, prin interogaţie, sau, mai curînd paradoxal, prin voinţa renaşterii. O artă care rămîne şi se manifestă în cercul restrîns al marilor muzee, al conservatorilor lor, al criticilor, directorilor de galerii, al colecţionarilor bogaţi, speculanţilor şi... snobilor. Paradoxul societăţilor democratice contemporane constă în faptul că arta postmodernă nu este destinată maselor de cetăţeni, ele sînt chiar excluse. Nu mai pot fi auziţi ţăranii sau meşteşugarii fluierînd arii din operele lui Rossini, Verdi sau Puccini, cum ne arăta Bertolucci în filmul său autobiografic **Strategia păianjenului**; astăzi Berio şi Boulez experimentează în faţa elitei elitelor. Şi Beuys experimenta, arăta, instala în faţa a ceea ce se numeşte **happy few**.

Şi totuşi artistul n-a vrut să facă o operă, ci să pună într-o operă prezentă şi reprezentabilă un adevăr regăsit, un adevăr original care în străfulgerarea clipei să descopere eternitatea. Clipa şi eternitatea nu sînt cele două poluri reunite în timp, de fapt **Dasein** ca posibil-probabil al fiinţei izgonite în lume? Esenţa operei lui Beuys este instalarea-aşezarea-etalarea - al căror principal actor ritual era, adică oficiant. Dar în numele a ce? Desigur, nu în numele Frumosului înţeles ca Bun şi Adevărat. Fără îndoială, nu în numele **Mimetike**. Şi tot fără îndoială nu în numele lui Dumnezeu şi ale multiplelor sale interpretări teologico-filosofice. Dumnezeu e mort! Nietzsche a vestit momentul-epifanie, a murit ucis de oamenii care nu aveau nevoie de el în împlinirea scopurilor lor tehnico-utilitare şi de înşişi artiştii părăsiţi de **Idee**, oricare ar fi fost numele ei. Şi iarăşi desigur, nu în numele concentrării unor rebusuri imanente, îngrămădite pe o suprafaţă care mai trimitea încă semnale spre rămăşiţele clasicismului cum erau colajele-montaje de deşeuri ale lui Rauchenberg, adunate de ici, de colo în rătăcirile nocturne pe străzile megapolisului modern prin excelenţă, centru al lumii şi al potenţialului sfîrşit de lume: New York. Mai exista în ele o transcendenţă înfricoşătoare.

Instalaţiile lui Beuys re-prezentate ca moment esenţial al actului creator se identifică non-metaforic, literal, ritualurilor societăţii primitive, în care fundamentul ritului ca credinţă revelată nu este decît actul ritual însuşi în auto-afirmarea sa (Sebstbehauptung). Voinţă de reîntoarcere la origini, desigur, dar reîntoarcere disperată la originile pierdute pentru totdeauna. Nici un **socius**, nici o lume **(Welt)** - pentru a folosi limbajul lui Heidegger - nu pot fi reactualizate: Renaşterea n-a însemnat reîntoarcerea în lume a universului grecesc, ci naşterea modernităţii, a zilei de astăzi într-o memorie din care gîndirea elină dispăruse, deşi textele ei erau restaurate şi conservate. Întreaga operă a lui Beuys tinde către originea Cuvîntului care enunţa fiinţa, conform lui Parmenide: "Acelaşi este deodată gîndirea şi fiinţa". Beuys l-a căutat cu pasiune în Pasiunea operei, fundamentînd şi făcînd-o nu în expunerea operei finite, ieşită din alchimia secretă a atelierului pentru a fi aruncată în împlinirea ei, pradă privirilor meditative ale publicului. Oficiind ritul creaţiei Beuys face parte integrantă din operă, dînd astfel caracterului demiurgic al artistului modern un răsunet intens şi vast. Dacă înainte un artist era oarecum depăşit de opera sa, sau trecut oarecum în umbră, Beuys s-a glorificat integrîndu-se ca element constitutiv printre alte elemente constitutive. Astfel, oficiantul ritului nu este în centrul actului ritual decît în virtutea desfăşurării ritului însuşi; dacă oficiantul lipseşte, ritul nu mai există.

Am scris (**Adio diferenţei**, Dacia, Cluj, 1994) că în contemporaneitate riturile societăţilor arhaice nu sînt, cum pretind unii etnologi şi istorici, rămăşiţe ale trecutului supravieţuind în prezent, ci - încă şi mereu pînă la dispariţia lor - "însufleţiri". Ritul este tocmai clipa în care efemerul se dăruie în prezenţa adevărului, sau în actului creaţiei, al unei **Poésis**; produsul-act se deschide originii adevărului său, care se retrage simultan cu împlinirea lui plenară ca existenţă (**Seiende**). Ce se întîmplă atunci într-un muzeu unde odihnesc, juxtapuse principalele instalaţii ale artistului? La fel ca rîturile transpuse pe scena teatrului, la fel ca muzica sacră executată în sălile de concert sau statuile zeilor scoase din templu pentru a fi expuse în muzeele de arheologie, nu asistăm oare încă o dată la funeraliile somptuoase în care un sicriu de cristal şi un linţoliu de glorie postumă retrag operei ceea ce era în ea esenţial, viu, adevărat? A supravieţui nu înseamnă a trăi. La muzeu sîntem în trecut, într-un produs rămas, care confirmă sfîrşitul, uitarea, înhumarea, aşteptînd răspunsul-întrebare pe care odată şi odată îl va formula probabil alt artist. Beuys nu-şi făcea nici o iluzie cu privire la statutul oficial al artei contemporane, cînd îşi intitula scheletul de mamut: **Kunst-Kapital** (1980); intuiţie a unui lucru mai puternic care tulbură întreaga operă, toată acţiunea de pietrificare, pecetluind într-o valoare de schimb adevărul lumii noastre în universalitatea permutaţiilor deschise de echivalentul universal - banul, care se impune sub felurite nume: conservare, muzeu, democraţie şi cultură de mase.

Artistul care se numea Beuys a vrut oare să forţeze destinul modernităţii apelînd la prezenţa lumii ritului în ritualitatea însăşi a creaţiei sale? Credea că va face să renască Cuvîntul originii unice în prezenţa divină, unde caracterul nemijlocit al acestei prezenţe este dezlegat de cuvîntul însuşi, cum spunea Heraclit? Totuşi în **physis**-ul modern al cărui nume este marfa, opera lui Beuys, astăzi la adăpostul zidurilor de muzeu, protejată de către negustori, ajunge la adevărul epocii. Nu artistul blestemat în timpul vieţii, ci artistul adulat, lăudat, opera lui Beuys în finitudinea ei umană îşi găseşte adevărul ultim; expoziţia transformă "însufleţitul" în trecut, abolind forţa agnostică primară - transfigurînd dezbaterea/lupta (**polemos**) clipei în eternitate - pentru a deschide revelaţia esenţei, "epoca fiinţei", opunînd-o celei a calculului: **Ge-stell**.

Claude KARNOOUH

L'Espi, Saint Roman de Tousques,
31 august 1994

Paris: Natură moartă cu ziare

De peste trei ani, intelectualii parizieni "branşaţi" (cadre cu înaltă calificare, situate ca vîrstă între 25 şi 55 de ani) citesc negreşit **Courrier International**. Publicaţia - singura de acest fel - conţine o selecţie de articole din presa internaţională traduse în franceză. Domeniile de interes: evoluţiile economice, politice şi tehnologice, dinamica pieţelor financiare, noutăţile culturale şi ecoul profan al unor dezbateri religioase. Axele geopolitice prioritare: Asia de Sud-Est (cu dominanta ei niponă), S.U.A., Europa occidentală şi Rusia. Şi aici, succesul este rezultatul unor opţiuni adecvate. 1) O selecţie pertinentă: articole de sinteză preluate din cele mai prestigioase cotidiane sau reviste străine, de la gigantul japonez **Asahi Shimbun** (cu un tiraj de peste 8 milioane de exemplare), pînă la **Financial Times** şi de la **Die Zeit** pînă la **Izvestia**. 2) Un decupaj tematic percutant (arii continentale, dosarul săptămînii, zonele de conflict, lecturi transversale obţinute prin confruntarea unor puncte de vedere diferite asupra aceluiaşi fenomen, imaginea externă a Franţei). 3) Alternarea textelor dense (de tipul analizelor macro-economice) cu acelea dedicate unor fenomene de societate. 4) Calitatea grafică (tehnoredactarea sugestivă, hărţi şi diagrame color, fotografii, caricaturi politice). Aceşti factori de reuşită sînt întăriţi prin strategia managerială a publicaţiei: 1) hiperdotată tehnologic, redacţia este deliberat cazată într-un modest local din arondismentul XX. 2) Echipa, de mici proporţii, este secondată de numeroşii colaboratori externi, care propun săptămînal o selecţie fişată din presa ţării lor (toţi sînt vorbitori nativi), urmînd să traducă textele eventual reţinute de redacţie. Datorită acestei formule suple şi necostisitoare, preţul publicaţiei poate fi menţinut la un nivel atrăgător, în timp ce bugetul nu depinde neapărat de volumul reclamelor.

Trebuie să cunoşti abundenţa presei franceze (sute de titluri centrale şi regionale) pentru a aprecia corect reuşita obţinută de **Courrier International**. Asemenea celorlalţi occidentali, francezul este bombardat cu informaţii. Cele peste 25 de posturi radio pariziene pe FM, marile cotidiane, săptămînalele generaliste şi cele monocolore sînt completate de publicaţiile lunare, consacrate unor problematici sectoriale (reviste cinegetice, filatelice, ecologice, parentale, pedagogice, numismatice, istorice, arheologice, geografice, informatice, imobiliare, de mică publicitate, ca să nu mai vorbim de mareea fiţuicilor pornografice...). S-a imaginat pînă şi o revistă a trocului, prin intermediul căreia poţi schimba o pianină pe un pui de schnauzer, sau o statuetă africană pe o colecţie de Swatch-uri...

Datorită televiziunilor (publice, private, prin cablu sau satelit) asaltul mediatic se consumă cu precădere în sfera imaginii. Există apoi Minitelul (un terminal cu ajutorul căruia poţi consulta videotextele comercializate de P.T.T) ale cărui servicii acoperă zona informaţiilor utilitare, de la orarele feroviare pînă la rezervarea de bilete pentru spectacole şi de la previziunile meteo sau rezultatul curselor hipice pînă la consultaţiile astrologice...

Evident, conjugarea atîtor surse de informaţie nu poate evita redundanţa, falsa complementaritate şi locul comun. Deşi redacţiile - preocupate cu reliefarea propriei identităţi - plătesc regeşte semnăturile prestigioase, ştirile sînt standardizate **ab initio**, adică la nivelul agenţiilor de presă. E drept că fiecare publicaţie tratează informaţia brută în funcţie de orientarea politică de dreapta sau de stînga. **Le Figaro** va comenta elogios ultima enciclică papală, în vreme ce **Libération** va critica "inerţiile" pontificale în materie de condamnare a avorturilor. Pe acest plan, fiecare titlu îşi fidelizează publicul în raport cu harta electorală a momentului. Dacă aceasta din urmă devine pe zi ce trece mai confuză, vina este şi a mediilor care, deşi multiplicate geometric, preferă adevărului (revelat sau doar filosofic) exigenţele pragmatice: cum să ocupi un crenel încă disponibil, cum să satisfaci (fie şi cu preţul derapajului populist) nevoile unui public care nu mai urmăreşte neapărat **semnificaţia** faptelor, ci doar **compatibilitatea lor cu ideologia dominantă**... Întrucît discursul mediatic recurge sistematic la prejudecăţile colective, publicul se tranformă într-un consumator de poncife. Sociologii admit îndeobşte că democraţiile apusene şi-au format propria "limbă de lemn". Aş spune că este vorba mai degrabă despre un set de percepţii stereotipe şi de intepretări schematice menite să consolideze imperativele modernităţii. Să luăm, în această ordine, un singur exemplu. Aşa cum studiile lui Philippe Ariès şi Louis-Vincent Thomas o demonstrează, Occidentul contemporan a refulat imaginarul tanatologic tradiţional. Moartea se numără ca atare printre subiectele tabú. Cum se poate întreţine totuşi iluzia că nimeni nu mai moare? Pe căi juridice: cortegiile funerare sînt interzise; prin medicalizarea deceselor: se moare mereu mai des la spital, în condiţii de asocialitate studiată; prin pîrghiile secularizării: doliul se de-ritualizează, iar afişarea lui este penalizată social. În sfîrşit, printr-un montaj mediatic: pe de o parte, progresele medicinii sînt prezentate într-o perspectivă atît de optimistă încît s-ar zice că vinderea nemuririi în capsule e doar o chestiune de timp. Pe de altă parte, moartea este depersonalizată printr-un soi de banalizare statistică: fiecare jurnal TV are lotul său de morţi îndepărtate, colective şi abstracte, în faţa cărora participarea emoţională (ca să nu mai vorbim de şocurile morale resimţite altădată în cazul crimelor) se eclipsează. Indolenţa pe care bombardamentul mediatic o creează în omul de rînd este atît de compactă încît atrocitatea celor prezentate (Somalia, Rwanda, Bosnia, Haiti etc.) funcţionează adesea ca un fel de alibi al propriei normalităţi. O normalitate în care tragedia celorlalţi valorizează confortul personal şi limitează reflexul de solidaritate la expedierea cîte unui cec bancar pe adresa unor asociaţii umanitare. Realitatea este comunicată în forme preambalate, asemenea produselor de supermarket. Or, e greu să mai reacţionezi în faţa unui cîmp problematic deja configurat. Şi mai e ceva: mediile atacă astăzi subiecte despre care mîine (sau peste cel mult o lună) nu se va mai sufla o vorbă. Actualitatea este compusă din focalizări intense şi efemere.

Cînd priveşti, ca est-european, proliferarea presei occidentale, te întrebi cum se face că Numărul nu produce neapărat un surplus de acuitate intelectuală şi un spor de profunzime analitică. La prima vedere, fiecare parcelă a realităţii face obiectul unei publicaţii. Cînd te apropii însă de acest ansamblu proteiform, constaţi că producţia mediatică este diversificată artificial, în conformitate cu aşteptările psihologiei consumiste. Paradoxal, multiplicarea ofertei nu provoacă atomizarea, ci mai degrabă masificarea cererii. Cum e posibil ca şase jurnale de actualităţi să conţină aproape acelaşi sumar? De ce prima pagină a ziarelor abordează, dincolo de simplele variaţiuni stilistice, priorităţi similare? Două sînt, în această privinţă, explicaţiile care par să se impună. În primul rînd, ziaristul acuză o permanentă criză de timp. El nu dispune întotdeauna de răgazul necesar pentru a ierarhiza informaţiile după criterii personale, redacţionale sau partinice. Reflecţia personală asupra evenimentului este îngrădită de obsesia promptitudinii: înainte de a reflecta o împrejurare obiectivă, ştirea "aparţine" celui care o transmite primul.

Agenţiile de presă culeg de la corespondenţii de pe teren informaţiile brute, le pun în pagină lapidar şi le transmit prin telex către jurnaliştii de serviciu. Principalul factor de presiune (dacă lăsăm deoparte grila inconştientă a fiecărui redactor) este **noutatea**: cel mai recent eveniment relatat trece de obicei în fruntea listei. Spuneam că masificarea superficială a actului de presă mai are o explicaţie. Este vorba, cred, de existenţa unor relaţii pseudo-concurenţiale între diferitele publicaţii. Într-adevăr, majoritatea ziarelor sînt subvenţionate de nişte grupuri industriale care investesc în mass-media din motive non-culturale (drenarea unor capitaluri excedentare, reducerea impozitelor etc.). Iată de ce mai toate publicaţiile lucrează în pierdere şi iată de ce obligaţia de a fi competitiv se transformă uneori în privilegiul de a funcţiona inerţial. Altfel spus, supravieţuirea unei publicaţii nu depinde neapărat de tirajul atins sau de calitatea textelor, cît de continuitatea surselor de finanţare. Un exemplu: după zece ani de succes real, **L'Evénement du Jeudi** (săptămînal independent) îşi va înceta apariţia nu pentru că îi lipsesc cititorii, ci pentru că are datorii de 20 de milioane de franci pe care nu le poate onora.

Am făcut precedentul tur de orizont pentru a situa în context dificultăţile pe care le întîmpină orice nouă apariţie în peisajul mediatic al unei ţări occidentale. Deşi independent, **Courrier International** a trecut deocamdată cu bine peste aceste dificultăţi. **Courrier** este un săptămînal căruia nu i-a fost frică să relanseze, după zeci de ani de socialism **à la française**, ideea de elită. O elită care nu mai vrea să dibuiască un articol despre expansiunea societăţii Microsoft printre fotografiile Claudiei Schiffer şi opiniile politice ale lui Patrick Bruel, preferînd să răsfoiască săptămînal "esenţialul presei mondiale". O elită care poate parcurge textele de anvergură fără a se plictisi şi care ştie că judecăţile asupra Franţei publicate în **New York Times** sînt adesea mai pătrunzătoare decît falsele polemici franco-franceze. Graţie articolelor traduse în **Courrier**, omul de afaceri interesat de Europa răsăriteană captează pulsul politico-economic al Bucureştiului mai bine decît o poate face citind a mia relatare tendenţionasă despre "copiii de la Gara de Nord". El va înţelege mai clar - cu ajutorul unor hărţi şi comentarii locale - ce pericole geostrategice implică pauperizarea Ucrainei sau ce impact va avea decalajul economic dintre Sudul bogat şi Nordul Chinei, unde 600 de milioane de ţărani săraci trăiesc încă în plină feudalitate maoistă...

Săptămîna aceasta, **Courrier** a inclus în paginile sale un caiet special aşezat sub genericul: "Dans 2000 jours l'an 2000". În 40 de pagini, suplimentul înfăţişează tendinţele, proiectele, scenariile, dar şi ameninţările legate de secolul XXI. Iată cîteva mostre. Alvin Toffler, intervievat de **L'Espresso** (Roma), anunţă "revolta bogaţilor împotriva săracilor" şi caută să tranşeze principala dilemă a ceea ce se va numi "agora electronică"; cum să reglementăm influenţa politică a mediilor fără să periclităm democraţia şi cum să menţinem această influenţă fără a pune democraţia la îndemîna cîtorva magnaţi ai presei? **Le Nouveau Quotidien** (Lausanne) ne aminteşte că peste un secol populaţia planetei se va dubla, ceea ce va răsturna actuala supremaţie euro-atlantică în favoarea structurilor afro-asiatice. **Business Week** (New York) prefigurează trendinţele tehnologice: televizoare inteligente, care vor naviga printre cele 500 de programe TV pentru a alege emisiunile în funcţie de preferinţele fiecăruia; apariţia "informaticii naturale", adică a computerelor care decodează spontan vocea umană, ca să nu mai pomenim introducerea tranzistorilor cuantici, graţie cărora un singur cip (de mărimea unui timbru) va putea stoca 16 milioane de biţi, adică echivalentul a 6.667 exemplare din **Enciclopaedia Britannica**... Viitorul a început deja în Silicon Valley.

Suplimentul ultimului număr din **Courrier International** se încheie cu un text semnat de preşedintele Cehiei, Vaclav Havel. Intitulat "Întoarcerea transcendenţei", eseul analizează alternativa **spiritualitate/extincţie** într-o perspectivă mai apropiată de luciditatea lui André Malraux decît de conştiinţa profetică a lui Soljeniţîn. Este şi aceasta o cale.

Teodor BACONSKY

„Ce-a făcut posteritatea pentru mine?"

Tom Savage

Trecerea prin reviste

Numărul din septembrie a.c. al revistei LIRE ne-o dezvăluie pe Françoise Sagan, după 40 de ani de carieră scriitoricească (**Bună ziua, tristeţe; Un anumit surîs; Vă place Brahms?; Şi toată simpatia mea** etc.), în plină formă, cu un nou roman apărut - **O tristeţe trecătoare**, titlu ce "dezamorsează" bomba temei, cancerul, aleasă pentru că "obsedează pe toată lumea, dar e ocolită în conversaţii". Pradă uşoară singurătăţii, eroul recreează subiectul tuturor cărţilor **à la Sagan**: "Totul se petrece acum în viteză, oamenilor le e frică de tot, ba că îşi pierd slujba, ba că rămîn fără bani. Îşi fac armuri prea materiale, iar atunci cînd primesc o grea lovitură sufletească, nu ştiu să se apere. Oamenii se plac unii pe alţii, pentru că sînt sănătoşi, pentru că găsesc o plăcere în a trăi. N-aţi văzut, publicitatea pe asta se bazează: fiţi bronzate, subţirele, tinerele. Societatea noastră o duce cam prost cu imaginaţia. (...) Milioane de oameni o să fie masacraţi mîine-poimîine, iar ONU stă pe gînduri două-trei zile". Între două romane, Françoise Sagan a găsit şi timp pentru tot felul de trăznăi: ştiaţi că a imaginat un cuier luminos pentru petrecăreţii care se întorc în miez de noapte şi trezesc toată casa? Astăzi însă, a renunţat la invenţiile bizare în favoarea gîndurilor amare: "Azi oamenii nu ascultă Beethoven, ci Sony, nu pleacă în Mexic pentru că sînt pasionaţi de azteci, ci pentru că e un avion care costă 12.500 de franci dus-întors. (...) Aud deseori cum o femeie bogată povesteşte în culmea încîntării că l-a tras pe sfoară pe un negustor amărît de cartier. Şi nimeni nu întreabă de ce a făcut asta, ci cum." În plus, ea nu se mai uită la televizor: "TV-ul e un flagel, pentru că îi separă pe oameni; e un alibi formidabil care te scuteşte de efortul de a spune ceva celorlalţi". În rest, ea refuză să intre în Academie, întrucît nu-i stă bine în verde; se amuză mai degrabă dînd interviuri **en gros** ziariştilor...

* **Unde mergem, dragă, la tricentenarul lui Voltaire: la Oxford sau la Sorbona?** Anul acesta, la Paris, Rouen, Geneva, Ferney, se sărbătoreşte tricentenarul naşterii celui mai stilat autor francez, modelul intelectualului excelînd în toate genurile, caustic, spiritual, eficace, cel care a cristalizat spiritul secolului al XVIII-lea, autorul antologicului şi mult antologizatului **Candide**, l-aţi ghicit, nu-i aşa, François-Marie Arouet. Cunoscut sub pseudonimul Voltaire. Deşi, după cum citim, "biografia sa ţine locul istoriei Europei în secolul Luminilor", scrierile sale par să se adreseze în special epocii noastre: "Fiecare zi care trece e un omagiu adus luciditătii sale, fiecare nouă tragedie exemplifică ceea ce el numea răutatea oamenilor. E chiar uimitor să vezi cît de mult îi lipseşte istoriei imaginaţia: soarta lui Salman Rushdie, integrismul musulman, măcelurile din Rwanda nu sînt decît nişte **addenda** la operele sale complete." Primul intelectual angajat, pe care-l vedem în celebrele gravuri cu scularea din pat dimineaţa, cu ţăranii la Ferney şi cu soţii Calas, îşi găseşte un bun avocat în criticul René Pomeau. Acesta a publicat de curînd ultimele două volume ale unei monumentale biografii voltairiene. Dar ştiţi unde? Pe malurile Tamisei, nu ale Senei... Nimeni nu bagă mîna-n foc că Elvis trăieşte, în orice caz, cu Voltaire, treaba e sigură: la Oxford există, din anii '60, **Voltaire Foundation** - institut de cercetări, bibliotecă, muzeu şi editură - care şi-a fixat ca obiectiv principal pregătirea **Operelor Complete** în 150 de volume, dintre care doar 72 au apărut, iar ultimul ne va putea delecta... cam prin 2010. Fundaţia a editat de asemenea 300 de volume de studii despre Voltaire şi despre secolul al XVIII-lea şi se pare că aniversarea tricentenarului va fi mai interesantă la Oxford decît la Sorbona. Nu te supăra, frate! Şovinismul şi Voltaire sînt precum apa şi focul. "Eu aparţin Europei, dacă nu aparţin Franţei"...

* **Cuvinte fără frontiere.** LIRE ne recomandă ca lectură **Aventura limbilor Occidentului** de Henriette Walter, care le demonstrează "domnilor anglofoni", prin riguroasele sale cercetări lingvistice, că trebuie să se ţină bine", deoarece "francezii nu şi-au spus încă ultimul cuvînt". V-aţi gîndit vreo clipă că englezescul "interview" derivă din franţuzescul "entrevue", precum şi "fuel" din vechiul "fouaille", "kickshaw" din "quelque chose", iar "pedigree" din "pied de grue"?

* **Reciclare.** Pornind de la sute de fotografii vechi, cele mai vechi datînd de la mijlocul secolului al XIX şi cele mai noi din anii '60, cineastul suedez Ingmar Bergman "reinventează povestea relaţiei dintre părinţii săi" în două volume, **Cele mai bune intenţii** şi **Strigăte şi murmure**, care totuşi nu sînt "scenarii", ci nişte "superbe romane în care imaginarul vine în ajutorul realităţii".

"M-am apropiat cu prudenţă de chipurile şi de destinele părinţilor mei", scrie Ingmar Bergman în prefaţă, "şi am învăţat multe lucruri despre mine însumi".

* **Alt regizor-scriitor: Jean Renoir.** Retrospective, expoziţii, colocvii şi publicaţii îl sărbătoresc pe regizorul unor filme ca **Regula jocului** şi **Iluzia cea mare**, cel care la 15 septembrie ar fi împlinit 100 de ani. Dacă ecranizările sale "literare" sînt pe larg cunoscute - **Bestia umană** şi **Nana** după Zola, **Doamna Bovary** după Flaubert, **Testamentul domnului Cordelier** după Stevenson - se ştie însă mai puţin că Renoir a fost şi dramaturg, memorialist şi romancier (**Orvet, Caietele căpitanului Georges, Trecutul viu, Scrisori din Americi, Viaţa şi filmele mele** ş.a.). "Omul care iubea cărţile" se explică: "Ne place o poveste, pentru că ne place povestitorul. Aceeaşi poveste spusă de altcineva îşi pierde orice atracţie." Prieteni săi: scriitorii. Anume Georges Simenon, "Saint-Ex" sau Jacques Prévert, cu care, în octombrie 1935, visa să întemeieze o societate a gestului gratuit. "De exemplu, cine ar da foc casei vecinului ar fi recompensat. Din contră, cel care s-ar arunca în Sena ca să salveze un cîine, ar fi pedepsit", explică Octombristul "cu gura pînă la urechi".

* **Et pour la bonne bouche**... o întrebare: cine a scris **Oedip rege**? şi un răspuns: Didier Lamaison! Alde Sam Spade, Philip Marlowe sau Columbo şi-au găsit strămoşul în... Oedip, "expert în enigme faimoase", care conduce o anchetă despre "un infanticid ratat, un incest foarte reuşit şi un paricid minuţios pregătit". Modernizată şi publicată în "Série Noire", tragedia lui Sofocle repune pe tapet chestiunea originilor romanului poliţist. "Pe cînd un **Killer Othello** à la Chester Himes şi o **Coborîre în Infern a comisarului Dante Alighieri**?"

Alina TURTUREANU

Din viaţa unui extremist de centru

Europocentralul dintre Ciolpani şi Baloteşti

Vestea cea bună a săptămînii trecute - cum de a găsit loc cînd, pentru prima oară în istoria ei, **Dilema** n-a apărut la timp din cauza lipsei de hîrtie? - m-a prins, ca de obicei, în derută. E în destinul ei de veste bună să cadă sistematic prost sau pe aproape. Rămîn la părerea modelată sub tiranie că toate veştile bune sînt retroactive. Trebuie să treacă o vreme - preferabil un deceniu - ca să te bucuri curat şi destins de o veste bună. În '82, după "Mangalia", oftam după '72, ca în '72 să urlăm după cărţile apărute în '69. Pe moment, cît de bună e, ea nelinişteşte şi încă nu am învăţat să îmbrăţişez, să mă culc şi să adorm la sînul unei veşti frumoase.

Totuşi, aceasta oricît a fost de ignorată de către analiştii noştri înaripaţi numai la scepticism, e irezistibil încîntătoare, incontestabil optimistă, deşi eu însumi, dacă-mi pun mintea, îi pot face dificultăţi pe care le tratez însă după metoda foarte en vogue, MBL ("mai bine, lasă"): secretarul adjunct al Departamentului de Stat, Richard Holbrooke, nume luat parcă din bunele şi distinsele comedii americane, a anunţat că noi, esteuropenii, nu mai existăm, pentru ei, ca esteuropeni, ci am devenit europocentrali lîngă cei socotiţi dintotdeauna europocentrali. E ca şi cum am fi fost mutaţi de la mansardă sau din pivniţă la etajul 2 sau 3 într-un bloc de 4-5 etaje, cu lift sau fără, n-are importanţă. Pentru mine, foarte sensibilizat pe coarda asta fiindcă am stat ani de zile pe strada Traian, într-o cămăruţă lipită de pod, vestea e tulburătoare şi aş vrea ca măcar cîteva zile să adorm cu ea, fără a mai lua carbamezapinul necesar distrugerii unei nevralgii care are orarul fantomei tatălui lui Hamlet. Dar, **aber, mais, but**...

Ea cade pe telex şi chiar în aceleaşi "Actualităţi" cu imaginile dintre Ciolpani şi Baloteşti - un segment de drum şi el european, aşa numitul DN1 - unde se betonează temeinic, pe şosea, butoanele reflectorizante necesare semnalizărilor, ziua şi noaptea, dar mai cu seamă iarna, în timpul deszăpezirii. Butoanele astea luminoase, întru totul occidentalizante, se betonează fiindcă cele precedente, nebetonate, fuseseră, vorbind în est-europeană, furate, precum ţevile de irigaţie din Bărăgan sau tocurile ferestrelor din nu ştiu cîte ceapeuri făcute praf după '89, în cadrul singurei acţiuni care are azi dreptul să se numească pornografie. (Restul e cinema...).

Cîţi kilometri de şosea sînt între Ciolpani şi Baloteşti? Nu mulţi.

Cîte butoane de astea au fost furate? Nu ştiu.

De ce le-au furat? N-au anunţat.

Ca să le instaleze în ogrăzile post-moderne? Tăcere.

Ca să le vîndă? Enigmă.

Ca să le ascundă fiindcă sînt străine? Mister.

N-am un asemenea ritm în întrebări decît atunci cînd mă gîndesc dacă doamna Ana Potcoavă din Cluj e un personaj slavician paveldanesc sau agîrbicenist - cert e că pe măsură ce se îndeasă şi se înmulţesc, cu atît simt că-mi trece cheful în a mă bucura de ştirea trasmisă de dl. Richard Holbrooke. De fapt, ca să nu exagerez, voi preciza ce se petrece, în ce constă deruta mea: nu mă pot deplasa ca esteuropean spre noul meu orizont europocentral şi nu mă pot duce nici pînă la Ciolpani. Sînt încremenit în cofetăria hotelului "Ambasador". Aici, S. Damian mi-a relatat cea mai stupefiantă întîmplare intelectuală din cîte am auzit în ultima mea jumătate de secol; cum am ajuns la ea?

"Atacîndu-l" pentru că din analizele sale, altfel serioase, lipseşte caragialismul, nu ca noţiune literară, ci fizică şi metafizică. Lectorul de la Heidelberg, cu un fair-play admirabil, a avut obiectivitatea să-mi încredinţeze ceva care - după expresia Domniei Sale - "mi-ar putea aduce apa la moară": la un seminar recent unde analiza, împreună cu studenţii săi germani pasionaţi de literatura română, scena numărării steagurilor de către Pristanda, a constatat la unul dintre ei o crispare cu totul deosebită, un refuz al humorului foarte bine marcat; l-a întrebat de ce nu-i vine să rîdă la ceea ce de peste un secol e recunoscut ca o emblemă a hazului românesc. Acela i-a răspuns neted: "Nu pot să rîd la o socoteală care e de la bun început greşită".

După o asemenea idee, toate apele îmi îngheaţă la toate morile de pe piciorul meu de plai.

E aici o seriozitate germană care - impunătoare, harnică, pe soartă stăpînă - mă paralizează. Nu pot nici măcar să analizez cum ar arăta viaţa mea de român, în sfîrşit, europocentral, fără Ghiţă. Studentul de la Heidelberg aproape că mă "betonează" între "Ambasador" şi Departamentul de Stat. De zile întregi nu mă mai poate fura nici un alt gînd. Aştept - precum Kutuzov - iarna, ca să văd ce o să pot semnaliza, de aici, dintre troienele de pe DN1.

Radu COSAŞU

retroCINEMAscop

Pepe şi Fifi (r. Dan Piţa, cu: Cristian Iacob, Irina Movilă, Mihai Călin) - Trei tineri traversează deşertul României multilateral dughenizate, pînă să-şi dea seama că se scufundă de fapt în nisipuri mişcătoare...

Tema sacrificiului inocenţilor, prezentă în toate operele importante ale lui Piţa de pînă acum (**Faleze de nisip, Concurs, Pas în doi**), revine în acest ultim film, pe un scenariu realizat în colaborare cu debutanta Irina Eliad: Pepe, un tînăr gata să "spargă tot" pentru a putea trăi cu ochii la un petec de cer, este zdrobit în final de mecanismul perfect şi perfid al "rechinilor" autohtoni; Fifi, sora lui, "trăgîndu-şi" un look à la Madonna în timp ce fredonează "De ce te uiţi la mine cu ochi străini şi goi?" (a asculta Angela Similea pe walkman e totuşi uşor exagerat!), este gata să accepte tot - inclusiv eşecul său - într-o lume a proxenetismului moral; Carol, prietenul lor infirm, zdrobit fizic şi material încă înainte de a începe să trăiască, gata să le arate celorlalţi propria lor infirmitate, este - aparent - singurul lucid, însă luciditatea nu-i foloseşte la nimic: va fi înfrînt alături de prietenii săi cei mai buni, pentru că luciditatea va fi devenit, şi ea, o infirmitate...

Prin acest film tandru şi totodată tragic, autorul **Hotelului de lux** face o întoarcere de (aproape) 180 de grade la acel climat emoţional care-l defineşte - şi Piţa ştie să fie strălucitor ori de cîte ori aduce în prim plan tineretul în confruntarea sa (pe viaţă şi pe moarte, vedem acum) cu coruptorii de diferite culori. **Pepe şi Fifi** conţine scene de mare adevăr şi de imensă emoţie (vezi cea dintre Fifi şi prietena ei, în garsoniera acesteia) pe un eşafodaj destul de eteroclit şi adesea deconcertant (vezi prezenţa abuziv-repetitivă a bătrînului cerşetor, în chip de "raisonneur"). Cei doi scenarişti nu par să fi înţeles că acest personaj este"din altă piesă", ducînd filmul `într-o direcţie tezist-moralizatoare - oarecum asemănătoare **Hotelului de lux**. (Un film precum **Faleze de nisip** reuşea să fie şi politic, şi moralmente deranjant pentru o epocă fără să apeleze la parabolă; în cazul lui **Pepe şi Fifi**, simpla poveste este suficient de puternică pentru a face inutile şi chiar redundante "sublinierile"...) Există apoi - într-un film care mizează totuşi mult pe "realism" şi în care secvenţele de ciné-vérité sînt excelent integrate! - cîteva scăpări ale scenariului care scad credibilitatea poveştii. De pildă: ritualul înfierii "în cadru festiv" - bine realizat din punt de vedere cinematografic, însă absolut absurd. Sau - cea mai flagrantă - prinderea lui Pepe de către poliţie cu o servietă plină cu heroină (?): dacă el trebuia într-adevăr să "intermedieze" livrarea ei, furnizorii dau dovadă de o improbabilă lipsă de precauţie; dacă, dimpotrivă, aceştia vroiau să scape de băiat, "preţul" prinderii sale este ridicol de mare! Din cauza acestor "amănunte" scăpate din vedere şi a unor lungimi datorate în mare parte "concesiilor alegorice"deja amintite, Piţa trece pe lîngă un posibil film-referinţă.

Dar, chiar şi aşa, **Pepe şi Fifi** este tulburător - cu atît mai tulburător cu cît tînăra echipă de care s-a înconjurat este "100% dinamită", fie că este vorba de Cristian Iacob (cu o ultimă privire, în secvenţa înălţării zmeului, care-l aşază în amintirea cinefilului alături de Mihăiţă în **Reconstituirea**...), de Irina Movilă (extraordinară în trecerea de la agresivitate la vulnerabilitate), de Mihai Călin (un debutant senzaţional, ce pare a şti tot încă de la primul rol!) sau de toţi ceilalţi, secondaţi cu discreţie şi profesionalism de "veteranul" Costel Constantin în rolul, "pitoresc", al unui mafiot homosexual. Contribuie la reuşita filmului costumele Lilianei Cenean şi - mai ales - imaginea lui Dan Alexandru, amîndoi debutanţi.

Un film de o imensă tristeţe totuşi - ca un "recviem pentru o puritate defunctă"... **(A.L.Ş.)**

Pagină realizată de
Alex. Leo ŞERBAN

„Genus irritabile"

Artistul în tranziţie spre democraţie (simplă schiţă)

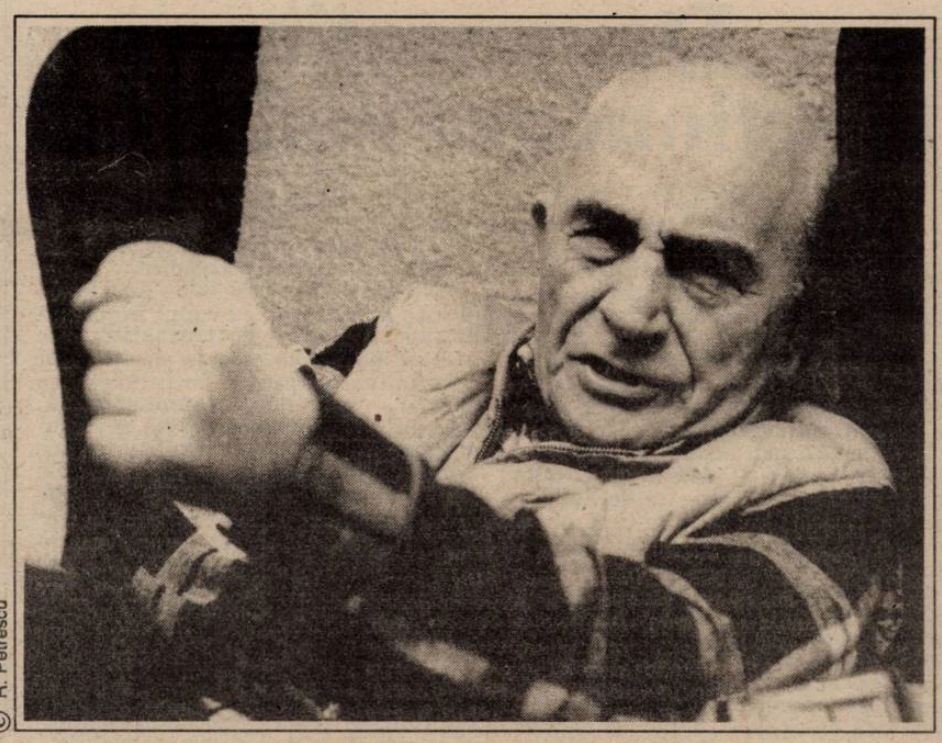
© R. Petrescu

Indiferent de împrejurări, indiferent de contextul istoric, lumea artelor a fost şi a rămas perpetuu - "agitată". Epocile vin, epocile trec, generaţiile se succed cu alte gînduri, alte obsesii, alte mode şi alte limbaje, însă la acest capitol, al atmosferei din mediile creative, nimic nu pare să se schimbe. "Genuri iritabile", artiştii nu pot trăi în bună pace: orgolioşi, vanitoşi, arţăgoşi, suspicioşi, foarte-foarte copilăroşi, găsesc oricînd motive de supărare, de ceartă, de vendette şi campanii polemice, în orice istorie, sub orice regim politic, în orice mediu socio-cultural.

Dar în România de astăzi?! Artiştii?: bineînţeles, tot orgolioşi, suspicioşi şi celelate - însă cu cîteva particularităţi foarte interesante provocate de împrejurările în care a evoluat cultura autohtonă în ultimii aproape cinci ani. Genuri **agitate** fiind, creatorii de toate soiurile au rezonat în felul lor la tot ce s-a întîmplat în perioada "post-decembristă" şi au avut de făcut faţă unor dificultăţi specifice de adaptare la "lumea nouă" a "tinerei noastre democraţii". Din acest punct de vedere, aş distinge din 1990 încoace două etape mari, una deja încheiată şi altă în plină desfăşurare. Încerc să le descriu în cele ce urmează.

A fost - mai întîi - **perioada agitaţiei generale.** După cum se ştie prea bine, prăbuşirea regimului comunist a fost - la noi în mai mare măsură decît în ţările vecine - convulsivă. Simplificînd mult o istorie foarte complicată, esenţial rămîne faptul că preluarea puterii după 1989 şi reorganizarea structurilor administrative şi economice au fost însoţite de violenţe, confuzii, matrapazlîcuri. De la bun început, noii guvernanţi au comis enorme, impardonabile erori, alimentînd apoi sistematic frontul tot mai larg al contestatarilor lor. Într-o asemenea atmosferă tulbure, tesionată, în care se alunecă frecvent spre isterii şi părurieli la scară largă, într-o atare **stare de agitaţie**, bună parte dintre contemporanii noştri cu sensibilităţi creative s-au aflat aşa-zicînd... în apele lor! Mediile intelectuale s-au organizat rapid şi au început să se exprime sub cîteva forme foarte "gălăgioase", foarte spectaculoase: prin opoziţia politică, extrem de radicală (cu tot riscul tautologic al situaţiei!), prin presa anti-guvernamentală, extrem de vehementă, şi prin manifestaţiile de stradă, care se desfăşurau în 1990 în ritm susţinut, aproape la fiecare sfîrşit de săptămînă. Mai mult decît atît, conduita inabilă a guvernanţilor, de multe ori moralmente respingătoare, pătată de prea-vizibile mentalităţi şi reflexe centraliste şi etatiste, a pus intelectualitatea românească într-o situaţie foarte favorabilă pentru o defulare colectivă: echivalînd simbolic Puterea instalată după 1989 cu predecesoarea ei comunistă, discursul "opoziţionist" le-a contestat simultan, eliberîndu-şi astfel frustrările acumulate de-a lungul mai multor decenii în care contestaţia publică nu fusese posibilă. Iluzionîndu-se că reuşeşte astfel să rezolve cîte ceva din socotelile sale cu trecutul, opoziţia intelectuală a adoptat în acea primă etapă "post-decembristă" un discurs adecvat şi împrejurărilor imediate, recte erorilor, abuzurilor şi matrapazlîcurilor înainte-pomenite. A fost perioada de glorie a contestaţiilor celor mai dure şi a dezvăluirilor fulminante, a indignărilor colosale, a batjocurilor vitriolante. Şi la nivelul mentalităţilor auctoriale, şi la cel stilistic, era o nouă epocă a pamfletului, adică a **iritării**: la acest nivel, al limbajului - o epocă artistică, literară. Creatori de toate vîrstele şi cu concepţii - altfel - foarte diferite, mai ales - fireşte - scriitori, dar şi mulţi veleitari ai textuării veniţi dinspre alte arte ori dinspre jurnalistică au produs în serie articole de o splendidă percutanţă, de o euforică agresivitate a atitudinii şi a limbajului, cu unele rezultate memorabile, oricînd antologabile într-o antologie a pamfletului autohton.

Agitaţia generală a acelei perioade de început "post-decembrist" a început să se stingă către sfîrşitul lui 1991, după prima schimbare de guvern post-comunist, apoi după primele alegeri locale, şi şi-a epuizat aproape complet resursele în toamna lui 1992, la sfîrşitul unui ciclu electoral şi constituţional...

Ipoteza mea de lucru este că ne aflăm de atunci încoace într-o a doua etapă, una **a construcţiei democratice.** Dacă precedenta fusese prin excelenţă dualistă, şi anume maniheistă, aceasta e una plurală. În planul discursului public, inclusiv al celui intelectual/artistic, judecata în alb şi negru ar trebui să lase loc nuanţelor şi raţionamentelor mai subtile. Stilistic vorbind, epoca pamfletului va fi trecut, lăsînd locul uneia a analizei. În consecinţă, "literatura" morală şi politică ar fi trebuit să se transforme în sociologie şi în politologie.

Dacă ipoteza mea e cît de cît realistă, sînt nevoit să constat că mediile creative româneşti - ca şi cele mai general-intelectuale - nu reuşesc încă să dea dovadă de un grad de aplicaţie similar perioadei precedente. "Agitaţiei" de atunci i se potriveau, da, patetismele, discursurile inflamate, misionarismele. La rîndul său, pluralismul presupune - dimpotrivă - atitudini calme, mai greu de adoptat de către genurile "iritabile". Continuînd să se exprime în plan politic printr-un discurs de tip literar-pamfletar-moralist, mulţi dintre artiştii noştri care combat prin gazete au ajuns astăzi în plină eroare de inadecvare. În democraţiile occidentale postbelice, care au avut cînd să se construiască răbdător, din aproape în aproape, principiile etice au fost traduse în termeni pragmatici, politici şi juridici, nu o dată prin soluţii de compromis social, radicalismele morale rămînînd în zona discursurilor intelectuale non-politice. La noi, în schimb, planurile continuă să fie confundate - din grabă sau, poate, din inconştienţă (cînd nu - vai! - din demagogie interesată ori din cabotinism ori de-a dreptul din prostie, motivaţii pe care mult aş vrea să le pot considera scoase din discuţie...). Drept urmare, într-o perioadă care ar trebui să fie - ziceam - una a sociologiei şi politologiei, a nuanţelor şi a viziunilor complexe, majoritatea "iritabililor" noştri publică şi declamă pe mai departe texte de un teribil radicalism moral, vădind o retardată gîndire maniheistă şi un vid al puterii de analiză; în ultimă instanţă: o dificultate de adaptare la mentalităţile democraţiei autentice, nu ale celei pe care nu încetează să o invoce fără să o aplice mai întîi ei înşişi.

Se manifestă în acest fel un transfer între planul personal al creativităţii şi cel general-social şi politic. Bravii pamfletari şi moralişti români de azi - ca şi, prin extrapolare,... alţii! - vor fi învăţat comportamentul democratic atunci cînd vor fi ajuns la înţelegerea faptului că individualismul lor legitim, orgolios şi "iritat", nu intră în contradicţie cu calmul nuanţat şi concesiv al jocului politic pluralist. Deocamdată, inadecvările şi confuziile de planuri sînt simptome tipice "bolilor de creştere". În tot cazul, mă tem că această etapă a doua a "reconstrucţiei" democratice va dura - ca toată "tranziţia" - binişor mai mult decît cea dintîi.

Ion Bogdan LEFTER

Istorie, democraţie, cultură

Corespondenţă de la Sinaia

De aproape cinci ani încoace, lumea intelectuală românească nu încetează să discute despre "soarta culturii". Între timp au apărut şi au dispărut reviste, s-au înfiinţat şi s-au desfiinţat instituţii culturale, s-au numit şi s-au destituit directori. S-ar putea spune că tranziţia nu osteneşte să pună probleme oamenilor de cultură. Alteori, aceştia şi le creează singuri. Există şi ocazii - mai rare, ce-i drept - cînd aceste probleme pot fi discutate şi cînd prezenţa unor oameni de cultură de pe alte meridiane oferă celor interesaţi şi atenţi o imagine asupra problemelor "celorlalţi".

O asemenea ocazie a fost reuniunea internaţională "Contribuţia politicii culturale la înţelegerea fenomenului istoric contemporan şi la remodelarea mentalităţilor", desfăşurată la Sinaia în organizarea Fundaţiei Culturale Române. Au participat redactori şi editori de reviste culturale din Est şi din Vest, din Europa şi din America. Evident, prezenţa românească a fost foarte consistentă (cel puţin cantitativ), astfel încît o bună parte dintre cei care "fac" cultura română (şi totodată îi "deplîng" soarta) au putut avea un schimb de opinii cu colegii lor din ţările normale, pentru care avantajul de a nu avea parte de tranziţie nu înseamnă automat şi plăcerea de a nu avea probleme. Dincolo de aspectele strict profesionale, au fost discutate şi teme de interes mai amplu pentru intelectualitatea lumii postcomuniste, de la noua-veche problemă a delimitărilor între Europa de Vest şi Europa Central-Estică pînă la vechea-nouă problemă a relaţiei dintre centru şi periferie, universal şi regional.

Prima zi a fost dedicată chestiunilor legate de statutul, modul de editare, de promovare şi de receptare a revistelor culturale. "Probleme de management ale revistelor de cultură", o dezbatere moderată de Tilman Spengler, directorul revistei **Kursbuch** din Berlin, a marcat şi teme generale, şi exemple concrete din experienţa editorilor americani şi vest-europeni. Discuţia s-a concentrat, evident, asupra banilor şi a diverselor mijloace de a-i procura. David Applefield (editorul revistei **Frank**) a relatat cîteva dintre modalităţile prin care reuşeşte să-şi facă publicaţia să supravieţuiască: publicînd reclame (ale căror sloganuri sînt parafraze sau aluzii la texte literare celebre, de la **Moby Dick** la **Pentru cine bat clopotele**) sau cărînd cu rucsacul cîteva zeci de exemplare de la Paris la Londra, pentru a le vinde. Anette Laborey, reprezentanta Fundaţiei Soros din Paris, a vorbit despre avantajele şi dezavantajele finanţării prin intermediul fundaţiilor. Martin Hala, redactor-şef la **Revolver Review** din Praga, a fost mai aproape de inimile colegilor săi români, pentru că a vorbit despre tranziţie, despre dificultăţile în finanţare, despre greutatea de a găsi sponsori şi reclame, dar a precizat că revista sa are doar doi salariaţi, iar el are doar "o jumătate de normă" pe statele de plată. Olivier Mongin (director la **Esprit**) are, în schimb, patru salariaţi, 6.000 de abonaţi (plus încă atîţia cumpărători) şi un mare număr de colaboratori (mulţi dintre ei voluntari). În opinia lui Olivier Mongin, supravieţuirea revistelor culturale se explică prin existenţa unui public specific, diferit atît de "comunitatea" cititorilor de cărţi cît şi de cea a cititorilor de ziare. Deşi nimeni n-a declarat nimic în acest sens, s-a simţit în atmosferă o oarecare invidie reciprocă: românii i-au invidiat pe occidentali pentru că au reclame, fundaţii, abonaţi stabili şi computere, occidentalii s-au simţit frustraţi în faţa redacţiilor numeroase ale revistelor româneşti.

A doua dezbatere a fost moderată de Jonathan Shell, fost redactor la **The New Yorker** actualmente editor la **Newsday** din New York. Pragmatic şi precis, el a prezentat tehnicile de supravieţuire ale revistelor culturale americane, interesate în primul rînd nu de banii guvernului, nici de gloria colaboratorilor, ci de segmentul de public căruia li se adresează. Cum discuţia a avut un obiect precis ("Supravieţuirea şi remodelarea revistelor culturale în perioada de tranziţie - **Lettre Internationale**"), B. Elvin a prezentat ediţia română a cunoscutei reviste, iar Eva Karadi (editoarea versiunii maghiare a publicaţiei) a demonstrat cum ediţiile "estice" din **Lettre** tind să devină mai interesante decît cele "vestice", mai ales că versiunea primă, cea franceză, se confruntă cu dificultăţi financiare. Foarte aşteptat de întreaga asistenţă, Adam Michnik a vorbit despre ce înseamnă să fii independent în Est, despre felul în care **Gazeta Wijborcza** pune alături puncte de vedere opuse, despre felul lui de a fi un director "autoritar".

La ora cînd transmitem această corespondenţă se desfăşoară celelalte dezbateri, asupra cărora vom reveni în numerele viitoare ale revistei.

Mircea VASILESCU

Sinaia, 27 septembrie

Democraţia funcţionează mai bine

Săptămîna aceasta, în China, a fost sărbătorită cea de a 90-a aniversare a unui despot, aplaudat de mulţi capitalişti. Deşi este în fruntea unui regim dictatorial care a vărsat sîngele a milioane de oameni, Deng Xiaoping este acum celebru pentru o realizare mult mai benignă: el conduce economia cu cel mai înalt indice de creştere din lume. Între timp, pe celălalt mal al Pacificului, în Mexic, a fost ales un nou preşedinte, Ernesto Zedillo, şi pieţele mondiale au răsuflat uşurate: alegerile cîştigate de Zedillo, candidat al partidului, care timp de 65 de ani a condus nedemocratic Mexicul, au părut a fi corecte. Alegerile s-au ţinut după şase ani de dramatice reforme economice introduse de un preşedinte ales în mod dubios - Carlos Salinas de Gortari; un cîştigător "surpriză" sau un rezultat instabil ar fi ameninţat progresul economic al ţării. E greu însă de explicat miilor de oameni disperaţi care părăsesc Cuba, traversînd Golful Mexic, votînd astfel cu vîslele, împotriva unuia dintre cele mai "stabile" regimuri din lume, fascinaţia faţă de guvernele puternice.

Aceste ţări n-au nimic în comun în afara faptului că au fost prezente în ştirile săptămînii. Dar apare o întrebare: de ce occidentalii care aprobă împrumuturile, economiştii şi alţi granguri care laudă realizările economice ale lui Deng Xiaoping, ajungînd la concluzia că disciplina e preferabilă democraţiei în materie de creştere economică, nu s-au întrebat de ce acest adevăr nu se verifică în Cuba; şi nici nu îşi pun întrebarea de ce Mexicul, pînă acum reformist, liberschimbist dar nedemocratic s-a trezit prins între o răscoală, un asasinat şi o economie stagnantă. Ar mai trebui să se întrebe de ce ei înşişi consideră că în ceea ce-i priveşte e mai bine să trăiască într-o democraţie (politică şi economică) şi de ce acest lucru nu este valabil pentru un miliard de chinezi.

Admiratorii occidentali ai dlui Deng nu înţeleg, sau nu şi-au pus problema semnificaţiei economice a democraţiei. Întrebaţi un american, un englez sau un francez de ce preferă democraţia şi sînt mari şanse să vă răspundă cu argumente morale şi politice. În aceste ţări, revoluţiile din 1776, 1668 şi 1789 sînt poate îndepărtate în timp, dar ele sînt considerate un prag hotărîtor pentru drepturi, pentru egalitate şi libertate. Şi aşa au şi fost. S-a uitat doar că printre cauzele lor au fost şi cele economice: libertatea economică, necesitatea creşterii economice.

Nu numai că acest lucru este uitat, el este adesea pus cu capul în jos. Se spune că merită să trăieşti într-o democraţie dar că trebuie plătit preţul economic. Grupurile de interese se ceartă, poporul demonstrează, legislativul este blocat. Dacă succesul economic aparţine guvernărilor care "izbutesc să facă", nu e mai bine ca ele să fie puternice şi autoritare, decît slabe şi eligibile? Nu numai că trenurile vor ajunge la timp, conform orarului (şi în cazul Marii Britanii în fiecare zi), dar creşterea economică va dobîndi viteză. Această concepţie cu privire la noile democraţii în dezvoltare şi lumea postcomunistă este acum din ce în ce mai larg răspîndită. China dlui Deng simbolizează avantajele aparente ale acestui tîrg: ideea că pocnetul biciului, vărsarea de sînge sînt acceptabile - poate chiar necesare - fiind doar sacrificii pe altarul creşterii: Se consideră că Rusia încearcă să-şi stabilească reguli democratice înainte de a face reforme economice şi plăteşte preţul prin haos. Şi în inima ideii de disciplină şi dezvoltare stau la coadă miniştrii din Singapore şi Malaysia, ironizînd absenţa unei conduceri ferme şi lăudînd calea nedemocratică a Asiei.

Un miliard de chinezi nu pot greşi

O creştere mică însoţeşte libertatea opţiunii; creşterea nivelului de trai în schimbul cîtorva drepturi. Tîrgul pare rezonabil. Dar e fals. Dacă se depăşeşte anecdota şi excepţiile, devine evident - în cadrul unei analize serioase - că, de-a lungul secolelor, democraţia a promovat creşterea mult mai efectiv şi mai consistent decît orice alt sistem politic. Fără îndoială, dl. Deng n-o să fie de acord. Dar chiar aniversarea sa e un argument pentru a dovedi că se înşeală. Unul din principalele motive pentru care democraţia promovează creşterea este că ea oferă garanţii pentru drepturile de proprietate, necesare progresului capitalist. Un dictator poate oferi garanţii pentru un timp. Aşa a şi făcut dl. Deng: a început cu agricultorii, în 1970, iar apoi reformele economice au oferit libertate şi drepturi de proprietate, acolo unde înainte nu existau deloc. În ultimii cinci ani,

rezultatul a fost o rată anuală de creştere cu o cifră din două unităţi. Dar China este condusă de dl. Deng, nu de lege sau de popor. Aceste drepturi nu pot fi garantate şi după moartea sa. După moartea lui Deng, e probabil că China ve deveni un loc periculos, cu lupte pentru putere şi cu posibile conflicte sociale. Această instabilitate pune un imens semn de întrebare în faţa potenţialului economic al Chinei.

Cu toate acestea, mexicanii ar trebui să accepte tîrgul. Mecanismul electoral al dlui Salinas a obligat ţara să se deschidă în faţa vînturilor, uneori aspre, ale comerţului şi investiţiilor şi astfel pentru prima oară de la începutul anilor '80 s-a înregistrat o creştere. A pus capăt reformei agrare în efortul de a întări drepturile de proprietate şi de a aduce investiţii străine în regiunile foarte sărace ale Mexicului. Dar răscoala Indienilor pauperizaţi, în ianuarie, la Chiapas, a fost un avertisment care a dovedit că instituţiile politice, legile şi practicile mexicane nu sînt universal acceptate. Fără o asemenea legitimitate, aceste instituţii sînt vulnerabile la schimbare; şi sfidarea îi sperie pe investitorii, locali sau străini, îngrijoraţi de soarta banilor lor. Iată de ce, principala sarcină a dlui Zedillo, deşi el este un bun economist, va fi una politică: să-şi reformeze propriul partid şi să-l desprindă de statul mexican. Doar completînd astfel tranziţia spre democraţie ar putea dl. Zedillo să-şi asigure durata legitimităţii şi continuarea reformelor economice ale dlui Salinas - şi să garanteze astfel stabilitatea în Mexic.

Şi Cuba? Oamenii de pe plute ştiu foarte bine că dictatorul Castro nu le-a dat nici un fel de privilegii economice. America, şi îndeosebi administraţia Clinton, s-a înnămolit. Dl. Clinton vrea să oprească fluxul de refugiaţi din Cuba cu speranţa că-l va obliga pe Castro să renunţe la putere; refuză să ridice embargoul asupra comerţului şi investiţiilor, ceea ce ar putea să-i convingă pe eventualii fugari să rămînă în Cuba. Ar fi un risc: riscul de a-l ajuta pe dl. Castro să rămînă la putere. Dar e posibil să apară şi o altă recompensă: fluxul în ambele sensuri - comercial, investiţional şi de oameni şi roadele lui economice - va încuraja opoziţia să-l înlăture în cele din urmă pe dl. Castro.

Libertăţile economice pot promova un destin politic; libertăţile politice pot determina creşterea economică. Conexiunile nu sînt niciodată sigure, legăturile sînt adesea aleatorii. Dar, cînd data viitoare Lee Kuan Yew din Singapore o să vă spună că democraţia inhibă dezvoltarea, nu sînteţi obligaţi să-l credeţi.

The Economist
27 aug. 1994

Piesele care lipsesc din Rusia

Politica Rusiei s-a răcorit. E adevărat că Rusia a avut dintotdeauna capacitatea de a oferi surprize neplăcute, dar, după nouă luni de calm politic relativ, e greu să-ţi mai închipui că se va trage cu tunul în parlament sau că se va încerca răsturnarea preşedintelui, sau orice altceva care ar putea convinge sute de mii de oameni să demonstreze pe străzi.

Cheia acestei stabilităţi este Constituţia adoptată în septembrie trecut. Ea a introdus noi reguli politice, de o importanţă decisivă, fiind cea care atribuie puterea reală preşedintelui. Ca şi înainte el controlează ceea ce rusii numesc "ministerele de forţă" (apărarea, externele, internele şi fostul KGB), este comandantul suprem al forţelor armate, îl numeşte pe primul ministru. Acum însă are şi un ascendent constituţional asupra parlamentului. De exemplu, dacă Duma (Camera inferioară) respinge doi candidaţi pentru postul de prim-ministru, preşedintele poate dizolva parlamentul şi convoca alegeri. Noul parlament are puteri modeste în controlul executivului.

Şi, deoarece rusii spun că lucrul pe care îl doresc cel mai mult este stabilitatea, s-a produs o evidentă îmbunătăţire faţă de situaţia tulbure din 1992 şi 1993. Dar dacă preţul stabilităţii este triumful executivului asupra legislativului, atunci mai persistă dubii, dacă Rusia a izbutit să-şi depăşească tradiţiile autoritare şi să pună bazele statului de drept democratic.

Cea mai izbitoare omisiune este puterea judecătorească. E o gaură neagră în eforturile de formare a unei noi Rusii. Sub conducerea comunistă, sistemul penal funcţiona mai mult sau mai puţin imparţial în cazurile obişnuite. Dar dacă erau atinse interesele Partidului Comunist, politicul intervenea în tribunale: chiar cînd nu era cazul, procurorii erau - după standardele occidentale - prea puternici. Judecătorii acceptau tot ce afirma acuzarea; îl consultau pe secretarul de partid local înainte de a da sentinţa.

Aceiaşi judecători deliberează în aceleaşi tribunale; puterile procuraturii s-au mărit uşor, ca răspuns la creşterea valului de criminalitate. Dar acum, în loc să fie fideli intereselor Partidului Comunist, mulţi judecători îşi văd de propriile lor interese. În disputele comerciale vînd sentinţele celui care plăteşte mai bine. În procesele penale, aproximativ 90% dintre inculpaţi sînt condamnaţi. Asta înseamnă ori că poliţia lucrează fără greş, ori că va mai dura pînă cînd procesele vor fi corecte.

Există cîteva îmbunătăţiri în sistemul judiciar. În decembrie trecut, pentru prima oară din 1917, a avut loc primul proces cu juraţi. Dar experimentul e limitat la 9 din cele 89 de tribunale regionale; nu a fost probat în nici un "tribunal popular". În acest an, din 5000 de procese ţinute în tribunalele regionale, doar 99 au fost cu juraţi.

O inovaţie juridică a fost, în 1992, crearea Curţii Constituţionale. Se presupunea că va rezolva toate disputele în problemele constituţionale. Dar cînd însăşi vechea constituţie a devenit o-armă politică în bătălia dintre preşedinte şi parlament, Curtea nu a fost în stare să funcţioneze ca un arbitru independent al încăierării politice. În schimb, parlamentul a fost capabil să amendeze constituţia, iar Curtea, chemată să interpreteze acest document, s-a găsit tot mai mult de partea vechiului parlament, împotriva preşedintelui. Preşedintele Curţii, Valeri Zorkin, l-a sprijinit agresiv pe preşedintele parlamentului în confruntarea sa cu Boris Elţîn şi independenţa Curţii a fost compromisă. Cînd vechiul parlament a fost dizolvat în septembrie trecut, dl. Zorkin a fost destituit şi de atunci Curtea n-a mai ţinut nici o şedinţă. Între timp, Rusia nu are un arbitru constituţional.

În diagrama puterii nu există organizaţii politice independente faţă de putere, cum ar fi sindicatele sau partidele politice. Numărul somerilor, a căror cifră - evident subapreciată - era la începutul anului 1994 de 1,5 milioane, se va dubla, probabil, la sfîrşitul anului. Milioane de muncitori nu şi-au primit leafa de luni de zile. Şi totuşi nu se aude nici un chiţăit de frămîntări muncitoreşti. Explicaţia e că, pe de o parte, organizaţiile de tip comunist sînt complet discreditate, iar pe de altă parte, liderii sindicatelor independente (din minele de cărbuni, de exemplu) sînt prudenţi pentru că vor să obţină subvenţii de la guvern.

Toate acestea ar putea - pe termen scurt - să faciliteze acţiunea guvernului de accelerare a reformelor. Pe termen mediu sînt totuşi nişte ameninţări. Guvernul nu este presat să construiască o societate suportabilă, o reţea de protecţie pentru cei care pierd de pe urma reformelor. La un moment dat se va sparge buba.

Nici partidele politice nu au vreun rol real în exerciţiul puterii: membrii lor din parlament sau din guvern nu au vreo obligaţie conform vreunei discpline de partid. Partidul Opţiunea Rusă a făcut eforturi să se transforme dintr-un club pentru intelectuali într-un adevărat partid politic. Dar este tarat de ruptura dintre activiştii din provincie şi organizaţia moscovită. Şi totuşi, Egor Gaidar, conducătorul acestui partid, a încercat să formeze o coaliţie mai largă a reformiştilor în sprijinul campaniei prezidenţiale a lui Elţîn din 1996. Iniţial, programase un congres în vederea organizării partidului prezidenţial chiar în această lună, dar răspunsurile au fost atît de reticente, încît l-a amînat pentru primăvara viitoare.

Această amînare este simptomul celei mai mari forţe politice din Rusia: apatia. Sondajele arată că sub 5 % din rusi sînt interesaţi de politică; 40% spun că nu-i interesează, în timp ce ceilalţi sînt indecişi. Mulţi rusi încă nu sînt implicaţi activ în viitorul ţării lor, dar, în schimb, sînt pregătiţi să transfere autoritatea unui conducător unic care le promite instaurarea rapidă a ordinii. Această apatie este diluată doar de cinism. Dacă întrebi un rus cine conduce ţara, probabil va răspunde că Mafia. Dacă întrebi unde e Mafia, îţi va răspunde că peste tot.

The Economist
3 sept. 1994

Libertăţile şi belşugul

Succesul economic al ţărilor din Asia de Est duce la concluzia absurdă că guvernele nedemocratice asigură o dezvoltare mai bună. Ar trebui identificaţi întîi factorii specifici pentru această regiune. Nu e neobişnuit faptul că aici guvernele sînt nedemocratice. Acest lucru a fost şi este foarte răspîndit în lumea a treia. Dacă dictatura ar fi direct legată de bogăţie, Africa ar fi un colos economic.

Corelaţia între bogăţie şi democraţie nu poate fi dusă prea departe. Ea nu dovedeşte, de exemplu, că democraţia promovează creşterea. Se poate argumenta că pe cît oamenii devin mai bogaţi, pe atît ei vor mai multă democraţie şi guvernărilor le e din ce în ce mai greu să le-o refuze. Deci s-ar putea spune că mai curînd creşterea determină democraţia. Dar în pofida acestei corelaţii guvernele nedemocratice pot sprijini mai bine schimbările radicale (cum ar fi comutarea de la agricultură la industrie sau de la economia comunistă planificată centralizat la economia de piaţă). Şi ar putea fi adevărat că odată instaurată, democraţia inhibă creşterea.

Există însă dovezi că aceste idei sînt false. Să luăm în consideraţie necesitatea schimbărilor economice radicale. Asemenea schimbări fac ca anumite grupuri, iar adeseori, pentru un timp, întreg poporul să o ducă mai rău. Este o provocare adresată guvernărilor democratice. Dar este o provocare la fel de intensă şi în faţa guvernărilor autoritare. Şi ele au nevoie de sprijinul unor segmente de populaţie (să zicem sindicatele sau armata) pentru a rămîne la putere. În principiu, nu e clar care formă de guvernare poate face faţă mai bine schimbărilor economice în perspectivă. O guvernare autoritară puternică poate fi mai sigură decît o guvernare democratică slabă, tot aşa cum o democraţie puternică poate fi mai sigură decît un dictator slab. Dar comparaţiile nu ne sînt de mare ajutor. E mai utilă analiza unui mare număr de cazuri pentru a extrage cîteva concluzii generale.

Studiile care au făcut acest lucru au dat guvernărilor democratice note mari pentru eficienţa reformelor economice. Unul recent, redactat de John Williamson de la Institutul de Economie Internaţională a examinat 13 cazuri de reforme curajoase (tipice, liberalizare radicală a comerţului şi/ori schimbări drastice în impozite şi cheltuielile publice). Eşantionul include ţări bogate şi sărace, regimuri democratice şi nedemocratice.

În patru cazuri cînd au început reformele, guvernările "puteau fi incluse în categoria de autoritare": Chile în 1983, Indonezia în 1982, Mexic în 1987, Coreea de Sud în 1979. Studiul consideră programele ca fiind izbutite - schimbările au fost introduse, au avut succes şi au fost consolidate. Cazul Turciei (1980) e mai complicat: reformele au fost începute de un guvern democratic, înlăturat de armată, iar apoi au fost continuate de un alt guvern democratic. Şi acest program a fost un succes.

Şase dintre guvernările analizate au fost - într-un mod lipsit de orice ambiguitate - democratice: Australia în 1983, Columbia în 1989, Noua Zeelandă în 1984, Polonia în 1990, Portugalia în 1985, Spania în 1982. Reformele din Polonia şi Spania au fost deosebit de ambiţioase. Toate aceste programe au avut succes. În două cazuri, Brazilia (1987) şi Peru (1980), guvernările democratice au eşuat în menţinerea cursului reformei, dar în ambele democraţia a fost reinstaurată în circumstanţe dificile.

Un rezultat care scîrţîie

Astfel, e greu de susţinut opinia că guvernările democratice sînt inferioare celor nedemocratice în efectuarea reformei. Mai trebuie neapărat menţionat că în toate cazurile, cu excepţia celui din Chile, reformatorii autoritari care au avut succes a trebuit să rezolve problemele create de precedesorii lor la fel de autoritari; şi cei mai radicali reformatori de succes - Polonia şi Spania - au avut de înfruntat probleme moştenite din epoca nedemocratică.

Atît despre opinia că democraţia nu este compatibilă cu schimbările economice radicale. Ce putem spune despre ideea că democraţia, odată instaurată, inhibă creşterea? Problema a fost analizată de politologi şi, surprinzător, mai puţin de economişti. În general, cercetarea nu oferă certitudini. În unele studii pare că democraţia promovează creşterea, în altele că o întîrzie; şi, de regulă, rezultatele nu sînt sigure.

Şi totuşi, un studiu recent al lui Surjit Bhala, care a lucrat la Banca Mondială, îmbunătăţeşte metodologia. El foloseşte o tehnică econometrică pentru a verifica direcţia cauzalităţii - determinînd explicit modul în care democraţia afectează creşterea sau invers. El examinează 90 de ţări pentru perioada 1973-'90, cercetînd nu doar creşterea pe care o măsoară în trei feluri diferite ci şi alte două dimensiuni ale progresului economic: scăderea mortalităţii infantile şi sporirea numărului celor care fac studii secundare. Şi el distinge minuţios între diversele feluri de libertate - un punct deosebit de important.

De exemplu, India are o democraţie reală, un anume fel de libertate politică. Dar e mult mai puţin impresionantă în materie de drepturi civile; şi pînă nu demult impunea controale represive asupra activităţii economice. Multe firme aveau nevoie de aprobarea guvernului, pentru înfiinţare, pentru sistarea activităţii, pentru modificarea preţurilor, pentru a încheia contracte. Cercetările anterioare tindeau să spună că India este o combinaţie între libertate şi creştere debilă, deşi în domenii sensibile, India nu era liberă. De asemeni, economiile de succes din Asia de Est cu multe libertăţi economice, dar puţine libertăţi politice erau considerate ca locuri unde creşterea rapidă era asociată conducerii autoritare. Dl. Bhala separă libertăţile economice de cele civile şi politice şi le măsoară pe rînd efectele.

Şi descoperă în primul rînd un efect care nu este o surpriză: libertatea economică promovează creşterea. Următoarea concluzie e şi mai interesantă: libertăţile civile şi politice - la fel. Punînd ţările pe o scală cu şapte grade, de la cele mai libere (America e 1) pînă la cele nelibere (Irakul e 7) apare următoarea implicaţie: în condiţii egale, o creştere de un grad în libertăţile politice şi civile sporeşte venitul pe cap de locuitor cu un procent. Trebuie să recunoaştem că pe această scală un grad înseamnă o mare schimbare. Dar totuşi efectul e sensibil. El e persistent în multiplele variante folosite de dl. Bhala şi se verifică prin diverse baterii de teste.

Cum poate fi explicat acest rezultat? Se ştie că democraţiile sînt foarte sensibile la presiunile grupurilor de interese: sînt favorizate anumite politici ca protecţionismul comercial de pe urma căruia beneficiază puţini pe seama celor mulţi, reducîndu-se astfel veniturile totale. Democraţiile trezesc de asemeni dorinţa de eliberare de sub imperiul sărăciei şi încearcă să o satisfacă diminuînd nesiguranţa, prin politici sociale care impun taxe celor care nu sînt săraci. Asemenea aranjamente, deşi de dorit, diminuează impulsul de a munci, atît pentru cei bogaţi, cît şi pentru cei săraci. S-ar părea deci că în democraţie produsul final scade. Şi totuşi e evident că se întîmplă invers.

E uşor de văzut de ce libertatea economică încurajează creşterea. Cea mai clară lecţie de pe urma prăbuşirii comunismului este că pentru a prospera unei economii trebuie să i se permită să se autoregleze spontan, conform principiilor competiţiei şi liberului schimb. Cu alte cuvinte, mîna invizibilă e mai eficientă decît cizma vizibilă. Întrebarea este ce adaugă libertatea politică beneficiilor economice garantate de libertăţile economice. Răspunsul poate fi că întreprinderile şi oamenii sînt încurajaţi să se comporte ca şi cum această libertate va dura.

S-a argumentat de-a lungul secolelor că garanţia proprietăţii (protejarea ei de furt, legal sau de altă natură) este fundamentală pentru progresul material. Într-adevăr conceptul de libertate economică examinează garantarea proprietăţii în prezent, cerînd ca taxele să nu fie oneroase, contractele să fie garantate, comerţul să fie liber, ş.a.m.d. Dar oamenii simt nevoia ca aceste libertăţi, cînd există, să nu dispară. Aici stă avantajul decisiv conferit de libertatea politică - adică democraţia şi descentralizarea puterii politice care o însoţeşte.

Un dictator binevoitor poate face lucruri corecte în materie de politică economică; şi dacă le şi înfăptuieşte economia va creşte mai repede. Dar el nu poate fi credibil cînd promite că aceste politici vor dura: pe de o parte pentru că el le poate suspenda în orice moment iar pe de altă parte pentru că după moarte sau printr-o lovitură de stat el poate fi înlocuit cu un dictator mai puţin binevoitor. Desigur, nici democraţia nu oferă garanţii de nezdruncinat. Dar este plauzibilă presupunerea că de-a lungul timpului, democraţia va fortifica libertăţile economice, dîndu-le stabilitate şi credibilitate. În felul acesta, libertatea politică va contribui în felul ei la creşterea economică.

Conducători şi fermieri

Mancur Olson, de la Universitatea din Maryland este unul dintre analiştii care a demonstrat cel mai bine slăbiciunea guvernărilor politice democratice. Dar tot el a arătat că democraţia este infinit mai adecvată creşterii economice de durată, decît dictatura, chiar dacă aceasta din urmă e binevoitoare.

Dl. Olson este de acord că garantarea proprietăţii e mai ferm ancorată într-o guvernare democratică, decît într-una autoritară. El susţine că preocuparea pentru drepturile individuale e necesară unei democraţii de durată şi preocuparea pentru exact aceleaşi drepturi e necesară pentru a garanta proprietatea şi contractele economice. De aceea - ca tendinţă - dreptul de proprietate şi democraţia există fie împreună, fie deloc. Dl. Olson continuă argumentaţia. De-a lungul istoriei, despoţii au încercat să scoată cît mai mulţi bani de la supuşii lor. Asta nu însemna că le luau totul, deoarece subiecţii n-ar mai fi avut nici un motiv să muncească, lăsîndu-l pe conducător fără nimic. El chiar investeşte în folosul societăţii, cum ar fi protecţia faţă de delincvenţă, ca să încurajeze producţia şi să-şi sporească astfel venitul.

Totuşi, o asemenea guvernare nu este un "stat-tîlhar" cum sînt descrise acum unele dictaturi din lumea a treia. Un tîlhar ucide şi îşi vede de drum. Un despot se comportă mai degrabă ca un fermier. Un autocrat simţitor îşi îngrijeşte turma ca să-şi maximalizeze profitul. De aceea, dincolo de toate erorile lui, e mai bine cu el, decît fără nici un guvern.

Examinînd la fel de rece democraţia, dl Olson se întreabă cum va putea un lider democratic, care e nevoit să-şi "cumpere" voturile, să sporească taxele pentru a-i răsplăti pe cei care l-au adus la putere. Răspunsul: poate că va lua mult, dar în orice caz mai puţin decît un despot. Motivul e simplu. Despotului puţin îi pasă de venitul rămas pentru supuşi, el e preocupat doar de felia lui. Majoritatea democratică e preocupată de ambele aspecte: de feliile luate de la fiecare şi de redistribuirea lor precum şi de ceea ce rămîne după ce s-au plătit impozitele şi taxele. Astfel democraţia este superioară din două puncte de vedere: banii încasaţi sînt împărţiţi cu cetăţenii şi pornirea de a fura cît mai mult este frînată.

În consecinţă, dl. Olson şi alţii văd modelul istoric al creşterii economice din Europa şi fostele ei colonii, ca fiind intim legat de dezvoltarea timpurie a democraţiei. După Glorioasa Revoluţie din 1688, drepturile de proprietate erau mai sigure în Marea Britanie, cu o monarhie limitată şi o justiţie independentă, decît oriunde în altă parte. Nu mult după aceea, Marea Britanie a fost locul unde a început revoluţia industrială. În acelaşi mod, alte studii au descoperit o puternică dependenţă între conducerea absolutistă şi stagnarea economică din oraşele europene, din secolul şapte pînă pe la 1800.

Toate acestea pot părea fără legătură cu problemele reformelor economice şi politice cu care se confruntă ţările în dezvoltare. Nu este aşa. Pretenţia că guvernarea autoritară e mai eficientă pentru dezvoltare nu oferă probe decît pentru o regiune, Asia de Est, şi într-o perioadă relativ scurtă. Şi oricum probele nu sînt convingătoare: poate că Asia de Est este specială, dar specificul ei nu sînt conducătorii autoritari. Dacă se aduc mai multe probe - cronologic şi geografic - pretenţia e şi mai puţin fundamentată. Dictaturile care duc o politică economică înţeleaptă pot dobîndi o creştere economică rapidă: dar ele sînt singulare şi fiind dictaturi nu vor avea puterea economică a unei democraţii stabile. Departe de a inhiba creşterea, democraţia economică o promovează.

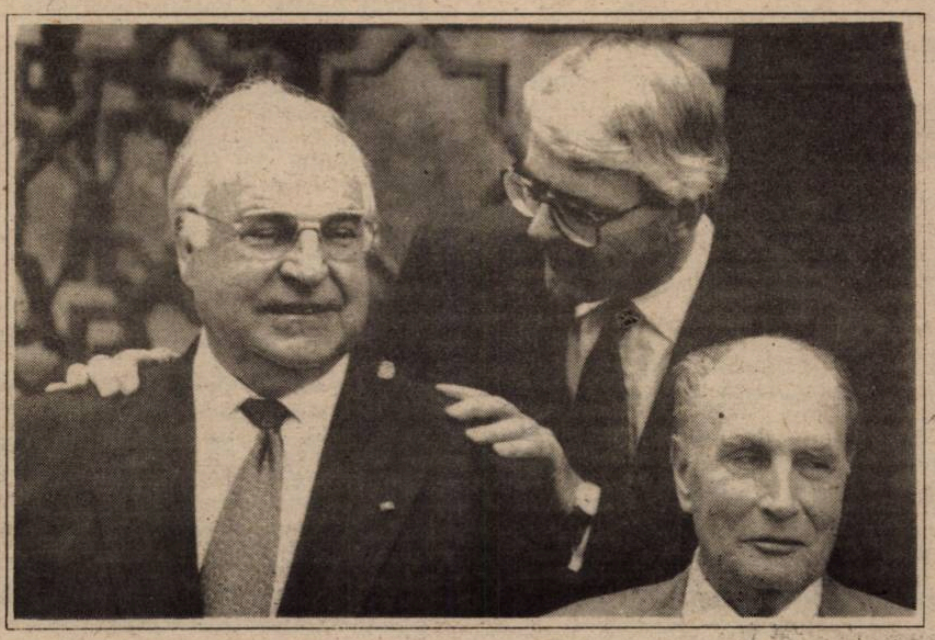

The Economist
27 august 1994

Pagini realizate de
Magdalena BOIANGIU

Drumul de la individ la cetăţean

– de vorbă cu dl. Harry BARNES jr., director de programe la Centrul Carter, Atlanta –

Toţi am dori să trăim în democraţie, ca într-o realitate confortabilă construită însă de alţii şi predată "la cheie": am face doar efortul de a ne muta în ea în cîteva zile. După aceea traiul nostru ar merge strună. O întîmplare din viaţa unui student american al anilor '40, dl. Harry Barnes jr. luminează dintr-alt unghi relaţia dintre cetăţeanul unui stat democratic şi democraţia statului său. El făcea parte pe atunci dintr-o asociaţie studenţească (fraternity) în care, la un moment dat, n-a fost admisă prezenţa a doi tineri negri. Revoltaţi de discriminare, idealiştii erau gata să părăsească asociaţia lăsînd-o pe mîna celor duri. Întreaga vacanţă de vară Harry Barnes jr. a străbătut cu maşina sute, chiar mii de km pe drumurile Americii, prin oraşele, pe la ferme ori prin staţiuni turistice, pentru a sta de vorbă cu fiecare dintre studenţii intoleranţi din fraternity: ca rezultat, în toamnă, la începerea noului an universitar, primirea celor doi tineri negri în asociaţie s-a făcut fără dificultate. Nefiind un dat ci un proces de perpetuă devenire, democraţia implică în efortul de susţinere şi respectare a valorilor sale pe toţi membrii societăţii. Este una dintre convingerile pe care experienţa ulterioară a dlui Harry Barnes jr. n-a modificat-o ci a îmbogăţit-o cu numeroase argumente. După o îndelungată carieră diplomatică (1950-1988) în Cehoslovacia, URSS, Nepal, România, India, Chile (în ultimele trei ţări ca ambasador) a predat cursuri despre reflectarea democraţiei şi a drepturilor omului în politica externă a SUA la trei universităţi americane de pe Coasta de Est. Din toamna aceasta lucrează ca director de programe privitoare la drepturile omului şi rezolvarea conflictelor la Centrul Carter din Atlanta. Aflîndu-se printre participanţii la Conferinţa Europa centrală şi minorităţile, desfăşurată luna aceasta la Bucureşti, a acordat un interviu revistei noastre.

Ce gîndeşte celălalt, interlocutorul?

Stimate dle Harry Barnes, experienţa dvs. profesională v-a pus în contact cu oameni care aveau tradiţii naţionale, sisteme social-politice pînă şi alfabete foarte diferite. Cum se recunoaşte, oriunde în lume, un cetăţean cu vederi democratice?

Harry Barnes: Se spune că diplomaţii nu pot să răspundă la o întrebare fără să dea din mîini, asta pentru că sînt obişnuiţi tot timpul să precizeze: "pe de o parte" şi "pe de alta". N-o să fac excepţie. Un diplomat vede nuanţe, foarte rar poate să dea răspunsuri univoce şi clare, fără apel. Ca o părere personală aş mărturisi că primul lucru care demonstrează spiritul democratic al unei persoane, este conştiinţa, aproape credinţa, aş spune, în importanţa acestui spirit. Un om care-l are este convins tot timpul că în lume există şi ceilalţi, dacă nu altcineva măcar partenerul de discuţie din acel moment. Trebuie să ai respect, bineînţeles, pentru părerea celuilalt, dar mai întîi trebuie să fii dispus să auzi/asculţi ce spune interlocutorul; nu să fii de acord, neapărat, ci să asculţi şi să reflectezi la ceea ce vrea să spună celălalt. Şi în afară de asta mai este nevoie, cred, de o anumită voinţă prin care să încerci să descoperi ce este important pentru ceilalţi din jurul tău, într-o chestiune sau alta.

Pe de o parte, deci, este un aspect pasiv - atunci cînd asculţi numai, dar asta nu-i suficient. Pe de altă parte, ai o anumită obligaţie de a pricepe, chiar printr-un efort, părerea diferită a interlocutorului odată de ce ai ascultat-o. Acesta este un aspect activ, pentru că atunci cînd începi să sesizezi şi dificultăţile de acţiune ale partenerului, poţi spune că ai şansa de a înţelege lucrurile în complexitatea lor. Partenerul are importanţă, fiindcă şi el este un cetăţean ale cărui opinii au valoare. E de la sine înţeles că dacă nu există un cadru, un sistem, dacă nu există căile/formele prin care cetăţeanul să-şi exprime opiniile asupra problemelor societăţii, orice discuţie despre democraţie devine un exerciţiu pompos, oricum steril. Importanţa cadrului legal pentru funcţionarea democraţiei, ca şi rolul unei legislaţii adecvate acestui scop sînt cunoscute şi larg argumentate. Dar bunele legi, oricît de bune ar fi, trebuie puse în practică de cineva, în primul rînd de cei cu vederi democratice, atenţi la cea mai mică degradare a climatului. Cred că un om cu asemenea spirit are şi un grad de sensibilitate mai mare pentru problemele celorlalţi, dacă nu genuin, cel puţin educat cu perseverenţă.

De ce credeţi că totalitarismul din ţările estului Europei - deşi pretindea că stadiul suprem de dezvoltare a societăţii şi de realizare a personalităţii umane este comunismul - simţea mereu nevoia să-i ataşeze acestuia noţiunea de democraţie, ba populară, ba muncitorească, ba socialistă?

Harry Barnes: Erau, oricum, nişte concepte golite de sens, pentru că ignorau tocmai elementele de bază ale democraţiei: cetăţeanul şi drepturile sale. Faţă de totalitarism, democraţia porneşte de la altă convingere, respectînd esenţa caracterului umane: **mereu perfectibil niciodată desăvîrşit**. Societatea trebuie să se perfecţioneze continuu fără să aibă în nici o ocazie posibilitatea de a socoti încheiat acest demers. Am putea spune că democraţia asigură un cadru potrivit pentru speranţa care nu trebuie niciodată abandonată şi pentru lupta de perfecţionare perpetuă a ceea ce nu poate fi perfecţionat, în nici un caz, pînă la capăt.

Mecanismele de autoreglare, specifice acestui sistem, n-au cum să funcţioneze acolo unde opinia critică a individului nu e luată în consideraţie şi, deci, nu influenţează mersul societăţii iar participarea lui la viaţa publică este efectul constrîngerii ori al manipulării. În educarea cetăţenilor, ca aceştia să-şi cunoască drepturile nu numai îndatoririle, statul însuşi are o importanţă răspundere. **Drepturile democratice nu sînt valabile dacă nu sînt folosite şi nu sînt folosite dacă nu sînt cunoscute**. Spiritul civic, impulsul de participare, de implicare în viaţa comunităţii are o tradiţie puternică în societatea americană. Cu toate acestea, în ultimii ani, mai puţin în 1992, s-a observat o scădere a numărului de cetăţeni participanţi la alegeri. Interesul şi devotamentul faţă de bunul mers al lucrurilor şi-au găsit acum forme noi de manifestare: o parte din energia publică a fost captată de organizaţiile neguvernamentale, civice, al căror rol a devenit foarte important în aproape toate aspectele vieţii, nu numai a celei politice dar a vieţii sociale în ansamblu.

Regula (şi riscul) jocului

Ce element consideraţi că asigură cu prioritate permanenţa stilului civic al unei societăţi: tradiţia, educaţia, cadrul legislativ sau progresul economic?

Harry Barnes: Atunci cînd a trecut prin două forme de autoritarism, una după alta, sub conducerea lui Allende şi apoi a generalului Pinochet, Chile avea o tradiţie democratică de100 de ani, destul de semnificativă, în comparaţie cu India, care sub regimul colonial englez cunoscuse o democraţie limitată. Aceasta a avut, totuşi, o influenţă asupra dezvoltării ulterioare a ţării. Primii lideri ai republicii indiene au dat o amprentă democratică formelor de guvernare. Totodată, răspîndirea concepţiilor de solidaritate şi răspundere civică în abordarea problemelor societăţii a fost posibilă şi datorită faptului că lupta pentru independenţă s-a bucurat de o participare foarte largă a poporului indian. Prezenţa la alegeri, exercitarea dreptului de vot, autoguvernarea la nivel de sat, chiar şi respingerea, la un moment dat, a unei forme de conducere mai autoritară a societăţii (vezi căderea Indirei Gandhi) arată, cred eu, că nu este neapărat nevoie, în absolut, să ai nişte cetăţeni foarte bine educaţi/şcolarizaţi, ca să-şi dea seama de drepturile lor şi să le folosească. Nu e de neglijat, pe de altă parte, nici faptul că datorită creşterii clasei de mijloc, aproximativ 200 de milioane, (deşi societatea mai are destui săraci), au apărut numeroase organizaţii neguvernamentale, astfel că tot mai mulţi oameni au început să înţeleagă că nu totul depinde numai de stat şi de guvern, multe lucruri depind în primul rînd de ei, sau şi de ei. Făcusem adineauri o comparaţie cu Chile. Înainte de a ajunge acolo, ca ambasador, am lucrat cîteva luni la Washington la o nouă definire a politicii externe americane faţă de această ţară. Era nevoie, ne-am dat seama, de a şti mai bine ce putea să facă SUA pentru a promova o reîntoarcere a societăţii chiliene la democraţie, pentru a încuraja un respect mult mai mare faţă de drepturile omului, care acolo nu erau prea luate în seamă atunci, şi pentru a stimula activitatea sectorului economic privat, un domeniu mult mai larg decît privatizarea propriu-zisă. La faţa locului, am observat că partizanii regimului militar nu puteau să înţeleagă cum noi, americanii, deşi dorim să încurajăm dezvoltarea economică, de care de asemenea erau şi ei interesaţi, atacăm în acelaşi timp pe cei din guvern pentru abuzurile faţă de drepturile omului; iar opoziţia nu putea să conceapă că deşi ne simţeam obligaţi - ca ţară democratică - să apărăm cu tărie drepturile omului, încurajam în acelaş timp sistemul privat în care era implicat regimul militar. Dominată de suspiciune şi intoleranţă, lupta dintre partide luase, în special în timpul lui Allende, forme atît de acute încît politicienii îşi pierduseră orice respect unul pentru altul iar obiceiurile democratice - ascultarea punctului de vedere al celuilalt, eventual preluarea unor sugestii pentru bunul mers al societăţii - păreau dispărute, dacă nu definitiv, oricum pentru multă vreme. În urma acestei experienţe, regimul actual din Chile, de după Pinochet, a devenit foarte conştient că regulile jocului democratic presupun nişte limite, şi una dintre ele este respectul faţă de adversarul politic, iar încălcarea lor provoacă mari riscuri şi degradări la nivelul întregii societăţi.

Posibilitatea de a exprima diferenţa, domnule Barnes, faptul că oamenii se prezintă la urne şi îi votează pe politicienii pe care-i cred ei mai buni, la un moment dat, mai devotaţi progresului societăţii, nu înseamnă, poate, că democraţia presupune o acţiune în afara consensului?

Harry Barnes: Consensul priveşte cred eu, în principal, supunerea la acelaşi set de valori, de reguli democratice, acceptate/asumate de cît mai mulţi membri ai societăţii. Avantajul unui sistem democratic constă în faptul că există, dacă sînt promovate, aceste reguli egal aplicabile atît majorităţii cît şi minorităţii. Cei care conduc la un moment dat societatea, în adevăratul sens al cuvîntului în numele poporului, trebuie să combine respectul faţă de părerea celorlalţi, cu obligaţia de a lua decizii care se bazează pe votul majorităţii. Cu o condiţie: valoarea şi credibilitatea acestui vot să decurgă din faptul că minoritatea a avut pînă atunci oportunităţi depline pentru a-şi exprima opinia şi diferenţa.

Obişnuinţa de a-ţi pune întrebări

În democraţie, bazată pe importanţa individului, eu nu pot să fiu în nici o privinţă mai bun decît vecinul meu, ca membru al societăţii, decît în devotamentul sau în perseverenţa cu care promovez binele public şi regulile civice favorabile ansamblului societăţii. Dezbaterea care a avut loc la Viena anul trecut, la Congresul Mondial asupra drepturilor omului a evidenţiat - prin părerile exprimate de reprezentanţii unor state din Asia - cum ar fi Indonezia, Malaezia, China - o concepţie care punea în discuţie faptul dacă drepturile omului rămîn aceleaşi într-o cultură sau alta, dacă importanţa lor, într-o ţară sau alta nu este influenţată şi de tradiţie, obiceiuri, moduri de comportare etc.

Dar asta ar reduce gradul lor obligatoriu, de aplicabilitate generală. În sistemul zecimal, cifrele arabe sînt folosite peste tot în lume. Dacă într-o împrejurare sau alta, din capriciu, am alterna aceste cifre cu alte semne numerice (romane, sumeriene etc) pînă şi un număr de telefon ar deveni o şaradă. Nu credeţi că şi în ţările estice, în care aţi fost pe vremuri acreditat, funcţiona această "numerotare" diferită, creînd deliberat confuzii?

Harry Barnes: Presupun că da, sînt aproape sigur, reamintindu-mi timpuri şi episoade trecute. Am încercat să le depăşesc. Cînd eşti străin, comunicarea cu oamenii din acea ţară este la început mai grea, mai ales dacă ea este în mod special îngreunată de autorităţi, cum era cazul pe vremuri în Cehoslovacia, în URSS sau în România. Deşi aici a fost mai puţin dificil: am stat în România 7 ani, vorbeam curent limba, de altfel cît am fost în Bucureşti în afară de engleză, româna era singura limbă pe care o vorbea toată familia mea - aşa că am putut să fac cunoştinţă cu multă lume şi să am prieteni printre români, în perioada cînd relaţiile cu SUA cunoşteau şi o dezvoltare oficială. În toate aceste ţări am căutat să observ elemente ale spiritului democratic şi pot spune că totdeauna le-am găsit la oamenii care se ocupă cu gîndurile, altfel şi mai corect zis, care gîndesc nu numai fiindcă profesia îi obligă, deşi procentul oamenilor cu spirit liber era mai mare printre intelectuali. Oameni care se întreabă de ce lumea merge aşa cum merge, şi dacă n-ar putea merge mai bine, deşi această preocupare nu le aduce un avantaj, uneori dimpotrivă. În felul lor, atît de diferiţi: un înalt funcţionar din domeniul financiar sovietic, întîlnit în anii 50 la Moscova, un poet din Tbilisi, un arhitect din Praga, membru de partid, care decisese că trebuie să părăsească partidul comunist pentu că acesta nu se ţine de promisiunile făcute poporului, sau cîţiva locuitori ai unei comune din Maramureş, văzuţi în 1975, în felul lor, repet, deşi diferiţi, semănau totuşi, aveau ceva comun care îi recomanda ca democraţi: îşi asumau probleme, îşi puneau întrebări cu valoare generală, incomode, riscante atunci. Democraţia, cred eu, presupune nu numai capacitatea, posibilitatea de a gîndi, dar mai ales dorinţa de a gîndi.

Concepţia potrivit căreia respectarea drepturilor omului trebuie să devină o parte importantă a politicii externe americane - o consider cea mai mare cucerire democratică a societăţii noastre la acest sfîrşit de secol. A rămas, desigur şi pînă acum întrebarea cînd, în ce mod se aplică şi cum se respectă ele, dar faptul că nu peste tot se respectă atît cît ar trebui - nu-i un motiv pentru a nu le respecta deloc; există o serie de drepturi valabile pentru orice persoană de pe pămînt, oriunde s-ar afla ea. Sînt convins că democraţia reprezintă drumul cel mai firesc de la individ la cetăţean.

A consemnat
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU
RESPONSABIL DE NUMĂR: Magdalena BOIANGIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎŢĂ
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti